നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

ദീഘനികായേ

സീലക്ഖന്ധവഗ്ഗഅഭിനവടീകാ

(ദുതിയോ ഭാഗോ)

൨. സാമഞ്ഞഫലസുത്തവണ്ണനാ

രാജാമച്ചകഥാവണ്ണനാ

൧൫०. ഇദാനി സാമഞ്ഞഫലസുത്തസ്സ സംവണ്ണനാക്കമോ അനുപ്പത്തോതി ദസ്സേതും **"ഏവം…പേ॰… സുത്ത"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അനുപുബ്ബപദവണ്ണനാ**തി അനുക്കമേന പദവണ്ണനാ, പദം പദം പതി അനുക്കമേന വണ്ണനാതി വുത്തം ഹോതി. പുബ്ബേ വുത്തഞ്ഹി, ഉത്താനം വാ പദമഞ്ഞത്ര വണ്ണനാപി "അനുപുബ്ബപദവണ്ണനാ" ത്വേവ വുച്ചതി. ഏവഞ്ച കത്വാ **"അപുബ്ബപദവണ്ണനാ"**തിപി പഠന്തി, പുബ്ബേ അവണ്ണിതപദവണ്ണനാതി അത്ഥോ. ദുഗ്ഗജനപദട്ഠാനവിസേസസമ്പദാദിയോഗതോ പധാനഭാവേന രാജൂഹി ഗഹിതട്ഠേന ഏവംനാമകം, ന പന നാമമത്തേനാതി ആഹ **"തഞ്ഹീ"**തിആദി. നനു മഹാവഗ്ഗേ **മഹാഗോവിന്ദസുത്തേ** ആഗതോ ഏസ പുരോഹിതോ ഏവ, ന രാജാ, കസ്മാ സോ രാജസദ്ദവചനീയഭാവേന ഗഹിതോതി? മഹാഗോവിന്ദേന പുരോഹിതേന പരിഗ്ഗഹിതമ്പി ചേതം രേണുനാ നാമ മഗധരാജേന പരിഗ്ഗഹിതമേവാതി അത്ഥസമ്ഭവതോ ഏവം വുത്തം, ന പന സോ രാജസദ്ദവചനീയഭാവേന ഗഹിതോ തസ്സ രാജാഭാവതോ. മഹാഗോവിന്ദപരിഗ്ഗഹിതഭാവകിത്തനഞ്ഹി തദാ രേണുരഞ്ഞാ പരിഗ്ഗഹിതഭാവൂപലക്ഖണം. സോ ഹി തസ്സ സബ്ബകിച്ചകാരകോ പുരോഹിതോ, ഇദമ്പി ച ലോകേ സമുദാചിണ്ണം "രാജകമ്മപസുതേന കതമ്പി രഞ്ഞാ കത"ന്തി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - മന്ധാതുരഞ്ഞാ ചേവ മഹാഗോവിന്ദം ബോധിസത്തം പുരോഹിതമാണാപേത്വാ രേണുരഞ്ഞാ ച അഞ്ഞേഹി ച രാജൂഹി പരിഗ്ഗഹിതത്താ രാജഗഹന്തി. കേചി പന "മഹാഗോവിന്ദോ"തി മഹാനുഭാവോ ഏകോ പുരാതനോ രാജാതി വദന്തി. **പരിഗ്ഗഹിതത്താ**തി രാജധാനീഭാവേന പരിഗ്ഗഹിതത്താ. ഗയ്ഹതീതി ഹി ***ഗഹം,*** രാജൂനം, രാജൂഹി വാ ഗഹന്തി **രാജഗഹം.** നഗരസദ്ദാപേക്ഖായ നപുംസകനിദ്ദേസോ.

അഞ്ഞേപേത്ഥ പകാരേതി നഗരമാപനേന രഞ്ഞാ കാരിതസബ്ബഗേഹത്താ **രാജഗഹം,** ഗിജ്ഝകൂടാദീഹി പഞ്ചഹി പബ്ബതേഹി പരിക്ഖിത്തത്താ പബ്ബതരാജേഹി പരിക്ഖിത്തഗേഹസദിസന്തിപി **രാജഗഹം,** സമ്പന്നഭവനതായ രാജമാനം ഗേഹന്തിപി **രാജഗഹം,** സുസംവിഹിതാരക്ഖതായ അനത്ഥാവഹിതുകാമേന ഉപഗതാനം പടിരാജൂനം ഗഹം ഗഹണഭൂതന്തിപി **രാജഗഹം,** രാജൂഹി ദിസ്വാ സമ്മാ പതിട്ഠാപിതത്താ തേസം ഗഹം ഗേഹഭൂതന്തിപി **രാജഗഹം,** ആരാമരാമണേയ്യതാദീഹി രാജതി, നിവാസസുഖതാദിനാ ച സത്തേഹി മമത്തവസേന ഗയ്ഹതി പരിഗ്ഗയ്ഹതീതിപി **രാജഗഹ**ന്തി ഏദിസേ പകാരേ. നാമമത്തമേവ പുബ്ബേ വുത്തനയേനാതി അത്ഥോ. സോ പന പദേസോ വിസേസട്ഠാനഭാവേന ഉളാരസത്തപരിഭോഗോതി ആഹ **"തം പനേത"**ന്തിആദി. തത്ഥ **"ബുദ്ധകാലേ, ചക്കവത്തികാലേ ചാ"**തി ഇദം യേഭുയ്യവസേന

വുത്തം അഞ്ഞദാപി കദാചി സമ്ഭവതോ, **“നഗരം ഹോതീ”**തി ച ഇദം ഉപലക്ഖണമേവ മനുസ്സാവാസസ്സേവ അസമ്ഭവതോ. തഥാ ഹി വുത്തം **“സേസകാലേ സുഞ്ഞം ഹോതീ”**തിആദി. **തേസ**ന്തി യക്ഖാനം. **വസനവന**ന്തി ആപാനഭൂമിഭൂതം ഉപവനം.

അവിസേസേനാതി വിഹാരഭാവസാമഞ്ഞേന, സദ്ദന്തരസന്നിധാനസിദ്ധം വിസേസപരാമസനമന്തരേനാതി അത്ഥോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - “പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ വിഹരതി, (അം നിം ൫.൧൦൧; പാചിം ൧൪൭; പരിം ൪൪൧) പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി, (ധം സം ൧൬൦) മേത്താസഹഗതേന ചേതസാ ഏകം ദിസം ഫരിത്വാ വിഹരതി, (ദീം നിം ൩.൭൧, ൩൦൮; മം നിം ൧.൭൭, ൪൫൯, ൫൦൯; ൨.൩൦൯, ൩൧൫; ൩.൨൩൦; വിഭം ൬൪൨) സബ്ബനിമിത്താനം അമനസികാരാ അനിമിത്തം ചേതോസമാധിം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീ”തിആദീസു (മം നിം ൧.൪൫൯) സദ്ദന്തരസന്നിധാനസിദ്ധേന വിസേസപരാമസനേന യഥാക്കമം ഇരിയാപഥവിഹാരാദിവിസേസവിഹാരസമങ്ഗീപരിദീപനം , ന ഏവമിദം, ഇദം പന തഥാ വിസേസപരാമസനമന്തരേന അഞ്ഞതരവിഹാരസമങ്ഗീപരിദീപനന്തി.

സതിപി ച വുത്തനയേന അഞ്ഞതരവിഹാരസമങ്ഗീപരിദീപനേ ഇധ ഇരിയാപഥസങ്ഖാതവിസേസവിഹാരസമങ്ഗീപരിദീപനമേവ സമ്ഭവതീതി ദസ്സേതി **“ഇധ പനാ”**തിആദിനാ. കസ്മാ പന സദ്ദന്തരസന്നിധാനസിദ്ധസ്സ വിസേസപരാമസനസ്സാഭാവേപി ഇധ വിസേസവിഹാരസമങ്ഗീപരിദീപനം സമ്ഭവതീതി? വിസേസവിഹാരസമങ്ഗീപരിദീപനസ്സ സദ്ദന്തരസങ്ഖാതവിസേസവചനസ്സ അഭാവതോ ഏവ. വിസേസവചനേ ഹി അസതി വിസേസമിച്ഛതാ വിസേസോ പയോജിതബ്ബോതി. അപിച ഇരിയാപഥസമായോഗപരിദീപനസ്സ അത്ഥതോ സിദ്ധത്താ തഥാദീപനമേവ സമ്ഭവതീതി. കസ്മാ ചായമത്ഥോ സിദ്ധോതി? ദിബ്ബവിഹാരാദീനമ്പി സാധാരണതോ. കദാചിപി ഹി ഇരിയാപഥവിഹാരേന വിനാ ന ഭവതി തമന്തരേന അത്തഭാവപരിഹരണാഭാവതോതി.

ഇരിയനം പവത്തനം **ഇരിയാ,** കായികകിരിയാ, തസ്സാ പവത്തനുപായഭാവതോ പഥോതി **ഇരിയാപഥോ,** ഠാനനിസജ്ജാദയോ. ന ഹി ഠാനനിസജ്ജാദിഅവത്ഥാഹി വിനാ കഞ്ചി കായികം കിരിയം പവത്തേതും സക്കാ, തസ്മാ സോ തായ പവത്തനുപായോതി വുച്ചതി. വിഹരതി പവത്തതി ഏതേന, വിഹരണമത്തം വാ തന്തി **വിഹാരോ,** സോ ഏവ വിഹാരോ തഥാ, അത്ഥതോ പനേസ ഠാനനിസജ്ജാദിആകാരപ്പവത്തോ ചതുസന്തതിരൂപപ്പബന്ധോവ. ദിവി ഭവോ **ദിബ്ബോ,** തത്ഥ ബഹുലം പവത്തിയാ ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാദിദേവലോകേ ഭവോതി അത്ഥോ, യോ വാ തത്ഥ ദിബ്ബാനുഭാവോ, തദത്ഥായ സംവത്തതീതി **ദിബ്ബോ,** അഭിഞ്ഞാഭിനീഹാരാദിവസേന വാ മഹാഗതികത്താ **ദിബ്ബോ,** സോവ വിഹാരോ, ദിബ്ബഭാവാവഹോ വാ വിഹാരോ **ദിബ്ബവിഹാരോ,** മഹഗ്ഗതജ്ഝാനാനി. **നേത്തിയം** [നേത്തിം വ്വന്ന (അത്ഥതോ സമാനം)] പന ചതസ്സോ ആരുപ്പസമാപത്തിയോ ആനേഞ്ജവിഹാരാതി വിസും വുത്തം, തം പന മേത്താജ്ഝാനാദീനം ബ്രഹ്മവിഹാരതാ വിയ താസം ഭാവനാവിസേസഭാവം സന്ധായ വുത്തം. **അട്ഠകഥാസു** പന ദിബ്ബഭാവാവഹസാമഞ്ഞതോ താപി “ദിബ്ബവിഹാരാ” ത്വേവ വുത്താ. ബ്രഹ്മാനം, ബ്രഹ്മഭൂതാ വാ ഹിതൂപസംഹാരാദിവസേന പവത്തിയാ സേട്ഠഭൂതാ വിഹാരാതി **ബ്രഹ്മവിഹാരാ,** മേത്താജ്ഝാനാദിവസേന പവത്താ ചതസ്സോ അപ്പമഞ്ഞായോ. അരിയാ ഉത്തമാ, അനഞ്ഞസാധാരണത്താ വാ അരിയാനം വിഹാരാതി **അരിയവിഹാരാ,** ചതസ്സോപി ഫലസമാപത്തിയോ. ഇധ പന രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനം, തബ്ബസേന

പവത്താ അപ്പമഞ്ഞായോ , ചതുത്ഥജ്ഝാനികഅഗ്ഗഫലസമാപത്തി ച ഭഗവതോ ദിബ്ബബ്രഹ്മഅരിയവിഹാരാ.

അഞ്ഞതരവിഹാരസമങ്ഗീപരിദീപനന്തി താസമേകതോ അപ്പവത്തത്താ ഏകേന വാ ദ്വീഹി വാ സമങ്ഗീഭാവപരിദീപനം, ഭാവലോപേനായം ഭാവപ്പധാനേന വാ നിദ്ദേസോ. ഭഗവാ ഹി ലോഭദോസമോഹുസ്സന്നേ ലോകേ സകപടിപത്തിയാ വേനേയ്യാനം വിനയനത്ഥം തം തം വിഹാരേ ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. തഥാ ഹി യദാ സത്താ കാമേസു വിപ്പടിപജ്ജന്തി, തദാ കിര ഭഗവാ ദിബ്ബേന വിഹാരേന വിഹരതി തേസം അലോഭകുസലമൂലുപ്പാദനത്ഥം "അപ്പേവ നാമ ഇമം പടിപത്തിം ദിസ്വാ ഏത്ഥ രുചിമുപ്പാദേത്വാ കാമേസു വിരജ്ജേയ്യു"ന്തി. യദാ പന ഇസ്സരിയത്ഥം സത്തേസു വിപ്പടിപജ്ജന്തി, തദാ ബ്രഹ്മവിഹാരേന വിഹരതി തേസം അദോസകുസലമൂലുപ്പാദനത്ഥം "അപ്പേവ നാമ ഇമം പടിപത്തിം ദിസ്വാ ഏത്ഥ രുചിമുപ്പാദേത്വാ അദോസേന ദോസം വൂപസമേയ്യു"ന്തി. യദാ പന പബ്ബജിതാ ധമ്മാധികരണം വിവദന്തി, തദാ അരിയവിഹാരേന വിഹരതി തേസം അമോഹകുസലമൂലുപ്പാദനത്ഥം "അപ്പേവ നാമ ഇമം പടിപത്തിം ദിസ്വാ ഏത്ഥ രുചിമുപ്പാദേത്വാ അമോഹേന മോഹം വൂപസമേയ്യു"ന്തി. ഏവഞ്ച കത്വാ ഇമേഹി ദിബ്ബബ്രഹ്മഅരിയവിഹാരേഹി സത്താനം വിവിധം ഹിതസുഖം ഹരതി, ഇരിയാപഥവിഹാരേന ച ഏകം ഇരിയാപഥബാധനം അഞ്ഞേന ഇരിയാപഥേന വിച്ഛിന്ദിത്വാ അപരിപതന്തം അത്തഭാവം ഹരതീതി വുത്തം "അഞ്ഞതരവിഹാരസമങ്ഗീപരിദീപന"ന്തി.

"തേനാ"തിആദി യഥാവുത്തസംവണ്ണനായ ഗുണദസ്സനം, തസ്മാതി അത്ഥോ, യഥാവുത്തത്ഥസമത്ഥനം വാ. തേന ഇരിയാപഥവിഹാരേന വിഹരതീതി സമ്ബന്ധോ. തഥാ വദമാനോ പന **വിഹരതീ**തി ഏത്ഥ **വി**-സദ്ദോ വിച്ഛേദനത്ഥജോതകോ, **"ഹരതീ"**തി ഏതസ്സ ച നേതി പവത്തേതീതി അത്ഥോതി ഞാപേതി **"ഠിതോപീ"**തിആദിനാ വിച്ഛേദനയനാകാരേന വുത്തത്താ. ഏവഞ്ഹി സതി തത്ഥ കസ്സ കേന വിച്ഛിന്ദനം, കഥം കസ്സ നയനന്തി അന്തോലീനചോദനം സന്ധായാഹ. **"സോ ഹീ"**തിആദീതി അയമ്പി സമ്ബന്ധോ ഉപപന്നോ ഹോതി. യദിപി ഭഗവാ ഏകേനേവ ഇരിയാപഥേന ചിരതരം കാലം പവത്തേതും സക്കോതി, തഥാപി ഉപാദിന്നകസ്സ നാമ സരീരസ്സ അയം സഭാവോതി ദസ്സേതും **"ഏകം ഇരിയാപഥബാധന"**ന്തിആദി വുത്തം. **അപരിപതന്ത**ന്തി ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോ, അപതമാനം കത്വാതി അത്ഥോ. യസ്മാ പന ഭഗവാ യത്ഥ കത്ഥചി വസന്തോ വേനേയ്യാനം ധമ്മം ദേസേന്തോ, നാനാസമാപത്തീഹി ച കാലം വീതിനാമേന്തോ വസതി, സത്താനം, അത്തനോ ച വിവിധം സുഖം ഹരതി, തസ്മാ വിവിധം ഹരതീതി വിഹരതീതി ഏവമ്പേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഗോചരഗാമനിദസ്സനത്ഥം "രാജഗഹേ"തി വത്വാ ബുദ്ധാനമനുരൂപനിവാസട്ഠാനദസ്സനത്ഥം പുന "അമ്ബവനേ"തി വുത്തന്തി ദസ്സേന്തോ **"ഇദമസ്സാ"**തിആദിമാഹ. **അസ്സാ**തി ഭഗവതോ. **തസ്സാ**തി രാജഗഹസങ്ഖാതസ്സ ഗോചരഗാമസ്സ. യസ്സ സമീപവസേന "രാജഗഹേ"തി ഭുമ്മവചനം പവത്തതി, സോപി തസ്സ സമീപവസേന വത്തബ്ബോതി ദസ്സേതി **"രാജഗഹസമീപേ അമ്ബവനേ"**തി ഇമിനാ. **സമീപത്ഥേ**തി അമ്ബവനസ്സ സമീപത്ഥേ. **ഏത**ന്തി "രാജഗഹേ"തി വചനം. **ഭുമ്മവചന**ന്തി ആധാരവചനം. ഭവന്തി ഏത്ഥാതി ഹി **ഭുമ്മം,** ആധാരോ, തദേവ വചനം തഥാ, ഭുമ്മേ പവത്തം വാ വചനം വിഭത്തി **ഭുമ്മവചനം** , തേന യുത്തം തഥാ, സത്തമീവിഭത്തിയുത്തപദന്തി അത്ഥോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - കാമം ഭഗവാ അമ്ബവനേയേവ വിഹരതി. തസ്സമീപത്താ പന ഗോചരഗാമദസ്സനത്ഥം ഭുമ്മവചനവസേന "രാജഗഹേ"തിപി വുത്തം യഥാ തം

“ഗങ്ഗായം ഗാവോ ചരന്തി, കൂപേ ഗഗ്ഗകുല”ന്തി ചാതി. അനേനേവ യദി ഭഗവാ രാജഗഹേ വിഹരതി, അഥ ന വത്തബ്ബം “അമ്ബവനേ”തി. യദി ച അമ്ബവനേ, ഏവമ്പി ന വത്തബ്ബം “രാജഗഹേ”തി. ന ഹി “പാടലിപുത്തേ പാസാദേ വസതീ”തിആദീസു വിയ ഇധ അധികരണാധികരണസ്സ അഭാവതോ അധികരണസ്സ ദ്വയനിദ്ദേസോ യുത്തോ സിയാതി ചോദനാ അനവകാസാ കതാതി ദട്ഠബ്ബം. കുമാരഭതോ ഏവ **കോമാരഭച്ചോ** സകത്ഥവുത്തിപച്ചയേന, നിരുത്തിനയേന വാ യഥാ “ഭിസഗ്ഗമേവ ഭേസജ്ജ”ന്തി. **“യഥാഹാ”**തിആദിനാ ഖന്ധകപാളിവസേന തദത്ഥം സാധേതി. കസ്മാ ച അമ്ബവനം ജീവകസമ്ബന്ധം കത്വാ വുത്തന്തി അനുയോഗേന മൂലതോ പട്ഠായ തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **“അയം പനാ”**തിആദിമാഹ.

ദോസാഭിസന്നന്തി വാതപിത്താദിവസേന ഉസ്സന്നദോസം. **വിരേചേത്വാ**തി ദോസപ്പകോപതോ വിവേചേത്വാ. **സിവേയ്യകം ദുസ്സയുഗ**ന്തി സിവിരട്ഠേ ജാതം മഹഗ്ഘം ദുസ്സയുഗം. **ദിവസസ്സ ദ്വത്തിക്ഖത്തു**ന്തി ഏകസ്സേവ ദിവസസ്സ ദ്വിവാരേ വാ തിവാരേ വാ ഭാഗേ, ഭുമ്മത്ഥേ വാ ഏതം സാമിവചനം, ഏകസ്മിംയേവ ദിവസേ ദ്വിവാരം വാ തിവാരം വാതി അത്ഥോ. **തമ്ബപട്ടവണ്ണേനാ**തി തമ്ബലോഹപട്ടവണ്ണേന. **സചീവരഭത്തേനാ**തി ചീവരേന, ഭത്തേന ച. **“തം സന്ധായാ”**തി ഇമിനാ ന ഭഗവാ അമ്ബവനമത്തേയേവ വിഹരതി, അഥ ഖോ ഏവം കതേ വിഹാരേ. സോ പന തദധികരണതായ വിസും അധികരണഭാവേന ന വുത്തോതി സന്ധായഭാസിതമത്ഥം ദസ്സേതി. സാമഞ്ഞേ ഹി സതി സന്ധായഭാസിതനിദ്ധാരണം.

അഡ്ഢേന തേളസ **അഡ്ഢതേളസ.** താദിസേഹി **ഭിക്ഖുസതേഹി.** അഡ്ഢോ പനേത്ഥ സതസ്സേവ. യേന ഹി പയുത്തോ തബ്ഭാഗവാചകോ അഡ്ഢസദ്ദോ, സോ ച ഖോ പണ്ണാസാവ, തസ്മാ പഞ്ഞാസായ ഊനാനി തേളസ ഭിക്ഖുസതാനീതി അത്ഥം വിഞ്ഞാപേതും **“അഡ്ഢസതേനാ”**തിആദി വുത്തം. അഡ്ഢമേവ സതം സതസ്സ വാ അഡ്ഢം തഥാ.

രാജതീതി അത്തനോ ഇസ്സരിയസമ്പത്തിയാ ദിബ്ബതി സോഭതി ച. **രഞ്ജേതീ**തി ദാനാദിനാ, സസ്സമേധാദിനാ ച ചതൂഹി സങ്ഗഹവത്ഥൂഹി രമേതി, അത്തനി വാ രാഗം കരോതീതി അത്ഥോ. **ച**-സദ്ദോ ചേത്ഥ വികപ്പനത്ഥോ. ജനപദവാചിനോ പുഥുവചനപരത്താ **“മഗധാന”**ന്തി വുത്തം, ജനപ്പദാപദേസേന വാ തബ്ബാസികാനം ഗഹിതത്താ. **രഞ്ഞോ**തി പിതു ബിമ്ബിസാരരഞ്ഞോ. സസതി ഹിംസതീതി **സത്തു,** വേരീ, അജാതോയേവ സത്തു **അജാതസത്തു. “നേമിത്തകേഹി നിദ്ദിട്ഠോ”**തി വചനേന ച അജാതസ്സ തസ്സ സത്തുഭാവോ ന താവ ഹോതി, സത്തുഭാവസ്സ പന തഥാ നിദ്ദിട്ഠത്താ ഏവം വോഹരീയതീതി ദസ്സേതി. അജാതസ്സേവ പന തസ്സ “രഞ്ഞോ ലോഹിതം പിവേയ്യ”ന്തി ദേവിയാ ദോഹളസ്സ പവത്തത്താ അജാതോയേവേസ രഞ്ഞോ സത്തൂതിപി വദന്തി.

“തസ്മി”ന്തിആദിനാ തദത്ഥം വിവരതി, സമത്ഥേതി ച. **ദോഹളോ**തി അഭിലാസോ. **ഭാരിയേ**തി ഗരുകേ, അഞ്ഞേസം അസക്കുണേയ്യേ വാ. **അസക്കോന്തീ**തി അസക്കുണമാനാ. **അകഥേന്തീ**തി അകഥയമാനാ സമാനാ. **നിബന്ധിത്വാ**തി വചസാ ബന്ധിത്വാ. **സുവണ്ണസത്ഥകേനാ**തി സുവണ്ണമയേന സത്ഥകേന, ഘനസുവണ്ണകതേനാതി അത്ഥോ. അയോമയഞ്ഹി രഞ്ഞോ സരീരം ഉപനേതും അയുത്തന്തി വദന്തി. സുവണ്ണപരിക്ഖതേന വാ അയോമയസത്ഥേനാതി അത്ഥോപി അയമേവാധിപ്പായോ. **ബാഹും ഫാലാപേത്വാ**തി ലോഹിതസിരാവേധവസേന ബാഹും ഫാലാപേത്വാ. കേവലസ്സ ലോഹിതസ്സ ഗബ്ഭിനിയാ ദുജ്ജീരഭാവതോ ഉദകേന സമ്ഭിന്ദിത്വാ പായേസി. **ഹഞ്ഞിസ്സതീ**തി ഹഞ്ഞിസ്സതേ, ആയതിം ഹനീയതേതി അത്ഥോ. നേമിത്തകാനം വചനം തഥം വാ

സിയാ, വിതഥം വാതി അധിപ്പായേന **"പുത്തോതി വാ ധീതാതി വാ ന പഞ്ഞായതീ"**തി വുത്തം. **"അത്തനോ"**തിആദിനാ അഞ്ഞമ്പി കാരണം ദസ്സേത്വാ നിവാരേസി. രഞ്ഞോ ഭാവോ **രജ്ജം,** രജ്ജസ്സ സമീപേ പവത്തതീതി **ഓപരജ്ജം,** ഠാനന്തരം.

മഹാതി മഹതീ. സമാസേ വിയ ഹി വാക്യേപി മഹന്തസദ്ദസ്സ മഹാദേസോ. **ധുരാ**തി ഗണസ്സ ധുരഭൂതാ, ധോരയ്ഹാ ജേട്ഠകാതി അത്ഥോ. **ധുരം നീഹരാമീ**തി ഗണധുരമാവഹാമി, ഗണബന്ധിയം നിബ്ബത്തേസ്സാമീതി വുത്തം ഹോതി. **"സോ ന സക്കാ"**തിആദിനാ പുന ചിന്തനാകാരം ദസ്സേതി. **ഇദ്ധിപാടിഹാരിയേനാ**തി അഹിമേഖലികകുമാരവണ്ണവികുബ്ബനിദ്ധിനാ. **തേനാ**തി അപ്പായുകഭാവേന. **ഹീ**തി നിപാതമത്തം. **തേന ഹീ**തി വാ ഉയ്യോജനത്ഥേ നിപാതോ. തേന വുത്തം ''കുമാരം... പേ॰... ഉയ്യോജേസീ''തി. **ബുദ്ധോ ഭവിസ്സാമീ**തി എത്ഥ **ഇതി**-സദ്ദോ ഇദമത്ഥോ, ഇമിനാ ഖന്ധകേ ആഗതനയേനാതി അത്ഥോ. **പുബ്ബേ ഖോ**തിആദീഹിപി ഖന്ധകപാളിയേവ (ചൂളവ॰ ൩൩൩).

പോത്ഥനിയന്തി ഛുരികം. യം ''നഖര''ന്തിപി വുച്ചതി, **ദിവാ ദിവസേ**തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൧൫൦) ദിവസസ്സപി ദിവാ. സാമ്യത്ഥേ ഹേതം ഭുമ്മവചനം ''ദിവാ ദിവസസ്സാ''തി അഞ്ഞത്ഥ ദസ്സനതോ. ദിവസ്സ ദിവസേതിപി വട്ടതി അകാരന്തസ്സപി ദിവസദ്ദസ്സ വിജ്ജമാനത്താ. നേപാതികമ്പി ദിവാസദ്ദമിച്ഛന്തി സദ്ദവിദൂ, മജ്ഝന്ഹികവേലായന്തി അത്ഥോ. സാ ഹി ദിവസസ്സ വിസേസോ ദിവസോതി. **"ഭീതോ"**തിആദി പരിയായോ, കായഥമ്ഭനേന വാ **ഭീതോ.** ഹദയമംസചലനേന **ഉബ്ബിഗ്ഗോ.** ''ജാനേയ്യും വാ, മാ വാ''തി പരിസങ്കായ **ഉസ്സങ്കീ.** ഞാതേ സതി അത്തനോ ആഗച്ഛമാനഭയവസേന **ഉത്രസ്തോ. വുത്തപ്പകാര**ന്തി ദേവദത്തേന വുത്താകാരം **വിപ്പകാര**ന്തി അപകാരം അനുപകാരം, വിപരീതകിച്ചം വാ. **സബ്ബേ ഭിക്ഖൂ**തി ദേവദത്തപരിസം സന്ധായാഹ.

അച്ഛിന്ദിത്വാതി അപനയനവസേന വിലുമ്പിത്വാ. **രജ്ജേനാ**തി വിജിതേന. ഏകസ്സ രഞ്ഞോ ആണാപവത്തിട്ഠാനം ''രജ്ജ''ന്തി ഹി വുത്തം, രാജഭാവേന വാ.

മനസോ അത്ഥോ ഇച്ഛാ **മനോരഥോ** ര-കാരാഗമം, ത-കാരലോപഞ്ച കത്വാ, ചിത്തസ്സ വാ നാനാരമ്മണേസു വിബ്ഭമകരണതോ മനസോ രഥോ ഇവ **മനോരഥോ,** മനോ ഏവ രഥോ വിയാതി വാ **മനോരഥോ**തിപി നേരുത്തികാ വദന്തി. **സുകിച്ചകാരിമ്ഹീ**തി സുകിച്ചകാരീ അമ്ഹി. **അവമാന**ന്തി അവമഞ്ഞനം അനാദരം. **മൂലഘച്ച**ന്തി ജീവിതാ വോരോപനം സന്ധായാഹ, ഭാവനപുംസകമേതം. രാജകുലാനം കിര സത്ഥേന ഘാതനം രാജൂനമനാചിണ്ണം, തസ്മാ സോ **"നനു ഭന്തേ"**തിആദിമാഹ. **താപനഗേഹം** നാമ ഉണ്ഹഗേഹാപനഗേഹം, തം പന ധൂമേനേവ അച്ഛിന്നാ. തേന വുത്തം **"ധൂമഘര"**ന്തി. **കമ്മകരണത്ഥായാ**തി താപന കമ്മകരണത്ഥമേവ. കേനചി ഛാദിതത്താ ഉച്ചോ അങ്ഗോതി **ഉച്ചങ്ഗോ** , യസ്സ കസ്സചി ഗഹണത്ഥം പടിച്ഛന്നോ ഉന്നതങ്ഗോതി ഇധ അധിപ്പേതോ. തേന വുത്തം **"ഉച്ചങ്ഗം കത്വാ പവിസിതും മാ ദേഥാ"**തി. **"ഉച്ഛങ്ഗേ കത്വാ"**തിപി പാഠോ, ഏവം സതി മജ്ഝിമങ്ഗോവ, ഉച്ഛങ്ഗേ കിഞ്ചി ഗഹേതബ്ബം കത്വാതി അത്ഥോ. **മോളിയ**ന്തി ചൂളായം ''ഛേത്വാന മോളിം വരഗന്ധവാസിത''ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൧; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൭൪; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.അവിദൂരേനിദാനകഥാ; ബു॰ വം॰ അട്ഠ॰ ൨൭.അവിദൂരേനിദാനകഥാ; ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.അവിദൂരേനിദാനകഥാ) വിയ. തേനാഹ **"മോളിം ബന്ധിത്വാ"**തി. **ചതുമധുരേനാ**തി സപ്പിസക്കരമധുനാളികേരസ്നേഹസങ്ഖാതേഹി ചതൂഹി മധുരേഹി അഭിസങ്ഖതപാനവിസേസേനാതി വദന്തി, തം മഹാധമ്മസമാദാനസുത്തപാളിയാ

(മ॰ നി॰ ഫ.൪൩൭) ന സമേതി. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ "ദധി ച മധു ച സപ്പി ച ഫാണിതഞ്ച ഏകജ്ഝം സംസട്ഠ"ന്തി, (മ॰ നി॰ ഫ.൪൩൭) **തദട്ഠകഥായഞ്ച** വുത്തം **"ദധി ച മധു ചാ**തി സുപരിസുദ്ധം ദധി ച സുമധുരം മധു ച. **ഏകജ്ഝം സംസട്ഠ**ന്തി ഏകതോ കത്വാ മിസ്സിതം ആലുളിതം. **തസ്സ ത**ന്തി തസ്സ തം ചതുമധുരഭേസജ്ജം പിവതോ"തി "അത്തുപക്കമേന മരണം ന യുത്ത"ന്തി മനസി കത്വാ **രാജാ തസ്സാ സരീരം ലേഹിത്വാ യാപേതി.** ന ഹി അരിയാ അത്താനം വിനിപാതേന്തി.

മഗ്ഗഫലസുഖേനാതി മഗ്ഗഫലസുഖവതാ, സോതാപത്തിമഗ്ഗഫലസുഖൂപസഞ്ഹിതേന ചങ്കമേന യാപേതീതി അത്ഥോ. **ഹാരേസ്സാമീ**തി അപനേസ്സാമി. **വീതച്ചിതേഹീ**തി വിഗതഅച്ചിതേഹി ജാലവിഗതേഹി സുദ്ധങ്ഗാരേഹി. **കേനചി സഞ്ഞത്തോ**തി കേനചി സമ്മാ ഞാപിതോ, ഓവദിതോതി വുത്തം ഹോതി. **മസ്സുകരണത്ഥായാ**തി മസ്സുവിസോധനത്ഥായ. **മനം കരോഥാ**തി യഥാ രഞ്ഞോ മനം ഹോതി, തഥാ കരോഥ. **പുബ്ബേ**തി പുരിമഭവേ. **ചേതിയങ്ഗണേ**തി ഗന്ധപുപ്ഫാദീഹി പൂജനട്ഠാനഭൂതേ ചേതിയസ്സ ഭൂമിതലേ. **നിസജ്ജനത്ഥായാ**തി ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ നിസീദനത്ഥായ. **പഞ്ഞത്തകടസാരക**ന്തി പഞ്ഞപേതബ്ബഉത്തമകിലഞ്ജം. തഥാവിധോ കിലഞ്ജോ ഹി "കടസാരകോ"തി വുച്ചതി. **തസ്സാ**തി യഥാവുത്തസ്സ കമ്മദ്വയസ്സ. തം പന മനോപദോസവസേനേവ തേന കതന്തി ദട്ഠബ്ബം. യഥാഹ -

> "മനോപുബ്ബങ്ഗമാ ധമ്മാ, മനോസേട്ഠാ മനോമയാ;
> മനസാ ചേ പദുട്ഠേന, ഭാസതി വാ കരോതി വാ;
> തതോ നം ദുക്ഖമന്വേതി, ചക്കംവ വഹതോ പദ"ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൧; നേത്തി॰ ൯൦);

പരിചാരകോതി സഹായകോ. അഭേദേപി ഭേദമിവ വോഹാരോ ലോകേ പാകടോതി വുത്തം **"യക്ഖോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തീ"**തി. ഏകായപി ഹി ഉപ്പാദകിരിയായ ഇധ ഭേദവോഹാരോ, പടിസന്ധിവസേന ഹുത്വാ, പവത്തിവസേന നിബ്ബത്തീതി വാ പച്ചേകം യോജേതബ്ബം, പടിസന്ധിവസേന വാ പവത്തനസങ്ഖാതം സാതിസയനിബ്ബത്തനം ഞാപേതും ഏകായേവ കിരിയാ പദദ്വയേന വുത്താ. തഥാവചനഞ്ഹി പടിസന്ധിവസേന നിബ്ബത്തനേയേവ ദിസ്സതി "മക്കടകോ നാമ ദേവപുത്തോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.൭) കണ്ടകോ നാമ...പേ॰... നിബ്ബത്തി, (ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.അവിദൂരേനിദാനകഥാ) മണ്ഡൂകോ നാമ...പേ॰... നിബ്ബത്തീ"തിആദീസു വിയ. ഭിന്നം വാ പദാനം ഭാവത്ഥമപേക്ഖിത്വാ "യക്ഖോ"തിആദീസു സാമിഅത്ഥേ പച്ചത്തവചനം കതം പുരിമായ പച്ഛിമവിസേസനതോ, പരിചാരകസ്സ...പേ॰... യക്ഖസ്സ ഭാവേന നിബ്ബത്തീതി അത്ഥോ, ഹേത്വത്ഥേ വാ ഏത്ഥ ത്വാ-സദ്ദോ യക്ഖസ്സ ഭാവതോ പവത്തനഹേതൂതി. അസ്സ പന രഞ്ഞോ മഹാപുഞ്ഞസ്സപി സമാനസ്സ തത്ഥ ബഹുലം നിബ്ബത്തപുബ്ബതായ ചിരപരിചിതനികന്തി വസേന തത്ഥേവ നിബ്ബത്തി വേദിതബ്ബാ.

തം ദിവസമേവാതി രഞ്ഞോ മരണദിവസേയേവ. **ഖോഭേത്വാ**തി പുത്തസ്നേഹസ്സ ബലവഭാവതോ, തംസഹജാതപീതി വേഗസ്സ ച സവിപ്ഫാരതായ തം സമുട്ഠാനരൂപധമ്മേഹി ഫരണവസേന സകലസരീരം ആലോളേത്വാ. തേനാഹ **"അട്ഠിമിഞ്ജം ആഹച്ച അട്ഠാസീ"**തി. **പിതുഗുണ**ന്തി പിതുനോ അത്തനി സിനേഹഗുണം. തേന വുത്തം **"മയി ജാതേപീ"**തിആദി. **വിസ്സജ്ജേഥ വിസ്സജ്ജേഥാ**തി തുരിതവസേന, സോകവസേന ച വുത്തം.

അനുട്ഠുഭിത്വാതി അഛരസ്ഥേത്വാ.

നാളാഗിരിഹത്ഥിം മുഞ്ചാപേത്വാതി എത്ഥ **ഇതി**-സദ്ദോ പകാരത്ഥോ, തേന "അഭിമാരകപുരിസപേസനാദിപ്പകാരേനാ"തി പുബ്ബേ വുത്തപ്പകാരത്തയം പച്ചാമസതി, കത്ഥചി പന സോ ന ദിട്ഠോ. **പഞ്ച വത്ഥൂനീ**തി "സാധു ഭന്തേ ഭിക്ഖൂ യാവജീവം ആരഞ്ഞികാ അസ്സൂ"തിആദിനാ (പാരാ॰ ൪൦൯; ചൂളവ॰ ൩൪൩) വിനയേ വുത്താനി പഞ്ച വത്ഥൂനി. **യാചിത്വാതി** എത്ഥ യാചനം വിയ കത്വാതി അത്ഥോ. ന ഹി സോ പടിപജ്ജിതുകാമോ യാചതീതി അയമത്ഥോ **വിനയേ** (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൨.൪൧൦) വുത്തോയേവ. **സഞ്ഞാപേസ്സാമീ**തി ചിന്തേത്വാ സങ്ഘഭേദം കത്വാതി സമ്ബന്ധോ. ഇദഞ്ച തസ്സ അനിക്ഖിത്തധുരതാദസ്സനവസേന വുത്തം, സോ പന അകതേപി സങ്ഘഭേദേ തേഹി സഞ്ഞാപേതിയേവ. **ഉണ്ഹലോഹിത**ന്തി ബലവസോകസമുട്ഠിതം ഉണ്ഹഭൂതം ലോഹിതം. **മഹാനിരയേ**തി അവീചിനിരയേ. **വിത്ഥാരകഥാനയോ**തി അജാതസത്തുപസാദനാദിവസേന വിത്ഥാരതോ വത്തബ്ബായ കഥായ നയമത്തം. കസ്മാ പനേത്ഥ സാ ന വുത്താ, നനു സങ്ഗീതികഥാ വിയ **ഖന്ധകേ** (ചൂളവ॰ ൩൪൩) ആഗതാപി സാ വത്തബ്ബാതി ചോദനായ ആഹ **"ആഗതത്താ പന സബ്ബം ന വുത്ത"**ന്തി, ഖന്ധകേ ആഗതത്താ, കിഞ്ചിമത്തസ്സ ച വചനക്കമസ്സ വുത്തത്താ ന എത്ഥ കോചി വിരോധോതി അധിപ്പായോ. **"ഏവ"**ന്തിആദി യഥാനുസന്ധിനാ നിഗമനം.

കോസലരഞ്ഞോതി പസേനദികോസലസ്സ പിതു മഹാകോസലരഞ്ഞോ. നനു വിദേഹസ്സ രഞ്ഞോ ധീതാ വേദേഹീതി അത്ഥോ സമ്ഭവതീതി ചോദനമപനേതി **"ന വിദേഹരഞ്ഞോ"**തി ഇമിനാ. അഥ കേനട്ഠേനാതി ആഹ **"പണ്ഡിതാധിവചനമേത"**ന്തി, പണ്ഡിതവേവചനം, പണ്ഡിതനാമന്തി വാ അത്ഥോ. അയം പന പദത്ഥോ കേന നിബ്ബചനേനാതി വുത്തം **"തത്രായ"**ന്തിആദി. **വിദന്തീ**തി ജാനന്തി. **വേദേനാ**തി കരണഭൂതേന ഞാണേന. **"ഈഹതീ"**തി ഏതസ്സ പവത്തതീതിപി അത്ഥോ **ടീകായം** വുത്തോ. **വേദേഹീ**തി ഇധ നദാദിഗണോതി ആഹ **"വേദേഹിയാ"**തി.

സോയേവ അഹോ **തദഹോ,** സത്തമീവചനേന പന **"തദഹൂ"**തി പദസിദ്ധി. **ഏത്ഥാ**തി ഏതസ്മിം ദിവസേ. ഉപസദ്ദേന വിസിട്ഠോ വസസദ്ദോ ഉപവസനേയേവ, ന വസനമത്തേ, ഉപവസനഞ്ച സമാദാനമേവാതി ദസ്സേതും **"സീലേനാ"**തിആദി വുത്തം. ഏത്ഥ ച **സീലേനാ**തി സാസനേ അരിയുപോസഥം സന്ധായ വുത്തം. **അനസനേനാ**തി അഭുഞ്ജനമത്തസങ്ഖാതം ബാഹിരുപോസഥം. **വാ**-സദ്ദോ ചേത്ഥ അനിയമത്ഥോ, തേന ഏകച്ചം മനോദുച്ചരിതം, ദുസ്സീല്യാദിഞ്ച സങ്ഗണ്ഹാതി. തഥാ ഹി ഗോപാലകുപോസഥോ അഭിജ്ഝാസഹഗതസ്സ ചിത്തസ്സ വസേന വുത്തോ, നിഗണ്ഠുപോസഥോ മോസവജ്ജാദിവസേന. യഥാഹ വിസാഖുപോസഥേ "സോ തേന അഭിജ്ഝാസഹഗതേന ചേതസാ ദിവസം അതിനാമേതീ"തി, (അം॰ നി॰ ൩.൭൧) "ഇതി യസ്മിം സമയേ സച്ചേ സമാദപേതബ്ബാ, മുസാവാദേ തസ്മിം സമയേ സമാദപേതീ"തി (അം॰ നി॰ ൩.൭൧) ച ആദി.

ഏവം അധിപ്പേതത്ഥാനുരൂപം നിബ്ബചനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അത്ഥുദ്ധാരവസേന നിബ്ബചനാനുരൂപം അധിപ്പേതത്ഥം ദസ്സേതും **"അയം പനാ"**തിആദിമാഹ. **ഏത്ഥാ**തി ഉപോസഥസദ്ദേ. സമാനസദ്ദവചനീയാനം അനേകപ്പഭേദാനം അത്ഥാനമുദ്ധരണം **അത്ഥുദ്ധാരോ** സമാനസദ്ദവചനീയേസു വാ അത്ഥേസു അധിപ്പേതസ്സേവ അത്ഥസ്സ ഉദ്ധരണം **അത്ഥുദ്ധാരോ**തിപി വട്ടതി. അനേകത്ഥദസ്സനഞ്ഹി അധിപ്പേതത്ഥസ്സ ഉദ്ധരണത്ഥമേവ. നനു ച "അത്ഥമത്തം പതി സദ്ദാ അഭിനിവിസന്തീ"തിആദിനാ

അത്ഥുദ്ധാരേ ചോദനാ, സോധനാ ച ഹേട്ഠാ വുത്തായേവ. അപിച വിസേസസദ്ദസ്സ അവാചകഭാവതോ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസാദിവിസയോപി ഉപോസഥസദ്ദോ സാമഞ്ഞരൂപോ ഏവ, അഥ കസ്മാ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസാദിവിസേസവിസയോ വുത്തോതി? സച്ചമേതം, അയം പനത്ഥോ താദിസം സദ്ദസാമഞ്ഞമനാദിയിത്വാ തത്ഥ തത്ഥ സമ്ഭവതത്ഥദസ്സനവസേനേവ വുത്തോതി, ഏവം സബ്ബത്ഥ. സീലദിട്ഠിവസേന (സീലസുദ്ധിവസേന ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൧൫൦) ഉപേതേഹി സമഗ്ഗേഹി വസീയതി ന ഉട്ഠീയതീതി **ഉപോസഥോ,** പാതിമോക്ഖുദ്ദേസോ. സമാദാനവസേന, അധിട്ഠാനവസേന വാ ഉപേച്ച അരിയവാസാദിഅത്ഥായ വസിതബ്ബോ ആവസിതബ്ബോതി **ഉപോസഥോ,** സീലം. അനസനാദിവസേന ഉപേച്ച വസിതബ്ബോ അനുവസിതബ്ബോതി **ഉപോസഥോ,** വതസമാദാനസങ്ഖാതോ ഉപവാസോ. നവമഹത്ഥികുലപരിയാപന്നേ ഹത്ഥിനാഗേ കിഞ്ചി കിരിയമനപേക്ഖിത്വാ തംകുലസമ്ഭൂതതാമത്തം പതി രുള്ഹിവസേനേവ **ഉപോസഥോ**തി സമഞ്ഞാ, തസ്മാ തത്ഥ നാമപഞ്ഞത്തി വേദിതബ്ബാ. അരയോ ഉപഗന്ത്വാ ഉസേതി ദാഹേതീതി **ഉപോസഥോ,** ഉസസദ്ദോ ദാഹേതിപി സദ്ദവിദൂ വദന്തി. ദിവസേ പന ഉപോസഥ സദ്ദപവത്തി അട്ഠകഥായം വുത്തായേവ. **"സുദ്ധസ്സ വേ സദാഫഗ്ഗൂ"**തിആദീസു **സുദ്ധസ്സാ**തി സബ്ബസോ കിലേസമലാഭാവേന പരിസുദ്ധസ്സ. **വേ**തി നിപാതമത്തം, ബ്യത്തന്തി വാ അത്ഥോ. **സദാ**തി നിച്ചകാലമ്പി. **ഫഗ്ഗൂ**തി ഫഗ്ഗുണീനക്ഖത്തമേവ യുത്തം ഭവതി, നിരുത്തിനയേന ചേതസ്സ സിദ്ധി. യസ്സ ഹി സുന്ദരികഭാരദ്വാജസ്സ നാമ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഫഗ്ഗുണമാസേ ഉത്തരഫഗ്ഗുണീയുത്തദിവസേ തിത്ഥന്ഹാനം കരോന്തസ്സ സംവച്ഛരമ്പി കതപാപപവാഹനം ഹോതീതി ലദ്ധി. തതോ തം വിവേചേതും ഇദം മജ്ഝിമാഗമാവരേ മൂലപണ്ണാസകേ വത്ഥസുത്തേ ഭഗവതാ വുത്തം. **സുദ്ധസ്സുപോസഥോ സദാ**തി യഥാവുത്തകിലേസമലസുദ്ധിയാ പരിസുദ്ധസ്സ ഉപോസഥങ്ഗാനി, വതസമാദാനാനി ച അസമാദിയതോപി നിച്ചകാലം ഉപോസഥവാസോ ഏവ ഭവതീതി അത്ഥോ. **"ന ഭിക്ഖവേ"**തിആദീസു "അഭിക്ഖുകോ ആവാസോ ന ഗന്തബ്ബോ"തി നീഹരിത്വാ സമ്ബന്ധോ. **ഉപവസിതബ്ബദിവസോ**തി ഉപവസനകരണദിവസോ, അധികരണേ വാ തബ്ബസദ്ദോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏവഞ്ഹി അട്ഠകഥായം വുത്തനിബ്ബചനേന സമേതി. അന്തോഗധാവധാരണേന, അഞ്ഞത്ഥാപോഹനേന ച നിവാരണം സന്ധായ **"സേസദ്വയനിവാരണത്ഥ"**ന്തി വുത്തം. "പന്നരസേ"തി പദമാരബ്ഭ ദിവസവസേന യഥാവുത്തനിബ്ബചനം കതന്തി ദസ്സേന്തോ **"തേനേവ വുത്ത"**ന്തിആദിമാഹ. പഞ്ചദസന്നം തിഥീനം പൂരണവസേന "പന്നരസോ"തി ഹി ദിവസോ വുത്തോ.

"താനി ഏത്ഥ സന്തീ"തി ഏത്തകേയേവ വുത്തേ നനു്േതാനി അഞ്ഞത്ഥാപി സന്തീതി ചോദനാ സിയാതി തം നിവാരേതും **"തദാ കിരാ"**തിആദി വുത്തം. അനേന ബഹുസോ, അതിസയതോ വാ ഏത്ഥ തദ്ധിതവിസയോ പയുത്തോതി ദസ്സേതി. ചാതുമാസീ, ചാതുമാസിനീതി ച പച്ചയവിസേസേന ഇത്ഥിലിങ്ഗേയേവ പരിയായവചനം. **പരിയോസാനഭൂതാ**തി ച പൂരണഭാവമേവ സന്ധായ വദതി തായ സഹേവ ചതുമാസപരിപുണ്ണഭാവതോ. **ഇധാ**തി പാളിയം. തീഹി ആകാരേഹി പൂരേതീതി **പുണ്ണാ**തി അത്ഥം ദസ്സേതി **"മാസപുണ്ണതായാ"**തിആദിനാ. തത്ഥ തദാ കത്തികമാസസ്സ പുണ്ണതായ **മാസപുണ്ണതാ.** പുരിമപുണ്ണമിതോ ഹി പട്ഠായ യാവ അപരാ പുണ്ണമീ, താവ ഏകോ മാസോതി തത്ഥ വോഹാരോ. വസ്സാനസ്സ ഉതുനോ പുണ്ണതായ **ഉതുപുണ്ണതാ.** കത്തികമാസലക്ഖിതസ്സ സംവച്ഛരസ്സ പുണ്ണതായ **സംവച്ഛരപുണ്ണതാ.** പുരിമകത്തികമാസതോ പഭുതി യാവ അപരകത്തികമാസോ, താവ ഏകോ കത്തികസംവച്ഛരോതി ഏവം സംവച്ഛരപുണ്ണതായാതി വുത്തം ഹോതി. ലോകികാനം മതേന പന മാസവസേന

സംവച്ഛരസമഞ്ഞാ ലക്ഖിതാ. തഥാ ച ലക്ഖണം ഗരുസങ്കന്തിവസേന. വുത്തഞ്ഹി **ജോതിസത്ഥേ** -

> ''നക്ഖത്തേന സഹോദയ-മത്ഥം യാതി സൂരമന്തി;
> തസ്സ സങ്കം തത്ര വത്തബ്ബം, വസ്സം മാസകമേനേവാ''തി.

മിനീയതി ദിവസോ ഏതേനാതി **മാ.** തസ്സ ഹി ഗതിയാ ദിവസോ മിനിതബ്ബോ ''പാടിപദോ ദുതിയാ, തതിയാ''തിആദിനാ. **ഏത്ഥ പുണ്ണോ**തി ഏതിസ്സാ രത്തിയാ സബ്ബകലാപാരിപൂരിയാ പുണ്ണോ. ചന്ദസ്സ ഹി സോളസമോ ഭാഗോ ''കലാ''തി വുച്ചതി, തദാ ച ചന്ദോ സബ്ബാസമ്പി സോളസന്നം കലാനം വസേന പരിപുണ്ണോ ഹുത്വാ ദിസ്സതി. ഏത്ഥ ച ''തദഹുപോസഥേ പന്നരസേ''തി പദാനി ദിവസവസേന വുത്താനി, ''കോമുദിയാ''തിആദീനി തദേകദേസരത്തിവസേന.

കസ്മാ പന രാജാ അമച്ചപരിവുതോ നിസിന്നോ, ന ഏകകോവാതി ചോദനായ സോധനാലേസം ദസ്സേതും പാളിപദത്ഥമേവ അവത്വാ **''ഏവരൂപായാ''**തിആദീനിപി വദതി. ഏതേഹി ചായം സോധനാലേസോ ദസ്സിതോ ''ഏവം രുചിയമാനായ രത്തിയാ തദാ പവത്തത്താ തഥാ പരിവുതോ നിസിന്നോ''തി. **ധോവിയമാനദിസാഭാഗായാ**തി ഏത്ഥാപി വിയസദ്ദോ യോജേതബ്ബോ. **രജതവിമാനനിച്ഛരിതേഹീ**തി രജതവിമാനതോ നിക്ഖന്തേഹി, രജതവിമാനപ്പഭായ വാ വിപ്ഫുരിതേഹി. **''വിസരോ''**തി ഇദം മുത്താവളിആദീനമ്പി വിസേസനപദം. അബ്ഭം ധൂമോ രജോ രാഹൂതി ഇമേ ചത്താരോ ഉപക്കിലേസാ പാളിനയേന (അം° നി° ൪.൫൦; പാചി° ൪൪൭). **രാജാമച്ചേഹീ**തി രാജകുലസമുദാഗതേഹി അമച്ചേഹി. അഥ വാ അനുയുത്തകരാജൂഹി ചേവ അമച്ചേഹി ചാതി അത്ഥോ. **കഞ്ചനാസനേ**തി സീഹാസനേ. ''രഞ്ഞം തു ഹേമമാസനം, സീഹാസനമഥോ വാളബീജനിത്ഥീ ച ചാമര''ന്തി ഹി വുത്തം. **കസ്മാ നിസിന്നോ**തി നിസീദനമത്തേ ചോദനാ. **ഏത** ന്തി കന്ദനം, പബോധനം വാ. **ഇതീ**തി ഇമിനാ ഹേതുനാ. **നക്ഖത്ത** ന്തി കത്തികാനക്ഖത്തചരണം. സമ്മാ ഘോസിതബ്ബം ഏതരഹി നക്ഖത്തന്തി **സങ്ഘുട്ഠം.** പഞ്ചവണ്ണകുസുമേഹി ലാജേന, പുണ്ണഘടേഹി ച പടിമണ്ഡിതം ഘരേസു ദ്വാരം യസ്സ തദേതം നഗരം **പഞ്ച...പേ°... ദ്വാരം. ധജോ** വടോ. **പടാകോ** പട്ടോതി സീഹളിയാ വദന്തി. തദാ കിര പദീപുജ്ജലനസീസേന കതനക്ഖത്തം. തഥാ ഹി **ഉമ്മാദന്തിജാതകാ**ദീസുപി (ജാ° ൨.൧൮.൭൦) കത്തികമാസേ ഏവമേവ വുത്തം. തേനാഹ **''സമുജ്ജലിതദീപമാലാലങ്കതസബ്ബദിസാഭാഗ''**ന്തി. **വീഥി** നാമ രഥികാ മഹാമഗ്ഗോ. **രച്ഛാ** നാമ അനിബ്ബിദ്ധാ ഖുദ്ദകമഗ്ഗോ. തത്ഥ തത്ഥ നിസിന്നവസേന സമാനഭാഗേന പാടിയേക്കം നക്ഖത്തകീളം അനുഭവമാനേന സമഭികിണ്ണന്തി വുത്തം ഹോതി. **മഹാഅട്ഠകഥായം** ഏവം വത്വാപി തത്ഥേവ ഇതി സന്നിട്ഠാനം കതന്തി അത്ഥോ.

ഉദാനം ഉദാഹാരോതി അത്ഥതോ ഏകം. **മാന**ന്തി മാനപത്തം കത്തുഭൂതം. ഛഡ്ഡനവസേന **അവസേകോ.** സോതവസേന **ഓഘോ. പീതിവചന**ന്തി പീതിസമുട്ഠാനവചനം കമ്മഭൂതം. **ഹദയ**ന്തി ചിത്തം കത്തുഭൂതം. **ഗഹേതു**ന്തി ബഹി അനിച്ഛരണവസേന ഗണ്ഹിതും, ഹദയന്തോയേവ ഠപേതും ന സക്കോതീതി അധിപ്പായോ. തേന വുത്തം **''അധികം ഹുത്വാ''**തിആദി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യം വചനം പടിഗ്ഗാഹക നിരപേക്ഖം കേവലം ഉളാരായ പീതിയാ വസേന സരസതോ സഹസാവ മുഖതോ നിച്ഛരതി, തദേവിധ ''ഉദാന''ന്തി അധിപ്പേതന്തി.

ദോസേഹി ഇതാ ഗതാ അപഗതാതി **ദോസിനാ** ത-കാരസ്സ ന-കാരം കത്വാ യഥാ ''കിലേസേ ജിതോ വിജിതാവീതി ജിനോ''തി ആഹ **''ദോസാപഗതാ''**തി. യദിപി സുത്തേ വുത്തം ''ചത്താരോമേ ഭിക്ഖവേ ചന്ദിമസൂരിയാനം ഉപക്കിലേസാ,

യേഹി ഉപക്കിലേസേഹി ഉപക്കിലിട്ഠാ ചന്ദിമസൂരിയാ ന തപന്തി ന ഭാസന്തി ന വിരോചന്തി. കതമേ ചത്താരോ? അബ്ഭാ ഭിക്ഖവേ...പേ॰... മഹികാ. ധൂമോ രജോ. രാഹു ഭിക്ഖവേ ചന്ദിമസൂരിയാനം ഉപക്കിലേസോ''തി, (ചൂളവ॰ ൪൭) തഥാപി തതിയുപക്കിലേസസ്സ പഭേദദസ്സന വസേന അട്ഠകഥാനയേന ദസ്സേതും **"പഞ്ചഹി ഉപക്കിലേസേഹീ"**തി വുത്തം. അയമത്ഥോ ച രമണീയാദിസദ്ദയോഗതോ ഞായതീതി ആഹ **"തസ്മാ"**തിആദി. അനീയ-സദ്ദോപി ബഹുലാ കത്വത്ഥാഭിധായകോ യഥാ ''നിയ്യാനികാ ധമ്മാ''തി (ധ॰ സ॰ ദുകമാതികാ ൯൭) ദസ്സേതി **"രമയതീ"**തി ഇമിനാ. ജുണ്ഹാവസേന രത്തിയാ സുരൂപത്തമാഹ **"വുത്തദോസവിമുത്തായാ"**തിആദിനാ. അബ്ഭാദയോ ചേത്ഥ വുത്തദോസാ. അയഞ്ച ഹേതു **"ദസ്സിതും യുത്താ"**തി ഏത്ഥാപി സമ്ബജ്ഝിതബ്ബോ. തേന കാരണേന, ഉതുസമ്പത്തിയാ ച പാസാദികതാ ദട്ഠബ്ബാ. ഈദിസായ രത്തിയാ യുത്തോ ദിവസോ മാസോ ഉതു സംവച്ഛരോതി ഏവം ദിവസമാസാദീനം **ലക്ഖണോ** സല്ലക്ഖണുപായാ **ഭവിതും യുത്താ,** തസ്മാ ലക്ഖിതബ്ബാതി **ലക്ഖണിയാ,** സാ ഏവ **ലക്ഖഞ്ഞാ** യ-വതോ ണ-കാരസ്സ ഞ-കാരാദേസവസേന യഥാ ''പോക്ഖരഞ്ഞോ സുമാപിതാ''തി ആഹ **"ദിവസമാസാദീന"**ന്തിആദി.

''യം നോ പയിരുപാസതോ ചിത്തം പസീദേയ്യാ''തി വചനതോ **സമണം വാ ബ്രാഹ്മണം വാ**തി ഏത്ഥ പരമത്ഥസമണോ, പരമത്ഥബ്രാഹ്മണോ ച അധിപ്പേതോ, ന പന പബ്ബജ്ജാമത്തസമണോ, ന ച ജാതിമത്തബ്രാഹ്മണോതി വുത്തം **"സമിതപാപതായാ"**തിആദി. ബഹതി പാപേ ബഹി കരോതീതി **ബ്രാഹ്മണോ** നിരുത്തിനയേന. ബഹുവചനേ വത്തബ്ബേ ഏകവചനം, ഏകവചനേ വാ വത്തബ്ബേ ബഹുവചനം വചനബ്യത്തയോ വചനവിപല്ലാസോതി അത്ഥോ. ഇധ പന ''പയിരുപാസത''ന്തി വത്തബ്ബേ ''പയിരുപാസതോ''തി വുത്തത്താ ബഹുവചനേ വത്തബ്ബേ ഏകവചനവസേന വചനബ്യത്തയോ ദസ്സിതോ. അത്തനി, ഗരുട്ഠാനിയേ ച ഹി ഏകസ്മിമ്പി ബഹുവചനപ്പയോഗോ നിരുള്ഹോ. **പയിരുപാസതോ**തി ച വണ്ണവിപരിയായനിദ്ദേസോ ഏസ യഥാ ''പയിരുദാഹാസീ''തി. അയഞ്ഹി ബഹുലം ദിട്ഠപയോഗോ, യദിദം പരിസദ്ദേ യ-കാരപരേ വണ്ണവിപരിയായോ. തഥാ ഹി അക്ഖരചിന്തകാ വദന്തി ''പരിയാദീനം രയാദിവണ്ണസ്സ യരാദീഹി വിപരിയായോ''തി. **യ**ന്തി സമണം വാ ബ്രാഹ്മണം വാ. **ഇമിനാ സബ്ബേനപി വചനേനാ**തി ''രമണീയാ വതാ''തിആദിവചനേന. **ഓഭാസനിമിത്തകമ്മ**ന്തി ഓഭാസഭൂതം നിമിത്തകമ്മം , പരിബ്യത്തം നിമിത്തകരണന്തി അത്ഥോ. **മഹാപരാധതായാ**തി മഹാദോസതായ.

"തേന ഹീ"തിആദി തദത്ഥവിവരണം. **ദേവദത്തോ ചാ**തി ഏത്ഥ ച-സദ്ദോ സമുച്ചയവസേന അത്ഥുപനയനേ, തേന യഥാ രാജാ അജാതസത്തു അത്തനോ പിതു അരിയസാവകസ്സ സത്ഥു ഉപട്ഠാകസ്സ ഘാതനേന മഹാപരാധോ, ഏവം ഭഗവതോ മഹാനത്ഥകരസ്സ ദേവദത്തസ്സ അപസ്സയഭാവേനാപീതി ഇമമത്ഥം ഉപനേതി. **തസ്സ പിട്ഠിഛായായാ**തി വോഹാരമത്തം, തസ്സ ജീവകസ്സ പിട്ഠിഅപസ്സയേന, തം പമുഖം കത്വാ അപസ്സായാതി വുത്തം ഹോതി. **വിക്ഖേപപച്ഛേദനത്ഥ**ന്തി വക്ഖമാനായ അത്തനോ കഥായ ഉപ്പജ്ജനകവിക്ഖേപസ്സ പച്ഛിന്ദനത്ഥം, അനുപ്പജ്ജനത്ഥന്തി അധിപ്പായോ. തേനാഹ **"തസ്സം ഹീ"**തിആദി. **അസിക്ഖിതാന**ന്തി കായവചീസംയമനേ വിഗതസിക്ഖാനം. **കുലൂപകേ**തി കുലമുപഗതേ സത്ഥാരേ. **ഗഹിതാസാരതായാ**തി ഗഹേതബ്ബഗുണസാരവിഗതതായ. **നിബ്ബിക്ഖേപ**ന്തി അഞ്ഞേസമപനയനവിരഹിതം.

ഭദ്ദന്തി അവസ്സയസമ്പന്നതായ സുന്ദരം.

൧൩. അയഞ്ചത്ഥോ ഇമായ പാളിച്ഛായായ അധിഗതോ, ഇമമത്ഥമേവ വാ അന്തോഗധം കത്വാ പാളിയമേവം വുത്തന്തി ദസ്സേതി **"തേനാഹാ"**തിആദിനാ. അസത്ഥാപി സമാനോ സത്ഥാ പടിഞ്ഞാതോ യേനാതി **സത്ഥുപടിഞ്ഞാതോ,** തസ്സ അബുദ്ധസ്സാപി സമാനസ്സ ബുദ്ധപടിഞ്ഞാതസ്സ "അഹമേകോ ലോകേ അത്ഥധമ്മാനുസാസകോ"തി ആചരിയപടിഞ്ഞാതഭാവം വാ സന്ധായ ഏവം വുത്തം. **"സോ കിരാ"**തിആദിനാ അനുസ്സുതിമത്തം പതി പോരാണട്ഠകഥാനയോവ കിരസദ്ദേന വുത്തോ. ഏസ നയോ പരതോ മക്ഖലിപദനിബ്ബചനേപി . **ഏകൂനദാസസതം പൂരയമാനോ**തി ഏകേനൂനദാസസതം അത്തനാ സദ്ധിം അനൂനദാസസതം കത്വാ പൂരയമാനോ. ഏവം ജായമാനോ ചേസ മങ്ഗലദാസോ ജാതോ. **ജാതരൂപേനേവാ**തി മാതുകുച്ഛിതോ വിജാതവേസേനേവ, യഥാ വാ സത്താ അനിവത്ഥാ അപാരുതാ ജായന്തി, തഥാ ജാതരൂപേനേവ. **ഉപസങ്കമന്തീ**തി ഉപഗതാ ഭജന്താ ഹോന്തി. **തദേവ പബ്ബജ്ജം അഗ്ഗഹേസീ**തി തദേവ നഗ്ഗരൂപം "അയമേവ പബ്ബജ്ജാ നാമ സിയാ"തി പബ്ബജ്ജം കത്വാ അഗ്ഗഹേസി. **പബ്ബജിംസൂ**തി തം പബ്ബജിതമനുപബ്ബജിംസു.

"പബ്ബജിതസമൂഹസങ്ഖാതോ"തി ഏതേന പബ്ബജിതസമൂഹതാമത്തേന സങ്ഘോ, ന നിയ്യാനികദിട്ഠിവിസുദ്ധസീലസാമഞ്ഞവസേന സംഹതത്താതി ദസ്സേതി. **അസ്സ അത്ഥീ**തി അസ്സ സത്ഥുപടിഞ്ഞാതസ്സ പരിവാരഭാവേന അത്ഥി. **"സങ്ഘീ ഗണീ"**തി ചേദം പരിയായവചനം, സങ്കേതമത്തതോ നാനന്തി ആഹ **"സ്വേവാ"**തിആദി. **സ്വേവാ**തി ച പബ്ബജിതസമൂഹസങ്ഖാതോ ഏവ. കേചി പന "പബ്ബജിതസമൂഹവസേന **സങ്ഘീ,** ഗഹട്ഠസമൂഹവസേന **ഗണീ"**തി വദന്തി, തം തേസം മതിമത്തം ഗണേ ഏവ ലോകേ സങ്ഘ-സദ്ദസ്സ നിരുള്ഹത്താ. അചേലകവതചരിയാദി അത്തനാ പരികപ്പിതമത്തം **ആചാരോ. പഞ്ഞാതോ പാകടോ** സങ്ഘീആദിഭാവേന. **അപ്പിച്ഛോ സന്തുട്ഠോ**തി അത്ഥതോ ഏകം. തഥ ലബ്ഭമാനാപ്പിച്ഛതം ദസ്സേതും **"അപ്പിച്ഛതായ വത്ഥമ്പി ന നിവാസേതീ"**തി വുത്തം. ന ഹി തസ്മിം സാസനികേ വിയ സന്തഗുണനിഗ്ഗൂഹണലക്ഖണാ അപ്പിച്ഛതാ ലബ്ഭതി. **യസോ**തി കിത്തിസദ്ദോ. തരന്തി ഏതേന സംസാരോഘന്തി ഏവം സമ്മതതായ ലദ്ധി **തിത്ഥം** നാമ "സാധൂ"തി സമ്മതോ, ന ച സാധൂഹി സമ്മതോതി അത്ഥമാഹ **"അയ"**ന്തിആദിനാ. ന ഹി തസ്സ സാധൂഹി സമ്മതതാ ലബ്ഭതി. **സുന്ദരോ സപ്പുരിസോ**തി ദ്വിധാ അത്ഥോ. **അസ്സുതവതോ**തി അസ്സുതാരിയധമ്മസ്സ, കത്തുത്ഥേ ചേതം സാമിവചനം. "ഇമാനി മേ വതസമാദാനാനി ഏത്തകം കാലം സുചിണ്ണാനീ"തി ബഹൂ രത്തിയോ ജാനാതി. താ പനസ്സ രത്തിയോ ചിരകാലഭൂതാതി കത്വാ **"ചിരം പബ്ബജിതസ്സാ"**തിആദി വുത്തം, അന്തത്ഥഅഞ്ഞപദത്ഥസമാസോ ചേസ യഥാ "മാസജാതോ"തി. അഥ തസ്സ പദദ്വയസ്സ കോ വിസേസോതി ചേ? ചിരപബ്ബജിതഗ്ഗഹണേനസ്സ ബുദ്ധിസീലതാ, രത്തഞ്ഞൂഗഹണേന തത്ഥ സമ്പജാനതാ ദസ്സിതാ, അയമേതസ്സ വിസേസോതി. കിം പന അത്ഥം സന്ധായ സോ അമച്ചോ ആഹാതി വുത്തം **"അചിരപബ്ബജിതസ്സാ"**തിആദി. **ഓകപ്പനീയാ**തി സദ്ദഹനീയാ. **അദ്ധാനന്തി** ദീഘകാലം. കിത്തകോ പന സോതി ആഹ **"ദ്വേ തയോ രാജപരിവട്ടേ"**തി, ദ്വിന്നം, തിണ്ണം വാ രാജൂനം രജ്ജാനുസാസനപടിപാടിയോതി അത്ഥോ. "അദ്ധഗതോ"തി വത്വാപി പുന കതം വയഗ്ഗഹണം ഓസാനവയാപേക്ഖം പദദ്വയസ്സ അത്ഥവിസേസസമ്ഭവതോതി ദസ്സേതി **"പച്ഛിമവയ"**ന്തി ഇമിനാ. **ഉഭയന്തി** "അദ്ധഗതോ, വയോഅനുപ്പത്തോ"തി പദദ്വയം.

കാജരോ നാമ ഏകോ രുക്ഖവിസേസോ, യോ "പണ്ണകരുക്ഖോ"തിപി വുച്ചതി. ദിസ്വാ വിയ അനത്തമനോതി സമ്ബന്ധോ. പുബ്ബേ പിതരാ സദ്ധിം സത്ഥു സന്തികം ഗന്ത്വാ ദേസനായ സുതപുബ്ബതം സന്ധായാഹ **"ധാനാ…പേ॰… കാമോ"**തി.

തിലക്ഖണബ്ഭാഹതന്തി തീഹി ലക്ഖണേഹി അഭിഘടിതം. **ദസ്സനേനാ**തി നിദസ്സനമത്തം. സോ ഹി ദിസ്വാ തേന സദ്ധിം അല്ലാപസല്ലാപം കത്വാ , തതോ അകിരിയവാദം സുത്വാ ച അനത്തമനോ അഹോസി. **ഗുണകഥായാ**തി അഭൂതഗുണകഥായ. തേനാഹ **"സുട്ഠുതരം അനത്തമനോ"**തി. യദി അനത്തമനോ, കസ്മാ തുണ്ഹീ അഹോസീതി ചോദനം വിസോധേതി **"അനത്തമനോ സമാനോപീ"**തിആദിനാ.

൧൭൭. **ഗോസാലായാ**തി ഏവംനാമകേ ഗാമേതി വുത്തം. വസ്സാനകാലേ ഗുന്നം പതിട്ഠിതസാലായാതി പന അത്ഥേ തബ്ബസേന തസ്സ നാമം സാതിസയമുപപന്നം ഹോതി ബഹുലമനഞ്ഞസാധാരണത്താ, തഥാപി സോ പോരാണേഹി അനനുസ്സുതോതി ഏകച്ചവാദോ നാമ കതോ. **"മാ ഖലീതി സാമികോ ആഹാ"**തി ഇമിനാ തഥാവചനമുപാദായ തസ്സ ആഖ്യാതപദേന സമഞ്ഞാതി ദസ്സേതി. സഞ്ഞായ ഹി വത്തുമിച്ഛായ ആഖ്യാതപദമ്പി നാമികം ഭവതി യഥാ "അഞ്ഞാസികോണ്ഡഞ്ഞോ"തി (മഹാവ॰ ൧൭). **സേസ**ന്തി "സോ പണ്ണേന വാ"തിആദിവചനം.

൧൭൮. ദാസാദീസു സിരിവഡ്ഢകാദിനാമമിവ **അജിതോ**തി തസ്സ നാമമത്തം. കേസേഹി വായിതോ കമ്ബലോ യസ്സാതിപി യുജ്ജതി. **പടികിട്ഠതര**ന്തി നിഹീനതരം. **"യഥാഹാ"**തിആദിനാ അങ്ഗുത്തരാഗമേ തികനിപാതേ മക്ഖലിസുത്ത (അ॰ നി॰ ൩.൧൩൮) മാഹരി. **തന്താവുതാനീ**തി തന്തേ വീതാനി. **"സീതേ സീതോ"**തിആദിനാ ഛഹാകാരേഹി തസ്സ പടികിട്ഠതരം ദസ്സേതി.

൧൭൯. പകുജ്ഝതി സമ്മാദിട്ഠികേസു ബ്യാപജ്ജതീതി **പകുധോ. വച്ചം കത്വാപീ**തി ഏത്ഥ **പി**-സദ്ദേന ഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാപി കേനചി അസുചിനാ മക്ഖിത്വാപീതി ഇമമത്ഥം സമ്പിണ്ഡേതി. **വാലികാഥൂപം കത്വാ**തി വതസമാദാനസീസേന വാലികാസഞ്ചയം കത്വാ, തഥാരൂപേ അനുപഗമനീയട്ഠാനേ പുന വതം സമാദായ ഗച്ഛതീതി വുത്തം ഹോതി.

൧൮൦. **"ഗണ്ഠനകിലേസോ"**തി ഏതസ്സ "പലിബുന്ധനകിലേസോ"തി അത്ഥവചനം, സംസാരേ പരിബുന്ധനകിച്ചോ ഖേത്തവത്ഥുപുത്തദാരാദിവിസയോ രാഗാദികിലേസോതി അത്ഥോ. **"ഏവംവാദിതായാ"**തി ഇമിനാ ലദ്ധിവസേനസ്സ നാമം, ന പനത്ഥതോതി ദസ്സേതി. യാവ ഹി സോ മഗ്ഗേന സമുഗ്ഘാടിതോ, താവ അത്ഥിയേവ. അയം പന വചനത്ഥോ - "നത്ഥി മയ്ഹം ഗണ്ഠോ"തി ഗണ്ഹാതീതി **നിഗണ്ഠോ**തി. **നാടസ്സാ**തി ഏവംനാമകസ്സ.

കോമാരഭച്ചജീവകകഥാവണ്ണനാ

൧൮൩. സബ്ബഥാ തുണ്ഹീഭൂതഭാവം സന്ധായ **"ഏസ നാഗ…പേ॰… വിയാ"**തി വുത്തം. **സുപണ്ണോ**തി ഗരുളോ, ഗരുഡോ വാ സക്കടമതേന. "ഡ-ളാന'മവിസേസോ"തി ഹി തത്ഥ വദന്തി. യഥാധിപ്പായം ന വത്തതീതി കത്വാ **"അനത്ഥോ വത മേ"**തി വുത്തം. **ഉപസന്തസ്സാ**തി സബ്ബഥാ സഞ്ഞമേന ഉപസമം ഗതസ്സ. ജീവകസ്സ തുണ്ഹീഭാവോ മമ അധിപ്പായസ്സ മദ്ദനസദിസോ, തസ്മാ തദേവ തുണ്ഹീഭാവം പുച്ഛിത്വാ കഥാപനേന മമ അധിപ്പായോ സമ്പാദേതബ്ബോതി അയമേത്ഥ രഞ്ഞോ അധിപ്പായോതി ദസ്സേന്തോ **"ഹത്ഥിമ്ഹി ഖോ പനാ"**തിആദിമാഹ. **കി**ന്തി കാരണപുച്ഛായം നിപാതോതി ദസ്സേതി **"കേന കാരണേനാ"**തി ഇമിനാ, യേന തുവം തുണ്ഹീ, കിം തം കാരണന്തി വാ അത്ഥം ദസ്സേതി. തത്ഥ യഥാസമ്ഭവം കാരണം ഉദ്ധരിത്വാ അധിപ്പായം ദസ്സേതും **"ഇമേസ"**ന്തിആദി വുത്തം. **യഥാ ഏതേസ**ന്തി ഏതേസം കുലൂപകോ അത്ഥി യഥാ,

ഇമേസം നു ഖോ തിണ്ണം കാരണാനം അഞ്ഞതരേന കാരണേന തുണ്ഹീ ഭവസീതി പുച്ഛതീതി അധിപ്പായോ.

കഥാപേതീതി കഥാപേതുകാമോ ഹോതി. **പഞ്ചപതിട്ഠിതേനാ**തി ഏത്ഥ പഞ്ചഹി അങ്ഗേഹി അഭിമുഖം ഠിതേനാതി അത്ഥോ, പാദജാണു കപ്പര ഹത്ഥ സീസസങ്ഖാതാനി പഞ്ച അങ്ഗാനി സമം കത്വാ ഓനാമേത്വാ അഭിമുഖം ഠിതേന പഠമം വന്ദിത്വാതി വുത്തം ഹോതി. യമ്പി വദന്തി "നവകതരേനുപാലി ഭിക്ഖുനാ വുഡ്ഢതരസ്സ ഭിക്ഖുനോ പാദേ വന്ദന്തേന ഇമേ പഞ്ച ധമ്മേ അജ്ഝത്തം ഉപട്ഠാപേത്വാ പാദാ വന്ദിതബ്ബാ'തിആദികം (പരി॰ ൪൬൯) വിനയപാളിമാഹരിത്വാ ഏകംസകരണഅഞ്ജലിപഗ്ഗഹണപാദസമ്ബാഹനപേമഗാരവുപട്ഠാപനവസേന പഞ്ചപതിട്ഠിതവന്ദനാ"തി, തമേത്ഥാനധിപ്പേതം ദൂരതോ വന്ദനേ യഥാവുത്തപഞ്ചങ്ഗസ്സ അപരിപുണ്ണത്താ. വന്ദനാ ചേത്ഥ പണമനാ അഞ്ജലിപഗ്ഗഹണകരപുടസമായോഗോ. **"പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാ"**തി ച കായപണാമോ വുത്തോ, **"മമ സത്ഥുനോ"**തിആദിനാ പന വചീപണാമോ, തദുഭയപുരേചരാനുചരവസേന മനോപണാമോതി. കാമം സബ്ബാപി തഥാഗതസ്സ പടിപത്തി അനഞ്ഞസാധാരണാ അച്ഛരിയബ്ഭുതരൂപാവ, തഥാപി ഗബ്ഭോക്കന്തി അഭിജാതി അഭിനിക്ഖമന അഭിസമ്ബോധി ധമ്മചക്കപ്പവത്തന (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧; പടി॰ മ॰ ൨.൩൦) യമകപാടിഹാരിയദേവോരോഹനാനി സദേവകേ ലോകേ അതിവിയ സുപാകടാനി, ന സക്കാ കേനചി പടിബാഹിതുന്തി താനിയേവേത്ഥ ഉദ്ധടാനി.

ഇത്ഥം ഇമം പകാരം ഭൂതോ പത്തോതി **ഇത്ഥമ്ഭൂതോ,** തസ്സ ആഖ്യാനം **ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനം,** സോയേവത്ഥോ **ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനത്ഥോ.** അഥ വാ ഇത്ഥം ഏവംപകാരോ ഭൂതോ ജാതോതി **ഇത്ഥമ്ഭൂതോ,** താദിസോതി ആഖ്യാനം **ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനം,** തദേവത്ഥോ **ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനത്ഥോ,** തസ്മിം ഉപയോഗവചനന്തി അത്ഥോ. **അബ്ഭുഗ്ഗതോ**തി ഏത്ഥ ഹി **അഭി**സദ്ദോ പധാനവസേന ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനത്ഥജോതകോ കമ്മപ്പവചനീയോ അഭിഭവിത്വാ ഉഗ്ഗമനകിരിയാപകാരസ്സ ദീപനതോ, തേന പയോഗതോ "തം ഖോ പന ഭഗവന്ത"ന്തി ഇദം ഉപയോഗവചനം സാമിഅത്ഥേ സമാനമ്പി അപ്പധാനവസേന ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനത്ഥദീപനതോ "ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനത്ഥേ"തി വുത്തം. തേനേവാഹ **"തസ്സ ഖോ പന ഭഗവതോതി അത്ഥോ"**തി. നനു ച "സാധു ദേവദത്തോ മാതരമഭീ"തി ഏത്ഥ വിയ "തം ഖോ പന ഭഗവന്ത"ന്തി ഏത്ഥ അഭിസദ്ദോ അപ്പയുത്തോ, കഥമേത്ഥ തംപയോഗതോ ഉപയോഗവചനം സിയാതി? അത്ഥതോ പയുത്തത്താ. അത്ഥസദ്ദപയോഗേസു ഹി അത്ഥപയോഗോയേവ പധാനോതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യഥാ "സാധു ദേവദത്തോ മാതരമഭീ"തി ഏത്ഥ അഭിസദ്ദപയോഗതോ ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനേ ഉപയോഗവചനം കതം, ഏവമിധാപി "തം ഖോ പന ഭഗവന്തം അഭി ഏവം കല്യാണോ കിത്തിസദ്ദോ ഉഗ്ഗതോ"തി അഭിസദ്ദപയോഗതോ ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനേ ഉപയോഗവചനം കതന്തി. യഥാ ഹി "സാധു ദേവദത്തോ മാതരമഭീ"തി ഏത്ഥ "ദേവദത്തോ മാതരമഭി മാതുവിസയേ, മാതുയാ വാ സാധൂ"തി ഏവം അധികരണത്ഥേ, സാമിഅത്ഥേ വാ ഭുമ്മവചനസ്സ, സാമിവചനസ്സ വാ പസങ്ഗേ ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനജോതകേന കമ്മപ്പവചനീയേന അഭിസദ്ദേന പയോഗതോ ഉപയോഗവചനം കതം, ഏവമിധാപി സാമിഅത്ഥേ സാമിവചനപ്പസങ്ഗേ യഥാ ച തത്ഥ "ദേവദത്തോ മാതുവിസയേ, മാതു സമ്ബന്ധീ വാ സാധുത്തപ്പകാരപ്പത്തോ"തി അയമത്ഥോ വിഞ്ഞായതി, ഏവമിധാപി "ഭഗവതോ സമ്ബന്ധീ കിത്തിസദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗതോ അഭിഭവിത്വാ ഉഗ്ഗമനപ്പകാരപ്പത്തോ"തി അയമത്ഥോ വിഞ്ഞായതി. തത്ഥ ഹി ദേവദത്തഗ്ഗഹണം

വിയ ഇധ കിത്തിസദ്ദഗ്ഗഹണം, “മാതര”ന്തി വചനം വിയ “ഭഗവന്ത”ന്തി വചനം, സാധുസദ്ദോ വിയ ഉഗ്ഗതസദ്ദോ വേദിതബ്ബോ.

കല്യാണോതി ഭദ്ദകോ. കല്യാണഭാവോ ചസ്സ കല്യാണഗുണവിസയതായാതി ആഹ **“കല്യാണഗുണസമന്നാഗതോ”**തി, കല്യാണേഹി ഗുണേഹി സമന്നാഗതോ തബ്ബിസയതായ യുത്തോതി അത്ഥോ. തം വിസയതാ ഹേത്ഥ സമന്നാഗമോ, കല്യാണഗുണവിസയതായ തന്നിസ്സിതോതി അധിപ്പായോ. **സേട്ഠോ**തി പരിയായവചനേപി ഏസേവ നയോ. സേട്ഠഗുണവിസയതാ ഏവ ഹി കിത്തിസദ്ദസ്സ സേട്ഠതാ “ഭഗവാതി വചനം സേട്ഠം, ഭഗവാതി വചനമുത്തമ”ന്തിആദീസു (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൪൨; പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.വേരഞ്ജകണ്ഡവണ്ണനാ; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൧; ഇതിവു॰ അട്ഠ॰ നിദാനവണ്ണനാ; മഹാനി॰ അട്ഠ॰ ൪൯) വിയ. “അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ”തിആദിനാ ഗുണാനം സംകിത്തനതോ, സദ്ദനീയതോ ച വണ്ണോയേവ കിത്തിസദ്ദോ നാമാതി ആഹ **“കിത്തിയേവാ”**തി. വണ്ണോ ഏവ ഹി കിത്തേതബ്ബതോ **കിത്തി,** സദ്ദനീയതോ **സദ്ദോ**തി ച വുച്ചതി. കിത്തിപരിയായോ ഹി സദ്ദസദ്ദോ യഥാ “ഉളാരസദ്ദാ ഇസയോ, ഗുണവന്തോ തപസ്സിനോ”തി. കിത്തിവസേന പവത്തോ സദ്ദോ **കിത്തിസദ്ദോ**തി ഭിന്നാധികരണതം ദസ്സേതി **“ഥുതിഘോസോ”**തി ഇമിനാ. കിത്തിസദ്ദോ ഹേത്ഥ ഥുതിപരിയായോ കിത്തനമഭിത്ഥവനം കിത്തീതി. ഥുതിവസേന പവത്തോ ഘോസോ **ഥുതിഘോസോ,** അഭിത്ഥവുദാഹാരോതി അത്ഥോ. അഭിസദ്ദോ അഭിഭവനേ, അഭിഭവനഞ്ചേത്ഥ അജ്ഝോത്ഥരണമേവാതി വുത്തം **“അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ”**തി, അനഞ്ഞസാധാരണേ ഗുണേ ആരബ്ഭ പവത്തത്താ അഭിബ്യാപേത്വാതി അത്ഥോ. കിന്തി-സദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗതോതി ചോദനായ “ഇതിപി സോ ഭഗവാ”തിആദിമാഹാതി അനുസന്ധിം ദസ്സേതും **“കിന്തി”**തി വുത്തം.

പദാനം സമ്ബജ്ഝനം **പദസമ്ബന്ധോ. സോ ഭഗവാ**തി യോ സോ സമതിംസ പാരമിയോ പൂരേത്വാ സബ്ബകിലേസേ ഭഞ്ജിത്വാ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോ ദേവാനമതിദേവോ സക്കാനമതിസക്കോ ബ്രഹ്മാനമതിബ്രഹ്മാ ലോകനാഥോ ഭാഗ്യവന്തതാദീഹി കാരണേഹി സദേവകേ ലോകേ “ഭഗവാ”തി പത്ഥടകിത്തിസദ്ദോ, സോ ഭഗവാ. യം തം-സദ്ദാ ഹി നിച്ചസമ്ബന്ധാ. “ഭഗവാ”തി ച ഇദമാദിപദം സത്ഥു നാമകിത്തനം. തേനാഹ ആയസ്മാ ധമ്മസേനാപതി “ഭഗവാതി നേതം നാമം മാതരാ കതം, ന പിതരാ കത”ന്തിആദി (മഹാനി॰ ൯൮; ചൂളനി॰ ൨). പരതോ പന “ഭഗവാ”തി പദം ഗുണകിത്തനം. യഥാ കമ്മട്ഠാനികേന“അരഹ”ന്തിആദീസു നവസു ഠാനേസു പച്ചേകം ഇതിപിസദ്ദം യോജേത്വാ ബുദ്ധഗുണാ അനുസ്സരീയന്തി, ഏവമിധ ബുദ്ധഗുണസംകിത്തകേനാപീതി ദസ്സേന്തോ **“ഇതിപി അരഹം…പേ॰… ഇതിപി ഭഗവാ”**തി ആഹ. ഏവഞ്ഹി സതി“അരഹ”ന്തിആദീഹി നവഹി പദേഹി യേ സദേവകേ ലോകേ അതിവിയ പാകടാ പഞ്ഞാതാ ബുദ്ധഗുണാ, തേ നാനപ്പകാരതോ വിഭാവിതാ ഹോന്തി “ഇതിപീ”തി പദദ്വയേന തേസം നാനപ്പകാരതാദീപനതോ. “ഇതിപേതം ഭൂതം, ഇതിപേതം തച്ഛ”ന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൫) വിയ ഹി **ഇതി**-സദ്ദോ ഇധ ആസന്നപച്ചക്ഖകരണത്ഥോ, **പി**-സദ്ദോ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ, തേന ച നേസം നാനപ്പകാരഭാവോ ദീപിതോ, താനി ച ഗുണസല്ലക്ഖണകാരണാനി സദ്ധാസമ്പന്നാനം വിഞ്ഞുജാതികാനം പച്ചക്ഖാനി ഹോന്തി, തസ്മാ താനി സംകിത്തേന്തേന വിഞ്ഞുനാ ചിത്തസ്സ സമ്മുഖീഭൂതാനേവ കത്വാ സംകിത്തേതബ്ബാനീതി ദസ്സേന്തോ **“ഇമിനാ ച ഇമിനാ ച കാരണേനാതി വുത്തം ഹോതീ”**തി ആഹ. ഏവഞ്ഹി നിരൂപേത്വാ കിത്തേന്തേ യസ്സ സംകിത്തേതി, തസ്സ ഭഗവതി അതിവിയ പസാദോ ഹോതി.

ആരകത്താതി കിലേസേഹി സുവിദൂരത്താ. **അരീനന്തി** കിലേസാരീനം. **അരാനന്തി** സംസാരചക്കസ്സ അരാനം. **ഹതത്താ**തി വിദ്ധംസിതത്താ. **പച്ചയാദീനന്തി** ചീവരാദിപച്ചയാനഞ്ചേവ പൂജാ വിസേസാനഞ്ച. **രഹാഭാവാതി** ചക്ഖുരഹാദീനമഭാവതോ. രഹോപാപകരണാഭാവോ ഹി പദമനതിക്കമ്മ രഹാഭാവോതി വുത്തം. ഏവമ്പി ഹി യഥാധിപ്പേതമത്ഥോ ലബ്ഭതീതി. **തതോതി** വിസുദ്ധിമഗ്ഗതോ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൨൫). യഥാ ച വിസുദ്ധിമഗ്ഗതോ, ഏവം തംസംവണ്ണനായ **പരമത്ഥമഞ്ജൂസായം** (വിസുദ്ധി॰ ടീ॰ ൧.൧൨൪) നേസം വിത്ഥാരോ ഗഹേതബ്ബോ.

യസ്മാ ജീവകോ ബഹുസോ സത്ഥു സന്തികേ ബുദ്ധഗുണേ സുത്വാ ഠിതോ, ദിട്ഠസച്ചതായ ച സത്ഥുസാസനേ വിഗതകഥംകഥോ, സത്ഥുഗുണകഥനേ ച വേസാരജ്ജപ്പത്തോ, തസ്മാ സോ ഏവം വിത്ഥാരതോ ഏവ ആഹാതി വുത്തം **"ജീവകോ പനാ"**തിആദി. **"ഏത്ഥ ചാ"**തിആദിനാ സാമത്ഥിയത്ഥമാഹ. **ഥാമോ** ദേസനാഞാണമേവ, **ബലം** പന ദസബലഞാണം. **വിസ്സത്ഥന്തി** ഭാവനപുംസകപദം, അനാസങ്കന്തി അത്ഥോ.

പഞ്ചവണ്ണായാതി ഖുദ്ദികാദിവസേന പഞ്ചപകാരായ. **നിരന്തരം ഫുടം അഹോസി** കതാധികാരഭാവതോ. കമ്മന്തരായവസേന ഹിസ്സ രഞ്ഞോ ഗുണസരീരം ഖതൂപഹതം ഹോതി. കസ്മാ പനേസ ജീവകമേവ ഗമനസജ്ജായ ആണാപേതീതി ആഹ **"ഇമായാ"**തിആദി.

൧൫൭. "ഉത്തമ"ന്തി വത്വാ ന കേവലം ഉത്തമഭാവോയേവേത്ഥ കാരണം, അഥ ഖോ അപ്പസദ്ദതാപീതി ദസ്സേതും **"അസ്സയാനരഥയാനാനീ"**തിആദി വുത്തം. ഹത്ഥിയാനേസു ച നിബ്ബിസേവനമേവ ഗണ്ഹന്തോ ഹത്ഥിനിയോപി കപ്പാപേസി. **പദാനുപദന്തി** പദമനുഗതം പദം പുരതോ ഗച്ഛന്തസ്സ ഹത്ഥിയാനസ്സ പദേ തേസം പദം കത്വാ, പദസദ്ദോ ചേത്ഥ പദവളഞ്ജേ. **നിബ്ബുതസ്സാതി** സബ്ബകിലേസദരഥവൂപസമസ്സ . **നിബ്ബുതേഹേവാതി** അപ്പസദ്ദതായ സദ്ദസങ്ഖോഭനവൂപസമേഹേവ.

കരേണൂതി ഹത്ഥിനിപരിയായവചനം. കണതി സദ്ദം കരോതീതി ഹി **കരേണു,** കരോവ യസ്സാ, ന ദീഘോ ദന്തോതി വാ **കരേണു, "കരേണുകാ"**തിപി പാഠോ, നിരുത്തിനയേന പദസിദ്ധി. **ആരോഹനസജ്ജനം** കുഥാദീനം ബന്ധനമേവ. **ഓപവയ്ഹന്തി** രാജാനമുപവഹിതും സമത്ഥം. **"ഓപഗുയ്ഹ"**ന്തിപി പഠന്തി, രാജാനമുപഗൂഹിതും ഗോപിതും സമത്ഥന്തി അത്ഥോ. **"ഏവം കിരസ്സാ"**തിആദി പണ്ഡിതഭാവവിഭാവനം. **കഥാ വത്തതീ**തി ലദ്ധോകാസഭാവേന ധമ്മകഥാ പവത്തതി. "രഞ്ഞോ ആസങ്കാനിവത്തനത്ഥം ആസന്നചാരീഭാവേന ഹത്ഥിനീസു ഇത്ഥിയോ നിസജ്ജാപിതാ"തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൧൫൭) **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന** വുത്തം. അട്ഠകഥായം പന "ഇത്ഥിയോ നിസ്സായ പുരിസാനം ഭയം നാമ നത്ഥി, സുഖം ഇത്ഥിപരിവുതോ ഗമിസ്സാമീ"തി തത്ഥ കാരണം വുത്തമേവ. ഇമിനാപി കാരണേന ഭവിതബ്ബന്തി പന ആചരിയേന ഏവം വുത്തം സിയാ. രഞ്ഞോ പരേസം ദൂരുപസങ്കമനഭാവദസ്സനത്ഥം താ പുരിസവേസം ഗാഹാപേത്വാ ആവുധഹത്ഥാ കാരിതാ. **ഹത്ഥിനികാസതാനീ**തി ഏത്ഥ ഹത്ഥിനിയോ ഏവ ഹത്ഥിനികാ. "പഞ്ച ഹത്ഥിനിയാ സതാനീ"തിപി കത്ഥചി പാഠോ, സോ അയുത്തോവ "പഞ്ചമത്തേഹി ഭിക്ഖുസതേഹീ"തിആദീസു (പാരാ॰ ൧) വിയ ഈദിസേസു പച്ഛിമപദസ്സ സമാസസ്സേവ ദസ്സനതോ. **കസ്സചിദേവാ**തി സന്നിപതിതേ മഹാജനേ യസ്സ കസ്സചി ഏവ, തദഞ്ഞേസമ്പി ആയതിം മഗ്ഗഫലാനമുപനിസ്സയോതി ആഹ **"സാ മഹാജനസ്സ ഉപകാരായ ഭവിസ്സതീ"**തി.

പടിവേദേസീതി ഞാപേസി. **ഉപചാരവചന**ന്തി വോഹാരവചനമത്തം തേനേവ അധിപ്പേതത്ഥസ്സ അപരിയോസാനതോ . തേനാഹ **"തദേവ അത്തനോ രുചിയാ കരോഹീ"**തി. ഇമിനായേവ ഹി തദത്ഥപരിയോസാനം. **മഞ്ഞസീ**തി പകതിയാവ ജാനാസി. **തദേവാ**തി ഗമനാഗമനമേവ. യദി ഗന്തുകാമോ, ഗച്ഛ, അഥ ന ഗന്തുകാമോ, മാ ഗച്ഛ, അത്തനോ രുചിയേവേത്ഥ പമാണന്തി വുത്തം ഹോതി.

൧൬൬. പാടിഏക്കായേവ സന്ധിവസേന **പച്ചേകാ.** "മഹഞ്ചേ"ന്തി പദേ കരണത്ഥേ പച്ചത്തവചനന്തി ആഹ **"മഹതാ"**തി. മഹന്തസ്സ ഭാവോ **മഹഞ്ചം. ന** കേവലം നിഗ്ഗഹീതന്തവസേനേവ പാഠോ, അഥ ഖോ ആകാരന്തവസേനാപീതി ആഹ **"മഹച്ചാതിപി പാളീ"**തി. യഥാ "ഖത്തിയാ"തി വത്തബ്ബേ "ഖത്യാ"തി, ഏവം "മഹതിയാ"തി വത്തബ്ബേ മഹത്യാ. പുന ച-കാരം കത്വാ മഹച്ചാതി സന്ധിവസേന പദസിദ്ധി. പുല്ലിങ്ഗവസേന വത്തബ്ബേ ഇത്ഥിലിങ്ഗവസേന വിപല്ലാസോ **ലിങ്ഗവിപരിയായോ.** വിസേസനഞ്ഹി ഭിയ്യോ വിസേസ്യലിങ്ഗാദിഗാഹകം. **തിയോജനസതാന**ന്തി പച്ചേകം തിയോജനസതപരിമണ്ഡലാനം. **ദ്വിന്നം മഹാരട്ഠാനം ഇസ്സരിയസിരീ**തി അങ്ഗമഗധരട്ഠാനമാധിപച്ചമാഹ. തദത്ഥം വിവരതി **"തസ്സാ"**തിആദിനാ. **പടിമുക്കവേഠനാനീ**തി ആബന്ധസിരോവേഠനാനി. **ആസത്തഖഗ്ഗാനീ**തി അംസേ ഓലമ്ബനവസേന സന്നദ്ധാസീനി. **മണിദണ്ഡതോമരേ**തി മണിദണ്ഡങ്കുസേ.

"അപരാപീ"തിആദിനാ പദസാ പരിവാരാ വുത്താ. ഖുജ്ജവാമനകാ വേസവസേന, കിരാതസവരഅന്ധകാദയോ ജാതിവസേന താസം പരിചാരകിനിയോ ദസ്സിതാ. **വിസ്സാസികപുരിസാ**തി വസ്സവരേ സന്ധായാഹ. കുലഭോഗഇസ്സരിയാദിവസേന മഹതീ മത്താ പമാണമേതേസന്തി **മഹാമത്താ,** മഹാനുഭാവാ രാജാമച്ചാ. **വിജ്ജാധരതരുണാ വിയാ**തി മന്താനുഭാവേന വിജ്ജാമയിദ്ധിസമ്പന്നാ വിജ്ജാധരകുമാരകാ വിയ. **രട്ഠിയപുത്താ**തി ഭോജപുത്താ. രട്ഠേ പരിചരന്തീതി ഹി ലുദ്ദകാ **രട്ഠിയാ,** തേസം നാനാവുധപരിചയതായ രാജഭടഭൂതാ പുത്താതി അത്ഥോ, അന്തരരട്ഠഭോജകാനം വാ പുത്താ **രട്ഠിയപുത്താ,** ഖത്തിയാ ഭോജരാജാനോ. "അനുയുത്താ ഭവന്തു തേ"തിആദീസു വിയ ഹി **ടീകായം** (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൧൬൬) വുത്തോ ഭോജസദ്ദോ ഭോജകവാചകോതി ദട്ഠബ്ബം. **ഉസ്സാപേത്വാ**തി ഉദ്ധം പസാരേത്വാ. **ജയസദ്ദ**ന്തി "ജയതു മഹാരാജാ"തിആദിജയപടിബദ്ധം സദ്ദം. **ധനുപന്തിപരിക്ഖേപോ**തി ധനുപന്തിപരിവാരോ. സബ്ബത്ഥ തംഗാഹകവസേന വേദിതബ്ബോ. **ഹത്ഥിഘടാ**തി ഹത്ഥിസമൂഹാ. **പഹരമാനാ**തി ഫുസമാനാ. **അഞ്ഞമഞ്ഞസങ്ഘട്ടനാ**തി അവിച്ഛേദഗമനേന അഞ്ഞമഞ്ഞസമ്ബന്ധാ. **സേണിയോ**തി ഗന്ധികസേണീദുസ്സികസേണീആദയോ "അനപലോകേത്വാ രാജാനം വാ സങ്ഘം വാ ഗണം വാ പൂഗം വാ സേണിം വാ അഞ്ഞത്ര കപ്പാ വുട്ഠാപേയ്യാ"തിആദീസു (പാചി॰ ൬൭൯) വിയ. "അട്ഠാരസ അക്ഖോഭിണീ സേനിയോ"തി കത്ഥചി ലിഖന്തി, സോ അനേകേസുപി പോത്ഥകേസു ന ദിട്ഠോ. അനേകസങ്ഖ്യാ ച സേനാ ഹേട്ഠാ ഗണിതാതി അയുത്തോയേവ. തദാ സബ്ബാവുധതോ സരോവ ദൂരഗാമീതി കത്വാ സരപതനാതിക്കമപ്പമാണേന രഞ്ഞോ പരിസം സംവിദഹതി. കിമത്ഥന്തി ആഹ **"സചേ"**തിആദി.

സയം ഭായനട്ഠേന **ചിത്തുത്രാസോ ഭയം** യഥാ തഥാ ഭായതീതി കത്വാ. ഭായിതബ്ബേ ഏവ വത്ഥുസ്മിം ഭയതോ ഉപട്ഠിതേ "ഭായിതബ്ബമിദ"ന്തി ഭായിതബ്ബാകാരേന തീരണതോ **ഞാണം ഭയം** ഭയതോ തീരേതീതി കത്വാ. തേനേവാഹ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൨.൭൪൦) "ഭയതുപട്ഠാനഞാണം പന ഭായതി, ന ഭായതീതി? ന ഭായതി. തഞ്ഹി 'അതീതാ സങ്ഖാരാ നിരുദ്ധാ,

പച്ചുപ്പന്നാ നിരുജ്ഝന്തി, അനാഗതാ നിരുജ്ഝിസ്സന്തീ'തി തീരണമത്തമേവ ഹോതീ''തി. ഭായനട്ഠാനട്ഠേന **ആരമ്മണം ഭയം** ഭായതി ഏതസ്മാതി കത്വാ. ഭായനഹേതുട്ഠേന **ഓത്തപ്പം ഭയം** പാപതോ ഭായതി ഏതേനാതി കത്വാ. **ഭയാനക**ന്തി ഭായനാകാരോ. **തേപീ**തി ദീഘായുകാ ദേവാപി. **ധമ്മദേസന**ന്തി പഞ്ചസു ഖന്ധേസു പന്നരസലക്ഖണപടിമണ്ഡിതം ധമ്മദേസനം. **യേഭുയ്യേനാ**തി ഠപേത്വാ ഖീണാസവദേവേ തദഞ്ഞേസം വസേന ബാഹുല്ലതോ. ഖീണാസവത്താ ഹി തേസം ചിത്തുത്രാസഭയമ്പി ന ഉപ്പജ്ജതി. കാമം **സീഹോപമസുത്തട്ഠകഥായം** (അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪.൩൩) ചിത്തുത്രാസഭയമ്പി തദത്ഥഭാവേന വുത്തം, ഇധ പന പകരണാനുരൂപതോ ഞാണഭയമേവ ഗഹിതം. **സംവേഗ**ന്തി സഹോത്തപ്പഞ്ഞാണം. **സന്താസ**ന്തി സബ്ബസോ ഉബ്ബിജ്ജനം. ഭായിതബ്ബട്ഠേന ഭയമേവ ഭീമഭാവേന ഭേരവന്തി **ഭയഭേരവം,** ഭീതബ്ബവത്ഥു. തേനാഹ **"ആഗച്ഛതീ"**തി, ഏതം നരം തം ഭയഭേരവം ആഗച്ഛതി നൂനാതി അത്ഥോ.

ഭീരും പസംസന്തീതി പാപതോ ഭായനതോ ഉത്രാസനതോ ഭീരും പസംസന്തി പണ്ഡിതാ. **ന ഹി തത്ഥ സൂര**ന്തി തസ്മിം പാപകരണേ സൂരം പഗബ്ഭധംസിനം ന ഹി പസംസന്തി. തേനാഹ **"ഭയാ ഹി സന്തോ ന കരോന്തി പാപ"**ന്തി. തത്ഥ **ഭയാ**തി പാപുത്രാസതോ, ഓത്തപ്പഹേതൂതി അത്ഥോ.

ഛമ്ഭിതസ്സാതി ഥമ്ഭിതസ്സ, ഥ-കാരസ്സ ഛ-കാരാദേസോ. തദത്ഥമാഹ **"സകലസരീരചലന"**ന്തി, ഭയവസേന സകലകായപകമ്പനന്തി അത്ഥോ. ഉയ്യോധനം **സമ്പഹാരോ.**

ഏകേതി ഉത്തരവിഹാരവാസിനോ. **"രാജഗഹേ"**തിആദി തേസമധിപ്പായവിവരണം. ഏകേകസ്മിം മഹാദ്വാരേ ദ്വേ ദ്വേ കത്വാ **ചതുസട്ഠി ഖുദ്ദകദ്വാരാനി. "തദാ"**തിആദിനാ അകാരണഭാവേ ഹേതും ദസ്സേതി.

ഇദാനി സകവാദം ദസ്സേതും **"അയം പനാ"**തിആദി വുത്തം. **"ജീവകോ കിരാ"**തിആദി ആസങ്കനാകാരദസ്സനം. **അസ്സാ**തി അജാതസത്തുരഞ്ഞോ. **ഉക്കണ്ഠിതോ**തി അനഭിരതോ. ഛത്തം ഉസ്സാപേതുകാമോ മഞ്ഞേതി സമ്ബന്ധോ . **ഭായിത്വാ**തി ഭായനഹേതു. **തസ്സാ**തി ജീവകസ്സ. സമ്മസദ്ദോ സമാനത്ഥോ, സമാനഭാവോ ച വയേനാതി ആഹ **"വയസ്സാഭിലാപോ"**തി. വയേന സമാനോ **വയസ്സോ** യഥാ ''ഏകരാജാ ഹരിസ്സവണ്ണോ''തി (ജാ॰ ൧.൨.൧൭). സമാനസദ്ദസ്സ ഹി സാദേസമിച്ഛന്തി സദ്ദവിദൂ, തേന അഭിലാപോ ആലപനം തഥാ, രുള്ഹീനിദ്ദേസോ ഏസ, ''മാരിസാ''തി ആലപനമിവ. യഥാ ഹി മാരിസാതി നിദ്ദുക്ഖതാഭിലാപോ സദുക്ഖേപി നേരയികേ വുച്ചതി ''യദാ ഖോ തേ മാരിസ സങ്കുനാ സങ്കു ഹദയേ സമാഗച്ഛേയ്യാ''തിആദീസു, (മ॰ നി॰ ൧.൫൧൨) ഏവം യോ കോചി സഹായോ അസമാനവയോപി ''സമ്മാ''തി വുച്ചതീതി, തസ്മാ സഹായാഭിലാപോ ഇച്ചേവ അത്ഥോ. കച്ചി ന വഞ്ചേസീതി പാളിയാ സമ്ബന്ധോ. ''ന പലമ്ഭേസീ''തി വുത്തേപി ഇധ പരികപ്പത്ഥോവ സമ്ഭവതീതി വുത്തം **"ന വിപ്പലമ്ഭേയ്യാസീ"**തി, ന പലോഭേയ്യാസീതി അത്ഥോ. കഥായ സല്ലാപോ, സോ ഏവ നിഗ്ഘോസോ തഥാ.

വിനസ്സേയ്യാതി ചിത്തവിഘാതേന വിഹഞ്ഞേയ്യ. ''ന തം ദേവാ''തിആദിവചനം സന്ധായ **"ദള്ഹം കത്വാ"**തി വുത്തം. തുരിതവസേനിദമാമേഡിതന്തി ദസ്സേതി **"തരമാനോവാ"**തി ഇമിനാ. ''അഭിക്കമ മഹാരാജാ''തി വത്വാ തത്ഥ കാരണം ദസ്സേതും ''ഏതേ''തിആദി വുത്തന്തി സസമ്ബന്ധമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"മഹാരാജ ചോരബലം നാമാ"**തിആദിമാഹ.

സാമഞ്ഞഫലപുച്ഛാവണ്ണനാ

൧൩൦. അയം ബഹിദ്വാരകോട്ഠകോകാസോ **നാഗസ്സ ഭൂമി നാമ.** തേനാഹ **"വിഹാരസ്സാ"**തിആദി. **ഭഗവതോ തേജോ**തി ബുദ്ധാനുഭാവോ. **രഞ്ഞോ സരീരം ഫരി** യഥാ തം സോണദണ്ഡസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഭഗവതോ സന്തികം ആഗച്ഛന്തസ്സ അന്തോവനസണ്ഡഗതസ്സ. **"അത്തനോ അപരാധം സരിത്വാ മഹാഭയം ഉപ്പജ്ജീ"**തി ഇദം സേദമുഞ്ചനസ്സ കാരണദസ്സനം. ന ഹി ബുദ്ധാനുഭാവതോ സേദമുഞ്ചനം സമ്ഭവതി കായചിത്തപസ്സദ്ധിഹേതുഭാവതോ.

ഏകേതി ഉത്തരവിഹാരവാസിനോയേവ. തദയുത്തമേവാതി ദസ്സേതി **"ഇമിനാ"**തിആദിനാ. **അഭിമാരേ**തി ധനുഗ്ഗഹേ. **ധനപാലന്തി** നാളാഗിരിം. സോ ഹി തദാ നാഗരേഹി പൂജിതധനരാസിനോ ലബ്ഭനതോ "ധനപാലോ"തി വോഹരീയതി. ന കേവലം ദിട്ഠപുബ്ബതോയേവ, അഥ ഖോ പകതിയാപി ഭഗവാ സഞ്ഞാതോതി ദസ്സേതും **"ഭഗവാ ഹീ"**തിആദിമാഹ. **ആകിണ്ണവരലക്ഖണോ**തി ബത്തിംസ മഹാപുരിസലക്ഖണേ സന്ധായാഹ. **അനുബ്യഞ്ജനപടിമണ്ഡിതോ**തി അസീതാനുബ്യഞ്ജനേ (ജിനാലങ്കാരടീകായ വിജാതമങ്ഗലവണ്ണനായം വിത്ഥാരോ). **ഛബ്ബണ്ണാഹി രസ്മീഹീ**തി തദാ വത്തമാനാ രസ്മിയോ. **ഇസ്സരിയലീളായാ**തി ഇസ്സരിയവിലാസേന. നനു ച ഭഗവതോ സന്തികേ ഇസ്സരിയലീലായ പുച്ഛാ അഗാരവോയേവ സിയാതി ചോദനായ **"പകതി ഹേസാ"**തിആദിമാഹ, പകതിയാ പുച്ഛനതോ ന അഗാരവോതി അധിപ്പായോ. പരിവാരേത്വാ നിസിന്നേന ഭിക്ഖുസങ്ഘേന പുരേ കതേപി അത്ഥതോ തസ്സ **പുരതോ നിസിന്നോ** നാമ. തേനാഹ **"പരിവാരേത്വാ"**തിആദി.

൧൩൧. **യേന, തേനാ**തി ച ഭുമ്മത്ഥേ കരണവചനന്തി ദസ്സേതി **"യത്ഥ, തത്ഥാ"**തി ഇമിനാ. യേന മണ്ഡലസ്സ ദ്വാരം, തേനൂപസങ്കമീതി സമ്പത്തഭാവസ്സ വുത്തത്താ ഇധ ഉപഗമനമേവ യുത്തന്തി ആഹ **"ഉപഗതോ"**തി. **അനുച്ഛവികേ ഏകസ്മിം പദേസേ**തി യത്ഥ വിഞ്ഞുജാതികാ അട്ഠംസു, തസ്മിം. കോ പനേസ അനുച്ഛവികപദേസോ നാമ? അതിദൂരതാദിഛനിസജ്ജദോസവിരഹിതോ പദേസോ, നപച്ഛതാദിഅട്ഠനിസജ്ജദോസവിരഹിതോ വാ. യഥാഹു അട്ഠകഥാചരിയാ -

> "ന പച്ഛതോ ന പുരതോ, നാപി ആസന്നദൂരതോ;
> ന കച്ഛേ നോ പടിവാതേ, ന ചാപി ഓനതുന്നതേ;
> ഇമേ ദോസേ വിസ്സജ്ജേത്വാ, ഏകമന്തം ഠിതാ അഹൂ"തി. (ഖു॰ പാ॰ അട്ഠ॰ ഏവമിച്ചാദിപാഠവണ്ണനാ; സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൧൩);

തദാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേ തുണ്ഹീഭാവസ്സ അനവസേസതോ ബ്യാപിതഭാവം ദസ്സേതും **"തുണ്ഹീഭൂതം തുണ്ഹീഭൂത"**ന്തി വിച്ഛാവചനം വുത്തന്തി ആഹ **"യതോ... പേ॰... മേവാ"**തി, യതോ യതോ ഭിക്ഖുതോതി അത്ഥോ. ഹത്ഥേന, ഹത്ഥസ്സ വാ കുകതഭാവോ **ഹത്ഥകുക്കുച്ചം,** അസഞ്ഞമോ, അസമ്പജഞ്ഞകിരിയാ ച. തഥാ **പാദകുക്കുച്ച**ന്തി ഏത്ഥാപി. **വാ**-സദ്ദോ അവുത്തവികപ്പനേ, തേന തദഞ്ഞോപി ചക്ഖുസോതാദിഅസഞ്ഞമോ നത്ഥീതി വിഭാവിതോ. തത്ഥ പന ചക്ഖുഅസംയമോ സബ്ബപഠമോ ദുന്നിവാരിതോ ചാതി തദഭാവം ദസ്സേതും **"സബ്ബാലങ്കാരപടിമണ്ഡിത"**ന്തിആദി വുത്തം.

വിപ്പസന്നരഹദമിവാതി അനാവിലോദകസരമിവ. യേനേതരഹി...പേ॰... ഇമിനാ മേ...പേ॰... ഹോതൂതി സമ്ബന്ധോ. അഞ്ഞോ ഹി അത്ഥക്കമോ, അഞ്ഞോ സദ്ദക്കമോതി ആഹ **"യേനാ"**തിആദി. തത്ഥ കായിക-വാചസികേന ഉപസമേന ലദ്ധേന മാനസികോപി ഉപസമോ അനുമാനതോ ലദ്ധോ ഏവാതി കത്വാ **"മാനസികേന ചാ"**തി വുത്തം. **സീലൂപസമേനാ**തി സീലസഞ്ഞമേന. വുത്തമത്ഥം ലോകപകതിയാ സാധേന്തോ **"ദുല്ലഭഞ്ഹീ"**തിആദിമാഹ. **ലദ്ധാ**തി ലഭിത്വാ.

ഉപസമന്തി ആചാരസമ്പത്തിസങ്ഖാതം സംയമം. **"ഏവ"**ന്തിആദിനാ തഥാ ഇച്ഛായ കാരണം ദസ്സേതി . **സോതി** അയ്യകോ, ഉദയഭദ്ദോ വാ. **"കിഞ്ചാപീ"**തിആദി തദത്ഥ-സമത്ഥനം. **ഘാതേസ്സതിയേവാ**തി തംകാലാപേക്ഖായ വുത്തം. തേനാഹ **"ഘാതേസീ"**തി. ഇദഞ്ഹി സമ്പതിപേക്ഖവചനം. **പഞ്ചപരിവട്ടോ**തി പഞ്ചരാജപരിവട്ടോ.

കസ്മാ ഏവമാഹ, നനു ഭഗവന്തമുദ്ദിസ്സ രാജാ ന കിഞ്ചി വദതീതി അധിപ്പായോ. **വചീഭേദേ**തി യഥാവുത്തഉദാനവചീഭേദേ. **തുണ്ഹീ നിരവോ**തി പരിയായവചനമേതം. **"അയ"**ന്തിആദി ചിത്തജാനനാകാരദസ്സനം. അയം...പേ.... ന സക്ഖിസ്സതീതി ഞത്വാതി സമ്ബന്ധോ. **വചനാനന്തര**ന്തി ഉദാനവചനാനന്തരം. **യേനാ**തി യത്ഥ പദേസേ, യേന വാ സോതപഥേന. **യേന പേമ**ന്തി ഏത്ഥാപി യഥാരഹമേസ നയോ.

കതാപരാധസ്സ ആലപനം നാമ ദുക്കരന്തി സന്ധായ **"മുഖം നപ്പഹോതീ"**തി വുത്തം. ''ആഗമാ ഖോ ത്വം മഹാരാജ യഥാപേമ''ന്തി വചനനിദ്ദിട്ഠം വാ തദാ തദത്ഥദീപനാകാരേന പവത്തം നാനാനയവിചിത്തം ഭഗവതോ മധുരവചനമ്പി സന്ധായ ഏവം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഏകമ്പി ഹി അത്ഥം ഭഗവാ യഥാ സോതൂനം ഞാണം പവത്തതി, തഥാ ദേസേതി. യം സന്ധായ അട്ഠകഥാസു വുത്തം ''ഭഗവതാ അബ്യാകതം തന്തിപദം നാമ നത്ഥി, സബ്ബേസഞ്ഞേവ അത്ഥോപി ഭാസിതോ''തി. **പഞ്ചഹാകാരേഹീ**തി ഇട്ഠാനിട്ഠേസു സമഭാവാദിസങ്ഖാതേഹി പഞ്ചഹി കാരണേഹി. വുത്തഞ്ഹേതം **മഹാനിദ്ദേസേ** (മഹാനി॰ ൩൮, ൧൯൨) -

> ''പഞ്ചഹാകാരേഹി താദീ ഇട്ഠാനിട്ഠേ താദീ, ചത്താവീതി താദീ, തിണ്ണാവീതി താദീ, മുത്താവീതി താദീ, തംനിദ്ദേസാ താദീ.
>
> കഥം അരഹാ ഇട്ഠാനിട്ഠേ താദീ? അരഹാ ലാഭേപി താദീ, അലാഭേപി, യസേപി, അയസേപി, പസംസായപി, നിന്ദായപി, സുഖേപി, ദുക്ഖേപി താദീ, ഏകം ചേ ബാഹം ഗന്ധേന ലിമ്പേയ്യും, ഏകം ചേ ബാഹം വാസിയാ തച്ഛേയ്യും, അമുസ്മിം നത്ഥി രാഗോ, അമുസ്മിം നത്ഥി പടിഘം, അനുനയപടിഘവിപ്പഹീനോ, ഉഗ്ഘാതിനിഘാതിവീതിവത്തോ, അനുരോധവിരോധസമതിക്കന്തോ, ഏവം അരഹാ ഇട്ഠാനിട്ഠേ താദീ.
>
> കഥം അരഹാ ചത്താവീതി താദീ? അരഹതോ...പേ.... ഥമ്ഭോ, സാരമ്ഭോ, മാനോ, അതിമാനോ, മദോ, പമാദോ, സബ്ബേ കിലേസാ, സബ്ബേ ദുച്ചരിതാ, സബ്ബേ ദരഥാ, സബ്ബേ പരിളാഹാ , സബ്ബേ സന്താപാ, സബ്ബാ കുസലാഭിസങ്ഖാരാ ചത്താ വന്താ മുത്താ പഹീനാ പടിനിസ്സട്ഠാ, ഏവം അരഹാ ചത്താവീതി താദീ.
>
> കഥം അരഹാ തിണ്ണാവീതി താദീ? അരഹാ കാമോഘം തിണ്ണോ, ഭവോഘം തിണ്ണോ, ദിട്ഠോഘം തിണ്ണോ, അവിജ്ജോഘം തിണ്ണോ, സബ്ബം സംസാരപഥം തിണ്ണോ ഉത്തിണ്ണോ നിത്തിണ്ണോ അതിക്കന്തോ സമതിക്കന്തോ വീതിവത്തോ, സോ വുട്ഠവാസോ ചിണ്ണചരണോ ജാതിമരണസങ്ഖയോ, ജാതിമരണസംസാരോ (മഹാനി॰ ൩൮) നത്ഥി തസ്സ പുനബ്ഭവോതി, ഏവം അരഹാ തിണ്ണാവീതി താദീ.
>
> കഥം അരഹാ മുത്താവീതി താദീ? അരഹതോ രാഗാ ചിത്തം മുത്തം വിമുത്തം സുവിമുത്തം, ദോസാ, മോഹാ, കോധാ, ഉപനാഹാ, മക്ഖാ, പളാസാ, ഇസ്സായ, മച്ഛരിയാ, മായായ, സാഠേയ്യാ, ഥമ്ഭാ, സാരമ്ഭാ, മാനാ,

അതിമാനാ, മദാ, പമാദാ, സബ്ബകിലേസേഹി, സബ്ബദുച്ചരിതേഹി, സബ്ബദരഥേഹി, സബ്ബപരിളാഹേഹി, സബ്ബസന്താപേഹി, സബ്ബാകുസലാഭിസങ്ഖാരേഹി ചിത്തം മുത്തം വിമുത്തം സുവിമുത്തം; ഏവം അരഹാ മുത്താവീതി താദീ.

കഥം അരഹാ തംനിദ്ദേസോ താദീ? അരഹാ 'സീലേ സതി സീലവാ'തി തംനിദ്ദേസോ താദീ, 'സദ്ധായ സതി സദ്ധോ'തി, 'വീരിയേ സതി വീരിയവാ'തി, 'സതിയാ സതി സതിമാ'തി, 'സമാധിമ്ഹി സതി സമാഹിതോ'തി, 'പഞ്ഞായ സതി പഞ്ഞവാ'തി, 'വിജ്ജായ സതി തേവിജ്ജോ'തി, 'അഭിഞ്ഞായ സതി ഛളഭിഞ്ഞോ'തി തംനിദ്ദേസോ താദീ, ഏവം അരഹാ തംനിദ്ദേസോ താദീ"തി.

ഭഗവാ പന സബ്ബേസമ്പി താദീനമതിസയോ **താദീ.** തേനാഹ **"സുപ്പതിട്ഠിതോ"**തി. വുത്തമ്പി ചേതം ഭഗവതാ **കാളകാരാമസുത്തന്തേ** "ഇതി ഖോ ഭിക്ഖവേ തഥാഗതോ ദിട്ഠസുതമുതവിഞ്ഞാതബ്ബേസു ധമ്മേസു താദീയേവ താദീ, തമ്ഹാ ച പന താദിമ്ഹാ അഞ്ഞോ താദീ ഉത്തരിതരോ വാ പണീതതരോ വാ നത്ഥീതി വദാമീ"തി (അം॰ നി॰ ൪.൨൪). അഥ വാ പഞ്ചവിധാരിയിദ്ധിസിദ്ധേഹി പഞ്ചഹാകാരേഹി താദിലക്ഖണേ സുപ്പതിട്ഠിതോതി അത്ഥോ. വുത്തഞ്ഹേതം ആയസ്മതാ ധമ്മസേനാപതിനാ **പടിസമ്ഭിദാമഗ്ഗേ -**

"കതമാ അരിയാ ഇദ്ധി? ഇധ ഭിക്ഖു സചേ ആകങ്ഖതി 'പടികൂലേ അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരേയ്യ'ന്തി, അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ തത്ഥ വിഹരതി, സചേ ആകങ്ഖതി 'അപ്പടികൂലേ പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരേയ്യ'ന്തി, പടികൂലസഞ്ഞീ തത്ഥ വിഹരതി, സചേ ആകങ്ഖതി 'പടികൂലേ ച അപ്പടികൂലേ ച അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരേയ്യ'ന്തി, അപ്പടികൂലസഞ്ഞീ തത്ഥ വിഹരതി, സചേ ആകങ്ഖതി 'അപ്പടികൂലേ ച പടികൂലേ ച പടികൂലസഞ്ഞീ വിഹരേയ്യ'ന്തി, പടികൂലസഞ്ഞീ തത്ഥ വിഹരതി, സചേ ആകങ്ഖതി 'പടികൂലേ ച അപ്പടികൂലേ ച തദുഭയം അഭിനിവജ്ജേത്വാ ഉപേക്ഖകോ വിഹരേയ്യം സതോ സമ്പജാനോ'തി, ഉപേക്ഖകോ തത്ഥ വിഹരതി സതോ സമ്പജാനോ"തി (പടി॰ മ॰ ൩.൧൭).

ബഹിദ്ധാതി സാസനതോ ബഹിസമയേ.

൧൩൭. ഏസാതി ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ വന്ദനാകാരോ. തമത്ഥം ലോകസിദ്ധായ ഉപമായ സാധേതും **"രാജാന"**ന്തിആദി വുത്തം. **ഓകാസ**ന്തി പുച്ഛിതബ്ബട്ഠാനം.

ന മേ പഞ്ഹവിസ്സജ്ജനേ ഭാരോ അത്ഥീതി സത്ഥു സബ്ബത്ഥ അപ്പടിഹതഞാണചാരതായ അത്ഥതോ ആപന്നായ ദസ്സനം. "യദി ആകങ്ഖസീ"തി വുത്തേയേവ ഹി ഏസ അത്ഥോ ആപന്നോ ഹോതി. **സബ്ബം തേ വിസ്സജ്ജേസ്സാമീ**തി ഏത്ഥാപി അയം നയോ. "യം ആകങ്ഖസി, തം പുച്ഛാ"തി വചനേനേവ ഹി അയമത്ഥോ സിജ്ഝതി. അസാധാരണം സബ്ബഞ്ഞുപവാരണന്തി സമ്ബന്ധോ. യദി "യദാകങ്ഖസീ"തി ന വദന്തി, അഥ കഥം വദന്തീതി ആഹ **"സുത്വാ"**തിആദി. പദേസഞാണേയേവ ഠിതത്താ തഥാ വദന്തീതി വേദിതബ്ബം. ബുദ്ധാ പന സബ്ബഞ്ഞുപവാരണം പവാരേന്തീതി സമ്ബന്ധോ.

"പുച്ഛാവുസോ യദാകങ്ഖസീ"തിആദീനി സുത്തപദാനി യേസം പുഗ്ഗലാനം വസേന ആഗതാനി, തം ദസ്സനത്ഥം **"യക്ഖനരിന്ദദേവസമണബ്രാഹ്മണപരിബ്ബാജകാന"**ന്തി വുത്തം. തത്ഥ ഹി **"പുച്ഛാവുസോ യദാകങ്ഖസീ"**തി ആളവകസ്സ യക്ഖസ്സ ഓകാസകരണം, **"പുച്ഛ**

മഹാരാജാ"തി നരിന്ദാനം, **"പുച്ഛ വാസവാ"**തിആദി ദേവാനമിന്ദസ്സ, **"തേന ഹീ"**തിആദി സമണാനം, **"ബാവരിസ്സ ചാ"**തിആദി ബ്രാഹ്മണാനം, **"പുച്ഛ മം സഭിയാ"**തിആദി പരിബ്ബാജകാനം ഓകാസകരണന്തി ദട്ഠബ്ബം. **വാസവാ**തി ദേവാനമിന്ദാലപനം. തദേതഞ്ഹി **സക്കപഞ്ഹസുത്തേ. മനസിച്ഛസീ**തി മനസാ ഇച്ഛസി.

കതാവകാസാതി യസ്മാ തുമ്ഹേ മയാ കതോകാസാ, തസ്മാ ബാവരിസ്സ ച തുയ്ഹം അജിതസ്സ ച സബ്ബേസഞ്ച സേസാനം യം കിഞ്ചി സബ്ബം സംസയം യഥാ മനസാ ഇച്ഛഥ, തഥാ പുച്ഛവ്ഹോ പുച്ഛഥാതി യോജനാ. ഏത്ഥ ച ബാവരിസ്സ സംസയം മനസാ പുച്ഛവ്ഹോ, തുമ്ഹാകം പന സബ്ബേസം സംസയം മനസാ ച അഞ്ഞഥാ ച യഥാ ഇച്ഛഥ, തഥാ പുച്ഛവ്ഹോതി അധിപ്പായോ. ബാവരീ ഹി ''അത്തനോ സംസയം മനസാവ പുച്ഛഥാ''തി അന്തേവാസികേ ആണാപേസി. വുത്തഞ്ഹി -

> ''അനാവരണദസ്സാവീ, യദി ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി;
> മനസാ പുച്ഛിതേ പഞ്ഹേ, വാചായ വിസ്സജ്ജെസ്സതീ''തി. (സു॰ നി॰ ൧൦൨൨);

തദേതം **പാരായനവഗ്ഗേ.** തഥാ ''പുച്ഛ മം സഭിയാ''തിആദിപി.

ബുദ്ധഭൂമിന്തി ബുദ്ധട്ഠാനം, ആസവക്ഖയഞാണം, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണഞ്ച. **ബോധിസത്തഭൂമി** നാമ ബോധിസത്തട്ഠാനം പാരമീസമ്ഭരണഞാണം, ഭൂമിസദ്ദോ വാ അവത്ഥാവാചകോ, ബുദ്ധാവത്ഥം, ബോധിസത്താവത്ഥായന്തി ച അത്ഥോ. ഏകത്തനയേന ഹി പവത്തേസു ഖന്ധേസു അവത്ഥായേവ തം തദാകാരനിസ്സിതാ.

യോ ഭഗവാ ബോധിസത്തഭൂമിയം പദേസഞാണേ ഠിതോ സബ്ബഞ്ഞുപവാരണം പവാരേസി, തസ്സ തദേവ അച്ഛരിയന്തി സമ്ബന്ധോ. കഥന്തി ആഹ **"കോണ്ഡഞ്ഞ പഞ്ഹാനീ"**തിആദി. തത്ഥ **കോണ്ഡഞ്ഞാ**തി ഗോത്തവസേന സരഭങ്ഗമാലപന്തി. **വിയാകരോഹീ**തി ബ്യാകരോഹി. **സാധുരൂപാ**തി സാധുസഭാവാ. **ധമ്മോ**തി സനന്തനോ പവേണീധമ്മോ. **യ**ന്തി ആഗമനകിരിയാപരാമസനം, യേന വാ കാരണേന ആഗച്ഛതി, തേന വിയാകരോഹീതി സമ്ബന്ധോ. **വുദ്ധ**ന്തി സീലപഞ്ഞാദീഹി വുദ്ധിപ്പത്തം, ഗരുന്തി അത്ഥോ. **ഏസ ഭാരോ**തി സംസയുപച്ഛേദനസങ്ഖാതോ ഏസോ ഭാരോ, ആഗതോ ഭാരോ തയാ അവസ്സം വഹിതബ്ബോതി അധിപ്പായോ.

മയാ കതാവകാസാ ഭോന്തോ പുച്ഛന്തു. കസ്മാതി ചേ? അഹഞ്ഹി തം തം വോ ബ്യാകരിസ്സം ഞത്വാ സയം ലോകമിമം, പരഞ്ചാതി. **സയ**ന്തി ച സയമേവ പരൂപദേസേന വിനാ. ഏവം സരഭങ്ഗകാലേ സബ്ബഞ്ഞുപവാരണം പവാരേസീതി സമ്ബന്ധോ.

പഞ്ഹാനന്തി ധമ്മയാഗപഞ്ഹാനം. **അന്തകര**ന്തി നിട്ഠാനകരം. **സുചിരതേനാ**തി ഏവം നാമകേന ബ്രാഹ്മണേന. **പുട്ഠു**ന്തി പുച്ഛിതും. **ജാതിയാ**തി പടിസന്ധിയാ, ''വിജാതിയാ''തിപി വദന്തി. പംസും കീളന്തോ സമ്ഭവകുമാരോ നിസിന്നോവ ഹുത്വാ പവാരേസീതി യോജേതബ്ബം.

തഗ്ഘാതി ഏകംസത്ഥേ നിപാതോ. **യഥാപി കുസലോ തഥാ**തി യഥാ സബ്ബധമ്മകുസലോ സബ്ബധമ്മവിദൂ ബുദ്ധോ ജാനാതി കഥേതി, തഥാ തേ അഹമക്ഖിസ്സന്തി അത്ഥോ. **ജാനാതി**-സദ്ദോ ഹി ഇധ സമ്ബന്ധമുപഗച്ഛതി . യഥാഹ ''യേന യസ്സ ഹി സമ്ബന്ധോ, ദൂരട്ഠമ്പി ച തസ്സ ത''ന്തി (സാരത്ഥ॰ ടീ॰

൧.പഠമമഹാസങ്ഗീതികഥാവണ്ണനാ). ജാനനാ ചേത്ഥ കഥനാ. യഥാ "ഇമിനാ ഇമം ജാനാതീ"തി വുത്തോവായമത്ഥോ ആചരിയേന. **രാജാ ച ഖോ തം യദി കാഹതി വാ, ന വാതി** യോ തം ഇധ പുച്ഛിതും പേസേസി, സോ കോരബ്യരാജാ തം തയാ പുച്ഛിതമത്ഥം, തയാ വാ പുട്ഠേന മയാ അക്ഖാതമത്ഥം യദി കരോതു വാ, ന വാ കരോതു, അഹം പന യഥാധമ്മം തേ അക്ഖിസ്സം ആചിക്ഖിസ്സാമീതി വുത്തം ഹോതി. **ജാതകട്ഠകഥായം** പന -

> **"രാജാ ച ഖോ ത**ന്തി അഹം തം പഞ്ഹം യഥാ തുമ്ഹാകം രാജാ ജാനാതി ജാനിതും സക്കോതി, തഥാ അക്ഖിസ്സം. തതോ ഉത്തരി രാജാ യഥാ ജാനാതി, തഥാ യദി കരിസ്സതി വാ, ന വാ കരിസ്സതി, കരോന്തസ്സ വാ അകരോന്തസ്സ വാ തസ്സേവേതം ഭവിസ്സതി, മയ്ഹം പന ദോസോ നത്ഥീതി ദീപേതീ"തി (ജാ॰ അട്ഠ॰ ൭.൧൬.൧൭൨) -

ജാനാതി-സദ്ദോ വാക്യദ്വയസാധാരണവസേന വുത്തോ.

൧൬൩. **സിപ്പമേവ സിപ്പായതനം** ആയതനസദ്ദസ്സ തബ്ഭാവവുത്തിത്താ. അപിച സിക്ഖിതബ്ബതായ സിപ്പഞ്ച തം സത്താനം ജീവിതവുത്തിയാ കാരണഭാവതോ, നിസ്സയഭാവതോ വാ ആയതനഞ്ചാതി **സിപ്പായതനം. സേയ്യഥിദ**ന്തി ഏകോവ നിപാതോ, നിപാതസമുദായോ വാ. തസ്സ തേ കതമേതി ഇധ അത്ഥോതി ആഹ **"കതമേ പന തേ"**തി. ഇമേ കതമേതിപി പച്ചേകമത്ഥോ യുജ്ജതി. ഏവം സബ്ബത്ഥ. ഇദഞ്ച വത്തബ്ബാപേക്ഖനവസേന വുത്തം, തസ്മാ തേ സിപ്പായതനികാ കതമേതി അത്ഥോ. "പുഥുസിപ്പായതനാനീ"തി ഹി സാധാരണതോ സിപ്പാനി ഉദ്ദിസിത്വാ ഉപരി തംതംസിപ്പൂപജീവിനോവ നിദ്ദിട്ഠാ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ കഥായ. കസ്മാതി ചേ? പപഞ്ചം പരിഹരിതുകാമത്താ. അഞ്ഞഥാ ഹി യഥാധിപ്പേതാനി താവ സിപ്പായതനാനി ദസ്സേത്വാ പുന തംതംസിപ്പൂപജീവിനോപി ദസ്സേതബ്ബാ സിയും തേസമേവേത്ഥ പധാനതോ അധിപ്പേതത്താ. ഏവഞ്ച സതി കഥാപപഞ്ചോ ഭവേയ്യ, തസ്മാ തം പപഞ്ചം പരിഹരിതും സിപ്പൂപജീവീഹി തംതംസിപ്പായതനാനി സങ്ഗഹേത്വാ ഏവമാഹാതി തമത്ഥം ദസ്സേതും "**ഹത്ഥാരോഹാതിആദീഹി യേ തം തം സിപ്പം നിസ്സായ ജീവന്തി, തേ ദസ്സേതീ"**തി വുത്തം. കസ്മാതി ആഹ **"അയഞ്ഹീ"**തിആദി. സിപ്പം ഉപനിസ്സായ ജീവന്തീതി **സിപ്പൂപജീവിനോ.**

ഹത്ഥിമാരോഹന്തീതി **ഹത്ഥാരോഹാ,** ഹത്ഥാരുള്ഹയോധാ. ഹത്ഥിം ആരോഹാപയന്തീതി **ഹത്ഥാരോഹാ,** ഹത്ഥാചരിയ ഹത്ഥിവേജ്ജ ഹത്ഥിമേണ്ഡാദയോ. യേന ഹി പയോഗേന പുരിസോ ഹത്ഥിനോ ആരോഹനയോഗ്ഗോ ഹോതി, തം ഹത്ഥിസ്സ പയോഗം വിധായന്താനം സബ്ബേസമ്പേതേസം ഗഹണം. തേനാഹ **"സബ്ബേപീ"**തിആദി. തത്ഥ **ഹത്ഥാചരിയാ** നാമ യേ ഹത്ഥിനോ, ഹത്ഥാരോഹകാനഞ്ച സിക്ഖാപകാ. **ഹത്ഥിവേജ്ജാ** നാമ ഹത്ഥിഭിസക്കാ. **ഹത്ഥിമേണ്ഡാ** നാമ ഹത്ഥീനം പാദരക്ഖകാ. ഹത്ഥിം മണ്ഡയന്തി രക്ഖന്തീതി ഹത്ഥിമണ്ഡാ, തേയേവ **ഹത്ഥിമേണ്ഡാ,** ഹത്ഥിം മിനേന്തി സമ്മാ വിദഹനേന ഹിംസന്തീതി വാ **ഹത്ഥിമേണ്ഡാ. ആദി**-സദ്ദേന ഹത്ഥീനം യവപദായകാദയോ സങ്ഗണ്ഹാതി. **അസ്സാരോഹാ**തി ഏത്ഥാപി സുദ്ധഹേതുകത്തുവസേന യഥാവുത്തോവ അത്ഥോ. രഥേ നിയുത്താ **രഥികാ. രഥരക്ഖാ** നാമ രഥസ്സ ആണിരക്ഖകാ. ധനും ഗണ്ഹന്തീതി **ധനുഗ്ഗഹാ,** ഇസ്സാസാ, ധനും ഗണ്ഹാപേന്തീതി **ധനുഗ്ഗഹാ,** ധനുസിപ്പസിക്ഖാപകാ ധനാചരിയാ.

ചേലേന ചേലപടാകായ യുദ്ധേ അകന്തി ഗച്ഛന്തീതി **ചേലകാ,** ജയദ്ധജഗാഹകാതി ആഹ **"യേ യുദ്ധേ"**തിആദി. **ജയധജ**ന്തി ജയനത്ഥം, ജയകാലേ വാ പഗ്ഗഹിതധജം. **പുരതോ**തി സേനായ പുബ്ബേ. യഥാ തഥാ ഠിതേ സേനികേ

ബ്യൂഹവിചാരണവസേന തതോ തതോ ചലയന്തി ഉച്ചാലേന്തീതി **ചലകാ**തി വുത്തം **“ഇധ രഞ്ഞോ”**തിആദി. സകുണഗ്ഘിആദയോ വിയ മംസപിണ്ഡം പരസേനാസമൂഹസങ്ഖാതം പിണ്ഡം സാഹസികതായ ഛേത്വാ ഛേത്വാ ദയന്തി ഉപ്പതിത്വാ ഉപ്പതിത്വാ നിഗ്ഗച്ഛന്തീതി **പിണ്ഡദായകാ.** തേനാഹ **“തേ കിരാ”**തിആദി. സാഹസം കരോന്തീതി **സാഹസികാ,** തേയേവ മഹായോധാ. **പിണ്ഡമിവാ**തി താലഫലപിണ്ഡമിവാതി വദന്തി, “മംസപിണ്ഡമിവാ”തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൧൬൩) ആചരിയേന വുത്തം. സബ്ബത്ഥ “ആചരിയേനാ”തി വുത്തേ **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരോ**വ ഗഹേതബ്ബോ. ദുതിയവികപ്പേ പിണ്ഡേ ജനസമൂഹസങ്ഖാതേ സമ്മദ്ദേ ദയന്തി ഉപ്പതന്താ വിയ ഗച്ഛന്തീതി **പിണ്ഡദായകാ,** **ദയ**-സദ്ദോ ഗതിയം, അയ-സദ്ദസ്സ വാ ദ-കാരാഗമേന നിപ്ഫത്തി.

ഉഗ്ഗതുഗ്ഗതാതി സങ്ഗാമം പത്വാ ജവപരക്കമാദിവസേന അതിവിയ ഉഗ്ഗതാ. **തദേവാ**തി പരേഹി വുത്തം തമേവ സീസം വാ ആവുധം വാ. **പക്ഖന്ദന്തീ**തി വീരസൂരഭാവേന അസജ്ജമാനാ പരസേനമനുപവിസന്തി. ഥാമജവബലപരക്കമാദിസമ്പത്തിയാ മഹാനാഗസദിസതാ. തേനാഹ **“ഹത്ഥിആദീസുപീ”**തിആദി. **ഏകന്തസൂരാ**തി ഏകചരസൂരാ അന്തസദ്ദസ്സ തബ്ഭാവവുത്തിതോ, സൂരഭാവേന ഏകാകിനോ ഹുത്വാ യുജ്ഝനകാതി അത്ഥോ. **സജാലികാ**തി സവമ്മികാ. സന്നാഹോ കങ്കടോ വമ്മം കവചോ ഉരച്ഛദോ ജാലികാതി ഹി അത്ഥതോ ഏകം. **സചമ്മികാ**തി ജാലികാ വിയ സരീരപരിത്താണേന ചമ്മേന സചമ്മികാ. **ചമ്മകഞ്ചുക**ന്തി ചമ്മമയകഞ്ചുകം. **പവിസിത്വാ**തി തസ്സ അന്തോ ഹുത്വാ, പടിമുഞ്ചിത്വാതി വുത്തം ഹോതി. **സരപരിത്താണം ചമ്മ**ന്തി ചമ്മപടിസിബ്ബിതം ചേലകം, ചമ്മമയം വാ ഫലകം. **ബലവസിനേഹാ**തി സാമിനി അതിസയപേമാ. **ഘരദാസയോധാ**തി അന്തോജാതദാസപരിയാപന്നാ യോധാ, **“ഘരദാസികപുത്താ”**തിപി പാഠോ, അന്തോജാതദാസീനം പുത്താതി അത്ഥോ.

ആളാരം വുച്ചതി മഹാനസം, തത്ഥ നിയുത്താ **ആളാരികാ.** **പൂവികാ**തി പൂവസമ്പാദകാ, യേ പൂവമേവ നാനപ്പകാരതോ സമ്പാദേത്വാ വിക്കിണന്താ ജീവന്തി. കേസനഖസണ്ഠപനാദിവസേന മനുസ്സാനം അലങ്കാരവിധിം കപ്പേന്തി സംവിദഹന്തീതി **കപ്പകാ.** ചുണ്ണവിലേപനാദീഹി മലഹരണവണ്ണസമ്പാദനവിധിനാ ന്ഹാപേന്തി നഹാനം കരോന്തീതി **ന്ഹാപികാ.** നവന്താദിവിധിനാ പവത്തോ ഗണനഗന്ഥോ അന്തരാ ഛിദ്ദാഭാവേന **അച്ഛിദ്ദകോ**തി വുച്ചതി, തദേവ പഠന്തീതി **അച്ഛിദ്ദകപാഠകാ.** ഹത്ഥേന അധിപ്പായവിഞ്ഞാപനം, ഗണനം വാ **ഹത്ഥമുദ്ദാ.** അങ്ഗുലിസങ്കോചനഞ്ഹി **മുദ്ദാ**തി വുച്ചതി, തേന ച വിഞ്ഞാപനം, ഗണനം വാ ഹോതി. **ഹത്ഥ**സദ്ദോ ചേത്ഥ തദേകദേസേസു അങ്ഗുലീസു ദട്ഠബ്ബോ “ന ഭുഞ്ജമാനോ സബ്ബം ഹത്ഥം മുഖേ പക്ഖിപിസ്സാമീ”തിആദീസു (പാചി॰ ൬൧൮) വിയ, തമുപനിസ്സായ ജീവന്തീതി **മുദ്ദികാ.** തേനാഹ **“ഹത്ഥമുദ്ദായാ”**തിആദി.

അയകാരോ കമ്മാരകാരകോ. **ദന്തകാരോ** ഭമകാരോ. **ചിത്തകാരോ** ലേപചിത്തകാരോ. **ആദി**-സദ്ദേന കോട്ടകലേഖകവിലീവകാരഇട്ഠകകാരദാരുകാരാദീനം സങ്ഗഹോ. **ദിട്ഠേവ ധമ്മേ**തി ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ. കരണനിപ്ഫാദനവസേന **ദസ്സേത്വാ.** **സന്ദിട്ഠികമേവാ**തി അസമ്പരായികതായ സാമം ദട്ഠബ്ബം, സയമനുഭവിതബ്ബം അത്തപച്ചക്ഖന്തി അത്ഥോ. **ഉപജീവന്തീ**തി ഉപനിസ്സായ ജീവന്തി. **സുഖിത**ന്തി സുഖപ്പത്തം. ഥാമബലൂപേതഭാവോവ പീണനന്തി ആഹ **“പീണിതം ഥാമബലൂപേത”**ന്തി. **ഉപരീ**തി ദേവലോകേ. തഥാ **ഉദ്ധ**ന്തിപി. സോ ഹി മനുസ്സലോകതോ ഉപരിമോ. അഗ്ഗം വിയാതി **അഗ്ഗം,** ഫലം. “കമ്മസ്സ കതത്താ ഫലസ്സ നിബ്ബത്തനതോ തം കമ്മസ്സ

അഗ്ഗിസിഖാ വിയ ഹോതീ''തി ആചരിയേന വുത്തം. അപിച **സഗ്ഗന്തി** ഉത്തമം, ഫലം. **സഗ്ഗന്തി** സുട്ഠു അഗ്ഗം, രൂപസദ്ദാദിദസവിധം അത്തനോ ഫലം നിപ്ഫാദേതും അരഹതീതി അത്ഥോ. സുഅഗ്ഗികാവ നിരുത്തിനയേന **സോവഗ്ഗികാ,** ദക്ഖിണാസദ്ദാപേക്ഖായ ച സബ്ബത്ഥ ഇത്ഥിലിങ്ഗനിദ്ദേസോ. **സുഖോതി** സുഖൂപായോ ഇട്ഠോ കന്തോ. **അഗ്ഗേതി** ഉളാരേ. അത്തനാ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബം ബാഹിരം **രൂപം,** അത്തനോ വണ്ണപോക്ഖരതാ **വണ്ണോതി** അയമേതേസം വിസേസോ. ദക്ഖന്തി വഡ്ഢന്തി ഏതായാതി **ദക്ഖിണാ,** പരിച്ചാഗമയം പുഞ്ഞന്തി ആഹ **"ദക്ഖിണം ദാന"**ന്തി.

മഗ്ഗോ സാമഞ്ഞം സമിതപാപസങ്ഖാതസ്സ സമണസ്സ ഭാവോതി കത്വാ, തസ്സ വിപാകത്താ അരിയഫലം **സാമഞ്ഞഫലം. "യഥാഹാ"**തിആദിനാ മഹാവഗ്ഗസംയുത്തപാളിവസേന തദത്ഥം സാധേതി. **തം ഏസ രാജാ ന ജാനാതി** അരിയധമ്മസ്സ അകോവിദതായ. യസ്മാ പനേസ ''ദാസകസ്സകാദിഭൂതാനം പബ്ബജിതാനം ലോകതോ അഭിവാദനാദിലാഭോ സന്ദിട്ഠികം സാമഞ്ഞഫലം നാമാ''തി ചിന്തേത്വാ ''അത്ഥി നു ഖോ കോചി സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ ഈദിസമത്ഥം ജാനന്തോ''തി വീമംസന്തോ പൂരണാദികേ പുച്ഛിത്വാ തേസം കഥായ അനധിഗതവിത്തോ ഭഗവന്തമ്പി ഏതമത്ഥം പുച്ഛി. തസ്മാ വുത്തം **"ദാസകസ്സകോപമം സന്ധായ പുച്ഛതീ"**തി.

രാജാമച്ചാതി രാജകുലസമുദാഗതാ അമച്ചാ, അനുയുത്തകരാജാനോ ചേവ അമച്ചാ ചാതിപി അത്ഥോ. **കണ്ഹപക്ഖന്തി** യഥാപുച്ഛിതേ അത്ഥേ ലബ്ഭമാനദിട്ഠിഗതൂപസംഹിതം സംകിലേസപക്ഖം. **സുക്കപക്ഖന്തി** തബ്ബിധുരം ഉപരി സുത്താഗതം വോദാനപക്ഖം. **സമണകോലാഹലന്തി** സമണകോതൂഹലം തം തം സമണവാദാനം അഞ്ഞമഞ്ഞവിരോധം. **സമണഭണ്ഡനന്തി** തേനേവ വിരോധേന ''ഏവംവാദീനം തേസം സമണബ്രാഹ്മണാനം അയം ദോസോ, ഏവംവാദീനം തേസം അയം ദോസോ''തി ഏവം തം തം വാദസ്സ പരിഭാസനം. **ഇസ്സരാനുവത്തകോ ഹി ലോകോതി** ധമ്മതാദസ്സനേന തദത്ഥസമത്ഥനം. അത്തനോ ദേസനാകോസല്ലേന **രഞ്ഞോ ഭാരം കരോന്തോ,** ന തദഞ്ഞേന പരവമ്ഭനാദികാരണേന.

൧൬൨. നു-സദ്ദോ വിയ നോ-സദ്ദോപി പുച്ഛായം നിപാതോതി ആഹ **"അഭിജാനാസി നൂ"**തി. **അയഞ്ചാതി** ഏത്ഥ **ച**-സദ്ദോ ന കേവലം അഭിജാനാസിപദേനേവ, അഥ ഖോ ''പുച്ഛിതാ''തി പദേന ചാതി സമുച്ചയത്ഥോ. കഥം യോജേതബ്ബോതി അനുയോഗമപനേതി **"ഇദഞ്ഹീ"**തിആദിനാ. **പുച്ഛിതാ നൂതി** പുബ്ബേ പുച്ഛം കത്താ നു. **നം പുട്ഠഭാവന്തി** താദിസം പുച്ഛിതഭാവം അഭിജാനാസി നു. **ന തേ സമ്മുട്ഠന്തി** തവ ന പമുട്ഠം വതാതി അത്ഥോ. **അഫാസുകഭാവോതി** തഥാ ഭാസനേന അസുഖഭാവോ. **പണ്ഡിതപതിരൂപകാനന്തി** (സാമം വിയ അത്തനോ സക്കാരാനം പണ്ഡിതഭാസാനം) ആമം വിയ പക്കാനം പണ്ഡിതാ ഭാസാനം. (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൧൬൨) **പാളിപദഅത്ഥബ്യഞ്ജനേസൂതി** പാളിസങ്ഖാതേ പദേ, തദത്ഥേ തപ്പരിയാപന്നക്ഖരേ ച, വാക്യപരിയായോ വാ ബ്യഞ്ജനസദ്ദോ ''അക്ഖരം പദം ബ്യഞ്ജന''ന്തിആദീസു (നേത്തി॰ ൨൮) വിയ. ഭഗവതോ രൂപം സഭാവോ വിയ രൂപമസ്സാതി **ഭഗവന്തരൂപോ,** ഭഗവാ വിയ ഏകന്തപണ്ഡിതോതി അത്ഥോ.

പൂരണകസ്സപവാദവണ്ണനാ

൧൬൩. ഏകമിദാഹന്തി ഏത്ഥ **ഇദന്തി** നിപാതമത്തം, ഏകം സമയമിച്ചേവ അത്ഥോ. സമ്മോദേതി സമ്മോദനം കരോതീതി **സമ്മോദനീയം.** അനീയസദ്ദോ ഹി ബഹുലാ കത്വത്ഥാഭിധായകോ യഥാ ''നിയ്യാനികാ''തി, (ധ॰ സ॰ സുത്തന്തദുകമാതികാ

൯൭) സമ്മോദനം വാ ജനേതീതി **സമ്മോദനിയം** തദ്ധിതവസേന. സരിതബ്ബന്തി **സാരണീയം,** സരണസ്സ അനുച്ഛവികന്തി വാ **സാരണിയം,** ഏതമത്ഥം ദസ്സേതും **"സമ്മോദജനകം സരിതബ്ബയുത്തക"**ന്തി വുത്തം, സരിതബ്ബയുത്തകന്തി ച സരണാനുച്ഛവികന്തി അത്ഥോ.

൧൬൬. **സഹത്ഥാ**തി സഹത്ഥേനേവ, തേന സുദ്ധകത്താരം ദസ്സേതി, **ആണത്തിയാ**തി പന ഹേതുകത്താരം, നിസ്സഗ്ഗിയഥാവരാദയോപി ഇധ സഹത്ഥ കരണേനേവ സങ്ഗഹിതാ. **ഹത്ഥാദീനീ**തി ഹത്ഥപാദകണ്ണനാസാദീനി. പചനം ദഹനം വിബാധനന്തി ആഹ **"ദണ്ഡേന ഉപ്പീളേന്തസ്സാ"**തി. **പപഞ്ചസൂദനിയം** നാമ **മജ്ഝിമാഗമട്ഠകഥായം** പന **"പചതോ"**തി ഏതസ്സ "തജ്ജേന്തസ്സ വാ"തി (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൯൭) ദുതിയോപി അത്ഥോ വുത്തോ, ഇധ പന തജ്ജനം, പരിഭാസനഞ്ച ദണ്ഡേന സങ്ഗഹേത്വാ "ദണ്ഡേന ഉപ്പീളേന്തസ്സ ഇച്ചേവ വുത്ത"ന്തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൧൬൬) ആചരിയേന വുത്തം, അധുനാ പന പോത്ഥകേസു "തജ്ജേന്തസ്സ വാ"തി പാഠോപി ബഹുസോ ദിസ്സതി. **സോകന്തി** സോകകാരണം, സോചനന്തിപി യുജ്ജതി കാരണസമ്പാദനേന ഫലസ്സപി കത്തബ്ബതോ. **പരേഹീ**തി അത്തനോ വചനകരേഹി കമ്മഭൂതേഹി. **ഫന്ദതോ**തി ഏത്ഥ പരസ്സ ഫന്ദനവസേന സുദ്ധകത്തുത്ഥോ ന ലബ്ഭതി, അഥ ഖോ അത്തനോ ഫന്ദനവസേനേവാതി ആഹ **"പരം ഫന്ദന്തം ഫന്ദനകാലേ സയമ്പി ഫന്ദതോ"**തി, അത്തനാ കതേന പരസ്സ വിബാധനപയോഗേന സയമ്പി ഫന്ദതോതി അത്ഥോ. **"അതിപാതാപയതോ"**തി പദം സുദ്ധകത്തരി, ഹേതുകത്തരി ച പവത്തതീതി ദസ്സേതി **"ഹനന്തസ്സാപി ഹനാപേന്തസ്സാപീ"**തി ഇമിനാ. **സബ്ബത്ഥാ**തി "ആദിയതോ"തിആദീസു. **കരണകാരണവസേനാ**തി സയംകാരപരംകാരവസേന.

ഘരഭിത്തിയാ അന്തോ ച ബഹി ച സന്ധി **ഘരസന്ധി.** കിഞ്ചിപി അസേസേത്വാ നിരവസേസോ ലോപോ വിലുമ്പനം **നില്ലോപോ**തി ആഹ **"മഹാവിലോപ"**ന്തി. ഏകാഗാരേ നിയുത്തോ വിലോപോ **ഏകാഗാരികോ.** തേനാഹ **"ഏകമേവാ"**തിആദി. "പരിപന്ഥേ തിട്ഠതോ"തി ഏത്ഥ അച്ഛിന്ദനത്ഥമേവ തിട്ഠതീതി അയമത്ഥോ പകരണതോ സിദ്ധോതി ദസ്സേതി **"ആഗതാഗതാന"**ന്തിആദിനാ. **"പരിതോ സബ്ബസോ പന്ഥേ ഹനനം പരിപന്ഥോ"**തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൧൬൬) അയമത്ഥോപി ആചരിയേന വുത്തോ. **കരോമീ**തി **സഞ്ഞായാ**തി സഞ്ചേതനികഭാവമാഹ, തേനേതം ദസ്സേതി "സഞ്ചിച്ച കരോതോപി ന കരീയതി നാമ, പഗേവ അസഞ്ചിച്ചാ"തി. **പാപം ന കരീയതീ**തി പുബ്ബേ അസതോ ഉപ്പാദേതും അസക്കുണേയ്യത്താ പാപം അകതമേവ നാമ. തേനാഹ **"നത്ഥി പാപ"**ന്തി.

യദി ഏവം കഥം സത്താ പാപേ പവത്തന്തീതി അത്തനോ വാദേ പരേഹി ആരോപിതം ദോസമപനേതുകാമോ പൂരണോ ഇമമത്ഥമ്പി ദസ്സേതീതി ആഹ **"സത്താ പനാ"**തിആദി. സഞ്ഞാമത്തമേതം "പാപം കരോന്തീ"തി, പാപം പന നത്ഥേവാതി വുത്തം ഹോതി. ഏവം കിരസ്സ ഹോതി - ഇമേസം സത്താനം ഹിംസാദികിരിയാ അത്താനം ന പാപുണാതി തസ്സ നിച്ചതായ നിബ്ബികാരത്താ, സരീരം പന അചേതനം കട്ഠകലിങ്ഗരൂപമം, തസ്മിം വികോപിതേപി ന കിഞ്ചി പാപന്തി. പരിയന്തോ വുച്ചതി **നേമി** പരിയോസാനേ ഠിതത്താ. തേന വുത്തം ആചരിയേന "നിസിതഖുരമയനേമിനാ"തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൧൬൬). ദുതിയവികപ്പേ ചക്കപരിയോസാനമേവ പരിയന്തോ, ഖുരേന സദിസോ പരിയന്തോ യസ്സാതി **ഖുരപരിയന്തോ.** ഖുരഗ്ഗഹണേന ചേത്ഥ ഖുരധാരാ ഗഹിതാ തദവരോധതോ. പാളിയം **ചക്കേനാ**തി ചക്കാകാരകതേന ആവുധവിസേസേന. തം മംസഖലകരണസങ്ഖാതം നിദാനം കാരണം യസ്സാതി **തതോനിദാനം,** "പച്ചത്തവചനസ്സ തോആദേസോ, സമാസേ ചസ്സ ലോപാഭാവോ"തി (പാരാ॰ അട്ഠ॰

൧.൨൧) അട്ഠകഥാസു വുത്തോ. ‘‘പച്ചത്തത്ഥേ നിസ്സക്കവചനമ്പി യുജ്ജതീ’’തി (സാരത്ഥ॰ ടീ॰ പഠമമഹാസങ്ഗീതികഥാവണ്ണനാ) **ആചരിയസാരിപുത്തത്ഥേരോ.** ‘‘കാരണത്ഥേ നിപാതസമുദായോ’’തിപി അക്ഖരചിന്തകാ.

ഗങ്ഗായ ദക്ഖിണദിസാ അപ്പതിരൂപദേസോ, ഉത്തരദിസാ പന പതിരൂപദേസോതി അധിപ്പായേന **‘‘ദക്ഖിണഞ്ചേ’’**തിആദി വുത്തം, തഞ്ച ദേസദിസാപദേസേന തന്നിവാസിനോ സന്ധായാതി ദസ്സേതും **‘‘ദക്ഖിണതീരേ’’**തിആദിമാഹ. ഹനനദാനകിരിയാ ഹി തദായത്താ. **മഹായാഗന്തി** മഹാവിജിതരഞ്ഞോ യഞ്ഞസദിസമ്പി മഹായാഗം. ദമസദ്ദോ ഇന്ദ്രിയസംവരസ്സ, ഉപോസഥസീലസ്സ ച വാചകോതി ആഹ **‘‘ഇന്ദ്രിയദമേന ഉപോസഥകമ്മേനാ’’**തി. കേചി പന ഉപോസഥകമ്മേനാ’തി ഇദം ഇന്ദ്രിയദമസ്സ വിസേസനം, തസ്മാ ‘ഉപോസഥകമ്മഭൂതേന ഇന്ദ്രിയദമേനാ’തി’’ അത്ഥം വദന്തി, തദയുത്തമേവ തദുഭയത്ഥവാചകത്താ ദമസദ്ദസ്സ, അത്ഥദ്വയസ്സ ച വിസേസവുത്തിതോ. അധുനാ ഹി കത്ഥചി പോത്ഥകേ വാ-സദ്ദോ, ച-സദ്ദോപി ദിസ്സതി. **സീലസംയമേനാതി** തദഞ്ഞേന കായികവാചസികസംവരേന. **സച്ചവചനേനാതി** അമോസവജ്ജേന. തസ്സ വിസും വചനം ലോകേ ഗരുതരപുഞ്ഞസമ്മതഭാവതോ. യഥാ ഹി പാപധമ്മേസു മുസാവാദോ ഗരുതരോ, ഏവം പുഞ്ഞധമ്മേസു അമോസവജ്ജോ. തേനാഹ ഭഗവാ **ഇതിവുത്തകേ** -

‘‘ഏകധമ്മം അതീതസ്സ, മുസാവാദിസ്സ ജന്തുനോ;
വിതിണ്ണപരലോകസ്സ, നത്ഥി പാപം അകാരിയ’’ന്തി. (ഇതിവു॰ ൨൫);

പവത്തീതി യോ കരോതി, തസ്സ സന്താനേ ഫലുപ്പാദപച്ചയഭാവേന ഉപ്പത്തി. ഏവഞ്ഹി ‘‘നത്ഥി കമ്മം, നത്ഥി കമ്മഫല’’ന്തി അകിരിയവാദസ്സ പരിപുണ്ണതാ. സതി ഹി കമ്മഫലേ കമ്മാനമകിരിയഭാവോ കഥം ഭവിസ്സതി. **സബ്ബഥാപീ**തി ‘‘കരോതോ’’തിആദിനാ വുത്തേന സബ്ബപ്പകാരേനപി.

ലബുജന്തി ലികുചം. **പാപപുഞ്ഞാനം കിരിയമേവ പടിക്ഖിപതി,** ന രഞ്ഞാ പുട്ഠം സന്ദിട്ഠികം സാമഞ്ഞഫലം ബ്യാകരോതീതി അധിപ്പായോ. ഇദഞ്ഹി അവധാരണം വിപാകപടിക്ഖേപനിവത്തനത്ഥം. യോ ഹി കമ്മം പടിക്ഖിപതി, തേന അത്ഥതോ വിപാകോപി പടിക്ഖിത്തോയേവ നാമ ഹോതി. തഥാ ഹി വക്ഖതി ‘‘കമ്മം പടിബാഹന്തേനാപീ’’തിആദി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൭൦-൧൭൨).

പടിരാജൂഹി അനഭിഭവനീയഭാവേന വിസേസതോ ജിതന്തി **വിജിതം,** ഏകസ്സ രഞ്ഞോ ആണാപവത്തിദേസോ. ‘‘മാ മയ്ഹം വിജിതേ വസഥാ’’തി അപസാദനാ പബ്ബജിതസ്സ പബ്ബാജനസങ്ഖാതാ വിഹേഠനായേവാതി വുത്തം **‘‘വിഹേഠേതബ്ബ’’**ന്തി. തേന വുത്തസ്സ അത്ഥസ്സ ‘‘ഏവമേത’’ന്തി ഉപധാരണം സല്ലക്ഖണം **ഉഗ്ഗണ്ഹനം,** തദമിനാ പടിക്ഖിപതീതി ആഹ **‘‘സാരതോ അഗ്ഗണ്ഹന്തോ’’**തി. തസ്സ പന അത്ഥസ്സ അദ്ധനിയഭാവാപാദനവസേന ചിത്തേന സന്ധാരണം **നിക്കുജ്ജനം,** തദമിനാ പടിക്ഖിപതീതി ദസ്സേതി **‘‘സാരവസേനേവ…പേ॰… അട്ഠപേന്തോ’’**തി ഇമിനാ. **സാരവസേനേവാതി** ഉത്തമവസേനേവ, അവിതഥത്താ വാ പരേഹി അനുച്ചാലിതോ ഥിരഭൂതോ അത്ഥോ അഫേഗ്ഗുഭാവേന സാരോതി വുച്ചതി, തംവസേനേവാതി അത്ഥോ. **നിസ്സരണന്തി** വട്ടതോ നിയ്യാനം. **പരമത്ഥോതി** അവിപരീതത്ഥോ, ഉത്തമസ്സ വാ ഞാണസ്സാരമ്മണഭൂതോ അത്ഥോ. **ബ്യഞ്ജനം പന തേന ഉഗ്ഗഹിതഞ്ചേവ നിക്കുജ്ജിതഞ്ച** തഥായേവ ഭഗവതോ സന്തികേ ഭാസിതത്താ.

മക്ഖലിഗോസാലവാദവണ്ണനാ

ഹേതുവ. **ഉഭയേനാ**തി ഹേതുപച്ചയപടിസേധവചനേന. **"വിജ്ജമാനമേവാ"**തി ഇമിനാ സഭാവതോ വിജ്ജമാനസ്സേവ പടിക്ഖിപനേ തസ്സ അഞ്ഞാണമേവ കാരണന്തി ദസ്സേതി. **സംകിലേസപച്ചയ**ന്തി സംകിലിസ്സനസ്സ മലീനസ്സ കാരണം . **വിസുദ്ധിപച്ചയ**ന്തി സംകിലേസതോ വിസുദ്ധിയാ വോദാനസ്സ പച്ചയം. **അത്തകാരേ**തി പച്ചത്തവചനസ്സ ഏ-കാരവസേന പദസിദ്ധി യഥാ "വനപ്പഗുമ്ബേ യഥാ ഫുസിതഗ്ഗേ"തി, (ഖു॰ പാ॰ ൬.൧൩; സു॰ നി॰ ൨൩൪) പച്ചത്തത്ഥേ വാ ഭുമ്മവചനം യഥാ "ഇദമ്പിസ്സ ഹോതി സീലസ്മി"ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൯൪), തദേവത്ഥം ദസ്സേതി **"അത്തകാരോ"**തി ഇമിനാ. സോ ച തേന തേന സത്തേന അത്തനാ കാതബ്ബകമ്മം, അത്തനാ നിപ്ഫാദേതബ്ബപയോഗോ വാ. തേനാഹ **"യേനാ"**തിആദി. **സബ്ബഞ്ഞുത**ന്തി സമ്മാസമ്ബോധിം. **ത**ന്തി അത്തനാ കതകമ്മം. **ദുതിയപദേനാ**തി "നത്ഥി പരകാരേ"തി പദേന. **പരകാരോ ച നാമ** പരസ്സ വാഹസാ ഇജ്ഝനകപയോഗോ. തേന വുത്തം **"യം പരകാര"**ന്തിആദി. **ഓവാദാനുസാസനി**ന്തി ഓവാദഭൂതമനുസാസനിം, പഠമം വാ ഓവാദോ, പച്ഛാ അനുസാസനീ. "പരകാര"ന്തി പദസ്സ ഉപലക്ഖണവസേന അത്ഥദസ്സനഞ്ചേതം, ലോകുത്തരധമ്മേ പരകാരാവസ്സയോ നത്ഥീതി ആഹ **"ഠപേത്വാ മഹാസത്ത"**ന്തി. അത്ഥേവേസ ലോകിയധമ്മേ യഥാ തം അമ്ഹാകം ബോധിസത്തസ്സ ആളാരുദകേ നിസ്സായ പഞ്ചാഭിഞ്ഞാലോകിയസമാപത്തിലാഭോ, തഞ്ച പച്ഛിമഭവികമഹാസത്തം സന്ധായ വുത്തം, പച്ചേകബോധിസത്തസ്സപി ഏത്ഥേവ സങ്ഗഹോ തേസമ്പി തദഭാവതോ. **മനുസ്സസോഭഗ്യ**ന്തി മനുസ്സേസു സുഭഗഭാവം. **ഏവ**ന്തി വുത്തപ്പകാരേന കമ്മവാദസ്സ, കിരിയവാദസ്സ ച പടിക്ഖിപനേന. **ജിനചക്കേ**തി "അത്ഥി ഭിക്ഖവേ കമ്മം കണ്ഹം കണ്ഹവിപാക"ന്തിആദി (അ॰ നി॰ ൪.൨൩൨) നയപ്പവത്തേ കമ്മാനം, കമ്മഫലാനഞ്ച അത്ഥിതാപരിദീപനേ ബുദ്ധസാസനേ. പച്ചനീകകഥനം പഹാരദാനസദിസന്തി **"പഹാരം ദേതി നാമാ"**തി.

യഥാവുത്തഅത്തകാരപരകാരാഭാവതോ ഏവ സത്താനം പച്ചത്തപുരിസകാരോ നാമ കോചി നത്ഥീതി സന്ധായ **"നത്ഥിപുരിസകാരേ"**തി തസ്സ പടിക്ഖിപനം ദസ്സേതും **"യേനാ"**തിആദി വുത്തം. "ദേവത്തമ്പീ"തിആദിനാ, "മനുസ്സസോഭഗ്യത"ന്തിആദിനാ ച **വുത്തപ്പകാരാ.** "ബലേ പതിട്ഠിതാ"തി വത്വാ വീരിയമേവിധ ബലന്തി ദസ്സേതും **"വീരിയം കത്വാ"**തി വുത്തം. സത്താനഞ്ഹി ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായിക നിബ്ബാനസമ്പത്തിആവഹം വീരിയബലം നത്ഥീതി സോ പടിക്ഖിപതി, നിദസ്സനമത്തഞ്ചേതം വോദാനിയബലസ്സ പടിക്ഖിപനം സംകിലേസികസ്സാപി ബലസ്സ തേന പടിക്ഖിപനതോ. യദി വീരിയാദീനി പുരിസകാരവേവചനാനി, അഥ കസ്മാ തേസം വിസും ഗഹണന്തി ആഹ **"ഇദം നോ വീരിയേനാ"**തിആദി. **ഇദം നോ വീരിയേനാ**തി ഇദം ഫലം അമ്ഹാകം വീരിയേന പവത്തം. **പവത്തവചനപടിക്ഖേപകരണവസേനാ**തി അഞ്ഞേസം പവത്തവോഹാരവചനസ്സ പടിക്ഖേപകരണവസേന . വീരിയഥാമപരക്കമസമ്ബന്ധനേന പവത്തബലവാദീനം വാദസ്സ പടിക്ഖേപകരണവസേന "നത്ഥി ബല"ന്തി പദമിവ സബ്ബാനിപേതാനി തേന ആദീയന്തീതി അധിപ്പായോ. തഞ്ച വചനീയത്ഥതോ വുത്തം, വചനത്ഥതോ പന തസ്സാ തസ്സാ കിരിയായ ഉസ്സന്നട്ഠേന **ബലം.** സൂരവീരഭാവാവഹട്ഠേന **വീരിയം.** തദേവ ദള്ഹഭാവതോ, പോരിസധുരം വഹന്തേന പവത്തേതബ്ബതോ ച **പുരിസഥാമോ.** പരം പരം ഠാനം അക്കമനവസേന പവത്തിയാ **പുരിസപരക്കമോ**തി വേദിതബ്ബം.

രൂപാദീസു സത്തവിസത്തതായ **സത്താ.** അസ്സസനപസ്സസനവസേന പവത്തിയാ പാണനതോ **പാണാ**തി ഇമിനാ അത്ഥേന സമാനേപി പദദ്വയേ ഏകിന്ദ്രിയാദിവസേന പാണേ വിഭജിത്വാ സത്തതോ വിസേസം കത്വാ ഏസ

വദതീതി ആഹ **“ഏകിന്ദ്രിയോ”**തിആദി. ഭവന്തീതി **ഭൂതാ**തി സത്തപാണപരിയായേപി സതി അണ്ഡകോസാദീസു സമ്ഭവനട്ഠേന തതോ വിസേസാവ, തേന വുത്താതി ദസ്സേതി **“അണ്ഡ...പേ॰... വദതീ”**തി ഇമിനാ. **വത്ഥികോസോ** ഗബ്ഭാസയോ. ജീവനതോ പാണം ധാരേന്തോ വിയ വഡ്ഢനതോ **ജീവാ.** തേനാഹ **“സാലിയവാ”**തിആദി. **ആദി**സദ്ദേന വിരുള്ഹധമ്മാ തിണരുക്ഖാ ഗഹിതാ. നത്ഥി ഏതേസം സംകിലേസവിസുദ്ധീസു വസോ സാമത്ഥിയന്തി **അവസാ.** തഥാ **അബലാ അവീരിയാ.** തേനാഹ **“തേസ”**ന്തിആദി. **നിയതാ**തി നിയമനാ, അഛേജ്ജസുത്താവുതസ്സ അഭേജ്ജമണിനോ വിയ നിയതപ്പവത്തിതായ ഗതിജാതിബന്ധാപവഗ്ഗവസേന നിയാമോതി അത്ഥോ. **തത്ഥ തത്ഥാ**തി താസു താസു ജാതീസു. **ഛന്നം അഭിജാതീനം** സമ്ബന്ധീഭൂതാനം **ഗമനം** സമവായേന സമാഗമോ. സമ്ബന്ധീനിരപേക്ഖോപി ഭാവസദ്ദോ സമ്ബന്ധീസഹിതോ വിയ പകതിയത്ഥവാചകോതി ആഹ **“സഭാവോയേവാ”**തി, യഥാ കണ്ടകസ്സ തിക്ഖതാ, കപിത്ഥഫലാദീനം പരിമണ്ഡലതാ, മിഗപക്ഖീനം വിചിത്താകാരതാ ച, ഏവം സബ്ബസ്സാപി ലോകസ്സ ഹേതുപച്ചയമന്തരേന തഥാ തഥാ പരിണാമോ അകുത്തിമോ സഭാവോയേവാതി അത്ഥോ. തേന വുത്തം **“യേനാ”**തിആദി. പരിണമനം നാനപ്പകാരതാപത്തി. **യേനാ**തി സത്തപാണാദിനാ. യഥാ ഭവിതബ്ബം, തഥേവാതി സമ്ബന്ധോ.

ഛളഭിജാതിയോ പരതോ വിത്ഥാരീയിസ്സന്തി. “സുഖഞ്ച ദുക്ഖഞ്ച പടിസംവേദേന്തീ”തി വദന്തോ മക്ഖലി അദുക്ഖമസുഖഭൂമിം സബ്ബേന സബ്ബം ന ജാനാതീതി വുത്തം **“അഞ്ഞാ അദുക്ഖമസുഖഭൂമി നത്ഥീതി ദസ്സേതീ”**തി. അയം “സുഖഞ്ച ദുക്ഖഞ്ച പടിസംവേദേന്തീ”തി വചനം കരണഭാവേന ഗഹേത്വാ വുത്താ ആചരിയസ്സ മതി. പോത്ഥകേസു പന **“അഞ്ഞാ സുഖദുക്ഖഭൂമി നത്ഥീതി ദസ്സേതീ”**തി അയമേവ പാഠോ ദിട്ഠോ, ന “അദുക്ഖമസുഖഭൂമീ”തി. ഏവം സതി “ഛസ്വേവാഭിജാതീസൂ”തി വചനം അധികരണഭാവേന ഗഹേത്വാ ഛസു ഏവ അഭിജാതീസു സുഖദുക്ഖപടിസംവേദനം, ന തേഹി അഞ്ഞത്ഥ, തായേവ സുഖദുക്ഖഭൂമി, ന തദഞ്ഞാതി ദസ്സേതീതി വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. അയമേവ ച യുത്തതരോ പടിക്ഖേപിതബ്ബസ്സ അത്ഥസ്സ ഭൂമിവസേന വുത്തത്താ. യദി ഹി “സുഖഞ്ച ദുക്ഖഞ്ച പടിസംവേദേന്തീ”തി വചനേന പടിക്ഖേപിതബ്ബസ്സ ദസ്സനം സിയാ, അഥ “അഞ്ഞാ അദുക്ഖമസുഖാ നത്ഥീ”തി ദസ്സേയ്യ, ന “അദുക്ഖമസുഖഭൂമീ”തി ദസ്സനഹേതുവചനസ്സ ഭൂമിഅത്ഥാഭാവതോ. ദസ്സേതി ചേതം താസം ഭൂമിയാ അഭാവമേവ, തേന വിഞ്ഞായതി അയം പാഠോ, അയഞ്ചത്ഥോ യുത്തതരോതി.

പമുഖയോനീനന്തി മനുസ്സേസു ഖത്തിയബ്രാഹ്മണാദിവസേന, തിരച്ഛാനാദീസു സീഹബ്യഗ്ഘാദിവസേന പധാനയോനീനം, പധാനതാ ചേത്ഥ ഉത്തമതാ. തേനാഹ **“ഉത്തമയോനീന”**ന്തി. **സട്ഠി സതാനീ**തി ഛ സഹസ്സാനി. “പഞ്ച ച കമ്മുനോ സതാനീ”തി പദസ്സ അത്ഥദസ്സനം **“പഞ്ച കമ്മസതാനി ചാ”**തി. **“ഏസേവ നയോ”**തി ഇമിനാ “കേവലം തക്കമത്തകേന നിരത്ഥകം ദിട്ഠിം ദീപേതീ”തി ഇമമേവത്ഥമതിദിസതി. ഏത്ഥ ച **“തക്കമത്തകേനാ”**തി വദന്തോ യസ്മാ തക്കികാ അവസ്സയഭൂതതഥത്ഥഗ്ഗഹണഅങ്കുസനയമന്തരേന നിരങ്കുസതായ പരികപ്പനസ്സ യം കിഞ്ചി അത്തനാ പരികപ്പിതം സാരതോ മഞ്ഞമാനാ തഥേവ അഭിനിവിസ്സ തത്ഥ ച ദിട്ഠിഗാഹം ഗണ്ഹന്തി, തസ്മാ ന തേസം ദിട്ഠിവത്ഥുസ്മിം വിഞ്ഞൂഹി വിചാരണാ കാതബ്ബാതി ഇമമധിപ്പായം വിഭാവേതി. **കേചീ**തി ഉത്തരവിഹാരവാസിനോ. **പഞ്ചിന്ദ്രിയവസേനാ**തി ചക്ഖാദിപഞ്ചിന്ദ്രിയവസേന. തേ ഹി “ചക്ഖുസോതഘാനജിവ്ഹാകായസങ്ഖാതാനി ഇമാനി പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി ‘പഞ്ച കമ്മാനീ’തി തിത്ഥിയാ പഞ്ഞപേന്തീ”തി വദന്തി “കായവചീമനോകമ്മാനി ച ‘തീണി

കമ്മാനീ'തി". **കമ്മന്തി ലദ്ധീ**തി തദുഭയം ഓളാരികത്താ പരിപുണ്ണകമ്മന്തി ലദ്ധി. മനോകമ്മം അനോളാരികത്താ ഉപഡ്ഢകമ്മന്തി ലദ്ധീതി യോജനാ. "ദ്വാസട്ഠി പടിപദാ"തി വത്തബ്ബേ സഭാവനിരുത്തിം അജാനന്തോ "ദ്വട്ഠിപടിപദാ"തി വദതീതി ആഹ **"ദ്വാസട്ഠി പടിപദാ"**തി. സദ്ദരചകാ പന "ദ്വാസട്ഠിയാ സലോപോ, അത്തമാ"തി വദന്തി, തദയുത്തമേവ സഭാവനിരുത്തിയാ യോഗതോ അസിദ്ധത്താ . യദി ഹി സാ യോഗേന സിദ്ധാ അസ്സ, ഏവം സഭാവനിരുത്തിയേവ സിയാ, തഥാ ച സതി ആചരിയാനം മതേന വിരുജ്ഝതീതി വദന്തി. "ചുല്ലാസീതി സഹസ്സാനീ"തിആദികാ പന അഞ്ഞത്ര ദിട്ഠപയോഗാ സഭാവനിരുത്തിയേവ. ദിസ്സതി ഹി **വിസുദ്ധിമഗ്ഗാദീസു** -

> "ചുല്ലാസീതി സഹസ്സാനി, കപ്പാ തിട്ഠന്തി യേ മരൂ;
> ന ത്വേവ തേപി തിട്ഠന്തി, ദ്വീഹി ചിത്തേഹി സമോഹിതാ"തി. (വിസുദ്ധി॰ ൨.൭൧൬; മഹാനി॰ ൧൦, ൩൯);

ഏകസ്മിം കപ്പേതി ചതുന്നമസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പാനം അഞ്ഞതരഭൂതേ ഏകസ്മിം അസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പേ. തഥാപി ച വിവട്ടട്ഠായീസഞ്ഞിതം ഏകമേവ സന്ധായ **"ദ്വട്ഠന്തരകപ്പാ"**തി വുത്തം. ന ഹി സോ അസ്സുതസാസനധമ്മോ ഇതരേ ജാനാതി ബാഹിരകാനമവിസയത്താ, അജാനന്തോ ഏവമാഹാതി അത്ഥോ.

ഉരബ്ഭേ ഹനന്തി, ഹന്ത്വാ വാ ജീവിതം കപ്പേന്തീതി **ഓരബ്ഭികാ**. ഏസ നയോ **സാകുണികാ**ദീസുപി. **ലുദ്ദാ**തി വുത്താവസേസകാ യേ കേചി ചാതുപ്പദജീവികാ നേസാദാ. മാഗവികപദസ്മിഞ്ഹി രോഹിതാദിമിഗജാതിയേവ ഗഹിതാ. ബന്ധനാഗാരേ നിയോജേന്തീതി **ബന്ധനാഗാരികാ. കുരൂരകമ്മന്താ**തി ദാരുണകമ്മന്താ. **അയം** സബ്ബോപി കണ്ഹകമ്മപസുതതായ **കണ്ഹാഭിജാതീതി വദതി** കണ്ഹസ്സ ധമ്മസ്സ അഭിജാതി അബ്ഭുപ്പത്തി യസ്സാതി കത്വാ. **ഭിക്ഖൂ**തി ബുദ്ധസാസനേ ഭിക്ഖൂ. **കണ്ടകേ**തി ഛന്ദരാഗേ. സഞ്ഞോഗവസേന തേസം പക്ഖിപനം. കണ്ടകസദിസഛന്ദരാഗേന സഞ്ഞുത്താ ഭുഞ്ജന്തീതി ഹി അധിപ്പായേന **"കണ്ടകേ പക്ഖിപിത്വാ"**തി വുത്തം. കസ്മാതി ചേ? യസ്മാ "തേ പണീതപണീതേ പച്ചയേ പടിസേവന്തീ"തി തസ്സ മിച്ഛാഗാഹോ, തസ്മാ ഞായലദ്ധേപി പച്ചയേ ഭുഞ്ജമാനാ ആജീവകസമയസ്സ വിലോമഗാഹിതായ പച്ചയേസു കണ്ടകേ പക്ഖിപിത്വാ ഖാദന്തി നാമാതി വദതി **കണ്ടകവുത്തികാ**തി കണ്ടകേന യഥാവുത്തേന സഹ ജീവികാ. **അയഞ്ഹിസ്സ പാളിയേവാ**തി അയം മക്ഖലിസ്സ വാദദീപനാ അത്തനാ രചിതാ പാളിയേവാതി യഥാവുത്തമത്ഥം സമത്ഥേതി. കണ്ടകവുത്തികാ ഏവ നാമ **ഏകേ** അപരേ **പബ്ബജിതാ** ബാഹിരകാ സന്തി, തേ നീലാഭിജാതീതി **വദതീ**തി അത്ഥോ. തേ ഹി സവിസേസം അത്തകിലമഥാനുയോഗമനുയുത്താ. തഥാ ഹി തേ കണ്ടകേ വത്തന്താ വിയ ഭവന്തീതി **കണ്ടകവുത്തികാ**തി വുത്താ. നീലസ്സ ധമ്മസ്സ അഭിജാതി യസ്സാതി **നീലാഭിജാതി.** ഏവമിതരേസുപി.

അമ്ഹാകം സഞ്ഞോജനഗണ്ഠോ നത്ഥീതി വാദിനോ ബാഹിരകപബ്ബജിതാ **നിഗണ്ഠാ.** ഏകമേവ സാടകം പരിദഹന്താ **ഏകസാടകാ.** കണ്ഹതോ പരിസുദ്ധോ നീലോ, തതോ പന ലോഹിതോതിആദിനാ യഥാക്കമം തസ്സ പരിസുദ്ധം വാദം ദസ്സേതും **"ഇമേ കിരാ"**തിആദി വുത്തം. **പണ്ഡരതരാ**തി ഭുഞ്ജനനഹാനപടിക്ഖേപാദിവതസമായോഗേന പരിസുദ്ധതരാ കണ്ഹനീലമുപാദായ ലോഹിതസ്സാപി പരിസുദ്ധഭാവേന വത്തബ്ബതോ. **ഓദാതവസനാ**തി ഓദാതവത്ഥപരിദഹനാ. **അചേലകസാവകാ**തി ആജീവകസാവകഭൂതാ. **തേ കിര** ആജീവകലദ്ധിയാ വിസുദ്ധചിത്തതായ

നിഗണ്ഠേഹിപി **പണ്ഡരതരാ** ഹലിദ്ദാഭാനമ്പി പുരിമേ ഉപാദായ പരിസുദ്ധഭാവപ്പത്തിതോ. **"ഏവ"**ന്തിആദിനാ തസ്സ ഛന്ദാഗമനം ദസ്സേതി. നന്ദാദീനം സാവകഭൂതാ പബ്ബജിതാ **ആജീവകാ.** തഥാ **ആജീവകിനിയോ.** നന്ദാദയോ കിര തഥാരൂപം ആജീവകപടിപത്തിം ഉക്കംസം പാപേത്വാ ഠിതാ, തസ്മാ നിഗണ്ഠേഹി ആജീവകസാവകേഹി പബ്ബജിതേഹി പണ്ഡരതരാ വുത്താ പരമസുക്കാഭിജാതീതി അയം തസ്സ ലദ്ധി.

പുരിസഭൂമിയോതി പധാനനിദ്ദേസോ. ഇത്ഥീനമ്പി ഹേതാ ഭൂമിയോ ഏസ ഇച്ഛതേവ. **സത്ത ദിവസേ**തി അച്ചന്തസംയോഗവചനം, ഏത്തകമ്പി മന്ദാ മോമൂഹാതി. **സമ്ബാധട്ഠാനതോ**തി മാതുകുച്ഛിം സന്ധായാഹ. **രോദന്തി ചേവ വിരവന്തി ച** തമനുസ്സരിത്വാ. ഖേദനം, കീളനഞ്ച ഖിഡ്ഡാസദ്ദേനേവ സങ്ഗഹേത്വാ **ഖിഡ്ഡാഭൂമി** വുത്താ. പദസ്സ നിക്ഖിപനം **പദനിക്ഖിപനം.** യദാ തഥാ പദം നിക്ഖിപിതും സമത്ഥോ, തദാ **പദവീമംസഭൂമി നാമാ**തി ഭാവോ. വതാവതസ്സ **ജാനനകാലേ. ഭിക്ഖു ച പന്നകോ**തിആദിപി തേസം ബാഹിരകാനം പാളിയേവ. തത്ഥ **പന്നകോ**തി ഭിക്ഖായ വിചരണകോ, തേസം വാ പടിപത്തിയാ പടിപന്നകോ. **ജിനോ**തി ജിണ്ണോ ജരാവസേന ഹീനധാതുകോ, അത്തനോ വാ പടിപത്തിയാ പടിപക്ഖം ജിനിത്വാ ഠിതോ. സോ കിര തഥാഭൂതോ ധമ്മമ്പി കസ്സചി ന കഥേസി. തേനാഹ **"ന കിഞ്ചി ആഹാ"**തി. ഓട്ഠവദനാദിവിപ്പകാരേ കത്വേപി ഖമനവസേന ന കിഞ്ചി കഥേതീതിപി വദന്തി. **അലാഭി**ന്തി "സോ ന കുമ്ഭിമുഖാ പടിഗ്ഗണ്ഹാതീ"തിആദിനാ നയേന മഹാസീഹനാദസുത്തേ (ദീ॰ നി॰ ൧.൩൯൪; മ॰ നി॰ ൧.൧൫൫) വുത്തഅലാഭഹേതുസമായോഗേന അലാഭിം. തതോയേവ ജിഘച്ഛാദുബ്ബലപരേതതായ സയനപരായനട്ഠേന **സമണം പന്നഭൂമീതി വദതി.**

ആജീവവുത്തിസതാനീതി സത്താനമാജീവഭൂതാനി ജീവികാവുത്തിസതാനി. "പരിബ്ബാജകസതാനീ"തി വുച്ചമാനേപി ചേസ സഭാവലിങ്ഗമജാനന്തോ **"പരിബ്ബാജകസതേ"**തി വദതി. ഏവമഞ്ഞേസുപി. തേനാഹ **"പരിബ്ബാജകപബ്ബജ്ജാസതാനീ"**തി. നാഗഭവനം **നാഗമണ്ഡലം** യഥാ "മഹിംസകമണ്ഡല"ന്തി. പരമാണുആദി **രജോ. പസുഗ്ഗഹണേന** ഏളകജാതി ഗഹിതാ. **മിഗഗ്ഗഹണേന** രുരുഗവയാദി മിഗജാതി. **ഗണ്ഠിമ്ഹീ**തി ഫളുമ്ഹി, പബ്ബേതി അത്ഥോ. ചാതുമഹാരാജികാദിബ്രഹ്മകായികാദിവസേന, തേസഞ്ച അന്തരഭേദവസേന **ബഹൂ ദേവാ.** തത്ഥ ചാതുമഹാരാജികാനം ഏകച്ചഅന്തരഭേദോ **മഹാസമയസുത്തേന** (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൨) ദീപേതബ്ബോ. **"സോ പനാ"**തിആദിനാ അജാനന്തോ പനേസ ബഹൂ ദേവേപി സത്ത ഏവ വദതീതി തസ്സ അപ്പമാണതം ദസ്സേതി. **മനുസ്സാപി അനന്താ**തി ദീപദേസകുലവംസാജീവാദിവിഭാഗവസേന. പിസാചാ ഏവ **പേസാചാ,** തേ അപരപേതാദിവസേന **മഹന്തമഹന്താ,** ബഹുതരാതി അത്ഥോ. ബാഹിരകസമയേ പന "ഛദ്ദന്തദഹമന്ദാകിനിയോ കുവാളിയമുചലിന്ദനാമേന വോഹരിതാ"തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൧൬൮) ആചരിയേന വുത്തം.

ഗണ്ഠികാതി പബ്ബഗണ്ഠികാ. പബ്ബഗണ്ഠിമ്ഹി ഹി പവുടസദ്ദോ. **മഹാപപാതാ**തി മഹാതടാ. പാരിസേസനയേന **ഖുദ്ദകപപാതസതാനി.** ഏവം സുപിനേസുപി. **"മഹാകപ്പിനോ"**തി ഇദം "മഹാകപ്പാന"ന്തി അത്ഥതോ വേദിതബ്ബം. സദ്ദതോ പനേസ അജാനന്തോ ഏവം വദതീതി ന വിചാരണക്ഖമം. തഥാ **"ചുല്ലാസീതി സതസഹസ്സാനീ"**തി ഇദമ്പി. സോ ഹി "ചതുരാസീതി സതസഹസ്സാനീ"തി വത്തുമസക്കോന്തോ ഏവം വദതി. സദ്ദരചകാ പന "ചതുരാസീതിയാ തുലോപോ, ചസ്സ ചു, രസ്സ ലോ, ദിത്തഞ്ചാ"തി വദന്തി. **ഏത്തകാ മഹാസരാ**തി ഏതപ്പമാണവതാ മഹാസരതോ, സത്തമഹാസരതോതി വുത്തം ഹോതി. **കിരാ**തി

തസ്സ വാദാനുസ്സവനേ നിപാതോ. **പണ്ഡിതോപി…പേ॰… ന ഗച്ഛതി,** കസ്മാ? സത്താനം സംസരണകാലസ്സ നിയതഭാവതോ.

“അചേലകവതേന വാ അഞ്ഞേന വാ യേന കേനചീ”തി വുത്തമതിദിസതി **“താദിസേനേവാ”**തി ഇമിനാ. **തപോകമ്മേനാ**തി തപകരണേന. ഏത്ഥാപി “താദിസേനേവാ”തി അധികാരോ. യോ…പേ॰… വിസുജ്ഝതി, സോ അപരിപക്കം കമ്മം പരിപാചേതി നാമാതി യോജനാ. **അന്തരാ**തി ചതുരാസീതിമഹാകപ്പസതസഹസ്സാനമബ്ഭന്തരേ. **ഫുസ്സ ഫുസ്സാ**തി പത്വാ പത്വാ. **വുത്തപരിമാണം കാല**ന്തി ചതുരാസീതിമഹാകപ്പസതസഹസ്സപമാണം കാലം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - **അപരിപക്കം** സംസരണനിമിത്തം കമ്മം സീലാദിനാ സീഘംയേവ വിസുദ്ധപ്പത്തിയാ **പരിപാചേതി നാമ. പരിപക്കം** കമ്മം ഫുസ്സ ഫുസ്സ കാലേന പരിപക്കഭാവാനാപാദനേന **ബ്യന്തിം** വിഗമനം **കരോതി നാമാ**തി. **ദോണേനാ**തി പരിമിനനദോണതുമ്ബേന. രൂപകവസേനത്ഥോ ലബ്ഭതീതി വുത്തം **“മിതം വിയാ”**തി. ന ഹാപനവഡ്ഢനം പണ്ഡിതബാലവസേനാതി ദസ്സേതി **“ന സംസാരോ”**തിആദിനാ. വഡ്ഢനം **ഉക്കംസോ.** ഹാപനം **അവകംസോ.**

കതസുത്തഗുളേതി കതസുത്തവട്ടിയം. **പലേതീ**തി പരേതി യഥാ “അഭിസമ്പരായോ”തി, (മഹാനി॰ ൬൯; ചൂളനി॰ ൮൫; പടി॰ മ॰ ൩.൪) ര-കാരസ്സ പന ല-കാരം കത്വാ ഏവം വുത്തം യഥാ “പലിബുദ്ധോ”തി (ചൂളനി॰ ൧൫; മി॰ പ॰ ൩.൭). സോ ച ചുരാദിഗണവസേന ഗതിയന്തി വുത്തം **“ഗച്ഛതീ”**തി. ഇമായ ഉപമായ ചേസ സത്താനം സംസാരോ അനുക്കമേന ഖീയതേവ, ന വഡ്ഢതി പരിച്ഛിന്നരൂപത്താതി ഇമമത്ഥം വിഭാവേതീതി ആഹ **“സുത്തേ ഖീണേ”**തിആദി. **തത്ഥേവാ**തി ഖീയനട്ഠാനേയേവ.

അജിതകേസകമ്ബലവാദവണ്ണനാ

൧൭൧. **ദിന്ന**ന്തി ദേയ്യധമ്മസീസേന ദാനചേതനായേവ വുത്താ. തംമുഖേന ച ഫലന്തി ദസ്സേതി **“ദിന്നസ്സ ഫലാഭാവ”**ന്തി ഇമിനാ. ദിന്നഞ്ഹി മുഖ്യതോ അന്നാദിവത്ഥു, തം കഥമേസ പടിക്ഖിപിസ്സതി . ഏസ നയോ **യിട്ഠം ഹുത**ന്തി ഏത്ഥാപി. സബ്ബസാധാരണം മഹാദാനം **മഹായാഗോ.** പാഹുനഭാവേന കത്തബ്ബസക്കാരോ **പാഹുനകസക്കാരോ. ഫല**ന്തി ആനിസംസഫലം, നിസ്സന്ദഫലഞ്ച. **വിപാകോ**തി സദിസഫലം. ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതേ ദാനേ ഠാനന്തരാദിപത്തി വിയ ഹി ആനിസംസോ, **സങ്ഖബ്രാഹ്മണസ്സ** ദാനേ (ജാ॰ ൧.൧൦.൩൯) താണലാഭമത്തം വിയ നിസ്സന്ദോ, പടിസന്ധിസങ്ഖാതം സദിസഫലം വിപാകോ. **അയം ലോകോ, പരലോകോ**തി ച കമ്മുനാ ലദ്ധബ്ബോ വുത്തോ ഫലാഭാവമേവ സന്ധായ പടിക്ഖിപനതോ. പച്ചക്ഖദിട്ഠോ ഹി ലോകോ കഥം തേന പടിക്ഖിത്തോ സിയാ. **“സബ്ബേ തത്ഥ തത്ഥേവ ഉച്ഛിജ്ജന്തീ”**തി ഇമിനാ കാരണമാഹ, യത്ഥ യത്ഥ ഭവയോനിആദീസു ഠിതാ ഇമേ സത്താ, തത്ഥ തത്ഥേവ ഉച്ഛിജ്ജന്തി, നിരുദയവിനാസവസേന വിനസ്സന്തീതി അത്ഥോ. **തേസൂ**തി മാതാപിതൂസു. **ഫലാഭാവവസേനേവ വദതി,** ന മാതാപിതൂനം, നാപി തേസു ഇദാനി കരിയമാനസക്കാരാസക്കാരാനമഭാവവസേന തേസം ലോകേ പച്ചക്ഖത്താ. പുബ്ബുളസ്സ വിയ ഇമേസം സത്താനം ഉപ്പാദോ നാമ കേവലോ, ന ചവിത്വാ ആഗമനപുബ്ബകോ അത്ഥീതി ദസ്സനത്ഥം “നത്ഥി സത്താ ഓപപാതികാ”തി വുത്തന്തി ആഹ **“ചവിത്വാ ഉപപജ്ജനകാ സത്താ നാമ നത്ഥീ”**തി. സമണേന നാമ യാഥാവതോ ജാനന്തേന കസ്സചി അകഥേത്വാ സഞ്ഞതേന ഭവിതബ്ബം, അഞ്ഞഥാ അഹോപുരിസികാ നാമ സിയാ. കിഞ്ഹി പരോ പരസ്സ കരിസ്സതി, തഥാ ച അത്തനോ സമ്പാദനസ്സ കസ്സചി അവസ്സയോ ഏവ ന സിയാ തത്ഥ തത്ഥേവ

ഉച്ഛിജ്ജനതോതി ഇമമത്ഥം സന്ധായ **"യേ ഇമഞ്ച...പേ॰... പവേദേന്തീ"**തി ആഹ. അയം അട്ഠകഥാവസേസകോ അത്ഥോ.

ചതൂസു മഹാഭൂതേസു നിയുത്തോ **ചാതുമഹാഭൂതികോ,** അത്ഥമത്തതോ പന ദസ്സേതും **"ചതുമഹാഭൂതമയോ"**തി വുത്തം. യഥാ ഹി മത്തികായ നിബ്ബത്തം ഭാജനം മത്തികാമയം, ഏവമയമ്പി ചതൂഹി മഹാഭൂതേഹി നിബ്ബത്തോ ചതുമഹാഭൂതമയോതി വുച്ചതി. **അജ്ഝത്തികപഥവീധാതൂ**തി സത്തസന്താനഗതാ പഥവീധാതു. **ബാഹിരപഥവീധാതുന്തി** ബഹിദ്ധാ മഹാപഥവിം, തേന പഥവീയേവ കായോതി ദസ്സേതി. **അനുഗച്ഛതീ**തി അനുബന്ധതി. **ഉഭയേനാപീ**തി പദദ്വയേനപി. **ഉപേതി ഉപഗച്ഛതീ**തി ബാഹിരപഥവികായതോ തദേകദേസഭൂതാ പഥവീ ആഗന്ത്വാ അജ്ഝത്തികഭാവപ്പത്തി ഹുത്വാ സത്തഭാവേന സണ്ഠിതാ, സാ ച മഹാപഥവീ ഘടാദിഗതപഥവീ വിയ ഇദാനി തമേവ ബാഹിരം പഥവികായം സമുദായഭൂതം പുന ഉപേതി ഉപഗച്ഛതി, സബ്ബസോ തേന ബാഹിരപഥവികായേന നിബ്ബിസേസതം ഏകീഭാവമേവ ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. **ആപാദീസുപി ഏസേവ നയോ**തി ഏത്ഥ പജ്ജുന്നേന മഹാസമുദ്ദതോ ഗഹിതആപോ വിയ വസ്സോദകഭാവേന പുനപി മഹാസമുദ്ദം, സൂരിയരംസിതോ ഗഹിതഇന്ദഗ്ഗിസങ്ഖാതതേജോ വിയ പുനപി സൂരിയരംസിം, മഹാവായുക്ഖന്ധതോ നിഗ്ഗതമഹാവാതോ വിയ പുനപി മഹാവായുക്ഖന്ധം ഉപേതി ഉപഗച്ഛതീതി പരികപ്പനാമത്തേന ദിട്ഠിഗതികസ്സ അധിപ്പായോ.

മനച്ഛട്ഠാനി ഇന്ദ്രിയാനീതി മനമേവ ഛട്ഠം യേസം ചക്ഖുസോതഘാനജിവ്ഹാകായാനം, താനി ഇന്ദ്രിയാനി. **ആകാസം പക്ഖന്ദന്തി** തേസം വിസയഭാവാതി വദന്തി. വിസയീഗഹണേന ഹി വിസയാപി ഗഹിതാ ഏവ ഹോന്തി. കഥം ഗണിതാ മഞ്ചപഞ്ചമാതി ആഹ **"മഞ്ചോ ചേവ...പേ॰... അത്ഥോ"**തി. ആളാഹനം സുസാനന്തി അത്ഥതോ ഏകം. **ഗുണാഗുണപദാനീ**തി ഗുണദോസകോട്ഠാസാനി. **സരീരമേവ വാ പദാനി** തംതംകിരിയായ പജ്ജിതബ്ബതോ. **പാരാവതപക്ഖിവണ്ണാനീ**തി പാരാവതസ്സ നാമ പക്ഖിനോ വണ്ണാനി. **"പാരാവതപക്ഖവണ്ണാനീ"**തി പാഠോ, പാരാവതസകുണസ്സ പത്തവണ്ണാനീതി അത്ഥോ. **ഭസ്മന്താ**തി ഛാരികാപരിയന്താ. തേനാഹ **"ഛാരികാവസാനമേവാ"**തി. ആഹുതിസദ്ദേനേത്ഥ "ദിന്നം യിട്ഠം ഹുത"ന്തി വുത്തപ്പകാരം ദാനം സബ്ബമ്പി ഗഹിതന്തി ദസ്സേതി **"പാഹുനകസക്കാരാദിഭേദം ദിന്നദാന"**ന്തി ഇമിനാ, വിരൂപേകസേസനിദ്ദേസോ വാ ഏസ. **അത്ഥോ**തി അധിപ്പായതോ അത്ഥോ സദ്ദതോ തസ്സ അനധിഗമിതത്താ. ഏവമീദിസേസു. ദബ്ബന്തി മുയ്ഹന്തീതി ദത്തൂ, ബാലപുഗ്ഗലാ, തേഹി **ദത്തൂഹി.** കിം വുത്തം ഹോതീതി ആഹ **"ബാലാ ദേന്തീ"**തിആദി. പാളിയം "ലോകോ അത്ഥീ"തി മതി യേസം തേ **അത്ഥികാ,** "അത്ഥീ"തി ച ഏദം നേപാതികപദം, തേസം വാദോ അത്ഥികവാദോ, തം **അത്ഥികവാദം.**

തത്ഥാതി തേസു യഥാവുത്തേസു തീസു മിച്ഛാവാദീസു. **കമ്മം പടിബാഹതി** അകിരിയവാദിഭാവതോ. **വിപാകം പടിബാഹതി** സബ്ബേന സബ്ബം ആയതിം ഉപപത്തിയാ പടിക്ഖിപനതോ. **വിപാകന്തി** ച ആനിസംസനിസ്സന്ദസദിസഫലവസേന തിവിധമ്പി വിപാകം. **ഉഭയം പടിബാഹതി** സബ്ബസോ ഹേതുപടിസേധനേനേവ ഫലസ്സാപി പടിസേധിതത്താ. **ഉഭയന്തി** ച കമ്മം വിപാകമ്പി. സോ ഹി "അഹേതൂ അപ്പച്ചയാ സത്താ സംകിലിസ്സന്തി, വിസുജ്ഝന്തി ചാ"തി വദന്തോ കമ്മസ്സ വിയ വിപാകസ്സാപി സംകിലേസവിസുദ്ധീനം പച്ചയത്താഭാവജോതനതോ തദുഭയം പടിബാഹതി നാമ. **വിപാകോ പടിബാഹിതോ ഹോതി** അസതി കമ്മസ്മിം വിപാകാഭാവതോ. **കമ്മം**

പടിബാഹിതം ഹോതി അസതി വിപാകേ കമ്മസ്സ നിരത്ഥകതാപത്തിതോ. **ഇതീ**തി വുത്തത്ഥനിദസ്സനം. **അത്ഥതോ**തി സരൂപതോ, വിസും വിസും തംതംദിട്ഠിദീപകഭാവേന പാളിയം ആഗതാപി തദുഭയപടിബാഹകാവാതി അത്ഥോ. പച്ചേകം തിവിധദിട്ഠികാ ഏവ തേ ഉഭയപടിബാഹകത്താ. **"ഉഭയപ്പടിബാഹകാ"**തി ഹി ഹേതുവചനം ഹേതുഗബ്ഭത്താ തസ്സ വിസേസനസ്സ. **അഹേതുകവാദാ ചേവാ**തിആദി പടിഞ്ഞാവചനം തപ്ഫലഭാവേന നിച്ഛിതത്താ. തസ്മാ വിപാകപടിബാഹകത്താ **നത്ഥികവാദാ,** കമ്മപടിബാഹകത്താ **അകിരിയവാദാ,** തദുഭയപടിബാഹകത്താ **അഹേതുകവാദാ**തി യഥാലാഭം ഹേതുഫലതാസമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. യോ ഹി വിപാകപടിബാഹനേന നത്ഥികദിട്ഠികോ ഉച്ഛേദവാദീ, സോ അത്ഥതോ കമ്മപടിബാഹനേന അകിരിയദിട്ഠികോ, ഉഭയപടിബാഹനേന അഹേതുകദിട്ഠികോ ച ഹോതി. സേസദ്വയേപി ഏസേവ നയോ.

"യേ വാ പനാ"തിആദിനാ തേസമനുദിട്ഠികാനം നിയാമോക്കന്തിവിനിച്ഛയോ വുത്തോ. തത്ഥ **തേസ**ന്തി പൂരണാദീനം. **സജ്ഝായന്തീ**തി തം ദിട്ഠിദീപകം ഗന്ഥം യഥാ തഥാ തേഹി കതം ഉഗ്ഗഹേത്വാ പഠന്തി. **വീമംസന്തീ**തി തസ്സ അത്ഥം വിചാരേന്തി. **"തേസ"**ന്തിആദി വീമംസനാകാരദസ്സനം. "കരോതോ...പേ॰... ഉച്ഛിജ്ജതീ"തി ഏവം വീമംസന്താനം തേസന്തി സമ്ബന്ധോ. **തസ്മിം ആരമ്മണേ**തി യഥാപരികപ്പിതേ കമ്മഫലാഭാവാദികേ "കരോതോ ന കരീയതി പാപ"ന്തിആദി നയപ്പവത്തായ മിച്ഛാദസ്സനസങ്ഖാതായ ലദ്ധിയാ ആരമ്മണേ. **മിച്ഛാസതി സന്തിട്ഠതീ**തി മിച്ഛാസതിസങ്ഖാതാ ലദ്ധിസഹഗതാ തണ്ഹാ സന്തിട്ഠതി. "കരോതോ ന കരീയതി പാപ"ന്തിആദിവസേന ഹി അനുസ്സവൂപലദ്ധേ അത്ഥേ തദാകാരപരിവിതക്കനേഹി സവിഗ്ഗഹേ വിയ സരൂപതോ ചിത്തസ്സ പച്ചുപട്ഠിതേ ചിരകാലപരിചയേന "ഏവമേത"ന്തി നിജ്ഝാനക്ഖമഭാവൂപഗമനേ, നിജ്ഝാനക്ഖന്തിയാ ച തഥാ തഥാ ഗഹിതേ പുനപ്പുനം തഥേവ ആസേവന്തസ്സ ബഹുലീകരോന്തസ്സ മിച്ഛാവിതക്കേന സമാനീയമാനാ മിച്ഛാവായാമുപത്ഥമ്ഭിതാ അതംസഭാവമ്പി "തംസഭാവ"ന്തി ഗണ്ഹന്തീ മിച്ഛാലദ്ധിസഹഗതാ തണ്ഹാ മുസാ വിതഥം സരണതോ പവത്തനതോ മിച്ഛാസതീതി വുച്ചതി. **ചതുരങ്ഗുത്തരടീകായ**മ്പി (അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪.൩൦) ചേസ അത്ഥോ വുത്തോയേവ. മിച്ഛാസങ്കപ്പാദയോ വിയ ഹി മിച്ഛാസതി നാമ പാടിയേക്കോ കോചി ധമ്മോ നത്ഥി, തണ്ഹാസീസേന ഗഹിതാനം ചതുന്നമ്പി അകുസലക്ഖന്ധാനമേതം അധിവചനന്തി **മജ്ഝിമാഗമട്ഠകഥായ**മ്പി **സല്ലേഖസുത്തവണ്ണനായം** (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൮൩) വുത്തം.

ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതീതി യഥാസകം വിതക്കാദിപച്ചയലാഭേന തസ്മിം ആരമ്മണേ അവട്ഠിതതായ അനേകഗ്ഗതം പഹായ ഏകഗ്ഗം അപ്പിതം വിയ ഹോതി, ചിത്തസീസേന ചേത്ഥ മിച്ഛാസമാധി ഏവ വുത്തോ. സോ ഹി പച്ചയവിസേസേഹി ലദ്ധഭാവനാബലോ ഈദിസേ ഠാനേ സമാധാനപതിരൂപകകിച്ചകരോയേവ ഹോതി വാലവിജ്ഝനാദീസു വിയാതി ദട്ഠബ്ബം. **ജവനാനി ജവന്തീ**തി അനേകക്ഖത്തും തേനാകാരേന പുബ്ബഭാഗിയേസു ജവനവാരേസു പവത്തേസു സന്നിട്ഠാനഭൂതേ സബ്ബപച്ഛിമേ ജവനവാരേ സത്ത ജവനാനി ജവന്തി. **"പഠമജവനേ സതേകിച്ഛാ ഹോന്തി, തഥാ ദുതിയാദീസൂ"**തി ഇദം ധമ്മസഭാവദസ്സനമേവ, ന പന തസ്മിം ഖണേ തേസം തികിച്ഛാ കേനചി സക്കാ കാതുന്തി ദസ്സനം തേസ്വേവ ഠത്വാ സത്തമജവനസ്സ അവസ്സമുപ്പജ്ജമാനസ്സ നിവത്തിതും അസക്കുണേയ്യത്താ, ഏവം ലഹുപരിവത്തേ ച ചിത്തവാരേ ഓവാദാനുസാസന വസേന തികിച്ഛായ അസമ്ഭവതോ. തേനാഹ **"ബുദ്ധാനമ്പി അതേകിച്ഛാ അനിവത്തിനോ"**തി . **അരിട്ഠകണ്ടകസദിസാ**തി

അരിട്ഠഭിക്ഖുകണ്ടകസാമണേരസദിസാ, തേ വിയ അതേകിച്ഛാ അനിവത്തിനോ മിച്ഛാദിട്ഠിഗതികായേവ ജാതാതി വുത്തം ഹോതി.

തത്ഥാതി തേസു തീസു മിച്ഛാദസ്സനേസു. **കോചി ഏകം ദസ്സനം ഓക്കമതീ**തി യസ്സ ഏകസ്മിംയേവ അഭിനിവേസോ, ആസേവനാ ച പവത്താ, സോ ഏകമേവ ദസ്സനം ഓക്കമതി. **കോചി ദ്വേ, കോചി തീണിപീ**തി യസ്സ ദ്വീസു, തീസുപി വാ അഭിനിവേസോ, ആസേവനാ ച പവത്താ, സോ ദ്വേ , തീണിപി ഓക്കമതി, ഏതേന പന വചനേന യാ പുബ്ബേ "ഇതി സബ്ബേപേതേ അത്ഥതോ ഉഭയപ്പടിബാഹകാ"തിആദിനാ ഉഭയപ്പടിബാഹകതാമുഖേന ദീപിതാ അത്ഥതോ സിദ്ധാ സബ്ബദിട്ഠികതാ, സാ പുബ്ബഭാഗിയാ. യാ പന മിച്ഛത്തനിയാമോക്കന്തിഭൂതാ, സാ യഥാസകം പച്ചയസമുദാഗമസിദ്ധിതോ ഭിന്നാരമ്മണാനം വിയ വിസേസാധിഗമാനം ഏകജ്ഝം അനുപ്പത്തിയാ അഞ്ഞമഞ്ഞം അബ്ബോകിണ്ണാ ഏവാതി ദസ്സേതി. **"ഏകസ്മിം ഓക്കന്തേപീ"**തിആദിനാ തിസ്സന്നമ്പി ദിട്ഠീനം സമാനസാമത്ഥിയതം, സമാനഫലതഞ്ച വിഭാവേതി. സഗ്ഗാവരണാദിനാ ഹേതാ സമാനസാമത്ഥിയാ ചേവ സമാനഫലാ ച, തസ്മാ തിസ്സോപി ചേതാ ഏകസ്സ ഉപ്പന്നാപി അബ്ബോകിണ്ണാ ഏവ, ഏകായ വിപാകേ ദിന്നേ ഇതരാ തസ്സാ അനുബലപ്പദായികായോതി ദട്ഠബ്ബം. **"പത്തോ സഗ്ഗമഗ്ഗാവരണഞ്ചേവാ"**തിആദിം വത്വാ **"അഭബ്ബോ"**തിആദിനാ തദേവത്ഥം ആവികരോതി. **മോക്ഖമഗ്ഗാവരണ**ന്തി നിബ്ബാനപഥഭൂതസ്സ അരിയമഗ്ഗസ്സ നിവാരണം. **പഗേവാ**തി പടിക്ഖേപത്ഥേ നിപാതോ, മോക്ഖസങ്ഖാതം പന നിബ്ബാനം ഗന്തും കാ നാമ കഥാതി അത്ഥോ. അപിച **പഗേവാ**തി പാ ഏവ, പഠമതരമേവ മോക്ഖം ഗന്തുമഭബ്ബോ, മോക്ഖഗമനതോപി ദൂരതരമേവാതി വുത്തം ഹോതി. ഏവമഞ്ഞത്ഥാപി യഥാരഹം.

"വട്ടഖാണു നാമേസ സത്തോ"തി ഇദം വചനം നേയ്യത്ഥമേവ, ന നീതത്ഥം. തഥാ ഹി വുത്തം **പപഞ്ചസൂദനിയം** നാമ **മജ്ഝിമാഗമട്ഠകഥായം** "കിം പനേസ ഏകസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ നിയതോ ഹോതി, ഉദാഹു അഞ്ഞസ്മിമ്പീതി? ഏകസ്മിംയേവ നിയതോ, ആസേവനവസേന പന ഭവന്തരേപി തം തം ദിട്ഠിം രോചേതിയേവാ"തി (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൧൦൩). അകുസലഞ്ഹി നാമേതം അബലം ദുബ്ബലം, ന കുസലം വിയ സബലം മഹാബലം, തസ്മാ "ഏകസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ നിയതോ"തി തത്ഥ വുത്തം. അഞ്ഞഥാ സമ്മത്തനിയാമോ വിയ മിച്ഛത്തനിയാമോപി അച്ചന്തികോ സിയാ, ന ച അച്ചന്തികോ. യദേവം വട്ടഖാണുജോതനാ കഥം യുജ്ജേയ്യാതി ആഹ "ആസേവനവസേനാ"തിആദി, തസ്മാ യഥാ **സത്തങ്ഗുത്തരപാളിയം** "സകിം നിമുഗ്ഗോപി നിമുഗ്ഗോ ഏവ ബാലോ"തി [അം॰ നി॰ ൭.൧൫ (അത്ഥതോ സമാനം)] വുത്തം, ഏവം വട്ടഖാണുജോതനാപി വുത്താ. യാദിസേ ഹി പച്ചയേ പടിച്ച അയം തം തം ദസ്സനം ഓക്കന്തോ, പുന കദാചി തപ്പടിപക്ഖേ പച്ചയേ പടിച്ച തതോ സീസുക്ഖിപനമസ്സ ന ഹോതീതി ന വത്തബ്ബം. തസ്മാ തത്ഥ, (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൧൦൨) ഇധ ച അട്ഠകഥായം **"ഏവരൂപസ്സ ഹി യേഭുയ്യേന ഭവതോ വുട്ഠാനം നാമ നത്ഥീ"**തി യേഭുയ്യഗ്ഗഹണം കതം, ഇതി ആസേവനവസേന ഭവന്തരേപി തംതംദിട്ഠിയാ രോചനതോ യേഭുയ്യേനസ്സ ഭവതോ വുട്ഠാനം നത്ഥീതി കത്വാ വട്ടഖാണുകോ നാമേസ ജാതോ, ന പന മിച്ഛത്തനിയാമസ്സ അച്ചന്തികതായാതി നീഹരിത്വാ ഞാതബ്ബത്ഥതായ നേയ്യത്ഥമിദം, ന നീതത്ഥന്തി വേദിതബ്ബം. യം സന്ധായ **അഭിധമ്മേ**പി "അരഹാ, യേ ച പുഥുജ്ജനാ മഗ്ഗം ന പടിലഭിസ്സന്തി, തേ രൂപക്ഖന്ധഞ്ച ന പരിജാനന്തി, വേദനാക്ഖന്ധഞ്ച ന പരിജാനിസ്സന്തീ"തിആദി (യമ॰ ൧.ഖന്ധയമക ൨൦൮) വുത്തം. **പഥവിഗോപകോ**തി യഥാവുത്തകാരണേന പഥവിപാലകോ. തദത്ഥം സമത്ഥേതും **"യേഭുയ്യേനാ"**തിആദി വുത്തം.

ഏവം മിച്ഛാദിട്ഠിയാ പരമസാവജ്ജാനുസാരേന സോതൂനം സതിമുപ്പാദേന്തോ **“തസ്മാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തസ്മാ**തി യസ്മാ ഏവം സംസാരഖാണുഭാവസ്സാപി പച്ചയോ അപണ്ണകജാതോ, തസ്മാ പരിവജ്ജേയ്യാതി സമ്ബന്ധോ. **അകല്യാണജന**ന്തി കല്യാണധമ്മവിരഹിതജനം അസാധുജനം. **ആസീവിസ**ന്തി ആസുമാഗതഹലാഹലം. **ഭൂതികാമോ**തി ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥാനം വസേന അത്തനോ ഗുണേഹി വുഡ്ഢികാമോ. **വിചക്ഖണോ**തി പഞ്ഞാചക്ഖുനാ വിവിധത്ഥസ്സ പസ്സകോ, ധീരോതി അത്ഥോ.

പകുധകച്ചായനവാദവണ്ണനാ

൧൭൪. “അകടാ”തി ഏത്ഥ ത-കാരസ്സ ട-കാരാദേസോതി ആഹ **“അകതാ”**തി, സമേന, വിസമേന വാ കേനചിപി ഹേതുനാ അകതാ, ന വിഹിതാതി അത്ഥോ. തഥാ **അകടവിധാ**തി ഏത്ഥാപി. നത്ഥി കതവിധോ കരണവിധി ഏതേസന്തി **അകടവിധാ.** പദദ്വയേനാപി ലോകേ കേനചി ഹേതുപച്ചയേന നേസം അനിബ്ബത്തഭാവം ദസ്സേതി. തേനാഹ **“ഏവം കരോഹീ”**തിആദി. **ഇദ്ധിയാപി ന നിമ്മിതാ**തി കസ്സചി ഇദ്ധിമതോ ചേതോവസിപ്പത്തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ, ദേവസ്സ, ഇസ്സരാദിനോ ച ഇദ്ധിയാപി ന നിമ്മിതാ. **അനിമ്മാപിതാ**തി കസ്സചി അനിമ്മാപിതാ. കാമം സദ്ദതോ യുത്തം, അത്ഥതോ ച പുരിമേന സമാനം, തഥാപി പാളിയമട്ഠകഥായഞ്ച അനാഗതമേവ അഗഹേതബ്ബഭാവേ കാരണന്തി ദസ്സേതി **“തം നേവ പാളിയ”**ന്തിആദിനാ.

ബ്രഹ്മജാലസുത്തസംവണ്ണനായം (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൯൦) **വുത്തത്ഥമേവ.** ഇദമേത്ഥ യോജനാമത്തം - വഞ്ഝാതി ഹി വഞ്ഝപസുവഞ്ഝതാലാദയോ വിയ അഫലാ കസ്സചി അജനകാ, തേന പഥവികായാദീനം രൂപാദിജനകഭാവം പടിക്ഖിപതി. രൂപസദ്ദാദയോ ഹി പഥവികായാദീഹി അപ്പടിബദ്ധവുത്തികാതി തസ്സ ലദ്ധി. പബ്ബതസ്സ കൂടമിവ ഠിതാതി **കൂടട്ഠാ,** യഥാ പബ്ബതകൂടം കേനചി അനിബ്ബത്തിതം കസ്സചി ച അനിബ്ബത്തകം, ഏവമേതേപി സത്തകായാതി അധിപ്പായോ. യമിദം “ബീജതോ അങ്കുരാദി ജായതീ”തി വുച്ചതി, തം വിജ്ജമാനമേവ തതോ നിക്ഖമതി, ന അവിജ്ജമാനം, ഇതരഥാ അഞ്ഞതോപി അഞ്ഞസ്സ ഉപലദ്ധി സിയാ, ഏവമേതേപി സത്തകായാ, തസ്മാ **ഏസികട്ഠായിട്ഠിതാ**തി. **ഠിതത്താ**തി നിബ്ബികാരഭാവേന സുപ്പതിട്ഠിതത്താ. **ന ചലന്തീ**തി ന വികാരമാപജ്ജന്തി. വികാരാഭാവതോ ഹി തേസം സത്തന്നം കായാനം ഏസികട്ഠായിട്ഠിതതാ, അനിഞ്ജനഞ്ച അത്തനോ പകതിയാ അവട്ഠാനമേവ. തേനാഹ **“ന വിപരിണമന്തീ”**തി. **പകതി**ന്തി സഭാവം . അവിപരിണാമധമ്മത്താ ഏവ **ന അഞ്ഞമഞ്ഞം ഉപഹനന്തി.** സതി ഹി വികാരമാപാദേതബ്ബഭാവേ ഉപഘാതകതാ സിയാ, തഥാ അനുഗ്ഗഹേതബ്ബഭാവേ സതി അനുഗ്ഗാഹകതാപീതി തദഭാവം ദസ്സേതും പാളിയം **“നാല”**ന്തിആദി വുത്തം. പഥവീയേവ കായേകദേസത്താ **പഥവികായോ** യഥാ “സമുദ്ദോ ദിട്ഠോ”തി, **പഥവിസമൂഹോ വാ** കായസദ്ദസ്സ സമൂഹവാചകത്താ യഥാ “ഹത്ഥികായോ”തി. ജീവസത്തമാനം കായാനം നിച്ചതായ നിബ്ബികാരഭാവതോ ന ഹന്തബ്ബതാ, ന ഘാതേതബ്ബതാ ച, തസ്മാ നേവ കോചി ഹന്താ, ഘാതേതാ വാ അത്ഥീതി ദസ്സേതും പാളിയം **“സത്തന്നം ത്വേവ കായാന”**ന്തിആദി വുത്തം. യദി കോചി ഹന്താ നത്ഥി, കഥം തേസം സത്ഥപ്പഹാരോതി തത്ഥ ചോദനായാഹ **“യഥാ”**തിആദി. തത്ഥ **സത്തന്നം ത്വേവാ**തി സത്തന്നമേവ. **ഇതി**സദ്ദോ ഹേത്ഥ നിപാതമത്തം. **പഹത**ന്തി പഹരിതം. ഏകതോധാരാദികം **സത്ഥം.** അന്തരേനേവ പവിസതി, ന തേസു. ഇദം വുത്തം ഹോതി - **കേവലം** “അഹം ഇമം ജീവിതാ വോരോപേമീ”തി തേസം തഥാ **സഞ്ഞാമത്തമേവ,** ഹനനഘാതനാദി പന പരമത്ഥതോ നത്ഥേവ കായാനം അവികോപനീയഭാവതോതി.

നിഗണ്ഠനാടപുത്തവാദവണ്ണനാ

൧൭൭. ചത്താരോ യാമാ ഭാഗാ ചതുയാമം, ചതുയാമം ഏവ **ചാതുയാമം.** ഭാഗത്ഥോ ഹി ഇധ **യാമ**-സദ്ദോ യഥാ ''രത്തിയാ പഠമോ യാമോ''തി (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൩.൩൧൫). സോ പനേത്ഥ ഭാഗോ സംവരലക്ഖിതോതി ആഹ **"ചതുകോട്ഠാസേന സംവരേന സംവുതോ"**തി, സംയമത്ഥോ വാ **യാമ**സദ്ദോ യമനം സഞ്ഞമനം യാമോതി കത്വാ. ''യതത്തോ''തിആദീസു വിയ ഹി അനുപസഗ്ഗോപി സഉപസഗ്ഗോ വിയ സഞ്ഞമത്ഥവാചകോ, സോ പന ചതൂഹി ആകാരേഹീതി ആഹ **"ചതുകോട്ഠാസേന സംവരേനാ"**തി. ആകാരോ കോട്ഠാസോതി ഹി അത്ഥതോ ഏകം. വാരിതോ സബ്ബവാരി യസ്സായം **സബ്ബവാരിവാരിതോ** യഥാ ''അഗ്യാഹിതോ''തി. തേനാഹ **"വാരിതസബ്ബഉദകോ"**തി. വാരിസദ്ദേന ചേത്ഥ വാരിപരിഭോഗോ വുത്തോ യഥാ ''രത്തൂപരതോ''തി. പടിക്ഖിത്തോ സബ്ബസീതോദകോ തപ്പരിഭോഗോ യസ്സാതി തഥാ. **ത**ന്തി സീതോദകം. **സബ്ബവാരിയുത്തോ**തി സംവരലക്ഖണമത്തം കഥിതം. **സബ്ബവാരിധുതോ**തി പാപനിജ്ജരലക്ഖണം. **സബ്ബവാരിഫുടോ**തി കമ്മക്ഖയലക്ഖണന്തി ഇമമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"സബ്ബേനാ"**തിആദിമാഹ, **സബ്ബേന പാപവാരണേന യുത്തോ**തി ഹി സബ്ബപ്പകാരേന സംവരലക്ഖണേന പാപവാരണേന സമന്നാഗതോ. **ധുതപാപോ**തി സബ്ബേന നിജ്ജരലക്ഖണേന പാപവാരണേന വിധുതപാപോ. **ഫുട്ഠോ**തി അട്ഠന്നമ്പി കമ്മാനം ഖേപനേന മോക്ഖപ്പത്തിയാ കമ്മക്ഖയലക്ഖണേന സബ്ബേന പാപവാരണേന ഫുട്ഠോ, തം പത്വാ ഠിതോതി അത്ഥോ. ''ദ്വേയേവ ഗതിയോ ഭവന്തി, അനഞ്ഞാ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൫൮; ൨.൩൪; ൩.൧൯൯, ൨൦൦; മ॰ നി॰ ൨.൩൮൪, ൩൯൭) വിയ ഗമുസദ്ദോ നിട്ഠാനത്ഥോതി വുത്തം **"കോടിപ്പത്തചിത്തോ"**തി, മോക്ഖാധിഗമേന ഉത്തമമരിയാദപ്പത്തചിത്തോതി അത്ഥോ. കായാദീസു ഇന്ദ്രിയേസു സംയമേതബ്ബസ്സ അഭാവതോ **സംയതചിത്തോ.** അതീതേ ഹേത്ഥ ത-സദ്ദോ. സംയമേതബ്ബസ്സ അവസേസസ്സ അഭാവതോ **സുപ്പതിട്ഠിതചിത്തോ. കിഞ്ചി സാസനാനുലോമ**ന്തി പാപവാരണം സന്ധായ വുത്തം. **അസുദ്ധലദ്ധിതായാ**തി ''അത്ഥി ജീവോ, സോ ച സിയാ നിച്ചോ, സിയാ അനിച്ചോ''തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൧൭൭). ഏവമാദിമലീനലദ്ധിതായ. **സബ്ബാ**തി കമ്മപകതിവിഭാഗാദിവിസയാപി സബ്ബാ നിജ്ഝാനക്ഖന്തിയോ. **ദിട്ഠിയേവാ**തി മിച്ഛാദിട്ഠിയോ ഏവ ജാതാ.

സഞ്ചയബേലട്ഠപുത്തവാദവണ്ണനാ

൧൭൯-൧൮൧. **അമരാവിക്ഖേപേ വുത്തനയോ ഏവാ**തി ബ്രഹ്മജാലേ അമരാവിക്ഖേപവാദവണ്ണനായം (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൬൧) വുത്തനയോ ഏവ. കസ്മാ? വിക്ഖേപബ്യാകരണഭാവതോ, തഥേവ ച തത്ഥ വിക്ഖേപവാദസ്സ ആഗതത്താ.

പഠമസന്ദിട്ഠികസാമഞ്ഞഫലവണ്ണനാ

൧൮൨. **പീള്ഹേത്വാ**തി തേലയന്തേന ഉപ്പീള്ഹേത്വാ, ഇമിനാ രഞ്ഞോ ആഭോഗമാഹ. വദതോ ഹി ആഭോഗവസേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥനിച്ഛയോ. അട്ഠകഥാചരിയാ ച തദാഭോഗഞ്ഞൂ, പരമ്പരാഭതത്ഥസ്സാവിരോധിനോ ച, തസ്മാ സബ്ബത്ഥ യഥാ തഥാ വചനോകാസലദ്ധഭാവമത്തേന അത്ഥോ ന വുത്തോ, അഥ ഖോ തേസം വത്തുമിച്ഛിതവസേനാതി ഗഹേതബ്ബം, ഏവഞ്ച കത്വാ തത്ഥ തത്ഥ അത്ഥുദ്ധാരാദിവസേന അത്ഥവിവേചനാ കതാതി.

൧൫൩. **യഥാ തേ രുച്ചേയ്യാ**തി ഇദാനി മയാ പുച്ഛിയമാനോ അത്ഥോ യഥാ തവ ചിത്തേ രുച്ചേയ്യ, തയാ ചിത്തേ രുച്ചേഥാതി അത്ഥോ. കമ്മത്ഥേ ഹേതം കിരിയാപദം. മയാ വാ ദാനി പുച്ഛിയമാനമത്ഥം തവ സമ്പദാനഭൂതസ്സ രോചേയ്യാതിപി വട്ടതി. ഘരദാസിയാ കുച്ഛിസ്മിം ജാതോ **അന്തോജാതോ.** ധനേന കീതോ **ധനക്കീതോ.** ബന്ധഗ്ഗാഹഗഹിതോ **കരമരാനീതോ.** സാമമേവ യേന കേനചി ഹേതുനാ ദാസഭാവമുപഗതോ **സാമംദാസബ്യോപഗതോ. സാമ**ന്തി ഹി സയമേവ. **ദാസബ്യ**ന്തി ദാസഭാവം. കോചി ദാസോപി സമാനോ അലസോ കമ്മം അകരോന്തോ ''കമ്മകാരോ''തി ന വുച്ചതി, സോ പന ന തഥാഭൂതോതി വിസേസനമേതന്തി ആഹ **"അനലസോ"**തിആദി. **ദൂരതോ**തി ദൂരദേസതോ ആഗതം. **പഠമമേവാ**തി അത്തനോ ആസന്നതരട്ഠാനുപസങ്കമനതോ പഗേവ പുരേതരമേവ. **ഉട്ഠഹതീ**തി ഗാരവവസേന ഉട്ഠഹിത്വാ തിട്ഠതി, പച്ചുട്ഠാതീതി വാ അത്ഥോ. **പച്ഛാ**തി സാമികസ്സ നിപജ്ജായ പച്ഛാ. **സയനതോ അവുട്ഠിതേ**തി രത്തിയാ വിഭായനവേലായ സേയ്യതോ അവുട്ഠിതേ. **പച്ചൂസകാലതോ**തി അതീതരത്തിയാ പച്ചൂസകാലതോ . **യാവ സാമിനോ രത്തിം നിദ്ദോക്കമന**ന്തി അപരായ ഭാവിനിയാ രത്തിയാ പദോസവേലായം യാവ നിദ്ദോക്കമനം. യാ അതീതരത്തിയാ പച്ചൂസവേലാ, ഭാവിനിയാ ച പദോസവേലാ, ഏത്ഥന്തരേ സബ്ബകിച്ചം കത്വാ പച്ഛാ നിപതതീതി വുത്തം ഹോതി. **കിം കാരമേവാ**തി കിം കരണീയമേവ കിന്തി പുച്ഛായ കാതബ്ബതോ, പുച്ഛിത്വാ കാതബ്ബവേയ്യാവച്ചന്തി അത്ഥോ. പടിസ്സവേനേവ സമീപചാരിതാ വുത്താതി ആഹ **"പടിസുണന്തോ വിചരതീ"**തി. പടികുദ്ധം മുഖം ഓലോകേതും ന വിസഹതീതിപി ദസ്സേതി **"തുട്ഠപഹട്ഠ"**ന്തി ഇമിനാ.

ദേവോ വിയാതി ആധിപച്ചപരിവാരാദിസമന്നാഗതോ പധാനദേവോ വിയ, തേന മഞ്ഞേ-സദ്ദോ ഇധ ഉപമത്ഥോതി ഞാപേതി യഥാ ''അക്ഖാഹതം മഞ്ഞേ അട്ഠാസി രഞ്ഞോ മഹാസുദസ്സനസ്സ അന്തേപുരം ഉപസോഭയമാന''ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൪൪). **സോ വതസ്സാഹ**ന്തി ഏത്ഥ സോ വത അസ്സം അഹന്തി പദച്ഛേദോ, സോ രാജാ വിയ അഹമ്പി ഭവേയ്യം. കേനാതി ചേ? യദി പുഞ്ഞാനി കരേയ്യം, തേനാതി അത്ഥോതി ആഹ **"സോ വത അഹ"**ന്തിആദി. **വത**സദ്ദോ ഉപമായം. തേനാഹ **"ഏവരൂപോ"**തി. **പുഞ്ഞാനീ**തി ഉളാരതരം പുഞ്ഞം സന്ധായ വുത്തം അഞ്ഞദാ കതപുഞ്ഞതോ ഉളാരായ പബ്ബജ്ജായ അധിപ്പേതത്താ. **"സോ വതസ്സായ"**ന്തിപി പാഠേ സോ രാജാ വിയ അയം അഹമ്പി അസ്സം. കഥം? ''യദി പുഞ്ഞാനി കരേയ്യ''ന്തി അത്ഥസമ്ഭവതോ **"അയമേവത്ഥോ"**തി വുത്തം. **അസ്സ**ന്തി ഹി ഉത്തമപുരിസയോഗേ അഹം-സദ്ദോ അപ്പയുത്തോപി അയം-സദ്ദേന പരാമസനതോ പയുത്തോ വിയ ഹോതി. സോ അഹം ഏവരൂപോ അസ്സം വത, യദി പുഞ്ഞാനി കരേയ്യന്തി പഠമപാഠസ്സ അത്ഥമിച്ഛന്തി കേചി. ഏവം സതി ദുതിയപാഠേ ''അയമേവത്ഥോ''തി അവത്തബ്ബോ സിയാ തത്ഥ അയം-സദ്ദേന അഹം-സദ്ദസ്സ പരാമസനതോ, ''സോ''തി ച പരാമസിതബ്ബസ്സ അഞ്ഞസ്സ സമ്ഭവതോ. **യ**ന്തി ദാനം. **സതഭാഗമ്പീ**തി സതഭൂതം ഭാഗമ്പി, രഞ്ഞാ ദിന്നദാനം സതധാ കത്വാ തത്ഥ ഏകഭാഗമ്പീതി വുത്തം ഹോതി. **യാവജീവം ന സക്ഖിസ്സാമി ദാതു**ന്തി യാവജീവം ദാനത്ഥായ ഉസ്സാഹം കരോന്തോപി സതഭാഗമത്തമ്പി ദാതും ന സക്ഖിസ്സാമി, തസ്മാ പബ്ബജിസ്സാമീതി പബ്ബജ്ജായം ഉസ്സാഹം കത്വാതി അത്ഥോ. **"യംനൂനാ"**തി നിപാതോ പരിവിതക്കനത്ഥേതി വുത്തം **"ഏവം ചിന്തനഭാവ"**ന്തി.

കായേന പിഹിതോതി കായേന സംവരിതബ്ബസ്സ കായദ്വാരേന പവത്തനകസ്സ പാപധമ്മസ്സ സംവരണവസേന പിദഹിതോ. ഉസ്സുക്കവചനവസേന പനത്ഥോ വിഹരേയ്യ-പദേന സമ്ബജ്ഝിതബ്ബത്താതി ആഹ **"അകുസലപവേസനദ്വാരം ഥകേത്വാ"**തി. ഹുത്വാതി ഹി സേസോ. **അകുസലപവേസനദ്വാര**ന്തി ച കായകമ്മഭൂതാനമകുസലാനം പവേസനഭൂതം കായവിഞ്ഞത്തിസങ്ഖാതം ദ്വാരം.

സേസപദദ്വയേപീതി "വാചായ സംവുതോ, മനസാ സംവുതോ"തി പദദ്വയേപി. **ഘാസച്ഛാദനേന പരമതായാ**തി ഘാസച്ഛാദനപരിയേസനേ സല്ലേഖവസേന പരമതായ, ഉക്കട്ഠഭാവേ വാ സണ്ഠിതോ ഘാസച്ഛാദനമത്തമേവ പരമം പമാണം കോടി ഏതസ്സ , ന തതോ പരം കിഞ്ചി ആമിസജാതം പരിയേസതി, പച്ചാസിസതി ചാതി **ഘാസച്ഛാദനപരമോ,** തസ്സ ഭാവോ **ഘാസച്ഛാദനപരമതാ**തിപി അട്ഠകഥാമുത്തകോ നയോ. ഘസിതബ്ബോ അസിതബ്ബോതി ഘാസോ, ആഹാരോ, ആഭുസോ ഛാദേതി പരിദഹതി ഏതേനാതി **അച്ഛാദനം,** നിവാസനം, അപിച ഘസനം **ഘാസോ,** ആഭുസോ ഛാദീയതേ **അച്ഛാദന**ന്തിപി യുജ്ജതി. **ഏതദത്ഥമ്പീ**തി ഘാസച്ഛാദനത്ഥായാപി. **അനേസന**ന്തി ഏകവീസതിവിധമ്പി അനനുരൂപമേസനം.

വിവേകട്ഠകായാനന്തി ഗണസങ്ഗണികതോ പവിവിത്തേ ഠിതകായാനം, സമ്ബന്ധീഭൂതാനം കായവിവേകോതി സമ്ബന്ധോ. **നേക്ഖമ്മാഭിരതാന**ന്തി ഝാനാഭിരതാനം. **പരമവോദാനപ്പത്താന**ന്തി തായ ഏവ ഝാനാഭിരതിയാ പരമം ഉത്തമം വോദാനം ചിത്തവിസുദ്ധിം പത്താനം. **നിരുപധീന**ന്തി കിലേസൂപധിഅഭിസങ്ഖാരൂപധീഹി അച്ചന്തവിഗതാനം. വിസങ്ഖാരം വുച്ചതി നിബ്ബാനം, തദധിഗമനേതാ **വിസങ്ഖാരഗതാ,** അരഹന്തോ, തേസം. **"ഏവം വുത്തേ"**തി ഇമിനാ **മഹാനിദ്ദേസേ** (മഹാനി॰ ൭, ൯) ആഗതഭാവം ദസ്സേതി. ഏത്ഥ ച പഠമോ വിവേകോ ഇതരേഹി ദ്വീഹി വിവേകേഹി സഹാപി വത്തബ്ബോ ഇതരേസു സിദ്ധേസു തസ്സാപി സിജ്ഝനതോ, വിനാ ച തസ്മിം സിദ്ധേപി ഇതരേ സമസിജ്ഝനതോ. തഥാ ദുതിയോപി. തതിയോ പന ഇതരേഹി സഹേവ വത്തബ്ബോ. ന വിനാ ഇതരേസു സിദ്ധേസുയേവ തസ്സ സിജ്ഝനതോതി ദട്ഠബ്ബം. **"ഗണസങ്ഗണികം പഹായാ"**തിആദി തദധിപ്പായവിഭാവനം. തത്ഥ ഗണേ ജനസമാഗമേ സന്നിപതനം **ഗണസങ്ഗണികാ,** തം **പഹായ. കായേന ഏകോ വിഹരതി** വിചരതി പുഗ്ഗലവസേന അസഹായത്താ. ചിത്തേ കിലേസാനം സന്നിപതനം **ചിത്തകിലേസസങ്ഗണികാ,** തം **പഹായ. ഏകോ വിഹരതി** കിലേസവസേന അസഹായത്താ. മഗ്ഗസ്സ ഏകചിത്തക്ഖണികത്താ, ഗോത്രഭുആദീനഞ്ച ആരമ്മണകരണമത്തത്താ ന തേസം വസേന സാതിസയാ നിബ്ബുതിസുഖസമ്ഫുസനാ, ഫലസമാപത്തിനിരോധസമാപത്തിവസേന പന സാതിസയാതി ആഹ **"ഫലസമാപത്തിം വാ നിരോധസമാപത്തിം വാ"**തി. ഫലപരിയോസാനോ ഹി നിരോധോ. **പവിസിത്വാ**തി സമാപജ്ജനവസേന അന്തോകത്വാ. **നിബ്ബാനം പത്വാ**തി ഏത്ഥ ഉസ്സുക്കവചനമേതം ആരമ്മണകരണേന, ചിത്തചേതസികാനം നിരോധേന ച നിബ്ബുതിപജ്ജനസ്സ അധിപ്പേതത്താ. **ചോദനത്ഥേ**തി ജാനാപേതും ഉസ്സാഹകരണത്ഥേ.

൬൮൪. **അഭിഹരിത്വാ**തി അഭിമുഖഭാവേന നേത്വാ. **ന**ന്തി തഥാ പബ്ബജ്ജായ വിഹരന്തം. **അഭിഹാരോ**തി നിമന്തനവസേന അഭിഹരണം. "ചീവരാദീഹി പയോജനം സാധേസ്സാമീ"തി വചനസേസേന യോജനാ. തഥാ "യേനത്ഥോ, തം വദേയ്യാഥാ"തി. **ചീവരാദിവേകല്ല**ന്തി ചീവരാദീനം ലൂഖതായ വികലഭാവം. **തദുഭയമ്പീ**തി തദേവ അഭിഹാരദ്വയമ്പി. **സപ്പായ**ന്തി സബ്ബഗേലഞ്ഞാപഹരണവസേന ഉപകാരാവഹം. ഭാവിനോ അനത്ഥസ്സ അജനനവസേന പരിപാലനം രക്ഖാഗുത്തി. പച്ചുപ്പന്നസ്സ പന അനത്ഥസ്സ നിസേധവസേന പരിപാലനം ആവരണഗുത്തി. കിമത്ഥിയം "ധമ്മിക"ന്തി വിസേസനന്തി ആഹ **"സാ പനേസാ"**തിആദി. **വിഹാരസീമായാ**തി ഉപചാരസീമായ, ലാഭസീമായ വാ.

൬൮൬. കേവലോ യദി-ഏവം-സദ്ദോ പുബ്ബേ വുത്തത്ഥാപേക്ഖകോതി വുത്തം **"യദി തവ ദാസോ"**തിആദി. **ഏവം സന്തേ**തി ഏവം ലബ്ഭമാനേ സതി. ദുതിയം ഉപാദായ പഠമഭാവോ, തസ്മാ "പഠമ"ന്തി ഭണന്തോ അഞ്ഞസ്സാപി അത്ഥിതം

ദീപേതി. തദേവ ച കാരണം കത്വാ രാജാപി ഏവമാഹാതി ദസ്സേതും **“പഠമന്തി ഭണന്തോ”**തിആദി വുത്തം. **തേനേവാ**തി പഠമസദ്ദേന അഞ്ഞസ്സാപി അത്ഥിതാദീപനേനേവ.

ദുതിയസന്ദിട്ഠികസാമഞ്ഞഫലവണ്ണനാ

൧൮൫. **കസതീ**തി വിലേഖതി കസിം കരോതി. **ഗഹപതികോ**തി ഏത്ഥ **ക**-സദ്ദോ അപ്പത്ഥോതി വുത്തം **“ഏകഗേഹമത്തേ ജേട്ഠകോ”**തി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ഗഹസ്സ പതി **ഗഹപതി,** ഖുദ്ദകോ ഗഹപതി **ഗഹപതികോ** ഏകസ്മിഞ്ഞേവ ഗേഹമത്തേ ജേട്ഠകത്താതി, ഖുദ്ദകഭാവോ പനസ്സ ഗേഹവസേനേവാതി കത്വാ “ഏകഗേഹമത്തേ”തി വുത്തം. തേന ഹി അനേകകുലജേട്ഠകഭാവം പടിക്ഖിപതി, ഗഹം, ഗേഹന്തി ച അത്ഥതോ സമാനമേവ. **കരസദ്ദോ** ബലിമ്ഹീതി വുത്തം **“ബലിസങ്ഖാത”**ന്തി. **കരോതീ**തി അഭിനിപ്ഫാദേതി സമ്പാദേതി. **വഡ്ഢേതീ**തി ഉപരൂപരി ഉപ്പാദനേന മഹന്തം സന്നിചയം കരോതി.

കസ്മാ തദുഭയമ്പി വുത്തന്തി ആഹ **“യഥാ ഹീ”**തിആദി. അപ്പമ്പി പഹായ പബ്ബജിതും ദുക്കരന്തി ദസ്സനഞ്ച പഗേവ മഹന്തന്തി വിഞ്ഞാപനത്ഥം. ഏസാ ഹി കഥികാനം പകതി, യദിദം യേന കേനചി പകാരേന അത്ഥന്തരവിഞ്ഞാപനന്തി. അപ്പമ്പി പഹായ പബ്ബജിതും ദുക്കരഭാവോ പന മജ്ഝിമനികായേ മജ്ഝിമപണ്ണാസകേ **ലടുകികോപമസുത്തേന** (മ॰ നി॰ ൨.൧൪൯ ആദയോ) ദീപേതബ്ബോ. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ “സേയ്യഥാപി ഉദായി പുരിസോ ദലിദ്ദോ അസ്സകോ അനാള്ഹിയോ, തസ്സ’സ്സ ഏകം അഗാരകം ഓലുഗ്ഗവിലുഗ്ഗം കാകാതിദായിം നപരമരൂപം, ഏകാ ഖടോപികാ ഓലുഗ്ഗവിലുഗ്ഗാ നപരമരൂപാ”തി വിത്ഥാരോ. യദി അപ്പമ്പി ഭോഗം പഹായ പബ്ബജിതും ദുക്കരം, കസ്മാ ദാസവാരേപി ഭോഗഗ്ഗഹണം ന കതന്തി ആഹ **“ദാസവാരേ പനാ”**തിആദി. **അത്തനോപി അനിസ്സരോ**തി അത്താനമ്പി സയമനിസ്സരോ. യഥാ ച ദാസസ്സ ഭോഗാപി അഭോഗായേവ പരായത്തഭാവതോ, ഏവം ഞാതയോപീതി ദാസവാരേ ഞാതിപരിവട്ടഗ്ഗഹണമ്പി ന കതന്തി ദട്ഠബ്ബം. പരിവട്ടതി പരമ്പരഭാവേന സമന്തതോ ആവട്ടതീതി **പരിവട്ടോ,** ഞാതിയേവ. തേനാഹ **“ഞാതിയേവ ഞാതിപരിവട്ടോ”**തി.

പണീതതരസാമഞ്ഞഫലവണ്ണനാ

൧൮൭. **തന്തി** യഥാ ദാസവാരേ “ഏവമേവാ”തി വുത്തം, ന തഥാ ഇധ കസ്സകവാരേ, തദവചനം കസ്മാതി അനുയുഞ്ജേയ്യ ചേതി അത്ഥോ. **ഏവമേവാതി വുച്ചമാനേ**തി യഥാ പഠമദുതിയാനി സാമഞ്ഞഫലാനി പഞ്ഞത്താനി, തഥായേവ പഞ്ഞപേതും സക്കാ നു ഖോതി വുത്തേ. **ഏവരൂപാഹീ**തി യഥാവുത്തദാസകസ്സകൂപമാസദിസാഹി ഉപമാഹി. **സാമഞ്ഞഫലം ദീപേതും പഹോതി** അനന്തപടിഭാനതായ വിചിത്തനയദേസനഭാവതോ. **തത്ഥാ**തി ഏവം ദീപനേ. **പരിയന്തം നാമ നത്ഥി** അനന്തനയദേസനഭാവതോ, സവനേ വാ അസന്തോസനേന ഭിയ്യോ ഭിയ്യോ സോതുകാമതാജനനതോ സോതുകാമതായ പരിയന്തം നാമ നത്ഥീതി അത്ഥോ. **തഥാപീ**തി “ദേസനായ ഉത്തരുത്തരാധികനാനാനയവിചിത്തഭാവേ സതിപീ”തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൧൮൭) ആചരിയേന വുത്തം, സതിപി ഏവം അപരിയന്തഭാവേതിപി യുജ്ജതി. അനുമാനഞാണേന **ചിന്തേത്വാ. ഉപരി വിസേസ**ന്തി തം ഠപേത്വാ തദുപരി വിസേസമേവ സാമഞ്ഞഫലം **പുച്ഛന്തോ.** കസ്മാതി ആഹ **“സവനേ”**തിആദി. ഏതേന ഇമമത്ഥം ദീപേതി - അനേകത്ഥാ സമാനാപി സദ്ദാ വത്തിച്ഛാനുപുബ്ബികായേവ തം‌തദത്ഥദീപകാതി.

സാധുകം സാധൂതി ഏകത്ഥമേതം സാധുസദ്ദസ്സേവ ക-കാരേന വഡ്ഢേത്വാ വുത്തത്താ. തേനേവ ഹി സാധുകസദ്ദസ്സത്ഥം വദന്തേന സാധുസദ്ദോ അത്ഥുദ്ധാരവസേന ഉദാഹടോ. തേന ച നനു സാധുകസദ്ദസ്സേവ അത്ഥുദ്ധാരോ വത്തബ്ബോ, ന സാധുസദ്ദസ്സാതി ചോദനാ നിസേധിതാ. **ആയാചനേ**തി അഭിമുഖം യാചനേ, അഭിപത്ഥനായന്തി അത്ഥോ. **സമ്പടിച്ഛനേ**തി പടിഗ്ഗഹണേ. **സമ്പഹംസനേ**തി സംവിജ്ജമാനഗുണവസേന ഹംസനേ തോസനേ, ഉദഗ്ഗതാകരണേതി അത്ഥോ.

സാധു ധമ്മരുചീതി ഗാഥാ ഉമ്മാദന്തീജാതകേ (ജാ॰ ൨.൧൮.൧൦൧). തത്ഥായമട്ഠകഥാവിനിച്ഛയപവേണീ - സുചരിതധമ്മേ രോചേതീതി **ധമ്മരുചി,** ധമ്മരതോതി അത്ഥോ. താദിസോ ഹി ജീവിതം ജഹന്തോപി അകത്തബ്ബം ന കരോതി. **പഞ്ഞാണവാ**തി പഞ്ഞവാ ഞാണസമ്പന്നോ. **മിത്താനമദ്ദുബ്ഭോ**തി മിത്താനം അദുസ്സനഭാവോ. "അദ്ദൂസകോ അനുപഘാതകോ"തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൧൮൯) ആചരിയേന വുത്തം. "അദ്ദുബ്ഭോ"തിപി പാഠോ ദ-കാരസ്സ ദ്ദ-കാരം കത്വാ.

ദള്ഹീകമ്മേതി സാതച്ചകിരിയായം. **ആണത്തിയ**ന്തി ആണാപനേ. **ഇധാപീ**തി സാമഞ്ഞഫലേപി. **അസ്സാ**തി സാധുകസദ്ദസ്സ. "സുണോഹി സാധുകം മനസി കരോഹീ"തി ഹി സാധുകസദ്ദേന സവനമനസികാരാനം സാതച്ചകിരിയാപി തദാണാപനമ്പി ജോതിതം ഹോതി. ആയാചനേനേവ ച ഉയ്യോജനസാമഞ്ഞതോ ആണത്തി സങ്ഗഹിതാതി ന സാ വിസും അത്ഥുദ്ധാരേ വുത്താ. ആണാരഹസ്സ ഹി ആണത്തി , തദനരഹസ്സ ആയാചനന്തി വിസേസോ. **സുന്ദരേപീ**തി സുന്ദരത്ഥേപി. ഇദാനി യഥാവുത്തേന സാധുകസദ്ദസ്സ അത്ഥത്തയേന പകാസിതം വിസേസം ദസ്സേതും, തസ്സ വാ അത്ഥത്തയസ്സ ഇധ യോഗ്യതം വിഭാവേതും **"ദള്ഹീകമ്മത്ഥേന ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **സുഗ്ഗഹിതം ഗണ്ഹന്തോ**തി സുഗ്ഗഹിതം കത്വാ ഗണ്ഹന്തോ. **സുന്ദര**ന്തി ഭാവനപുംസകം. **ഭദ്ദക**ന്തി പസത്ഥം, **"ധമ്മ"**ന്തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. **സുന്ദരം ഭദ്ദക**ന്തി വാ സവനാനുഗ്ഗഹണേ പരിയായവചനം.

മനസി കരോഹീതി ഏത്ഥ ന ആരമ്മണപടിപാദനലക്ഖണോ മനസികാരോ, അഥ ഖോ വീഥിപടിപാദനജവനപടിപാദനമനസികാരപുബ്ബകേ ചിത്തേ ഠപനലക്ഖണോതി ദസ്സേന്തോ **"ആവജ്ജ, സമന്നാഹരാ"**തി ആഹ. **അവിക്ഖിത്തചിത്തോ**തി യഥാവുത്തമനസികാരദ്വയപുബ്ബകായ ചിത്തപടിപാടിയാ ഏകാരമ്മണേ ഠപനവസേന അനുദ്ധതചിത്തോ ഹുത്വാ. **നിസാമേഹീ**തി സുണാഹി, അനഗ്ഘരതനമിവ വാ സുവണ്ണമഞ്ജുസായ ദുല്ലഭധമ്മരതനം ചിത്തേ പടിസാമേഹീതിപി അത്ഥോ . തേന വുത്തം **"ചിത്തേ കരോഹീ"**തി. ഏവം പദദ്വയസ്സ പച്ചേകം യോജനാവസേന അത്ഥം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പടിയോഗീവസേന ദസ്സേതും **"അപിചാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സോതിന്ദ്രിയവിക്ഖേപവാരണം** സവനേ നിയോജനവസേന കിരിയന്തരപടിസേധനതോ, തേന സോതം ഓദഹാതി അത്ഥം ദസ്സേതി. **മനിന്ദ്രിയവിക്ഖേപവാരണം** മനസികാരേന ദള്ഹീകമ്മനിയോജനേന അഞ്ഞചിന്താപടിസേധനതോ. **ബ്യഞ്ജനവിപല്ലാസഗ്ഗാഹവാരണം** "സാധുക"ന്തി വിസേസേത്വാ വുത്തത്താ. **അത്ഥവിപല്ലാസഗ്ഗാഹവാരണേ**പി ഏസ നയോ.

ധാരണൂപപരിക്ഖാദീസൂതി ഏത്ഥ **ആദി**-സദ്ദേന തുലനതീരണാദികേ, ദിട്ഠിയാ സുപ്പടിവേധേ ച സങ്ഗണ്ഹാതി. യഥാധിപ്പേതമത്ഥം ബ്യഞ്ജേതി പകാസേതി, സയമേതേനാതി വാ **ബ്യഞ്ജനം,** സഭാവനിരുത്തി, സഹ ബ്യഞ്ജനേനാതി **സബ്യഞ്ജനോ,** ബ്യഞ്ജനസമ്പന്നോതി അത്ഥോ. സഹപ്പവത്തി ഹി "സമ്പന്നതാ

സമവായതാ വിജ്ജമാനതാ''തിആദിനാ അനേകവിധാ, ഇധ പന സമ്പന്നതായേവ തദഞ്ഞസ്സ അസമ്ഭവതോ, തസ്മാ ''സഹ ബ്യഞ്ജനേനാ''തി നിബ്ബചനം കത്വാപി ''ബ്യഞ്ജനസമ്പന്നോ''തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൧൯൦) അത്ഥോ ആചരിയേന വുത്തോതി ദട്ഠബ്ബം, യഥാ തം ''ന കുസലാ അകുസലാ, കുസലപടിപക്ഖാ''തി (ധ॰ സ॰ ൧) അരണീയതോ ഉപഗന്തബ്ബതോ അനുധാതബ്ബതോ **അത്ഥോ,** ചതുപാരിസുദ്ധിസീലാദി, സഹ അത്ഥേനാതി **സാത്ഥോ,** വുത്തനയേന അത്ഥസമ്പന്നോതി അത്ഥോ. സാധുകപദം ഏകമേവ സമാനം ആവുത്തിനയാദിവസേന ഉഭയത്ഥ യോജേതബ്ബം. കഥന്തി ആഹ **''യസ്മാ''**തിആദി. **ധമ്മോ** നാമ തന്തി. **ദേസനാ** നാമ തസ്സാ മനസാ വവത്ഥാപിതായ തന്തിയാ ദേസനാ. **അത്ഥോ** നാമ തന്തിയാ അത്ഥോ. **പടിവേധോ** നാമ തന്തിയാ, തന്തിഅത്ഥസ്സ ച യഥാഭൂതാവബോധോ. യസ്മാ ചേതേ ധമ്മദേസനാത്ഥപടിവേധാ സസാദീഹി വിയ മഹാസമുദ്ദോ മന്ദബുദ്ധീഹി ദുക്ഖോഗാഹാ, അലബ്ഭനേയ്യപതിട്ഠാ ച, തസ്മാ ഗമ്ഭീരാ. തേന വുത്തം **''യസ്മാ...പേ॰... മനസി കരോഹീ''**തി. ഏത്ഥ ച പടിവേധസ്സ ദുക്കരഭാവതോ ധമ്മത്ഥാനം ദുക്ഖോഗാഹതാ, ദേസനാഞാണസ്സ ദുക്കരഭാവതോ ദേസനായ, ഉപ്പാദേതുമസക്കുണേയ്യതായ, തബ്ബിസയഞാണുപ്പത്തിയാ ച ദുക്കരഭാവതോ പടിവേധസ്സ ദുക്ഖോഗാഹതാ വേദിതബ്ബാ. യമേത്ഥ വത്തബ്ബം, തം **നിദാനവണ്ണനായം** വുത്തമേവ.

''സുണാഹി സാധുക''ന്തി **''സാധുകം മനസി കരോഹീ''**തി വദന്തോ ന കേവലം അത്ഥക്കമതോ ഏവ അയം യോജനാ, അഥ ഖോ സദ്ദക്കമതോപി ഉഭയത്ഥ സമ്ബന്ധത്താതി ദസ്സേതി. **''സക്കാ മഹാരാജാ''**തി ഇധാപി ''അഞ്ഞമ്പി ദിട്ഠേവ ധമ്മേ സന്ദിട്ഠികം സാമഞ്ഞഫലം...പേ॰... പണീതതരഞ്ചാ''തി ഇദമനുവത്തതീതി ആഹ **''ഏവം പടിഞ്ഞാതം സാമഞ്ഞഫലദേസന''**ന്തി. വിത്ഥാരതോ ഭാസനന്തി അത്ഥമേവ ദള്ഹം കരോതി **''ദേസേസ്സാമീതി സംഖിത്തദീപന''**ന്തിആദിനാ. ഹി-സദ്ദോ ചേത്ഥ ലുത്തനിദ്ദിട്ഠോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - **ദേസനം** നാമ ഉദ്ദിസനം. **ഭാസനം** നാമ നിദ്ദിസനം പരിബ്യത്തകഥനം. തേനായമത്ഥോ സമ്ഭവതീതി യഥാവുത്തമത്ഥം സഗാഥാവഗ്ഗസംയുത്തേ **വങ്ഗീസസുത്തേ** (സം॰ നി॰ ൧.൨൧൪) ഗാഥാപദേന സാധേതും **''തേനാഹാ''**തിആദി വുത്തം.

സാളികായിവ നിഗ്ഘോസോതി സാളികായ നിഗ്ഘോസോ വിയ, യഥാ സാളികായ ആലാപോ മധുരോ കണ്ണസുഖോ പേമനീയോ, ഏവന്തി അത്ഥോ. **പടിഭാനന്തി** ചേതസ്സ വിസേസനം ലിങ്ഗഭേദസ്സപി വിസേസനസ്സ ദിസ്സനതോ യഥാ ''ഗുണോ പമാണ''ന്തി. **പടിഭാനന്തി** ച സദ്ദോ വുച്ചതി പടിഭാതി തംതദാകാരേന ദിസ്സതീതി കത്വാ. **ഉദീരയീതി** ഉച്ചാരയി, വുച്ചതി വാ, കമ്മഗബ്ഭഞ്ചേതം കിരിയാപദം. ഇമിനാ ചേതം ദീപേതി - ആയസ്മന്തം ധമ്മസേനാപതിം ഥോമേതുകാമേന ദേസനാഭാസനാനം വിസേസം ദസ്സേന്തേന പഭിന്നപടിസമ്ഭിദേന **ആയസ്മതാ വങ്ഗീസത്ഥേരേന** ''സങ്ഖിത്തേന, വിത്ഥാരേനാ''തി ച വിസേസനം കതം, തേനായമത്ഥോ വിഞ്ഞായതീതി.

ഏവം വുത്തേതി ''ഭാസിസ്സാമീ''തി വുത്തേ. ''ന കിര ഭഗവാ സങ്ഖേപേനേവ ദേസേസ്സതി, അഥ ഖോ വിത്ഥാരേനപി ഭാസിസ്സതീ''തി ഹി തം പദം സുത്വാവ **ഉസ്സാഹജാതോ** സഞ്ജാതുസ്സാഹോ, ഹട്ഠതുട്ഠോതി അത്ഥോ. അയമാചരിയസ്സ അധിപ്പായോ. അപിച ''തേന ഹി മഹാരാജ സുണോഹി സാധുകം മനസി കരോഹി, ഭാസിസ്സാമീ''തി വുത്തം സബ്ബമ്പി ഉയ്യോജനപടിഞ്ഞാകരണപ്പകാരം ഉസ്സാഹജനനകാരണം സബ്ബേനേവ ഉസ്സാഹസമ്ഭവതോ, തസ്മാ **ഏവം വുത്തേതി** ''സുണോഹി, സാധുകം മനസി കരോഹി, ഭാസിസ്സാമീ''തി വുത്തേ സബ്ബേഹേവ തീഹിപി പദേഹി ഉസ്സാഹജാതോതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **പച്ചസ്സോസീതി** പതി

അസ്സോസി ഭഗവതോ വചനസമനന്തരമേവ പച്ഛാ അസ്സോസി, “സക്കാ പന ഭന്തേ”തിആദിനാ വാ പുച്ഛിത്വാ പുന “ഏവം ഭന്തേ”തി അസ്സോസീതി അത്ഥോ. തം പന പതിസ്സവനം അത്ഥതോ സമ്പടിച്ഛനമേവാതി ആഹ **“സമ്പടിച്ഛി, പടിഗ്ഗഹേസീ”**തി. തേനേവ ഹി “ഇതി അത്ഥോ”തി അവത്വാ **“ഇതി വുത്തം ഹോതീ”**തി വുത്തം.

൨൭൩. “അഥസ്സ ഭഗവാ ഏതദവോചാ”തി വചനസമ്ബന്ധമത്തം ദസ്സേത്വാ “ഏതം അവോചാ”തി പദം വിഭജിത്വാ അത്ഥം ദസ്സേന്തോ **“ഇദാനീ”**തിആദിമാഹ. **“ഇധാ”**തി ഇമിനാ വുച്ചമാനം അധികരണം തഥാഗതസ്സ ഉപ്പത്തിട്ഠാനഭൂതം ലോകമേവാധിപ്പേതന്തി ദസ്സേതി **“ദേസോപദേസേ നിപാതോ”**തി ഇമിനാ. ദേസസ്സ ഉപദിസനം **ദേസോപദേസോ,** തസ്മിം. യദി സബ്ബത്ഥ ദേസോപദേസേ, അഥായമത്ഥോ ന വത്തബ്ബോ അവുത്തേപി ലബ്ഭമാനത്താതി ചോദനായാഹ **“സ്വായ”**ന്തിആദി. സാമഞ്ഞഭൂതം ഇധസദ്ദം ഗഹേത്വാ “സ്വായ”ന്തി വുത്തം, ന തു യഥാവിസേസിതബ്ബം. തഥാ ഹി വക്ഖതി “കത്ഥചി പദപൂരണമത്തമേവാ”തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൭൩). **ലോകം ഉപാദായ വുച്ചതി** ലോകസദ്ദേന സമാനാധികരണഭാവതോ. **ഇധ ലോകേ**തി ച ജാതിക്ഖേത്തം, തത്ഥാപി അയം ചക്കവാളോ അധിപ്പേതോ. **സാസനമുപാദായ വുച്ചതി** “സമണോ”തി സദ്ദന്തരസന്നിധാനതോ. അയഞ്ഹി ചതുകങ്ഗുത്തരപാളി. തത്ഥ **പഠമോ സമണോ**തി സോതാപന്നോ. **ദുതിയോ സമണോ**തി സകദാഗാമീ. വുത്തഞ്ഹേതം തത്ഥേവ -

> “കതമോ ച ഭിക്ഖവേ പഠമോ സമണോ? ഇധ ഭിക്ഖവേ ഭിക്ഖു തിണ്ണം സംയോജനാനം പരിക്ഖയാ സോതാപന്നോ ഹോതീ”തി, (അം॰ നി॰ ൪.൨൪൧) “കതമോ ച ഭിക്ഖവേ ദുതിയോ സമണോ? ഇധ ഭിക്ഖവേ ഭിക്ഖു തിണ്ണം സംയോജനാനം പരിക്ഖയാ രാഗദോസമോഹാനം തനുത്താ സകദാഗാമീ ഹോതീ”തി (അം॰ നി॰ ൪.൨൪൧) ച ആദി.

ഓകാസന്തി കഞ്ചി പദേസമുപാദായ വുച്ചതി “തിട്ഠമാനസ്സാ”തി സദ്ദന്തരസന്നിധാനതോ.

ഇധേവ തിട്ഠമാനസ്സാതി ഇമിസ്സംയേവ ഇന്ദസാലഗുഹായം പതിട്ഠമാനസ്സ, **ദേവഭൂതസ്സ മേ സതോ**തി ദേവഭാവേന, ദേവോ ഹുത്വാ വാ ഭൂതസ്സ സമാനസ്സ. **മേ**തി അനാദരയോഗേ സാമിവചനം. പുന **മേ**തി കത്തുഅത്ഥേ. ഇദഞ്ഹി സക്കപഞ്ഹതോ ഉദാഹടം.

പദപൂരണമത്തമേവ ഓകാസാപദിസനസ്സാപി അസമ്ഭവേന അത്ഥന്തരസ്സ അബോധനതോ. പുബ്ബേ വുത്തം തഥാഗതസ്സ ഉപ്പത്തിട്ഠാനഭൂതമേവ സന്ധായ **“ലോക”**ന്തി വുത്തം. പുരിമം ഉയ്യോജനപടിഞ്ഞാകരണവിസയേ ആലപനന്തി പുന **“മഹാരാജാ”**തി ആലപതി. “അരഹ”ന്തി ആദയോ സദ്ദാ വിത്ഥാരിതാതി യോജനാ. അത്ഥതോ ഹി വിത്ഥാരണം സദ്ദമുഖേനേവ ഹോതീതി ഉഭയത്ഥ സദ്ദഗ്ഗഹണം കതം. യസ്മാ പന “അപരേഹിപി അട്ഠഹി കാരണേഹി ഭഗവാ തഥാഗതോ”തിആദിനാ (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൧൮; ഇതിവു॰ അട്ഠ॰ ൩൮) തഥാഗത-സദ്ദോ **ഉദാനട്ഠകഥാദീസു,** “അരഹ”ന്തി ആദയോ ച **വിസുദ്ധിമഗ്ഗടീകായം** (വിസുദ്ധി॰ ടീ॰ ൧.൧൩൦) അപരേഹിപി പകാരേഹി വിത്ഥാരിതാ ആചരിയേന, തസ്മാ തേസു വുത്തനയേനപി തേസമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തഥാഗതസ്സ സത്തനികായന്തോഗധതായ “ഇധ പന സത്തലോകോ അധിപ്പേതോ”തി വത്വാ തത്ഥായം യസ്മിം സത്തനികായേ, യസ്മിഞ്ച ഓകാസേ ഉപ്പജ്ജതി, തം ദസ്സേതും **“സത്തലോകേ

ഉപ്പജ്ജമാനോപി ചാ"തിആദി വുത്തം. **ന ദേവലോകേ, ന ബ്രഹ്മലോകേ**തി എത്ഥ യം വത്തബ്ബം, തം പരതോ ആഗമിസ്സതി.

തസ്സാപരേനാതി തസ്സ നിഗമസ്സ അപരേന, തതോ ബഹീതി വുത്തം ഹോതി. **തതോ**തി മഹാസാലതോ. **ഓരതോ മജ്ഝേ**തി അബ്ഭന്തരം മജ്ഝിമപദേസോ. **ഏവം പരിച്ഛിന്നേ**തി പഞ്ചനിമിത്തബദ്ധാ സീമാ വിയ പഞ്ചഹി യഥാവുത്തനിമിത്തേഹി പരിച്ഛിന്നേ. **അഡ്ഢതേയ്യയോജനസതേ**തി പണ്ണാസയോജനേഹി ഊനതിയോജനസതേ. അയഞ്ഹി മജ്ഝിമജനപദോ മുദിങ്ഗസണ്ഠാനോ, ന സമപരിവട്ടോ, ന ച സമചതുരസ്സോ, ഉജുകേന കത്ഥചി അസീതിയോജനോ ഹോതി, കത്ഥചി യോജനസതികോ, തഥാപി ചേസ കുടിലപരിച്ഛേദേന മിനിയമാനോ പരിയന്ത പരിക്ഖേപതോ നവയോജനസതികോ ഹോതി. തേന വുത്തം **"നവയോജനസതേ"**തി. **അസീതിമഹാഥേരാ**തി യേഭുയ്യവസേന വുത്തം സുനാപരന്തകസ്സ പുണ്ണത്ഥേരസ്സാപി മഹാസാവകേസു പരിയാപന്നത്താ. സുനാപരന്തജനപദോ ഹി പച്ചന്തവിസയോ. തഥാ ഹി "ചന്ദനമണ്ഡലമാളപടിഗ്ഗഹണേ ഭഗവാ ന തത്ഥ അരുണം ഉട്ഠപേതീ"തി **മജ്ഝിമാഗമ-** (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൪.൩൯൭) **സംയുത്താഗമട്ഠകഥാസു** (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൪.൮൮-൮൯) വുത്തം. **സാരപ്പത്താ**തി കുലഭോഗിസ്സരിയാദിവസേന, സീലസാരാദിവസേന ച സാരഭൂതാ. **ബ്രാഹ്മണഗഹപതികാ**തിബ്രഹ്മായുപോക്ഖരസാതിആദിബ്രാഹ്മണാ ചേവ അനാഥപിണ്ഡികാദിഗഹപതികാ ച.

തത്ഥാതി മജ്ഝിമപദേസേ, തസ്മിംയേവ "ഉപ്പജ്ജതീ"തി വചനേ വാ. **സുജാതായാ**തി ഏവംനാമികായ പഠമം സരണഗമനികായ **യസത്ഥേര**മാതുയാ. ചതൂസു പനേതേസു വികപ്പേസു പഠമോ ബുദ്ധഭാവായ ആസന്നതരപടിപത്തിദസ്സനവസേന വുത്തോ. ആസന്നതരായ ഹി പടിപത്തിയാ ഠിതോപി "ഉപ്പജ്ജതീ"തി വുച്ചതി ഉപ്പാദസ്സ ഏകന്തികത്താ, പഗേവ പടിപത്തിയാ മത്ഥകേ ഠിതോ. ദുതിയോ ബുദ്ധഭാവാവഹപബ്ബജ്ജതോ പട്ഠായ ആസന്നമത്തപടിപത്തിദസ്സനവസേന, തതിയോ ബുദ്ധകരധമ്മപാരിപൂരിതോ പട്ഠായ ബുദ്ധഭാവായ പടിപത്തിദസ്സനവസേന. ന ഹി മഹാസത്താനം അന്തിമഭവൂപപത്തിതോ പട്ഠായ ബോധിസമ്ഭാരസമ്ഭരണം നാമ അത്ഥി ബുദ്ധത്ഥായ കാലമാഗമയമാനേനേവ തത്ഥ പതിട്ഠനതോ. ചതുത്ഥോ ബുദ്ധഭാവകരധമ്മസമാരമ്ഭതോ പട്ഠായ ബോധിയാ നിയതഭാവദസ്സനേന. ബോധിയാ ഹി നിയതഭാവപ്പത്തിതോ പഭുതി "ബുദ്ധോ ഉപ്പജ്ജതീ"തി വിഞ്ഞൂഹി വത്തും സക്കാ ഉപ്പാദസ്സ ഏകന്തികത്താ. യഥാ പന "സന്ദന്തി നദിയോ"തി സന്ദനകിരിയായ അവിച്ഛേദമുപാദായ വത്തമാനപ്പയോഗോ , ഏവം ഉപ്പാദത്ഥായ പടിപജ്ജനകിരിയായ അവിച്ഛേദമുപാദായ ചതൂസുപി വികപ്പേസു **"ഉപ്പജ്ജതി നാമാ"**തി വുത്തം, പവത്താപരതവത്തമാനവചനഞ്ചേതം. ചതുബ്ബിധഞ്ഹി വത്തമാനലക്ഖണം സദ്ദസത്ഥേ പകാസിതം -

> "നിച്ചപവത്തി സമീപോ, പവത്തുപരതോ തഥാ;
> പവത്താപരതോ ചേവ, വത്തമാനോ ചതുബ്ബിധോ"തി.

യസ്മാ പന ബുദ്ധാനം സാവകാനം വിയ ന പടിപാടിയാ ഇദ്ധിവിധഞാണാദീനി ഉപ്പജ്ജന്തി, സഹേവ പന അരഹത്തമഗ്ഗേന സകലോപി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാദിഗുണരാസി ആഗതോ നാമ ഹോതി, തസ്മാ തേസം നിപ്ഫത്തസബ്ബകിച്ചത്താ അരഹത്തഫലക്ഖണേ ഉപ്പന്നോ നാമാതി **ഏകങ്ഗുത്തരവണ്ണനായം** (അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൭൦) വുത്തം. അസതി ഹി

നിപ്ഫത്തസബ്ബകിച്ചത്തേ ന താവതാ "ഉപ്പന്നോ"തി വത്തുമരഹതി. **സബ്ബപഠമം ഉപ്പന്നഭാവന്തി** ചതൂസു വികപ്പേസു സബ്ബപഠമം "തഥാഗതോ സുജാതായ...പേ॰... ഉപ്പജ്ജതി നാമാ"തി വുത്തം തഥാഗതസ്സ ഉപ്പന്നതാസങ്ഖാതം അത്ഥിഭാവം. തദേവ **സന്ധായ ഉപ്പജ്ജതീതി വുത്തം** ബുദ്ധഭാവായ ആസന്നതരപടിപത്തിയം ഠിതസ്സേവ അധിപ്പേതത്താ. അയമേവ ഹി അത്ഥോ മുഖ്യതോ ഉപ്പജ്ജതീതി വത്തബ്ബോ. തേനാഹ **"തഥാഗതോ...പേ॰... അത്ഥോ"**തി.

ഏത്ഥ ച "ഉപ്പന്നോ"തി വുത്തേ അതീതകാലവസേന കോചി അത്ഥം ഗണ്ഹേയ്യാതി തന്നിവത്തനത്ഥം "ഉപ്പന്നോ ഹോതീ"തി വുത്തം. "ഉപ്പന്നാ ധമ്മാ"തിആദീസു (ധ॰ സ॰ തികമാതികാ ൧൭) വിയ ഹി ഇധ ഉപ്പന്നസദ്ദോ പച്ചുപ്പന്നകാലികോ. നനു ച അരഹത്തഫലസമങ്ഗീസങ്ഖാതോ ഉപ്പന്നോയേവ തഥാഗതോ പവേദനദേസനാദീനി സാധേതി, അഥ കസ്മാ യഥാവുത്തോ അരഹത്തമഗ്ഗപരിയോസാനോ ഉപ്പജ്ജമാനോയേവ തഥാഗതോ അധിപ്പേതോ. ന ഹി സോ പവേദനദേസനാദീനി സാധേതി മധുപായാസഭോജനതോ യാവ അരഹത്തമഗ്ഗോ, താവ തേസം കിച്ചാനമസാധനതോതി? ന ഹേവം ദട്ഠബ്ബം, ബുദ്ധഭാവായ ആസന്നതരപടിപത്തിയം ഠിതസ്സ ഉപ്പജ്ജമാനസ്സ ഗഹണേനേവ അരഹത്തഫലസമങ്ഗീസങ്ഖാതസ്സ ഉപ്പന്നസ്സാപി ഗഹിതത്താ. കാരണഗ്ഗഹണേനേവ ഹി ഫലമ്പി ഗഹിതം തദവിനാഭാവിത്താ. ഇതി പവേദനദേസനാദിസാധകസ്സ അരഹത്തഫലസമങ്ഗിനോപി തഥാഗതസ്സ ഗഹേതബ്ബത്താ നേയ്യത്ഥമിദം "ഉപ്പജ്ജതീ"തി വചനം ദട്ഠബ്ബന്തി. തഥാ ഹി **അങ്ഗുത്തരട്ഠകഥായം** (അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൭൦) ഉപ്പജ്ജമാനോ, ഉപ്പജ്ജതി, ഉപ്പന്നോതി തീഹി കാലേഹി അത്ഥവിഭജനേ "ദീപങ്കരപാദമൂലേ ലദ്ധബ്യാകരണതോ യാവ അനാഗാമിഫലാ ഉപ്പജ്ജമാനോ നാമ, അരഹത്തമഗ്ഗക്ഖണേ പന ഉപ്പജ്ജതി നാമ, അരഹത്തഫലക്ഖണേ ഉപ്പന്നോ നാമാ"തി വുത്തം. അയമേത്ഥ **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരസ്സ** മതി. യസ്മാ പന **ഏകങ്ഗുത്തരട്ഠകഥായം** "ഏകപുഗ്ഗലോ ഭിക്ഖവേ ലോകേ ഉപ്പജ്ജമാനോ ഉപ്പജ്ജതീ"തി (അ॰ നി॰ ൧.൧൭൦) സുത്തപദവണ്ണനായം "ഇമസ്മിമ്പി സുത്തേ അരഹത്തഫലക്ഖണംയേവ സന്ധായ ഉപ്പജ്ജതീ"തി വുത്തം, "ഉപ്പന്നോ ഹോതീതി അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ"തി (അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൭൦) ആഗതം, തസ്മാ ഇധാപി അരഹത്തഫലക്ഖണമേവ സന്ധായ ഉപ്പജ്ജതീതി വുത്തന്തി ദസ്സേതി "സബ്ബപഠമം ഉപ്പന്നഭാവം സന്ധായാ"തി ഇമിനാ. തേനാഹ **"ഉപ്പന്നോ ഹോതീതി അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ"**തി. **സബ്ബപഠമം ഉപ്പന്നഭാവന്തി** ച സബ്ബവേനേയ്യാനം പഠമതരം അരഹത്തഫലവസേന ഉപ്പന്നഭാവന്തി അത്ഥോ. **"ഉപ്പന്നോ ഹോതീ"**തി ച ഇമിനാ അരഹത്തഫലക്ഖണവസേന അതീതകാലം ദസ്സേതീതി. അയമേവ ച നയോ അങ്ഗുത്തരടീകാകാരേന **ആചരിയസാരിപുത്തത്ഥേരേന** അധിപ്പേതോതി.

സോ ഭഗവാതി യോ സോ തഥാഗതോ "അരഹ"ന്തിആദിനാ പകിത്തിതഗുണോ, സോ ഭഗവാ. ഇദാനി വത്തബ്ബം ഇമസദ്ദേന നിദസ്സേതി വുച്ചമാനത്ഥസ്സ പരാമസനതോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - നയിദം മഹാജനസ്സ സമ്മുഖമത്തം സന്ധായ "ഇമം ലോക"ന്തി വുത്തം, അഥ ഖോ "സദേവക"ന്തിആദിനാ വക്ഖമാനം അനവസേസപരിയാദാനം സന്ധായാതി. **"സഹ ദേവേഹി സദേവക"**ന്തിആദിനാ യഥാവാക്യം പദനിബ്ബചനം വുത്തം, യഥാപദം പന "സദേവകോ"തിആദിനാ വത്തബ്ബം, ഇമേ ച തഗ്ഗുണസംവിഞ്ഞാണബാഹിരത്ഥസമാസാ. ഏത്ഥ ഹി അവയവേന വിഗ്ഗഹോ, സമുദായോ സമാസത്ഥോ ഹോതി ലോകാവയവേന കതവിഗ്ഗഹേന ലോകസമുദായസ്സ യഥാരഹം ലബ്ഭമാനത്താ. സമവായജോതകസഹസദ്ദയോഗേ ഹി അയമേവ സമാസോ വിഞ്ഞായതി. **ദേവേഹീതി** ച പഞ്ചകാമാവചരദേവേഹി, അരൂപാവചരദേവേഹി വാ.

ബ്രഹ്മുനാതി രൂപാവചരാരൂപാവചരബ്രഹ്മുനാ, രൂപാവചരബ്രഹ്മുനാ ഏവ വാ, ബഹുകത്തുകാദീനമിവ നേസം സിദ്ധി. **പജാതത്താ**തി യഥാസകം കമ്മകിലേസേഹി പകാരേന നിബ്ബത്തകത്താ.

ഏവം വചനത്ഥതോ അത്ഥം ദസ്സേത്വാ വചനീയത്ഥതോ ദസ്സേതും **"തത്ഥാ"**തിആദി വുത്തം. **പഞ്ചകാമാവചരദേവഗ്ഗഹണം** പാരിസേസഞായേന ഇതരേസം പദന്തരേഹി വിസും ഗഹിതത്താ. **ഛട്ഠകാമാവചരദേവഗ്ഗഹണം** പച്ചാസത്തിഞായേന. തത്ഥ ഹി മാരോ ജാതോ, തന്നിവാസീ ച. യസ്മാ ചേസ ദാമരികരാജപുത്തോ വിയ തത്ഥ വസിതത്താ പാകടോ, തസ്മാ സന്തേസുപി അഞ്ഞേസു വസവത്തിമഹാരാജാദീസു പാകടതരേന തേനേവ വിസേസേത്വാ വുത്തോതി, അയഞ്ച നയോ **മജ്ഝിമാഗമട്ഠകഥായം** (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൪൦) പകാസിതോവ. മാരഗ്ഗഹണേന ചേത്ഥ തംസമ്ബന്ധിനോ ദേവാപി ഗഹിതാ ഓകാസലോകേന സദ്ധിം സത്തലോകസ്സ ഗഹണതോ. ഏവഞ്ഹി വസവത്തിസത്തലോകസ്സ അനവസേസപരിയാദാനം ഹോതി. **ബ്രഹ്മകായികാദിബ്രഹ്മഗ്ഗഹണ**മ്പി പച്ചാസത്തിഞായേന. **പച്ചത്ഥികപച്ചാമിത്തസമണബ്രാഹ്മണഗ്ഗഹണ**ന്തി പച്ചത്ഥികാ ഏവ പച്ചാമിത്താ, തേയേവ സമണബ്രാഹ്മണാ, തേസം ഗഹണം തഥാ, തേന ബാഹിരകസമണബ്രാഹ്മണഗ്ഗഹണം വുത്തം, നിദസ്സനമത്തഞ്ചേതം അപച്ചത്ഥികപച്ചാമിത്താനമ്പി തേസം ഇമിനാ ഗഹണതോ. **സമിതപാപബാഹിതപാപസമണബ്രാഹ്മണഗ്ഗഹണ**ന്തി പന സാസനികസമണബ്രാഹ്മണാനം ഗഹണം വേദിതബ്ബം. കാമം "സദേവക"ന്തിആദിവിസേസനാനം വസേനേവ സത്തവിസയോപി ലോകസദ്ദോ വിഞ്ഞായതി സമവായത്ഥവസേന തുല്യയോഗവിസയത്താ തേസം, "സലോമകോ സപക്ഖകോ"തിആദീസു പന വിജ്ജമാനത്ഥവസേന അതുല്യയോഗവിസയേപി അയം സമാസോ ലബ്ഭതീതി ബ്യഭിചാരദസ്സനതോ അബ്യഭിചാരേനത്ഥഞാപകം പജാഗഹണന്തി ആഹ **"പജാവചനേന സത്തലോകഗ്ഗഹണ"**ന്തി, ന പന ലോകസദ്ദേന സത്തലോകസ്സ അഗ്ഗഹിതത്താ ഏവം വുത്തം. തേനാഹ **"തീഹി പദേഹി ഓകാസലോകേന സദ്ധിം സത്തലോകോ"**തി. സദേവകാദിവചനേന ഉപപത്തിദേവാനം, സസ്സമണബ്രാഹ്മണീവചനേന വിസുദ്ധിദേവാനഞ്ച ഗഹിതത്താ വുത്തം **"സദേവ... പേ॰... മനുസ്സഗ്ഗഹണ"**ന്തി. തത്ഥ **സമ്മുതിദേവാ** രാജാനോ . **അവസേസമനുസ്സഗ്ഗഹണ**ന്തി സമ്മുതിദേവേഹി, സമണബ്രാഹ്മണേഹി ച അവസിട്ഠമനുസ്സാനം ഗഹണം. **ഏത്ഥാ**തി ഏതേസു പദേസു. **തീഹി പദേഹീ**തി സദേവകസമാരകസബ്രഹ്മകപദേഹി. **ദ്വീഹീ**തി സസ്സമണബ്രാഹ്മണീസദേവമനുസ്സപദേഹി. സമാസപദത്ഥേസു സത്തലോകസ്സപി വുത്തനയേന ഗഹിതത്താ **"ഓകാസലോകേന സദ്ധിം സത്തലോകോ"**തി വുത്തം.

"അപരോ നയോ"തിആദിനാ അപരമ്പി വചനീയത്ഥമാഹ. അരൂപിനോപി സത്താ അത്തനോ ആനേഞ്ജവിഹാരേന വിഹരന്തോ "ദിബ്ബന്തീതി ദേവാ"തി ഇദം നിബ്ബചനം ലദ്ധുമരഹന്തീതി ആഹ **"സദേവകഗ്ഗഹണേന അരൂപാവചരലോകോ ഗഹിതോ"**തി. തേനേവാഹ ഭഗവാ **ബ്രഹ്മജാലാദീസു** "ആകാസാനഞ്ചായതനൂപഗാനം ദേവാനം സഹബ്യത"ന്തിആദി, (അം॰ നി॰ ൩.൧൧൭) അരൂപാവചരഭൂതോ ഓകാസലോകോ, സത്തലോകോ ച ഗഹിതോതി അത്ഥോ. ഏവം **ഛകാമാവചരദേവലോകോ, രൂപീ ബ്രഹ്മലോകോ**തി ഏത്ഥാപി. ഛകാമാവചരദേവലോകസ്സ സവിസേസം മാരവസേ പവത്തനതോ വുത്തം **"സമാരകഗ്ഗഹണേന ഛകാമാവചരദേവലോകോ"**തി. സോ ഹി തസ്സ ദാമരികസ്സ വിയ വസപവത്തനോകാസോ. **രൂപീ ബ്രഹ്മലോകോ ഗഹിതോ** പാരിസേസഞായേന അരൂപീബ്രഹ്മലോകസ്സ വിസും ഗഹിതത്താ. **ചതുപരിസവസേനാ**തി

ഖത്തിയബ്രാഹ്മണഗഹപതിസമണചാതുമഹാരാജികതാവതിംസമാരബ്രഹ്മസങ്ഖാതാസു അട്ഠസു പരിസാസു ഖത്തിയാദിചതുപരിസവസേനേവ തദഞ്ഞാസം സദേവകാദിഗ്ഗഹണേന ഗഹിതത്താ. കഥം പനേത്ഥ ചതുപരിസവസേന മനുസ്സലോകോ ഗഹിതോതി? ''സസ്സമണബ്രാഹ്മണി''ന്തി ഇമിനാ സമണപരിസാ, ബ്രാഹ്മണപരിസാ ച ഗഹിതാ, ''സദേവമനുസ്സ''ന്തി ഇമിനാ ഖത്തിയപരിസാ, ഗഹപതിപരിസാ ചാതി. ''പജ''ന്തി ഇമിനാ പന ഇമായേവ ചതസ്സോ പരിസാ വുത്താ. ചതുപരിസസങ്ഖാതം പജന്തി ഹി ഇധ അത്ഥോ.

അഞ്ഞഥാ ഗഹേതബ്ബമാഹ **''സമ്മുതിദേവേഹി വാ സഹ മനുസ്സലോകോ''**തി. കഥം പന ഗഹിതോതി? ''സസ്സമണബ്രാഹ്മണി''ന്തി ഇമിനാ സമണബ്രാഹ്മണാ ഗഹിതാ, ''സദേവമനുസ്സ''ന്തി ഇമിനാ സമ്മുതിദേവസങ്ഖാതാ ഖത്തിയാ, ഗഹപതിസുദ്ദസങ്ഖാതാ ച അവസേസമനുസ്സാതി. ഇതോ പന അഞ്ഞേസം മനുസ്സസത്താനമഭാവതോ ''പജ''ന്തി ഇമിനാ ഏതേയേവ ചതൂഹി പകാരേഹി ഠിതാ മനുസ്സസത്താ വുത്താ. ചതുകുലപ്പഭേദം പജന്തി ഹി ഇധ അത്ഥോ. ഏവം വികപ്പദ്വയേപി പജാഗഹണേന ചതുപരിസാദിവസേന മനുസ്സാനഞ്ഞേവ ഗഹിതത്താ ഇദാനി അവസേസസത്തേപി സങ്ഗഹേത്വാ ദസ്സേതും **''അവസേസസബ്ബസത്തലോകോ വാ''**തി വുത്തം. ഏത്ഥാപി ചതുപരിസവസേന ഗഹിതേന മനുസ്സലോകേന സഹ അവസേസസബ്ബസത്തലോകോ ഗഹിതോ, സമ്മുതിദേവേഹി വാ സഹ അവസേസസബ്ബസത്തലോകോതി യോജേതബ്ബം. നാഗഗരുളാദിവസേന ച അവസേസസബ്ബസത്തലോകോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ചതുപരിസസഹിതോ അവസേസസുദ്ദനാഗസുപണ്ണനേരയികാദിസത്തലോകോ, ചതുകുലപ്പഭേദമനുസ്സസഹിതോ വാ അവസേസനാഗസുപണ്ണനേരയികാദിസത്തലോകോ ഗഹിതോതി.

ഏത്താവതാ ഭാഗസോ ലോകം ഗഹേത്വാ യോജനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തേന തേന വിസേസേന അഭാഗസോ ലോകം ഗഹേത്വാ യോജനം ദസ്സേതും **''അപിചേത്ഥാ''**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദതോ**തി ഉക്കംസഗതിപരിച്ഛേദതോ, തബ്ബിജാനനേനാതി വുത്തം ഹോതി. പഠമനയേന ഹി പഞ്ചസു ഗതീസു ദേവഗതിപരിയാപന്നാവ പഞ്ചകാമഗുണസമങ്ഗിതായ, ദീഘായുകതായാതി ഏവമാദീഹി വിസേസേഹി സേട്ഠാ. ദുതിയനയേന പന അരൂപിനോ ദൂരസമുഗ്ഘാടിതകിലേസദുക്ഖതായ, സന്തപണീതആനേഞ്ജവിഹാരസമങ്ഗിതായ, അതിവിയ ദീഘായുകതായാതി ഏവമാദീഹി വിസേസേഹി അതിവിയ ഉക്കട്ഠാ. ആചരിയേഹി പന ദുതിയനയമേവ സന്ധായ വുത്തം. ഏവം പഠമപദേനേവ പധാനനയേന സബ്ബലോകസ്സ സച്ഛികതഭാവേ സിദ്ധേപി ഇമിനാ കാരണവിസേസേന സേസപദാനി വുത്താനീതി ദസ്സേതി **''തതോ യേസ''**ന്തിആദിനാ. **തതോ**തി പഠമപദതോ പരം ആഹാതി സമ്ബന്ധോ. ''ഛകാമാവചരിസ്സരോ'' തിയേവ വുത്തേ സക്കാദീനമ്പി തസ്സ ആധിപച്ചം സിയാതി ആസങ്കാനിവത്തനത്ഥം **''വസവത്തീ''**തി വുത്തം, തേന സാഹസികകരണേന വസവത്താപനമേവ തസ്സാധിപച്ചന്തി ദസ്സേതി. സോ ഹി ഛട്ഠദേവലോകേപി അനിസ്സരോ തത്ഥ വസവത്തിദേവരാജസ്സേവ ഇസ്സരത്താ. തേനാഹ ഭഗവാ **അങ്ഗുത്തരാഗമ**വരേ അട്ഠനിപാതേ **ദാനാനിസംസസുത്തേ** ''തത്ര ഭിക്ഖവേ വസവത്തീ ദേവപുത്തോ ദാനമയം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥും അതിരേകം കരിത്വാ...പേ॰... പരനിമ്മിതവസവത്തീ ദേവേ ദസഹി ഠാനേഹി അധിഗണ്ഹാതീ''തി (അം॰ നി॰ ൮.൩൬) വിത്ഥാരോ. **മജ്ഝിമാഗമട്ഠകഥായ**മ്പി വുത്തം ''തത്ര ഹി വസവത്തിരാജാ രജ്ജം കാരേതി, മാരോ പന ഏകസ്മിം പദേസേ അത്തനോ പരിസായ ഇസ്സരിയം പവത്തേന്തോ രജ്ജപച്ചന്തേ ദാമരികരാജപുത്തോ വിയ വസതീ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൬൫) **''ബ്രഹ്മാ മഹാനുഭാവോ''**തിആദി ദസസഹസ്സിയം

മഹാബ്രഹ്മുനോ വസേന വദതി. “ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദതോ”തി ഹി ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ. **“ഏകങ്ഗുലിയാ”**തിആദി ഏകദേസേന മഹാനുഭാവതാദസ്സനം. **അനുത്തരന്**തി സേട്ഠം നവലോകുത്തരം. **പുഥൂ**തി ബഹുകാ, വിസും ഭൂതാ വാ. **ഉക്കട്ഠട്ഠാനാനന്**തി ഉക്കംസഗതികാനം. **ഭാവാനുക്കമോ**തി ഭാവവസേന പരേസമജ്ഝാസയാനുരൂപം “സദേവക”ന്തിആദിപദാനം അനുക്കമോ, ഭാവവസേന അനുസന്ധിക്കമോ വാ **ഭാവാനുക്കമോ,** അത്ഥാനഞ്ചേവ പദാനഞ്ച അനുസന്ധാനപടിപാടീതി അത്ഥോ, അയമേവ വാ പാഠോ തഥായേവ **സമന്തപാസാദികായം** (പാരാ॰ അട്ഠ॰ വേരഞ്ജകണ്ഡവണ്ണനാ ൧) ദിട്ഠത്താ, **ആചരിയസാരിപുത്തത്ഥേരേന** (സാരത്ഥ॰ ടീ॰ ൧.വേരഞ്ജകണ്ഡവണ്ണനാ) ച വണ്ണിതത്താ. “വിഭാവനാനുക്കമോ”തിപി പാഠോ ദിസ്സതി, സോ പന തേസു അദിട്ഠത്താ ന സുന്ദരോ.

ഇദാനി പോരാണകാനം സംവണ്ണനാനയം ദസ്സേതും **“പോരാണാ പനാഹൂ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ അഞ്ഞപദേന നിരവസേസസത്തലോകസ്സ ഗഹിതത്താ സബ്ബത്ഥ **അവസേസലോകന്**തി അനവസേസപരിയാദാനം വുത്തം. തേനാഹ **“തിഭവൂപഗേ സത്തേ”**തി, തേധാതുകസങ്ഖാതേ തയോ ഭവേ ഉപഗതസത്തേതി അത്ഥോ. **തീഹാകാരേഹീ**തി ദേവമാരബ്രഹ്മസഹിതതാസങ്ഖാതേഹി തീഹി ആകാരേഹി. **തീസു പദേസൂ**തി “സദേവക”ന്തിആദീസു തീസു പദേസു. **പക്ഖിപിത്വാ**തി അത്ഥവസേന സങ്ഗഹേത്വാ. തേയേവ തിഭവൂപഗേ സത്തേ “സസ്സമണബ്രാഹ്മണിം, സദേവമനുസ്സ”ന്തി പദദ്വയേ പക്ഖിപതീതി ഞാപേതും **“പുനാ”**തി വുത്തം. **തേന തേനാകാരേനാ**തി സദേവകത്താദിനാ, സസ്സമണബ്രാഹ്മണീഭാവാദിനാ ച തേന തേന പകാരേന. “തിഭവൂപഗേ സത്തേ”തി വത്വാ **“തേധാതുകമേവാ”**തി വദന്താ ഓകാസലോകേന സദ്ധിം സത്തലോകോ ഗഹിതോതി ദസ്സേന്തി. തേധാതുകമേവ പരിയാദിന്നന്തി പോരാണാ പനാഹൂതി യോജനാ.

സാമന്തി അത്തനാ. അഞ്ഞത്ഥാപോഹനേന, അന്തോഗധാവധാരണേന വാ തപ്പടിസേധനമാഹ **“അപരനേയ്യോ ഹുത്വാ”**തി, അപരേഹി അനഭിജാനാപേതബ്ബോ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. **അഭിഞ്ഞാ**തി യ-കാരലോപനിദ്ദേസോ യഥാ “പടിസങ്ഖാ യോനിസോ”തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൩, ൪൨൨; ൨.൨൪; ൩.൭൫; സം॰ നി॰ ൪.൧൨൦; അ॰ നി॰ ൬.൫൮; മഹാനി॰ ൨൦൬) വുത്തം **“അഭിഞ്ഞായാ”**തി. അഭിസദ്ദേന ന വിസേസനമത്തം ജോതിതം, അഥ ഖോ വിസേസനമുഖേന കരണമ്പീതി ദസ്സേതി **“അധികേന ഞാണേനാ”**തി ഇമിനാ. **അനുമാനാദിപടിക്ഖേപോ**തി ഏത്ഥ **ആദി**സദ്ദേന ഉപമാനഅത്ഥാപത്തിസദ്ദന്തരസന്നിധാനസമ്പയോഗവിപ്പയോഗസഹചരണാദിനാ കാരണലേസമത്തേന പവേദനം സങ്ഗണ്ഹാതി ഏകപ്പമാണത്താ. സബ്ബത്ഥ അപ്പടിഹതഞാണചാരതായ ഹി സബ്ബധമ്മപച്ചക്ഖാ ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ. **ബോധേതി വിഞ്ഞാപേതീ**തി സദ്ദതോ അത്ഥവചനം. **പകാസേതീ**തി അധിപ്പായതോ. ഏവം സബ്ബത്ഥ വിവേചിതബ്ബോ.

അനുത്തരം വിവേകസുഖന്തി ഫലസമാപത്തിസുഖം. **ഹിത്വാപീ**തി **പി-**സദ്ദഗ്ഗഹണം ഫലസമാപത്തിയാ അന്തരാ ഠിതികാപി കദാചി ഭഗവതോ ദേസനാ ഹോതീതി കത്വാ കതം. ഭഗവാ ഹി ധമ്മം ദേസേന്തോ യസ്മിം ഖണേ പരിസാ സാധുകാരം വാ ദേതി, യഥാസുതം വാ ധമ്മം പച്ചവേക്ഖതി, തം ഖണമ്പി പുബ്ബാഭോഗേന പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ഫലസമാപത്തിം സമാപജ്ജതി, യഥാപരിച്ഛേദഞ്ച സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ പുബ്ബേ ഠിതട്ഠാനതോ പട്ഠായ ധമ്മം ദേസേതീതി അട്ഠകഥാസു (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൮൭) വുത്തോവായമത്ഥോ. **അപ്പം വാ ബഹും വാ ദേസേന്തോ**തി ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുസ്സ വസേന അപ്പം വാ വിപഞ്ചിതഞ്ഞുസ്സ, നേയ്യസ്സ

ച വസേന ബഹും വാ ദേസേന്തോ. കഥം ദേസേതീതി ആഹ **"ആദിമ്ഹിപീ"**തിആദി. ധമ്മസ്സ കല്യാണതാ നിയ്യാനികതായ, നിയ്യാനികതാ ച സബ്ബസോ അനവജ്ജഭാവേനേവാതി വുത്തം **"അനവജ്ജമേവ കത്വാ"**തി. **ദേസനായാ**തി പരിയത്തിധമ്മസ്സ ദേസകായത്തേന ഹി ആണാദിവിധിനാ അതിസജ്ജനം പബോധനം ദേസനാതി പരിയത്തിധമ്മോ വുച്ചതി. കിഞ്ചാപി അവയവവിനിമുത്തോ സമുദായോ നാമ പരമത്ഥതോ കോചി നത്ഥി, യേസു പന അവയവേസു സമുദായരൂപേന അവേക്ഖിതേസു ഗാഥാദിസമഞ്ഞാ, തം തതോ ഭിന്നം വിയ കത്വാ സംസാമിവോഹാരമാരോപേത്വാ ദസ്സേന്തോ **"അത്ഥി ദേസനായ ആദിമജ്ഝപരിയോസാന"**ന്തി ആഹ. **സാസനസ്സാ**തി പടിപത്തിധമ്മസ്സ. സാസിതബ്ബപുഗ്ഗലഗതേന ഹി യഥാപരാധാദിനാ സാസിതബ്ബഭാവേന അനുസാസനം, തദങ്ഗവിനയാദിവസേന വിനയനന്തി കത്വാ പടിപത്തിധമ്മോ "സാസന"ന്തി വുച്ചതി. അത്ഥി സാസനസ്സ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനന്തി സമ്ബന്ധോ. **ചതുപ്പദികായപീ**തി എത്ഥ **പി**-സദ്ദോ സമ്ഭാവനേ, തേന ഏവം അപ്പകതരായപി ആദിമജ്ഝപരിയോസാനേസു കല്യാണതാ, പഗേവ ബഹുതരായാതി സമ്ഭാവേതി. പദഞ്ചേത്ഥ ഗാഥായ ചതുത്ഥംസോ, യം "പാദോ"തിപി വുച്ചതി, ഏതേനേവ തിപാദികഛപാദികാസുപി യഥാസമ്ഭവം വിഭാഗം ദസ്സേതി. ഏവം സുത്താവയവേ കല്യാണത്തയം ദസ്സേത്വാ സകലേപി സുത്തേ ദസ്സേതും **"ഏകാനുസന്ധികസ്സാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ നാതിബഹുവിഭാഗം യഥാനുസന്ധിനാ ഏകാനുസന്ധികം സന്ധായ "ഏകാനുസന്ധികസ്സാ"തി ആഹ. ഇതരസ്മിം പന തേനേവ ധമ്മവിഭാഗേന ആദിമജ്ഝപരിയോസാനാ ലബ്ഭന്തീതി **"അനേകാനുസന്ധികസ്സാ"**തിആദി വുത്തം. **നിദാന**ന്തി **ആനന്ദത്ഥേരേന** ഠപിതം കാലദേസദേസകപരിസാദിഅപദിസനലക്ഖണം നിദാനഗന്ഥം. **ഇദമവോചാ**തി നിഗമനം ഉപലക്ഖണമേവ "ഇതി യം തം വുത്തം, ഇദമേതം പടിച്ച വുത്ത"ന്തി നിഗമനസ്സപി ഗഹേതബ്ബതോ. സങ്ഗീതികാരകേഹി ഠപിതാനിപി ഹി നിദാനനിഗമനാനി സത്ഥു ദേസനായ അനുവിധാനതോ തദന്തോഗധാനേവാതി വേദിതബ്ബം. **അന്തേ അനുസന്ധീ**തി സബ്ബപച്ഛിമോ അനുസന്ധി.

"**സീലസമാധിവിപസ്സനാ"**തിആദിനാ സാസനസ്സ ഇധ പടിപത്തിധമ്മതം വിഭാവേതി. **വിനയട്ഠകഥായം** പന "സാസനധമ്മോ"തി വുത്തത്താ -

> "സബ്ബപാപസ്സ അകരണം, കുസലസ്സ ഉപസമ്പദാ;
> സചിത്തപരിയോദപനം, ഏതം ബുദ്ധാന സാസന"ന്തി. (ദീ॰ നി॰ ൨.൯൦; ധ॰ പ॰ ൧൮൩; നേത്തി॰ ൩൦, ൫൦, ൧൧൬, ൧൨൪);

ഏവം വുത്തസ്സ സത്ഥുസാസനസ്സ പകാസകോ പരിയത്തിധമ്മോ ഏവ സീലാദിഅത്ഥവസേന കല്യാണത്തയവിഭാവനേ വുത്തോ. ഇധ പന പടിപത്തിയേവ. തേന വക്ഖതി "ഇധ ദേസനായ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം അധിപ്പേത"ന്തി. **സീലസമാധിവിപസ്സനാ ആദി നാമ** സാസനസമ്പത്തിഭൂതാനം ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാനം മൂലഭാവതോ. **കുസലാനം ധമ്മാന**ന്തി അനവജ്ജധമ്മാനം. **ദിട്ഠീ**തി വിപസ്സനാ, അവിനാഭാവതോ പനേത്ഥ സമാധിഗ്ഗഹണം. മഹാവഗ്ഗസംയുത്തേ **ബാഹിയസുത്തപദ**മിദം (സം॰ നി॰ ൫.൩൬൯). കാമം സുത്തേ അരിയമഗ്ഗസ്സ അന്തദ്വയവിഗമേന തേസം മജ്ഝിമപടിപദാഭാവോ വുത്തോ, മജ്ഝിമഭാവസാമഞ്ഞതോ പന സമ്മാപടിപത്തിയാ ആരമ്ഭനിപ്ഫത്തീനം മജ്ഝിമഭാവസ്സാപി സാധകഭാവേ യുത്തന്തി ആഹ **"അത്ഥി ഭിക്ഖവേ, മജ്ഝിമാ പടിപദാ തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധാതി ഏവം വുത്തോ അരിയമഗ്ഗോ മജ്ഝം നാമാ"**തി, സീലസമാധിവിപസ്സനാസങ്ഖാതാനം ആരമ്ഭാനം, ഫലനിബ്ബാനസങ്ഖാതാനഞ്ച നിപ്ഫത്തീനം വേമജ്ഝഭാവതോ അരിയമഗ്ഗോ മജ്ഝം

നാമാതി അധിപ്പായോ. സഉപാദിസേസനിബ്ബാനധാതുവസേന **ഫലം പരിയോസാനം നാമ,** അനുപാദിസേസനിബ്ബാനധാതുവസേന പന **നിബ്ബാനം.** സാസനപരിയോസാനാ ഹി നിബ്ബാനധാതു. മഗ്ഗസ്സ നിപ്ഫത്തി ഫലവസേന, നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയായ ച ഹോതി തതോ പരം കത്തബ്ബാഭാവതോതി വാ ഏവം വുത്തം. ഇദാനി തേസം ദ്വിന്നമ്പി സാസനസ്സ പരിയോസാനതം ആഗമേന സാധേതും **"ഏതദത്ഥം ഇദ"**ന്തിആദിമാഹ. ഏതദേവ ഫലം അത്ഥോ യസ്സാതി **ഏതദത്ഥം. ബ്രാഹ്മണാ**തി പിങ്ഗലകോച്ഛബ്രാഹ്മണം ഭഗവാ ആലപതി. ഇദഞ്ഹി മജ്ഝിമാഗമേ മൂലപണ്ണാസകേ **ചൂളസാരോപമസുത്ത** (മ॰ നി॰ ൧.൩൧൨ ആദയോ) പദം. ഏതദേവ ഫലം സാരം യസ്സാതി **ഏതംസാരം** നിഗ്ഗഹിതാഗമേന. തഥാ **ഏതംപരിയോസാനം. നിബ്ബാനോഗധ**ന്തി നിബ്ബാനന്തോഗധം. **ആവുസോ വിസാഖാ**തി ധമ്മദിന്നായ ഥേരിയാ വിസാഖഗഹപതിമാലപനം. ഇദഞ്ഹി **ചൂളവേദല്ലസുത്തേ** (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൬ ആദയോ) **"സാത്ഥം സബ്യഞ്ജന"**ന്തിആദിസദ്ദന്തരസന്നിധാനതോ **"ഇധ ദേസനായ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം അധിപ്പേത"**ന്തി വുത്തം.

ഏവം സദ്ദപബന്ധവസേന ദേസനായ കല്യാണത്തയവിഭാഗം ദസ്സേത്വാ തദത്ഥവസേനപി ദസ്സേന്തോ **"ഭഗവാ ഹീ"**തിആദിമാഹ. അത്ഥതോപി ഹി തസ്സാധിപ്പേതഭാവം **ഹി**-സദ്ദേന സമത്ഥേതി. തഥാ സമത്ഥനമുഖേന ച അത്ഥവസേന കല്യാണത്തയവിഭാഗം ദസ്സേതീതി. അത്ഥതോ പനേതം ദസ്സേന്തോ യോ തസ്മിം തസ്മിം അത്ഥേ കതവിധി സദ്ദപബന്ധോ ഗാഥാസുത്തവസേന വവത്ഥിതോ പരിയത്തിധമ്മോയേവ ഇധ ദേസനാതി വുത്തോ, തസ്സ ചത്ഥോ വിസേസതോ സീലാദി ഏവാതി ആഹ **"ആദിമ്ഹി സീല"**ന്തിആദി. വിസേസകഥനഞ്ഹേതം. സാമഞ്ഞതോ പന സീലഗ്ഗഹണേന സസമ്ഭാരസീലം ഗഹിതം, തഥാ മഗ്ഗഗ്ഗഹണേന സസമ്ഭാരമഗ്ഗോതി അത്ഥത്തയവസേന അനവസേസതോ പരിയത്തിഅത്ഥം പരിയാദായ തിട്ഠതി. ഇതരഥാ ഹി കല്യാണത്തയവിഭാഗോ അസബ്ബസാധാരണോ സിയാ. ഏത്ഥ ച സീലമൂലകത്താ സാസനസ്സ സീലേന ആദികല്യാണതാ വുത്താ, സാസനസമ്പത്തിയാ വേമജ്ഝഭാവതോ മഗ്ഗേന മജ്ഝേകല്യാണതാ. നിബ്ബാനാധിഗമതോ ഉത്തരി കരണീയാഭാവതോ നിബ്ബാനേന പരിയോസാനകല്യാണതാ. **തേനാ**തി സീലാദിദസ്സനേന. അത്ഥവസേന ഹി ഇധ ദേസനായ ആദികല്യാണാദിഭാവോ വുത്തോ. **"തസ്മാ"**തിആദി യഥാവുത്താനുസാരേന സോതൂനമനുസാസനീദസ്സനം.

ഏസാതി യഥാവുത്താകാരേന കഥനാ. **കഥികസണ്ഠിതീ**തി ധമ്മകഥികസ്സ സണ്ഠാനം കഥനവസേന സമവട്ഠാനം.

വണ്ണനാ അത്ഥവിവരണാ, പസംസനാ വാ. **ന സോ സാത്ഥം ദേസേതി** നിയ്യാനത്ഥവിരഹതോ തസ്സാ ദേസനായ. **തസ്മാ**തി ചതുസതിപട്ഠാനാദിനിയ്യാനത്ഥദേസനതോ. **ഏകബ്യഞ്ജനാദിയുത്താ**തി സിഥിലധനിതാദിഭേദേസു ദസസു ബ്യഞ്ജനേസു ഏകപ്പകാരേനേവ, ദ്വിപ്പകാരേനേവ വാ ബ്യഞ്ജനേന യുത്താ **ദമിള**ഭാസാ വിയ. **സബ്ബനിരോട്ഠബ്യഞ്ജനാ**തി വിവടകരണതായ ഓട്ഠേ അഫുസാപേത്വാ ഉച്ചാരേതബ്ബതോ സബ്ബഥാ ഓട്ഠഫുസനരഹിതവിമുത്തബ്യഞ്ജനാ **കിരാത**ഭാസാ വിയ. **സബ്ബവിസ്സട്ഠബ്യഞ്ജനാ**തി സബ്ബസ്സേവ വിസ്സജ്ജനീയയുത്തതായ സബ്ബഥാ വിസ്സഗ്ഗബ്യഞ്ജനാ **സവര**ഭാസാ വിയ. **സബ്ബനിഗ്ഗഹിതബ്യഞ്ജനാ**തി സബ്ബസ്സേവ സാനുസാരതായ സബ്ബഥാ ബിന്ദുസഹിതബ്യഞ്ജനാ പാരസികാദി**മിലക്ഖു**ഭാസാ വിയ. ഏവം "ദമിളകിരാതസവരമിലക്ഖൂനം ഭാസാ വിയാ"തി ഇദം പച്ചേകം യോജേതബ്ബം. **മിലക്ഖൂ**തി ച പാരസികാദയോ. സബ്ബാപേസാ

ബ്യഞ്ജനേകദേസവസേനേവ പവത്തിയാ അപരിപുണ്ണബ്യഞ്ജനാതി വുത്തം **"ബ്യഞ്ജനപാരിപൂരിയാ അഭാവതോ അബ്യഞ്ജനാ നാമാ"**തി.

ഠാനകരണാനി സിഥിലാനി കത്വാ ഉച്ചാരേതബ്ബമക്ഖരം പഞ്ചസു വഗ്ഗേസു പഠമതതിയം **സിഥിലം.** താനി അസിഥിലാനി കത്വാ ഉച്ചാരേതബ്ബമക്ഖരം തേസ്വേവ ദുതിയചതുത്ഥം **ധനിതം.** ദ്വിമത്തകാലമക്ഖരം **ദീഘം.** ഏകമത്തകാലം **രസ്സം.**

> പമാണം ഏകമത്തസ്സ, നിമിസുമിസതോ' ബ്രവും;
> അങ്ഗുലിഫോടകാലസ്സ, പമാണേനാപി അബ്രവും.

സഞ്ഞോഗപരം, ദീഘഞ്ച **ഗരുകം.** അസംയോഗപരം രസ്സം **ലഹുകം.** ഠാനകരണാനി നിഗ്ഗഹേത്വാ അവിവടേന മുഖേന ഉച്ചാരേതബ്ബം **നിഗ്ഗഹിതം.** പരപദേന സമ്ബജ്ഝിത്വാ ഉച്ചാരേതബ്ബം **സമ്ബന്ധം.** തഥാ അസമ്ബജ്ഝിതബ്ബം **വവത്ഥിതം.** ഠാനകരണാനി വിസ്സട്ഠാനി കത്വാ വിവടേന മുഖേന ഉച്ചാരേതബ്ബം **വിമുത്തം. ദസധാ**തിആദീസു ഏവം സിഥിലാദിവസേന ബ്യഞ്ജനബുദ്ധിസങ്ഖാതസ്സ അക്ഖരുപ്പാദകചിത്തസ്സ ദസഹി പകാരേഹി ബ്യഞ്ജനാനം പഭേദോതി അത്ഥോ. സബ്ബാനി ഹി അക്ഖരാനി ചിത്തസമുട്ഠാനാനി, യഥാധിപ്പേതത്ഥസ്സ ച ബ്യഞ്ജനതോ പകാസനതോ **ബ്യഞ്ജനാനീ**തി, ബ്യഞ്ജനബുദ്ധിയാ വാ കരണഭൂതായ ബ്യഞ്ജനാനം ദസധാ പഭേദോതിപി യുജ്ജതി.

അമക്ഖേത്വാതി അമിലേച്ഛേത്വാ അവിനാസേത്വാ, അഹാപേത്വാതി അത്ഥോ. തദത്ഥമാഹ **"പരിപുണ്ണബ്യഞ്ജനമേവ കത്വാ"**തി, യമത്ഥം ഭഗവാ ഞാപേതും ഏകഗാഥം, ഏകവാക്യമ്പി ദേസേതി, തമത്ഥം പരിമണ്ഡലപദബ്യഞ്ജനായ ഏവ ദേസനായ ദേസേതീതി വുത്തം ഹോതി. **തസ്മാ**തി പരിപുണ്ണബ്യഞ്ജനധമ്മദേസനതോ . **കേവല**സദ്ദോ ഇധ അനവസേസവാചകോ. ന അവോമിസ്സതാദിവാചകോതി ആഹ **"സകലാധിവചന"**ന്തി. **പരിപുണ്ണ**ന്തി സബ്ബസോ പുണ്ണം. തം പനത്ഥതോ ഊനാധികനിസേധനന്തി വുത്തം **"അനൂനാധികവചന"**ന്തി. തത്ഥ യദത്ഥം ദേസിതോ, തസ്സ സാധകത്താ അനൂനതാ വേദിതബ്ബാ, തബ്ബിധുരസ്സ പന അസാധകത്താ അനധികതാ. ഉപനേതബ്ബസ്സ വാ വോദാനത്ഥസ്സ അവുത്തസ്സ അഭാവതോ അനൂനതാ, അപനേതബ്ബസ്സ സംകിലേസത്ഥസ്സ വുത്തസ്സ അഭാവതോ അനധികതാ. **സകല**ന്തി സബ്ബഭാഗവന്തം. **പരിപുണ്ണ**ന്തി സബ്ബസോ പുണ്ണമേവ. തേനാഹ **"ഏകദേസേനാപി അപരിപുണ്ണാ നത്ഥീ"**തി. **അപരിസുദ്ധാ ദേസനാ ഹോതി** തണ്ഹായ സംകിലിട്ഠത്താ. ലോകേഹി തണ്ഹായ ആമസിതബ്ബതോ **ലോകാമിസാ,** ചീവരാദയോ പച്ചയാ, തേസു അഗധിതചിത്തതായ **ലോകാമിസനിരപേക്ഖോ. ഹിതഫരണേനാ**തി ഹിതതോ ഫരണേന ഹിതൂപസംഹാരേന വിസേസനഭൂതേന. **മേത്താഭാവനായ** കരണഭൂതായ **മുദുഹദയോ. ഉല്ലുമ്പനസഭാവസണ്ഠിതേനാ**തി സകലസംകിലേസതോ, വട്ടദുക്ഖതോ ച ഉദ്ധരണാകാരസണ്ഠിതേന, കാരുഞ്ഞാധിപ്പായേനാതി വുത്തം ഹോതി.

"ഇതോ പട്ഠായ ദസ്സാമി, ഏവഞ്ച ദസ്സാമീ"തി സമാദാതബ്ബട്ഠേന ദാനം **വതം.** പണ്ഡിതപഞ്ഞത്തതായ സേട്ഠട്ഠേന ബ്രഹ്മം, ബ്രഹ്മാനം വാ സേട്ഠാനം ചരിയന്തി ദാനമേവ **ബ്രഹ്മചരിയം.** മച്ഛരിയലോഭാദിനിഗ്ഗഹണേന സമാചിണ്ണത്താ ദാനമേവ **സുചിണ്ണം. ഇദ്ധീ**തി ദേവിദ്ധി. **ജുതീ**തി പഭാ, ആനുഭാവോ വാ. **ബലവീരിയൂപപത്തീ**തി മഹതാ ബലേന, വീരിയേന ച സമന്നാഗമോ. **നാഗാ**തി വരുണനാഗരാജാനം വിധുരപണ്ഡിതസ്സ ആലപനം.

ദാനപതീതി ദാനസാമിനോ. **ഓപാനഭൂത**ന്തി ഉദകതിത്ഥമിവ ഭൂതം.

ധീരാതി സോ വിധുരപണ്ഡിതമാലപതി.

മധുസ്സവോതി മധുരസസന്ദനം. **പുഞ്ഞ**ന്തി പുഞ്ഞഫലം, കാരണവോഹാരേന വുത്തം. ബ്രഹ്മം, ബ്രഹ്മാനം വാ ചരിയന്തി **ബ്രഹ്മചരിയം,** വേയ്യാവച്ചം. ഏസ നയോ സേസേസുപി.

തിത്തിരിയന്തി തിത്തിരസകുണരാജേന ഭാസിതം.

അഞ്ഞത്ര താഹീതി പരദാരഭൂതാഹി വജ്ജേത്വാ. **അമ്ഹ**ന്തി അമ്ഹാകം.

തപസ്സീ , ലൂഖോ, ജേഗുച്ഛീ, പവിവിത്തോതി ചതുബ്ബിധസ്സ ദുക്കരസ്സ കതത്താ **ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതം. സുദ**ന്തി നിപാതമത്തം. **ലോമഹംസനസുത്തം മജ്ഝിമാഗമേ മൂലപണ്ണാസകേ, "മഹാസീഹനാദസുത്ത"**ന്തിപി (മ॰ നി॰ ൧.൧൮൧) തം വദന്തി.

ഇദ്ധന്തി സമിദ്ധം. **ഫീത**ന്തി ഫുല്ലിതം. **വിത്ഥാരിക**ന്തി വിത്ഥാരഭൂതം. **ബാഹുജഞ്ഞ**ന്തി ബഹൂഹി ജനേഹി നിയ്യാനികഭാവേന ഞാതം. **പുഥുഭൂത**ന്തി ബഹുഭൂതം. **യാവ ദേവമനുസ്സേഹീ**തി ഏത്ഥ ദേവലോകതോ യാവ മനുസ്സലോകാ സുപകാസിതന്തി അധിപ്പായവസേന **പാസാദികസുത്തട്ഠകഥായം** (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൧൭൦) വുത്തം, യാവ ദേവാ ച മനുസ്സാ ചാതി അത്ഥോ. **തസ്മാ**തി യസ്മാ സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹം സകലസാസനം ഇധ "ബ്രഹ്മചരിയ"ന്തി അധിപ്പേതം, തസ്മാ. "ബ്രഹ്മചരിയ"ന്തി ഇമിനാ സമാനാധികരണാനി സബ്ബപദാനി യോജേത്വാ അത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"സോ ധമ്മം ദേസേതീ"**തിആദിമാഹ. **"ഏവം ദേസേന്തോ ചാ"**തി ഹി ഇമിനാ ബ്രഹ്മചരിയസദ്ദേന ധമ്മസദ്ദാദീനം സമാനത്ഥതം ദസ്സേതി, "ധമ്മം ദേസേതീ"തി വത്വാപി "ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേതീ"തി വചനം സരൂപതോ അത്ഥപ്പകാസനത്ഥന്തി ച വിഭാവേതി.

൧൬൧. വുത്തപ്പകാരസമ്പദന്തി യഥാവുത്തആദികല്യാണതാദിപ്പഭേദഗുണസമ്പദം. ദൂരസമുസ്സാരിതമാനസ്സേവ സാസനേ സമ്മാപടിപത്തി സമ്ഭവതി, ന മാനജാതികസ്സാതി വുത്തം **"നിഹതമാനത്താ"**തി. **ഉസ്സന്നത്താ**തി ബഹുലഭാവതോ. ഭോഗരൂപാദിവത്ഥുകാ മദാ സുപ്പഹേയ്യാ ഹോന്തി നിമിത്തസ്സ അനവട്ഠാനതോ, ന തഥാ കുലവിജ്ജാദിമദാ നിമിത്തസ്സ സമവട്ഠാനതോ. തസ്മാ ഖത്തിയബ്രാഹ്മണകുലീനാനം പബ്ബജിതാനമ്പി ജാതിവിജ്ജം നിസ്സായ മാനജപ്പനം ദുപ്പജഹന്തി ആഹ **"യേഭുയ്യേന...പേ॰... മാനം കരോന്തീ"**തി. **വിജാതിതായാ**തി വിപരീതജാതിതായ, ഹീനജാതിതായാതി അത്ഥോ. യേഭുയ്യേന ഉപനിസ്സയസമ്പന്നാ സുജാതികാ ഏവ, ന ദുജ്ജാതികാതി ഏവം വുത്തം. **പതിട്ഠാതും ന സക്കോന്തീ**തി സീലേ പതിട്ഠഹിതും ന ഉസ്സഹന്തി, സുവിസുദ്ധം കത്വാ സീലം രക്ഖിതും ന സക്കോന്തീതി വുത്തം ഹോതി. സീലമേവ ഹി സാസനേ പതിട്ഠാ, **പതിട്ഠാതു**ന്തി വാ സച്ചപടിവേധേന ലോകുത്തരായ പതിട്ഠായ പതിട്ഠാതും. സാ ഹി നിപ്പരിയായതോ സാസനേ പതിട്ഠാ നാമ.

ഏവം ബ്യതിരേകതോ അത്ഥം വത്വാ അന്വയതോപി വദതി **"ഗഹപതിദാരകാ പനാ"**തിആദിനാ. **കച്ഛേഹി സേദം മുഞ്ചന്തേഹീ**തി ഇത്ഥമ്ഭൂതലക്ഖണേ കരണവചനം. തഥാ **പിട്ഠിയാ ലോണം പുപ്ഫമാനായാ**തി, സേദം മുഞ്ചന്തകച്ഛാ ലോണം പുപ്ഫമാനപിട്ഠികാ ഹുത്വാ, തേഹി വാ പകാരേഹി ലക്ഖിതാതി അത്ഥോ. **ഭൂമിം കസിത്വാ**തി ഭൂമിയാ കസ്സനതോ, ഖേത്തൂപജീവനതോതി വുത്തം ഹോതി. **താദിസസ്സാ**തി ജാതിമന്തൂപനിസ്സയസ്സ. ദുബ്ബലം **മാനം.** ബലവം **ദപ്പം. കമ്മ**ന്തി പരികമ്മം. **"ഇതരേഹീ"**തിആദിനാ "ഉസ്സന്നത്താ"തി ഹേതുപദം വിവരതി. **"ഇതീ"**തി വത്വാ തദപരാമസിതബ്ബം ദസ്സേതി **"നിഹതമാനത്താ"**തിആദിനാ,

ഇതിസദ്ദോ വാ നിദസ്സനേ, ഏവം യഥാവുത്തനയേനാതി അത്ഥോ. ഏസ നയോ ഈദിസേസു.

പച്ഛാജാതോതി ഏത്ഥ ആകാരോ ഉപസഗ്ഗമത്തന്തി ആഹ **"പതിജാതോ"**തി. **പരിസുദ്ധ**ന്തി രാഗാദീനം അച്ചന്തമേവ പഹാനദീപനതോ നിരുപക്കിലേസതായ സബ്ബഥാ സുദ്ധം. ധമ്മസ്സ സാമീ തദുപ്പാദകട്ഠേന, ധമ്മേന വാ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ സാമീതി **ധമ്മസ്സാമീ. സദ്ധ**ന്തി പോഥുജ്ജനികസദ്ധാവസേന സദ്ദഹനം. വിഞ്ഞൂജാതികാനഞ്ഹി ധമ്മസമ്പത്തിഗഹണപുബ്ബികാ സദ്ധാസിദ്ധി ചതൂസു പുഗ്ഗലേസു ധമ്മപ്പമാണധമ്മപ്പസന്നപുഗ്ഗലഭാവതോ. ''യോ ഏവം സ്വാക്ഖാതധമ്മോ, സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വത സോ ഭഗവാ''തി സദ്ധം പടിലഭതി. **യോജനസതന്തരേപി വാ** പദേസേ. **ജായമ്പതികാ**തി ജാനിപതികാ. കാമം ''ജായമ്പതികാ''തി വുത്തേയേവ ഘരസാമികഘരസാമിനീവസേന ദ്വിന്നമേവ ഗഹണം വിഞ്ഞായതി, യസ്സ പന പുരിസസ്സ അനേകാ പജാപതിയോ, തസ്സ വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി. ഏകായപി താവ സംവാസോ സമ്ബാധോയേവാതി ദസ്സനത്ഥം **"ദ്വേ"**തി വുത്തം. രാഗാദിനാ **കിഞ്ചനം,** ഖേത്തവത്ഥാദിനാ **പലിബോധനം,** തദുഭയേന സഹ വത്തതീതി **സകിഞ്ചനപലിബോധനോ,** സോയേവത്ഥോ തഥാ. രാഗോ ഏവ രജോ, തദാദികാ ദോസമോഹരജാ. വുത്തഞ്ഹി ''രാഗോ രജോ ന ച പന രേണു വുച്ചതീ''തിആദി (മഹാനി॰ ൨൦൯; ചൂളനി॰ ൭൪) ആഗമനപഥതാപി ഉട്ഠാനട്ഠാനതാ ഏവാതി ദ്വേപി സംവണ്ണനാ ഏകത്ഥാ, ബ്യഞ്ജനമേവ നാനം. **അലഗ്ഗനട്ഠേനാ**തി അസജ്ജനട്ഠേന അപ്പടിബന്ധസഭാവേന. രൂപകവസേന, തദ്ധിതവസേന വാ അബ്ഭോകാസോതി ദസ്സേതും **വിയ**-സദ്ദഗ്ഗഹണം. ഏവം അകുസലകുസലപ്പവത്തീനം ഠാനാഠാനഭാവേന ഘരാവാസപബ്ബജ്ജാനം സമ്ബാധബ്ഭോകാസതം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി കുസലപ്പവത്തിയാ ഏവ അട്ഠാനട്ഠാനഭാവേന തേസം തബ്ഭാവം ദസ്സേതും **"അപിചാ"**തിആദി വുത്തം. രജാനം സന്നിപാതട്ഠാനം വിയാതി സമ്ബന്ധോ.

വിസും വിസും പദുദ്ധാരമകത്വാ സമാസതോ അത്ഥവണ്ണനാ **സങ്ഖേപകഥാ. ഏകമ്പി ദിവസ**ന്തി ഏകദിവസമത്തമ്പി. **അഖണ്ഡം കത്വാ**തി ദുക്കടമത്തസ്സാപി അനാപജ്ജനേന അഛിദ്ദം കത്വാ. **ചരിമകചിത്ത**ന്തി ചുതിചിത്തം. **കിലേസമലേനാ**തി തണ്ഹാസംകിലേസാദിമലേന. **അമലീന**ന്തി അസംകിലിട്ഠം. പരിയോദാതട്ഠേന നിമ്മലഭാവേന സങ്ഖം വിയ ലിഖിതം ധോതന്തി **സങ്ഖലിഖിതം.** അത്ഥമത്തം പന ദസ്സേതും **"ലിഖിതസങ്ഖസദിസ"**ന്തി വുത്തം. **ധോതസങ്ഖസപ്പടിഭാഗ**ന്തി തദത്ഥസ്സേവ വിവരണം. അപിച ലിഖിതം സങ്ഖം **സങ്ഖലിഖിതം** യഥാ ''അഗ്യാഹിതോ''തി, തസ്സദിസത്താ പന ഇദം സങ്ഖലിഖിതന്തിപി ദസ്സേതി, ഭാവനപുംസകഞ്ചേതം. **അജ്ഝാവസതാ**തി ഏത്ഥ **അധി**-സദ്ദേന കമ്മപ്പവചനീയേന യോഗതോ **"അഗാര"**ന്തി ഏതം ഭുമ്മത്ഥേ ഉപയോഗവചനന്തി ആഹ **"അഗാരമജ്ഝേ"**തി. യം നൂന യദി പന പബ്ബജേയ്യം, സാധു വതാതി സമ്ബന്ധോ. കസായേന രത്താനി **കാസായാനീ**തി ദസ്സേതി **"കസായരസപീതതായാ"**തി ഇമിനാ. കസ്മാ ചേതാനി ഗഹിതാനീതി ആഹ **"ബ്രഹ്മചരിയം ചരന്താനം അനുച്ഛവികാനീ"**തി. **അച്ഛാദേത്വാ**തി വോഹാരവചനമത്തം, പരിദഹിത്വാതി അത്ഥോ, തഞ്ച ഖോ നിവാസനപാരുപനവസേന. അഗാരവാസോ **അഗാരം** ഉത്തരപദലോപേന, തസ്സ **ഹിതം** വുഡ്ഢിആവഹം **കസിവാണിജ്ജാദികമ്മം. തം അനഗാരിയ**ന്തി തസ്മിം അനഗാരിയേ.

൨൫൮. സഹസ്സതോതി കഹാപണസഹസ്സതോ. **ഭോഗക്ഖന്ധോ** ഭോഗരാസി. **ആബന്ധനട്ഠേനാ**തി ''പുത്തോ നത്താ പനത്താ''തിആദിനാ പേമവസേന പരിച്ഛേദം കത്വാ ബന്ധനട്ഠേന, ഏതേന ആബന്ധനത്ഥോ **പരിവട്ട**-സദ്ദോതി ദസ്സേതി. അഥ വാ

പിതാമഹപിതുപുത്താദിവസേന പരിവത്തനട്ഠേന **പരിവട്ടോ**തിപി യുജ്ജതി. ‘‘അമ്ഹാകമേതേ’’തി ഞായന്തീതി **ഞാതയോ.**

൧൯൩. പാതിമോക്ഖസംവരേന പിഹിതകായവചീദ്വാരോ സമാനോ തേന സംവരേന ഉപേതോ നാമാതി കത്വാ **‘‘പാതിമോക്ഖസംവരേന സമന്നാഗതോ’’**തി വുത്തം. ആചാരഗോചരാനം വിത്ഥാരോ **വിഭങ്ഗട്ഠകഥാദീസു** (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൫൧൩) ഗഹേതബ്ബോ. **‘‘ആചാരഗോചരസമ്പന്നോ’’**തിആദി ച തസ്സേവ പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതഭാവസ്സ പച്ചയദസ്സനം. അണുസദിസതായ അപ്പമത്തകം ‘‘അണൂ’’തി വുത്തന്തി ആഹ **‘‘അപ്പമത്തകേസൂ’’**തി. അസഞ്ചിച്ച ആപന്നഅനുഖുദ്ദകാപത്തിവസേന, സഹസാ ഉപ്പന്നഅകുസലചിത്തുപ്പാദവസേന ച അപ്പമത്തകതാ. **ഭയദസ്സീ**തി ഭയദസ്സനസീലോ. **സമ്മാ**തി അവിപരീതം, സുന്ദരം വാ, തബ്ഭാവോ ച സക്കച്ചം യാവജീവം അവീതിക്കമവസേന. ‘‘സിക്ഖാപദേസൂ’’തി വുത്തേയേവ തദവയവഭൂതം ‘‘സിക്ഖാപദം സമാദായ സിക്ഖതീ’’തി അത്ഥസ്സ ഗമ്യമാനത്താ കമ്മപദം ന വുത്തന്തി ആഹ **‘‘തം തം സിക്ഖാപദ’’**ന്തി, തം തം സിക്ഖാകോട്ഠാസം, സിക്ഖായ വാ അധിഗമുപായം, തസ്സാ വാ നിസ്സയന്തി അത്ഥോ.

ഏത്ഥാതി ഏതസ്മിം ‘‘പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ’’തിആദിവചനേ. **ആചാരഗോചരഗ്ഗഹണേനേവാ**തി ‘‘ആചാരഗോചരസമ്പന്നോ’’തി വചനേനേവ. തേനാഹ **‘‘കുസലേ കായകമ്മവചീകമ്മേ ഗഹിതേപീ’’**തി. ന ഹി ആചാരഗോചരസദ്ദമത്തേന കുസലകായവചീകമ്മഗ്ഗഹണം സമ്ഭവതി, ഇമിനാ പുനരുത്തിതായ ചോദനാലേസം ദസ്സേതി. **തസ്സാ**തി ആജീവപാരിസുദ്ധിസീലസ്സ. **ഉപ്പത്തിദ്വാരദസ്സനത്ഥ**ന്തി ഉപ്പത്തിയാ കായവചീവിഞ്ഞത്തിസങ്ഖാതസ്സ ദ്വാരസ്സ കമ്മാപദേസേന ദസ്സനത്ഥം, ഏതേന യഥാവുത്തചോദനായ സോധനം ദസ്സേതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - സിദ്ധേപി സതി പുനാരമ്ഭോ നിയമായ വാ ഹോതി, അത്ഥന്തരബോധനായ വാ, ഇധ പന അത്ഥന്തരം ബോധേതി, തസ്മാ ഉപ്പത്തിദ്വാരദസ്സനത്ഥം വുത്തന്തി. **കുസലേനാ**തി ച സബ്ബസോ അനേസനപഹാനതോ അനവജ്ജേന. കഥം തേന ഉപ്പത്തിദ്വാരദസ്സനന്തി ആഹ **‘‘യസ്മാ പനാ’’**തിആദി. കായവചീദ്വാരേസു ഉപ്പന്നേന അനവജ്ജേന കായകമ്മവചീകമ്മേന സമന്നാഗതത്താ **പരിസുദ്ധാജീവോ**തി അധിപ്പായോ. തദുഭയമേവ ഹി ആജീവഹേതുകം ആജീവപാരിസുദ്ധിസീലം.

ഇദാനി സുത്തന്തരേന സംസന്ദിതും **‘‘മുണ്ഡികപുത്തസുത്തന്തവസേന വാ ഏവം വുത്ത’’**ന്തി ആഹ. **വാ**-സദ്ദോ ചേത്ഥ സുത്തന്തരസംസന്ദനാസങ്ഖാതഅത്ഥന്തരവികപ്പനത്ഥോ. **മുണ്ഡികപുത്തസുത്തന്തം** നാമ മജ്ഝിമാഗമവരേ മജ്ഝിമപണ്ണാസകേ, യം ‘‘സമണമുണ്ഡികപുത്തസുത്ത’’ന്തിപി വദന്തി. തത്ഥ **ഥപതീ**തി പഞ്ചകങ്ഗം നാമ വഡ്ഢകിം ഭഗവാ ആലപതി. **ഥപതി**-സദ്ദോ ഹി വഡ്ഢകിപരിയായോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യസ്മാ ‘‘കതമേ ച ഥപതി കുസലാ സീലാ? കുസലം കായകമ്മം കുസലം വചീകമ്മ’’ന്തി സീലസ്സ കുസലകായകമ്മവചീകമ്മഭാവം ദസ്സേത്വാ ‘‘ആജീവപാരിസുദ്ധമ്പി ഖോ അഹം ഥപതി സീലസ്മിം വദാമീ’’തി (മ॰ നി॰ ൨.൨൬൪) ഏവം പവത്തായ മുണ്ഡികപുത്തസുത്തദേസനായ ‘‘കായകമ്മവചീകമ്മേന സമന്നാഗതോ കുസലേനാ’’തി സീലസ്സ കുസലകായകമ്മവചീകമ്മഭാവം ദസ്സേത്വാ ‘‘പരിസുദ്ധാജീവോ’’തി ഏവം പവത്താ അയം സാമഞ്ഞഫലസുത്തദേസനാ ഏകസങ്ഗഹാ അഞ്ഞദത്ഥു സംസന്ദതി സമേതി യഥാ തം ഗങ്ഗോദകേന യമുനോദകം, തസ്മാ ഈദിസീപി ഭഗവതോ ദേസനാവിഭൂതി അത്ഥേവാതി . **സീലസ്മിം വദാമീ**തി സീലന്തി വദാമി, സീലസ്മിം

വാ ആധാരഭൂതേ അന്തോഗധം പരിയാപന്നം, നിദ്ധാരണസമുദായഭൂതേ വാ ഏകം സീലന്തി വദാമി.

തിവിധേനാതി ചൂളസീലമജ്ഝിമസീലമഹാസീലതോ തിവിധേന. **"മനച്ഛട്ഠേസൂ"**തി ഇമിനാ കായപഞ്ചമാനമേവ ഗഹണം നിവത്തേതി. ഉപരി നിദ്ദേസേ വക്ഖമാനേസു **സത്തസു ഠാനേസു. തിവിധേനാ**തി ചതൂസു പച്ചേകം യഥാലാഭയഥാബലയഥാസാരുപ്പതാവസേന തിബ്ബിധേന.

ചൂളമജ്ഝിമമഹാസീലവണ്ണനാ

൯൪-൨൧൧. ഏവന്തി "സോ ഏവം പബ്ബജിതോ സമാനോ പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ വിഹരതീ"തിആദിനാ നയേന. **"സീലസ്മി"**ന്തി ഇദം നിദ്ധാരണേ ഭുമ്മം തതോ ഏകസ്സ നിദ്ധാരണീയത്താതി ആഹ **"ഏകം സീല"**ന്തി. അപിച ഇമിനാ ആധാരേ ഭുമ്മം ദസ്സേതി സമുദായസ്സ അവയവാധിട്ഠാനത്താ യഥാ "രുക്ഖേ സാഖാ"തി. **"ഇദ"**ന്തി പദേന കത്വത്ഥവസേന സമാനാധികരണം ഭുമ്മവചനസ്സ കത്വത്ഥേ പവത്തനതോ യഥാ "വനപ്പഗുമ്ബേ യഥ ഫുസിതഗ്ഗേ"തി (ഖു॰ പാ॰ ൬.൧൩; സു॰ നി॰ ൨൩൬) ദസ്സേതി **"പച്ചത്തവചനത്ഥേ വാ ഏതം ഭുമ്മ"**ന്തി ഇമിനാ. **അയമേവത്ഥോ**തി പച്ചത്തവചനത്ഥോ ഏവ. **ബ്രഹ്മജാലേ**തി ബ്രഹ്മജാലസുത്തവണ്ണനായം, (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൭) ബ്രഹ്മജാലസുത്തപദേ വാ. സംവണ്ണനാവസേന **വുത്തനയേനാ**തി അത്ഥോ. "ഇദമസ്സ ഹോതി സീലസ്മി"ന്തി ഏത്ഥ മഹാസീലപരിയോസാനേന നിദ്ധാരിയമാനസ്സ അഭാവതോ പച്ചത്തവചനത്ഥോയേവ സമ്ഭവതീതി ആഹ **"ഇദം അസ്സ സീലം ഹോതീതി അത്ഥോ"**തി, തതോയേവ ച പാളിയം അപിഗ്ഗഹണമകതന്തി ദട്ഠബ്ബം.

൨൧൨. അത്താനുവാദപരാനുവാദദണ്ഡഭയാദീനി **അസംവരമൂലകാനി ഭയാനി. "സീലസ്സാസംവരതോ**തി സീലസ്സ അസംവരണതോ, സീലസംവരാഭാവതോതി അത്ഥോ"തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൧൨) ആചരിയേന വുത്തം, "യദിദം സീലസംവരതോ"തി പന പദസ്സ "യം ഇദം ഭയം സീലസംവരതോ ഭവേയ്യാ"തി അത്ഥവചനതോ, "സീലസംവരഹേതു ഭയം ന സമനുപസ്സതീ"തി ച അത്ഥസ്സ ഉപപത്തിതോ സീലസംവരതോ സീലസംവരഹേതൂതി അത്ഥോയേവ സമ്ഭവതി. "യം ഇദം ഭയം സീലസംവരതോ ഭവേയ്യാ"തി ഹി പാഠോപി ദിസ്സതി. **"സംവരതോ"**തി ഹേതും വത്വാ തദധിഗമിതഅത്ഥവസേന **"അസംവരമൂലകസ്സ ഭയസ്സ അഭാവാ"**തിപി ഹേതും വദതി. **യഥാവിധാനവിഹിതേനാ**തി യഥാവിധാനം സമ്പാദിതേന. **ഖത്തിയാഭിസേകേനാ**തി ഖത്തിയഭാവാവഹേന അഭിസേകേന. **മുദ്ധനി അവസിത്തോ**തി മത്ഥകേയേവ അഭിസിത്തോ. ഏത്ഥ ച "യഥാവിധാനവിഹിതേനാ"തി ഇമിനാ പോരാണകാചിണ്ണവിധാനസമങ്ഗിതാസങ്ഖാതം ഏകം അങ്ഗം ദസ്സേതി, "ഖത്തിയാഭിസേകേനാ"തി ഇമിനാ ഖത്തിയഭാവാവഹതാസങ്ഖാതം, "മുദ്ധനി അവസിത്തോ"തി ഇമിനാ മുദ്ധനിയേവ അഭിസിഞ്ചിതഭാവസങ്ഖാതം. ഇതി തിവങ്ഗസമന്നാഗതോ ഖത്തിയാഭിസേകോ വുത്തോ ഹോതി. യേന അഭിസിത്തരാജൂനം രാജാനുഭാവോ സമിജ്ഝതി. കേന പനായമത്ഥോ വിഞ്ഞായതീതി? പോരാണകസത്ഥാഗതനയേന. വുത്തഞ്ഹി **അഗ്ഗഞ്ഞസുത്തട്ഠകഥായം** മഹാസമ്മതാഭിസേകവിഭാവനായ "തേ പനസ്സ ഖേത്തസാമിനോ തീഹി സങ്ഖേഹി അഭിസേകമ്പി അകംസൂ"തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൧൩൧) **മജ്ഝിമാഗമട്ഠകഥായഞ്ച** മഹാസീഹനാദസുത്തവണ്ണനായം വുത്തം **"മുദ്ധാവസിത്തേനാ**തി തീഹി സങ്ഖേഹി ഖത്തിയാഭിസേകേന മുദ്ധനി അഭിസിത്തേനാ"തി (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൩൦) **സീഹളട്ഠകഥായമ്പി**

ചൂളസീഹനാദസുത്തവണ്ണനായം "പഠമം താവ അഭിസേകം ഗണ്ഹന്താനം രാജൂനം സുവണ്ണമയാദീനി തീണി സങ്ഖാനി ച ഗങ്ഗോദകഞ്ച ഖത്തിയകഞ്ഞഞ്ച ലദ്ധും വട്ടതീ"തിആദി വുത്തം.

അയം പന തത്ഥാഗതനയേന **അഭിസേകവിധാനവിനിച്ഛയോ** - അഭിസേകമങ്ഗലത്ഥഞ്ഹി അലങ്കതപടിയത്തസ്സ മണ്ഡപസ്സ അന്തോകതസ്സ ഉദുമ്ബരസാഖമണ്ഡപസ്സ മജ്ഝേ സുപ്പതിട്ഠിതേ ഉദുമ്ബരഭദ്ദപീഠമ്ഹി അഭിസേകാരഹം അഭിജച്ചം ഖത്തിയം നിസീദാപേത്വാ പഠമം താവ മങ്ഗലാഭരണഭൂസിതാ ജാതിസമ്പന്നാ ഖത്തിയകഞ്ഞാ ഗങ്ഗോദകപുണ്ണം സുവണ്ണമയസാമുദ്ദികദക്ഖിണാവട്ടസങ്ഖം ഉഭോഹി ഹത്ഥേഹി സക്കച്ചം ഗഹേത്വാ സീസോപരി ഉസ്സാപേത്വാ തേന തസ്സ മുദ്ധനി അഭിസേകോദകം അഭിസിഞ്ചതി, ഏവഞ്ച വദേതി "ദേവ തം സബ്ബേപി ഖത്തിയഗണാ അത്താനമാരക്ഖത്ഥം ഇമിനാ അഭിസേകേന അഭിസേകികം മഹാരാജം കരോന്തി, ത്വം രാജധമ്മേസു ഠിതോ ധമ്മേന സമേന രജ്ജം കാരേഹി, ഏതേസു ഖത്തിയഗണേസു ത്വം പുത്തസിനേഹാനുകമ്പായ സഹിതചിത്തോ, ഹിതസമമേത്തചിത്തോ ച ഭവ, രക്ഖാവരണഗുത്തിയാ തേസം രക്ഖിതോ ച ഭവാഹീ"തി. തതോ പുന പുരോഹിതോപി പോരോഹിച്ചഠാനാനുരൂപാലങ്കാരേഹി അലങ്കതപടിയത്തോ ഗങ്ഗോദകപുണ്ണം രജതമയം സങ്ഖം ഉഭോഹി ഹത്ഥേഹി സക്കച്ചം ഗഹേത്വാ തസ്സ സീസോപരി ഉസ്സാപേത്വാ തേന തസ്സ മുദ്ധനി അഭിസേകോദകം അഭിസിഞ്ചതി, ഏവഞ്ച വദേതി "ദേവ തം സബ്ബേപി ബ്രാഹ്മണഗണാ അത്താനമാരക്ഖത്ഥം ഇമിനാ അഭിസേകേന അഭിസേകികം മഹാരാജം കരോന്തി, ത്വം രാജധമ്മേസു ഠിതോ ധമ്മേന സമേന രജ്ജം കാരേഹി, ഏതേസു ബ്രാഹ്മണഗണേസു ത്വം പുത്തസിനേഹാനുകമ്പായ സഹിതചിത്തോ, ഹിതസമമേത്തചിത്തോ ച ഭവ, രക്ഖാവരണഗുത്തിയാ തേസം രക്ഖിതോ ച ഭവാഹീ"തി. തതോ പുന സേട്ഠിപി സേട്ഠിട്ഠാനഭൂസനഭൂസിതോ ഗങ്ഗോദകപുണ്ണം രതനമയം സങ്ഖം ഉഭോഹി ഹത്ഥേഹി സക്കച്ചം ഗഹേത്വാ തസ്സ സീസോപരി ഉസ്സാപേത്വാ തേന തസ്സ മുദ്ധനി അഭിസേകോദകം അഭിസിഞ്ചതി, ഏവഞ്ച വദേതി "ദേവ തം സബ്ബേപി ഗഹപതിഗണാ അത്താനമാരക്ഖത്ഥം ഇമിനാ അഭിസേകേന അഭിസേകികം മഹാരാജം കരോന്തി, ത്വം രാജധമ്മേസു ഠിതോ ധമ്മേന സമേന രജ്ജം കാരേഹി, ഏതേസു ഗഹപതിഗണേസു ത്വം പുത്തസിനേഹാനുകമ്പായ സഹിതചിത്തോ, ഹിതസമമേത്തചിത്തോ ച ഭവ, രക്ഖാവരണഗുത്തിയാ തേസം രക്ഖിതോ ച ഭവാഹീ"തി. തേ പന തസ്സ ഏവം വദന്താ "സചേ ത്വം അമ്ഹാകം വചനാനുരൂപം രജ്ജം കരിസ്സസി, ഇച്ചേതം കുസലം. നോ ചേ കരിസ്സസി, തവ മുദ്ധാ സത്തധാ ഫലതൂ"തി ഏവം രഞ്ഞോ അഭിസപന്തി വിയാതി ദട്ഠബ്ബന്തി. **വഡ്ഢകീസൂകരജാതകാദീഹി** ചായമത്ഥോ വിഭാവേതബ്ബോ, അഭിസേകോപകരണാനിപി **സമന്തപാസാദികാദീസു** (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.തതിയസങ്ഗീതികഥാ) ഗഹേതബ്ബാനീതി.

യസ്മാ നിഹതപച്ചാമിത്തോ, തസ്മാ ന സമനുപസ്സതീതി സമ്ബന്ധോ. അനവജ്ജതാ കുസലഭാവേനാതി ആഹ **"കുസലം സീലപദട്ഠാനേഹീ"**തിആദി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - കുസലസീലപദട്ഠാനാ അവിപ്പടിസാരപാമോജ്ജപീതിപസ്സദ്ധിധമ്മാ, അവിപ്പടിസാരാദിനിമിത്തഞ്ച ഉപ്പന്നം ചേതസികസുഖം പടിസംവേദേതി, ചേതസികസുഖസമുട്ഠാനേഹി ച പണീതരൂപേഹി ഫുട്ഠസരീരസ്സ ഉപ്പന്നം കായികസുഖന്തി.

ഇന്ദ്രിയസംവരകഥാവണ്ണനാ

൨൧൩. സാമഞ്ഞസ്സ വിസേസാപേക്ഖതായ ഇധാധിപ്പേതോപി വിസേസോ തേന അപരിച്ഛത്തോ ഏവ ഹോതീതി ആഹ **"ചക്ഖുസദ്ദോ കത്ഥചി ബുദ്ധചക്ഖുമ്ഹി വത്തതീ"**തിആദി. വിജ്ജമാനമേവ ഹി അഭിധേയ്യഭാവേന വിസേസത്ഥം വിസേസന്തരനിവത്തനേന വിസേസസദ്ദോ വിഭാവേതി, ന അവിജ്ജമാനം. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. അഞ്ഞേഹി അസാധാരണം ബുദ്ധാനമേവ ചക്ഖു ദസ്സനന്തി **ബുദ്ധചക്ഖു,** ആസയാനുസയഞാണം, ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തഞാണഞ്ച. സമന്തതോ സബ്ബസോ ദസ്സനട്ഠേന ചക്ഖൂതി **സമന്തചക്ഖു,** സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം. **തഥൂപമ**ന്തി പബ്ബതമുദ്ധൂപമം, ധമ്മമയം പാസാദന്തി സമ്ബന്ധോ. സുമേധ സമന്തചക്ഖു ത്വം ജനതമവേക്ഖസ്സൂതി അത്ഥോ. **അരിയമഗ്ഗത്തയപഞ്ഞാ**തി ഹേട്ഠിമാരിയമഗ്ഗത്തയപഞ്ഞാ. "ധമ്മചക്ഖു നാമ ഹേട്ഠിമാ തയോ മഗ്ഗാ, തീണി ച ഫലാനീ"തി **സളായതനവഗ്ഗട്ഠകഥായം** (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൪.൨൯൬) വുത്തം, ഇധ പന മഗ്ഗേഹേവ ഫലാനി സങ്ഗഹേത്വാ ദസ്സേതി. ചതുസച്ചസങ്ഖാതേ ധമ്മേ ചക്ഖൂതി ഹി **ധമ്മചക്ഖു.** പഞ്ഞായേവ ദസ്സനട്ഠേന ചക്ഖൂതി **പഞ്ഞാചക്ഖു,** പുബ്ബേനിവാസാസവക്ഖയഞാണം. **ദിബ്ബചക്ഖുമ്ഹീ**തി ദുതിയവിജ്ജായ. **ഇധാ**തി "ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ"തി ഇമസ്മിം പാഠേ. **അയ**ന്തി ചക്ഖുസദ്ദോ. **"പസാദചക്ഖുവോഹാരേനാ"**തി ഇമിനാ ഇധ ചക്ഖുസദ്ദോ ചക്ഖുപസാദേയേവ നിപ്പരിയായതോ വത്തതി, പരിയായതോ പന നിസ്സയവോഹാരേന നിസ്സിതസ്സ വത്തബ്ബതോ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേപി യഥാ "മഞ്ചാ ഉക്കുട്ഠിം കരോന്തീ"തി ദസ്സേതി. ഇധാപി സസമ്ഭാരകഥാ അവസിട്ഠാതി കത്വാ **സേസപദേസുപീ**തി **പി**-സദ്ദഗ്ഗഹണം, "ന നിമിത്തഗ്ഗാഹീ"തിആദിപദേസുപീതി അത്ഥോ. വിവിധം അസനം ഖേദനം **ബ്യാസേകോ,** കിലേസോ ഏവ ബ്യാസേകോ, തേന വിരഹിതോ തഥാ, വിരഹിതതാ ച അസമ്മിസ്സതാ, അസമ്മിസ്സഭാവോ ച സമ്പയോഗാഭാവതോ പരിസുദ്ധതാതി ആഹ **"അസമ്മിസ്സം പരിസുദ്ധ"**ന്തി, കിലേസദുക്ഖേന അവോമിസ്സം, തതോ ച സുവിസുദ്ധന്തി അത്ഥോ. സതി ച സുവിസുദ്ധേ ഇന്ദ്രിയസംവരേ നീവരണേസു പധാനഭൂതപാപധമ്മവിഗമേന അധിചിത്താനുയോഗോ ഹത്ഥഗതോ ഏവ ഹോതി, തസ്മാ അധിചിത്തസുഖമേവ "അബ്യാസേകസുഖ"ന്തി വുച്ചതീതി ദസ്സേതി **"അധിചിത്തസുഖ"**ന്തി ഇമിനാ.

സതിസമ്പജഞ്ഞകഥാവണ്ണനാ

൨൧൪. സമന്തതോ പകാരേഹി, പകട്ഠം വാ സവിസേസം ജാനാതീതി **സമ്പജാനോ,** തസ്സ ഭാവോ **സമ്പജഞ്ഞം,** തഥാപവത്തഞാണം, തസ്സ വിഭജനം സമ്പജഞ്ഞഭാജനീയം, തസ്മിം **സമ്പജഞ്ഞഭാജനീയമ്ഹി. "ഗമന"**ന്തി ഇമിനാ അഭിക്കമനം **അഭിക്കന്ത**ന്തി ഭാവസാധനമാഹ. തഥാ പടിക്കമനം **പടിക്കന്ത**ന്തി വുത്തം **"നിവത്തന"**ന്തി. ഗമനഞ്ചേത്ഥ നിവത്തേത്വാ, അനിവത്തേത്വാ ച ഗമനം, നിവത്തനം പന നിവത്തിമത്തമേവ, അഞ്ഞമഞ്ഞമുപാദാനകിരിയാമത്തഞ്ചേതം ദ്വയം. കഥം ലബ്ഭതീതി ആഹ **"ഗമനേ"**തിആദി. **അഭിഹരന്തോ**തി ഗമനവസേന കായം ഉപനേന്തോ. **പടിനിവത്തേന്തോ**തി തതോ പുന നിവത്തേന്തോ. **അപനാമേന്തോ**തി അപക്കമനവസേന പരിണാമേന്തോ. **ആസനസ്സാ**തി പീഠകാദിആസനസ്സ. **പുരിമഅങ്ഗാഭിമുഖോ**തി അടനികാദിപുരിമാവയവാഭിമുഖോ. **സംസരന്തോ**തി സംസപ്പന്തോ. **പച്ഛിമഅങ്ഗപദേസ**ന്തി അടനികാദിപച്ഛിമാവയവപ്പദേസം. **പച്ചാസംസരന്തോ**തി പടിആസപ്പന്തോ. **"ഏസേവ നയോ"**തി ഇമിനാ നിപന്നസ്സേവ അഭിമുഖം സംസപ്പനപടിആസപ്പനാനി ദസ്സേതി. ഠാനനിസജ്ജാസയനേസു ഹി യോ ഗമനവിധുരോ കായസ്സ പുരതോ അഭിഹാരോ, സോ **അഭിക്കമോ**. പച്ഛതോ അപഹാരോ **പടിക്കമോ**തി ലക്ഖണം.

സമ്പജാനനം **സമ്പജാനം,** തേന അത്തനാ കത്തബ്ബകിച്ചസ്സ കരണസീലോ **സമ്പജാനകാരീ**തി ആഹ **"സമ്പജഞ്ഞേന സബ്ബകിച്ചകാരീ"**തി. **"സമ്പജഞ്ഞമേവ വാ കാരീ"**തി ഇമിനാ സമ്പജാനസ്സ കരണസീലോ **സമ്പജാനകാരീ**തി ദസ്സേതി. **"സോ ഹീ"**തിആദി ദുതിയവികപ്പസ്സ സമത്ഥനം. **"സമ്പജഞ്ഞ"**ന്തി ച ഇമിനാ **സമ്പജാന-**സദ്ദസ്സ സമ്പജഞ്ഞപരിയായതാ വുത്താ. തഥാ ഹി **ആചരിയാനന്ദത്ഥേരേന** വുത്തം ''സമന്തതോ, സമ്മാ, സമം വാ പജാനനം സമ്പജാനം, തദേവ സമ്പജഞ്ഞ''ന്തി (വിഭം മൂലടീ൦ ൨.൫൨൩) അയം അട്ഠകഥാതോ അപരോ നയോ - യഥാ അതിക്കന്താദീസു അസമ്മോഹം ഉപ്പാദേതി, തഥാ സമ്പജാനസ്സ കാരോ കരണം സമ്പജാനകാരോ, സോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **സമ്പജാനകാരീ**തി.

ധമ്മതോ വഡ്ഢിസങ്ഖാതേന അത്ഥേന സഹ വത്തതീതി **സാത്ഥകം,** അഭിക്കന്താദി, സാത്ഥകസ്സ സമ്പജാനനം **സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം.** സപ്പായസ്സ അത്തനോ പതിരൂപസ്സ സമ്പജാനനം **സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം.** അഭിക്കമാദീസു ഭിക്ഖാചാരഗോചരേ, അഞ്ഞത്ഥ ച പവത്തേസു അവിജഹിതകമ്മട്ഠാനസങ്ഖാതേ ഗോചരേ സമ്പജാനനം **ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം.** സാമഞ്ഞനിദ്ദേസേന, ഹി ഏകസേസനയേന വാ ഗോചരസദ്ദോ തദത്ഥദ്വയേപി പവത്തതി. അതിക്കമാദീസു അസമ്മുയ്ഹനസങ്ഖാതം അസമ്മോഹമേവ സമ്പജഞ്ഞം **അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം.** **ചിത്തവസേനേവാ**തി ചിത്തസ്സ വസേനേവ, ചിത്തവസമനുഗതേനേവാതി അത്ഥോ. **പരിഗ്ഗഹേത്വാ**തി തുലയിത്വാ തീരേത്വാ, പടിസങ്ഖായാതി അത്ഥോ. സങ്ഘദസ്സനേനേവ ഉപോസഥപവാരണാദിഅത്ഥായ ഗമനം സങ്ഗഹിതം. **ആദി**സദ്ദേന കസിണപരികമ്മാദീനം സങ്ഗഹോ. സങ്ഖേപതോ വുത്തം തദത്ഥമേവ വിവരിതും **"ചേതിയം വാ"**തിആദി വുത്തം. **അരഹത്തം പാപുണാതീ**തി ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസോ ഏസ. സമഥവിപസ്സനുപ്പാദനമ്പി ഹി ഭിക്ഖുനോ വഡ്ഢിയേവ. **തത്ഥാ**തി അസുഭാരമ്മണേ. **കേചീ**തി അഭയഗിരിവാസിനോ. **ആമിസതോ**തി ചീവരാദിആമിസപച്ചയതോ. കസ്മാതി ആഹ **"തം നിസ്സായാ"**തിആദി.

തസ്മിന്തി സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞവസേന പരിഗ്ഗഹിതഅത്ഥേ. യസ്മാ പന ധമ്മതോ വഡ്ഢിയേവ അത്ഥോ നാമ, തസ്മാ യം ''സാത്ഥക''ന്തി അധിപ്പേതം ഗമനം, തം സബ്ബമ്പി സപ്പായമേവാതി സിയാ അവിസേസേന കസ്സചി ആസങ്കാതി തന്നിവത്തനത്ഥം **"ചേതിയദസ്സനം താവാ"**തിആദി ആരദ്ധം. **മഹാപൂജായാ**തി മഹതിയാ പൂജായ, ബഹൂനം പൂജാദിവസേതി വുത്തം ഹോതി. **ചിത്തകമ്മരൂപകാനീ വിയാ**തി ചിത്തകമ്മകതപടിമായോ വിയ, യന്തപയോഗേന വാ നാനപ്പകാരവിചിത്തകിരിയാ പടിമായോ വിയ. **തത്രാ**തി താസു പരിസാസു. **അസ്സാ**തി ഭിക്ഖുനോ. **അസമപേക്ഖനം** നാമ ഗേഹസ്സിതഅഞ്ഞാണുപേക്ഖാവസേന ആരമ്മണസ്സ അയോനിസോ ഗഹണം. യം സന്ധായ വുത്തം ''ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ ഉപ്പജ്ജതി ഉപേക്ഖാ ബാലസ്സ മൂള്ഹസ്സ പുഥുജ്ജനസ്സാ''തിആദി (മ൦ നി൦ ൩.൩൦൮) മാതുഗാമസമ്ഫസ്സവസേന **കായസംസഗ്ഗാപത്തി.** ഹത്ഥിആദിസമ്മദ്ദേന **ജീവിതന്തരായോ.** വിസഭാഗരൂപദസ്സനാദിനാ **ബ്രഹ്മചരിയന്തരായോ.** ''ദസദ്വാദസയോജനന്തരേ പരിസാ സന്നിപതന്തീ''തിആദിനാ **വുത്തപ്പകാരേനേവ.** **മഹാപരിസപരിവാരാന**ന്തി കദാചി ധമ്മസ്സവനാദിഅത്ഥായ ഇത്ഥിപുരിസസമ്മിസ്സപരിവാരേ സന്ധായ വുത്തം.

തദത്ഥദീപനത്ഥന്തി അസുഭദസ്സനസ്സ സാത്ഥകഭാവസങ്ഖാതസ്സ അത്ഥസ്സ ദീപനത്ഥം. **പബ്ബജിതദിവസതോ പട്ഠായ** പടിവചനദാനവസേന ഭിക്ഖൂനം അനുവത്തനകഥാ ആചിണ്ണാ, തസ്മാ പടിവചനസ്സ അദാനവസേന അനനുവത്തനകഥാ തസ്സ ദുതിയാ നാമ ഹോതീതി ആഹ **"ദ്വേ കഥാ നാമ ന കഥിതപുബ്ബാ"**തി. **ദ്വേ കഥാ**തി ഹി

വചനകരണാകരണകഥാ. തത്ഥ വചനകരണകഥായേവ കഥിതപുബ്ബാ, ദുതിയാ ന കഥിതപുബ്ബാ. തസ്മാ സുബ്ബചത്താ പടിവചനമദാസീതി അത്ഥോ.

ഏവന്തി ഇമിനാ. "സചേ പന ചേതിയസ്സ മഹാപൂജായാ"തിആദികം സബ്ബമ്പി വുത്തപ്പകാരം പച്ചാമസതി, ന "പുരിസസ്സ മാതുഗാമാസുഭ"ന്തിആദികമേവ. പരിഗ്ഗഹിതം സാത്ഥകം, സപ്പായഞ്ച യേന സോ **പരിഗ്ഗഹിതസാത്ഥകസപ്പായോ,** തസ്സ, തേന യഥാനുപുബ്ബികം സമ്പജഞ്ഞപരിഗ്ഗഹണം ദസ്സേതി. വുച്ചമാനയോഗകമ്മസ്സ പവത്തിട്ഠാനതായ ഭാവനായ ആരമ്മണം **കമ്മട്ഠാനം,** തദേവ ഭാവനായ വിസയഭാവതോ **ഗോചര**ന്തി ആഹ **"കമ്മട്ഠാനസങ്ഖാതം ഗോചര"**ന്തി. **ഉഗ്ഗഹേത്വാ**തി യഥാ ഉഗ്ഗഹനിമിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, ഏവം ഉഗ്ഗഹകോസല്ലസ്സ സമ്പാദനവസേന ഉഗ്ഗഹണം കത്വാ. **ഭിക്ഖാചാരഗോചരേ**തി ഭിക്ഖാചാരസങ്ഖാതേ ഗോചരേ, അനേന കമ്മട്ഠാനേ, ഭിക്ഖാചാരേ ച ഗോചരസദ്ദോതി ദസ്സേതി.

ഇധാതി സാസനേ. **ഹരതീ**തി കമ്മട്ഠാനം പവത്തനവസേന നേതി, യാവ പിണ്ഡപാതപടിക്കമാ അനുയുഞ്ജതീതി അത്ഥോ. **ന പച്ചാഹരതീ**തി ആഹാരൂപയോഗതോ യാവ ദിവാഠാനുപസങ്കമനാ കമ്മട്ഠാനം ന പടിനേതി. **തത്ഥാ**തി തേസു ചതൂസു ഭിക്ഖൂസു. **ആവരണീയേഹീ**തി നീവരണേഹി. **പഗേവാ**തി പാതോയേവ . **സരീരപരികമ്മ**ന്തി മുഖധോവനാദിസരീരപടിജഗ്ഗനം. **ദ്വേ തയോ പല്ലങ്കേ**തി ദ്വേ തയോ നിസജ്ജാവാരേ. ഊരുബദ്ധാസനഞ്ഹേത്ഥ പല്ലങ്കോ. **ഉസുമ**ന്തി ദ്വേ തീണി ഉണ്ഹാപനാനി സന്ധായ വുത്തം. **കമ്മട്ഠാനം അനുയുഞ്ജിത്വാ**തി തദഹേ മൂലഭൂതം കമ്മട്ഠാനം അനുയുഞ്ജിത്വാ. **കമ്മട്ഠാനസീസേനേവാ**തി കമ്മട്ഠാനമുഖേനേവ, കമ്മട്ഠാനമവിജഹന്തോ ഏവാതി വുത്തം ഹോതി, തേന "പത്തോപി അചേതനോ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൧൪; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൦൯; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൪.൧൩൨; വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൫൨൩) വക്ഖമാനം കമ്മട്ഠാനം, യഥാപരിഹരിയമാനം വാ അവിജഹിത്വാതി ദസ്സേതി.

ഗന്ത്വാതി പാപുണിത്വാ. ബുദ്ധാനുസ്സതികമ്മട്ഠാനം ചേ, തദേവ നിപച്ചകാരസാധനം. അഞ്ഞഞ്ചേ, അനിപച്ചകാരകരണമിവ ഹോതീതി ദസ്സേതും **"സചേ"**തിആദി വുത്തം. അതബ്ബിസയേന **തം ഠപേത്വാ. "മഹന്തം ചേതിയം ചേ"**തിആദിനാ കമ്മട്ഠാനികസ്സ മൂലകമ്മട്ഠാനമനസികാരസ്സ പപഞ്ചാഭാവദസ്സനം. അഞ്ഞേന പന തഥാപി അഞ്ഞഥാപി വന്ദിതബ്ബമേവ. **തഥേവാ**തി തിക്ഖത്തുമേവ. പരിഭോഗചേതിയതോ സാരീരികചേതിയം ഗരുതരന്തി കത്വാ **"ചേതിയം വന്ദിത്വാ"**തി പുബ്ബകാലകിരിയാവസേന വുത്തം. യഥാഹ അട്ഠകഥായം "ചേതിയം ബാധയമാനാ ബോധിസാഖാ ഹരിതബ്ബാ"തി, (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൪.൨൫൨; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൬൮; വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൮൦൯) അയം ആചരിയസ്സ മതി, **"ബോധിയങ്ഗണം പത്തേനാപീ"**തി പന വചനതോ യദി ചേതിയങ്ഗണതോ ഗതേ ഭിക്ഖാചാരമഗ്ഗേ ബോധിയങ്ഗണം ഭവേയ്യ, സാപി വന്ദിതബ്ബാതി മഗ്ഗാനുക്കമേനേവ "ചേതിയം വന്ദിത്വാ"തി പുബ്ബകാലകിരിയാവചനം, ന തു ഗരുകാതബ്ബതാനുക്കമേന. ഏവഞ്ഹി സതി ബോധിയങ്ഗണം പഠമം പത്തേനാപി ബോധിം വന്ദിത്വാ ചേതിയം വന്ദിതബ്ബം, ഏകമേവ പത്തേനാപി തദേവ വന്ദിതബ്ബം, തദുഭയമ്പി അപ്പത്തേന ന വന്ദിതബ്ബന്തി അയമത്ഥോ സുവിഞ്ഞാതോ ഹോതി. ഭിക്ഖാചാരഗതമഗ്ഗേന ഹി പത്തട്ഠാനേ കത്തബ്ബഅന്തരാവത്തദസ്സനമേതം, ന പന ധുവവത്തദസ്സനം. പുബ്ബേ ഹേസ കതവത്തോയേവ. തേനാഹ "പഗേവ ചേതിയങ്ഗണബോധിയങ്ഗണവത്തം കത്വാ"തിആദി. ബുദ്ധഗുണാനുസ്സരണവസേനേവ ബോധിആദിപരിഭോഗചേതിയേപി നിപച്ചകരണം

ഉപപന്നന്തി ദസ്സേതി **"ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ സമ്മുഖാ വിയ നിപച്ചകാരം ദസ്സേത്വാ"**തി ഇമിനാ. **പടിസാമിതട്ഠാന**ന്തി സോപാനമൂലഭാവസാമഞ്ഞേന വുത്തം, ബുദ്ധാരമ്മണപീതിവിസയഭൂതചേതിയങ്ഗണബോധിയങ്ഗണതോ ബാഹിരട്ഠാനം പത്വാതി വുത്തം ഹോതി.

ഗാമസമീപേതി ഗാമൂപചാരേ. താവ പഞ്ഹം വാ പുച്ഛന്തി, ധമ്മം വാ സോതുകാമാ ഹോന്തീതി സമ്ബന്ധോ. **ജനസങ്ഗഹത്ഥ**ന്തി "മയി അകഥേന്തേ ഏതേസം കോ കഥേസ്സതീ"തി ധമ്മാനുഗ്ഗഹേന മഹാജനസ്സ സങ്ഗഹണത്ഥം. അട്ഠകഥാചരിയാനം വചനം സമത്ഥേതും **"ധമ്മകഥാ ഹി കമ്മട്ഠാനവിനിമുത്താ നാമ നത്ഥീ"**തി വുത്തം. **തസ്മാ**തി യസ്മാ "ധമ്മകഥാ നാമ കാതബ്ബായേവാ"തി അട്ഠകഥാചരിയാ വദന്തി, യസ്മാ വാ ധമ്മകഥാ കമ്മട്ഠാനവിനിമുത്താ നാമ നത്ഥി, തസ്മാ ധമ്മകഥം കഥേത്വാതി സമ്ബന്ധോ. **ആചരിയാനന്ദത്ഥേരേന** (വിഭം॰ മൂലടീ॰ ൫൨൩) പന "തസ്മാ"തി ഏതസ്സ "കഥേതബ്ബായേവാതി വദന്തീ"തി ഏതേന സമ്ബന്ധോ വുത്തോ. **കമ്മട്ഠാനസീസേനേവാ**തി അത്തനാ പരിഹരിയമാനം കമ്മട്ഠാനം അവിജഹനവസേന, തദനുഗുണംയേവ ധമ്മകഥം കഥേത്വാതി അത്ഥോ, ദുതിയപദേപി ഏസേവ നയോ. **അനുമോദനം കത്വാ**തി ഏത്ഥാപി "കമ്മട്ഠാനസീസേനേവാ"തി അധികാരോ. **തത്ഥാ**തി ഗാമതോ നിക്ഖമനട്ഠാനേയേവ.

"പോരാണകഭിക്ഖൂ"തിആദിനാ പോരാണകാചിണ്ണദസ്സനേന യഥാവുത്തമത്ഥം ദള്ഹം കരോതി. **സമ്പത്തപരിച്ഛേദേനേവാ**തി "പരിചിതോ അപരിചിതോ"തിആദിവിഭാഗം അകത്വാ സമ്പത്തകോടിയാ ഏവ, സമാഗമമത്തേനേവാതി അത്ഥോ. **ആനുഭാവേനാ**തി അനുഗ്ഗഹബലേന. **ഭയേ**തി പരചക്കാദിഭയേ. **ഛാതകേ**തി ദുബ്ഭിക്ഖേ.

"പച്ഛിമയാമേപി നിസജ്ജാചങ്കമേഹി വീതിനാമേത്വാ"തിആദിനാ **വുത്തപ്പകാരം. കരോന്തസ്സാ**തി കരമാനസ്സേവ, അനാദരേ ചേതം സാമിവചനം. **കമ്മജതേജോ**തി ഗഹണിം സന്ധായാഹ. **പജ്ജലതീ**തി ഉണ്ഹഭാവം ജനേതി. തതോയേവ ഉപാദിന്നകം ഗണ്ഹാതി, സേദാ മുച്ചന്തി. **കമ്മട്ഠാനം വീഥിം നാരോഹതി** ഖുദാപരിസ്സമേന കിലന്തകായസ്സ സമാധാനാഭാവതോ. **അനുപാദിന്നം** ഓദനാദിവത്ഥു. **ഉപാദിന്നം** ഉദരപടലം. അന്തോകുച്ഛിയഞ്ഹി ഓദനാദിവത്ഥുസ്മിം അസതി കമ്മജതേജോ ഉട്ഠഹിത്വാ ഉദരപടലം ഗണ്ഹാതി, "ഛാതോസ്മി, ആഹാരം മേ ദേഥാ"തി വദാപേതി, ഭുത്തകാലേ ഉദരപടലം മുഞ്ചിത്വാ വത്ഥും ഗണ്ഹാതി, അഥ സത്തോ ഏകഗ്ഗോ ഹോതി, യതോ "ഛായാരക്ഖസോ വിയ കമ്മജതേജോ"തി അട്ഠകഥാസു വുത്തോ. **സോ പഗേവാ**തി ഏത്ഥ "തസ്മാ"തി സേസോ. **ഗോരൂപാന**ന്തി ഗുന്നം, ഗോസമൂഹാനം വാ, വജതോ ഗോചരത്ഥായ നിക്ഖമനവേലായമേവാതി അത്ഥോ. വുത്തവിപരീതനയേന **ഉപാദിന്നകം മുഞ്ചിത്വാ അനുപാദിന്നകം ഗണ്ഹാതി. അന്തരാഭത്തേ**തി ഭത്തസ്സ അന്തരേ, യാവ ഭത്തം ന ഭുഞ്ജതി, താവാതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"കമ്മട്ഠാനസീസേന ആഹാരഞ്ച പരിഭുഞ്ജിത്വാ"**തി. **അവസേസട്ഠാനേ**തി യാഗുയാ അഗ്ഗഹിതട്ഠാനേ. **തതോ**തി ഭുഞ്ജനതോ. **പോങ്ഖാനുപോങ്ഖ**ന്തി കമ്മട്ഠാനാനുപട്ഠാനസ്സ അനവച്ഛേദദസ്സനമേതം, ഉത്തരുത്തരിന്തി അത്ഥോ, യഥാ പോങ്ഖാനുപോങ്ഖം പവത്തായ സരപടിപാടിയാ അനവച്ഛേദോ, ഏവമേതസ്സാപി കമ്മട്ഠാനുപട്ഠാനസ്സാതി വുത്തം ഹോതി. **"ഏദിസാ ചാ"**തിആദിനാ തഥാ കമ്മട്ഠാനമനസികാരസ്സാപി സാത്ഥകഭാവം ദസ്സേതി. **ആസന**ന്തി നിസജ്ജാസനം.

നിക്ഖിത്തധുരോതി ഭാവനാനുയോഗേ അനുക്ഖിത്തധുരോ അനാരദ്ധവീരിയോ. വത്തപടിപത്തിയാ അപരിപൂരണേന സബ്ബവത്താനി ഭിന്ദിത്വാ.

പഞ്ചവിധചേതോഖീലവിനിബന്ധചിത്തോതി പഞ്ചവിധേന ചേതോഖീലേന, വിനിബന്ധേന ച സമ്പയുത്തചിത്തോ. വുത്തഞ്ഹി **മജ്ഝിമാഗമേ ചേതോഖീലസുത്തേ -**

> "കതമസ്സ പഞ്ച ചേതോഖീലാ അപ്പഹീനാ ഹോന്തി? ഇധ ഭിക്ഖവേ ഭിക്ഖു സത്ഥരി കങ്ഖതി, ധമ്മേ കങ്ഖതി, സങ്ഘേ കങ്ഖതി, സിക്ഖായ കങ്ഖതി, സബ്രഹ്മചാരീസു കുപിതോ ഹോതീ"തി, (മ॰ നി॰ ൧.൧൮൫)

> "കതമസ്സ പഞ്ച ചേതസോ വിനിബന്ധാ അസമുച്ഛിന്നാ ഹോന്തി? ഇധ ഭിക്ഖവേ ഭിക്ഖു കാമേ അവീതരാഗോ ഹോതി, കായേ അവീതരാഗോ ഹോതി, രൂപേ അവീതരാഗോ ഹോതി, യാവദത്ഥം ഉദരാവദേഹകം ഭുഞ്ജിത്വാ സേയ്യസുഖം പസ്സസുഖം മിദ്ധസുഖം അനുയുത്തോ വിഹരതി, അഞ്ഞതരം ദേവനികായം പണിധായ ബ്രഹ്മചരിയം ചരതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൮൬). ച -

വിത്ഥാരോ . ആചരിയേന (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൧൫) പന പഞ്ചവിധചേതോവിനിബന്ധചിത്തഭാവോയേവ പദേകദേസമുല്ലിങ്ഗേത്വാ ദസ്സിതോ. ചിത്തസ്സ കചവരഖാണുകഭാവോ ഹി ചേതോഖീലോ, ചിത്തം ബന്ധിത്വാ മുട്ഠിയം വിയ കത്വാ ഗണ്ഹനഭാവോ ചേതസോ വിനിബന്ധോ. പഠമോ ചേത്ഥ വിചികിച്ഛാദോസവസേന, ദുതിയോ ലോഭവസേനാതി അയമേതേസം വിസേസോ. **ചരിത്വാ**തി വിചരിത്വാ. കമ്മട്ഠാനവിരഹവസേന **തുച്ഛോ.**

ഭാവനാസഹിതമേവ ഭിക്ഖായ ഗതം, പച്ചാഗതഞ്ച യസ്സാതി **ഗതപച്ചാഗതികം,** തദേവ വത്തം, തസ്സ വസേന. **അത്തകാമാ**തി അത്തനോ ഹിതസുഖമിച്ഛന്താ, ധമ്മച്ഛന്ദവന്തോതി അത്ഥോ. ധമ്മോ ഹി ഹിതം, സുഖഞ്ച തന്നിമിത്തകന്തി. അഥ വാ വിഞ്ഞൂനം അത്തതോ നിബ്ബിസേസത്താ, അത്തഭാവപരിയാപന്നത്താ ച ധമ്മോ അത്താ നാമ, തം കാമേന്തി ഇച്ഛന്തീതി **അത്തകാമാ.** അധുനാ പന **അത്ഥകാമാ**തി ഹിതവാചകേന അത്ഥസദ്ദേന പാഠോ ദിസ്സതി, ധമ്മസഞ്ഞുത്തം ഹിതമിച്ഛന്താ, ഹിതഭൂതം വാ ധമ്മമിച്ഛന്താതി തസ്സത്ഥോ. **ഇണട്ടാ**തി ഇണേന പീളിതാ. തഥാ സേസപദദ്വയേപി. **ഏത്ഥാ**തി സാസനേ.

ഉസഭം നാമ വീസതി യട്ഠിയോ, **ഗാവുതം** നാമ അസീതി ഉസഭാ. **തായ സഞ്ഞായാ**തി താദിസായ പാസാണസഞ്ഞായ, കമ്മട്ഠാനമനസികാരേന "ഏത്തകം ഠാനമാഗതാ"തി ജാനന്താ ഗച്ഛന്തീതി അധിപ്പായോ. **ന**ന്തി കിലേസം. കമ്മട്ഠാനവിപ്പയുത്തചിത്തേന പാദുദ്ധാരണമകത്ഥുകാമതോ തിട്ഠതി, പച്ഛാഗതോ പന ഠിതിമനതിക്കമിതുകാമതോ. **സോ**തി ഉപ്പന്നകിലേസോ ഭിക്ഖു. **അയ**ന്തി പച്ഛാഗതോ . **ഏത**ന്തി പരസ്സ ജാനനം. **തത്ഥേവാ**തി പതിട്ഠിതട്ഠാനേയേവ. **സോയേവ നയോ**തി "അയം ഭിക്ഖൂ"തിആദികാ യോ പതിട്ഠാനേ വുത്തോ, സോ ഏവ നിസജ്ജായപി നയോ. പച്ഛതോ ആഗച്ഛന്താനം ഛിന്നഭത്തഭാവഭയേനാപി യോനിസോമനസികാരം പരിബ്രൂഹേതീതി ഇദമ്പി പരസ്സ ജാനനേനേവ സങ്ഗഹിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. **പുരിമപാദേയേവാ**തി പഠമം കമ്മട്ഠാനവിപ്പയുത്തചിത്തേന ഉദ്ധരിതപാദവളഞ്ജേയേവ. **ഏതീ**തി ഗച്ഛതി. **"ആലിന്ദകവാസീ മഹാഫുസ്സദേവത്ഥേരോ വിയാ"**തിആദിനാ അട്ഠാനേയേവേതം കഥിതം. "ക്വായം ഏവം പടിപന്നപുബ്ബോ"തി ആസങ്കം നിവത്തേതി.

മദ്ദന്താതി ധഞ്ഞകരണട്ഠാനേ സാലിസീസാദീനി മദ്ദന്താ. **അസ്സാ**തി ഥേരസ്സ, ഉഭയാപേക്ഖവചനമേതം. അസ്സ അരഹത്തപ്പത്തദിവസേ ചങ്കമനകോടിയന്തി ച .

അധിഗമപ്പിച്ഛതായ വിക്ഖേപം കത്വാ, നിബന്ധിത്വാ ച പടിജാനിത്വായേവ **ആരോചേസി.**

പഠമം താവാതി പദസോഭനത്ഥം പരിയായവചനം. **മഹാപധാനന്തി** ഭഗവതോ ദുക്കരചരിയം, അമ്ഹാകം അത്ഥായ ലോകനാഥേന ഛബ്ബസ്സാനി കതം ദുക്കരചരിയം "ഏവാഹം യഥാബലം പൂജേസ്സാമീ"തി അത്ഥോ. പടിപത്തിപൂജായേവ ഹി പസത്ഥതരാ സത്ഥുപൂജാ, ന തഥാ ആമിസപൂജാ. **ഠാനചങ്കമമേവാതി** അധിട്ഠാതബ്ബഇരിയാപഥവസേന വുത്തം, ന ഭോജനകാലാദീസു അവസ്സം കത്തബ്ബനിസജ്ജായ പടിക്ഖേപവസേന. **ഏവസദ്ദേന** ഹി ഇതരായ നിസജ്ജായ, സയനസ്സ ച നിവത്തനം കരോതി. **വിപ്പയുത്തേന ഉദ്ധടേ പടിനിവത്തേന്തോതി** സമ്പയുത്തേന ഉദ്ധരിതപാദേയേവ പുന ഠപനം സന്ധായാഹ. **"ഗാമസമീപം ഗന്ത്വാ"**തി വത്വാ തദത്ഥം വിവരതി **"ഗാവീ നൂ"**തിആദിനാ. **കച്ഛകന്തരതോതി** ഉപകച്ഛന്തരതോ, ഉപകച്ഛേ ലഗ്ഗിതകമണ്ഡലുതോതി വുത്തം ഹോതി. **ഉദകഗണ്ഡൂസന്തി** ഉദകാവഗണ്ഡകാരകം. കതിനം തിഥീനം പൂരണീ **കതിമീ,** "പഞ്ചമീ നു ഖോ പക്ഖസ്സ, അട്ഠമീ"തിആദിനാ ദിവസം വാ പുച്ഛിതോതി അത്ഥോ. അനാരോചനസ്സ അകത്തബ്ബത്താ **ആരോചേതി.** തഥാ ഹി വുത്തം "അനുജാനാമി ഭിക്ഖവേ സബ്ബേഹേവ പക്ഖഗണനം ഉഗ്ഗഹേതു"ന്തിആദി (മഹാവ॰ ൧൫൬).

"ഉദകം ഗിലിത്വാ ആരോചേതീ"തി **വുത്തനയേന. തത്ഥാതി** ഗാമദ്വാരേ. **നിട്ഠുഭനന്തി** ഉദകനിട്ഠുഭനട്ഠാനം. **തേസൂതി** മനുസ്സേസു. ഞാണചക്ഖുസമ്പന്നത്താ **ചക്ഖുമാ. ഈദിസോതി** സുസമ്മട്ഠചേതിയങ്ഗണാദികോ. **വിസുദ്ധിപവാരണന്തി** ഖീണാസവഭാവേന പവാരണം.

വീഥിം ഓതരിത്വാ ഇതോ ചിതോ ച അനോലോകേത്വാ പഠമമേവ വീഥിയോ സല്ലക്ഖേതബ്ബാതി ആഹ **"വീഥിയോ സല്ലക്ഖേത്വാ"**തി. യം സന്ധായ വുത്തം "പാസാദികേന അഭിക്കന്തേന പടിക്കന്തേനാ"തിആദി (പാരാ॰ ൪൩൨). തം ഗമനം ദസ്സേതും **"തത്ഥ ചാ"**തിആദിമാഹ. **"ന ഹി ജവേന പിണ്ഡപാതിയധുതങ്ഗം നാമ കിഞ്ചി അത്ഥീ"**തി ഇമിനാ ജവേന ഗമനേ ലോലുപ്പചാരിതാ വിയ അസാരുപ്പതം ദസ്സേതി. **ഉദകസകടന്തി** ഉദകസാരസകടം. തഞ്ഹി വിസമഭൂമിഭാഗപ്പത്തം നിച്ചലമേവ കാതും വട്ടതി. **തദനുരൂപന്തി** ഭിക്ഖാദാനാനുരൂപം. **"ആഹാരേ പടികൂലസഞ്ഞം ഉപട്ഠപേത്വാ"**തിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം പരതോ ആഗമിസ്സതി. രഥസ്സ അക്ഖാനം തേലേന അബ്ഭഞ്ജനം, വണസ്സ ലേപനം, പുത്തമംസസ്സ ഖാദനഞ്ച തിധാ ഉപമാ യസ്സ ആഹരണസ്സാതി തഥാ. **അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതന്തി** "യാവദേവ ഇമസ്സ കായസ്സ ഠിതിയാ, യാപനായാ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൩; ൨.൨൪, ൩൭൭; സം॰ നി॰ ൪.൧൨൦; അ॰ നി॰ ൬.൫൮; ൮.൯; വിഭ॰ ൫൧൮; മഹാനി॰ ൨൦൬) വുത്തേഹി അട്ഠഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതം കത്വാ. **"നേവ ദവായാ"**തിആദി പന പടിക്ഖേപമത്തദസ്സനം. **ഭത്തകിലമഥന്തി** ഭത്തവസേന ഉപ്പന്നകിലമഥം. **പുരേഭത്താദി** ദിവാവസേന വുത്തം. **പുരിമയാമാദി** രത്തിവസേന.

ഗതപച്ചാഗതേസു കമ്മട്ഠാനസ്സ ഹരണം വത്തന്തി അത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"ഹരണപച്ചാഹരണസങ്ഖാത"**ന്തി ആഹ. **"യദി ഉപനിസ്സയസമ്പന്നോ ഹോതീ"**തി ഇദം "ദേവപുത്തോ ഹുത്വാ"തിആദീസുപി സബ്ബത്ഥ സമ്ബജ്ഝിതബ്ബം. തത്ഥ പച്ചേകബോധിയാ ഉപനിസ്സയസമ്പദാ കപ്പാനം ദ്വേ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി, സതസഹസ്സഞ്ച തജ്ജാ പുഞ്ഞഞാണസമ്ഭാരസമ്ഭരണം, സാവകബോധിയാ അഗ്ഗസാവകാനം ഏകമസങ്ഖ്യേയ്യം, കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച, മഹാസാവകാനം (ഥേരഗാ॰ അട്ഠ॰ ൨.വങ്ഗീസത്ഥേരഗാഥാവണ്ണനാ വിത്ഥാരോ) കപ്പസതസഹസ്സമേവ,

ഇതരേസം പന അതീതാസു ജാതീസു വിവട്ടൂപനിസ്സയവസേന കാലനിയമമന്തരേന നിബ്ബത്തിതം നിബ്ബേധഭാഗിയകുസലം. **“സേയ്യഥാപീ”**തിആദിനാ തസ്മിം തസ്മിം ഠാനന്തരേ ഏതദഗ്ഗട്ഠപിതാനം ഥേരാനം സക്ഖിദസ്സനം. തത്ഥ **ഥേരോ ബാഹിയോ ദാരുചീരിയോ**തി ബാഹിയവിസയേ സഞ്ജാതസംവഡ്ഢതായ ബാഹിയോ, ദാരുചീരപരിഹരണതോ ദാരുചീരിയോതി ച സമഞ്ഞിതോ ഥേരോ. സോ ഹായസ്മാ -

> “തസ്മാ തിഹ തേ ബാഹിയ ഏവം സിക്ഖിതബ്ബം ‘ദിട്ഠേ ദിട്ഠമത്തം ഭവിസ്സതി, സുതേ, മുതേ, വിഞ്ഞാതേ വിഞ്ഞാതമത്തം ഭവിസ്സതീ’തി, ഏവഞ്ഹി തേ ബാഹിയ സിക്ഖിതബ്ബം. യതോ ഖോ തേ ബാഹിയ ദിട്ഠേ ദിട്ഠമത്തം ഭവിസ്സതി, സുതേ, മുതേ, വിഞ്ഞാതേ വിഞ്ഞാതമത്തം ഭവിസ്സതി, തതോ ത്വം ബാഹിയ ന തേന. യതോ ത്വം ബാഹിയ ന തേന, തതോ ബാഹിയ ന തത്ഥ. യതോ ത്വം ബാഹിയ ന തത്ഥ, തതോ ത്വം ബാഹിയ നേവിധ ന ഹുരം ന ഉഭയമന്തരേന, ഏസേവന്തോ ദുക്ഖസ്സാ’തി” (ഉദാ॰ ൧൦).

ഏത്തകായ ദേസനായ അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. ഏവം സാരിപുത്തത്ഥേരാദീനമ്പി മഹാപഞ്ഞതാദിദീപനാനി സുത്തപദാനി വിത്ഥാരതോ വത്തബ്ബാനി. വിസേസതോ പന അങ്ഗുത്തരാഗമേ ഏതദഗ്ഗസുത്തപദാനി (അ॰ നി॰ ൧.൧൮൮) **സിഖാപത്ത**ന്തി കോടിപ്പത്തം നിട്ഠാനപ്പത്തം സബ്ബഥാ പരിപുണ്ണതോ.

തന്തി അസമ്മുയ്ഹനം. **ഏവ**ന്തി ഇദാനി വുച്ചമാനാകാരേന വേദിതബ്ബം. “അത്താ അഭിക്കമതീ”തി ഇമിനാ ദിട്ഠിഗാഹവസേന, **“അഹം അഭിക്കമാമീ”**തി ഇമിനാ മാനഗാഹവസേന, തദുഭയസ്സ പന വിനാ തണ്ഹായ അപ്പവത്തനതോ തണ്ഹാഗാഹവസേനാതി തീഹിപി മഞ്ഞനാഹി അന്ധബാലപുഥുജ്ജനസ്സ അഭിക്കമേ സമ്മുയ്ഹനം ദസ്സേതി. **“തഥാ അസമ്മുയ്ഹന്തോ”**തി വത്വാ തദേവ അസമ്മുയ്ഹനം യേന ഘനവിനിബ്ഭോഗേന ഹോതി, തം ദസ്സേന്തോ **“അഭിക്കമാമീ”**തിആദിമാഹ. **ചിത്തസമുട്ഠാനവായോധാതൂ**തി തേനേവ അഭിക്കമനചിത്തേന സമുട്ഠാനാ, തംചിത്തസമുട്ഠാനികാ വാ വായോധാതു. **വിഞ്ഞത്തി**ന്തി കായവിഞ്ഞത്തിം. **ജനയമാനാ ഉപ്പജ്ജതി** തസ്സാ വികാരഭാവതോ. **ഇതീ**തി തസ്മാ ഉപ്പജ്ജനതോ. **ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരവസേനാ**തി കിരിയമയചിത്തസമുട്ഠാനവായോധാതുയാ വിചലനാകാരസങ്ഖാതകായവിഞ്ഞത്തിവസേന. **തസ്സാ**തി അട്ഠിസങ്ഘാടസ്സ. **അഭിക്കമതോ**തി അഭിക്കമന്തസ്സ. **ഓമത്താ**തി അവമത്താ ലാമകപ്പമാണാ. വായോധാതുതേജോധാതുവസേന **ഇതരാ ദ്വേ** ധാതുയോ.

ഇദം വുത്തം ഹോതി - യസ്മാ ചേത്ഥ വായോധാതുയാ അനുഗതാ തേജോധാതു ഉദ്ധരണസ്സ പച്ചയോ. ഉദ്ധരണഗതികാ ഹി തേജോധാതു, തേന തസ്സാ ഉദ്ധരണേ വായോധാതുയാ അനുഗതഭാവോ ഹോതി, തസ്മാ ഇമാസം ദ്വിന്നമേത്ഥ സാമത്ഥിയതോ അധിമത്തതാ, തഥാ അഭാവതോ പന ഇതരാസം ഓമത്തതാതി. യസ്മാ പന തേജോധാതുയാ അനുഗതാ വായോധാതു അതിഹരണവീതിഹരണാനം പച്ചയോ. കിരിയഗതികായ ഹി വായോധാതുയാ അതിഹരണവീതിഹരണേസു സാതിസയോ ബ്യാപാരോ, തേന തസ്സാ തത്ഥ തേജോധാതുയാ അനുഗതഭാവോ ഹോതി, തസ്മാ ഇമാസം ദ്വിന്നമേത്ഥ സാമത്ഥിയതോ അധിമത്തതാ, ഇതരാസഞ്ച തദഭാവതോ ഓമത്തതാതി ദസ്സേതി **“തഥാ അതിഹരണവീതിഹരണേസൂ”**തി ഇമിനാ. സതിപി ചേത്ഥ അനുഗമകാനുഗന്തബ്ബതാവിസേസേ തേജോധാതുവായോധാതുഭാവമത്തം സന്ധായ തഥാസദ്ദഗ്ഗഹണം കതം. പഠമേ ഹി നയേ തേജോധാതുയാ അനുഗമകതാ, വായോധാതുയാ അനുഗന്തബ്ബതാ, ദുതിയേ

പന വായോധാതുയാ അനുഗമകതാ, തേജോധാതുയാ അനുഗന്തബ്ബതാതി. തത്ഥ അക്കന്തട്ഠാനതോ പാദസ്സ ഉക്ഖിപനം **ഉദ്ധരണം,** ഠിതട്ഠാനം അതിക്കമിത്വാ പുരതോ ഹരണം **അതിഹരണം.** ഖാണുആദിപരിഹരണത്ഥം, പതിട്ഠിതപാദഘട്ടനാപരിഹരണത്ഥം വാ പസ്സേന ഹരണം **വീതിഹരണം,** യാവ പതിട്ഠിതപാദോ, താവ ഹരണം **അതിഹരണം,** തതോ പരം ഹരണം **വീതിഹരണ**ന്തി വാ അയമേതേസം വിസേസോ.

യസ്മാ പഥവീധാതുയാ അനുഗതാ ആപോധാതു വോസ്സജ്ജനേ പച്ചയോ. ഗരുതരസഭാവാ ഹി ആപോധാതു, തേന തസ്സാ വോസ്സജ്ജനേ പഥവീധാതുയാ അനുഗതഭാവോ ഹോതി, തസ്മാ താസം ദ്വിന്നമേത്ഥ സാമത്ഥിയതോ അധിമത്തതാ, ഇതരാസഞ്ച തദഭാവതോ ഓമത്തതാതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"വോസ്സജ്ജനേ…പേ॰… ബലവതിയോ"**തി. യസ്മാ പന ആപോധാതുയാ അനുഗതാ പഥവീധാതു സന്നിക്ഖേപനസ്സ പച്ചയോ. പതിട്ഠാഭാവേ വിയ പതിട്ഠാപനേപി തസ്സാ സാതിസയകിച്ചത്താ ആപോധാതുയാ തസ്സാ അനുഗതഭാവോ ഹോതി, തഥാ ഘട്ടനകിരിയായ പഥവീധാതുയാ വസേന സന്നിരുജ്ഝനസ്സ സിജ്ഝനതോ തസ്സാ സന്നിരുജ്ഝനേപി ആപോധാതുയാ അനുഗതഭാവോ ഹോതി, തസ്മാ വുത്തം **"തഥാ സന്നിക്ഖേപനസന്നിരുജ്ഝനേസൂ"**തി.

അനുഗമകാനുഗന്തബ്ബതാവിസേസേപി സതി പഥവീധാതുആപോധാതുഭാവമത്തം സന്ധായ തഥാസദ്ദഗ്ഗഹണം കതം. പഠമേ ഹി നയേ പഥവീധാതുയാ അനുഗമകതാ, ആപോധാതുയാ അനുഗന്തബ്ബതാ, ദുതിയേ പന ആപോധാതുയാ അനുഗമകതാ, പഥവീധാതുയാ അനുഗന്തബ്ബതാതി. **വോസ്സജ്ജന**ഞ്ചേത്ഥ പാദസ്സ ഓനാമനവസേന വോസ്സഗ്ഗോ, തതോ പരം ഭൂമിആദീസു പതിട്ഠാപനം **സന്നിക്ഖേപനം,** പതിട്ഠാപേത്വാ നിമ്മദ്ദനവസേന ഗമനസ്സ സന്നിരോധോ **സന്നിരുജ്ഝനം.**

തത്ഥാതി തസ്മിം അതിക്കമനേ, തേസു വാ യഥാവുത്തേസു ഉദ്ധരണാതിഹരണവീതിഹരണവോസ്സജ്ജനസന്നിക്ഖേപനസന്നിരുജ്ഝനസങ്ഖാതേസു ഛസു കോട്ഠാസേസു. **ഉദ്ധരണേ**തി ഉദ്ധരണക്ഖണേ. **രൂപാരൂപധമ്മാ**തി ഉദ്ധരണാകാരേന പവത്താ രൂപധമ്മാ, തംസമുട്ഠാപകാ ച അരൂപധമ്മാ. **അതിഹരണം ന പാപുണന്തി** ഖണമത്താവട്ഠാനതോ. സബ്ബത്ഥ ഏസ നയോ. **തത്ഥ തത്ഥേവാ**തി യത്ഥ യത്ഥ ഉദ്ധരണാദികേ ഉപ്പന്നാ, തത്ഥ തത്ഥേവ. ന ഹി ധമ്മാനം ദേസന്തരസങ്കമനം അത്ഥി ലഹുപരിവത്തനതോ. **പബ്ബം പബ്ബ**ന്തി പരിച്ഛേദം പരിച്ഛേദം. **സന്ധി സന്ധീ**തി ഗണ്ഠി ഗണ്ഠി. **ഓധി ഓധീ**തി ഭാഗം ഭാഗം. സബ്ബഞ്ചേതം ഉദ്ധരണാദികോട്ഠാസേ സന്ധായ സഭാഗസന്തതിവസേന വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. ഇതരോ ഏവ ഹി രൂപധമ്മാനമ്പി പവത്തിക്ഖണോ ഗമനയോഗഗമനസ്സാദാനം ദേവപുത്താനം ഹേട്ഠുപരിയേന പടിമുഖം ധാവന്താനം സിരസി, പാദേ ച ബന്ധഖുരധാരാസമാഗമതോപി സീഘതരോ, യഥാ തിലാനം ഭിജ്ജയമാനാനം പടപടായനേന ഭേദോ ലക്ഖീയതി, ഏവം സങ്ഖതധമ്മാനം ഉപ്പാദേനാതി ദസ്സനത്ഥം **"പടപടായന്താ"**തി വുത്തം, ഉപ്പാദവസേന പടപട-സദ്ദം അകരോന്താപി കരോന്താ വിയാതി അത്ഥോ. തിലഭേദലക്ഖണം പടപടായനം വിയ ഹി സങ്ഖതഭേദലക്ഖണം ഉപ്പാദോ ഉപ്പന്നാനമേകന്തതോ ഭിന്നത്താ. **തത്ഥാ**തി അഭിക്കമനേ. **കോ ഏകോ അഭിക്കമതി** നാഭിക്കമതിയേവ. **കസ്സ വാ ഏകസ്സ അഭിക്കമനം** സിയാ, ന സിയാ ഏവ. കസ്മാ? **പരമത്ഥതോ ഹി…പേ॰… ധാതൂനം സയനം,** തസ്മാതി അത്ഥോ. അന്ധബാലപുഥുജ്ജനസമ്മൂള്ഹസ്സ അത്തനോ അഭിക്കമനനിവത്തനഞ്ഹേതം വചനം. അഥ വാ **"കോ ഏകോ…പേ॰… അഭിക്കമന"**ന്തി ചോദനായ "പരമത്ഥതോ ഹീ"തിആദിനാ സോധനാ വുത്താ.

തസ്മിം തസ്മിം കോട്ഠാസേതി യഥാവുത്തേ ഛബ്ബിധേപി കോട്ഠാസേ ഗമനാദികസ്സ അപച്ചാമട്ഠത്താ. "സദ്ധിം രൂപേന ഉപ്പജ്ജതേ, നിരുജ്ഝതീ"തി ച സിലോകപദേന സഹ സമ്ബന്ധോ. തത്ഥ പഠമപദസമ്ബന്ധേ **രൂപേനാ**തി യേന കേനചി സഹുപ്പജ്ജനകേന രൂപേന. ദുതിയപദസമ്ബന്ധേ പന **"രൂപേനാ"**തി ഇദം യം തതോ നിരുജ്ഝമാനചിത്തതോ ഉപരി സത്തരസമചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ ഉപ്പന്നം, തദേവ തസ്സ നിരുജ്ഝമാനചിത്തസ്സ നിരോധേന സദ്ധിം നിരുജ്ഝനകം സത്തരസചിത്തക്ഖണായുകം രൂപം സന്ധായ വുത്തം, അഞ്ഞഥാ രൂപാരൂപധമ്മാ സമാനായുകാ സിയും. യദി ച സിയും, അഥ "രൂപം ഗരുപരിണാമം ദന്ധനിരോധ"ന്തിആദി (വിഭ॰ അട്ഠ॰ പകിണ്ണകകഥാ) അട്ഠകഥാവചനേഹി, "നാഹം ഭിക്ഖവേ അഞ്ഞം ഏകധമ്മമ്പി സമനുപസ്സാമി, യം ഏവം ലഹുപരിവത്തം, യഥയിദം ചിത്ത"ന്തി (അ॰ നി॰ ൧.൪൮) ഏവമാദിപാളിവചനേഹി ച വിരോധോ സിയാ. ചിത്തചേതസികാ ഹി സാരമ്മണസഭാവാ യഥാബലം അത്തനോ ആരമ്മണപച്ചയഭൂതമത്ഥം വിഭാവേന്തോ ഏവ ഉപ്പജ്ജന്തി, തസ്മാ തേസം തംസഭാവനിപ്ഫത്തിഅനന്തരം നിരോധോ, രൂപധമ്മാ പന അനാരമ്മണാ പകാസേതബ്ബാ, ഏവം തേസം പകാസേതബ്ബഭാവനിപ്ഫത്തി സോളസഹി ചിത്തേഹി ഹോതി, തസ്മാ ഏകചിത്തക്ഖണാതീതേന സഹ സത്തരസചിത്തക്ഖണായുകതാ രൂപധമ്മാനമിച്ഛിതാതി. ലഹുപരിവത്തനവിഞ്ഞാണവിസേസസ്സ സങ്ഗതിമത്തപച്ചയതായ തിണ്ണം ഖന്ധാനം, വിസയസങ്ഗതിമത്തതായ ച വിഞ്ഞാണസ്സ ലഹുപരിവത്തിതാ, ദന്ധമഹാഭൂതപച്ചയതായ രൂപസ്സ ഗരുപരിവത്തിതാ. യഥാഭൂതം നാനാധാതുഞാണം ഖോ പന തഥാഗതസ്സേവ, തേന ച പുരേജാതപച്ചയോ രൂപധമ്മോവ വുത്തോ, പച്ഛാജാതപച്ചയോ ച തഥേവാതി രൂപാരൂപധമ്മാനം സമാനക്ഖണതാ ന യുജ്ജതേവ, തസ്മാ വുത്തനയേനേവേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോതി **ആചരിയേന** (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൧൪) വുത്തം , തദേതം ചിത്താനുപരിവത്തിയാ വിഞ്ഞത്തിയാ ഏകനിരോധഭാവസ്സ സുവിഞ്ഞേയ്യത്താ ഏവം വുത്തം. തതോ സവിഞ്ഞത്തികേന പുരേതരം സത്തരസമചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ ഉപ്പന്നേന **രൂപേന** സദ്ധിം **അഞ്ഞം ചിത്തം നിരുജ്ഝതീ**തി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അഞ്ഞം ചിത്തം നിരുജ്ഝതി, അഞ്ഞം ഉപ്പജ്ജതേ ചിത്തന്തി യോജേതബ്ബം. അഞ്ഞോ ഹി സദ്ദക്കമോ, അഞ്ഞോ അത്ഥക്കമോതി. യഞ്ഹി പുരിമുപ്പന്നം ചിത്തം, തം നിരുജ്ഝന്തം അഞ്ഞസ്സ പച്ഛാ ഉപ്പജ്ജമാനസ്സ അനന്തരാദിപച്ചയഭാവേനേവ നിരുജ്ഝതി, തഥാ ലദ്ധപച്ചയമേവ അഞ്ഞമ്പി ഉപ്പജ്ജതേ ചിത്തം, അവത്ഥാവിസേസതോ ചേത്ഥ അഞ്ഞഥാ. യദി ഏവം തേസമുഭിന്നം അന്തരോ ലബ്ഭേയ്യാതി ചോദനം "നോ"തി അപനേതുമാഹ **"അവീചി മനുസമ്ബന്ധോ"**തി, യഥാ വീചി അന്തരോ ന ലബ്ഭതി, തദേവേദന്തി അവിസേസം വിദൂ മഞ്ഞന്തി, ഏവം അനു അനു സമ്ബന്ധോ ചിത്തസന്താനോ, രൂപസന്താനോ ച **നദീസോതോവ** നദിയം ഉദകപ്പവാഹോ വിയ **വത്തതീ**തി അത്ഥോ. **അവീചീ**തി ഹി നിരന്തരതാവസേന ഭാവനപുംസകവചനം.

അഭിമുഖം ലോകിതം **ആലോകിത**ന്തി ആഹ **"പുരതോപേക്ഖന"**ന്തി. യംദിസാഭിമുഖോ ഗച്ഛതി, തിട്ഠതി, നിസീദതി, സയതി വാ, തദഭിമുഖം പേക്ഖനന്തി വുത്തം ഹോതി. യസ്മാ ച താദിസമാലോകിതം നാമ ഹോതി, തസ്മാ തദനുഗതദിസാലോകനം വിലോകിതന്തി ആഹ **"അനുദിസാപേക്ഖന"**ന്തി, അഭിമുഖദിസാനുരൂപഗതേസു വാമദക്ഖിണപസ്സേസു വിവിധാ പേക്ഖനന്തി വുത്തം ഹോതി. ഹേട്ഠാഉപരിപച്ഛാപേക്ഖനഞ്ഹി **"ഓലോകിതഉല്ലോകിതാപലോകിതാനീ"**തി ഗഹിതാനി. **സാരുപ്പവസേനാ**തി സമണപതിരൂപവസേന, ഇമിനാവ അസാരുപ്പവസേന ഇതരേസമഗ്ഗഹണന്തി സിജ്ഝതി. സമ്മജ്ജനപരിഭണ്ഡാദികരണേ ഓലോകിതസ്സ, ഉല്ലോകഹരണാദീസു ഉല്ലോകിതസ്സ, പച്ഛതോ ആഗച്ഛന്തപരിസ്സയപരിവജ്ജനാദീസു അപലോകിതസ്സ ച

സിയാ സമ്ഭവോതി ആഹ **"ഇമിനാ വാ"**തിആദി, ഏതേന ഉപലക്ഖണമത്തഞ്ചേതന്തി ദസ്സേതി.

കായസക്ഖിന്തി കായേന സച്ഛികതം പച്ചക്ഖകാരിനം, സാധകന്തി അത്ഥോ. സോ ഹി ആയസ്മാ വിപസ്സനാകാലേ "യമേവാഹം ഇന്ദ്രിയേസു അഗുത്തദ്വാരതം നിസ്സായ സാസനേ അനഭിരതിആദിവിപ്പകാരം പത്തോ, തമേവ സുട്ഠു നിഗ്ഗഹേസ്സാമീ"തി ഉസ്സാഹജാതോ ബലവഹിരോത്തപ്പോ, തത്ഥ ച കതാധികാരത്താ ഇന്ദ്രിയസംവരേ ഉക്കംസപാരമിപ്പത്തോ, തേനേവ നം സത്ഥാ "ഏതദഗ്ഗം ഭിക്ഖവേ മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരാനം, യദിദം നന്ദോ"തി (അം നിം ൧.൨൩൦) ഏതദഗ്ഗേ ഠപേസി. **നന്ദസ്സാ**തി കത്തുഅത്ഥേ സാമിവചനം. **ഇതീ**തി ഇമിനാ ആലോകനേന.

സാത്ഥകതാ ച സപ്പായതാ ച വേദിതബ്ബാ ആലോകിതവിലോകിതസ്സാതി അജ്ഝാഹരിത്വാ സമ്ബന്ധോ. **തസ്മാ**തി കമ്മട്ഠാനാവിജഹനസ്സേവ ആലോകിതവിലോകിതേ. ഗോചരസമ്പജഞ്ഞഭാവതോ **ഏത്ഥാ**തി ആലോകിതവിലോകിതേ. **അത്തനോ കമ്മട്ഠാനവസേനേവാ**തി ഖന്ധാദികമ്മട്ഠാനവസേനേവ ആലോകനവിലോകനം കാതബ്ബം, ന അഞ്ഞോ ഉപായോ ഗവേസിതബ്ബോതി അധിപ്പായോ. **കമ്മട്ഠാനസീസേനേവാ**തി വക്ഖമാനകമ്മട്ഠാനമുഖേനേവ. യസ്മാ പന ആലോകിതാദി നാമ ധമ്മമത്തസ്സേവ പവത്തിവിസേസോ, തസ്മാ തസ്സ യാഥാവതോ ജാനനം അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞന്തി ദസ്സേതും **"അബ്ഭന്തരേ"**തിആദി വുത്തം. **ആലോകേതാ**തി ആലോകേന്തോ. തഥാ **വിലോകേതാ. വിഞ്ഞത്തി**ന്തി കായവിഞ്ഞത്തിം. **ഇതീ**തി തസ്മാ ഉപ്പജ്ജനതോ. **ചിത്തകിരിയവായോധാതുവിപ്ഫാരവസേനാ**തി കിരിയമയചിത്തസമുട്ഠാനായ വായോധാതുയാ വിചലനാകാരസങ്ഖാതകായവിഞ്ഞത്തിവസേന. **അക്ഖിദല**ന്തി അക്ഖിപടലം. **അധോ സീദതീ**തി ഓസീദന്തം വിയ ഹേട്ഠാ ഗച്ഛതി. **ഉദ്ധം ലങ്ഘേതീ**തി ലങ്ഘേന്തം വിയ ഉപരി ഗച്ഛതി. **യന്തകേനാ**തി അക്ഖിദലേസു യോജിതരജ്ജുയോ ഗഹേത്വാ പരിബ്ഭമനകചക്കേന. **തതോ**തി തഥാ അക്ഖിദലാനമോസീദനുല്ലങ്ഘനതോ. മനോദ്വാരികജവനസ്സ മൂലകാരണപരിജാനനം **മൂലപരിഞ്ഞാ.** ആഗന്തുകസ്സ അബ്ഭാഗതസ്സ, താവകാലികസ്സ ച തങ്ഖണമത്തപവത്തകസ്സ ഭാവോ **ആഗന്തുകതാവകാലികഭാവോ,** തേസം വസേന.

തത്ഥാതി തേസു ഗാഥായ ദസ്സിതേസു സത്തസു ചിത്തേസു. **അങ്ഗകിച്ചം സാധയമാന**ന്തി പധാനഭൂതഅങ്ഗകിച്ചം നിപ്ഫാദേന്തം, സരീരം ഹുത്വാതി വുത്തം ഹോതി. ഭവങ്ഗഞ്ഹി പടിസന്ധിസദിസത്താ പധാനമങ്ഗം, പധാനഞ്ച "സരീര"ന്തി വുച്ചതി, അവിച്ഛേദപ്പവത്തിഹേതുഭാവേന വാ കാരണകിച്ചം സാധയമാനന്തി അത്ഥോ. **തം ആവട്ടേത്വാ**തി ഭവങ്ഗസാമഞ്ഞവസേന വുത്തം, പവത്താകാരവിസേസവസേന പന അതീതാദിനാ തിബ്ബിധം, തത്ഥ ച ഭവങ്ഗുപച്ഛേദസ്സേവ ആവട്ടനം. **തന്നിരോധാ**തി തസ്സ നിരുജ്ഝനതോ, അനന്തരപച്ചയവസേന ഹേതുവചനം. **"പഠമജവനേപി...പേ... സത്തമജവനേപീ"**തി ഇദം പഞ്ചദ്വാരികവീഥിയം "അയം ഇത്ഥീ, അയം പുരിസോ"തി രജ്ജനദുസ്സനമുയ്ഹനാനമഭാവം സന്ധായ വുത്തം. തത്ഥ ഹി ആവജ്ജനവോട്ഠബ്ബനാനം പുരേതരം പവത്തായോനിസോമനസികാരവസേന അയോനിസോ ആവജ്ജനവോട്ഠബ്ബനാകാരേന പവത്തനതോ ഇട്ഠേ ഇത്ഥിരൂപാദിമ്ഹി ലോഭസഹഗതമത്തം ജവനം ഉപ്പജ്ജതി, അനിട്ഠേ ച ദോസസഹഗതമത്തം, ന പനേകന്തരജ്ജനദുസ്സനാദി, മനോദ്വാരേ ഏവ ഏകന്തരജ്ജനദുസ്സനാദി ഹോതി, തസ്സ പന മനോദ്വാരികസ്സ രജ്ജനദുസ്സനാദിനോ പഞ്ചദ്വാരികജവനം മൂലം, യഥാവുത്തം വാ സബ്ബമ്പി ഭവങ്ഗാദി, ഏവം

മനോദ്വാരികജവനസ്സ മൂലകാരണവസേന മൂലപരിഞ്ഞാ വുത്താ, ആഗന്തുകതാവകാലികതാ പന പഞ്ചദ്വാരിക ജവനസ്സേവ അപുബ്ബഭാവവസേന, ഇത്തരതാവസേന ച. **യുദ്ധമണ്ഡലേ**തി സങ്ഗാമപ്പദേസേ. **ഹേട്ഠുപരിയവസേനാ**തി ഹേട്ഠാ ച ഉപരി ച പരിവത്തമാനവസേന, അപരാപരം ഭവങ്ഗുപ്പത്തിവസേനാതി അത്ഥോ. തഥാ ഭവങ്ഗുപ്പാദവസേന ഹി തേസം ഭിജ്ജിത്വാ പതനം, ഇമിനാ പന ഹേട്ഠിമസ്സ, ഉപരിമസ്സ ച ഭവങ്ഗസ്സ അപരാപരുപ്പത്തിവസേന പഞ്ചദ്വാരികജവനതോ വിസദിസസ്സ മനോദ്വാരികജവനസ്സ ഉപ്പാദം ദസ്സേതി തസ്സ വസേനേവ രജ്ജനാദിപവത്തനതോ. തേനേവാഹ **"രജ്ജനാദിവസേന ആലോകിതവിലോകിതം ഹോതീ"**തി.

ആപാഥന്തി ഗോചരഭാവം. **സകകിച്ചനിപ്ഫാദനവസേനാ**തി ആവജ്ജനാദികിച്ചനിപ്ഫാദനവസേന. **ത**ന്തി ജവനം. ചക്ഖുദ്വാരേ രൂപസ്സ ആപാഥഗമനേന ആവജ്ജനാദീനം പവത്തനതോ പവത്തികാരണവസേനേവ **"ഗേഹഭൂതേ"**തി വുത്തം, ന നിസ്സയവസേന. **ആഗന്തുകപുരിസോ വിയാ**തി അബ്ഭാഗതപുരിസോ വിയ. ദുവിധാ ഹി ആഗന്തുകാ അതിഥിഅബ്ഭാഗതവസേന. തത്ഥ കതപരിചയോ **"അതിഥീ"**തി വുച്ചതി, അകതപരിചയോ **"അബ്ഭാഗതോ"**തി, അയമേവിധാധിപ്പേതോ. തേനാഹ **"യഥാ പരഗേഹേ"**തിആദി . **തസ്സാ**തി ജവനസ്സ രജ്ജനദുസ്സനമുയ്ഹനം അയുത്തന്തി സമ്ബന്ധോ. **ആസിനേസൂ**തി നിസിന്നേസു. **ആണാകരണ**ന്തി അത്തനോ വസകരണം.

സദ്ധിം സമ്പയുത്തധമ്മേഹി ഫസ്സാദീഹി. **തത്ഥ തത്ഥേവ** സകകിച്ചനിപ്ഫാദനട്ഠാനേ **ഭിജ്ജന്തി. ഇതീ**തി തസ്മാ ആവജ്ജനാദിവോട്ഠബ്ബനപരിയോസാനാനം ഭിജ്ജനതോ. **ഇത്തരാനീ**തി അചിരട്ഠിതികാനി. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം വചനേ അയം ഉപമാതി അത്ഥോ. ഉദയബ്ബയപരിച്ഛിന്നോ താവ തത്തകോ കാലോ ഏതേസന്തി **താവകാലികാനി,** തസ്സ ഭാവോ, തംവസേന.

ഏതന്തി അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം. **ഏത്ഥാ**തി ഏതസ്മിം യഥാവുത്തധമ്മസമുദായേ. **ദസ്സനം** ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം, തസ്സ വസേനേവ ആലോകനവിലോകനപഞ്ഞായനതോ ആവജ്ജനാദീനമഗ്ഗഹണം.

സമവായേതി സാമഗ്ഗിയം. **തത്ഥാ**തി പഞ്ചക്ഖന്ധവസേന ആലോകനവിലോകന പഞ്ഞായമാനേ. നിമിത്തത്ഥേ ചേതം ഭുമ്മം, തബ്ബിനിമുത്തകോ **കോ ഏകോ ആലോകേതി** ന ത്വേവ ആലോകേതി. **കോ** ച ഏകോ **വിലോകേതി** നത്വേവ വിലോകേതീതി അത്ഥോ.

"തഥാ"തിആദി ആയതനവസേന, ധാതുവസേന ച ദസ്സനം. ചക്ഖുരൂപാനി യഥാരഹം ദസ്സനസ്സ നിസ്സയാരമ്മണപച്ചയോ, തഥാ ആവജ്ജനാ അനന്തരാദിപച്ചയോ, ആലോകോ ഉപനിസ്സയപച്ചയോതി ദസ്സനസ്സ സുത്തന്തനയേന പരിയായതോ പച്ചയതാ വുത്താ. **സഹജാതപച്ചയോ**പി ദസ്സനസ്സേവ, നിദസ്സനമത്തഞ്ചേതം അഞ്ഞമഞ്ഞസമ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതാദിപച്ചയാനമ്പി ലബ്ഭനതോ, ''സഹജാതാദിപച്ചയാ''തിപി അധുനാ പാഠോ ദിസ്സതി. **"ഏവ"**ന്തിആദി നിഗമനം.

ഇദാനി യഥാപാഠം സമിഞ്ജനപസാരണേസു സമ്പജാനം വിഭാവേന്തോ **"സമിഞ്ജിതേ പസാരിതേ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പബ്ബാന**ന്തി പബ്ബഭൂതാനം. തംസമിഞ്ജനപസാരണേനേവ ഹി സബ്ബേസം ഹത്ഥപാദാനം സമിഞ്ജനപസാരണം ഹോതി, പബ്ബമേതേസന്തി വാ **പബ്ബാ** യഥാ ''സദ്ധോ''തി, പബ്ബവന്താനന്തി അത്ഥോ. **ചിത്തവസേനേവാ**തി ചിത്തരുചിയാ ഏവ, ചിത്തസാമത്ഥിയാ വാ. യം യം

ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി സാത്ഥേപി അനത്ഥേപി സമിഞ്ജിതും, പസാരിതും വാ, തംതംചിത്താനുഗതേനേവ സമിഞ്ജനപസാരണമകത്വാതി വുത്തം ഹോതി. **തത്ഥാതി** സമിഞ്ജനപസാരണേസു അത്ഥാനത്ഥപരിഗ്ഗണ്ഹനം വേദിതബ്ബന്തി സമ്ബന്ധോ. **ഖണേ ഖണേതി** തഥാ ഠിതക്ഖണസ്സ ബ്യാപനിച്ഛാവചനം. **വേദനാതി** സന്ഥമ്ഭനാദീഹി രുജ്ജനാ. **"വേദനാ ഉപ്പജ്ജതീ"**തിആദിനാ പരമ്പരപയോജനം ദസ്സേതി. തഥാ **"താ വേദനാ നുപ്പജ്ജന്തീ"**തിആദിനാപി. പുരിമം പുരിമഞ്ഹി പച്ഛിമസ്സ പച്ഛിമസ്സ കാരണവചനം. **കാലേതി** സമിഞ്ജിതും, പസാരിതും വാ യുത്തകാലേ. **ഫാതിന്തി** വുദ്ധിം. ഝാനാദി പന **വിസേസോ.**

തത്രായം നയോതി സപ്പായാസപ്പായഅപരിഗ്ഗണ്ഹനേ വത്ഥുസന്ദസ്സനസംങ്ഖാതോ നയോ. തദപരിഗ്ഗഹണേ ആദീനവദസ്സനേനേവ പരിഗ്ഗഹണേപി ആനിസംസോ വിഭാവിതോതി തേസമിധ ഉദാഹരണം വേദിതബ്ബം. **മഹാചേതിയങ്ഗണേതി** ദുട്ഠഗാമണിരഞ്ഞാ കതസ്സ ഹേമമാലീനാമകസ്സ മഹാചേതിയസ്സ അങ്ഗണേ. വുത്തഞ്ഹി -

> "ദീപപ്പസാദകോ ഥേരോ, രാജിനോ അയ്യകസ്സ മേ;
> ഏവം കിരാഹ നത്താ തേ, ദുട്ഠഗാമണി ഭൂപതി.
>
> മഹാപുഞ്ഞോ മഹാഥൂപം, സോണ്ണമാലിം മനോരമം;
> വീസം ഹത്ഥസതം ഉച്ചം, കാരേസ്സതി അനാഗതേ"തി.

ഭൂമിപ്പദേസോ ചേത്ഥ **അങ്ഗണം** "ഉദങ്ഗണേ തത്ഥ പപം അവിന്ദു"ന്തിആദിസു (ജാ॰ ൧.൧.൨) വിയ, തസ്മാ ഉപചാരഭൂതേ സുസങ്ഖതേ ഭൂമിപ്പദേസേതി അത്ഥോ. **തേനേവ കാരണേന ഗിഹീ ജാതോതി** കായസംസഗ്ഗസമാപജ്ജനഹേതുനാ ഉക്കണ്ഠിതോ ഹുത്വാ ഹീനായാവത്തോ. **ഝായീതി** ഝായനം ഡയ്ഹനമാപജ്ജി. മഹാചേതിയങ്ഗണേപി ചീവരകുടിം കത്വാ തത്ഥ സജ്ഝായം ഗണ്ഹന്തീതി വുത്തം **"ചീവരകുടിദണ്ഡകേ"**തി, ചീവരകുടിയാ ചീവരഛദനത്ഥായ കതദണ്ഡകേതി അത്ഥോ. **"മണിസപ്പോ** നാമ സീഹളദീപേ വിജ്ജമാനാ ഏകാ സപ്പജാതീതി വദന്തീ"തി ആചരിയാനന്ദത്ഥേരേന, (വിഭ॰ മൂലടീ॰ ൨൪൨) **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന** (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൧൪) ച വുത്തം. "കേചി, അപരേ, അഞ്ഞേ"തി വാ അവത്വാ "വദന്തി"ച്ചേവ വചനഞ്ച സാരതോ ഗഹേതബ്ബതാവിഞ്ഞാപനത്ഥം അഞ്ഞഥാ ഗഹേതബ്ബസ്സ അവചനതോ, തസ്മാ ന നീലസപ്പാദി ഇധ "മണിസപ്പോ"തി വേദിതബ്ബോ.

മഹാഥേരവത്ഥുനാതി ഏവംനാമകസ്സ ഥേരസ്സ വത്ഥുനാ. **അന്തേവാസികേഹീതി** തത്ഥ നിസിന്നേസു ബഹൂസു അന്തേവാസികേസു ഏകേന അന്തേവാസികേന. തേനാഹ **"തം അന്തേവാസികാ പുച്ഛിംസൂ"**തി. **കമ്മട്ഠാനന്തി** "അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമാ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൧൪) വക്ഖമാനപ്പകാരം ധാതുകമ്മട്ഠാനം. പകരണതോപി ഹി അത്ഥോ വിഞ്ഞായതീതി. തത്ഥ ഠിതാനം പുച്ഛന്താനം സങ്ഗഹണവസേന "തുമ്ഹേഹീ"തി പുന പുഥുവചനകരണം. ഏവം രൂപം സഭാവോ യസ്സാതി **ഏവരൂപോ** നിഗ്ഗഹിതലോപവസേന തേന , കമ്മട്ഠാനമനസികാരസഭാവേനാതി അത്ഥോ. **ഏവമേത്ഥാപീതി അപി**-സദ്ദേന ഹേട്ഠാ വുത്തം ആലോകിതവിലോകിതപക്ഖമപേക്ഖനം കരോതി. അയം നയോ ഉപരിപി.

സുത്താകഡ്ഢനവസേനാതി യന്തേ യോജിതസുത്താനം ആവിഞ്ഛനവസേന. **ദാരുയന്തസ്സാതി** ദാരുനാ കതയന്തരൂപസ്സ. തം തം കിരിയം യാതി പാപുണാതി, ഹത്ഥപാദാദീഹി വാ തം തം ആകാരം കുരുമാനം യാതി ഗച്ഛതീതി **യന്തം,**

നടകാദിപഞ്ചാലികാരൂപം, ദാരുനാ കതം യന്തം തഥാ, നിദസ്സനമത്തഞ്ചേതം. തഥാ ഹി നം പോത്ഥേന വത്ഥേന അലങ്കരിയത്താ **പോത്ഥലികാ,** പഞ്ച അങ്ഗാനി യസ്സാ സജീവസ്സേവാതി **പഞ്ചാലികാ**തി ച വോഹരന്തി. **ഹത്ഥപാദലള**നന്തി ഹത്ഥപാദാനം കമ്പനം, ഹത്ഥപാദേഹി വാ ലീളാകരണം.

സങ്ഘാടിപത്തചീവരധാരണേതി എത്ഥ സങ്ഘാടിചീവരാനം സമാനധാരണതായ എകതോദസ്സനം ഗന്ധഗരുതാപനയനത്ഥം, അന്തരവാസകസ്സ **നിവാസനവസേന,** സേസാനം **പാരുപനവസേനാ**തി യഥാരഹമത്ഥോ. **തത്ഥാ**തി സങ്ഘാടിചീവരധാരണപത്തധാരണേസു. **വുത്തപ്പകാരോ**തി പച്ചവേക്ഖണവിധിനാ സുത്തേ വുത്തപ്പഭേദോ.

ഉണ്ഹപകതികസ്സാതി ഉണ്ഹാലുകസ്സ പരിളാഹബഹുലകായസ്സ. **സീതാലുകസ്സാ**തി സീതബഹുലകായസ്സ. **ഘന**ന്തി അപ്പിതം. **ദുപട്ട**ന്തി നിദസ്സനമത്തം. "ഉതുദ്ധടാനം ദുസ്സാനം ചതുഗ്ഗുണം സങ്ഘാടിം, ദിഗുണം ഉത്തരാസങ്ഗം, ദിഗുണം അന്തരവാസകം, പംസുകൂലേ യാവദത്ഥ"ന്തി (മഹാവ॰ ൩൪൮) ഹി വുത്തം. **വിപരീത**ന്തി തദുഭയതോ വിപരീതം, തേസം തിണ്ണമ്പി **അസപ്പായം**. കസ്മാതി ആഹ **"അഗ്ഗളാദിദാനേനാ"**തിആദി. ഉദ്ധരിത്വാ അല്ലീയാപനഖണ്ഡം **അഗ്ഗളം.** **ആദി**സദ്ദേന തുന്നകമ്മാദീനി സങ്ഗണ്ഹാതി. **തഥാ**-സദ്ദോ അനുകഡ്ഢനത്ഥോ, അസപ്പായമേവാതി. പട്ടുണ്ണദേസേ പാണകേഹി സഞ്ജാതവത്ഥം **പട്ടുണ്ണം.** വാകവിസേസമയം സേതവണ്ണം **ദുകൂലം. ആദി**സദ്ദേന കോസേയ്യകമ്ബലാദികം സാനുലോമം കപ്പിയചീവരം സങ്ഗണ്ഹാതി. കസ്മാതി വുത്തം **"താദിസഞ്ഹീ"**തിആദി. **അരഞ്ഞേ എകകസ്സ നിവാസന്തരായകര**ന്തി ബ്രഹ്മചരിയന്തരായേകദേസമാഹ. ചോരാദിസാധാരണതോ ച തഥാ വുത്തം. നിപ്പരിയായേന തം അസപ്പായന്തി സമ്ബന്ധോ. അനേനേവ യഥാവുത്തമസപ്പായം അനേകന്തം തഥാരൂപപച്ചയേന കസ്സചി കദാചി സപ്പായസമ്ഭവതോ. ഇദം പന ദ്വയം എകന്തമേവ അസപ്പായം കസ്സചി കദാചിപി സപ്പായാഭാവതോതി ദസ്സേതി. മിച്ഛാ ആജീവന്തി എതേനാതി **മിച്ഛാജീവോ,** അനേസനവസേന പച്ചയപരിയേസനപയോഗോ. നിമിത്തകമ്മാദീഹി പവത്തോ മിച്ഛാജീവോ തഥാ, എതേന എകവീസതിവിധം അനേസനപയോഗമാഹ. വുത്തഞ്ഹി **സുത്തനിപാതട്ഠകഥായം ഖുദ്ദകപാഠട്ഠകഥായഞ്ച മേത്തസുത്തവണ്ണനായം** -

> "യോ ഇമസ്മിം സാസനേ പബ്ബജിത്വാ അത്താനം ന സമ്മാ പയോജേതി, ഖണ്ഡസീലോ ഹോതി , എകവീസതിവിധം അനേസനം നിസ്സായ ജീവികം കപ്പേതി. സേയ്യഥിദം? വേളുദാനം, പത്തദാനം, പുപ്ഫ, ഫല, ദന്തകട്ഠ, മുഖോദക, സിനാന, ചുണ്ണ, മത്തികാദാനം, ചാടുകമ്യതം, മുഗ്ഗസൂപ്യതം, പാരിഭടുതം, ജങ്ഘപേസനികം, വേജ്ജകമ്മം, ദൂതകമ്മം, പഹിണഗമനം, പിണ്ഡപടിപിണ്ഡം, ദാനാനുപ്പദാനം, വത്ഥുവിജ്ജം, നക്ഖത്തവിജ്ജം, അങ്ഗവിജ്ജ"ന്തി.

അഭിധമ്മടീകാകാരേന പന **ആചരിയാനന്ദത്ഥേരേന** എവം വുത്തം -

> "എകവീസതി അനേസനാ നാമ വേജ്ജകമ്മം കരോതി, ദൂതകമ്മം കരോതി, പഹിണകമ്മം കരോതി, ഗണ്ഡം ഫാലേതി, അരുമക്ഖനം ദേതി, ഉദ്ധംവിരേചനം ദേതി, അധോവിരേചനം ദേതി, നത്ഥുതേലം പചതി, വണതേലം പചതി, വേളുദാനം ദേതി, പത്ത, പുപ്ഫ, ഫല, സിനാന, ദന്തകട്ഠ, മുഖോദക, ചുണ്ണ, മത്തികാദാനം ദേതി, ചാടുകമ്മം കരോതി, മുഗ്ഗസൂപിയം, പാരിഭടും, ജങ്ഘപേസനികം ദ്വാവീസതിമം ദൂതകമ്മേന സദിസം, തസ്മാ എകവീസതീ"തി (ധ॰ സ॰ മൂലടീ॰ ൧൪൦-൧൫).

അട്ഠകഥാവചനഞ്ചേത്ഥ **ബ്രഹ്മജാലാദിസുത്തന്ത**നയേന വുത്തം, ടീകാവചനം പന **ഖുദ്ദകവത്ഥുവിഭങ്ഗാദി**അഭിധമ്മനയേന, അതോ ചേത്ഥ കേസഞ്ചി വിസമതാതി വദന്തി, വീമംസിത്വാ ഗഹേതബ്ബം. അപിച **"നിമിത്തകമ്മാദീ"**തി ഇമിനാ നിമിത്തോഭാസപരികഥായോ വുത്താ. **"മിച്ഛാജീവോ"**തി പന യഥാവുത്തപയോഗോ, തസ്മാ നിമിത്തകമ്മഞ്ച മിച്ഛാജീവോ ച, തബ്ബസേന **ഉപ്പന്നം അസപ്പായം** സീലവിനാസനേന അനത്ഥാവഹത്താതി അത്ഥോ. സമാഹാരദ്വന്ദേപി ഹി കത്ഥചി പുല്ലിങ്ഗപയോഗോ ദിസ്സതി യഥാ "ചിത്തുപ്പാദോ"തി. അതിരുചിയേ രാഗാദയോ, അതിഅരുചിയേ ച ദോസാദയോതി ആഹ **"അകുസലാ ധമ്മാ അഭിവഡ്ഢന്തീ"**തി. തന്തി തദുഭയം. **കമ്മട്ഠാനാവിജഹനവസേനാ**തി വക്ഖമാനകമ്മട്ഠാനസ്സ അവിജഹനവസേന.

"അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമാ"തിആദിനാ സങ്ഖേപതോ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം ദസ്സേത്വാ **"തത്ഥ ചീവരമ്പി അചേതന"**ന്തിആദിനാ ചീവരസ്സ വിയ **"കായോപി അചേതനോ"**തി കായസ്സ അത്തസുഞ്ഞതാവിഭാവനേന തമത്ഥം പരിദീപേന്തോ **"തസ്മാ നേവ സുന്ദരം ചീവരം ലഭിത്വാ"**തിആദിനാ വുത്തസ്സ ഇതരീതരസന്തോസസ്സ കാരണം വിഭാവേതീതി ദട്ഠബ്ബം. ഏവഞ്ഹി സമ്ബന്ധോ വത്തബ്ബോ - അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം ദസ്സേന്തോ **"അബ്ഭന്തരേ"**തിആദിമാഹ. അത്തസുഞ്ഞതാവിഭാവനേന പന തദത്ഥം പരിദീപിതും വുത്തം **"തത്ഥ ചീവര"**ന്തിആദി. ഇദാനി അത്തസുഞ്ഞതാവിഭാവനസ്സ പയോജനഭൂതം ഇതരീതരസന്തോസസങ്ഖാതം ലദ്ധഗുണം പകാസേന്തോ ആഹ **"തസ്മാ നേവ സുന്ദര"**ന്തിആദീതി.

തത്ഥ **അബ്ഭന്തരേ**തി അത്തനോ സന്താനേ. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം ചീവരപാരുപനേ. തേസു വാ പാരുപകത്തപാരുപിതബ്ബചീവരേസു. **കായോപീ**തി അത്തപഞ്ഞത്തിമത്തോ കായോപി. "തസ്മാ"തി അജ്ഝാഹരിതബ്ബം, അചേതനത്താതി അത്ഥോ. **അഹ**ന്തി കമ്മഭൂതോ കായോ. **ധാതുയോ**തി ചീവരസങ്ഖാതോ ബാഹിരാ ധാതുയോ. **ധാതുസമൂഹ**ന്തി കായസങ്ഖാതം അജ്ഝത്തികം ധാതുസമൂഹം. പോത്ഥകരൂപപടിച്ഛാദനേ ധാതുയോ ധാതുസമൂഹം പടിച്ഛാദേന്തി വിയാതി സമ്ബന്ധോ. പുസനം സ്നേഹസേചനം, പൂരണം വാ **പോത്ഥം,** ലേപനഖനനകിരിയാ, തേന കതന്തി **പോത്ഥകം,** തമേവ രൂപം തഥാ, ഖനനകമ്മനിബ്ബത്തം ദാരുമത്തികാദിരൂപമിധാധിപ്പേതം. **തസ്മാ**തി അചേതനത്താ, അത്തസുഞ്ഞഭാവതോ വാ.

നാഗാനം നിവാസോ വമ്മികോ **നാഗവമ്മികോ.** ചിത്തീകരണട്ഠാനഭൂതോ രുക്ഖോ **ചേതിയരുക്ഖോ.** കേഹിചി സക്കതസ്സാപി കേഹിചി അസക്കതസ്സ കായസ്സ ഉപമാനഭാവേന യോഗ്യത്താ തേസമിധ കഥനം. **തേഹീ**തി മാലാഗന്ധഗൂഥമുത്താദീഹി. അത്തസുഞ്ഞതായ നാഗവമ്മികചേതിയരുക്ഖാദീഹി വിയ കായസങ്ഖാതേന അത്തനാ സോമനസ്സം വാ ദോമനസ്സം വാ ന കാതബ്ബന്തി വുത്തം ഹോതി.

"ലഭിസ്സാമി വാ, നോ വാ"തി പച്ചവേക്ഖണപുബ്ബകേന "ലഭിസ്സാമീ"തി അത്ഥസമ്പസ്സനേനേവ ഗഹേതബ്ബം. ഏവഞ്ഹി സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം ഭവതീതി ആഹ **"സഹസാവ അഗ്ഗഹേത്വാ"**തിആദി.

ഗരുപത്തോതി അതിഭാരഭൂതോ പത്തോ. ചത്താരോ വാ പഞ്ച വാ ഗണ്ഠികാ **ചതുപഞ്ചഗണ്ഠികാ** യഥാ "ദ്വത്തിപത്താ (പാചി॰ ૨൩൨), ഛപ്പഞ്ചവാചാ"തി (പാചി॰ ൬൪) അഞ്ഞപദഭൂതസ്സ ഹി വാ-സദ്ദസ്സേവ അത്ഥോ ഇധ പധാനോ ചതുഗണ്ഠികാഹതോ വാ പഞ്ചഗണ്ഠികാഹതോ വാ പത്തോ

ദുബ്ബിസോധനീയോതി വികപ്പനവസേന അത്ഥസ്സ ഗയ്ഹമാനത്താ. ആഹതാ ചതുപഞ്ചഗണ്ഠികാ യസ്സാതി **ചതുപഞ്ചഗണ്ഠികാഹതോ** യഥാ "അഗ്യാഹിതോ"തി, ചതുപഞ്ചഗണ്ഠികാഹി വാ ആഹതോ തഥാ, ദുബ്ബിസോധനീയഭാവസ്സ ഹേതുഗബ്ഭവചനഞ്ചേതം. കാമഞ്ച**ഊനപഞ്ചബന്ധനസിക്ഖാപദേ** (പാരാം ന്ന്ഫ്വ) പഞ്ചഗണ്ഠികാഹതോപി പത്തോ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബഭാവേന വുത്തോ, ദുബ്ബിസോധനീയതാമത്തേന പന പലിബോധകരണതോ ഇധ അസപ്പായോതി ദട്ഠബ്ബം. **ദുദ്ധോതപത്തോ**തി അഗണ്ഠികാഹതമ്പി പകതിയാവ ദുബ്ബിസോധനീയപത്തം സന്ധായാഹ. **"തം ധോവന്തസ്സേവാ"**തിആദി തദുഭയസ്സാപി അസപ്പായഭാവേ കാരണം. **"മണിവണ്ണപത്തോ പന ലോഭനീയോ"**തി ഇമിനാ കിഞ്ചാപി സോ വിനയപരിയായേന കപ്പിയോ, സുത്തന്തപരിയായേന പന അന്തരായകരണതോ അസപ്പായോതി ദസ്സേതി. "പത്തം ഭമം ആരോപേത്വാ മജ്ജിത്വാ പചന്തി 'മണിവണ്ണം കരിസ്സാമാ'തി, ന വട്ടതീ"തി (പാരാം അട്ഠം ഫ്വ.പാളിമുത്തകവിനിച്ഛയോ) ഹി **വിനയട്ഠകഥാസു** പചനകിരിയാമത്തമേവ പടിക്ഖിത്തം. തഥാ ഹി വദന്തി "മണിവണ്ണം പന പത്തം അഞ്ഞേന കതം ലഭിത്വാ പരിഭുഞ്ജിതും വട്ടതീ"തി (സാരത്ഥം ടീം ഢ.വ്വര) "താദിസഞ്ഹി അരഞ്ഞേ ഏകകസ്സ നിവാസന്തരായകര"ന്തിആദിനാ ചീവരേ വുത്തനയേന "നിമിത്തകമ്മാദിവസേന ലദ്ധോ പന ഏകന്തഅകപ്പിയോ സീലവിനാസനേന അനത്ഥാവഹത്താ"തിആദിനാ അമ്ഹേഹി വുത്തനയോപി യഥാരഹം നേതബ്ബോ. **സേവമാനസ്സാ**തി ഹേത്വന്തോ ഗധവചനം അഭിവഡ്ഢനപരിഹായനസ്സ.

"അബ്ഭന്തരേ"തിആദി സങ്ഖേപോ. **"തത്ഥാ"**തിആദി അത്തസുഞ്ഞതാവിഭാവനേന വിത്ഥാരോ. **സണ്ഡാസേനാ**തി കമ്മാരാനം അയോഗഹണവിസേസേന. **അഗ്ഗിവണ്ണപത്തഗ്ഗഹണേ**തി അഗ്ഗിനാ ഝാപിതത്താ അഗ്ഗിവണ്ണഭൂതപത്തസ്സ ഗഹണേ. രാഗാദിപരിളാഹജനകപത്തസ്സ ഈദിസമേവ ഉപമാനം യുത്തന്തി ഏവം വുത്തം.

"അപിചാ"തിആദിനാ സങ്ഘാടിചീവരപത്തധാരണേസു ഏകതോ അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം ദസ്സേതി. ഛിന്നഹത്ഥപാദേ അനാഥമനുസ്സേതി സമ്ബന്ധോ. **നീലമക്ഖികാ** നാമ ആസാടികകാരികാ. ഗവാദീനഞ്ഹി വണേസു നീലമക്ഖികാഹി കതാ അനയബ്യസനഹേതുഭൂതാ അണ്ഡകാ **ആസാടികാ** നാമ വുച്ചതി. **അനാഥസാലായ**ന്തി അനാഥാനം നിവാസസാലായം. **ദയാലുകാ**തി കരുണാബഹുലാ. **വണമത്തചോളകാനീ**തി വണപ്പമാണേന പടിച്ഛാദനത്ഥായ ഛിന്നചോളഖണ്ഡകാനി. **കേസഞ്ചീ**തി ബഹൂസു കേസഞ്ചി അനാഥമനുസ്സാനം. **ഥൂലാനീ**തി ഥദ്ധാനി. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം പാപുണനേ, ഭാവലക്ഖണേ, നിമിത്തേ വാ ഏതം ഭുമ്മം. കസ്മാതി വുത്തം **"വണപടിച്ഛാദനമത്തേനേവാ"**തിആദി. **ചോളകേന, കപാലേനാ**തി ച അത്ഥയോഗേ കമ്മത്ഥേ തതിയാ, കരണത്ഥേ വാ. വണപടിച്ഛാദനമത്തേനേവ ഭേസജ്ജകരണമത്തേനേവാതി പന വിസേസനം, ന പന മണ്ഡനാനുഭവനാദിപ്പകാരേന അത്ഥോതി. സങ്ഖാരദുക്ഖതാദീഹി നിച്ചാതുരസ്സ കായസ്സ പരിഭോഗഭൂതാനം പത്തചീവരാനം ഏദിസമേവ ഉപമാനമുപപന്നന്തി തഥാ വചനം ദട്ഠബ്ബം. സുഖുമത്തസല്ലക്ഖണേന ഉത്തമസ്സ സമ്പജാനസ്സ കരണസീലത്താ, പുരിമേഹി ച സമ്പജാനകാരീഹി ഉത്തമത്താ **ഉത്തമസമ്പജാനകാരീ.**

അസനാദികിരിയായ കമ്മവിസേസയോഗതോ അസിതാദിപദേഹേവ കമ്മവിസേസസഹിതോ കിരിയാവിസേസോ വിഞ്ഞായതീതി വുത്തം **"അസിതേതി പിണ്ഡപാതഭോജനേ"**തിആദി. **അട്ഠവിധോപി അത്ഥോ**തി അട്ഠപ്പകാരോപി പയോജനവിസേസോ.

തത്ഥ പിണ്ഡപാതഭോജനാദീസു അത്ഥോ നാമ ഇമിനാ **മഹാസിവത്ഥേര**വാദവസേന "ഇമസ്സ കായസ്സ ഠിതിയാ"തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൪.൧൨൦; അ॰ നി॰ ൩.൧൬; ൪.൩൭; ധ॰ സ॰ ൧൩൫൫; മഹാനി॰ ൨൦൬) സുത്തേ വുത്തം അട്ഠവിധമ്പി പയോജനം ദസ്സേതി. **മഹാസിവത്ഥേരോ** (ധ॰ സ॰ ൧.൧൩൫൫) ഹി "ഹേട്ഠാ ചത്താരി അങ്ഗാനി പടിക്ഖേപോ നാമ, ഉപരി പന അട്ഠങ്ഗാനി പയോജനവസേന സമോധാനേതബ്ബാനീ"തി വദതി. തത്ഥ "യാവദേവ ഇമസ്സ കായസ്സ ഠിതിയാ"തി ഏകമങ്ഗം, "യാപനായാ"തി ഏകം, "വിഹിംസൂപരതിയാ"തി ഏകം, "ബ്രഹ്മചരിയാനുഗ്ഗഹായാ"തി ഏകം, "ഇതി പുരാണഞ്ച വേദനം പടിഹങ്ഖാമീ"തി ഏകം, "നവഞ്ച വേദനം ന ഉപ്പാദേസ്സാമീ"തി ഏകം, "യാത്രാ ച മേ ഭവിസ്സതീ"തി ഏകം, "അനവജ്ജതാ ചാ"തി ഏകം, ഫാസുവിഹാരോ പന ഭോജനാനിസംസമത്തന്തി ഏവം അട്ഠ അങ്ഗാനി പയോജനവസേന സമോധാനേതബ്ബാനി. അഞ്ഞഥാ പന "നേവ ദവായാ"തി ഏകമങ്ഗം, "ന മദായാ"തി ഏകം, "ന മണ്ഡനായാ"തി ഏകം, "ന വിഭൂസനായാ"തി ഏകം, "യാവദേവ ഇമസ്സ കായസ്സ ഠിതിയാ യാപനായാ"തി ഏകം, "വിഹിംസൂപരതിയാ ബ്രഹ്മചരിയാനുഗ്ഗഹായാ"തി ഏകം, "ഇതി പുരാണഞ്ച വേദനം പടിഹങ്ഖാമി, നവഞ്ച വേദനം ന ഉപ്പാദേസ്സാമീ"തി ഏകം, "യാത്രാ ച മേ ഭവിസ്സതീ"തി ഏകം, "അനവജ്ജതാ ച ഫാസുവിഹാരോ ചാ"തി പന ഭോജനാനിസംസമത്തന്തി വുത്താനി അട്ഠങ്ഗാനി ഇധാനധിപ്പേതാനി. കസ്മാതി ചേ? പയോജനാനമേവ അഭാവതോ, തേസമേവ ച ഇധ അത്ഥസദ്ദേന വുത്തത്താ. നനു ച **"നേവദവായാതിആദിനാ നയേന വുത്തോ"**തി മരിയാദവചനേന ദുതിയനയസ്സേവ ഇധാധിപ്പേതഭാവോ വിഞ്ഞായതീതി? ന, "നേവ ദവായാ"തിആദിനാ പടിക്ഖേപങ്ഗദസ്സനമുഖേന പച്ചവേക്ഖണപാളിയാ ദേസിതത്താ, യഥാദേസിതതന്തിക്കമസ്സേവ മരിയാദഭാവേന ദസ്സനതോ. പാഠക്കമേനേവ ഹി "നേവ ദവായാതിആദിനാ നയേനാ"തി വുത്തം, ന അത്ഥക്കമേന, തേന പന "ഇമസ്സ കായസ്സ ഠിതിയാതിആദിനാ നയേനാ"തി വത്തബ്ബന്തി.

തിധാ ദേന്തേ ദ്വിധാ ഗാഹം സന്ധായ **"പടിഗ്ഗഹണം നാമാ"**തി വുത്തം, ഭോജനാദിഗഹണത്ഥായ ഹത്ഥഓതാരണം ഭുഞ്ജനാദിഅത്ഥായ ആലോപകരണന്തിആദിനാ അനുക്കമേന ഭുഞ്ജനാദിപയോഗോ വായോധാതുവസേനേവ വിഭാവിതോ. **വായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവാ**തി ഏത്ഥ **ഏവ**-സദ്ദേന നിവത്തേതബ്ബം ദസ്സേതി **"ന കോചീ"**തിആദിനാ. **കുഞ്ചികാ** നാമ അവാപുരണം, യം "താളോ"തിപി വദന്തി. **യന്തകേനാ**തി ചക്കയന്തകേന. യതതി ഉഗ്ഘാടനനിഗ്ഘാടനഉക്ഖിപനനിക്ഖിപനാദീസു വായമതി ഏതേനാതി ഹി **യന്തകം.** സഞ്ചുണ്ണകരണം **മുസലകിച്ചം.** അന്തോകത്വാ പതിട്ഠാപനം **ഉദുക്ഖലകിച്ചം.** ആലോളിതവിലോളിതവസേന പരിവത്തനം **ഹത്ഥകിച്ചം. ഇതീതി** ഏവം. **തത്ഥാ**തി ഹത്ഥകിച്ചസാധനേ, ഭാവലക്ഖണേ, നിമിത്തേ വാ ഭുമ്മം. **തനുകഖേളോ**തി പസന്നഖേളോ. **ബഹലഖേളോ**തി ആവിലഖേളോ. ജിവ്ഹാസങ്ഖാതേന ഹത്ഥേന ആലോളിതവിലോളിതവസേന ഇതോ ചിതോ ച പരിവത്തകം **ജിവ്ഹാഹത്ഥപരിവത്തകം. കടച്ഛു, ദബ്ബീ**തി കത്ഥചി പരിയായവചനം. "പുമേ കടച്ഛു ദബ്ബിത്ഥീ"തി ഹി വുത്തം. ഇധ പന യേന ഭോജനാദീനി അന്തോകത്വാ ഗണ്ഹാതി, സോ **കടച്ഛു,** യായ പന തേസമുദ്ധരണാദീനി കരോതി, സാ **ദബ്ബീ**തി വേദിതബ്ബം. **പലാലസന്ഥാരന്തി** പതിട്ഠാനഭൂതം പലാലാദിസന്ഥാരം. നിദസ്സനമത്തഞ്ഹേതം. **ധാരേന്തോ**തി പതിട്ഠാനഭാവേന സമ്പടിച്ഛന്തോ. പഥവീസന്ധാരകജലസ്സ തംസന്ധാരകവായുനാ വിയ പരിഭുത്താഹാരസ്സ വായോധാതുനാവ ആമാസയേ അവട്ഠാനന്തി ദസ്സേതി **"വായോധാതുവസേനേവ തിട്ഠതീ"**തി ഇമിനാ. തഥാ പരിഭുത്തഞ്ഹി ആഹാരം വായോധാതു ഹേട്ഠാ ച തിരിയഞ്ച ഘനം പരിവടുമം കത്വാ യാവ പക്കാ

സന്നിരുജ്ഝനവസേന ആമാസയേ പതിട്ഠിതം കരോതീതി. **ഉദ്ധനം** നാമ യത്ഥ ഉക്ഖലിയാദീനി പതിട്ഠാപേത്വാ പചന്തി, യാ "ചുല്ലീ"തിപി വുച്ചതി. രസ്സദണ്ഡോ **ദണ്ഡകോ.** പതോദോ **യട്ഠി. ഇതീ**തി വുത്തപ്പകാരമതിദിസതി. വുത്തപ്പകാരസ്സേവ ഹി ധാതുവസേന വിഭാവനാ. തത്ഥ **അതിഹരതീതി** യാവ മുഖാ അഭിഹരതി. **വീതിഹരതീ**തി തതോ കുച്ഛിയം വിമിസ്സം കരോന്തോ ഹരതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൧൪) **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരോ, ആചരിയാനന്ദത്ഥേരോ** പന "തതോ യാവ കുച്ഛി, താവ ഹരതീ"തി (വിഭ॰ മൂലടീ॰ ൭൨൧) ആഹ. തദുഭയമ്പി അത്ഥതോ ഏകമേവ ഉഭയത്ഥാപി കുച്ഛിസമ്ബന്ധമത്തം ഹരണസ്സേവ അധിപ്പേതത്താ.

അപിച **അതിഹരതീ**തി മുഖദ്വാരം അതിക്കാമേന്തോ ഹരതി. **വീതിഹരതീ**തി കുച്ഛിഗതം പസ്സതോ ഹരതി. **ധാരേതീതി** ആമാസയേ പതിട്ഠിതം കരോതി . **പരിവത്തേതീ**തി അപരാപരം പരിവത്തനം കരോതി. **സഞ്ചുണ്ണേതീതി** മുസലേന വിയ സഞ്ചുണ്ണനം കരോതി. **വിസോസേതീ**തി വിസോസനം നാതിസുക്ഖം കരോതി. **നീഹരതീ**തി കുച്ഛിതോ ബഹി നിദ്ധാരേതി. പഥവീധാതുകിച്ചേസുപി യഥാവുത്തോയേവ അത്ഥോ. താനി പന ആഹാരസ്സ ധാരണപരിവത്തനസഞ്ചുണ്ണനവിസോസനാനി പഥവീസഹിതാ ഏവ വായോധാതു കാതും സക്കോതി, ന കേവലാ, തസ്മാ താനി പഥവീധാതുയാപി കിച്ചഭാവേന വുത്താനി. **സിനേഹേതീ**തി തേമേതി. **അല്ലത്തഞ്ച അനുപാലേതീ**തി യഥാ വായോധാതുആദീഹി അതിവിയ സോസനം ന ഹോതി, തഥാ അല്ലഭാവഞ്ച നാതിഅല്ലതാകരണവസേന അനുപാലേതി. **അഞ്ജസോ**തി ആഹാരസ്സ പവിസനപരിവത്തനനിക്ഖമനാദീനം മഗ്ഗോ. **വിഞ്ഞാണധാതൂതി** മനോവിഞ്ഞാണധാതു പരിയേസനജ്ഝോഹരണാദിവിജാനനസ്സ അധിപ്പേതത്താ. **തത്ഥ തത്ഥാ**തി തസ്മിം തസ്മിം പരിയേസനജ്ഝോഹരണാദികിച്ചേ. തംതംവിജാനനസ്സ പച്ചയഭൂതോ തംനിപ്ഫാദകോയേവ പയോഗോ **സമ്മാപയോഗോ** നാമ. യേന ഹി പയോഗേന പരിയേസനാദി നിപ്ഫജ്ജതി,. സോ തബ്ബിസയവിജാനനമ്പി നിപ്ഫാദേതി നാമ തദവിനാഭാവതോ. **തമന്വായ** ആഗമ്മാതി അത്ഥോ. **ആഭുജതീതി** പരിയേസനവസേന, അജ്ഝാഹരണജിണ്ണാജിണ്ണതാദിപടിസംവേദനവസേന ച താനി പരിയേസനജ്ഝോഹരണജിണ്ണാജിണ്ണതാദീനി ആവജ്ജേതി വിജാനാതി. ആവജ്ജനപുബ്ബകത്താ വിജാനനസ്സ വിജാനനമ്പേത്ഥ ഗഹിതന്തി വേദിതബ്ബം. അഥ വാ **സമ്മാപയോഗോ** നാമ സമ്മാപടിപത്തി. **തമന്വായ** ആഗമ്മ. "അബ്ഭന്തരേ അത്താ നാമ കോചി ഭുഞ്ജനകോ നത്ഥീ"തിആദിനാ **ആഭുജതി** സമന്നാഹരതി, വിജാനാതീതി അത്ഥോ. ആഭോഗപുബ്ബകോ ഹി സബ്ബോ വിഞ്ഞാണബ്യാപാരോതി "ആഭുജതി"ച്ചേവ വുത്തം.

ഗമനതോതി ഭിക്ഖാചാരവസേന ഗോചരഗാമം ഉദ്ദിസ്സ ഗമനതോ. പച്ചാഗമനമ്പി ഗമനസഭാവത്താ ഇമിനാവ സങ്ഗഹിതം. **പരിയേസനതോ**തി ഗോചരഗാമേ ഭിക്ഖായ ആഹിണ്ഡനതോ. പരിയേസനസഭാവത്താ ഇമിനാവ പടിക്കമനസാലാദിഉപസങ്കമനമ്പി സങ്ഗഹിതം. **പരിഭോഗതോ**തി ദന്തമുസലേഹി സഞ്ചുണ്ണേത്വാ ജിവ്ഹായ സമ്പരിവത്തനക്ഖണേയേവ അന്തരഹിതവണ്ണഗന്ധസങ്ഖാരവിസേസം സുവാനദോണിയം സുവാനവമഥു വിയ പരമജേഗുച്ഛം ആഹാരം പരിഭുഞ്ജനതോ. **ആസയതോ**തി ഏവം പരിഭുത്തസ്സ ആഹാരസ്സ പിത്തസേമ്ഹപുബ്ബലോഹിതാസയഭാവൂപഗമനേന പരമജിഗുച്ഛനഹേതുഭൂതതോ ആമാസയസ്സ ഉപരി പതിട്ഠാനകപിത്താദിചതുബ്ബിധാസയതോ. ആസയതി ഏകജ്ഝം പവത്തമാനോപി കമ്മബലവവത്ഥിതോ ഹുത്വാ മരിയാദവസേന അഞ്ഞമഞ്ഞം അസങ്കരതോ തിട്ഠതി പവത്തതി ഏത്ഥാതി ഹി **ആസയോ,** ആമാസയസ്സ ഉപരി പതിട്ഠാനകോ

പിത്താദി ചതുബ്ബിധാസയോ. മരിയാദത്ഥോ ഹി അയമാകാരോ. **നിധാനതോ**തി ആമാസയതോ. നിധേതി യഥാഭുത്തോ ആഹാരോ നിചിതോ ഹുത്വാ തിട്ഠതി ഏത്ഥാതി ഹി ആമാസയോ **"നിധാന"**ന്തി വുച്ചതി. **അപരിപക്കതോ**തി ഭുത്താഹാരപരിപാചനേന ഗഹണിസങ്ഖാതേന കമ്മജതേജസാ അപരിപാകതോ. **പരിപക്കതോ**തി യഥാവുത്തകമ്മജതേജസാവ പരിപാകതോ. **ഫലതോ**തി നിപ്ഫത്തിതോ, സമ്മാപരിപച്ചമാനസ്സ, അസമ്മാപരിപച്ചമാനസ്സ ച ഭുത്താഹാരസ്സ യഥാക്കമം കേസാദികുണപദട്ടുആദിരോഗാഭിനിപ്ഫത്തിസങ്ഖാതപയോജനതോതി വാ അത്ഥോ. "ഇദമസ്സ ഫല"ന്തി ഹി വുത്തം. **നിസ്സന്ദനതോ**തി അക്ഖികണ്ണാദീസു അനേകദ്വാരേസു ഇതോ ചിതോ ച വിസ്സന്ദനതോ. വുത്തഞ്ഹി -

"അന്നം പാനം ഖാദനീയം, ഭോജനഞ്ച മഹാരഹം;
ഏകദ്വാരേന പവിസിത്വാ, നവദ്വാരേഹി സന്ദതീ"തി. (വിസുദ്ധി॰ ൧.൩൦൩);

സമ്മക്ഖനതോതി ഹത്ഥഓട്ഠാദിഅങ്ഗേസു നവസു ദ്വാരേസു പരിഭോഗകാലേ, പരിഭുത്തകാലേ ച യഥാരഹം സബ്ബസോ മക്ഖനതോ. സബ്ബത്ഥ ആഹാരേ പടിക്കൂലതാ പച്ചവേക്ഖിതബ്ബാതി സഹ പാഠസേസേന യോജനാ. തംതംകിരിയാനിപ്ഫത്തിപടിപാടിവസേന ചായം "ഗമനതോ"തിആദികാ അനുപുബ്ബീ ഠപിതാ. സമ്മക്ഖനം പന പരിഭോഗാദീസു ലബ്ഭമാനമ്പി നിസ്സന്ദവസേന വിസേസതോ പടിക്കൂലന്തി സബ്ബപച്ഛാ ഠപിതന്തി ദട്ഠബ്ബം.

പത്തകാലേതി യുത്തകാലേ, യഥാവുത്തേന വാ തേജേന പരിപച്ചനതോ ഉച്ചാരപസ്സാവഭാവം പത്തകാലേ. വേഗസന്ധാരണേന ഉപ്പന്നപരിളാഹത്താ **സകലസരീരതോ സേദാ മുച്ചന്തി.** തതോയേവ **അക്ഖീനി** പരിബ്ഭമന്തി, **ചിത്തഞ്ച ഏകഗ്ഗം ന ഹോതി. അഞ്ഞേ ച** സൂലഭഗന്ദരാദയോ **രോഗാ ഉപ്പജ്ജന്തി. സബ്ബം** തന്തി സേദമുച്ചനാദികം.

അട്ഠാനേതി മനുസ്സാമനുസ്സപരിഗ്ഗഹിതേ ഖേത്തദേവായതനാദികേ അയുത്തട്ഠാനേ. താദിസേ ഹി കരോന്തം കുദ്ധാ മനുസ്സാ, അമനുസ്സാ വാ ജീവിതക്ഖയമ്പി പാപേന്തി. **ആപത്തീ**തി പന ഭിക്ഖുഭിക്ഖുനീനം യഥാരഹം ദുക്കടപാചിത്തിയാ. **പതിരൂപേ ഠാനേ**തി വുത്തവിപരീതേ ഠാനേ. **സബ്ബം** തന്തി ആപത്തിആദികം.

നിക്ഖമാപേതാ അത്താ നാമ അത്ഥി, തസ്സ കാമതായ നിക്ഖമനന്തി ബാലമഞ്ഞനം നിവത്തേതും **"അകാമതായാ"**തി വുത്തം, അത്തനോ അനിച്ഛായ അപയോഗേന വായോധാതുവിപ്ഫാരേനേവ നിക്ഖമതീതി വുത്തം ഹോതി. **സന്നിചിതാ**തി സമുച്ചയേന ഠിതാ. **വായുവേഗസമുപ്പീളിതാ**തി വായോധാതുയാ വേഗേന സമന്തതോ അവപീളിതാ, നിക്ഖമനസ്സ ചേതം ഹേതുവചനം. **"സന്നിചിതാ ഉച്ചാരപസ്സാവാ"**തി വത്വാ **"സോ പനായം ഉച്ചാരപസ്സാവോ"**തി പുന വചനം സമാഹാരദ്വന്ദേപി പുല്ലിങ്ഗപയോഗസ്സ സമ്ഭവതാദസ്സനത്ഥം. ഏകത്തമേവ ഹി തസ്സ നിയതലക്ഖണന്തി. അത്തനാ നിരപേക്ഖം നിസ്സട്ഠത്താ നേവ അത്തനോ അത്ഥായ സന്തകം വാ ഹോതി, കസ്സചിപി ദീയനവസേന അനിസ്സജ്ജിതത്താ, ജിഗുച്ഛനീയത്താ ച ന പരസ്സപീതി അത്ഥോ. **സരീരനിസ്സന്ദോ വാ**തി സരീരതോ വിസ്സന്ദനമേവ നിക്ഖമനമത്തം. സരീരേ സതി സോ ഹോതി, നാസതീതി സരീരസ്സ ആനിസംസമത്തന്തിപി വദന്തി. തദയുത്തമേവ നിദസ്സനേന വിസമഭാവതോ. തഥാ ഹി **"പടിജഗ്ഗനമത്തമേവാ"**തി വുത്തം, പടിസോധനമത്തം ഏവാതി ചസ്സ അത്ഥോ. വേളുനാളിആദിഉദകഭാജനം **ഉദകതുമ്ബോ. ത**ന്തി ഛഡ്ഡിതഉദകം.

“ഗതേതി ഗമനേ”തി പുബ്ബേ അഭിക്കമപടിക്കമഗഹണേന ഗമനേപി പുരതോ, പച്ഛതോ ച കായസ്സ അതിഹരണം വുത്തന്തി ഇധ ഗമനമേവ ഗഹിത”ന്തി (വിഭം॰ മൂലടീ॰ ൫൨൩) **ആചരിയാനന്ദത്ഥേരേന** വുത്തം, തം കേചിവാദോ നാമ **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന** കതം. കസ്മാതി ചേ? ഗമനേ പവത്തസ്സ പുരതോ, പച്ഛതോ ച കായാതിഹരണസ്സ തദവിനാഭാവതോ പദവീതിഹാരനിയമിതായ ഗമനകിരിയായ ഏവ സങ്ഗഹിതത്താ, വിഭങ്ഗട്ഠകഥാദീഹി (അഭി॰ അട്ഠ॰ ൨.൫൨൩) ച വിരോധനതോ. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ ഗമനസ്സ ഉഭയത്ഥ സമവരോധത്തം, ഭേദത്തഞ്ച -

> “ഏത്ഥ ച ഏകോ ഇരിയാപഥോ ദ്വീസു ഠാനേസു ആഗതോ. സോ ഹേട്ഠാ ‘അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേ’തി ഏത്ഥ ഭിക്ഖാചാരഗാമം ഗച്ഛതോ ച ആഗച്ഛതോ ച അദ്ധാനഗമനവസേന കഥിതോ. ‘ഗതേ ഠിതേ നിസിന്നേ’തി ഏത്ഥ വിഹാരേ ചുണ്ണികപാദുദ്ധാരഇരിയാപഥവസേന കഥിതോതി വേദിതബ്ബോ”തി.

“ഗതേ”തിആദീസു അവത്ഥാഭേദേന കിരിയാഭേദോയേവ, ന പന അത്ഥഭേദോതി ദസ്സേതും **“ഗച്ഛന്തോ വാ”**തിആദി വുത്തം. തേനാഹ **“തസ്മാ”**തിആദി . തത്ഥ **സുത്തേ**തി ദീഘനികായേ, മജ്ഝിമനികായേ ച സങ്ഗീതേ സതിപട്ഠാനസുത്തേ (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൨; മ॰ നി॰ ൧.൧൦൫) **അദ്ധാനഇരിയാപഥാ**തി ചിരപവത്തകാ ദീഘകാലികാ ഇരിയാപഥാ അദ്ധാനസദ്ദസ്സ ചിരകാലവചനതോ “അദ്ധനിയം അസ്സ ചിരട്ഠിതിക”ന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൯൮; ൩.൧൭൭; പാരാ॰ ൨൧) വിയ, അദ്ധാനഗമനപവത്തകാ വാ ദീഘമഗ്ഗികാ ഇരിയാപഥാ. അദ്ധാനസദ്ദോ ഹി ദീഘമഗ്ഗപരിയായോ “അദ്ധാനഗമനസമയോ”തിആദീസു (പാചി॰ ൨൧൩, ൨൧൭) വിയ. **മജ്ഝിമാ**തി ഭിക്ഖാചാരാദിവസേന പവത്താ നാതിചിരകാലികാ, നാതിദീഘമഗ്ഗികാ വാ ഇരിയാപഥാ. **ചുണ്ണിയഇരിയാപഥാ**തി വിഹാരേ, അഞ്ഞത്ഥ വാ ഇതോ ചിതോ ച പരിവത്തനാദിവസേന പവത്താ അപ്പമത്തകഭാവേന ചുണ്ണവിചുണ്ണിയഭൂതാ ഇരിയാപഥാ. അപ്പമത്തകമ്പി ഹി “ചുണ്ണവിചുണ്ണ”ന്തി ലോകേ വദന്തി. **“ഖുദ്ദകചുണ്ണികഇരിയാപഥാ”**തിപി പാഠോ, ഖുദ്ദകാ ഹുത്വാ വുത്തനയേന ചുണ്ണികാ ഇരിയാപഥാതി അത്ഥോ. **തസ്മാ**തി ഏവം അവത്ഥാഭേദേന ഇരിയാപഥഭേദമത്തസ്സ കഥനതോ. **തേസുപീ**തി “ഗതേ ഠിതേ”തിആദീസുപി. **വുത്തനയേനാ**തി “അഭിക്കന്തേ”തിആദീസു വുത്തനയേന.

അപരഭാഗേതി ഗമനഇരിയാപഥതോ അപരഭാഗേ. **ഠിതോ**തി ഠിതഇരിയാപഥസമ്പന്നോ. **ഏത്ഥേവാ**തി ചങ്കമനേയേവ. ഏവം സബ്ബത്ഥ യഥാരഹം.

ഗമനഠാനനിസജ്ജാനം വിയ നിസീദനസയനസ്സ കമവചനമയുത്തം യേഭുയ്യേന തഥാ കമാഭാവതോതി **“ഉട്ഠായ”** മിച്ചേവ വുത്തം.

ജാഗരിതസദ്ദസന്നിധാനതോ ചേത്ഥ ഭവങ്ഗോതരണവസേന നിദ്ദോക്കമനമേവ സയനം, ന പന പിട്ഠിപസാരണമത്തന്തി ദസ്സേതി **“കിരിയാമയപവത്താന”**ന്തിആദിനാ. ദിവാസേയ്യസിക്ഖാപദേ (പാരാ॰ ൭൭) വിയ പിട്ഠിപസാരണസ്സാപി സയനഇരിയാപഥഭാവേന ഏകലക്ഖണത്താ ഏത്ഥാവരോധനം ദട്ഠബ്ബം. കരണം **കിരിയാ,** കായാദികിച്ചം, തം നിബ്ബത്തേന്തീതി **കിരിയാമയാനി** തദ്ധിതസദ്ദാനമനേകത്ഥവുത്തിതോ. അഥ വാ ആവജ്ജനദ്വയകിച്ചം **കിരിയാ,** തായ പകതാനി, നിബ്ബത്താനി വാ **കിരിയാമയാനി**. ആവജ്ജനവസേന ഹി ഭവങ്ഗുപച്ഛേദേ സതി വീഥിചിത്താനി ഉപ്പജ്ജന്തീതി. അപരാപരുപ്പത്തിയാ നാനപ്പകാരതോ വത്തന്തി പരിവത്തന്തീതി **പവത്താനി.** കത്ഥചി പന

“ചിത്താന”ന്തി പാഠോ, സോ അഭിധമ്മട്ഠകഥാദീഹി, (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൬൨൩) തട്ടീകാഹി ച വിരുദ്ധത്താ ന പോരാണപാഠോതി വേദിതബ്ബോ. കിരിയാമയാനി ഏവ പവത്താനി തഥാ, ജവനം, സബ്ബമ്പി വാ ഛദ്വാരികവീഥിചിത്തം. തേനാഹ **അഭിധമ്മടീകായം** (വിഭ॰ മൂലടീ॰ ൬൨൬) “കായാദികിരിയാമയത്താ , ആവജ്ജനകിരിയാസമുട്ഠിതത്താ ച ജവനം, സബ്ബമ്പി വാ ഛദ്വാരപ്പവത്തം കിരിയാമയപവത്തം നാമാ”തി. **അപ്പവത്ത**ന്തി നിദ്ദോക്കമനകാലേ അനുപ്പജ്ജനം **സുത്തം നാമാ**തി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. നേയ്യത്ഥവചനഞ്ഹി ഇദം, ഇതരഥാ ഛദ്വാരികചിത്താനം പുരേചരാനുചരവസേന ഉപ്പജ്ജന്താനം സബ്ബേസമ്പി ദ്വാരവിമുത്തചിത്താനം പവത്തം സുത്തം നാമ സിയാ, ഏവഞ്ച കത്വാ നിദ്ദോക്കമനകാലതോ അഞ്ഞസ്മിം കാലേ ഉപ്പജ്ജന്താനം ദ്വാരവിമുത്തചിത്താനമ്പി പവത്തം ജാഗരിതേ സങ്ഗയ്ഹതീതി വേദിതബ്ബം.

ചിത്തസ്സ പയോഗകാരണഭൂതേ ഓട്ഠാദികേ പടിച്ച യഥാസകം ഠാനേ സദ്ദോ ജായതീതി ആഹ **“ഓട്ഠേ ച പടിച്ചാ”**തിആദി. കിഞ്ചാപി സദ്ദോ യഥാഠാനം ജായതി, ഓട്ഠാലനാദിനാ പന പയോഗേനേവ ജായതി, ന വിനാ തേന പയോഗേനാതി അധിപ്പായോ. കേചി പന വദന്തി “ഓട്ഠേ ചാതിആദി സദ്ദുപ്പത്തിട്ഠാനനിദസ്സന”ന്തി, തദയുത്തമേവ തഥാ അവചനതോ. ന ഹി “ഓട്ഠേ ച പടിച്ചാ”തിആദിനാ സസമുച്ചയേന കമ്മവചനേന ഠാനവചനം സമ്ഭവതീതി. **തദനുരൂപ**ന്തി തസ്സ സദ്ദസ്സ അനുരൂപം. ഭാസനസ്സ പടിസഞ്ചിക്ഖനവിരോധതോ തുണ്ഹീഭാവപക്ഖേ “അപരഭാഗേ ഭാസിതോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതീ”തി ന വുത്തം, തേന ച വിഞ്ഞായതി “തുണ്ഹീഭൂതോവ പടിസഞ്ചിക്ഖതീതി അത്ഥോ”തി.

ഭാസനതുണ്ഹീഭാവാനം സഭാവതോ ഭേദേ സതി അയം വിഭാഗോ യുത്തോ സിയാ, നാസതീതി അനുയോഗേനാഹ **“ഉപാദാരൂപപവത്തിയഞ്ഹീ”**തിആദി. ഉപാദാരൂപസ്സ സദ്ദായതനസ്സ പവത്തി തഥാ, സദ്ദായതനസ്സ പവത്തനം ഭാസനം, അപ്പവത്തനം തുണ്ഹീതി വുത്തം ഹോതി.

യസ്മാ പന മഹാസിവത്ഥേരവാദേ അനന്തരേ അനന്തരേ ഇരിയാപഥേ പവത്തരൂപാരൂപധമ്മാനം തത്ഥ തത്ഥേവ നിരോധദസ്സനവസേന സമ്പജാനകാരിതാ ഗഹിതാ, തസ്മാ തം മഹാസതിപട്ഠാനസുത്തേ (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൬; മ॰ നി॰ ൧.൧൦൯) ആഗതഅസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞവിപസ്സനാവാരവസേന വേദിതബ്ബം, ന ചതുബ്ബിധസമ്പജഞ്ഞവിഭാഗവസേന, അതോ തത്ഥേവ തമധിപ്പേതം, ന ഇധാതി ദസ്സേന്തോ **“തയിദ”**ന്തിആദിമാഹ. അസമ്മോഹസങ്ഖാതം ധുരം ജേട്ഠകം യസ്സ വചനസ്സാതി **അസമ്മോഹധുരം,** മഹാസതിപട്ഠാനസുത്തേയേവ തസ്സ വചനസ്സ അധിപ്പേതഭാവസ്സ ഹേതുഗബ്ഭമിദം വചനം. യസ്മാ പനേത്ഥ സബ്ബമ്പി ചതുബ്ബിധം സമ്പജഞ്ഞം ലബ്ഭതി യാവദേവ സാമഞ്ഞഫലവിസേസദസ്സനപധാനത്താ ഇമിസ്സാ ദേസനായ, തസ്മാ തം ഇധ അധിപ്പേതന്തി ദസ്സേതും **“ഇമസ്മിം പനാ”**തിആദി വുത്തം. **വുത്തനയേനേവാ**തി അഭിക്കന്താദീസു വുത്തനയേനേവ. നനു “സതിസമ്പജഞ്ഞേന സമന്നാഗതോ”തി ഏതസ്സ ഉദ്ദേസസ്സായം നിദ്ദേസോ, അഥ കസ്മാ സമ്പജഞ്ഞവസേനേവ വിത്ഥാരോ കതോതി ചോദനം സോധേന്തോ “**സമ്പജാനകാരീതി ചാ”**തിആദിമാഹ, സതിസമ്പയുത്തസ്സേവ സമ്പജാനസ്സ വസേന അത്ഥസ്സ വിദിതബ്ബത്താ ഏവം വിത്ഥാരോ കതോതി വുത്തം ഹോതി. **“സതിസമ്പയുത്തസ്സേവാ”**തി ച ഇമിനാ യഥാ സമ്പജഞ്ഞസ്സ കിച്ചതോ പധാനതാ ഗഹിതാ, ഏവം സതിയാപീതി അത്ഥം ദസ്സേതി, ന പനേതം സതിയാ സമ്പജഞ്ഞേന സഹ ഭാവമത്തദസ്സനം. ന ഹി കദാചി സതിരഹിതാ ഞാണപ്പവത്തി അത്ഥീതി.

നനു ച സമ്പജഞ്ഞവസേനേവായം വിത്ഥാരോ, അഥ കസ്മാ സതിസമ്പയുത്തസ്സ സമ്പജഞ്ഞസ്സ വസേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോതി ചോദനമ്പി സോധേതി **"സതിസമ്പജഞ്ഞേന സമന്നാഗതോതി ഏതസ്സ ഹി പദസ്സ അയം വിത്ഥാരോ"**തി ഇമിനാ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - "സതിസമ്പജഞ്ഞേന സമന്നാഗതോ"തി ഏവം ഏകതോ ഉദ്ദിട്ഠസ്സ അത്ഥസ്സ വിത്ഥാരത്താ ഉദ്ദേസേ വിയ നിദ്ദേസേപി തദുഭയം സമധുരഭാവേനേവ ഗഹിതന്തി. ഇമിനാപി ഹി സതിയാ സമ്പജഞ്ഞേന സമധുരതംയേവ വിഭാവേതി ഏകതോ ഉദ്ദിട്ഠസ്സ അത്ഥസ്സ വിത്ഥാരഭാവദസ്സനേന തദത്ഥസ്സ സിദ്ധത്താ. ഇദാനി **വിഭങ്ഗനയേ**നാപി തദത്ഥം സമത്ഥേതും **"വിഭങ്ഗപ്പകരണേ പനാ"**തിആദി വുത്തം. ഇമിനാപി ഹി സമ്പജഞ്ഞസ്സ വിയ സതിയാപേത്ഥ പധാനതംയേവ വിഭാവേതി. തത്ഥ **ഏതാനി പദാനീ**തി "അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേ സമ്പജാനകാരീ ഹോതീ"തിആദീനി ഉദ്ദേസപദാനി. **വിഭത്താനേവാ**തി സതിയാ സമ്പജഞ്ഞേന സമ്പയോഗമകത്വാ സബ്ബട്ഠാനേസു വിസും വിസും വിഭത്താനിയേവ.

മജ്ഝിമഭാണകാ, പന ആഭിധമ്മികാ (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൫൨൩) ച ഏവം വദന്തി - ഏകോ ഭിക്ഖു ഗച്ഛന്തോ അഞ്ഞം ചിന്തേന്തോ അഞ്ഞം വിതക്കേന്തോ ഗച്ഛതി, ഏകോ കമ്മട്ഠാനം അവിസ്സജ്ജേത്വാവ ഗച്ഛതി. തഥാ ഏകോ തിട്ഠന്തോ അഞ്ഞം ചിന്തേന്തോ അഞ്ഞം വിതക്കേന്തോ തിട്ഠതി, ഏകോ കമ്മട്ഠാനം അവിസ്സജ്ജേത്വാവ തിട്ഠതി. ഏകോ നിസീദന്തോ അഞ്ഞം ചിന്തേന്തോ അഞ്ഞം വിതക്കേന്തോ നിസീദതി, ഏകോ കമ്മട്ഠാനം അവിസ്സജ്ജേത്വാവ നിസീദതി. ഏകോ സയന്തോ അഞ്ഞം ചിന്തേന്തോ അഞ്ഞം വിതക്കേന്തോ സയതി, ഏകോ കമ്മട്ഠാനം അവിസ്സജ്ജേത്വാവ സയതി. ഏത്തകേന പന ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം ന പാകടം ഹോതീതി ചങ്കമനേന ദീപേന്തി. യോ ഹി ഭിക്ഖു ചങ്കമം ഓതരിത്വാ ചങ്കമനകോടിയം ഠിതോ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി "പാചീനചങ്കമനകോടിയം പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ പച്ഛിമചങ്കമനകോടിം അപ്പത്വാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ, പച്ഛിമചങ്കമനകോടിയം പവത്താപി പാചീനചങ്കമനകോടിം അപ്പത്വാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ, ചങ്കമനവേമജ്ഝേ പവത്താ ഉഭോ കോടിയോ അപ്പത്വാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ, ചങ്കമനേ പവത്താ രൂപാരൂപധമ്മാ ഠാനം അപ്പത്വാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ, ഠാനേ പവത്താ നിസജ്ജം, നിസജ്ജായ പവത്താ സയനം അപ്പത്വാ ഏത്ഥേവ നിരുദ്ധാ"തി ഏവം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോയേവ ഭവങ്ഗം ഓതാരേതി, ഉട്ഠഹന്തോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാവ ഉട്ഠഹതി. അയം ഭിക്ഖു **ഗതാദീസു സമ്പജാനകാരീ** നാമ ഹോതി.

ഏവം പന സുത്തേ കമ്മട്ഠാനം അവിഭൂതം ഹോതി, കമ്മട്ഠാനം അവിഭൂതം ന കാതബ്ബം, തസ്മാ യോ ഭിക്ഖു യാവ സക്കോതി, താവ ചങ്കമിത്വാ ഠത്വാ നിസീദിത്വാ സയമാനോ ഏവം പരിഗ്ഗഹേത്വാ സയതി "കായോ അചേതനോ, മഞ്ചോ അചേതനോ, കായോ ന ജാനാതി 'അഹം മഞ്ചേ സയിതോ'തി, മഞ്ചോപി ന ജാനാതി 'മയി കായോ സയിതോ'തി. അചേതനോ കായോ അചേതനേ മഞ്ചേ സയിതോ"തി. ഏവം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോയേവ ചിത്തം ഭവങ്ഗം ഓതാരേതി, പബുജ്ഝന്തോ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാവ പബുജ്ഝതി, അയം **സുത്തേ സമ്പജാനകാരീ** നാമ ഹോതി.

"കായാദികിരിയാനിപ്ഫത്തനേന തമ്മയത്താ, ആവജ്ജനകിരിയാസമുട്ഠിതത്താ ച ജവനം, സബ്ബമ്പി വാ ഛദ്വാരപ്പവത്തം കിരിയാമയപവത്തം നാമ, തസ്മിം സതി ജാഗരിതം നാമ ഹോതീ"തി പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ഭിക്ഖു **ജാഗരിതേ സമ്പജാനകാരീ** നാമ. അപിച രത്തിന്ദിവം ഛ കോട്ഠാസേ കത്വാ പഞ്ച കോട്ഠാസേ ജഗ്ഗന്തോപി **ജാഗരിതേ സമ്പജാനകാരീ** നാമ ഹോതി.

വിമുത്തായതനസീസേന ധമ്മം ദേസേന്തോപി, ബാത്തിംസ തിരച്ഛാനകഥാ പഹായ ദസകഥാവത്ഥുനിസ്സിതം സപ്പായകഥം കഥേന്തോപി **ഭാസിതേ സമ്പജാനകാരീ** നാമ.

അട്ഠതിംസായ ആരമ്മണേസു ചിത്തരുചിയം മനസികാരം പവത്തേന്തോപി ദുതിയജ്ഝാനം സമാപന്നോപി **തുണ്ഹീഭാവേ സമ്പജാനകാരീ** നാമ. ദുതിയഞ്ഹി ഝാനം വചീസങ്ഖാരവിരഹതോ വിസേസതോ തുണ്ഹീഭാവോ നാമാതി. അയമ്പി നയോ പുരിമനയതോ വിസേസനയത്താ ഇധാപി ആഹരിത്വാ വത്തബ്ബോ. തഥാ ഹേസ അഭിധമ്മട്ഠകഥാദീസു (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൫൨൩) "അയം പനേത്ഥ അപരോപി നയോ"തി ആരഭിത്വാ യഥാവുത്തനയോ വിഭാവിതോതി. "ഏവം ഖോ മഹാരാജാ"തിആദി യഥാനിദ്ദിട്ഠസ്സ അത്ഥസ്സ നിഗമനം, തസ്മാ തത്ഥ നിദ്ദേസാനുരൂപം അത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"ഏവ"**ന്തിആദിമാഹ. **സതിസമ്പയുത്തസ്സ സമ്പജഞ്ഞസ്സാ**തി ഹി നിദ്ദേസാനുരൂപം അത്ഥവചനം. തത്ഥ വിനിച്ഛയോ വുത്തോയേവ. **ഏവ**ന്തി ഇമിനാ വുത്തപ്പകാരേന അഭിക്കന്തപടിക്കന്താദീസു സത്തസു ഠാനേസു പച്ചേകം ചതുബ്ബിധേന പകാരേനാതി അത്ഥോ.

സന്തോസകഥാവണ്ണനാ

൨൧൫. അത്ഥദസ്സനേന പദസ്സപി വിഞ്ഞായമാനത്താ പദമനപേക്ഖിത്വാ സന്തോസസ്സ അത്തനി അത്ഥിതായ ഭിക്ഖു സന്തുട്ഠോതി പവുച്ചതീതി അത്ഥമത്തം ദസ്സേതും **"ഇതരീതരപച്ചയസന്തോസേന സമന്നാഗതോ"**തി വുത്തം. സന്തുസ്സതീതി ന ലുദ്ധോ ഭവതീതി ഹി പദനിബ്ബചനം. അപിച പദനിബ്ബചനവസേന അത്ഥേ വുത്തേ യസ്സ സന്തോസസ്സ അത്തനി അത്ഥിഭാവതോ സന്തുട്ഠോ നാമ, സോ അപാകടോതി തം പാകടകരണത്ഥം **"ഇതരീതരപച്ചയസന്തോസേന സമന്നാഗതോ"**തി അത്ഥമത്തമാഹ, ചീവരാദികേ യത്ഥ കത്ഥചി കപ്പിയപച്ചയേ സന്തോസേന സമങ്ഗീഭൂതോതി അത്ഥോ. ഇതര-സദ്ദോ ഹി അനിയമവചനോ ദ്വിക്ഖത്തും വുച്ചമാനോ യം കിഞ്ചി-സദ്ദേന സമാനത്ഥോ ഹോതി. തേന വുത്തം "യത്ഥ കത്ഥചി കപ്പിയപച്ചയേ"തി. അഥ വാ ഇതരം വുച്ചതി ഹീനം പണീതതോ അഞ്ഞത്താ, തഥാ പണീതമ്പി ഹീനതോ അഞ്ഞത്താ. അഞ്ഞമഞ്ഞാപേക്ഖാസിദ്ധാ ഹി ഇതരതാ, തസ്മാ ഹീനേന വാ പണീതേന വാ ചീവരാദികപ്പിയപച്ചയേന സന്തോസേന സമങ്ഗീഭൂതോതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. സന്തുസ്സതി തേന, സന്തുസ്സനമത്തന്തി വാ **സന്തോസോ,** തഥാ പവത്തോ അലോഭോ, അലോഭപധാനാ വാ ചത്താരോ ഖന്ധാ. ലഭനം **ലാഭോ,** അത്തനോ ലാഭസ്സ അനുരൂപം സന്തോസോ **യഥാലാഭസന്തോസോ. ബല**ന്തി കായബലം, അത്തനോ ബലസ്സ അനുരൂപം സന്തോസോ **യഥാബലസന്തോസോ. സാരുപ്പ**ന്തി സപ്പായം പതിരൂപം ഭിക്ഖുനോ അനുച്ഛവികതാ, അത്തനോ സാരുപ്പസ്സ അനുരൂപം സന്തോസോ **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ.**

അപരോ നയോ - ലബ്ഭതേതി **ലാഭോ,** യോ യോ ലാഭോ **യഥാലാഭം,** ഇതരീതരപച്ചയോ, യഥാലാഭേന സന്തോസോ **യഥാലാഭസന്തോസോ.** ബലസ്സ അനുരൂപം പവത്തതീതി **യഥാബലം,** അത്തനോ ബലാനുച്ഛവികപച്ചയോ, യഥാ-സദ്ദോ ചേത്ഥ സസാധനം അനുരൂപകിരിയം വദതി, യഥാ തം "അധിചിത്ത"ന്തി ഏത്ഥ അധി-സദ്ദോ സസാധനം അധികരണകിരിയന്തി. യഥാബലേന സന്തോസോ **യഥാബലസന്തോസോ.** സാരുപ്പതി പതിരൂപം ഭവതി, സോഭനം വാ ആരോപേതീതി **സാരുപ്പം,** യം യം സാരുപ്പം **യഥാസാരുപ്പം,** ഭിക്ഖുനോ സപ്പായപച്ചയോ, യഥാസാരുപ്പേന സന്തോസോ **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ.** യഥാവുത്തം പഭേദമനുഗതാ വണ്ണനാ **പഭേദവണ്ണനാ.**

ഇധാതി സാസനേ. **അഞ്ഞം ന പത്ഥേതീതി** അപ്പത്തപത്ഥനഭാവമാഹ, **ലഭന്തോപി ന ഗണ്ഹാതീ**തി പത്തപത്ഥനാഭാവം. പഠമേന അപ്പത്തപത്ഥനാഭാവേയേവ വുത്തേ യഥാലദ്ധതോ അഞ്ഞസ്സ അപത്ഥനാ നാമ അപ്പിച്ഛതായപി സിയാ പവത്തിആകാരോതി അപ്പിച്ഛതാപസങ്ഗഭാവതോ തതോപി നിവത്തമേവ സന്തോസസ്സ സരൂപം ദസ്സേതും ദുതിയേന പത്തപത്ഥനാഭാവോ വുത്തോതി ദട്ഠബ്ബം. ഏവമുപരിപി. **പകതിദുബ്ബലോ**തി ആബാധാദിവിരഹേപി സഭാവദുബ്ബലോ. സമാനോ സീലാദിഭാഗോ യസ്സാതി **സഭാഗോ,** സഹ വാ സീലാദീഹി ഗുണഭാഗേഹി വത്തതീതി **സഭാഗോ,** ലജ്ജീപേസലോ ഭിക്ഖു, തേന. **തം പരിവത്തേത്വാ**തി പകതിദുബ്ബലാദീനം ഗരുചീവരം ന ഫാസുഭാവാവഹം, സരീരഖേദാവഹഞ്ച ഹോതീതി പയോജനവസേന പരിവത്തനം വുത്തം, ന അത്രിച്ഛതാദിവസേന. അത്രിച്ഛതാദിപ്പകാരേന ഹി പരിവത്തേത്വാ ലഹുകചീവരപരിഭോഗോ സന്തോസവിരോധീ ഹോതി, തസ്സ പന തദഭാവതോ യഥാവുത്തപ്പയോജനവസേന പരിവത്തേത്വാ ലഹുകചീവരപരിഭോഗോപി ന സന്തോസവിരോധീതി ആഹ **"ലഹുകേന യാപേന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതീ"**തി. പയോജനവസേന പരിവത്തേത്വാ ലഹുകചീവരപരിഭോഗോപി ന താവ സന്തോസവിരോധീ, പഗേവ തഥാ അപരിവത്തേത്വാ പരിഭോഗേതി സമ്ഭാവിതസ്സ അത്ഥസ്സ ദസ്സനത്ഥഞ്ഹേത്ഥ അപി-സദ്ദഗ്ഗഹണം. ചീവരനിദ്ദേസേപി **"പത്തചീവരാദീനം അഞ്ഞതര"**ന്തി വചനം യഥാരുതം ഗഹിതാവസേസപച്ചയസന്തോസസ്സ ചീവരസന്തോസേ സമവരോധിതാദസ്സനത്ഥം. "ഥേരകോ അയമായസ്മാ മല്ലകോ"തിആദീസു ഥേരവോഹാരസ്സ പഞ്ഞത്തിമത്തേപി പവത്തിതോ ദസവസ്സതോ പഭുതി ചിരവസ്സപബ്ബജിതേസ്വേവ ഇധ പവത്തിഞാപനത്ഥം **"ഥേരാനം ചിരപബ്ബജിതാന"**ന്തി വുത്തം, **ഥേരാന**ന്തി വാ സങ്ഘത്ഥേരം വദതി. **ചിരപബ്ബജിതാന**ന്തി പന തദവസേസേ വുഡ്ഢഭിക്ഖൂ. **സങ്കാരകൂടാദിതോ**തി കചവരരാസിആദിതോ. **അനന്തകാനീ**തി നന്തകാനി പിലോതികാനി. "അ-കാരോ ചേത്ഥ നിപാതമത്ത"ന്തി (വിം᳚ വ᳚ അട്ഠ᳚ ൧൮൫) **വിമാനട്ഠകഥായം** വുത്തം. തഥാ ചാഹു "നന്തകം കപ്പടോ ജിണ്ണവസനം തു പടച്ചര"ന്തി നത്ഥി ദസാസങ്ഖാതോ അന്തോ കോടി യേസന്തി ഹി **നന്തകാനി,** ന-സദ്ദസ്സ തു അനാദേസേ **അനന്തകാനീ**തിപി യുജ്ജതി. സങ്കേതകോവിദാനം പന ആചരിയാനം തഥാ അവുത്തത്താ വീമംസിത്വാ ഗഹേതബ്ബം. **"സനന്തകാനീ"**തിപി പാഠോ, നന്തകേന സഹ സംസിബ്ബിതാനി പംസുകൂലാനി ചീവരാനീതി അത്ഥോ. **സങ്ഘാടി**ന്തി തിണ്ണം ചീവരാനം അഞ്ഞതരം ചീവരം. തീണിപി ഹി ചീവരാനി സങ്ഘടിതത്താ "സങ്ഘാടീ"തി വുച്ചന്തി. മഹഗ്ഘം ചീവരം, ബഹൂനി വാ ചീവരാനി ലഭിത്വാ താനി വിസ്സജ്ജേത്വാ തദഞ്ഞസ്സ ഗഹണമ്പി മഹിച്ഛതാദിനയേ അട്ഠത്വാ യഥാസാരുപ്പനയേ ഏവ ഠിതത്താ ന സന്തോസവിരോധീതി ആഹ **"തേസം...പേ᳚... ധാരേന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതീ"**തി. യഥാസാരുപ്പനയേന യഥാലദ്ധം വിസ്സജ്ജേത്വാ തദഞ്ഞഗഹണമ്പി ന താവ സന്തോസവിരോധീ, പഗേവ അനഞ്ഞഗഹണേന യഥാലദ്ധസ്സേവ യഥാസാരുപ്പം പരിഭോഗേതി സമ്ഭാവിതസ്സ അത്ഥസ്സ ദസ്സനത്ഥഞ്ഹേത്ഥ **അപി**-സദ്ദഗ്ഗഹണം, ഏവം സേസപച്ചയേസുപി യഥാബലയഥാസാരുപ്പനിദ്ദേസേസു അപി-സദ്ദഗ്ഗഹണേ അധിപ്പായോ വേദിതബ്ബോ.

പകതിവിരുദ്ധന്തി സഭാവേനേവ അസപ്പായം. സമണധമ്മകരണസീസേന സപ്പായപച്ചയപരിയേസനം, പരിഭുഞ്ജനഞ്ച വിസേസതോ യുത്തതരന്തി അത്ഥന്തരം വിഞ്ഞാപേതും "യാപേന്തോപീ"തി അവത്വാ **"സമണധമ്മം കരോന്തോപീ"**തി വുത്തം. **മിസ്സകാഹാര**ന്തി തണ്ഡുലമുഗ്ഗാദീഹി നാനാവിധപുബ്ബണ്ണാപരണ്ണേഹി മിസ്സേത്വാ കതം ആഹാരം.

അഞ്ഞമ്പി സേനാസനേ യഥാസാരുപ്പസന്തോസം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"യോ ഹീ"**തിആദി. പഠമേ ഹി നയേ യഥാലദ്ധസ്സ വിസ്സജ്ജനേന, ദുതിയേ പന യഥാപത്തസ്സ അസമ്പടിച്ഛനേന യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ വുത്തോതി അയമേതേസം വിസേസോ. **ഹി**-സദ്ദോ ചേത്ഥ പക്ഖന്തരജോതകോ. **മജ്ഝിമാഗമട്ഠകഥായം** പന പി-സദ്ദോ ദിസ്സതി. **"ഉത്തമസേനാസനം നാമ പമാദട്ഠാന"**ന്തി വത്വാ തബ്ഭാവമേവ ദസ്സേതും **"തത്ഥ നിസിന്നസ്സാ"**തിആദി വുത്തം. **നിദ്ദാഭിഭൂതസ്സാ**തി ഥിനമിദ്ധോക്കമനേന ചിത്തചേതസികഗേലഞ്ഞഭാവതോ ഭവങ്ഗസന്തതിസങ്ഖാതായ നിദ്ദായ അഭിഭൂതസ്സ, നിദ്ദായന്തസ്സാതി അത്ഥോ. **പടിബുജ്ഝതോ**തി തഥാരൂപേന ആരമ്മണന്തരേന പടിബുജ്ഝന്തസ്സ പടിബുജ്ഝനഹേതു കാമവിതക്കാ പാതുഭവന്തീതി വുത്തം ഹോതി. **"പടിബുജ്ഝനതോ"**തിപി ഹി കത്ഥചി പാഠോ ദിസ്സതി. **അയമ്പീ**തി പഠമനയം ഉപാദായ വുത്തം.

തേസം ആഭതേനാതി തേഹി ഥേരാദീഹി ആഭതേന, തേസം വാ യേന കേനചി സന്തകേനാതി അജ്ഝാഹരിത്വാ സമ്ബന്ധോ. **മുത്തഹരീതക**ന്തി ഗോമുത്തപരിഭാവിതം, പൂതിഭാവേന വാ മോചിതം ഛഡ്ഡിതം ഹരീതകം, ഇദാനി പന പോത്ഥകേസു ''ഗോമുത്തഹരീതക''ന്തി പാഠോ, സോ ന പോരാണപാഠോ തബ്ബണ്ണനായ (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൧൫) വിരുദ്ധത്താ. **ചതുമധുര**ന്തി **മജ്ഝിമാഗമ**വരേ **മഹാധമ്മസമാദാനസുത്തേ** (മ॰ നി॰ ൧.൪൮൪ ആദയോ) വുത്തം ദധിമധുസപ്പിഫാണിതസങ്ഖാതം ചതുമധുരം, ഏകസ്മിഞ്ച ഭാജനേ ചതുമധുരം ഠപേത്വാ തേസു യദിച്ഛസി, തം ഗണ്ഹാഹി ഭന്തേതി അത്ഥോ. **"സചസ്സാ"**തിആദിനാ തദുഭയസ്സ രോഗവൂപസമനഭാവം ദസ്സേതി. **ബുദ്ധാദീഹി വണ്ണിത**ന്തി ''പൂതിമുത്തഭേസജ്ജം നിസ്സായ പബ്ബജ്ജാ''തിആദിനാ (മഹാവ॰ ൭൩, ൧൨൮) സമ്മാസമ്ബുദ്ധാദീഹി പസത്ഥം. അപ്പിച്ഛതാവിസിട്ഠായ സന്തുട്ഠിയാ നിയോജനതോ പരമേന ഉക്കംസഗതേന സന്തോസേന സന്തുസ്സതീതി **പരമസന്തുട്ഠോ.**

കാമഞ്ച സന്തോസപ്പഭേദോ യഥാവുത്തതോപി അധികതരാ ചീവരേ വീസതി സന്തോസാ, പിണ്ഡപാതേ പന്നരസ, സേനാസനേ ച പന്നരസ, ഗിലാനപച്ചയേ വീസതീതി, ഇധ പന സങ്ഖേപേന ദ്വാദസവിധോയേവ സന്തോസോ വുത്തോ. തദധികതരപ്പഭേദോ പന ചതുരങ്ഗുത്തരേ **മഹാഅരിയവംസസുത്തട്ഠകഥായ** (അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪.൨൮) ഗഹേതബ്ബോ. തേനാഹ **"ഇമിനാ പനാ"**തിആദി. ഏവം ''ഇധ മഹാരാജ ഭിക്ഖു സന്തുട്ഠോ ഹോതീ''തി ഏത്ഥ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനനിദ്ദിട്ഠേന സന്തുട്ഠപദേനേവ സന്തോസപ്പഭേദം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ''കായപരിഹാരികേന ചീവരേന കുച്ഛിപരിഹാരികേന പിണ്ഡപാതേനാ''തിആദി ദേസനാനുരൂപം തേന സന്തോസേന സന്തുട്ഠസ്സ അനുച്ഛവികം പച്ചയപ്പഭേദം, തസ്സ ച കായകുച്ഛിപരിഹാരിയഭാവം വിഭാവേന്തോ ഏവമാഹാതി അയമേത്ഥ സമ്ബന്ധോ. കാമഞ്ചസ്സ ചീവരപിണ്ഡപാതേഹേവ യഥാക്കമം കായകുച്ഛിപരിഹാരിയേഹി സന്തുട്ഠതാ പാളിയം വുത്താ, തഥാപി സേസപരിക്ഖാരചതുക്കേന ച വിനാ വിചരണമയുത്തം, സബ്ബത്ഥ ച കായകുച്ഛിപരിഹാരിയതാ ലദ്ധബ്ബാതി അട്ഠകഥായം അയം വിനിച്ഛയോ വുത്തോതി ദട്ഠബ്ബം. **ദന്തകട്ഠച്ഛേദനവാസീ**തി ലക്ഖണമത്തം തദഞ്ഞകിച്ചസ്സാപി തായ സാധേതബ്ബത്താ, തേന വക്ഖതി ''മഞ്ചപീഠാനം അങ്ഗപാദചീവരകുടിദണ്ഡകസജ്ജനകാലേ ചാ''തിആദി. വുത്തമ്പി ചേതം പോരാണട്ഠകഥാസു ''ന ഹേതം കത്ഥചിപി പാളിയമാഗത''ന്തി.

ബന്ധനന്തി കായബന്ധനം. **പരിസ്സാവനേന** പരിസ്സാവനഞ്ച, തേന സഹാതി വാ അത്ഥോ. യുത്തോ കമ്മട്ഠാനഭാവനാസങ്ഖാതോ യോഗോ യസ്സ, തസ്മിം വാ യോഗോ യുത്തോതി **യുത്തയോഗോ,** തസ്സ.

കായം പരിഹരന്തി പോസേന്തി, കായസ്സ വാ പരിഹാരോ പോസനമത്തം പയോജനമേതേഹീതി **കായപരിഹാരിയാ** ക-കാരസ്സ യ-കാരം കത്വാ. പോസനഞ്ചേത്ഥ വഡ്ഢനം, ഭരണം വാ, തഥാ **കുച്ഛിപരിഹാരിയാപി** വേദിതബ്ബാ. ബഹിദ്ധാവ കായസ്സ ഉപകാരകഭാവേന കായപരിഹാരിയതാ, അജ്ഝോഹരണവസേന സരീരട്ഠിതിയാ ഉപകാരകഭാവേന കുച്ഛിപരിഹാരിയതാതി അയമേതേസം വിസേസോ. തേനാഹ **"തിചീവരം താവാ"**തിആദി. **"പരിഹരതീ"**തി ഏതസ്സ **പോസേതീ**തി അത്ഥവചനം. **ഇതീ**തി നിദസ്സനേ നിപാതോ, ഏവം വുത്തനയേന കായപരിഹാരിയം ഹോതീതി കാരണജോതനേ വാ, തസ്മാ പോസനതോ കായപരിഹാരിയം ഹോതീതി. ഏവമുപരിപി. **ചീവരകണ്ണേനാ**തി ചീവരപരിയന്തേന.

കുടിപരിഭണ്ഡകരണകാലേതി കുടിയാ സമന്തതോ വിലിമ്പനേന സമ്മട്ഠകരണകാലേ.

അങ്ഗം നാമ മഞ്ചപീഠാനം പാദൂപരി ഠപിതോ പധാനസമ്ഭാരവിസേസോ. യത്ഥ പദരസഞ്ചിനനപിട്ഠിഅപസ്സയനാദീനി കരോന്തി, യോ "അടനീ"തിപി വുച്ചതി.

മധുദ്ദുമപുപ്ഫം **മധുകം** നാമ, മക്ഖികാമധൂഹി കതപൂവം വാ. **പരിക്ഖാരമത്താ** പരിക്ഖാരപമാണം. **സേയ്യം പവിസന്തസ്സാ**തി പച്ചത്ഥരണകുഞ്ചികാനം താദിസേ കാലേ പരിഭുത്തഭാവം സന്ധായ വുത്തം. തേനാഹ **"തത്രട്ഠകം പച്ചത്ഥരണ"**ന്തി. അത്തനോ സന്തകഭാവേന പച്ചത്ഥരണാധിട്ഠാനേന അധിട്ഠഹിത്വാ തത്ഥേവ സേനാസനേ തിട്ഠനകഞ്ഹി "തത്രട്ഠക"ന്തി വുച്ചതി. വികപ്പനവചനതോ പന തേസമഞ്ഞതരസ്സ നവമതാ, യഥാവുത്തപടിപാടിയാ ചേത്ഥ നവമഭാവോ, ന തു തേസം തഥാപതിനിയതഭാവേന. കസ്മാതി ചേ? തഥായേവ തേസമധാരണതോ. ഏസ നയോ ദസമാദീസുപി. തേലം പടിസാമേത്വാ ഹരിതാ വേളുനാളിആദികാ **തേലനാളി.** നനു സന്തുട്ഠപുഗ്ഗലദസ്സനേ സന്തുട്ഠോവ അട്ഠപരിക്ഖാരികോ ദസ്സേതബ്ബോതി അനുയോഗേ യഥാരഹം തേസമ്പി സന്തുട്ഠഭാവം ദസ്സേന്തോ **"ഏതേസു ചാ"**തിആദിമാഹ. മഹന്തോ പരിക്ഖാരസങ്ഖാതോ ഭാരോ ഏതേസന്തി **മഹാഭാരാ,** അയം അധുനാ പാഠോ, **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന** പന **"മഹാഗജാ"**തി പാഠസ്സ ദിട്ഠത്താ "ദുപ്പോസഭാവേന മഹാഗജാ വിയാതി മഹാഗജാ"തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൧൫) വുത്തം, ന തേ ഏത്തകേഹി പരിക്ഖാരേഹി "മഹിച്ഛാ, അസന്തുട്ഠാ, ദുബ്ഭരാ, ബാഹുല്ലവുത്തിനോ"തി ച വത്തബ്ബാതി അധിപ്പായോ. യദി ഇതരേപി സന്തുട്ഠാ അപ്പിച്ഛതാദിസഭാവാ, കിമേതേസമ്പി വസേന അയം ദേസനാ ഇച്ഛിതാതി ചോദനം സോധേതും **"ഭഗവാ പനാ"**തിആദി വുത്തം. അട്ഠപരിക്ഖാരികസ്സ വസേന ഇമിസ്സാ ദേസനായ ഇച്ഛിതഭാവോ കഥം വിഞ്ഞായതീതി അനുയോഗമ്പി അപനേതി **"സോ ഹീ"**തിആദിനാ, തസ്സേവ തഥാ പക്കന്തഭാവേന "കായപരിഹാരികേന ചീവരേനാ"തിആദി പാളിയാ യോഗ്യതോ തസ്സ വസേന ഇച്ഛിതഭാവോ വിഞ്ഞായതീതി വുത്തം ഹോതി. വചനീയസ്സ ഹേതുഭാവദസ്സനേന ഹി വാചകസ്സാപി ഹേതുഭാവോ ദസ്സിതോതി . ഏവഞ്ച കത്വാ **"ഇതി ഇമസ്സാ"**തിആദി ലദ്ധഗുണവചനമ്പി ഉപപന്നം ഹോതി. സല്ലഹുകാ വുത്തി ജീവികാ യസ്സാതി **സല്ലഹുകവുത്തി,** തസ്സ ഭാവോ **സല്ലഹുകവുത്തിതാ,** തം. **കായപാരിഹാരിയേനാ**തി ഭാവപ്പധാനനിദ്ദേസോ, ഭാവലോപനിദ്ദേസോ വാതി ദസ്സേതി **"കായം പരിഹരണമത്തകേനാ"**തി ഇമിനാ, കായപോസനപ്പമാണേനാതി അത്ഥോ. തഥാ **കുച്ഛിപരിഹാരിയേനാ**തി ഏത്ഥാപി. വുത്തനയേന ചേത്ഥ ദ്വിധാ വചനത്ഥോ, **ടീകായം** (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൧൫) പന പഠമസ്സ വചനത്ഥസ്സ ഹേട്ഠാ വുത്തത്താ ദുതിയോവ ഇധ വുത്തോതി ദട്ഠബ്ബം. മമായനതണ്ഹായ **ആസങ്ഗോ.**

പരിഗ്ഗഹതണ്ഹായ **ബന്ധോ. ജിയാമുത്തോ**തി ധനുജിയായ മുത്തോ. **യൂഥാ**തി ഹത്ഥിഗണതോ. തിധാ പഭിന്നമദോ **മദഹത്ഥീ. വനപബ്ഭാര**ന്തി വനേ പബ്ഭാരം.

ചതൂസു ദിസാസു സുഖവിഹാരിതായ സുഖവിഹാരട്ഠാനഭൂതാ, ‘‘ഏകം ദിസം ഫരിത്വാ’’തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ౧.౫౫౬; മ॰ നി॰ ൧.൭൭, ർ൭ൻ, ൪൯ൻ; വ.౫൭൯) വാനയേന ബ്രഹ്മവിഹാരഭാവനാഫരണട്ഠാനഭൂതാ ചതസ്സോ ദിസാ ഏതസ്സാതി **ചതുദ്ദിസോ,** സോ ഏവ **ചാതുദ്ദിസോ,** ചതസ്സോ വാ ദിസാ **ചതുദ്ദിസം,** വുത്തനയേന തമസ്സാതി **ചാതുദ്ദിസോ** യഥാ ‘‘സദ്ധോ’’തി. താസ്വേവ ദിസാസു കത്ഥചിപി സത്തേ വാ സങ്ഖാരേ വാ ഭയേന ന പടിഹനതി, സയം വാ തേഹി ന പടിഹഞ്ഞതേതി **അപ്പടിഘോ. സന്തുസ്സമാനോ**തി സകേന, സന്തേന വാ, സമമേവ വാ തുസ്സനകോ. **ഇതരീതരേനാ**തി യേന കേനചി പച്ചയേന, ഉച്ചാവചേന വാ. പരിച്ച സയന്തി പവത്തന്തി കായചിത്താനി, താനി വാ പരിസയന്തി അഭിഭവന്തീതി **പരിസ്സയാ,** സീഹബ്യഗ്ഘാദയോ ബാഹിരാ, കാമച്ഛന്ദാദയോ ച അജ്ഝത്തികാ കായചിത്തുപദ്ദവാ, ഉപയോഗത്ഥേ ചേതം സാമിവചനം. **സഹിതാ**തി അധിവാസനഖന്തിയാ, വീരിയാദിധമ്മേഹി ച യഥാരഹം ഖന്താ, ഗഹന്താ ചാതി അത്ഥോ. ഥമ്ഭഭാവകരഭയാഭാവേന **അഛമ്ഭീ. ഏകോ ചരേ**തി അസഹായോ ഏകാകീ ഹുത്വാ ചരിതും വിഹരിതും സക്കുണേയ്യ. സമത്ഥനേ ഹി **ഏയ്യ**-സദ്ദോ യഥാ ‘‘കോ ഇമം വിജടയേ ജട’’ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൩) ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പതായ ഏകവിഹാരീതി ദസ്സേതി **‘‘ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ’’**തി ഇമിനാ. സണ്ഠാനേന ഖഗ്ഗസദിസം ഏകമേവ മത്ഥകേ ഉട്ഠിതം വിസാണം യസ്സാതി **ഖഗ്ഗോ;** ഖഗ്ഗസദ്ദേന തംസദിസവിസാണസ്സ ഗഹിതത്താ, മഹിംസപ്പമാണോ മിഗവിസേസോ, യോ ലോകേ ‘‘പലാസാദോ, ഗണ്ഠകോ’’തി ച വുച്ചതി, തസ്സ വിസാണേന ഏകീഭാവേന സദിസോതി അത്ഥോ. അപിച ഏകവിഹാരിതായ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോതി ദസ്സേതുമ്പി ഏവം വുത്തം. വിത്ഥാരോ പനസ്സാ അത്ഥോ **ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തവണ്ണനായം,** (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.ർ൨) **ചൂളനിദ്ദേസേ** (ചൂളനി॰ ൧൨൧) ച വുത്തനയേന വേദിതബ്ബോ.

ഏവം വണ്ണിതന്തി ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തേ ഭഗവതാ തഥാ ദേസനായ വിവരിതം, ഥോമിതം വാ. ഖഗ്ഗസ്സ നാമ മിഗസ്സ വിസാണേന കപ്പോ സദിസോ തഥാ. കപ്പ-സദ്ദോ ഹേത്ഥ ‘‘സത്ഥുകപ്പേന വത ഭോ കിര സാവകേന സദ്ധിം മന്തയമാനാ’’തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൬൦) വിയ പടിഭാഗേ വത്തതി, തസ്സ ഭാവോ **ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പതാ,** തം സോ ആപജ്ജതീതി സമ്ബന്ധോ.

വാതാഭിഘാതാദീഹി സിയാ സകുണോ ഛിന്നപക്ഖോ, അസഞ്ജാതപക്ഖോ വാ, ഇധ പന ഡേതും സമത്ഥോ സപക്ഖികോവ അധിപ്പേതോതി വിസേസദസ്സനത്ഥം പാളിയം **‘‘പക്ഖീ സകുണോ’’**തി വുത്തം, ന തു ‘‘ആകാസേ അന്തലിക്ഖേ ചങ്കമതീ’’തിആദീസു (പടി॰ മ॰ ൩.൧൧) വിയ പരിയായമത്തദസ്സനത്ഥന്തി ആഹ **‘‘പക്ഖയുത്തോ സകുണോ’’**തി. **ഉപ്പതതീ**തി ഉദ്ധം പതതി ഗച്ഛതി, പക്ഖന്ദതീതി അത്ഥോ. **വിധുനന്താ**തി വിഭിന്ദന്താ, വിചാലേന്താ വാ. **അജ്ജതനായാ**തി അജ്ജഭാവത്ഥായ. തഥാ **സ്വാതനായാ**തി ഏത്ഥാപി. അത്തനോ പത്തം ഏവ ഭാരോ യസ്സാതി **സപത്തഭാരോ.** മമായനതണ്ഹാഭാവേന **നിസ്സങ്ഗോ.** പരിഗ്ഗഹതണ്ഹാഭാവേന **നിരപേക്ഖോ. യേന കാമ**ന്തി യത്ഥ അത്തനോ രുചി, തത്ഥ. ഭാവനപുംസകം വാ ഏതം. യേന യഥാ പവത്തോ കാമോതി ഹി **യേനകാമോ,** തം, യഥാകാമന്തി അത്ഥോ.

നീവരണപ്പഹാനകഥാവണ്ണനാ

൨൧൩. പുബ്ബേ വുത്തസ്സേവ അത്ഥചതുക്കസ്സ പുന സമ്പിണ്ഡേത്വാ കഥനം കിമത്ഥന്തി അധിപ്പായേന അനുയോഗം ഉദ്ധരിത്വാ സോധേതി **“സോ…പേ॰… കിം ദസ്സേതീ”**തിആദിനാ. **പച്ചയസമ്പത്തി**ന്തി സമ്ഭാരപാരിപൂരിം. **ഇമേ ചത്താരോ**തി സീലസംവരോ ഇന്ദ്രിയസംവരോ സമ്പജഞ്ഞം സന്തോസോതി പുബ്ബേ വുത്താ ചത്താരോ ആരഞ്ഞികസ്സ സമ്ഭാരാ. **ന ഇജ്ഝതീ**തി ന സമ്പജ്ജതി ന സഫലോ ഭവതി. ന കേവലം അനിജ്ഝനമത്തം, അഥ ഖോ അയമ്പി ദോസോതി ദസ്സേതി **“തിരച്ഛാനഗതേഹി വാ”**തിആദിനാ. **വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതീ**തി “അസുകസ്സ ഭിക്ഖുനോ അരഞ്ഞേ തിരച്ഛാനഗതാനം വിയ, വനചരകാനം വിയ ച നിവാസനമത്തമേവ, ന പന അരഞ്ഞവാസാനുച്ഛവികാ കാചി സമ്മാപടിപത്തി അത്ഥീ”തി അപവാദവസേന വചനീയഭാവമാപജ്ജതി, ഇമസ്സത്ഥസ്സ പന ദസ്സനേന വിരുജ്ഝനതോ സദ്ധിം-സദ്ദോ ന പോരാണോതി ദട്ഠബ്ബം. അഥ വാ ആരഞ്ഞകേഹി തിരച്ഛാനഗതേഹി, വനചരവിസഭാഗജനേഹി വാ സദ്ധിം വിപ്പടിപത്തിവസേന വസനീയഭാവം ആപജ്ജതി. “ന ഭിക്ഖവേ പണിധായ അരഞ്ഞേ വത്ഥബ്ബം, യോ വസേയ്യ, ആപത്തി ദുക്കടസ്സാ”തിആദീസു (പാരാ॰ ൨൨൩) വിയ ഹി **വത്ഥബ്ബ**-സദ്ദോ വസിതബ്ബപരിയായോ. തഥാ ഹി **വിഭങ്ഗട്ഠകഥായമ്പി** വുത്തം “ഏവരൂപസ്സ ഹി അരഞ്ഞവാസോ കാളമക്കടഅച്ഛതരച്ഛദീപിമിഗാനം അടവിവാസസദിസോ ഹോതീ”തി (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൫൨൯) **അധിവത്ഥാ**തി അധിവസന്താ. പഠമം **ഭേരവസദ്ദം സാവേന്തി**. താവതാ അപലായന്തസ്സ **ഹത്ഥേഹി**പി സീസം പഹരിത്വാ പലാപനാകാരം കരോന്തീതി ആചരിയസാരിപുത്തത്ഥേരേന കഥിതം. ഏവം ബ്യതിരേകതോ പച്ചയസമ്പത്തിയാ ദസ്സിതഭാവം പകാസേത്വാ ഇദാനി അന്വയതോപി പകാസേതും **“യസ്സ പനേതേ”**തിആദി വുത്തം. കഥം ഇജ്ഝതീതി ആഹ **“സോ ഹീ”**തിആദി. **കാളകോ തിലകോ**തി വണ്ണവികാരാപനരോഗവസേന അഞ്ഞത്ഥ പരിയായവചനം. വുത്തഞ്ഹി -

> “ദുന്നാമകഞ്ച അരിസം, ഛദ്ദികോ വമഥൂരിതോ;
> ദവഥു പരിതാപോഥ, തിലകോ തിലകാളകോ”തി.

തിലസണ്ഠാനം വിയ ജായതീതി ഹി **തിലകോ,** കാളോ ഹുത്വാ ജായതീതി **കാളകോ.** ഇധ പന പണ്ണത്തിവീതിക്കമസങ്ഖാതം ഥുല്ലവജ്ജം കാളകസദിസത്താ **കാളകം,** മിച്ഛാവീതിക്കമസങ്ഖാതം അണുമത്തവജ്ജം തിലകസദിസത്താ **തിലക**ന്തി അയം വിസേസോ. **ത**ന്തി തഥാ ഉപ്പാദിതം പീതിം. വിഗതഭാവേന ഉപട്ഠാനതോ ഖയവയവസേന സമ്മസനം. ഖീയനട്ഠേന ഹി **ഖയോവ** വിഗതോ, വിപരീതോ വാ ഹുത്വാ അയനട്ഠേന **വയോ**തിപി വുച്ചതി. **അരിയഭൂമി** നാമ ലോകുത്തരഭൂമി. **ഇത**ീതി അരിയഭൂമിഓക്കമനതോ, ദേവതാനം വണ്ണഭണനതോ വാ, തത്ഥ തത്ഥ ദേവതാനം വചനം സുത്വാ തസ്സ യസോ പത്ഥടോതി വുത്തം ഹോതി, ഏവഞ്ച കത്വാ ഹേട്ഠാ വുത്തം അയസപത്ഥരണമ്പി ദേവതാനമാരോചനവസേനാതി ഗഹേതബ്ബം.

വിവിത്ത-സദ്ദോ ജനവിവേകേതി ആഹ **“സുഞ്ഞ”**ന്തി. തം പന ജനസദ്ദനിഗ്ഘോസാഭാവേന വേദിതബ്ബം സദ്ദകണ്ടകത്താ ഝാനസ്സാതി ദസ്സേതും **“അപ്പസദ്ദം അപ്പനിഗ്ഘോസന്തി അത്ഥോ”**തി വുത്തം. ജനകഗ്ഗഹണേനേവ ഹി ഇധ ജഞ്ഞം ഗഹിതം. തഥാ ഹി വുത്തം **വിഭങ്ഗേ** “യദേവ തം അപ്പനിഗ്ഘോസം, തദേവ തം വിജനവാത”ന്തി (വിഭ॰ ൫൩൧). **അപ്പസദ്ദ**ന്തി ച പകതിസദ്ദാഭാവമാഹ. **അപ്പനിഗ്ഘോസ**ന്തി നഗരനിഗ്ഘോസാദിസദ്ദാഭാവം. ഈദിസേസു ഹി ബ്യഞ്ജനം സാവസേസം വിയ, അത്ഥോ പന നിരവസേസോതി അട്ഠകഥാസു വുത്തം. **മജ്ഝിമാഗമട്ഠകഥാവണ്ണനായം** (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൭൪) പന

ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരോ ഏവമാഹ "അപ്പസദ്ദസ്സ പരിത്തപരിയായം മനസി കത്വാ വുത്തം 'ബ്യഞ്ജനം സാവസേസം സിയാ'തി. തേനാഹ 'ന ഹി തസ്സാ'തിആദി. **അപ്പസദ്ദോ** പനേത്ഥ അഭാവത്ഥോതിപി സക്കാ വിഞ്ഞാതും 'അപ്പാബാധതഞ്ച സഞ്ജാനാമീ'തിആദീസു (മം നിം ൧.൨൨൫) വിയാ"തി. തമത്ഥം **വിഭങ്ഗപാളിയാ** (വിഭം ൬൨൭) സംസന്ദന്തോ **"ഏതദേവാ"**തിആദിമാഹ. **ഏതദേവാതി** ച മയാ സംവണ്ണിയമാനം നിസ്സദ്ദതം ഏവാതി അത്ഥോ. **സന്തികേപീതി** ഗാമാദീനം സമീപേപി ഏദിസം വിവിത്തം നാമ, പഗേവ ദൂരേതി അത്ഥോ. **അനാകിണ്ണന്തി** അസങ്കിണ്ണം അസമ്ബാധം. യസ്സ സേനാസനസ്സ സമന്താ ഗാവുതമ്പി അഡ്ഢയോജനമ്പി പബ്ബതഗഹനം വനഗഹനം നദീഗഹനം ഹോതി, ന കോചി അവേലായ ഉപസങ്കമിതും സക്കോതി, ഇദം സന്തികേപി അനാകിണ്ണം നാമ. **സേതീതി** സയതി. **ആസതീതി** നിസീദതി. **"ഏത്ഥാ"**തി ഇമിനാ **സേന**-സദ്ദസ്സ, **ആസന**-സദ്ദസ്സ ച അധികരണത്ഥഭാവം ദസ്സേതി, **ച**-സദ്ദേന ച തദുഭയപദസ്സ ചത്ഥസമാസഭാവം. **"തേനാഹാ"**തിആദിനാ **വിഭങ്ഗപാളി**മേവ ആഹരതി.

ഇദാനി തസ്സായേവത്ഥം സേനാസനപ്പഭേദദസ്സനവസേന വിഭാവേതും **"അപിചാ"**തിആദി വുത്തം. വിഭങ്ഗപാളിയം നിദസ്സനനയേന സരൂപതോ ദസ്സിതസേനാസനസ്സേവ ഹി അയം വിഭാഗോ. തത്ഥ **വിഹാരോ** പാകാരപരിച്ഛിന്നോ സകലോ ആവാസോ. **അഡ്ഢയോഗോ** ദീഘപാസാദോ, "ഗരുളസണ്ഠാനപാസാദോ"തിപി വദന്തി. **പാസാദോ** ചതുരസ്സപാസാദോ. **ഹമ്മിയം** മുണ്ഡച്ഛദനപാസാദോ. **അട്ടോ** പടിരാജൂനം പടിബാഹനയോഗ്ഗോ ചതുപഞ്ചഭൂമകോ പതിസ്സയവിസേസോ. **മാളോ** ഏകകൂടസങ്ഗഹിതോ അനേകകോണവന്തോ പതിസ്സയവിസേസോ. അപരോ നയോ - **വിഹാരോ** ദീഘമുഖപാസാദോ. **അഡ്ഢയോഗോ** ഏകപസ്സച്ഛദനകഗേഹം. തസ്സ കിര ഏകപസ്സേ ഭിത്തി ഉച്ചതരാ ഹോതി, ഇതരപസ്സേ നീചാ, തേന തം ഏകച്ഛദനകം ഹോതി. **പാസാദോ** ആയതചതുരസ്സപാസാദോ. **ഹമ്മിയം** മുണ്ഡച്ഛദനകം ചന്ദികങ്ഗണയുത്തം. **ഗുഹാ** കേവലാ പബ്ബതഗുഹാ. **ലേണം** ദ്വാരബന്ധം പബ്ഭാരം. സേസം വുത്തനയമേവ. "മണ്ഡപോതി സാഖാമണ്ഡപോ"തി (ദീം നിം ടീം ൧.൨൧൬) ഏവം **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന,** അങ്ഗുത്തരടീകാകാരേന ച **ആചരിയസാരിപുത്തത്ഥേരേന** വുത്തം.

വിഭങ്ഗട്ഠകഥായം (വിഭം അട്ഠം ൬൨൭) പന **വിഹാരോതി** സമന്താ പരിഹാരപഥം, അന്തോയേവ ച രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനാനി ദസ്സേത്വാ കതസേനാസനം. **അഡ്ഢയോഗോതി** സുപണ്ണവങ്കഗേഹം. **പാസാദോതി** ദ്വേ കണ്ണികാനി ഗഹേത്വാ കതോ ദീഘപാസാദോ. **അട്ടോതി** പടിരാജാദിപടിബാഹനത്ഥം ഇട്ഠകാഹി കതോ ബഹലഭിത്തികോ ചതുപഞ്ചഭൂമകോ പതിസ്സയവിസേസോ. **മാളോതി** ഭോജനസാലാസദിസോ മണ്ഡലമാളോ. **വിനയട്ഠകഥായം** പന "ഏകകൂടസങ്ഗഹിതോ ചതുരസ്സപാസാദോ"തി (പാരാം അട്ഠം ൨.൪൮൨-൪൮൩) വുത്തം. **ലേണന്തി** പബ്ബതം ഖണിത്വാ വാ പബ്ഭാരസ്സ അപ്പഹോനകട്ഠാനേ കുട്ടം ഉട്ഠാപേത്വാ വാ കതസേനാസനം. **ഗുഹാതി** ഭൂമിദരി വാ യത്ഥ രത്തിന്ദിവം ദീപം ലദ്ധും വട്ടതി, പബ്ബതഗുഹാ വാ ഭൂമിഗുഹാ വാതി വുത്തം.

തം ആവസഥഭൂതം പതിസ്സയസേനാസനം വിഹരിതബ്ബട്ഠേന, വിഹാരട്ഠാനട്ഠേന ച **വിഹാരസേനാസനം നാമ.** മസാരകാദിചതുബ്ബിധോ **മഞ്ചോ.** തഥാ **പീഠം.** ഉണ്ണഭിസിആദിപഞ്ചവിധാ **ഭിസി.** സീസപ്പമാണം **ബിമ്ബോഹനം.** വിത്ഥാരതോ വിദത്ഥിചതുരങ്ഗുലതാ, ദീഘതോ മഞ്ചവിത്ഥാരപ്പമാണതാ ചേത്ഥ സീസപ്പമാണം. മസാരകാദീനി മഞ്ചപീഠഭാവതോ, ഭിസിഉപധാനഞ്ച മഞ്ചപീഠസമ്ബന്ധതോ **മഞ്ചപീഠസേനാസനം.** മഞ്ചപീഠഭൂതഞ്ഹി സേനാസനം,

മഞ്ചപീഠസമ്ബന്ധഞ്ച സാമഞ്ഞനിദ്ദേസേന, എ്കസേസേന വാ "മഞ്ചപീഠസേനാസന"ന്തി വുച്ചതി. **ആചരിയസാരിപുത്തഥേരോപി** ഏ്വമേവ വദതി. **ആചരിയധമ്മപാലഥേരേന** പന **"മഞ്ചപീഠസേനാസനന്തി** മഞ്ചപീഠഞ്ചേവ മഞ്ചപീഠസമ്ബന്ധസേനാസനഞ്ചാ"തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൧൬) വുത്തം. **ചിമിലികാ** നാമ സുധാപരികമ്മകതായ ഭൂമിയാ വണ്ണാനുരക്ഖണത്ഥം പടഖണ്ഡാദീഹി സിബ്ബേത്വാ കതാ. **ചമ്മഖണ്ഡോ** നാമ സീഹബ്യഗ്ഘദീപിതരച്ഛചമ്മാദീസുപി യം കിഞ്ചി ചമ്മം. **അട്ഠകഥാസു** (പാചി॰ അട്ഠ॰ ൧൧൨; വി॰ സങ്ഗ॰ അട്ഠ॰ ൮൨) ഹി സേനാസനപരിഭോഗേ പടിക്ഖിത്തചമ്മം ന ദിസ്സതി. **തിണസന്ഥാരോ**തി യേസം കേസഞ്ചി തിണാനം സന്ഥാരോ. ഏ്സേവ നയോ **പണ്ണസന്ഥാരേ**പി. ചിമിലികാദി ഭൂമിയം സന്ഥരിതബ്ബതായ **സന്ഥതസേനാസനം. യത്ഥ വാ പന ഭിക്ഖൂ പടിക്കമന്തീ**തി ഠപേത്വാ വാ ഏ്താനി മഞ്ചാദീനി യത്ഥ ഭിക്ഖൂ സന്നിപതന്തി, **സബ്ബമേതം സേനാസനം** നാമാതി ഏ്വം വുത്തം അവസേസം രുക്ഖമൂലാദിപടിക്കമിതബ്ബട്ഠാനം അഭിസങ്ഖരണാഭാവതോ കേവലം സയനസ്സ, നിസ്സജ്ജായ ച ഓകാസഭൂതത്താ **ഓകാസസേനാസനം. സേനാസനഗ്ഗഹണേനാ**തി "വിവിത്തം സേനാസന"ന്തി ഇമിനാ സേനാസനസദ്ദേന വിവിത്തസേനാസനസ്സ വാ ആദാനേന, വചനേന വാ ഗഹിതമേവ സാമഞ്ഞജോതനായ വിസേസേ അവട്ഠാനതോ, വിസേസത്ഥിനാ ച വിസേസസ്സ പയുജ്ജിതബ്ബതോ.

യദേവം കസ്മാ "അരഞ്ഞ"ന്തിആദി പുന വുത്തന്തി അനുയോഗേന **"ഇധ പനസ്സാ"**തിആദിമാഹ. ഏ്വം ഗഹിതേസുപി സേനാസനേസു യഥാവുത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ അനുച്ഛവികമേവ സേനാസനം ദസ്സേതുകാമത്താ പുന ഏ്വം വുത്തന്തി അധിപ്പായോ. **"ഭിക്ഖുനീനം വസേന ആഗത"**ന്തി ഇദം വിനയേ ആഗതമേവ സന്ധായ വുത്തം, ന അഭിധമ്മേ. വിനയേ ഹി **ഗണമ്ഹാഓഹീയനസിക്ഖാപദേ** (പാചി॰ ൬൯൨) ഭിക്ഖുനീനം ആരഞ്ഞകധുതങ്ഗസ്സ പടിക്ഖിത്തത്താ ഇദമ്പി ച താസം അരഞ്ഞം നാമ, ന പന പഞ്ചധനുസതികം പച്ഛിമം അരഞ്ഞമേവ സേനാസനം, ഇദമ്പി ച താസം ഗണമ്ഹാഓഹീയനാപത്തികരം, ന തു പഞ്ചധനുസതികാദിമേവ അരഞ്ഞം. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ -

> "ഏ്കാ വാ ഗണമ്ഹാ ഓഹീയേയ്യാതി അഗാമകേ അരഞ്ഞേ ദുതിയികായ ഭിക്ഖുനിയാ ദസ്സനൂപചാരം വാ സവനൂപചാരം വാ വിജഹന്തിയാ ആപത്തി ഥുല്ലച്ചയസ്സ, വിജഹിതേ ആപത്തി സങ്ഘാദിസേസസ്സാ"തി.

വിനയട്ഠകഥാസുപി (പാചി॰ അട്ഠ॰ ൬൯൨) ഹി തഥാവ അത്ഥോ വുത്തോതി. അഭിധമ്മേ പന "അരഞ്ഞന്തി നിക്ഖമിത്വാ ബഹി ഇന്ദഖീലാ സബ്ബമേതം അരഞ്ഞ"ന്തി (വിഭ॰ ൫൨൯) ആഗതം. വിനയസുത്തന്താ ഹി ഉഭോപി പരിയായദേസനാ നാമ, അഭിധമ്മോ പന നിപ്പരിയായദേസനാ, തസ്മാ യം ന ഗാമപദേസന്തോഗധം, തം അരഞ്ഞന്തി നിപ്പരിയായേന ദസ്സേതും തഥാ വുത്തം. ഇന്ദഖീലാ ബഹി നിക്ഖമിത്വാ യം ഠാനം പവത്തം , സബ്ബമേതം അരഞ്ഞം നാമാതി ചേത്ഥ അത്ഥോ. **ആരഞ്ഞകം നാമ...പേ॰... പച്ഛിമന്തി ഇദം പന** സുത്തന്തനയേന **ആരഞ്ഞകസിക്ഖാപദേ** (പാരാ॰ ൬൫൪) ആരഞ്ഞികം ഭിക്ഖും സന്ധായ വുത്തം **ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ അനുരൂപം,** തസ്മാ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ധുതങ്ഗനിദ്ദേസേ** (വിസുദ്ധി॰ ൧.൩൧) യം **തസ്സ ലക്ഖണം വുത്തം,** തം യുത്തമേവ, അതോ തത്ഥ വുത്തനയേന ഗഹേതബ്ബന്തി അധിപ്പായോ.

സന്ദച്ഛായന്തി സീതച്ഛായം. തേനാഹ **"തത്ഥ ഹീ"**തിആദി. **രുക്ഖമൂല**ന്തി രുക്ഖസമീപം. വുത്തഞ്ഹേതം "യാവതാ മജ്ഝന്ഹികേ കാലേ സമന്താ ഛായാ ഫരതി, നിവാതേ പണ്ണാനി നിപതന്തി, ഏ്ത്താവതാ രുക്ഖമൂല"ന്തി. **പബ്ബത**ന്തി

സുദ്ധപാസാണസുദ്ധപംസുഉഭയമിസ്സകവസേന തിവിധോപി പബ്ബതോ അധിപ്പേതോ, ന സിലാമയോ ഏവ. **സേല**-സദ്ദോ പന അവിസേസതോ പബ്ബതപരിയായോതി കത്വാ ഏവം വുത്തം. **"തഥ ഹീ"**തിആദിനാ തദുഭയസ്സ അനുരൂപതം ദസ്സേതി. **ദിസാസു ഖായമാനാസൂ**തി ദസസു ദിസാസു അഭിമുഖീഭാവേന ദിസ്സമാനാസു. തഥാരൂപേനപി കാരണേന സിയാ ചിത്തസ്സ ഏകഗ്ഗതാതി ഏതം വുത്തം, സബ്ബദിസാഹി ആഗതേന വാതേന ബീജിയമാനഭാവഹേതുദസ്സനത്ഥന്തി കേചി. **കം വുച്ചതി ഉദകം** പിപാസവിനോദനസ്സ കാരകത്താ. **"യം നദീതുമ്ബന്തിപി നദീകുഞ്ജന്തിപി വദന്തി,** തം കന്ദരന്തി അപബ്ബതപദേസേപി വിദുഗ്ഗനദീനിവത്തനപദേസം കന്ദരന്തി ദസ്സേതീ"തി (വിഭ॰ മൂലടീ॰ ൫൨൬) **ആചരിയാനന്ദത്ഥേരോ,** തേനേവ വിഞ്ഞായതി "നദീതുമ്ബനദീകുഞ്ജസദ്ദാ നദീനിവത്തനപദേസവാചകാ"തി. നദീനിവത്തനപദേസോ ച നാമ നദിയാ നിക്ഖമനഉദകേന പുന നിവത്തിത്വാ ഗതോ വിദുഗ്ഗപദേസോ. "അപബ്ബതപദേസേപീ"തി വദന്തോ പന അട്ഠകഥായം നിദസ്സനമത്തേന പഠമം പബ്ബതപദേസന്തി വുത്തം, യഥാവുത്തോ പന നദീപദേസോപി കന്ദരോ ഏവാതി ദസ്സേതി.

"തഥ ഹീ"തിആദിനാപി നിദസ്സനമത്തേനേവ തസ്സാനുരൂപഭാവമാഹ. **ഉസ്സാപേത്വാ**തി പുഞ്ജം കത്വാ. "ദ്വിന്നം പബ്ബതാനമ്പി ആസന്നതരേ ഠിതാനം ഓവരകാദിസദിസം വിവരം ഹോതി, ഏകസ്മിംയേവ പന പബ്ബതേ ഉമങ്ഗസദിസ"ന്തി വദന്തി ആചരിയാ. ഏകസ്മിംയേവ ഹി ഉമങ്ഗസദിസം അന്തോലേണം ഹോതി ഉപരി പടിച്ഛന്നത്താ, ന ദ്വീസു തഥാ അപ്പടിച്ഛന്നത്താ, തസ്മാ "ഉമങ്ഗസദിസ"ന്തി ഇദം "ഏകസ്മിം യേവാ"തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധനീയം. "മഹാവിവര"ന്തി ഇദം പന ഉഭയേഹിപി. **ഉമങ്ഗസദിസ**ന്തി ച "സുദുങ്ഗാസദിസ"ന്തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൧൬) **ആചരിയേന** വുത്തം. **സുദുങ്ഗാ**തി ഹി ഭൂമിഘരസ്സേതം അധിവചനം, "തം ഗഹേത്വാ സുദുങ്ഗായ രവന്തം യക്ഖിനീ ഖിപീ"തിആദീസു വിയ. **മനുസ്സാനം അനുപചാരട്ഠാന**ന്തി പകതിസഞ്ചാരവസേന മനുസ്സേഹി ന സഞ്ചരിതബ്ബട്ഠാനം. കസ്സനവപ്പനാദിവസേന ഹി പകതിസഞ്ചാരപടിക്ഖേപോ ഇധാധിപ്പേതോ. തേനാഹ **"യത്ഥ ന കസന്തി ന വപന്തീ"**തി. **ആദി**സദ്ദേന പന "വനപത്ഥന്തി വനസണ്ഠാനമേതം സേനാസനാനം അധിവചനം, വനപത്ഥന്തി ഭീസനകാനമേതം, വനപത്ഥന്തി സലോമഹംസാനമേതം, വനപത്ഥന്തി പരിയന്താനമേതം, വനപത്ഥന്തി ന മനുസ്സൂപചാരാനമേതം സേനാസനാനം അധിവചന"ന്തി (വിഭ॰ ൫൩൧) ഇമം **വിഭങ്ഗപാളിസേസം** സങ്ഗണ്ഹാതി. **പത്ഥോ**തി ഹി പബ്ബതസ്സ സമാനഭൂമി, യോ "സാനൂ"തിപി വുച്ചതി, തസ്സദിസത്താ പന മനുസ്സാനമസഞ്ചരണഭൂതം വനം, തസ്മാ പത്ഥസദിസം വനം **വനപത്ഥോ**തി വിസേസനപരനിപാതോ ദട്ഠബ്ബോ. സബ്ബേസം സബ്ബാസു ദിസാസു അഭിമുഖോ ഓകാസോ **അബ്ഭോകാസോ**തി ആഹ **"അച്ഛന്ന"**ന്തി, കേനചി ഛദനേന അന്തമസോ രുക്ഖസാഖായപി ന ഛാദിതന്തി അത്ഥോ. ദണ്ഡകാനം ഉപരി ചീവരം ഛാദേത്വാ കതാ **ചീവരകുടി. നിക്കഡ്ഢിത്വാ**തി നീഹരിത്വാ. അന്തോപബ്ഭാരലേണസദിസോ പലാലരാസിയേവ അധിപ്പേതോ, ഇതരഥാ തിണപണ്ണസന്ഥാരസങ്ഗോപി സിയാതി വുത്തം **"പബ്ഭാരലേണസദിസേ ആലയേ"**തി, പബ്ഭാരസദിസേ, ലേണസദിസേ വാതി അത്ഥോ. **ഗച്ഛഗുമ്ബാദീനമ്പീ**തി **പി**-സദ്ദേന പുരിമനയം സമ്പിണ്ഡേതി.

പിണ്ഡപാതസ്സ പരിയേസനം **പിണ്ഡപാതോ** ഉത്തരപദലോപേന, തതോ പടിക്കന്തോ **പിണ്ഡപാതപടിക്കന്തോ**തി ആഹ **"പിണ്ഡപാതപരിയേസനതോ പടിക്കന്തോ"**തി. **പല്ലങ്ക**ന്തി ഏത്ഥ **പരി**-സദ്ദോ "സമന്തതോ"തി ഏതസ്മിം അത്ഥേ, തസ്മാ പരിസമന്തതോ അങ്കനം ആസനം **പല്ലങ്കോ** ര-കാരസ്സ ല-കാരം, ദ്വിഭാവഞ്ച

കത്വാ യഥാ “പലിബുദ്ധോ”തി, (മി॰ പ॰ ൹.൩.൹) സമന്തഭാവോ ച വാമോരും, ദക്ഖിണോരുഞ്ച സമം ഠപേത്വാ ഉഭിന്നം പാദാനം അഞ്ഞമഞ്ഞസമ്ബന്ധനകരണം. തേനാഹ **“സമന്തതോ ഊരുബദ്ധാസന”**ന്തി. ഊരൂനം ബന്ധനവസേന നിസജ്ജാവ ഇധ പല്ലങ്കോ, ന ആഹരിമേഹി വാളേഹി കതോതി വുത്തം ഹോതി. **ആഭുജിത്വാ**തി ച യഥാ പല്ലങ്കവസേന നിസജ്ജാ ഹോതി, തഥാ ഉഭോ പാദേ ആഭുഗ്ഗേ സമിഞ്ജിതേ കത്വാ, തം പന ഉഭിന്നം പാദാനം തഥാബന്ധതാകരണമേവാതി ആഹ **“ബന്ധിത്വാ”**തി. **ഉജും കായ**ന്തി എത്ഥ **കായ**-സദ്ദോ ഉപരിമകായവിസയോ ഹേട്ഠിമകായസ്സ അനുജുകം ഠപനസ്സ നിസജ്ജാവചനേനേവ വിഞ്ഞാപിതത്താതി വുത്തം **“ഉപരിമം സരീരം ഉജും ഠപേത്വാ”**തി. തം പന ഉപരിമകായസ്സ ഉജുകം ഠപനം സരൂപതോ ദസ്സേതി **“അട്ഠാരസാ”**തിആദിനാ, അട്ഠാരസന്നം പിട്ഠികണ്ടകട്ഠികാനം കോടിയാ കോടിം പടിപാദനമേവ തഥാ ഠപനന്തി അധിപ്പായോ.

ഇദാനി തഥാ ഠപനസ്സ പയോജനം ദസ്സേന്തോ **“ഏവഞ്ഹീ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഏവ**ന്തി തഥാ ഠപനേ സതി, ഇമിനാ വാ തഥാഠപനഹേതുനാ. **ന പണമന്തീ**തി ന ഓനമന്തി. **“അഥസ്സാ”**തിആദി പന പരമ്പരപയോജനദസ്സനം. **അഥാ**തി ഏവം അനോനമനേ. **വേദനാ**തി പിട്ഠിഗിലാനാദിവേദനാ. **ന പരിപതതീ**തി ന വിഗച്ഛതി വീഥിം ന വിലങ്ഘേതി. തതോ ഏവ പുബ്ബേനാപരം വിസേസപ്പത്തിയാ കമ്മട്ഠാനം **വുദ്ധിം ഫാതിം വേപുല്ലം ഉപഗച്ഛതി**. പരിസദ്ദോ ചേത്ഥ അഭിസദ്ദപരിയായോ അഭിമുഖത്ഥോതി വുത്തം **“കമ്മട്ഠാനാഭിമുഖ”**ന്തി, ബഹിദ്ധാ പുഥുത്താരമ്മണതോ നിവാരേത്വാ കമ്മട്ഠാനംയേവ പുരക്ഖത്വാതി അത്ഥോ. പരിസദ്ദസ്സ സമീപത്ഥതം ദസ്സേതി **“മുഖസമീപേ വാ കത്വാ”**തി ഇമിനാ, മുഖസ്സ സമീപേ വിയ ചിത്തേ നിബദ്ധം ഉപട്ഠാപനവസേന കത്വാതി വുത്തം ഹോതി. പരിസദ്ദസ്സ സമീപത്ഥതം **വിഭങ്ഗപാളിയാ** (വിഭ॰ ൫൩൭) സാധേതും **“തേനേവാ”**തിആദി വുത്തം. **നാസികഗ്ഗേ**തി നാസപുടഗ്ഗേ. **മുഖനിമിത്തം** നാമ ഉത്തരോട്ഠസ്സ വേമജ്ഝപ്പദേസോ, യത്ഥ നാസികവാതോ പടിഹഞ്ഞതി.

ഏത്ഥ ച യഥാ “വിവിത്തം സേനാസനം ഭജതീ”തിആദിനാ (വിഭ॰ ൫൪൦) ഭാവനാനുരൂപം സേനാസനം ദസ്സിതം, ഏവം “നിസീദതീ”തി ഇമിനാ അലീനാനുദ്ധച്ചപക്ഖികോ സന്തോ ഇരിയാപഥോ ദസ്സിതോ, “പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ”തി ഇമിനാ നിസജ്ജായ ദള്ഹഭാവോ, “പരിമുഖം സതിം ഉപട്ഠപേത്വാ”തി ഇമിനാ ആരമ്മണപരിഗ്ഗഹണൂപായോതി. **പരി**-സദ്ദോ പരിഗ്ഗഹട്ഠോ “പരിണായികാ”തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ൧൬) വിയ. **മുഖ**-സദ്ദോ നിയ്യാനട്ഠോ “സുഞ്ഞതവിമോക്ഖമുഖ”ന്തിആദീസു വിയ. പടിപക്ഖതോ നിക്ഖമനമേവ ഹി നിയ്യാനം. അസമ്മോസനഭാവോ **ഉപട്ഠാനട്ഠോ. തത്രാ**തി പടിസമ്ഭിദാനയേ. **പരിഗ്ഗഹിതനിയ്യാന**ന്തി സബ്ബഥാ ഗഹിതാസമ്മോസതായ പരിഗ്ഗഹിതം, പരിച്ചത്തസമ്മോസപടിപക്ഖതായ ച നിയ്യാനം **സതിം കത്വാ,** പരമം സതിനേപക്കം ഉപട്ഠപേത്വാതി വുത്തം ഹോതി. അയം **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരസ്സ, ആചരിയസാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ** ച മതി. അഥ വാ “കായാദീസു സുട്ഠുപവത്തിയാ പരിഗ്ഗഹിതം, തതോ ഏവ ച നിയ്യാനഭാവയുത്തം, കായാദിപരിഗ്ഗഹണഞാണസമ്പയുത്തതായ വാ പരിഗ്ഗഹിതം, തതോയേവ ച നിയ്യാനഭൂതം ഉപട്ഠാനം കത്വാതി അത്ഥോ”തി അയം **ആചരിയാനന്ദത്ഥേരസ്സ** (വിഭ॰ മൂലടീ॰ ൫൩൭) മതി.

൨൧൭. അഭിജ്ഝായതി ഗിജ്ഝതി അഭികങ്ഖതി ഏതായാതി **അഭിജ്ഝാ,** കാമച്ഛന്ദനീവരണം. **ലുച്ചനട്ഠേനോ**തി ഭിജ്ജനട്ഠേന, ഖണേ ഖണേ ഭിജ്ജനട്ഠേനോതി അത്ഥോതി **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന,** (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൧൭)

അങ്ഗുത്തരടീകാകാരേന ച ആചരിയസാരിപുത്തഥേരേന വുത്തം. സുത്തേസു ച ദിസ്സതി “ലുച്ചതീതി ഖോ ഭിക്ഖു ലോകോതി വുച്ചതി. കിഞ്ച ലുച്ചതി? ചക്ഖു ഖോ ഭിക്ഖു ലുച്ചതി, രൂപാ ലുച്ചന്തി, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ലുച്ചതീ”തിആദി. (സം॰ നി॰ ൪.൮൨) **അഭിധമ്മട്ഠകഥായം,** (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൭-ഛന്ദ) പന ഇധ ച അധുനാ പോത്ഥകേ “ലുച്ചനപലുച്ചനട്ഠേനാ”തി ലിഖിതം. തത്ഥ ലുച്ചനമേവ പലുച്ചനപരിയായേന വിസേസേത്വാ വുത്തം. ലുചസദ്ദോ ഹി അപേക്ഖനാദിഅത്ഥോപി ഭവതി “ഓലോകേതീ”തിആദീസു, ഭിജ്ജനപഭിജ്ജനട്ഠേനോതി അത്ഥോ. **വംസത്ഥപകാസിനിയം** പന വുത്തം “ഖണഭങ്ഗവസേന ലുച്ചനസഭാവതോ, ചുതിഭങ്ഗവസേന ച പലുച്ചനസഭാവതോ ലോകോ നാമാ”തി (വംസത്ഥപകാസിനിയം നാമ മഹാവംസടീകായം പഠമപരിച്ഛേദേ പഞ്ചമഗാഥാ വണ്ണനായം) കേചി പന “ഭിജ്ജനഉപ്പജ്ജനട്ഠേനാ”തി അത്ഥം വദന്തി. ആഹച്ചഭാസിതവചനത്ഥേന വിരുജ്ഝനതോ, ലുചസദ്ദസ്സ ച അനുപ്പാദവാചകത്താ അയുത്തമേവേതം. അപിച ആചരിയേഹിപി “ലുച്ചനപലുച്ചനട്ഠേനാ”തി പാഠമേവ ഉല്ലിങ്ഗേത്വാ തഥാ അത്ഥോ വുത്തോ സിയാ, പച്ഛാ പന പരമ്പരാഭതവസേന പമാദലേഖത്താ തത്ഥ തത്ഥ ന ദിട്ഠോതി ദട്ഠബ്ബം, ന ലുച്ചതി ന പലുച്ചതീതി യോ ഗഹിതോപി തഥാ ന ഹോതി, സ്വേവ ലോകോ, അനിച്ചാനുപസ്സനായ വാ ലുച്ചതി ഭിജ്ജതി വിനസ്സതീതി ഗഹേതബ്ബോവ ലോകോതി തംഗഹണരഹിതാനം ലോകുത്തരാനം നത്ഥി ലോകതാ, ദുക്ഖസച്ചം വാ ലോകോതി വുത്തം **“പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ ലോകോ”**തി. ഏവം തത്ഥ തത്ഥ വചനതോപി യഥാവുത്തോ കേസഞ്ചി അത്ഥോ ന യുത്തോതി.

തസ്മാതി പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാനമേവ ലോകഭാവതോ. **വിക്ഖമ്ഭനവസേനാ**തി ഏത്ഥ **വിക്ഖമ്ഭനം** തദങ്ഗപ്പഹാനവസേനേവ അനുപ്പാദനം അപ്പവത്തനം, ന പന വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനവസേന പടിപക്ഖാനം സുട്ഠുപഹീനം. **“പഹീനത്താ”**തി ഹി തഥാപഹീനസദിസതം ഏവ സന്ധായ വുത്തം. കസ്മാതി ചേ? ഝാനസ്സ അനധിഗതത്താ. ഏവം പന പുബ്ബഭാഗഭാവനായ തഥാ പഹാനതോയേവേതം ചിത്തം **വിഗതാഭിജ്ഝം** നാമ, ന തു ചക്ഖുവിഞ്ഞാണമിവ സഭാവതോ അഭിജ്ഝാവിരഹിതത്താതി ദസ്സേതും **“ന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസദിസേനാ”**തി വുത്തം. **യഥാ തന്തി** ഏത്ഥ **തന്തി** നിപാതമത്തം, **തം** ചിത്തം വാ. അധുനാ മുഞ്ചനസ്സ, അനാഗതേ ച പുന അനാദാനസ്സ കരണം പരിസോധനം നാമാതി വുത്തം ഹോതി. യഥാ ച ഇമസ്സ ചിത്തസ്സ പുബ്ബഭാഗഭാവനായ പരിസോധിതത്താ വിഗതാഭിജ്ഝതാ, ഏവം അബ്യാപന്നതാ, വിഗതഥിനമിദ്ധതാ, അനുദ്ധതതാ, നിബ്ബിചികിച്ഛതാ ച വേദിതബ്ബാതി നിദസ്സേന്തോ **“ബ്യാപാദപദോസം പഹായാതിആദീസുപി ഏസേവ നയോ”**തി ആഹ. **പൂതികുമ്മാസാദയോ**തി ആഭിദോസികയവകുമ്മാസാദയോ. **പുരിമപകതി**ന്തി പരിസുദ്ധപണ്ഡരസഭാവം, ഇമിനാ വികാരമാപജ്ജതീതി അത്ഥം ദസ്സേതി. **വികാരാപത്തിയാ**തി പുരിമപകതിവിജഹനസങ്ഖാതേന വികാരമാപജ്ജനേന. **“ഉഭയ”**ന്തിആദിനാ തുല്യത്ഥസമാസഭാവമാഹ. “യാ തസ്മിം സമയേ ചിത്തസ്സ അകല്ലതാ”തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൧൧൬൨; വിഭ॰ ൫൪൬) ഥിനസ്സ, “യാ തസ്മിം സമയേ കായസ്സ അകല്ലതാ”തിആദിനാ ച മിദ്ധസ്സ **അഭിധമ്മേ** നിദ്ദിട്ഠത്താ **“ഥിനം ചിത്തഗേലഞ്ഞം, മിദ്ധം ചേതസികഗേലഞ്ഞ”**ന്തി വുത്തം. സതിപി ഹി ഥിനമിദ്ധസ്സ അഞ്ഞമഞ്ഞം അവിപ്പയോഗേ ചിത്തകായലഹുതാദീനം വിയ ചിത്തചേതസികാനം യഥാക്കമം തംതംവിസേസസ്സ യാ തേസം അകല്ലതാദീനം വിസേസപച്ചയതാ, അയമേതേസം സഭാവോതി ദട്ഠബ്ബം. **ദിട്ഠാലോകോ** നാമ പസ്സിതോ രത്തിം ചന്ദാലോകദീപാലോകഉക്കാലോകാദി, ദിവാ ച സൂരിയാലോകാദി. രത്തിമ്പി ദിവാപി തസ്സ സഞ്ജാനനസമത്ഥാ സഞ്ഞാ **ആലോകസഞ്ഞാ,** തസ്സാ ച വിഗതനീവരണായ പരിസുദ്ധായ അത്ഥിതാ ഇധ അധിപ്പേതാ. അതിസയത്ഥവിസിട്ഠസ്സ ഹി അത്ഥിഅത്ഥസ്സ അവബോധകോ

അയമീകാരോതി ദസ്സേന്തോ **“രത്തിമ്പീ”**തിആദിമാഹ, വിഗതഥിനമിദ്ധഭാവസ്സ കാരണത്താ ചേതം വുത്തം. സുത്തേസു പാകടോവായമത്ഥോ.

സരതീതി **സതോ,** സമ്പജാനാതീതി **സമ്പജാനോ**തി ഏവം പുഗ്ഗലനിദ്ദേസോതി ദസ്സേതി **“സതിയാ ച ഞാണേന ച സമന്നാഗതോ”**തി ഇമിനാ. സന്തേസുപി അഞ്ഞേസു വീരിയസമാധിആദീസു കസ്മാ ഇദമേവ ഉഭയം വുത്തം, വിഗതാഭിജ്ഝാദീസു വാ ഇദം ഉഭയം അവത്വാ കസ്മാ ഇധേവ വുത്തന്തി അനുയോഗമപനേതും **“ഇദം ഉഭയ”**ന്തിആദി വുത്തം, പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനേന നിദ്ദിട്ഠസതിസമ്പജഞ്ഞസങ്ഖാതം ഇദം ഉഭയന്തി അത്ഥോ. **അതിക്കമിത്വാ ഠിതോ**തി ത-സദ്ദസ്സ അതീതത്ഥതം ആഹ, പുബ്ബഭാഗഭാവനായ പജഹനമേവ ച അതിക്കമനം. ‘‘കഥം ഇദം കഥം ഇദ’’ന്തി പവത്തതീതി **കഥംകഥാ,** വിചികിച്ഛാ, സാ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **കഥംകഥീ,** ന കഥംകഥീ **അകഥംകഥീ,** നിബ്ബിചികിച്ഛോതി വചനത്ഥോ, അത്ഥമത്തം പന ദസ്സേതും **“കഥം ഇദം കഥം ഇദ’ന്തി ഏവം നപ്പവത്തതീതി അകഥംകഥീ”**തി വുത്തം. ‘‘കുസലേസു ധമ്മേസൂ’’തി ഇദം ‘‘അകഥംകഥീ’’തി ഇമിനാ സമ്ബജ്ഝിതബ്ബന്തി ആഹ **“ന വിചികിച്ഛതി, ന കങ്ഖതീതി അത്ഥോ”**തി. **വചനത്ഥലക്ഖണാദിഭേദതോ**തി ഏത്ഥ **ആദി**സദ്ദേന പച്ചയപഹാനപഹായകാദീനമ്പി സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. തേപി ഹി പഭേദതോ വത്തബ്ബാതി.

൨൧൮. വഡ്ഢിയാ ഗഹിതം ധനം ഇണം നാമാതി വുത്തം **“വഡ്ഢിയാ ധനം ഗഹേത്വാ”**തി. വിഗതോ അന്തോ **ബ്യന്തോ,** സോ യസ്സാതി **ബ്യന്തീ.** തേനാഹ **“വിഗതന്ത”**ന്തി, വിരഹിതദാതബ്ബഇണപരിയന്തം കരേയ്യാതി ചേതസ്സ അത്ഥോ. **തേസ**ന്തി വഡ്ഢിയാ ഗഹിതാനം ഇണധനാനം. **പരിയന്തോ നാമ** തദുത്തരി ദാതബ്ബഇണസേസോ. നത്ഥി ഇണമസ്സാതി **അണണോ.** തസ്സ ഭാവോ **ആണണ്യം.** തമേവ നിദാനം **ആണണ്യനിദാനം,** ആണണ്യഹേതു ആണണ്യകാരണാതി അത്ഥോ. ആണണ്യമേവ ഹി നിദാനം കാരണമസ്സാതി വാ **ആണണ്യനിദാനം,** ‘‘പാമോജ്ജം സോമനസ്സ’’ന്തി ഇമേഹി സമ്ബന്ധോ. ‘‘ഇണപലിബോധതോ മുത്തോമ്ഹീ’’തി **ബലവപാമോജ്ജം ലഭതി.** ‘‘ജീവികാനിമിത്തമ്പി മേ അവസിട്ഠം അത്ഥീ’’തി **സോമനസ്സം അധിഗച്ഛതി.**

൨൧൯. **വിസഭാഗവേദനാ** നാമ ദുക്ഖവേദനാ. സാ ഹി കുസലവിപാകസന്താനസ്സ വിരോധിഭാവതോ സുഖവേദനായ വിസഭാഗാ, തസ്സാ **ഉപ്പത്തിയാ** കരണഭൂതായ. **കകചേനേവാ**തി കകചേന ഇവ. **ചതുഇരിയാപഥ**ന്തി ചതുബ്ബിധമ്പി ഇരിയാപഥം. ബ്യാധിതോ ഹി യഥാ ഠാനഗമനേസു അസമത്ഥോ, ഏവം നിസജ്ജാദീസുപി. **ആബാധേതീ**തി പീളേതി. വാതാദീനം വികാരഭൂതാ വിസമാവത്ഥായേവ **“ആബാധോ”**തി വുച്ചതി. തേനാഹ **“തംസമുട്ഠാനേന ദുക്ഖേന ദുക്ഖിതോ”**തി, ആബാധസമുട്ഠാനേന ദുക്ഖവേദനാസങ്ഖാതേന ദുക്ഖേന ദുക്ഖിതോ ദുക്ഖസമന്നാഗതോതി അത്ഥോ. ദുക്ഖവേദനായ പന ആബാധഭാവേന ആദിമ്ഹി ബാധതീതി **ആബാധോ**തി കത്വാ ആബാധസങ്ഖാതേന മൂലബ്യാധിനാ **ആബാധികോ,** അപരാപരം സഞ്ജാതദുക്ഖസങ്ഖാതേന അനുബന്ധബ്യാധിനാ **ദുക്ഖിതോ**തി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. ഏവഞ്ഹി സതി ദുക്ഖവേദനാവസേന വുത്തസ്സ ദുക്ഖിതപദസ്സ ആബാധികപദേന വിസേസിതബ്ബതാ പാകടാ ഹോതീതി അയമേത്ഥ **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന** (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൧൯) വുത്തനയോ. അധികം മത്തം പമാണം **അധിമത്തം,** ബാള്ഹം, അധിമത്തം ഗിലാനോ ധാതുസങ്ഖയേന പരിക്ഖീണസരീരോതി **അധിമത്തഗിലാനോ.** **അധിമത്തബ്യാധിപരേതതായാ**തി അധിമത്തബ്യാധിപീളിതതായ. **ന രുച്ചേയ്യാ**തി ന രുച്ചേഥ, കമ്മത്ഥപദഞ്ചേതം ‘‘ഭത്തഞ്ചസ്സാ’’തി ഏത്ഥ ‘‘അസ്സാ’’തി കത്തുദസ്സനതോ. മത്താസദ്ദോ അനത്ഥകോതി വുത്തം **“ബലമത്താതി ബലമേവാ”**തി, അപ്പമത്തകം വാ

ബലം **ബലമത്താ. തദുഭയ**ന്തി പാമോജ്ജം, സോമനസ്സഞ്ച. **ലഭേഥ പാമോജ്ജം** "രോഗതോ മുത്തോമ്ഹീ"തി. **അധിഗച്ഛേയ്യ സോമനസ്സം** "അത്ഥി മേ കായബല"ന്തി പാളിയാ അത്ഥോ.

൧൨൦. **കാകണികമത്തം** നാമ "ഏകഗുഞ്ജമത്ത"ന്തി വദന്തി. "ദിയഡ്ഢവീഹിമത്ത"ന്തി **വിനയടീകായം** വുത്തം. അപിച **കണ**-സദ്ദോ കുണ്ഡകേ -

"അകണം അഥുസം സുദ്ധം, സുഗന്ധം തണ്ഡുലപ്ഫലം;
തുണ്ഡികീരേ പചിത്വാന, തതോ ഭുഞ്ജന്തി ഭോജന"ന്തി. (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൮൪)
ആദീസു വിയ;

"കണോ തു കുണ്ഡകോ ഭവേ"തി (അഭിധാനേ ഭകണ്ഡേ ചതുബ്ബണ്ണവഗ്ഗേ ൪൪൪ ഗാഥാ) ഹി വുത്തം. അപ്പകോ പന കണോ **കാകണോ**തി വുച്ചതി യഥാ "കാലവണ"ന്തി, തസ്മാ കാകണോവ പമാണമസ്സാതി **കാകണികം,** കാകണികമേവ **കാകണികമത്തം,** ഖുദ്ദകകുണ്ഡകപ്പമാണമേവാതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏവഞ്ഹി സതി "രാജദായോ നാമ കാകണികമത്തം ന വട്ടതി, അഡ്ഢമാസഗ്ഘനികം മംസം ദേതീ"തി (ജാ॰ അട്ഠ॰ ൬.ഉമങ്ഗജാതകവണ്ണനായ) വുത്തേന **ഉമങ്ഗജാതകവചനേന** ച അവിരുദ്ധം ഹോതി. **വയോ**തി ഖയോ ഭങ്ഗോ, തസ്സ "ബന്ധനാ മുത്തോമ്ഹീ"തി ആവജ്ജയതോ തദുഭയം ഹോതി. തേന വുത്തം "ലഭേഥ പാമോജ്ജം, അധിഗച്ഛേയ്യ സോമനസ്സ"ന്തി. വചനാവസേസം സന്ധായ **"സേസം വുത്തനയേനേവാ"**തിആദി വുത്തം. **വുത്തനയേനേവാ**തി ച പഠമദുതിയപദേസു വുത്തനയേനേവ. **സബ്ബപദേസൂ**തി തതിയാദീസു തീസു കോട്ഠാസേസു. ഏകേകോ ഹി ഉപമാപക്ഖോ "പദ"ന്തി വുത്തോ.

൧൨൧-൧൨൨. **അധീനോ**തി ആയത്തോ, ന സേരിഭാവയുത്തോ. തേനാഹ **"അത്തനോ രുചിയാ കിഞ്ചി കാതും ന ലഭതീ"**തി. ഏവമിതരസ്മിമ്പി. യേന ഗന്തുകാമോ, തേന കാമം ഗമോ ന ഹോതീതി സപാഠസേസയോജനം ദസ്സേതും **"യേനാ"**തിആദി വുത്തം. **കാമ**ന്തി ചേതം ഭാവനപുംസകവചനം, കാമേന വാ ഇച്ഛായ ഗമോ **കാമംഗമോ** നിഗ്ഗഹീതാഗമേന. **ദാസബ്യാ**തി ഏത്ഥ **ബ്യ**-സദ്ദസ്സ ഭാവത്ഥതം ദസ്സേതി **"ദാസഭാവാ"**തി ഇമിനാ. അപരാധീനതായ അത്തനോ ഭുജോ വിയ സകിച്ചേ ഏസിതബ്ബോ പേസിതബ്ബോതി **ഭുജിസ്സോ,** സയംവസീതി നിബ്ബചനം. "ഭുജോ നാമ അത്തനോ യഥാസുഖം വിനിയോഗോ, സോ ഇസ്സോ ഇച്ഛിതബ്ബോ ഏത്ഥാതി **ഭുജിസ്സോ,** അസ്സാമികോ"തി **മൂലപണ്ണാസകടീകായം** വുത്തം. അത്ഥമത്തം പന ദസ്സേന്തോ **"അത്തനോ സന്തകോ"**തി ആഹ, അത്താവ അത്തനോ സന്തകോ, ന പരസ്സാതി വുത്തം ഹോതി. അനുദകതായ കം പാനീയം താരേന്തി ഏത്ഥാതി **കന്താരോ,** അദ്ധാനസദ്ദോ ച ദീഘപരിയായോതി വുത്തം **"നിരുദകം ദീഘമഗ്ഗ"**ന്തി.

൧൨൫. **സേസാനീ**തി ബ്യാപാദാദീനി. **തത്രാ**തി ദസ്സനേ. **അയ**ന്തി ഇദാനി വുച്ചമാനാ **സദിസതാ,** യേന ഇണാദീനം ഉപമാഭാവോ, കാമച്ഛന്ദാദീനഞ്ച ഉപമേയ്യഭാവോ ഹോതി, സോ നേസം ഉപമോപമേയ്യസമ്ബന്ധോ സദിസതാതി ദട്ഠബ്ബം. **തേഹീ**തി പരേഹി ഇണസാമികേഹി. **കിഞ്ചി പടിബാഹിതു**ന്തി ഫരുസവചനാദികം കിഞ്ചിപി പടിസേധേതും ന സക്കോതി ഇണം ദാതുമസക്കുണത്താ. കസ്മാതി വുത്തം **"തിതിക്ഖാകാരണ"**ന്തിആദി, ഇണസ്സ തിതിക്ഖാകാരണത്താതി അത്ഥോ. **യോ യമ്ഹി കാമച്ഛന്ദേന രജ്ജതീ**തി യോ പുഗ്ഗലോ യമ്ഹി കാമച്ഛന്ദസ്സ വത്ഥുഭൂതേ പുഗ്ഗലേ കാമച്ഛന്ദേന രജ്ജതി. **തണ്ഹാസഹഗതേന തം വത്ഥും ഗണ്ഹാതീ**തി തണ്ഹാഭൂതേന കാമച്ഛന്ദേന തം കാമച്ഛന്ദസ്സ വത്ഥുഭൂതം പുഗ്ഗലം "മമേത"ന്തി ഗണ്ഹാതി. സഹഗതസദ്ദോ ഹേത്ഥ

തബ്ഭാവമത്ഥോ ‘‘യായം തണ്ഹാ പോനോഭവികാ നന്ദീരാഗസഹഗതാ’’തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൪൦൦; മ॰ നി॰ ൧.൧൩൩, ൪൬൦; ൩.൩൭൩; സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧; മഹാവ॰ ൧൪; പടി॰ മ॰ ൨.൩൦) വിയ. **തേനാതി** കാമച്ഛന്ദസ്സ വത്ഥുഭൂതേന പുഗ്ഗലേന. കസ്മാതി ആഹ **‘‘തിതിക്ഖാകാരണ’’**ന്തിആദി, കാമച്ഛന്ദസ്സ തിതിക്ഖാകാരണത്താതി അത്ഥോ. തിതിക്ഖാസദിസോ ചേത്ഥ രാഗപധാനോ അകുസലചിത്തുപ്പാദോ ‘‘തിതിക്ഖാ’’തി വുത്തോ, ന തു **‘‘ഖന്തീ** പരമം തപോ തിതിക്ഖാ’’തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൯൦; ധ॰ പ॰ ൧൮൪) വിയ തപഭൂതോ അദോസപധാനോ ചിത്തുപ്പാദോ. **ഘരസാമികേഹീ**തി ഘരസ്സ സാമികഭൂതേഹി സസ്സുസസുരസാമികേഹി. ഇത്ഥീനം കാമച്ഛന്ദോ തിതിക്ഖാകാരണം ഹോതി വിയാതി സമ്ബന്ധോ.

‘‘യഥാ പനാ’’തിആദിനാ സേസാനം രോഗാദിസദിസതാ വുത്താ. തത്ഥ പിത്തദോസകോപനവസേന **പിത്തരോഗാതുരോ.** തസ്സ പിത്തകോപനതോ സബ്ബമ്പി മധുസക്കരാദികം അമധുരഭാവേന സമ്പജ്ജതീതി വുത്തം **‘‘തിത്തകം തിത്തകന്തി ഉഗ്ഗിരതിയേവാ’’**തി. **തുമ്ഹേ ഉപദ്ദവേഥാ**തി ടീകായം (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൧൭) ഉദ്ധടപാഠോ, ‘‘ഉപദ്ദവം കരോഥാ’’തി നാമധാതുവസേന അത്ഥോ, ഇദാനി പന ‘‘തുമ്ഹേഹി ഉപദ്ദുതാ’’തി പാഠോ ദിസ്സതി. **വിബ്ഭമതീ**തി ഇതോ ചിതോ ച ആഹിണ്ഡതി, ഹീനായ വാ ആവത്തതി. മധുസക്കരാദീനം രസം **ന വിന്ദതി** നാനുഭവതി ന ജാനാതി ന ലഭതി ച വിയാതി സമ്ബന്ധോ. **സാസനരസ**ന്തി സാസനസ്സ രസം, സാസനമേവ വാ രസം.

നക്ഖത്തചരണം **നക്ഖത്തം.** തേനാഹ **‘‘അഹോ നച്ചം, അഹോ ഗീത’’**ന്തി. **മുത്തോ**തി ബന്ധനതോ പമുത്തോ. **ധമ്മസ്സവനസ്സാ**തി സോതബ്ബധമ്മസ്സ.

സീഘം പവത്തേതബ്ബകിച്ചം **അച്ചായികം.** സീഘത്ഥോ ഹി **അതി**സദ്ദോ ‘‘പാണാതിപാതോ’’തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൧൪൩; വിഭ॰ ൩൧൪) വിയ. **വിനയേ അപകതഞ്ഞുനാ**തി വിനയക്കമേ അകുസലേന. പകതം നിട്ഠാനം വിനിച്ഛയം ജാനാതീതി **പകതഞ്ഞൂ,** ന പകതഞ്ഞൂ തഥാ. സോ ഹി കപ്പിയാകപ്പിയം യാഥാവതോ ന ജാനാതി. തേനാഹ **‘‘കിസ്മിഞ്ചിദേവാ’’**തിആദി. **കപ്പിയമംസേപീ**തി സൂകരമംസാദികേപി. **അകപ്പിയമംസസഞ്ഞായാ**തി അച്ഛമംസാദിസഞ്ഞായ.

ദണ്ഡകസദ്ദേനാപീതി സാഖാദണ്ഡകസദ്ദേനപി. **ഉസ്സങ്കിതപരിസങ്കിതോ**തി അവസങ്കിതോ ചേവ സമന്തതോ സങ്കിതോ ച, അതിവിയ സങ്കിതോതി വുത്തം ഹോതി. തദാകാരദസ്സനം **‘‘ഗച്ഛതിപീ’’**തിആദി. സോ ഹി ഥോകം ഗച്ഛതിപി. ഗച്ഛന്തോ പന തായ ഉസ്സങ്കിതപരിസങ്കിതതായ തത്ഥ തത്ഥ **തിട്ഠതിപി.** ഈദിസേ കന്താരേ ഗതേ ‘‘കോ ജാനാതി, കിം ഭവിസ്സതീ’’തി **നിവത്തതിപി,** തസ്മാ ച **ഗതട്ഠാനതോ അഗതട്ഠാനമേവ ബഹുതരം ഹോതി,** തതോ ഏവ ച **സോ കിച്ഛേന കസിരേന ഖേമന്തഭൂമിം പാപുണാതി വാ, ന വാ പാപുണാതി. കിച്ഛേന കസിരേനാ**തി പരിയായവചനം, കായികദുക്ഖേന ഖേദനം വാ **കിച്ഛം,** ചേതസികദുക്ഖേന പീളനം **കസിരം. ഖേമന്തഭൂമി**ന്തി ഖേമഭൂതം ഭൂമിം അന്തസദ്ദസ്സ തബ്ഭാവത്താ, ഭയസ്സ ഖീയനം വാ **ഖേമോ,** സോവ അന്തോ പരിച്ഛേദോ യസ്സാ തഥാ, സാ ഏവ ഭൂമീതി **ഖേമന്തഭൂമി,** തം നിബ്ഭയപ്പദേസന്തി അത്ഥോ. **അട്ഠസു ഠാനേസൂ**തി ‘‘തത്ഥ കതമാ വിചികിച്ഛാ? സത്ഥരി കങ്ഖതി വിചികിച്ഛതി. ധമ്മേ. സങ്ഘേ. സിക്ഖായ. പുബ്ബന്തേ. അപരന്തേ. പുബ്ബന്താപരന്തേ. ഇദപ്പച്ചയതാപടിച്ചസമുപ്പന്നേസു ധമ്മേസു കങ്ഖതി വിചികിച്ഛതീ’’തി (വിഭ॰ ൯൧൫) **വിഭങ്ഗേ** വുത്തേസു അട്ഠസു ഠാനേസു. **അധിമുച്ചിത്വാ**തി വിനിച്ഛിനിത്വാ, സദ്ദഹിത്വാ വാ. **സദ്ധായ ഗണ്ഹിതു**ന്തി സദ്ധേയ്യവത്ഥും ‘‘ഇദമേവ’’ന്തി സദ്ദഹനവസേന ഗണ്ഹിതും, സദ്ദഹിതും ന സക്കോതീതി അത്ഥോ. **ഇതീ**തി തസ്മാ

വുത്തനയേന അസക്കുണനതോ അന്തരായം കരോതീതി സമ്ബന്ധോ. “അത്ഥി നു ഖോ, നത്ഥി നു ഖോ”തി അരഞ്ഞം പവിട്ഠസ്സ ആദിമ്ഹി ഏവ സപ്പനം സംസയോ **ആസപ്പനം.** തതോ പരം സമന്തതോ, ഉപരൂപരി വാ സപ്പനം **പരിസപ്പനം.** ഉഭയേനപി തത്ഥേവ സംസയവസേന പരിബ്ഭമനം ദസ്സേതി. തേനാഹ **“അപരിയോഗാഹന”**ന്തി, “ഏവമിദ”ന്തി സമന്തതോ അനോഗാഹനന്തി അത്ഥോ. **ഛമ്ഭിതത്ത**ന്തി അരഞ്ഞസഞ്ഞായ ഉപ്പന്നം ഛമ്ഭിതഭാവം ഹദയമംസചലനം, ഉത്രാസന്തി വുത്തം ഹോതി. ഉപമേയ്യപക്ഖേപി യഥാരഹമേസമത്ഥോ.

൨൨൪. തത്രായം സദിസതാതി ഏത്ഥ പന അപ്പഹീനപക്ഖേ വുത്തനയാനുസാരേന സദിസതാ വേദിതബ്ബാ . യദഗ്ഗേന ഹി കാമച്ഛന്ദാദയോ ഇണാദിസദിസാ, തദഗ്ഗേന ച തേസം പഹാനം ആണണ്യാദിസദിസതാതി. ഇദം പന അനുത്താനപദത്ഥമത്തം - **സമിദ്ധ**ന്തി അഡ്ഢതം. പുബ്ബേ പണ്ണമാരോപിതായ വഡ്ഢിയാ സഹ വത്തതീതി **സവഡ്ഢികം. പണ്ണ**ന്തി ഇണദാനഗ്ഗഹണേ സല്ലക്ഖണവസേന ലിഖിതപണ്ണം. പുന **പണ്ണ**ന്തി ഇണയാചനവസേന സാസനലിഖിതപണ്ണം. **നില്ലേപതായാ**തി ധനസമ്ബന്ധാഭാവേന അവിലിമ്പനതായ. തഥാ **അലഗ്ഗതായ.** പരിയായവചനഞ്ഹേതം ദ്വയം. അഥ വാ **നില്ലേപതായാ**തി വുത്തനയേന അവിലിമ്പനഭാവേന വിസേസനഭൂതേന **അലഗ്ഗതായാ**തി അത്ഥോ. **ഛ ധമ്മേ**തി അസുഭനിമിത്തസ്സ ഉഗ്ഗഹോ, അസുഭഭാവനാനുയോഗോ, ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരതാ, ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതാ, കല്യാണമിത്തതാ, സപ്പായകഥാതി ഇമേ ഛ ധമ്മേ. **ഭാവേത്വാ**തി ബ്രൂഹേത്വാ, അത്തനി വാ ഉപ്പാദേത്വാ. അനുപ്പന്നഅനുപ്പാദനഉപ്പന്നപ്പഹാനാദിവിഭാവനവസേന മഹാസതിപട്ഠാനസുത്തേ സവിസേസം പാളിയാ ആഗതത്താ **“മഹാസതിപട്ഠാനേ വണ്ണയിസ്സാമാ”**തി വുത്തം. **“മഹാസതിപട്ഠാനേ”**തി ച ഇമസ്മിം ദീഘാഗമേ (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൨ ആദയോ) സങ്ഗീതമാഹ, ന മജ്ഝിമാഗമേ നികായന്തരത്താ. നികായന്തരാഗതോപി ഹി അത്ഥോ ആചരിയേഹി അഞ്ഞത്ഥ യേഭുയ്യേന വുത്തോതി വദന്തി. ഏസ നയോ ബ്യാപാദാദിപ്പഹാനഭാഗേപി. **പരവത്ഥുമ്ഹീ**തി ആരമ്മണഭൂതേ പരസ്മിം വത്ഥുസ്മിം. മമായനാഭാവേന **നേവ സങ്ഗോ.** പരിഗ്ഗഹാഭാവേന **ന ബദ്ധോ. ദിബ്ബാനിപി രൂപാനി പസ്സതോ കിലേസോ ന സമുദാചരതി,** പഗേവ മാനുസിയാനീതി സമ്ഭാവനേ **അപി**-സദ്ദോ.

അനത്ഥകരോതി അത്തനോ, പരസ്സ ച അഹിതകരോ. **ഛ ധമ്മേ**തി മേത്താനിമിത്തസ്സ ഉഗ്ഗഹോ, മേത്താഭാവനാനുയോഗോ, കമ്മസ്സകതാ, പടിസങ്ഖാനബഹുലതാ, കല്യാണമിത്തതാ, സപ്പായകഥാതി ഇമേ ഛ ധമ്മേ. **തത്ഥേവാ**തി മഹാസതിപട്ഠാനേയേവ. ചാരിത്തസീലമേവ ഉദ്ദിസ്സ പഞ്ഞത്തസിക്ഖാപദം **“ആചാരപണ്ണത്തീ”**തി വുത്തം. **ആദി**-സദ്ദേന വാരിത്തപണ്ണത്തിസിക്ഖാപദം സങ്ഗണ്ഹാതി.

പവേസിതോതി പവേസാപിതോ. ബന്ധനാഗാരം പവേസാപിതത്താ അലദ്ധനക്ഖത്താനുഭവനോ പുരിസോ ഹി **“നക്ഖത്തദിവസേ ബന്ധനാഗാരം പവേസിതോ പുരിസോ”**തി വുത്തോ, നക്ഖത്തദിവസേ ഏവ വാ തദനനുഭവനത്ഥം തഥാ കതോ പുരിസോ ഏവം വുത്തോതിപി വട്ടതി. **അപരസ്മി**ന്തി തതോ പച്ഛിമേ, അഞ്ഞസ്മിം വാ നക്ഖത്തദിവസേ. **ഓകാസ**ന്തി കമ്മകാരണാകാരണം, കമ്മകാരണക്ഖണം വാ. **മഹാനത്ഥകര**ന്തി ദിട്ഠധമ്മികാദിഅത്ഥഹാപനമുഖേന മഹതോ അനത്ഥസ്സ കാരകം. **ഛ ധമ്മേ**തി അതിഭോജനേ നിമിത്തഗ്ഗാഹോ, ഇരിയാപഥസമ്പരിവത്തനതാ, ആലോകസഞ്ഞാമനസികാരോ, അബ്ഭോകാസവാസോ, കല്യാണമിത്തതാ, സപ്പായകഥാതി ഇമേ ഛ ധമ്മേ,

ധമ്മനക്ഖത്തസ്സാതി യഥാവുത്തസോതബ്ബധമ്മസങ്ഖാതസ്സ മഹസ്സ. സാധൂനം രതിജനനതോ ഹി ധമ്മോപി ഛണസദിസട്ഠേന "നക്ഖത്ത"ന്തി വുത്തോ.

ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചേ **മഹാനത്ഥകര**ന്തി പരായത്തതാപാദനേന വുത്തനയേന മഹതോ അനത്ഥസ്സ കാരകം. **ഛ ധമ്മേ**തി ബഹുസ്സുതതാ, പരിപുച്ഛകതാ, വിനയേ പകതഞ്ഞുതാ, വുഡ്ഢസേവിതാ, കല്യാണമിത്തതാ, സപ്പായകഥാതി ഇമേ ഛ ധമ്മേ. ബലസ്സ, ബലേന വാ അത്തനാ ഇച്ഛിതസ്സ കരണം **ബലക്കാരോ,** തേന. **നേക്ഖമ്മപടിപദ**ന്തി നീവരണതോ നിക്ഖമനപടിപദം ഉപചാരഭാവനമേവ, ന പഠമം ഝാനം. അയഞ്ഹി ഉപചാരഭാവനാധികാരോ.

ബലവാതി പച്ചത്ഥികവിധമനസമത്ഥേന ബലേന ബലവാ വന്തു-സദ്ദസ്സ അഭിസയത്ഥവിസിട്ഠസ്സ അത്ഥിയത്ഥസ്സ ബോധനതോ. **ഹത്ഥസാര**ന്തി ഹത്ഥഗതധനസാരം. **സജ്ജാവുധോ**തി സജ്ജിതധനുആദിആവുധോ, സന്നദ്ധപഞ്ചാവുധോതി അത്ഥോ. സൂരവീരസേവകജനവസേന **സപരിവാരോ. ത**ന്തി യഥാവുത്തം പുരിസം. ബലവന്തതായ, സജ്ജാവുധതായ, സപരിവാരതായ ച **ചോരാ ദൂരതോവ ദിസ്വാ പലായേയ്യും. അനത്ഥകാരികാ**തി സമ്മാപടിപത്തിയാ വിബന്ധകരണതോ വുത്തനയേന അഹിതകാരികാ. **ഛ ധമ്മേ**തി ബഹുസ്സുതതാ, പരിപുച്ഛകതാ , വിനയേ പകതഞ്ഞുതാ, അധിമോക്ഖബഹുലതാ, കല്യാണമിത്തതാ, സപ്പായകഥാതി ഇമേ ഛ ധമ്മേ. യഥാ ബാഹുസച്ചാദീനി ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ പഹാനായ സംവത്തന്തി, ഏവം വിചികിച്ഛായപീതി ഇധാപി ബഹുസ്സുതതാദയോ തയോപി ധമ്മാ ഗഹിതാ, കല്യാണമിത്തതാ, പന സപ്പായകഥാ ച പഞ്ചന്നമ്പി പഹാനായ സംവത്തന്തി, തസ്മാ താസു തസ്സ തസ്സ നീവരണസ്സ അനുച്ഛവികസേവനതാ ദട്ഠബ്ബാ. **തിണം വിയാ**തി തിണം ഭയവസേന ന ഗണേതി വിയ. **ദുച്ചരിതകന്താരം നിത്ഥരിത്വാ**തി ദുച്ചരിതചരണൂപായഭൂതായ വിചികിച്ഛായ നിത്ഥരണവസേന ദുച്ചരിതസങ്ഖാതം കന്താരം നിത്ഥരിത്വാ. വിചികിച്ഛാ ഹി സമ്മാപടിപത്തിയാ അപ്പടിപജ്ജനനിമിത്തതാമുഖേന മിച്ഛാപടിപത്തിമേവ പരിബ്രൂഹേതീതി തസ്സാ അപ്പഹാനം ദുച്ചരിതചരണൂപായോ, പഹാനഞ്ച ദുച്ചരിതവിധൂനനൂപായോതി.

൨൨൭. **"തുട്ഠാകാരോ"**തി ഇമിനാ പാമോജ്ജം നാമ തരുണപീതിം ദസ്സേതി. സാ ഹി തരുണതായ കഥഞ്ചിപി തുട്ഠാവത്ഥാ തുട്ഠാകാരമത്തം. **"തുട്ഠസ്സാ"**തി ഇദം "പമുദിതസ്സാ"തി ഏതസ്സ അത്ഥവചനം, തസ്സത്ഥോ "ഓക്കന്തികഭാവപ്പത്തായ പീതിയാ വസേന തുട്ഠസ്സാ"തി **ടീകായം** വുത്തോ, ഏവം സതി പാമോജ്ജപദേന ഓക്കന്തികാ പീതിയേവ ഗഹിതാ സിയാ. **"സകലസരീരം ഖോഭയമാനാ പീതി ജായതീ"**തി ഏതസ്സാ ചത്ഥോ "അത്തനോ സവിപ്ഫാരികതായ, അത്തസമുട്ഠാനപണീതരൂപുപ്പത്തിയാ ച സകലസരീരം ഖോഭയമാനാ ഫരണലക്ഖണാ പീതി ജായതീ"തി വുത്തോ, ഏവഞ്ച സതി പീതിപദേന ഫരണാ പീതിയേവ ഗഹിതാ സിയാ, കാരണം പനേത്ഥ ഗവേസിതബ്ബം. ഇധ, പന അഞ്ഞത്ഥ ച തരുണബലവതാമത്തസാമഞ്ഞേന പദദ്വയസ്സ അത്ഥദീപനതോ യാ കാചി തരുണാ പീതി **പാമോജ്ജം,** ബലവതീ **പീതി,** പഞ്ചവിധായ വാ പീതിയാ യഥാക്കമം തരുണബലവതാസമ്ഭവതോ പുരിമാ പുരിമാ **പാമോജ്ജം** , പച്ഛിമാ പച്ഛിമാ **പീതീ**തിപി വദന്തി, അയമേത്ഥ തദനുച്ഛവികോ അത്ഥോ. **തുട്ഠസ്സാ**തി പാമോജ്ജസങ്ഖാതായ തരുണപീതിയാ വസേന തുട്ഠസ്സ. ത-സദ്ദോ ഹി അതീതത്ഥോ, ഇതരഥാ ഹേതുഫലസമ്ബന്ധാഭാവാപത്തിതോ, ഹേതുഫലസമ്ബന്ധഭാവസ്സ ച വുത്തത്താ. **"സകലസരീരം ഖോഭയമാനാ"**തി ഇമിനാ പീതി നാമ ഏത്ഥ ബലവപീതീതി ദസ്സേതി. സാ ഹി അത്തനോ സവിപ്ഫാരികതായ, അത്തസമുട്ഠാനപണീതരൂപുപ്പത്തിയാ ച സകലസരീരം

സങ്ഖോഭയമാനാ ജായതി. സകലസരീരേ പീതിവേഗസ്സ പീതിവിപ്ഫാരസ്സ ഉപ്പാദനഞ്ചേത്ഥ സങ്ഖോഭനം.

പീതിസഹിതം **പീതി** ഉത്തരപദലോപേന. കിം പന തം? മനോ, പീതി മനോ ഏതസ്സാതി സമാസോ. പീതിയാ സമ്പയുത്തം മനോ യസ്സാതിപി വട്ടതി, തസ്സ. അത്ഥമത്തം പന ദസ്സേതും **"പീതിസമ്പയുത്തചിത്തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സാ"**തി വുത്തം. **കായോ**തി ഇധ സബ്ബോപി അരൂപകലാപോ അധിപ്പേതോ, ന പന കായലഹുതാദീസു വിയ വേദനാദിക്ഖന്ധത്തയമേവ, ന ച കായായതനാദീസു വിയ രൂപകായമ്പീതി ദസ്സേതി **"നാമകായോ"**തി ഇമിനാ. പസ്സദ്ധിദ്വയവസേനേവ ഹേത്ഥ പസ്സമ്ഭനമധിപ്പേതം, പസ്സമ്ഭനം പന വിഗതകിലേസദരഥതാതി ആഹ **"വിഗതദരഥോ ഹോതീ"**തി, പഹീനഉദ്ധച്ചാദികിലേസദരഥോതി അത്ഥോ. വുത്തപ്പകാരായ പുബ്ബഭാഗഭാവനായ വസേന ചേതസികസുഖം പടിസംവേദേന്തോയേവ തംസമുട്ഠാനപണീതരൂപഫുടസരീരതായ കായികമ്പി സുഖം പടിസംവേദേതീതി വുത്തം **"കായികമ്പി ചേതസികമ്പി സുഖം വേദയതീ"**തി. **ഇമിനാ നേക്ഖമ്മസുഖേനാ**തി ''സുഖം വേദേതീ''തി ഏവം വുത്തേന സംകിലേസനീവരണപക്ഖതോ നിക്ഖന്തത്താ, പഠമജ്ഝാനപക്ഖികത്താ ച യഥാരഹം നേക്ഖമ്മസങ്ഖാതേന ഉപചാരസുഖേന അപ്പനാസുഖേന ച. സമാധാനമ്പേത്ഥ തദുഭയേനേവാതി വുത്തം **"ഉപചാരവസേനാപി അപ്പനാവസേനാപീ"**തി.

ഏത്ഥ പനായമധിപ്പായോ - കാമച്ഛന്ദപ്പഹാനതോ പട്ഠായ യാവ പസ്സദ്ധകായസ്സ സുഖപടിസംവേദനാ, താവ യഥാ പുബ്ബേ, തഥാ ഇധാപി പുബ്ബഭാഗഭാവനായേവ വുത്താ, ന അപ്പനാ. തഥാ ഹി കാമച്ഛന്ദപ്പഹാനേ **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന** വുത്തം ''വിക്ഖമ്ഭനവസേനാതി ഏത്ഥ വിക്ഖമ്ഭനം അനുപ്പാദനം അപ്പവത്തനം, ന പടിപക്ഖാനം സുപ്പഹീനതാ, പഹീനത്താതി ച പഹീനസദിസതം സന്ധായ വുത്തം ഝാനസ്സ അനധിഗതത്താ''തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൧൭). പസ്സദ്ധകായസ്സ സുഖപടിസംവേദനായ ച വുത്തപ്പകാരായ പുബ്ബഭാഗഭാവനായ വസേന ചേതസികസുഖം പടിസംവേദേന്തോയേവ തംസമുട്ഠാനപണീതരൂപഫുടസരീരതായ കായികമ്പി സുഖം പടിസംവേദേതീതി. അപിച കാ നാമ കഥാ അഞ്ഞേഹി വത്തബ്ബാ അട്ഠകഥായമേവ ''ഛ ധമ്മേ ഭാവേത്വാ''തി തത്ഥ തത്ഥ പുബ്ബഭാഗഭാവനായ വുത്തത്താ. സുഖിനോ ചിത്തസമാധാനേ പന സുഖസ്സ ഉപചാരഭാവനായ വിയ അപ്പനായപി കാരണത്താ, ''സോ വിവിച്ചേവ കാമേഹീ''തിആദിനാ ച വക്ഖമാനായ അപ്പനായ ഹേതുഫലവസേന സമ്ബജ്ഝനതോ പുബ്ബഭാഗസമാധി , അപ്പനാസമാധി ച വുത്തോ, പുബ്ബഭാഗസുഖമിവ വാ അപ്പനാസുഖമ്പി അപ്പനാസമാധിസ്സ കാരണമേവാതി തമ്പി അപ്പനാസുഖം അപ്പനാസമാധിനോ കാരണഭാവേന **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന** ഗഹിതന്തി ഇമമത്ഥമസല്ലക്ഖേന്താ നേക്ഖമ്മപദത്ഥം യഥാതഥം അഗ്ഗഹേത്വാ പാളിയം, അട്ഠകഥായമ്പി സംകിണ്ണാകുലം കേചി കരോന്തീതി.

പഠമജ്ഝാനകഥാവണ്ണനാ

൨൨൬. യദേവം ''സുഖിനോ ചിത്തം സമാധിയതീ''തി ഏതേനേവ ഉപചാരവസേനപി അപ്പനാവസേനപി ചിത്തസ്സ സമാധാനം കഥിതം സിയാ, ഏവം സന്തേ ''സോ വിവിച്ചേവ കാമേഹീ''തിആദികാ ദേസനാ കിമത്ഥിയാതി ചോദനായ **"സോ വിവിച്ചേവ...പേ॰... വുത്തന്തി വേദിതബ്ബ"**ന്തി വുത്തം. തത്ഥ ''സമാഹിതേ''തി പദദ്വയം ''ദസ്സനത്ഥം വുത്ത''ന്തി ഇമേഹി സമ്ബന്ധിത്വാ സമാഹിതത്താ തഥാ

ദസ്സനത്ഥം വുത്തന്തി അധിപ്പായോ വേദിതബ്ബോ. **ഉപരിവിസേസദസ്സനത്ഥ**ന്തി ഉപചാരസമാധിതോ, പഠമജ്ഝാനാദിസമാധിതോ ച ഉപരി പത്തബ്ബസ്സ പഠമദുതിയജ്ഝാനാദിവിസേസസ്സ ദസ്സനത്ഥം. ഉപചാരസമാധിസമധിഗമേനേവ ഹി പഠമജ്ഝാനാദിവിസേസോ സമധിഗന്തും സക്കാ, ന പന തേന വിനാ, ദുതിയജ്ഝാനാദിസമധിഗമേപി പാമോജ്ജുപ്പാദാദികാരണപരമ്പരാ ഇച്ഛിതബ്ബാ, ദുതിയമഗ്ഗാദിസമധിഗമേ പടിപദാഞാണദസ്സനവിസുദ്ധി വിയാതി ദട്ഠബ്ബം. **അപ്പനാസമാധിനാ**തി പഠമജ്ഝാനാദിഅപ്പനാസമാധിനാ. **തസ്സ സമാധിനോ**തി യോ അപ്പനാലക്ഖണോ സമാധി ''സുഖിനോ ചിത്തം സമാധിയതീ''തി സബ്ബസാധാരണവസേന വുത്തോ, തസ്സ സമാധിനോ. **പഭേദദസ്സനത്ഥ**ന്തി ദുതിയജ്ഝാനാദിവിഭാഗസ്സ ചേവ പഠമാഭിഞ്ഞാദിവിഭാഗസ്സ ച പഭേദദസ്സനത്ഥം. **കരജകായ**ന്തി ചതുസന്തതിരൂപസമുദായഭൂതം ചാതുമഹാഭൂതികകായം. സോ ഹി ഗബ്ഭാസയേ കരീയതീതി കത്വാ കരസങ്ഖാതതോ പുപ്ഫസമ്ഭവതോ ജാതത്താ **കരജോ**തി വുച്ചതി. **കരോ**തി ഹി മാതു സോണിതസങ്ഖാതപുപ്ഫസ്സ, പിതു സുക്കസങ്ഖാതസമ്ഭവസ്സ ച നാമം, തതോ ജാതോ പന അണ്ഡജജലാബുജവസേന ഗബ്ഭസേയ്യകകായോവ. കാമം ഓപപാതികാദീനമ്പി ഹേതുസമ്പന്നാനം യഥാവുത്തസമാധിസമധിഗമോ സമ്ഭവതി, തഥാപി യേഭുയ്യത്താ, പാകടത്താ ച സ്വേവ കായോ വുത്തോതി. കരോതി പുത്തേ നിബ്ബത്തേതീതി **കരോ,** സുക്കസോണിതം, കരേന ജാതോ **കരജോ**തിപി വദന്തി.

നനു ച നാമകായോപി വിവേകജേന പീതിസുഖേന തഥാ ലദ്ധൂപകാരോവ സിയാ, അഥ കസ്മാ യഥാവുത്തോ രൂപകായോവ ഇധ ഗഹിതോതി? സദ്ദന്തരാഭിസമ്ബന്ധേന അധിഗതത്താ. ''അഭിസന്ദേതീ''തിആദിസദ്ദന്തരാഭിസമ്ബന്ധതോ ഹി രൂപകായോ ഏവ ഇധ ഭഗവതാ വുത്തോതി അധിഗമീയതി തസ്സേവ അഭിസന്ദനാദികിരിയായോഗ്യത്താതി. **അഭിസന്ദേതീ**തി അഭിസന്ദനം കരോതി, സോ ഇമമേവ കായം വിവേകജേന പീതിസുഖേനാതി ഹി ഭേദവസേന, സമുദായാവയവവസേന ച പരികപ്പനാമത്തസിദ്ധാ ഹേതുകിരിയാ ഏത്ഥ ലബ്ഭതി, അഭിസന്ദനം പനേതം ഝാനമയേന പീതിസുഖേന കരജകായസ്സ തിന്തഭാവാപാദനം, സബ്ബത്ഥകമേവ ച ലൂഖഭാവസ്സാപനയനന്തി ആഹ **''തേമേതി സ്നേഹേതീ''**തി, അവസ്സുതഭാവം, അല്ലഭാവഞ്ച കരോതീതി അത്ഥോ. അത്ഥതോ പന അഭിസന്ദനം നാമ യഥാവുത്തപീതിസുഖസമുട്ഠാനേഹി പണീതരൂപേഹി കായസ്സ പരിപ്ഫരണം ദട്ഠബ്ബം. തേനേവാഹ **''സബ്ബത്ഥ പവത്തപീതി സുഖം കരോതീ''**തി. തംസമുട്ഠാനരൂപഫരണവസേനേവ ഹി സബ്ബത്ഥ പവത്തപീതിസുഖതാ. **പരിസന്ദേതീ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ഭസ്തം** നാമ ചമ്മപസിബ്ബകം. **പരിപ്ഫരതീ**തി സുദ്ധകിരിയാപദം. തേന വുത്തം **''സമന്തതോ ഫുസതീ''**തി, സോ ഇമമേവ കായം വിവേകജേന പീതിസുഖേന സമന്തതോ ഫുട്ഠോ ഭവതീതി അത്ഥോ. ഫുസനകിരിയായേവേത്ഥ ഉപപന്നാ, ന ബ്യാപനകിരിയാ ഭിക്ഖുസ്സേവ സുദ്ധകത്തുഭാവതോ. സബ്ബം ഏതസ്സ അത്ഥീതി **സബ്ബവാ** യഥാ ''ഗുണവാ''തി, തസ്സ **സബ്ബവതോ,** ''അവയവാവയവീസമ്ബന്ധേ അവയവിനി സാമിവചന''ന്തി സദ്ദലക്ഖണേന പനേതസ്സ ''കിഞ്ചീ''തി അവയവേന സമ്ബജ്ഝനതോ അവയവീവിസയോയേവേസ സബ്ബസദ്ദോതി മന്ത്വാ ഛവിമംസാദികോട്ഠാസസങ്ഖാതേന അവയവേന അവയവീഭാവം ദസ്സേന്തോ ആഹ **''സബ്ബകോട്ഠാസവതോ കായസ്സാ''**തി. **''കിഞ്ചീ''**തി ഏതസ്സ **''ഉപാ...പേ॰... ഠാന''**ന്തി അത്ഥവചനം. **ഉപാദിന്നകസന്തതിപവത്തിട്ഠാനേ**തി കമ്മജരൂപസന്തതിയാ പവത്തിട്ഠാനേ അഫുടം നാമ ന ഹോതീതി സമ്ബന്ധോ. **ഛവിമംസലോഹിതാനുഗത**ന്തി ഛവിമംസലോഹിതാദികമ്മജരൂപമനുഗതം. യത്ഥ

യഥ കമ്മജരൂപം, തഥ തഥ ചിത്തജരൂപസ്സാപി ബ്യാപനതോ തേന തസ്സ കായസ്സ ഫുടഭാവം സന്ധായ **“അഫുടം നാമ ന ഹോതീ”**തി വുത്തം.

൨൨൭. **ഛേകോ**തി കുസലോ, തം പന കോസല്ലം “കംസഥാലേ ന്ഹാനിയചുണ്ണാനി ആകിരിത്വാ”തിആദിസദ്ദന്തരസന്നിധാനതോ, പകരണതോ ച ന്ഹാനിയചുണ്ണാനം കരണേ, പയോജനേ, പിണ്ഡനേ ച സമത്ഥതാവസേന വേദിതബ്ബന്തി ദസ്സേതി **“പടിബലോ”**തിആദിനാ. **കംസ**സദ്ദോ പന “മഹതിയാ കംസപാതിയാ”തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൬൧) സുവണ്ണേ ആഗതോ, “കംസോ ഉപഹതോ യഥാ”തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൧൩൪) കിത്തിമലോഹേ, “ഉപകംസോ നാമ രാജാ മഹാകംസസ്സ അത്രജോ”തിആദീസു [ജാ॰ അട്ഠ॰ ൪.൧൦.൧൬൪ (അത്ഥതോ സമാനം)] പണ്ണത്തിമത്തേ. ഇധ പന യത്ഥ കത്ഥചി ലോഹേതി ആഹ **“യേന കേനചി ലോഹേന കതഭാജനേ”**തി. നനു ഉപമാകരണമത്തമേവിദം, അഥ കസ്മാ കംസഥാലകസ്സ സവിസേസസ്സ ഗഹണം കതന്തി അനുയോഗം പരിഹരതി **“മത്തികാഭാജന”**ന്തിആദിനാ. **“സന്ദേന്തസ്സാ”**തി പരിമദ്ദേത്വാ പിണ്ഡം കരോന്തസ്സേവ ഭിജ്ജതി, ന പന സന്ദനക്ഖമം ഹോതി, അനാദരലക്ഖണേ ചേതം സാമിവചനം. കിരിയന്തരസ്സ പവത്തനക്ഖണേയേവ കിരിയന്തരസ്സ പവത്തനഞ്ഹി അനാദരലക്ഖണം. “പരിപ്ഫോസകം പരിപ്ഫോസക”ന്തി ഇദം ഭാവനപുംസകന്തി ദസ്സേതി **“സിഞ്ചിത്വാ സിഞ്ചിത്വാ”**തി ഇമിനാ. ഫുസസദ്ദോ ചേത്ഥ പരിസിഞ്ചനേ യഥാ തം വാതവുട്ഠിസമയേ “ദേവോ ച ഥോകം ഥോകം ഫുസായതീ”തി, (പാചി॰ ൩൬൨) തസ്മാ തതോ തതോ ന്ഹാനിയചുണ്ണതോ ഉപരി ഉദകേന ബ്യാപനകരണവസേന പരിസിഞ്ചിത്വാ പരിസിഞ്ചിത്വാതി അത്ഥോ. അനുപസഗ്ഗോപി ഹി സദ്ദോ സഉപസഗ്ഗോ വിയ പകരണാധിഗതസ്സ അത്ഥസ്സ ദീപകോ, “സിഞ്ചിത്വാ സിഞ്ചിത്വാ”തി പന വചനം “പരിപ്ഫോസകം പരിപ്ഫോസക”ന്തി ഏതസ്സ “സന്ദേയ്യാ”തി ഏത്ഥ വിസേസനഭാവവിഞ്ഞാപനത്ഥം. ഏവമീദിസേസു. “സന്ദേയ്യാ”തി ഏത്ഥ സന്ദ-സദ്ദോ പിണ്ഡകരണേതി വുത്തം **“പിണ്ഡം കരേയ്യാ”**തി. **അനുഗതാ**തി അനുപവിസനവസേന ഗതാ ഉപഗതാ. **പരിഗ്ഗഹിതാ**തി പരിതോ ഗഹിതാ സമന്തതോ ഫുട്ഠാ.

അന്തരോ ച ബാഹിരോ ച പദേസോ, തേഹി സഹ പവത്തതീതി **സന്തരബാഹിരാ,** ന്ഹാനിയപിണ്ഡി, **“സമന്തരബാഹിരാ”**തിപി പാഠോ, മ-കാരോ പദസന്ധിവസേന ആഗമോ. യഥാവുത്തേന പരിഗ്ഗഹിതതാകാരണേനേവ സന്തരബാഹിരോ ന്ഹാനിയപിണ്ഡി ഫുടാ ഉദകസ്നേഹേനാതി ആഹ **“സബ്ബത്ഥകമേവ ഉദകസിനേഹേന ഫുടാ”**തി. സബ്ബത്ഥ പവത്തനം **സബ്ബത്ഥകം,** ഭാവനപുംസകഞ്ചേതം, സബ്ബപദേസേ ഹുത്വാ ഏവ ഫുടാതി അത്ഥോ. “സന്തരബാഹിരാ ഫുടാ”തി ച ഇമിനാ ന്ഹാനിയപിണ്ഡിയാ സബ്ബസോ ഉദകേന തേമിതഭാവമാഹ, “ന ച പഗ്ഘരണീ”തി പന ഇമിനാ തിന്തായപി തായ ഘനഥദ്ധഭാവം. തേനാഹ **“ന ച ബിന്ദും ബിന്ദു”**ന്തിആദി. ഉദകസ്സ ഫുസിതം ഫുസിതം, ന ച പഗ്ഘരണീ സൂദനീതി അത്ഥോ, “ബിന്ദും ഉദകം” തിപി കത്ഥചി പാഠോ, ഉദകസങ്ഘാതം ബിന്ദുന്തി തസ്സത്ഥോ. ബിന്ദുസദ്ദോ ഹി “ബ്യാലമ്ബമ്ബുധരബിന്ദൂ”തിആദീസു വിയ ധാരാവയവേ. ഏവം പന അപഗ്ഘരണതോ ഹത്ഥേനപി ദ്വീഹിപി തീഹിപി അങ്ഗുലേഹി ഗഹേതും, ഓവട്ടികായ വാ കാതും സക്കാ. യദി ഹി സാ പഗ്ഘരണീ അസ്സ, ഏവം സതി സ്നേഹവിഗമനേന സുക്ഖത്താ ഥദ്ധാ ഹുത്വാ തഥാ ഗഹേതും, കാതും വാ ന സക്കാതി വുത്തം ഹോതി. **ഓവട്ടികായാ**തി പരിവട്ടുലവസേന, ഗുളികാവസേന സാ പിണ്ഡി കാതും സക്കാതി അത്ഥോ.

ദുതിയജ്ഝാനകഥാവണ്ണനാ

൨൨൯. താഹി താഹി ഉദകസിരാഹി ഉബ്ഭിജ്ജതി ഉദ്ധം നിക്ഖമതീതി **ഉബ്ഭിദം,** താദിസം ഉദകം യസ്സാതി **ഉബ്ഭിദോദകോ,** ദ-കാരസ്സ പന ത-കാരേ കതേ **ഉബ്ഭിതോദകോ,** ഇമമത്ഥം ദസ്സേതും **"ഉബ്ഭിന്നഉദകോ"**തി വുത്തം, നദീതീരേ ഖതകൂപകോ വിയ ഉബ്ഭിജ്ജനകഉദകോതി അത്ഥോ. ഉബ്ഭിജ്ജനകമ്പി ഉദകം കത്ഥചി ഹേട്ഠാ ഉബ്ഭിജ്ജിത്വാ ധാരാവസേന ഉട്ഠഹിത്വാ ബഹി ഗച്ഛതി, ന തം കോചി അന്തോയേവ പതിട്ഠിതം കാതും സക്കോതി ധാരാവസേന ഉട്ഠഹനതോ, ഇധ പന വാലികാതടേ വിയ ഉദകരഹദസ്സ അന്തോയേവ ഉബ്ഭിജ്ജിത്വാ തത്ഥേവ തിട്ഠതി, ന ധാരാവസേന ഉട്ഠഹിത്വാ ബഹി ഗച്ഛതീതി വിഞ്ഞായതി അഖോഭകസ്സ സന്നിസിന്നസ്സേവ ഉദകസ്സ അധിപ്പേതത്താതി ഇമമത്ഥം സന്ധായാഹ **"ന ഹേട്ഠാ"**തിആദി. **ഹേട്ഠാ**തി ഉദകരഹദസ്സ ഹേട്ഠാ മഹാഉദകസിരാ, ലോഹിതാനുഗതാ ലോഹിതസിരാ വിയ ഉദകാനുഗതോ പഥവിപദേസോ "ഉദകസിരാ"തി വുച്ചതി. **ഉഗ്ഗച്ഛനകഉദകോ**തി ധാരാവസേന ഉട്ഠഹനകഉദകോ. **അന്തോയേവാ**തി ഉദകരഹദസ്സ അന്തോ സമതലപദേസേ ഏവ. **ഉബ്ഭിജ്ജനകഉദകോ**തി ഉബ്ഭിജ്ജിത്വാ തത്ഥേവ തിട്ഠനകഉദകോ. **ആഗമനമഗ്ഗോ**തി ബാഹിരതോ ഉദകരഹദാഭിമുഖം ആഗമനമഗ്ഗോ. **കാലേന കാല**ന്തി രുള്ഹീപദം "ഏകോ ഏകായാ"തിആദി (പാരാ॰ ൪൪൩, ൪൪൪, ൪൫൨) വിയാതി വുത്തം **"കാലേ കാലേ"**തി. **അനുഅദ്ധമാസ**ന്തി ഏത്ഥ **അനു**സദ്ദോ ബ്യാപനേ. വസ്സാനസ്സ അദ്ധമാസം അദ്ധമാസന്തി അത്ഥോ. ഏവം **അനുദസാഹ**ന്തി ഏത്ഥാപി. **വുട്ഠി**ന്തി വസ്സനം. **അനുപ്പവച്ഛേയ്യാ**തി ന ഉപവച്ഛേയ്യ. വസ്സസദ്ദതോ ചസ്സ സിദ്ധീതി ദസ്സേതി **"ന വസ്സേയ്യാ"**തി ഇമിനാ.

"സീതാ വാരിധാരാ"തി ഇത്ഥിലിങ്ഗപദസ്സ **"സീതം ധാര"**ന്തി നപുംസകലിങ്ഗേന അത്ഥവചനം ധാരസദ്ദസ്സ ദ്വിലിങ്ഗികഭാവവിഞ്ഞാപനത്ഥം. **സീത**ന്തി ഖോഭനാഭാവേന സീതലം, പുരാണപണ്ണതിണകട്ഠാദിസംകിണ്ണാഭാവേന വാ **സേതം** പരിസുദ്ധം. സേതം സീതന്തി ഹി പരിയായോ. കസ്മാ പനേത്ഥ ഉബ്ഭിദോദകോയേവ രഹദോ ഗഹിതോ, ന ഇതരേതി അനുയോഗമപനേതി **"ഹേട്ഠാ ഉഗ്ഗച്ഛനഉദകഞ്ഹീ"**തിആദിനാ. **ഉഗ്ഗന്ത്വാ ഉഗ്ഗന്ത്വാ ഭിജ്ജന്ത**ന്തി ഉട്ഠഹിത്വാ ഉട്ഠഹിത്വാ ധാരാകിരണവസേന ഉബ്ഭിജ്ജന്തം, വിനസ്സന്തം വാ. **ഖോഭേതീ**തി ആലോളേതി. **വുട്ഠീ**തി വസ്സനം. **ധാരാനിപാതപുബ്ബുളകേഹീ**തി ഉദകധാരാനിപാതേഹി ച തതോയേവ ഉട്ഠിതഉദകപുബ്ബുളകസങ്ഖാതേഹി ഫേണപടലേഹി ച. ഏവം യഥാക്കമം തിണ്ണമ്പി രഹദാനമഗഹേതബ്ബതം വത്വാ ഉബ്ഭിദോദകസ്സേവ ഗഹേതബ്ബതം വദതി **"സന്നിസിന്നമേവാ"**തിആദിനാ. തത്ഥ **സന്നിസിന്നമേവാ**തി സമ്മാ, സമം വാ നിസിന്നമേവ, അപരിക്ഖോഭതായ നിച്ചലമേവ, സുപ്പസന്നമേവാതി അധിപ്പായോ. **ഇദ്ധിനിമ്മിതമിവാ**തി ഇദ്ധിമതാ ഇദ്ധിയാ തഥാ നിമ്മിതം ഇവ. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം ഉപമോപമേയ്യവചനേ. **സേസ**ന്തി "അഭിസന്ദേതീ"തിആദികം.

തതിയജ്ഝാനകഥാവണ്ണനാ

൨൩൦. **"ഉപ്പലിനീ"**തിആദി ഗച്ഛസ്സപി വനസ്സപി അധിവചനം. ഇധ പന "യാവ അഗ്ഗാ, യാവ ച മൂലാ"തി വചനയോഗേന "അപ്പേകച്ചാനീ"തിആദിനാ ഉപ്പലഗച്ഛാദീനമേവ ഗഹേതബ്ബതായ വനമേവാധിപ്പേതം, തസ്മാ **"ഉപ്പലാനീ**തി ഉപ്പലഗച്ഛാനി. **ഏത്ഥാ**തി ഉപ്പലവനേ"തിആദിനാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അവയവേന ഹി സമുദായസ്സ നിബ്ബചനം കതം. ഏകഞ്ഹി ഉപ്പലഗച്ഛാദി ഉപ്പലാദിയേവ, ചതുപഞ്ചമത്തമ്പി പന ഉപ്പലാദിവനന്തി വോഹരീയതി, **സാരത്ഥദീപനിയം** പന ജലാസയോപി ഉപ്പലിനിആദിഭാവേന വുത്തോ. **ഏത്ഥ ചാ**തി ഏതസ്മിം പദത്തയേ, ഏതേസു വാ തീസു ഉപ്പലപദുമപുണ്ഡരീകസങ്ഖാതേസു അത്ഥേസു.

"സേതരത്തനീലേസൂ"തി ഉപ്പലമേവ വുത്തം, സേതുപ്പലരത്തുപ്പലനീലുപ്പലേസൂതി അത്ഥോ. **യം കിഞ്ചി ഉപ്പലം ഉപ്പലമേവ** ഉപ്പലസദ്ദസ്സ സാമഞ്ഞനാമവസേന തേസു സബ്ബേസുപി പവത്തനതോ. **സതപത്ത**ന്തി ഏത്ഥ **സത**സദ്ദോ ബഹുപരിയായോ "സതഗ്ഘീ സതരംസി സൂരിയോ"തിആദീസു വിയ അനേകസങ്ഖ്യാഭാവതോ. ഏവഞ്ച കത്വാ അനേകപത്തസ്സാപി പദുമഭാവേ സങ്ഗഹോ സിദ്ധോ ഹോതി. **പത്ത**ന്തി ച പുപ്ഫദലമധിപ്പേതം. വണ്ണനിയമേന **സേതം പദുമം, രത്തം പുണ്ഡരീക**ന്തി സാസനവോഹാരോ, ലോകേ പന "രത്തം പദുമം, സേതം പുണ്ഡരീക"ന്തി വദന്തി. വുത്തഞ്ഹി "പുണ്ഡരീകം സിതം രത്തം, കോകനദം കോകാസകോ"തി. രത്തവണ്ണതായ ഹി കോകനാമകാനം സുനഖാനം നാദയതോ സദ്ദാപയതോ, തേഹി ച അസിതബ്ബതോ **"കോകനദം, കോകാസകോ"**തി ച പദുമം വുച്ചതി. യഥാഹ "പദ്മം യഥാ കോകനദം സുഗന്ധ"ന്തി. അയം പനേത്ഥ വചനത്ഥോ ഉദകം പാതി, ഉദകേ വാ പ്ലവതീതി **ഉപ്പലം.** പങ്കേ ദവതി ഗച്ഛതി, പകാരേന വാ ദവതി വിരുഹതീതി **പദുമം.** പണ്ഡരം വണ്ണമസ്സ, മഹന്തതായ വാ മുഡിതബ്ബംഖണ്ഡേതബ്ബന്തി **പുണ്ഡരീകം** മ-കാരസ്സ പ-കാരാദിവസേന. മുഡിസദ്ദഞ്ഹി മുഡരിസദ്ദം വാ ഖണ്ഡനത്ഥമിച്ഛന്തി സദ്ദവിദൂ, സദ്ദസത്ഥതോ ചേത്ഥ പദസിദ്ധി. യാവ അഗ്ഗാ, യാവ ച മൂലാ ഉദകേന അഭിസന്ദനാദിഭാവദസ്സനത്ഥം പാളിയം "ഉദകാനുഗ്ഗതാനീ"തി വചനം, തസ്മാ ഉദകതോ ന ഉഗ്ഗതാനിച്ചേവ അത്ഥോ, ന തു ഉദകേ അനുരൂപഗതാനീതി ആഹ **"ഉദകാ...പേ॰... ഗതാനീ"**തി. ഇധ പന ഉപ്പലാദീനി വിയ കരജകായോ, ഉദകം വിയ തതിയജ്ഝാനസുഖം ദട്ഠബ്ബം.

ചതുത്ഥജ്ഝാനകഥാവണ്ണനാ

൨൩൩. യസ്മാ പന ചതുത്ഥജ്ഝാനചിത്തമേവ "ചേതസാ"തി വുത്തം, തഞ്ച രാഗാദിഉപക്കിലേസമലാപഗമതോ നിരുപക്കിലേസം നിമ്മലം, തസ്മാ ഉപക്കിലേസവിഗമനമേവ പരിസുദ്ധഭാവോതി ആഹ **"നിരുപക്കിലേസട്ഠേന പരിസുദ്ധ"**ന്തി. യസ്മാ ച പരിസുദ്ധസ്സേവ പച്ചയവിസേസേന പവത്തിവിസേസോ പരിയോദാതതാ സുദ്ധന്തസുവണ്ണസ്സ നിഘംസനേന പഭസ്സരതാ വിയ, തസ്മാ പഭസ്സരതായേവ പരിയോദാതതാതി ആഹ **"പഭസ്സരട്ഠേന പരിയോദാത"**ന്തി. വിജ്ജു വിയ പഭായ ഇതോ ചിതോ ച നിച്ഛരണം **പഭസ്സരം** യഥാ "ആഭസ്സരാ"തി. **ഓദാതേന വത്ഥേനാ**തി ഏത്ഥ "ഓദാതേനാ"തി ഗുണവചനം സന്ധായ **"ഓദാതേന... പേ॰... ഇദ"**ന്തി വുത്തം. **ഉതുഫരണത്ഥ**ന്തി ഉണ്ഹസ്സ ഉതുനോ ഫരണദസ്സനത്ഥം. കസ്മാതി ആഹ **"കിലിട്ഠവത്ഥേനാ"**തിആദി. **ഉതുഫരണം ന ഹോതീ**തി ഓദാതവത്ഥേന വിയ സവിസേസം ഉതുഫരണം ന ഹോതി, അപ്പകമത്തമേവ ഹോതീതി അധിപ്പായോ . തേനാഹ **"തങ്ഖണ...പേ॰... ബലവം ഹോതീ"**തി. **"തങ്ഖണധോതപരിസുദ്ധേനാ"**തി ച ഏതേന ഓദാതസദ്ദോ ഏത്ഥ പരിസുദ്ധവചനോ ഏവ "ഗിഹീ ഓദാതവത്ഥവസനോ"തിആദീസു വിയ , ന സേതവചനോ യേന കേനചി തങ്ഖണധോതപരിസുദ്ധേനേവ ഉതുഫരണസമ്ഭവതോതി ദസ്സേതി.

നനു ച പാളിയം "നാസ്സ കിഞ്ചി സബ്ബാവതോ കായസ്സ ഓദാതേന വത്ഥേന അഫുടം അസ്സാ"തി കായസ്സ ഓദാതവത്ഥഫരണം വുത്തം, ന പന വത്ഥസ്സ ഉതുഫരണം, അഥ കസ്മാ ഉതുഫരണം ഇധ വുത്തന്തി അനുയോഗേനാഹ **"ഇമിസ്സായ ഹീ"**തിആദി. യസ്മാ വത്ഥം വിയ കരജകായോ, ഉതുഫരണം വിയ ചതുത്ഥജ്ഝാനസുഖം, തസ്മാ ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോതി വുത്തം ഹോതി, ഏതേന ച ഓദാതേന വത്ഥേന സബ്ബാവതോ കായസ്സ ഫരണാസമ്ഭവതോ, ഉപമേയ്യേന ച അയുത്തത്താ കായഗ്ഗഹണേന തന്നിസ്സിതവത്ഥം ഗഹേതബ്ബം,

വത്ഥഗ്ഗഹണേന ച തപ്പച്ചയം ഉതുഫരണന്തി ദസ്സേതി. നേയ്യത്ഥതോ ഹി അയം ഉപമാ വുത്താ. വിചിത്രദേസനാ ഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോതി. യോഗിനോ ഹി കരജകായോ വത്ഥം വിയ ദട്ഠബ്ബോ ഉതുഫരണസദിസേന ചതുത്ഥജ്ഝാനസുഖേന ഫരിതബ്ബത്താ, ഉതുഫരണം വിയ ചതുത്ഥജ്ഝാനസുഖം വത്ഥസ്സ വിയ തേന കരജകായസ്സ ഫരണതോ, പുരിസസ്സ സരീരം വിയ ചതുത്ഥജ്ഝാനം ഉതുഫരണട്ഠാനിയസ്സ സുഖസ്സ നിസ്സയഭാവതോ. തേനാഹ **"തസ്മാ"**തിആദി. ഇദഞ്ഹി യഥാവുത്തവചനസ്സ ഗുണദസ്സനം. ഏത്ഥ ച പാളിയം "പരിസുദ്ധേന ചേതസാ"തി ചേതോഗഹണേന ചതുത്ഥജ്ഝാനസുഖം ഭഗവതാ വുത്തന്തി ഞാപേതും "ചതുത്ഥജ്ഝാനസുഖം, ചതുത്ഥജ്ഝാനസുഖേനാ"തി ച വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. നനു ച ചതുത്ഥജ്ഝാനസുഖം നാമ സാതലക്ഖണം നത്ഥീതി? സച്ചം, സന്തസഭാവത്താ പനേത്ഥ ഉപേക്ഖായേവ "സുഖ"ന്തി അധിപ്പേതാ. തേന വുത്തം **സമ്മോഹവിനോദനിയം** "ഉപേക്ഖാ പന സന്തത്താ, സുഖമിച്ചേവ ഭാസിതാ"തി (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൨൩൨; വിസുദ്ധി॰ ൨.൬൪൪; മഹാനി॰ അട്ഠ॰ ൨൭; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൦൭).

ഏത്താവതാതി പഠമജ്ഝാനാധിഗമപരിദീപനതോ പട്ഠായ യാവ ചതുത്ഥജ്ഝാനാധിഗമപരിദീപനാ, താവതാ വചനക്കമേന. ലഭനം **ലാഭോ,** സോ ഏതസ്സാതി **ലാഭീ,** രൂപജ്ഝാനാനം ലാഭീ **രൂപജ്ഝാനലാഭീ** യഥാ "ലാഭീ ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരാന"ന്തി, (സം॰ നി॰ ൨.൭൦; ഉദാ॰ ൩൮) ലഭനസീലോ വാ **ലാഭീ.** കിം ലഭനസീലോ? രൂപജ്ഝാനാനീതിപി യുജ്ജതി. ഏവമിതരസ്മിമ്പി. ന അരൂപജ്ഝാനലാഭീതി ന വേദിതബ്ബോതി യോജേതബ്ബം. കസ്മാതി വുത്തം **"ന ഹീ"**തിആദി, അട്ഠന്നമ്പി സമാപത്തീനം ഉപരി അഭിഞ്ഞാധിഗമേ അവിനാഭാവതോതി വുത്തം ഹോതി. **ചുദ്ദസഹാകാരേഹീ**തി "കസിണാനുലോമതോ, കസിണപടിലോമതോ കസിണാനുലോമപടിലോമതോ, ഝാനാനുലോമതോ, ഝാനപടിലോമതോ, ഝാനാനുലോമപടിലോമതോ, ഝാനുക്കന്തികതോ, കസിണുക്കന്തികതോ, ഝാനകസിണുക്കന്തികതോ, അങ്ഗസങ്കന്തിതോ, ആരമ്മണസങ്കന്തിതോ , അങ്ഗാരമ്മണസങ്കന്തിതോ അങ്ഗവവത്ഥാനതോ, ആരമ്മണവവത്ഥാനതോ"തി (വിസുദ്ധി॰ ൨.൩൬൫) **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** വുത്തേഹി ഇമേഹി ചുദ്ദസഹാകാരേഹി. സതിപി ഝാനേസു ആവജ്ജനാദിപഞ്ചവിധവസീഭാവേ അയമേവ ചുദ്ദസവിധോ വസീഭാവോ അഭിഞ്ഞാ നിബ്ബത്തനേ ഏകന്തേന ഇച്ഛിതബ്ബോതി ദസ്സേന്തേന **"ചുദ്ദസഹാകാരേഹി ചിണ്ണവസീഭാവ"**ന്തി വുത്തം, ഇമിനാ ച അരൂപസമാപത്തീസു ചിണ്ണവസീഭാവം വിനാ രൂപസമാപത്തീസു ഏവ ചിണ്ണവസീഭാവേന സമാപത്തി ന ഇജ്ഝതീതി താസം അഭിഞ്ഞാധിഗമേ അവിനാഭാവം ദസ്സേതീതി വേദിതബ്ബം.

നനു യഥാപാഠമേവ വിനിച്ഛയോ വത്തബ്ബോതി ചോദനം സോധേതി **"പാളിയം പനാ"**തിആദിനാ, സാവസേസപാഠഭാവതോ നീഹരിത്വാ ഏസ വിനിച്ഛയോ വത്തബ്ബോതി വുത്തം ഹോതി. യജ്ജേവം അരൂപജ്ഝാനാനിപി പാളിയം ഗഹേതബ്ബാനി, അഥ കസ്മാ താനി അഗ്ഗഹേത്വാ സാവസേസപാഠോ ഭഗവതാ കതോതി? സബ്ബാഭിഞ്ഞാനം വിസേസതോ രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനപാദകത്താ. സതിപി ഹി താസം തഥാ അവിനാഭാവേ വിസേസതോ പനേതാ രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനപാദകാ, തസ്മാ താസം തപ്പാദകഭാവവിഞ്ഞാപനത്ഥം തത്ഥേവ ഠത്വാ ദേസനാ കതാ, ന പന അരൂപാവചരജ്ഝാനാനം ഇധ അനനുപയോഗതോ. തേനാഹ **"അരൂപജ്ഝാനാനി ആഹരിത്വാ കഥേതബ്ബാനീ"**തി.

വിപസ്സനാഞാണകഥാവണ്ണനാ

വണ്ണ. "പുന ചപരം മഹാരാജ (പാളിയം നത്ഥി) ഭിക്ഖൂ"തി വത്വാപി കിമത്ഥം ദസ്സേതും "സോ"തി പദം പുന വുത്തന്തി ചോദനായാഹ **"സോ...പേ॰... ദസ്സേതീ"**തി, യഥാരുതവസേന, നേയ്യത്ഥവസേന ച വുത്താസു അട്ഠസു സമാപത്തീസു ചിണ്ണവസിതാവിസിട്ഠം ഭിക്ഖും ദസ്സേതും ഏവം വുത്തന്തി അധിപ്പായോ. **സേസ**ന്തി "സോ"തി പദത്ഥതോ സേസം "ഏവം സമാഹിതേ"തിആദീസു വത്തബ്ബം സാധിപ്പായമത്ഥജാതം. ഞേയ്യം ജാനാതീതി **ഞാണം,** തദേവ പച്ചക്ഖം കത്വാ പസ്സതീതി **ദസ്സനം,** ഞാണമേവ ദസ്സനം ന ചക്ഖാദികന്തി **ഞാണദസ്സനം,** പഞ്ചവിധമ്പി ഞാണം, തയിദം പന ഞാണദസ്സനപദം സാസനേ യേസു ഞാണവിസേസേസു നിരുള്ഹം, തം സബ്ബം അത്ഥുദ്ധാരവസേന ദസ്സേന്തോ **"ഞാണദസ്സനന്തി മഗ്ഗഞാണമ്പി വുച്ചതീ"**തിആദിമാഹ. **ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധത്ഥ**ന്തി ഞാണദസ്സനസ്സ വിസുദ്ധിപയോജനായ. **ഫാസുവിഹാരോ**തി അരിയവിഹാരഭൂതോ സുഖവിഹാരോ. **ഭഗവതോപീ**തി ന കേവലം ദേവതാരോചനമേവ, അഥ ഖോ തദാ ഭഗവതോപി ഞാണദസ്സനം ഉദപാദീതി അത്ഥോ. സത്താഹം കാലങ്കതസ്സ അസ്സാതി **സത്താഹകാലങ്കതോ. "കാലാമോ"**തി ഗോത്തവസേന വുത്തം. **ചേതോവിമുത്തി** [വിമുത്തി (അട്ഠകഥായം)] നാമ അരഹത്തഫലസമാപത്തി. യസ്മാ വിപസ്സനാഞാണം ഞേയ്യസങ്ഖാതേ തേഭൂമകസങ്ഖാരേ അനിച്ചാദിതോ ജാനാതി, ഭങ്ഗാനുപസ്സനതോ ച പട്ഠായ പച്ചക്ഖതോ തേ പസ്സതി, തസ്മാ യഥാവുത്തട്ഠേന ഞാണദസ്സനം നാമ ജാതന്തി ദസ്സേതി **"ഇധ പനാ"**തിആദിനാ.

അഭിനീഹരതീതി വിപസ്സനാഭിമുഖം ചിത്തം തദഞ്ഞകരണീയതോ നീഹരിത്വാ ഹരതീതി അയം സദ്ദതോ അത്ഥോ, അധിപ്പായതോ പന തം ദസ്സേതും **"വിപസ്സനാഞാണസ്സാ"**തിആദി വുത്തം. തദഭിമുഖഭാവോയേവ ഹിസ്സ തന്നിന്നതാദികരണം, തം പന വുത്തനയേന അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതേ തസ്മിം ചിത്തേ വിപസ്സനാക്കമേന ജാതേ വിപസ്സനാഭിമുഖം ചിത്തപേസനമേവാതി ദട്ഠബ്ബം. **തന്നിന്ന**ന്തി തസ്സം വിപസ്സനായം നിന്നം. ഇതരദ്വയം തസ്സേവ വേവചനം. തസ്സം **പോണം** വങ്കം **പബ്ഭാരം** നീചന്തി അത്ഥോ. ബ്രഹ്മജാലേ **വുത്തോയേവ.** ഓദനകുമ്മാസേഹി ഉപചീയതി വഡ്ഢാപീയതി, ഉപചയതി വാ വഡ്ഢതീതി അത്ഥം സന്ധായ **"ഓദനേനാ"**തിആദി വുത്തം. **അനിച്ചുച്ഛാദനപരിമദ്ദനഭേദനവിദ്ധംസനധമ്മോ**തി ഏത്ഥ "അനിച്ചധമ്മോ"തിആദിനാ **ധമ്മ**സദ്ദോ പച്ചേകം യോജേതബ്ബോ. തത്ഥ **അനിച്ചധമ്മോ**തി പഭങ്ഗുതായ അദ്ധുവസഭാവോ. **ദുഗ്ഗന്ധവിഘാതത്ഥായാ**തി സരീരേ ദുഗ്ഗന്ധസ്സ വിഗമായ. **ഉച്ഛാദനധമ്മോ**തി ഉച്ഛാദേതബ്ബതാസഭാവോ, ഇമസ്സ പൂതികായസ്സ ദുഗ്ഗന്ധഭാവതോ ഗന്ധോദകാദീഹി ഉബ്ബട്ടനവിലിമ്പനജാതികോതി അത്ഥോ. ഉച്ഛാദനേന ഹി പൂതികായേ സേദവാതപിത്തസേമ്ഹാദീഹി ഗരുഭാവദുഗ്ഗന്ധാനമപഗമോ ഹോതി. മഹാസമ്ബാഹനം മല്ലാദീനം ബാഹുവഡ്ഢനാദിഅത്ഥംവ ഹോതി, അങ്ഗപച്ചങ്ഗാബാധവിനോദനത്ഥം പന ഖുദ്ദകസമ്ബാഹനമേവ യുത്തന്തി ആഹ **"ഖുദ്ദകസമ്ബാഹനേനാ"**തി, മന്ദസമ്ബാഹനേനാതി അത്ഥോ. **പരിമദ്ദനധമ്മോ**തി പരിമദ്ദിതബ്ബതാസഭാവോ.

ഏവം അനിയമിതകാലവസേന അത്ഥം വത്വാ ഇദാനി നിയമിതകാലവസേന അത്ഥം വദതി **"ദഹരകാലേ"**തിആദിനാ. വാ-സദ്ദോ ചേത്ഥ അത്ഥദസ്സനവസേനേവ അത്ഥന്തരവികപ്പനസ്സ വിഞ്ഞായമാനത്താ ന പയുത്തോ, ലുത്തനിദ്ദിട്ഠോ വാ. **ദഹരകാലേ**തി അചിരവിജാതകാലേ. സയാപേത്വാ അഞ്ഛനപീളനാദിവസേന പരിമദ്ദനധമ്മോതി സമ്ബന്ധോ. **മിത**ന്തി ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോ, തേന യഥാപമാണം, മന്ദം വാ അഞ്ഛനപീളനാദീനി ദസ്സേതി. **അഞ്ഛന**ഞ്ചേത്ഥ ആകഡ്ഢനം. **പീളനം** സമ്ബാഹനം. **ആദി**സദ്ദേന സമിഞ്ജനഉഗ്ഗമനാദീനി

സങ്ഗണ്ഹാതി. **ഏവം പരിഹരിതോപീ**തി ഉച്ഛാദനാദിനാ സുഖേധിതോപി. **ഭിജ്ജതി ചേവാ**തി അനിച്ചതാദിവസേന നസ്സതി ച. **വികിരതി ചാ**തി ഏവം ഭിന്ദന്തോ ച കിഞ്ചി പയോജനം അസാധേന്തോ വിപ്പകിണ്ണോവ ഹോതി. ഏവം നവഹി പദേഹി യഥാരഹം കായേ സമുദയവയധമ്മാനുപസ്സിതാ ദസ്സിതാതി ഇമമത്ഥം വിഭാവേന്തോ **"തത്ഥാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഛഹി പദേഹീ**തി "രൂപീ, ചാതുമഹാഭൂതികോ, മാതാപേത്തികസമ്ഭവോ, ഓദനകുമ്മാസൂപചയോ, ഉച്ഛാദനധമ്മോ, പരിമദ്ദനധമ്മോ"തി ഇമേഹി ഛഹി പദേഹി. യുത്തം താവ ഹോതു മജ്ഝേ തീഹിപി പദേഹി കായസ്സ സമുദയകഥനം തേസം തദത്ഥദീപനതോ, "രൂപീ, ഉച്ഛാദനധമ്മോ, പരിമദ്ദനധമ്മോ"തി പന തീഹി ത്പദേഹി കഥം തസ്സ തഥാകഥനം യുത്തം സിയാ തേസം തദത്ഥസ്സ അദീപനതോതി? യുത്തമേവ തേസമ്പി തദത്ഥസ്സ ദീപിതത്താ. **"രൂപീ"**തി ഹി ഇദം അത്തനോ പച്ചയഭൂതേന ഉതുആഹാരലക്ഖണേന രൂപേന രൂപവാതി അത്ഥസ്സ ദീപകം. പച്ചയസങ്ഗമവിസിട്ഠേ ഹി തദസ്സത്ഥിഅത്ഥേ അയമീകാരോ. "ഉച്ഛാദനധമ്മോ, പരിമദ്ദനധമ്മോ"തി ച ഇദം പദദ്വയം തഥാവിധരൂപുപ്പാദനേന സണ്ഠാനസമ്പാദനത്ഥസ്സ ദീപകന്തി. **ദ്വീഹീ**തി "ഭേദനധമ്മോ, വിദ്ധംസനധമ്മോ"തി ദ്വീഹി പദേഹി. **നിസ്സിതഞ്ച** കായപരിയാപന്നേ ഹദയവത്ഥുമ്ഹി നിസ്സിതത്താ വിപസ്സനാചിത്തസ്സ. തദാ പവത്തഞ്ഹി വിപസ്സനാചിത്തമേവ "ഇദഞ്ച മേ വിഞ്ഞാണ"ന്തി ആസന്നപച്ചക്ഖവസേന വുത്തം. **പടിബദ്ധഞ്ച** കായേന വിനാ അപ്പവത്തനതോ, കായസഞ്ഞിതാനഞ്ച രൂപധമ്മാനം ആരമ്മണകരണതോ.

൨൩൫. സുട്ഠു ഓഭാസതീതി **സുഭോ,** പഭാസമ്പന്നോ മണി, തായ ഏവ പഭാസമ്പത്തിയാ മണിനോ ഭദ്രതാതി അത്ഥമത്തം ദസ്സേതും **"സുഭോതി സുന്ദരോ"**തി വുത്തം. പരിസുദ്ധാകരസമുട്ഠാനമേവ മണിനോ സുവിസുദ്ധജാതിതാതി ആഹ **"ജാതിമാതി പരിസുദ്ധാകരസമുട്ഠിതോ"**തി. സുവിസുദ്ധരതനാകരതോ സമുട്ഠിതോതി അത്ഥോ. ആകരപരിവിസുദ്ധിമൂലകോ ഏവ ഹി മണിനോ കുരുവിന്ദജാതിആദിജാതിവിസേസോതി. ഇധാധിപ്പേതസ്സ പന വേളുരിയമണിനോ വിളൂര (വി॰ വ॰ അട്ഠ॰ ൩൮ ആദയോ വാക്യക്ഖണ്ഡേസു പസ്സിതബ്ബം) പബ്ബതസ്സ, വിളൂര ഗാമസ്സ ച അവിദൂരേ പരിസുദ്ധാകരോ. യേഭുയ്യേന ഹി സോ തതോ സമുട്ഠിതോ. തഥാ ഹേസ വിളൂരനാമകസ്സ പബ്ബതസ്സ, ഗാമസ്സ ച അവിദൂരേ സമുട്ഠിതത്താ വേളുരിയോതി പഞ്ഞായിത്ഥ, ദേവലോകേ പവത്തസ്സപി ച തംസദിസവണ്ണനിഭതായ തദേവ നാമം ജാതം യഥാ തം മനുസ്സലോകേ ലദ്ധനാമവസേന ദേവലോകേ ദേവതാനം, സോ പന മയൂരഗീവാവണ്ണോ വാ ഹോതി വായസപത്തവണ്ണോ വാ സിനിദ്ധവേണുപത്തവണ്ണോ വാതി **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന പരമത്ഥദീപനിയം** (വി॰ വ॰ അട്ഠ॰ ൩൮) വുത്തം. **വിനയസംവണ്ണനാസു** (വി॰ വി॰ ടീ॰ ൧.൨൭൧) പന "അല്ലവേളുവണ്ണോ"തി വദന്തി. തഥാ ഹിസ്സ "വംസവണ്ണോ"തിപി നാമം ജാതം. "മജ്ജാരക്ഖിമണ്ഡലവണ്ണോ"തി ച വുത്തോ, തതോയേവ സോ ഇധ പദേസേ മജ്ജാരമണീതി പാകടോ ഹോതി. ചക്കവത്തിപരിഭോഗാരഹപണീതതരമണിഭാവതോ പന തസ്സേവ പാളിയം വചനം ദട്ഠബ്ബം. യഥാഹ "പുന ചപരം ആനന്ദ രഞ്ഞോ മഹാസുദസ്സനസ്സ മണിരതനം പാതുരഹോസി, സോ അഹോസി മണി വേളുരിയോ സുഭോ ജാതിമാ അട്ഠംസോ"തിആദി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൪൭). പാസാണസക്ഖരാദിദോസനീഹരണവസേനേവ പരികമ്മനിപ്ഫത്തീതി ദസ്സേതി **"അപനീതപാസാണസക്ഖരോ"**തി ഇമിനാ.

ഛവിയാ ഏവ സണ്ഹഭാവേന അച്ഛതാ, ന സങ്ഘാതസ്സാതി ആഹ **"അച്ഛോതി തനുച്ഛവീ"**തി. തതോ ചേവ വിസേസേന പസന്നോതി ദസ്സേതും **"സുട്ഠു പസന്നോ"**തി വുത്തം. പരിഭോഗമണിരതനാകാരസമ്പത്തി സബ്ബാകാരസമ്പന്നതാ .

തേനാഹ **“ധോവനവേധനാദീഹീ”**തിആദി. പാസാണാദീസു ധോതതാ **ധോവനം,** കാളകാദിഅപഹരണത്ഥായ ചേവ സുത്തേന ആവുനത്ഥായ ച വിജ്ഝിതബ്ബതാ **വേധനം. ആദി**സദ്ദേന താപസണ്ഹകരണാദീനം സങ്ഗഹോ. **വണ്ണസമ്പത്തി**ന്തി ആവുനിതസുത്തസ്സ വണ്ണസമ്പത്തിം. കസ്മാതി വുത്തം **“താദിസ”**ന്തിആദി, താദിസസ്സേവ ആവുതസ്സ പാകടഭാവതോതി വുത്തം ഹോതി.

മണി വിയ കരജകായോ പച്ചവേക്ഖിതബ്ബതോ. **ആവുതസുത്തം വിയ വിഞ്ഞാണം** അനുപവിസിത്വാ ഠിതത്താ. **ചക്ഖുമാ പുരിസോ വിയ വിപസ്സനാലാഭീ ഭിക്ഖു** സമ്മദേവ തസ്സ ദസ്സനതോ, തസ്സ പുരിസസ്സ മണിനോ ആവിഭൂതകാലോ വിയ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ കായസ്സ ആവിഭൂതകാലോ തന്നിസ്സയസ്സ പാകടഭാവതോ. സുത്തസ്സാവിഭൂതകാലോ വിയ തേസം ധമ്മാനമാവിഭൂതകാലോ തന്നിസ്സിതസ്സ പാകടഭാവതോതി അയമേത്ഥ ഉപമാസമ്പാദനേ കാരണവിഭാവനാ, **“ആവുതസുത്തം വിയ വിപസ്സനാഞാണ”**ന്തി കത്ഥചി പാഠോ, “ഇദഞ്ച വിഞ്ഞാണ”ന്തി വചനതോ പന “വിഞ്ഞാണ”ന്തി പാഠോവ സുന്ദരതരോ, “വിപസ്സനാവിഞ്ഞാണ”ന്തി വാ ഭവിതബ്ബം. **വിപസ്സനാഞാണം അഭിനീഹരിത്വാ**തി വിപസ്സനാഞാണാഭിമുഖം ചിത്തം നീഹരിത്വാ.

തത്രാതി വേളുരിയമണിമ്ഹി. **തദാരമ്മണാന**ന്തി കായസഞ്ഞിതരൂപധമ്മാരമ്മണാനം. “ഫസ്സപഞ്ചമകാന”ന്തിആദിപദത്തയസ്സേതം വിസേസനം അത്ഥവസാ ലിങ്ഗവിഭത്തിവചനവിപരിണാമോതി കത്വാ പച്ഛിമപദസ്സാപി വിസേസനഭാവതോ. ഫസ്സപഞ്ചമകഗ്ഗഹണേന, സബ്ബചിത്തചേതസികഗ്ഗഹണേന ച ഗഹിതധമ്മാ വിപസ്സനാചിത്തുപ്പാദപരിയാപന്നാ ഏവാതി ദട്ഠബ്ബം. ഏവഞ്ഹി തേസം വിപസ്സനാവിഞ്ഞാണഗതികത്താ ആവുതസുത്തം വിയ “വിപസ്സനാവിഞ്ഞാണ”ന്തി ഹേട്ഠാ വുത്തവചനം അവിരോധിതം ഹോതി. കസ്മാ പന വിപസ്സനാവിഞ്ഞാണസ്സേവ ഗഹണന്തി? “ഇദഞ്ച മേ വിഞ്ഞാണം ഏത്ഥ സിതം ഏത്ഥ പടിബദ്ധ”ന്തി ഇമിനാ തസ്സേവ വചനതോ. “അയം ഖോ മേ കായോ”തിആദിനാ ഹി വിപസ്സനാഞാണേന വിപസ്സിത്വാ “തദേവ വിപസ്സനാഞാണസമ്പയുത്തം വിഞ്ഞാണം ഏത്ഥ സിതം ഏത്ഥ പടിബദ്ധ”ന്തി നിസ്സയവിസയാദിവസേന മനസി കരോതി, തസ്മാ തസ്സേവ ഇധ ഗഹണം സമ്ഭവതി, നാഞ്ഞസ്സാതി ദട്ഠബ്ബം. തേനാഹ **“വിപസ്സനാവിഞ്ഞാണസ്സേവ വാ ആവിഭൂതകാലോ”**തി. ധമ്മസങ്ഗഹാദീസു (ധം॰ സം॰ ൧ ആദയോ) ദേസിതനയേന പാകടഭാവതോ ചേത്ഥ ഫസ്സപഞ്ചമകാനം ഗഹണം, നിരവസേസപരിഗ്ഗഹണതോ സബ്ബചിത്തചേതസികാനം, യഥാരുതം ദേസിതവസേന പധാനഭാവതോ വിപസ്സനാവിഞ്ഞാണസ്സാതി വേദിതബ്ബം. കിം പനേതേ പച്ചവേക്ഖണഞാണസ്സ ആവിഭവന്തി, ഉദാഹു പുഗ്ഗലസ്സാതി? പച്ചവേക്ഖണഞാണസ്സേവ, തസ്സ പന ആവിഭൂതത്താ പുഗ്ഗലസ്സാപി ആവിഭൂതാ നാമ ഹോന്തി, തസ്മാ **“ഭിക്ഖുനോ ആവിഭൂതകാലോ”**തി വുത്തന്തി.

യസ്മാ പനിദം വിപസ്സനാഞാണം മഗ്ഗഞാണാനന്തരം ഹോതി, തസ്മാ ലോകിയാഭിഞ്ഞാനം പരതോ, ഛട്ഠാഭിഞ്ഞായ ച പുരതോ വത്തബ്ബം, അഥ കസ്മാ സബ്ബാഭിഞ്ഞാനം പുരതോവ വുത്തന്തി ചോദനാലേസം ദസ്സേത്വാ പരിഹരന്തോ **“ഇദഞ്ച വിപസ്സനാഞാണ”**ന്തിആദിമാഹ. “ഇദഞ്ച മഗ്ഗഞാണാനന്തര”ന്തി ഹി ഇമിനാ യഥാവുത്തം ചോദനാലേസം ദസ്സേതി. തത്ഥ **“മഗ്ഗഞാണാനന്തര”**ന്തി സിഖാപ്പത്തവിപസ്സനാഭൂതം ഗോത്രഭുഞാണം സന്ധായ വുത്തം. തദേവ ഹി അരഹത്തമഗ്ഗസ്സ, സബ്ബേസം വാ മഗ്ഗഫലാനമനന്തരം ഹോതി, പധാനതോ പന തബ്ബചനേനേവ സബ്ബസ്സപി വിപസ്സനാഞാണസ്സ ഗഹണം ദട്ഠബ്ബം അവിസേസതോ തസ്സ ഇധ വുത്തത്താ. മഗ്ഗസദ്ദേന ച അരഹത്തമഗ്ഗസ്സേവ ഗഹണം

തസ്സേവാഭിഞ്ഞാപരിയാപന്നത്താ, അഭിഞ്ഞാസമ്ബന്ധേന ച ചോദനാസമ്ഭവതോ. ലോകിയാഭിഞ്ഞാനം പുരതോ വുത്തം വിപസ്സനാഞാണം താസം നാനന്തരതായ അനുപകാരം, ആസവക്ഖയഞാണസങ്ഖാതായ പന ലോകുത്തരാഭിഞ്ഞായ പുരതോ വുത്തം തസ്സാ അനന്തരതായ ഉപകാരം, തസ്മാ ഇദം ലോകിയാഭിഞ്ഞാനം പരതോ, ഛട്ഠാഭിഞ്ഞായ ച പുരതോ വത്തബ്ബം. കസ്മാ പന ഉപകാരട്ഠാനേ തഥാ അവത്വാ അനുപകാരട്ഠാനേവ ഭഗവതാ വുത്തന്തി ഹി ചോദനാ സമ്ഭവതി. **"ഏവം സന്തേപീ"**തിആദി പരിഹാരദസ്സനം. തത്ഥ **ഏവം സന്തേപീ**തി യദിപി ഞാണാനുപുബ്ബിയാ മഗ്ഗഞാണസ്സ അനന്തരതായ ഉപകാരം ഹോതി, ഏവം സതിപീതി അത്ഥോ.

അഭിഞ്ഞാവാരേതി ഛളഭിഞ്ഞാവസേന വുത്തേ ദേസനാവാരേ. **ഏതസ്സ അന്തരാ വാരോ നത്ഥീ**തി പഞ്ചസു ലോകിയാഭിഞ്ഞാസു കഥിതാസു ആകങ്ഖേയ്യസുത്താദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൬൫) വിയ ഛട്ഠാഭിഞ്ഞാപി അവസ്സം കഥേതബ്ബാ അഭിഞ്ഞാലക്ഖണഭാവേന തപ്പരിയാപന്നതോ, ന ച വിപസ്സനാഞാണം ലോകിയാഭിഞ്ഞാനം, ഛട്ഠാഭിഞ്ഞായ ച അന്തരാ പവേസേത്വാ കഥേതബ്ബം അനഭിഞ്ഞാലക്ഖണഭാവേന തദപരിയാപന്നതോ. ഇതി ഏതസ്സ വിപസ്സനാഞാണസ്സ താസമഭിഞ്ഞാനം അന്തരാ വാരോ നത്ഥി, തസ്മാ തത്ഥ അവസരാഭാവതോ ഇധേവ രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനാനന്തരം വിപസ്സനാഞാണം കഥിതന്തി അധിപ്പായോ. **"യസ്മാ ചാ"**തിആദിനാ അത്ഥന്തരമാഹ. തത്ഥ **ച**-സദ്ദോ സമുച്ചയത്ഥോ, തേന ന കേവലം വിപസ്സനാഞാണസ്സ ഇധ ദസ്സനേ തദേവ കാരണം, അഥ ഖോ ഇദമ്പീതി ഇമമത്ഥം സമുച്ചിനാതീതി **ആചരിയേന** (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൩൫) വുത്തം. സദ്ദവിദൂ പന ഈദിസേ ഠാനേ ച-സദ്ദോ വാ-സദ്ദത്ഥോ, സോ ച വികപ്പത്ഥോതി വദന്തി, തമ്പി യുത്തമേവ അത്ഥന്തരദസ്സനേ പയുത്തത്താ. അത്തനാ പയുജ്ജിതബ്ബസ്സ ഹി വിജ്ജമാനത്ഥസ്സേവ ജോതകാ ഉപസഗ്ഗനിപാതാ യഥാ മഗ്ഗനിദസ്സനേ സാഖാഭങ്ഗാ, യഥാ ച അദിസ്സമാനാ ജോതനേ പദീപാതി ഏവമീദിസേസു. ഹോതി ചേത്ഥ -

> "അത്ഥന്തരദസ്സനമ്ഹി , ച സദ്ദോ യദി ദിസ്സതി;
> സമുച്ചയേ വികപ്പേ സോ, ഗഹേതബ്ബോ വിഭാവിനാ"തി.

അകതസമ്മസനസ്സാതി ഹേതുഗബ്ഭപദം. തഥാ **കതസമ്മസനസ്സാ**തി ച. **"ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ ഭേരവമ്പി രൂപം പസ്സതോ**തി ഏത്ഥ ഇദ്ധിവിധഞാണേന ഭേരവം രൂപം നിമ്മിനിത്വാ മംസചക്ഖുനാ പസ്സതോതിപി വത്തബ്ബം. ഏവമ്പി ഹി അഭിഞ്ഞാലാഭിനോ അപരിഞ്ഞാതവത്ഥുകസ്സ ഭയം സന്താസോ ഉപ്പജ്ജതി ഉച്ചവാലികവാസിമഹാനാഗത്ഥേരസ്സ വിയാ"തി ആചരിയേന (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൩൫) വുത്തം. യഥാ ചേത്ഥ, ഏവം **ദിബ്ബായ സോതധാതുയാ ഭേരവം സദ്ദം സുണതോ**തി ഏത്ഥാപി ഇദ്ധിവിധഞാണേന ഭേരവം സദ്ദം നിമ്മിനിത്വാ മംസസോതേന സുണതോപീതി വത്തബ്ബമേവ. ഏവമ്പി ഹി അഭിഞ്ഞാലാഭിനോ അപരിഞ്ഞാതവത്ഥുകസ്സ ഭയം സന്താസോ ഉപ്പജ്ജതി ഉച്ചവാലികവാസിമഹാനാഗത്ഥേരസ്സ വിയ. ഥേരോ ഹി കോഞ്ചനാദസഹിതം സബ്ബസേതം ഹത്ഥിനാഗം മാപേത്വാ ദിസ്വാ, സുത്വാ ച സഞ്ജാതഭയസന്താസോതി **അട്ഠകഥാസു** (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൨.൮൭൭; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൮൧; വിസുദ്ധി॰ ൨.൭൩൩) വുത്തോ. അനിച്ചാദിവസേന കതസമ്മസനസ്സ ദിബ്ബായ...പേ॰... ഭയം സന്താസോ ന ഉപ്പജ്ജതീതി സമ്ബന്ധോ. **ഭയവിനോദനഹേതു** നാമ വിപസ്സനാഞാണേന കതസമ്മസനതാ, തസ്സ, തേന വാ സമ്പാദനത്ഥന്തി അത്ഥോ. **ഇധേവാ**തി ചതുത്ഥജ്ഝാനാനന്തരമേവ. **"അപിചാ"**തിആദിനാ യഥാപാഠം യുത്തതരനയം ദസ്സേതി. വിപസ്സനായ പവത്തം

പാമോജ്ജപീതിപസ്സദ്ധിപരമ്പരാഗതസുഖം **വിപസ്സനാസുഖം. പാടിയേക്കന്തി** ഝാനാഭിഞ്ഞാദീഹി അസമ്മിസ്സം വിസും ഭൂതം **സന്ദിട്ഠികം സാമഞ്ഞഫലം.** തേനാഹ ഭഗവാ **ധമ്മപദേ** -

> ''യതോ യതോ സമ്മസതി, ഖന്ധാനം ഉദയബ്ബയം;
> ലഭതീ പീതിപാമോജ്ജം, അമതം തം വിജാനത''ന്തിആദി. (ധം॰ പ॰ ൩൭൪);

ഇധാപി വുത്തം ''ഇദമ്പി ഖോ മഹാരാജ സന്ദിട്ഠികം സാമഞ്ഞഫലം...പേ॰... പണീതതരഞ്ചാ''തി, തസ്മാ പാളിയാ സംസന്ദനതോ ഇമമേവ നയം യുത്തതരന്തി വദന്തി. **ആദിതോവാ**തി അഭിഞ്ഞാനമാദിമ്ഹിയേവ.

മനോമയിദ്ധിഞാണകഥാവണ്ണനാ

൨൩൬-൭. മനോമയന്തി എത്ഥ പന **മയ**സദ്ദോ അപരപഞ്ഞത്തിവികാരപദപൂരണനിബ്ബത്തിആദീസു അനേകേസ്വത്ഥേസു ആഗതോ. ഇധ പന നിബ്ബത്തിഅത്ഥേതി ദസ്സേതും **''മനേന നിബ്ബത്തിത''**ന്തി വുത്തം. ''അഭിഞ്ഞാമനേന നിബ്ബത്തിത''ന്തി അത്ഥോതി ആചരിയേനാതി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൩൬, ൨൩൭) വുത്തം. വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൨.൩൯൭) പന ''അധിട്ഠാനമനേന നിമ്മിതത്താ മനോമയ''ന്തി ആഗതം, അഭിഞ്ഞാമനേന, അധിട്ഠാനമനേന ചാതി ഉഭയഥാപി നിബ്ബത്തത്താ ഉഭയമ്പേതം യുത്തമേവ . **അങ്ഗം** നാമ ഹത്ഥപാദാദിതംതംസമുദായം, **പച്ചങ്ഗം** നാമ കപ്പരജണ്ണുആദി തസ്മിം തസ്മിം സമുദായേ അവയവം. ''അഹീനിന്ദ്രിയ''ന്തി എത്ഥ പരിപുണ്ണതായേവ അഹീനതാ, ന തു അപ്പണീതതാ, പരിപുണ്ണഭാവോ ച ചക്ഖുസോതാദീനം സണ്ഠാനവസേനേവ. നിമ്മിതരൂപേ ഹി പസാദോ നാമ നത്ഥീതി ദസ്സേതും **''സണ്ഠാനവസേന അവികലിന്ദ്രിയ''**ന്തി വുത്തം, ഇമിനാവ തസ്സ ജീവിതിന്ദ്രിയാദീനമ്പി അഭാവോ വുത്തോതി ദട്ഠബ്ബം. **സണ്ഠാനവസേനാ**തി ച കമലദലാദിസദിസസണ്ഠാനമത്തവസേന, ന രൂപാഭിഘാതാരഹഭൂതപ്പസാദാദിഇന്ദ്രിയവസേന. ''സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗിം അഹീനിന്ദ്രിയ''ന്തി വുത്തമേവത്ഥം സമത്ഥേന്തോ **''ഇദ്ധിമതാ''**തിആദിമാഹ. **അവിദ്ധകണ്ണോ**തി കുലചാരിത്തവസേന കണ്ണാലങ്കാരപിളന്ധനത്ഥം അവിജ്ഝിതകണ്ണോ, നിദസ്സനമത്തമേതം. തേനാഹ **''സബ്ബാകാരേഹീ''**തി, വണ്ണസണ്ഠാനാവയവവിസേസാദിസബ്ബാകാരേഹീതി അത്ഥോ. **തേനാ**തി ഇദ്ധിമതാ.

അയമേവത്ഥോ പാളിയമ്പി വിഭാവിതോതി ആഹ **''മുഞ്ജമ്ഹാ ഈസികന്തിആദിഉപമാത്തയമ്പി ഹി...പേ॰... വുത്ത''**ന്തി. കത്ഥചി പന **''മുഞ്ജമ്ഹാ ഈസികന്തിആദി ഉപമാമത്തം. യമ്പി ഹി സദിസഭാവദസ്സനത്ഥമേവ വുത്ത''**ന്തി പാഠോ ദിസ്സതി. തത്ഥ **''ഉപമാമത്ത''**ന്തി ഇമിനാ അത്ഥന്തരദസ്സനം നിവത്തേതി, **''യമ്പി ഹീ''**തിആദിനാ പന തസ്സ ഉപമാഭാവം സമത്ഥേതി. നിയതാനപേക്ഖേന ച യം-സദ്ദേന ''മുഞ്ജമ്ഹാ ഈസിക''ന്തിആദിവചനമേവ പച്ചാമസതി. **സദിസഭാവദസ്സനത്ഥമേവാ**തി സണ്ഠാനതോപി വണ്ണതോപി അവയവവിസേസതോപി സദിസഭാവദസ്സനത്ഥംയേവ. കഥം സദിസഭാവോതി വുത്തം **''മുഞ്ജസദിസാ ഏവ ഹീ''**തിആദി. **മുഞ്ജം** നാമ തിണവിസേസോ, യേന കോച്ഛാദീനി കരോന്തി. ''പവാഹേയ്യാ''തി വചനതോ അന്തോ ഠിതാ ഏവ ഈസികാ അധിപ്പേതാതി ദസ്സേതി **''അന്തോ ഈസികാ ഹോതീ''**തി ഇമിനാ. **ഈസികാ**തി ച കളീരോ. **വിസുദ്ധിമഗ്ഗടീകായം** പന ''കണ്ഡ''ന്തി (വിസുദ്ധി॰ ടീ॰ ൨.൩൯൯) വുത്തം. **വട്ടായ കോസിയാ**തി പരിവട്ടുലായ അസികോസിയാ. **പത്ഥടായാ**തി പട്ടികായ. കരണ്ഡിതബ്ബോ ഭാജേതബ്ബോതി **കരണ്ഡോ,** പേളാ.

കരഡിതബ്ബോ ജിഗുച്ഛിതബ്ബോതി **കരണ്ഡോ,** നിമ്മോകം. ഇധാപി നിമ്മോകമേവാതി ആഹ **“കരണ്ഡാതി ഇദമ്പീ”**തിആദി. **വിലീവകരണ്ഡോ** നാമ പേളാ. കസ്മാ അഹികഞ്ചുകസ്സേവ നാമം, ന വിലീവകരണ്ഡകസ്സാതി ചോദനം സോധേതി **“അഹികഞ്ചുകോ ഹീ”**തിആദിനാ, സ്വേവ അഹിനാ സദിസോ, തസ്മാ തസ്സേവ നാമന്തി വുത്തം ഹോതി. **വിസുദ്ധിമഗ്ഗടീകായം** പന **“കരണ്ഡായാ**തി പേളായ, നിമ്മോകതോതി ച വദന്തീ”തി (വിസുദ്ധി॰ ടീ॰ ൨.൩൯൯) വുത്തം. തത്ഥ പേളാഗഹണം അഹിനാ അസദിസതായ വിചാരേതബ്ബം.

യഞ്ചേവം “സേയ്യഥാപി പന മഹാരാജ പുരിസോ അഹിം കരണ്ഡാ ഉദ്ധരേയ്യാ”തി പുരിസസ്സ കരണ്ഡതോ അഹിഉദ്ധരണൂപമായ അയമത്ഥോ വിരുജ്ഝേയ്യ. ന ഹി സോ ഹത്ഥേന തതോ ഉദ്ധരിതും സക്കാതി അനുയോഗേനാഹ **“തത്ഥാ”**തിആദി. “ഉദ്ധരേയ്യാ”തി ഹി അനിയമവചനേപി ഹത്ഥേന ഉദ്ധരണസ്സേവ പാകടത്താ തംദസ്സനമിവ ജാതം. തേനാഹ **“ഹത്ഥേന ഉദ്ധരമാനോ വിയ ദസ്സിതോ”**തി. **“അയഞ്ഹീ”**തിആദി ചിത്തേന ഉദ്ധരണസ്സ ഹേതുദസ്സനം. അഹിനോ നാമ പഞ്ചസു ഠാനേസു സജാതിം നാതിവത്തന്തി ഉപപത്തിയം, ചുതിയം, വിസ്സട്ഠനിദ്ദോക്കമനേ, സമാനജാതിയാ മേഥുനപടിസേവനേ, ജിണ്ണതചാപനയനേതി വുത്തം **“സജാതിയം ഠിതോ”**തി. ഉരഗജാതിയമേവ ഠിതോ പജഹതി, ന നാഗിദ്ധിയാ അഞ്ഞജാതിരൂപോതി അത്ഥോ. ഇദഞ്ഹി മഹിദ്ധികേ നാഗേ സന്ധായ വുത്തം. **സരീരം ഖാദയമാനം വിയാ**തി അത്തനോയേവ തചം അത്തനോ സരീരം ഖാദയമാനം വിയ. **പുരാണതചം ജിഗുച്ഛന്തോ**തി ജിണ്ണതായ കത്ഥചി മുത്തം കത്ഥചി ഓലമ്ബിതം ജിണ്ണതചം ജിഗുച്ഛന്തോ. **ചതൂഹീ**തി “സജാതിയം ഠിതോ, നിസ്സായ, ഥാമേന, ജിഗുച്ഛന്തോ”തി യഥാവുത്തേഹി ചതൂഹി കാരണേഹി. **തതോ**തി കഞ്ചുകതോ. **അഞ്ഞേനാ**തി അത്തതോ അഞ്ഞേന. **ചിത്തേനാ**തി പുരിസസ്സ ചിത്തേനേവ, ന ഹത്ഥേന. സേയ്യഥാപി നാമ പുരിസോ അഹിം പസ്സിത്വാ “അഹോ വതാഹം ഇമം അഹിം കഞ്ചുകതോ ഉദ്ധരേയ്യ”ന്തി അഹിം കരണ്ഡാ ചിത്തേന ഉദ്ധരേയ്യ, തസ്സ ഏവമസ്സ “അയം അഹി, അയം കരണ്ഡോ, അഞ്ഞോ അഹി, അഞ്ഞോ കരണ്ഡോ, കരണ്ഡാ ത്വേവ അഹി ഉബ്ഭതോ”തി, ഏവമേവ...പേ॰... സോ ഇമമ്ഹാ കായാ അഞ്ഞം കായം അഭിനിമ്മിനാതി...പേ॰... അഹീനിന്ദ്രിയന്തി അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ.

ഇദ്ധിവിധഞാണാദികഥാവണ്ണനാ

൨൩൯. ഭാജനാദിവികതികിരിയാനിസ്സയഭൂതാ **സുപരികമ്മകതമത്തികാദയോ വിയ** വികുബ്ബനകിരിയാനിസ്സയഭാവതോ **ഇദ്ധിവിധഞാണം ദട്ഠബ്ബം.**

൨൪൫. പുബ്ബേ നീവരണപ്പഹാനവാരേ വിയ കന്താരഗ്ഗഹണം അകത്വാ കേവലം അദ്ധാനമഗ്ഗഗ്ഗഹണം ഖേമമഗ്ഗദസ്സനത്ഥം. കസ്മാ പന ഖേമമഗ്ഗസ്സേവ ദസ്സനം, ന കന്താരമഗ്ഗസ്സ, നനു ഉപമാദസ്സനമത്തമേതന്തി ചോദനം പരിഹരന്തോ **“യസ്മാ”**തിആദിമാഹ. **“അപ്പടിഭയഞ്ഹീ”**തിആദി പന ഖേമമഗ്ഗസ്സേവ ഗഹണകാരണദസ്സനം. വാതാതപാദിനിവാരണത്ഥം **സീസേ സാടകം കത്വാ.** തഥാ തഥാ പന പരിപുണ്ണവചനം ഉപമാസമ്പത്തിയാ ഉപമേയ്യസമ്പാദനത്ഥം, അധിപ്പേതസ്സ ച ഉപമേയ്യത്ഥസ്സ സുവിഞ്ഞാപനത്ഥം, ഹേതുദാഹരണഭേദ്യഭേദകാദിസമ്പന്നവചനേന ച വിഞ്ഞൂജാതികാനം ചിത്താരാധനത്ഥന്തി വേദിതബ്ബം. ഏവം സബ്ബത്ഥ. **സുഖം വവത്ഥപേതീ**തി അകിച്ഛം അകസിരേന സല്ലക്ഖേതി, പരിച്ഛിന്ദതി ച.

൨൪൭. മന്ദോ ഉത്താനസേയ്യകദാരകോപി “ദഹരോ”തി വുച്ചതീതി തതോ വിസേസനത്ഥം “യുവാ”തി വുത്തന്തി മന്ത്വാ യുവസദ്ദേന വിസേസിതബ്ബമേവ ദഹരസദ്ദസ്സ അത്ഥം ദസ്സേതും **“തരുണോ”**തി വുത്തം. തഥാ യുവാപി കോചി

അനിച്ഛനകോ, അനിച്ഛനതോ ച അമണ്ഡനജാതികോതി തതോ വിസേസനത്ഥം “മണ്ഡനജാതികോ”തിആദി വുത്തന്തി മന്ത്വാ മണ്ഡനജാതികാദിസദ്ദേന വിസേസിതബ്ബമേവ യുവസദ്ദസ്സ അത്ഥം ദസ്സേതും **“യോബ്ബനേന സമന്നാഗതോ”**തി വുത്തം. പാളിയഞ്ഹി യഥാക്കമം പദത്തയസ്സ വിസേസിതബ്ബവിസേസകഭാവേന വചനതോ തഥാ സംവണ്ണനാ കതാ, ഇതരഥാ ഏകകേനാപി പദേന അധിപ്പേതത്ഥാധിഗമികാ സപരിവാരാ സംവണ്ണനാവ കാതബ്ബാ സിയാതി. “മണ്ഡനപകതികോ”തി വുത്തമേവ വിവരിതും **“ദിവസസ്സാ”**തിആദിമാഹ. **കണികസദ്ദോ** ദോസപരിയായോ, ദോസോ ച നാമ കാളതിലകാദീതി ദസ്സേതി **“കാളതിലകാ”**തിആദിനാ. കാളതിലപ്പമാണാ ബിന്ദവോ **കാളതിലകാനി, കാളാ** വാ കമ്മാസാ, യേ “സാസപബീജികാ”തിപി വുച്ചന്തി. തിലപ്പമാണാ ബിന്ദവോ **തിലകാനി. വങ്ഗം** നാമ വിയങ്ഗം വിപരിണാമിതമങ്ഗം. യോബ്ബനപീളകാദയോ **മുഖദൂസിപീളകാ,** യേ “ഖരപീളകാ” തിപി വുച്ചന്തി. **മുഖനിമിത്ത**ന്തി മുഖച്ഛായം. മുഖേ ഗതോ ദോസോ **മുഖദോസോ** . ലക്ഖണവചനമത്തമേതം മുഖേ അദോസസ്സപി പാകടഭാവസ്സ അധിപ്പേതത്താ, യഥാ വാ മുഖേ ദോസോ, ഏവം മുഖേ അദോസോപി **മുഖദോസോ**തി സരലോപേന വുത്തോ സാമഞ്ഞനിദ്ദേസതോപി അനേകത്ഥസ്സ വിഞ്ഞാതബ്ബത്താ, പിസദ്ദലോപേന വാ അയമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അവുത്തോപി ഹി അത്ഥോ സമ്പിണ്ഡനവസേന വുത്തോ വിയ വിഞ്ഞായതി, മുഖദോസോ ച മുഖഅദോസോ ച **മുഖദോസോ**തി ഏകദേസസരൂപേകസേസനയേനപേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏവഞ്ഹി അത്ഥസ്സ പരിപുണ്ണതായ “പരേസം സോളസവിധം ചിത്തം പാകടം ഹോതീ”തി വചനം സമത്ഥിതം ഹോതി. തേനേതം വുച്ചതി -

> “വത്തബ്ബസ്സാവസിട്ഠസ്സ, ഗാഹോ നിദസ്സനാദിനാ;
> അപിസദ്ദാദിലോപേന, ഏകസേസനയേന വാ.
>
> അസമാനേ സദ്ദേ തിധാ, ചതുധാ ച സമാനകേ;
> സാമഞ്ഞനിദ്ദേസതോപി, വേദിതബ്ബോ വിഭാവിനാ”തി.

“സരാഗം വാ ചിത്ത”ന്തിആദിനാ പാളിയം വുത്തം **സോളസവിധം ചിത്തം.**

൨൪൭. പുബ്ബേനിവാസഞാണൂപമായന്തി പുബ്ബേനിവാസഞാണസ്സ, പുബ്ബേനിവാസഞാണേ വാ ദസ്സിതായ ഉപമായ. കസ്മാ പന പാളിയം ഗാമത്തയമേവ ഉപമാനേ ഗഹിതന്തി ചോദനം സോധേതും **“തം ദിവസ”**ന്തിആദി വുത്തം. തം ദിവസം കതകിരിയാ നാമ പാകതികസത്തസ്സാപി യേഭുയ്യേന പാകടാ ഹോതി. തസ്മാ തം ദിവസം ഗന്തും സക്കുണേയ്യം ഗാമത്തയമേവ ഭഗവതാ ഗഹിതം, ന തദുത്തരീതി അധിപ്പായോ . കിഞ്ചാപി പാളിയം തംദിവസഗ്ഗഹണം നത്ഥി, ഗാമത്തയഗ്ഗഹണേന പന തദഹേവ കതകിരിയാ അധിപ്പേതാതി മന്ത്വാ അട്ഠകഥായം തംദിവസഗ്ഗഹണം കതന്തി ദട്ഠബ്ബം. തംദിവസഗതഗാമത്തയഗ്ഗഹണേനേവ ച മഹാഭിനീഹാരേഹി അഞ്ഞേസമ്പി പുബ്ബേനിവാസഞാണലാഭീനം തീസുപി ഭവേസു കതകിരിയാ യേഭുയ്യേന പാകടാ ഹോതീതി ദീപിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഏതദത്ഥമ്പി ഹി ഗാമത്തയഗ്ഗഹണന്തി. **തീസു ഭവേസു കതകിരിയായാ**തി അഭിസമ്പരായേസു പുബ്ബേ ദിട്ഠധമ്മേ പന ഇദാനി, പുബ്ബേ ച കതകിച്ചസ്സ.

൨൪൯. പാളിയം **രഥികായ വീഥിം സഞ്ചരന്തേ**തി അഞ്ഞായ രഥികായ അഞ്ഞം രഥിം സഞ്ചരന്തേതി അത്ഥോ, തേന അപരാപരം സഞ്ചരണം ദസ്സിതന്തി ആഹ **“അപരാപരം സഞ്ചരന്തേ”**തി, തംതംകിച്ചവസേന ഇതോ ചിതോ ച സഞ്ചരന്തേതി വുത്തം ഹോതി, അയമേവത്ഥോ രഥിവീഥിസദ്ദാനമേകത്ഥത്താ. **സിങ്ഘാടകമ്ഹീ**തി

വീഥിചതുക്കേ. **പാസാദോ വിയ ഭിക്ഖുസ്സ കരജകായോ ദട്ഠബ്ബോ** തത്ഥ പതിട്ഠിതസ്സ ദട്ഠബ്ബദസ്സനസിദ്ധിതോ. മംസചക്ഖുമതോ ഹി ദിബ്ബചക്ഖുസമധിഗമോ. യഥാഹ "മംസചക്ഖുസ്സ ഉപ്പാദോ, മഗ്ഗോ ദിബ്ബസ്സ ചക്ഖുനോ"തി (ഇതിവു॰ ൬൧). **ചക്ഖുമാ പുരിസോ വിയ അയമേവ ദിബ്ബചക്ഖും പത്വാ ഠിതോ ഭിക്ഖു** ദട്ഠബ്ബസ്സ ദസ്സനതോ. ഗേഹം പവിസന്തോ, തതോ നിക്ഖമന്തോ വിയ ച മാതുകുച്ഛിം പടിസന്ധിവസേന പവിസന്തോ, തതോ ച വിജാതിവസേന നിക്ഖമന്തോ മാതുകുച്ഛിയാ ഗേഹസദിസത്താ. തഥാ ഹി വുത്തം "മാതരം കുടികം ബ്രൂസി, ഭരിയം ബ്രൂസി കുലാവക"ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൯). അയം അട്ഠകഥാമുത്തകോ നയോ - ഗേഹം പവിസന്തോ വിയ അത്തഭാവം ഉപപജ്ജനവസേന ഓക്കമന്തോ, ഗേഹാ നിക്ഖമന്തോ വിയ ച അത്തഭാവതോ ചവനവസേന അപക്കമന്തോ അത്തഭാവസ്സ ഗേഹസദിസത്താ. വുത്തഞ്ഹി "ഗഹകാരക ദിട്ഠോസി, പുന ഗേഹം ന കാഹസീ"തി (ധ॰ പ॰ ൧൫൪).

അപരാപരം സഞ്ചരണകസത്താതി പുനപ്പുനം സംസാരേ പരിബ്ഭമനകസത്താ. **അബ്ഭോകാസട്ഠാനേ**തി അജ്ഝോകാസദേസഭൂതേ. **മജ്ഝേ**തി നഗരസ്സ മജ്ഝഭൂതേ **സിങ്ഘാടകേ. തത്ഥ തത്ഥാ**തി തസ്മിം തസ്മിം ഭവേകദേസേ. **നിബ്ബത്തസത്താ**തി ഉപ്പജ്ജമാനകസത്താ. ഇമിനാ ഹി തസ്മിം തസ്മിം ഭവേ ജാതസംവദ്ധേ സത്തേ വദതി, "അപരാപരം സഞ്ചരണകസത്താ"തി പന ഏതേന തഥാ അനിയമിതകാലികേ സാധാരണസത്തേ. ഏവഞ്ഹി തേസം യഥാക്കമം സഞ്ചരണകസന്നിസിന്നകജനോപമതാ ഉപപന്നാ ഹോതീതി. **തീസു ഭവേസു നിബ്ബത്തസത്താനം ആവിഭൂതകാലോ**തി ഏത്ഥ പന വുത്തപ്പകാരാനം സബ്ബേസമ്പി സത്താനം അനിയമതോ ഗഹണം വേദിതബ്ബം.

നനു ചായം ദിബ്ബചക്ഖുകഥാ, അഥ കസ്മാ "തീസു ഭവേസൂ"തി ചതുവോകാരഭവസ്സാപി സങ്ഗഹോ കതോ. ന ഹി സോ അരൂപധമ്മാരമ്മണോതി അനുയോഗം പരിഹരന്തോ **"ഇദഞ്ച"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **"ഇദ**ന്തി തീസു ഭവേസു നിബ്ബത്തസത്താനന്തി ഇദം വചന"ന്തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൪൭) അയമേത്ഥ ആചരിയസ്സ മതി, ഏവം സതി അട്ഠകഥാചരിയേഹി അട്ഠകഥായമേവ യഥാവുത്തോ അനുയോഗോ പരിഹരിതോതി. അയം പനേത്ഥ അമ്ഹാകം ഖന്തി - നനു ചായം ദിബ്ബചക്ഖുകഥാ, അഥ കസ്മാ "ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ വിസുദ്ധേന അതിക്കന്തമാനുസകേന സത്തേ പസ്സതി ചവമാനേ ഉപപജ്ജമാനേ"തിആദിനാ അവിസേസതോ ചതുവോകാരഭവൂപഗസ്സാപി സങ്ഗഹോ കതോ. ന ഹി സോ അരൂപധമ്മാരമ്മണോതി അനുയോഗം പരിഹരന്തോ **"ഇദഞ്ച"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഇദ**ന്തി "സത്തേ പസ്സതി ചവമാനേ ഉപപജ്ജമാനേ"തിആദിവചനം. ഏവഞ്ഹി സതി അട്ഠകഥാചരിയേഹി പാളിയമേവ യഥാവുത്തോ അനുയോഗോ പരിഹരിതോതി. യദഗ്ഗേന സോ പാളിയം പരിഹരിതോ, തദഗ്ഗേന അട്ഠകഥായമ്പി തസ്സാ അത്ഥവണ്ണനാഭാവതോ. **ദേസനാസുഖത്ഥമേവാ**തി കേവലം ദേസനാസുഖത്ഥം ഏവ അവിസേസേന വുത്തം, ന പന ചതുവോകാരഭവൂപഗാനം ദിബ്ബചക്ഖുസ്സ ആവിഭാവസബ്ഭാവതോ. "ഠപേത്വാ അരൂപഭവ"ന്തി വാ "ദ്വീസു ഭവേസൂ"തി വാ സത്തേ പസ്സതി കാമാവചരഭവതോ, രൂപാവചരഭവതോ ച ചവമാനേതി വാ കാമാവചരഭവേ, രൂപാവചരഭവേ ച ഉപപജ്ജമാനേതി വാ വുച്ചമാനാ ഹി ദേസനാ യഥാരഹം ഭേദ്യഭേദകാദിവിഭാവനേന സുഖാസുഖാവബോധാ ച ന ഹോതി, അവിസേസേന പന ഏവമേവ വുച്ചമാനാ സുഖാസുഖാവബോധാ ച. ദേസേതും, അവബോധേതുഞ്ച സുകരതാപയോജനഞ്ഹി "ദേസനാസുഖത്ഥ"ന്തി വുത്തം. കസ്മാതി ആഹ **"ആരുപ്പേ...പേ॰... നത്ഥീ"**തി, ദിബ്ബചക്ഖുഗോചരഭൂതാനം രൂപധമ്മാനമഭാവതോതി വുത്തം ഹോതി.

ആസവക്ഖയഞാണകഥാവണ്ണനാ

൨൪൮. ഇധ വിപസ്സനാപാദകം ചതുത്ഥജ്ഝാനചിത്തം വേദിതബ്ബം, ന ലോകിയാഭിഞ്ഞാസു വിയ അഭിഞ്ഞാപാദകം. **വിപസ്സനാപാദക**ന്തി ച വിപസ്സനായ പദട്ഠാനഭൂതം, വിപസ്സനാ ച നാമേസാ തിവിധാ വിപസ്സകപുഗ്ഗലഭേദേന മഹാബോധിസത്താനം വിപസ്സനാ, പച്ചേകബോധിസത്താനം വിപസ്സനാ, സാവകാനം വിപസ്സനാ ചാതി. തത്ഥ മഹാബോധിസത്താനം, പച്ചേകബോധിസത്താനഞ്ച വിപസ്സനാ ചിന്താമയഞാണസമ്ബന്ധികാ സയമ്ഭുഞാണഭൂതാ, സാവകാനം പന സുതമയഞാണസമ്ബന്ധികാ പരോപദേസസമ്ഭൂതാ. സാ ''ഠപേത്വാ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം അവസേസരൂപാരൂപജ്ഝാനാനം അഞ്ഞതരതോ വുട്ഠായാ''തിആദിനാ അനേകധാ, അരൂപമുഖവസേന ചതുധാതുവവത്ഥാനേ വുത്താനം തേസം തേസം ധാതുപരിഗ്ഗഹമുഖാനഞ്ച അഞ്ഞതരമുഖവസേന അനേകധാ ച **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൨.൬൬൪) നാനാനയതോ വിഭാവിതാ, മഹാബോധിസത്താനം പന ചതുവീസതികോടിസതസഹസ്സമുഖേന പഭേദഗമനതോ നാനാനയം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസന്നിസ്സയസ്സ അരിയമഗ്ഗഞാണസ്സ അധിട്ഠാനഭൂതം പുബ്ബഭാഗഞാണഗബ്ഭം ഗണ്ഹാപേന്തം പരിപാകം ഗച്ഛന്തം പരമഗമ്ഭീരം സണ്ഹസുഖുമതരം അനഞ്ഞസാധാരണം വിപസ്സനാഞാണം ഹോതി , യം അട്ഠകഥാസു ''മഹാവജിരഞാണ''ന്തി വുച്ചതി, യസ്സ ച പവത്തിവിഭാഗേന ചതുവീസതികോടിസതസഹസ്സപ്പഭേദസ്സ പാദകഭാവേന സമാപജ്ജിയമാനാ ചതുവീസതികോടിസതസഹസ്സസങ്ഖ്യാ ദേവസികം സത്ഥു വളഞ്ജനസമാപത്തിയോ വുച്ചന്തി. സ്വായം ബുദ്ധാനം വിപസ്സനാചാരോ **പരമത്ഥമഞ്ജുസായം വിസുദ്ധിമഗ്ഗവണ്ണനായം** (വിസുദ്ധി॰ ടീ॰ ൧.൧൪൪) ഉദ്ദേസതോ ആചരിയേന ദസ്സിതോ, തതോ സോ അത്ഥികേഹി ഗഹേതബ്ബോ. ഇധ പന സാവകാനം വിപസ്സനാവ അധിപ്പേതാ.

''ആസവാനം ഖയഞാണായാ''തി ഇദം കിരിയാപയോജനഭൂതേ തദത്ഥേ സമ്പദാനവചനം, തസ്മാ അസതിപി പയോജനവാചകേ പയോജനവസേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോതി ആഹ **''ഖയഞാണനിബ്ബത്തനത്ഥായാ''**തി. ഏവമീദിസേസു. നിബ്ബാനം, അരഹത്തമഗ്ഗോ ച ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസേന ഇധ **ഖയോ** നാമ, തത്ഥ ഞാണം **ഖയഞാണം,** തസ്സ നിബ്ബത്തനസങ്ഖാതോ അത്ഥോ പയോജനം, തദത്ഥായാതി അത്ഥോ. ഖേപേതി പാപധമ്മേ സമുച്ഛിന്ദതീതി **ഖയോ,** മഗ്ഗോ. സോ പന പാപക്ഖയോ ആസവക്ഖയേന വിനാ നത്ഥി, തസ്മാ ''ഖയേ ഞാണ''ന്തി (ധ॰ സ॰ സുത്തന്തദുകമാതികാ ൧൪൨) ഏത്ഥ ഖയഗ്ഗഹണേന ആസവക്ഖയോവ വുത്തോതി ദസ്സേതി **''ആസവാനം ഖയോ''**തി ഇമിനാ. **അനുപ്പാദേ ഞാണ**ന്തി ആസവാനമനുപ്പാദഭൂതേ അരിയഫലേ ഞാണം. ഖീയിംസു ആസവാ ഏത്ഥാതി **ഖയോ,** ഫലം. സമിതപാപതായ **സമണോ,** സമിതപാപതാ ച നിപ്പരിയായതോ അരഹത്തഫലേനേവാതി ആഹ **''ആസവാനം ഖയാ സമണോ ഹോതീതി ഏത്ഥ ഫല''**ന്തി. **ഖയാ**തി ച ഖീണത്താതി അത്ഥോ. ഖീയന്തി ആസവാ ഏത്ഥാതി **ഖയോ,** നിബ്ബാനം. ''ആസവക്ഖയാ''തി പന സമാസവസേന ദ്വിഭാവം കത്വാ വുത്തത്താ ''ആസവാനം ഖയോ''തി പദസ്സ അത്ഥുദ്ധാരേ ആസവക്ഖയപദഗ്ഗഹണം.

''പരവജ്ജാനുപസ്സിസ്സാ''തിആദിഗാഥാ ധമ്മപദേ (ധ॰ പ॰ ൨൫൩). തത്ഥ **ഉജ്ഝാനസഞ്ഞിനോ**തി ഗരഹസഞ്ഞിനോ. **അരാ**തി ദൂരാ. ''അരാ സിങ്ഘാമി വാരിജ''ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൨൩൪; ജാ॰ ൧.൬.൧൧൬) വിയ ഹി ദൂരത്ഥോയം നിപാതോ. ''ആരാ''തിപി പാഠോ. അരാസദ്ദോ വിയ ആരാസദ്ദോപി ദൂരത്ഥേ ഏകോ നിപാതോതി വേദിതബ്ബോ. തദേവ ഹി പദം സദ്ദസത്ഥേ ഉദാഹടം. കാമഞ്ച

ധമ്മപദട്ഠകഥായം “അരഹത്തമഗ്ഗസങ്ഖാതാ ആരാ ദൂരം ഗതോവ ഹോതീ”തി (ധം പം അട്ഠം ഠ.ഠ൭൩) വുത്തം, തഥാപി ആസവവഡ്ഢിയാ സങ്ഖാരേ വഡ്ഢേന്തോ വിസങ്ഖാരതോ സുവിദൂരദൂരോ, തസ്മാ “ആരാ സോ ആസവക്ഖയാ”തി എത്ഥ ആസവക്ഖയപദം വിസങ്ഖാരാധിവചനമ്പി സമ്ഭവതീതി ആഹ **“നിബ്ബാന”**ന്തി. ഖയനം **ഖയോ,** ആസവാനം ഖണനിരോധോ. സേസം തസ്സ പരിയായവചനം. ഭങ്ഗോ ആസവാനം ഖയോതി വുത്തോതി യോജനാ. ഇധ പന നിബ്ബാനമ്പി മഗ്ഗോപി അവിനാഭാവതോ. ന ഹി നിബ്ബാനമനാരബ്ഭ മഗ്ഗേനേവ ആസവാനം ഖയോ ഹോതീതി.

തന്നിന്നന്തി തസ്മിം ആസവാനം ഖയഞാണേ നിന്നം. സേസം തസ്സേവ വേവചനം. പാളിയം **ഇദം ദുക്ഖ**ന്തി ദുക്ഖസ്സ അരിയസച്ചസ്സ പരിച്ഛിന്ദിത്വാ, അനവസേസേത്വാ ച തദാ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ പച്ചക്ഖതോ ഗഹിതഭാവദസ്സനന്തി ദസ്സേതും **“എത്തക”**ന്തിആദി വുത്തം. തഥ ഹി **എത്തകം ദുക്ഖ**ന്തി തസ്സ പരിച്ഛിജ്ജ ഗഹിതഭാവദസ്സനം. **ന ഇതോ ഭിയ്യോതി** അനവസേസേത്വാ ഗഹിതഭാവദസ്സനം. തേനാഹ **“സബ്ബമ്പി ദുക്ഖസച്ച”**ന്തിആദി. സരസലക്ഖണപടിവേധവസേന പജാനനമേവ യഥാഭൂതം പജാനനം നാമാതി ദസ്സേതി **“സരസലക്ഖണപടിവേധേനാ”**തി ഇമിനാ. **രസോ**തി സഭാവോ രസിതബ്ബോ ജാനിതബ്ബോതി കത്വാ, അത്തനോ രസോ **സരസോ,** സോ എവ ലക്ഖണം, തസ്സ അസമ്മോഹതോ പടിവിജ്ഝനേനാതി അത്ഥോ. അസമ്മോഹതോ പടിവിജ്ഝനഞ്ച നാമ യഥാ തസ്മിം ഞാണേ പവത്തേ പച്ഛാ ദുക്ഖസച്ചസ്സ സരൂപാദിപരിച്ഛേദേ സമ്മോഹോ ന ഹോതി, തഥാ തസ്സ പവത്തിയേവ. തേന വുത്തം **“യഥാഭൂതം പജാനാതീ”**തി. **“നിബ്ബത്തിക”**ന്തി ഇമിനാ “ദുക്ഖം സമുദേതി എതസ്മാതി **ദുക്ഖസമുദയോ”**തി നിബ്ബചനം ദസ്സേതി. **തദുഭയ**ന്തി ദുക്ഖം, ദുക്ഖസമുദയോ ച. **യം ഠാനം പത്വാ**തി യം നിബ്ബാനം മഗ്ഗസ്സ ആരമ്മണപച്ചയട്ഠേന കാരണഭൂതം ആഗമ്മ. **ഠാന**ന്തി ഹി കാരണം വുച്ചതി തിട്ഠതി എത്ഥ ഫലം തദായത്തതായാതി കത്വാ. **തദുഭയം പത്വാ**തി ച തദുഭയവതോ പുഗ്ഗലസ്സ തദുഭയസ്സ പത്തി വിയ വുത്താ. പുഗ്ഗലസ്സേവ ഹി ആരമ്മണകരണവസേന നിബ്ബാനപ്പത്തി, ന തദുഭയസ്സ. അപിച **പത്വാ**തി പാപുണനഹേതു, പുഗ്ഗലസ്സ ആരമ്മണകരണവസേന സമാപജ്ജനതോതി അത്ഥോ. അസമാനകത്തുകേ വിയ ഹി സമാനകത്തുകേപി ത്വാപച്ചയസ്സ ഹേത്വത്ഥേ പവത്തി സദ്ദസത്ഥേസു പാകടാ. **അപ്പവത്തീ**തി അപ്പവത്തിനിമിത്തം “ന പവത്തതി തദുഭയമേതേനാ”തി കത്വാ, അപ്പവത്തിട്ഠാനം വാ “ന പവത്തതി തദുഭയമേത്ഥാ”തി കത്വാ, അനേന ച “ദുക്ഖം നിരുജ്ഝതി എത്ഥ, എതേനാതി വാ **ദുക്ഖനിരോധോ”**തി നിബ്ബചനം ദസ്സേതി, ദുക്ഖസമുദയസ്സ പന ഗഹണം തംനിബ്ബത്തകസ്സ നിരുജ്ഝനതോ തസ്സാപി നിരുജ്ഝനദസ്സനത്ഥന്തി ദട്ഠബ്ബം. നിബ്ബാനപദേയേവ ത-സദ്ദോ നിവത്തതീതി അയം-സദ്ദോ പുന വുത്തോ. സബ്ബനാമികഞ്ഹി പദം വുത്തസ്സ വാ ലിങ്ഗസ്സ ഗാഹകം, വുച്ചമാനസ്സ വാ. **തസ്സാ**തി ദുക്ഖനിരോധസ്സ. **സമ്പാപക**ന്തി സച്ഛികരണവസേന സമ്മദേവ പാപകം, എതേന ച “ദുക്ഖനിരോധം ഗമയതി, ഗച്ഛതി വാ എതായാതി **ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ,** സായേവ പടിപദാ **ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിപടിപദാ”**തി നിബ്ബചനം ദസ്സേതി.

കിലേസവസേനാതി ആസവസങ്ഖാതകിലേസവസേന. തദേവ ആസവപരിയായേന ദസ്സേന്തോ പുന ആഹ, തസ്മാ ന എത്ഥ പുനരുത്തിദോസോതി അധിപ്പായോ. പരിയായദേസനാഭാവോ നാമ ഹി ആവേണികോ ബുദ്ധധമ്മോതി ഹേട്ഠാ വുത്തോവായമത്ഥോ. നനു ച ആസവാനം ദുക്ഖസച്ചപരിയായോവ അത്ഥി, ന സേസസച്ചപരിയായോ, അഥ കസ്മാ സരൂപതോ ദസ്സിതസച്ചാനിയേവ കിലേസവസേന പരിയായതോ പുന ദസ്സേന്തോ

ഏവമാഹാതി വുത്തന്തി? സച്ചം, തംസമ്ബന്ധത്താ പന സേസസച്ചാനം തംസമുദയാദിപരിയായോപി ലബ്ഭതീതി കത്വാ ഏവം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. ദുക്ഖസച്ചപരിയായഭൂതആസവസമ്ബന്ധാനി ഹി ആസവസമുദയാദീനീതി, സച്ചാനി ദസ്സേന്തോതിപി യോജേതബ്ബം. ''ആസവാനം ഖയഞാണായാ''തി ആരദ്ധത്താ ചേത്ഥ ആസവാനമേവ ഗഹണം, ന സേസകിലേസാനം തഥാ അനാരദ്ധത്താതി ദട്ഠബ്ബം. തഥാ ഹി ''കാമാസവാപി ചിത്തം വിമുച്ചതീ''തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൪൮; മ॰ നി॰ ൧.൪൩൩; ൩.൧൭) ആസവവിമുത്തസീസേനേവ സബ്ബകിലേസവിമുത്തി വുത്താ. ''ഇദം ദുക്ഖന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതീ''തിആദിനാ മിസ്സകമഗ്ഗോവ ഇധ കഥിതോ ലോകിയവിപസ്സനായ ലോകുത്തരമഗ്ഗസ്സ മിസ്സകത്താതി വുത്തം **''സഹ വിപസ്സനായ കോടിപ്പത്തം മഗ്ഗം കഥേസീ''**തി. ''ജാനതോ പസ്സതോ''തി ഇമിനാ തയോപി പരിഞ്ഞാസച്ഛികിരിയാഭാവനാഭിസമയാ വുത്താ ചതുസച്ചപജാനനായ ഏവ ചതുകിച്ചസിദ്ധിതോ, പഹാനാഭിസമയോ പന പാരിസേസതോ ''വിമുച്ചതീ''തി ഇമിനാ വുത്തോതി ആഹ **''മഗ്ഗക്ഖണം ദസ്സേതീ''**തി. ചത്താരി ഹി കിച്ചാനി ചതുസച്ചപജാനനായ ഏവ സിദ്ധാനി. യഥാഹ ''തം ഖോ പനിദം ദുക്ഖം അരിയസച്ചം പരിഞ്ഞാതന്തി മേ ഭിക്ഖവേ പുബ്ബേ അനനുസ്സുതേസു ധമ്മേസു ചക്ഖും ഉദപാദീ''തിആദി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧; മഹാവ॰ ൧൫; പടി॰ മ॰ ൨.൨൯). അയം **അട്ഠകഥാ**മുത്തകോ നയോ - **ജാനതോ പസ്സതോ**തി ച ഹേതുനിദ്ദേസോ, ''ജാനനഹേതു പസ്സനഹേതു കാമാസവാപി ചിത്തം വിമുച്ചതീ''തിആദിനാ യോജനാ. കാമഞ്ചേത്ഥ ജാനനപസ്സനകിരിയാനം, വിമുച്ചനകിരിയായ ച സമാനകാലതാ, തഥാപി ധമ്മാനം സമാനകാലികാനമ്പി പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നതാ സഹജാതാദികോടിയാ ലബ്ഭതീതി, ഹേതുഗബ്ഭവിസേസനതാദസ്സനമേതന്തിപി വദന്തി.

ഭവാസവഗ്ഗഹണേന ചേത്ഥ ഭവരാഗസ്സ വിയ ഭവദിട്ഠിയാപി സമവരോധോതി ദിട്ഠാസവസ്സാപി സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ, അധുനാ പന ''ദിട്ഠാസവാപി ചിത്തം വിമുച്ചതീ''തി കത്ഥചി പാഠോ ദിസ്സതി, സോ ന പോരാണോ, പച്ഛാ പമാദലിഖിതോതി വേദിതബ്ബോ. **ഭയഭേരവസുത്തസംവണ്ണനാ**ദീസു (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൫൨) അനേകാസുപി തഥേവ സംവണ്ണിതത്താ. ഏത്ഥ ച കിഞ്ചാപി പാളിയം സച്ചപടിവേധോ അനിയമിതപുഗ്ഗലസ്സ അനിയമിതകാലവസേന വുത്തോ, തഥാപി അഭിസമയകാലേ തസ്സ പച്ചുപ്പന്നതം ഉപാദായ ''ഏവം ജാനതോ ഏവം പസ്സതോ''തി വത്തമാനകാലനിദ്ദേസോ കതോ, സോ ച കാമം കസ്സചി മഗ്ഗക്ഖണതോ പരം യാവജ്ജതനാ അതീതകാലികോ ഏവ, സബ്ബപഠമം പനസ്സ അതീതകാലികത്തം ഫലക്ഖണേന വേദിതബ്ബന്തി ആഹ **''വിമുത്തസ്മിന്തി ഇമിനാ ഫലക്ഖണ''**ന്തി. **പച്ചവേക്ഖണഞാണ**ന്തി ഫലപച്ചവേക്ഖണഞാണം തഥാ ചേവ വുത്തത്താ. തഗ്ഗഹണേന പന തദവിനാഭാവതോ സേസാനി നിരവസേസാനി ഗഹേതബ്ബാനി, ഏകദേസാനി വാ അപരിപുണ്ണായപി പച്ചവേക്ഖണായ സമ്ഭവതോ. **''ഖീണാ ജാതീ''**തിആദീഹി പദേഹി ''നാപരം ഇത്ഥത്തായാ''തി പദപരിയോസാനേഹി. **തസ്സാ**തി പച്ചവേക്ഖണഞാണസ്സ. **ഭൂമി**ന്തി പവത്തിട്ഠാനം. നനു ച ''വിമുത്തസ്മിം വിമുത്ത''ന്തി വുത്തം ഫലമേവ തസ്സ ആരമ്മണസങ്ഖാതാ ഭൂമി, അഥ കഥം ''ഖീണാ ജാതീ''തിആദീഹി തസ്സ ഭൂമിദസ്സനന്തി ചോദനം സോധേതും **''തേന ഹീ''**തിആദി വുത്തം. യസ്മാ പന പഹീനകിലേസപച്ചവേക്ഖണേന വിജ്ജമാനസ്സാപി കമ്മസ്സ ആയതിം അപ്പടിസന്ധികഭാവതോ ''ഖീണാ ജാതീ''തി പജാനാതി, യസ്മാ ച മഗ്ഗപച്ചവേക്ഖണാദീഹി ''വുസിതം ബ്രഹ്മചരിയ''ന്തിആദീനി പജാനാതി, തസ്മാ ''ഖീണാ ജാതീ''തിആദീഹി തസ്സ ഭൂമിദസ്സനന്തി വുത്തം ഹോതി. ''തേന ഞാണേനാ''തി ഹി യഥാരുതതോ, അവിനാഭാവതോ ച ഗഹിതേന പഞ്ചവിധേന പച്ചവേക്ഖണഞാണേനാതി അത്ഥോ.

“ഖീണാ ജാതീ”തി ഏത്ഥ സോതുജനാനം സുവിഞ്ഞാപനത്ഥം പരമ്മുഖാ വിയ ചോദനം സമുട്ഠാപേതി **“കതമാ പനാ”**തിആദിനാ. യേന പനാധിപ്പായേന ചോദനാ കതാ, തദധിപ്പായം പകാസേത്വാ പരിഹാരം വത്തുകാമോ **“ന താവസ്സാ”**തിആദിമാഹ. “ന താവ…പേ॰… വിജ്ജമാനത്താ”തി വക്ഖമാനമേവ ഹി അത്ഥം മനസി കത്വാ അയം ചോദനാ സമുട്ഠാപിതാ, തത്ഥ **ന താവസ്സ അതീതാ ജാതി ഖീണാ**തി അസ്സ ഭിക്ഖുനോ അതീതാ ജാതി, ന താവ മഗ്ഗഭാവനായ ഖീണാ. തത്ഥ കാരണമാഹ **“പുബ്ബേവ ഖീണത്താ”**തി, മഗ്ഗഭാവനായ പുരിമതരമേവ നിരുജ്ഝനവസേന ഖീണത്താതി അധിപ്പായോ. ന അനാഗതാ അസ്സ ജാതി ഖീണാ മഗ്ഗഭാവനായാതി യോജനാ. തത്ഥ കാരണമാഹ **“അനാഗതേ വായാമാഭാവതോ”**തി, ഇദഞ്ച അനാഗതഭാവസാമഞ്ഞമേവ ഗഹേത്വാ ലേസേന ചോദനാധിപ്പായവിഭാവനത്ഥം വദതി, ന അനാഗതവിസേസം അനാഗതേ മഗ്ഗഭാവനായ ഖേപനപയോഗാഭാവതോതി അത്ഥോ. വിജ്ജമാനേയേവ ഹി പയോഗോ സമ്ഭവതി, ന അവിജ്ജമാനേതി വുത്തം ഹോതി. അനാഗതവിസേസോ പനേത്ഥ അധിപ്പേതോ, തസ്സ ച ഖേപനേ വായാമോപി ലബ്ഭതേവ. തേനാഹ **“യാ പന മഗ്ഗസ്സാ”**തിആദി. **അനാഗതവിസേസോ**തി ച അഭാവിതേ മഗ്ഗേ ഉപ്പജ്ജനാരഹോ അനന്തരജാതിഭേദോ വുച്ചതി. ന പച്ചുപ്പന്നാ അസ്സ ജാതി ഖീണാ മഗ്ഗഭാവനായാതി യോജനാ. തത്ഥ കാരണമാഹ **“വിജ്ജമാനത്താ”**തി, ഏകഭവപരിയാപന്നതായ വിജ്ജമാനത്താതി അത്ഥോ. തത്ഥ തത്ഥ ഭവേ പഠമാഭിനിബ്ബത്തിലക്ഖണാ ഹി ജാതി. “യാ പനാ”തിആദിനാ പന മഗ്ഗഭാവനായ കിലേസഹേതുവിനാസനമുഖേന അനാഗതജാതിയാ ഏവ ഖീണഭാവോ പകാസിതോതി ദട്ഠബ്ബം. **ഏകചതുപഞ്ചവോകാരഭവേസൂ**തി ഭവത്തയഗ്ഗഹണം വുത്തനയേന അനവസേസതോ ജാതിയാ ഖീണഭാവദസ്സനത്ഥം, പുബ്ബപദദ്വയേപേത്ഥ ഉത്തരപദലോപോ. **ഏകചതുപഞ്ചക്ഖന്ധപ്പഭേദാ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **“തം സോ”**തിആദി “കഥഞ്ച നം പജാനാതീ”തി ചോദനായ സോധനാവചനം. തത്ഥ **തന്തി** യഥാവുത്തം ജാതിം. **സോതി** ഖീണാസവോ ഭിക്ഖു. **പച്ചവേക്ഖിത്വാ**തി പജാനനായ പുബ്ബഭാഗേ പഹീനകിലേസപച്ചവേക്ഖണദസ്സനം. ഏവഞ്ച കത്വാ പച്ചവേക്ഖണപരമ്പരായ തഥാ പജാനനാ സിദ്ധാതി ദട്ഠബ്ബം. പച്ചവേക്ഖണന്തരവിഭാവനത്ഥമേവ ഹി **“ജാനന്തോ പജാനാതീ”**തി വത്തമാനവചനദ്വയം വുത്തം, ജാനന്തോ ഹുത്വാ, ജാനനഹേതു വാ പജാനാതി നാമാതി അത്ഥോ.

ബ്രഹ്മചരിയവാസോ നാമ ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസതോ മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ നിബ്ബത്തനമേവാതി ആഹ **“പരിവുത്ഥ”**ന്തി, സമന്തതോ നിരവസേസേന വസിതം പരിചിണ്ണന്തി അത്ഥോ. കസ്മാ പനിദം സോ അതീതകാലവസേന പജാനാതീതി അനുയോഗേനാഹ **“പുഥുജ്ജനകല്യാണകേന ഹി സദ്ധി”**ന്തിആദി. പുഥുജ്ജനകല്യാണകോപി ഹി ഹേട്ഠാ വുത്തലക്ഖണോ സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നോ നാമ **ദക്ഖിണവിഭങ്ഗസുത്താദീസു** (മ॰ നി॰ ൩.൩൭൯) തഥാ ഏവ വുത്തത്താ. **വസന്തി നാമാ**തി വസന്താ ഏവ നാമ ഹോന്തി, ന വുത്ഥവാസാ. **തസ്മാ**തി വുത്ഥവാസത്താ. നനു ച “സോ ‘ഇദം ദുക്ഖ”ന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതീ”തിആദിനാ പാളിയം സമ്മാദിട്ഠിയേവ വുത്താ, ന സമ്മാസങ്കപ്പാദയോ, അഥ കസ്മാ **“ചതൂസു സച്ചേസു ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി പരിഞ്ഞാപഹാനസച്ഛികിരിയാഭാവനാവസേന സോളസവിധം കിച്ചം നിട്ഠാപിത”**ന്തി അട്ഠങ്ഗികസ്സ മഗ്ഗസ്സ സാധാരണതോ വുത്തന്തി? സമ്മാസങ്കപ്പാദീനമ്പി ചതുകിച്ചസാധനവസേന പവത്തിതോ. സമ്മാദിട്ഠിയാ ഹി ചതൂസു സച്ചേസു പരിഞ്ഞാദികിച്ചസാധനവസേന പവത്തമാനായ സമ്മാസങ്കപ്പാദീനമ്പി സേസാനം ദുക്ഖസച്ചേ പരിഞ്ഞാഭിസമയാനുഗുണാവ പവത്തി, ഇതരസച്ചേസു ച നേസം പഹാനാഭിസമയാദിവസേന പവത്തി പാകടാ ഏവാതി. ദുക്ഖനിരോധമഗ്ഗേസു

യഥാക്കമം പരിഞ്ഞാസച്ഛികിരിയാഭാവനാപി യാവദേവ സമുദയപഹാനത്ഥാതി കത്വാ തദത്ഥേയേവ താസം പക്ഖിപനേന “കതം കരണീയ”ന്തി പദസ്സ അധിപ്പായം വിഭാവേതും **“തേനാ”**തിആദി വുത്തം. **“ദുക്ഖമൂലം സമുച്ഛിന്ന”**ന്തി ഇമിനാപി തദേവ പകാരന്തരേന വിഭാവേതി.

കസ്മാ പനേത്ഥ “കതം കരണീയ”ന്തി അതീതനിദ്ദേസോ കതോതി ആഹ **“പുഥുജ്ജനകല്യാണകാദയോ”**തിആദി. ഇമേ പകാരാ **ഇത്ഥം,** തബ്ഭാവോ **ഇത്ഥത്ത**ന്തി ദസ്സേതി **“ഇത്ഥഭാവായാ”**തി ഇമിനാ, **ആയ**-സദ്ദോ ച സമ്പദാനത്ഥേ, തദത്ഥായാതി അത്ഥോ. തേ പന പകാരാ അരിയമഗ്ഗബ്യാപാരഭൂതാ പരിഞ്ഞാദയോ ഇധാധിപ്പേതാതി വുത്തം **“ഏവം സോളസകിച്ചഭാവായാ”**തി. തേ ഹി മഗ്ഗം പച്ചവേക്ഖതോ മഗ്ഗാനുഭാവേന പാകടാ ഹുത്വാ ഉപട്ഠഹന്തി മഗ്ഗേ പച്ചവേക്ഖിതേ തംകിച്ചപച്ചവേക്ഖണായപി സുഖേന സിദ്ധിതോ. ഏവം സാധാരണതോ ചതൂസു മഗ്ഗേസു പച്ചേകം ചതുകിച്ചവസേന സോളസകിച്ചഭാവം പകാസേത്വാ തേസുപി കിച്ചേസു പഹാനമേവ പധാനം തദത്ഥത്താ ഇതരേസം പരിഞ്ഞാദീനന്തി തദേവ വിസേസതോ പകാസേതും **“കിലേസക്ഖയഭാവായ വാ”**തി ആഹ.

അപിച പുരിമനയേന പച്ചവേക്ഖണപരമ്പരായ പച്ചവേക്ഖണവിധിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പധാനത്താ പഹീനകിലേസപച്ചവേക്ഖണവിധിമേവ ദസ്സേതും ഏവം വുത്തന്തിപി ദട്ഠബ്ബം. ദുതിയവികപ്പേ അയം പകാരോ **ഇത്ഥം,** തബ്ഭാവോ **ഇത്ഥത്തം, ആയ**സദ്ദോ ചേത്ഥ സമ്പദാനവചനസ്സ കാരിയഭൂതോ നിസ്സക്കത്ഥേതി ദസ്സേതി **“ഇത്ഥഭാവതോ”**തി ഇമിനാ. “ഇമസ്മാ ഏവം പകാരാ”തി പന വദന്തോ പകാരോ നാമ പകാരവന്തതോ അത്ഥതോ ഭേദോ നത്ഥി. യദി ഹി സോ ഭേദോ അസ്സ, തസ്സേവ സോ പകാരോ ന സിയാ, തസ്മാ ഇത്ഥം-സദ്ദോ പകാരവന്തവാചകോ, അത്ഥതോ പന അഭേദേപി സതി അവയവാവയവിതാദിനാ ഭേദപരികപ്പനാവസേന സിയാ കിഞ്ചി ഭേദമത്ഥം, തസ്മാ ഇത്ഥത്തസദ്ദോ പകാരവാചകോതി ദസ്സേതി. അയമിധ **ടീകായം,** (ദീ° നി° ടീ° ൧.൨൪൨) **മജ്ഝിമാഗമടീകാവിനയടീകാദീസു** (സാരത്ഥ° ടീ° ൧.൧൪) ച ആഗതനയോ.

സദ്ദവിദൂ പന പവത്തിനിമിത്താനുസാരേന ഏവമിച്ഛന്തി - അയം പകാരോ അസ്സാതി **ഇത്ഥം,** പകാരവന്തോ. വിചിത്രാ ഹി തദ്ധിതവുത്തി. തസ്സ ഭാവോ **ഇത്ഥത്തം,** പകാരോ, ഇമമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **“ഇത്ഥഭാവതോ ഇമസ്മാ ഏവം പകാരാ”**തി ആഹാതി. പഠമവികപ്പേപി യഥാരഹം ഏസ നയോ. **ഇദാനി വത്തമാനഖന്ധസന്താനാ**തി സരൂപകഥനം. **അപര**ന്തി അനാഗതം. **“ഇമേ പന പഞ്ചക്ഖന്ധാ പരിഞ്ഞാതാ തിട്ഠന്തീ”**തി ഇദാനി പാഠോ, “ഇമേ പന ചരിമകത്തഭാവസങ്ഖാതാ പഞ്ചക്ഖന്ധാ പരിഞ്ഞാതാ തിട്ഠന്തീ”തി പന **മജ്ഝിമാഗമവിനയടീകാദീസു,** (സാരത്ഥ° ടീ° ൧.൧൪) ഇധ ച **ടീകായം** (ദീ° നി° ടീ° ൧.൨൪൨) ഉല്ലിങ്ഗിതപാഠോ. തത്ഥ **ചരിമകത്തഭാവസങ്ഖാതാ**തി ഏകസന്തതിപരിയാപന്നഭാവേന പച്ഛിമകത്തഭാവകഥിതാ. **പരിഞ്ഞാതാ**തി മഗ്ഗേന പരിച്ഛിജ്ജ ഞാതാ. **തിട്ഠന്തീ**തി അപ്പതിട്ഠാ അനോകാസാ തിട്ഠന്തി. ഏതേന ഹി തേസം ഖന്ധാനം അപരിഞ്ഞാമൂലാഭാവേന അപതിട്ഠാഭാവം ദസ്സേതി. അപരിഞ്ഞാമൂലികാ ഹി പതിട്ഠാ, തദഭാവതോ പന അപ്പതിട്ഠാഭാവോ. യഥാഹ “കബളീകാരേ ചേ ഭിക്ഖവേ ആഹാരേ അത്ഥി രാഗോ, അത്ഥി നന്ദീ, അത്ഥി തണ്ഹാ, പതിട്ഠിതം തത്ഥ വിഞ്ഞാണം വിരുള്ഹ”ന്തിആദി (സം° നി° ൨.൬൪; കഥാ° ൨൯൬; മഹാനി° ൭). തദുപമം വിഭാവേതി **“ഛിന്നമൂലകാ രുക്ഖാ വിയാ”**തി ഇമിനാ, യഥാ ഛിന്നമൂലകാ രുക്ഖാ മൂലാഭാവതോ അപ്പതിട്ഠാ അനോകാസാ തിട്ഠന്തി, ഏവമേതേപി അപരിഞ്ഞാമൂലാഭാവതോതി. അയമേത്ഥ

ഓപമ്മസംസന്ദനാ. **ചരിമകചിത്തനിരോധേനാ**തി പരിനിബ്ബാനചിത്തനിരോധേന. **അനുപാദാനോ**തി അനിന്ധനോ. **അപണ്ണത്തികഭാവ**ന്തി യേസു ഖന്ധേസു വിജ്ജമാനേസു തഥാ തഥാ പരികപ്പനാസിദ്ധാ പഞ്ഞത്തി, തദഭാവതോ തസ്സാപി ധരമാനകപഞ്ഞത്തിയാ അഭാവേന അപഞ്ഞത്തികഭാവം ഗമിസ്സന്തി. പണ്ണത്തി പഞ്ഞത്തീതി ഹി അത്ഥതോ ഏകം യഥാ ''പഞ്ഞാസ പണ്ണാസാ''തി. പഞ്ഞാസ പണ്ണാദേസോതി ഹി അക്ഖരചിന്തകാ വദന്തി.

൨൪൯. യേഭുയ്യേന സംഖിപതി സങ്കുചിതോ ഭവതീതി **സങ്ഖേപോ,** പബ്ബതമത്ഥകം. തഞ്ഹി പബ്ബതപാദതോ അനുക്കമേന ബഹുലം സംഖിത്തം സങ്കുചിതം ഹോതി. തേനാഹ **''പബ്ബതമത്ഥകേ''**തി, പബ്ബതസിഖരേതി അത്ഥോ. അയം **അട്ഠകഥാ**മുത്തകോ നയോ - സങ്ഖിപീയതി പബ്ബതഭാവേന ഗണീയതീതി സങ്ഖേപോ, പബ്ബതപരിയാപന്നോ പദേസോ, തസ്മിം പബ്ബതപരിയാപന്നേ പദേസേതി അത്ഥോതി. **അനാവിലോ**തി അകാലുസിയോ, സാ ചസ്സ അനാവിലതാ കദ്ദമാഭാവേന ഹോതീതി ആഹ **''നിക്കദ്ദമോ''**തി. സപതി അപദാപി സമാനാ ഗച്ഛതീതി **സിപ്പി,** ഖുദ്ദകാ സിപ്പി **സിപ്പിയോ** കാ-കാരസ്സ യ-കാരം കത്വാ, യോ ''മുത്തികോ''തിപി വുച്ചതി. സവതി പസവതീതി **സമ്ബുകോ,** യം ''ജലസുത്തി, സങ്ഖലികാ''തി ച വോഹരന്തി. സമാഹാരേ യേഭുയ്യതോ നപുംസകപയോഗോതി വുത്തം **''സിപ്പിയസമ്ബുക''**ന്തി. ഏവമീദിസേസു. **സക്ഖരാ**തി മുട്ഠിപ്പമാണാ പാസാണാ. **കഥലാനീ**തി കപാലഖണ്ഡാനി. സമൂഹവാചകസ്സ ഘടാസദ്ദസ്സ ഇത്ഥിലിങ്ഗസ്സാപി ദിസ്സനതോ ''ഗുമ്ബ''ന്തി പദസ്സത്ഥം ദസ്സേതി **''ഘടാ''**തി ഇമിനാ.

കാമഞ്ച ''സിപ്പിയസമ്ബുകമ്പി സക്ഖരകഥലമ്പി മച്ഛഗുമ്ബമ്പി തിട്ഠന്തമ്പി ചരന്തമ്പീ''തി ഏത്ഥ സക്ഖരകഥലം തിട്ഠതിയേവ, സിപ്പിയസമ്ബുകമച്ഛഗുമ്ബാനി ചരന്തിപി തിട്ഠന്തിപി, തഥാപി സഹചരണനയേന സബ്ബാനേവ ചരന്തി വിയ ഏവം വുത്തന്തി അത്ഥം ദസ്സേന്തോ **''തിട്ഠന്തമ്പി ചരന്തമ്പീതി ഏത്ഥാ''**തിആദിമാഹ. തത്ഥ ഹി **''സക്ഖരകഥലം തിട്ഠതിയേവാ''**തിആദിനാ യഥാസമ്ഭവമത്ഥം ദസ്സേതി, **''യഥാ പനാ''**തിആദിനാ പന സഹചരണനയം. **പന**-സദ്ദോ അരുചിസംസൂചനേ, തഥാപീതി അത്ഥോ. **അന്തരന്തരാ**തി ബഹൂനം ഗാവീനമന്തരന്തരാ ഠിതാസു ഗാവീസു വിജ്ജമാനാസുപി. **ഗാവോ**തി ഗാവിയോ. **ഇതരാപീ**തി ഠിതാപി നിസിന്നാപി. **ചരന്തീതി വുച്ചന്തി** സഹചരണനയേന. **തിട്ഠന്തമേവാ**തിആദീസു അയമധിപ്പായോ - സിപ്പിയസമ്ബുകമച്ഛഗുമ്ബാനം ചരണകിരിയായപി യോഗതോ ഠാനകിരിയായ അനേകന്തത്താ ഏകന്തതോ തിട്ഠന്തമേവ ന കദാചിപി ചരന്തം സക്ഖരകഥലം ഉപാദായ സിപ്പിയസമ്ബുകമ്പി മച്ഛഗുമ്ബമ്പി തിട്ഠന്തന്തി വുത്തം, ന തു തേസം ഠാനകിരിയമുപാദായ. തേസം പന ചരണകിരിയമുപാദായ ''ചരന്തമ്പീ''തി പി-സദ്ദലോപോ ഹേത്ഥ ദട്ഠബ്ബോ. **ഇതരമ്പി ദ്വയ**ന്തി സിപ്പിയസമ്ബുകമച്ഛഗുമ്ബം പദവസേന ഏവം വുത്തം. **ഇതരഞ്ച ദ്വയ**ന്തി സിപ്പിയസമ്ബുകമച്ഛഗുമ്ബമേവ. **ചരന്തന്തി വുത്ത**ന്തി ഏത്ഥാപി തേസം ഠാനകിരിയമുപാദായ ''തിട്ഠന്തമ്പീ''തി പി-സദ്ദലോപോ, ഏവമേത്ഥ അട്ഠകഥാചരിയേഹി സഹചരണനയോ ദസ്സിതോ, ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന പന യഥാലാഭനയോപി. തഥാ ഹി വുത്തം ''കിം വാ ഇമായ സഹചരിയായ, യഥാലാഭഗ്ഗഹണം പനേത്ഥ ദട്ഠബ്ബം. സക്ഖരകഥലസ്സ ഹി വസേന തിട്ഠന്തന്തി, സിപ്പിസമ്ബുകസ്സ മച്ഛഗുമ്ബസ്സ ച വസേന തിട്ഠന്തമ്പി ചരന്തമ്പീതി ഏവം യോജനാ കാതബ്ബാ''തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൪൯). അലബ്ഭമാനസ്സാപി അത്ഥസ്സ സഹയോഗീവസേന ദേസനാമത്തം പതി സഹചരണനയോ, സാധാരണതോ ദേസിതസ്സാപി അത്ഥസ്സ സമ്ഭവവസേന വിവേചനം പതി യഥാലാഭനയോതി ഉഭയഥാപി യുജ്ജതി.

ഏവമേത്ഥ വദന്തി - **അട്ഠകഥായം** “സക്ഖരകഥലം തിട്ഠതിയേവ, ഇതരാനി ചരന്തിപി തിട്ഠന്തിപീ”തി ഇമിനാ യഥാലാഭനയോ ദസ്സിതോ യഥാസമ്ഭവം അത്ഥസ്സ വിവേചിതത്താ, “യഥാ പനാ”തിആദിനാ പന സഹചരണനയോ അലബ്ഭമാനസ്സാപി അത്ഥസ്സ സഹയോഗീവസേന ദേസനാമത്തസ്സ വിഭാവിതത്താതി , തദേതമ്പി അനുപവജ്ജമേവ അത്ഥസ്സ യുത്തത്താ, **അട്ഠകഥായഞ്ച** തഥാ ദസ്സനസ്സാപി സമ്ഭവതോതി ദട്ഠബ്ബം. **“തത്ഥാ”**തിആദി ഉപമാസംസന്ദനം. **തീരേ**തി ഉദകരഹദസ്സ തീരേ. **ഉദകരഹദോ** ച നാമ കത്ഥചി സമുദ്ദോപി വുച്ചതി “രഹദോപി തത്ഥ ഗമ്ഭീരോ, സമുദ്ദോ സരിതോദകോ”തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൭൮). കത്ഥചി ജലാസയോപി “രഹദോപി തത്ഥ ധരണീ നാമ, യതോ മേഘാ പവസ്സന്തി, വസ്സാ യതോ പതായന്തീ”തിആദീസു, (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൮൪) ഇധാപി ജലാസയോയേവ. സോ ഹി ഉദകവസേന രഹോ ചക്ഖുരഹാദികം ദദാതീതി **ഉദകരഹദോ** ഓ-കാരസ്സ അ-കാരം കത്വാ. സദ്ദവിദൂ പന “ഉദകം ഹരതീതി **ഉദകരഹദോ** നിരുത്തിനയേനാ”തി വദന്തി.

“ഏത്താവതാ”തിആദിനാ ചതുത്ഥജ്ഝാനാനന്തരം ദസ്സിതവിപസ്സനാഞാണതോ പട്ഠായ യഥാവുത്തത്ഥസ്സ സമ്പിണ്ഡനം. തത്ഥ **ഏത്താവതാ**തി “പുന ചപരം മഹാരാജ ഭിക്ഖു ഏവം സമാഹിതേ ചിത്തേ…പേ॰… ഞാണദസ്സനായ ചിത്തം അഭിനീഹരതീ”തിആദിനാ ഏത്തകേന, ഏതപരിമാണവന്തേന വാ വചനക്കമേന. **വിപസ്സനാഞാണന്തി** ഞാണദസ്സനനാമേന ദസ്സിതം വിപസ്സനാഞാണം, തസ്സ ച വിസും ഗണനദസ്സനേന ഹേട്ഠാ ചതുത്ഥജ്ഝാനാനന്തരം വത്തബ്ബതാകാരണേസു തീസു നയേസു തതിയനയസ്സേവ യുത്തതരഭാവോപി ദീപിതോതി ദട്ഠബ്ബം. മനോമയഞാണസ്സ ഇദ്ധിവിധസമവരോധിതഭാവേ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** (വിസുദ്ധി॰ ൨.൩൭൯ ആദയോ) വുത്തേപി ഇധ പാളിയം വിസും ദേസിതത്താ വിസും ഏവ ഗഹണം, തഥാ ദേസനാ ച പാടിയേക്കസന്ദിട്ഠികസാമഞ്ഞഫലത്ഥാതി ദട്ഠബ്ബം. അനാഗതംസഞാണയഥാകമ്മൂപഗഞാണദ്വയസ്സ പാളിയം അനാഗതത്താ **“ദിബ്ബചക്ഖുവസേന നിപ്ഫന്ന”**ന്തി വുത്തം, തബ്ബസേന നിപ്ഫന്നത്താ തഗ്ഗഹണേനേവ ഗഹിതം തം ഞാണദ്വയന്തി വുത്തം ഹോതി. ദിബ്ബചക്ഖുസ്സ ഹി അനാഗതംസഞാണം, യഥാകമ്മൂപഗഞാണഞ്ചാതി ദ്വേപി ഞാണാനി പരിഭണ്ഡാനി ഹോന്തീതി. **ദിബ്ബചക്ഖുഞാണന്തി** ചുതൂപപാതഞാണനാമേന ദസ്സിതം ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം.

സബ്ബേസം പന ദസന്നം ഞാണാനം ആരമ്മണവിഭാഗസ്സ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ** അനാഗതത്താ തത്ഥാനാഗതഞാണാനം ആരമ്മണവിഭാഗം ദസ്സേതും **“തേസ”**ന്തിആദി വുത്തം. **തേസന്തി** ദസന്നം ഞാണാനം. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം ആരമ്മണവിഭാഗേ, തേസു വാ ദസസു ഞാണേസു. ഭൂമിഭേദതോ പരിത്തമഹഗ്ഗതം, കാലഭേദതോ അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം, സന്താനഭേദതോ അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ ചാതി **വിപസ്സനാഞാണം സത്തവിധാരമ്മണം.** പരിത്താരമ്മണാദിതികത്തയേനേവ ഹി തസ്സ ആരമ്മണവിഭാഗോ, ന മഗ്ഗാരമ്മണതികേന. **നിമ്മിതരൂപായതനമത്തമേവാ**തി അത്തനാ നിമ്മിതം രൂപാരമ്മണമേവ, അത്തനാ വാ നിമ്മിതേ മനോമയേ കായേ വിജ്ജമാനം രൂപായതനമേവാതിപി യുജ്ജതി. ഇദഞ്ഹി തസ്സ ഞാണസ്സ അഭിനിമ്മിയമാനേ മനോമയേ കായേ രൂപായതനമേവാരബ്ഭ പവത്തനതോ വുത്തം, ന പന തത്ഥ ഗന്ധായതനാദീനമഭാവതോ . ന ഹി രൂപകലാപോ ഗന്ധായതനാദിവിരഹിതോ അത്ഥീതി സബ്ബഥാ പരിനിപ്ഫന്നമേവ നിമ്മിതരൂപം. തേനാഹ **“പരിത്തപച്ചുപ്പന്നബഹിദ്ധാരമ്മണ”**ന്തി, യഥാക്കമം ഭൂമികാലസന്താനഭേദതോ തിബ്ബിധാരമ്മണന്തി അത്ഥോ. നിബ്ബാനവസേന ഏകധമ്മാരമ്മണമ്പി സമാനം ആസവക്ഖയഞാണം പരിത്താരമ്മണാദിതികവസേന തിവിധാരമ്മണം ദസ്സേതും **“അപ്പമാണബഹിദ്ധാനവത്തബ്ബാരമ്മണ”**ന്തി വുത്തം.

തഞ്ഹി പരിത്തതികവസേന അപ്പമാണാരമ്മണം, അജ്ഝത്തികവസേന ബഹിദ്ധാരമ്മണം, അതീതതികവസേന നവത്തബ്ബാരമ്മണഞ്ച ഹോതി.

ഉത്തരിതരസദ്ദോ, പണീതതരസദ്ദോ ച പരിയായോതി ദസ്സേതി **"സേട്ഠതര"**ന്തി ഇമിനാ. രതനകൂടം വിയ കൂടാഗാരസ്സ അരഹത്തം കൂടം ഉത്തമങ്ഗഭൂതം ഭഗവതോ ദേസനായ അരഹത്തപരിയോസാനത്താതി ആഹ **"അരഹത്തനികൂടേനാ"**തി. **ദേസനം നിട്ഠാപേസീ**തി തിത്ഥകരമതഹരവിഭാവിനിം നാനാവിധകുഹനലപനാദിമിച്ഛാജീവവിദ്ധംസിനിം തിവിധസീലാലങ്കതപരമസല്ലേഖപടിപത്തിപരിദീപിനിം ഝാനാഭിഞ്ഞാദിഉത്തരിമനുസ്സധമ്മവിഭൂസിനിം ചുദ്ദസവിധമഹാസാമഞ്ഞ്ഫലപടിമണ്ഡിതം അനഞ്ഞസാധാരണം സാമഞ്ഞഫലദേസനം രതനാഗാരം വിയ രതനകൂടേന അരഹത്തകൂടേന നിട്ഠാപേസി "വിമുത്തസ്മി"ന്തി ഇമിനാ, അരഹത്തഫലസ്സ ദേസിതത്താതി അത്ഥോ.

അജാതസത്തുഉപാസകത്തപടിവേദനാകഥാവണ്ണനാ

൨൫൦. എത്താവതാ ഭഗവതാ ദേസിതസ്സ സാമഞ്ഞഫലസുത്തസ്സ അത്ഥവണ്ണനം കത്വാ ഇദാനി ധമ്മസങ്ഗാഹകേഹി സങ്ഗീതസ്സ "ഏവം വുത്തേ"തിആദിപാഠസ്സപി അത്ഥവണ്ണനം കരോന്തോ പഠമം സമ്ബന്ധം ദസ്സേതും **"രാജാ"**തിആദിമാഹ. **തത്ഥ തത്ഥാ**തി തസ്മിം തസ്മിം സാമഞ്ഞഫലേ, സുത്തപദേസേ വാ. കരണം **കാരോ,** സാധു ഇതി കാരോ തഥാ, "സാധു ഭഗവാ, സാധു സുഗതാ"തിആദിനാ തം പവത്തേന്തോ. **ആദിമജ്ഝപരിയോസാന**ന്തി ദേസനായ ആദിഞ്ച മജ്ഝഞ്ച പരിയോസാനഞ്ച. **സക്കച്ചം** സാദരം ഗാരവം **സുത്വാ,** "ചിന്തേത്വാ"തി ഏത്ഥ ഇദം പുബ്ബകാലകിരിയാവചനം. ഇമേ പഞ്ഹേ പുഥൂ സമണബ്രാഹ്മണേ പുച്ഛന്തോ അഹം ചിരം വത അമ്ഹി, ഏവം പുച്ഛന്തോപി അഹം ഥുസേ കോട്ടേന്തോ വിയ കഞ്ചി സാരം നാലത്ഥന്തി യോജനാ. തഥാ യോ…പേ॰… വിസ്സജ്ജേസി, തസ്സ ഭഗവതോ ഗുണസമ്പദാ അഹോ വത. ദസബലസ്സ ഗുണാനുഭാവം അജാനന്തോ അഹം വഞ്ചിതോ സുചിരം വത അമ്ഹീതി. **വഞ്ചിതോ**തി ച അഞ്ഞാണേന വഞ്ചിതോ ആവട്ടിതോ, മോഹേന പടിച്ഛാദിതോ അമ്ഹീതി വുത്തം ഹോതി. തേനാഹ **"ദസബലസ്സ ഗുണാനുഭാവം അജാനന്തോ"**തി. സാമഞ്ഞജോതനാ ഹി വിസേസേ അവതിട്ഠതി. ചിന്തേത്വാ ആവികരോന്തോതി സമ്ബന്ധോ. ഉല്ലങ്ഘനസമത്ഥായപി ഉബ്ബേഗപീതിയാ അനുല്ലങ്ഘനമ്പി സിയാതി ആഹ **"പഞ്ചവിധായ പീതിയാ ഫുടസരീരോ"**തി. **ഫുടസരീരോ**തി ച ഫുസിതസരീരോതി അത്ഥോ, ന ബ്യാപിതസരീരോതി സബ്ബായ പീതിയാ അബ്യാപിതത്താ. **തന്തി** അത്തനോ പസാദസ്സ ആവികരണം, ഉപാസകത്തപവേദനഞ്ച. **ആരദ്ധം** ധമ്മസങ്ഗാഹകേഹി.

അഭിക്കന്താതി അതിക്കന്താ വിഗതാ, വിഗതഭാവോ ച ഖയോ ഏവാതി ആഹ **"ഖയേ ദിസ്സതീ"**തി. തഥാ ഹി വുത്തം **"നിക്ഖന്തോ പഠമോ യാമോ"**തി. **അഭിക്കന്തതരോ**തി അതിവിയ കന്തതരോ മനോരമോ, താദിസോ ച സുന്ദരോ ഭദ്ദകോ നാമാതി വുത്തം **"സുന്ദരേ"**തി.

"കോ മേ"തിആദി ഗാഥാ **വിമാനവത്ഥുമ്ഹി** (വി॰ വ॰ ൮൫൭). തത്ഥ **കോ**തി ദേവനാഗയക്ഖഗന്ധബ്ബാദീസു കതമോ. **മേ**തി മമ. **പാദാനീ**തി പാദേ, ലിങ്ഗവിപരിയായോയം. **ഇദ്ധിയാ**തി ഈദിസായ ദേവിദ്ധിയാ. **യസസാ**തി ഈദിസേന പരിവാരേന, പരിജനേന ച. **ജല**ന്തി ജലന്തോ വിജ്ജോതമാനോ. **അഭിക്കന്തേനാ**തി അതിവിയ കന്തേന കമനീയേന, അഭിരൂപേനാതി വുത്തം ഹോതി. **വണ്ണേനാ**തി ഛവിവണ്ണേന സരീരവണ്ണനിഭായ. **സബ്ബാ ഓഭാസയം ദിസാ**തി

സബ്ബാ ദസപി ദിസാ ഓഭാസയന്തോ. ചന്ദോ വിയ, സൂരിയോ വിയ ച ഏകോഭാസം ഏകാലോകം കരോന്തോ കോ വന്ദതീതി സമ്ബന്ധോ.

അഭിരൂപേതി അതിരേകരൂപേ ഉളാരവണ്ണേന സമ്പന്നരൂപേ. **അബ്ഭാനുമോദനേതി** അഭിഅനുമോദനേ അഭിപ്പമോദിതഭാവേ. കിമത്ഥിയം ''അബ്ഭാനുമോദനേ''തി വചനന്തി ആഹ **"തസ്മാ"**തിആദി. യുത്തം താവ ഹോതു അബ്ഭാനുമോദനേ, കസ്മാ പനായം ദ്വിക്ഖത്തും വുത്തോതി ചോദനായ സോധനാമുഖേന ആമേഡിതവിസയം നിദ്ധാരേതി **"ഭയേ കോധേ"**തിആദിനാ, ഇമിനാ സദ്ദലക്ഖണേന ഹേതുഭൂതേന ഏവം വുത്തോ, ഇമിനാ ച ഇമിനാ ച വിസയേനാതി വുത്തം ഹോതി. ''സാധു സാധു ഭന്തേ''തി ആമേഡിതവസേന അത്ഥം ദസ്സേത്വാ തസ്സ വിസയം നിദ്ധാരേന്തോ ഏവമാഹാതിപി സമ്ബന്ധം വദന്തി. തത്ഥ ''ചോരോ ചോരോ, സപ്പോ സപ്പോ''തിആദീസു **ഭയേ ആമേഡിതം,** ''വിജ്ഝ വിജ്ഝ, പഹര പഹരാ''തിആദീസു **കോധേ,** ''സാധു സാധൂ''തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൨.൧൨൭; ൩.൩൫; ൫.൧൦൮൫) **പസംസായം,** ''ഗച്ഛ ഗച്ഛ, ലുനാഹി ലുനാഹീ''തിആദീസു **തുരിതേ,** ''ആഗച്ഛ ആഗച്ഛാ''തിആദീസു **കോതൂഹലേ,** ''ബുദ്ധോ ബുദ്ധോതി ചിന്തേന്തോ''തിആദീസു (ബു॰ വം॰ ൨.൪൪) **അച്ഛരേ,** ''അഭിക്കമഥായസ്മന്തോ അഭിക്കമഥായസ്മന്തോ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൦; അ॰ നി॰ ൯.൧൧) **ഹാസേ,** ''കഹം ഏകപുത്തക, കഹം ഏകപുത്തകാ''തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൨.൬൩) **സോകേ,** ''അഹോ സുഖം, അഹോ സുഖ''ന്തിആദീസു (ഉദാ॰ ൨൦; ദീ॰ നി॰ ൩.൩൦൫) **പസാദേ. ച**സദ്ദോ അവുത്തസമുച്ചയത്ഥോ, തേന ഗരഹാ അസമ്മാനാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. ''പാപോ പാപോ''തിആദീസു ഹി **ഗരഹായം,** ''അഭിരൂപക അഭിരൂപകാ''തിആദീസു **അസമ്മാനേ.** ഏവമേതേസു നവസു, അഞ്ഞേസു ച വിസയേസു ആമേഡിതവചനം ബുധോ കരേയ്യ, യോജേയ്യാതി അത്ഥോ. ആമേഡനം പുനപ്പുനമുച്ചാരണം, ആമേഡീയതി വാ പുനപ്പുനമുച്ചാരീയതീതി **ആമേഡിതം,** ഏകസ്സേവത്ഥസ്സ ദ്വത്തിക്ഖത്തും വചനം. **മേഡി**സദ്ദോ ഹി ഉമ്മാദനേ, ആപുബ്ബോ തു ദ്വത്തിക്ഖത്തുമുച്ചാരണേ വത്തതി യഥാ ''ഏതദേവ യദാ വാക്യ-മാമേഡയതി വാസവോ''തി.

ഏവം ആമേഡിതവസേന ദ്വിക്ഖത്തും വുത്തഭാവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി നയിദം ആമേഡിതവസേനേവ ദ്വിക്ഖത്തും വുത്തം, അഥ ഖോ പച്ചേകമത്ഥദ്വയവസേനപീതി ദസ്സേന്തോ **"അഥ വാ"**തിആദിമാഹ. ആമേഡിതവസേന അത്ഥം ദസ്സേത്വാ വിച്ഛാവസേനാപി ദസ്സേന്തോ ഏവമാഹാതിപി വദന്തി, തദയുത്തമേവ ബ്യാപേതബ്ബസ്സ ദ്വിക്ഖത്തുമവുത്തത്താ. ബ്യാപേതബ്ബസ്സ ഹി ബ്യാപകേന ഗുണകിരിയാദബ്ബേന ബ്യാപനിച്ഛായ ദ്വത്തിക്ഖത്തും വചനം വിച്ഛാ യഥാ ''ഗാമോ ഗാമോ രമണീയോ''തി. തത്ഥ **അഭിക്കന്ത**ന്തി അഭിക്കമനീയം, തബ്ഭാവോ ച അതിഇട്ഠതായാതി വുത്തം **"അതിഇട്ഠ"**ന്തിആദി, പദത്തയഞ്ചേതം പരിയായവചനം. **ഏത്ഥാ**തി ദ്വീസു അഭിക്കന്തസദ്ദേസു. ''അഭിക്കന്ത''ന്തി വചനം അപേക്ഖിത്വാ നപുംസകലിങ്ഗേന വുത്തം, തം പന ഭഗവതോ വചനം ധമ്മദേസനായേവാതി കത്വാ **"യദിദം ഭഗവതോ ധമ്മദേസനാ"**തി ആഹ, യായം ഭഗവതോ ധമ്മദേസനാ മയാ സുതാ, തദിദം ഭഗവതോ ധമ്മദേസനാസങ്ഖാതം വചനം അഭിക്കന്തന്തി അത്ഥോ. ഏവം പടിനിദ്ദേസോപി ഹി അത്ഥതോ അഭേദത്താ യുത്തോ ഏവ ''യത്ഥ ച ദിന്നം മഹപ്ഫലമാഹൂ''തിആദീസു (വി॰ വ॰ ൱൱൱) വിയ. ''അഭിക്കന്ത''ന്തി വുത്തസ്സ വാ അത്ഥമത്തദസ്സനം ഏതം, തസ്മാ അത്ഥവസേന ലിങ്ഗവിഭത്തിവിപരിണാമോ വേദിതബ്ബോ, കാരിയവിപരിണാമവസേന ചേത്ഥ വിഭത്തിവിപരിണാമതാ. വചനന്തി ഹേത്ഥ സേസോ, അഭിക്കന്തം ഭഗവതോ വചനം, യായം ഭഗവതോ ധമ്മദേസനാ മയാ സുതാ, സാ അഭിക്കന്തം അഭിക്കന്താതി അത്ഥോ. ദുതിയപദേപി ''അഭിക്കന്തന്തി

പസാദനം അപേക്ഖിത്വാ നപുംസകലിങ്ഗേന വുത്ത''ന്തിആദിനാ യഥാരഹമേസ നയോ നേതബ്ബോ.

"ഭഗവതോ വചന"ന്തിആദിനാ അത്ഥദ്വയസരൂപം ദസ്സേതി. തത്ഥ **ദോസനാസനതോ**തി രാഗാദികിലേസദോസവിദ്ധംസനതോ. ***ഗുണാധിഗമനതോ***തി സീലാദിഗുണാനം സമ്പാദനവസേന അധിഗമാപനതോ. യേ ഗുണേ ദേസനാ അധിഗമേതി, തേസു ''ഗുണാധിഗമനതോ''തി വുത്തേസുയേവ ഗുണേസു പധാനഭൂതാ ഗുണാ ദസ്സേതബ്ബാതി തേ പധാനഭൂതേ ഗുണേ താവ ദസ്സേതും **"സദ്ധാജനനതോ പഞ്ഞാജനനതോ"**തി വുത്തം. സദ്ധാപധാനാ ഹി ലോകിയാ ഗുണാ, പഞ്ഞാപധാനാ ലോകുത്തരാതി, പധാനനിദ്ദേസോ ചേസ ദേസനായ അധിഗമേതബ്ബേഹി സീലസമാധിദുകാദീഹിപി യോജനാസമ്ഭവതോ. അഞ്ഞമ്പി അത്ഥദ്വയം ദസ്സേതി **"സാത്ഥതോ"**തിആദിനാ. സീലാദിഅത്ഥസമ്പത്തിയാ **സാത്ഥതോ.** സഭാവനിരുത്തിസമ്പത്തിയാ **സബ്യഞ്ജനതോ.** സുവിഞ്ഞേയ്യസദ്ദപയോഗതായ **ഉത്താനപദതോ.** സണ്ഹസുഖുമഭാവേന ദുബ്ബിഞ്ഞേയ്യത്ഥതായ **ഗമ്ഭീരത്ഥതോ.** സിനിദ്ധമുദുമധുരസദ്ദപയോഗതായ **കണ്ണസുഖതോ.** വിപുലവിസുദ്ധപേമനീയത്ഥതായ **ഹദയങ്ഗമതോ.** മാനാതിമാനവിധമനേന **അനത്തുക്കംസനതോ.** ഥമ്ഭസാരമ്ഭനിമ്മദ്ദനേന **അപരവമ്ഭനതോ.** ഹിതാധിപ്പായപ്പവത്തിയാ പരേസം രാഗപരിളാഹാദിവൂപസമനേന **കരുണാസീതലതോ.** കിലേസന്ധകാരവിധമനേന **പഞ്ഞാവദാതതോ.** അവദാതം, ഓദാതന്തി ച അത്ഥതോ ഏകം. കരവീകരുതമഞ്ജുതായ **ആപാഥരമണീയതോ.** പുബ്ബാപരാവിരുദ്ധസുവിസുദ്ധതായ **വിമദ്ദക്ഖമതോ.** ആപാഥരമണീയതായ ഏവ **സുയ്യമാനസുഖതോ.** വിമദ്ദക്ഖമതായ, ഹിതജ്ഝാസയപ്പവത്തിതായ ച **വീമംസിയമാനഹിതതോ**തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ആദി**സദ്ദേന പന സംസാരചക്കനിവത്തനതോ, സദ്ധമ്മചക്കപ്പവത്തനതോ, മിച്ഛാവാദവിദ്ധംസനതോ, സമ്മാവാദപതിട്ഠാപനതോ, അകുസലമൂലസമുദ്ധരണതോ, കുസലമൂലസംരോപനതോ, അപായദ്വാരവിധാനതോ, സഗ്ഗമഗ്ഗദ്വാരവിവരണതോ, പരിയുട്ഠാനവൂപസമനതോ, അനുസയസമുഗ്ഘാടനതോതി ഏവമാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ.

ന കേവലം പദദ്വയേനേവ, **തതോ പരമ്പി ചതൂഹി ഉപമാഹീ**തി **പി**-സദ്ദോ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ. ''ചക്ഖുമന്തോ രൂപാനി ദക്ഖന്തീ''തി ഇദം ''തേലപജ്ജോതം ധാരേയ്യാ''തി ചതുത്ഥഉപമായ ആകാരമത്തദസ്സനം, ന പന ഉപമന്തരദസ്സനന്തി ആഹ **"ചതൂഹി ഉപമാഹീ"**തി. **അധോമുഖട്ഠപിത**ന്തി കേനചി അധോമുഖം ഠപിതം. **ഹേട്ഠാമുഖജാത**ന്തി സഭാവേനേവ ഹേട്ഠാമുഖം ജാതം. **ഉഗ്ഘാടേയ്യാ**തി വിവടം കരേയ്യ. **"ഹത്ഥേ ഗഹേത്വാ"**തി സമാചിക്ഖണദസ്സനത്ഥം വുത്തം, ''പുരത്ഥാഭിമുഖോ, ഉത്തരാഭിമുഖോ വാ ഗച്ഛാ''തിആദിനാ വചനമത്തം അവത്വാ ''ഏസ മഗ്ഗോ, ഏവം ഗച്ഛാ''തി ഹത്ഥേ ഗഹേത്വാ നിസ്സന്ദേഹം ദസ്സേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. കാളപക്ഖേ ചാതുദ്ദസീ **കാളപക്ഖചാതുദ്ദസീ.** നിരന്തരരുക്ഖഗഹനേന ഏകഗ്ഘനോ വനസണ്ഡോ **ഘനവനസണ്ഡോ.** മേഘസ്സ പടലം **മേഘപടലം,** മേഘച്ഛന്നതാതി വുത്തം ഹോതി. **നിക്കുജ്ജിതം ഉക്കുജ്ജേയ്യാ**തി കസ്സചിപി ആധേയ്യസ്സ അനാധാരഭൂതം കിഞ്ചി ഭാജനം ആധാരഭാവാപാദനവസേന ഉക്കുജ്ജേയ്യ ഉപരി മുഖം ഠപേയ്യ. ഹേട്ഠാമുഖജാതതായ **വിമുഖം,** അധോമുഖട്ഠപിതതായ അസദ്ധമ്മേ **പതിത**ന്തി ഏവം പദദ്വയം നിക്കുജ്ജിതപദസ്സ യഥാദസ്സിതേന അത്ഥദ്വയേന യഥാരഹം യോജേതബ്ബം, ന യഥാസങ്ഖ്യം. അത്തനോ സഭാവേനേവ ഹി ഏസ രാജാ സദ്ധമ്മവിമുഖോ, പാപമിത്തേന പന ദേവദത്തേന പിതുഘാതാദീസു ഉയ്യോജിതത്താ അസദ്ധമ്മേ പതിതോതി. വുട്ഠാപേന്തേന ഭഗവതാതി സമ്ബന്ധോ.

“കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ”തിആദിനാ തദാ രഞ്ഞാ അവുത്തസ്സാപി അത്ഥാപത്തിമത്തദസ്സനം. കാമഞ്ച കാമച്ഛന്ദാദയോപി പടിച്ഛാദകാ നീവരണഭാവതോ, മിച്ഛാദിട്ഠി പന സവിസേസം പടിച്ഛാദികാ സത്തേ മിച്ഛാഭിനിവേസവസേനാതി ആഹ **“മിച്ഛാദിട്ഠിഗഹനപടിച്ഛന്ന”**ന്തി. തേനാഹ ഭഗവാ “മിച്ഛാദിട്ഠിപരമാഹം ഭിക്ഖവേ വജ്ജം വദാമീ”തി, [അം॰ നി॰ ൧.൩൧൦ (അത്ഥതോ സമാനം)] മിച്ഛാദിട്ഠിസങ്ഖാതഗുമ്ബപടിച്ഛന്നന്തി അത്ഥോ. “മിച്ഛാദിട്ഠിഗഹനപടിച്ഛന്നം സാസനം വിവരന്തേനാ”തി വദന്തോ സബ്ബബുദ്ധാനം ഏകാവ അനുസന്ധി, ഏകംവ സാസനന്തി കത്വാ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനമ്പി ഇമിനാ സദ്ധിം ഏകസാസനം കരോതീതി ദട്ഠബ്ബം. **അങ്ഗുത്തരട്ഠകഥാദീസു**പി ഹി തഥാ ചേവ വുത്തം, ഏവഞ്ച കത്വാ മിച്ഛാദിട്ഠിഗഹനപടിച്ഛന്നസ്സ സാസനസ്സ വിവരണവചനം ഉപപന്നം ഹോതീതി.

സബ്ബോ അകുസലധമ്മസങ്ഖാതോ അപായഗാമിമഗ്ഗോ **കുമ്മഗ്ഗോ** കുച്ഛിതോ മഗ്ഗോതി കത്വാ. സമ്മാദിട്ഠിആദീനം ഉജുപടിപക്ഖതായ മിച്ഛാദിട്ഠിആദയോ അട്ഠ മിച്ഛത്തധമ്മാ **മിച്ഛാമഗ്ഗോ** മോക്ഖമഗ്ഗതോ മിച്ഛാ വിതഥോ മഗ്ഗോതി കത്വാ. തേനേവ ഹി തദുഭയസ്സ പടിപക്ഖതം സന്ധായ **“സഗ്ഗമോക്ഖമഗ്ഗം ആവികരോന്തേനാ”**തി വുത്തം. സബ്ബോ ഹി കുസലധമ്മോ **സഗ്ഗമഗ്ഗോ.** സമ്മാദിട്ഠിആദയോ അട്ഠ സമ്മത്തധമ്മാ **മോക്ഖമഗ്ഗോ.** സപ്പിആദിസന്നിസ്സയോ പദീപോ ന തഥാ ഉജ്ജലോ, യഥാ തേലസന്നിസ്സയോതി **തേലപജ്ജോത**ഗ്ഗഹണം. **ധാരേയ്യാ**തി ധരേയ്യ, സമാഹരേയ്യ സമാദഹേയ്യാതി അത്ഥോ. **ബുദ്ധാദിരതനരൂപാനീ**തി ബുദ്ധാദീനം തിണ്ണം രതനാനം വണ്ണായതനാനി. തേസം ബുദ്ധാദിരതനരൂപാനം പടിച്ഛാദകസ്സ മോഹന്ധകാരസ്സ വിദ്ധംസകം തഥാ. ദേസനാസങ്ഖാതം പജ്ജോതം തഥാ. തദുഭയം തുല്യാധികരണവസേന വിയൂഹിത്വാ തസ്സ ധാരകോ സമാദഹകോതി അത്ഥേന **“തപ്പടിച്ഛാദകമോഹന്ധകാരവിദ്ധംസകദേസനാപജ്ജോതധാരകേനാ”**തി വുത്തം. **ഏതേഹി പരിയായേഹീ**തി യഥാവുത്തേഹി നിക്കുജ്ജിതുക്കുജ്ജനപടിച്ഛന്നവിവരണമഗ്ഗാചിക്ഖണതേലപജ്ജോതധാരണ സങ്ഖാത ചതുബ്ബിധോപമോപമിതബ്ബപ്പകാരേഹി, യഥാവുത്തേഹി വാ നാനാവിധകുഹനലപനാദിമിച്ഛാജീവവിധമനാദിവിഭാവനപരിയായേഹി. തേനാഹ **“അനേകപരിയായേന ധമ്മോ പകാസിതോ”**തി.

“ഏവ”ന്തിആദിനാ “ഏസാഹ”ന്തിആദിപാഠസ്സ സമ്ബന്ധം ദസ്സേതി. പസന്നചിത്തതായപസന്നാകാരം കരോതി. പസന്നചിത്തതാ ച ഇമം ദേസനം സുത്വാ ഏവാതി അത്ഥം ഞാപേതും **“ഇമായ ദേസനായാ”**തിആദി വുത്തം. **ഇമായ ദേസനായ** ഹേതുഭൂതായ. **പസന്നാകാര**ന്തി പസന്നേഹി സാധുജനേഹി കത്തബ്ബസക്കാരം. **സരണ**ന്തി പടിസരണം. തേനാഹ **“പരായണ”**ന്തി. പരായണതാ പന അനത്ഥനിസേധനേന, അത്ഥസമ്പാദനേന ചാതി വുത്തം **“അഘസ്സ താതാ, ഹിതസ്സ ച വിധാതാ”**തി. **അഘസ്സാ**തി നിസ്സക്കേ സാമിവചനം, പാപതോതി അത്ഥോ. ദുക്ഖതോതിപി വദന്തി കേചി. തായതി അവസ്സയം കരോതീതി **താതാ. ഹിതസ്സാ**തി ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം. വിദഹതി സംവിധാനം കരോതീതി **വിധാതാ. “ഇതി ഇമിനാ അധിപ്പായേനാ”**തി വദന്തോ “ഇതിസദ്ദോ ചേത്ഥ ലുത്തനിദ്ദിട്ഠോ, സോ ച ആകാരത്ഥോ”തി ദസ്സേതി. **സരണ**ന്തി ഗമനം. ഹിതാധിപ്പായേന ഭജനം, ജാനനം വാ, ഏവഞ്ച കത്വാ **വിനയട്ഠകഥാദീസു** “സരണന്തി ഗച്ഛാമീ”തി സഹേവ ഇതിസദ്ദേന അത്ഥോ വുത്തോതി. ഏത്ഥ ഹി നായം ഗമി-സദ്ദോ നീ-സദ്ദാദയോ വിയ ദ്വികമ്മികോ, തസ്മാ യഥാ “അജം ഗാമം നേതീ”തി വുച്ചതി, ഏവം “ഭഗവന്തം സരണം ഗച്ഛാമീ”തി വത്തും ന സക്കാ, “സരണന്തി ഗച്ഛാമീ”തി പന വത്തബ്ബം, തസ്മാ ഏത്ഥ ഇതിസദ്ദോ ലുത്തനിദ്ദിട്ഠോതി വേദിതബ്ബം, ഏവഞ്ച കത്വാ “യോ

ബുദ്ധം സരണം ഗച്ഛതി, സോ ബുദ്ധം വാ ഗച്ഛേയ്യ സരണം വാ''തി (ഖു॰ പാ॰ അട്ഠ॰ ൧.ഗമതീയദീപനാ) **ഖുദ്ദകനികായട്ഠകഥായ** ഉദ്ധടാ ചോദനാ അനവകാസാ. ന ഹി ഗമി-സദ്ദം ദുഹാദിന്യാദിഗണികം കരോന്തി അക്ഖരചിന്തകാതി. ഹോതു താവ ഗമി-സദ്ദസ്സ ഏകകമ്മഭാവോ, തഥാപി ''ഗച്ഛതേവ പുബ്ബം ദിസം, ഗച്ഛതി പച്ഛിമം ദിസ''ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൧൫൯; ന.വ്വ൭) വിയ ''ഭഗവന്തം, സരണ''ന്തി പദദ്വയസ്സ സമാനാധികരണതാ യുത്താതി? ന, തസ്സ പദദ്വയസ്സ സമാനാധികരണഭാവാനുപപത്തിതോ. തസ്സ ഹി സമാനാധികരണഭാവേ അധിപ്പേതേ പടിഹതചിത്തോപി ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമന്തോ ബുദ്ധം സരണം ഗതോ നാമ സിയാ. യഞ്ഹി തം ''ബുദ്ധോ''തി വിസേസിതം സരണം, തമേവേസ ഗതോതി, ന ചേത്ഥ അനുപപത്തികേന അത്ഥേന അത്ഥോ, തസ്മാ ''ഭഗവന്ത''ന്തി ഗമനീയത്ഥസ്സ ദീപനം, ''സരണ''ന്തി പന ഗമനാകാരസ്സാതി വുത്തനയേന ഇതിലോപവസേനേവ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോതി. **ധമ്മഞ്ച സങ്ഘഞ്ചാ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. ഹോന്തി ചേത്ഥ -

> ''ഗമിസ്സ ഏകകമ്മത്താ, ഇതിലോപം വിജാനിയാ;
> പടിഘാതപ്പസങ്ഗത്താ, ന ച തുല്യത്ഥതാ സിയാ.
>
> തസ്മാ ഗമനീയത്ഥസ്സ, പുബ്ബപദംവ ജോതകം;
> ഗമനാകാരസ്സ പരം, ഇത്യുത്തം സരണത്തയേ''തി.

''ഇതി ഇമിനാ അധിപ്പായേന ഭഗവന്തം ഗച്ഛാമീ''തി പന വദന്തോ അനേനേവ അധിപ്പായേന ഭജനം, ജാനനം വാ സരണഗമനം നാമാതി നിയമേതി. തത്ഥ **''ഗച്ഛാമീ''**തിആദീസു പുരിമസ്സ പുരിമസ്സ പച്ഛിമം പച്ഛിമം അത്ഥവചനം, **''ഗച്ഛാമീ''**തി ഏതസ്സ വാ അനഞ്ഞസാധാരണതാദസ്സനവസേന പാടിയേക്കമേവ അത്ഥവചനം **''ഭജാമീ''**തിആദിപദത്തയം. **ഭജനഞ്ഹി** സരണാധിപ്പായേന ഉപസങ്കമനം, **സേവനം** സന്തികാവചരഭാവോ, **പയിരുപാസനം** വത്തപടിവത്തകരണേന ഉപട്ഠാനന്തി ഏവം സബ്ബഥാപി അനഞ്ഞസാധാരണതംയേവ ദസ്സേതി. ഏവം ''ഗച്ഛാമീ''തി പദസ്സ ഗതിഅത്ഥം ദസ്സേത്വാ ബുദ്ധിഅത്ഥമ്പി ദസ്സേതും **''ഏവം വാ''**തിആദിമാഹ, തത്ഥ **ഏവന്തി** ''ഭഗവാ മേ സരണ''ന്തിആദിനാ അധിപ്പായേന. കസ്മാ പന ''ഗച്ഛാമീ''തി പദസ്സ ''ബുജ്ഝാമീ''തി അയമത്ഥോ ലബ്ഭതീതി ചോദനം സോധേതി **''യേസഞ്ഹീ''**തിആദിനാ, അനേന ച നിരുത്തിനയമന്തരേന സഭാവതോവ ഗമുധാതുസ്സ ബുദ്ധിഅത്ഥോതി ദീപേതി. **ധാതൂന**ന്തി മൂലസദ്ദസങ്ഖാതാനം ഇ, യാ, കമു, ഗമുഇച്ചാദീനം.

''അധിഗതമഗ്ഗേ , സച്ഛികതനിരോധേ''തി പദദ്വയേനാപി ഫലട്ഠാ ഏവ ദസ്സിതാ, ന മഗ്ഗട്ഠാതി തേ ദസ്സേന്തോ **''യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജമാനേ ചാ''**തി ആഹ. നനു ച കല്യാണപുഥുജ്ജനോപി ''യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജതീ''തി വുച്ചതീതി? കിഞ്ചാപി വുച്ചതി, നിപ്പരിയായേന പന മഗ്ഗട്ഠാ ഏവ തഥാ വത്തബ്ബാ, ന ഇതരോ നിയാമോക്കമനാഭാവതോ. തഥാ ഹി തേ ഏവ **''അപായേസു അപതമാനേ ധാരേതീ''**തി വുത്താ. സമ്മത്തനിയാമോക്കമനേന ഹി അപായവിനിമുത്തിസമ്ഭവോതി. ഏവം അനേകേഹിപി വിനയ- (സാരത്ഥ॰ ടീ॰ ൧.വേരഞ്ജകണ്ഡവണ്ണനാ) സുത്തന്തടീകാകാരേഹീ (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൫൦) വുത്തം, തദേതം സമ്മത്തനിയാമോക്കമനവസേന നിപ്പരിയായതോ അപായവിനിമുത്തകേ സന്ധായ വുത്തം, തദനുപപത്തിവസേന പന പരിയായതോ അപായവിനിമുത്തകം കല്യാണപുഥുജ്ജനമ്പി ''യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജമാനേ''തി പദേന ദസ്സേതീതി ദട്ഠബ്ബം. തഥാ ഹേസ **ദക്ഖിണവിഭങ്ഗസുത്താ**ദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൩൭൯)

സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നഭാവേന വുത്തോതി, **ഛത്തവിമാനേ** (വിം വം വ്വന്ദ ആദയോ) ഛത്തമാണവകോ ചേത്ഥ നിദസ്സനം. അധിഗതമഗ്ഗേ, സച്ഛികതനിരോധേ ച യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജമാനേ ച പുഗ്ഗലേ അപായേസു അപതമാനേ കത്വാ ധാരേതീതി സപാഠസേസയോജനാ. അതീതകാലികേന ഹി പുരിമപദദ്വയേന ഫലട്ഠാനമേവ ഗഹണം, വത്തമാനകാലികേന ച പച്ഛിമേന പദേന സഹ കല്യാണപുഥുജ്ജനേന മഗ്ഗട്ഠാനമേവ. **"അപതമാനേ"**തി പന പദേന ധാരണാകാരദസ്സനം അപതനകരണവസേനേവ ധാരേതീതി, ധാരണസരൂപദസ്സനം വാ. ധാരണം നാമ അപതനകരണമേവാതി, അപതനകരണഞ്ച അപായാദിനിബ്ബത്തകകിലേസവിദ്ധംസനവസേന വട്ടതോ നിയ്യാനമേവ. "അപായേസൂ"തി ഹി ദുക്ഖബഹുലട്ഠാനതായ പധാനവസേന വുത്തം, വട്ടദുക്ഖേസു പന സബ്ബേസുപി അപതമാനേ കത്വാ ധാരേതീതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തഥാ ഹി **അഭിധമ്മട്ഠകഥായം** വുത്തം "സോതാപത്തിമഗ്ഗോ ചേത്ഥ അപായഭവതോ വുട്ഠാതി, സകദാഗാമിമഗ്ഗോ സുഗതികാമഭവേകദേസതോ, അനാഗാമിമഗ്ഗോ കാമഭവതോ, അരഹത്തമഗ്ഗോ രൂപാരൂപഭവതോ, സബ്ബഭവേഹിപി വുട്ഠാതി ഏവാതി വദന്തീ"തി (ധം സം അട്ഠം ൩൫൦) ഏവഞ്ച കത്വാ അരിയമഗ്ഗോ നിയ്യാനികതായ, നിബ്ബാനഞ്ച തസ്സ തദത്ഥസിദ്ധിഹേതുതായാതി ഉഭയമേവ നിപ്പരിയായേന ധമ്മോ നാമാതി സരൂപതോ ദസ്സേതും **"സോ അത്ഥതോ അരിയമഗ്ഗോ ചേവ നിബ്ബാനഞ്ചാ"**തി വുത്തം. നിബ്ബാനഞ്ഹി ആരമ്മണം ലഭിത്വാ അരിയമഗ്ഗസ്സ തദത്ഥസിദ്ധി, സ്വായമത്ഥോ ച പാളിയാ ഏവ സിദ്ധോതി ആഹ **"വുത്തഞ്ചേത"**ന്തിആദി. **യാവതാതി** യത്തകാ. **തേസന്തി** തത്തകാനം ധമ്മാനം. "അഗ്ഗോ അക്ഖായതീ"തി വത്തബ്ബേ ഓ-കാരസ്സ അ-കാരം, മ-കാരാഗമഞ്ച കത്വാ **"അഗ്ഗമക്ഖായതീ"**തി വുത്തം. **"അക്ഖായതീ"**തി ചേത്ഥ ഇതിസദ്ദോ ആദിഅത്ഥോ, പകാരത്ഥോ വാ, തേന "യാവതാ ഭിക്ഖവേ ധമ്മാ സങ്ഖതാ വാ അസങ്ഖതാ വാ, വിരാഗോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതീ"തിആദി (ഇതിവു ൯൦; അം നി ൪.൩൪) സുത്തപദം സങ്ഗണ്ഹാതി, **"വിത്ഥാരോ"**തി ഇമിനാ വാ തദവസേസസങ്ഗഹോ.

യസ്മാ പന അരിയഫലാനം "തായ സദ്ധായ അവൂപസന്തായാ"തിആദി വചനതോ മഗ്ഗേന സമുച്ഛിന്നാനം കിലേസാനം പടിപ്പസ്സദ്ധിപ്പഹാനകിച്ചതായ നിയ്യാനാനുഗുണതാ, നിയ്യാനപരിയോസാനതാ ച, പരിയത്തിയാ പന നിയ്യാനധമ്മസമധിഗമഹേതുതായ നിയ്യാനാനുഗുണതാതി ഇമിനാ പരിയായേന വുത്തനയേന ധമ്മഭാവോ ലബ്ഭതി, തസ്മാ തദുഭയമ്പി സങ്ഗണ്ഹന്തോ **"ന കേവലഞ്ചാ"**തിആദിമാഹ. സ്വായമത്ഥോ ച പാഠാരുള്ഹോ ഏവാതി ദസ്സേതി **"വുത്തഞ്ഹേത"**ന്തിആദിനാ. തത്ഥ **ഛത്തമാണവകവിമാനേ**തി ഛത്തോ കിര നാമ സേതബ്യായം ബ്രാഹ്മണമാണവകോ, സോ ഉക്കട്ഠായം പോക്ഖരസാതിബ്രാഹ്മണസ്സ സന്തികേ സിപ്പം ഉഗ്ഗഹേത്വാ "ഗരുദക്ഖിണം ദസ്സാമീ"തി ഉക്കട്ഠാഭിമുഖോ ഗച്ഛതി, അഥസ്സ ഭഗവാ അന്തരാമഗ്ഗേ ചോരന്തരായം, താവതിംസഭവനേ നിബ്ബത്തമാനഞ്ച ദിസ്വാ ഗാഥാബന്ധവസേന സരണഗമനവിധിം ദേസേസി, തസ്സ താവതിംസഭവനുപഗസ്സ തിംസയോജനികം വിമാനം ഛത്തമാണവകവിമാനം. ദേവലോകേപി ഹി തസ്സ മനുസ്സകാലേ സമഞ്ഞാ യഥാ "മണ്ഡൂകോ ദേവപുത്തോ, (വിം വം ൮൫൮ ആദയോ) കുവേരോ ദേവരാജാ"തി, ഇധ പന ഛത്തമാണവകവിമാനം വത്ഥു കാരണം ഏതസ്സാതി കത്വാ ഉത്തരപദലോപേന "ന തഥാ തപതി നഭേ സൂരിയോ, ചന്ദോ ച ന ഭാസതി ന ഫുസ്സോ, യഥാ"തിആദികാ (വിം വം ൮൮൯) ദേസനാ **"ഛത്തമാണവകവിമാന"**ന്തി വുച്ചതി, തത്രായം ഗാഥാ പരിയാപന്നാ, തസ്മാ ഛത്തമാണവകവിമാനവത്ഥുദേസനായന്തി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

കാമരാഗോ ഭവരാഗോതി ഏവമാദിഭേദോ അനാദികാലവിഭാവിതോ സബ്ബോപി രാഗോ വിരജ്ജതി പഹീയതി ഏതേനാതി **രാഗവിരാഗോ,** മഗ്ഗോ. ഏജാസങ്ഖാതായ തണ്ഹായ, അന്തോനിജ്ഝാനലക്ഖണസ്സ ച സോകസ്സ തദുപ്പത്തിയം സബ്ബസോ പരിക്ഖീണത്താ നത്ഥി ഏജാ, സോകോ ച ഏതസ്മിന്തി **അനേജം, അസോകഞ്ച,** ഫലം. **തദട്ഠകഥായം** (വി॰ വ॰ അട്ഠ॰ ൮൮൭) പന "തണ്ഹാവസിട്ഠാനം സോകനിമിത്താനം കിലേസാനം പടിപ്പസ്സമ്ഭനതോ അസോക"ന്തി വുത്തം. **ധമ്മമസങ്ഖത**ന്തി സമ്പജ്ജ സമ്ഭൂയ പച്ചയേഹി അപ്പടിസങ്ഖതത്താ അസങ്ഖതം അത്തനോ സഭാവധാരണതോ പരമത്ഥധമ്മഭൂതം നിബ്ബാനം. **തദട്ഠകഥായം** പന "ധമ്മന്തി സഭാവധമ്മം. സഭാവതോ ഗഹേതബ്ബധമ്മോ ഹേസ, യദിദം മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാനി, ന പരിയത്തിധമ്മോ വിയ പഞ്ഞത്തിധമ്മവസേനാ"തി (വി॰ വ॰ അട്ഠ॰ ൮൮൭) വുത്തം, ഏവം സതി ധമ്മസദ്ദോ തീസുപി ഠാനേസു യോജേതബ്ബോ. **അപ്പടികൂല**സദ്ദേന ച തത്ഥ നിബ്ബാനമേവ ഗഹിതം "നത്ഥി ഏത്ഥ കിഞ്ചിപി പടികൂല"ന്തി കത്വാ, **അപ്പടികൂല**ന്തി ച അവിരോധദീപനതോ കിഞ്ചി അവിരുദ്ധം, ഇട്ഠം പണീതന്തി വാ അത്ഥോ. പഗുണരൂപേന പവത്തിതത്താ, പകട്ഠഗുണവിഭാവനതോ വാ **പഗുണം.** യഥാഹ "വിഹിംസസഞ്ഞീ പഗുണം ന ഭാസിം, ധമ്മം പണീതം മനുജേസു ബ്രഹ്മേ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൩; ൨.൩൩൯; മഹാവ॰ ൯).

ധമ്മക്ഖന്ധാ കഥിതാതി യോജനാ. ഏവം ഇധ ചതൂഹിപി പദേഹി പരിയത്തിധമ്മോയേവ ഗഹിതോ, **തദട്ഠകഥായം** പന "സവനവേലായം, ഉപപരിക്ഖണവേലായം, പടിപജ്ജനവേലായന്തി സബ്ബദാപി ഇട്ഠമേവാതി **മധുരം,** സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസന്നിസ്സയായ പടിഭാനസമ്പദായ പവത്തിതത്താ സുപ്പവത്തിഭാവതോ, നിപുണഭാവതോ ച **പഗുണം,** വിഭജിതബ്ബസ്സ അത്ഥസ്സ ഖന്ധാദിവസേന, കുസലാദിവസേന, ഉദ്ദേസാദിവസേന ച സുട്ഠു വിഭജനതോ **സുവിഭത്ത**ന്തി തീഹിപി പദേഹി പരിയത്തിധമ്മമേവ വദതീ"തി (വി॰ വ॰ അട്ഠ॰ ൮൮൭) വുത്തം. ആപാഥകാലേ വിയ മജ്ജനകാലേപി, കഥേന്തസ്സ വിയ സുണന്തസ്സാപി സമ്മുഖീഭാവതോ ഉഭതോപച്ചക്ഖതാദസ്സനത്ഥം ഇധേവ "ഇമ"ന്തി ആസന്നപച്ചക്ഖവചനമാഹ. പുന **"ധമ്മ"**ന്തി ഇദം യഥാവുത്തസ്സ ചതുബ്ബിധസ്സാപി ധമ്മസ്സ സാധാരണവചനം. പരിയത്തിധമ്മോപി ഹി സരണേസു ച സീലേസു ച പതിട്ഠാനമത്തായപി യാഥാവപടിപത്തിയാ അപായപതനതോ ധാരേതി, ഇമസ്സ ച അത്ഥസ്സ ഇദമേവ ഛത്തമാണവകവിമാനം സാധകന്തി ദട്ഠബ്ബം. സാധാരണഭാവേന യഥാവുത്തം ധമ്മം പച്ചക്ഖം കത്വാ ദസ്സേന്തോ പുന **"ഇമ"**ന്തി ആഹ. യസ്മാ ചേസാ ഭ-കാരത്തയേന ച പടിമണ്ഡിതാ ദോധകഗാഥാ, തസ്മാ തതിയപാദേ മധുരസദ്ദേ മ-കാരോ അധികോപി അരിയചരിയാദിപദേഹി വിയ അനേകക്ഖരപദേന യുത്തത്താ അനുപവജ്ജോതി ദട്ഠബ്ബം.

ദിട്ഠിസീലസങ്ഘാതേനാതി "യായം ദിട്ഠി അരിയാ നിയ്യാനികാ നിയ്യാതി തക്കരസ്സ സമ്മാ ദുക്ഖക്ഖയായ, തഥാരൂപായ ദിട്ഠിയാ ദിട്ഠിസാമഞ്ഞഗതോ വിഹരതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൨൪, ൩൫൬; അ॰ നി॰ ൬.൧൧; പരി॰ ൨൭൪) ഏവം വുത്തായ ദിട്ഠിയാ ചേവ "യാനി താനി സീലാനി അഖണ്ഡാനി അച്ഛിദ്ദാനി അസബലാനി അകമ്മാസാനി ഭുജിസ്സാനി വിഞ്ഞുപസത്ഥാനി അപരാമട്ഠാനി സമാധിസംവത്തനികാനി, തഥാരൂപേഹി സീലേഹി സീലസാമഞ്ഞഗതോ വിഹരതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൨൪, ൩൫൬; മ॰ നി॰ ൧.൪൯൨; ൩.൫൪; അ॰ നി॰ ൬.൧൨; പരി॰ ൨൭൪) ഏവം വുത്താനം സീലാനഞ്ച സംഹതഭാവേന, ദിട്ഠിസീലസാമഞ്ഞേനാതി അത്ഥോ. **സംഹതോ**തി സങ്ഘടിതോ, സമേതോതി വുത്തം ഹോതി. അരിയപുഗ്ഗലാ ഹി യത്ഥ കത്ഥചി ദൂരേ ഠിതാപി അത്തനോ

ഗുണസാമഗ്ഗിയാ സംഹതാ ഏവ. **“വുത്തഞ്ഹേത”**ന്തിആദിനാ ആഹച്ചപാഠേന സമത്ഥേതി.

യത്ഥാതി യസ്മിം സങ്ഘേ. **ദിന്ന**ന്തി പരിച്ചത്തം അന്നാദിദേയ്യധമ്മം, ഗാഥാബന്ധത്താ ചേത്ഥ അനുനാസികലോപോ. ദോധകഗാഥാ ഹേസാ. **മഹപ്ഫലമാഹൂ**തി “മഹപ്ഫല”ന്തി ബുദ്ധാദയോ ആഹു. **ചതൂസൂ**തി ചേത്ഥ ച-കാരോ അധികോപി വുത്തനയേന അനുപവജ്ജോ. അച്ചന്തമേവ കിലേസാസുചിതോ വിസുദ്ധത്താ **സുചീസു.** “സോതാപന്നോ സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നോ”തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൫.൪൮൮) വുത്തേസു ചതൂസു **പുരിസയുഗേസു.** ചതുസച്ചധമ്മസ്സ, നിബ്ബാനധമ്മസ്സ ച പച്ചക്ഖതോ ദസ്സനേന, അരിയധമ്മസ്സ പച്ചക്ഖദസ്സാവിതായ വാ **ധമ്മദസാ. തേ പുഗ്ഗലാ** മഗ്ഗട്ഠഫലട്ഠേ യുഗലേ അകത്വാ വിസും വിസും പുഗ്ഗലഗണനേന **അട്ഠ ച** ഹോന്തി. **ഇമം സങ്ഘം സരണത്ഥം** സരണായ പരായണായ അപായദുക്ഖവട്ടദുക്ഖപരിതാണായ **ഉപേഹി** ഉപഗച്ഛ ഭജ സേവ, ഏവം വാ ജാനാഹി ബുജ്ഝസ്സൂതി സഹ യോജനായ അത്ഥോ. യത്ഥ യേസു സുചീസു ചതൂസു പുരിസയുഗേസു ദിന്നം മഹപ്ഫലമാഹു, ധമ്മദസാ തേ പുഗ്ഗലാ അട്ഠ ച, ഇമം സങ്ഘം സരണത്ഥമുപേഹീതി വാ സമ്ബന്ധോ. ഏവമ്പി ഹി പടിനിദ്ദേസോ യുത്തോ ഏവ അത്ഥതോ അഭിന്നത്താതി ദട്ഠബ്ബം. ഗാഥാസുഖത്ഥഞ്ചേത്ഥ പുരിസപദേ ഊകാരം, പുഗ്ഗലാപദേ ച രസ്സം കത്വാ നിദ്ദേസോ.

ഏത്താവതാതി “ഏസാഹ”ന്തിആദിവചനക്കമേന. തീണി വത്ഥൂനി “സരണ”ന്തി ഗമനാനി, തിക്ഖത്തും വാ “സരണ”ന്തി ഗമനാനീതി **സരണഗമനാനി. പടിവേദേസീ**തി അത്തനോ ഹദയഗതം വാചായ പവേദേസി.

സരണഗമനകഥാവണ്ണനാ

സരണഗമനസ്സ വിസയപ്പഭേദഫലസംകിലേസഭേദാനം വിയ, കത്തു ച വിഭാവനാ തത്ഥ കോസല്ലായ ഹോതി യേവാതി സഹ കത്തുനാ തം വിധിം ദസ്സേതും **“ഇദാനി തേസു സരണഗമനേസു കോസല്ലത്ഥം…പേ॰… വേദിതബ്ബോ”**തി വുത്തം. **“യോ ച സരണം ഗച്ഛതീ”**തി ഇമിനാ ഹി കത്താരം വിഭാവേതി തേന വിനാ സരണഗമനസ്സേവ അസമ്ഭവതോ, **“സരണഗമന”**ന്തി ഇമിനാ ച സരണഗമനമേവ, **“സരണ”**ന്തിആദീഹി പന യഥാക്കമം വിസയാദയോ. കസ്മാ പനേത്ഥ വോദാനം ന ഗഹിതം, നനു വോദാനവിഭാവനാപി തത്ഥ കോസല്ലായ ഹോതീതി? സച്ചമേതം, തം പന സംകിലേസഗ്ഗഹണേനേവ അത്ഥതോ വിഭാവിതം ഹോതീതി ന ഗഹിതം. യാനി ഹി നേസം സംകിലേസകാരണാനി അഞ്ഞാണാദീനി, തേസം സബ്ബേന സബ്ബം അനുപ്പന്നാനം അനുപ്പാദനേന, ഉപ്പന്നാനഞ്ച പഹാനേന വോദാനം ഹോതീതി. **അത്ഥതോ**തി സരണസദ്ദത്ഥതോ, “സരണത്ഥതോ”തിപി പാഠോ, അയമേവത്ഥോ. ഹിംസത്ഥസ്സ സരസദ്ദസ്സ വസേനേതം സിദ്ധന്തി ദസ്സേന്തോ ധാതുഅത്ഥവസേന **“ഹിംസതീതി സരണ”**ന്തി വത്വാ തം പന ഹിംസനം കേസം, കഥം, കസ്സ വാതി ചോദനം സോധേതി **“സരണഗതാന”**ന്തിആദിനാ. **കേസ**ന്തി ഹി സരണഗതാനം. **കഥ**ന്തി തേനേവ സരണഗമനേന. **കസ്സാ**തി ഭയാദീനന്തി യഥാക്കമം സോധനാ. തത്ഥ **സരണഗതാന**ന്തി “സരണ”ന്തി ഗതാനം. **സരണഗമനേനാ**തി “സരണ”ന്തി ഗമനേന കുസലധമ്മേന. **ഭയ**ന്തി വട്ടഭയം. **സന്താസ**ന്തി ചിത്തുത്രാസം തേനേവ ചേതസികദുക്ഖസ്സ സങ്ഗഹിതത്താ. **ദുക്ഖ**ന്തി കായികദുക്ഖഗ്ഗഹണം. **ദുഗ്ഗതിപരികിലേസ**ന്തി ദുഗ്ഗതിപരിയാപന്നം സബ്ബമ്പി ദുക്ഖം “ദുഗ്ഗതിയം പരികിലിസ്സനം സംവിബാധനം, സമുപതാപനം വാ”തി കത്വാ, തയിദം സബ്ബം

പരതോ ഫലകഥായം ആവി ഭവിസ്സതി. ഹിംസനഞ്ചേത്ഥ വിനാസനമേവ, ന പന സത്തഹിംസനമിവാതി ദസ്സേതി **“ഹനതി വിനാസേതീ”**തി ഇമിനാ. **ഏതന്തി** സരണപദം. **അധിവചനന്തി** നാമം, പസിദ്ധവചനം വാ, യഥാഭുച്ചം വാ ഗുണം അധികിച്ച പവത്തവചനം. തേനാഹ **“രതനത്തയസ്സേവാ”**തി.

ഏവം ഹിംസനത്ഥവസേന അവിസേസതോ സരണസദ്ദത്ഥം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തദത്ഥവസേനേവ വിസേസതോ ദസ്സേതും **“അഥ വാ”**തിആദി വുത്തം. രതനത്തയസ്സ പച്ചേകം ഹിംസനകാരണദസ്സനമേവ ഹി പുരിമനയതോ ഇമസ്സ വിസേസോതി. തത്ഥ **ഹിതേ പവത്തനേനാതി** “സമ്പന്നസീലാ ഭിക്ഖവേ വിഹരഥാ”തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൬൪, ൬൯) അത്ഥേ സത്താനം നിയോജനേന. **അഹിതാ ച നിവത്തനേനാതി** “പാണാതിപാതസ്സ ഖോ പാപകോ വിപാകോ, പാപകം അഭിസമ്പരായ”ന്തിആദിനാ ആദീനവദസ്സനാദിമുഖേന അനത്ഥതോ ച സത്താനം നിവത്തനേന. **ഭയം ഹിംസതീതി** ഹിതാഹിതേസു അപ്പവത്തിപവത്തിഹേതുകം ബ്യസനം അപ്പവത്തികരണേന വിനാസേതി. ഭവകന്താരാ ഉത്താരണേന മഗ്ഗസങ്ഖാതോ ധമ്മോ, ഫലനിബ്ബാനസങ്ഖാതോ പന അസ്സാസദാനേന സത്താനം ഭയം ഹിംസതീതി യോജനാ. **കാരാനന്തി** ദാനവസേന, പൂജാവസേന ച ഉപനീതാനം സക്കാരാനം. അനുപസഗ്ഗോപി ഹി സദ്ദോ സഉപസഗ്ഗോ വിയ അത്ഥവിസേസവാചകോ “അപ്പകമ്പി കതം കാരം, പുഞ്ഞം ഹോതി മഹപ്ഫല”ന്തിആദീസു വിയ. അനുത്തരദക്ഖിണേയ്യഭാവതോ വിപുലഫലപടിലാഭകരണേന സത്താനം ഭയം ഹിംസതീതി യോജേതബ്ബം. **ഇമിനാപി പരിയായേനാതി** രതനത്തയസ്സ പച്ചേകം ഹിംസകഭാവകാരണദസ്സനവസേന വിഭജിത്വാ വുത്തേന ഇമിനാപി കാരണേന. യസ്മാ പനിദം സരണപദം നാഥപദം വിയ സുദ്ധനാമപദത്താ ധാത്വത്ഥം അന്തോനീതം കത്വാ സങ്കേതത്ഥമ്പി വദതി, തസ്മാ ഹേട്ഠാ സരണം പരായണന്തി അത്ഥോ വുത്തോതി ദട്ഠബ്ബം.

ഏവം സരണത്ഥം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സരണഗമനത്ഥം ദസ്സേന്തോ **“തപ്പസാദാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ “സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഭഗവാ, സ്വാക്ഖാതോ ധമ്മോ, സുപ്പടിപന്നോ സങ്ഘോ”തി ഏവമാദിനാ തസ്മിം രതനത്തയേ പസാദോ **തപ്പസാദോ,** തദേവ രതനത്തയം ഗരു ഏതസ്സാതി **തഗ്ഗരു,** തസ്സ ഭാവോ **തഗ്ഗരുതാ,** തപ്പസാദോ ച തഗ്ഗരുതാ ച **തപ്പസാദതഗ്ഗരുതാ,** താഹി. **വിഹതകിലേസോ** വിധുതവിചികിച്ഛാസമ്മോഹാസദ്ധിയാദിപാപധമ്മത്താ, തദേവ രതനത്തയം പരായണം പരാഗതി താണം ലേണം ഏതസ്സാതി **തപ്പരായണോ,** തസ്സ ഭാവോ **തപ്പരായണതാ,** സായേവ ആകാരോ **തപ്പരായണതാകാരോ,** തേന പവത്തോ **തപ്പരായണതാകാരപ്പവത്തോ.** ഏത്ഥ ച **പസാദ**ഗ്ഗഹണേന ലോകിയം സരണഗമനമാഹ. തഞ്ഹി സദ്ധാപധാനം, ന ഞാണപധാനം, **ഗരുതാ**ഗഹണേന പന ലോകുത്തരം. അരിയാ ഹി രതനത്തയം ഗുണാഭിഞ്ഞതായ പാസാണച്ഛത്തം വിയ ഗരും കത്വാ പസ്സന്തി, തസ്മാ തപ്പസാദേന തദങ്ഗപ്പഹാനവസേന വിഹതകിലേസോ, തഗ്ഗരുതായ ച അഗാരവകരണഹേതൂനം സമുച്ഛേദവസേനാതി യോജേതബ്ബം. തപ്പരായണതാ പനേത്ഥ തഗ്ഗതികതാതി തായ ചതുബ്ബിധമ്പി വക്ഖമാനം സരണഗമനം ഗഹിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. അവിസേസേന വാ പസാദഗരുതാ ജോതിതാതി പസാദഗ്ഗഹണേന അനവേച്ചപ്പസാദസ്സ ലോകിയസ്സ, അവേച്ചപ്പസാദസ്സ ച ലോകുത്തരസ്സ ഗഹണം, തഥാ **ഗരുതാ**ഗഹണേന ലോകിയസ്സ ഗരുകരണസ്സ, ലോകുത്തരസ്സ ചാതി ഉഭയേനപി പദേന ഉഭയമ്പി ലോകിയലോകുത്തരസരണഗമനം യോജേതബ്ബം. ഉപ്പജ്ജതി ചിത്തമേതേനാതി **ഉപ്പാദോ,** സമ്പയുത്തധമ്മസമൂഹോ, ചിത്തഞ്ച തം ഉപ്പാദോ ചാതി **ചിത്തുപ്പാദോ.** സമാഹാരദ്വന്ദേപി ഹി കത്ഥചി പുല്ലിങ്ഗമിച്ഛന്തി സദ്ദവിദൂ, തദാകാരപ്പവത്തം സദ്ധാപഞ്ഞാദിസമ്പയുത്തധമ്മസഹിതം ചിത്തം **സരണഗമനം** നാമ “സരണന്തി

ഗച്ഛതി ഏതേനാതി കത്വാ''തി വുത്തം ഹോതി. **“തംസമങ്ഗീ”**തിആദി കത്തുവിഭാവനാ. തേന യഥാവുത്തചിത്തുപ്പാദേന സമങ്ഗീതി **തംസമങ്ഗീ.** തേനാഹ **“വുത്തപ്പകാരേന ചിത്തുപ്പാദേനാ”**തി . **ഉപേതീ**തി ഭജതി സേവതി പയിരുപാസതി, ജാനാതി വാ, ബുജ്ഝതീതി അത്ഥോ.

ലോകുത്തരം സരണഗമനം കേസന്തി ആഹ **“ദിട്ഠസച്ചാന”**ന്തി, അട്ഠന്നം അരിയപുഗ്ഗലാനന്തി അത്ഥോ. കദാ തം ഇജ്ഝതീതി ആഹ **“മഗ്ഗക്ഖണേ”**തി, ''ഇജ്ഝതീ''തി പദേന ചേതസ്സ സമ്ബന്ധോ. മഗ്ഗക്ഖണേ ഇജ്ഝമാനേനേവ ഹി ചതുസച്ചാധിഗമേന ഫലട്ഠാനമ്പി സരണഗമകതാ സിജ്ഝതി ലോകുത്തരസരണഗമനസ്സ ഭേദാഭാവതോ, തേസഞ്ച ഏകസന്താനത്താ. കഥം തം ഇജ്ഝതീതി ആഹ **“സരണഗമനുപക്കിലേസസമുച്ഛേദേനാ”**തിആദി, ഉപപക്കിലേസസമുച്ഛേദതോ, ആരമ്മണതോ, കിച്ചതോ ച സകലേപി രതനത്തയേ ഇജ്ഝതീതി വുത്തം ഹോതി. **സരണഗമനുപക്കിലേസസമുച്ഛേദേനാ**തി ചേത്ഥ പഹാനാഭിസമയം സന്ധായ വുത്തം, **ആരമ്മണതോ**തി സച്ഛികിരിയാഭിസമയം. നിബ്ബാനാരമ്മണം ഹുത്വാ ആരമ്മണതോ ഇജ്ഝതീതി ഹി യോജേതബ്ബം, ത്വാ-സദ്ദോ ച ഹേതുഅത്ഥവാചകോ യഥാ ''സക്കോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തീ''തി (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ഫ.വ.വൻ). അപിച ''ആരമ്മണതോ''തി വുത്തമേവത്ഥം സരൂപതോ നിയമേതി **“നിബ്ബാനാരമ്മണം ഹുത്വാ”**തി ഇമിനാ. **“കിച്ചതോ”**തി തദവസേസം ഭാവനാഭിസമയം പരിഞ്ഞാഭിസമയഞ്ച സന്ധായ വുത്തം. **“ആരമ്മണതോ നിബ്ബാനാരമ്മണം ഹുത്വാ”**തി ഏതേന വാ മഗ്ഗക്ഖണാനുരൂപം ഏകാരമ്മണതം ദസ്സേത്വാ **“കിച്ചതോ”**തി ഇമിനാ പഹാനതോ അവസേസം കിച്ചത്തയം ദസ്സിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. ''മഗ്ഗക്ഖണേ, നിബ്ബാനാരമ്മണം ഹുത്വാ''തി ച വുത്തത്താ അത്ഥതോ മഗ്ഗഞാണസങ്ഖാതോ ചതുസച്ചാധിഗമോ ഏവ ലോകുത്തരസരണഗമനന്തി വിഞ്ഞായതി. തത്ഥ ഹി ചതുസച്ചാധിഗമനേ സരണഗമനുപക്കിലേസസ്സ പഹാനാഭിസമയവസേന സമുച്ഛിന്ദനം ഭവതി, നിബ്ബാനധമ്മോ പന സച്ഛികിരിയാഭിസമയവസേന, മഗ്ഗധമ്മോ ച ഭാവനാഭിസമയവസേന പടിവിജ്ഝിയമാനോയേവ സരണഗമനത്ഥം സാധേതി, ബുദ്ധഗുണാ പന സാവകഗോചരഭൂതാ പരിഞ്ഞാഭിസമയവസേന പടിവിജ്ഝിയമാനാ സരണഗമനത്ഥം സാധേന്തി, തഥാ അരിയസങ്ഘഗുണാ. തേനാഹ **“സകലേപി രതനത്തയേ ഇജ്ഝതീ”**തി.

ഫലപരിയത്തീനമ്പേത്ഥ വുത്തനയേന മഗ്ഗാനുഗുണപ്പവത്തിയാ ഗഹണം, അപരിഞ്ഞേയ്യഭൂതാനഞ്ച ബുദ്ധസങ്ഘഗുണാനം തഗ്ഗുണസാമഞ്ഞതായാതി ദട്ഠബ്ബം. ഏവഞ്ഹി സകലഭാവവിസിട്ഠവചനം ഉപപന്നം ഹോതീതി. ഇജ്ഝന്തഞ്ച സഹേവ ഇജ്ഝതി, ന ലോകിയം വിയ പടിപാടിയാ അസമ്മോഹപടിവേധേന പടിവിദ്ധത്താതി ഗഹേതബ്ബം. പദീപസ്സ വിയ ഹി ഏകക്ഖണേയേവ മഗ്ഗസ്സ ചതുകിച്ചസാധനന്തി. യേ പന വദന്തി ''സരണഗമനം നിബ്ബാനാരമ്മണം ഹുത്വാ ന പവത്തതി, മഗ്ഗസ്സ അധിഗതത്താ പന അധിഗതമേവ തം ഹോതി ഏകച്ചാനം തേവിജ്ജാദീനം ലോകിയവിജ്ജാദയോ വിയാ''തി, തേസം പന വചനേ ലോകിയമേവ സരണഗമനം സിയാ, ന ലോകുത്തരം, തഞ്ച അയുത്തമേവ ദുവിധസ്സാപി തസ്സ ഇച്ഛിതബ്ബത്താ. തദങ്ഗപ്പഹാനേന **സരണഗമനുപക്കിലേസവിക്ഖമ്ഭനം. ആരമ്മണതോ ബുദ്ധാദിഗുണാരമ്മണം ഹുത്വാ**തി ഏത്ഥാപി വുത്തനയേന അത്ഥോ, സരണഗമനുപക്കിലേസവിക്ഖമ്ഭനതോ, ആരമ്മണതോ ച സകലേപി രതനത്തയേ ഇജ്ഝതീതി വുത്തം ഹോതി.

തന്തി ലോകിയസരണഗമനം. ''സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഭഗവാ''തിആദിനാ **സദ്ധാപടിലാഭോ. സദ്ധാമൂലികാ**തി യഥാവുത്തസദ്ധാപുബ്ബങ്ഗമാ. സഹജാതവസേന പുബ്ബങ്ഗമതായേവ ഹി തമ്മൂലികതാ സദ്ധാവിരഹിതസ്സ ബുദ്ധാദീസു

സമ്മാദസ്സനസ്സ അസമ്ഭവതോ. **സമ്മാദിട്ഠി** നാമ ബുദ്ധസുബുദ്ധതം, ധമ്മസുധമ്മതം സങ്ഘസുപ്പടിപന്നതഞ്ച ലോകിയാവബോധവസേന സമ്മാ ഞായേന ദസ്സനതോ. **"സദ്ധാപടിലാഭോ"**തി ഇമിനാ സമ്മാദിട്ഠിവിരഹിതാപി സദ്ധാ ലോകിയസരണഗമനന്തി ദസ്സേതി, **"സദ്ധാമൂലികാ ച സമ്മാദിട്ഠീ"**തി പന ഏതേന സദ്ധൂപനിസ്സയാ യഥാവുത്താ പഞ്ഞാതി. ലോകിയമ്പി ഹി സരണഗമനം ദുവിധം ഞാണസമ്പയുത്തം, ഞാണവിപ്പയുത്തഞ്ച. തത്ഥ പഠമേന പദേന മാതാദീഹി ഉസ്സാഹിതദാരകാദീനം വിയ ഞാണവിപ്പയുത്തം സരണഗമനം ഗഹിതം, ദുതിയേന പന ഞാണസമ്പയുത്തം. തദുഭയമേവ പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥു വിസേസഭാവേന ദസ്സേതും **"ദസസു പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂസു ദിട്ഠിജുകമ്മന്തി വുച്ചതീ"**തി ആഹ. ദിട്ഠി ഏവ അത്തനോ പച്ചയേഹി ഉജും കരീയതീതി ഹി അത്ഥേന സമ്മാദിട്ഠിയാ ദിട്ഠിജുകമ്മഭാവോ, ദിട്ഠി ഉജും കരീയതി ഏതേനാതി അത്ഥേന പന സദ്ധായപി. സദ്ധാസമ്മാദിട്ഠിഗ്ഗഹണേന ചേത്ഥ തപ്പധാനസ്സാപി ചിത്തുപ്പാദസ്സ ഗഹണം, ദിട്ഠിജുകമ്മപദേന ച യഥാവുത്തേന കരണസാധനേന, ഏവഞ്ച കത്വാ "തപ്പരായണതാകാരപ്പവത്തോ ചിത്തുപ്പാദോ"തി ഹേട്ഠാ വുത്തവചനം സമത്ഥിതം ഹോതി, സദ്ധാസമ്മാദിട്ഠീനം പന വിസും ഗഹണം തംസമ്പയുത്തചിത്തുപ്പാദസ്സ തപ്പധാനതായാതി ദട്ഠബ്ബം.

തയിദന്തി ലോകിയം സരണഗമനമേവ പച്ചാമസതി ലോകുത്തരസ്സ തഥാ ഭേദാഭാവതോ. തസ്സ ഹി മഗ്ഗക്ഖണേയേവ വുത്തനയേന ഇജ്ഝനതോ തഥാവിധസ്സ സമാദാനസ്സ അവിജ്ജമാനത്താ ഏസ ഭേദോ ന സമ്ഭവതീതി. അത്താ സന്നിയ്യാതീയതി അപ്പീയതി പരിച്ചജീയതി ഏതേനാതി **അത്തസന്നിയ്യാതനം,** യഥാവുത്തം സരണഗമനസങ്ഖാതം ദിട്ഠിജുകമ്മം. തം രതനത്തയം പരായണം പടിസരണമേതസ്സാതി **തപ്പരായണോ** , പുഗ്ഗലോ, ചിത്തുപ്പാദോ വാ, തസ്സ ഭാവോ **തപ്പരായണതാ,** തദേവ ദിട്ഠിജുകമ്മം. "സരണ"ന്തി അധിപ്പായേന സിസ്സഭാവം അന്തേവാസികഭാവസങ്ഖാതം വത്തപടിവത്താദികരണം ഉപഗച്ഛതി ഏതേനാതി **സിസ്സഭാവൂപഗമനം.** സരണഗമനാധിപ്പായേനേവ പണിപതതി ഏതേനാതി **പണിപാതോ,** പണിപതനഞ്ചേത്ഥ അഭിവാദനപച്ചുട്ഠാനഅഞ്ജലികമ്മസാമീചികമ്മമേവ, സബ്ബത്ഥ ച അത്ഥതോ യഥാവുത്തദിട്ഠിജുകമ്മമേവ വേദിതബ്ബം.

സംസാരദുക്ഖനിത്ഥരണത്ഥം അത്തനോ അത്തഭാവസ്സ പരിച്ചജനം **അത്തപരിച്ചജനം. തപ്പരായണതാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഹിതോപദേസകഥാപരിയായേന ധമ്മസ്സാപി ആചരിയഭാവോ സമുദാചരീയതി "ഫലോ അമ്ബോ അഫലോ ച, തേ സത്ഥാരോ ഉഭോ മമാ"തിആദീസു വിയാതി ആഹ **"ധമ്മസ്സ അന്തേവാസികോ"**തി. **"അഭിവാദനാ"**തിആദി പണിപാതസ്സ അത്ഥദസ്സനം. **ബുദ്ധാദീനംയേവാ**തി അവധാരണസ്സ അത്തസന്നിയ്യാതനാദീസുപി സീഹഗതികവസേന അധികാരോ വേദിതബ്ബോ. ഏവഞ്ഹി തദഞ്ഞനിവത്തനം കതം ഹോതീതി. **"ഇമേസഞ്ഹീ"**തിആദി ചതുധാ പവത്തനസ്സ സമത്ഥനം, കാരണദസ്സനം വാ.

ഏവം അത്തസന്നിയ്യാതനാദീനി ഏകേന പകാരേന ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അപരേഹിപി പകാരേഹി ദസ്സേതും **"അപിചാ"**തിആദി ആരദ്ധം, ഏതേന അത്തസന്നിയ്യാതനതപ്പരായണതാദീനം ചതുന്നം പരിയായന്തരേഹിപി അത്തസന്നിയ്യാതനതപ്പരായണതാദി കതമേവ ഹോതി അത്ഥസ്സ അഭിന്നത്താ യഥാ തം "സിക്ഖാപച്ചക്ഖാനഅഭൂതാരോചനാനീ"തി ദസ്സേതി. **ജീവിതപരിയന്തിക**ന്തി ഭാവനപുംസകവചനം, യാവജീവം ഗച്ഛാമീതി അത്ഥോ. **മഹാകസ്സപോ** കിര സയമേവ പബ്ബജിതവേസം ഗഹേത്വാ **മഹാതിത്ഥ**ബ്രാഹ്മണഗാമതോ നിക്ഖമിത്വാ

ഗച്ഛന്തോ തിഗാവുതമഗ്ഗം പച്ചുഗ്ഗമനം കത്വാ അന്തരാ ച രാജഗഹം, അന്തരാ ച നാളന്ദം ബഹുപുത്തകനിഗ്രോധരുക്ഖമൂലേ ഏകകമേവ നിസിന്നം ഭഗവന്തം പസ്സിത്വാ "അയം ഭഗവാ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ"തി അജാനന്തോയേവ "സത്ഥാരഞ്ച വതാഹം പസ്സേയ്യം, ഭഗവന്തമേവ പസ്സേയ്യ"ന്തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൨.൧൫൪) സരണഗമനമകാസി. തേന വുത്തം **"മഹാകസ്സപസ്സ സരണഗമനം വിയാ"**തി. വിത്ഥാരോ **കസ്സപസംയുത്തട്ഠകഥായം** (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൧൫൪) ഗഹേതബ്ബോ. തത്ഥ **സത്ഥാരഞ്ചവതാഹം പസ്സേയ്യം, ഭഗവന്തമേവ പസ്സേയ്യ**ന്തി സചേ അഹം സത്ഥാരം പസ്സേയ്യം, ഇമം ഭഗവന്തംയേവ പസ്സേയ്യം. ന ഹി മേ ഇതോ അഞ്ഞേന സത്ഥാരാ ഭവിതും സക്കാ. **സുഗതഞ്ച വതാഹം പസ്സേയ്യം, ഭഗവന്തമേവ പസ്സേയ്യ**ന്തി സചേ അഹം സമ്മാപടിപത്തിയാ സുട്ഠു ഗതത്താ സുഗതം നാമ പസ്സേയ്യം, ഇമം ഭഗവന്തംയേവ പസ്സേയ്യം. ന ഹി മേ ഇതോ അഞ്ഞേന സുഗതേന ഭവിതും സക്കാ. **സമ്മാസമ്ബുദ്ധഞ്ച വതാഹം പസ്സേയ്യം, ഭഗവന്തമേവ പസ്സേയ്യ**ന്തി സചേ അഹം സമ്മാ സാമഞ്ച സച്ചാനി ബുദ്ധത്താ സമ്മാസമ്ബുദ്ധം നാമ പസ്സേയ്യം, ഇമം ഭഗവന്തംയേവ പസ്സേയ്യം, ന ഹി മേ ഇതോ അഞ്ഞേന സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ഭവിതും സക്കാതി അയമേത്ഥ അട്ഠകഥാ. സബ്ബത്ഥ **ച**-സദ്ദോ, **വത**-സദ്ദോ ച പദപൂരണമത്തം, ചേ-സദ്ദേന വാ ഭവിതബ്ബം "സചേ"തി **അട്ഠകഥായം** (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൧൫൪) വുത്തത്താ. **വത**-സദ്ദോ ച പസ്സിതുകാമതായ ഏകംസത്ഥം ദീപേതീതിപി യുജ്ജതി.

"സോ അഹ"ന്തിആദി **സുത്തനിപാതേ ആളവകസുത്തേ.** തത്ഥ കിഞ്ചാപി മഗ്ഗേനേവ തസ്സ സരണഗമനമാഗതം, സോതാപന്നഭാവദസ്സനത്ഥം, പന പസാദാനുരൂപദസ്സനത്ഥഞ്ച ഏവം വാചം ഭിന്ദതീതി **തദട്ഠകഥായം** (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൯൨) വുത്തം. **ഗാമാ ഗാമ**ന്തി അഞ്ഞസ്മാ ദേവഗാമാ അഞ്ഞം ദേവഗാമം, ദേവതാനം വാ ഖുദ്ദകം, മഹന്തഞ്ച ഗാമന്തിപി അത്ഥോ. **പുരാ പുര**ന്തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **ധമ്മസ്സ ച സുധമ്മത**ന്തി ബുദ്ധസ്സ സുബുദ്ധതം, ധമ്മസ്സ സുധമ്മതം, സങ്ഘസ്സ സുപ്പടിപന്നതഞ്ച അഭിത്ഥവിത്വാതി സഹ സമുച്ചയേന, പാഠസേസേന ച അത്ഥോ, സമ്ബുദ്ധം നമസ്സമാനോ ധമ്മഘോസകോ ഹുത്വാ വിചരിസ്സാമീതി വുത്തം ഹോതി.

ആളവകാദീനന്തി **ആദി**-സദ്ദേന സാതാഗിരഹേമവതാദീനമ്പി സങ്ഗഹോ. നനു ച ഏതേ ആളവകാദയോ അധിഗതമഗ്ഗത്താ മഗ്ഗേനേവ ആഗതസരണഗമനാ, കസ്മാ തേസം തപ്പരായണതാസരണഗമനം വുത്തന്തി? മഗ്ഗേനാഗതസരണഗമനേഹിപി തേഹി തപ്പരായണതാകാരസ്സ പവേദിതത്താ. "സോ അഹം വിചരിസ്സാമി...പേ॰... സുധമ്മതം, (സം॰ നി॰ ൧.൨൪൬; സു॰ നി॰ ൧൯൪) തേ മയം വിചരിസ്സാമ, ഗാമാ ഗാമം നഗാ നഗം...പേ॰... സുധമ്മത"ന്തി (സു॰ നി॰ ൧൮൨) ച ഹി ഏതേഹി തപ്പരായണതാകാരോ പവേദിതോ. തസ്മാ സരണഗമനവിസേസമനപേക്ഖിത്വാ പവേദനാകാരമത്തം ഉപദിസന്തേന ഏവം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. **അഥാതി** "കഥം ഖോ ബ്രാഹ്മണോ ഹോതീ"തിആദിനാ പുട്ഠസ്സ അട്ഠവിധപഞ്ഹസ്സ "പുബ്ബേനിവാസം യോ വേദീ"തിആദിനാ ബ്യാകരണപരിയോസാനകാലേ. ഇദഞ്ഹി **മജ്ഝിമപണ്ണാസകേ ബ്രഹ്മായുസുത്തേ** (മ॰ നി॰ ൨.൩൯൪) **പരിചുമ്ബതീതി** പരിഫുസതി . **പരിസമ്ബാഹതീതി** പരിമജ്ജതി. **ഏവമ്പി പണിപാതോ ദട്ഠബ്ബോതി** ഏവമ്പി പരമനിപച്ചകാരേന പണിപാതോ ദട്ഠബ്ബോ.

സോ പനേസാതി പണിപാതോ. **ഞാതി...പേ॰... വസേനാതി** ഏത്ഥ ഞാതിവസേന, ഭയവസേന, ആചരിയവസേന, ദക്ഖിണേയ്യവസേനാതി പച്ചേകം യോജേതബ്ബം ദ്വന്ദപരതോ സുയ്യമാനത്താ. തത്ഥ **ഞാതിവസേനാതി** ഞാതിഭാവവസേന. ഭാവപ്പധാനനിദ്ദേസോ ഹി അയം, ഭാവലോപനിദ്ദേസോ വാ തബ്ഭാവസ്സേവ

അധിപ്പേതത്താ. ഏവം സേസേസുപി പണിപാതപദേന ചേതേസം സമ്ബന്ധോ തബ്ബസേന പണിപാതസ്സ ചതുബ്ബിധത്താ. തേനാഹ **"ദക്ഖിണേയ്യപണിപാതേനാ"**തി, ദക്ഖിണേയ്യതാഹേതുകേന പണിപാതേനേവാതി അത്ഥോ. **ഇതരേഹീ**തി ഞാതിഭാവാദിഹേതുകേഹി പണിപാതേഹി. **"സേട്ഠവസേനേവാ"**തിആദി തസ്സേവത്ഥസ്സ സമത്ഥനം . ഇദാനി "ന ഇതരേഹീ"തിആദിനാ വുത്തമേവ അത്ഥത്തയം യഥാക്കമം വിത്ഥാരതോ ദസ്സേതും **"തസ്മാ"**തിആദി വുത്തം. **"സാകിയോ വാ"**തി പിതുപക്ഖതോ ഞാതികുലദസ്സനം, **"കോലിയോ വാ"**തി പന മാതുപക്ഖതോ. **വന്ദതീ**തി പണിപാതസ്സ ഉപലക്ഖണവചനം. **രാജപൂജിതോ**തി രാജൂഹി, രാജൂനം വാ പൂജിതോ യഥാ "ഗാമപൂജിതോ"തി. പൂജാവചനപയോഗേ ഹി കത്തരി സാമിവചനമിച്ഛന്തി സദ്ദവിദൂ. **ഭഗവതോ**തി ബോധിസത്തഭൂതസ്സ, ബുദ്ധഭൂതസ്സ വാ ഭഗവതോ. **ഉഗ്ഗഹിത**ന്തി സിക്ഖിതസിപ്പം.

"ചതുധാ"തിആദി **സിങ്ഗാലോവാദസുത്തേ** (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൫) **ഘരമാവസ**ന്തി ഘരേ വസന്തോ, കമ്മപ്പവചനീയയോഗതോ ചേത്ഥ ഭുമ്മത്ഥേ ഉപയോഗവചനം. **കമ്മം പയോജയേ**തി കസിവാണിജ്ജാദികമ്മം പയോജേയ്യ. കുലാനഞ്ഹി ന സബ്ബകാലം ഏകസദിസം വത്തതി, കദാചി രാജാദിവസേന ആപദാപി ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മാ "ആപദാസു ഉപ്പന്നാസു ഭവിസ്സതീ"തി ഏവം മനസി കത്വാ നിധാപേയ്യാതി ആഹ **"ആപദാസു ഭവിസ്സതീ"**തി. ഇമേസു പന ചതൂസു കോട്ഠാസേസു "ഏകേന ഭോഗേ ഭുഞ്ജേയ്യാ"തി വുത്തകോട്ഠാസതോയേവ ഗഹേത്വാ ഭിക്ഖൂനമ്പി കപണദ്ധികാദീനമ്പി ദാനം ദാതബ്ബം, പേസകാരന്ഹാപിതകാദീനമ്പി വേതനം ദാതബ്ബന്തി അയം ഭോഗപരിഗ്ഗഹണാനുസാസനീ, ഏവരൂപം അനുസാസനിം ഉഗ്ഗഹേത്വാതി അത്ഥോ. ഇദഞ്ഹി ദിട്ഠധമ്മികംയേവ സന്ധായ വദതി, സമ്പരായികം, പന നിയ്യാനികം വാ അനുസാസനിം പച്ചാസിസന്തോപി ദക്ഖിണേയ്യപണിപാതമേവ കരോതി നാമാതി ദട്ഠബ്ബം. **"യോ പനാ"**തിആദി "സേട്ഠവസേനേവ...പേ॰... ഗണ്ഹാതീ"തി വുത്തസ്സത്ഥസ്സ വിത്ഥാരവചനം.

"ഏവ"ന്തിആദി പന "സേട്ഠവസേന ച ഭിജ്ജതീ"തി വുത്തസ്സ ബ്യതിരേകദസ്സനം. അത്ഥവസാ ലിങ്ഗവിഭത്തിവിപരിണാമോതി കത്വാ ഗഹിതസരണായ ഉപാസികായ വാതിപി യോജേതബ്ബം. ഏവമീദിസേസു. **പബ്ബജിതമ്പീ**തി **പി**-സദ്ദോ സമ്ഭാവനത്ഥോതി വുത്തം **"പഗേവ അപബ്ബജിത"**ന്തി. **സരണഗമനം ന ഭിജ്ജതി** സേട്ഠവസേന അവന്ദിതത്താ. **തഥാ**തി അനുകഡ്ഢനത്ഥേ നിപാതോ "സരണഗമനം ന ഭിജ്ജതീ"തി. **രട്ഠപൂജിതത്താ**തി രട്ഠേ, രട്ഠവാസീനം വാ പൂജിതത്താ. തയിദം ഭയവസേന വന്ദിതബ്ബഭാവസ്സേവ സമത്ഥനം, ന തു അഭേദസ്സ കാരണദസ്സനം, തസ്സ പന കാരണം സേട്ഠവസേന അവന്ദിതത്താതി വേദിതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹി "സേട്ഠവസേന ച ഭിജ്ജതീ"തി. **സേട്ഠവസേനാ**തി ലോകേ അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യതായ സേട്ഠഭാവവസേനാതി അത്ഥോ. തേനാഹ "അയം ലോകേ അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യോതി വന്ദതീ"തി. **തിത്ഥിയമ്പി വന്ദതോ ന ഭിജ്ജതി,** പഗേവ ഇതരം. **സരണഗമനപ്പഭേദോ**തി സരണഗമനവിഭാഗോ, തബ്ബിഭാഗസമ്ബന്ധതോ ചേത്ഥ സക്കാ അഭേദോപി സുഖേന ദസ്സേതുന്തി അഭേദദസ്സനം കതം.

അരിയമഗ്ഗോ ഏവ ലോകുത്തരസരണഗമനന്തി ചത്താരി സാമഞ്ഞഫലാനി വിപാകഫലഭാവേന വുത്താനി. **സബ്ബദുക്ഖക്ഖയോ**തി സകലസ്സ വട്ടദുക്ഖസ്സ അനുപ്പാദനിരോധോ നിബ്ബാനം. ഏത്ഥ ച കമ്മസദിസം **വിപാകഫലം,** തബ്ബിപരീതം **ആനിസംസഫല**ന്തി ദട്ഠബ്ബം. യഥാ ഹി സാലിബീജാദീനം ഫലാനി തംസദിസാനി വിപക്കാനി നാമ ഹോന്തി, വിപാകനിരുത്തിഞ്ച ലഭന്തി, ന മൂലങ്കുരപത്തക്ഖന്ധനാളാനി, ഏവം കുസലാകുസലാനം ഫലാനി അരൂപധമ്മഭാവേന, സാരമ്മണഭാവേന ച സദിസാനി വിപക്കാനി നാമ ഹോന്തി,

വിപാകനിരുത്തിഞ്ച ലഭന്തി, ന തദഞ്ഞാനി കമ്മനിബ്ബത്താനിപി കമ്മഅസദിസാനി, താനി പന ആനിസംസാനി നാമ ഹോന്തി, ആനിസംസനിരുത്തിമത്തഞ്ച ലഭന്തീതി. **"വുത്തഞ്ഹേത"**ന്തിആദിനാ **ധമ്മപദേ അഗ്ഗിദത്തബ്രാഹ്മണവത്ഥുപാളി**മാഹരിത്വാ ദസ്സേതി.

യോ ചാതി ഏത്ഥ **ച**-സദ്ദോ ബ്യതിരേകേ, യോ പനാതി അത്ഥോ. തത്രായമധിപ്പായോ - ബ്യതിരേകത്ഥദീപനേ യദി "ബഹും വേ സരണം യന്തി, പബ്ബതാനി വനാനി ചാ"തിആദിനാ (ധ॰ പ॰ ൧൮൮) വുത്തം ഖേമം സരണം ന ഹോതി, ന ഉത്തമം സരണം, ഏതഞ്ച സരണമാഗമ്മ സബ്ബദുക്ഖാ ന പമുച്ചതി, ഏവം സതി കിം നാമ വത്ഥു ഖേമം സരണം ഹോതി, ഉത്തമം സരണം, കിം നാമ വത്ഥും സരണമാഗമ്മ സബ്ബദുക്ഖാ പമുച്ചതീതി ചേ?

യോ ച ബുദ്ധഞ്ച ധമ്മഞ്ച, സങ്ഘഞ്ച സരണം ഗതോ…പേ॰…
ഏതം ഖോ സരണം ഖേമം, ഏതം സരണമുത്തമം;
ഏതം സരണമാഗമ്മ, സബ്ബദുക്ഖാ പമുച്ചതീതി. (ധ॰ പ॰ ൧൯൦-൧൯൨);

ഏവമീദിസേസു. ലോകിയസ്സ സരണഗമനസ്സ അഞ്ഞതിത്ഥിയാവന്ദനാദിനാ കുപ്പനതോ, ചലനതോ ച അകുപ്പം അചലം ലോകുത്തരമേവ സരണഗമനം പകാസേതും **"ചത്താരി അരിയസച്ചാനി, സമ്മപ്പഞ്ഞായ പസ്സതീ"**തി വുത്തം. വാചാസിലിട്ഠത്ഥഞ്ചേത്ഥ സമ്മാസദ്ദസ്സ രസ്സത്തം. **"ദുക്ഖ"**ന്തിആദി "ചത്താരി അരിയസച്ചാനീ"തി വുത്തസ്സ സരൂപദസ്സനം. **ദുക്ഖസ്സ ച അതിക്കമ**ന്തി ദുക്ഖനിരോധം. **ദുക്ഖൂപസമഗാമിന**ന്തി ദുക്ഖനിരോധഗാമിം. **"ഏത"**ന്തി "ചത്താരി…പേ॰… പസ്സതീ"തി (ധ॰ പ॰ ൧൯൦) ഏവം വുത്തം ലോകുത്തരസരണഗമനസങ്ഖാതം അരിയസച്ചദസ്സനം. **ഖോ**-സദ്ദോ അവധാരണത്ഥോ പദത്തയേപി യോജേതബ്ബോ.

നിച്ചതോ അനുപഗമനാദിവസേനാതി "നിച്ച"ന്തി അഗ്ഗഹണാദിവസേന, ഇതിനാ നിദ്ദിസിതബ്ബേഹി തോ-സദ്ദമിച്ഛന്തി സദ്ദവിദൂ. **"വുത്തഞ്ഹേത"**ന്തിആദിനാ **ഞാണവിഭങ്ഗാദീസു** (മ॰ നി॰ ൩.൧൨൭; അ॰ നി॰ ൧.൨൬൮) ആഗതം പാളിം സാധകഭാവേന ആഹരതി. **അട്ഠാന**ന്തി ജനകഹേതുപടിക്ഖേപോ. **അനവകാസോ**തി പച്ചയഹേതുപടിക്ഖേപോ. ഉഭയേനാപി കാരണമേവ പടിക്ഖിപതി. **യ**ന്തി യേന കാരണേന. **ദിട്ഠിസമ്പന്നോ**തി മഗ്ഗദിട്ഠിയാ സമ്പന്നോ സോതാപന്നോ. **കഞ്ചി സങ്ഖാര**ന്തി ചതുഭൂമകേസു സങ്ഖതസങ്ഖാരേസു ഏകമ്പി സങ്ഖാരം. **നിച്ചതോ ഉപഗച്ഛേയ്യാ**തി "നിച്ചോ"തി ഗണ്ഹേയ്യ. **സുഖതോ ഉപഗച്ഛേയ്യാ**തി "ഏകന്തസുഖീ അത്താ ഹോതി അരോഗോ പരം മരണാ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൭൬) ഏവം അത്തദിട്ഠിവസേന "സുഖോ"തി ഗണ്ഹേയ്യ, ദിട്ഠിവിപ്പയുത്തചിത്തേന പന അരിയസാവകോ പരിളാഹവൂപസമത്ഥം മത്തഹത്ഥിപരിത്താസിതോ ചോക്ഖബ്രാഹ്മണോ വിയ ഉക്കാരഭൂമിം കഞ്ചി സങ്ഖാരം സുഖതോ ഉപഗച്ഛതി. അത്തവാരേ കസിണാദിപണ്ണത്തിസങ്ഗഹണത്ഥം "സങ്ഖാര"ന്തി അവത്വാ **"ധമ്മ"**ന്തി വുത്തം. യഥാഹ **പരിവാരേ** -

"അനിച്ചാ സബ്ബേ സങ്ഖാരാ, ദുക്ഖാനത്താ ച സങ്ഖതാ;
നിബ്ബാനഞ്ചേവ പണ്ണത്തി, അനത്താ ഇതി നിച്ഛയാ"തി. (പരി॰ ൨൫൭);

ഇമേസു പന തീസുപി വാരേസു അരിയസാവകസ്സ ചതുഭൂമകവസേനേവ പരിച്ഛേദോ വേദിതബ്ബോ, തേഭൂമകവസേനേവ വാ. യം യഞ്ഹി പുഥുജ്ജനോ "നിച്ചം സുഖം അത്താ"തി ഗാഹം ഗണ്ഹാതി, തം തം അരിയസാവകോ "അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ"തി ഗണ്ഹന്തോ ഗാഹം വിനിവേഠേതി.

“മാതര”ന്തിആദീസു ജനികാ **മാതാ,** ജനകോ **പിതാ,** മനുസ്സഭൂതോ ഖീണാസവോ **അരഹാ**തി അധിപ്പേതോ. കിം പന അരിയസാവകോ തേഹി അഞ്ഞമ്പി പാണം ജീവിതാ വോരോപേയ്യാതി? ഏതമ്പി അട്ഠാനമേവ. ചക്കവത്തിരജ്ജസകജീവിതഹേതുപി ഹി സോ തം ജീവിതാ ന വോരോപേയ്യ, തഥാപി പുഥുജ്ജനഭാവസ്സ മഹാസാവജ്ജതാദസ്സനത്ഥം അരിയഭാവസ്സ ച ബലവതാപകാസനത്ഥം ഏവം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. **പദുട്ഠചിത്തോ**തി വധകചിത്തേന പദൂസനചിത്തോ, പദൂസിതചിത്തോ വാ. **ലോഹിതം ഉപ്പാദേയ്യാ**തി ജീവമാനകസരീരേ ഖുദ്ദകമക്ഖികായ പിവനമത്തമ്പി ലോഹിതം ഉപ്പാദേയ്യ. **സങ്ഘം ഭിന്ദേയ്യാ**തി സമാനസംവാസകം സമാനസീമായം ഠിതം സങ്ഘം പഞ്ചഹി കാരണേഹി ഭിന്ദേയ്യ, വുത്തഞ്ഹേതം “പഞ്ചഹുപാലി ആകാരേഹി സങ്ഘോ ഭിജ്ജതി കമ്മേന, ഉദ്ദേസേന, വോഹരന്തോ, അനുസ്സാവനേന, സലാകഗ്ഗാഹേനാ”തി (പരി॰ ൪൫൮) **അഞ്ഞം സത്ഥാര**ന്തി ഇതോ അഞ്ഞം തിത്ഥകരം “അയം മേ സത്ഥാ”തി ഏവം ഗണ്ഹേയ്യ, നേതം ഠാനം വിജ്ജതീതി അത്ഥോ. **ഭവസമ്പദാ**തി സുഗതിഭവേന സമ്പദാ, ഇദം വിപാകഫലം. **ഭോഗസമ്പദാ**തി മനുസ്സഭോഗദേവഭോഗേഹി സമ്പദാ, ഇദം പന ആനിസംസഫലം. **“വുത്തഞ്ഹേത”**ന്തിആദിനാ **ദേവതാസംയുത്താദിപാളിം** (സം॰ നി॰ ൧.൩൭) സാധകഭാവേന ദസ്സേതി.

ഗതാ സേതി ഏത്ഥ **സേ**-ഇതി നിപാതമത്തം. **ന തേ ഗമിസ്സന്തി അപായഭൂമി**ന്തി തേ ബുദ്ധം സരണം ഗതാ തന്നിമിത്തം അപായം ന ഗമിസ്സന്തി. **മാനുസ**ന്തി ച ഗാഥാബന്ധവസേന വിസഞ്ഞോഗനിദ്ദേസോ, മനുസ്സേസു ജാതന്തി അത്ഥോ. **ദേവകായ**ന്തി ദേവസങ്ഘം, ദേവപുരം വാ “ദേവാനം കായോ സമൂഹോ ഏത്ഥാ”തി കത്വാ.

“അപരമ്പീ”തിആദിനാ സളായതനവഗ്ഗേ **മോഗ്ഗല്ലാനസംയുത്തേ** (സം॰ നി॰ ൪.൩൪൧) ആഗതം അഞ്ഞമ്പി ഫലമാഹ, അപരമ്പി ഫലം **മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരേന** വുത്തന്തി അത്ഥോ. **അഞ്ഞേ ദേവേ**തി അസരണങ്ഗതേ ദേവേ. **ദസഹി ഠാനേഹീ**തി ദസഹി കാരണേഹി. **“ദിബ്ബേനാ”**തിആദി തസ്സരൂപദസ്സനം. **അധിഗണ്ഹന്തീ**തി അഭിഭവന്തി അതിക്കമിത്വാ തിട്ഠന്തി. **“ഏസ നയോ”**തി ഇമിനാ “സാധു ഖോ ദേവാനമിന്ദ ധമ്മസരണഗമനം ഹോതീ”തി (സം॰ നി॰ ൪.൩൪൧) സുത്തപദം അതിദിസതി. **വേലാമസുത്തം** നാമ **അങ്ഗുത്തരനികായേ** നവനിപാതേ ജാതിഗോത്തരൂപഭോഗസദ്ധാപഞ്ഞാദീഹി മരിയാദവേലാതിക്കന്തേഹി ഉളാരേഹി ഗുണേഹി സമന്നാഗതത്താ **വേലാമ**നാമകസ്സ ബോധിസത്തഭൂതസ്സ ചതുരാസീതിസഹസ്സരാജൂനം ആചരിയബ്രാഹ്മണസ്സ ദാനകഥാപടിസഞ്ഞുത്തം സുത്തം (അ॰ നി॰ ൯.൨൦) തത്ഥ ഹി കരീസസ്സ ചതുത്ഥഭാഗപ്പമാണാനം ചതുരാസീതിസഹസ്സസങ്ഖ്യാനം സുവണ്ണപാതിരൂപിയപാതികംസപാതീനം യഥാക്കമം രൂപിയസുവണ്ണ ഹിരഞ്ഞപൂരാനം, സബ്ബാലങ്കാരപടിമണ്ഡിതാനം, ചതുരാസീതിയാ ഹത്ഥിസഹസ്സാനം ചതുരാസീതിയാ അസ്സസഹസ്സാനം, ചതുരാസീതിയാ രഥസഹസ്സാനം, ചതുരാസീതിയാ ധേനുസഹസ്സാനം, ചതുരാസീതിയാ കഞ്ഞാസഹസ്സാനം, ചതുരാസീതിയാ പല്ലങ്കസഹസ്സാനം, ചതുരാസീതിയാ വത്ഥകോടിസഹസ്സാനം, അപരിമാണസ്സ ച ഖജ്ജഭോജ്ജാദിഭേദസ്സ ആഹാരസ്സ പരിച്ചജനവസേന സത്തമാസാധികാനി സത്തസംവച്ഛരാനി നിരന്തരം പവത്തവേലാമമഹാദാനതോ ഏകസ്സ സോതാപന്നസ്സ ദിന്നദാനം മഹപ്ഫലതരം, തതോ സതംസോതാപന്നാനം ദിന്നദാനതോ ഏകസ്സ സകദാഗാമിനോ, തതോ ഏകസ്സ അനാഗാമിനോ, തതോ ഏകസ്സ അരഹതോ, തതോ ഏകസ്സ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ, തതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ, തതോ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ സങ്ഘസ്സ ദിന്നദാനം മഹപ്ഫലതരം,

തതോ ചാതുദ്ദിസം സങ്ഘം ഉദ്ദിസ്സ വിഹാരകരണം, തതോ സരണഗമനം മഹപ്ഫലതരന്തി അയമത്ഥോ പകാസിതോ. വുത്തഞ്ഹേതം -

> “യം ഗഹപതി വേലാമോ ബ്രാഹ്മണോ ദാനം അദാസി മഹാദാനം, യോ ചേകം ദിട്ഠിസമ്പന്നം ഭോജേയ്യ, ഇദം തതോ മഹപ്ഫലതരം, യോ ച സതം ദിട്ഠിസമ്പന്നാനം ഭോജേയ്യ, യോ ചേകം സകദാഗാമിം ഭോജേയ്യ, ഇദം തതോ മഹപ്ഫലതര”ന്തിആദി (അം॰ നി॰ ൯.൨൦).

ഇമിനാ ച ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദതോ ലോകുത്തരസ്സേവ സരണഗമനസ്സ ഫലം ദസ്സിതന്തി വേദിതബ്ബം. തഥാ ഹി **വേലാമസുത്തട്ഠകഥായം** വുത്തം “സരണം ഗച്ഛേയ്യാതി എത്ഥ മഗ്ഗേനാഗതം അനിവത്തനസരണം അധിപ്പേതം, അപരേ പനാഹു ‘അത്താനം നിയ്യാതേത്വാ ദിന്നത്താ സരണഗമനം തതോ മഹപ്ഫലതര’ന്തി വുത്ത”ന്തി (അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൯.൨൦) **കൂടദന്തസുത്തട്ഠകഥായം** പന വക്ഖതി “യസ്മാ ച സരണഗമനം നാമ തിണ്ണം രതനാനം ജീവിതപരിച്ചാഗമയം പുഞ്ഞകമ്മം സഗ്ഗസമ്പത്തിം ദേതി, തസ്മാ മഹപ്ഫലതരഞ്ച മഹാനിസംസതരഞ്ചാതി വേദിതബ്ബ”ന്തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൫൦, ൩൫൧) ഇമിനാ പന നയേന ലോകിയസ്സാപി സരണഗമനസ്സ ഫലം ഇധ ദസ്സിതമേവാതി ഗഹേതബ്ബം. **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന**പി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൫൦) ഹി അയമേവത്ഥോ ഇച്ഛിതോതി വിഞ്ഞായതി ഇധ ചേവ അഞ്ഞാസു ച **മജ്ഝിമാഗമടീകാ**ദീസു അവിസേസതോയേവ വുത്തത്താ, **ആചരിയസാരിപുത്തത്ഥേരേനാ**പി അയമത്ഥോ അഭിമതോ സിയാ **സാരത്ഥദീപനിയം,** (സാരത്ഥ॰ ടീ॰ വേരഞ്ജകണ്ഡവണ്ണനാ.൧൫) **അങ്ഗുത്തരടീകായ**ഞ്ച തദുഭയസാധാരണവചനതോ. അപരേ പന വദന്തി **“കൂടദന്തസുത്തട്ഠകഥായമ്പി** (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൪൯) ലോകുത്തരസ്സേവ സരണഗമനസ്സ ഫലം വുത്ത”ന്തി, തദയുത്തമേവ തഥാ അവുത്തത്താ. “യസ്മാ...പേ॰... ദേതീ”തി ഹി തദുഭയസാധാരണകാരണവസേന തദുഭയസ്സാപി ഫലം തത്ഥ വുത്തന്തി. **വേലാമസുത്താ**ദീനന്തി എത്ഥ **ആദി**സദ്ദേന (അം॰ നി॰ ൪.൩൪; ഇതിവു॰ ൯൦) **അഗ്ഗപ്പസാദസുത്തഛത്തമാണവകവിമാനാ**ദീനം (വി॰ വ॰ ൮൮൭ ആദയോ) സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ.

അഞ്ഞാണം നാമ വത്ഥുത്തയസ്സ ഗുണാനമജാനനം തത്ഥ സമ്മോഹോ. **സംസയോ** നാമ “ബുദ്ധോ നു ഖോ, ന നു ഖോ”തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൧൭) വിചികിച്ഛാ. **മിച്ഛാഞാണം** നാമ വത്ഥുത്തയസ്സ ഗുണാനം അഗുണഭാവപരികപ്പനേന വിപരീതഗ്ഗാഹോ. **ആദി**സദ്ദേന അനാദരാഗാരവാദീനം സങ്ഗഹോ. **സംകിലിസ്സതീ**തി സംകിലിട്ഠം മലീനം ഭവതി. **ന മഹാജുതിക**ന്തിആദിപി സംകിലേസപരിയായോ ഏവ. തത്ഥ **ന മഹാജുതിക**ന്തി ന മഹുജ്ജലം, അപരിസുദ്ധം അപരിയോദാതന്തി അത്ഥോ. **ന മഹാവിപ്ഫാര**ന്തി ന മഹാനുഭാവം, അപണീതം അനുളാരന്തി അത്ഥോ. **സാവജ്ജോ**തി തണ്ഹാദിട്ഠാദിവസേന സദോസോ. തദേവ ഫലവസേന വിഭാവേതും **“അനിട്ഠഫലോ”**തി വുത്തം, സാവജ്ജത്താ അകന്തിഫലോ ഹോതീതി അത്ഥോ. ലോകിയസരണഗമനം സിക്ഖാസമാദാനം വിയ അഗഹിതകാലപരിച്ഛേദം ജീവിതപരിയന്തമേവ ഹോതി, തസ്മാ തസ്സ ഖന്ധഭേദേന ഭേദോ, സോ ച തണ്ഹാദിട്ഠാദിവിരഹിതത്താ അദോസോതി ആഹ **“അനവജ്ജോ കാലകിരിയായ ഹോതീ”**തി. **സോ**തി അനവജ്ജോ സരണഗമനഭേദോ. സതിപി അനവജ്ജത്തേ ഇട്ഠഫലോപി ന ഹോതി, പഗേവ അനിട്ഠഫലോ അവിപാകത്താ. ന ഹി തം അകുസലം ഹോതി, അഥ ഖോ ഭേദനമത്തന്തി അധിപ്പായോ. **ഭവന്തരേപീ**തി അഞ്ഞസ്മിമ്പി ഭവേ.

ധരസദ്ദസ്സ ദ്വികമ്മികത്താ "ഉപാസക"ന്തി ഇദമ്പി കമ്മമേവ, തഞ്ച ഖോ ആകാരട്ഠാനേതി അത്ഥമത്തം ദസ്സേതും **"ഉപാസകോ അയന്തി ഏവം ധാരേതൂ"**തി വുത്തം. **ധാരേതൂ**തി ച ഉപധാരേതൂതി അത്ഥോ. ഉപധാരണഞ്ചേത്ഥ ജാനനമേവാതി ദസ്സേതി **"ജാനാതൂ"**തി ഇമിനാ. **ഉപാസകവിധികോസല്ലത്ഥ**ന്തി ഉപാസകഭാവവിധാനകോസല്ലത്ഥം. **കോ ഉപാസകോ**തി സരൂപപുച്ഛാ, കിം ലക്ഖണോ ഉപാസകോ നാമാതി വുത്തം ഹോതി. **കസ്മാ**തി ഹേതുപുച്ഛാ, കേന പവത്തിനിമിത്തേന ഉപാസകസദ്ദോ തസ്മിം പുഗ്ഗലേ നിരുള്ഹോതി അധിപ്പായോ. തേനാഹ **"കസ്മാ ഉപാസകോതി വുച്ചതീ"**തി. സദ്ദസ്സ ഹി അഭിധേയ്യേ പവത്തിനിമിത്തമേവ തദത്ഥസ്സ തബ്ഭാവകാരണം. **കിമസ്സ സീല**ന്തി വതസമാദാനപുച്ഛാ, കീദിസം അസ്സ ഉപാസകസ്സ സീലം, കിത്തകേന വതസമാദാനേനായം സീലസമ്പന്നോ നാമ ഹോതീതി അത്ഥോ. **കോ ആജീവോ**തി കമ്മസമാദാനപുച്ഛാ, കോ അസ്സ സമ്മാആജീവോ, കേന കമ്മസമാദാനേന അസ്സ ആജീവോ സമ്ഭവതീതി പുച്ഛതി, സോ പന മിച്ഛാജീവസ്സ പരിവജ്ജനേന ഹോതീതി മിച്ഛാജീവോപി വിഭജീയതി. **കാ വിപത്തീ**തി തദുഭയേസം വിപ്പടിപത്തിപുച്ഛാ, കാ അസ്സ ഉപാസകസ്സ സീലസ്സ, ആജീവസ്സ ച വിപത്തീതി അത്ഥോ. സാമഞ്ഞനിദ്ദിട്ഠേ ഹി സതി അനന്തരസ്സേവ വിധി വാ പടിസേധോ വാതി അനന്തരസ്സ ഗഹണം. **കാ സമ്പത്തീ**തി തദുഭയേസമേവ സമ്മാപടിപത്തിപുച്ഛാ, കാ അസ്സ ഉപാസകസ്സ സീലസ്സ, ആജീവസ്സ ച സമ്പത്തീതി വുത്തനയേന അത്ഥോ. സരൂപവചനത്ഥാദിസങ്ഖാതേന പകാരേന കിരതീതി **പകിണ്ണം,** തദേവ **പകിണ്ണകം,** അനേകാകാരേന പവത്തം അത്ഥവിനിച്ഛയന്തി അത്ഥോ.

യോ കോചീതി ഖത്തിയബ്രാഹ്മണാദീസു യോ കോചി, ഇമിനാ പദേന അകാരണമേത്ഥ ജാതിആദിവിസേസോതി ദസ്സേതി, **"സരണഗതോ"**തി ഇമിനാ പന സരണഗമനമേവേത്ഥ പമാണന്തി. **"ഗഹട്ഠോ"**തി ച ഇമിനാ ആഗാരികേസ്വേവ ഉപാസകസദ്ദോ നിരുള്ഹോ, ന പബ്ബജ്ജൂപഗതേസൂതി. തമത്ഥം മഹാവഗ്ഗസംയുത്തേ **മഹാനാമസുത്തേന** (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൩൩) സാധേന്തോ **"വുത്തഞ്ഹേത"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **യതോ**തി ബുദ്ധാദിസരണഗമനതോ. **മഹാനാമാ**തി അത്തനോ ചൂളപിതുനോ സുക്കോദനസ്സ പുത്തം മഹാനാമം നാമ സക്യരാജാനം ഭഗവാ ആലപതി. **ഏത്താവതാ**തി ഏത്തകേന ബുദ്ധാദിസരണഗമനേന ഉപാസകോ നാമ ഹോതി, ന ജാതിആദീഹി കാരണേഹീതി അധിപ്പായോ. കാമഞ്ച തപുസ്സഭല്ലികാനം വിയ ദ്വേവാചികഉപാസകഭാവോപി അത്ഥി, സോ പന തദാ വത്ഥുത്തയാഭാവതോ കദാചിയേവ ഹോതീതി സബ്ബദാ പവത്തം തേവാചികഉപാസകഭാവം ദസ്സേതും "സരണഗതോ"തി വുത്തം. തേപി ഹി പച്ഛാ തിസരണഗതാ ഏവ, ന ചേത്ഥ സമ്ഭവതി അഞ്ഞം പടിക്ഖിപിത്വാ ഏകം വാ ദ്വേ വാ സരണഗതോ ഉപാസകോ നാമാതി ഇമമത്ഥമ്പി ഞാപേതും ഏവം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

ഉപാസനതോതി തേനേവ സരണഗമനേന, തത്ഥ ച സക്കച്ചകാരിതായ ഗാരവബഹുമാനാദിയോഗേന പയിരുപാസനതോ, ഇമിനാ കത്വത്ഥം ദസ്സേതി. തേനാഹ **"സോ ഹീ"**തിആദി.

വേരമണിയോതി ഏത്ഥ വേരം വുച്ചതി പാണാതിപാതാദിദുസ്സീല്യം, തസ്സ മണനതോ ഹനനതോ വിനാസനതോ വേരമണിയോ നാമ, പഞ്ച വിരതിയോ വിരതിപധാനത്താ തസ്സ സീലസ്സ. തഥാ ഹി ഉദാഹടേ **മഹാനാമസുത്തേ** വുത്തം **"പാണാതിപാതാ പടിവിരതോ ഹോതീ"**തിആദി (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൩൩) **"യഥാഹാ"**തിആദിനാ സാധകം, സരൂപഞ്ച ദസ്സേതി യഥാ തം ഉയ്യാനപാലസ്സ

ഏകേനേവ ഉദകപതിട്ഠാനപയോഗേന അമ്ബസേചനം, ഗരുസിനാനഞ്ച. യഥാഹ **അമ്ബവിമാനേ** (വി॰ വ॰ ൧൧൭൭ ആദയോ) -

> ‘‘അമ്ബോ ച സിത്തോ സമണോ ച ന്ഹാപിതോ,
> മയാ ച പുഞ്ഞം പസുതം അനപ്പകം;
> ഇതി സോ പീതിയാ കായം, സബ്ബം ഫരതി അത്തനോ’’തി.
> [‘‘അമ്ബോ ച സിഞ്ചതോ ആസി, സമണോ ച നഹാപിതോ;
> ബഹുഞ്ച പുഞ്ഞം പസുതം, അഹോ സഫലം ജീവിത’’ന്തി. (ഇധ ടീകായം മൂലപാഠോ)]

ഏവമീദിസേസു. **ഏത്താവതാ**തി ഏത്തകേന പഞ്ചവേരവിരതിമത്തേന.

മിച്ഛാവണിജ്ജാതി അയുത്തവണിജ്ജാ, ന സമ്മാവണിജ്ജാ, അസാരുപ്പവണിജ്ജകമ്മാനീതി അത്ഥോ. **പഹായാ**തി അകരണേനേവ പജഹിത്വാ. **ധമ്മേനാ**തി ധമ്മതോ അനപേതേന, തേന മിച്ഛാവണിജ്ജകമ്മേന ആജീവനതോ അഞ്ഞമ്പി അധമ്മികം ആജീവനം പടിക്ഖിപതി. **സമേനാ**തി അവിസമേന, തേന കായവിസമാദിദുച്ചരിതം വജ്ജേത്വാ കായസമാദിനാ സുചരിതേന ആജീവനം ദസ്സേതി. **‘‘വുത്തഞ്ഹേത’’**ന്തിആദിനാ **പഞ്ചങ്ഗുത്തരപാളി**മാഹരിത്വാ സാധകം, സരൂപഞ്ച ദസ്സേതി. വാണിജാനം അയന്തി **വണിജ്ജാ,** യസ്സ കസ്സചി വിക്കയോ, ഇത്ഥിലിങ്ഗപദമേതം. **സത്ഥവണിജ്ജാ**തി ആവുധഭണ്ഡം കത്വാ വാ കാരേത്വാ വാ യഥാകതം പടിലഭിത്വാ വാ തസ്സ വിക്കയോ. **സത്തവണിജ്ജാ**തി മനുസ്സവിക്കയോ. **മംസവണിജ്ജാ**തി സൂനകാരാദയോ വിയ മിഗസൂകരാദികേ പോസേത്വാ മംസം സമ്പാദേത്വാ വിക്കയോ. **മജ്ജവണിജ്ജാ**തി യം കിഞ്ചി മജ്ജം യോജേത്വാ തസ്സ വിക്കയോ. **വിസവണിജ്ജാ**തി വിസം യോജേത്വാ, സങ്ഗഹേത്വാ വാ തസ്സ വിക്കയോ. തത്ഥ സത്ഥവണിജ്ജാ പരോപരോധനിമിത്തതായ **അകരണീയാ**തി വുത്താ, സത്തവണിജ്ജാ അഭുജിസ്സഭാവകരണതോ, മംസവണിജ്ജാ വധഹേതുതോ, മജ്ജവണിജ്ജാ പമാദട്ഠാനതോ, വിസവണിജ്ജാ പരൂപഘാതകാരണതോ.

തസ്സേവാതി യഥാവുത്തസ്സ പഞ്ചവേരമണിലക്ഖണസ്സ സീലസ്സ ചേവ പഞ്ചമിച്ഛാവണിജ്ജാദിപ്പഹാനലക്ഖണസ്സ ആജീവസ്സ ച പടിനിദ്ദേസോ. **വിപത്തീ**തി ഭേദോ, പകോപോ ച . ഏവം സീലആജീവവിപത്തിവസേന ഉപാസകസ്സ വിപത്തിം ദസ്സേത്വാ അസ്സദ്ധിയാദിവസേനപി ദസ്സേന്തോ **‘‘അപിചാ’’**തിആദിമാഹ. **യായാ**തി അസ്സദ്ധിയാദിവിപ്പടിപത്തിയാ. **ചണ്ഡാലോ**തി നീചധമ്മജാതികട്ഠേന ഉപാസകചണ്ഡാലോ. **മല**ന്തി മലീനട്ഠേന ഉപാസകമലം. **പതികിട്ഠോ**തി ലാമകട്ഠേന ഉപാസകനിഹീനോ. **സാപിസ്സാ**തി സാപി അസ്സദ്ധിയാദിവിപ്പടിപത്തി അസ്സ ഉപാസകസ്സ വിപത്തീതി വേദിതബ്ബാ. കാ പനായന്തി വുത്തം **‘‘തേ ചാ’’**തിആദി. ഉപാസകചണ്ഡാലസുത്തം, (അ॰ നി॰ ൫.൧൭൫) ഉപാസകരതനസുത്തഞ്ച പഞ്ചങ്ഗുത്തരേ. തത്ഥ ബുദ്ധാദീസു, കമ്മകമ്മഫലേസു ച സദ്ധാവിപരിയായോ മിച്ഛാവിമോക്ഖോ അസ്സദ്ധിയം, തേന സമന്നാഗതോ **അസ്സദ്ധോ**. യഥാവുത്തസീലവിപത്തിആജീവവിപത്തിവസേന **ദുസ്സീലോ**. ‘‘ഇമിനാ ദിട്ഠാദിനാ ഇദം നാമ മങ്ഗലം ഹോതീ’’തി ഏവം ബാലജനപരികപ്പിതേന കോതൂഹലസങ്ഖാതേന ദിട്ഠസുതമുതമങ്ഗലേന സമന്നാഗതോ **കോതൂഹലമങ്ഗലികോ. മങ്ഗലം പച്ചേതീ**തി ദിട്ഠമങ്ഗലാദിഭേദം മങ്ഗലമേവ പത്തിയായതി **നോ കമ്മ**ന്തി കമ്മസ്സകതം നോ പത്തിയായതി. **ഇതോ ച ബഹിദ്ധാ**തി ഇതോ സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധസാസനതോ ബഹിദ്ധാ ബാഹിരകസമയേ. **ച**-സദ്ദോ അട്ഠാനപയുത്തോ, സബ്ബത്ഥ ‘‘അസ്സദ്ധോ’’തിആദീസു യോജേതബ്ബോ. **ദക്ഖിണേയ്യം പരിയേസതീ**തി ദുപ്പടിപന്നം ദക്ഖിണാരഹസഞ്ഞീ ഗവേസതി.

തത്ഥാതി ബഹിദ്ധാ ബാഹിരകസമയേ. **പുബ്ബകാരം കരോതീ**തി പഠമതരം ദാനമാനനാദികം കുസലകിരിയം കരോതി, ബാഹിരകസമയേ പഠമതരം കുസലകിരിയം കത്വാ പച്ഛാ സാസനേ കരോതീതി വുത്തം ഹോതീതി . **തത്ഥാ**തി വാ തേസം ബാഹിരകാനം തിത്ഥിയാനന്തിപി വദന്തി. ഏത്ഥ ച ദക്ഖിണേയ്യപരിയേസനപുബ്ബകാരേ ഏകം കത്വാ പഞ്ച ധമ്മാ വേദിതബ്ബാ.

അസ്സാതി ഉപാസകസ്സ. **സീലസമ്പദാ**തി യഥാവുത്തേന പഞ്ചവേരമണിലക്ഖണേന സീലേന സമ്പദാ. **ആജീവസമ്പദാ**തി പഞ്ചമിച്ഛാവണിജ്ജാദിപ്പഹാനലക്ഖണേന ആജീവേന സമ്പദാ. ഏവം സീലസമ്പദാആജീവസമ്പദാവസേന ഉപാസകസ്സ സമ്പത്തിം ദസ്സേത്വാ സദ്ധാദിവസേനപി ദസ്സേന്തോ **"യേ ചസ്സാ"**തിആദിമാഹ. യേ ച പഞ്ച ധമ്മാ, തേപി അസ്സ സമ്പത്തീതി യോജനാ. **ധമ്മേഹീ**തി ഗുണേഹി. ചതുന്നം പരിസാനം രതിജനനട്ഠേന ഉപാസകോവ രതനം **ഉപാസകരതനം.** ഗുണസോഭാകിത്തിസദ്ദസുഗന്ധതാദീഹി ഉപാസകോവ പദുമം **ഉപാസകപദുമം.** തഥാ **ഉപാസകപുണ്ഡരീകം.** സേസം വിപത്തിയം വുത്തവിപരിയായേന വേദിതബ്ബം.

നിഗണ്ഠീനന്തി നിഗണ്ഠസമണീനം. **ആദിമ്ഹീ**തി പഠമത്ഥേ. **ഉച്ഛഗ്ഗ**ന്തി ഉച്ഛുഅഗ്ഗം ഉച്ഛുകോടി. തഥാ **വേളഗ്ഗ**ന്തി ഏത്ഥാപി. **കോടിയ**ന്തി പരിയന്തകോടിയം, പരിയന്തത്ഥേതി അത്ഥോ. **അമ്ബിലഗ്ഗ**ന്തി അമ്ബിലകോട്ഠാസം. തഥാ **തിത്തകഗ്ഗ**ന്തി ഏത്ഥാപി. **വിഹാരഗ്ഗേനാ**തി ഓവരകകോട്ഠാസേന "ഇമസ്മിം ഗബ്ഭേ വസന്താനം ഇദം നാമ ഫലം പാപുണാതീ"തിആദിനാ തംതംവസനട്ഠാനകോട്ഠാസേനാതി അത്ഥോ . **പരിവേണഗ്ഗേനാ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **അഗ്ഗേ**തി ഏത്ഥ ഉപയോഗവചനസ്സ ഏകാരാദേസോ, വചനവിപല്ലാസോ വാ, കത്വാ-സദ്ദോ ച സേസോതി വുത്തം **"ആദിം കത്വാ"**തി. ഭാവത്ഥേ താ-സദ്ദോതി ദസ്സേതി **"അജ്ജഭാവ"**ന്തി ഇമിനാ, അജ്ജഭാവോ ച നാമ തസ്മിം ധമ്മസ്സവനസമയേ ധരമാനകതാപാപുണകഭാവോ. തദാ ഹി തം നിസ്സയവസേന ധരമാനതം നിമിത്തം കത്വാ തംദിവസനിസ്സിതഅരുണുഗ്ഗമനതോ പട്ഠായ യാവ പുന അരുണുഗ്ഗമനാ ഏത്ഥന്തരേ അജ്ജസദ്ദോ പവത്തതി, തസ്മാ തസ്മിം സമയേ ധരമാനകതാസങ്ഖാതം അജ്ജഭാവം ആദിം കത്വാതി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **അജ്ജത**ന്തി വാ അജ്ജഇച്ചേവ അത്ഥോ താ-സദ്ദസ്സ സകത്ഥവുത്തിതോ യഥാ "ദേവതാ"തി, അയം ആചരിയാനം മതി. ഏവം പഠമക്ഖരേന ദിസ്സമാനപാഠാനുരൂപം അത്ഥം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തതിയക്ഖരേന ദിസ്സമാനപാഠാനുരൂപം അത്ഥം ദസ്സേതും **"അജ്ജദഗ്ഗേതി വാ പാഠോ"**തിആദി വുത്തം. ആഗമമത്തത്താ **ദകാരോ പദസന്ധികരോ. അജ്ജാ**തി ഹി നേപാതികമിദം പദം. തേനാഹ **"അജ്ജ അഗ്ഗന്തി അത്ഥോ"**തി.

"പാണോ"തി ഇദം പരമത്ഥതോ ജീവിതിന്ദ്രിയേ ഏവ, **"പാണുപേത"**ന്തി ച കരണത്ഥേനേവ സമാസോതി ഞാപേതും **"യാവ മേ ജീവിതം പവത്തതി, താവ ഉപേത"**ന്തി ആഹ. ഉപേതി ഉപഗച്ഛതീതി ഹി **ഉപേതോ,** പാണേഹി കരണഭൂതേഹി ഉപേതോ **പാണുപേതോ**തി അത്ഥോ ആചരിയേഹി അഭിമതോ. ഇമിനാ ച "പാണുപേതന്തി ഇദം പദം തസ്സ സരണഗമനസ്സ ആപാണകോടികതാദസ്സന"ന്തി ഇമമത്ഥം വിഭാവേതി. "പാണുപേത"ന്തി ഹി ഇമിനാ യാവ മേ പാണാ ധരന്തി, താവ സരണം ഉപേതോ, ഉപേന്തോ ച ന വാചാമത്തേന, ന ച ഏകവാരം ചിത്തുപ്പാദമത്തേന, അഥ ഖോ പാണാനം പരിച്ചജനവസേന യാവജീവം ഉപേതോതി ആപാണകോടികതാ ദസ്സിതാ. **"തീഹി... പേ॰... ഗത"**ന്തി ഇദം "സരണം ഗത"ന്തി ഏതസ്സ അത്ഥവചനം. **"അനഞ്ഞസത്ഥുക"**ന്തി ഇദം പന അന്തോഗധാവധാരണേന, അഞ്ഞത്ഥാപോഹനേന ച

നിവത്തേതബ്ബത്ഥദസ്സനം. ഏകച്ചോ കപ്പിയകാരകസദ്ദസ്സ അത്ഥോ ഉപാസകസദ്ദസ്സ വചനീയോപി ഭവതീതി വുത്തം **"ഉപാസകം കപ്പിയകാരക"**ന്തി, അത്തസന്നിയ്യാതനസരണഗമനം വാ സന്ധായ ഏവം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഏവം "പാണുപേത"ന്തി ഇമിനാ നീതത്ഥതോ ദസ്സിതം തസ്സ സരണഗമനസ്സ ആപാണകോടികതം ദസ്സേത്വാ ഏവം വദന്തോ പനേസ രാജാ "ജീവിതേന സഹ വത്ഥുത്തയം പടിപൂജേന്തോ സരണഗമനം രക്ഖാമീ"തി അധിപ്പായം വിഭാവേതീതി നേയ്യത്ഥതോ വിഭാവിതം തസ്സ രഞ്ഞോ അധിപ്പായം വിഭാവേന്തോ **"അഹഞ്ഹീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഹി**-സദ്ദോ സമത്ഥനേ, കാരണത്ഥേ വാ, തേന ഇമായ യുത്തിയാ, ഇമിനാ വാ കാരണേന ഉപാസകം മം ഭഗവാ ധാരേതൂതി അയമത്ഥോ പകാസിതോ.

അച്ചയനം സാധുമരിയാദം അതിക്കമ്മ മദ്ദിത്വാ പവത്തനം **അച്ചയോ,** കായികാദിഅജ്ഝാചാരസങ്ഖാതോ ദോസോതി ആഹ **"അപരാധോ"**തി, അച്ചേതി അഭിഭവിത്വാ പവത്തതി ഏതേനാതി വാ **അച്ചയോ,** കായികാദിവീതിക്കമസ്സ പവത്തനകോ അകുസലധമ്മസങ്ഖാതോ ദോസോ ഏവ, സോ ച അപരജ്ഝതി ഏതേനാതി **അപരാധോ**തി വുച്ചതി. സോ ഹി അപരജ്ഝന്തം പുരിസം അഭിഭവിത്വാ പവത്തതി. തേനാഹ **"അതിക്കമ്മ അഭിഭവിത്വാ പവത്തോ"**തി. **ധമ്മ**ന്തി ദസരാജധമ്മം. വിത്ഥാരോ പനേതസ്സ **മഹാഹംസജാതകാദീഹി** വിഭാവേതബ്ബോ. **ചരതീ**തി ആചരതി കരോതി. **ധമ്മേനേവാ**തി ധമ്മതോ അനപേതേനേവ, അനപേതകുസലധമ്മേനേവാതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"ന പിതുഘാതനാദിനാ അധമ്മേനാ"**തി. **"പടിഗ്ഗണ്ഹാതൂ"**തി ഏതസ്സ അധിവാസനം സമ്പടിച്ഛതൂതി സദ്ദതോ അത്ഥോ, അധിപ്പായതോ പന അത്ഥം ദസ്സേതും **"ഖമതൂ"**തി വുത്തം. പുന അകരണമേത്ഥ സംവരോതി ദസ്സേതി **"പുന ഏവരൂപസ്സാ"**തിആദിനാ. **"അപരാധസ്സാ"**തിആദി അഞ്ഞമഞ്ഞം വേവചനം.

൨൫൧. **"യഥാധമ്മോ ഠിതോ, തഥേവാ"**തി ഇമിനാപി യഥാ-സദ്ദസ്സ അനുരൂപത്ഥമാഹ, സാധുസമാചിണ്ണകുസലധമ്മാനുരൂപന്തി അത്ഥോ. പടിസദ്ദസ്സ അനത്ഥകതം ദസ്സേതി **"കരോസീ"**തി ഇമിനാ. പടികമ്മം കരോസീതിപി വദന്തി. യഥാധമ്മം പടികരണം നാമ കതാപരാധസ്സ ഖമാപനമേവാതി ആഹ **"ഖമാപേസീതി വുത്തം ഹോതീ"**തി. "പടിഗ്ഗണ്ഹാമാ"തി ഏതസ്സ അധിവാസനം സമ്പടിച്ഛാമാതി അത്ഥം ദസ്സേതി **"ഖമാമാ"**തി ഇമിനാ. **വുദ്ധി ഹേസാ**തി ഏത്ഥ **ഹ**-കാരോ പദസിലിട്ഠതായ ആഗമോ, **ഹി**-സദ്ദോ വാ നിപാതമത്തം. **ഏസാ**തി യഥാധമ്മം പടികിരിയാ, ആയതിം സംവരാപജ്ജനാ ച. തേനാഹ "യോ അച്ചയം... പേ॰... ആപജ്ജതീ"തി. സദേവകേന ലോകേന "സരണ"ന്തി അരണീയതോ ഉപഗന്തബ്ബതോ തഥാഗതോ **അരിയോ** നാമാതി വുത്തം **"ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ"**തി. വിനേതി സത്തേ ഏതേനാതി **വിനയോ,** സാസനം. വഡ്ഢതി സഗ്ഗമോക്ഖസമ്പത്തി ഏതായാതി **വുദ്ധി.** കതമാ പന സാ, യാ "ഏസാ"തി നിദ്ദിട്ഠാ വുദ്ധീതി ചോദനമപനേതും "യോ അച്ചയ"ന്തിആദി വുത്തന്തി സമ്ബന്ധം ദസ്സേതി **"കതമാ"**തിആദിനാ, യാ അയം സംവരാപജ്ജനാ, സാ "ഏസാ"തി നിദ്ദിട്ഠാ വുദ്ധി നാമാതി അത്ഥോ. "യഥാധമ്മം പടികരോതീ"തി ഇദം ആയതിം സംവരാപജ്ജനായ പുബ്ബകിരിയാദസ്സനന്തി വിഞ്ഞാപനത്ഥം **"യഥാധമ്മം പടികരിത്വാ ആയതിം സംവരാപജ്ജനാ"**തി വുത്തം. ഏസാ ഹി ആചരിയാനം പകതി, യദിദം യേന കേനചി പകാരേന അധിപ്പായന്തരവിഞ്ഞാപനം, ഏതപദേന പന തസ്സാപി പടിനിദ്ദേസോ സമ്ഭവതി "യഥാധമ്മം പടികരോതീ" തിപി പടിനിദ്ദിസിതബ്ബസ്സ ദസ്സനതോ. കേചി പന "യഥാധമ്മം പടികരോതീ'തി ഇദം പുബ്ബകിരിയാമത്തസ്സേവ ദസ്സനം, ന പടിനിദ്ദിസിതബ്ബസ്സ. 'ആയതിഞ്ച സംവരം ആപജ്ജതീ'തി ഇദം പന പടിനിദ്ദിസിതബ്ബസ്സേവാതി വിഞ്ഞാപനത്ഥം ഏവം വുത്ത"ന്തി വദന്തി,

തദയുത്തമേവ ഖമാപനസ്സാപി വുദ്ധിഹേതുഭാവേന അരിയൂപവാദേ വുത്തത്താ. ഇതരഥാ ഹി ഖമാപനാഭാവേപി ആയതിം സംവരാപജ്ജനായ ഏവ അരിയൂപവാദാപഗമനം വുത്തം സിയാ, ന ച പന വുത്തം, തസ്മാ വുത്തനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോതി.

കസ്മാ പന ''യായ''ന്തിആദിനാ ധമ്മനിദ്ദേസോ ദസ്സിതോ, നനു പാളിയം ''യോ അച്ചയ''ന്തിആദിനാ പുഗ്ഗലനിദ്ദേസോ കതോതി ചോദനം സോധേതും **''ദേസനം പനാ''**തിആദി ആരദ്ധം. **പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനം കരോന്തോ**തി പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനധമ്മദേസനം കരോന്തോ. പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനാപി ഹി പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനധമ്മദേസനാ, പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനപുഗ്ഗലദേസനാതി ദുവിധാ ഹോതി. അയമേത്ഥാധിപ്പായോ - കിഞ്ചാപി ''വുദ്ധി ഹേസാ''തിആദിനാ ധമ്മാധിട്ഠാനദേസനാ ആരദ്ധാ, തഥാപി പുന പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനം കരോന്തേന ''യോ അച്ചയ''ന്തിആദിനാ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനദേസനാ ആരദ്ധാ ദേസനാവിലാസവസേന, വേനേയ്യജ്ഝാസയവസേന ചാതി. തദുഭയവസേനേവ ഹി ധമ്മാധിട്ഠാനാദിഭേദേന ചതുബ്ബിധാ ദേസനാ.

൨൫൭. **വചസായത്ഥേ**തി വചസാ ആയത്തേ. വാചാപടിബന്ധത്തേതി വദന്തി, തം ''സോ ഹീ''തിആദിനാ വിരുദ്ധം വിയ ദിസ്സതി. **വചസായത്ഥേ**തി പന വാചാപരിയോസാനത്ഥേതി അത്ഥോ യുത്തോ ഓസാനകരണത്ഥസ്സ സാസദ്ദസ്സ വസേന സായസദ്ദനിപ്ഫത്തിതോ യഥാ ''ദായോ''തി. ഏവഞ്ഹി സമത്ഥനവചനമ്പി ഉപപന്നം ഹോതി. ഗമനായ കതം വാചാപരിയോസാനം കത്വാ വുത്തത്താ തസ്മിംയേവ അത്ഥേ വത്തതീതി. **ഹന്ദ**സദ്ദഞ്ഹി ചോദനത്ഥേ, വചസഗ്ഗത്ഥേ ച ഇച്ഛന്തി. ''ഹന്ദ ദാനി ഭിക്ഖവേ ആമന്തയാമീ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൮; സം॰ നി॰ ൧.൧൮൬) ഹി ചോദനത്ഥേ, ''ഹന്ദ ദാനി അപായാമീ''തിആദീസു (ജാ॰ ൨.൨൨.൭൪൩) വചസഗ്ഗത്ഥേ, **വചസഗ്ഗോ** ച നാമ വാചാവിസ്സജ്ജനം, തഞ്ച വാചാപരിയോസാനമേവാതി ദട്ഠബ്ബം. ദുക്കരകിച്ചവസേന ബഹുകിച്ചതാതി ആഹ **''ബലവകിച്ചാ''**തി. ''അവസ്സം കത്തബ്ബം **കിച്ചം,** ഇതരം **കരണീയം.** പഠമം വാ കത്തബ്ബം **കിച്ചം,** പച്ഛാ കത്തബ്ബം **കരണീയം.** ഖുദ്ദകം വാ **കിച്ചം,** മഹന്തം **കരണീയ''**ന്തിപി **ഉദാനട്ഠകഥാദീസു** (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൧൭) വുത്തം. യം-തം-സദ്ദാനം നിച്ചസമ്ബന്ധത്താ, ഗമനകാലജാനനതോ, അഞ്ഞകിരിയായ ച അനുപയുത്തത്താ **''തസ്സ കാലം ത്വമേവ ജാനാസീ''**തി വുത്തം. ഇദം വുത്തം ഹോതി ''തയാ ഞാതം ഗമനകാലം ത്വമേവ ഞത്വാ ഗച്ഛാഹീ''തി. അഥ വാ യഥാ കത്തബ്ബകിച്ചനിയോജനേ ''ഇമം ജാന, ഇമം ദേഹി, ഇമം ആഹരാ''തി (പാചി॰ ൮൭, ൯൩) വുത്തം, തഥാ ഇധാപി തയാ ഞാതം കാലം ത്വമേവ ജാനാസി, ഗമനവസേന കരോഹീതി ഗമനേ നിയോജേതീതി ദസ്സേതും **''ത്വമേവ ജാനാസീ''**തി പാഠസേസോ വുത്തോതി ദട്ഠബ്ബം. **''തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ''**തിആദി യഥാസമാചിണ്ണം പകരണാധിഗതമത്ഥം ദസ്സേതും വുത്തം. തത്ഥ **പദക്ഖിണ**ന്തി പകാരതോ കതം ദക്ഖിണം. തേനാഹ **''തിക്ഖത്തു''**ന്തി. **ദസനഖസമോധാനസമുജ്ജല**ന്തി ദ്വീസു ഹത്ഥേസു ജാതാനം ദസന്നം നഖാനം സമോധാനേന ഏകീഭാവേന സമുജ്ജലന്തം, തേന ദ്വിന്നം കരതലാനം സമട്ഠപനം ദസ്സേതി. **അഞ്ജലി**ന്തി ഹത്ഥപുടം. അഞ്ജതി ബ്യത്തിം പകാസേതി ഏതായാതി **അഞ്ജലി.** അഞ്ജു-സദ്ദഞ്ഹി ബ്യത്തിയം, അലിപച്ചയഞ്ച ഇച്ഛന്തി സദ്ദവിദൂ. **അഭിമുഖോവാ**തി സമ്മുഖോ ഏവ, ന ഭഗവതോ പിട്ഠിം ദസ്സേത്വാതി അത്ഥോ. പഞ്ചപ്പതിട്ഠിതവന്ദനായോ വുത്തോ ഏവ.

൨൫൮. ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ വിപച്ചനകാനം അത്തനോ പുബ്ബേ കതകുസലമൂലാനം ഖണനേന **ഖതോ,** തേസമേവ ഉപഹനനേന **ഉപഹതോ,** പദദ്വയേനപി തസ്സ കമ്മാപരാധമേവ ദസ്സേതി പരിയായവചനത്താ പദദ്വയസ്സ. കുസലമൂലസങ്ഖാതപതിട്ഠാഭേദനേന ഖതൂപഹതഭാവം ദസ്സേതും **''ഭിന്നപതിട്ഠോ

ജാതോ"തി വുത്തം. പതിട്ഠാ, മൂലന്തി ച അത്ഥതോ ഏകം. പതിട്ഠഹതി സമ്മത്തനിയാമോക്കമനം ഏതായാതി ഹി **പതിട്ഠാ,** തസ്സ കുസലൂപനിസ്സയസമ്പദാ, സാ കിരിയാപരാധേന ഭിന്നാ വിനാസിതാ ഏതേനാതി **ഭിന്നപതിട്ഠോ.** തദേവ വിത്ഥാരേന്തോ **"തഥാ"**തിആദിമാഹ. യഥാ കുസലമൂലസങ്ഖാതാ അത്തനോ പതിട്ഠാനജാതാ, തഥാ അനേന രഞ്ഞാ അത്തനാവ അത്താ ഖതോ ഖനിതോതി യോജനാ. **ഖതോ**തി ഹി ഇദം ഇധ കമ്മവസേന സിദ്ധം, പാളിയം പന കത്തുവസേനാതി ദട്ഠബ്ബം. പദദ്വയസ്സ പരിയായത്താ "ഉപഹതോ"തി ഇധ ന വുത്തം.

"രാഗോ രജോ ന ച പന രേണു വുച്ചതീ"തിആദി (മഹാനി॰ ൨൦൯; ചൂളനി॰ ൭൪) വചനതോ രാഗദോസമോഹാവ ഇധ രജോ നാമാതി വുത്തം **"രാഗരജാദിവിരഹിത"**ന്തി. വീതസദ്ദസ്സ വിഗതപരിയായതം ദസ്സേതി **"വിഗതത്താ"**തി ഇമിനാ. **ധമ്മേസു ചക്ഖു**ന്തി ചതുസച്ചധമ്മേസു പവത്തം തേസം ദസ്സനട്ഠേന ചക്ഖും. **ധമ്മേസൂ**തി വാ ഹേട്ഠിമേസു തീസു മഗ്ഗധമ്മേസു. **ചക്ഖു**ന്തി സോതാപത്തിമഗ്ഗസങ്ഖാതം ഏകം ചക്ഖും, സമുദായേകദേസവസേന ആധാരത്ഥസമാസോയം, ന തു നിദ്ധാരണത്ഥസമാസോ. സോ ഹി സാസനഗന്ഥേസു, സക്കതഗന്ഥേസു ച സബ്ബത്ഥ പടിസിദ്ധോതി. **ധമ്മമയ**ന്തി സമഥവിപസ്സനാധമ്മേന നിബ്ബത്തം, ഇമിനാ "ധമ്മേന നിബ്ബത്തം ചക്ഖു **ധമ്മചക്ഖൂ"**തി അത്ഥമാഹ. അപിച **ധമ്മമയ**ന്തി സീലാദിതിവിധധമ്മക്ഖന്ധോയേവ **മയ**-സദ്ദസ്സ സകത്ഥേ പവത്തനതോ, അനേന "ധമ്മോയേവ ചക്ഖു **ധമ്മചക്ഖൂ"**തി അത്ഥമാഹ. **അഞ്ഞേസു ഠാനേസൂ**തി അഞ്ഞേസു സുത്തപദേസേസു, ഏതേന യഥാപാഠം തിവിധത്ഥതം ദസ്സേതി. ഇധ പന സോതാപത്തിമഗ്ഗസ്സേവേതം അധിവചനം, തസ്മിമ്പി അനധിഗതേ അഞ്ഞേസം വത്തബ്ബതായേവ അഭാവതോതി അധിപ്പായോ.

ഇദാനി "ഖതായം ഭിക്ഖവേ രാജാ"തിആദിപാഠസ്സ സുവിഞ്ഞേയ്യമധിപ്പായം ദസ്സേന്തോ **"ഇദം വുത്തം ഹോതീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **നാഭവിസ്സാ**തി സചേ ന അഭവിസ്സഥ, ഏവം സതീതി അത്ഥോ. അതീതേ ഹി ഇദം കാലാതിപത്തിവചനം, ന അനാഗതേതി ദട്ഠബ്ബം. ഏസ നയോ **സോതാപത്തിമഗ്ഗം പത്തോ അഭവിസ്സാ**തി ഏത്ഥാപി. നനു ച മഗ്ഗപാപുണനവചനം ഭവിസ്സമാനത്താ അനാഗതകാലികന്തി? സച്ചം അനിയമിതേ, ഇധ പന **"ഇധേവാസനേ നിസിന്നോ"**തി നിയമിതത്താ അതീതകാലികമേവാതി വേദിതബ്ബം. ഇദഞ്ഹി ഭഗവാ രഞ്ഞോ ആസനാ വുട്ഠായ അചിരപക്കന്തസ്സേവ അവോചാതി. **പാപമിത്തസംസഗ്ഗേനാ**തി ദേവദത്തേന, ദേവദത്തപരിസാസങ്ഖാതേന ച പാപമിത്തേന സംസഗ്ഗതോ. **അസ്സാ**തി സോതാപത്തിമഗ്ഗസ്സ. **"ഏവം സന്തേപീ"**തിആദിനാ പാഠാനാരുള്ഹം വചനാവസേസം ദസ്സേതി. **തസ്മാ**തി സരണം ഗതത്താ മുച്ചിസ്സതീതി സമ്ബന്ധോ. **"മമ ച സാസനമഹന്തതായാ"**തി പാഠോ യുത്തോ, കത്ഥചി പന **ച**-സദ്ദോ ന ദിസ്സതി, തത്ഥ സോ ലുത്തനിദ്ദിട്ഠോതി ദട്ഠബ്ബം. ന കേവലം സരണം ഗതത്തായേവ മുച്ചിസ്സതി, അഥ ഖോ യത്ഥ ഏസ പസന്നോ, പസന്നാകാരഞ്ച കരോതി, തസ്സ ച തിവിധസ്സാപി സാസനസ്സ ഉത്തമതായാതി ഹി സഹ സമുച്ചയേന അത്ഥോ അധിപ്പേതോതി.

"യഥാ നാമാ"തിആദി ദുക്കരകമ്മവിപാകതോ സുകരേന മുച്ചനേന ഉപമാദസ്സനം. **കോചീ**തി കോചി പുരിസോ. **കസ്സചീ**തി കസ്സചി പുരിസസ്സ, "വധ"ന്തി ഏത്ഥ ഭാവയോഗേ കമ്മത്ഥേ സാമിവചനം. **പുപ്ഫമുട്ഠിമത്തേന ദണ്ഡേനാ**തി പുപ്ഫമുട്ഠിമത്തസങ്ഖാതേന ധനദണ്ഡേന. **മുച്ചേയ്യാ**തി വധകമ്മദണ്ഡതോ മുച്ചേയ്യ, **ദണ്ഡേനാ**തി വാ നിസ്സക്കത്ഥേ കരണവചനം "സുമുത്താ മയം തേന മഹാസമണേനാ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൯൨; ചൂളവ॰ ൪൩൭) വിയ, പുപ്ഫമുട്ഠിമത്തേന ധനദണ്ഡതോ, വധദണ്ഡതോ ച മുച്ചേയ്യാതി അത്ഥോ.

ലോഹകുമ്ഭിയന്തി ലോഹകുമ്ഭിനരകേ. തത്ഥ ഹി തദനുഭവനകാനം സത്താനം കമ്മബലേന ലോഹമയാ മഹതീ കുമ്ഭീ നിബ്ബത്താ, തസ്മാ തം **"ലോഹകുമ്ഭീ"**തി വുച്ചതി. ഉപരിമതലതോ **അധോ പതന്തോ,** ഹേട്ഠിമതലതോ **ഉദ്ധം ഗച്ഛന്തോ,** ഉഭയഥാ പന സട്ഠിവസ്സസഹസ്സാനി ഹോന്തി. വുത്തഞ്ച -

> "സട്ഠിവസ്സസഹസ്സാനി, പരിപുണ്ണാനി സബ്ബസോ;
> നിരയേ പച്ചമാനാനം, കദാ അന്തോ ഭവിസ്സതീ"തി. (പേ॰ വ॰ ൮൦൨; ജാ॰ ൧.൪.൫൪);

"ഹേട്ഠിമതലം പത്വാ, ഉപരിമതലം പാപുണിത്വാ മുച്ചിസ്സതീ"തി വദന്തോ ഇമമത്ഥം ദീപേതി - യഥാ അഞ്ഞേ സേട്ഠിപുത്താദയോ അപരാപരം അധോ പതന്താ, ഉദ്ധം ഗച്ഛന്താ ച അനേകാനി വസ്സസതസഹസ്സാനി തത്ഥ പച്ചന്തി, ന തഥാ അയം, അയം പന രാജാ യഥാവുത്തകാരണേന ഏകവാരമേവ അധോ പതന്തോ, ഉദ്ധഞ്ച ഗച്ഛന്തോ സട്ഠിവസ്സസഹസ്സാനിയേവ പച്ചിത്വാ മുച്ചിസ്സതീതി. അയം പന അത്ഥോ കുതോ ലദ്ധോതി അനുയോഗം പരിഹരന്തോ **"ഇദമ്പി കിര ഭഗവതാ വുത്തമേവാ"**തി ആഹ. **കിര**സദ്ദോ ചേത്ഥ അനുസ്സവനത്ഥോ, തേന ഭഗവതാ വുത്തഭാവസ്സ ആചരിയപരമ്പരതോ സുയ്യമാനതം, ഇമസ്സ ച അത്ഥസ്സ ആചരിയപരമ്പരാഭതഭാവം ദീപേതി. അഥ പാളിയം സങ്ഗീതം സിയാതി ചോദനമപനേതി **"പാളിയം പന ന ആരുള്ഹ"**ന്തി ഇമിനാ, പകിണ്ണകദേസനാഭാവേന പാളിയമനാരുള്ഹത്താ പാഠഭാവേന ന സങ്ഗീതന്തി അധിപ്പായോ. പകിണ്ണകദേസനാ ഹി പാളിയമനാരുള്ഹാതി അട്ഠകഥാസു വുത്തം.

യദി അനന്തരേ അത്തഭാവേ നരകേ പച്ചതി, ഏവം സതി ഇമം ദേസനം സുത്വാ കോ രഞ്ഞോ ആനിസംസോ ലദ്ധോതി കസ്സചി ആസങ്കാ സിയാതി തദാസങ്കാനിവത്തനത്ഥം ചോദനം ഉദ്ധരിത്വാ പരിഹരിതും **"ഇദം പനാ"**തിആദി വുത്തം. **"അയഞ്ഹീ"**തിആദിനാ നിദ്ദാലാഭാദികം ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികം അനേകവിധം മഹാനിസംസം സരൂപതോ നിയമേത്വാ ദസ്സേതി. ഏത്ഥ ഹി **"അയം... പേ॰... നിദ്ദം ലഭതീ"**തി ഇമിനാ നിദ്ദാലാഭം ദസ്സേതി, തദാ കായികചേതസികദുക്ഖാപഗതഭാവഞ്ച നിദ്ദാലാഭസീസേന, **"തിണ്ണം...പേ॰... അകാസീ"**തി ഇമിനാ തിണ്ണം രതനാനം മഹാസക്കാരകിരിയം, **"പോഥുജ്ജനികായ... പേ॰... നാഹോസീ"**തി ഇമിനാ സാതിസയം പോഥുജ്ജനികസദ്ധാപടിലാഭം ദസ്സേതീതി ഏവമാദി ദിട്ഠധമ്മികോ, **"അനാഗതേ...പേ॰... പരിനിബ്ബായിസ്സതീ"**തി ഇമിനാ പന ഉക്കംസതോ സമ്പരായികോ ദസ്സിതോ, അനവസേസതോ പന അപരാപരേസു ഭവേസു അപരിമാണോയേവ സമ്പരായികോ വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ **മധുരായാ**തി മധുരരസഭൂതായ. **ഓജവന്തിയാ**തി മധുരരസസ്സാപി സാരഭൂതായ ഓജായ ഓജവതിയാ. പുഥുജ്ജനേ ഭവാ **പോഥുജ്ജനികാ.** പഞ്ച മാരേ വിസേസതോ ജിതവാതി **വിജിതാവീ,** പരൂപദേസവിരഹതാ ചേത്ഥ വിസേസഭാവോ. പച്ചേകം അഭിസമ്ബുദ്ധോതി **പച്ചേകബുദ്ധോ,** അനാചരിയകോ ഹുത്വാ സാമഞ്ഞേവ സമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോതി അത്ഥോ. തഥാ ഹി "പച്ചേകബുദ്ധാ സയമേവ ബുജ്ഝന്തി, ന പരേ ബോധേന്തി, അത്ഥരസമേവ പടിവിജ്ഝന്തി, ന ധമ്മരസം. ന ഹി തേ ലോകുത്തരധമ്മം പഞ്ഞത്തിം ആരോപേത്വാ ദേസേതും സക്കോന്തി, മൂഗേന ദിട്ഠസുപിനോ വിയ, വനചരകേന നഗരേ സായിതബ്യഞ്ജനരസോ വിയ ച നേസം ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി, സബ്ബം ഇദ്ധിസമാപത്തിപടിസമ്ഭിദാപഭേദം പാപുണന്തീ"തി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തവണ്ണനാ; അപ॰ അട്ഠ॰ ൧.൯൦, ൯൧) അട്ഠകഥാസു വുത്തം.

ഏത്ഥാഹ - യദി രഞ്ഞോ കമ്മന്തരായാഭാവേ തസ്മിംയേവ ആസനേ ധമ്മചക്ഖു ഉപ്പജ്ജിസ്സഥ, അഥ കഥം അനാഗതേ പച്ചേകബുദ്ധോ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബായിസ്സതി. യദി ച അനാഗതേ പച്ചേകബുദ്ധോ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബായിസ്സതി, അഥ കഥം തസ്മിംയേവ ആസനേ ധമ്മചക്ഖു ഉപ്പജ്ജിസ്സഥ, നനു ഇമേ സാവകബോധിപച്ചേകബോധിഉപനിസ്സയാ ഭിന്നനിസ്സയാ ദ്വിന്നം ബോധീനം അസാധാരണഭാവതോ. അസാധാരണാ ഹി ഏതാ ദ്വേ യഥാക്കമം പഞ്ചങ്ഗദ്വയങ്ഗസമ്പത്തിയാ, അഭിനീഹാരസമിദ്ധിവസേന, പാരമീസമ്ഭരണകാലവസേന, അഭിസമ്ബുജ്ഝനവസേന ചാതി? നായം വിരോധോ ഇതോ പരതോയേവസ്സ പച്ചേകബോധിസമ്ഭാരാനം സമ്ഭരണീയത്താ. സാവകബോധിയാ ബുജ്ഝനകസത്താപി ഹി അസതി തസ്സാ സമവായേ കാലന്തരേ പച്ചേകബോധിയാ ബുജ്ഝിസ്സന്തി തഥാഭിനീഹാരസ്സ സമ്ഭവതോതി. അപരേ പന ഭണന്തി - ''പച്ചേകബോധിയായേവായം രാജാ കതാഭിനീഹാരോ. കതാഭിനീഹാരാപി ഹി തഥ നിയതിമപ്പത്താ തസ്സ ഞാണസ്സ പരിപാകം അനുപഗതത്താ സത്ഥു സമ്മുഖീഭാവേ സാവകബോധിം പാപുണിസ്സന്തീതി ഭഗവാ 'സചായം ഭിക്ഖവേ രാജാ'തിആദിമവോച, മഹാബോധിസത്താനമേവ ച ആനന്തരിയപരിമുത്തി ഹോതി, ന ഇതരേസം ബോധിസത്താനം. തഥാ ഹി പച്ചേകബോധിയം നിയതോ സമാനോ ദേവദത്തോ ചിരകാലസമ്ഭൂതേന ലോകനാഥേ ആഘാതേന ഗരുതരാനി ആനന്തരിയകമ്മാനി പസവി, തസ്മാ കമ്മന്തരായേന അയം ഇദാനി അസമവേതദസ്സനാഭിസമയോ രാജാ പച്ചേകബോധിനിയാമേന അനാഗതേ വിജിതാവീ നാമ പച്ചേകബുദ്ധോ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബായിസ്സതീ''തി ദട്ഠബ്ബം, യുത്തതരമേത്ഥ വീമംസിത്വാ ഗഹേതബ്ബം.

യഥാവുത്തം പാളിമേവ സംവണ്ണനായ നിഗമവസേന ദസ്സേന്തോ **''ഇദമവോചാ''**തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ ഹി ഹേട്ഠാ വുത്തോതി. അപിച പാളിയമനാരുള്ഹമ്പി അത്ഥം സങ്ഗഹേതും **''ഇദമവോചാ''**തിആദിനാ നിഗമനം കരോതീതി ദട്ഠബ്ബം.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ പരമസുഖുമഗമ്ഭീരദുരനുബോധത്ഥപരിദീപനായ സുവിമലവിപുലപഞ്ഞാവേയ്യത്തിയജനനായ അജ്ജവമദ്ദവസോരച്ചസദ്ധാസതിധിതിബുദ്ധിഖന്തിവീരിയാദിധമ്മസമങ്ഗിനാ സാട്ഠകഥേ പിടകത്തയേ അസങ്ഗാസംഹിരവിസാരദഞാണചാരിനാ അനേകപ്പഭേദസകസമയസമയന്തരഗഹനജ്ഝോഗാഹിനാ മഹാഗണിനാ മഹാവേയ്യാകരണേന ഞാണാഭിവംസധമ്മസേനാപതിനാമഥേരേന മഹാധമ്മരാജാധിരാജഗരുനാ കതായ സാധുവിലാസിനിയാ നാമ ലീനത്ഥപ്പകാസനിയാ സാമഞ്ഞഫലസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപ്പകാസനാ.

സാമഞ്ഞഫലസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. അമ്ബട്ഠസുത്തവണ്ണനാ

അദ്ധാനഗമനവണ്ണനാ

൨൫൪. ഏവം സാമഞ്ഞഫലസുത്തം സംവണ്ണേത്വാ ഇദാനി അമ്ബട്ഠസുത്തം സംവണ്ണേന്തോ യഥാനുപുബ്ബം സംവണ്ണോകാസസ്സ പത്തഭാവം വിഭാവേതും, സാമഞ്ഞഫലസുത്തസ്സാനന്തരം സങ്ഗീതസ്സ സുത്തസ്സ അമ്ബട്ഠസുത്തഭാവം പകാസേതും **"ഏവം മേ സുതം…പേ॰… കോസലേസൂതി അമ്ബട്ഠസുത്ത"**ന്തി ആഹ. ഏവമീദിസേസു. **ഇതി**സദ്ദോ ചേത്ഥ ആദിഅത്ഥോ, പദത്ഥവിപല്ലാസജോതകോ പന ഇതിസദ്ദോ ലുത്തനിദ്ദിട്ഠോ, ആദിസദ്ദലോപോ വാ ഏസ, ഉപലക്ഖണനിദ്ദേസോ വാ. **അപുബ്ബപദവണ്ണനാ** നാമ ഹേട്ഠാ അഗ്ഗഹിതതായ അപുബ്ബസ്സ പദസ്സ അത്ഥവിഭജനാ. "ഹിത്വാ പുനപ്പുനാഗത-മത്ഥം അത്ഥം പകാസയിസ്സാമീ"തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ) ഹി വുത്തം, "അനുപുബ്ബപദവണ്ണനാ"തി കത്ഥചി പാഠോ, സോ അയുത്തോവ ടീകായ അനുദ്ധടത്താ, തഥാ അസംവണ്ണിതത്താ ച.

"രാജകുമാരാ **ഗോത്തവസേന** കോസലാ നാമാ"തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൫൪) ആചരിയേന വുത്തം. അക്ഖരചിന്തകാ പന വദന്തി "കോസം ലന്തി ഗണ്ഹന്തി, കുസലം വാ പുച്ഛന്തീതി **കോസലാ"**തി. **ജനപദിനോ**തി ജനപദവന്തോ, ജനപദസ്സ വാ ഇസ്സരാ. "കോസലാ നാമ രാജകുമാരാ"തി വുത്തേയേവ സിദ്ധേപി "ജനപദിനോ"തി വചനം സന്തേസുപി അഞ്ഞേസു തംതംനാമപഞ്ഞാതേസു തത്ഥ നിവസന്തേസു ജനപദിഭാവതോ തേസമേവ നിവസനമുപാദായ ജനപദസ്സായം സമഞ്ഞാതി ദസ്സനത്ഥം. **"തേസം നിവാസോ"**തി ഇമിനാ "കോസലാനം നിവാസാ കോസലാ"തി തദ്ധിതം ദസ്സേതി. **"ഏകോപി ജനപദോ"**തി ഇമിനാ പന സദ്ദതോയേവേതം പുഥുവചനം, അത്ഥതോ പനേസ ഏകോ ഏവാതി വിഭാവേതി. **അപി**-സദ്ദോ ചേത്ഥ അനുഗ്ഗഹേ, തേന കാമം ഏകോയേവേസ ജനപദോ, തഥാപി ഇമിനാ കാരണേന പുഥുവചനമുപപന്നന്തി അനുഗ്ഗണ്ഹാതി. യദി ഏകോവ ജനപദോ, കഥം തത്ഥ ബഹുവചനന്തി ആഹ **"രുള്ഹിസദ്ദേനാ"**തിആദി, രുള്ഹിസദ്ദത്താ ബഹുവചനമുപപന്നന്തി വുത്തം ഹോതി. നിസ്സിതേസു പയുത്തസ്സ പുഥുവചനസ്സ, പുഥുഭാവസ്സ വാ നിസ്സയേ അഭിനിരോപനാ ഇധ രുള്ഹി, തേന വുത്തം ആചരിയേന ഇധ ചേവ അഞ്ഞത്ഥ ച **മജ്ഝിമാഗമടീകാദീസു** "അക്ഖരചിന്തകാ ഹി ഈദിസേസു ഠാനേസു യുത്തേ വിയ ഈദിസലിങ്ഗവചനാനി ഇച്ഛന്തി, അയമേത്ഥ രുള്ഹി യഥാ 'അഞ്ഞത്ഥാപി കുരൂസു വിഹരതി, അങ്ഗേസു വിഹരതീ'തി ചാ"തി. കേചി പന കോസലനാമാഭിനിരോപനമിച്ഛന്തി, അയുത്തമേതം പുഥുവചനസ്സ അപ്പയുജ്ജിതബ്ബത്താ. നാമാഭിനിരോപനായ ഹി ഏകവചനമ്പി ഭവതി യഥാ "സീഹോ ഗായതീ"തി. തബ്ബിസേസിതേപി ജനപദസദ്ദേ ജാതിസദ്ദത്താ ഏകവചനമേവ. തേനാഹ **"തസ്മിം കോസലേസു ജനപദേ"**തി, കോസലനാമകേ തസ്മിം ജനപദേതി അത്ഥോ. അഭൂതതോ ഹി വോഹാരമത്തം രുള്ഹി, ഭൂതതോയേവ അത്ഥോ വിനിച്ഛിനിതബ്ബോ. യഥാ ഹി -

> "സന്തി പുത്താ വിദേഹാനം, ദീഘാവു രട്ഠവഡ്ഢനോ;
> തേ രജ്ജം കാരയിസ്സന്തി, മിഥിലായം പജാപതീ"തി. (ജാ॰ ൨.൨൨.൨൩൮)

ആദീസു -

തംപുത്തസങ്ഖാതസ്സ ഏകതത്ഥസ്സ രുള്ഹിവസേന "പുത്താ"തി ബഹുവചനപയോഗോ, തഥാ ഇധാപി തന്നിവാസസങ്ഖാതസ്സ ഏകതത്ഥസ്സ രുള്ഹിവസേന "കോസലേസൂ"തി ബഹുവചനപയോഗോ ഹോതി. യഥാ ച "പാണം ന ഹഞ്ഞേ, ന ച'ദിന്നമാദിയേ"തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൩.൪൭, ൪൯, ൫൦) ജാതിവസേന ബഹ്വത്ഥാനമേകവചനപയോഗോ, തഥാ ഇധാപി ജാതിവസേന അവയവപ്പഭേദേന ബഹ്വത്ഥസ്സ "ജനപദേ"തി ഏകവചനപയോഗോ ഹോതി. വുത്തഞ്ച ആചരിയേന **മജ്ഝിമാഗമടീകായം** "തബ്ബിസേസനേപി ജനപദസദ്ദേ ജാതിസദ്ദേ ഏകവചനമേവ. തേനാഹ 'തസ്മിം അങ്ഗേസു ജനപദേ'തി".

എവം രുള്ഹിവസേന ബഹുമ്ഹി വിയ വത്തബ്ബേ ബഹുവചനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ബഹ്വത്ഥവസേന ബഹുമ്ഹി ഏവ വത്തബ്ബേ ബഹുവചനം ദസ്സേന്തോ **"പോരാണാ പനാഹൂ"**തിആദിമാഹ. **പന**-സദ്ദോ ചേത്ഥ വിസേസത്ഥജോതനോ, തേന പുഥുഅത്ഥവിസയതായ ഏവേതം പുഥുവചനം, ന രുള്ഹിവസേനാതി വക്ഖമാനം വിസേസം ജോതേതി. സോ ഹി പദേസോ തിയോജനസതപരിമാണതായ ബഹുപ്പഭേദോതി, ഇമസ്മിം പന നയേ തേസു കോസലേസു ജനപദേസൂതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **മഹാപനാദന്തി** മഹാപനാദജാതക (ജാ॰ ൧.൩.൪൦, ൪൧, ൪൨) സുരുചിജാതകേസു (ജാ॰ ൧.൧൪.൧൦൨ ആദയോ) ആഗതം സുരുചിനോ നാമ വിദേഹരഞ്ഞോ പുത്തം മഹാപനാദനാമകം രാജകുമാരം. **നാനാനാടകാനീതി** ഭണ്ഡുകണ്ഡപണ്ഡുകണ്ഡപമുഖാനി ഛസതസഹസ്സാനി നാനാവിധനാടകാനി, കത്ഥചി പന ആദിസദ്ദോപി ദിട്ഠോ, സോ ജാതകട്ഠകഥായം ന ദിസ്സതി, യദി ച ദിസ്സതി, തേന നടലങ്ഘകാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **സിതമത്തമ്പീതി** മിഹിതമത്തമ്പി. തസ്സ കിര ദിബ്ബനാടകാനം അനന്തരഭവേയേവ ദിട്ഠത്താ മനുസ്സനാടകാനം നച്ചം അമനുഞ്ഞം അഹോസി. **നങ്ഗലാനിപി ഛഡ്ഡേത്വാതി** കസികമ്മപ്പഹാനവസേന നങ്ഗലാനി പഹായ, നിദസ്സനമത്തഞ്ചേതം. ന ഹി കേവലം കസ്സകാ ഏവ, അഥ ഖോ അഞ്ഞേപി ഉഭയരട്ഠവാസിനോ മനുസ്സാ അത്തനോ അത്തനോ കിച്ചം പഹായ തസ്മിം മങ്ഗലട്ഠാനേ സന്നിപതിംസു. തദാ കിര മഹാപനാദകുമാരസ്സ പാസാദമങ്ഗലം, ഛത്തമങ്ഗലം, ആവാഹമങ്ഗലന്തി തീണി മങ്ഗലാനി ഏകതോ അകംസു, കാസിവിദേഹരട്ഠവാസിനോപി തത്ഥ സന്നിപതിത്വാ അതിരേകസത്തവസ്സാനി ഛണമനുഭവിംസൂതി, അധുനാ പന "നങ്ഗലാദീനീ"തി പാഠോ ദിസ്സതി, സോ ന പോരാണപാഠോ ടീകായമനുദ്ധടത്താ.

മഹാജനകായേ സന്നിപതിതേതി കേചി "പഹംസനവിധിം ദസ്സേത്വാ രാജകുമാരം ഹാസാപേസ്സാമാ"തി, കേചി "തം കീളനം പസ്സിസ്സാമാ"തി ഏവം മഹാജനസമൂഹേ സന്നിപതിതേ. അതുലമ്ബാഭിരുഹനദാരുചിതകപവേസനാദി **നാനാകീളായോ ദസ്സേത്വാ.** സക്കപേസിതോ കിര ദിബ്ബനാടകോ രാജങ്ഗണേ ആകാസേ ഠത്വാ ഉപഡ്ഢഭാഗം നാമ ദസ്സേതി, ഏകോവ ഹത്ഥോ, ഏകോ പാദോ, ഏകം അക്ഖി, ഏകാ ദാഠാ നച്ചതി ചലതി, ഉപഡ്ഢം ഫന്ദതി, സേസം നിച്ചലമഹോസി, തം ദിസ്വാ മഹാപനാദോ ഥോകം ഹസിതമകാസി, ഇമമത്ഥം സന്ധായ **"സോ ദിബ്ബനാടകം ദസ്സേത്വാ ഹസാപേസീ"**തി വുത്തം. **സുഹജ്ജാ** നാമ വിസ്സാസികാ "സുട്ഠു ഹദയമേതേസ"ന്തി കത്വാ. **ആദിസദ്ദേന** ഞാതകപരിജനാദീനം സങ്ഗഹോ. **തസ്മാതി** തഥാ വചനതോ. **തം കുസലന്തി വചനം ഉപാദായാതി** ഏത്ഥ "കച്ചി കുസലം? ആമ കുസല"ന്തി വചനപടിവചനവസേന പവത്തകുസലവാദിതായ തേ മനുസ്സാ ആദിതോ

“കുസലാ”തി സമഞ്ഞം ലഭിംസു, തേസം കുസലാനം ഇസ്സരാതി രാജകുമാരാ **കോസലാ** നാമ ജാതാ, തേസം നിവാസട്ഠാനതായ പന പദേസോ **കോസലാ**തി പുബ്ബേ വുത്തനയമേവ. തേനാഹ **“സോ പദേസോ കോസലാതി വുച്ചതീ”**തി. ഏവം **മജ്ഝിമാഗമടീകായം** ആചരിയേനേവ വുത്തം. തത്രായമധിപ്പായോ സിയാ - “സോ പദേസോ കോസലാതി വുച്ചതീ”തി സഞ്ഞീസഞ്ഞാ യഥാക്കമം ഏകവചനബഹുവചനവസേന വുത്തത്താ പുരിമനയേ വിയ ഇധാപി രുള്ഹിവസേനേവ ബഹുവചനം ഹോതി. രാജകുമാരാനം നാമലാഭഹേതുമത്തഞ്ഹേത്ഥ വിസേസോതി. ഇധ പന ആചരിയേന ഏവം വുത്തം **സോ പദേസോ**തി പദേസസാമഞ്ഞതോ വുത്തം, വചനവിപല്ലാസേന വാ, തേ പദേസാതി അത്ഥോ. **കോസലാതി വുച്ചതി** കുസലാ ഏവ കോസലാതി കത്വാ”തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൫൫) തത്രായമധിപ്പായോ സിയാ - **സോ പദേസോ**തി ജാതിസദ്ദവസേന, വചനവിപല്ലാസേന വാ വുത്തത്താ പുഥുഅത്ഥവിസയതായ ഏവ ബഹുവചനം ഹോതി. പദേസസ്സ നാമലാഭഹേതു ഹേത്ഥ വിസേസോതി. “കുസല”ന്തി ഹി വചനമുപാദായ രുള്ഹിനാമവസേന വുത്തനയേന കോസലാ യഥാ “യേവാപനകം, നതുമ്ഹാകവഗ്ഗോ”തി. അപിച വചനപടിവചനവസേന “കുസല”ന്തി വദന്തി ഏത്ഥാതി **കോസലാ.** വിചിത്രാ ഹി തദ്ധിതവുത്തീതി. **കുസല**ന്തി ച ആരോഗ്യം “കച്ചി നു ഭോതോ കുസലം, കച്ചി ഭോതോ അനാമയ”ന്തിആദീസു (ജാ॰ ൧.൧൫.൧൪൬; ജാ॰ ൨.൨൦.൧൨൯) വിയ, കച്ചി തുമ്ഹാകം ആരോഗ്യം ഹോതീതി അത്ഥോ, ഛേകം വാ “കുസലാ നച്ചഗീതസ്സ , സിക്ഖിതാ ചാതുരിത്ഥിയോ”തിആദീസു (ജാ॰ ൨.൨൨.൯൪) വിയ, കച്ചി തേസം നാടകാനം ഛേകതാ ഹോതീതി അത്ഥോ.

ചരണം **ചാരികാ,** ചരണം വാ ചാരോ, സോ **ഏവ ചാരികാ,** തയിദം മഗ്ഗഗമനമേവ ഇധാധിപ്പേതം, ന ചുണ്ണികഗമനമത്തന്തി ദസ്സേതും **“അദ്ധാനഗമന”**ന്തി വുത്തം, ഭാവനപുംസകഞ്ചേതം, അദ്ധാനഗമനസങ്ഖാതായ ചാരികായ ചരമാനോതി വുത്തം ഹോതി, അഭേദേപി വാ ഭേദവോഹാരേന വുത്തം യഥാ “ദിവാവിഹാരം നിസീദീ”തി, (മ॰ നി॰ ൧.൨൭൭) അദ്ധാനഗമനസങ്ഖാതം **ചാരികം ചരമാനോ,** ചരണം കരോന്തോതി അത്ഥോ. സബ്ബത്ഥകോ ഹി കരഭൂധാതൂനമത്ഥോതി. “അദ്ധാനമഗ്ഗ”ന്തിപി കത്ഥചി പാഠോ, സോ ന സുന്ദരോ. ന ഹി ചാരികാസദ്ദോ മഗ്ഗവാചകോതി. ഇദാനി തം വിഭാഗേന ദസ്സേത്വാ ഇധാധിപ്പേതം നിയമേന്തോ **“ചാരികാ ച നാമേസാ”**തിആദിമാഹ. സാവകാനമ്പി രുള്ഹിവസേന ചാരികായ സമ്ഭവതോ തതോ വിസേസേതി **“ഭഗവതോ”**തി ഇമിനാ. തഥാ ഹി **മജ്ഝിമാഗമട്ഠകഥായം** വുത്തം “ചാരികം ചരമാനോതി ഏത്ഥ കിഞ്ചാപി അയം ചാരികാ നാമ മഹാജനസങ്ഗഹത്ഥം ബുദ്ധാനംയേവ ലബ്ഭതി, ബുദ്ധേ ഉപാദായ പന രുള്ഹിസദ്ദേന സാവകാനമ്പി വുച്ചതി കിലഞ്ജാദീഹി കതബീജനീപി താലവണ്ടം വിയാ”തി. **ദൂരേപീ**തി ഏത്ഥ **പി**-സദ്ദേന, **അപി**-സദ്ദേന വാ നാതിദൂരേപീതി സമ്പിണ്ഡനം തത്ഥാപി ചാരികാസമ്ഭവതോ. **ബോധനേയ്യപുഗ്ഗല**ന്തി ചതുസച്ചപടിവേധവസേന ബോധനാരഹപുഗ്ഗലം. **സഹസാ ഗമന**ന്തി സീഘഗമനം. “മഹാകസ്സപസ്സ പച്ചുഗ്ഗമനാദീസൂ”തി വുത്തമേവ സരൂപതോ ദസ്സേതി **“ഭഗവാ ഹീ”**തിആദിനാ. **പച്ചുഗ്ഗച്ഛന്തോ**തി പടിമുഖം ഗച്ഛന്തോ, പച്ചുട്ഠഹന്തോതി അത്ഥോ. **“തഥാ”**തി ഇമിനാ “തിംസയോജന”ന്തി പദമനുകഡ്ഢതി. **പക്കുസാതി** നാമ **ഗന്ധാരരാജാ. മഹാകപ്പിനോ** നാമ കുക്കുടവതീരാജാ. **ധനിയോ** നാമ കോരണ്ഡസേട്ഠിപുത്തോ ഗോപോ.

ഏവം ധമ്മഗരുതാകിത്തനമുഖേന മഹാകസ്സപപച്ചുഗ്ഗമനാദീനി (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൭൫) ഏകദേസേന ദസ്സേത്വാ ഇദാനി വനവാസിതിസ്സസാമണേരസ്സ വത്ഥും വിത്ഥാരേത്വാ ചാരികം ദസ്സേതും **"ഏകദിവസ"**ന്തിആദി ആരദ്ധം. കോ പനേസ തിസ്സസാമണേരോ നാമ? സാവത്ഥിയം ധമ്മസേനാപതിനോ ഉപട്ഠാകകുലേ ജാതോ മഹാപുഞ്ഞോ "പിണ്ഡപാതദായകതിസ്സോ, കമ്ബലദായകതിസ്സോ"തി ച പുബ്ബേ ലദ്ധനാമോ പച്ഛാ "വനവാസിതിസ്സോ"തി പാകടോ ഖീണാസവസാമണേരോ. വിത്ഥാരോ **ധമ്മപദേ** (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.൭൫ വനവാസീതിസ്സസാമണേരവത്ഥു). ആകാസഗാമീഹി സദ്ധിം ആകാസേനേവ ഗന്തുകാമോ ഭഗവാ **"ഛളഭിഞ്ഞാനം ആരോചേഹീ"**തി അവോച. **തസ്സാ**തി തിസ്സസാമണേരസ്സ. **തന്തി** ഭഗവന്തം സദ്ധിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേന ചീവരം പാരുപന്തം. നോ ഥേരോ നോ ഓരമത്തകോ വതാതി സമ്ബന്ധോ, ഗുണേന ലാമകപ്പമാണികോ നോ ഹോതീതി അത്ഥോ.

അത്തനോ പത്താസനേതി ഭിക്ഖൂനം ആസനപരിയന്തേ. തേസം ഗാമികാനം ദാനപടിസംയുത്തം **മങ്ഗലം വത്വാ.** കസ്മാ പന സദേവകസ്സ ലോകസ്സ മഗ്ഗദേസകോപി സമാനോ ഭഗവാ ഏവമാഹാതി ചോദനം സോധേതും **"ഭഗവാ കിരാ"**തിആദി വുത്തം. **മഗ്ഗദേസകോ**തി നിബ്ബാനമഗ്ഗസ്സ, സുഗതിമഗ്ഗസ്സ വാ ദേസകോ.

തായാതി അരഞ്ഞസഞ്ഞായ. സങ്ഘകമ്മവസേന സിജ്ഝമാനാപി ഉപസമ്പദാ സത്ഥു ആണാവസേന സിജ്ഝനതോ **"ബുദ്ധദായജ്ജം തേ ദസ്സാമീ"**തി വുത്തന്തി വദന്തി. അപരേ പന "അപരിപുണ്ണവീസതിവസ്സസ്സേവ തസ്സ ഉപസമ്പദം അനുജാനന്തോ സത്ഥാ **'ബുദ്ധദായജ്ജം തേ ദസ്സാമീ'**തി അവോചാ"തി വദന്തി. ധമ്മസേനാപതിനാ ഉപജ്ഝായേന **ഉപസമ്പാദേത്വാ,** തതോയേവേസ ധമ്മസേനാപതിനോ സദ്ധിവിഹാരികോതി അട്ഠകഥാസു വുത്തോ. **ധമ്മപദട്ഠകഥായം** പന ധമ്മസേനാപതിആദിഥേരാനം ചത്താലീസഭിക്ഖുസഹസ്സപരിവാരാനം അത്തനോ അത്തനോ പരിവാരേഹി സദ്ധിം പച്ചേകം ഗമനം, ഭഗവതോ ച ഏകകസ്സേവ ഗമനം **ഖുദ്ദകഭാണകാനം** മതേന വുത്തം, ഇധ, പന **മജ്ഝിമാഗമട്ഠകഥായഞ്ച** (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൭൪) അഞ്ഞഥാ ഗമനം **ദീഘഭാണകമജ്ഝിമഭാണകാനം** മതേനാതി ദട്ഠബ്ബം. **അയ**ന്തി മഹാകസ്സപാദീനമത്ഥായ ചാരികാ. യം പന അനുഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ ഭഗവതോ ഗമനം, അയം അതുരിതചാരികാ നാമാതി സമ്ബന്ധോ.

ഇമം പന ചാരികന്തി അതുരിതചാരികം. **മഹാമണ്ഡല**ന്തി മജ്ഝിമദേസപരിയാപന്നേനേവ ബാഹിരിമേന പമാണേന പരിച്ഛിന്നത്താ മഹന്തതരം മണ്ഡലം. **മജ്ഝിമമണ്ഡല**ന്തി ഇതരേസം ഉഭിന്നം വേമജ്ഝേ പവത്തം മണ്ഡലം. **അന്തോമണ്ഡല**ന്തി ഇതരേഹി ഖുദ്ദകം മണ്ഡലം, ഇതരേസം വാ അന്തോഗധത്താ അന്തിമം മണ്ഡലം, അബ്ഭന്തരിമം മണ്ഡലന്തി വുത്തം ഹോതി. കിം പനിമേസം പമാണന്തി ആഹ **"കത്ഥാ"**തിആദി. തത്ഥ നവയോജനസതികതാ മജ്ഝിമദേസപരിയാപന്നവസേനേവ ഗഹേതബ്ബാ തതോ പരം അതുരിതചാരികായ അഗമനതോ. തദുത്തരി ഹി തുരിതചാരികായ ഏവ തഥാഗതോ ഗച്ഛതി, ന അതുരിതചാരികായ. പവാരേത്വാവ ചാരികാചരണം ബുദ്ധാചിണ്ണന്തി വുത്തം **"മഹാപവാരണായ പവാരേത്വാ"**തിആദി. **പാടിപദദിവസേ**തി പഠമകത്തികപുണ്ണമിയാ അനന്തരേ പാടിപദവസേ. **സമന്താ**തി ഗതഗതട്ഠാനസ്സ ചതൂസു പസ്സേസു സമന്തതോ. മഹാജനകായസ്സ

സന്നിപതനതോ **പുരിമം പുരിമം ആഗതാ നിമന്തേതും ലഭന്തി.** തഥാ സന്നിപതനമേവ ദസ്സേതും **“ഇതരേസൂ”**തിആദി വുത്തം. **സമഥവിപസ്സനാ തരുണാ ഹോന്തീ**തി ഏത്ഥ സമഥസ്സ തരുണഭാവോ ഉപചാരസമാധിവസേന, വിപസ്സനായ പന സങ്ഖാരപരിച്ഛേദഞാണം, കങ്ഖാവിതരണഞാണം, സമ്മസനഞാണം, മഗ്ഗാമഗ്ഗഞാണന്തി ചതുന്നം ഞാണാനം വസേന വേദിതബ്ബോ. **തരുണവിപസ്സനാ**തി ഹി തേസം ചതുന്നം ഞാണാനമധിവചനം. **പവാരണാസങ്ഗഹം ദത്വാ**തി അനുമതിദാനവസേന ദത്വാ. **കത്തികപുണ്ണമായ**ന്തി പച്ഛിമകത്തികപുണ്ണമിയം. **“മിഗസിരസ്സ പഠമപാടിപദദിവസേ”**തി ഇദം മജ്ഝിമദേസവോഹാരവസേന മിഗസിരമാസസ്സ പഠമം പാടിപദദിവസം സന്ധായ വുത്തം, ഏതരഹി പവത്തവോഹാരവസേന പന പച്ഛിമകത്തികമാസസ്സ കാളപക്ഖപാടിപദദിവസോ വേദിതബ്ബോ.

അഞ്ഞേനപി കാരണേനാതി ഭിക്ഖൂനം സമഥവിപസ്സനാതരുണഭാവതോ അഞ്ഞേനപി മജ്ഝിമമണ്ഡലേ വേനേയ്യാനം ഞാണപരിപാകാദികാരണേന. **ചതുമാസ**ന്തി ആസള്ഹീപുണ്ണമിയാ പാടിപദതോ യാവ പച്ഛിമകത്തികപുണ്ണമീ, താവ ചതുമാസം. ‘‘സമന്താ യോജനസത’’ന്തിആദിനാ **വുത്തനയേനേവ. വസനം വസ്സം,** വസനകിരിയാ, വുത്ഥം വസിതം വസ്സമസ്സാതി **വുത്ഥവസ്സോ,** തസ്സ. തഥാഗതേന വിനേതബ്ബത്താ **“ഭഗവതോ വേനേയ്യസത്താ”**തി സാമിനിദ്ദേസോ വുത്തോ, കത്തുനിദ്ദേസോ വാ ഏസ. **വേനേയ്യസത്താ**തി ച ചരിതാനുരൂപം വിനേതബ്ബസത്താ. **ഇന്ദ്രിയപരിപാകം ആഗമയമാനോ**തി സദ്ധാദിഇന്ദ്രിയാനം വിമുത്തിപരിപാചനഭാവേന പരിപക്കം പടിമാനേന്തോ. ഫുസ്സമാഘഫഗ്ഗുണചിത്തമാസാനം അഞ്ഞതരമാസസ്സ പഠമദിവസേ നിക്ഖമനതോ മാസനിയമോ ഏത്ഥ ന കതോതി ദട്ഠബ്ബം. തേനാഹ **“ഏകമാസം വാ ദ്വിതിചതുമാസം വാ തത്ഥേവ വസിത്വാ”**തി. **തത്ഥേവാ**തി വസ്സൂപഗമനട്ഠാനേ ഏവ. **“സത്തഹി വാ”**തിആദി ‘‘ഏകമാസം വാ’’തിആദിനാ യഥാക്കമം യോജേതബ്ബം - യദി അപരമ്പി ഏകമാസം തത്ഥേവ വസതി, സത്തഹി മാസേഹി ചാരികം പരിയോസാപേതി. യദി ദ്വിമാസം ഛഹി, യദി തിമാസം പഞ്ചഹി, യദി ചതുമാസം തത്ഥേവ വസതി, ചതൂഹി മാസേഹി ചാരികം പരിയോസാപേതീതി. കസ്മാ പന ചാരികാഗമനന്തി ആസങ്കാനിവത്തനത്ഥം **“ഇതീ”**തിആദി വുത്തം. അതിരേകം ജരാദുബ്ബലോ **ബാള്ഹജിണ്ണോ. തേ കദാ പസ്സിസ്സന്തി,** ന പസ്സിസ്സന്തി ഏവ. **ലോകാനുകമ്പകായാ**തി ലോകാനുകമ്പകായ ഏവ. തേന വുത്തം ‘‘ന ചീവരാദിഹേതൂ’’തി.

ജങ്ഘവിഹാരവസേനാതി ജങ്ഘാഹി വിചരണവസേന, ജങ്ഘാഹി വിചരിത്വാ തത്ഥ തത്ഥ കതിപാഹം നിവസനവസേന വാ. സബ്ബിരിയാപഥസാധാരണഞ്ഹി വിഹാരവചനം. **സരീരഫാസുകത്ഥായാ**തി ഏകസ്മിംയേവ ഠാനേ നിബദ്ധവാസവസേന ഉസ്സന്നധാതുകസ്സ സരീരസ്സ വിചരണേന ഫാസുഭാവത്ഥായ. **അട്ഠുപ്പത്തികാലാഭികങ്ഖനത്ഥായാ**തി അഗ്ഗിക്ഖന്ധോപമസുത്ത (അം॰ നി॰ ൭.൭൨) മഘദേവജാതകാദി (ജാ॰ ൧.൧.൯) ദേസനാനം വിയ ധമ്മദേസനായ അഭികങ്ഖിതബ്ബഅട്ഠുപ്പത്തികാലത്ഥായ, അട്ഠുപ്പത്തികാലസ്സ വാ അഭികങ്ഖനത്ഥായ, അട്ഠുപ്പത്തികാലേ ധമ്മദേസനത്ഥായാതി വുത്തം ഹോതി. **സിക്ഖാപദപഞ്ഞാപനത്ഥായാ**തി സുരാപാനസിക്ഖാപദാദി (പാചി॰ ൩൨൭, ൩൨൮, ൩൨൯) പഞ്ഞാപനേ വിയ സിക്ഖാപദാനം പഞ്ഞാപനത്ഥായ. **ബോധനത്ഥായാ**തി അങ്ഗുലിമാലാദയോ (മ॰ നി॰ ൨.൩൪൭) വിയ **ബോധനേയ്യസത്തേ** ചതുസച്ചബോധനത്ഥായ. **മഹതാ**തി

മഹതിയാ. കഞ്ചി, കതിപയേ വാ പുഗ്ഗലേ ഉദ്ദിസ്സ ചാരികാ **നിബദ്ധചാരികാ.** തദഞ്ഞാ സമ്ബഹുലേ ഉദ്ദിസ്സ ഗാമനിഗമനഗരപടിപാടിയാ ചാരികാ **അനിബദ്ധചാരികാ.** തേനാഹ **"തത്ഥാ"**തിആദി. **യം ചരതീ**തി കിരിയാപരാമസനം.

"ഏസാ ഇധ അധിപ്പേതാ"തി വുത്തമേവ വിത്ഥാരതോ ദസ്സേതും **"തദാ കിരാ"**തിആദി വുത്തം. **ദസസഹസ്സിലോകധാതുയാ**തി ജാതിക്ഖേത്തഭൂതം ദസസഹസ്സചക്കവാളം സന്ധായ വുത്തം. കസ്മാതി ചേ? തത്ഥേവ ഭബ്ബസത്താനം സമ്ഭവതോ. തത്ഥ ഹി സത്തേ ഭബ്ബേ പരിപക്കിന്ദ്രിയേ പസ്സിതും ബുദ്ധഞാണം അഭിനീഹരിത്വാ ഠിതോ ഭഗവാ ഞാണജാലം പത്ഥരതീതി വുച്ചതി, ഇദഞ്ച ദേവബ്രഹ്മാനം വസേന വുത്തം. മനുസ്സാ പന ഇമസ്മിംയേവ ചക്കവാളേ, ഇമസ്മിംയേവ ച സപരിവാരേ ജമ്ബുദീപേ ബോധനേയ്യാ ഹോന്തി. **ബോധനേയ്യബന്ധവേ**തി ബോധനേയ്യസത്തസങ്ഖാതേ ഭഗവതോ ബന്ധവേ. ഗോത്താദിസമ്ബന്ധാ വിയ ഹി സച്ചപടിവേധസമ്ബന്ധാ വേനേയ്യാ ഭഗവതോ ബന്ധവാ നാമാതി. ഗോചരഭാവൂപഗമനം സന്ധായ **"സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണജാലസ്സ അന്തോ പവിട്ഠോ"**തി വുത്തം. ഭഗവാ കിര മഹാകരുണാസമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ തതോ വുട്ഠായ "യേ സത്താ ഭബ്ബാ പരിപക്കഞാണാ, തേ മയ്ഹം ഞാണസ്സ ഉപട്ഠഹന്തൂ"തി ചിത്തം അധിട്ഠായ സമന്നാഹരതി, തസ്സ സഹസമന്നാഹാരാ ഏകോ വാ ദ്വേ വാ സമ്ബഹുലാ വാ തദാ വിനയൂപഗാ വേനേയ്യാ ഞാണസ്സ ആപാഥമാഗച്ഛന്തി, അയമേത്ഥ ബുദ്ധാനുഭാവോ. ഏവമാപാഥഗതാനം പന നേസം ഉപനിസ്സയം പുബ്ബചരിയം, പുബ്ബഹേതും, സമ്പതി വത്തമാനഞ്ച പടിപത്തിം ഓലോകേതി. വേനേയ്യസത്തപരിഗ്ഗണ്ഹനത്ഥഞ്ഹി സമന്നാഹാരേ കതേ പഠമം നേസം വേനേയ്യഭാവേന ഉപട്ഠാനം ഹോതി, അഥ "കിം നു ഖോ ഭവിസ്സതീ"തി സരണഗമനാദിവസേന കഞ്ചി നിപ്ഫത്തിം വീമംസമാനോ പുബ്ബൂപനിസ്സയാദീനി ഓലോകേതി. തേനാഹ **"അഥ ഭഗവാ"**തിആദി. **സോ**തി അമ്ബട്ഠോ. **വാദപടിവാദം കത്വാ**തി "ഏവം നു തേ അമ്ബട്ഠാ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൬൨) മയാ വുത്തവചനസ്സ "യേ ച ഖോ തേ ഭോ ഗോതമ മുണ്ഡകാ സമണകാ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൬൩) പടിവചനം ദത്വാ, **അസബ്ഭിവാക്യ**ന്തി അസപ്പുരിസവാചം, തിക്ഖത്തും ഇബ്ഭവാദനിപാതനവസേന നാനപ്പകാരം സാധുസഭാവായ വാചായ വത്തുമയുത്തം വാക്യം വക്ഖതീതി വുത്തം ഹോതി. **നിബ്ബിസേവന**ന്തി വിഗതതുദനം, മാനദപ്പവസേന അപഗതപരിനിപ്ഫന്ദനന്തി അത്ഥോ.

അവസരിതബ്ബന്തി ഉപഗന്തബ്ബം. തസ്സ ഗാമസ്സ ഇദം നാമമത്തം, കിമേത്ഥ അത്ഥപരിയേസനായാതി വുത്തം **"ഇച്ഛാനങ്ഗലന്തിപി പാഠോ"**തി. "യേന ദിസാഭാഗേനാ"തി കരണനിദ്ദേസാനുരൂപം കരണത്ഥേ ഉപയോഗവചനന്തി ദസ്സേതി **"തേന അവസരീ"**തി ഇമിനാ. "യസ്മിം പദേസേ"തി പന ഭുമ്മനിദ്ദേസാനുരൂപം **"തം വാ അവസരീ"**തി വുത്തം. തദുഭയമേവത്ഥം വിവരതി **"തേന ദിസാഭാഗേനാ"**തിആദിനാ. **ഗതോ**തി ഉപഗതോ, അഗമാസീതി അത്ഥോ. പുന **ഗതോ**തി സമ്പത്തോ, സമ്പാപുണീതി അത്ഥോ. **"ഇച്ഛാനങ്ഗലേ"**തി ഇദം തദാ ഭഗവതോ ഗോചരഗാമനിദസ്സനം, സമീപത്ഥേ ചേതം ഭുമ്മം . **"ഇച്ഛാനങ്ഗലവനസണ്ഡേ"**തി ഇദം പന നിവാസട്ഠാനദസ്സനം, നിപ്പരിയായതോ അധികരണേ ചേതം ഭുമ്മന്തി തദുഭയമ്പി പദം വിസേസത്ഥദസ്സനേന വിവരന്തോ **"ഇച്ഛാനങ്ഗലം ഉപനിസ്സായാ"**തിആദിമാഹ . **"സീലഖന്ധാവാര"**ന്തിആദി

വുത്തനയേന വേനേയ്യഹിതസമപേക്ഖനവസേനേവ ഭഗവതോ വിഹാരദസ്സനം. തഥ ധമ്മരാജസ്സ ഭഗവതോ സബ്ബസോ അധമ്മനിഗ്ഗണ്ഹനപരാ ഏവ പടിപത്തി, സാ ച സീലസമാധിപഞ്ഞാവസേനാതി സീലാദിത്തയസ്സേവ ഗഹണം. **സീലഖന്ധാവാരന്തി** ചക്കവത്തിരഞ്ഞോ ദാരുണ്ട്ഠകാദികതം ഖന്ധാവാരസദിസം സീലസങ്ഖാതം ഖന്ധാവാരം ബന്ധിത്വാ വിഹരതീതി സമ്ബന്ധോ. ദാരുക്ഖന്ധാദീഹി ആസമന്തതോ വരന്തി പരിക്ഖിപന്തി ഏത്ഥാതി ഹി **ഖന്ധാവാരോ** അ-കാരസ്സ ദീഘം കത്വാ, രാജൂനം അചിരനിവാസട്ഠാനം. തഥ പന ഭഗവതോ അചിരനിവസനകിരിയാസമ്ബന്ധമത്തേന ഭയനിവാരണട്ഠേന തംസദിസതായ സീലമ്പി തഥാ വുച്ചതി. **സമാധികോന്തന്തി** സമ്മാസമാധിസങ്ഖാതം മങ്ഗലസത്തിം. **സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപദന്തി** സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസങ്ഖാതം ജയമന്തപദം. **പരിവത്തയമാനോതി** പരിജപ്പമാനോ. **"സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസര"**ന്തിപി പാഠോ, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണവജിരഗ്ഗസരം അപരാപരം സമ്പരിവത്തമാനോതി അത്ഥോ. **യഥാഭിരുചിതേന വിഹാരേനാതി** സബ്ബവിഹാരസാധാരണദസ്സനം, ദിബ്ബവിഹാരാദീസു യേന യേന അത്തനാ അഭിരുചിതേന വിഹാരേന വിഹരതീതി അത്ഥോ.

പോക്ഖരസാതിവത്ഥുവണ്ണനാ

൨൫൬. **മന്തേതി** ഇരുവേദാദിമന്തസത്ഥേ. ഇരുവേദാദയോ ഹി ഗുത്തഭാസിതബ്ബട്ഠേന "മന്താ"തി വുച്ചന്തി. അണ-സദ്ദോ സദ്ദേതി ആഹ **"സജ്ഝായതീ"**തി. ലോകിയാ പന വദന്തി "ബ്രഹ്മുനോ അപച്ചം ബ്രാഹ്മണോ, നാഗമോ, ണത്തം, ദീഘാദീ"തി. കസ്മാ അയമേവ വചനത്ഥോ വുത്തോതി ആഹ **"ഇദമേവാ"**തിആദി. അഥ കേസം ഇതരോ വചനത്ഥോതി ചോദനമപനേതി **"അരിയാ പനാ"**തിആദിനാ. അഥ വാ യം ലോകിയാ വദന്തി "ബ്രഹ്മുനാ ജാതോ ബ്രാഹ്മണോ"തിആദിനിരുത്തിം, തം പടിക്ഖിപിതും ഏവം വുത്തം. "ഇദമേവാ"തി ഹി അവധാരണേന തം പടിക്ഖിപതി. **"ജാതിബ്രാഹ്മണാന"**ന്തി പന ഇമിനാ സദ്ദന്തരേന ദസ്സിതേസു ജാതിബ്രാഹ്മണവിസുദ്ധിബ്രാഹ്മണവസേന ദുവിധേസു ബ്രാഹ്മണേസു വിസുദ്ധിബ്രാഹ്മണാനം നിരുത്തിം ദസ്സേന്തോ **"അരിയാ പനാ"**തിആദിമാഹ. ബഹന്തി പാപേ ബഹി കരോന്തീതി ഹി അരിയാ **ബ്രാഹ്മണാ** നിരുത്തിനയേന. **"തസ്സ കിര കായോ സേതപോക്ഖരസദിസോ"**തി ഇദമേവസ്സ നാമലാഭഹേതുദസ്സനം, സേസം പന തപ്പസങ്ഗേന യഥാവിജ്ജമാനവിസേസദസ്സനമേവ. തേനാഹ **"ഇതി നം പോക്ഖരസദിസത്താ പോക്ഖരസാതീതി സഞ്ജാനന്തീ"**തി. പോക്ഖരേന സദിസോ കായോ യസ്സാതി ഹി **പോക്ഖരസാതീ** നിരുത്തിനയേന . സാതസദ്ദോ വാ സദിസത്ഥോ, പോക്ഖരേന സാതോ സദിസോ കായോ തഥാ, സോ യസ്സാതി **പോക്ഖരസാതീ. സേതപോക്ഖരസദിസോതി** സേതപദുമവണ്ണോ. **ദേവനഗരേതി** ആലകമന്ദാദിദേവപുരേ. **ഉസ്സാപിതരജതതോരണന്തി** ഗമ്ഭീരനേമനിഖാതം അച്ചുഗ്ഗതം രജതമയം ഇന്ദഖീലം . **കാളമേഘരാജീതി** കദാചി ദിസ്സമാനാ കാളഅബ്ഭലേഖാ. **രജതപനാളികാതി** രജതമയതുമ്ബം. **സുവട്ടിതാതി** വട്ടഭാവസ്സ യുത്തട്ഠാനേ സുട്ഠു വട്ടുലാ. കാളവങ്ഗതിലകാദീനമഭാവേന **സുപരിസുദ്ധാ. "അരാജകേ"**തിആദിനാപി സോഭഗ്ഗപ്പത്തഭാവമേവ നിദസ്സേതി.

ഇദാനി അപരമ്പി തസ്സ നാമലാഭഹേതും ദസ്സേന്തോ **"അയം പനാ"**തിആദിമാഹ. തഥ ച **"ഹിമവന്തപദേസേ മഹാസരേ പദുമഗബ്ഭേ**

നിബ്ബത്തീ"തി ഇദമേവസ്സ നാമലാഭഹേതുദസ്സനം. സേസം പന തപ്പസങ്ഗേന തഥാപവത്താകാരദസ്സനമേവ. തേനാഹ **"ഇതി നം പോക്ഖരേ സയിതത്താ പോക്ഖരസാതീതി സഞ്ജാനന്തീ"**തി. പോക്ഖരേ കമലേ സയതീതി ഹി **പോക്ഖരസാതീ,** സാതം വാ വുച്ചതി സമസണ്ഠാനം, പോക്ഖരേ ജാതം സമസണ്ഠാനം തഥാ, തമസ്സത്ഥീതിപി **പോക്ഖരസാതീ**. യം പന ആചരിയേന വുത്തം "ഇമസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ കീദിസോ പുബ്ബയോഗോ, യേന നം ഭഗവാ അനുഗ്ഗണ്ഹിതും തം ഠാനം ഉപഗതോതി ആഹാ"തി, (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൫൫) തദേതം "അയം പനാ"തിആദിവചനം ഏകദേസമേവ സന്ധായ വുത്തം. "സോ തതോ മനുസ്സലോക"ന്തിആദിവചനതോ **ദേവലോകേ നിബ്ബത്തീ**തി ഏത്ഥ അപരാപരം നിബ്ബത്തി ഏവ വുത്താതി ദട്ഠബ്ബം. തഥാരൂപേന കമ്മേന നിബ്ബത്തിമേവ സന്ധായ **"മാതുകുച്ഛിവാസം ജിഗുച്ഛിത്വാ"**തിആദി വുത്തം. **"പദുമഗബ്ഭേ നിബ്ബത്തീ"**തി ഇമിനാ സംസേദജോയേവ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തീതി ദസ്സേതി. **ന പുപ്ഫതീ**തി ന വികസതി. **തേനാ**തി താപസേന. **നാളതോ**തി പുപ്ഫദണ്ഡതോ. സുവണ്ണചുണ്ണേഹി പിഞ്ജരം ഹേമവണ്ണോ യസ്സാതി **സുവണ്ണചുണ്ണപിഞ്ജരോ,** തം, സുവണ്ണചുണ്ണേഹി വികിണ്ണഭാവേന ഹേമവണ്ണന്തി അത്ഥോ. പിഞ്ജരസദ്ദോ ഹി ഹേമവണ്ണപരിയായോതി **സാരത്ഥദീപനിയം** (സാരത്ഥ॰ ടീ॰ ൧.൨൨) വുത്തം. ഏസ നയോ **പദുമരേണുപിഞ്ജര**ന്തി ഏത്ഥാപി. **രജതബിമ്ബക**ന്തി രൂപിയമയരൂപകം. **പടിജഗ്ഗാമീ**തി പോസേമി. **പാര**ന്തി പരിയോസാനം, നിപ്ഫത്തി വാ വുച്ചതി നദീസമുദ്ദാദീനം പരിയോസാനഭൂതം പാരം വിയാതി കത്വാ. പടിസന്ധിപഞ്ഞാസങ്ഖാതേന സഭാവഞാണേന **പണ്ഡിതോ.** ഇതി കത്തബ്ബേസു, വേദേസു വാ വിസാരദപഞ്ഞാസങ്ഖാതേന വേയ്യത്തിയേന **ബ്യത്തോ. അഗ്ഗബ്രാഹ്മണോ**തി ദിസാപാമോക്ഖബ്രാഹ്മണോ. **സിപ്പ**ന്തി വേദസിപ്പം തസ്സേവ പകരണാധിഗതത്താ. **ബ്രഹ്മദേയ്യം അദാസീ**തി വക്ഖമാനനയേന ബ്രഹ്മദേയ്യം കത്വാ അദാസി.

"അജ്ഝാവസതീ"തി ഏത്ഥ **അധി**-സദ്ദോ, **ആ**-സദ്ദോ ച ഉപസഗ്ഗമത്തം, തതോ "ഉക്കട്ഠ"ന്തി ഇദം അജ്ഝാപുബ്ബവസയോഗേ ഭുമ്മത്ഥേ ഉപയോഗവചനം. **അധി**-സദ്ദോ വാ ഇസ്സരിയത്ഥോ, **ആ**-സദ്ദോ മരിയാദത്ഥോ തതോ "ഉക്കട്ഠ"ന്തി ഇദം കമ്മപ്പവചനീയയോഗേ ഭുമ്മത്ഥേ ഉപയോഗവചനന്തി ദസ്സേതി **"ഉക്കട്ഠനാമകേ"**തിആദിനാ. തദേവത്ഥം വിവരിതും **"തസ്സാ"**തിആദി വുത്തം. **"തസ്സ നഗരസ്സ സാമികോ ഹുത്വാ"**തി ഹി "അഭിഭവിത്വാ"തി ഏതസ്സത്ഥവിവരണം, തേനേതം ദീപേതി "സാമിഭാവോ അഭിഭവന"ന്തി. **"യായ മരിയാദായാ"**തിആദി പന ആ-സദ്ദസ്സത്ഥവിവരണം, തേനേതം ദീപേതി "ആസദ്ദോ മരിയാദത്ഥോ, മരിയാദാ ച നാമ യായ തത്ഥ വസിതബ്ബം, സായേവ അപരാധീനതാ"തി. **യായ മരിയാദായാ**തി ഹി യായ അപരാധീനതാസങ്ഖാതായ അനഞ്ഞസാധാരണായ അവത്ഥായാതി അത്ഥോ. **"ഉപസഗ്ഗവസേനാ"**തിആദി പന "ഉക്കട്ഠനാമകേ"തി ഏതസ്സത്ഥവിവരണം, തേനേതം ദീപേതി "സതിപി ഭുമ്മവചനപ്പസങ്ഗേ ധാത്വത്ഥാനുവത്തകവിസേസകഭൂതേഹി ദുവിധേഹിപി ഉപസഗ്ഗേഹി യുത്തത്താ ഉപയോഗവചനമേവേത്ഥ വിഹിത"ന്തി. **"തസ്സ കിരാ"**തിആദി പന അത്ഥാനുഗതസമഞ്ഞാപരിദീപനം. **വത്ഥു** നാമ നഗരമാപനാരഹഭൂമിപ്പദേസോ "ആരാമവത്ഥു, വിഹാരവത്ഥൂ"തിആദീസു വിയ.

ഉക്കാതി ദണ്ഡദീപികാ. **അഗ്ഗഹേസു**ന്തി "അജ്ജ മങ്ഗലദിവസോ, തസ്മാ സുനക്ഖത്തം, തത്ഥാപി അയം സുഖണോ മാ അതിക്കമീ"തി രത്തിവിഭായനം

അനുരക്ഖന്താ, രത്തിയം ആലോകകരണത്ഥായ ഉക്കാ ഠപേത്വാ ഉക്കാസു ജലമാനാസു നഗരസ്സ വത്ഥും അഗ്ഗഹേസും, തേനേതം ദീപേതി - ഉക്കാസു ഠിതാതി **ഉക്കട്ഠാ.** മൂലവിഭുജാദി ആകതിഗണപക്ഖേപേന, നിരുത്തിനയേന വാ ഉക്കാസു വിജ്ജോതയന്തീസു ഠിതാതി **ഉക്കട്ഠാ,** തഥാ ഉക്കാസു ഠിതാസു ഠിതാ ആസീതിപി **ഉക്കട്ഠാതി. മജ്ഝിമാഗമട്ഠകഥായം** പന ഏവം വുത്തം "തഞ്ച നഗരം 'മങ്ഗലദിവസോ സുഖണോ, സുനക്ഖത്തം മാ അതിക്കമീ'തി രത്തിമ്പി ഉക്കാസു ഠിതാസു മാപിതത്താ ഉക്കട്ഠാതിപി വുച്ചതി, ദണ്ഡദീപികാസു ജാലേത്വാ ധാരിയമാനാസു മാപിതത്താതി വുത്തം ഹോതീ"തി, (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.മൂലപരിയായസുത്തവണ്ണനാ) തദപിമിനാ സംസന്ദതി ചേവ സമേതി ച നഗരവത്ഥുപരിഗ്ഗഹസ്സപി നഗരമാപനപരിയാപന്നത്താതി ദട്ഠബ്ബം. അപരേ പന ഭണന്തി "ഭൂമിഭാഗസമ്പത്തിയാ, ഉപകരണസമ്പത്തിയാ, മനുസ്സസമ്പത്തിയാ ച തം നഗരം ഉക്കട്ഠഗുണയോഗതോ **ഉക്കട്ഠാ**തി നാമം ലഭതീ"തി. ലോകിയാ പന വദന്തി "ഉക്കാ ധാരീയതി ഏതസ്സ മാപിതകാലേതി **ഉക്കട്ഠാ,** വണ്ണവികാരോയ"ന്തി, ഇത്ഥിലിങ്ഗവസേന ചായം സമഞ്ഞാ, തേനേവിധ പയോഗോ ദിസ്സതി "യഥാ ച ഭവം ഗോതമോ ഉക്കട്ഠായ അഞ്ഞാനി ഉപാസകകുലാനി ഉപസങ്കമതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൯൮) **മൂലപരിയായസുത്താദീസു** (മ॰ നി॰ ൧.൧) ച "ഏകം സമയം ഭഗവാ ഉക്കട്ഠായം വിഹരതി സുഭഗവനേ സാലരാജമൂലേ"തിആദി. ഏവമേത്ഥ ഹോതു ഉപസഗ്ഗവസേന ഉപയോഗവചനം, കഥം പനേതം സേസപദേസു സിയാതി അനുയോഗേനാഹ **"തസ്സ അനുപയോഗത്താ സേസപദേസൂ"**തി. തത്ഥ **തസ്സാ**തി ഉപസഗ്ഗവസേന ഉപയോഗസഞ്ഞുത്തസ്സ "ഉക്കട്ഠ"ന്തി പദസ്സ. **അനുപയോഗത്താ**തി വിസേസനഭാവേന അനുപയുത്തത്താ. **സേസപദേസൂ**തി "സത്തുസ്സദ"ന്തിആദീസു സത്തസു പദേസു.

കിം നു ഖായം സദ്ദപയോഗോ സദ്ദലക്ഖണാനുഗതോതി ചോദനമപനേതി **"തത്ഥ...പേ॰... പരിയേസിതബ്ബ"**ന്തി ഇമിനാ. **തത്ഥാ**തി ഉപസഗ്ഗവസേന, അനുപയോഗവസേന ച ഉപയോഗവചനന്തി വുത്തേ ദുബ്ബിധേപി വിധാനേ. **ലക്ഖണ**ന്തി ഗഹേണൂപായഞായഭൂതം സദ്ദലക്ഖണം, സുത്തം വാ. **പരിയേസിതബ്ബ**ന്തി സദ്ദസത്ഥേസു വിജ്ജമാനത്താ ഞാണേന ഗവേസിതബ്ബം, ഗഹേതബ്ബന്തി വുത്തം ഹോതി. ഏതേന ഹി സദ്ദലക്ഖണാനുഗതോവായം സദ്ദപയോഗോതി ദസ്സേതി, സദ്ദവിദൂ ച ഇച്ഛന്തി "ഉപഅനുഅധിആഇച്ചാദിപുബ്ബവസയോഗേ സത്തമിയത്ഥേ ഉപയോഗവചനം പാപുണാതി, വിസേസിതബ്ബപദേ ച യഥാവിധിമനുപയോഗോ വിസേസനപദാനം സമാനാധികരണഭൂതാന"ന്തി. തത്ര യദാ അധി-സദ്ദോ, ആ-സദ്ദോ ച ഉപസഗ്ഗമത്തം, തദാ "തതിയാസത്തമീനഞ്ചാ"തി ലക്ഖണേന അജ്ഝാപുബ്ബവസയോഗേ ഉപയോഗവചനം. തഥാ ഹി വദന്തി "സത്തമിയത്ഥേ കാലദിസാസു ഉപാന്വജ്ഝാവസയോഗേ, അധിപുബ്ബസിഠാവസാനം പയോഗേ, തപ്പാനചാരേസു ച ദുതിയാ. **കാലേ** പുബ്ബണ്ഹസമയം നിവാസേത്വാ, ഏകം സമയം ഭഗവാ, കഞ്ചി കാലം പുരേജാതപച്ചയേന പച്ചയോ, ഇമം രത്തിം ചത്താരോ മഹാരാജാനോ. **ദിസായം** പുരിമം ദിസം ധതരട്ഠോ. **ഉപാദിപുബ്ബവസയോഗേ** ഗാമം ഉപവസതി, ഗാമം അനുവസതി, ഗാമം ആവസതി, അഗാരം അജ്ഝാവസതി, **അധിപുബ്ബസിഠാവസാനം പയോഗേ** പഥവിം അധിസേസ്സതി, ഗാമം അധിതിട്ഠതി, ഗാമം അജ്ഝാവസതി. **തപ്പാനചാരേസു** നദിം പിവതി, ഗാമം ചരതി ഇച്ചാദീതി.

യദാ പന അധി-സദ്ദോ ഇസ്സരിയത്ഥോ, ആ-സദ്ദോ ച മരിയാദത്ഥോ, തദാ “കമ്മപ്പവചനീയയുത്തേ”തി ലക്ഖണേന കമ്മപ്പവചനീയയോഗേ ഉപയോഗവചനം. തഥാ ഹി വദന്തി “അനുആദയോ ഉപസഗ്ഗാ, ധീആദയോ നിപാതാ ച കമ്മപ്പവചനീയസഞ്ഞാ ഹോന്തി കിരിയാസങ്ഖാതം കമ്മം പവചനീയം യേസം തേ **കമ്മപ്പവചനീയാ”**തി. സേസപദാനം പന യഥാവിധിമനുപയോഗേ കതരേന ലക്ഖണേന ഉപയോഗവചനന്തി? യഥാവുത്തലക്ഖണേനേവ. യജ്ജേവം തേസമ്പി ആധാരഭാവതോ നാനാധാരതാ സിയാതി? ന, ബഹൂനമ്പി പദാനം നഗരവസേന ഏകത്ഥഭാവതോ. സകത്ഥമത്തഞ്ഹി തേസം നാനാകരണന്തി. അഞ്ഞേ പന സദ്ദവിദൂ ഏവമിച്ഛന്തി “സമാനാധികരണപദാനം പച്ചേകം കിരിയാസമ്ബന്ധനേന വിസേസിതബ്ബപദേന സമാനവചനതാ യഥാ ‘കടം കരോതി, വിപുലം, ദസ്സനീയ’ന്തി ഏത്ഥ ‘കടം കരോതി, വിപുലം കരോതി, ദസ്സനീയം കരോതീ’തി പച്ചേകം കിരിയാസമ്ബന്ധനേന കമ്മത്ഥേയേവ ദുതിയാ”തി, തദേതം വിചാരേതബ്ബം വിസേസനപദാനം സമാനാധികരണാനം കിരിയാസമ്ബജ്ഝനാഭാവതോ. യദാ ഹി കിരിയാസമ്ബജ്ഝനം, തദാ വിസേസനമേവ ന ഹോതീതി.

ഉസ്സദതാ നാമേത്ഥ ബഹുലതാതി വുത്തം **“ബഹുജന”**ന്തി. തം പന ബഹുലതം ദസ്സേതി **“ആകിണ്ണമനുസ്സ”**ന്തിആദിനാ. അരഞ്ഞാദീസു ഗഹേത്വാ പോസേതബ്ബാ **പോസാവനിയാ,** ഏതേന തേസം ധമ്മഭാവം ദസ്സേതി. **ആവിജ്ഝിത്വാ**തി പരിക്ഖിപിത്വാ. ഖണിത്വാ കതാ **പോക്ഖരണീ,** ആബന്ധിത്വാ കതം തളാകം. അച്ഛിന്നൂദകട്ഠാനേയേവ ജലജകുസുമാനി ജാതാനീതി വുത്തം **“ഉദകസ്സ നിച്ചഭരിതാനേവാ”**തി. **ഉദകസ്സാ**തി ച പൂരണകിരിയായോഗേ കരണത്ഥേ സാമിവചനം “മഹന്തേ മഹന്തേ സാണിപസിബ്ബകേ കാരാപേത്വാ ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണസ്സ പൂരാപേത്വാ”തിആദീസു (പാരാ° ൩൪) വിയ. **സഹ ധഞ്ഞേനാതി സധഞ്ഞ**ന്തി നഗരസദ്ദാപേക്ഖായ നപുംസകലിങ്ഗേന വുത്തം, യഥാവാക്യം വാ ഉപയോഗവചനേന. ഏവം സബ്ബത്ഥ. **പുബ്ബണ്ണാപരണ്ണാദിഭേദം ബഹുധഞ്ഞസന്നിചയ**ന്തി ഏത്ഥ **ആദി**സദ്ദേന തദുഭയവിനിമുത്തം അലാബുകുമ്ഭണ്ഡാദിസൂപേയ്യം സങ്ഗണ്ഹാതി. തേനായമത്ഥോ വിഞ്ഞായതി - നയിധ ധഞ്ഞസദ്ദോ സാലിആദിധഞ്ഞവിസേസവാചകോ, പോസനേ സാധുത്തമത്തേന പന നിരവസേസപുബ്ബണ്ണാപരണ്ണസൂപേയ്യവാചകോ, വിരൂപേകസേസവസേന വാ പയുത്തോതി. **ഏത്താവതാ**തി യഥാവുത്തപദത്തയേന. **രാജലീലായാ**തി രാജൂനം വിലാസേന. സമിദ്ധിയാ ഉപഭോഗപരിഭോഗസമ്പുണ്ണഭാവേന സമ്പത്തി **സമിദ്ധിസമ്പത്തി.**

“രാജഭോഗ്ഗ”ന്തി വുത്തേ “കേന ദിന്ന”ന്തി അവസ്സം പുച്ഛിതബ്ബതോ ഏവം വുത്തന്തി ദസ്സേതി **“കേനാ”**തിആദിനാ. രഞ്ഞാ വിയ ഭുഞ്ജിതബ്ബന്തി വാ **രാജഭോഗ്ഗ**ന്തി അട്ഠകഥാതോ അപരോ നയോ. യാവ പുത്തനത്തപനത്തപരമ്പരാ കുലസന്തകഭാവേന രാജതോ ലദ്ധത്താ **“രഞ്ഞോ ദായഭൂത”**ന്തി വുത്തം. “ധമ്മദായാദാ മേ ഭിക്ഖവേ ഭവഥാ”തിആദീസു (മ° നി° ൧.൨൯) വിയ ച **ദായ**സദ്ദോ ദായജ്ജപരിയായോതി ആഹ **“ദായജ്ജന്തി അത്ഥോ”**തി. കഥം ദിന്നത്താ ബ്രഹ്മദേയ്യം നാമാതി ചോദനം പരിഹരതി **“ഛത്തം ഉസ്സാപേത്വാ”**തിആദിനാ. രാജനീഹാരേന പരിഭുഞ്ജിതബ്ബതോ ഹി ഉദ്ധം പരിഭോഗലാഭസ്സ ബ്രഹ്മദേയ്യതാ നാമ നത്ഥി, ഇദഞ്ച തഥാ ദിന്നമേവ, തസ്മാ ബ്രഹ്മദേയ്യം നാമാതി വുത്തം ഹോതി. **ഛേജ്ജഭേജ്ജ**ന്തി

സരീരദണ്ഡധനദണ്ഡാദിഭേദം ദണ്ഡമാഹ. **നദീതിത്ഥപബ്ബതാദീസൂ**തി നദീതിത്ഥപബ്ബതപാദഗാമദ്വാരഅടവിമുഖാദീസു. **സേതച്ഛത്തഗ്ഗഹണേന** സേസരാജകകുധഭണ്ഡമ്പി ഗഹിതം തപ്പമുഖത്താതി വേദിതബ്ബം. **"രഞ്ഞാ ഭുഞ്ജിതബ്ബ"**ന്തേവ വുത്തേ ഇധാധിപ്പേതത്ഥോ ന പാകടോതി **ഹുത്വാ-**സദ്ദഗ്ഗഹണം കതം. തഞ്ഹി സോ രാജകുലതോ അസമുദാഗതോപി രാജാ ഹുത്വാ ഭുഞ്ജിതും ലഭതീതി അയമിധാധിപ്പേതോ അത്ഥോ. ദാതബ്ബന്തി **ദായം,** "രാജദായ"ന്തി ഇമിനാവ രഞ്ഞാ ദിന്നഭാവേ സിദ്ധേ "രഞ്ഞാ പസേനദിനാ കോസലേന ദിന്ന"ന്തി പുന ച വചനം കിമത്ഥിയന്തി ആഹ **"ദായകരാജദീപനത്ഥ"**ന്തിആദി. അസുകേന രഞ്ഞാ ദിന്നന്തി ദായകരാജസ്സ അദീപിതത്താ ഏവം വുത്തന്തി അധിപ്പായോ. ഏത്ഥ ച പഠമനയേ "രാജഭോഗ്ഗ"ന്തി പദേ പുച്ഛാസമ്ഭവതോ ഇദം വുത്തം, ദുതിയനയേ പന "രാജദായ"ന്തി പദേതി അയമ്പി വിസേസോ ദട്ഠബ്ബോ. തത്ഥ അതിബഹുലതായ പുരതോ ഠപനോകാസാഭാവതോ പസ്സേനപി ഓദനസൂപബ്യഞ്ജനാദി ദീയതി ഏതസ്സാതി **പസേനദി,** അലുത്തസമാസവസേന. സോ ഹി രാജാ തണ്ഡുലദോണസ്സ ഓദനമ്പി തദുപിയേന സൂപബ്യഞ്ജനേന ഭുഞ്ജതി. തഥാ ഹി നം ഭുത്തപാതരാസകാലേ സത്ഥു സന്തികമാഗന്ത്വാ ഇതോ ചിതോ ച സമ്പരിവത്തന്തം നിദ്ദായ അഭിഭുയ്യമാനം ഉജുകം നിസീദിതുമസക്കോന്തം ഭഗവാ -

> "മിദ്ധീ യദാ ഹോതി മഹഗ്ഘസോ ച,
> നിദ്ദായിതാ സമ്പരിവത്തസായീ;
> മഹാവരാഹോവ നിവാപപുട്ഠോ,
> പുനപ്പുനം ഗബ്ഭമുപേതി മന്ദോ"തി. (ധം॰ പ॰ ൩൨൫; നേത്തി॰ ൨൬, ൯൦);

ഇമായ ഗാഥായ ഓവദി. ഭാഗിനേയ്യഞ്ച സോ സുദസ്സനം നാമ മാണവം -

> "മനുജസ്സ സദാ സതീമതോ,
> മത്തം ജാനതോ ലദ്ധഭോജനേ;
> തനുകസ്സ ഭവന്തി വേദനാ,
> സണികം ജീരതി ആയുപാലയ"ന്തി. (സം॰ നി॰ ൧.൧൨൪) -

ഇമം ഗാഥം ഭഗവതോ സന്തികേ ഉഗ്ഗഹാപേത്വാ അത്തനോ ഭുഞ്ജന്തസ്സ ഓസാനപിണ്ഡകാലേ ദേവസികം ഭണാപേതി, സോ അപരേന സമയേന തസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥം സല്ലക്ഖേത്വാ പുനപ്പുനം ഓസാനപിണ്ഡപരിഹരണേന നാളികോദനമത്തായ സണ്ഠഹിത്വാ തനുസരീരോ ബലവാ സുഖപ്പത്തോ അഹോസീതി. **ഉദാനട്ഠകഥായം** (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൧൨) പന ഏവം വുത്തം "പച്ചാമിത്തം പരസേനം ജിനാതീതി പസേനദീ"തി. സദ്ദവിദൂപി ഹി ജ-കാരസ്സ ദ-കാരേ ഇദമുദാഹരന്തി. സോ ഹി അത്തനോ ഭാഗിനേയ്യം അജാതസത്തുരാജാനം, പഞ്ചചോരസതാദീനി ച അവരുദ്ധകാനി ജിനാതീതി. കോസലരട്ഠസ്സാധിപതിഭാവതോ **കോസലോ,** തസ്മാ കോസലാധിപതിനാ പസേനദി നാമകേന രഞ്ഞാ ദിന്നന്തി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. നിസ്സട്ഠപരിച്ചത്തതാസങ്ഖാതേന പുന അഗ്ഗഹേതബ്ബഭാവേനേവ ദിന്നത്താ ഇധ **ബ്രഹ്മദേയ്യം** നാമ, ന തു പുരിമനയേ വിയ രാജസങ്ഖേപേന പരിഭുഞ്ജിതബ്ബഭാവേന ദിന്നത്താതി ആഹ **"യഥാ"**തിആദി. നിസ്സട്ഠം ഹുത്വാ,

നിസ്സട്ഠഭാവേന വാ പരിച്ചത്തം **നിസ്സട്ഠപരിച്ചത്തം,** മുത്തചാഗവസേന ചജിതന്തി അത്ഥോ.

സവനം ഉപലബ്ഭോതി ദസ്സേതി **"ഉപലബ്ഭീ"**തി ഇമിനാ, സോ ചായമുപലബ്ഭോ സവനവസേനേവ ജാനനന്തി വുത്തം **"സോതദ്വാരസമ്പത്തവചനനിഗ്ഘോസാനുസാരേന അഞ്ഞാസീ"**തി. സോതദ്വാരാനുസാരവിഞ്ഞാണവീഥിവസേന ജാനനമേവ ഹി ഇധ സവനം തേനേവ "സമണോ ഖലു ഭോ ഗോതമോ"തിആദിനാ വുത്തസ്സത്ഥസ്സ അധിഗതത്താ, ന പന സോതദ്വാരവീഥിവസേന സുതമത്തം തേന തദത്ഥസ്സ അനധിഗതത്താ. അവധാരണഫലത്താ സദ്ദപയോഗസ്സ സബ്ബമ്പി വാക്യം അന്തോഗധാവധാരണം. തസ്മാ തദത്ഥജോതകസദ്ദേന വിനാപി അഞ്ഞത്ഥാപോഹനവസേന അസ്സോസി ഏവ, നാസ്സ കോചി സവനന്തരായോ അഹോസീതി അയമത്ഥോ വിഞ്ഞായതീതി ആഹ **"പദപൂരണമത്തേ നിപാതോ"**തി, അന്തോഗധാവധാരണേപി ച സബ്ബസ്മിം വാക്യേ നീതത്ഥതോ അവധാരണത്ഥം ഖോ-സദ്ദഗ്ഗഹണം "ഏവാ"തി സാമത്ഥിയാ സാതിസയം ഏതദത്ഥസ്സ വിഞ്ഞായമാനത്താതി പഠമവികപ്പോ വുത്തോ, നീതത്ഥതോ അവധാരണേന കോ അത്ഥോ ഏകന്തികോ കതോ, അവധാരിതോ ചാതി വുത്തം **"തത്ഥാ"**തിആദി. അഥ പദപൂരണമത്തേന ഖോ-സദ്ദേന കിം പയോജനന്തി ചോദനമപനേതി **"പദപൂരണേനാ"**തിആദിനാ, അക്ഖരസമൂഹപദസ്സ, പദസമൂഹവാക്യസ്സ ച സിലിട്ഠതാപയോജനമത്തമേവാതി അത്ഥോ. **"അസ്സോസീ"**തി ഹിദം പദം ഖോ-സദ്ദേ ഗഹിതേ തേന ഫുല്ലിതം മണ്ഡിതം വിഭൂസിതം വിയ ഹോന്തം പൂരിതം നാമ ഹോതി, തേന ച പുരിമപച്ഛിമപദാനി സുഖുച്ചാരണവസേന സിലിട്ഠാനി ഹോന്തി, ന തസ്മിം അഗ്ഗഹിതേ, തസ്മാ പദപൂരണമത്തമ്പി പദബ്യഞ്ജനസിലിട്ഠതാപയോജനന്തി വുത്തം ഹോതി. മത്തസദ്ദോ ചേത്ഥ വിസേസനിവത്തിഅത്ഥോ, തേനസ്സ അനത്ഥന്തരദീപനതാ ദസ്സിതാ, **ഏവ**-സദ്ദേന പന പദബ്യഞ്ജനസിലിട്ഠതായ ഏകന്തികതാ.

"സമണോ ഖലൂ"തിആദി യഥാസുതത്ഥനിദസ്സനന്തി ദസ്സേതി **"ഇദാനീ"**തിആദിനാ. **സമിതപാപത്താതി** ഏത്ഥ അച്ചന്തം അനവസേസതോ സവാസനം സമിതപാപത്താതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. ഏവഞ്ഹി ബാഹിരകവീതരാഗസേക്ഖാസേക്ഖപാപസമനതോ ഭഗവതോ പാപസമനം യഥാരഹം വിസേസിതം ഹോതി. തേന വുത്തം **"ഭഗവാ ച അനുത്തരേന അരിയമഗ്ഗേന സമിതപാപോ"**തി. തദേവത്ഥം നിദ്ദേസപാഠേന സാധേതും "**വുത്തഞ്ഹേത**"ന്തിആദിമാഹ. **അസ്സാതി** അനേന ഭിക്ഖുനാ, ഭഗവതാ വാ. **സമിതാതി** സമാപിതാ, സമഭാവം വാ ആപാദയിതാ, അസ്സ വാ സമ്പദാനഭൂതസ്സ സന്താ ഹോന്തീതി അത്ഥോ. അത്ഥാനുഗതാ ചായം ഭഗവതി സമഞ്ഞാതി വുത്തം **"ഭഗവാ ചാ"**തിആദി. **തേനാതി** തഥാ സമിതപാപത്താ. യഥാഭൂതം പവത്തോ **യഥാഭുച്ചം,** തദേവ ഗുണോ, തേന അധിഗതം തഥാ. **"ഖലൂ"**തി ഇദം നേപാതികം ഖലുപച്ഛാഭത്തികപദേ (മി॰ പ॰ ൪.൧.൨) വിയ, ന നാമം, അനേകത്ഥത്താ ച നിപാതാനം അനുസ്സവനത്ഥോവ ഇധാധിപ്പേതോതി ആഹ **"അനുസ്സവനത്ഥേ നിപാതോ"**തി, പരമ്പരസവനഞ്ചേത്ഥ അനുസ്സവനം. **ബ്രാഹ്മണജാതിസമുദാഗത**ന്തി ബ്രാഹ്മണജാതിയാ ആഗതം, ജാതിസിദ്ധന്തി വുത്തം ഹോതി. **ആലപനമത്ത**ന്തി പിയാലപനവചനമത്തം, ന തദുത്തരി അത്ഥപരിദീപനം. പിയസമുദാഹാരാ ഹേതേ "ഭോ"തി വാ "ആവുസോ"തി വാ

''ദേവാനം പിയാ''തി വാ. **ധമ്മപദേ ബ്രാഹ്മണവത്ഥു**പാഠേന, (ധ॰ പ॰ ൩൮൫ ആദയോ) **സുത്തനിപാതേ ച വാസേട്ഠസുത്ത**പദേന ബ്രാഹ്മണജാതിസമുദാഗതാലപനഭാവം സമത്ഥേതും **''വുത്തമ്പി ചേത''**ന്തിആദിമാഹ.

തത്രായമത്ഥോ - സചേ രാഗാദികിഞ്ചനേഹി സകിഞ്ചനോ അസ്സ, സോ ആമന്തനാദീസു ''ഭോ ഭോ''തി വദന്തോ ഹുത്വാ വിചരണതോ ഭോവാദീയേവ നാമ ഹോതി, ന ബ്രാഹ്മണോ. ''അകിഞ്ചനം അനാദാനം, തമഹം ബ്രൂമി ബ്രാഹ്മണ''ന്തി (ധ॰ പ॰ ൩൯൬, സു॰ നി॰ ൬൨൫) സേസഗാഥാപദം. തത്ഥ രാഗാദയോ സത്തേ കിഞ്ചന്തി മദ്ദന്തി പലിബുദ്ധന്തീതി **കിഞ്ചനാനി.** മനുസ്സാ കിര ഗോണേഹി ഖലം മദ്ദാപേന്താ ''കിഞ്ചേഹി കപില, കിഞ്ചേഹി കാളകാ''തി വദന്തി, തസ്മാ കിഞ്ചനസദ്ദോ മദ്ദനത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. യഥാഹ **നിദ്ദേസേ** ''അകിഞ്ചനന്തി രാഗകിഞ്ചനം, ദോസ, മോഹ, മാന, ദിട്ഠി, കിലേസകിഞ്ചനം, ദുച്ചരിതകിഞ്ചനം, യസ്സേതേ കിഞ്ചനാ പഹീനാ സമുച്ഛിന്നാ വൂപസന്താ പടിപ്പസ്സദ്ധാ അഭബ്ബുപ്പത്തികാ ഞാണഗ്ഗിനാ ദഡ്ഢാ, സോ വുച്ചതി അകിഞ്ചനോ''തി (ചൂളനി॰ ൨൩, ൫൨, ൬൦, ൬൪). **ഗോതമോ**തി ഗോത്തവസേന പരികിത്തനം, യം ''ആദിച്ചഗോത്ത''ന്തിപി ലോകേ വദന്തി, **സക്യപുത്തോ**തി പന ജാതിവസേന സാകിയോതി ച തസ്സേവ വേവചനം. വുത്തഞ്ഹേതം **പബ്ബജ്ജാസുത്തേ** -

> ''ആദിച്ചാ നാമ ഗോത്തേന, സാകിയാ നാമ ജാതിയാ;
> തമ്ഹാ കുലാ പബ്ബജിതോമ്ഹി, ന കാമേ അഭിപത്ഥയ''ന്തി. (സു॰ നി॰ ൪൨൩);

തഥാ ചാഹ **''ഗോതമോതി ഭഗവന്തം ഗോത്തവസേന പരികിത്തേതീ''**തിആദി. തത്ഥ ഗം തായതീതി **ഗോത്തം,** ''ഗോതമോ''തി പവത്തമാനം അഭിധാനം, ബുദ്ധിഞ്ച ഏകംസികവിസയതായ രക്ഖതീതി അത്ഥോ. യഥാ ഹി ബുദ്ധി ആരമ്മണഭൂതേന അത്ഥേന വിനാ ന വത്തതി, ഏവം അഭിധാനം അഭിധേയ്യഭൂതേന, തസ്മാ സോ ഗോത്തസങ്ഖാതോ അത്ഥോ താനി രക്ഖതീതി വുച്ചതി, ഗോ-സദ്ദോ ചേത്ഥ അഭിധാനേ, ബുദ്ധിയഞ്ച വത്തതി. തഥാ ഹി വദന്തി -

> ''ഗോ ഗോണേ ചേന്ദ്രിയേ ഭുമ്യം, വചനേ ചേവ ബുദ്ധിയം;
> ആദിച്ചേ രസ്മിയഞ്ചേവ, പാനീയേപി ച വത്തതേ;
> തേസു അത്ഥേസു ഗോണേ ഥീ, പുമാ ച ഇതരേ പുമാ''തി.

തത്ഥ ''ഗോസു ദുയ്ഹമാനാസു ഗതോ, ഗോപഞ്ചമോ''തിആദീസു ഗോസദ്ദോ ഗോണേ വത്തതി. ''ഗോചരോ''തിആദീസു ഇന്ദ്രിയേ. ''ഗോരക്ഖ''ന്തിആദീസു ഭൂമിയം. തഥാ ഹി **സുത്തനിപാതട്ഠകഥായ വാസേട്ഠസുത്തസംവണ്ണനായം** വുത്തം ''ഗോരക്ഖന്തി ഖേത്തരക്ഖം, കസികമ്മന്തി വുത്തം ഹോതി. പഥവീ ഹി 'ഗോ'തി വുച്ചതി, തപ്പഭേദോ ച ''ഖേത്ത''ന്തി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൬൧൯-൬൨൫). ''ഗോത്തം നാമ ദ്വേ ഗോത്താനി ഹീനഞ്ച ഗോത്തം, ഉക്കട്ഠഞ്ച ഗോത്ത''ന്തിആദീസു (പാചി॰ ൧൫) വചനേ, ബുദ്ധിയഞ്ച വത്തതി. ''ഗോഗോത്തം ഗോതമം നമേ''തി പോരാണകവിരചനായ ആദിച്ചേ, ആദിച്ചബന്ധും ഗോതമം സമ്മാസമ്ബുദ്ധം നമാമീതി ഹി അത്ഥോ, ''ഉണ്ഹഗൂ''തിആദീസു രസ്മിയം, ഉണ്ഹാ ഗാവോ രസ്മിയോ ഏതസ്സാതി ഹി

ഉണ്ഹഗു, സൂരിയോ. ''ഗോസീതചന്ദന''ന്തിആദീസു (അം നിം ടീം ൧.ർൻ) പാനീയേ , ഗോസങ്ഖാതം പാനീയം വിയ സീതം, തദേവ ചന്ദനം തഥാ. തസ്മിഞ്ഹി ഉദ്ധനതോ ഉദ്ധരിതപക്കുഥിതതേലസ്മിം പക്ഖിത്തേ തങ്ഖണഞ്ഞേവ തം തേലം സീതലം ഹോതീതി. ഏതേസു പന അത്ഥേസു ഗോണേ വത്തമാനോ ഗോ-സദ്ദോ യഥാരഹം ഇത്ഥിലിങ്ഗോ ചേവ പുല്ലിങ്ഗോ ച, സേസേസു പന പുല്ലിങ്ഗോയേവ.

കിം പനേതം ഗോത്തം നാമാതി? അഞ്ഞകുലപരമ്പരായ അസാധാരണം തസ്സ കുലസ്സ ആദിപുരിസസമുദാഗതം തംകുലപരിയാപന്നസാധാരണം സാമഞ്ഞരൂപന്തി ദട്ഠബ്ബം. സാധാരണമേവ ഹി ഇദം തംകുലപരിയാപന്നാനം സാധാരണതോ ച സാമഞ്ഞരൂപം. തഥാ ഹി തംകുലേ ജാതാ സുദ്ധോദനമഹാരാജാദയോപി ''ഗോതമോ'' ത്വേവ വുച്ചന്തി, തേനേവ ഭഗവാ അത്തനോ പിതരം സുദ്ധോദനമഹാരാജാനം ''അതിക്കന്തവരാ ഖോ ഗോതമ തഥാഗതാ''തി (മഹാവം ൧൦൫) അവോച, വേസ്സവണോപി മഹാരാജാ ഭഗവന്തം ''വിജ്ജാചരണസമ്പന്നം, ബുദ്ധം വന്ദാമ ഗോതമ''ന്തി, (ദീം നിം ൩.൨൭൭) ആയസ്മാപി വങ്ഗീസോ ആയസ്മന്തം ആനന്ദം ''സാധു നിബ്ബാപനം ബ്രൂഹി, അനുകമ്പായ ഗോതമാ''തി (സം നിം ൧.൨൧൨). ഇധ പന ഭഗവന്തമേവ. തേനാഹ ''ഭഗവന്തം ഗോത്തവസേന പരികിത്തേതീ''തി. **തസ്മാ**തി യഥാവുത്തമത്ഥത്തയം പച്ചാമസതി. ഏത്ഥ ച **''സമണോ''**തി ഇമിനാ സരിക്ഖകജനേഹി ഭഗവതോ ബഹുമതഭാവോ ദസ്സിതോ തബ്ബിസയസമിതപാപതാപരികിത്തനതോ, **''ഗോതമോ''**തി ഇമിനാ ലോകിയജനേഹി തബ്ബിസയഉളാരഗോത്തസമ്ഭൂതതാപരികിത്തനതോ.

സക്യസ്സ സുദ്ധോദനമഹാരാജസ്സ പുത്തോ **സക്യപുത്തോ,** ഇമിനാ പന ഉച്ചാകുലപരിദീപനം ഉദിതോദിതവിപുലഖത്തിയകുലസമ്ഭൂതതാപരികിത്തനതോ. സബ്ബഖത്തിയാനഞ്ഹി ആദിഭൂതമഹാസമ്മതമഹാരാജതോ പട്ഠായ അസമ്ഭിന്നം ഉളാരതമം സക്യരാജകുലം. യഥാഹ -

> ''മഹാസമ്മതരാജസ്സ, വംസജോ ഹി മഹാമുനി;
> കപ്പാദിസ്മിഞ്ഹി രാജാസി, മഹാസമ്മതനാമകോ''തി. (മഹാവംസേ ദുതിയപരിച്ഛേദേ പഠമഗാഥാ);

കഥം സദ്ധാപബ്ബജിതഭാവപരിദീപനന്തി ആഹ **''കേനചീ''**തിആദി. പരിജിയനം പരിഹായനം **പാരിജുഞ്ഞം,** പരിജിരതീതി വാ **പരിജിണ്ണോ,** തസ്സ ഭാവോ **പാരിജുഞ്ഞം,** തേന. ഞാതിപാരിജുഞ്ഞഭോഗപാരിജുഞ്ഞാദിനാ കേനചി പാരിജുഞ്ഞേന പരിഹാനിയാ അനഭിഭൂതോ അനജ്ഝോത്ഥടോ ഹുത്വാ പബ്ബജിതോതി അത്ഥോ. തദേവ പരിയായന്തരേന വിഭാവേതും **''അപരിക്ഖീണംയേവ തം കുലം പഹായാ''**തി വുത്തം. **അപരിക്ഖീണ**ന്തി ഹി ഞാതിപാരിജുഞ്ഞഭോഗപാരിജുഞ്ഞാദിനാ കേനചി പാരിജുഞ്ഞേന അപരിക്ഖയം. **സദ്ധായ പബ്ബജിതോ**തി സദ്ധായ ഏവ പബ്ബജിതോ. ഏവഞ്ഹി ''കേനചീ''തിആദിനാ നിവത്തിതവചനം സൂപപന്നം ഹോതി. നനു ച ''സക്യകുലാ പബ്ബജിതോ''തി ഇദം ഉച്ചാകുലാ പബ്ബജിതഭാവപരിദീപനമേവ സിയാ തദത്ഥസ്സേവ വിഞ്ഞായമാനത്താ, ന സദ്ധാപബ്ബജിതഭാവപരിദീപനം തദത്ഥസ്സ അവിഞ്ഞായമാനത്താതി? ന ഖോ പനേവം ദട്ഠബ്ബം മഹന്തം ഞാതിപരിവട്ടം, മഹന്തഞ്ച ഭോഗക്ഖന്ധം പഹായ സദ്ധാപബ്ബജിതഭാവസ്സ

അത്ഥതോ സിദ്ധത്താ. തഥാ ഹി ലോകനാഥസ്സ അഭിജാതിയം തസ്സ കുലസ്സ ന കിഞ്ചി പാരിജുഞ്ഞം, അഥ ഖോ വുഡ്ഢിയേവ, തതോ തസ്സ സമിദ്ധതമഭാവോ ലോകേ പാകടോ പഞ്ഞാതോ ഹോതി, തസ്മാ "സക്യകുലാ പബ്ബജിതോ"തി എത്തകേയേവ വുത്തേ തഥാ സമിദ്ധതമം കുലം പഹായ സദ്ധാപബ്ബജിതഭാവോ സിദ്ധോയേവാതി, ഇമം പരിഹാരം "കേനചി പാരിജുഞ്ഞേനാ"തിആദിനാ വിഭാവേതീതി ദട്ഠബ്ബം. **തതോ പര**ന്തി "കോസലേസു ചാരികം ചരമാനോ"തിആദിവചനം.

"സാധു ധമ്മരുചി രാജാ, സാധു പഞ്ഞാണവാ നരോ;
സാധു മിത്താനമദുബ്ഭോ, പാപസ്സാകരണം സുഖ"ന്തി. ആദീസു -

വിയ സാധുസദ്ദോ ഇധ സുന്ദരത്ഥോതി ആഹ **"സുന്ദരം ഖോ പനാ"**തി. **ഖോ**തി അവധാരണത്ഥേ നിപാതോ, **പനാ**തി പക്ഖന്തരത്ഥേ. ഏവം സാത്ഥകതാവിഞ്ഞാപനത്ഥഞ്ഹി സംവണ്ണനായമേതേസം ഗഹണം. **സുന്ദര**ന്തി ച ഭദ്ദകം, ഭദ്ദകതാ ച പസ്സന്താനം ഹിതസുഖാവഹഭാവേനാതി വുത്തം **"അത്ഥാവഹം സുഖാവഹ"**ന്തി. **അത്ഥോ** ചേത്ഥ ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥവസേന തിവിധം ഹിതം **സുഖ**മ്പി തഥേവ തിവിധം സുഖം.

തഥാരൂപാനന്തി താദിസാനം, അയം സദ്ദതോ അത്ഥോ. അത്ഥമത്തം പന ദസ്സേതും **"ഏവരൂപാന"**ന്തി വുത്തം. യാദിസേഹി ച ഗുണേഹി ഭഗവാ സമന്നാഗതോ ചതുപ്പമാണികസ്സ ലോകസ്സ സബ്ബകാലമ്പി-അച്ചന്തായ-സദ്ധായ-പസാദനീയോ തേസം യഥാഭൂതസഭാവത്താ, താദിസേഹി ഗുണേഹി സമന്നാഗതഭാവം സന്ധായ "തഥാരൂപാനം അരഹത"ന്തി വുത്തന്തി ദസ്സേന്തോ **"യഥാരൂപോ"**തിആദിമാഹ. **ലദ്ധസദ്ധാന**ന്തി ലദ്ധസദ്ദഹാനം, പരജനസ്സ സദ്ധം പടിലഭന്താനന്തി വുത്തം ഹോതി. **ലദ്ധസദ്ദാന**ന്തി വാ പടിലദ്ധകിത്തിസദ്ദാനം, ഏതേന "അരഹത"ന്തി പദസ്സ അരഹന്താനന്തി അത്ഥോ, അരഹന്തസമഞ്ഞായ ച പാകടഭാവോ ദസ്സിതോ, അപിച "യഥാരൂപോ സോ ഭവം ഗോതമോ"തി ഇമിനാ "തഥാരൂപാന"ന്തി പദസ്സ അനിയമവസേന അത്ഥം ദസ്സേത്വാ സരൂപനിയമവസേനപി ദസ്സേതും **"യഥാഭുച്ചഗുണാധിഗമേന ലോകേ അരഹന്തോതി ലദ്ധസദ്ധാന"**ന്തി വുത്തം, ഇദമ്പി ഹി "തഥാരൂപാന"ന്തി പദസ്സേവ അത്ഥദസ്സനം, അയമേവ ച നയോ ആചരിയേഹി അധിപ്പേതോ ഇധ **ടീകായം,** (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൫൫) **സാരത്ഥദീപനിയഞ്ച** തഥേവ വുത്തത്താ. "യഥാരൂപാ തേ ഭവന്തോ അരഹന്തോ"തി അവത്വാ "യഥാരൂപോ സോ ഭവം ഗോതമോ"തി വചനം ഭഗവതിയേവ ഗരുഗാരവവസേന "തഥാരൂപാനം അരഹത"ന്തി പുഥുവചനനിദ്ദിട്ഠഭാവവിഞ്ഞാപനത്ഥം . അത്തനി, ഗരൂസു ച ഹി ബഹുവചനം ഇച്ഛന്തി സദ്ദവിദൂ. **"യഥാഭുച്ച…പേ॰… അരഹത"**ന്തി ഇമിനാ ച ധമ്മപ്പമാണാനം, ലൂഖപ്പമാണാനഞ്ച സത്താനം ഭഗവതോ പസാദാവഹതം യഥാരുതതോ ദസ്സേതി അരഹന്തഭാവസ്സ തേസഞ്ഞേവ യഥാരഹം വിസയത്താ, തംദസ്സനേന പന ഇതരേസമ്പി രൂപപ്പമാണഘോസപ്പമാണാനം പസാദാവഹതാ ദസ്സിതായേവ തദവിനാഭാവതോതി ദട്ഠബ്ബം.

പസാദസോമ്മാനീതി പസന്നാനി, സീതലാനി ച, പസാദവസേന വാ സീതലാനി, അനേന പസന്നമനതം ദസ്സേതി. "ദസ്സന"ന്തി വുത്തേപി തദുത്തരി കത്തബ്ബതാസമ്ഭവതോ അയം സമ്ഭാവനത്ഥോ ലബ്ഭതീതി ആഹ **"ദസ്സനമത്തമ്പി സാധു ഹോതീ"**തി. ഇതരഥാ ഹി "ദസ്സനഞ്ഞേവ സാധു, ന

തദുത്തരി കരണ”ന്തി അനധിപ്പേതത്ഥോ ആപജ്ജതി, സമ്ഭാവനത്ഥോ ചേത്ഥ പി-സദ്ദോ, അപി-സദ്ദോ വാ ലുത്തനിദ്ദിട്ഠോ. “ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേതീ”തി എത്ഥ ഇതി-സദ്ദോ “അബ്ഭുഗ്ഗതോ”തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധമുപഗതോ, തസ്മാ അയം “സാധു ഹോതീ”തി ഇധ ഇതി-സദ്ദോ “ബ്രാഹ്മണോ പോക്ഖരസാതീ അമ്ബട്ഠം മാണവം ആമന്തേസീ”തി ഇമിനാ സമ്ബജ്ഝിതബ്ബോ, “അജ്ഝാസയം കത്വാ”തി ച പാഠസേസോ തദത്ഥസ്സ വിഞ്ഞായമാനത്താ. യസ്സ ഹി അത്ഥോ വിഞ്ഞായതി, സദ്ദോ ന പയുജ്ജതി, സോ “പാഠസേസോ”തി വുച്ചതി, ഇമമത്ഥം വിഭാവേന്തോ ആഹ **“ദസ്സനമത്തമ്പി സാധു ഹോതീതി ഏവം അജ്ഝാസയം കത്വാ”**തി. **മൂലപണ്ണാസകേ ചൂളസീഹനാദസുത്തട്ഠകഥായ** (മം᳚ നി᳚ അട്ഠ᳚ ൧.൧൪൦) ആഗതം **കോസിയസകുണവത്ഥു** ചേത്ഥ കഥേതബ്ബം.

അമ്ബട്ഠമാണവകഥാവണ്ണനാ

൨൫൬. “അജ്ഝായകോ”തി ഇദം പഠമപകതിയാ ഗരഹാവചനമേവ, ദുതിയപകതിയാ പസംസാവചനം കത്വാ വോഹരന്തി യഥാ തം “പുരിസോ നരോ”തി ദസ്സേതും **അഗ്ഗഞ്ഞസുത്ത**പദ (ദീ᳚ നി᳚ ൩.൧൩൨) മുദാഹടം. തത്ഥ **ഇമേ**തി ഝായകനാമേന സമഞ്ഞിതാ ജനാ. **ന ഝായന്തീ**തി പണ്ണകുടീസു ഝാനം ന അപ്പേന്തി ന നിപ്ഫാദേന്തി, ഗാമനിഗമസാമന്തം ഓസരിത്വാ വേദഗന്ഥേ കരോന്താവ അച്ഛന്തീതി അത്ഥോ. തം പനേതേസം ബ്രാഹ്മണഝായകസങ്ഖാതം പഠമദുതിയനാമം ഉപാദായ തതിയമേവ ജാതന്തി ആഹ **“അജ്ഝായകാത്വേവ തതിയം അക്ഖരം ഉപനിബ്ബത്ത”**ന്തി, **അക്ഖര**ന്തി ച നിരുത്തി സമഞ്ഞാ. സാ ഹി തസ്മിംയേവ നിരുള്ഹഭാവേന അഞ്ഞത്ഥ അസഞ്ചരണതോ “അക്ഖര”ന്തി വുച്ചതി. **മന്തേ പരിവത്തേതീ**തി വേദേ സജ്ഝായതി, പരിയാപുണാതീതി അത്ഥോ. ഇധ ഹി അധിആപുബ്ബഇ-സദ്ദവസേന പദസന്ധി, ഇതരത്ഥ പന ഝേ-സദ്ദവസേന. **മന്തേ ധാരേതീ**തി യഥാഅധീതേ മന്തേ അസമ്മുള്ഹേ കത്വാ ഹദയേ ഠപേതി.

ആഥബ്ബണവേദോ പരൂപഘാതകരത്താ സാധൂനമപരിഭോഗോതി കത്വാ **“ഇരുവേദയജുവേദസാമവേദാന”**ന്തി വുത്തം. തത്ഥ ഇച്ചന്തേ ഥോമീയന്തേ ദേവാ ഏതായാതി **ഇരു** ഇച-ധാതുവസേന ച-കാരസ്സ ര-കാരം കത്വാ, ഇത്ഥിലിങ്ഗോയം . യജ്ജന്തേ പുജ്ജന്തേ ദേവാ അനേനാതി **യജു** പുന്നപുംസകലിങ്ഗവസേന. സോയന്തി അന്തം കരോന്തി, സായന്തി വാ തനും കരോന്തി പാപമനേനാതി **സാമം** സോ-ധാതുപക്ഖേ ഓ-കാരസ്സ ആ-കാരം കത്വാ. വിദന്തി ധമ്മം, കമ്മം വാ ഏതേഹീതി **വേദാ,** തേ ഏവ **മന്താ** “സുഗതിയോപി മുനന്തി, സുയ്യന്തി ച ഏതേഹീ”തി കത്വാ. പഹരണം സങ്ഘട്ടനം **പഹതം,** ഓട്ഠാനം പഹതം തഥാ, തസ്സ കരണവസേന, ഓട്ഠാനി ചാലേത്വാ പഗുണഭാവകരണവസേന പാരം ഗതോ, ന അത്ഥവിഭാവനവസേനാതി വുത്തം ഹോതി. **പാരഗൂ**തി ച നിച്ചസാപേക്ഖതായ കിതന്തസമാസോ.

“സഹ നിഘണ്ടുനാ”തിആദിനാ യഥാവാക്യം വിഭത്യന്തവസേന നിബ്ബചനദസ്സനം. **നിഘണ്ടുരുക്ഖാദീന**ന്തി **നിഘണ്ടു** നാമ രുക്ഖവിസേസോ, തദാദികാനമത്ഥാനന്തി അത്ഥോ, ഏതേന നിഘണ്ടുരുക്ഖപരിയായം ആദിം കത്വാ തപ്പമുഖേന സേസപരിയായാനം തത്ഥ ദസ്സിതത്താ സോ ഗന്ഥോ നിഘണ്ടു നാമ യഥാ തം “പാരാജികകണ്ഡോ, കുസലത്തികോ”തി അയമത്ഥോ ദസ്സിതോ ഇമിനാ യഥാരുതമേവ തദത്ഥസ്സ അധിഗതത്താ. ആചരിയാ പന ഏവം വദന്തി

“വചനീയവാചകഭാവേന അത്ഥം, സദ്ദഞ്ച നിഖഡതി ഭിന്ദതി വിഭജ്ജ ദസ്സേതീതി **നിഖണ്ഡു,** സോ ഏവ ഖ-കാരസ്സ ഘ-കാരം കത്വാ **‘നിഘണ്ഡൂ**’തി വുത്തോ”തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൫൬), തദേതം അട്ഠകഥാനയതോ അഞ്ഞനയദസ്സനന്തി ഗഹേതബ്ബം. ഇതരഥാ ഹി സോ അട്ഠകഥായ വിരോധോ സിയാ, വിചാരേതബ്ബമേതം. അക്ഖരചിന്തകാ പന ഏവമിച്ഛന്തി “തഥ തഥാഗതാനി നാമാനി നിസ്സേസതോ ഘടേന്തി രാസിം കരോന്തി ഏത്ഥാതി **നിഘണ്ടു** നിഗ്ഗഹിതാഗമേനാ”തി. **വേവചനപ്പകാസകന്തി** പരിയായസദ്ദദീപകം, ഏകേകസ്സ അത്ഥസ്സ അനേകപരിയായവചനവിഭാവകന്തി അത്ഥോ. നിദസ്സനമത്തഞ്ചേതം അനേകേസമ്പി അത്ഥാനം ഏകസദ്ദവചനീയതാവിഭാവനവസേനപി തസ്സ ഗന്ഥസ്സ പവത്തത്താ. കോ പനേസോതി? ഏതരഹി നാമലിങ്ഗാനുസാസനരതനമാലാഭിധാനപ്പദീപികാദി. വചീഭേദാദിലക്ഖണാ കിരിയാ കപ്പീയതി ഏതേനാതി **കിരിയാകപ്പോ,** തഥേവ വിവിധം കപ്പീയതി ഏതേനാതി **വികപ്പോ,** കിരിയാകപ്പോ ച സോ വികപ്പോ ചാതി **കിരിയാകപ്പവികപ്പോ.** സോ ഹി വണ്ണപദസമ്ബന്ധപദത്ഥാദിവിഭാഗതോ ബഹുവികപ്പോതി കത്വാ “കിരിയാകപ്പവികപ്പോ”തി വുച്ചതി, സോ ച ഗന്ഥവിസേസോയേവാതി വുത്തം **“കവീനം ഉപകാരാവഹം സത്ഥ”**ന്തി, ചതുന്നമ്പി കവീനം കവിഭാവസമ്പദാഭോഗസമ്പദാദിപയോജനവസേന ഉപകാരാവഹോ ഗന്ഥോതി അത്ഥോ . കോ പനേസോതി? കബ്യബന്ധനവിധിവിധായകോ കബ്യാലങ്കാരഗീതാസുബോധാലങ്കാരാദി. ഇദം പന മൂലകിരിയാകപ്പഗന്ഥം സന്ധായ വുത്തം. സോ ഹി മഹാവിസയോ സതസഹസ്സഗാഥാപരിമാണോ, യം “നയചരിയാദിപകരണ”ന്തിപി വദന്തി. വചനത്ഥതോ പന കിടയതി ഗമേതി ഞാപേതി കിരിയാദിവിഭാഗന്തി **കേടുഭം** കിട-ധാതുതോ അഭപച്ചയവസേന, അ-കാരസ്സ ച ഉകാരോ. അഥ വാ കിരിയാദിവിഭാഗം അനവസേസപരിയാദാനതോ കിടേന്തോ ഗമന്തോ ഓഭേതി പൂരേതീതി **കേടുഭം** കിട-സദ്ദൂപപദഉഭധാതുവസേന. അപിച കിടന്തി ഗച്ഛന്തി കവയോ ബന്ധേസു കോസല്ലമേതേനാതി **കേടുഭം,** പുരിമനയേനേവേത്ഥ പദസിദ്ധി. ഠാനകരണാദിവിഭാഗതോ, നിബ്ബചനവിഭാഗതോ ച അക്ഖരാ പഭേദീയന്തി ഏതേനാതി **അക്ഖരപ്പഭേദോ,** തം പന ഛസു വേദങ്ഗേസു പരിയാപന്നം പകരണദ്വയമേവാതി വുത്തം **“സിക്ഖാ ച നിരുത്തി ചാ”**തി. തത്ഥ സിക്ഖന്തി അക്ഖരസമയമേതായാതി **സിക്ഖാ,** അകാരാദിവണ്ണാനം ഠാനകരണപയതനപടിപാദകസത്ഥം. നിച്ഛയേന, നിസ്സേസതോ വാ ഉത്തി **നിരുത്തി,** വണ്ണാഗമവണ്ണവിപരിയായാദിലക്ഖണം. വുത്തഞ്ച -

> “വണ്ണാഗമോ വണ്ണവിപരിയായോ,
> ദ്വേ ചാപരേ വണ്ണവികാരനാസാ;
> ധാതുസ്സ അത്ഥാതിസയേന യോഗോ,
> തദുച്ചതേ പഞ്ചവിധാ നിരുത്തീ”തി. (പാരാ॰ അട്ഠ॰
> ൧.വേരഞ്ജകണ്ഡവണ്ണനാ; വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൪൮; മഹാനി॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൦);

ഇധ പന തബ്ബസേന അനേകധാ നിബ്ബചനപരിദീപകം സത്ഥം ഉത്തരപദലോപേന “നിരുത്തീ”തി അധിപ്പേതം നിബ്ബചനവിഭാഗതോപി അക്ഖരപഭേദഭാവസ്സ ആചരിയേഹി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൫൬) വുത്തത്താ, തമന്തരേന നിബ്ബചനവിഭാഗസ്സ ച ബ്യാകരണങ്ഗേന സങ്ഗഹിതത്താ. ബ്യാകരണം, നിരുത്തി ച ഹി പച്ചേകമേവ വേദങ്ഗം യഥാഹു -

“കപ്പോ ബ്യാകരണം ജോതി-സത്ഥം സിക്ഖാ നിരുത്തി ച;
ഛന്ദോവിചിതി ചേതാനി, വേദങ്ഗാനി വദന്തി ഛാ”തി.

തസ്മാ ബ്യാകരണങ്ഗേന അസങ്കരഭൂതമേവ നിരുത്തിനയേന നിബ്ബചനമിധാധിപ്പേതം, ന ഛസു ബ്യഞ്ജനപദേസു വിയ തദുഭയസാധാരണനിബ്ബചനം വേദങ്ഗവിസയത്താതി വേദിതബ്ബം. അയം പനേത്ഥ **മഹാനിദ്ദേസട്ഠകഥായ** (മഹാനി॰ അട്ഠ॰ ൫൦) ആഗതനിരുത്തിനയവിനിച്ഛയോ . തത്ഥ ഹി “നക്ഖത്തരാജാരിവ താരകാന”ന്തി (ജാ॰ ൧.൧.൧൧, ൨൫) ഏത്ഥ ര-കാരാഗമോ വിയ അവിജ്ജമാനസ്സ അക്ഖരസ്സ ആഗമോ **വണ്ണാഗമോ** നാമ. ഹിംസനത്താ “ഹിംസോ”തി വത്തബ്ബേ “സീഹോ”തി പരിവത്തനം വിയ വിജ്ജമാനാനമക്ഖരാനം ഹേട്ഠുപരിയവസേന പരിവത്തനം **വണ്ണവിപരിയായോ** നാമ. “നവഛന്നകേദാനി ദിയ്യതീ”തി (ജാ॰ ൧.൩.൮൮) ഏത്ഥ അ-കാരസ്സ ഏ-കാരാപജ്ജനം വിയ അഞ്ഞക്ഖരസ്സ അഞ്ഞക്ഖരാപജ്ജനം **വണ്ണവികാരോ** നാമ. “ജീവനസ്സ മൂതോ ജീവനമൂതോ”തി വത്തബ്ബേ “ജീമൂതോ”തി വ-കാര ന-കാരാനം വിനാസോ വിയ വിജ്ജമാനക്ഖരാനം വിനാസോ **വണ്ണവിനാസോ** നാമ. “ഫരുസാഹി വാചാഹി പകുബ്ബമാനോ, ആസജ്ജ മം ത്വം വദസേ കുമാരാ”തി (ജാ॰ ൧.൧൦.൮൫) ഏത്ഥ “പകുബ്ബമാനോ”തി പദസ്സ അഭിഭവമാനോതി അത്ഥപടിപാദനം വിയ തത്ഥ തത്ഥ യഥായോഗം വിസേസത്ഥപടിപാദനം **ധാതൂനമത്ഥാതിസയേന യോഗോ** നാമാതി.

യഥാവുത്തപ്പഭേദാനം തിണ്ണം വേദാനം അയം ചതുത്ഥോയേവ സിയാ, അഥ കേന സദ്ധിം പഞ്ചമോതി ആഹ **“ആഥബ്ബണവേദം ചതുത്ഥം കത്വാ”**തി. **ആഥബ്ബണവേദോ** നാമ ആഥബ്ബണവേദികേഹി വിഹിതോ പരൂപഘാതകരോ മന്തോ, സോ പന ഇതിഹാസപഞ്ചമഭാവപ്പകാസനത്ഥം ഗണിതതാമത്തേന ഗഹിതോ, ന സരൂപവസേന, ഏവഞ്ച കത്വാ **“ഏതേസ”**ന്തി പദസ്സ തേസം തിണ്ണം വേദാനന്ത്വേവ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. തഞ്ഹി “തിണ്ണം വേദാന”ന്തി ഏതസ്സ വിസേസനന്തി. **ഇതിഹ അസാ**തി ഏവം ഇധ ലോകേ അഹോസി **“ആസാ”**തിപി കത്ഥചി പാഠോ, സോയേവത്ഥോ. **ഇഹ** ഠാനേ **ഇതി** ഏവം, ഇദം വാ കമ്മം, വത്ഥും വാ **ആസ** ഇച്ഛാഹീതിപി അത്ഥോ. തസ്സ ഗന്ഥസ്സ മഹാവിസയതാദീപനത്ഥഞ്ചേത്ഥ വിച്ഛാവചനം, ഇമിനാ “ഇതിഹാസാ”തി വചനേന പടിസംയുത്തോ **ഇതിഹാസോ** തദ്ധിതവസേനാതി അത്ഥം ദസ്സേതി. ഇതിഹ ആസ, ഇതിഹ ആസാ”തി ഈദിസവചനപടിസംയുത്തോ **ഇതിഹാസോ** നിരുത്തിനയേനാതി അത്ഥദസ്സനന്തിപി വദന്തി. അക്ഖരചിന്തകാ പന ഏവമിച്ഛന്തി “ഇതിഹ-സദ്ദോ പാരമ്പരിയോപദേസേ ഏകോവ നിപാതോ, അസതി വിജ്ജതീതി **അസോ,** ഇതിഹ അസോ ഏതസ്മിന്തി **ഇതിഹാസോ** സമാസവസേനാ”തി, തേസം മതേ **“ഇതിഹ അസാ”**തി ഏത്ഥ ഏവം പാരമ്പരിയോപദേസോ അസ വിജ്ജമാനോ അഹോസീതി അത്ഥോ. **“പുരാണകഥാസങ്ഖാതോ”**തി ഇമിനാ തസ്സ ഗന്ഥവിസേസഭാവമാഹ, ഭാരതനാമകാനം ദ്വേഭാതികരാജൂനം യുദ്ധകഥാ, രാമരഞ്ഞോ സീതാഹരണകഥാ, നരസീഹരാജുപ്പത്തികഥാതി ഏവമാദിപുരാണകഥാസങ്ഖാതോ ഭാരതപുരാണരാമപുരാണനരസീഹപുരാണാദിഗന്ഥോ ഇതിഹാസോ നാമാതി വുത്തം ഹോതി. **“തേസം ഇതിഹാസപഞ്ചമാനം വേദാന”**ന്തി ഇമിനാ യഥാവാക്യം “തിണ്ണം വേദാന”ന്തി ഏത്ഥ വിസേസനഭാവം ദസ്സേതി.

പജ്ജതി അത്ഥോ എതേനാതി **പദം,** നാമാഖ്യാതോപസഗ്ഗനിപാതാദിവസേന അനേകവിഭാഗം വിഭത്തിയന്തപദം. തദപി ബ്യാകരണേ ആഗതമേവാതി വുത്തം **“തദവസേസ”**ന്തി, പദതോ അവസേസം പകതിപച്ചയാദിസദ്ദലക്ഖണഭൂതന്തി അത്ഥോ. തം തം സദ്ദം, തദത്ഥഞ്ച ബ്യാകരോതി ബ്യാചിക്ഖതി എതേനാതി **ബ്യാകരണം,** വിസേസേന വാ ആകരീയന്തേ പകതിപച്ചയാദയോ അഭിനിപ്ഫാദീയന്തേ എത്ഥ, അനേനാതി വാ **ബ്യാകരണം,** സാധുസദ്ദാനമന്വാഖ്യായകം **മുദ്ധബോധബ്യാകരണ സാരസ്സതബ്യാകരണ പാണിനീബ്യാകരണചന്ദ്രബ്യാകരണാദി** അധുനാപി വിജ്ജമാനസത്ഥം. **അധീയതീ**തി അജ്ഝായതി. **വേദേതീ**തി പരേസം വാചേതി. **ച**-സദ്ദോ അത്ഥദ്വയസമുച്ചിനനത്ഥോ, വികപ്പനത്ഥോ വാ അത്ഥന്തരസ്സ വികപ്പിതത്താ. വിചിത്രാ ഹി തദ്ധിതവുത്തി. **പദകോ**തി ബ്യാകരണേസു ആഗതപദകോസല്ലം സന്ധായ വുത്തം, **വേയ്യാകരണോ**തി തദവസിട്ഠപകതിപച്ചയാദിസദ്ദവിധികോസല്ലന്തി ഇമസ്സത്ഥസ്സ വിഞ്ഞാപനത്ഥം പദദ്വയസ്സ ഏകതോ അത്ഥവചനം. എസാ ഹി ആചരിയാനം പകതി, യദിദം യേന കേനചി പകാരേന അത്ഥന്തരവിഞ്ഞാപനം. അയം **അട്ഠകഥാ**തോ അപരോ നയോ - തേ ഏവ വേദേ പദസോ കായതീതി **പദകോ**തി. തത്ഥ **പദസോ**തി ഗജ്ജബന്ധപജ്ജബന്ധപദേന. **കായതീ**തി കഥേതി യഥാ “ജാതക”ന്തി, ഇമിനാ വേദകാരകസമത്ഥതം ദസ്സേതി. ഏവഞ്ഹി “അജ്ഝായകോ”തിആദീഹി ഇമസ്സ വിസേസോ പാകടോ ഹോതീതി.

ആയതിം ഹിതം ബാലജനസങ്ഖാതോ ലോകോ ന യതതി ന ഈഹതി അനേനാതി **ലോകായതം.** തഞ്ഹി ഗന്ഥം നിസ്സായ സത്താ പുഞ്ഞകിരിയായ ചിത്തമ്പി ന ഉപ്പാദേന്തി, ലോകാ വാ ബാലജനാ ആയതന്തി ഉസ്സഹന്തി വാദസ്സാദേന എത്ഥാതി **ലോകായതം.** അഞ്ഞമഞ്ഞവിരുദ്ധം, സഗ്ഗമോക്ഖവിരുദ്ധം വാ തനോന്തി എത്ഥാതി **വിതണ്ഡോ** ഡ-പച്ചയവസേന, ന-കാരസ്സ ച ണ-കാരം കത്വാ, വിരുദ്ധേന വാദദണ്ഡേന താളേന്തി വാദിനോ എത്ഥാതി **വിതണ്ഡോ** തഡി-ധാതുവസേന, നിഗ്ഗഹീതാഗമഞ്ച കത്വാ. അദേസമ്പി യം നിസ്സായ വാദീനം വാദോ പവത്തോ, തം തേസം ദേസതോപി ഉപചാരവസേന വുച്ചതി യഥാ “ചക്ഖും ലോകേ പിയരൂപം സാതരൂപം, എത്ഥേസാ തണ്ഹാ പഹീയമാനാ പഹീയതി, എത്ഥ നിരുജ്ഝമാനാ നിരുജ്ഝതീ”തി, (ദീ॰ നി॰ ൨.൪൦൧; മ॰ നി॰ ൧.൧൩൩; വിഭ॰ ൨൪) വിസേസേന വാ പണ്ഡിതാനം മനം തഡേന്തി ചാലേന്തി എതേനാതി **വിതണ്ഡോ,** തം വദന്തി, സോ വാദോ വാ എതേസന്തി **വിതണ്ഡവാദാ,** തേസം സത്ഥം തഥാ. ലക്ഖണദീപകസത്ഥം ഉത്തരപദലോപേന, തദ്ധിതവസേന വാ **ലക്ഖണ**ന്തി ദസ്സേതി **“ലക്ഖണദീപക”**ന്തിആദിനാ. ലക്ഖീയതി ബുദ്ധഭാവാദി അനേനാതി **ലക്ഖണം,** നിഗ്രോധബിമ്ബതാദി. തേനാഹ **“യേസം വസേനാ”**തിആദി. **ദ്വാദസസഹസ്സഗന്ഥപമാണ**ന്തി എത്ഥ ഭാണവാരപ്പമാണാദീസു വിയ ബാത്തിംസക്ഖരഗന്ഥോവ അധിപ്പേതോ. വുത്തഞ്ഹി -

“അട്ഠക്ഖരാ ഏകപദം, ഏകാ ഗാഥാ ചതുപ്പദം;
ഗാഥാ ചേകാ മതോ ഗന്ഥോ, ഗന്ഥോ ബാത്തിംസതക്ഖരോ”തി.

ദ്വാദസഹി ഗുണിതസഹസ്സബാത്തിംസക്ഖരഗന്ഥപ്പമാണന്തി അത്ഥോ. **യത്ഥാതി** യസ്മിം ലക്ഖണസത്ഥേ, ആധാരേ ചേതം ഭുമ്മം യഥാ “രുക്ഖേ സാഖാ”തി. സോളസ ച സഹസ്സഞ്ച **സോളസസഹസ്സം,**

സോളസാധികസഹസ്സഗാഥാപരിമാണാതി അത്ഥോ. ഏവഞ്ഹി ആധാരാധേയ്യവചനം സൂപപന്നം ഹോതീതി. പധാനവസേന ബുദ്ധാനം ലക്ഖണദീപനതോ **ബുദ്ധമന്താ നാമ.** പച്ചേകബുദ്ധാദീനമ്പി ഹി ലക്ഖണം തത്ഥ ദീപിതമേവ. തേന വുത്തം **"യേസം വസേനാ"**തിആദി.

"അനൂനോ പരിപൂരകാരീ"തി അത്ഥമത്തദസ്സനം, സദ്ദതോ പന അധിഗതമത്ഥം ദസ്സേതും **"അവയോ ന ഹോതീ"**തി വുത്തം. കോ പനേസ അവയോതി അനുയോഗമപനേതി **"അവയോ നാമാ"**തിആദിനാ. അയമേത്ഥാധിപ്പായോ - യോ താനി സന്ധാരേതും സക്കോതി, സോ "വയോ"തി വുച്ചതി. യോ പന ന സക്കോതി, സോ അവയോ നാമ. യോ ച അവയോ ന ഹോതി, സോ "ദ്വേ പടിസേധാ പകതിയത്ഥഗമകാ"തി ഞായേന വയോ ഏവാതി. വയതീതി ഹി **വയോ,** ആദിമജ്ഝപരിയോസാനേസു കത്ഥചിപി അപരികിലമന്തോ അവിത്ഥായന്തോ തേ ഗന്ഥേ സന്താനേ പണേതി ബ്യവഹരതീതി അത്ഥോ. അയം പന **വിനയട്ഠകഥാനയോ** (പാരാ° വ്വ്) - **അനവയോ**തി അനു അവയോ, സന്ധിവസേന ഉ-കാരലോപോ, അനു അനു അവയോ അനൂനോ, പരിപുണ്ണസിപ്പോതി അത്ഥോ. **വയോ**തി ഹി ഹാനി "ആയവയോ"തിആദീസു വിയ, നത്ഥി ഏതസ്സ യഥാവുത്തഗന്ഥേസു വയോ ഊനതാതി **അവയോ,** അനു അനു അവയോ **അനവയോ**തി.

"അനുഞ്ഞാതോ"തി പദസ്സ കമ്മസാധനവസേന, "പടിഞ്ഞാതോ"തി പദസ്സ ച കത്തുസാധനവസേന അത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"ആചരിയേനാ"**തിആദിമാഹ. **അസ്സാ**തി അമ്ബട്ഠസ്സ. പാളിയം "യമഹം ജാനാമി, തം ത്വം ജാനാസീ"തി ഇദം അനുജാനനാകാരദസ്സനം, "യം ത്വം ജാനാസി, തമഹം ജാനാമീ"തി ഇദം പന പടിജാനനാകാരദസ്സനന്തി ദസ്സേതി **"യം അഹ"**ന്തിആദിനാ. **"ആമ ആചരിയാ"**തി ഹി യഥാഗതം പടിജാനനവചനമേവ അത്ഥവസേന വുത്തം. **യന്തി** തേവിജ്ജകം പാവചനം. **തസ്സാ**തി ആചരിയസ്സ. പടിവചനദാനമേവ പടിഞ്ഞാ തഥാ, തായ സയമേവ **പടിഞ്ഞാതോ**തി അത്ഥോ. **"സകേ"**തിആദി അനുജാനനപടിജാനനാധികാരദസ്സനം. അദേസസ്സപി ദേസമിവ കപ്പനാമത്തേനാതി വുത്തം **"കതരസ്മി"**ന്തിആദി. സസ്സ അത്തനോ സന്തകം സകം. ആചരിയാനം പരമ്പരതോ, പരമ്പരഭൂതേഹി വാ ആചരിയേഹി ആഗതം **ആചരിയകം.** തിസ്സോ വിജ്ജാ, താസം സമൂഹോ **തേവിജ്ജകം,** വേദത്തയം. പധാനം വചനം, പകട്ഠാനം വാ അട്ഠകാദീനം വചനം **പാവചനം.**

൨൭൭. ഇദാനി യേനാധിപ്പായേന ബ്രാഹ്മണോ പോക്ഖരസാതീ അമ്ബട്ഠം മാണവം ആമന്തേത്വാ "അയം താതാ"തിആദിവചനമബ്രവി, തദധിപ്പായം വിഭാവേന്തോ **"ഏസ കിരാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഉഗ്ഗതസ്സാ**തി പുബ്ബേ പാകടസ്സ കിത്തിമതോ പോരാണജനസ്സ. **ബഹൂ ജനാ**തി പൂരണകസ്സപാദയോ സന്ധായ വുത്തം. **ഏകച്ച**ന്തി ഖത്തിയാദിജാതിമന്തം, ലോകസമ്മതം വാ **ജനം. ഗരൂ**തി ഭാരിയം, അത്താനം തതോ മോചേത്വാ അപഗമനമത്തമ്പി ദുക്കരം ഹോതി, പഗേവ തദുത്തരി കരണന്തി വുത്തം ഹോതി. **അനത്ഥോ** നാമ തഥാപഗമനാദിനാ നിന്ദാബ്യാരോസഉപാരമ്ഭാദി.

"അബ്ഭുഗ്ഗതോ"തി ഏത്ഥ അഭിസദ്ദയോഗേന **ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനത്ഥവസേനേവ** "ഗോതമ"ന്തി **ഉപയോഗവചനം** . "തം ഭവന്തം, തഥാ സന്തംയേവാ"തി പദേസുപി തസ്സ അനുപയോഗത്താ തദത്ഥവസേനേവാതി ദസ്സേതി **"തസ്സ ഭോതോ"**തിആദിനാ. തേനാഹ **"ഇധാപീ"**തിആദി. **തഥാ സന്തോയേവാ**തി

യേനാകാരേന അരഹതാദിനാ സദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗതോ, തേനാകാരേന സന്തസ്സ ഭൂതസ്സ ഏവ തസ്സ ഭവതോ ഗോതമസ്സ സദ്ദോ യദി വാ അബ്ഭുഗ്ഗതോതി അത്ഥോ. അപിച **തം ഭവന്തം ഗോതമം തഥാ സന്തംയേവാ**തി ഏകസ്സപി അത്ഥസ്സ ദ്വിക്ഖത്തും സമ്ബന്ധഭാവേന വചനം സാമഞ്ഞവിസിട്ഠതാപരികപ്പനേന അത്ഥവിസേസവിഞ്ഞാപനത്ഥം, തസ്മാ "തസ്സ ഭോതോ ഗോതമസ്സാ"തി സാമഞ്ഞസമ്ബന്ധഭാവേന വിച്ഛിന്ദിത്വാ "തഥാ സതോയേവാ"തി വിസേസസമ്ബന്ധഭാവേന യോജേതബ്ബം. **യദി**-സദ്ദോ ചേത്ഥ സംസയത്ഥോ ദ്വിന്നമ്പി അത്ഥാനം സംസയിതബ്ബത്താ. **വാ**-സദ്ദോ ച വികപ്പനത്ഥോ തേസു ഏകസ്സ വികപ്പേതബ്ബത്താ. സദ്ദവിദൂ പന ഏവം വദന്തി - "ഇമസ്സ വചനം സച്ചം വാ യദി വാ മുസാ"തിആദീസു വിയ യദി-സദ്ദോ വാ-സദ്ദോ ച ഉഭോപി വികപ്പത്ഥായേവ. യദി-സദ്ദോപി ഹി "യം യദേവ പരിസം ഉപസങ്കമതി യദി ഖത്തിയപരിസം യദി ബ്രാഹ്മണപരിസ"ന്തിആദീസു (അം᳚ നി᳚ ൮.൬൯) വാ-സദ്ദത്ഥോ ദിസ്സതി. "അപ്പം വസ്സസതം ആയു, ഇദാനേതരഹി വിജ്ജതീ"തിആദീസു വിയ ച ഇധ സമാനത്ഥസദ്ദപയോഗോതി. പാളിയം **"യദി വാ നോ തഥാ"**തി ഇദമ്പി "സന്തംയേവ സദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗതോ"തി ഇമിനാ സമ്ബജ്ഝിത്വാ യഥാവുത്തനയേനേവ യോജേതബ്ബം. നനു "ഗോതമ"ന്തി പദേയേവ ഉപയോഗവചനം സിയാ, ന ഏത്ഥാതി ചോദനായ **"ഇധാപീ"**തിആദി വുത്തം, തസ്സ അനുപയോഗത്താ, വിച്ഛിന്ദിത്വാ സമ്ബന്ധവിസേസഭാവേന യോജേതബ്ബത്താ വാ ഇധാപി ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനത്ഥവസേനേവ ഉപയോഗവചനം നാമാതി വുത്തം ഹോതി. ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനം അത്ഥോ യസ്സ തഥാ, അഭിസദ്ദോ, ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനമേവ വാ അത്ഥോ തഥാ, സോയേവത്ഥോ. യദഗ്ഗേന ഹി സദ്ദയോഗോ ഹോതി, തദഗ്ഗേന അത്ഥയോഗോപീതി.

൨൫൬. **ഭോതി** അത്തനോ ആചരിയം ആലപതി. യഥാ-സദ്ദം സാത്ഥകം കത്വാ സഹ പാഠസേസേന യോജേതും **"യഥാ സക്കാ"**തിആദി വുത്തം. **സോതി** ഭഗവാ. പുരിമനയേ ആകാരത്ഥജോതനയഥാ-സദ്ദയോഗ്യതോ കഥന്തി പുച്ഛാമത്തം, ഇധ പന തദയോഗ്യതോ **"ആകാരപുച്ഛാ"**തി വുത്തം. ബാഹിരകസമയേ ആചരിയമ്ഹി ഉപജ്ഝായസമുദാചാരോതി ആഹ **"അഥ നം ഉപജ്ഝായോ"**തി, ഉപജ്ഝായസഞ്ഞിതോ ആചരിയബ്രാഹ്മണോതി അത്ഥോ.

കാമഞ്ച മന്തോ, ബ്രഹ്മം, കപ്പോതി തിബ്ബിധോ വേദോ, തഥാപി അട്ഠകാദി വുത്തം പധാനഭൂതം മൂലം **മന്തോ,** തദത്ഥവിവരണമത്ഥം **ബ്രഹ്മം,** തത്ഥ വുത്തനയേന യഞ്ഞകിരിയാവിധാനം **കപ്പോതി** മന്തസ്സേവ പധാനഭാവതോ, ഇതരേസഞ്ച തന്നിസ്സയേനേവ ജാതത്താ മന്തഗ്ഗഹണേന ബ്രഹ്മകപ്പാനമ്പി ഗഹണം സിദ്ധമേവാതി ദസ്സേതി **"തീസു വേദേസൂ"**തി ഇമിനാ. **മന്തോതി** ഹി അട്ഠകാദീഹി ഇസീഹി വുത്തമൂലവേദസ്സേവ നാമം, **വേദോതി** സബ്ബസ്സ, തസ്മാ "വേദേസൂ"തി വുത്തേ സബ്ബേസമ്പി ഗഹണം സിജ്ഝതീതി വേദിതബ്ബം. **ലക്ഖണാനീ**തി ലക്ഖണദീപകാനി മന്തപദാനി. പജ്ജഗജ്ജബന്ധപവേസനവസേന **പക്ഖിപിത്വാ. ബ്രാഹ്മണവേസേനേവാ**തി വേദവാചകബ്രാഹ്മണലിങ്ഗേനേവ. **വേദേ**തി മഹാപുരിസലക്ഖണമന്തേ. **മഹേസക്ഖാ സത്താ**തി മഹാപുഞ്ഞവന്തോ പണ്ഡിതസത്താ. ജാനിസ്സന്തി ഇതി മനസി കത്വാ വാചേന്തീതി സമ്ബന്ധോ. **തേനാ**തി തഥാ വാചനതോ. **പുബ്ബേ**തി "തഥാഗതോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ"തി വത്തബ്ബകാലതോ പഭുതി തഥാഗതസ്സ ധരമാനകാലേ. അജ്ഝായിതബ്ബവാചേതബ്ബഭാവേന **ആഗച്ഛന്തി** പാകടാ ഭവന്തി. ഏകഗാഥാദ്വിഗാഥാദിവസേന **അനുക്കമേന അന്തരധായന്തി.** ന കേവലം

ലക്ഖണമന്തായേവ, അഥ ഖോ അഞ്ഞേപി വേദാ ബ്രാഹ്മണാനം അഞ്ഞാണഭാവേന അനുക്കമേന അന്തരധായന്തി ഏവാതി ആചരിയേന (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൫൭) വുത്തം.

ബുദ്ധഭാവപത്ഥനാ **പണിധി,** പാരമീസമ്ഭരണം **സമാദാനം,** കമ്മസ്സകതാദിപഞ്ഞാ **ഞാണം.** ''പണിധിമഹതോ സമാദാനമഹതോതിആദിനാ പച്ചേകം മഹന്തസദ്ദോ യോജേതബ്ബോ''തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൫൭) ആചരിയേന വുത്തം. ഏവഞ്ച സതി കരുണാ ആദി യേസം സദ്ധാസീലാദീനം തേ **കരുണാദയോ,** തേ ഏവ ഗുണാ **കരുണാദിഗുണാ,** പണിധി ച സമാദാനഞ്ച ഞാണഞ്ച കരുണാദിഗുണാ ച, തേഹി മഹന്തോ **പണിധിസമാദാനഞാണകരുണാദിഗുണമഹന്തോ**തി നിബ്ബചനം കാതബ്ബം. ഏവഞ്ഹി ദ്വന്ദതോപരത്താ മഹന്തസദ്ദോ പച്ചേകം യോജീയതീതി. അപിച പണിധി ച സമാദാനഞ്ച ഞാണഞ്ച കരുണാ ച, തമാദി യേസം തേ തഥാ, തേയേവ ഗുണാ, തേഹി മഹന്തോതി നിബ്ബചനേനപി അത്ഥോ സൂപപന്നോ ഹോതി, പണിധിമഹന്തതാദി ചസ്സ ബുദ്ധവംസ (ബു॰ വം॰ ൻ ആദയോ) ചരിയാപിടകാദി (ചരിയാ॰ ൧ ആദയോ) വസേന വേദിതബ്ബോ. **മഹാപദാനസുത്തട്ഠകഥായം** പന ''മഹാപുരിസസ്സാതി ജാതിഗോത്തകുലപദേസാദിവസേന മഹന്തസ്സ പുരിസസ്സാ''തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൩) വുത്തം. തത്ഥ ''ഖത്തിയോ, ബ്രാഹ്മണോ''തി ഏവമാദി **ജാതി.** ''കോണ്ഡഞ്ഞോ, ഗോതമോ''തി ഏവമാദി **ഗോത്തം.** ''പോണികാ, ചിക്ഖല്ലികാ, സാകിയാ, കോലിയാ''തി ഏവമാദി **കുലപദേസോ,** തദേതം സബ്ബമ്പി ഇധ ആദിസദ്ദേന സങ്ഗഹിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഏവഞ്ഹി സതി ''ദ്വേയേവ ഗതിയോ ഭവന്തീ''തി ഉഭിന്നം സാധാരണവചനം സമത്ഥിതം ഹോതീതി.

നിട്ഠാതി നിപ്ഫത്തിയോ സിദ്ധിയോ. നന്വായം ഗതി-സദ്ദോ അനേകത്ഥോ, കസ്മാ നിട്ഠായമേവ വുത്തോതി ആഹ''**കാമഞ്ചായ''**ന്തിആദി. **ഭവഭേദേ**തി നിരയാദിഭവവിസേസേ. സോ ഹി സുചരിതദുച്ചരിതകമ്മേന സത്തേഹി ഉപപജ്ജനവസേന ഗന്തബ്ബാതി **ഗതി.** ഗച്ഛതി പവത്തതി ഏത്ഥാതി **ഗതി,** നിവാസട്ഠാനം. ഗമതി യഥാസഭാവം ജാനാതീതി **ഗതി.** പഞ്ഞാ, ഗമനം ബ്യാപനം **ഗതി,** വിസ്സടഭാവോ, സോ പന ഇതോ ച ഏത്തോ ച ബ്യാപേത്വാ ഠിതതാവ. ഗമനം നിപ്ഫത്തനം **ഗതി,** നിട്ഠാ , അജ്ഝാസയപടിസരണത്ഥാപി നിദസ്സനനയേന ഗഹിതാ. തഥാ ഹേസ ''ഇമേസം ഖോ അഹം ഭിക്ഖൂനം സീലവന്താനം കല്യാണധമ്മാനം നേവ ജാനാമി ആഗതിം വാ ഗതിം വാ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൫൦൮) ഏത്ഥ അജ്ഝാസയേ വത്തതി, ''നിബ്ബാനം അരഹതോ ഗതീ''തി (പരി॰ ൩൩൯) ഏത്ഥ പടിസരണേ, പരായണേ അപസ്സയേതി അത്ഥോ. ഗച്ഛതി യഥാരുചി പവത്തതീതി **ഗതി,** അജ്ഝാസയോ. ഗച്ഛതി അവചരതി, അവചരണവസേന വാ പവത്തതി ഏത്ഥാതി **ഗതി,** പടിസരണം. സബ്ബസങ്ഖതവിസഞ്ഞുത്തസ്സ ഹി അരഹതോ നിബ്ബാനമേവ പടിസരണം, ഇധ പന നിട്ഠായം വത്തതീതി വേദിതബ്ബോ തദഞ്ഞേസമവിസയത്താ.

നനു ഭിന്നം നിപ്ഫത്തീനം നിമിത്തഭൂതാനി ലക്ഖണാനി വിസദിസാനേവ, അഥ കസ്മാ ''യേഹി സമന്നാഗതസ്സാ''തിആദിനാ തേസം സദിസഭാവോ വുത്തോതി ചോദനാലേസം ദസ്സേത്വാ സോധേന്തോ **''തത്ഥ കിഞ്ചാപീ''**തിആദിമാഹ. സമാനേപി നിഗ്രോധബിമ്ബതാദിലക്ഖണഭാവേ അത്ഥേവ കോചി നേസം വിസേസോതി ദസ്സേതും **''ന തേഹേവ ബുദ്ധോ**

ഹോതീ”തി വുത്തം. “യഥാ ഹി ബുദ്ധാനം ലക്ഖണാനി സുവിസദാനി, സുപരിബ്യത്താനി, പരിപുണ്ണാനി ച ഹോന്തി, **ന** ഏവം ചക്കവത്തീന”ന്തി അയം പന വിസേസോ **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന** (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൨.൨൧൭) പകാസിതോ. ജായന്തി ഭിന്നേസുപി അത്ഥേസു അഭിന്നധീസദ്ദാ ഏതായാതി **ജാതി,** ലക്ഖണഭാവമത്തം. വുത്തഞ്ഹി -

> “സബലാദീസു ഭിന്നേസു, യായ വത്തന്തുഭിന്നധീ;
> സദ്ദാ സാ ജാതിരേസാ ച, മാലാസുത്തമിവന്വിതാ”തി.

തസ്മാ ലക്ഖണതാമത്തേന സമാനഭാവതോ വിസദിസാനിപി താനിയേവ ചക്കവത്തിനിപ്ഫത്തിനിമിത്തഭൂതാനി ലക്ഖണാനി സദിസാനി വിയ കത്വാ താനി ബുദ്ധനിപ്ഫത്തിനിമിത്തഭൂതാനി ലക്ഖണാനി നാമാതി ഇദം വചനം വുച്ചതീതി അത്ഥോ. അധിആപുബ്ബവസയോഗേ ഭുമ്മത്ഥേ ഉപയോഗവചനന്തി ആഹ **“അഗാരേ വസതീ”**തി **ചതൂഹി അച്ഛരിയധമ്മേഹീ**തി അഭിരൂപതാ, ദീഘായുകതാ, അപ്പാബാധതാ, ബ്രാഹ്മണഗഹപതികാനം പിയമനാപതാതി ഇമേഹി ചതൂഹി അച്ഛരിയസഭാവഭൂതാഹി ഇദ്ധീഹി. യഥാഹ -

> “രാജാ ആനന്ദ, മഹാസുദസ്സനോ ചതൂഹി ഇദ്ധീഹി സമന്നാഗതോ അഹോസി. കതമാഹി ചതൂഹി ഇദ്ധീഹി? ഇധാനന്ദ, രാജാ മഹാസുദസ്സനോ അഭിരൂപോ അഹോസി ദസ്സനീയോ പാസാദികോ”തിആദി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൫൦).

ചേതിയജാതകേ (ജാ॰ അട്ഠ॰ ൩.൮.ർ൪) ആഗതനയം ഗഹേത്വാപി **ഏവം** വദന്തി “സരീരതോ ചന്ദനഗന്ധോ വായതി, അയം ഏകാ ഇദ്ധി. മുഖതോ ഉപ്പലഗന്ധോ വായതി, അയം ദുതിയാ. ചത്താരോ ദേവപുത്താ ചതൂസു ദിസാസു സബ്ബകാലം ഖഗ്ഗഹത്ഥാ ആരക്ഖം ഗണ്ഹന്തി, അയം തതിയാ. ആകാസേന വിചരതി, അയം ചതുത്ഥീ”തി. **അനാഗതവംസസംവണ്ണനായം** പന “അഭിരൂപഭാവോ ഏകാ ഇദ്ധി, സമവേപാകിനിയാ ഗഹണിയാ സമന്നാഗതഭാവോ ദുതിയാ, യാവതായുകമ്പി സകലലോകസ്സ ദസ്സനാതിത്തികഭാവോ തതിയാ, ആകാസചാരിഭാവോ ചതുത്ഥീ”തി വുത്തം. തത്ഥ **സമവേപാകിനിയാ ഗഹണിയാ സമന്നാഗതഭാവോ**തി സമവിപാചനിയാ കമ്മജതേജോധാതുയാ സമ്പന്നതാ. യസ്സ ഹി ഭുത്തമത്തോവ ആഹാരോ ജീരതി, യസ്സ വാ പന പുടഭത്തം വിയ തഥേവ തിട്ഠതി, ഉഭോപേതേ ന സമവേപാകിനിയാ സമന്നാഗതാ. യസ്സ പന പുന ഭത്തകാലേ ഭത്തച്ഛന്ദോ ഉപ്പജ്ജതേവ, അയം സമവേപാകിനിയാ സമന്നാഗതോ നാമ, തഥാരൂപതാതി അത്ഥോ. **സങ്ഗഹവത്ഥൂഹീ**തി ദാനം, പിയവചനം, അത്ഥചരിയാ, സമാനത്തതാതി ഇമേഹി സങ്ഗഹോപായേഹി. യഥാഹ -

> “ദാനഞ്ച പേയ്യവജ്ജഞ്ച, അത്ഥചരിയാ ച യാ ഇധ;
> സമാനത്തതാ ച ധമ്മേസു, തത്ഥ തത്ഥ യഥാരഹം;
> ഏതേ ഖോ സങ്ഗഹാ ലോകേ, രഥസ്സാണീവ യായതോ.
>
> ഏതേ ച സങ്ഗഹാ നാസ്സു, ന മാതാ പുത്തകാരണാ;
> ലഭേഥ മാനം പൂജം വാ, പിതാ വാ പുത്തകാരണാ.
>
> യസ്മാ ച സങ്ഗഹാ ഏതേ, സമപേക്ഖന്തി പണ്ഡിതാ;

തസ്മാ മഹത്തം പപ്പോന്തി, പാസംസാ ച ഭവന്തി തേ''തി. (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൩൩);

രഞ്ജനതോതി പീതിസോമനസ്സവസേന രഞ്ജനതോ, ന രാഗവസേന, പീതിസോമനസ്സാനം ജനനതോതി വുത്തം ഹോതി. ചതൂഹി സങ്ഗഹവത്ഥൂഹി രഞ്ജനട്ഠേന രാജാതി പന സബ്ബേസം രാജൂനം സമഞ്ഞാ തഥാ അകരോന്താനമ്പി വിലീവബീജനാദീസു താലവണ്ടവോഹാരോ വിയ രുള്ഹിവസേന പവത്തിതോ, തസ്മാ ''അച്ഛരിയധമ്മേഹീ''തി അസാധാരണനിബ്ബചനം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

സദ്ദസാമത്ഥിയതോ അനേകധാ ചക്കവത്തീസദ്ദസ്സ വചനത്ഥം ദസ്സേന്തോ പധാനഭൂതം വചനത്ഥം പഠമം ദസ്സേതും **''ചക്കരതന''**ന്തിആദിമാഹ. ഇദമേവ ഹി പധാനം ചക്കരതനസ്സ പവത്തനമന്തരേന ചക്കവത്തിഭാവാനാപത്തിതോ. തഥാ ഹി **അട്ഠകഥാസു** വുത്തം ''കിത്താവതാ ചക്കവത്തീ ഹോതീതി? ഏകങ്ഗുലദ്വങ്ഗുലമത്തമ്പി ചക്കരതനേ ആകാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ പവത്തേ''തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൪൩; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൨൫൬). യസ്മാ പന രാജാ ചക്കവത്തീ ഏകംസം ഉത്തരാസങ്ഗം കരിത്വാ വാമഹത്ഥേന ഹത്ഥിസോണ്ഡസദിസപനാളിം സുവണ്ണഭിങ്കാരം ഉക്ഖിപിത്വാ ദക്ഖിണഹത്ഥേന ചക്കരതനം ഉദകേന അബ്ഭുക്കിരിത്വാ ''പവത്തതു ഭവം ചക്കരതനം, അഭിവിജിനാതു ഭവം ചക്കരതന''ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൪൨) വചനേന ചക്കരതനം വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ പവത്തേസി, തസ്മാ താദിസം പവത്താപനം സന്ധായ **''ചക്കരതനം വത്തേതീ''**തി വുത്തം. യഥാഹ ''അഥ ഖോ ആനന്ദ രാജാ മഹാസുദസ്സനോ ഉട്ഠായാസനാ…പേ॰… ചക്കരതനം അബ്ഭുക്കിരി 'പവത്തതു ഭവം ചക്കരതന'ന്തി''ആദി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൪൨). ന കേവലഞ്ച ചക്കസദ്ദോ ചക്കരതനേയേവ വത്തതി അഥ ഖോ സമ്പത്തിചക്കാദീസുപി, തസ്മാ തംതദത്ഥവാചകസദ്ദസാമത്ഥിയതോപി വചനത്ഥം ദസ്സേതി **''സമ്പത്തിചക്കേഹീ''**തിആദിനാ. തത്ഥ **സമ്പത്തിചക്കേഹീതി** -

''പതിരൂപേ വസേ ദേസേ, അരിയമിത്തകരോ സിയാ;
സമ്മാപണിധിസമ്പന്നോ, പുബ്ബേ പുഞ്ഞകതോ നരോ;
ധഞ്ഞം ധനം യസോ കിത്തി, സുഖഞ്ചേതംധിവത്തതീ''തി. (അ॰ നി॰ ൪.൩൧) -

വുത്തേഹി പതിരൂപദേസവാസാദിസമ്പത്തിചക്കേഹി. **വത്തതീ**തി പവത്തതി സമ്പജ്ജതി, ഉപരൂപരി കുസലധമ്മം വാ പടിപജ്ജതി. **തേഹീ**തി സമ്പത്തിചക്കേഹി. **പര**ന്തി സത്തനികായം, യഥാ സയംസദ്ദോ സുദ്ധകത്തുത്ഥസ്സ ജോതകോ, തഥാ പരംസദ്ദോപി ഹേതുകത്തുത്ഥസ്സാതി വേദിതബ്ബം. **വത്തേതീ**തി പവത്തേതി സമ്പാദേതി, ഉപരൂപരി കുസലധമ്മം വാ പടിപജ്ജാപേതി. യഥാഹ -

''രാജാ മഹാസുദസ്സനോ ഏവമാഹ 'പാണോ ന ഹന്തബ്ബോ, അദിന്നം ന ആദാതബ്ബം, കാമേസു മിച്ഛാ ന ചരിതബ്ബാ, മുസാ ന ഭണിതബ്ബാ, മജ്ജം ന പാതബ്ബം, യഥാഭുത്തഞ്ച ഭുഞ്ജഥാ'തി. യേ ഖോ പനാനന്ദ പുരത്ഥിമായ ദിസായ പടിരാജാനോ, തേ രഞ്ഞോ മഹാസുദസ്സനസ്സ അനുയന്താ അഹേസു''ന്തിആദി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൪൩).

ഇരിയാപഥചക്കാനന്തി ഇരിയാപഥഭൂതാനം ചക്കാനം. ഇരിയാപഥോപി ഹി "ചക്ക"ന്തി വുച്ചതി "ചതുചക്കം നവദ്വാര"ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൨൯, ൧൯൯). യഥാഹ -

"രഥങ്ഗേ ലക്ഖണേ ധമ്മോ-രചക്കേസ്വിരിയാപഥേ;
ചക്കം സമ്പത്തിയം ചക്ക-രതനേ മണ്ഡലേ ബലേ;
കുലാലഭണ്ഡേ ആണായ-മായുധേ ദാനരാസിസൂ"തി.

വത്തോതി പവത്തനം ഉപ്പജ്ജനം, ഇമിനാവ ഇരിയാപഥചക്കം വത്തേതി പരഹിതായ ഉപ്പാദേതീതി നിബ്ബചനമ്പി ദസ്സേതി അത്ഥതോ സമാനത്താ. തഥാ ചാഹ -

"അഥ ഖോ തം ആനന്ദ ചക്കരതനം പുരത്ഥിമം ദിസം പവത്തി, അന്വദേവ രാജാ മഹാസുദസ്സനോ സദ്ധിം ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായ. യസ്മിം ഖോ പനാനന്ദ, പദേസേ ചക്കരതനം പതിട്ഠാസി, തത്ഥ രാജാ മഹാസുദസ്സനോ വാസം ഉപഗച്ഛി സദ്ധിം ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായാ"തിആദി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൪൩).

അയം അട്ഠകഥാതോ അപരോ നയോ - അപ്പടിഹതം ആണാസങ്ഖാതം ചക്കം വത്തേതീതി **ചക്കവത്തീ.** തഥാ ഹി വുത്തം -

"പഞ്ചഹി ഭിക്ഖവേ ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ രാജാ ചക്കവത്തീ ധമ്മേനേവ ചക്കം വത്തേതി, തം ഹോതി ചക്കം അപ്പടിവത്തിയം കേനചി മനുസ്സഭൂതേന പച്ചത്ഥികേന പാണിനാ. കതമേഹി പഞ്ചഹി? ഇധ ഭിക്ഖവേ രാജാ ചക്കവത്തീ അത്ഥഞ്ഞൂ ച ഹോതി, ധമ്മഞ്ഞൂ ച മത്തഞ്ഞൂ, ച കാലഞ്ഞൂ ച പരിസഞ്ഞൂ ച. ഇമേഹി ഖോ...പേ॰... പാണിനാ"തിആദി (അ॰ നി॰ ൫.൧൩൧).

ഖത്തിയമണ്ഡലാദിസഞ്ഞിതം ചക്കം സമൂഹം അത്തനോ വസേ വത്തേതി അനുവത്തേതീതിപി **ചക്കവത്തീ.** വുത്തഞ്ഹി "യേ ഖോ പനാനന്ദ പുരത്ഥിമായ ദിസായ പടിരാജാനോ, തേ രഞ്ഞോ മഹാസുദസ്സനസ്സ അനുയന്താ അഹേസു"ന്തിആദി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൪൩). ചക്കലക്ഖണം വത്തതി ഏതസ്സാതിപി **ചക്കവത്തീ.** തേനാഹ "ഇമസ്സ ദേവ കുമാരസ്സ ഹേട്ഠാ പാദതലേസു ചക്കാനി ജാതാനി സഹസ്സാരാനി സനേമികാനി സനാഭികാനി സബ്ബാകാരപരിപൂരാനീ"തിആദി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൬). ചക്കം മഹന്തം കായബലം വത്തതി ഏതസ്സാതിപി **ചക്കവത്തീ.** വുത്തഞ്ഹേതം "അയഞ്ഹി ദേവ കുമാരോ സത്തുസ്സദോ...പേ॰... അയഞ്ഹി ദേവ കുമാരോ സീഹപുബ്ബദ്ധകായോ"തിആദി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൬). തേന ഹിസ്സ ലക്ഖണേന മഹബ്ബലഭാവോ വിഞ്ഞായതി. ചക്കം ദസവിധം, ദ്വാദസവിധം വാ വത്തധമ്മം വത്തതി പടിപജ്ജതീതി **ചക്കവത്തീ.** തേന വുത്തം "ന ഹി തേ താത ദിബ്ബം ചക്കരതനം പേത്തികം ദായജ്ജം , ഇങ്ഘ ത്വം താത അരിയേ ചക്കവത്തിവത്തേ വത്താഹീ"തിആദി (ദീ॰ നി॰ ൩.൮൪). ചക്കം മഹന്തം ദാനം വത്തേതി പവത്തേതീതിപി **ചക്കവത്തീ.** വുത്തഞ്ച -

"പട്ഠപേസി ഖോ ആനന്ദ രാജാ മഹാസുദസ്സനോ താസം പോക്ഖരണീനം തീരേ ഏവരൂപം ദാനം അന്നം അന്നത്ഥികസ്സ, പാനം

പാനത്ഥികസ്സ, വത്ഥം വത്ഥത്ഥികസ്സ, യാനം യാനത്ഥികസ്സ, സയനം സയനത്ഥികസ്സ, ഇത്ഥിം ഇത്ഥിത്ഥികസ്സ, ഹിരഞ്ഞം ഹിരഞ്ഞത്ഥികസ്സ, സുവണ്ണം സുവണ്ണത്ഥികസ്സാ''തിആദി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൭൫).

രാജാതി സാമഞ്ഞം തദഞ്ഞസാധാരണതോ. **ചക്കവത്തീതി വിസേസം** അനഞ്ഞസാധാരണതോ. **ധമ്മ**സദ്ദോ ഞായേ, സമോ ഏവ ച ഞായോ നാമാതി ആഹ **"ഞായേന സമേനാ"**തി. **വത്ത**തി ഉപ്പജ്ജതി, പടിപജ്ജതീതി വാ അത്ഥോ. ''ഇദം നാമ ചരതീ''തി അവുത്തേപി സാമഞ്ഞജോതനായ വിസേസേ അവട്ഠാനതോ, വിസേസത്ഥിനാ ച വിസേസസ്സ പയുജ്ജിതബ്ബത്താ ''സദത്ഥപരത്ഥേ''തി യോജീയതി. പദേസഗ്ഗഹണേ ഹി അസതി ഗഹേതബ്ബസ്സ നിപ്പദേസതാ വിഞ്ഞായതി യഥാ ''ദിക്ഖിതോ ന ദദാതീ''തി. യസ്മാ ചക്കവത്തിരാജാ ധമ്മേനേവ രജ്ജമധിഗച്ഛതി, ന അധമ്മേന പരൂപഘാതാദിനാ. തസ്മാ വുത്തം **"ധമ്മേന രജ്ജം ലഭിത്വാ"**തിആദി, **ധമ്മേനാ**തി ച ഞായേന, കുസലധമ്മേന വാ. രഞ്ഞോ ഭാവോ **രജ്ജം,** ഇസ്സരിയം.

പരേസം ഹിതോപായഭൂതം ധമ്മം കരോതി, ചരതീതി വാ **ധമ്മികോ.** അത്തനോ ഹിതോപായഭൂതസ്സ ധമ്മസ്സ കാരകോ, ചരകോ വാ രാജാതി **ധമ്മരാജാ**തി ഇമം സവിസേസം അത്ഥം ദസ്സേതി **"പരഹിതധമ്മകരണേന വാ"**തിആദിനാ. അയം പന മഹാപദാനട്ഠകഥാനയോ - ദസവിധേ കുസലധമ്മേ, അഗതിരഹിതേ വാ രാജധമ്മേ നിയുത്തോതി **ധമ്മികോ;** തേനേവ ധമ്മേന ലോകം രഞ്ജേതീതി **ധമ്മരാജാ.** പരിയായവചനമേവ ഹി ഇദം പദദ്വയന്തി. ആചരിയേന പന ഏവം വുത്തം ''ചക്കവത്തിവത്തസങ്ഖാതം ധമ്മം ചരതി, ചക്കവത്തിവത്തസങ്ഖാതോ വാ ധമ്മോ ഏതസ്സ, ഏതസ്മിം വാ അത്ഥീതി **ധമ്മികോ,** ധമ്മതോ അനപേതത്താ ധമ്മോ ച സോ രഞ്ജനട്ഠേന രാജാ ചാതി **ധമ്മരാജാ"**തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൫൮). ''രാജാ ഹോതി ചക്കവത്തീ''തി വചനതോ ''ചാതുരന്തോ''തി ഇദം ചതുദീപിസ്സരതം വിഭാവേതീതി ആഹ **"ചാതുരന്തായാ"**തിആദി. ചത്താരോ സമുദ്ദാ അന്താ പരിയോസാനാ ഏതിസ്സാതി **ചാതുരന്താ,** പഥവീ. സാ ഹി ചതൂസു ദിസാസു പുരത്ഥിമസമുദ്ദാദിചതുസമുദ്ദപരിയോസാനത്താ ഏവം വുച്ചതി. തേന വുത്തം **"ചതുസമുദ്ദ അന്തായാ"**തി, സാ പന അവയവഭൂതേഹി ചതുബ്ബിധേഹി ദീപേഹി വിഭൂസിതാ ഏകലോകധാതുപരിയാപന്നാ പഥവീയേവാതി ദസ്സേതി **"ചതുബ്ബിധദീപവിഭൂസിതായ പഥവിയാ"**തി ഇമിനാ. യഥാഹ -

> ''യാവതാ ചന്ദിമസൂരിയാ, പരിഹരന്തി ദിസാ ഭന്തി വിരോചനാ;
> സബ്ബേവ ദാസാ മന്ധാതു, യേ ച പാണാ പഥവിസ്സിതാ''തി.

ഏത്ഥ ച ''ചതുദീപവിഭൂസിതായാ''തി അവത്വാ **ചതുബ്ബിധദീപവിഭൂസിതായാ**തി **വിധ**സദ്ദഗ്ഗഹണം പച്ചേകം പഞ്ചസതപരിത്തദീപാനമ്പി മഹാദീപേയേവ സങ്ഗഹണത്ഥം സദ്ദാതിരിത്തേന അത്ഥാതിരിത്തസ്സ വിഞ്ഞായമാനത്താ, കോട്ഠാസവാചകേന വാ വിധസദ്ദേന സമാനഭാഗാനം ഗഹിതത്താതി ദട്ഠബ്ബം. **കോപാദിപച്ചത്ഥികേ**തി ഏത്ഥ **ആദി**സദ്ദേന കാമമോഹമാനമദാദികേ സങ്ഗണ്ഹാതി. **വിജേതീ**തി തംകാലാപേക്ഖായ വത്തമാനവചനം, വിജിതവാതി അത്ഥോ. സദ്ദവിദൂ ഹി അതീതേ താവീസദ്ദമിച്ഛന്തി. ''സബ്ബരാജാനോ വിജേതീ''തി വദന്തോ കാമം ചക്കവത്തിനോ കേനചി യുദ്ധം നാമ നത്ഥി, യുദ്ധേന പന സാധേതബ്ബസ്സ വിജയസ്സ സിദ്ധിയാ ''വിജിതസങ്ഗാമോ'' ത്വേവ വുത്തോതി ദസ്സേതി.

ഥാവരസ്സ ധുവസ്സ ഭാവോ **ഥാവരിയം,** യഥാ ജനപദേ ഥാവരിയം പത്തോ, തം ദസ്സേതും **"ന സക്കാ കേനചീ"**തിആദി വുത്തം, ഇമിനാ കേനചി അകമ്പിയട്ഠേന ജനപദേ ഥാവരിയപ്പത്തോതി തപ്പുരിസസമാസം ദസ്സേതി, ഇതരേന ച ദള്ഹഭത്തിഭാവതോ ജനപദോ ഥാവരിയപ്പത്തോ ഏതസ്മിന്തി അഞ്ഞപദത്ഥസമാസം. **തമ്ഹീ**തി അസ്മിം രാജിനി. യഥാ ജനപദോ തസ്മിം ഥാവരിയം പത്തോ, തദാവികരോന്തോ **"അനുയുത്തോ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അനുയുത്തോ**തി നിച്ചപയുത്തോ. **സകമ്മനിരതോ**തി ചക്കവത്തിനോ രജ്ജകമ്മേ സദാ പവത്തോ . **അചലോ അസമ്പവേധീ**തി പരിയായവചനമേതം, ചോരാനം വാ വിലോപനമത്തേന **അചലോ,** ദാമരികത്തേന **അസമ്പവേധീ.** ചോരേഹി വാ **അചലോ,** പടിരാജൂഹി **അസമ്പവേധീ.** അനതിമുദുഭാവേന വാ **അചലോ,** അനതിചണ്ഡഭാവേന **അസമ്പവേധീ.** തഥാ ഹി അതിചണ്ഡസ്സ രഞ്ഞോ ബലിഖണ്ഡാദീഹി ലോകം പീളയതോ മനുസ്സാ മജ്ഝിമജനപദം ഛഡ്ഡേത്വാ പബ്ബതസമുദ്ദതീരാദീനി നിസ്സായ പച്ചന്തേ വാസം കപ്പേന്തി, അതിമുദുകസ്സ ച രഞ്ഞോ ചോരസാഹസികജനവിലോപപീളിതാ മനുസ്സാ പച്ചന്തം പഹായ ജനപദമജ്ഝേ വാസം കപ്പേന്തി, ഇതി ഏവരൂപേ രാജിനി ജനപദോ ഥാവരഭാവം ന പാപുണാതി. ഏതസ്മിം പന തദുഭയവിരഹിതേ സുവണ്ണതുലാ വിയ സമഭാവപ്പത്തേ രാജിനി രജ്ജം കാരയമാനേ ജനപദോ പാസാണപിട്ഠിയം ഠപേത്വാ അയോപട്ടേന പരിക്ഖിത്തോ വിയ അചലോ അസമ്പവേധീ ഥാവരിയപ്പത്തോതി.

സേയ്യഥിദന്തി ഏകോവ നിപാതോ, ''സോ കതമോ, തം കതമം, സാ കതമാ''തിആദിനാ യഥാരഹം ലിങ്ഗവിഭത്തിവചനവസേന പയോജിയമാനോവ ഹോതി, ഇധ താനി കതമാനീതി പയുത്തോതി ആഹ **"തസ്സ ചേതാനീ"**തിആദി. ചചതി ചക്കവത്തിനോ യഥാരുചി ആകാസാദിഗമനായ പരിബ്ഭമതീതി **ചക്കം.** ചക്കരതനഞ്ഹി അന്തോസമുട്ഠിതവായോധാതുവസേന രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ വചനസമനന്തരമേവ പവത്തതി, ന ചന്ദസൂരിയവിമാനാദി വിയ ബഹിസമുട്ഠിതവായോധാതുവസേനാതി **വിമാനട്ഠകഥായം** (വി॰ വ॰ അട്ഠ॰ ൧.പഠമപീഠവിമാനവണ്ണനാ) വുത്തം. **രതിജനനട്ഠേനാ**തി പീതിസോമനസ്സുപ്പാദനട്ഠേന. തഞ്ഹി പസ്സന്തസ്സ, സുണന്തസ്സ ച അനപ്പകം പീതിസോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി അച്ഛരിയധമ്മത്താ. വചനത്ഥതോ പന രമേതി രതിം കരോതീതി **രതനം,** രമനം വാ രതം, തം നേതീതി **രതനം,** രതം വാ ജനേതീതി **രതനം** ജ-കാരലോപവസേനാതിപി നേരുത്തികാ. **സബ്ബത്ഥാ**തി ഹത്ഥിരതനാദീസു.

ചിത്തീകതഭാവാദിനാപി ചക്കസ്സ രതനട്ഠോ വേദിതബ്ബോ, സോ പന രതിജനനട്ഠേനേവ ഏകസങ്ഗഹതായ വിസും ന ഗഹിതോ. കസ്മാ ഏകസങ്ഗഹോതി ചേ? ചിത്തീകതാദിഭാവസ്സപി രതിനിമിത്തത്താ. അഥ വാ ഗന്ഥബ്യാസം പരിഹരിതുകാമേന ചിത്തീകതാദിഭാവോ ന ഗഹിതോതി വേദിതബ്ബം. അഞ്ഞാസു പന **അട്ഠകഥാസു** (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൩; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൫.൨൨൩; ഖു॰ പാ॰ അട്ഠ॰ ൬.൩.യാനീധാതിഗാഥാവണ്ണനാ; സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൨൬; മഹാനി॰ അട്ഠ॰ ൧൫൬) ഏവം വുത്തം -

''രതിജനനട്ഠേന രതനം. അപിച -

> ചിത്തീകതം മഹഗ്ഘഞ്ച, അതുലം ദുല്ലഭദസ്സനം;
> അനോമസത്തപരിഭോഗം, രതനം തേന വുച്ചതി.

“ചക്കരതനസ്സ ച നിബ്ബത്തകാലതോ പട്ഠായ അഞ്ഞം ദേവട്ഠാനം നാമ ന ഹോതി, സബ്ബേപി ഗന്ധപുപ്ഫാദീഹി തസ്സേവ പൂജഞ്ച അഭിവാദനാദീനി ച കരോന്തീതി ചിത്തീകതട്ഠേന രതനം. ചക്കരതനസ്സ ച ഏത്തകം നാമ ധനം അഗ്ഘതീതി അഗ്ഘോ നത്ഥി, ഇതി മഹഗ്ഘട്ഠേനപി രതനം. ചക്കരതനഞ്ച അഞ്ഞേഹി ലോകേ വിജ്ജമാനരതനേഹി അസദിസന്തി അതുലട്ഠേന രതനം. യസ്മാ പന യസ്മിം കപ്പേ ബുദ്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തസ്മിംയേവ ചക്കവത്തിനോ ഉപ്പജ്ജന്തി, ബുദ്ധാ ച കദാചി കരഹചി ഉപ്പജ്ജന്തി, തസ്മാ ദുല്ലഭദസ്സനട്ഠേനപി രതനം. തദേതം ജാതിരൂപകുലഇസ്സരിയാദീഹി അനോമസ്സ ഉളാരസത്തസ്സേവ ഉപ്പജ്ജതി, ന അഞ്ഞസ്സാതി അനോമസത്തപരിഭോഗട്ഠേനപി രതനം. യഥാ ച ചക്കരതനം, ഏവം സേസാനിപീ”തി.

തത്രായം **തട്ടീകായ,** അഞ്ഞത്ഥ ച വുത്തനയേന അത്ഥവിഭാവനാ - ഇദഞ്ഹി **“ചിത്തീകത”**ന്തിആദിവചനം നിബ്ബചനത്ഥവസേന വുത്തം ന ഹോതി, അഥ കിന്തി ചേ? ലോകേ “രതന”ന്തി സമ്മതസ്സ വത്ഥുനോ ഗരുകാതബ്ബഭാവേന വുത്തം. സരൂപതോ പനേതം ലോകിയമഹാജനേന സമ്മതം ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണാദികം, ചക്കവത്തിരഞ്ഞോ ഉപ്പന്നം ചക്കരതനാദികം, കതഞ്ഞുകതവേദിപുഗ്ഗലാദികം, സബ്ബുക്കട്ഠപരിച്ഛേദവസേന ബുദ്ധാദിസരണത്തയഞ്ച ദട്ഠബ്ബം. “അഹോ മനോഹര”ന്തി ചിത്തേ കത്തബ്ബതായ **ചിത്തീകതം,** സ്വായം ചിത്തീകാരോ തസ്സ പൂജനീയതായാതി കത്വാ പൂജനീയന്തി അത്ഥം വദന്തി. കേചി പന “വിചിത്രകതട്ഠേന ചിത്തീകത”ന്തി ഭണന്തി, തം ന ഗഹേതബ്ബം ഇധ ചിത്തസദ്ദസ്സ ഹദയവാചകത്താ “ചിത്തീകത്വാ സുണാഥ മേ”തി (ബു॰ വം॰ ൧.൨൫) ആഹച്ചഭാസിതപാളിയം വിയ. തഥാ ചാഹു “യഥാരഹമിവണ്ണാഗമോ ഭൂകരേസൂ”തി. “പസ്സ ചിത്തീകതം രൂപം, മണിനാ കുണ്ഡലേന ചാ”തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൩൦൨) പന പുബ്ബേ അവിചിത്രം ഇദാനി വിചിത്രം കതന്തി **ചിത്തീകത**ന്തി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ തത്ഥ ചിത്തസദ്ദസ്സ വിചിത്രവാചകത്താ. മഹന്തം വിപുലം അപരിമിതം അഗ്ഘതീതി **മഹഗ്ഘം.** നത്ഥി ഏതസ്സ തുലാ ഉപമാ, തുലം വാ സദിസന്തി **അതുലം.** കദാചിദേവ ഉപ്പജ്ജനതോ ദുക്ഖേന ലദ്ധബ്ബദസ്സനത്താ **ദുല്ലഭദസ്സനം.** അനോമേഹി ഉളാരഗുണേഹേവ സത്തേഹി പരിഭുഞ്ജിതബ്ബതോ **അനോമസത്തപരിഭോഗം.**

ഇദാനി നേസം ചിത്തീകതാദിഅത്ഥാനം സവിസേസം ചക്കരതനേ ലബ്ഭമാനതം ദസ്സേത്വാ ഇതരേസുപി തേ അതിദിസിതും **“യഥാ ച ചക്കരതന”**ന്തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **അഞ്ഞം ദേവട്ഠാനം നാമ ന ഹോതി** രഞ്ഞോ അനഞ്ഞസാധാരണിസ്സരിയാദിസമ്പത്തിപടിലാഭഹേതുതോ, അഞ്ഞേസം സത്താനം യഥിച്ഛിതത്ഥപടിലാഭഹേതുതോ ച. **അഗ്ഘോ നത്ഥി** അതിവിയ ഉളാരസമുജ്ജലരതനത്താ, അച്ഛരിയബ്ഭുതധമ്മതായ ച. യദഗ്ഗേന ച മഹഗ്ഘം, തദഗ്ഗേന അതുലം. സത്താനം പാപജിഗുച്ഛനേന വിഗതകാളകോ പുഞ്ഞപസുതതായ മണ്ഡഭൂതോ യാദിസോ കാലോ ബുദ്ധുപ്പാദാരഹോ, താദിസേ ഏവ ചക്കവത്തീനമ്പി സമ്ഭവോതി ആഹ **“യസ്മാ പനാ”**തിആദി. **കദാചി കരഹചീ**തി പരിയായവചനം, **“കദാചീ”**തി വാ യഥാവുത്തകാലം സന്ധായ വുത്തം, **“കരഹചീ”**തി **ജമ്ബുസിരിദീപ**സങ്ഖാതം ദേസം. തേനാഹ -

“കാലം ദീപഞ്ച ദേസഞ്ച, കുലം മാതരമേവ ച;

ഇമേ പഞ്ച വിലോകേത്വാ, ഉപ്പജ്ജതി മഹായസോ''തി. (ധം॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧);

ഉപമാവസേന ചേതം വുത്തം. ഉപമോപമേയ്യാനഞ്ച ന അച്ചന്തമേവ സദിസതാ, തസ്മാ യഥാ ബുദ്ധാ കദാചി കരഹചി ഉപ്പജ്ജന്തി, ന തഥാ ചക്കവത്തിനോ, ചക്കവത്തിനോ പന അനേകദാപി ബുദ്ധുപ്പാദകപ്പേ ഉപ്പജ്ജന്തീതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. ഏവം സന്തേപി ചക്കവത്തിവത്തപൂരണസ്സ ദുക്കരഭാവതോ ദുല്ലഭുപ്പാദോയേവാതി ഇമിനാ ദുല്ലഭുപ്പാദതാസാമഞ്ഞേന തേസം ദുല്ലഭദസ്സനതാ വുത്താതി വേദിതബ്ബം. കാമം ചക്കരതനാനുഭാവേന സമിജ്ഝമാനോ ഗുണോ ചക്കവത്തിപരിവാരജനസാധാരണോ, തഥാപി ചക്കവത്തീ ഏവ നം സാമിഭാവേന വിസവിതായ പരിഭുഞ്ജതീതി വത്തബ്ബതം അരഹതി തദത്ഥമേവ ഉപ്പജ്ജനതോതി ദസ്സേന്തോ **"തദേത"**ന്തിആദിമാഹ. യഥാവുത്താനം പഞ്ചന്നം, ഛന്നമ്പി വാ അത്ഥാനം സേസരതനേസുപി ലബ്ഭനതോ **"ഏവം സേസാനിപീ"**തി വുത്തം.

ഇമേഹി പന രതനേഹി രാജാ ചക്കവത്തീ കിമത്ഥം പച്ചനുഭോതി, നനു വിനാപി തേസു കേനചി രഞ്ഞാ ചക്കവത്തിനാ ഭവിതബ്ബന്തി ചോദനായ തസ്സ തേഹി ഹഥാരഹമത്ഥപച്ചനുഭവനദസ്സനേന കേനചിപി അവിനാഭാവിതം വിഭാവേതും **"ഇമേസു പനാ"**തിആദി ആരദ്ധം. **അജിതം** പുരത്ഥിമാദിദിസായ ഖത്തിയമണ്ഡലം **ജിനാതി** മഹേസക്ഖതാസംവത്തനിയകമ്മനിസ്സന്ദഭാവതോ. **യഥാസുഖം അനുവിചരതി** ഹത്ഥിരതനം, അസ്സരതനഞ്ച അഭിരുഹിത്വാ തേസം ആനുഭാവേന അന്തോപാതരാസംയേവ സമുദ്ദപരിയന്തം പഥവിം അനുപരിയായിത്വാ രാജധാനിയാ ഏവ പച്ചാഗമനതോ. **പരിണായകരതനേന വിജിതമനുരക്ഖതി** തത്ഥ തത്ഥ കത്തബ്ബകിച്ചസംവിദഹനതോ. **അവസേസേഹി** മണിരതനഇത്ഥിരതനഗഹപതിരതനേഹി ഉപഭുഞ്ജനേന പവത്തം **ഉപഭോഗസുഖം അനുഭവതി** യഥാരഹം തേഹി തദാനുഭവനസിദ്ധിതോ. സോ ഹി മണിരതനേന യോജനപ്പമാണേ പദേസേ അന്ധകാരം വിധമേത്വാ ആലോകദസ്സനാദിനാ സുഖമനുഭവതി, ഇത്ഥിരതനേന അതിക്കന്തമാനുസകരൂപദസ്സനാദിവസേന, ഗഹപതിരതനേന ഇച്ഛിതിച്ഛിതമണികനകരജതാദിധനപടിലാഭവസേന സുഖമനുഭവതി.

ഇദാനി സത്തിയാ, സത്തിഫലേന ച യഥാവുത്തമത്ഥം വിഭാവേതും **"പഠമേനാ"**തിആദി വുത്തം. തിവിധാ ഹി **സത്തിയോ** ''സക്കോന്തി സമത്ഥേന്തി രാജാനോ ഏതായാ''തി കത്വാ. യഥാഹു -

''പഭാവുസ്സാഹമന്താനം, വസാ തിസ്സോ ഹി സത്തിയോ;
പഭാവോ ദണ്ഡജോ തേജോ, പതാപോ തു ച കോസജോ.

മന്തോ ച മന്തനം സോ തു, ചതുക്കണ്ണോ ദ്വിഗോചരോ;
തിഗോചരോ തു ഛക്കണ്ണോ, രഹസ്സം ഗുയ്ഹമുച്ചതേ''തി.

തത്ഥ വീരിയബലം **ഉസ്സാഹസത്തി.** പഠമേന ചസ്സ ചക്കരതനേന തദനുയോഗോ പരിപുണ്ണോ ഹോതി. കസ്മാതി ചേ? തേന ഉസ്സാഹസത്തിയാ പവത്തേതബ്ബസ്സ അപ്പടിഹതാണാചക്കഭാവസ്സ സിദ്ധിതോ. പഞ്ഞാബലം **മന്തസത്തി. പച്ഛിമേന** ചസ്സ പരിണായകരതനേന തദനുയോഗോ. കസ്മാതി ചേ ? തസ്സ സബ്ബരാജകിച്ചേസു കുസലഭാവേന മന്തസത്തിയാ വിയ

അവിരജ്ഝനപയോഗത്താ. ദമനേന, ധനേന ച പഭുത്തം **പഭൂസത്തി. ഹത്ഥിഅസ്സഗഹപതിരതനേഹി** ചസ്സ തദനുയോഗോ പരിപുണ്ണോ ഹോതി. കസ്മാതി ചേ? ഹത്ഥിഅസ്സരതനാനം മഹാനുഭാവതായ, ഗഹപതിരതനതോ പടിലദ്ധകോസസമ്പത്തിയാ ച പഭാവസത്തിയാ വിയ പഭാവസമിദ്ധിസിദ്ധിതോ. ഇത്ഥിമണിരതനേഹി തിവിധസത്തിയോഗഫലം പരിപുണ്ണം ഹോതീതി സമ്ബന്ധോ, യഥാവുത്താഹി തിവിധാഹി സത്തീഹി പയുജ്ജനതോ യം ഫലം ലദ്ധബ്ബം. തം സബ്ബം തേഹി പരിപുണ്ണം ഹോതീതി അത്ഥോ. കസ്മാതി ചേ? തേഹേവ ഉപഭോഗസുഖസ്സ സിജ്ഝനതോ.

ദുവിധസുഖവസേനപി യഥാവുത്തമത്ഥം വിഭാവേതും **"സോ ഇത്ഥിമണിരതനേഹീ"**തിആദി കഥിതം. **ഭോഗസുഖ**ന്തി സമീപേ കത്വാ പരിഭോഗവസേന പവത്തസുഖം. **സേസേഹീ**തി തദവസേസേഹി ചക്കാദിപഞ്ചരതനേഹി. അപച്ചത്ഥികതാവസേന പവത്തസുഖം **ഇസ്സരിയസുഖം.** ഇദാനി തേസം സമ്പന്നഹേതുവസേനപി കേനചി അവിനാഭാവിതമേവ വിഭാവേതും **"വിസേസതോ"**തിആദിമാഹ. **അദോസകുസലമൂലജനിതകമ്മാനുഭാവേനാ**തി അദോസസങ്ഖാതേന കുസലമൂലേന സഹജാതാദിപച്ചയവസേന ഉപ്പാദിതകമ്മസ്സ ആനുഭാവേന **സമ്പജ്ജന്തി** സോമ്മതരരതനജാതികത്താ. കമ്മഫലഞ്ഹി യേഭുയ്യേന കമ്മസരിക്ഖകം. **മജ്ഝിമാനി** മണിഇത്ഥിഗഹപതിരതനാനി **അലോഭകുസലമൂലജനിതകമ്മാനുഭാവേന സമ്പജ്ജന്തി** ഉളാരധനസ്സ, ഉളാരധനപടിലാഭകാരണസ്സ ച പരിച്ചാഗസമ്പദാഹേതുകത്താ. **പച്ഛിമം** പരിണായകരതനം **അമോഹകുസലമൂലജനിതകമ്മാനുഭാവേന സമ്പജ്ജതി** മഹാപഞ്ഞേനേവ ചക്കവത്തിരാജകിച്ചസ്സ പരിനേതബ്ബത്താ, മഹാപഞ്ഞഭാവസ്സ ച അമോഹകുസലമൂലജനിതകമ്മനിസ്സന്ദഭാവതോ. **ബോജ്ഝങ്ഗസംയുത്തേ**തി മഹാവഗ്ഗേ ദുതിയേ ബോജ്ഝങ്ഗസംയുത്തേ (സം॰ നി॰ ൫.൨൨൩). **രതനസുത്തസ്സാ**തി തത്ഥ പഞ്ചമവഗ്ഗേ സങ്ഗീതസ്സ ദുതിയസ്സ രതനസുത്തസ്സ (സം॰ നി॰ ൫.൨൨൩). **ഉപദേസോ** നാമ സവിസേസം സത്തന്നം രതനാനം വിചാരണവസേന പവത്തോ നയോ.

സരണതോ പടിപക്ഖവിധമനതോ **സൂരാ** സത്തിവന്തോ, നിബ്ഭയാവഹാതി അത്ഥോ. തേനാഹ **"അഭീരുകജാതികാ"**തി. അസുരേ വിജിനിത്വാ ഠിതത്താ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ ധീരോ നാമ, തസ്സ സേനങ്ഗഭാവതോ ദേവപുത്തോ "അങ്ഗ"ന്തി വുച്ചതി, ധീരസ്സ അങ്ഗം, തസ്സ രൂപമിവ രൂപം യേസം തേ **ധീരങ്ഗരൂപാ,** തേന വുത്തം **"ദേവപുത്തസദിസകായാ"**തി. **ഏകേ**തി **സാരസമാസ**നാമകാ ആചരിയാ, തദക്ഖമന്തോ ആഹ **"അയം പനേത്ഥാ"**തിആദി. **സഭാവോ**തി സഭാവഭൂതോ അത്ഥോ. **ഉത്തമസൂരാ**തി ഉത്തമയോധാ. സൂരസദ്ദോ ഹി ഇധ യോധത്ഥോ. ഏവഞ്ഹി പുരിമനയതോ ഇമസ്സ വിസേസതാ ഹോതി, "ഉത്തമത്ഥോ സൂരസദ്ദോ"തിപി വദന്തി, **"ഉത്തമാ സൂരാ വുച്ചന്തീ"**തിപി ഹി പാഠോ ദിസ്സതി. **വീരാന**ന്തി വീരിയവന്താനം. **അങ്ഗ**ന്തി കാരണം "അങ്ഗീയതി ഞായതി ഫലമേതേനാ"തി കത്വാ. യേന വീരിയേന "ധീരാ"തി വുച്ചന്തി, തദേവ ധീരങ്ഗം നാമാതി ആഹ **"വീരിയന്തി വുത്തം ഹോതീ"**തി. **രൂപ**ന്തി സരീരം. തേന വുത്തം **"വീരിയമയസരീരാ വിയാ"**തി. വീരിയമേവ **വീരിയമയം** യഥാ "ദാനമയ"ന്തി, (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൦൫; ഇതിവു॰ ൬൦; നേത്തി॰ ൩൪) തസ്മാ വീരിയസങ്ഖാതസരീരാ വിയാതി അത്ഥോ. വീരിയം പന ന ഏകന്തരൂപന്തി വിയ-സദ്ദഗ്ഗഹണം കതം. അപിച ധീരങ്ഗേന നിബ്ബത്തം ധീരങ്ഗന്തി അത്ഥം

ദസ്സേതും **“വീരിയമയസരീരാ വിയാ”**തി വുത്തം, ഏവമ്പി വീരിയതോ രൂപം ന ഏകന്തം നിബ്ബത്തന്തി വിയ-സദ്ദേന ദസ്സേതി. അഥ വാ രൂപം സരീരഭൂതം ധീരങ്ഗം വീരിയമേതേസന്തി യോജേതബ്ബം, തഥാപി വീരിയം നാമ കിഞ്ചി സവിഗ്ഗഹം ന ഹോതീതി ദീപേതി **“വീരിയമയസരീരാ വിയാ”**തി ഇമിനാ, ഇധാപി മയസദ്ദോ സകത്ഥേയേവ ദട്ഠബ്ബോ, തസ്മാ സവിഗ്ഗഹവീരിയസദിസാതി അത്ഥോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - സവിഗ്ഗഹം ചേ വീരിയം നാമ സിയാ, തേ ചസ്സ പുത്താ തംസദിസായേവ ഭവേയ്യുന്തി അയമേവ ചത്ഥോ ആചരിയേന (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൭) അനുമതോ. **മഹാപദാനട്ഠകഥായം** പന ഏവം വുത്തം “ധീരങ്ഗം രൂപമേതേസന്തി **ധീരങ്ഗരൂപാ,** വീരിയജാതികാ വീരിയസഭാവാ വീരിയമയാ അകിലാസുനോ അഹേസും, ദിവസമ്പി യുജ്ഝന്താ ന കിലമന്തീതി വുത്തം ഹോതീ”തി, (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൪) തദേതം രൂപസദ്ദസ്സ സഭാവത്ഥതം സന്ധായ വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഇധ ചേവ അഞ്ഞത്ഥ കത്ഥചി **“ധീതങ്ഗരൂപാ”**തി പാഠോ ദിസ്സതി. വീരിയത്ഥോപി ഹി ധിതിസദ്ദോ ഹോതി “സച്ചം ധമ്മോ ധിതി ചാഗോ, ദിട്ഠം സോ അതിവത്തതീ”തിആദീസു (ജാ॰ ൧.൧.൫൭) ധിതിസദ്ദോ വിയ. കത്ഥചി പന **“വീരങ്ഗ”**ന്തി പാഠോവ ദിട്ഠോ. യഥാ രുച്ചതി, തഥാ ഗഹേതബ്ബം.

നനു ച രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ പടിസേനാ നാമ നത്ഥി, യ’മസ്സ പുത്താ പമദ്ദേയ്യും, അഥ കസ്മാ “പരസേനപ്പമദ്ദനാ”തി വുത്തന്തി ചോദനം സോധേന്തോ **“സചേ”**തിആദിമാഹ, പരസേനാ ഹോതു വാ, മാ വാ, “സചേ പന ഭവേയ്യാ”തി പരികപ്പനാമത്തേന തേസം ഏവമാനുഭാവതം ദസ്സേതും തഥാ വുത്തന്തി അധിപ്പായോ, “പരസേനപ്പമദ്ദനാ”തി വുത്തേപി പരസേനം പമദ്ദിതും സമത്ഥാതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ പകരണതോപി അത്ഥന്തരസ്സ വിഞ്ഞായമാനത്താ, യഥാ “സിക്ഖമാനേന ഭിക്ഖവേ ഭിക്ഖുനാ അഞ്ഞാതബ്ബം പരിപുച്ഛിതബ്ബം പരിപഞ്ഹിതബ്ബ”ന്തി (പാചി॰ ൪൩൪) ഏതസ്സ പദഭാജനീയേ (പാചി॰ ൪൩൫) “സിക്ഖിതുകാമേനാ”തി അത്ഥഗ്ഗഹണന്തി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതും **“തം പരിമദ്ദിതും സമത്ഥാ”**തി വുത്തം. ന ഹി തേ പരസേനം പമദ്ദന്താ തിട്ഠന്തി, അഥ ഖോ പമദ്ദനസമത്ഥാ ഏവ ഹോന്തി . ഏവമഞ്ഞത്രപി യഥാരഹം. പരസേനം പമദ്ദനായ സമത്ഥേന്തീതി **പരസേനപ്പമദ്ദനാ**തി അത്ഥം ദസ്സേതീതിപി വദന്തി.

പുബ്ബേ കതൂപചിതസ്സ ഏതരഹി വിപച്ചമാനകസ്സ പുഞ്ഞധമ്മസ്സ ചിരതരം വിപച്ചിതും പച്ചയഭൂതം ചക്കവത്തിവത്തസമുദാഗതം പയോഗസമ്പത്തിസങ്ഖാതം ധമ്മം ദസ്സേതും “ധമ്മേനാ”തി പദസ്സ **“പാണോ ന ഹന്തബ്ബോതിആദിനാ പഞ്ചസീലധമ്മേനാ”**തി അത്ഥമാഹ. അയഞ്ഹി അത്ഥോ “യേ ഖോ പനാനന്ദ പുരത്ഥിമായ ദിസായ പടിരാജാനോ, തേ രാജാനം മഹാസുദസ്സനം ഉപസങ്കമിത്വാ ഏവമാഹംസു ‘ഏഹി ഖോ മഹാരാജ, സ്വാഗതം തേ മഹാരാജ, സകം തേ മഹാരാജ, അനുസാസ മഹാരാജാ’തി. രാജാ മഹാസുദസ്സനോ ഏവമാഹ ‘പാണോ ന ഹന്തബ്ബോ, അദിന്നം ന ആദാതബ്ബം, കാമേസു മിച്ഛാ ന ചരിതബ്ബാ, മുസാ ന ഭണിതബ്ബാ, മജ്ജം ന പാതബ്ബം, യഥാഭുത്തഞ്ച ഭുഞ്ജഥാ’തി. യേ ഖോ പനാനന്ദ പുരത്ഥിമായ ദിസായ പടിരാജാനോ, തേ രഞ്ഞോ മഹാസുദസ്സനസ്സ അനുയന്താ അഹേസു”ന്തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൪൪) ആഗതം രഞ്ഞോ ഓവാദധമ്മം സന്ധായ വുത്തോ. ഏവഞ്ഹി **“അദണ്ഡേന അസത്ഥേനാ”**തി ഇദമ്പി വിസേസനവചനം സുസമത്ഥിതം ഹോതി. അഞ്ഞാസുപി

സുത്തനിപാതട്ഠകഥാദീസു (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൬; ഖു॰ പാ॰ അട്ഠ॰ ൬.൩; ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൩; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൨.൨൩) അയമേവത്ഥോ വുത്തോ.

മഹാപദാനട്ഠകഥായം പന **"അദണ്ഡേനാ**തി യേ കതാപരാധേ സത്തേ സതമ്പി സഹസ്സമ്പി ഗണ്ഹന്തി, തേ ധനദണ്ഡേന രജ്ജം കാരേന്തി നാമ, യേ ഛേജ്ജഭേജ്ജം അനുസാസന്തി, തേ സത്ഥദണ്ഡേന. അയം പന ദുവിധമ്പി ദണ്ഡം പഹായ അദണ്ഡേന അജ്ഝാവസതി. **അസത്ഥേനാ**തി യേ ഏകതോധാരാദിനാ സത്ഥേന പരം വിഹേസന്തി, തേ സത്ഥേന രജ്ജം കാരേന്തി നാമ. അയം പന സത്ഥേന ഖുദ്ദകമക്ഖികായപി പിവനമത്തം ലോഹിതം കസ്സചി അനുപ്പാദേത്വാ ധമ്മേനേവ, 'ഏഹി ഖോ മഹാരാജാ'തി ഏവം പടിരാജൂഹി സമ്പടിച്ഛിതാഗമനോ വുത്തപ്പകാരം പഥവിം അഭിവിജിനിത്വാ അജ്ഝാവസതി അഭിഭവിത്വാ സാമീ ഹുത്വാ വസതീതി അത്ഥോ"തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൪) വുത്തം, തദേതം "ധമ്മേനാ"തി പദസ്സ "പുബ്ബേ കതൂപചിതേന ഏതരഹി വിപച്ചമാനകേന യേന കേനചി പുഞ്ഞധമ്മേനാ"തി അത്ഥം സന്ധായ വുത്തം. തേനേവ ഹി "ധമ്മേന പടിരാജൂഹി സമ്പടിച്ഛിതാഗമനോ വുത്തപ്പകാരം പഥവിം അഭിവിജിനിത്വാ അജ്ഝാവസതീ"തി. ആചരിയേനപി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൫൮) വുത്തം **ധമ്മേനാ**തി കതൂപചിതേന അത്തനോ പുഞ്ഞധമ്മേന. തേന ഹി സഞ്ചോദിതാ പഥവിയം സബ്ബരാജാനോ പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ "സ്വാഗതം തേ മഹാരാജാ"തിആദീനി വത്വാ അത്തനോ രജ്ജം രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ നിയ്യാതേന്തി. തേന വുത്തം "സോ ഇമം പഥവിം സാഗരപരിയന്തം അദണ്ഡേന അസത്ഥേന ധമ്മേന അഭിവിജിയ അജ്ഝാവസതീ"തി, തേനപി യഥാവുത്തമേവത്ഥം ദസ്സേതി, തസ്മാ ഉഭയഥാപി ഏത്ഥ അത്ഥോ യുത്തോ ഏവാതി ദട്ഠബ്ബം. ചക്കവത്തിവത്തപൂരണാദിപയോഗസമ്പത്തിമന്തരേന ഹി പുബ്ബേ കതൂപചിതകമ്മേനേവ ഏവമജ്ഝാവസനം ന സമ്ഭവതി, തഥാ പുബ്ബേ കതൂപചിതകമ്മമന്തരേന ചക്കവത്തിവത്തപൂരണാദിപയോഗസമ്പത്തിയാ ഏവാതി.

ഏവം ഏകം നിപ്ഫത്തിം കഥേത്വാ ദുതിയം നിപ്ഫത്തിം കഥേതും യദേതം "സചേ ഖോ പനാ"തിആദിവചനം വുത്തം, തത്ഥ അനുത്താനമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"അരഹം...പേ॰... വിവട്ടച്ഛദോതി ഏത്ഥാ"**തിആദിമാഹ . യസ്മാ രാഗാദയോ സത്ത പാപധമ്മാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഉപ്പജ്ജമാനാ ച തേ സത്തസന്താനം ഛാദേത്വാ പരിയോനന്ധിത്വാ കുസലപ്പവത്തിം നിവാരേന്തി, തസ്മാ തേ ഇധ ഛദസദ്ദേന വുത്താതി ദസ്സേതി **"രാഗദോസാ"**തിആദിനാ. **ദുച്ചരിത**ന്തി മിച്ഛാദിട്ഠിതോ അഞ്ഞേന മനോദുച്ചരിതേന സഹ തീണി ദുച്ചരിതാനി, മിച്ഛാദിട്ഠി പന വിസേസേന സത്താനം ഛദനതോ, പരമസാവജ്ജത്താ ച വിസും ഗഹിതാ. വുത്തഞ്ച "സബ്ബേ തേ ഇമേഹേവ ദ്വാസട്ഠിയാ വത്ഥൂഹി അന്തോജാലീകതാ, ഏത്ഥ സിതാവ ഉമ്മുജ്ജമാനാ ഉമ്മുജ്ജന്തീ"തിആദി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൪൬). തഥാ മുയ്ഹനട്ഠേന **മോഹോ,** അവിദിതകരണട്ഠേന **അവിജ്ജാ**തി പവത്തിആകാരഭേദേന അഞ്ഞാണമേവ ദ്വിധാ വുത്തം. തഥാ ഹിസ്സ ദ്വിധാപി ഛദനത്ഥോ കഥിതോ "അന്ധതമം തദാ ഹോതി, യം മോഹോ സഹതേ നര"ന്തി, (മഹാനി॰ ൫, ൧൫൬, ൧൯൫) "അവിജ്ജായ നിവുതോ ലോകോ, വേവിച്ഛാ പമാദാ നപ്പകാസതീ"തി (സു॰ നി॰ ൧൦൩൯; ചൂളനി॰ പാരായനവഗ്ഗ.൨) ച. ഏവം രാഗദോസാദീനമ്പി ഛദനത്ഥോ വത്തബ്ബോ. **മഹാപദാനട്ഠകഥായം** (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൩) പന രാഗദോസമോഹമാനദിട്ഠികിലേസതണ്ഹാവസേന സത്ത പാപധമ്മാ ഗഹിതാ. തത്ര രഞ്ജനട്ഠേന **രാഗോ,** തണ്ഹായനട്ഠേന

തണ്ഹാതി പവത്തിആകാരഭേദേന ലോഭോ ഏവ ദ്വിധാ വുത്തോ. തഥാ ഹിസ്സ ദ്വിധാപി ഛദനത്ഥോ ഏകന്തികോവ. യഥാഹ "അന്ധതമം തദാ ഹോതി, യം രാഗോ സഹതേ നര"ന്തി, "കാമന്ധാ ജാലസഞ്ഛന്നാ, തണ്ഹാഛദനഛാദിതാ"തി (ഉദാ॰ ൬൪) ച, കിലേസഗ്ഗഹണേന ച വുത്താവസിട്ഠാ വിചികിച്ഛാദയോ വുത്താ.

സത്തഹി പടിച്ഛന്നേതി ഹേതുഗബ്ഭവചനം, സത്തഹി പാപധമ്മേഹി പടിച്ഛന്നത്താ കിലേസവസേന അന്ധകാരേ ലോകേതി അത്ഥോ. **തം ഛദന**ന്തി സത്തപാപധമ്മസങ്ഖാതം ഛദനം. **വിവട്ടേത്വാ**തി വിവട്ടം കത്വാ വിഗമേത്വാ. തദേവ പരിയായന്തരേന വുത്തം **"സമന്തതോ സഞ്ജാതാലോകോ ഹുത്വാ"**തി. കിലേസഛദനവിഗമോ ഏവ ഹി ആലോകോ, ഏതേന വിവട്ടയിതബ്ബോ വിഗമേതബ്ബോതി **വിവട്ടോ,** ഛാദേതി പടിച്ഛാദേതീതി **ഛദോ,** വിവട്ടോ ഛദോ അനേനാതി **വിവട്ടച്ഛദാ, വിവട്ടച്ഛദോ** വാതി അത്ഥം ദസ്സേതി. അയഞ്ഹി വിവട്ടച്ഛദസദ്ദോ ദള്ഹധമ്മപച്ചക്ഖധമ്മസദ്ദാദയോ വിയ പുല്ലിങ്ഗവസേന ആകാരന്തോ, ഓകാരന്തോ ച ഹോതി. തഥാ ഹി **മഹാപദാനട്ഠകഥായം** വുത്തം "രാഗദോസമോഹമാനദിട്ഠികിലേസതണ്ഹാസങ്ഖാതം ഛദനം ആവരണം വിവടം വിദ്ധംസിതം വിവടകം ഏതേനാതി വിവടച്ഛദോ, 'വിവട്ടച്ഛദാ'തിപി പാഠോ, അയമേവത്ഥോ"തി, (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൩) തസ്സാ ലീനത്ഥപ്പകാസനിയമ്പി വുത്തം "വിവട്ടച്ഛദാതി ഓകാരസ്സ ആകാരം കത്വാ നിദ്ദേസോ"തി. സദ്ദവിദൂ പന "ആധന്വാദിതോതി ലക്ഖണേന സമാസന്തഗതേഹി ധനുസദ്ദാദീഹി ക്വചി ആപച്ചയോ"തി വത്വാ "കണ്ഡിവധന്വാ, പച്ചക്ഖധമ്മാ, വിവട്ടച്ഛദാ"തി പയോഗമുദാഹരന്തി.

കസ്മാ പദത്തയമേതം വുത്തന്തി അനുയോഗം ഹേതാലങ്കാരനയേന പരിഹരന്തോ **"തത്ഥാ"**തിആദിമാഹ, **തത്ഥാ**തി ച തീസു പദേസൂതി അത്ഥോ. പൂജാവിസേസം പടിഗ്ഗണ്ഹിതും അരഹതീതി **അരഹ**ന്തി അത്ഥേന **പൂജാരഹതാ** വുത്താ. **യസ്മാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ,** തസ്മാ പൂജാരഹതാതി **തസ്സാ** പൂജാരഹതായ **ഹേതു** വുത്തോ. സവാസനസബ്ബകിലേസപ്പഹാനപുബ്ബകത്താ ബുദ്ധഭാവസ്സ **ബുദ്ധത്തഹേതുഭൂതാ വിവട്ടച്ഛദതാ വുത്താ.** കമ്മാദിവസേന തിവിധം വട്ടഞ്ച രാഗാദിവസേന സത്തവിധോ ഛദോ ച **വട്ടച്ഛദാ,** വട്ടച്ഛദേഹി വിഗതോ, വിഗതാ വാ വട്ടച്ഛദാ യസ്സാതി **വിവട്ടച്ഛദോ, വിവട്ടച്ഛദാ** വാ, ദ്വന്ദപുബ്ബേഗോ പന വി-സദ്ദോ ഉഭയത്ഥ യോജേതബ്ബോതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതും **"വിവട്ടോ ച വിച്ഛദോ ചാ"**തി വുത്തം. ഏവമ്പി വദന്തി "വിവട്ടോ ച സോ വിച്ഛദോ ചാതി **വിവട്ടച്ഛദോ,** ഉത്തരപദേ പുബ്ബപദലോപോതി അത്ഥം ദസ്സേതീ"തി. **"അരഹം വട്ടാഭാവേനാ"**തി ഇദം കിലേസേഹി ആരകത്താ, കിലേസാരീനം സംസാരചക്കസ്സാരാനഞ്ച ഹതത്താ, പാപകരണേ ച രഹാഭാവാതി അത്ഥം സന്ധായ വുത്തം. ഇദഞ്ഹി ഫലേന ഹേതാനുമാനദസ്സനം - യഥാ തം ധൂമേന അഗ്ഗിസ്സ, ഉദകോഘേന ഉപരി വുട്ഠിയാ, ഏതേന ച അത്ഥേന അരഹഭാവോ ഹേതു, വട്ടാഭാവോ ഫലന്തി അയം ആചരിയമതി. "പച്ചയാദീനം, പൂജാവിസേസസ്സ ച അരഹത്താ"തി പന ഹേതുനാ ഫലാനുമാനദസ്സനമ്പി സിയാ യഥാ തം അഗ്ഗിനാ ധൂമസ്സ, ഉപരി വുട്ഠിയാ ഉദകോഘസ്സ. **"സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഛദനാഭാവേനാ"**തി ഇദം പന ഹേതുനാ ഫലാനുമാനദസ്സനം സവാസനസബ്ബകിലേസച്ഛദനാഭാവപുബ്ബകത്താ സമ്മാസമ്ബുദ്ധഭാവസ്സ. അരഹത്തമഗ്ഗേന ഹി വിച്ഛദതാ, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന സമ്മാസമ്ബുദ്ധഭാവോ. **"വിവട്ടോ ച വിച്ഛദോ ചാ"**തി ഇദം ഹേതുദ്വയം.

കാമഞ്ച ആചരിയമതിയാ ഫലേന ഹേതുഅനുമാനദസ്സനേ വിവട്ടതാ ഫലമേവ ഹോതി, ഹേതുഅനുമാനദസ്സനസ്സ, പന തഥാഞാണസ്സ ച ഹേതുഭാവതോ ഹേതുയേവ നാമാതി വേദിതബ്ബം.

ഏവം പദത്തയവചനേ ഹേതാലങ്കാരനയേന പയോജനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ചതുവേസാരജ്ജവസേനപി ദസ്സേന്തോ **"ദുതിയേനാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ദുതിയേന വേസാരജ്ജേനാ**തി "ചത്താരിമാനി ഭിക്ഖവേ തഥാഗതസ്സ വേസാരജ്ജാനി, യേഹി വേസാരജ്ജേഹി സമന്നാഗതോ തഥാഗതോ ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി, പരിസാസു സീഹനാദം നദതി, ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതീ"തിആദിനാ (അം· നി· ൪.൮; മ· നി· ൧.൧൫൦) ഭഗവതാ വുത്തക്കമേന ദുതിയഭൂതേന "ഖീണാസവസ്സ തേ പടിജാനതോ 'ഇമേ ആസവാ അപരിക്ഖീണാ'തി, തത്ര വത മം സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ ദേവോ വാ മാരോ വാ ബ്രഹ്മാ വാ കോചി വാ ലോകസ്മിം സഹ ധമ്മേന പടിചോദേസ്സതീതി നിമിത്തമേതം ഭിക്ഖവേ ന സമനുപസ്സാമി, ഏതമഹം ഭിക്ഖവേ നിമിത്തം അസമനുപസ്സന്തോ ഖേമപ്പത്തോ അഭയപ്പത്തോ വേസാരജ്ജപ്പത്തോ വിഹരാമീ"തി പരിദീപിതേന വേസാരജ്ജേന. **പുരിമസിദ്ധീ**തി പുരിമസ്സ "അരഹ"ന്തി പദസ്സ അത്ഥസിദ്ധി അരഹത്തസിദ്ധി, ദുതിയവേസാരജ്ജസ്സ തദത്ഥഭാവതോ തേന വേസാരജ്ജേന തദത്ഥസിദ്ധീതി വുത്തം ഹോതി. "ഖീണാസവസ്സ തേ പടിജാനതോ 'ഇമേ ആസവാ അപരിക്ഖീണാ' തി"ആദിനാ വുത്തമേവ ഹി ദുതിയവേസാരജ്ജം "കിലേസേഹി ആരകത്താ"തിആദിനാ വുത്തോ "അരഹ"ന്തി പദസ്സ അത്ഥോതി . തതോ ച വിഞ്ഞായതി "യഥാ ദുതിയേന വേസാരജ്ജേന പുരിമസിദ്ധി, ഏവം പുരിമേനപി അത്ഥേന ദുതിയവേസാരജ്ജസിദ്ധീ"തി. ഏവഞ്ച കത്വാ ഇമിനാ നയേന ചതുവേസാരജ്ജവസേന പദത്തയവചനേ പയോജനദസ്സനം ഉപപന്നം ഹോതി. ഇതരഥാ ഹി കിഞ്ചിപയോജനാഭാവതോ ഇദംയേവ വചനം ഇധ അവത്തബ്ബം സിയാതി. ഏസ നയോ സേസേസുപി.

പഠമേനാതി വുത്തനയേന പഠമഭൂതേന "സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ തേ പടിജാനതോ 'ഇമേ ധമ്മാ അനഭിസമ്ബുദ്ധാ'തി, തത്ര...പേ·... വിഹരാമീ"തി പരിദീപിതേന വേസാരജ്ജേന. **ദുതിയസിദ്ധീ**തി ദുതിയസ്സ "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ"തി പദസ്സ അത്ഥസിദ്ധി ബുദ്ധത്തസിദ്ധി തസ്സ തദത്ഥഭാവതോ. **തതിയചതുത്ഥേഹീ**തി വുത്തനയേനേവ തതിയചതുത്ഥഭൂതേഹി "യേ ഖോ പന തേ അന്തരായികാ ധമ്മാ വുത്താ, തേ പടിസേവതോ നാലം അന്തരായായാതി, തത്ര...പേ·... വിഹരാമീ"തി ച "യസ്സ ഖോ പന തേ അത്ഥായ ധമ്മോ ദേസിതോ, സോ ന നിയ്യാതി തക്കരസ്സ സമ്മാ ദുക്ഖക്ഖയായാതി, തത്ര...പേ·... വിഹരാമീ"തി (അം· നി· ൪.൮; മ· നി· ൧.൧൫൦) ച പരിദീപിതേഹി വേസാരജ്ജേഹി. **തതിയസിദ്ധീ**തി തതിയസ്സ "വിവട്ടച്ഛദാ"തി പദസ്സ അത്ഥസിദ്ധി വിവട്ടച്ഛദത്ഥസിദ്ധി തേഹി തസ്സ പാകടഭാവതോതി അത്ഥോ. "യാഥാവതോ അന്തരായികനിയ്യാനികധമ്മാപദേസേന ഹി സത്ഥു വിവട്ടച്ഛദഭാവോ ലോകേ പാകടോ അഹോസീ"തി (ദീ· നി· ടീ· ൧.൨൫൭) ആചരിയേന വുത്തം, വിവട്ടച്ഛദഭാവേനേവ അന്തരായികനിയ്യാനികധമ്മദേസനാസിദ്ധിതോ "തതിയേന തതിയചതുത്ഥസിദ്ധീ"തിപി വത്തും യുജ്ജതി.

ഏവം പദത്തയവചനേ ചതുവേസാരജ്ജവസേന പയോജനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ചക്ഖുത്തയവസേനപി ദസ്സേന്തോ **"പുരിമഞ്ചാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ച-**സദ്ദോ ഉപന്യാസത്ഥോ. **പുരിമം** "അരഹ"ന്തി പദം ഭഗവതോ

ഹേട്ഠിമമഗ്ഗഫലത്തയഞാണസങ്ഖാതം **ധമ്മചക്ഖും സാധേതി** കിലേസാരീനം, സംസാരചക്കസ്സ അരാനഞ്ച ഹതഭാവദീപനതോ. **ദുതിയം** "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ"തി പദം ആസയാനുസയഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തഞാണസങ്ഖാതം **ബുദ്ധചക്ഖും സാധേതി** സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സേവ തംസമ്ഭവതോ. തദേതഞ്ഹി ഞാണദ്വയം സാവകപച്ചേകബുദ്ധാനം ന സമ്ഭവതി. **തതിയം** "വിവട്ടച്ഛദാ"തി പദം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസങ്ഖാതം **സമന്തചക്ഖും സാധേതി** സവാസനസബ്ബകിലേസപ്പഹാനദീപനതോ. "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ"തി ഹി വത്വാ "വിവട്ടച്ഛദാ"തി വചനം സമ്മാസമ്ബുദ്ധഭാവായ സവാസനസബ്ബകിലേസപ്പഹാനം വിഭാവേതീതി. "അഹം ഖോ പന താത അമ്ബട്ഠ മന്താനം ദാതാ"തി ഇദം അപ്പധാനം, "ത്വം മന്താനം പടിഗ്ഗഹേതാ"തി ഇദമേവ പധാനം സമുത്തേജനാവചനന്തി സന്ധായ **"ത്വം മന്താനം പടിഗ്ഗഹേതാതി ഇമിനാ'സ്സ മന്തേസു സൂരഭാവം ജനേതീ"**തി വുത്തം, ലക്ഖണവിഭാവനേ വിസദഞാണതാസങ്ഖാതം സൂരഭാവം ജനേതീതി അത്ഥോ.

൨൫൯. **ഏവം ഭോതി** ഏത്ഥ **ഏവം**-സദ്ദോ വചനസമ്പടിച്ഛനേ നിപാതോ, വചനസമ്പടിച്ഛനഞ്ചേത്ഥ തഥാ മയം തം ഭവന്തം ഗോതമം വേദിസ്സാമ, ത്വം മന്താനം പടിഗ്ഗഹേതാതി ച ഏവം പവത്തസ്സ പോക്ഖരസാതിനോ വചനസ്സ സമ്പടിഗ്ഗഹോ. **"തസ്സത്ഥോ"**തിആദിനാപി ഹി തദേവത്ഥം ദസ്സേതി. തഥാ ച വുത്തം "ബ്രാഹ്മണസ്സ പോക്ഖരസാതിസ്സ പടിസ്സുത്വാ"തി, തം പനേസ ആചരിയസ്സ സമുത്തേജനായ ലക്ഖണേസു വിഗതസമ്മോഹഭാവേന ബുദ്ധമന്തേ സമ്പസ്സമാനത്താ വദതീതി ദസ്സേന്തോ **"സോപീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **"തായാതി** തായ യഥാവുത്തായ സമുത്തേജനായാ"തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൫൯) ആചരിയേന വുത്തം, അധുനാ പന പോത്ഥകേസു **"തായ ആചരിയകഥായാ"**തി പാഠോ ദിസ്സതി. അത്ഥതോ ചേസ അവിരുദ്ധോയേവ. മന്തേസു സതിസമുപ്പാദികാ ഹി കഥാ സമുത്തേജനാതി.

അയാനഭൂമിന്തി യാനസ്സ അഭൂമിം, യാനേന യാതുമസക്കുണേയ്യട്ഠാനഭൂതം, ദ്വാരകോട്ഠകസമീപം ഗന്ത്വാതി അത്ഥോ.

അവിസേസേന വുത്തസ്സപി വചനസ്സ അത്ഥോ അട്ഠകഥാപമാണതോ വിസേസേന ഗഹേതബ്ബോതി ആഹ **"ഠിതമജ്ഝന്ഹികസമയേ"**തി. സബ്ബേസമാചിണ്ണവസേന പഠമനയം വത്വാ പധാനികാനമേവ ആവേണികാചിണ്ണവസേന ദുതിയനയോ വുത്തോ. **ദിവാപധാനികാതി** ദിവാപധാനാനുയുഞ്ജനകാ, ദിവസഭാഗേ സമണധമ്മകരണത്ഥം തേ ഏവം ചങ്കമന്തീതി വുത്തം ഹോതി. തേനാഹ **"താദിസാനഞ്ഹീ"**തിആദി. "പരിവേണതോ പരിവേണമാഗച്ഛന്തോ പപഞ്ചോ ഹോതി, പുച്ഛിത്വാവ പവിസിസ്സാമീ"തി അമ്ബട്ഠസ്സ തദുപസങ്കമനാധിപ്പായം വിഭാവേന്തോ **"സോ കിരാ"**തിആദിമാഹ.

൨൬൦. അഭിഞ്ഞാതകുലേ ജാതോ **അഭിഞ്ഞാതകോലഞ്ഞോ.** കാമഞ്ച വക്ഖമാനനയേന പുബ്ബേ അമ്ബട്ഠകുലമപഞ്ഞാതം, തദാ പന പഞ്ഞാതന്തി ആഹ **"തദാ കിരാ"**തിആദി. **രൂപജാതിമന്തകുലാപദേസേഹീ**തി "അയമീദിസോ"തി അപദിസനഹേതുഭൂതേഹി ചതൂഹി രൂപജാതിമന്തകുലേഹി. യേന തേ ഭിക്ഖൂ ചിന്തയിംസു, തദധിപ്പായം ആവി കാതും **"യോ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. അവിസേസതോ വുത്തമ്പി വിസേസതോ വിഞ്ഞായമാനത്ഥം സന്ധായ ഭാസിതവചനന്തി ദസ്സേതി **"ഗന്ധകുടിം സന്ധായാ"**തി ഇമിനാ. ഏവമീദിസേസു.

അതുരിതോതി അവേഗായന്തോ, **“അതുരന്തോ”**തിപി പാഠോ, സോയേവത്ഥോ. കഥം പവിസന്തോ അതരമാനോ പവിസതി നാമാതി ആഹ **“സണികം”**ന്തിആദി. തത്ഥ **പദപ്പമാണട്ഠാനേ**തി ദ്വിന്നം പദാനം അന്തരേ മുട്ഠിരതനപമാണട്ഠാനേ. **സിന്ദുവാരോ** നാമ ഏകോ പുപ്ഫൂപഗരുക്ഖോ, യസ്സ സേതം പുപ്ഫം ഹോതി, യോ “നിഗ്ഗുണ്ഡീ” തിപി വുച്ചതി. **പമുഖന്തി** ഗന്ധകുടിഗബ്ഭപമുഖം. “കുഞ്ചികച്ഛിദ്ദസമീപേ”തി വുത്തവചനം സമത്ഥേതും **“ദ്വാരം കിരാ”**തിആദി വുത്തം.

വന്ദന. **“ദാനം ദദമാനേഹീ”**തി ഇമിനാ പാരമിതാനുഭാവേന സയമേവ ദ്വാരവിവരണം ദസ്സേതി.

ഭഗവതാ സദ്ധിം സമ്മോദിംസൂതി ഏത്ഥ സമത്ഥേന **സം**-സദ്ദേന വിഞ്ഞായമാനം ഭഗവതോ തേഹി സദ്ധിം പഠമം പവത്തമോദതാസങ്ഖാതം നേയ്യത്ഥം ദസ്സേന്തോ **“യഥാ”**തിആദിമാഹ. ഭഗവാപി ഹി “കച്ചി ഭോ മാണവാ ഖമനീയം, കച്ചി യാപനീയ”ന്തിആദീനി പുച്ഛന്തോ തേഹി മാണവേഹി സദ്ധിം പുബ്ബഭാസിതായ പഠമഞ്ഞേവ പവത്തമോദോ അഹോസി. **സമപ്പവത്തമോദാതി** ഭഗവതോ തദനുകരണേന സമം പവത്തസംസന്ദനാ. തദത്ഥം സഹ ഉപമായ ദസ്സേതും **“സീതോദകം വിയാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ പരമനിബ്ബുതകിലേസദരഥതായ ഭഗവതോ സീതോദകസദിസതാ, അനിബ്ബുതകിലേസദരഥതായ ച മാണവാനം ഉണ്ഹോദകസദിസതാ ദട്ഠബ്ബാ. **സമ്മോദിതന്തി** സംസന്ദിതം. **മുദസദ്ദോ** ഹേത്ഥ സംസന്ദനേയേവ, ന പാമോജ്ജേ, ഏവഞ്ഹി യഥാവുത്തഉപമാവചനം സമത്ഥിതം ഹോതി. തഥാ ഹി വുത്തം **“ഏകീഭാവ”**ന്തി, സമ്മോദനകിരിയായ സമാനതം ഏകരൂപതന്തി അത്ഥോ.

ഖമനീയന്തി “ചതുചക്കം നവദ്വാരം സരീരയന്തം ദുക്ഖബഹുലതായ സഭാവതോ ദുസ്സഹം കച്ചി ഖമിതും സക്കുണേയ്യ”ന്തി പുച്ഛന്തി, **യാപനീയന്തി** ആഹാരാദിപച്ചയപടിബദ്ധവുത്തികം ചിരപ്പബന്ധസങ്ഖാതായ യാപനായ കച്ചി യാപേതും സക്കുണേയ്യം, സീസരോഗാദിആബാധാഭാവേന **കച്ചി അപ്പാബാധം,** ദുക്ഖജീവികാഭാവേന **കച്ചി അപ്പാതങ്കം,** തംതംകിച്ചകരണേ ഉട്ഠാനസുഖതായ **കച്ചി ലഹുട്ഠാനം,** തദനുരൂപബലയോഗതോ **കച്ചി ബലം,** സുഖവിഹാരഫലസബ്ഭാവേന **കച്ചിഫാസുവിഹാരോ** അത്ഥീതി സബ്ബത്ഥ കച്ചി-സദ്ദം യോജേത്വാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ബലപ്പത്താ പീതി **പീതിയേവ.** തരുണാ പീതി **പാമോജ്ജം.** സമ്മോദനം ജനേതി കരോതീതി സമ്മോദനികം, തദേവ **സമ്മോദനിയം** ക-കാരസ്സ യ-കാരം കത്വാ. സമ്മോദേതബ്ബതോ സമ്മോദനീയന്തി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതി **“സമ്മോദിതും യുത്തഭാവതോ”**തി ഇമിനാ. ഏവം ആചരിയേഹി വുത്തം. സമ്മോദിതും അരഹതീതി സമ്മോദനികം, തദേവ **സമ്മോദനിയം** യഥാവുത്തനയേനാതി ഇമമത്ഥമ്പി ദസ്സേതീതി ദട്ഠബ്ബം. **“സാരേതു”**ന്തി ഏതസ്സ **“നിരന്തരം പവത്തേതു”**ന്തി അത്ഥവചനം. **സരിതബ്ബഭാവതോതി** അനുസ്സരിതബ്ബഭാവതോ. “സാരേതും അരഹതീ”തി അത്ഥേ യഥാപദം ദീഘേന “സാരണീയ”ന്തി വുത്തം. “സരിതബ്ബ”ന്തി അത്ഥേ പന “സരണീയ”ന്തി വത്തബ്ബേ ദീഘം കത്വാ **“സാരണീയ”**ന്തി വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. ഏവം സദ്ദതോ അത്ഥം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അത്ഥമത്തതോ ദസ്സേതും **“സുയ്യമാനസുഖതോ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സുയ്യമാനസുഖതോതി** ആപാഥമധുരത്തമാഹ, **അനുസ്സരിയമാനസുഖതോതി** വിമദ്ദരമണീയത്തം. **ബ്യഞ്ജനപരിസുദ്ധതായാതി** സഭാവനിരുത്തിഭാവേന തസ്സാ കഥായ

വചനചാതുരിയം, **അത്ഥപരിസുദ്ധതായാ**തി അത്ഥസ്സ നിരുപക്കിലേസത്തം. **അനേകേഹി പരിയായേഹീ**തി അനേകേഹി കാരണേഹി.

അപസാദേസ്സാമീതി മങ്കും കരിസ്സാമി. ഉഭോസു ഖന്ധേസു സാടകം ആസജ്ജേത്വാ കണ്ഠേ ഓലമ്ബനം സന്ധായ **"കണ്ഠേ ഓലമ്ബിത്വാ"**തി വുത്തം. **ദുസ്സകണ്ണം ഗഹേത്വാ**തി നിവത്ഥസാടകസ്സ കോടിം ഏകേന ഹത്ഥേന ഗഹേത്വാ. ചങ്കമിതുമാരുഹനം സന്ധായ **"ചങ്കമം അഭിരുഹിത്വാ"**തി ആഹ. **ധാതുസമതാ**തി രസാദിധാതൂനം സമാവത്ഥതാ, അരോഗതാതി അത്ഥോ. **പാസാദികത്ഥ**ന്തി പസാദജനനത്ഥം "ഗതഗതട്ഠാനേ"തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. **"പാസാദികത്താ"**തിപി പാഠോ, തസ്സത്ഥോ - അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം പസാദാവഹത്താതി, "ഉപ്പന്നബഹുമാനാ"തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. **ഉപ്പണ്ഡനകഥ**ന്തി അവഹസിതബ്ബതായുത്തകഥം. **"അനാചാരഭാവസാരണീയ"**ന്തി തസ്സ വിസേസനം, അനാചാരഭാവേന സാരണീയം "അനാചാരോ വതായ"ന്തി സരിതബ്ബകന്തി അത്ഥോ.

൨൬൩. കാതും ദുക്കരമസക്കുണേയ്യം കിച്ചമയം ആരഭീതി ദസ്സേതും **"ഭവഗ്ഗം ഗഹേതുകാമോ വിയാ"**തിആദി വുത്തം. അസക്കുണേയ്യഞ്ഹേതം സദേവകേനപി ലോകേന, യദിദം ഭഗവതോ അപസാദനം. തേനാഹ **"അട്ഠാനേ വായമതീ"**തി. **ഹന്ദ തേന സദ്ധിം മന്തേമീ**തി ഏവം അട്ഠാനേ വായമന്തോപി അയം ബാലോ "മയി കിഞ്ചി അകഥേന്തേ മയാ സദ്ധിം ഉത്തരി കഥേതുമ്പി ന വിസഹതീ"തി മാനമേവ പഗ്ഗണ്ഹിസ്സതി, കഥേന്തേ പന കഥാപസങ്ഗേനസ്സ ജാതിഗോത്തേ വിഭാവിതേ മാനനിഗ്ഗഹോ ഭവിസ്സതി, "ഹന്ദ തേന സദ്ധിം മന്തേമീ"തി ഭഗവാ അമ്ബട്ഠം മാണവം ഏതദവോചാതി അത്ഥോ.
ആചാരസമാചാരസിക്ഖാപനേന **ആചരിയാ,** തേസം പന ആചരിയാനം പകട്ഠാ ആചരിയാതി **പാചരിയാ** യഥാ "പപിതാമഹോ"തി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതും **"ആചരിയേഹി ച തേസം ആചരിയേഹി ചാ"**തി വുത്തം.

പഠമഇബ്ഭവാദവണ്ണനാ

൨൬൪. കിഞ്ചാപി "സയാനോ വാ"തിആദിവചനം ന വത്തബ്ബം, മാനവസേന പന യുഗഗ്ഗാഹം കരോന്തോ വദതീതി ദസ്സേന്തോ **"കാമം തീസൂ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തീസു ഇരിയാപഥേസൂ**തി ഠാനഗമനനിസജ്ജാസു. തേസ്വേവ ഹി ആചരിയേന സദ്ധിം സല്ലപിതുമരഹതി, ന തു സയനേ ഗരുകരണീയാനം സയാനാനമ്പി സമ്മുഖാ ഗരുകാരേഹി സയനസ്സ അകത്തബ്ബഭാവതോ. **കഥാസല്ലാപ**ന്തി കഥാവസേന യുഗഗ്ഗാഹകരണത്ഥം സല്ലപനം. സയാനേന ഹി ആചരിയേന സദ്ധിം സയാനസ്സ കഥാ നാമ ആചാരോ ന ഹോതി, തഥാപേതം ഇതരേഹി സദിസം കത്വാ കഥനം ഇധ കഥാസല്ലാപോ.

യം പനേതം "സയാനോ വാ ഹി ഭോ ഗോതമ ബ്രാഹ്മണോ സയാനേന ബ്രാഹ്മണേന സദ്ധിം സല്ലപിതുമരഹതീ"തി വുത്തസ്സ സല്ലാപസ്സ അനാചാരഭാവവിഭാവനം സത്ഥാരാ അമ്ബട്ഠേന സദ്ധിം കഥേന്തേന കതം, തം പാളിവസേന സങ്ഗീതിമനാരുള്ഹമ്പി അഗരഹിതായ ആചരിയപരമ്പരായ യാവജ്ജതനാ സമാഭതന്തി "യേ ച ഖോ തേ ഭോ ഗോതമാ"തിആദികായ ഉപരിപാളിയാ സമ്ബന്ധഭാവേന ദസ്സേന്തോ **"തതോ കിരാ"**തിആദിമാഹ. **ഗോരൂപ**ന്തി ഗോ നൂന രൂപകവസേന വുത്തത്താ, രൂപസദ്ദസ്സ ച

തബ്ഭാവവുത്തിതോ. യദി അഹീളേന്തോ ഭവേയ്യ, "മുണ്ഡാ സമണാ"തി വദേയ്യ, ഹീളേന്തോ പന ഗരഹത്ഥേന ക-സദ്ദേന പദം വഡ്ഢേത്വാ "മുണ്ഡകാ സമണകാ"തി വദതീതി ദസ്സേതും **"മുണ്ഡേ മുണ്ഡാ"**തിആദി വുത്തം. **ഇബ്ഭാതി ഗഹപതികാ**തി അത്ഥമത്തവചനം, സദ്ദതോ പന ഇഭസ്സ പയോഗോ **ഇഭോ** ഉത്തരപദലോപേന, തം ഇഭം അരഹന്തീതി **ഇബ്ഭാ** ദ്വിത്തം കത്വാ. കിം വുത്തം ഹോതി - യഥാ സോഭനം ഗമനതോ ഇഭസങ്ഖാതോ ഹത്ഥിവാഹനഭൂതോ പരസ്സ വസേന പവത്തതി, ന അത്തനോ, ഏവമേതേപി ബ്രാഹ്മണാനം സുസ്സൂസകാ സുദ്ദാ പരസ്സ വസേന പവത്തന്തി, ന അത്തനോ, തസ്മാ ഇഭസദിസപയോഗതായ **ഇബ്ഭാ**തി. തേ പന കുടുമ്ബികതായ ഘരവാസിനോ ഘരസാമികാ ഹോന്തീതി അത്ഥമത്തം ദസ്സേതി **"ഗഹപതികാ"**തി ഇമിനാ.

കണ്ഹാതി കണ്ഹജാതികാ. ദ്വിജാ ഏവ ഹി സുദ്ധജാതികാ, ന ഇതരേതി തസ്സാധിപ്പായോ. തേനാഹ **"കാളകാ"**തി. പിതാമഹഭാവേന ഞാതിബന്ധവത്താ **ബന്ധു.** തേനാഹ **"പിതാമഹോതി വോഹരന്തീ"**തി. **അപച്ചാ**തി പുത്താ. **മുഖതോ നിക്ഖന്താ**തി ബ്രാഹ്മണാനം പുബ്ബപുരിസാ ബ്രഹ്മുനോ മുഖതോ നിക്ഖന്താ, അയം തേസം പഠമുപ്പത്തീതി അധിപ്പായോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. അയം പനേത്ഥ വിസേസോ - "ഇബ്ഭാ കണ്ഹാ"തി വത്വാ "ബന്ധുപാദാപച്ചാ"തി വദന്തോ കുലവസേന സമണാ വേസ്സകുലപരിയാപന്നാ, പഠമുപ്പത്തിവസേന പന ബ്രഹ്മുനോ പിട്ഠിപാദതോ നിക്ഖന്താ, ന പകതിവേസ്സാ വിയ നാഭിതോതി ദസ്സേതീതി, ഇദം പനസ്സ "മുഖതോ നിക്ഖന്താ"തിആദിവചനതോപി അതിവിയ അസമവേക്ഖിതപുബ്ബവചനം ചതുവണ്ണപരിയാപന്നസ്സേവ സമണഭാവസമ്ഭവതോ. **അനിയമേത്വാ**തി അവിസേസേത്വാ, അനുദ്ദേസികഭാവേനാതി അത്ഥോ.

മാനമേവ നിസ്സായ കഥേസീതി മാനമേവാപസ്സയം കത്വാ അത്താനം ഉക്കംസേന്തോ, പരേ ച വമ്ഭേന്തോ "മുണ്ഡകാ സമണകാ"തിആദിവചനം കഥേസി. **ജാനാപേസ്സാമീ**തി അത്തനോ ഗോത്തപമാണം യാഥാവതോ വിഭാവനേന വിഞ്ഞാപേസ്സാമി. **അത്ഥോ**തി ഹിതം, ഇച്ഛിതവത്ഥു വാ, തം പന കത്തബ്ബകിച്ചമേവാതി വുത്തം **"ആഗന്ത്വാ കത്തബ്ബകിച്ചസങ്ഖാതോ അത്ഥോ"**തി, സോ **ഏതസ്സ അത്ഥീതി അത്ഥികം** യഥാ "ദണ്ഡികോ"തി. ദുതിയസ്സപി പുഗ്ഗലവാചകസ്സ തദസ്സത്ഥിപച്ചയസ്സ വിജ്ജമാനത്താ പഠമേന തദാരമ്മണികചിത്തമേവ വിഞ്ഞായതീതി ആഹ **"തസ്സ മാണവസ്സ ചിത്ത"**ന്തി. **അത്ഥികമസ്സ അത്ഥീതി അത്ഥികവാ** യഥാ "ഗുണവാ"തി.

"യായേവ ഖോ പനത്ഥായാ"തി ലിങ്ഗവിപല്ലാസവസേന വുത്തന്തി ദസ്സേതി **"യേനേവ ഖോ പനത്ഥേനാ"**തി ഇമിനാ. തേനേവാഹ **"തമേവ അത്ഥന്തി ഇദം പുരിസലിങ്ഗവസേനേവ വുത്ത"**ന്തി. തത്ഥ ഹി സാഭാവികലിങ്ഗതാദസ്സനേന ഇധ അസാഭാവികലിങ്ഗതാസിദ്ധീതി. അയം പനേത്ഥ **അട്ഠകഥാ**തോ അപരോ നയോ - **യായ അത്ഥായാ**തി പുല്ലിങ്ഗവസേനേവ തദത്ഥേ സമ്പദാനവചനം, യസ്സ കത്തബ്ബകിച്ചസങ്ഖാതസ്സ അത്ഥസ്സ അത്ഥായാതി അത്ഥോതി. **അസ്സാ**തി അമ്ബട്ഠസ്സ ദസ്സേത്വാതി സമ്ബന്ധോ. **അഞ്ഞേസം സന്തികം ആഗതാന**ന്തി ഗരുട്ഠാനിയാനം സന്തികമുപഗതാനം സാധുരൂപാനം. **വത്ത**ന്തി തേസം സമാചിണ്ണം. പകരണതോയേവ "ആചരിയകുലേ"തി അത്ഥോ വിഞ്ഞായതി, "അവുസിതവാ"തി ച അസിക്ഖിതഭാവോയേവ വോഹാരവസേന വുത്തോ യഥാ തം ചീവരദാനം തിചീവരേന അച്ഛാദേസീതി. തേനാഹ **"ആചരിയകുലേ**

അവുസിതവാ അസിക്ഖിതോ"തി. അസിക്ഖിതത്താ ഏവ **അപ്പസ്സുതോ,** "വുസിതമാനീ"തി ച പദാപേക്ഖായ അപരിയോസിതവചനത്താ സമാനോതി പാഠസേസോതി ദസ്സേതി **"അപ്പസ്സുതോവ സമാനോ"**തി ഇമിനാ. ബാഹുസച്ചഞ്ഹി നാമ യാവദേവ ഉപസമത്ഥം ഇച്ഛിതബ്ബം, തദഭാവതോ പനായം അമ്ബട്ഠോ അവുസിതവാ അസിക്ഖിതോ അപ്പസ്സുതോതി വിഞ്ഞായതീതി ഏവമ്പി അത്ഥാപത്തിതോ കാരണം വിഭാവേന്തോ ആഹ **"കിമഞ്ഞത്ര അവുസിതത്താ"**തി. ഇമമ്പി സമ്ബന്ധം ദീപേതി **"ഏതസ്സ ഹീ"**തിആദിനാ. യഥാരുതതോ പന ഫരുസവചനസമുദാചാരേന അനുപസമകാരണദസ്സനമേതം. തത്രായം യോജനാ - "കിമഞ്ഞത്ര അവുസിതത്താ"തി ഇദം കാരണം ഏതസ്സ അമ്ബട്ഠസ്സ ഫരുസവചനസമുദാചാരേ കാരണന്തി. **"ഫരുസവചനസമുദാചാരേനാ"**തിപി പാഠോ, തഥാ സമുദാചാരവസേന വുത്തം കാരണന്തി അത്ഥോ. ഏവമ്പി യോജേന്തി - അവുസിതത്താ അവുസിതഭാവം അഞ്ഞത്ര ഠപേത്വാ ഏതസ്സ ഏവം ഫരുസവചനസമുദാചാരേ കാരണം കിമഞ്ഞം അത്ഥീതി. പുരിമയോജനാവേത്ഥ യുത്തതരാ യഥാപാഠം യോജേതബ്ബതോ. "അഞ്ഞത്രാ"തി നിപാതയോഗതോ **അവുസിതത്താ**തി ഉപയോഗത്ഥേ നിസ്സക്കവചനം. തദേവ കാരണം സമത്ഥേതി **"ആചരിയകുലേ"**തിആദിനാ.

ഢന്നൻ. കോധസങ്ഖാതസ്സ പരസ്സ വസാനുഗതചിത്തതായ **അസകമനോ. മാനനിമ്മദനത്ഥ**ന്തി മാനസ്സ നിമ്മദനത്ഥം അഭിമദ്ദനത്ഥം, അമദനത്ഥം വാ, മാനമദവിരഹത്ഥന്തി അത്ഥോ. **ദോസം ഉഗ്ഗിലേത്വാ**തി സിനേഹപാനേന കിലിന്നം വാതപിത്തസേമ്ഹദോസം ഉബ്ബമനം കത്വാ. **ഗോത്തേന ഗോത്ത**ന്തി അമ്ബട്ഠേനേവ ഭഗവതാ പുട്ഠേന വുത്തേന സാവജ്ജേന പുരാതനഗോത്തേന അധുനാ അനവജ്ജസഞ്ഞിതം ഗോത്തം. **കുലാപദേസേന കുലാപദേസ**ന്തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **ഉട്ഠാപേത്വാ**തി സാവജ്ജതോ ഉട്ഠഹനം കത്വാ, ഉദ്ധരിത്വാതി വുത്തം ഹോതി. ഗോത്തഞ്ചേത്ഥ ആദിപുരിസവസേന, കുലാപദേസോ പന തദന്വയേ ഉപ്പന്നാഭിഞ്ഞാതപുരിസവസേന ഗഹേതബ്ബോ യഥാ "ആദിച്ചോ മാഘവോ"തി. സാകിയാനഞ്ഹി **ആദിച്ചഗോത്തം** അദിതിയാ നാമ ദേവധീതായ പുത്തഭൂതം ആദിപുരിസം പതി ഹോതി, തം "ഗോതമഗോത്ത"ന്തിപി വദന്തി. യഥാഹ **പബ്ബജ്ജാസുത്തേ** -

> "ആദിച്ചാ നാമ ഗോത്തേന, സാകിയാ നാമ ജാതിയാ;
> തമ്ഹാ കുലാ പബ്ബജിതോമ്ഹി, ന കാമേ അഭിപത്ഥയ"ന്തി. (സു॰ നി॰ ൪൨൫);

മാഘവകുലം പന തദന്വയേ അഭിഞ്ഞാതം മചലഗാമികപുരിസം പതി ഹോതീതി. ഗോത്തമൂലസ്സ ഗാരയ്ഹതായ അമാനവത്ഥുഭാവപവേദനതോ **"മാനദ്ധജം മൂലേ ഛേത്വാ നിപാതേസ്സാമീ"**തി വുത്തം. **ഘട്ടേന്തോ**തി ജാതിഗോത്തവസേന ഓമസന്തോ. **ഹീളേന്തോ**തി ഹീളനം ഗരഹം കരോന്തോ. "ചണ്ഡാ ഭോ ഗോതമ സക്യജാതീ"തിആദിനാ സാകിയേസു ചണ്ഡഭാവാദിദോസം പാപിതേസു സമണോപി ഗോതമോ **പാപിതോ ഭവിസ്സതീ**തി അധിപ്പായോ.

യസ്മിം മാനുസ്സയകോധുസ്സയാ അഞ്ഞമഞ്ഞൂപത്ഥദ്ധാ, സോ "ചണ്ഡോ"തി വുച്ചതീതി ദസ്സേതി **"മാനനിസ്സിതകോധയുത്താ"**തി ഇമിനാ, പകതൂപനിസ്സയാരമ്മണവസേന ചേത്ഥ നിസ്സിതഭാവോ, ന സഹജാതാദിവസേന. **ഖരാ**തി ചിത്തേന, വാചായ ച കക്ഖളാ. **ലഹുകാ**തി തരുണാ അവുദ്ധകമ്മാ.

തേനാഹ **"അപ്പകേനേവാ"**തിആദി. **അലാബുകടാഹ**ന്തി ലാബുഫലസ്സ അഭേജ്ജകപാലം. അട്ഠകഥാമുത്തകനയം ദസ്സേതും **"ഭസ്സാ**തി സാഹസികാതി കേചി വദന്തി, സാരമ്ഭകാതി അപരേ"തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ၁.၃၈၀) ആചരിയേന വുത്തം. **സമാനാ**തി ഹോന്താ ഭവമാനാതി അസസദ്ദവസേനത്ഥോതി ആഹ **"സന്താതി പുരിമപദസ്സേവ വേവചന"**ന്തി. **ന സക്കരോന്തീ**തി സക്കാരം ന കരോന്തീതി അത്ഥമേവ വിഞ്ഞാപേതി **"ന ബ്രാഹ്മണാന"**ന്തിആദിനാ. **അപചിതികമ്മ**ന്തി പണിപാതകമ്മം. "യദിമേ സക്യാ"തി പച്ഛിമവാക്യേ യ-സദ്ദസ്സ കിരിയാപരാമസനസ്സ അനിയമസ്സ "തയിദം ഭോ ഗോതമാ"തി പുരിമവാക്യേ ത-സദ്ദേന നിയമനം വേദിതബ്ബന്തി ആഹ **"യം ഇമേ സക്യാ"**തിആദി. **നാനുലോമ**ന്തി അത്തനോ ജാതിയാ ന അനുച്ഛവികം.

ദുതിയഇബ്ഭവാദവണ്ണനാ

၂၆၇. സന്ധാഗാരപദനിബ്ബചനം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ. തദാ അഭിസിത്തസക്യരാജൂനമ്പി ബഹുതം സന്ധായാഹ **"അഭിസിത്തസക്യരാജാനോ"**തി. കാമഞ്ഹി സക്യരാജകുലേ യോ സബ്ബേസം വുദ്ധതരോ, സമത്ഥോ ച, സോ ഏവ അഭിസേകം ലഭതി . ഏകച്ചോ പന അഭിസിത്തോ സമാനോ "ഇദം രജ്ജം നാമ ബഹുകിച്ചം ബഹുബ്യാപാര"ന്തി തതോ നിബ്ബിജ്ജ രജ്ജം വയസാ അനന്തരസ്സ നിയ്യാതേതി, കദാചി സോപി അഞ്ഞസ്സാതി ഏവം പരമ്പരാനിയ്യാതനവസേന തദാ ബഹൂ അഭിസിത്തപുബ്ബാ സക്യരാജാനോ ഹോന്തീതി ഇദം ആചരിയസ്സാഭിമതം (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ၁.၂၆၇). അപിച യഥാരഹം ഠാനന്തരേസു അഭിസിത്തസക്യരാജൂനമ്പി ബഹുതം സന്ധായ ഏവമാഹാതിപി യുജ്ജതി. തേ ഹി "രാജാനോ"തി വുച്ചന്തി. യഥാഹ -

> "രാജാനോ നാമ പഥബ്യാരാജാ, പദേസരാജാ, മണ്ഡലികാ, അന്തരഭോഗികാ, അക്ഖദസ്സാ, മഹാമത്താ, യേ വാ പന ഛേജ്ജഭേജ്ജം കരോന്താ അനുസാസന്തി, ഏതേ രാജാനോ നാമാ"തി (പാരാ॰ ၉၂).

സംഹാരിമേഹി വാളരൂപേഹി കതോ **പല്ലങ്കോ,** ഭദ്ദപീഠം **വേത്താസനം.** മിഹിതമത്തം **ഹസിതമത്തം. അനുഹസന്തീ**തി മമുദ്ദേസികം മഹാഹസിതം കരോന്തി, ഇദഞ്ഹി **"അനുജഗ്ഘന്താ"**തി ഏതസ്സ സംവണ്ണനാപദം. **ജഗ്ഘ**സദ്ദോ ച മഹാഹസനേ പവത്തതി "ന ഉജ്ജഗ്ഘികായ അന്തരഘരേ ഗമിസ്സാമീ"തിആദീസു (പാചി॰ ၅၈၂) വിയ.

കണ്ഹായനതോ പട്ഠായ പരമ്പരാഗതം കുലവംസം അനുസ്സവവസേന ജാനന്തി. കുലാഭിമാനിനോ ഹി യേഭുയ്യേന പരേസം ഉച്ചാവചം കുലം തഥാ തഥാ ഉദാഹരന്തി, അത്തനോ ച കുലവംസം ജാനന്തി, ഏവം അമ്ബട്ഠോപി, തഥാ ഹേസ പരതോ ഭഗവതാ പുച്ഛിതോ വജിരപാണി ഭയേന അത്തനോ കുലവംസം യാഥാവതോ കഥേസീതി. **ഓലമ്ബേത്വാ**തി ഹത്ഥിസോണ്ഡസണ്ഠാനാദിനാ സാടകം അവലമ്ബേത്വാ. **തതോ**തി തഥാജാനനതോ, ഗമനതോ ച. **മമഞ്ഞേവ മഞ്ഞേ**തി മമമേവ അനുജഗ്ഘന്താ മഞ്ഞേ.

തതിയഇബ്ഭവാദവണ്ണനാ

൨൬൩. ഖേത്തലേഡ്ഡൂനന്തി ഖേത്തേ കസനവസേന ഉട്ഠാപിതമത്തികാഖണ്ഡാനം. ലേഡ്ഡുകാനമന്തരേ നിവാസിതത്താ ''ലേഡ്ഡുകികാ'' ഇച്ചേവ (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൬൩) സഞ്ഞാതാ **ഖുദ്ദകസകുണികാ. മജ്ഝിമപണ്ണാസകേ ലേഡ്ഡുകികോപമസുത്തവണ്ണനായം** ''ചാതകസകുണികാ''തി (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൧൫൦) വുത്താ, നിഘണ്ടുസത്ഥേസു പന തം ''ലാപസകുണികാ''തി വദന്തി. **കോധവസേന ലഗ്ഗിതുന്തി** ഉപനയ്ഹിതും, ആഘാതം ബന്ധിതുന്തി അത്ഥോ.

''അമ്ഹേ ഹംസകോഞ്ചമോരസമേ കരോതീ''തി വദന്തോ ഹേട്ഠാ ഗഹിതം ''ന തം കോചി ഹംസോ വാ കോഞ്ചോ വാ മോരോ വാ ആഗന്ത്വാ കിം ത്വം ലപസീതി നിസേധേതീ''തി ഇദമ്പി വചനം സങ്ഗീതിമനാരുള്ഹം തദാ ഭഗവതാ വുത്തമേവാതി ദസ്സേതി. തദാ വദന്തോയേവ ഹി ഏവം കരോതീതി വത്തുമരഹതി. ''ഏവം നു തേ''തിആദിവചനം, ''അവുസിതവായേവാ''തിആദിവചനഞ്ച മാനവസേന സമണേന ഗോതമേന വുത്തന്തി അമ്ബട്ഠോ മഞ്ഞതീതി അധിപ്പായേനാഹ **''നിമ്മാനോ ദാനി ജാതോതി മഞ്ഞമാനോ''**തി.

ദാസിപുത്തവാദവണ്ണനാ

൨൬൪. നിമ്മാദേതീതി അ-കാരസ്സ ആ-കാരം കത്വാ നിദ്ദേസോ ഉമ്മാദേ മദസദ്ദേന നിപ്ഫന്നത്താതി ദസ്സേതി **''നിമ്മദേതീ''**തി ഇമിനാ. **നിമ്മാനേ**തി വിഗതമാനേ. യദി പനാഹം ഗോത്തം പുച്ഛേയ്യം സാധു വതാതി അത്ഥോ. പാകടം കാതുകമ്യതായ **തിക്ഖത്തും മഹാസദ്ദേന അവോച. കസ്മാ അവോചാ**തി പന അസുദ്ധഭാവം ജാനന്തസ്സാപി തഥാവചനേ കാരണപുച്ഛാ. ഗോത്തഭൂതം നാമമേവ അധിപ്പേതം, ന വിസും ഗോത്തന്തി ആഹ **''മാതാപേത്തികന്തി മാതാപിതൂനം സന്തക''**ന്തി. ഗോത്തഞ്ഹി പിതിതോ ലദ്ധബ്ബം പേത്തികമേവ, ന മാതാപേത്തികം. ന ഹി ബ്രാഹ്മണാനം സഗോത്തായ ഏവ ആവാഹവിവാഹോ ഇച്ഛിതോ, ഗോത്തനാമം പന ജാതിസിദ്ധം, ന കിത്തിമം, ന ഗുണനാമം വാ, ജാതി ച ഉഭയസമ്ബന്ധിനീതി മാതാപേത്തികമേവ, ന പേത്തികമത്തം. **നാമഗോത്ത**ന്തി ഗോത്തഭൂതം നാമം, ന കിത്തിമം, ന ഗുണനാമം വാ വിസേസനപരനിപാതവസേന വുത്തത്താ യഥാ ''അഗ്യാഹിതോ''തി. നാമഞ്ച തദേവ പവേണീവസേന പവത്തത്താ ഗോത്തഞ്ചാതി ഹി **നാമഗോത്തം.** തത്ഥ യാ ''കണ്ഹായനോ''തി നാമപണ്ണത്തി നിരുള്ഹാ, തം സന്ധായാഹ **''പണ്ണത്തിവസേന നാമ''**ന്തി. തം പനേതം നാമം കണ്ഹഇസിതോ പട്ഠായ തസ്മിം കുലപരമ്പരാവസേന ആഗതം, ന ഏതസ്മിംയേവ നിരുള്ഹന്തി വുത്തം **''പവേണീവസേന ഗോത്ത''**ന്തി. ഗോത്തപദസ്സ വചനത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോയേവ.

''അനുസ്സരതോ''തി ഏത്ഥ ന കേവലം അനുസ്സരണമത്തം അധിപ്പേതം, അഥ ഖോ കുലസുദ്ധിവീമംസനവസേനേവാതി ആഹ **''കുലകോടിം സോധേന്തസ്സാ''**തി, കുലഗ്ഗം വിസോധേന്തസ്സാതി അത്ഥോ. ''അയ്യപുത്താ''തി ഏത്ഥ അയ്യസദ്ദോ അയ്യിരകേതി വുത്തം **''സാമിനോ പുത്താ''**തി. ചതൂസു ദാസീസു ദിസാ ഓക്കാകരഞ്ഞോ അന്തോജാതദാസീ. തേനാഹ **''ഘരദാസിയാ പുത്തോ''**തി. ഏത്ഥ ച യസ്മാ അമ്ബട്ഠോ ജാതിം നിസ്സായ മാനത്ഥദ്ധോ, ന ച തസ്സ യാഥാവതോ ജാതിയാ അവിഭാവിതായ മാനനിഗ്ഗഹോ കരീയതി, അകതേ ച മാനനിഗ്ഗഹേ മാനവസേന രതനത്തയം അപരജ്ഝിസ്സതി, കതേ പന മാനനിഗ്ഗഹേ

അപരഭാഗേ രതനത്തയേ പസീദിസ്സതി, ന ചേദിസീ വാചാ ഫരുസവാചാ നാമ ഹോതി ചിത്തസ്സ സണ്ഹഭാവതോ. മജ്ഝിമപണ്ണാസകേ അഭയസുത്തഞ്ച (മ॰ നി॰ ൨.൮൩) ഏത്ഥ നിദസ്സനം . കേചി ച ജനാ കക്ഖളായ വാചായ വുത്താ അഗ്ഗിനാ വിയ ലോഹാദയോ മുദുഭാവം ഗച്ഛന്തി, തസ്മാ ഭഗവാ അമ്ബട്ഠം നിബ്ബിസേവനം കത്തുകാമോ ''അയ്യപുത്താ സക്യാ ഭവന്തി, ദാസിപുത്തോ ത്വമസി സക്യാന''ന്തി അവോച.

''ഇധേകച്ചോ പാപഭിക്ഖു തഥാഗതപ്പവേദിതം ധമ്മവിനയം പരിയാപുണിത്വാ അത്തനോ ദഹതീ''തിആദീസു (പാരാ॰ ൧൯൫) വിയ ദഹസദ്ദോ ധാരണത്ഥോ, ധാരണഞ്ചേത്ഥ പുബ്ബപുരിസവസേന സഞ്ഞാപനന്തി ആഹ **''ഓക്കാകോ നോ പുബ്ബപുരിസോ''**തിആദി. ദഹസദ്ദഞ്ഹി ഭസ്മീകരണേ, ധാരണേ ച ഇച്ഛന്തി സദ്ദവിദൂ. **പഭാ നിച്ഛരതീ**തി പഭസ്സരം ഹുത്വാ നിക്ഖമതി തഥാരൂപേന പുഞ്ഞകമ്മേന ദന്താനം പഭസ്സരഭാവതോ.

തേതി ജേട്ഠകുമാരേ. **പഠമകപ്പികാന**ന്തി പഠമകപ്പസ്സ ആദികാലേ നിബ്ബത്താനം. കിരസദ്ദേന ചേത്ഥ അനുസ്സവത്ഥേന, യോ വുച്ചമാനായ രാജപരമ്പരായ കേസഞ്ചി മതിഭേദോ, തം ഉല്ലിങ്ഗേതി. അനുസ്സവവചനേനേവ ഹി അനനുസ്സുതോ ഉത്തരവിഹാരവാസിആദീനം മതിഭേദോ നിരാകരീയതീതി. **മഹാസമ്മതസ്സാ**തി അഗ്ഗഞ്ഞസുത്തേ വക്ഖമാനനയേന ''അയം നോ രാജാ''തി മഹാജനേന സമ്മന്നിത്വാ ഠപിതത്താ ''മഹാസമ്മതോ''തി ഏവം സമ്മതസ്സ. യം സന്ധായ വദന്തി -

''ആദിച്ചകുലസമ്ഭൂതോ, സുവിസുദ്ധഗുണാകരോ;
മഹാനുഭാവോ രാജാസി, മഹാസമ്മതനാമകോ.

യോ ചക്ഖുഭൂതോ ലോകസ്സ, ഗുണരംസിസമുജ്ജലോ;
തമോനുദോ വിരോചിത്ഥ, ദുതിയോ വിയ ഭാണുമാ.

ഠപിതാ യേന മരിയാദാ, ലോകേ ലോകഹിതേസിനാ;
വവത്ഥിതാ സക്കുണന്തി, ന വിലങ്ഘയിതു ജനാ.

യസസ്സിനം തേജസ്സിനം, ലോകസീമാനുരക്ഖകം;
ആദിഭൂതം മഹാവീരം, കഥയന്തി 'മനൂ'തി യ''ന്തി. (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൭൭);

തസ്സ ച പുത്തപപുത്തപരമ്പരം സന്ധായ ഏവം വദന്തി -

''തസ്സ പുത്തോ മഹാതേജോ, രോജോ നാമ മഹീപതി;
തസ്സ പുത്തോ വരരോജോ, പവരോ രാജമണ്ഡലേ.

തസ്സാസി കല്യാണഗുണോ, കല്യാണോ നാമ അത്രജോ;
രാജാ തസ്സാസി തനയോ, വരകല്യാണനാമകോ.

തസ്സ പുത്തോ മഹാവീരോ, മന്ധാതാ കാമഭോഗിനം;
അഗ്ഗഭൂതോ മഹിന്ദേന, അഡ്ഢരജ്ജേന പൂജിതോ.

തസ്സ സൂനു മഹാതേജോ, വരമന്ധാതുനാമകോ;

‘ഉപോസഥോ’തി നാമേന, തസ്സ പുത്തോ മഹായസോ.

വരോ നാമ മഹാതേജോ, തസ്സ പുത്തോ മഹാവരോ;
തസ്സാസി ഉപവരോതി, പുത്തോ രാജാ മഹാബലോ.

തസ്സ പുത്തോ മഘദേവോ, ദേവതുല്യോ മഹീപതി;
ചതുരാസീതി സഹസ്സാനി, തസ്സ പുത്തപരമ്പരാ.

തേസം പച്ഛിമകോ രാജാ, ‘ഓക്കാകോ’ഇതി വിസ്സുതോ;
മഹായസോ മഹാതേജോ, അഖുദ്ദോ രാജമണ്ഡലേ”തി. (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൮൩);

ഇദം അട്ഠകഥാനുപരോധവചനം. യം പന **ദീപവംസേ** വുത്തം -

“പഠമാഭിസിത്തോ രാജാ, ഭൂമിപാലോ ജുതിന്ധരോ;
മഹാസമ്മതോ നാമേന, രജ്ജം കാരേസി ഖത്തിയോ.

തസ്സ പുത്തോ രോജോ നാമ, വരരോജോ ച ഖത്തിയോ;
കല്യാണോ വരകല്യാണോ, ഉപോസഥോ മഹിസ്സരോ.

മന്ധാതാ സത്തമോ തേസം, ചതുദീപമ്ഹി ഇസ്സരോ;
വരോ ഉപവരോ രാജാ, ചേതിയോ ച മഹിസ്സരോ”തിആദി.

യഞ്ച **മഹാവംസാദീസു** വുത്തം -

“മഹാസമ്മതരാജസ്സ, വംസജോ ഹി മഹാമുനി;
കപ്പാദിസ്മിം രാജാസി, മഹാസമ്മതനാമകോ.

രോജോ ച വരരോജോ ച, തഥാ കല്യാണകാ ദുവേ;
ഉപോസഥോ ച മന്ധാതാ, വരകോ പവരാ ദുവേ”തിആദി.

സബ്ബമേതം യേഭുയ്യതോ അട്ഠകഥാവിരോധവചനം. അട്ഠകഥായഞ്ഹി മന്ധാതുരാജാ ഛട്ഠോ വുത്തോ, മഘദേവരാജാ ഏകാദസമോ, തസ്സ ച പുത്തപരമ്പരായ ചതുരാസീതിസഹസ്സരാജൂനം പച്ഛിമകോ ഓക്കാകരാജാ, തേസു പന മന്ധാതുരാജാ സത്തമോ വുത്തോ, മഘദേവരാജാ അനേകേസം രാജസഹസ്സാനം പച്ഛിമകോ, തസ്സ ച പുത്തപരമ്പരായ അനേകരാജസഹസ്സാനം പച്ഛിമകോ ഓക്കാകരാജാതി ഏവമാദിനാ അനേകധാ വിരോധവചനം അട്ഠകഥായം നിരാകരോതി. നനു അവോചുമ്ഹ “കിരസദ്ദേന ചേത്ഥ അനുസ്സവത്ഥേന, യോ വുച്ചമാനായ രാജപരമ്പരായ കേസഞ്ചി മതിഭേദോ, തം ഉല്ലിങ്ഗേതീ”തി. **തേസം പച്ഛതോതി** മഘദേവപരമ്പരാഭൂതാനം കളാരജനകപരിയോസാനാനം ചതുരാസീതിഖത്തിയസഹസ്സാനം അപരഭാഗേതി യഥാനുസ്സുതം ആചരിയേന വുത്തം. **ദീപവംസാദീസു** പന “കളാരജനകരഞ്ഞോ പുത്തപരമ്പരായ അനേകഖത്തിയസഹസ്സാനം പച്ഛിമകോ രാജാ സുജാതോ നാമ, തസ്സ പുത്തോ ഓക്കാകോ രാജാ”തി വുത്തം. മഘദേവപരമ്പരായ അനേകസഹസ്സരാജൂനം അപരഭാഗേ പഠമോ ഓക്കാകോ നാമ രാജാ അഹോസി, തസ്സ പരമ്പരാഭൂതാനം പന അനേകസഹസ്സരാജൂനം അപരഭാഗേ ദുതിയോ ഓക്കാകോ നാമ രാജാ അഹോസി, തസ്സപി പരമ്പരായ

അനേകസഹസ്സരാജൂനം അപരഭാഗേ തതിയോ ഓക്കാകോ നാമ രാജാ അഹോസി. തം സന്ധായാഹ **"തയോ ഓക്കാകവംസാ അഹേസു"**ന്തിആദി.

ജാതിയാ പഞ്ചമദിവസേ നാമകമ്മാദിമങ്ഗലം ലോകാചിണ്ണന്തി വുത്തം **"പഞ്ചമദിവസേ അലങ്കരിത്വാ"**തി. **സഹസാ വരം അദാസി**ന്തി പുത്തദസ്സനേന ബലവസോമനസ്സപ്പത്തോ തുരിതം അവീമംസിത്വാ തുട്ഠിദായവസേന വരം അദാസിം "യം ഇച്ഛസി, തം ഗണ്ഹാഹീ"തി. **സാ**തി ജന്തുകുമാരമാതാ. **രജ്ജം പരിണാമേതും ഇച്ഛതീ**തി മമ വരദാനം അന്തരം കത്വാ ഇമം രജ്ജം പരിണാമേതും ഇച്ഛതി.

രജ്ജം കാരേസ്സന്തീതി രാജഭാവം മഹാജനേന മഹാജനം വാ കാരാപേസ്സന്തി. **നപ്പസഹേയ്യാ**തി നിവാസത്ഥായ പരിയത്തോ ന ഭവേയ്യ.

കളാരവണ്ണതായ **കപിലബ്രാഹ്മണോ** നാമ അഹോസി. **നിക്ഖമ്മാ**തി ഘരാവാസതോ കാമേഹി ച നിക്ഖമിത്വാ. **സാകോ** നാമ സബ്ബസാരമയോ രുക്ഖവിസേസോ, യേന പാസാദാദി കരീയതേ, തംസമുദായഭൂതേ വനസണ്ഡേതി അത്ഥോ. ഭൂമിയാ പവത്തം **ഭുമ്മം,** തം ഗുണദോസം ജാലേതി ജോതേതി, തം വാ ജലതി ജോതതി പാകടം ഭവതി ഏത്തായാതി **ഭുമ്മജാലാ. ഹേട്ഠാ ചാ**തി ഏത്ഥ **ച**-സദ്ദേന "അസീതിഹത്ഥേ"തി ഇദമനുകഡ്ഢതി. **ഏതസ്മിം പദേസേ**തി സാകവനസണ്ഡമാഹ. ഖന്ധപന്തിവസേന **ദക്ഖിണാവട്ടാ.** സാഖാപന്തിവസേന **പാചീനാഭിമുഖാ. തേഹീ**തി മിഗസൂകരേഹി, മണ്ഡൂകമൂസികേഹി ച. **തേ**തി സീഹബ്യഗ്ഘാദയോ സപ്പബിളാരാ ച.

ഏത്ഥാതി ഏവം മാപിയമാനേ നഗരേ. തുമ്ഹാകം പുരിസേസു പരിയാപന്നം ഏകേകമ്പി പുരിസം പച്ചത്ഥികഭൂതം അഞ്ഞം പുരിസസതമ്പി പുരിസസഹസ്സമ്പി അഭിഭവിതും ന സക്ഖിസ്സതീതി യോജനാ. **ചക്കവത്തിബലേനാ**തി ചക്കവത്തിബലഭാവേന. **അതിസേയ്യോ**തി അതിവിയ ഉത്തമോ ഭവേയ്യ. കപിലസ്സ ഇസിനോ വസനട്ഠാനത്താ **കപിലവത്ഥു.**

നേസം സന്തികേ ഭവേയ്യാതി സമ്ബന്ധോ. **അസദിസസംയോഗേ**തി ജാതിയാ അസദിസാനം ഘരാവാസപയോഗേ ഹേതുഭൂതേ. **അവസേസാഹി** അത്തനോ അത്തനോ കണിട്ഠാഹി.

വഡ്ഢമാനാനന്തി അനാദരേ സാമിവചനം, അനന്തരായികായ പുത്തധീതുവഡ്ഢനായ വഡ്ഢമാനേസു ഏവ ഉദപാദീതി അത്ഥോ. ലോഹിതകതായ **കോവിളാരപുപ്ഫസദിസാനി.** കുട്ഠരോഗോ നാമ സാസമസൂരീരോഗാ വിയ യേഭുയ്യേന സങ്കമനസഭാവോതി വുത്തം **"അയം രോഗോ സങ്കമതീ"**തി. **ഉപരി** പദരേന **പടിച്ഛാദേത്വാ പംസും** രാസികരണേന **ദത്വാ. നാടകിത്ഥിയോ** നാമ നച്ചന്തിയോ. രാജഭരിയായോ **ഓരോധാ** നാമ. **തസ്സാ**തി സുസിരസ്സ. **മിഗസകുണാദീന**ന്തി ഏത്ഥ **ആദി**സദ്ദേന വനചരകപേതാദികേ സങ്ഗണ്ഹാതി.

തസ്മിം രാമരഞ്ഞേ നിസിന്നേതി സമ്ബന്ധോ. **പദരേ**തി ദാരുഫലകേ. ഖത്തിയമായാരോചനേന **അത്തനോ ഖത്തിയഭാവം ജാനാപേത്വാ.**

മാതികന്തി മാതിതോ ആഗതം. **പാഭതന്തി** മൂലഭണ്ഡം, പണ്ണാകാരോ വാ. **രഞ്ഞോതി** രാമരാജസ്സ ജേട്ഠപുത്തഭൂതസ്സ ബാരാണസിരഞ്ഞോ. **തത്ഥാതി** ബാരാണസിയം. **ഇധേവാതി** ഹിമവന്തപസ്സേയേവ. **നഗരന്തി** രാജധാനീഭൂതം മഹാനഗരം. **കോലരുക്ഖോ** നാമ കുട്ഠഭേസജ്ജുപഗോ ഏകോ രുക്ഖവിസേസോ. **ബ്യഗ്ഘപഥേതി** ബ്യഗ്ഘമഗ്ഗേ.

മാതുലാതി മാതു ഭാതരോ. **കേസഗ്ഗഹണന്തി** കേസവേണിബന്ധനം. **ദുസ്സഗ്ഗഹണന്തി** വത്ഥസ്സ നിവസനാകാരോ. **ന്ഹാനതിത്ഥന്തി** യഥാവുത്തായ പോക്ഖരണിയാ ഉദകന്ഹാനതിത്ഥം. ഇദാനിപി തേസം ജാതിസമ്ഭേദാഭാവം ദസ്സേന്തോ **"ഏവം തേസ"**ന്തിആദിമാഹ. **ആവാഹോ** ദാരികാഹരണം. **വിവാഹോ** ദാരികാദാനം. **തത്ഥാതി** തേസു സക്യകോലിയേസു. ധാതുസദ്ദാനമനേകത്ഥത്താ സമുസദ്ദോ നിവാസത്ഥോതി വുത്തം **"വസന്തീ"**തി. **അഗ്ഗേതി** ഉപയോഗത്ഥേ ഭുമ്മവചനം, ആദ്യത്ഥേ ച അഗ്ഗസദ്ദോ, കിരിയാവിസേസോതി ച ദസ്സേതി **"തം അഗ്ഗ"**ന്തിആദിനാ. യദേത്ഥ ഭഗവതാ വുത്തം "അഥ ഖോ അമ്ബട്ഠ രാജാ ഓക്കാകോ ഉദാനം ഉദാനേസി 'സക്യാ വത ഭോ കുമാരാ, പരമസക്യാ വത ഭോ കുമാരാ'തി, തദഗ്ഗേ ഖോ പന അമ്ബട്ഠ സക്യാ പഞ്ഞായന്തീ"തി, തദേതം സദ്ദതോ, അത്ഥതോ ച സാഭാവികനിബ്ബചനനിദസ്സനം "സകാഹി ഭഗിനീഹിപി സദ്ധിം സംവാസവസേന ജാതിസമ്ഭേദമകത്വാ കുലവംസം അനുരക്ഖിതും സക്കുണന്തി സമത്ഥേന്തീതി **സക്യാ"**തി തേയേവ സദ്ദരചനാവിസേസേന **സാകിയാ.** യം പനേതം സക്കതനിഘണ്ഡുസത്ഥേസു വുത്തം -

"സാകരുക്ഖപടിച്ഛന്നം, വാസം യസ്മാ പുരാകംസു;
തസ്മാ ദിട്ഠാ വംസജാതേ, ഭുവി 'സക്യാ'തി വിസ്സുതാ"തി.

തദേതം സദ്ദമത്തം പതി അസാഭാവികനിബ്ബചനനിദസ്സനം "കപിലമുനിനോ വസനട്ഠാനേ സാകവനേ വസന്തീതി **സക്യാ, സാകിയാ"**തി ച.

കാളവണ്ണതായ **കണ്ഹോ** നാമാതി വുത്തം **"കാളവണ്ണ"**ന്തിആദി. ഹനുയം ജാതാ **മസ്സൂ,** ഉത്തരോട്ഠസ്സ ഉഭോസു പസ്സേസു ദാഠാകാരേന ജാതാ **ദാഠികാ.** ഇദഞ്ച അത്ഥമത്തേന വുത്തം, തദ്ധിതവസേന പന യഥാ ഏതരഹി യക്ഖേ "പിസാചോ"തി സമഞ്ഞാ, ഏവം തദാ "കണ്ഹോ"തി, തസ്മാ ജാതമത്തേയേവ സബ്യാഹരണേന പിസാചസദിസതായ **കണ്ഹോതി.** തഥാഹി വുത്തം "യഥാ ഖോ പന അമ്ബട്ഠ ഏതരഹി മനുസ്സാ പിസാചേ ദിസ്വാ 'പിസാചാ'തി സഞ്ജാനന്തി, ഏവമേവ ഖോ അമ്ബട്ഠ തേന ഖോ പന സമയേന മനുസ്സാ പിസാചേ 'കണ്ഹാ'തി സഞ്ജാനന്തീ"തിആദി. തത്ഥ **പിസാചോ ജാതോതി** ഇദാനി പാകടനാമേന സുവിഞ്ഞാപനത്ഥം പുരിമപദസ്സേവ വേവചനം വുത്തം. "ന സകബളേന മുഖേന ബ്യാഹരിസ്സാമീ"തിആദീസു (പാചി॰ ൬൧൮) വിയ ഉപസഗ്ഗവസേന സദ്ദകരണത്ഥോ ഹരസദ്ദോ, പുന ദുതിയോപസഗ്ഗേന യുത്തോ ഉച്ചാസദ്ദകരണേ വത്തതീതി വുത്തം **"ഉച്ചാസദ്ദമകാസീ"**തി.

൨൬൭. അത്തനോ **ഉപാരമ്ഭമോചനത്ഥായാതി** ആചരിയേന, അമ്ബട്ഠേന ച അത്തനോ അത്തനോ ഉപരി പാപേതബ്ബോപവാദസ്സ അപനയനത്ഥം. "അത്തനോ"തി ഹേതം വിച്ഛാലോപവചനം. **പരിഭിന്ദിസ്സതീതി** അനത്ഥകാമതാപവേദനേന പരിഭേദം കരിസ്സതി, പേസുഞ്ഞം ഉപസംഹരിസ്സതീതി വുത്തം ഹോതി. അത്ഥവിഞ്ഞാപനേ സാധനതായ വാചാ

ഏവ കരണം **വാക്കരണം** നിരുത്തിനയേന, തം കല്യാണമസ്സാതി **കല്യാണവാക്കരണോ. അസ്മിം വചനേതി** ഏത്ഥ തസദ്ദേന കാമം “ചത്താരോമേ ഭോ ഗോതമ വണ്ണാ”തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൬൬) അമ്ബട്ഠേന ഹേട്ഠാ വുത്തോ ജാതിവാദോ പരാമസിതബ്ബോ ഹോതി, തഥാപേസ ജാതിവാദോ വേദേ വുത്തവിധിനായേവ തേന പടിമന്തേതബ്ബോ, തസ്മാ പടിമന്തനഹേതുഭാവേന പസിദ്ധം വേദത്തയവചനമേവ പരാമസിതബ്ബന്തി ദസ്സേതും വുത്തം **“അത്തനാ ഉഗ്ഗഹിതേ വേദത്തയവചനേ”**തി. ഇദാനി “പോരാണം ഖോ പന തേ അമ്ബട്ഠ മാതാപേത്തിക”ന്തിആദിനാ ഭഗവതാ വുത്തവചനസ്സപി പരാമസനം ദസ്സേന്തോ **“ഏതസ്മിം വാ ദാസിപുത്തവചനേ”**തി ആഹ. അപിച **പടിമന്തേതു**ന്തി ഏത്ഥ പടിമന്തനാ നാമ പഞ്ഹാവിസ്സജ്ജനാ, ഉത്തരികഥനാ വാ, തസ്മാ അത്ഥദ്വയാനുരൂപം തബ്ബിസയസ്സ ത-സദ്ദേന പരാമസനം ദസ്സേതീതി ദട്ഠബ്ബം.

൨൬൯. **താവാതി** മന്തനായ പഠമമേവ, അകതായ ഏവ മന്തനായാതി വുത്തം ഹോതി. **ദുജ്ജാനാതി** ദുബ്ബിഞ്ഞേയ്യാ, പഠമമേവ സീസമുക്ഖിപിതും അസമത്ഥനതോ , ജാതിയാ ച ദുബ്ബിഞ്ഞേയ്യത്താ, അട്ടസ്സ ച ദുക്കരണതോ അമ്ബട്ഠോ സയമേവ മോചേതൂതി അധിപ്പായോ. അത്തനാവ സക്യേസു ഇബ്ഭവാദനിപാതനേന അത്തനോ ഉപരി പാപുണനം സന്ധായ **“അത്തനാ ബദ്ധം പുടക”**ന്തി വുത്തം, അത്തനാവ ബദ്ധം പുടോളിന്തി അത്ഥോ.

൨൭൦. **ധമ്മോ** നാമ കാരണം “ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ”തിആദീസു (വിഭ॰ ൭൨൮ ആദയോ) വിയ, ധമ്മേന സഹ വത്തതീതി സഹധമ്മോ, സോ ഏവ **സഹധമ്മികോതി** ആഹ **“സഹേതുകോ”**തിആദി, പരിയായവചനമേതം. ജനകോ വാ **ഹേതു,** ഉപത്ഥമ്ഭകോ **കാരണം. അഞ്ഞേന** അട്ഠാനഗതേന **അഞ്ഞം** അട്ഠാനഗതം **വചനം.** തേനാഹ **“യോ ഹീ”**തിആദി.

തതോതി ദ്വിക്ഖത്തും ചോദനാതോ പരം, തതിയചോദനായ അനാഗതായ ഏവ പക്കമിസ്സാമീതി വുത്തം ഹോതി.

൨൭൧. പൂജിതബ്ബതോ സക്കോ ദേവരാജാ **യക്ഖോ** നാമ. യോ അഗ്ഗിസ്സ പകതിവണ്ണോ, തേന സമന്നാഗതന്തി വുത്തം **“ആദിത്തന്തി അഗ്ഗിവണ്ണ”**ന്തി. **കന്ദലോ** നാമ പുപ്ഫൂപഗരുക്ഖവിസേസോ, യസ്സ സേതം പുപ്ഫം പുപ്ഫതി, മകുളമ്പിസ്സ സേതവണ്ണം ദാഠാകാരം ഹോതി. **വിരൂപരൂപന്തി** വിപരീതരൂപസണ്ഠാനം.

അട്ഠമസത്താഹേ അജപാലനിഗ്രോധമൂലേ നിസിന്നസ്സ സബ്ബബുദ്ധസ്സ ആചിണ്ണസമാചിണ്ണം അപ്പോസ്സുക്കതം സന്ധായ **“അഹഞ്ചേവാ”**തിആദി വുത്തം. **അവത്തമാനേതി** അപ്പടിപജ്ജമാനേ, അനനുവത്തമാനേ വാ. **തസ്മാതി** തദാ തഥാപടിഞ്ഞാതത്താ. **താസേത്വാ പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജാപേസ്സാമീതി ആഗതോ** യഥാ തം മൂലപണ്ണാസകേ ആഗതസ്സ സച്ചകപരിബ്ബാജകസ്സ സമാഗമേ (മ॰ നി॰ ൧.൩൫൭).

“ഭഗവാ ചേവ പസ്സതി അമ്ബട്ഠോ ചാ”തി ഏത്ഥ ഇതരേസമദസ്സനേ ദുവിധമ്പി കാരണം ദസ്സേന്തോ **“യദി ഹീ”**തിആദിമാഹ. **ഹി**-സദ്ദോ കാരണത്ഥേ നിപാതോ. യസ്മാ അഗരു, യസ്മാ ച വദേയ്യും, തസ്മാതി സമ്ബന്ധോ. അഞ്ഞേസമ്പി സാധാരണതോ **അഗരു** അഭാരിയം. **ആവാഹേത്വാതി** മന്തബലേന അവ്ഹാനം കത്വാ. **തസ്സാതി** അമ്ബട്ഠസ്സ. **അന്തോകുച്ഛി**

അന്തഅന്തഗുണാദികോ. **വാദസങ്ഘട്ടേതി** വാചാസങ്ഘട്ടനേ. **മഞ്ഞമാനോതി** മഞ്ഞനതോ. സമ്ബന്ധദസ്സനഞ്ഹേതം.

൨൭൨. താണം ഗവേസമാനോതി ''അയമേവ സമണോ ഗോതമോ ഇതോ ഭയതോ മമ തായകോ''തി ഭഗവന്തംയേവ ''താണ''ന്തി പരിയേസന്തോ , ഉപഗച്ഛന്തോതി വുത്തം ഹോതി. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **തായതീ**തി യഥൂപട്ഠിതഭയതോ പാലേതി. തേനാഹ **''രക്ഖതീ''**തി, കത്തുസാധനമേതം. **നിലീയതീ**തി യഥൂപട്ഠിതേനേവ ഭയേന ഉപദ്ദുതോ നിലീനോ ഹോതി, അധികരണസാധനമേതം. **സരസദ്ദോ** ഹിംസനേ, തഞ്ച വിദ്ധംസനമേവ അധിപ്പേതന്തി വുത്തം **''ഭയം ഹിംസതി വിദ്ധംസേതീ''**തി, കത്തുസാധനമേതം.

അമ്ബട്ഠവംസകഥാവണ്ണനാ

൨൭൪. ഗങ്ഗായ ദക്ഖിണതോതി ഗങ്ഗായ നാമ നദിയാ ദക്ഖിണദിസാഭാഗേ. **ബ്രാഹ്മണതാപസാ**തി ബ്രഹ്മകുലിനോ താപസാ. സരം വാ സത്തിആദയോ വാ പരസ്സ ഉപരി ഖിപിതുകാമസ്സ മന്താനുഭാവേന ഹത്ഥം ന പരിവത്തതി, ഹത്ഥേ പന അപരിവത്തന്തേ കുതോ ആവുധം പരിവത്തിസ്സതീതി തഥാ അപരിവത്തനം സന്ധായ **''ആവുധം ന പരിവത്തതീ''**തി വുത്തം. **ഭദ്രം ഭോ**തി സമ്പടിച്ഛനം, സാധൂതി അത്ഥോ. ധനുനാ ഖിത്തസരേന അഗമനീയം സസമ്ഭാരകഥാനയേന **''ധനു അഗമനീയ''**ന്തി വുത്തം യഥാ ''ധനുനാ വിജ്ഝതി, ചക്ഖുനാ പസ്സതീ''തി. **അമ്ബട്ഠം നാമ വിജ്ജ**ന്തി സത്താനം സരീരേ അബ്ഭങ്ഗം ഠപേതീതി **അമ്ബട്ഠാ** നിരുത്തിനയേന, ഏവംലദ്ധനാമം മന്തവിജ്ജന്തി അത്ഥോ. യതോ അമ്ബട്ഠാ വിജ്ജാ ഏതസ്മിം അത്ഥീതി കത്വാ കണ്ഹോ ഇസി **''അമ്ബട്ഠോ''**തി പഞ്ഞായിത്ഥ, തബ്ബംസജാതതായ പനായം മാണവോ **''അമ്ബട്ഠോ''**തി വോഹരീയതി. സോ കിര ''കഥം നാമാഹം ദിസായ ദാസിയാ കുച്ഛിമ്ഹി നിബ്ബത്തോ''തി തം ഹീനം ജാതിം ജിഗുച്ഛന്തോ ''ഹന്ദാഹം യഥാ തഥാ ഇമം ജാതിം സോധേസ്സാമീ''തി നിഗ്ഗതോ. തേന വുത്തം **''ഇദാനി മേ മനോരഥം പൂരേസ്സാമീ''**തി. അയഞ്ഹിസ്സ മനോരഥോ - വിജ്ജാബലേന രാജാനം താസേത്വാ തസ്സ ധീതരം ലദ്ധകാലതോ പട്ഠായ മ്യായം ദാസജാതി സോധിതാ ഭവിസ്സതീതി.

സേട്ഠമന്തേതി സേട്ഠഭൂതേ വേദമന്തേ. **കോ നു** കിം കാരണാ **ദാസിപുത്തോ** സമാനോ മദ്ദരൂപിം ധീതരം യാചതീതി അത്ഥോ. ഖുരതി ഛിന്ദതി, ഖുരം വാ പാതി പിവതീതി **ഖുരപ്പോ,** ഖുരമസ്സ അഗ്ഗേ അപ്പീയതി ഠപീയതീതി വാ **ഖുരപ്പോ,** സരോ. **മന്താനുഭാവേന** രഞ്ഞോ ബാഹുക്ഖമ്ഭമത്തം ജാതം, തേന പന ബാഹുക്ഖമ്ഭേന ''കോ ജാനാതി, കിം ഭവിസ്സതീ''തി രാജാ ഭീതോ ഉസ്സങ്കീ ഉത്രസ്തോ അഹോസി. തഥാ ച വുത്തം **''ഭയേന വേധമാനോ അട്ഠാസീ''**തി.

സരഭങ്ഗജാതകേ (ജാ॰ ൨.൧൭.൫൨) ആഗതാനം ദണ്ഡകീരാജാദീനം പച്ഛാ ഓക്കാകരാജാ അഹോസി, തേസം പവത്തി ച സബ്ബത്ഥ ചിരകാലം പാകടാതി ആഹ **''ദണ്ഡകീരഞ്ഞോ''**തിആദി. അപരദ്ധസ്സ ദണ്ഡകീരഞ്ഞോ, അപരദ്ധോ നാളികേരോ, അജ്ജുനോ ചാതി സമ്ബന്ധോ. സതിപി വാലുകാദിവസ്സേ ആവുധവസ്സേനേവ വിനാസോതി വുത്തം **''ആവുധവുട്ഠിയാ''**തി. ''അയമ്പി ഈദിസോ മഹാനുഭാവോ''തി മഞ്ഞമാനാ ഏവം **ചിന്തയന്താ ഭയേന അവോചു**ന്തി ദട്ഠബ്ബം.

ഉന്ദ്രിയിസ്സതീതി ഭിന്ദിയിസ്സതി. കമ്മരൂപഞ്ഹേതം ''പഥവീ''തി കമ്മകത്തുവസേന വുത്തത്താ യഥാ ''കുസുലോ ഭിജ്ജതീ''തി. തേനാഹ **''ഭിജ്ജിസ്സതീ''**തി. **ഥുസമുട്ഠീ**തി പലാസമുട്ഠി, ഭുസമുട്ഠി വാ. കസ്മാതി ആഹ **''സരസന്ഥമ്ഭനമത്തേ''**തിആദി.

ഭീതതസിതാ ഭയവസേന ഛമ്ഭിതസരീരാ ഉദ്ധഗ്ഗലോമാ ഹോന്തി ഹട്ഠലോമാ, അഭീതതസിതാ പന ഭയുപദ്ദവാഭാവതോ അച്ഛമ്ഭിതസരീരാ പതിതലോമാ ഹോന്തി അഹട്ഠലോമാ, ഖേമേന സോത്ഥിനാ തിട്ഠന്തി, തായ പന പതിതലോമതായ തസ്സ സോത്ഥിഭാവോ പാകടോ ഹോതീതി ഫലേന കാരണം വിഭാവേതും പാളിയം ''പല്ലോമോ'തി വുത്തന്തി ദസ്സേതി **''പന്നലോമോ''**തിആദിനാ. നിരുത്തിനയേന പദസിദ്ധി യഥാ തം **ഭയഭേരവസുത്തേ** ''ഭിയ്യോ പല്ലോമമാപാദിം അരഞ്ഞേ വിഹാരായാ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൩ ആദയോ). **ഇദന്തി** ഓസാനവചനം. ''സചേ മേ രാജാ തം ദാരികം ദസ്സേതി, കുമാരോ സോത്ഥി പല്ലോമോ ഭവിസ്സതീ''തി പടിഞ്ഞാകരണം പകരണതോയേവ പാകടം. **തേനാതി** കണ്ഹേന. **മന്തേതി** ബാഹുക്ഖമ്ഭകമന്തസ്സ പടിപ്പസ്സമ്ഭകവിജ്ജാസങ്ഖാതേ മന്തേ. ഏവരൂപാനഞ്ഹി ഭയുപദ്ദവകരാനം മന്താനം ഏകംസേനേവ പടിപ്പസ്സമ്ഭകമന്താഹോന്തി യഥാ തം കുസുമാരകവിജ്ജാദീനം. **പരിവത്തിതേതി** പജപ്പിതേ. അത്തനോ ധീതുയാ അപവാദമോചനത്ഥം തം അദാസം ഭുജിസ്സം കരോതി. തസ്സാ അനുരൂപേ ഇസ്സരിയേ ഠപനത്ഥം **ഉളാരേ ച നം ഠാനേ ഠപേസി. ഏകേന പക്ഖേനാതി** മാതുപക്ഖേന. കരുണായന്തോ **സമസ്സാസനത്ഥം ആഹ,** ന പന ഉച്ചാകുലീനഭാവദസ്സനത്ഥം. തേനാഹ **''അഥ ഖോ ഭഗവാ''**തിആദി.

ഖത്തിയസേട്ഠഭാവവണ്ണനാ

൨൭൨. ബ്രാഹ്മണേസൂതി വോഹാരമത്തം, ബ്രാഹ്മണാനം സമീപേ ബ്രാഹ്മണേഹി ലദ്ധബ്ബാനി ആസനാദീനി ലഭേഥാതി വുത്തം ഹോതി. തേന വുത്തം **''ബ്രാഹ്മണാനം അന്തരേ''**തി. കേവലം വേദസത്ഥാനുരൂപം പരലോകഗതേ സദ്ധായ ഏവ കാതബ്ബം, ന തദഞ്ഞം കിഞ്ചി അഭിപത്ഥേന്തേനാതി **സദ്ധ**ന്തി നിബ്ബചനം ദസ്സേതും **''മതകേ ഉദ്ദിസ്സ കതഭത്തേ''**തി വുത്തം. **മങ്ഗലാദിഭത്തേ**തി ഏത്ഥ **ആദി**സദ്ദേന ഉസ്സവദേവതാരാധനാദിഭത്തേ സങ്ഗണ്ഹാതി. **യഞ്ഞഭത്തേ**തി പാപസഞ്ഞമാദിവസേന കതഭത്തേ. ''പാപസഞ്ഞമാദിഭത്തോ ഭവിസ്സതീ''തിആദിനാ ഹി അഗ്ഗിഹോമോ ഇധ യഞ്ഞം. **പാഹുനകാനന്തി** അതിഥീനം. അനാഗന്തുകാനമ്പി പാഹേണകഭത്തം ''പാഹുന''ന്ത്വേവ വുച്ചതീതി ആഹ **''പണ്ണാകാരഭത്തേ വാ''**തി. **ആവടം** നിവാരണം. **അനാവടം** അനിവാരണം. **ഖത്തിയഭാവം അപ്പത്തോ** ഉഭതോസുജാതാഭാവതോ. തേനാഹ **''അപരിസുദ്ധോ''**തി.

൨൭൩. ഇത്ഥിയാ വാ ഇത്ഥിം കരിത്വാതി ഏത്ഥ കരണം നാമ കിരിയാസാമഞ്ഞവിസയം കരഭൂധാതൂനം അത്ഥവസേന സബ്ബധാതുവന്തോഗധത്താതി ആഹ **''പരിയേസിത്വാ''**തി. ഖത്തിയകുമാരസ്സ ഭരിയാഭൂതം ബ്രാഹ്മണകഞ്ഞം ഇത്ഥിം പരിയേസിത്വാ ഗഹേത്വാ ബ്രാഹ്മണാനം ഇത്ഥിയാ വാ ഖത്തിയാവ സേട്ഠാ, ''ഹീനാ ബ്രാഹ്മണാ''തി പാളിമുദാഹരിത്വാ യോജേതബ്ബം. **''പുരിസേന വാ പുരിസം കരിത്വാ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ''തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൭൩) ആചരിയേന വുത്തം. തത്ഥാപി ഹി ഖത്തിയകഞ്ഞായ പതിഭൂതം ബ്രാഹ്മണകുമാരം പുരിസം പരിയേസിത്വാ

ഗഹേത്വാ ബ്രാഹ്മണാനം പുരിസേന വാ ഖത്തിയാവ സേട്ഠാ, ഹീനാ ബ്രാഹ്മണാതി യോജനാ. **കിസ്മിഞ്ചിദേവ പകരണേതി ഏത്ഥ പകരണം** നാമ കാരണം "ഏതസ്മിം നിദാനേ ഏതസ്മിം പകരണേ"തിആദീസു (പാചി॰ ൪൮൯) വിയ, തസ്മാ രാഗാദിവസേന പക്ഖലിതേ ഠാനേ ഹേതുഭൂതേതി അത്ഥോ, തം പന അത്ഥതോ അപരാധോവ, സോ ച അകത്തബ്ബകരണന്തി ആഹ **"കിസ്മിഞ്ചിദേവ ദോസേ"**തിആദി. ഭസ്സസദ്ദോ ഭസ്മപരിയായോ. ഭസീയതി നിരത്ഥകഭാവേന ഖിപീയതീതി ഹി **ഭസ്സം,** ഛാരികാ. "വധിത്വാ"തി ഏതസ്സ അത്ഥവചനം **"ഓകിരിത്വാ"**തി.

൨൭൭. കമ്മകിലേസേഹി ജനേതബ്ബോ, തേഹി വാ ജായതീതി ജനിതോ, സ്വേവ **ജനേതോ,** മനുസ്സോവ . തഥാ ഹി വുത്തം "യേ ഗോത്തപടിസാരിനോ"തി. തദേതം പജാവചനം വിയ ജാതിസദ്ദവസേന ബഹുമ്ഹി ഏകവചനന്തി ആഹ **"പജായാതി അത്ഥോ"**തി. ഏതസ്മിം ജനേതിപി യുജ്ജതി. **പടിസരന്തീ**തി ഗോത്തം പടിച്ച "അഹം ഗോതമോ, അഹം കസ്സപോ"തിആദിനാ സരണം കരോന്തി വിചിനന്തി.

പഠമഭാണവാരവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

വിജ്ജാചരണകഥാവണ്ണനാ

൨൭൮. ഇമസ്മിം പന സിലോകേ ആഹരിയമാനേ ബ്രഹ്മഗരുകാ സദ്ധേയ്യതം ആപജ്ജിസ്സന്തി, അമ്ബട്ഠോ ച "വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ"തി പദം സുത്വാ വിജ്ജാചരണം പുച്ഛിസ്സതി, ഏവമയം വിജ്ജാചരണപരിദീപനീ ദേസനാ മഹാജനസ്സ സാത്ഥികാ ഭവിസ്സതീതി പസ്സിത്വാ ലോകനാഥോ ഇമം സിലോകം സനങ്കുമാരഭാസിതം ആഹരീതി ഇമമത്ഥമ്പി വിഭാവേന്തോ **"ഇമായ പന ഗാഥായാ"**തിആദിമാഹ. ഇതരഥാ ഹി ഭഗവാപി അസബ്ബഞ്ഞൂ പരാവസ്സയോ ഭവേയ്യ, ന ച യുജ്ജതി ഭഗവതോ പരാവസ്സയതാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധഭാവതോ. തേനാഹ "അഹമ്പി ഹി, അമ്ബട്ഠ, ഏവം വദാമീ"തിആദി. **ബ്രാഹ്മണസമയേ സിദ്ധ**ന്തി ബ്രാഹ്മണലദ്ധിയാ പാകടം. വക്ഖമാനനയേന **ജാതിവാദാദിപടിസംയുത്തം. "സംസന്ദിത്വാ**തി ഘടേത്വാ, അവിരുദ്ധം കത്വാതി അത്ഥോ"തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൭൭) ആചരിയേനവുത്തം. ഇദാനി പന പോത്ഥകേസു "പടിക്ഖിപിത്വാ"തി പാഠോ ദിസ്സതി, സോ അയുത്തോവ. കസ്മാതി ചേ? ന ഹി പാളിയം ബ്രാഹ്മണസമയസിദ്ധം വിജ്ജാചരണം പടിക്ഖിപതി, തദേവ അമ്ബട്ഠേന ചിന്തിതം വിജ്ജാചരണം ഘടേത്വാ അവിരുദ്ധം കത്വാ അനുത്തരം വിജ്ജാചരണം ദേസേതീതി.

വാദോതി ലദ്ധി, വചീഭേദോ വാ. തേനാഹ **"ബ്രാഹ്മണ...പേ॰...ആദിവചന"**ന്തി. ലദ്ധിപി ഹി വത്തബ്ബത്താ വചനമേവ. **ഇദന്തി** അജ്ഝേനജ്ഝാപനയജനയാജനാദികമ്മം, ന വേസ്സസ്സ, ന ഖത്തിയസ്സ, ന തദഞ്ഞേസന്തി അത്ഥം **ആദിസദ്ദേന** സങ്ഗണ്ഹാതി. **സബ്ബത്ഥാതി** ഗോത്തവാദമാനവാദേസു. തത്ഥാപി ഹി **ഗോത്തവാദോതി** ഗോത്തം ആരബ്ഭ വാദോ, കസ്സപസ്സേവിദം വട്ടതി, ന കോസിയസ്സാതിആദിവചനന്തി അത്ഥോ. **മാനവാദോതി** മാനം ആരബ്ഭ അത്തുക്കംസനപരവമ്ഭനവസേന വാദോ, ബ്രാഹ്മണസ്സേവിദം വട്ടതി, ന സുദ്ദസ്സാതിആദിവചനന്തി അത്ഥോ. **ജാതിവാദേ വിനിബദ്ധാതി** ജാതിസന്നിസ്സിതവാദേ പടിബദ്ധാ. **സബ്ബത്ഥാതി** ഗോത്തവാദവിനിബദ്ധാദീസു. **ഗോത്തവാദവിനിബദ്ധാതി** ഹി ഗോത്തവാദേ

വിനിബദ്ധാ. **മാനവാദവിനിബദ്ധാ**തി മാനവാദേ വിനിബദ്ധാ, യേ ഹി ബ്രാഹ്മണസ്സേവ അജ്ഝേനജ്ഝാപനയജനയാജനാദയോതി ഏവം അത്തുക്കംസനപരവമ്ഭനവസേന പവത്താ, തേ മാനവാദവിനിബദ്ധാ ച ഹോന്തി. **ആവാഹവിവാഹവിനിബദ്ധാ**തി ആവാഹവിവാഹേസു വിനിബദ്ധാ. യേ ഹി വിനിബദ്ധത്തയവസേന "അരഹസി വാ മം ത്വം, ന വാ മം ത്വം അരഹസീ"തി ഏവം പവത്തനകാ, തേ ആവാഹവിവാഹവിനിബദ്ധാ ച ഹോന്തീതി ഇമമത്ഥസേസം സന്ധായ **"ഏസ നയോ"**തി വുത്തം. ആവാഹവിവാഹവിനിബദ്ധഭാവവിഭാവനത്ഥഞ്ഹി "അരഹസി വാ മം ത്വം, ന വാ മം ത്വം അരഹസീ"തി പാളിയം വുത്തം, തദേതം ജാതിവാദാദീഹി തീഹി പദേഹി യോജേതബ്ബം. ആവുത്തിആദിനയേന ഹി ജാതിവാദാദയോ ദ്വിക്ഖത്തുമത്ഥദീപകാ. തഥാ ഹി ആചരിയേന വുത്തം "യേ പന ആവാഹവിവാഹവിനിബദ്ധാ, തേ ഏവ സമ്ബന്ധത്തയവസേന 'അരഹസി വാ മം ത്വം, ന വാ മം ത്വം അരഹസീ'തി ഏവം പവത്തനകാ"തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൭൮).

നനു പുബ്ബേ വിജ്ജാചരണം പുട്ഠം, കസ്മാ തം പുന പുച്ഛതീതി ചോദനം സോധേന്തോ **"തതോ അമ്ബട്ഠോ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **യത്ഥാ**തി യസ്സം വിജ്ജാചരണസമ്പത്തിയം. ബ്രാഹ്മണസമയസിദ്ധം സന്ധായ വുത്തം. **ലഗ്ഗിസ്സാമാ**തി ഓലഗ്ഗാ അന്തോഗധാ ഭവിസ്സാമ. **തതോ**തി തായ വിജ്ജാചരണസമ്പദായ. **അവക്ഖിപീ**തി അവചാസി. പരമത്ഥതോ അവിജ്ജാചരണാനിയേവ "വിജ്ജാചരണാനീ"തി ഗഹേത്വാ ഠിതോ ഹി പരമത്ഥതോ വിജ്ജാചരണേസു വിഭജിയമാനേസു സോ തതോ ദൂരതോ അപനീതോ നാമ ഹോതി. **യത്ഥാ**തി യസ്സം പന വിജ്ജാചരണസമ്പത്തിയം. അനുത്തരവിജ്ജാചരണം സന്ധായ വുത്തം. ജാനനകിരിയായോഗേ കമ്മമ്പി യുജ്ജനകിരിയായോഗേ കത്തായേവ ഉപപന്നോ. പധാനകിരിയാപേക്ഖാ ഹി കാരകാതി വുത്തം **"അയം നോ വിജ്ജാചരണസമ്പദാ ഞാതും വട്ടതീ"**തി. ഏവമീദിസേസു. **സമുദാഗമതോ**തി ആദിസമുട്ഠാനതോ.

൨൭൯. കാമം ചരണപരിയാപന്നത്താ ചരണവസേന നിയ്യാതേതും വട്ടതി, അമ്ബട്ഠസ്സ പന അസമപഥഗമനം നിവാരേന്തോ സീലവസേനേവ നിയ്യാതേതീതി ഇമമത്ഥം വിഭാവേതും **"ചരണപരിയാപന്നമ്പീ"**തി വുത്തം. ബ്രഹ്മജാലേ (ദീ॰ നി॰ ൧.൭, ൧൧, ൨൧) വുത്തനയേന ഖുദ്ദകാദിഭേദം **തിവിധം സീലം. സീലവസേനേവാ**തി സീലപരിയായവസേനേവ. **കിഞ്ചി കിഞ്ചി സീല**ന്തി ബ്രാഹ്മണാനം ജാതിസിദ്ധം അഹിംസനാദിയമനിയമലക്ഖണം അപ്പമത്തകം സീലം. **തസ്മാ**തി തഥാ വിജ്ജമാനത്താ, അത്തനി വിജ്ജമാനം സീലമത്തമ്പി നിസ്സായ ലഗ്ഗേയ്യാതി അധിപ്പായോ. **"തത്ഥ തത്ഥേവ ലഗ്ഗേയ്യാ**തി തസ്മിം തസ്മിംയേവ ബ്രാഹ്മണസമയസിദ്ധേ സീലമത്തേ 'ചരണ'ന്തി ലഗ്ഗേയ്യാ"തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൭൯) ആചരിയേന വുത്തം, തദേതം അട്ഠകഥായമേവ സാകാരവചനസ്സ വുത്തത്താ വിചാരേതബ്ബം, അധിപ്പായമത്തദസ്സനം വാ ഏതം. അയം പനേത്ഥ അത്ഥോ - **തത്ഥ തത്ഥേവ ലഗ്ഗേയ്യാ**തി തസ്മിം തസ്മിംയേവ അത്തനി വിജ്ജമാനസീലമത്തപടിസംയുത്തട്ഠാനേ "മയമ്പി ചരണസമ്പന്നാ"തി ലഗ്ഗേയ്യ, തസ്മാ സീലവസേനേവ നിയ്യാതേതീതി സമ്ബന്ധോ. തഥാപസങ്ഗാഭാവതോ പന ഉപരി ചരണവസേനേവ നിയ്യാതേതീതി ദസ്സേന്തോ **"യം പനാ"**തിആദിമാഹ. രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനനിദ്ദേസേനേവ അരൂപാവചരജ്ഝാനാനമ്പി നിദ്ദിട്ഠഭാവാപത്തിതോ **"അട്ഠപി സമാപത്തിയോ**

‘ചരണ’ന്തി നിയ്യാതിതാ”തി വുത്തം. താനിപി ഹി അങ്ഗസമതായ ചതുത്ഥജ്ഝാനാനേവാതി. **നിയ്യാതിതാ**തി ച അസേസതോ നീഹരിത്വാ ഗഹിതാ, നിദസ്സിതാതി അത്ഥോ. **വിപസ്സനാഞാണതോ പനാ**തി “സോ ഏവം സമാഹിതേ ചിത്തേ പരിസുദ്ധേ പരിയോദാതേ അനങ്ഗണേ വിഗതൂപക്കിലേസേ മുദുഭൂതേ കമ്മനിയേ ഠിതേ ആനേഞ്ജപ്പത്തേ ഞാണദസ്സനായ ചിത്തം അഭിനീഹരതി അഭിനിന്നാമേതീ”തിആദിനാ നയേന വിപസ്സനാഞാണതോ പട്ഠായ.

ചതുഅപായമുഖകഥാവണ്ണനാ

൨൭൪. **അസമ്പാപുണന്തോ**തി ആരഭിത്വാപി സമ്പജ്ജിതുമസക്കോന്തോ. **അവിസഹമാനോ**തി ആരഭിതുമേവ അസക്കോന്തോ. **“ഖാരീ”**തി താപസപരിക്ഖാരസ്സേതം അധിവചനം, സോ ച അനേകഭേദോതി വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും **“അരണീ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അരണീ**തി ഹേട്ഠിമുപരിമവസേന അഗ്ഗിധമനകം അരണീദ്വയം. **കമണ്ഡലൂ**തി കുണ്ഡികാ. **സുജാ**തി ഹോമദബ്ബി. സുജാസദ്ദോ ഹി ഹോമകമ്മനി ഹബ്യന്നാദീനമുദ്ധരണത്ഥം കതദബ്ബിയം വത്തതി യഥാ തം കൂടദന്തസുത്തേ “പഠമോ വാ ദുതിയോ വാ സുജം പഗ്ഗണ്ഹന്താന”ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൩൪൧). തഥാ ഹി ഇമസ്മിംയേവ ഠാനേ ആചരിയേന വുത്തം “സുജാതി ദബ്ബീ”തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൭൪). ഹബ്യന്നാദീനം സുഖഗ്ഗഹണത്ഥം ജായതീതി ഹി **സുജാ.** കേചി പന ഇമമത്ഥമവിചാരേത്വാ തുന്നത്ഥമേവ ഗഹേത്വാ “സൂചീ”തി പഠന്തി, തദയുത്തമേവ ആചരിയേന തഥാ അവണ്ണിതത്താ. ചമതി അദതീതി **ചമരോ,** മിഗവിസേസോ, തസ്സ വാലേന കതാ **ബീജനീ ചാമരാ. ആദി**സദ്ദേന തിദണ്ഡതിഘടികാദീനി സങ്ഗണ്ഹാതി. കുച്ഛിതേന വങ്കാകാരേന ജായതീതി **കാജോ** യഥാ “കാലവണ”ന്തി; കചതി ഭാരം ബന്ധതി ഏത്ഥാതി വാ **കാചോ.** ദുവിധമ്പി ഹി പദമിച്ഛന്തി സദ്ദവിദൂ. **ഖാരിഭരിത**ന്തി ഖാരീഹി പരിപുണ്ണം. ഏകേന വി-കാരേന പദം വഡ്ഢേത്വാ “ഖാരിവിവിധ”ന്തി പഠന്താനം വാദേ സമുച്ചയസമാസേന അത്ഥം ദസ്സേന്തോ **“യേ പനാ”**തിആദിമാഹ.

നനു ഉപസമ്പന്നസ്സ ഭിക്ഖുനോ സാസനികോപി യോ കോചി അനുപസമ്പന്നോ അത്ഥതോ പരിചാരകോവ ഹോതി അപി ഖീണാസവസാമണേരോ, കിമങ്ഗം പന ബാഹിരകപബ്ബജിതേതി അനുയോഗം പതി തത്ഥ വിസേസം ദസ്സേതും **“കാമഞ്ചാ”**തിആദി വുത്തം. **വുത്തനയേനാ**തി “കപ്പിയ…പേ॰… വത്തകരണവസേനാ”തി ഏവം വുത്തനയേന. അനേകസതസഹസ്സസംവരവിനയസമാദാനവസേന ഉപസമ്പന്നഭാവസ്സ വിസിട്ഠഭാവതോ ഖീണാസവസാമണേരോപി പുഥുജ്ജനഭിക്ഖുനോ പരിചാരകോതി വുത്തോ.

> “നവകോടിസഹസ്സാനി, അസീതിസതകോടിയോ;
> പഞ്ഞാസസതസഹസ്സാനി, ഛത്തിംസ ച പുനാപരേ;
>
> ഏതേ സംവരവിനയാ, സമ്ബുദ്ധേന പകാസിതാ;
> പേയ്യാലമുഖേന നിദ്ദിട്ഠാ, സിക്ഖാ വിനയസംവരേ”തി. (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൦; അപ॰ അട്ഠ॰ ൨.൭; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൧.൨.൩൭);

ഏവം വുത്തപ്പഭേദാനം അനേകസതസഹസ്സാനം സംവരവിനയാനം സമാദായ സിക്ഖനേന ഉപരിഭൂതാ അഗ്ഗഭൂതാ സമ്പദാതി ഹി **ഉപസമ്പദാ,**

തായ ചേസ ഉപസമ്പദായ പുഥുജ്ജനഭിക്ഖു ഉപസമ്പന്നോതി.

അയം പനാതി യഥാവുത്തലക്ഖണോ താപസോ. താപസാ ഹി കമ്മവാദികിരിയവാദിനോ, ന സാസനസ്സ പടാണീഭൂതാ, യതോ നേസം പബ്ബജിതുമാഗതാനം വിനാവ തിത്ഥിയപരിവാസേന ഖന്ധകേ പബ്ബജ്ജാ അനുഞ്ഞാതാ. തപോ ഏതേസമത്ഥീതി **താപസാ** ത-കാരസ്സ ദീഘം കത്വാ. ''ലോമസാ''തിആദീസു വിയ ഹി സ-പച്ചയമിച്ഛന്തി സദ്ദവിദൂ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - കാമം ഖീണാസവോപി സാമണേരോ പുഥുജ്ജനസ്സ ഭിക്ഖുനോ അത്ഥതോ പരിചാരകോവ ഹോതി, സോ പന വത്തകരണമത്തേനേവ പരിചാരകോ, ന ലാമകഭാവേന. താപസോ തു ഗുണവസേന ചേവ വേയ്യാവച്ചകരണവസേന ച ലാമകഭാവേനേവ പരിചാരകോ, ന വത്തകരണമത്തേന, ഏവമിമേസം നാനാകരണം സന്ധായ താപസസ്സേവ പരിചാരകതാ വുത്താതി.

"കസ്മാ"തിആദിനാ ചോദകോ കാരണം ചോദേതി. **"യസ്മാ"**തിആദിനാ ആചരിയോ കാരണം ദസ്സേത്വാ പരിഹരതി. ഏവം സങ്ഖേപതോ പരിഹരിതമത്ഥം വിവരിതും **"ഇമസ്മിഞ്ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **അസക്കോന്ത**ന്തി അസമത്ഥനേന വിപ്പടിപജ്ജന്തം അലജ്ജിം. **ഖുരധാരൂപമ**ന്തി ഖുരധാരാനം മത്ഥകേനേവ അക്കമിത്വാ ഗമനൂപമം. **ബഹുജനസമ്മതാ**തി മഹാജനേന സേട്ഠസമ്മതാ. **അഞ്ഞേ**തി അപരേ ഭിക്ഖൂ. **ഇധാ**തി താപസപബ്ബജ്ജായ. ഛന്ദേന സഹ ചരന്തീതി **സഛന്ദചാരിനോ,** യഥാകാമം പടിപന്നകാതി വുത്തം ഹോതി. **അനുസിക്ഖന്തോ**തി ദിട്ഠാനുഗതിയാ സിക്ഖന്തോ. **താപസാവ ബഹുകാ ഹോന്തി,** ന ഭിക്ഖൂ.

കുദാലപിടകാനം നിബ്ബചനം ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ. **ബഹുജനകുഹാപനത്ഥ**ന്തി ബഹുനോ ജനസ്സ വിമ്ഹാപനത്ഥം . **അഗ്ഗിസാല**ന്തി അഗ്ഗിഹുത്തസാലം. **നാനാദാരൂഹീ**തി പലാസരുക്ഖദണ്ഡാദീഹി നാനാവിധസമിധാദാരൂഹി. **ഹോമകരണവസേനാ**തി യഞ്ഞകരണവസേന.

ഉദകവസേനേത്ഥ **പാനാഗാരം.** തേനാഹ **"പാനീയം ഉപട്ഠപേത്വാ"**തിആദി. യം ഭത്തപുടം വാ യാനി തണ്ഡുലാദീനി വാതി സമ്ബന്ധോ. **അമ്ബിലയാഗു** നാമ തക്കാദിഅമ്ബിലസംയുത്താ യാഗു. തണ്ഹാദീഹി ആമസിതബ്ബതോ ചീവരാദി **ആമിസം** നാമ. **വഡ്ഢിയാ**തി ദിഗുണതിഗുണാദിവഡ്ഢിയാ. **കുടുമ്ബം സണ്ഠപേതീ**തി ധനം പതിട്ഠാപേതി. യഥാവുത്തമത്ഥം പാളിയം നിദസ്സനമത്തേന വുത്തന്തി ആഹ **"ഇദം പനസ്സ പടിപത്തിമുഖ"**ന്തി, ഇദം പന പാളിവചനം അസ്സ ചതുത്ഥസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ കോഹഞ്ഞപടിപത്തിയാ മുഖമത്തന്തി അത്ഥോ. കസ്മാതി ചേ? സോ ഹി നാനാവിധേന കോഹഞ്ഞേന ലോകം വിമ്ഹാപയന്തോ തത്ഥ അച്ഛതി. തേനാഹ **"ഇമിനാ ഹീ"**തിആദി. **ഏവ**ന്തി ''തത്ഥ പാനീയം ഉപട്ഠപേത്വാ''തിആദിനാ വുത്തനയേന.

''സബ്ബാപി താപസപബ്ബജ്ജാ നിദ്ദിട്ഠാ''തി ധമ്മാധിട്ഠാനനയേന ദസ്സിതമേവ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനനയേന വിവരിതും **"അട്ഠവിധാ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. ഖലാദീസു മനുസ്സാനം സന്തികേ ഉപതിട്ഠിത്വാ വീഹിമുഗ്ഗമാസതിലാദീനി ഭിക്ഖാചരിയനിയാമേന സങ്കഡ്ഢിത്വാ ഉഞ്ഛനം **ഉഞ്ഛാ,** സാ ഏവ ചരിയാ വുത്തി ഏതേസന്തി **ഉഞ്ഛാചരിയാ.** അഗ്ഗിപക്കികായ ഭത്തഭിക്ഖായ ജീവന്തീതി **അഗ്ഗിപക്കികാ,** ന അഗ്ഗിപക്കികാ **അനഗ്ഗിപക്കികാ,** തണ്ഡുലഭിക്ഖായ

ഏവ ജീവികാതി വുത്തം ഹോതി. ഉഞ്ഛാചരിയാ ഹി ഖലാദീനി ഗന്ത്വാ ഉപതിട്ഠിത്വാ മനുസ്സേഹി ദിയ്യമാനം ഖലഗ്ഗം നാമ ധഞ്ഞം പടിഗ്ഗണ്ഹന്തി, അനഗ്ഗിപക്കികാ പന താദിസമപടിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ തണ്ഡുലമേവ പടിഗ്ഗണ്ഹന്തീതി അയമേതേസം വിസേസോ. ന സയം പചന്തീതി **അസാമപാകാ,** പക്കഭിക്ഖായ ഏവ ജീവികാ. അയോ വിയ കട്ഠിനോ മുട്ഠിപ്പമാണോ പാസാണോ **അയമുട്ഠി** നാമ, തേന വത്തന്തീതി **അയമുട്ഠികാ.** ദന്തേന ഉപ്പാടിതം വക്കലം രുക്ഖത്തചോ **ദന്തവക്കലം,** തേന വത്തന്തീതി **ദന്തവക്കലികാ.** പവത്തം രുക്ഖാദിതോ പാതാപിതം ഫലം ഭുഞ്ജന്തി സീലേനാതി **പവത്തഫലഭോജിനോ.** പണ്ഡുപലാസസദ്ദസ്സ ഏകസേസനയേന ദ്വിധാ അത്ഥോ, ജിണ്ണതായ പണ്ഡുഭൂതം പലാസഞ്ചേവ ജിണ്ണപക്കഭാവേന തംസദിസം പുപ്ഫഫലാദി ചാതി. തേന വക്ഖതി ''സയം പതിതാനേവ പുപ്ഫഫലപണ്ഡുപലാസാദീനി ഖാദന്താ യാപേന്തീ''തി, (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൫൪) തേന വത്തന്തീതി **പണ്ഡുപലാസികാ,** സയംപതിതപണ്ണപുപ്ഫഫലഭോജിനോ. ഇദാനി തേ അട്ഠവിധേപി സരൂപതോ ദസ്സേതും **''തത്ഥാ''**തിആദി വുത്തം. **കേണിയജടിലവത്ഥു** ഖന്ധകവണ്ണനായ (മഹാവ॰ അട്ഠ॰ ൩൦൦) ഗഹേതബ്ബം.

സങ്ഖദ്ധിത്വാതി ഭിക്ഖാചരിയാവസേന ഏകജ്ഝം കത്വാ.

തണ്ഡുലഭിക്ഖന്തി തണ്ഡുലമേവ ഭിക്ഖം. ഭിക്ഖിതബ്ബോ യാചിതബ്ബോ, ഭിക്ഖൂനം അയന്തി വാ **ഭിക്ഖാ**തി ഹി ഭിക്ഖാസദ്ദോ തണ്ഡുലാദീസുപി നിരുള്ഹോ. തേന വുത്തം **''പചിത്വാ പരിഭുഞ്ജന്തീ''**തി.

ഭിക്ഖാപരിയേട്ഠി നാമ ദുക്ഖാതി പരേസം ഗേഹതോ ഗേഹം ഗന്ത്വാ ഭിക്ഖായ പരിയേസനാ നാമ ദീനവുത്തിഭാവേന ദുക്ഖാ.

യേ പന ''പാസാണസ്സ പരിഗ്ഗഹോ നാമ ദുക്ഖോ പബ്ബജിതസ്സാ''തി ദന്തേഹേവ ഉപ്പാടേത്വാ ഖാദന്തി, തേ **ദന്തവക്കലികാ നാമാ**തി അയം അട്ഠകഥാമുത്തകനയോ.

പണ്ഡുപലാസസദ്ദോ പുപ്ഫഫലവിസയോപി സദിസതാകപ്പനേനാതി ദസ്സേതി **''പുപ്ഫഫലപണ്ഡുപലാസാദീനീ''**തി ഇമിനാ.

തേതി പണ്ഡുപലാസികാ. നിദസ്സനമത്തമേതം അഞ്ഞേസമ്പി തഥാ ഭേദസമ്ഭവതോ. **പാപുണനട്ഠാനേ**തി ഗഹേതും സമ്പാപുണനട്ഠാനേ. **ഏകരുക്ഖതോ**തി പഠമം ഉപഗതരുക്ഖതോ.

കഥമേത്താവതാ സബ്ബാപി താപസപബ്ബജ്ജാ നിദ്ദിട്ഠാതി ചോദനാ ന താവ വിസോധിതാതി ആഹ **''ഇമാ പനാ''**തിആദി. **ചതൂഹിയേവാ**തി ''ഖാരിവിധമാദായാ''തിആദിനാ വുത്താഹി പവത്തഫലഭോജനികാ, കന്ദമൂലഫലഭോജനികാ, അഗ്യാഗാരികാ, ആഗാരികാ ചേതി ചതൂഹി ഏവ താപസപബ്ബജ്ജാഹി. **അഗാരം ഭജന്തീ**തി അഗാരം നിവാസഭാവേന ഉപഗച്ഛന്തി. ഇമിനാ ഹി ''ചതുദ്വാരം അഗാരം കരിത്വാ അച്ഛതീ''തിആദിനാ ഇധ വുത്തായ ചതുത്ഥായ താപസപബ്ബജ്ജായ തേസമവരോധതം ദസ്സേതി. ഏവമിതരേസുപി പടിലോമതോ യോജനാ വേദിതബ്ബോ. അഗ്ഗിപരിചരണവസേന **അഗ്യാഗാരം ഭജന്തി** . ഏവം പന തേസമവരോധതം വദന്തോ തദനുരൂപം ഇമേസമ്പി പച്ചേകം ദുവിധതം ദസ്സേതീതി ദട്ഠബ്ബം.

൨൭൪. ആചരിയേന പോക്ഖരസാതിനാ സഹ പവത്തതീതി **സാചരിയകോ,** തസ്സ. **അപായമുഖമ്പീ**തി വിനാസകാരണമ്പി. പഗേവ വിജ്ജാചരണസമ്പദായ സന്ദിസ്സനേതി പി-സദ്ദോ ഗരഹായം. തേന വുത്തം **"അപി നു ത്വം ഇമായ അനുത്തരായ വിജ്ജാചരണസമ്പദായ സന്ദിസ്സസി സാചരിയകോ"**തിആദി. തത്രായമട്ഠകഥാമുത്തകനയോ - ''നോ ഹിദം ഭോ ഗോതമാ''തി സന്ദിസ്സനം പടിക്ഖിപിത്വാ അസന്ദിസ്സനാകാരമേവ വിഭാവേതും **"കോ ചാഹ"**ന്തിആദി വുത്തം. സാചരിയകോ അഹം കോ ച കീദിസോ ഹുത്വാ അനുത്തരായ വിജ്ജാചരണസമ്പദായ സന്ദിസ്സാമി, അനുത്തരാ വിജ്ജാചരണസമ്പദാ കാ ച കീദിസാ ഹുത്വാ സാചരിയകേ മയി സന്ദിസ്സതി, ആരകാ അഹം...പേ॰... സാചരിയകോതി സഹ പാഠസേസേന യോജനാ.

൨൭൫. അപായേ വിനാസനുപായേ നിയുത്തോ **ആപായികോ.** തബ്ഭാവം ന പരിപൂരേതി പരിപൂരേതും ന സക്കോതീതി **അപരിപൂരമാനോ,** തബ്ഭാവേന അപരിപുണ്ണോതി അത്ഥോ. അത്തനാ ആപായികേന ഹോന്തേനാപി തബ്ഭാവം അപരിപൂരമാനേന പോക്ഖരസാതിനാ ഏസാ വാചാ ഭാസിതാതി അത്ഥതോ സമ്ബന്ധത്താ കത്വത്ഥേ ചേതം പച്ചത്തവചനന്തി ആഹ **"ആപായികേനാപി അപരിപൂരമാനേനാ"**തി. അപിച അത്തനാ അപരിപൂരമാനേന ആപായികേനാപി സയം അപരിപൂരമാനാപായികേന ഹുത്വാപി പോക്ഖരസാതിനാ ഏസാ വാചാ ഭാസിതാതി അത്ഥയുത്തിതോ ഇത്ഥമ്ഭൂതലക്ഖണേ ചേതം പച്ചത്തവചനന്തിപി ഏവം വുത്തം. അഞ്ഞോ ഹി സദ്ദക്കമോ, അഞ്ഞോ അത്ഥക്കമോതി. കേചി പന ''കരണത്ഥമേവ ദസ്സേതും ഏവം വുത്ത''ന്തി വദന്തി, തദയുത്തമേവ പദദ്വയസ്സ കത്തുപദേന സമാനത്ഥത്താ, സമാനത്ഥാനഞ്ച പദാനം അഞ്ഞമഞ്ഞം കരണഭാവാനുപപത്തിതോ, അലമതിപപഞ്ചേന.

പുബ്ബകഇസിഭാവാനുയോഗവണ്ണനാ

൨൭൬. ദീയതേതി ദത്തി, സാ ഏവ **ദത്തിക**ന്തി ആഹ **"ദിന്നക"**ന്തി. അദാതുകാമമ്പി ദാതുകാമം കത്വാ സമ്മുഖാ പരമാവട്ടേതി സമ്മൂള്ഹം കരോതി ഏതായാതി **സമ്മുഖാവട്ടനീ.** തേനാഹ **"ന ദേമീതി വത്തും ന സക്കോതീ"**തി. പുന **തസ്സാ**തി ബ്രാഹ്മണസ്സ. കാരണാനുരൂപം രാജൂനം പുണ്ണപത്തന്തി ആഹ **"കസ്മാ മേ ദിന്നോ"**തി. **സങ്ഖപലിതകുട്ഠ**ന്തി ധോതസങ്ഖമിവ സേതകുട്ഠം. സേതപോക്ഖരരജതതോ ഗുണസമാനകായത്താ ഏവമാഹ. **അനുഗച്ഛതീ**തി പരമനുബന്ധതി.

യദി ദുവിധേനപി കാരണേന രാജാ ബ്രാഹ്മണസ്സ സമ്മുഖാഭാവം ന ദേതി, അഥ കസ്മാ തദുപസങ്കമനം ന പടിക്ഖിത്തന്തി ആഹ **"യസ്മാ പനാ"**തിആദി. **"വേത്തവിജ്ജായാ**തി നീതിസത്ഥേ''തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൭൬) ആചരിയേന വുത്തം. ഹേട്ഠാപി **ബ്രഹ്മജാലവണ്ണനായം** ഏവം വുത്തം ''വേത്തവിജ്ജാതി അബ്ഭേയ്യമാസുരക്ഖരാജസത്ഥാദിനീതിസത്ഥ''ന്തി. (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൧) **ദുസ്സമേത്ഥ** തിരോകരണിയം. തേനാഹ **"സാണിപാകാരസ്സ അന്തോ ഠത്വാ"**തി. അന്തസദ്ദേന പന തബ്ഭാവേന പദേ വഡ്ഢിയമാനേ **ദുസ്സന്തം** യഥാ ''വനന്തോ''തി. **"പയാത**ന്തി സദ്ധം, സസ്സതികം വാ. തേനാഹ അഭിഹരിത്വാ ദിന്ന''ന്തി ആചരിയേന വുത്തം, തസ്മാ മതകഭത്തസങ്ഖേപേന വാ നിച്ചഭത്തസങ്ഖേപേന വാ അഭിഹരിത്വാ ദിന്നം ഭിക്ഖന്തി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **"അയം പനാ"**തിആദി അത്ഥാപത്തിവചനം. **നിട്ഠ**ന്തി നിച്ഛയം.

കസ്മാ പന ഭഗവാ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഏവരൂപം അമനാപം മമ്മവചനം അവോചാതി ചോദനം കാരണം ദസ്സേത്വാ സോധേതും **“ഇദം പനാ”**തിആദി വുത്തം. രഹസ്സമ്പി പടിച്ഛന്നമ്പി മമ്മവചനം പകാസേസീതി സമ്ബന്ധോ.

൨൯൪. രാജാസനം നാമ ഹത്ഥിക്ഖന്ധപദേസം സന്ധായ **“ഹത്ഥിഗീവായ വാ നിസിന്നോ”**തി പാളിയം വുത്തം. **രഥൂപത്ഥരേ**തി രഥസ്സ ഉപരി അത്ഥരിതപദേസേ. തേനാഹ **“രഥമ്ഹീ”**തിആദി. **ഉഗ്ഗതുഗ്ഗതേഹീ**തി ഉഗ്ഗതാനമതിസയേന ഉഗ്ഗതേഹി. ന ഹി വിച്ഛാസമാസോ ലോകികേഹി അഭിമതോതി. രഞ്ഞോ അപച്ചം **രാജഞ്ഞോ,** ബഹുകത്തം പതി, ഏകസേസനയേന വാ **“രാജഞ്ഞേഹീ”**തി വുത്തം. **പാകടമന്തന**ന്തി പകാസഭൂതം മന്തനം. തദേവിധാധിപ്പേതം, ന രഹസ്സമന്തനം സുദ്ദാദീഹിപി സുയ്യമാനസ്സ ഇച്ഛിതത്താ. തേന വുത്തം **“അഥ ആഗച്ഛേയ്യ സുദ്ദോ വാ സുദ്ദദാസോ വാ”**തിആദി. **താദിസേഹിയേവാ**തി രഞ്ഞോ ആകാരസദിസേഹേവ. തസ്സത്ഥസ്സ സാധനസമത്ഥം വചനം രഞ്ഞാ ഭണിതം യഥാ, തഥാ സോപി തസ്സത്ഥസ്സ സാധനസമത്ഥമേവ ഭണിതം വചനം അപിനു ഭണതീതി യോജേതബ്ബം.

൨൯൫. **“പവത്താരോ”**തി ഏതസ്സ പാവചനഭാവേന വത്താരോതി സദ്ദതോ അത്ഥോ. യസ്മാ പന തേ തഥാഭൂതാ മന്താനം പവത്തകാ നാമ, തസ്മാ അധിപ്പായതോ അത്ഥം ദസ്സേതും **“പവത്തയിതാരോ”**തി വുത്തം. വദസദ്ദേന, ഹി തുപച്ചയേന ച ‘‘വത്താരോ’’തി പദസിദ്ധി, തഥാ വതുസദ്ദേന ‘‘പവത്തയിതാരോ’’തി. ഇദം ആചരിയസ്സ (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൯൫) ച ആചരിയസാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ ച മതം. വതുസദ്ദേനേവ ‘‘പവത്താരോ’’തി പദസിദ്ധിം ദസ്സേതീതിപി കേചി വദന്തി. പദദ്വയസ്സ തുല്യാധികരണത്താ **“മന്തമേവാ”**തി വുത്തം. ‘‘സുദ്ദേ ബഹി കത്വാ രഹോ ഭാസിതബ്ബട്ഠേന മന്താ ഏവ തം തം അത്ഥപടിപത്തിഹേതുതായ പദ’’ന്തി ഹി തുല്യാധികരണം ഹോതി, അനുപനീതാസാധാരണതായ രഹസ്സഭാവേന വത്തബ്ബായ മന്തനകിരിയായ പദമധിഗമുപായന്തിപി **മന്തപദ**ന്തി അട്ഠകഥാമുത്തകോ നയോ. **ഗീത**ന്തി ഗായനവസേന സജ്ഝായിതം, ഗായനമ്പിധ ഉദത്താനുദത്താദിസരസമ്പാദനവസേനേവ അധിപ്പേതന്തി വുത്തം **“സരസമ്പത്തിവസേനാ”**തി. പാവചനഭാവേന **അഞ്ഞേസം വുത്തം.** തമഞ്ഞേസം വാദാപനവസേന **വാചിതം.** സങ്ഗഹേത്വാ ഉപരൂപരി സഞ്ഞൂള്ഹാവസേന **സമുപബ്ബ്യൂള്ഹം.** ഇരുവേദയജുവേദസാമവേദാദിവസേന, തത്ഥാപി പച്ചേകം മന്തബ്രഹ്മാദിവസേന, അജ്ഝായാനുവാകാദിവസേന ച **രാസികതം.** യഥാവുത്തനയേനേവ **പിണ്ഡം കത്വാ ഠപിതം. അഞ്ഞേസം വാചിതം അനുവാചേന്തീ**തി അഞ്ഞേസം കമ്മഭൂതാനം തേഹി വാചാപിതം മന്തപദം ഏതരഹി ബ്രാഹ്മണാ അഞ്ഞേസം അനുവാചാപേന്തി.

തേസന്തി മന്തകത്തൂനം. ദിബ്ബചക്ഖുപരിഭണ്ഡം യഥാകമ്മൂപഗഞാണം, പച്ചക്ഖതോ ദസ്സനട്ഠേന ദിബ്ബചക്ഖുസദിസഞ്ച പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണം സന്ധായ **“ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ”**തി വുത്തം. അതോ ദിബ്ബചക്ഖുപരിഭണ്ഡേന യഥാകമ്മൂപഗഞാണേന സത്താനം കമ്മസ്സകതാദീനി ചേവ ദിബ്ബചക്ഖുസദിസേന പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണേന അതീതകപ്പേ ബ്രാഹ്മണാനം മന്തജ്ഝേനവിധിഞ്ച ഓലോകേത്വാതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. രൂപമേവ ഹി പച്ചുപ്പന്നം ദിബ്ബചക്ഖുസ്സ ആരമ്മണന്തി തമിധ അട്ഠാനഗതം ഹോതി. **പാവചനേന സഹ സംസന്ദിത്വാ**തി യം കസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധേന വുത്തം

വട്ടസന്നിസ്സിതം വചനം, തേന സഹ സംസന്ദിത്വാ അവിരുദ്ധം കത്വാ. ന ഹി തേസം വിവട്ടസന്നിസ്സിതോ അത്ഥോ പച്ചക്ഖതോ ഹോതി. **ഗന്ഥിംസൂ**തി പജ്ജഗജ്ജബന്ധവസേന സക്കതഭാസായ ബന്ധിംസു. **അപരാ പരേ**തി അട്ഠകാദീഹി അപരാ അഞ്ഞേപി പരേ പച്ഛിമാ ഓക്കാകരാജകാലാദീസു ഉപ്പന്നാ. **പാണാതിപാതാദീനി പക്ഖിപിത്വാ**തി അട്ഠകാദീഹി ഗന്ഥിതമന്തപദേസ്വേവ പാണാതിപാതാദികിലേസസന്നിസ്സിതപദാനം തത്ഥ തത്ഥ പക്ഖിപനം കത്വാ. **വിരുദ്ധേ അകംസൂ**തി സുത്തനിപാതേ **ബ്രാഹ്മണധമ്മികസുത്താദീസു** (സു॰ നി॰ ബ്രാഹ്മണധമ്മികസുത്ത) ആഗതനയേന സംകിലേസികത്ഥദീപനതോ പച്ചനീകഭൂതേ അകംസു. **ഇസീ**തി നിദസ്സനമത്തം. "ഇസി വാ ഇസിത്ഥായ പടിപന്നോ വാ"തി ഹി വത്തബ്ബം. കസ്മാ പനേത്ഥ പടിഞ്ഞാഗഹണവസേന ദേസനാസോതപതിതം ന കരോതീതി ആഹ **"ഇധ ഭഗവാ"**തിആദി. **ഇധാ**തി "ത്യാഹം മന്തേ അധീയാമി, 'സാചരിയകോ'തി ത്വം മഞ്ഞസീ"തി വുത്തട്ഠാനേ. **പടിഞ്ഞം അഗ്ഗഹേത്വാ**തി യഥാ ഹേട്ഠാ പടിഞ്ഞാ ഗഹിതാ, തഥാ "തം കിം മഞ്ഞസി അമ്ബട്ഠ, താവതാ ത്വം ഭവിസ്സസി ഇസി വാ ഇസിത്ഥായ വാ പടിപന്നോ സാചരിയകോതി, നോ ഹിദം ഭോ ഗോതമാ"തി ഏവം ഇധ പടിഞ്ഞം അഗ്ഗഹേത്വാ.

൨൮൨. **നിരാമഗന്ധാ**തി കിലേസാസുചിവസേന വിസ്സഗന്ധരഹിതാ. **അനിത്ഥിഗന്ധാ**തി ഇത്ഥീനം ഗന്ധമത്തസ്സപി അവിസഹനേന ഇത്ഥിഗന്ധരഹിതാ. **രജോജല്ലധരാ**തി പകതിരജസേദാദിജല്ലധരാ. **പാകാരപുരിസഗുത്തീ**തി പാകാരാവരണം, പുരിസാവരണഞ്ച. ഏത്ഥ പന **"നിരാമഗന്ധാ"**തി ഏതേന തേസം ദസന്നം ബ്രാഹ്മണാനം വിക്ഖമ്ഭിതകിലേസതം ദസ്സേതി, **"അനിത്ഥിഗന്ധാ, ബ്രഹ്മചാരിനോ"**തി ച ഏതേന ഏകവിഹാരിതം, **"രജോജല്ലധരാ"**തി ഏതേന മണ്ഡനവിഭൂസനാഭാവം, **"അരഞ്ഞായതനേ പബ്ബതപാദേസു വസിംസൂ"**തി ഏതേന മനുസ്സൂപചാരം പഹായ വിവിത്തവാസം, **"വനമൂലഫലാഹാരാ വസിംസൂ"**തി ഏതേന സാലിമംസോദനാദിപണീതാഹാര പടിക്ഖേപം, **"യദാ"**തിആദിനാ യാനവാഹനപടിക്ഖേപം, **"സബ്ബദിസാസൂ"**തിആദിനാ രക്ഖാവരണപടിക്ഖേപം. ഏവഞ്ച ദസ്സേന്തോ മിച്ഛാപടിപദാപക്ഖികം സാചരിയകസ്സ അമ്ബട്ഠസ്സ വുത്തിം ഉപാദായ സമ്മാപടിപദാപക്ഖികാപി തേസം ബ്രാഹ്മണാനം വുത്തി അരിയവിനയേ സമ്മാപടിപത്തിം ഉപാദായ മിച്ഛാപടിപദായേവ. കഥഞ്ഹി നാമ തേ ഭവിസ്സതി സല്ലേഖപടിപത്തിയുത്തതാതി. "ഏവം സു തേ"തിആദിനാ ഭഗവാ അമ്ബട്ഠം സന്തജ്ജേന്തോ നിഗ്ഗണ്ഹാതീതിപി വിഭാവേതി. ഇദഞ്ഹി വക്ഖമാനായ പാളിയാ പിണ്ഡത്ഥദസ്സനന്തി.

ദുസ്സപട്ടികാ **ദുസ്സപട്ടം.** ദുസ്സകലാപോ **ദുസ്സവേണീ. വേഠകേഹീ**തി വേഠകപട്ടകേഹി, ദുസ്സേഹി സംവേഠേത്വാ കതനമിതഫാസുകാഹീതി വുത്തം ഹോതി. **കപ്പേതു**ന്തി കത്തരികായ ഛിന്ദിതും. **കപ്പിതവാലേഹീ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. "ന ഭിക്ഖവേ മസ്സു കപ്പാപേതബ്ബ"ന്തിആദീസു (ചൂളവ॰ ൨൭൫) വിയ ഹി **കപ്പുസദ്ദോ** ഛേദനേ വത്തതി. **യുത്തട്ഠാനേസൂ**തി ഗീവാസീസവാലധീസു. **വാലാ**തി തേസു ഠാനേസു ജായമാനാ ലോമാ. സഹചരണവസേന, ഠാനീനാമേന വാ **"കുത്തവാലാ"**തി വുത്താ. കേചി പന "വാളയുത്തത്താ"തി പാഠം കപ്പേത്വാ വാളരൂപയുത്തത്താതി അത്ഥം വദന്തി, പാളിയാനപേക്ഖനമേവ തേസം ദോസോ. "കുത്തവാലേഹി വളവാരഥേഹീ"തി പാളിയം വുത്തം. **സമന്താനഗര**ന്തി നഗരസ്സ സമന്തതോ. **പാകാരസ്സ അധോഭാഗേ കതസുധാകമ്മം** ഠാനം നഗരസ്സ സമീപേ കത്തബ്ബതോ, ഉപകാരകരണതോ ച

“ഉപകാരികാ”തി വുച്ചതി. നഗരസ്സ ഉപകാരികാ എതാസന്തി **നഗരൂപകാരികായോ,** രാജധാനീഅപേക്ഖായ ഇത്ഥിലിങ്ഗനിദ്ദേസോ. തേനാഹ **“ഇധ പനാ”**തിആദി. **മതീ**തി വിചികിച്ഛാവസേന അനേകംസികജാനനാ. ഉപരി ദേസനായ അവഡ്ഢകാരണം ദസ്സേന്തോ **“ഇദം ഭഗവാ”**തിആദിമാഹ. പാളിയം **സോ മം പഞ്ഹേനാ**തി സോ ജനോ മം പുച്ഛാവസേന സോധേയ്യ. **അഹം വേയ്യാകരണേന സോധേസ്സാമീ**തി അഹമ്പിമം വിസ്സജ്ജനാവസേന സോധേസ്സാമീതി യഥാരഹമധികാരവസേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ദ്വേലക്ഖണദസ്സനവണ്ണനാ

൨൮൭. **“നിസിന്നാന”**ന്തിആദി അനാദരേ സാമിവചനം, വിസേസനം വാ. സങ്കുചിതേ ഇരിയാപഥേ അനവസേസതോ ലക്ഖണാനം ദുബ്ബിഭാവനതോ **“ന സക്കോതീ”**തി വുത്തം, തഥാ സുവിഭാവനതോ പന **“സക്കോതീ”**തി. പരിയേസനസുഖത്ഥമേവ തദാചിണ്ണതാ ദട്ഠബ്ബാ. **തേനാ**തി ദുവിധേനപി കാരണേന.

ഗവേസീതി ഞാണേന പരിയേസനമകാസി. **ഗണയന്തോ**തി ഞാണേനേവ സങ്കലയന്തോ. **സമാനയീ**തി സമ്മാ ആനയി സമാഹരി. **“കങ്ഖതീ”**തി പദസ്സ ആകങ്ഖതീതി അത്ഥോതി ആഹ **“അഹോ വതാ”**തിആദി. അനുപസഗ്ഗമ്പി ഹി പദം കത്ഥചി സഉപസഗ്ഗമിവ അത്ഥവിസേസവാചകം യഥാ ‘‘ഗോത്രഭൂ’’തി. **തതോ തതോ** സരീരപ്പദേസതോ. **കിച്ഛതീ**തി കിലമതി. തേനാഹ **“ന സക്കോതി ദട്ഠു”**ന്തി. **തായാ**തി ‘‘വിചിനന്തോ കിച്ഛതീ’’തി വുത്തായ **വിചികിച്ഛായ. തതോ**തി സന്നിട്ഠാനം അഗമനതോ. ഏവം ‘‘കങ്ഖതീ’’തി പദസ്സ ആസിസനത്ഥതം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സംസയത്ഥതം ദസ്സേന്തോ **“കങ്ഖായ വാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കങ്ഖായാ**തി ‘‘കങ്ഖതീ’’തി പദേന വുത്തായ കങ്ഖായ. അസത്വപധാനഞ്ഹി ആഖ്യാതികം. ഏസ നയോ സേസേസുപി. അവത്ഥാഭേദഗതാ വിമതി ഏവ **“തീഹി ധമ്മേഹീ”**തി വുത്താ, തിപ്പകാരേഹി സംസയധമ്മേഹീതി അത്ഥോ. **കാലുസിയഭാവോ**തി അപ്പസന്നതായ ഹേതുഭൂതോ ആവിലഭാവോ.

വത്ഥികോസേനാതി നാഭിയാ അധോഭാഗസങ്ഖാതേ വത്ഥിമ്ഹി ജാതേന ലിങ്ഗപസിബ്ബകേന. ‘‘അണ്ഡകോസോ’’തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൧൬൫, ൧൪൯; ൨.൨൭; അ॰ നി॰ ൭.൭൧; പാരാ॰ ൧൧) വിയ ഹി കോസസദ്ദോ പരിവേഠകപസിബ്ബകേ വത്തതി. വത്ഥേന ഗുഹിതബ്ബത്താ **വത്ഥഗുയ്ഹം.** യസ്മാ ഭഗവതോ കോസോഹിതം വത്ഥഗുയ്ഹം സബ്ബബുദ്ധാവേണികം അഞ്ഞേഹി അസാധാരണം സുവിസുദ്ധകഞ്ചനമണ്ഡലസന്നിഭം, അത്തനോ സണ്ഠാനസന്നിവേസസുന്ദരതായ ആജാനേയ്യഗന്ധഹത്ഥിനോ വരങ്ഗപരമചാരുഭാവം, വികസമാനതപനിയാരവിന്ദസമുജ്ജലകേസരാവത്തവിലാസം, സഞ്ഝാപഭാനുരഞ്ജിതജലവനന്തരാഭിലക്ഖിതസമ്പുണ്ണചന്ദമണ്ഡലസോഭഞ്ച അത്തനോ സിരിയാ അഭിഭുയ്യ വിരാജതി, യം ബാഹിരബ്ഭന്തരമലേഹി അനുപക്കിലിട്ഠതായ, ചിരകാലപരിചിതബ്രഹ്മചരിയാധികാരതായ, സണ്ഠിതസണ്ഠാനസമ്പത്തിയാ ച കോപീനമ്പി സമാനം അകോപീനമേവ ജാതം. തേന വുത്തം **“ഭഗവതോ ഹീ”**തിആദി. **വരവാരണസ്സേവാ**തി വരഗന്ധഹത്ഥിനോ ഇവ. **പഹൂതഭാവ**ന്തി പുഥുലഭാവം. ഏത്ഥേവ ഹി തസ്സ സംസയോ. തനുമുദുസുകുമാരാദീസു പനസ്സ ഗുണേസു വിചാരണാ ഏവ നാഹോസി.

൨൮൯. ''തഥാരൂപ''ന്തി ഇദം സമാസപദന്തി ആഹ **"തംരൂപ"**ന്തി. **ഏത്ഥാ**തി യഥാ അമ്ബട്ഠോ കോസോഹിതം വത്ഥഗുയ്ഹമദ്ദസ്സ, തഥാ ഇദ്ധാഭിസങ്ഖാരമഭിസങ്ഖരണേ. ഇമിനാ ഹി ''തഥാരൂപം ഇദ്ധാഭിസങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖരീ''തിആദിപാളിപരാമസനം, അതോ ചേത്ഥ സഹ ഇദ്ധാഭിസങ്ഖാരനയേന വത്ഥഗുയ്ഹദസ്സനകാരണം മിലിന്ദപഞ്ഹാപാഠേന (മി॰ പ॰ ൩.൩) വിഭാവിതം ഹോതി. കേചി പന ''വത്ഥഗുയ്ഹദസ്സനേ''തി പരാമസന്തി, തദയുത്തമേവ. ന ഹി തം പാളിയം, അട്ഠകഥായഞ്ച അത്ഥി, യം ഏവം പരാമസിതബ്ബം സിയാ, ഇദ്ധാഭിസങ്ഖാരനയോ ച അവിഭാവിതോ ഹോതി. **കിമേത്ഥ അഞ്ഞേന വത്തബ്ബം** ചതുപടിസമ്ഭിദാപത്തേന ഛളഭിഞ്ഞേന വാദീവരേന ഭദന്തനാഗസേനത്ഥേരേന വുത്തനയേനേവ സമ്പടിച്ഛിതബ്ബത്താ. ഹിരീ കരീയതേ ഏത്ഥാതി **ഹിരികരണം,** തദേവ ഓകാസോ തഥാ, ഹിരിയിതബ്ബട്ഠാനം. **ഉത്തരസ്സാ**തി സുത്തനിപാതേ ആഗതസ്സ ഉത്തരമാണവസ്സ (മ॰ നി॰ ൨.൩൮൪). സബ്ബേസമ്പി ചേതേസം വത്ഥു സുത്തനിപാതതോ ഗഹേതബ്ബം.

ഛായന്തി പടിബിമ്ബം. കഥം ദസ്സേസി, കീദിസം വാതി ആഹ **"ഇദ്ധിയാ"**തിആദി. **ഛായാരൂപകമത്ത**ന്തി ഭഗവതോ പടിബിമ്ബരൂപകമേവ, ന പകതിവത്ഥഗുയ്ഹം, തഞ്ച ബുദ്ധസന്താനതോ വിനിമുത്തത്താ രൂപകമത്തം ഭഗവതാ സദിസവണ്ണസണ്ഠാനാവയവം ഇദ്ധിമയം ബിമ്ബകമേവ ഹോതി, ഏവഞ്ച കത്വാ അപ്പകത്ഥേന ക-കാരേന വിസേസിതവചനം ഉപപന്നം ഹോതി. ഛായാരൂപകമത്തം ഇദ്ധിയാ അഭിസങ്ഖരിത്വാ ദസ്സേസീതി സമ്ബന്ധോ. ''തം പന ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ യഥാ അത്തനോ ബുദ്ധരൂപം ന ദിസ്സതി, തഥാ കത്വാ ദസ്സേതീ''തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൯൯) ആചരിയാ വദന്തി. തദേതം ഭദന്തനാഗസേനത്ഥേരേന വുത്തേന ഇദ്ധാഭിസങ്ഖതഛായാരൂപകമത്തദസ്സനവചനേന സംസന്ദതി ചേവ സമേതി ച യഥാ തം ''ഖീരേന ഖീരം, ഗങ്ഗോദകേന യമുനോദക''ന്തി ദട്ഠബ്ബം. തഥാവചനേനേവ ഹി സേസബുദ്ധരൂപസ്സ തങ്ഖണേ അദസ്സിതഭാവോ അത്ഥതോ ആപന്നോ ഹോതി. നിവാസനനിവത്ഥതാദിവചനേന പനേത്ഥ ബുദ്ധസന്താനതോ വിനിമുത്തസ്സപി ഛായാരൂപകസ്സ നിവാസനാദിഅബഹിഗതഭാവോ ദസ്സിതോ, ന ച ചോദേതബ്ബം ''കഥം നിവാസനാദിഅന്തരഗതം ഛായാരൂപകം ഭഗവാ ദസ്സേതി, കഥഞ്ച അമ്ബട്ഠോ പസ്സതീ''തി. അചിന്തേയ്യോ ഹി ഇദ്ധിവിസയോതി. **ഛായം ദിട്ഠേ**തി ഛായായ ദിട്ഠായ. **ഏത**ന്തി ഛായാരൂപകം. ബുജ്ഝനകേ സതി ജീവിതനിമിത്തമ്പി **ഹദയമംസം ദസ്സേയ്യാ**തി അധിപ്പായോ. **നിന്നേത്വാ**തി നീഹരിത്വാ. അയമേവ വാ പാഠോ. **കല്ലോസീ**തി വിസ്സജ്ജനേ ത്വം കുസലോ ഛേകോ അസി, യഥാവുത്തോ വാ വിസ്സജ്ജനാമഗ്ഗോ ഉപപന്നോ യുത്തോ അസീതി അത്ഥോ. ''കുസലോ''തി കേചി പഠന്തി, അയുത്തമേതം. മിലിന്ദപഞ്ഹേ ഹി സബ്ബത്ഥ വിസ്സജ്ജനാവസാനേ ''കല്ലോ'' ഇച്ചേവ ദിട്ഠോതി.

നിന്നാമേത്വാതി മുഖതോ നീഹരണവസേന കണ്ണസോതാദിഅഭിമുഖം പണാമേത്വാ, അധിപ്പായമേവ ദസ്സേതും **"നീഹരിത്വാ"**തി വുത്തം. **കഥിനസൂചിം വിയാ**തി ഘനസുഖുമഭാവാപാദനേന കക്ഖളസൂചിമിവ കത്വാ. **തഥാകരണേനാ**തി കഥിനസൂചിം വിയ കരണേന. **ഏത്ഥാ**തി പഹൂതജിവ്ഹായ. **മുദുഭാവോ, ദീഘഭാവോ, തനുഭാവോ** ച ദസ്സിതോ അമുദുനോ ഘനസുഖുമഭാവാപാദനത്ഥമസക്കുണേയ്യത്താതി ആചരിയേന (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൨൯൯) വുത്തം. തത്രായമധിപ്പായോ - യസ്മാ മുദുമേവ

ഘനസുഖുമഭാവാപാദനത്ഥം സക്കോതി, തസ്മാ തഥാകരണേന മുദുഭാവോ ദസ്സിതോ അഗ്ഗി വിയ ധൂമേന. യസ്മാ ച മുദുയേവ ഘനസുഖുമഭാവാപജ്ജനേന ദീഘഗാമി, തസ്മാ കണ്ണസോതാനുമസനേന ദീഘഭാവോ ദസ്സിതോ. യസ്മാ പന മുദു ഏവ ഘനസുഖുമഭാവാപജ്ജനേന തനു ഹോതി, തസ്മാ നാസികാസോതാനുമസനേന തനുഭാവോ ദസ്സിതോതി. അപുഥുലസ്സ തഥാപടിച്ഛാദനത്ഥമസക്കുണേയ്യത്താ **നലാടച്ഛാദനേന പുഥുലഭാവോ** ദസ്സിതോ.

൨൮൬. പത്ഥേന്തോ ഹുത്വാ ഉദിക്ഖന്തോതി യോജേതബ്ബം.

൨൮൭. മൂലവചനം **കഥാ.** പടിവചനം **സല്ലാപോ.**

൨൮൯. ''ഉദ്ധുമാതക''ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൮; വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൦൨) വിയ ക-സദ്ദോ ജിഗുച്ഛനത്ഥോതി വുത്തം **''തമേവ ജിഗുച്ഛന്തോ''**തി. **തമേവാതി** പണ്ഡിതഭാവമേവ, അമ്ബട്ഠമേവാതിപി അത്ഥോ. അമ്ബട്ഠഞ്ഹി സന്ധായ ഏവമാഹ. തഥാ ഹി പാളിയം വുത്തം ''ഏവം…പേ॰… അമ്ബട്ഠം മാണവം ഏതദവോചാ''തി. കാമഞ്ച അമ്ബട്ഠം സന്ധായ ഏവം വുത്തം, നാമഗോത്തവസേന പന അനിയമം കത്വാ ഗരഹന്തോ പുഥുവചനേന വദതീതി വേദിതബ്ബം. ''യദേവ ഖോ ത്വ''ന്തി ഏതസ്സ അനിയമവചനസ്സ ''ഏവരൂപേനാ''തി ഇദം നിയമവചനന്തി ദസ്സേതി **''യാദിസോ''**തിആദിനാ. ഭാവേനഭാവലക്ഖണേ ഭുമ്മവചനത്ഥേ കരണവചനന്തി വുത്തം **''ഏദിസേ അത്ഥചരകേ''**തി. **ന അഞ്ഞത്രാതി** ന അഞ്ഞത്ഥ സുഗതിയം. ഏത്ഥ പന ''അത്ഥചരകേനാ''തി ഇമിനാ ബ്യതിരേകമുഖേന അനത്ഥചരകതംയേവ വിഭാവേതീതി ദട്ഠബ്ബം. ''ഉപനേയ്യ ഉപനേയ്യാ''തി ഇദം ത്വാദ്യന്തം വിച്ഛാവചനന്തി ആഹ **''ബ്രാഹ്മണോ ഖോ പനാ''**തിആദി. **ഏവം ഉപനേത്വാ ഉപനേത്വാതി** തം തം ദോസം ഉപനീയ ഉപനീയ. തേനാഹ **''സുട്ഠു ദാസാദിഭാവം ആരോപേത്വാ''**തി. **പാതേസീതി** പവട്ടനവസേന പാതേസി. യഞ്ച അഗമാസി, തമ്പി അസ്സ തഥാഗമനസങ്ഖാതം ഠാനം അച്ഛിന്ദിത്വാതി യോജനാ.

പോക്ഖരസാതിബുദ്ധൂപസങ്കമനവണ്ണനാ

൨൯൨-൩-൪. കിത്തകോ പന സോതി വുത്തം **''സമ്മോദനീയകഥായപി കാലോ നത്ഥീ''**തി. **ആഗമാ നൂതി** ആഗതോ നു. **ഖോതി** നിപാതമത്തം. **ഇധാതി** ഏത്ഥ, തുമ്ഹാകം സന്തികന്തി അത്ഥോ. **അധിവാസേതൂതി** സാദിയതു, തം പന സാദിയനം ഇധ മനസാവ സമ്പടിഗ്ഗഹോ, ന കായവാചാഹീതി ആഹ **''സമ്പടിച്ഛതൂ''**തി. അജ്ജ പവത്തമാനം **അജ്ജതനം,** പുഞ്ഞം, പീതിപാമോജ്ജഞ്ച, ഇമമത്ഥം ദസ്സേതും **''യം മേ''**തിആദി വുത്തം. **കാരന്തി** ഉപകാരം, സക്കാരം വാ. **അചോപേത്വാതി** അചാലേത്വാ.

൨൯൭. **''സഹത്ഥാ''**തി ഇദം കരണത്ഥേ നിസ്സക്കവചനം. തേനാഹ **''സഹത്ഥേനാ''**തി. **സുഹിതന്തി** ധാതം, ജിഘച്ഛാദുക്ഖാഭാവേന വാ സുഖിതം. **യാവദത്ഥന്തി** യാവ അത്ഥോ, താവ ഭോജനേന തദാ കതം. പടിക്ഖേപപവാരണാവേത്ഥ അധിപ്പേതാ, ന നിമന്തനപവാരണാതി ആഹ **''അല''**ന്തിആദി. **''ഹത്ഥസഞ്ഞായാ''**തി നിദസ്സനമത്തം അഞ്ഞത്ഥ മുഖവികാരേന, വചീഭേദേന ച പടിക്ഖേപസ്സ വുത്തത്താ , ഏകക്ഖണേപി ച തഥാപടിക്ഖേപസ്സ ലബ്ഭനതോ. ഓനീതാ പത്തതോ പാണി ഏതസ്സാതി

ഓനീതപത്തപാണീതി ഭിന്നാധികരണവിസയോ തിപദോ ബാഹിരത്ഥസമാസോ. മുദ്ധജണ-കാരേന, പന സഞ്ഞോഗത-കാരേന ച **ഓണിത്ത**സദ്ദോ വിനാഭൂതേതി ദസ്സേതി **"ഓണിത്തപത്തപാണിന്തിപി പാഠോ"**തിആദിനാ. സുചികരണത്ഥേ വാ **ഓണിത്ത**സദ്ദോ. ഓണിത്തം ആമിസാപനയനേന സുചികതം പത്തം പാണി ച അസ്സാതി ഹി **ഓണിത്തപത്തപാണി.** തേനാഹ **"ഹത്ഥേ ച പത്തഞ്ച ധോവിത്വാ"**തി. "ഓണിത്തം നാനാഭൂതം വിനാഭൂതം, ആമിസാപനയനേന വാ സുചികതം പത്തം പാണിതോ അസ്സാതി ഓണിത്തപത്തപാണീ"തി (സാരത്ഥ॰ ടീ॰ മ.വ.൩) **സാരത്ഥദീപനിയം** വുത്തം. തത്ഥ പച്ഛിമവചനം "ഹത്ഥേ ച പത്തഞ്ച ധോവിത്വാ"തി ഇമിനാ അസംസന്ദനതോ വിചാരേതബ്ബം. **ഏവംഭൂത**ന്തി "ഭുത്താവിം ഓനീതപത്തപാണി"ന്തി വുത്തപ്പകാരേന ഭൂതം.

൨൯൭. അനുപുബ്ബിം കഥന്തി അനുപുബ്ബം കഥേതബ്ബം കഥം. തേനാഹ **"അനുപടിപാടികഥ"**ന്തി. കാ പന സാതി ആഹ **"ദാനാനന്തരം സീല"**ന്തിആദി, തേനായമത്ഥോ ബോധിതോ ഹോതി - ദാനകഥാ താവ പചുരജനേസുപി പവത്തിയാ സബ്ബസാധാരണത്താ, സുകരത്താ, സീലേ പതിട്ഠാനസ്സ ഉപായഭാവതോ ച ആദിതോ കഥേതബ്ബാ. പരിച്ചാഗസീലോ ഹി പുഗ്ഗലോ പരിഗ്ഗഹവത്ഥൂസു വിനിസ്സടഭാവതോ സുഖേനേവ സീലാനി സമാദിയതി, തത്ഥ ച സുപ്പതിട്ഠിതോ ഹോതി, സീലേന ദായകപടിഗ്ഗാഹകസുദ്ധിതോ പരാനുഗ്ഗഹം വത്വാ പരപീളാനിവത്തിവചനതോ, കിരിയധമ്മം വത്വാ അകിരിയധമ്മവചനതോ, ഭോഗസമ്പത്തിഹേതും വത്വാ ഭവസമ്പത്തിഹേതുവചനതോ ച **ദാനകഥാനന്തരം സീലകഥാ** കഥേതബ്ബാ. തഞ്ചേ ദാനസീലം വട്ടനിസ്സിതം, അയം ഭവസമ്പത്തി തസ്സ ഫലന്തി ദസ്സനത്ഥം **സീലകഥാനന്തരം സഗ്ഗകഥാ.** തായ ഹി ഏവം ദസ്സിതം ഹോതി "ഇമേഹി ദാനസീലമയേഹി, പണീതപണീതതരാദിഭേദഭിന്നേഹി ച പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂഹി ഏതാ ചാതുമഹാരാജികാദീസു പണീതപണീതതരാദിഭേദഭിന്നാ അപരിമേയ്യാ ദിബ്ബസമ്പത്തിയോ ലദ്ധബ്ബാ"തി. സ്വായം സഗ്ഗോ രാഗാദീഹി ഉപക്കിലിട്ഠോ, സബ്ബഥാ പന തേഹി അനുപക്കിലിട്ഠോ അരിയമഗ്ഗോതി ദസ്സനത്ഥം **സഗ്ഗകഥാനന്തരം മഗ്ഗകഥാ.** മഗ്ഗഞ്ച കഥേന്തേന തദധിഗമുപായദസ്സനത്ഥം കാമാനം ആദീനവോ, ഓകാരോ, സംകിലേസോ, നേക്ഖമ്മേ ആനിസംസോ ച കഥേതബ്ബോ. സഗ്ഗപരിയാപന്നാപി ഹി സബ്ബേ കാമാ നാമ ബഹ്വാദീനവാ അനിച്ചാ അദ്ധുവാ വിപരിണാമധമ്മാ, പഗേവ ഇതരേതി **ആദീനവോ,** സബ്ബേപി കാമാ ഹീനാ ഗമ്മാ പോഥുജ്ജനികാ അനരിയാ അനത്ഥസംഹിതാതി ലാമകഭാവോ **ഓകാരോ,** സബ്ബേപി ഭവാ കിലേസാനം വത്ഥുഭൂതാതി **സംകിലേസോ,** സബ്ബസംകിലേസവിപ്പയുത്തം നിബ്ബാനന്തി **നേക്ഖമ്മേ ആനിസംസോ** ച കഥേതബ്ബോതി. അയമ്പി അത്ഥോ ബോധിതോതി വേദിതബ്ബോ. **മഗ്ഗോ**തി ഹി ഏത്ഥ **ഇതി**-സദ്ദേന ആദ്യത്ഥേന കാമാദീനവാദീനമ്പി സങ്ഗഹോതി അയമത്ഥവണ്ണനാ കതാ. തേനാഹ "സേയ്യഥിദം - ദാനകഥം സീലകഥം സഗ്ഗകഥം കാമാനം ആദീനവം ഓകാരം സംകിലേസം നേക്ഖമ്മേ ആനിസംസം പകാസേതീ"തി. വിത്ഥാരോ **സാരത്ഥദീപനിയം** (സാരത്ഥ॰ ടീ॰ മ.വ.൩൬) ഗഹേതബ്ബോ.

കസി-സദ്ദോ ഞാണേന ഗഹണേതി ആഹ **"ഗഹിതാ"**തിആദി. സാമംസദ്ദേന നിവത്തേതബ്ബമത്ഥം ദസ്സേതി **"അസാധാരണാ അഞ്ഞേസ"**ന്തി ഇമിനാ, ലോകുത്തരധമ്മാധിഗമേ പരൂപദേസവിഗതത്താ, ഏകേനേവ ലോകേ പഠമം അനുത്തരായ സമ്മാസമ്ബോധിയാ അഭിസമ്ബുദ്ധത്താ ച

അഞ്ഞേസമസാധാരണാതി വുത്തം ഹോതി. **ധമ്മചക്ഖുന്തി ഏത്ഥ സോതാപത്തിമഗ്ഗോവ അധിപ്പേതോ, ന ബ്രഹ്മായുസുത്തേ** (മ॰ നി॰ ൨.൩൯൫ ആദയോ) വിയ ഹേട്ഠിമാ തയോ മഗ്ഗാ, ന ച **ചൂളരാഹുലോവാദസുത്തേ** (മ॰ നി॰ ൩.൪൧൬) വിയ ആസവക്ഖയോ. ''തസ്സ ഉപ്പത്തിആകാരദസ്സനത്ഥ''ന്തി കസ്മാ വുത്തം, നനു മഗ്ഗഞാണം അസങ്ഖതധമ്മാരമ്മണമേവ, ന സങ്ഖതധമ്മാരമ്മണന്തി ചോദനം സോധേന്തോ **''തഞ്ഹീ''**തിആദിമാഹ. **കിച്ചവസേനാ**തി അസമ്മോഹപടിവേധകിച്ചവസേന.

പോക്ഖരസാതിഉപാസകത്തപടിവേദനാകഥാവണ്ണനാ

൨൯൯. പാളിയം **''ദിട്ഠധമ്മോ''**തിആദീസു ദസ്സനം നാമ ഞാണതോ അഞ്ഞമ്പി ചക്ഖാദിദസ്സനം അത്ഥീതി തന്നിവത്തനത്ഥം **''പത്തധമ്മോ''**തി വുത്തം. പത്തി ച ഞാണപത്തിതോ അഞ്ഞാപി കായഗമനാദിപത്തി വിജ്ജതീതി തതോ വിസേസദസ്സനത്ഥം **''വിദിതധമ്മോ''**തി വുത്തം. സാ പനേസാ വിദിതധമ്മതാ ഏകദേസതോപി ഹോതീതി നിപ്പദേസതോ വിദിതധമ്മതം ദസ്സേതും **''പരിയോഗാള്ഹധമ്മോ''**തി വുത്തം, തേനസ്സ സച്ചാഭിസമ്ബോധമേവ ദീപേതി. മഗ്ഗഞാണഞ്ഹി ഏകാഭിസമയവസേന പരിഞ്ഞാദിചതുകിച്ചം സാധേന്തം നിപ്പദേസേന ചതുസച്ചധമ്മം സമന്തതോ ഓഗാള്ഹം നാമ ഹോതി. തേനാഹ **''ദിട്ഠോ അരിയസച്ചധമ്മോ ഏതേനാതി ദിട്ഠധമ്മോ''**തി. ''കഥം പന ഏകമേവ ഞാണം ഏകസ്മിം ഖണേ ചത്താരി കിച്ചാനി സാധേന്തം പവത്തതി. ന ഹി താദിസം ലോകേ ദിട്ഠം, ന ആഗമോ വാ താദിസോ അത്ഥീ''തി ന വത്തബ്ബം. യഥാ ഹി പദീപോ ഏകസ്മിംയേവ ഖണേ വട്ടിം ദഹതി, സ്നേഹം പരിയാദിയതി, അന്ധകാരം വിധമതി, ആലോകഞ്ചാപി ദസ്സേതി, ഏവമേതം ഞാണന്തി ദട്ഠബ്ബം. ''മഗ്ഗസമങ്ഗിസ്സ ഞാണം ദുക്ഖേപേതം ഞാണം, ദുക്ഖസമുദയേപേതം ഞാണം, ദുക്ഖനിരോധേപേതം ഞാണം, ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിയാ പടിപദായപേതം ഞാണ''ന്തി (വിഭ॰ ൭൯൪) സുത്തപദമ്പേത്ഥ ഉദാഹരിതബ്ബന്തി.

തിണ്ണാ വിചികിച്ഛാതി സപ്പടിഭയകന്താരസദിസാ സോളസവത്ഥുകാ, അട്ഠവത്ഥുകാ ച വിചികിച്ഛാ **അനേന** വിതിണ്ണാ. **വിഗതാ കഥംകഥാ**തി പവത്തിആദീസു ''ഏവം നു ഖോ, ന നു ഖോ''തി ഏവം പവത്തികാ കഥംകഥാ **അസ്സ** വിഗതാ സമുച്ഛിന്നാ. **വിസാരദഭാവം പത്തോ**തി സാരജ്ജകരാനം പാപധമ്മാനം പഹീനത്താ, തപ്പടിപക്ഖേസു ച സീലാദിഗുണേസു സുപ്പതിട്ഠിതത്താ വിസാരദഭാവം വേയ്യത്തിയം പത്തോ അധിഗതോ. സായം വേസാരജ്ജപ്പത്തി സുപ്പതിട്ഠിതതാ കത്ഥാതി ചോദനായ ''സത്ഥുസാസനേ''തി വുത്തന്തി ദസ്സേന്തോ **''കത്ഥ? സത്ഥുസാസനേ''**തി ആഹ. അത്തനാവ പച്ചക്ഖതോ ദിട്ഠത്താ, അധിഗതത്താ ച ന അസ്സ പച്ചയോ പച്ചേതബ്ബോ പരോ അത്ഥീതി അത്ഥോ. തത്ഥാധിപ്പായമാഹ **''ന പരസ്സാ''**തിആദിനാ. **ന വത്തതീ**തി ന പവത്തതി, ന പടിപജ്ജതി വാ, ന പരം പച്ചേതി പത്തിയായതീതി **അപരപ്പച്ചയോ**തിപി യുജ്ജതി. യം പനേത്ഥ വത്തബ്ബമ്പി അവുത്തം, തദേതം പുബ്ബേ വുത്തത്താ, പരതോ വുച്ചമാനത്താ ച അവുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ
പരമസുഖുമഗമ്ഭീരദുരനുബോധത്ഥപരിദീപനായ
സുവിമലവിപുലപഞ്ഞാവേയ്യത്തിയജനനായ

അജ്ജവമദ്ദവസോരച്ചസദ്ധാസതിധിതിബുദ്ധിഖന്തിവീരിയാദിധമ്മസമങ്ഗിനാ സാട്ഠകഥേ പിടകത്തയേ അസങ്ഗാസംഹീരവിസാരദഞാണചാരിനാ അനേകപ്പഭേദസകസമയസമയന്തരഗഹനജ്ഝോഗാഹിനാ മഹാഗണിനാ മഹാവേയ്യാകരണേന ഞാണാഭിവംസധമ്മസേനാപതിനാമഥേരേന മഹാധമ്മരാജാധിരാജഗരുനാ കതായ സാധുവിലാസിനിയാ നാമ ലീനത്ഥപകാസനിയാ അമ്ബട്ഠസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപകാസനാ.

അമ്ബട്ഠസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

੪. സോണദണ്ഡസുത്തവണ്ണനാ

൩൦൦. ഏവം അമ്ബട്ഠസുത്തം സംവണ്ണേത്വാ ഇദാനി സോണദണ്ഡസുത്തം സംവണ്ണേന്തോ യഥാനുപുബ്ബം സംവണ്ണനോകാസസ്സ പത്തഭാവം വിഭാവേതും, അമ്ബട്ഠസുത്തസ്സാനന്തരം സങ്ഗീതസ്സ സുത്തസ്സ സോണദണ്ഡസുത്തഭാവം വാ പകാസേതും **"ഏവം മേ സുതം…പേ॰… അങ്ഗേസൂതി സോണദണ്ഡസുത്ത"**ന്തി ആഹ. സുന്ദരഭാവേന സാതിസയാനി അങ്ഗാനി ഏതേസമത്ഥീതി **അങ്ഗാ.** തദ്ധിതപച്ചയസ്സ അതിസയവിസിട്ഠേ അത്ഥിതാഅത്ഥേ പവത്തിതോ, പധാനതോ രാജകുമാരാ, രുള്ഹിവസേന പന ജനപദോതി വുത്തം **"അങ്ഗാ നാമാ"**തിആദി. **ഇധാപി അധിപ്പേതാ,** ന അമ്ബട്ഠസുത്തേ ഏവ. **"തദാ കിരാ"**തിആദി തസ്സാ ചാരികായ കാരണവചനം. ആഗമനേ ആദീനവം ദസ്സേത്വാ പടിക്ഖിപനവസേന **ആഗന്തും ന ദസ്സന്തി,** നാനുജാനിസ്സന്തീതി അധിപ്പായോ.

നീലാസോകകണികാരകോവിളാരകുന്ദരാജരുക്ഖാദിസമ്മിസ്സതായ തം ചമ്പകവനം **നീലാദിപഞ്ചവണ്ണകുസുമപടിമണ്ഡിതം,** ന ചമ്പകരുക്ഖാനഞ്ഞേവ നീലാദിപഞ്ചവണ്ണകുസുമതായാതി വദന്തി, തഥാരൂപായ പന ധാതുയാ ചമ്പകരുക്ഖാവ നീലാദിപഞ്ചവണ്ണമ്പി കുസുമം പുപ്ഫന്തി. ഇദാനിപി ഹി കത്ഥചി ദേസേ ദിസ്സന്തി, ഏവഞ്ച യഥാരുതമ്പി അട്ഠകഥാവചനം ഉപപന്നം ഹോതി. **കുസുമഗന്ധസുഗന്ധേ**തി വുത്തനയേന സമ്മിസ്സകാനം, സുദ്ധചമ്പകാനം വാ കുസുമാനം ഗന്ധേഹി സുഗന്ധേ. ഏവം പന വദന്തോ ന മാപനകാലേയേവ തസ്മിം നഗരേ ചമ്പകരുക്ഖാ ഉസ്സന്നാ, അഥ ഖോ അപരഭാഗേപീതി ദസ്സേതി. മാപനകാലേ ഹി ചമ്പകരുക്ഖാനമുസ്സന്നതായ തം നഗരം **"ചമ്പാ"**തി നാമം ലഭി. **ഇസ്സരത്താ**തി അധിപതിഭാവതോ. സേനാ ഏതസ്സ അത്ഥീതി സേനികോ, സ്വേവ **സേനിയോ.** ബഹുഭാവവിസിട്ഠാ ചേത്ഥ അത്ഥിതാ തദ്ധിതപച്ചയേന ജോതിതാതി വുത്തം **"മഹതിയാ സേനായ സമന്നാഗതത്താ"**തി. **സാരസുവണ്ണസദിസതായാ**തി ഉത്തമജാതിസുവണ്ണസദിസതായ. **ചൂളദുക്ഖക്ഖന്ധസുത്തട്ഠകഥായം** പന ഏവം വുത്തം **"സേനിയോ"**തി തസ്സ നാമം, **ബിമ്ബീ**തി അത്തഭാവസ്സ നാമം വുച്ചതി, സോ തസ്സ സാരഭൂതോ ദസ്സനീയോ പാസാദികോ അത്തഭാവസമിദ്ധിയാ ബിമ്ബിസാരോതി വുച്ചതീ"തി (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൭൭).

൩൦൧-൨. **സംഹതാ**തി സന്നിപതനവസേന സങ്ഘടിതാ, സന്നിപതിതാതി വുത്തം ഹോതി. **ഏകേകിസ്സായ ദിസായാ**തി ഏകേകായ പദേസഭൂതായ ദിസായ. പാളിയം ബ്രാഹ്മണഗഹപതികാനമധിപ്പേതത്താ "സങ്ഘിനോ"തി വത്തബ്ബേ "സങ്ഘീ"തി പുഥുത്തേ ഏകവചനം വുത്തന്തി ദസ്സേതി **"ഏതേസ"**ന്തി ഇമിനാ. ഏവം ആചരിയേന (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൩൦൧, ൩൦൨) വുത്തം, **സങ്ഘീ**തി പന ദീഘവസേന ബഹുവചനമ്പി ദിസ്സതി. **അഗണാ**തി അസമൂഹഭൂതാ അഗണബന്ധാ, **"അഗണനാ"**തിപി പാഠോ, അയമേവത്ഥോ, സങ്ഖ്യാത്ഥസ്സ അയുത്തത്താ. ന ഹി തേസം സങ്ഖ്യാ അത്ഥീതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - പുബ്ബേ അന്തോനഗരേ അഗണാപി പച്ഛാ ബഹിനഗരേ ഗണം ഭൂതാ പത്താതി **ഗണീഭൂതാ**തി. അഭൂതതബ്ഭാവേ ഹി കരാസഭൂയോഗേ അ-കാരസ്സ ഈ-കാരാദേസോ, ഈപച്ചയോ വാ. രാജരാജഞ്ഞാദീനം ദണ്ഡധരോ പുരിസോവ തതോ തതോ ഖത്തിയാനം തായനതോ രക്ഖണതോ **ഖത്താ** നിരുത്തിനയേന. സോ ഹി യഥ തേഹി പേസിതോ, തഥ തേസം ദോസം പരിഹരന്തോ യുത്തപത്തവസേന പുച്ഛിതമത്ഥം കഥേതി. തേനാഹ **"പുച്ഛിതപഞ്ഹേ**

ബ്യാകരണസമത്ഥോ"തി. കുലാപദേസാദിനാ മഹതീ മത്താ പമാണമേതസ്സാതി **മഹാമത്തോ.**

സോണദണ്ഡഗുണകഥാവണ്ണനാ

൩൦൧. ഏകസ്സ രഞ്ഞോ ആണാപവത്തിട്ഠാനാനി രജ്ജാനി നാമ, വിസിട്ഠാനി രജ്ജാനി വിരജ്ജാനി, താനേവ **വേരജ്ജാനി,** നാനാവിധാനി വേരജ്ജാനി തഥാ, തേസു ജാതാതിആദിനാ തിധാ തദ്ധിതനിബ്ബചനം. വിചിത്രാ ഹി തദ്ധിതവുത്തീതി. **യഞ്ഞാനുഭവനത്ഥ**ന്തി യസ്സ കസ്സചി യഞ്ഞസ്സ അനുഭവനത്ഥം. **തേ**തി നാനാവേരജ്ജകാ ബ്രാഹ്മണാ. **തസ്സാ**തി സോണദണ്ഡബ്രാഹ്മണസ്സ. **ഉത്തമബ്രാഹ്മണോ**തി അഭിജനസമ്പത്തിയാ, വിത്തസമ്പത്തിയാ, വിജ്ജാസമ്പത്തിയാ ച ഉഗ്ഗതതരോ, ഉളാരോ വാ ബ്രാഹ്മണോ. **ആവട്ടനീമായാ** വുത്താവ. ലാഭമച്ഛേരേന നിപ്പീളിതതായ **അസന്നിപാതോ ഭവിസ്സതി.**

അങ്ഗേതി ഗമേതി അത്തനോ ഫലം ഞാപേതി, സയം വാ അങ്ഗീയതി ഗമീയതി ഞായതീതി **അങ്ഗം,** ഹേതു. തേനാഹ **"കാരണേനാ"**തി. ലോകധമ്മതാനുസ്സരണേന അപരാനിപി കാരണാനി ആഹംസൂതി ദസ്സേന്തോ **"ഏവ"**ന്തിആദിമാഹ.

ദ്വീഹി പക്ഖേഹീതി മാതുപക്ഖേന, പിതുപക്ഖേന ചാതി ദ്വീഹി ഞാതിപക്ഖേഹി. "ഉഭതോ സുജാതോ"തി ഹി ഏത്ഥകേയേവ വുത്തേ യേഹി കേഹിചി ദ്വീഹി ഭാഗേഹി സുജാതത്തം വിജാനേയ്യ, സുജാതസദ്ദോ ച "സുജാതോ ചാരുദസ്സനോ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൩൯൯) ആരോഹസമ്പത്തിപരിയായോപി ഹോതീതി ജാതിവസേനേവ സുജാതത്തം വിഭാവേതും **"മാതിതോ ച പിതിതോ ചാ"**തി വുത്തം. തേനാഹ **"ഭോതോ മാതാ ബ്രാഹ്മണീ"**തിആദി. **ഏവ**ന്തി വുത്തപ്പകാരേന, മാതുപക്ഖതോ ച പിതുപക്ഖതോ ച പച്ചേകം തിവിധേന ഞാതിപരിവട്ടേനാതി വുത്തം ഹോതി. "സംസുദ്ധഗഹണികോ"തി ഇമിനാപി "മാതിതോ ച പിതിതോ ചാ"തി വുത്തമേവത്ഥം സമത്ഥേതീതി ആഹ **"സംസുദ്ധാ തേ മാതുഗഹണീ"**തി, സംസുദ്ധാവ അനഞ്ഞപുരിസസാധാരണാതി അത്ഥോ. അനോരസപുത്തവസേനാപി ഹി ലോകേ മാതാപിതുസമഞ്ഞാ ദിസ്സതി, ഇധ പനസ്സ ഓരസപുത്തവസേനേവ ഇച്ഛിതാതി ദസ്സേതും **"സംസുദ്ധഗഹണികോ"**തി വുത്തം. ഗബ്ഭം ഗണ്ഹാതി ധാരേതീതി **ഗഹണീ,** തതിയാവട്ടസങ്ഖാതോ ഗബ്ഭാസയസഞ്ഞിതോ മാതുകുച്ഛിപദേസോ **സമവേപാകിനിയാ**തി സമവിപാചനിയാ. **ഏത്ഥാ**തി മഹാസുദസ്സനസുത്തേ. യഥാഭുത്തമാഹാരം വിപാചനവസേന ഗണ്ഹാതി ന ഛഡ്ഡേതീതി **ഗഹണീ,** കമ്മജതേജോധാതു, യാ "ഉദരഗ്ഗീ"തി ലോകേ പഞ്ഞായതി.

പിതുപിതാതി പിതുനോ പിതാ. **പിതാമഹോ**തി ആമഹ-പച്ചയേന തദ്ധിതസിദ്ധി. "ചതുയുഗ"ന്തിആദീസു വിയ തം തദത്ഥേ യുജ്ജിതബ്ബതോ കാലവിസേസോ **യുഗം** നാമ. **ഏത്തം** യുഗസദ്ദേന ആയുപ്പമാണവചനം **അഭിലാപമത്തം** ലോകവോഹാരവചനമത്തമേവ, അധിപ്പേതത്ഥതോ പന പിതാമഹോയേവ പിതാമഹയുഗസദ്ദേന വുത്തോ തസ്സേവ പധാനഭാവേന അധിപ്പേതത്താതി അധിപ്പായോ. **തതോ ഉദ്ധ**ന്തി പിതാമഹതോ ഉപരി. തേനാഹ **"പുബ്ബപുരിസാ"**തി, തദവസേസാ പുബ്ബകാ ഛ പുരിസാതി അത്ഥോ.

പുരിസഗ്ഗഹണഞ്ചേത്ഥ ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസേന കതന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഏവഞ്ഹി "മാതിതോ"തി പാളിവചനം സമത്ഥിതം ഹോതി.

തത്രായമട്ഠകഥാമുത്തകനയോ - മാതാ ച പിതാ ച **പിതരോ,** പിതൂനം പിതരോ **പിതാമഹാ,** തേസം യുഗോ ദ്വന്ദോ **പിതാമഹയുഗോ,** തസ്മാ, യാവ സത്തമാ പിതാമഹയുഗാ പിതാമഹദ്വന്ദാതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ, ഏവഞ്ച പിതാമഹഗ്ഗഹണേനേവ മാതാമഹോപി ഗഹിതോ. യുഗസദ്ദോ ചേത്ഥ ഏകസേസോ "യുഗോ ച യുഗോ ച യുഗോ"തി, അതോ തത്ഥ തത്ഥ ഞാതിപരിവട്ടേ പിതാമഹദ്വന്ദം ഗഹിതം ഹോതീതി.

"യാവ സത്തമാ പിതാമഹയുഗാ"തി ഇദം കാകാപേക്ഖനമിവ ഉഭയത്ഥ സമ്ബന്ധഗതന്തി ആഹ **"ഏവ"**ന്തിആദി. യാവ സത്തമോ പുരിസോ, താവ അക്ഖിത്തോ അനുപകുട്ഠോ ജാതിവാദേനാതി സമ്ബന്ധോ. **അക്ഖിത്തോ**തി അപ്പത്തഖേപോ. **അനവക്ഖിത്തോ**തി സദ്ധഥാലിപാകാദീസു ന ഛഡ്ഡിതോ. **ന ഉപകുട്ഠോ**തി ന ഉപക്കോസിതോ. "ജാതിവാദേനാ"തി ഇദം ഹേതുമ്ഹി കരണവചനന്തി ദസ്സേതും **"കേന കാരണേനാ"**തിആദി വുത്തം. **ഇതിപീ**തി ഇമിനാപി കാരണേന. ഏത്ഥ ച **"ഉഭതോ...പേ०... യുഗാ"**തി ഏതേന ബ്രാഹ്മണസ്സ യോനിദോസാഭാവോ ദസ്സിതോ സംസുദ്ധഗഹണികഭാവകിത്തനതോ, **"അക്ഖിത്തോ"**തി ഏതേന കിരിയാപരാധാഭാവോ. കിരിയാപരാധേന ഹി സത്താ ഖേപം പാപുണന്തി. **"അനുപകുട്ഠോ"**തി ഏതേന അയുത്തസംസഗ്ഗാഭാവോ. അയുത്തസംസഗ്ഗഞ്ഹി പടിച്ച സത്താ അക്കോസം ലഭന്തീതി.

ഇസ്സരോതി ആധിപതേയ്യസംവത്തനിയകമ്മബലേന ഈസനസീലോ, സാ പനസ്സ ഇസ്സരതാ വിഭവസമ്പത്തിപച്ചയാ പാകടാ ജാതാ, തസ്മാ അഡ്ഢഭാവപരിയായേന ദസ്സേന്തോ **"അഡ്ഢോതി ഇസ്സരോ"**തി ആഹ. മഹന്തം ധനമസ്സ ഭൂമിഗതം, വേഹാസഗതഞ്ചാതി **മഹദ്ധനോ. തസ്സാ**തി തസ്സ തസ്സ ഗുണസ്സ, അയമേവ ച പാഠോ അധുനാ ദിസ്സതി. **അഗുണംയേവ ദസ്സേമാ**തി അന്വയതോ തസ്സ ഗുണം വത്വാ ബ്യതിരേകതോ ഭഗവതോ അനുപസങ്കമനകാരണം അഗുണമേവ ദസ്സേമ.

അധികരൂപോതി വിസിട്ഠരൂപോ ഉത്തമസരീരോ. ദസ്സനം അരഹതീതി **ദസ്സനീയോ**തി ആഹ **"ദസ്സനയോഗ്ഗോ"**തി. പസാദം ആവഹതീതി **പാസാദികോ.** തേനാഹ **"പസാദജനനതോ"**തി. പോക്ഖരസദ്ദോ ഇധ സുന്ദരത്ഥേ, സരീരത്ഥേ ച നിരുള്ഹോ. **വണ്ണസ്സാ**തി വണ്ണധാതുയാ. പകാസനിയേന പരിസുദ്ധനിമിത്തേന വണ്ണസദ്ദസ്സ വണ്ണധാതുയം പവത്തനതോ തന്നിമിത്തമേവ വണ്ണതാ, സാ ച വണ്ണനിസ്സിതാതി അഭേദവസേന വുത്തം **"ഉത്തമേന പരിസുദ്ധേന വണ്ണേനാ"**തി. **സരീരം** പന സന്നിവേസവിസിട്ഠം കരചരണഗീവാസീസാദിസമുദായം, തഞ്ച അവയവഭൂതേന സണ്ഠാനനിമിത്തേന ഗയ്ഹതി, തസ്മാ തന്നിമിത്തമേവ പോക്ഖരതാതി വുത്തം **"സരീരസണ്ഠാനസമ്പത്തിയാ"**തി, ഉത്തമായ സരീരസണ്ഠാനസമ്പത്തിയാതിപി യോജേതബ്ബം. അത്ഥവസാ ഹി ലിങ്ഗവിഭത്തിവിപരിണാമോ. സബ്ബേസു വണ്ണേസു സുവണ്ണവണ്ണോവ ഉത്തമോതി ആഹ **"പരിസുദ്ധവണ്ണേസുപി സേട്ഠേന സുവണ്ണവണ്ണേന സമന്നാഗതോ"**തി. തഥാ ഹി ബുദ്ധാ, ചക്കവത്തിനോ ച സുവണ്ണവണ്ണാവ ഹോന്തി. യസ്മാ പന വച്ഛസസദ്ദോ സരീരാഭേ പവത്തതി, തസ്മാ **ബ്രഹ്മവച്ഛസീ**തി ഉത്തമസരീരാഭോ, സുവണ്ണാഭോ ഇച്ചേവ അത്ഥോ. ഇമമേവ

ഹി അത്ഥം സന്ധായ **“മഹാബ്രഹ്മുനോ സരീരസദിസേനേവ സരീരേന സമന്നാഗതോ”**തി വുത്തം, ന ബ്രഹ്മുജുഗത്തതം. **ഓകാസോ**തി സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗട്ഠാനം. ആരോഹപരിണാഹസമ്പത്തിയാ, അവയവപാരിപൂരിയാ ച ദസ്സനസ്സ ഓകാസോ ന ഖുദ്ദകോതി അത്ഥോ. തേനാഹ **“സബ്ബാനേവാ”**തിആദി.

സീലന്തി യമനിയമലക്ഖണം സീലം, തം പനസ്സ രത്തഞ്ഞുതായ വുദ്ധം വഡ്ഢിതന്തി വിസേസതോ **“വുദ്ധസീലീ”**തി വുത്തം. **വുദ്ധസീലേനാ**തി സബ്ബദാ സമ്മായോഗതോ വുദ്ധേന ധുവസീലേന. ഏവഞ്ച കത്വാ പദത്തയമ്പേതം അധിപ്പേതത്ഥതോ വിസിട്ഠം ഹോതി, സദ്ദത്ഥമത്തം പന സന്ധായ **“ഇദം വുദ്ധസീലീപദസ്സേവ വേവചന”**ന്തി വുത്തം. പഞ്ചസീലതോ പരം തത്ഥ സീലസ്സ അഭാവതോ, തേസമജാനനതോ ച **“പഞ്ചസീലമത്തമേവാ”**തി ആഹ.

വാചായ പരിമണ്ഡലപദബ്യഞ്ജനതാ ഏവ സുന്ദരഭാവോതി വുത്തം **“സുന്ദരാ പരിമണ്ഡലപദബ്യഞ്ജനാ”**തി. ഠാനകരണസമ്പത്തിയാ, സിക്ഖാസമ്പത്തിയാ ച കസ്സചിപി അനൂനതായ പരിമണ്ഡലപദാനി ബ്യഞ്ജനാനി അക്ഖരാനി ഏതിസ്സാതി **പരിമണ്ഡലപദബ്യഞ്ജനാ.** അക്ഖരമേവ ഹി തംതദത്ഥവാചകഭാവേന പരിച്ഛിന്നം **പദം.** അഥ വാ പദമേവ അത്ഥസ്സ ബ്യഞ്ജകത്താ **ബ്യഞ്ജനം,** സിഥിലധനിതാദിഅക്ഖരപാരിപൂരിയാ ച പദബ്യഞ്ജനസ്സ പരിമണ്ഡലതാ, പരിമണ്ഡലം പദബ്യഞ്ജനമേതിസ്സാതി തഥാ. അപിച പജ്ജതി അത്ഥോ ഏതേനാതി **പദം,** നാമാദി, യഥാധിപ്പേതമത്ഥം ബ്യഞ്ജേതീതി **ബ്യഞ്ജനം,** വാക്യം, തേസം പരിപുണ്ണതായ **പരിമണ്ഡലപദബ്യഞ്ജനാ.** അത്ഥവിഞ്ഞാപനേ സാധനതായ വാചാവ കരണം **വാക്കരണ**ന്തി തുല്യാധികരണതം ദസ്സേതും **“ഉദാഹരണഘോസോ”**തി വുത്തം, വചീഭേദസദ്ദോതി അത്ഥോ. തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ, തേന വാ ഭാസിതബ്ബസ്സ അത്ഥസ്സ **ഗുണപരിപുണ്ണഭാവേന പൂരേ** ഗുണേഹി പരിപുണ്ണഭാവേ ഭവാതി **പോരീ.** പുന **പുരേ**തി രാജധാനീമഹാനഗരേ. **ഭവത്താ**തി സംവഡ്ഢത്താ. **സുഖുമാലത്തനേനാ**തി സുഖുമാലഭാവേന, ഇമിനാ തസ്സാ വാചായ മുദുസണ്ഹത്തമാഹ. **അപലിബുദ്ധായാ**തി പിത്തസേമ്ഹാദീഹി അപരിയോനദ്ധായ, ഹേതുഗബ്ഭപദമേതം. തതോ ഏവ ഹി യഥാവുത്തദോസാഭാവോതി. ഡംസേത്വാ വിയ ഏകദേസകഥനം **സന്ദിട്ഠം,** സണികം ചിരായിത്വാ കഥനം **വിലമ്ബിതം,** “സന്നിദ്ധവിലമ്ബിതാദീ”തിപി പാഠോ. സദ്ദേന അജനകം വചിനം, മമ്മകസങ്ഖാതം വാ ഏകക്ഖരമേവ ദ്വത്തിക്ഖത്തുമുച്ചാരണം **സന്നിദ്ധം. ആദി**സദ്ദേന ദുക്ഖലിതാനുകഡ്ഢിതാദീനി സങ്ഗണ്ഹാതി. **ഏളാഗളേനാ**തി ഏളാപഗ്ഘരണേന. “ഏളാ ഗളന്തീ”തി വുത്തസ്സേവ ദ്വിധാ അത്ഥം ദസ്സേതും **“ലാലാ വാ പഗ്ഘരന്തീ”**തിആദി വുത്തം. “പസ്സേ'ളമൂഗം ഉരഗം ദുജിവ്ഹ”ന്തിആദീസു (ജാ॰ ൧.൭.൪൯) വിയ ഹി ഏളാസദ്ദോ ലാലായ, ഖേളേ ച പവത്തതി. **ഖേളഫുസിതാനീ**തി ഖേളബിന്ദൂനി.

തത്രായമട്ഠകഥാമുത്തകനയോ - **ഏലന്തി** ദോസോ വുച്ചതി “യാ സാ വാചാ നേലാ കണ്ണസുഖാ”തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൯, ൧൯൪) വിയ. ദുപ്പഞ്ഞാ ച സദോസമേവ കഥം കഥേന്താ ഏലം പഗ്ഘരാപേന്തി, തസ്മാ തേസം വാചാ **ഏലഗളാ** നാമ ഹോതി, **തബ്ബിപരീതായാതി അത്ഥോ. “ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം പാകടം കത്വാ”**തി ഇമിനാ തസ്സാ വാചായ അത്ഥപാരിപൂരിം വദതി. വിഞ്ഞാപനസദ്ദേന ഏതസ്സ സമ്ബന്ധോ.

ജരാജിണ്ണതായ ജിണ്ണോതി ഖണ്ഡിച്ചപാലിച്ചാദിഭാവമാപാദിതോ. **വുഡ്ഢിമരിയാദപ്പത്തോ**തി വുഡ്ഢിയാ പരിച്ഛേദം പരിയന്തം പത്തോ. **ജാതിമഹല്ലകതായാ**തി ഉപപത്തിയാ മഹല്ലകഭാവേന. തേനാഹ **"ചിരകാലപ്പസുതോ"**തി. **അദ്ധ**സദ്ദോ അദ്ധാനപരിയായോ ദീഘകാലവാചകോ. കിത്തകോ പന സോതി ആഹ **"ദ്വേ തയോ രാജപരിവട്ടേ"**തി, ദ്വിന്നം തിണ്ണം രാജൂനം രജ്ജപസാസനപടിപാടിയോതി അത്ഥോ. "അദ്ധഗതോ"തി വത്വാപി കതം വയോഗഹണം ഓസാനവയാപേക്ഖന്തി വുത്തം **"പച്ഛിമവയം സമ്പത്തോ"**തി. **പച്ഛിമോ തതിയഭാഗോ**തി വസ്സസതസ്സ തിധാ കതേസു ഭാഗേസു തതിയോ ഓസാനഭാഗോ. പച്ചേകം തേത്തിംസവസ്സതോ ച അധികമാസപക്ഖാദിപി വിഭജീയതി, തസ്മാ സത്തസട്ഠിമേ വസ്സേ യഥാരഹം ലബ്ഭമാനമാസപക്ഖദിവസതോ പട്ഠായ പച്ഛിമവയോ വേദിതബ്ബോ. **ആചരിയസാരിപുത്തത്ഥേരേന**പി ഹി ഇമമേവത്ഥം സന്ധായ "സത്തസട്ഠിവസ്സതോ പട്ഠായ പച്ഛിമവയോ കോട്ഠാസോ"തി (സാരത്ഥ॰ ടീ॰ ൧.വേരഞ്ജകണ്ഡവണ്ണനാ) വുത്തം. ഇതരഥാ ഹി "പച്ഛിമവയോ നാമ വസ്സസതസ്സ പച്ഛിമോ തതിയഭാഗോ"തി അട്ഠകഥാവചനേന വിരോധോ ഭവേയ്യാതി.

ഏവം കേവലജാതിവസേന പഠമവികപ്പം വത്വാ ഗുണമിസ്സകവസേനപി ദുതിയവികപ്പം വദന്തേന **"അപിചാ"**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ നായം ജിണ്ണതാ വയോമത്തേന, അഥ ഖോ കുലപരിവട്ടേന പുരാണതാതി ആഹ **"ജിണ്ണോതി പോരാണോ"**തിആദി. **ചിരകാലപ്പവത്തകുലന്വയോ**തി ചിരകാലം പവത്തകുലപരിവട്ടോ, തേനാസ്സ കുലവസേന ഉദിതോദിതഭാവമാഹ. "വയോഅനുപ്പത്തോ"തി ഇമിനാ ജാതിവുഡ്ഢിയാ വക്ഖമാനത്താ, ഗുണവുഡ്ഢിയാ ച തതോ സാതിസയത്താ **"വുഡ്ഢോതി സീലാചാരാദിഗുണവുഡ്ഢിയാ യുത്തോ"**തി വുത്തം. വക്ഖമാനം പതി പാരിസേസഗ്ഗഹണഞ്ഹേതം. തഥാ ജാതിമഹല്ലകതായപി തേനേവ പദേന വക്ഖമാനത്താ, വിഭവമഹത്തതായ ച അനവസേസിതത്താ **"മഹല്ലകോതി വിഭവമഹന്തതായ സമന്നാഗതോ"**തി ആഹ. **മഗ്ഗപടിപന്നോ**തി ബ്രാഹ്മണാനം യുത്തപടിപത്തിവീഥിം അവോക്കമ്മ ചരണവസേന ഉപഗതോതി അത്ഥം ദസ്സേതി **"ബ്രാഹ്മണാന"**ന്തിആദിനാ. ജാതിവുദ്ധഭാവമനുപ്പത്തോ, തമ്പി **അന്തിമവയം** പച്ഛിമവയമേവ അനുപ്പത്തോതി സാധിപ്പായയോജനാ. ഇമിനാ ഹി പച്ഛിമവയവസേന ജാതിവുദ്ധഭാവം ദസ്സേതീതി.

ബുദ്ധഗുണകഥാവണ്ണനാ

൩൦൪. താദിസേഹി മഹാനുഭാവേഹി സദ്ധിം യുഗഗ്ഗാഹവസേന ഠപനമ്പി ന മാദിസാനം പണ്ഡിതജാതീനമനുച്ഛവികം, കുതോ പന ഉക്കംസവസേന ഠപനന്തി ഇദം ബ്രാഹ്മണസ്സ ന യുത്തരൂപന്തി ദസ്സേന്തോ **"ന ഖോ പന മേത"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ യേപി ഗുണാ അത്തനോ ഗുണേഹി സദിസാ, തേപി ഗുണേ ഉത്തരിതരേയേവ മഞ്ഞമാനോ പകാസേതീതി സമ്ബന്ധോ. **സദിസാ**തി ച ഏകദേസേന സദിസാ. ന ഹി ബുദ്ധാനം ഗുണേഹി സബ്ബഥാ സദിസാ കേചിപി ഗുണാ അഞ്ഞേസു ലബ്ഭന്തി. **"കോ ചാഹ"**ന്തിആദി ഉത്തരിതരാകാരദസ്സനം. അഹഞ്ച കീദിസോ നാമ ഹുത്വാ സദിസോ ഭവിസ്സാമി, സമണസ്സ...പേ॰... ഗുണാ ച കീദിസാ നാമ ഹുത്വാ സദിസാ ഭവിസ്സന്തീതി സാധിപ്പായയോജനാ. കേചി നവം പാഠം കരോന്തി, അയമേവ മൂലപാഠോ യഥാ തം **അമ്ബട്ഠസുത്തേ**

“കോ ചാഹം ഭോ ഗോതമ സാചരിയകോ, കാ ച അനുത്തരാ വിജ്ജാചരണസമ്പദാ”തി. **ഇതരേതി** അത്തനോ ഗുണേഹി അസദിസേ ഗുണേ, “പകാസേതീ”തി ഇമിനാവ സമ്ബന്ധോ. **ഏകന്തേനേവാ**തി സദിസഗുണാനം വിയ പസങ്ഗാഭാവേന.

ഏവം നിയാമേന്തോ സോണദണ്ഡോ **ഇദം** അത്ഥജാതം **ദീപേതി. യഥാ ഹീ**തി ഏത്ഥ **ഹി**-സദ്ദോ കാരണേ. തേനാഹ “തസ്മാ മയമേവ അരഹാമാ”തി. **ഗോപദക**ന്തി ഗാവിയാ ഖുരട്ഠാനേ ഠിതഉദകം. **ഗുണേ**തി സദിസഗുണേപി, പഗേവ അസദിസഗുണേ.

സട്ഠികുലസതസഹസ്സന്തി സട്ഠിസഹസ്സാധികം കുലസതസഹസ്സം. **ധമ്മപദട്ഠകഥാ**ദീസു (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧൩) പന കത്ഥചി ഭഗവതോ അസീതികുലസഹസ്സതാവചനം ഏകേകപക്ഖമേവ സന്ധായാതി വേദിതബ്ബം.

സുധാമട്ഠപോക്ഖരണിയോതി സുധായ പരികമ്മകതാ പോക്ഖരണിയോ. **സത്തരതനാന**ന്തി സത്തഹി രതനേഹി. പൂരയോഗേ ഹി കരണത്ഥേ ബഹുലം ഛട്ഠീവചനം. **പാസാദനിയൂഹാദയോ**തി ഉപരിപാസാദേ ഠിതതുലാസീസാദയോ. “സത്തരതനാന”ന്തി അധികാരോ, അഭേദേപി ഭേദവോഹാരോ ഏസ. **കുലപരിയായേനാ**തി സുദ്ധോദനമഹാരാജസ്സ അസമ്ഭിന്നഖത്തിയകുലാനുക്കമേന. **തേസുപീ**തി ചതൂസു നിധീസുപി. **ഗഹിതം ഗഹിതം** ഠാനം **പൂരതിയേവ** ധനേന പാകതികമേവ ഹോതി, ന ഊനം.

ഭദ്ദകേനാതി സുന്ദരേന. പച്ഛിമവയേ വുത്തനയേന പഠമവയോ വേദിതബ്ബോ. മാതാപിതൂനം അനിച്ഛായ പബ്ബജ്ജാവ **അനാദരോ** തേന യുത്തേ അത്ഥേ **സാമിവചന**ന്തി വുത്തം ഹോതി. **ഏതേസ**ന്തി മാതാപിതൂനം. **കന്ദിത്വാ**തി “കഹം പിയപുത്തകാ”തിആദിനാ പരിദേവിത്വാ.

അപരിമാണോയേവാതി “ഏത്തകോ ഏസോ”തി കേനചി പരിച്ഛിന്ദിതുമസക്കുണേയ്യതായ അപരിച്ഛിന്നോയേവ. ദ്വേ വേളൂ അധോകടിമത്തകമേവ ഹോന്തീതി ആഹ **“ദ്വിന്നം വേളൂനം ഉപരി കടിമത്തമേവാ”**തി. പാരമിതാനുഭാവേന ബ്രാഹ്മണസ്സ ഏവ പഞ്ഞായതി, ഭഗവാ പന തദാ പകതിപ്പമാണോവാതി ദസ്സേതും **“പഞ്ഞായമാനോ”**തി വുത്തമിവ ദിസ്സതി, വീമംസിത്വാ ഗഹേതബ്ബം. **“ന ഹീ”**തിആദിനാ പാരമിതാബലേനേവ ഏവം അപരിമാണതാ, ന ഇദ്ധിബലേനാതി ദസ്സേതീ”തി വദന്തി. **അതുലോ**തി അസദിസോ. **“ധമ്മപദേ ഗാഥമാഹാ”**തി കത്ഥചി പാഠോ അയുത്തോവ. ന ഹി ധമ്മപദേ അയം ഗാഥാ ദിസ്സതി. **സുധാപിണ്ഡിയത്ഥേരാപദാനാ**ദീസു (അപ॰ ൧.൧൦.സുധാപിണ്ഡിയത്ഥേരാപദാന) പനായം ഗാഥാ ആഗതാ, സാ ച ഖോ അഞ്ഞവത്ഥുസ്മിം ഏവ, ന ഇമസ്മിം വത്ഥുമ്ഹി, തസ്മാ പാളിവസേന സങ്ഗീതിമനാരുള്ഹാ പകിണ്ണകദേസനായേവായം ഗാഥാതി ദട്ഠബ്ബം.

തത്ഥ **തേ താദിസേ**തി പരിയായവചനമേതം “അപ്പം വസ്സസതം ആയു, ഇദാനേതരഹി വിജ്ജതീ”തിആദീസു (ബു॰ വം॰ ൨൭.൨൧) വിയ, “ഏതാദിസേ”തിപി പഠന്തി, തദസുന്ദരം അപദാനാദീസു തഥാ അദിസ്സനതോ. കിലേസപരിനിബ്ബാനേന **പരിനിബ്ബുതേ** കുതോചിപി അഭയേ തേ താദിസേ പൂജയതോ ഏത്ഥ ഇദം പുഞ്ഞം **കേനചി** മഹാനുഭാവേന അപി സങ്ഖാതും ന സക്കാതി അത്ഥോ.

ബാഹന്തരന്തി ദ്വിന്നം ബാഹൂനമന്തരം. **ദ്വാദസ യോജനസതാനീ**തി ദ്വാദസാധികാനി യോജനസതാനി. **ബഹലന്തരേനാ**തി സമന്താ സരീരപരിണാഹപ്പമാണേന. **പുഥുലതോ**തി വിത്ഥാരതോ. **അങ്ഗുലിപബ്ബാനീ**തി ഏകേകാനി അങ്ഗുലിപബ്ബാനി. **ഭമുകന്തര**ന്തി ദ്വിന്നം ഭമുകാനമന്തരം. **മുഖം** വിത്ഥാരതോ **ദ്വിയോജനസതം** പരിമണ്ഡലതോ വിസും വുത്തത്താ. "ഏദിസോ ഭഗവാ"തി യാ പരേഹി വുത്താ കഥാ, തസ്സാ അനുരൂപന്തി **യഥാകഥം,** ഇമിനാ അഞ്ഞേഹി വുത്തം ഭഗവതോ വണ്ണകഥം സുത്വാ ഓലോകേതുകാമതായ ആഗതോതി ദസ്സേതി, **യഥാകഥ**ന്തി വാ കീദിസം. "യഥാകഥം പന തുമ്ഹേ ഭിക്ഖവേ സമഗ്ഗാ സമ്മോദമാനാ അവിവദമാനാ ഫാസുകം വസ്സം വസിത്ഥാ"തിആദീസു (പാരാ॰ ൲൯) വിയ ഹി പുച്ഛായം ഏസ നിപാതസമുദായോ, ഏകോ വാ നിപാതോ.

ഗന്ധകുടിപരിവേണേതി ഗന്ധകുടിയാ പരിവേണേ, ഗന്ധകുടിതോ ബഹി പരിവേണബ്ഭന്തരേതി അത്ഥോ. **തത്ഥാ**തി മഞ്ചകേ. **"സീഹസേയ്യം കപ്പേസീ"**തി യഥാ രാഹു അസുരിന്ദോ ആയാമതോ, വിത്ഥാരതോ, ഉബ്ബേധതോ ച ഭഗവതോ രൂപകായസ്സ പരിച്ഛേദം ഗഹേതും ന സക്കോതി, തഥാ രൂപം ഇദ്ധാഭിസങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖരോന്തോ സീഹസേയ്യം കപ്പേസീ"തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൩൪൮) ഏവം ആചരിയേന വുത്തം, "തദേതം 'ന മയാ അസുരിന്ദ അധോമുഖേന പാരമിയോ പൂരിതാ, ഉദ്ധഗ്ഗമേവ കത്വാ ദാനം ദിന്ന"ന്തി അട്ഠകഥാവചനേന അച്ചന്തമേവ വിരുദ്ധം ഹോതി. ഏതഞ്ഹി ഗന്ധകുടിദ്വാരവിവരണാദീസു വിയ പാരമിതാനുഭാവസിദ്ധിദസ്സനം, അഞ്ഞഥാ തദേവ വചനം വത്തബ്ബം ഭവേയ്യാ"തി വദന്തി, വീമംസിത്വാ സമ്പടിച്ഛിതബ്ബം. **അധോമുഖേനാ**തി ഓസക്കിതവീരിയതം സന്ധായ വുത്തം, **ഉദ്ധഗ്ഗമേവാ**തി അനോസക്കിതവീരിയതം, ഉബ്ഭകോടികം കത്വാതി അത്ഥോ. തദാ രാഹു ഉപാസകഭാവം പടിവേദേസീതി ആഹ **"തം ദിവസ"**ന്തിആദി.

കിലേസേഹി ആരകത്താ **അരിയം** നിരുത്തിനയേന, അതോയേവ ഉത്തമതാ പരിസുദ്ധതാതി വുത്തം **"ഉത്തമം പരിസുദ്ധ"**ന്തി. **അനവജ്ജട്ഠേന കുസലം,** ന സുഖവിപാകട്ഠേന തസ്സ അരഹതമസമ്ഭവതോ. **കുസലസീലേനാ**തി അനവജ്ജേനേവ വിദ്ധസ്തസവാസനകിലേസേന സീലേന. ഏവഞ്ച കത്വാ പദചതുക്കമ്പേതം അധിപ്പേതത്ഥതോ വിസിട്ഠം ഹോതി, സദ്ദത്ഥമത്തം പന സന്ധായ **"ഇദമസ്സ വേവചന"**ന്തി വുത്തം.

കത്ഥചി ചതുരാസീതിപാണസഹസ്സാനി, കത്ഥചി അപരിമാണാപി ദേവമനുസ്സാതി അത്ഥം സന്ധായ **"ഭഗവതോ ഏകേകായ ധമ്മദേസനായാ"**തിആദിമാഹ. മഹാസമയസുത്ത (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൨ ആദയോ) മങ്ഗലസുത്ത- (ഖു॰ പാ॰ ൫.൧ ആദയോ; സു॰ നി॰ ൨൬൧ ആദയോ) ദേസനാദീസു ഹി ചതുവീസതിയാ ഠാനേസു അസങ്ഖ്യേയ്യാ അപരിമേയ്യാ ദേവമനുസ്സാ മഗ്ഗഫലാമതം പിവിംസു. കോടിസതസഹസ്സാദിപരിമാണേനപി ബഹൂ ഏവ, നിദസ്സനവസേന പനേവം വുത്തം. **തസ്മാ** അനുത്തരസിക്ഖാപകഭാവേന ഭഗവാ **ബഹൂനം ആചരിയോ,** തേസം ആചരിയഭൂതാനം സാവകാനമാചരിയഭാവേന **സാവകവേനേയ്യാനം പാചരിയോ.** ഭഗവതാ ഹി ദിന്നനയേ ഠത്വാ സാവകാ വേനേയ്യം വിനേന്തി, തസ്മാ ഭഗവാവ തേസം പധാനോ ആചരിയോതി.

വദന്തസ്സാധിപ്പേതോവ അത്ഥോ പമാണം, ന ലക്ഖണഹാരാദിവിസയോതി ആഹ **“ബ്രാഹ്മണോ പനാ”**തിആദി. **“ഇമസ്സ വാ പൂതികായസ്സാ”**തി പാഠാവസാനേ പേയ്യാലം കത്വാ **“കേലനാ പടികേലനാ”**തി വുത്തം. അയഞ്ഹി ഖുദ്ദകവത്ഥുവിഭങ്ഗപാളി (വിഭം വ്വ൮ര്) “ബാഹിരാനം വാ പരിക്ഖാരാനം മണ്ഡനാ”തിആദി പേയ്യാലവസേന ഗയ്ഹതി. തത്ഥ **ഇമസ്സ വാ പൂതികായസ്സാ**തി ഇമസ്സ വാ മനുസ്സസരീരസ്സ. യഥാ ഹി തദഹുജാതോപി സിങ്ഗാലോ “ജരസിങ്ഗാലോ” ത്വേവ, ഊരുപ്പമാണാപി ച ഗലോചിലതാ “പൂതിലതാ” ത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി, ഏവം സുവണ്ണവണ്ണോപി മനുസ്സസരീരോ “പൂതികായോ” ത്വേവ, തസ്സ മണ്ഡനാതി അത്ഥോ. **കേലനാ**തി കീളനാ. “കേലായനാ”തിപി പഠന്തി. **പടികേലനാ**തി പടികീളനാ. ചപലസ്സ ഭാവോ **ചാപല്യം, ചാപല്ലം** വാ, യേന സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ വസ്സസതികോപി സമാനോ തദഹുജാതദാരകോ വിയ ഹോതി, തസ്സേദമധിവചനന്തി വേദിതബ്ബം.

അപാപേ പുരേ കരോതി, ന വാ പാപം പുരേ കരോതീതി **അപാപപുരേക്ഖാരോ**തി യുത്തായുത്തസമാസേന ദുവിധമത്ഥം ദസ്സേതും **“അപാപേ നവലോകുത്തരധമ്മേ”**തിആദി വുത്തം. **അപാപേ**തി ച പാപപടിപക്ഖേ, പാപവിരഹിതേ വാ. ബ്രഹ്മനി സേട്ഠേ ഭഗവതി ഭവാ തസ്സ ധമ്മദേസനാവസേന അരിയായ ജാതിയാ ജാതത്താ, ബ്രഹ്മുനോ വാ ഭഗവതോ അപച്ചം ഗരുകരണാദിനാ, യഥാനുസിട്ഠം പടിപത്തിയാ ച, ബ്രഹ്മം വാ സേട്ഠം അരിയമഗ്ഗം ജാനാതീതി **ബ്രഹ്മഞ്ഞാ,** അരിയസാവകസങ്ഖാതാ പജാ. തേനാഹ **“സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനാ”**തിആദി. **ബ്രാഹ്മണപജായാ**തി ബഹിതപാപപജായ. “അപാപപുരേക്ഖാരോ”തി ഏത്ഥ “പുരേക്ഖാരോ”തി പദമധികാരോതി ദസ്സേതി **“ഏതിസ്സായ ച പജായ പുരേക്ഖാരോ”**തി ഇമിനാ. ച-സദ്ദോ സമുച്ചയത്ഥോ “ന കേവലം അപാപപുരേക്ഖാരോ ഏവ, അഥ ഖോ ബ്രഹ്മഞ്ഞായ ച പജായ സമ്ബന്ധഭൂതായ പുരേക്ഖാരോ”തി. **“അയഞ്ഹീ”**തിആദി അധിപ്പായമത്തദസ്സനം. “അപാപപുരേക്ഖാരോ”തി ഇദം “ബ്രഹ്മഞ്ഞായ പജായാ”തി ഇമിനാവ സമ്ബന്ധിതബ്ബം, ന ച പച്ചേകമത്ഥദീപകം, പകതിബ്രാഹ്മണജാതിവസേനപി ചേതസ്സ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോതി ദസ്സേന്തോ **“അപിചാ”**തിആദിമാഹ. അയുത്തസമാസോ ചായം. **പാപ**ന്തി പാപകമ്മം, അഹിതം ദുക്ഖന്തി അത്ഥോ. തസ്സ സമ്ബന്ധിപേക്ഖത്താ കസ്സാ അപാപപുരേക്ഖാരോതി പുച്ഛായ ഏവമാഹാതി ദസ്സേതും **“കസ്സാ”**തിആദി വുത്തം. **“അത്തനാ”**തിആദി തദത്ഥവിവരണം. **ബ്രാഹ്മണപജായാ**തി ബ്രാഹ്മണജാതിപജായ.

രഞ്ജന്തി അട്ടം ഭജന്തി രാജാനോ ഏതേനാതി **രട്ഠം,** ഏകസ്സ രഞ്ഞോ രജ്ജഭൂതകാസികോസലാദിമഹാജനപദാ. ജനാ പജ്ജന്തി സുഖജീവികം പാപുണന്തി ഏത്ഥാതി **ജനപദോ,** ഏകസ്സ രഞ്ഞോ രജ്ജേ ഏകേകകോട്ഠാസഭൂതാ ഉത്തരപഥദക്ഖിണപഥാദിഖുദ്ദകജനപദാ. **തത്ഥാ**തി തഥാ ആഗതേസു. **പുച്ഛായാ**തി അത്തനാ അഭിസങ്ഖതായ പുച്ഛായ. **വിസ്സജ്ജനാസമ്പടിച്ഛനേ**തി വിസ്സജ്ജനായ അത്തനോ ഞാണേന സമ്പടിഗ്ഗഹണേ. കേസഞ്ചി ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിം, ഞാണപരിപാകം, ചിത്താചാരഞ്ച ഞത്വാ ഭഗവാവ പുച്ഛായ ഉസ്സാഹം ജനേത്വാ വിസ്സജ്ജേതീതി അധിപ്പായോ.

“തത്ഥ കതമം സാഖല്യ”ന്തിആദി നിക്ഖേപകണ്ഡപാളി (ധം സം ൧൩൪൯). **അദ്ധാനദരഥ**ന്തി ദീഘമഗ്ഗാഗമനപരിസ്സമം. **അസ്സാ**തി ഭഗവതോ, മുഖപദുമന്തി

സമ്ബന്ധോ. **ബാലാതപസമ്ഫസ്സനേനേവാതി** അഭിനവുഗ്ഗതസൂരിയരംസിസമ്ഫസ്സനേന ഇവ. തഥാ ഹി സൂരിയോ "പദ്മബന്ധൂ"തി ലോകേ പാകടോ, ചന്ദോ പന "കുമുദബന്ധൂ"തി. പുണ്ണചന്ദസ്സ സിരിയാ സമാനാ സിരീ ഏതസ്സാതി **പുണ്ണചന്ദസസ്സിരികം.** കഥം നിക്കുജ്ജിതസദിസതാതി ആഹ **"സമ്പത്തായാ"**തിആദി. ഏത്ഥ പന **"ഏഹി സ്വാഗതവാദീ"**തി ഇമിനാ സുഖസമ്ഭാസപുബ്ബകം പിയവാദിതം ദസ്സേതി, **"സഖിലോ"**തി ഇമിനാ സണ്ഹവാചതം, **"സമ്മോദകോ"**തി ഇമിനാ പടിസന്ധാരകുസലതം, **"അബ്ഭാകുടികോ"**തി ഇമിനാ സബ്ബത്ഥേവ വിപ്പസന്നമുഖതം, **"ഉത്താനമുഖോ"**തി ഇമിനാ സുഖസല്ലാപതം, **"പുബ്ബഭാസീ"**തി ഇമിനാ ധമ്മാനുഗ്ഗഹസ്സ ഓകാസകരണേന ഹിതജ്ഝാസയതം ദസ്സേതീതി വേദിതബ്ബം.

യത്ഥ കിരാതി ഏത്ഥ **കിര**-സദ്ദോ അരുചിസൂചനേ -

"ഖണവത്ഥുപരിത്തത്താ, ആപാഥം ന വജന്തി യേ;
തേ ധമ്മാരമ്മണാ നാമ, യേ'സം രൂപാദയോ കിരാ"തി. -

ആദീസു (അഭിധമ്മാവതാര-അട്ഠകഥായം ആരമ്മണവിഭാഗേ ഛട്ഠഅനുച്ഛേദേ - ൭൭) വിയ, തേന ഭഗവതാ അധിവുത്ഥപദേസേ ന ദേവതാനുഭാവേന മനുസ്സാനം അനുപദ്ദവതാ, അഥ ഖോ ബുദ്ധാനുഭാവേനാതി ദസ്സേതി. ബുദ്ധാനുഭാവേനേവ ഹി താ ആരക്ഖം ഗണ്ഹന്തി. **പംസുപിസാചകാദയോതി** പംസുനിസ്സിതപിസാചകാദയോ . **ആദിസദ്ദേന** ഭൂതരക്ഖസാദീനം ഗഹണം. ഇദാനി ബുദ്ധാനുഭാവമേവ പാകടം കത്വാ ദസ്സേതും **"അപിചാ"**തിആദി വുത്തം.

അനുസാസിതബ്ബോ സങ്ഘോ നാമ സബ്ബോപി വേനേയ്യജനസമൂഹോ. **സയം ഉപ്പാദിതോ സങ്ഘോ** നാമ നിബ്ബത്തിതഅരിയപുഗ്ഗലസമൂഹോ. **"താദിസോ"**തി ഇമിനാ "സയം വാ ഉപ്പാദിതോ"തി വുത്തവികപ്പോ ഏവ പച്ചാമട്ഠോ അനന്തരസ്സ വിധി പടിസേധോവാതി കത്വാ, തസ്മാ "പുരിമപദസ്സേവ വാ"തി വികപ്പന്തരഗഹണന്തി ആചരിയേന (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൩൦൪) വുത്തം. തത്രായമധിപ്പായോ - കാമം "ഗണീ"തി ഇദം "സങ്ഘീ"തി പദസ്സേവ വേവചനം, അത്ഥമത്തം പന ദസ്സേതും യഥാവുത്തവികപ്പദ്വയേ ദുതിയവികപ്പമേവ പച്ചാമസിത്വാ "താദിസോവസ്സ ഗണോ അത്ഥീ"തി വുത്തത്താ അവസിട്ഠസ്സപി പഠമവികപ്പസ്സ സങ്ഗഹണത്ഥം **"പുരിമപദസ്സേവ വാ വേവചനമേത"**ന്തി വുത്തന്തി. ഏവമ്പി വദന്തി - ധമ്മസേനാപതിത്ഥേരാദീനം പച്ചേകഗണീനം ഗണം, സുത്തന്തികാദിഗണം വാ സന്ധായ **"താദിസോ"**തിആദി വുത്തം. തഥാപി ഹി സബ്ബോവ ഭിക്ഖുഗണോ അനുസാസിതബ്ബോ നാമ, നിബ്ബത്തിതഅരിയഗണോ പന സയം ഉപ്പാദിതോ നാമ, തസ്മാ "താദിസോ"തി ഇമിനാ വികപ്പദ്വയസ്സാപി പച്ചാമസനം ഉപപന്നം ഹോതി. ഏവം പദദ്വയസ്സ വിസേസത്ഥതം ദസ്സേത്വാ സബ്ബഥാ സമാനത്ഥതം ദസ്സേതും **"പുരിമപദസ്സേവാ"**തിആദി വുത്തന്തി. പൂരണമക്ഖലിആദീനം **ബഹൂനം തിത്ഥകരാനം,** നിദ്ധാരണേ ചേതം സാമിവചനം. **അചേലകാദിമത്തകേനപി കാരണേനാതി** നിച്ചോളതാദിമത്തകേനപി അപ്പിച്ഛസന്തുട്ഠതാദിസമാരോപനലക്ഖണേന കാരണേന.

നവകാതി അഭിനവാ. **പാഹുനകാതി** പഹേണകം പടിഗ്ഗണ്ഹിതുമനുച്ഛവികാ, ഏതേന ദുവിധേസു ആഗന്തുകേസു

പുരേതരമാഗതവസേന ഇധ അതിഥിനോ, ന ഭോജനവേലായമാഗതവസേന അബ്ഭാഗതാതി ദസ്സേതി. **പരിയാപുണാമീ**തി പരിച്ഛിന്ദിതും ജാനാമി, ധാതവത്ഥമത്തം പന ദസ്സേതും **"ജാനാമീ"**തി വുത്തം.

കപ്പമ്പീതി ആയുകപ്പമ്പി, ഭണേയ്യ ചേതി സമ്ബന്ധോ. **ചിരം** ചിരകാലേ കപ്പോ ഖീയേഥ, **ദീഘമന്തരേ** ദീഘകാലന്തരേപി തഥാഗതസ്സ വണ്ണോ ന ഖീയേഥാതി യോജനാ. **"ചിര"**ന്തി ചേത്ഥ വത്തബ്ബേപി ഛന്ദഹാനിഭയാ രസ്സത്ഥം നിഗ്ഗഹിതലോപോ, അതിദീഘകാലം വാ സന്ധായ **"ചിരദീഘമന്തരേ"**തി വുത്തം, ഉഭയത്ഥ സമ്ബന്ധിതബ്ബമേതം, കിരിയാരഹാദിയോഗേ വിയ ച അന്തരയോഗേ അധികക്ഖരപാദോ അനുപവജ്ജോ, അയഞ്ച ഗാഥാ അഭൂതപരികപ്പനാവസേന അട്ഠകഥാസു (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൦൪; ൩.൧൪൧; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪൨൫; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൫൩; ബു॰ വം॰ അട്ഠ॰ ൪.൪; ചരിയാ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ, പകിണ്ണകകഥാ; അപ॰ അട്ഠ॰ ൨.൭.൨൦) വുത്താ തഥാ ഭാസമാനസ്സ അഭാവതോ.

൩൦൫. **ന**ന്തി ആചരിയം. **അലം**-സദ്ദോ ഇധ അരഹത്ഥോ "അലമേവ നിബ്ബിന്ദിതു"ന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൭൨; സം॰ നി॰ ൨.൧൩൪, ൧൪൩) വിയാതി ആഹ **"യുത്തമേവാ"**തി. പുടേന നേത്വാ അസിതബ്ബതോ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബതോ **പുടോസം വുച്ചതി പാഥേയ്യം.** ഇത്ഥമ്ഭൂതലക്ഖണേ കരണവചനം ദസ്സേതി **"തം ഗഹേത്വാ"**തി ഇമിനാ. പാളിയം പുടംസേനപി കുലപുത്തേനാതി സമ്ബന്ധം ദസ്സേതും **"തേന പുടംസേനാ"**തി വുത്തം. **"അംസേനാ"**തിആദി അധിപ്പായമത്തദസ്സനം, വഹന്തേന കുലപുത്തേന ഉപസങ്കമിതും അലമേവാതി അത്ഥോ.

സോണദണ്ഡപരിവിതക്കവണ്ണനാ

൩൦൬-൭. ന ഇധ **തിരോ**-സദ്ദോ "തിരോകുട്ടേ വാ തിരോപാകാരേ വാ ഛഡ്ഡേയ്യ വാ ഛഡ്ഡാപേയ്യ വാ"തിആദീസു (പാചി॰ ൮൨൫) വിയ ബഹിഅത്ഥോതി ആഹ **"അന്തോവനസണ്ഡേ ഗതസ്സാ"**തി. തത്ഥ വിഹാരോപി വനസണ്ഡപരിയാപന്നോതി ദസ്സേതി **"വിഹാരബ്ഭന്തരം പവിട്ഠസ്സാ"**തി ഇമിനാ. **ഏതേ** അഞ്ജലിം പണാമേത്വാ നിസിന്നാ മിച്ഛാദിട്ഠിവസേന **ഉഭതോപക്ഖികാ,** "ഇതരേ പന സമ്മാദിട്ഠിവസേന ഏകതോപക്ഖികാ"തി അത്ഥതോ ആപന്നോ ഹോതി. ദലിദ്ദത്താ, ഞാതിപാരിജുഞ്ഞാദിനാ ജിണ്ണത്താ ച നാമഗോത്തവസേന അപാകടാ ഹുത്വാ പാകടാ ഭവിതുകാമാ ഏവമകംസൂതി അധിപ്പായോ. **കേരാടികാ**തി സഠാ. **തത്ഥാ**തി ദ്വീസു ജനേസു. **തതോ**തി വിസ്സാസതോ, ദാനതോ വാ.

ബ്രാഹ്മണപഞ്ഞത്തിവണ്ണനാ

൩൦൯. അനോനതകായവസേന **ഥദ്ധഗത്തോ,** ന മാനവസേന. തേന പാളിയം വക്ഖതി "അബ്ഭുന്നാമേത്വാ"തി. ചേതോവിതക്കം സന്ധായ ചിത്തസീസേന **"ചിത്തം അഞ്ഞാസീ"**തി വുത്തം. **വിഘാത**ന്തി ചിത്തദുക്ഖം.

൩൧൧. **സകസമയേ**തി ബ്രാഹ്മണലദ്ധിയം. **മീയമാനോ**തി മരിയമാനോ. **ദിട്ഠിസഞ്ജാനനേനേവാ**തി അത്തനോ ലദ്ധിസഞ്ജാനനേനേവ. **സുജ**ന്തി ഹോമദബ്ബിം, നിബ്ബചനം വുത്തമേവ. **ഗണ്ഹന്തേസൂ**തി ജുഹനത്ഥം ഗണ്ഹനകേസു, ഇരുവിജ്ജേസൂതി അത്ഥോ. **ഇരുവേദ**വസേന ഹോമകരണതോ

ഹി യഞ്ഞയജകാ ''ഇരുവിജ്ജാ''തി വുച്ചന്തി. **പഠമോ വാ**തി തത്ഥ സന്നിപതിതേസു സുജാകിരിയായം സബ്ബപധാനോ വാ. **ദുതിയോ വാ**തി തദനന്തരികോ വാ. **''സുജ''**ന്തി ഇദം കരണത്ഥേ ഉപയോഗവചനന്തി ആഹ **''സുജായാ''**തി. അഗ്ഗിഹുത്തമുഖതായ യഞ്ഞസ്സ യഞ്ഞേ ദിയ്യമാനം സുജാമുഖേന ദിയ്യതി. വുത്തഞ്ച ''അഗ്ഗിഹുത്തമുഖാ യഞ്ഞാ, സാവിത്തീ ഛന്ദസോ മുഖ''ന്തി (മ॰ നി॰ ൨.൪൦൦). തസ്മാ ''ദിയ്യമാന''ന്തി അയം പാഠസേസോ വിഞ്ഞായതീതി **ആചരിയേന** (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൩൧൧) വുത്തം. അപിച സുജായ ദിയ്യമാനം **സുജ**ന്തി തദ്ധിതവസേന അത്ഥം ദസ്സേതും ഏവമാഹ. **പോരാണാ**തി അട്ഠകഥാചരിയാ. പുരിമവാദേ ചേത്ഥ ദാനവസേന പഠമോ വാ ദുതിയോ വാ, പച്ഛിമവാദേ ആദാനവസേനാതി അയമേതേസം വിസേസോ. **വിസേസതോ**തി വിജ്ജാചരണവിസേസതോ, ന ബ്രാഹ്മണേഹി ഇച്ഛിതവിജ്ജാചരണമത്തതോ. **ഉത്തമബ്രാഹ്മണസ്സാ**തി അനുത്തരദക്ഖിണേയ്യതായ ഉക്കട്ഠബ്രാഹ്മണസ്സ. യഥാധിപ്പേതസ്സ ഹി വിജ്ജാചരണവിസേസദീപകസ്സ ''കതമം പന തം ബ്രാഹ്മണസീലം, കതമാ സാ പഞ്ഞാ''തിആദിവചനസ്സ ഓകാസകരണത്ഥമേവ ''ഇമേസം പന ബ്രാഹ്മണ പഞ്ചന്നം അങ്ഗാന''ന്തിആദിവചനം ഭഗവാ അവോച, തസ്മാ പധാനവചനാനുരൂപമനുസന്ധിം ദസ്സേതും **''ഭഗവാ പനാ''**തിആദി വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

൩൧൩. **അപവദതീ**തി വണ്ണാദീനി അപനേത്വാ വദതി, അത്ഥമത്തം പന ദസ്സേതും **''പടിക്ഖിപതീ''**തി വുത്തം. **ഇദ**ന്തി ''മാ ഭവം സോണദണ്ഡോ ഏവം അവചാ''തിആദിവചനം. **ബ്രാഹ്മണസമയ**ന്തി ബ്രാഹ്മണസിദ്ധന്തം. **മാ ഭിന്ദീ**തി മാ വിനാസേസി.

൩൧൪. സമോയേവ ഹുത്വാ സമോതി **സമസമോ,** സബ്ബഥാ സമോതി അത്ഥോ. പരിയായദ്വയഞ്ഹി അതിസയത്ഥദീപകം യഥാ ''ദുക്ഖദുക്ഖം, രൂപരൂപ''ന്തി. ഏകദേസമത്തതോ പന അങ്ഗകേന മാണവേന തേസം സമഭാവതോ തം നിവത്തേന്തോ **''ഠപേത്വാ ഏകദേസമത്ത''**ന്തിആദിമാഹ. **കുലകോടിപരിദീപന**ന്തി കുലസ്സ ആദിപരിദീപനം. യസ്മാ അത്തനോ ഭഗിനിയാ...പേ॰... ന ജാനിസ്സതി, തസ്മാ ന തസ്സ മാതാപിതുമത്തം സന്ധായ വദതി, കുലകോടിപരിദീപനം പന സന്ധായ വദതീതി അധിപ്പായോ. **''അത്ഥഭഞ്ജനക''**ന്തി ഇമിനാ കമ്മപഥപത്തം വദതി. **ഗുണേ**തി യഥാവുത്തേ പഞ്ചസീലേ. **അഥാപി സിയാ**തി യദിപി തുമ്ഹാകം ഏവം പരിവിതക്കോ സിയാ, ഭിന്നസീലസ്സാപി **പുന പകതിസീലേ ഠിതസ്സ ബ്രാഹ്മണഭാവം** വണ്ണാദയോ **സാധേന്തീ**തി ഏവം സിയാതി അത്ഥോ. ''സാധേതീ''തി പാഠേ ''വണ്ണോ''തി കത്താ ആചരിയേന (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൩൧൪) അജ്ഝാഹടോ, നിദസ്സനഞ്ചേതം. **മന്തജാതീസുപി** ഹി ഏസേവ നയോ. **സീലമേവാ**തി പുന പകതിഭൂതം സീലമേവ ബ്രാഹ്മണഭാവം സാധേസ്സതി, കസ്മാതി ചേ **''തസ്മിം ഹി...പേ॰... വണ്ണാദയോ''**തി. തത്ഥ **സമ്മോഹമത്തം വണ്ണാദയോ**തി വണ്ണമന്തജാതിയോ ബ്രാഹ്മണഭാവസ്സ അങ്ഗന്തി സമ്മോഹമത്തമേതം, അസമവേക്ഖിത്വാ കഥിതമിദം.

സീലപഞ്ഞാകഥാവണ്ണനാ

൩൧൭. കഥിതോ ബ്രാഹ്മണേന പഞ്ഹോതി ''സീലവാ ച ഹോതീ''തിആദിനാ ദിന്നമേവ അങ്ഗാനം വസേന യഥാപുച്ഛിതോ പഞ്ഹോ യാഥാവതോ വിസ്സജ്ജിതോ. **ഏത്ഥാതി** യഥാവിസ്സജ്ജിതേ അത്ഥേ, അങ്ഗദ്വയേ വാ. **തസ്സാതി** സോണദണ്ഡസ്സ. യദി ഏകമങ്ഗം ഠപേയ്യ, അഥ പതിട്ഠാതും ന സക്കുണേയ്യ. യദി പന ന ഠപേയ്യ, അഥ സക്കുണേയ്യ, കിം പനേസ തഥാ സക്ഖിസ്സതി നു ഖോ, നോതി വീമംസനത്ഥമേവ ഏവമാഹ, ന തു ഏകസ്സ അങ്ഗസ്സ ഠപനീയത്താതി വുത്തം ഹോതി. തഥാ ചാഹ **''ഏവമേതം ബ്രാഹ്മണാ''**തിആദി. ധോവിതത്താവ പരിസുജ്ഝനന്തി ആഹ **''സീലപരിസുദ്ധാ''**തി, സീലസമ്പത്തിയാ സബ്ബസോ സുദ്ധാ അനുപക്കിലിട്ഠാതി അത്ഥോ. **കുതോ ദുസ്സീലേ പഞ്ഞാ** അസമാഹിതത്താ തസ്സ. **കുതോ വാ പഞ്ഞാരഹിതേ ജളേ ഏളമൂഗേ സീലം** സീലവിഭാഗസ്സ, സീലപരിസോധനൂപായസ്സ ച അജാനനതോ. ഏളാ മുഖേ ഗളതി യസ്സാതി **ഏളമൂഗോ** ഖ-കാരസ്സ ഗ-കാരം കത്വാ, **ഏലമുഖോ, ഏലമൂകോ** വാ. ഇതി ബഹുധാ പാഠോതി **ഭയഭേരവസുത്തട്ഠകഥായം** (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.ൻ്വ) വുത്തോ. പകട്ഠം ഉക്കട്ഠം ഞാണം **പഞ്ഞാണ**ന്തി കത്വാ പാകതികം ഞാണം നിവത്തേതും **''പഞ്ഞാണ''**ന്തി വുത്തം. വിപസ്സനാദിഞാണഞ്ഹി ഇധാധിപ്പേതം, തദേതം പകാരേഹി ജാനനതോ **പഞ്ഞാവാതി** ആഹ **''പഞ്ഞായേവാ''**തി.

ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേന ധോതാതി സമാധിപദട്ഠാനേന ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേന സകലസംകിലേസമലവിസുദ്ധിയാ ധോവിതാ വിസുദ്ധാ. തേനാഹ **''കഥം പനാ''**തിആദി. തത്ഥ **ധോവതീ**തി സുജ്ഝതി. **സട്ഠിഅസീതിവസ്സാനീ**തി സട്ഠിവസ്സാനി വാ അസീതിവസ്സാനി വാ. **മരണകാലേപി,** പഗേവ അഞ്ഞസ്മിം കാലേ. **മഹാസട്ഠിവസ്സത്ഥേരോ വിയാതി** സട്ഠിവസ്സമഹാഥേരോ വിയ. **വേദനാപരിഗ്ഗഹമത്തമ്പീ**തി ഏത്ഥ **വേദനാപരിഗ്ഗഹോ** നാമ യഥാഉപ്പന്നം വേദനം സഭാവസരസതോ ഉപധാരേത്വാ പുന പദട്ഠാനതോ ''അയം വേദനാ ഫസ്സം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി, സോ ച ഫസ്സോ അനിച്ചോ ദുക്ഖോ വിപരിണാമധമ്മോ''തി ലക്ഖണത്തയം ആരോപേത്വാ പവത്തിതവിപസ്സനാ. ഏവം പസ്സന്തേന ഹി സുഖേന സക്കാ സാ വേദനാ അധിവാസേതും ''വേദനാ ഏവ വേദയതീ''തി. **വേദനം വിക്ഖമ്ഭേത്വാതി** യഥാഉപ്പന്നം ദുക്ഖവേദനം അനുവത്തിത്വാ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ വീഥിപടിപന്നായ വിപസ്സനായ തം വിനോദേത്വാ. **സംസുമാരപതിതേനാതി** കുമ്ഭീലേന വിയ ഭൂമിയം ഉരേന നിപജ്ജമാനേന. **''നാഹ''**ന്തിആദിം തഥാ സീലരക്ഖണമേവ ദുക്കരന്തി കത്വാ വദതി. സീലേ പതിട്ഠിതസ്സ ഹി അരഹത്തം ഹത്ഥഗതംയേവ. യഥാഹ ''സീലേ പതിട്ഠായ...പേ॰... വിജടയേ ജട''ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൩, ൧൯൨; പേടകോ॰ ൨൨; മി॰ പ॰ ൨.൯) ചതൂസു പുഗ്ഗലേസു ഉഗ്ഘാടിതഞ്ഞുനോ ഏവായം വിസയോതി ആഹ **''ഉഗ്ഘാടിതഞ്ഞുതായാ''**തി. **പഞ്ഞായ സീലം ധോവിത്വാതി** സീലം ആദിമജ്ഝപരിയോസാനേസു അഖണ്ഡാദിഭാവാപാദനേന പഞ്ഞായ സുവിസോധിതം കത്വാ. **സന്തതിമഹാമത്തവത്ഥു** ധമ്മപദേ (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൨.സന്തതിമഹാമത്തവത്ഥു).

൩൧൮. ''കസ്മാ ആഹാ''തി ഉപരിദേസനായ കാരണം പുച്ഛതി. **ലജ്ജാ** നാമ ''സീലസ്സ ച ജാതിയാ ച ഗുണദോസപ്പകാസനേന സമണേന ഗോതമേന പുച്ഛിതപഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേസീ''തി പരിസായ പഞ്ഞാതതാ, സാ തഥാ വിസ്സജ്ജിതുമസമത്ഥതായ ഭിജ്ജിസ്സതീതി അത്ഥോ, പഠമം അലജ്ജമാനോപി ഇദാനി ലജ്ജിസ്സാമീതി വുത്തം ഹോതി. **പരമ**ന്തി പമാണം. ''ഏത്തകപരമാ

മയ''ന്തി പദാനം തുല്യാധികരണതം ദസ്സേതും **"തേ മയ"**ന്തി വുത്തം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ''സീലപഞ്ഞാണ''ന്തി വചനമേവ അമ്ഹാകം പരമം, തദത്ഥഭൂതാനി പഞ്ചസീലാനി, വേദത്തയവിഭാവനം പഞ്ഞഞ്ച ലക്ഖണാദിതോ നിദ്ധാരേത്വാ ജാനനം നത്ഥി, കേവലം തത്ഥ വചീപരമാവ മയന്തി. അയം പനേത്ഥ അട്ഠകഥാമുത്തകനയോ - **ഏത്തകപരമാ**തി ഏത്തകഉക്കംസകോടികാ, പഠമം പഞ്ഹാവിസ്സജ്ജനാവ അമ്ഹാകം ഉക്കംസകോടീതി അത്ഥോ. തേനാഹ ''മയാ സകസമയവസേന പഞ്ഹോ വിസ്സജ്ജിതോ''തി. **പര**ന്തി അതിരേകം. **ഭാസിതസ്സാ**തി വചനസ്സ സദ്ദസ്സ.

അയം പന വിസേസോതി സീലനിദ്ദേസേ നിയ്യാതനമത്തം അപേക്ഖിത്വാ വുത്തം. തേനാഹ **"സീലമിച്ചേവ നിയ്യാതിത"**ന്തി. സാമഞ്ഞഫലസുത്തേ (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൯൪) ഹി സീലം നിയ്യാതേത്വാപി പുന സാമഞ്ഞഫലമിച്ചേവ നിയ്യാതിതം. സബ്ബേസമ്പി മഹഗ്ഗതചിത്താനം ഞാണസമ്പയുത്തത്താ, ഝാനാനഞ്ച തം സമ്പയോഗതോ **"അത്ഥതോ പഞ്ഞാസമ്പദാ"**തി വുത്തം. പഞ്ഞാനിദ്ദേസേ ഹി ഝാനപഞ്ഞം അധിട്ഠാനം കത്വാ പഠമം വിപസ്സനാപഞ്ഞാ നിയ്യാതിതാ. തേനാഹ **"വിപസ്സനാപഞ്ഞായാ"**തിആദി.

സോണദണ്ഡഉപാസകത്തപടിവേദനാകഥാവണ്ണനാ

൩൨൧. ദഹരോ യുവാതി ഏത്ഥ **ദഹര**വചനേന പഠമയോബ്ബനഭാവം ദസ്സേതി. പഠമയോബ്ബനകാലഗതോ ഹി ''ദഹരോ''തി വുച്ചതി. പുത്തസ്സ പുത്തോ **നത്താ** നാമ. **നപ്പഹോതീ**തി ന സമ്പജ്ജതി, പുത്തനത്തപ്പമാണോപി ന ഹോതീതി അത്ഥോ. ''ആസനാ മേ തം വുട്ഠാന''ന്തി ഏതസ്സ അത്ഥാപത്തിം ദസ്സേതും **"മമ അഗാരവേനാ"**തിആദി വുത്തം. **ഏത**ന്തി അഞ്ജലിപഗ്ഗഹണം. അയഞ്ഹി യഥാ തഥാ അത്തനോ മഹാജനസ്സ സമ്ഭാവനം ഉപ്പാദേത്വാ കോഹഞ്ഞേന പരേ വിമ്ഹാപേത്വാ ലാഭുപ്പാദനം നിജിഗീസന്തോ വിചരതി, തസ്മാസ്സ അതിവിയ കുഹകഭാവം ദസ്സേന്തോ **"ഇമിനാ കിരാ"**തിആദിം വദതി . **അഗാരവം നാമ നത്ഥീ**തി അഗാരവവചനം നാമ നത്ഥി, നായം ഭഗവതി അഗാരവേന ''അഹഞ്ചേവ ഖോ പനാ''തിആദിമാഹ, അഥ ഖോ അത്തനോ ലാഭപരിഹാനിഭയേനേവാതി വുത്തം ഹോതി.

൩൨൨. തങ്ഖണാനുരൂപായാതി യാദിസീ തദാ തസ്സ അജ്ഝാസയപ്പവത്തി, തദനുരൂപായാതി മജ്ഝേപദലോപേന അത്ഥോ. തദാ തസ്സ വിവട്ടസന്നിസ്സിതസ്സ താദിസസ്സ ഞാണപരിപാകസ്സ അഭാവതോ കേവലം അബ്ഭുദയസന്നിസ്സിതോ ഏവ അത്ഥോ ദസ്സിതോതി ആഹ **"ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികം അത്ഥം സന്ദസ്സേത്വാ"**തി, പച്ചക്ഖതോ വിഭാവേത്വാതി അത്ഥോ. **കുസലേ ധമ്മേ**തി തേഭൂമകേ കുസലധമ്മേ, അയമേത്ഥ നിപ്പരിയായതോ അത്ഥോ. പരിയായതോ പന ''ചതുഭൂമകേ''തിപി വത്തും വട്ടതി ലോകുത്തരകുസലസ്സപി ആയതിം ലബ്ഭമാനത്താ. തഥാ ഹി വക്ഖതി ''ആയതിം നിബ്ബാനത്ഥായ, വാസനാഭാഗിയായ വാ''തി. **തത്ഥാ**തി കുസലേ ധമ്മേ യഥാസമാദപിതേ. **ന**ന്തി സോണദണ്ഡബ്രാഹ്മണം. **സമുത്തേജേത്വാ**തി സമ്മദേവ ഉപരൂപരി നിസാനേത്വാ പുഞ്ഞകിരിയായ തിക്ഖവിസദഭാവമാപാദേത്വാ. തം പന അത്ഥതോ തത്ഥ ഉസ്സാഹജനനമേവ ഹോതീതി ആഹ **"സഉസ്സാഹം കത്വാ"**തി. **തായ ച സഉസ്സാഹതായാ**തി ഏവം പുഞ്ഞകിരിയായ സഉസ്സാഹതാ നിയമതോ ദിട്ഠധമ്മികാദിഅത്ഥസമ്പാദനീതി യഥാവുത്തായ സഉസ്സാഹതായ ച സമ്പഹംസേത്വാതി സമ്ബന്ധോ. **അഞ്ഞേഹി ച വിജ്ജമാനഗുണേഹീ**തി

ഏവരൂപാ തേ ഗുണസമങ്ഗിതാ ച ഏകന്തേന ദിട്ഠധമ്മികാദിഅത്ഥനിപ്ഫാദനീതി തസ്മിം വിജ്ജമാനേഹി, അഞ്ഞേഹി ച ഗുണേഹി **സമ്പഹംസേത്വാ** സമ്മദേവ ഹട്ഠതുട്ഠഭാവമാപാദേത്വാതി അത്ഥോ.

യദി ഭഗവാ ധമ്മരതനവസ്സം വസ്സി, അഥ കസ്മാ സോ വിസേസം നാധിഗച്ഛീതി ചോദനം സോധേതും **"ബ്രാഹ്മണോ പനാ"**തിആദി വുത്തം. **കുഹകതായാ**തി വുത്തനയേന കോഹഞ്ഞകത്താ, ഇമിനാ പയോഗസമ്പത്തിഅഭാവം ദസ്സേതി. യജ്ജേവം കസ്മാ ഭഗവാ തസ്സ തഥാ ധമ്മരതനവസ്സം വസ്സീതി പടിചോദനമ്പി സോധേന്തോ **"കേവലമസ്സാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കേവല**ന്തി നിബ്ബേധാസേക്ഖഭാഗിയേന അസമ്മിസ്സം. **നിബ്ബാനത്ഥായാ**തി നിബ്ബാനാധിഗമത്ഥായ, പരിനിബ്ബാനത്ഥായ വാ. ആയതിം വിസേസാധിഗമനൂപായഭൂതാ പുഞ്ഞകിരിയാസു പരിചയസങ്ഖാതാ വാസനാ ഏവ ഭാഗോ, തസ്മിം ഉപായഭാവേന പവത്താതി **വാസനാഭാഗിയാ.** ന ഹി ഭഗവതോ നിരത്ഥകാ ചതുപ്പദികഗാഥാമത്താപി ധമ്മദേസനാ അത്ഥി. തേനാഹ **"സബ്ബാ പുരിമപച്ഛിമകഥാ"**തി. ആദിതോ ചേത്ഥ പഭുതി യാവ ബ്രാഹ്മണസ്സ വിസ്സജ്ജനാപരിയോസാനം, താവ **പുരിമകഥാ,** ഭഗവതോ പന സീലപഞ്ഞാവിസ്സജ്ജനാ **പച്ഛിമകഥാ.** ബ്രാഹ്മണേന വുത്താപി ഹി ബുദ്ധഗുണാദിപടിസഞ്ഞുത്താ കഥാ ആയതിം നിബ്ബാനത്ഥായ വാസനാഭാഗിയാ ഏവാതി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ പരമസുഖുമഗമ്ഭീരദുരനുബോധത്ഥപരിദീപനായ സുവിമലവിപുലപഞ്ഞാവേയ്യത്തിയജനനായ സാധുവിലാസിനിയാ നാമ ലീനത്ഥപകാസനിയാ സോണദണ്ഡസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപകാസനാ.

സോണദണ്ഡസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. കൂടദന്തസുത്തവണ്ണനാ

൩൨൩. ഏവം സോണദണ്ഡസുത്തം സംവണ്ണേത്വാ ഇദാനി കൂടദന്തസുത്തം സംവണ്ണേന്തോ യഥാനുപുബ്ബം സംവണ്ണനോകാസസ്സ പത്തഭാവം വിഭാവേതും, സോണദണ്ഡ സുത്തസ്സാനന്തരം സങ്ഗീതസ്സ സുത്തസ്സ കൂടദന്തസുത്തഭാവം വാ പകാസേതും **"ഏവം മേ സുതം…പേ॰… മഗധേസൂതി കൂടദന്തസുത്ത"**ന്തി ആഹ. **"മഗധാ നാമ ജനപദിനോ രാജകുമാരാ"**തിആദീസു അമ്ബട്ഠസുത്തേ കോസലജനപദവണ്ണനായം അമ്ഹേഹി വുത്തനയോ യഥാരഹം നേതബ്ബോ. അയം പനേത്ഥ വിസേസോ - മഗേന സദ്ധിം ധാവന്തീതി **മഗധാ,** രാജകുമാരാ, മംസേസു വാ ഗിജ്ഝന്തീതി **മഗധാ** നിരുത്തിനയേന. രുള്ഹിതോ, പച്ചയലോപതോ ച തേസം നിവാസഭൂതേപി ജനപദേ വുദ്ധി ന ഹോതീതി നേരുത്തികാ. ജനപദനാമേയേവ ബഹുവചനം, ന ജനപദസദ്ദേ ജാതിസദ്ദത്താതി വുത്തം **"തസ്മിം മഗധേസു ജനപദേ"**തി. **ഇതോ പര**ന്തി "മഗധേസൂ"തി പദതോ പരം "ചാരികം ചരമാനോ"തിആദിവചനം. **പുരിമസുത്തദ്വയേ**തി അമ്ബട്ഠസോണദണ്ഡസുത്തദ്വയേ. **വുത്തനയമേവാ**തി യം തത്ഥ ആഗതസദിസം ഇധാഗതം, തം അത്ഥവണ്ണനാതോ വുത്തനയമേവ, തത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബന്തി വുത്തം ഹോതി. "തരുണോ അമ്ബരുക്ഖോ അമ്ബലട്ഠികാ"തി ബ്രഹ്മജാലസുത്തവണ്ണനായം (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨) വുത്തത്താ **"അമ്ബലട്ഠികാ ബ്രഹ്മജാലേ വുത്തസദിസാവാ"**തി ആഹ.

യഞ്ഞാവാടം സമ്പാദേത്വാ മഹായഞ്ഞം ഉദ്ദിസ്സ സവിഞ്ഞാണകാനി, അവിഞ്ഞാണകാനി ച യഞ്ഞൂപകരണാനി ഉപട്ഠപിതാനീതി അത്ഥം സന്ധായ "മഹായഞ്ഞോ ഉപക്ഖടോ"തി പാളിയം വുത്തം, തം പനേതം ഉപകരണം തേസം തഥാ സജ്ജനമേവാതി ദസ്സേതി **"സജ്ജിതോ"**തി ഇമിനാ. **വച്ഛതരസതാനീ**തി യുവഭാവപ്പത്താനി ബലവവച്ഛസതാനി. വച്ഛാനം വിസേസാതി ഹി **വച്ഛതരാ,** തേ പന വച്ഛാ ഏവ ഹോന്തി, ന ദമ്മാ, ന ച ബലീബദ്ദാതി ആഹ **"വച്ഛസതാനീ"**തി. അയം ആചരിയമതി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൩൨൩). **തര**-സദ്ദോ വാ അനത്ഥകോതി വുത്തം **"വച്ഛസതാനീ"**തി. ഏവഞ്ഹി സബ്ബോപി വച്ഛപ്പഭേദോ സങ്ഗഹിതോ ഹോതി. **ഏതേ**തി ഉസഭാദയോ ഉരബ്ഭപരിയോസാനാ. **അനേകേസ**ന്തി അനേകജാതികാനം. **മിഗപക്ഖീന**ന്തി മഹിംസരുരുപസദകുരുങ്ഗഗോകണ്ണമിഗാനഞ്ചേവ മോരകപിഞ്ജരവട്ടകതിത്തിര ലാപാദിപക്ഖീനഞ്ച. സങ്ഖ്യാവസേന അനേകതം സത്തസതഗ്ഗഹണേന പരിച്ഛിന്ദിതും **"സത്തസത്തസതാനീ"**തി വുത്തം, സത്തസതാനി, സത്തസതാനി ചാതി അത്ഥോ. **ഥൂണ**ന്തി യഞ്ഞോപകരണാനം മിഗപക്ഖീനം ബന്ധനത്ഥമ്ഭം. **യൂപോ**തിപി തസ്സ നാമം. തേനാഹ **"യൂപസങ്ഖാത"**ന്തി.

൩൨൮. **വിധാ**തി വിപ്പടിസാരവിനോദനാ. യോ ഹി യഞ്ഞസങ്ഖാതസ്സ പുഞ്ഞസ്സ ഉപക്കിലേസോ, തസ്സ വിധമനതോ നിവാരണതോ നിരോധനതോ വിധാ വുച്ചന്തി വിപ്പടിസാരവിനോദനാ, താ ഏവ പുഞ്ഞാഭിസന്ദം അവിച്ഛിന്ദിത്വാ ഠപേന്തീതി **"ഠപനാ"**തി ച വുത്താ. അവിപ്പടിസാരതോ ഏവ ഹി ഉപരൂപരി പുഞ്ഞാഭിസന്ദപ്പവത്തീതി. ഠപനാ ചേതാ യഞ്ഞസ്സ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനവസേന തീസു കാലേസു പവത്തിയാ തിപ്പകാരാതി ആഹ **"തിട്ഠപന"**ന്തി. **പരിക്ഖാര**സദ്ദോ ചേത്ഥ പരിവാരപരിയായോ

‘‘പരികരോന്തി യഞ്ഞം അഭിസങ്ഖരോന്തീ’’തി കത്വാ. തേനാഹ **‘‘സോളസപരിവാര’’**ന്തി.

മഹാവിജിതരാജയഞ്ഞകഥാവണ്ണനാ

൩൩൬. പുബ്ബേ ഭൂതം **ഭൂതപുബ്ബം** യഥാ ‘‘ദിട്ഠപുബ്ബ’’ന്തി ആഹ **‘‘പുബ്ബചരിത’’**ന്തി, അത്തനോ പുരിമജാതിസമ്ഭൂതം ബോധിസമ്ഭാരഭൂതം പുഞ്ഞചരിയന്തി അത്ഥോ. തഥാ ഹി തസ്സ അനുഗാമിനിധിസ്സ ഥാവരനിധിനാ നിദസ്സനം ഉപപന്നം ഹോതി. സദ്ദവിദൂ പന വദന്തി **‘‘ഭൂതപുബ്ബ**ന്തി ഇദം കാലസത്തമിയാ നേപാതികപദ’’ന്തി. അതീതകാലേതി ഹി തേസം മതേന അത്ഥോ. **അസ്സാ**തി അനേന. മഹന്തം പഥവീമണ്ഡലം വിജിതന്തി സമ്ബന്ധോ. മഹന്തം വാ വിജിതം പഥവീമണ്ഡലമസ്സ അത്ഥീതി അത്ഥോ. ‘‘അന്തോരട്ഠേതി യസ്സ വിജിതേ വിഹരതി, തസ്സ രട്ഠേ’’തിആദീസു വിയ ഹി **വിജിത**സദ്ദോ രജ്ജേ പവത്തതി, ഇമിനാ തസ്സ ഏകരാജഭാവം ദീപേതി, ന ചക്കവത്തിരാജഭാവം സത്തരതനസമ്പന്നതാഅവചനതോ. പാളിയം ന യേന കേനചി സന്തകമത്തേന അഡ്ഢതാതി ദസ്സേതും **‘‘അഡ്ഢോ’’**തി വത്വാ **‘‘മഹദ്ധനോ’’**തി വുത്തം. തേനാഹ **‘‘യോ കോചീ’’**തിആദി. അഡ്ഢതാ ഹി നാമ വിഭവസമ്പന്നത്താ സാ ച തം തദുപാദായ വുച്ചതി. തഥാ മഹദ്ധനതാപീതി തം ഥാമപ്പത്തം ഉക്കംസഗതം ദസ്സേതും **‘‘അപരിമാണസങ്ഖ്യേനാ’’**തി ആഹ. ഭുഞ്ജിതബ്ബട്ഠേന വിസേസതോ കാമാ ഇധ **ഭോഗാ** നാമാതി ദസ്സേതി. **‘‘പഞ്ചകാമഗുണവസേനാ’’**തി ഇമിനാ. **പിണ്ഡപിണ്ഡവസേനാ**തി ഭാജനാലങ്കാരാദിവിഭാഗം അഹുത്വാ കേവലം ഖണ്ഡഖണ്ഡവസേന.

രൂപം അപ്പേത്വാ, അനപ്പേത്വാ വാ മാസപ്പമാണേന കതോ **മാസകോ. ആദി**സദ്ദേന ഥാലകാദീനി സങ്ഗണ്ഹാതി. **അനേകകോടിസങ്ഖ്യേനാ**തി കഹാപണാനം കോടിസതാദിപ്പമാണം സന്ധായ വുത്തം ഹേട്ഠിമന്തേന കോടിസതപ്പമാണേനേവ ഖത്തിയമഹാസാലഭാവപ്പത്തിതോ.

തുട്ഠിതി സുമനതാ. **ഉപകരണ**സദ്ദോ ചേത്ഥ കാരണപരിയായോ. കിം പന തന്തി ആഹ **‘‘നാനാവിധാലങ്കാരസുവണ്ണരജതഭാജനാദിഭേദ’’**ന്തി. **ആദി**സദ്ദേന വത്ഥസേയ്യാവസഥാദീനി സങ്ഗയ്ഹന്തി, സുവണ്ണരജതമണിമുത്താവേളുരിയവജിരപവാളാനി **സത്ത രതനാനീ**തി വദന്തി. യഥാഹു -

> ‘‘സുവണ്ണം രജതം മുത്താ, മണിവേളുരിയാനി ച;
> വജിരഞ്ച പവാളന്തി, സത്താഹു രതനാനിമേ’’തി.

സാലിവീഹിആദി സത്തധഞ്ഞം സാനുലോമം പുബ്ബന്നം നാമ പുരേക്ഖതം സസ്സഫലന്തി കത്വാ. തബ്ബിപരിയായതോ മുഗ്ഗമാസാദി തദവസേസം അപരന്നം നാമ. അപരന്നതോ പുബ്ബേ പവത്തമന്നം പുബ്ബന്നം, തതോ അപരസ്മിം പവത്തമന്നം അപരന്നം. ന്ന-കാരസ്സ പന ണ്ണ-കാരേ കതേ **പുബ്ബണ്ണം, അപരണ്ണഞ്ചാ**തി നേരുത്തികാ. പുബ്ബാപരഭാവോ പനേതേസം ആദികപ്പേ സമ്ഭവാസമ്ഭവവസേന വേദിതബ്ബോ. പുരിമം ‘‘അഡ്ഢോ മഹദ്ധനോ പഹൂതജാതരൂപരജതോ’’തി വചനം ദേവസികം പരിബ്ബയദാനഗഹണാദിവസേന, പരിവത്തനധനധഞ്ഞവസേന ച വുത്തം, ഇദം പന ‘‘പഹൂതധനധഞ്ഞോ’’തി വചനം നിധാനഗതധനവസേന, സങ്ഗഹിതധഞ്ഞവസേന ചാതി ഇമം വിസേസം

സന്ധായ അയം നയോ ദസ്സിതോ.
വീസകഹാപണമ്ബണാദിദേവസികവളഞ്ജനമ്പി ഹി മഹാസാലലക്ഖണം.

ഇദാനി തബ്ബിപരീതവസേന വിസേസം ദസ്സേതും **"അഥ വാ"**തിആദിനാ ദുതിയനയോ ആരദ്ധോ. ഇമിനാ ഏവ ഹി പുരിമവചനം നിധാനഗതധനവസേന, സങ്ഗഹിതധഞ്ഞവസേന ച വുത്തന്തി അത്ഥതോ സിദ്ധം ഹോതി. തത്ഥ **ഇദന്തി** "പഹൂതധനധഞ്ഞോ"തി വചനം. **അസ്സാതി** മഹാവിജിതരഞ്ഞോ. ദിവസേ ദിവസേ പരിഭുഞ്ജിതബ്ബം **ദേവസികം,** ഭാവനപുംസകമേതം. ദാസകമ്മകരപോരിസാദീനം വേത്തനാനുപ്പദാനം **പരിബ്ബയദാനം.** ഇണസോധനാദിവസേന ധനധഞ്ഞാനമാദാനം **ഗഹണം.** **ആദി**സദ്ദേന ഇണദാനാദീനം സങ്ഗഹോ. **പരിവത്തനധനധഞ്ഞവസേനാ**തി കയവിക്കയകരണേന പരിവത്തിതബ്ബാനം ധനധഞ്ഞാനം വസേന. കത്ഥചി പന സമുച്ചയവിരഹിതപാഠോ ദിസ്സതി. തത്ഥ "പരിബ്ബയദാനഗ്ഗഹണാദിവസേനാ"തി ഇദം പരിവത്തനപദേന സമ്ബന്ധം കത്വാ താദിസേന വിധിനാ ഇതോ ചിതോ ച പരിവത്തേതബ്ബാനം ധനധഞ്ഞാനം വസേനാതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

കോട്ഠം വുച്ചതി ധഞ്ഞട്ഠപനട്ഠാനം, തദേവ അഗാരം തഥാ. തേനാഹ **"ധഞ്ഞേന പരിപുണ്ണകോട്ഠാഗാരോ"**തി. ഏവം സാരഗബ്ഭം **കോസോ,** ധഞ്ഞട്ഠപനട്ഠാനം **കോട്ഠാഗാരന്തി** ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തതോ അഞ്ഞഥാപി തം ദസ്സേതും **"അഥ വാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ യഥാ അസിനോ തിക്ഖഭാവപരിഹാരതോ പരിച്ഛദോ "കോസോ"തി വുച്ചതി, ഏവം രഞ്ഞോ തിക്ഖഭാവപരിഹാരകത്താ ചതുരങ്ഗിനീ സേനാ "കോസോ"തി ആഹ **"ചതുബ്ബിധോ കോസോ"**തിആദി. "ദ്വാദസപുരിസോ ഹത്ഥീ"തിആദിനാ (പാചി॰ ൩൧൪) വുത്തലക്ഖണേന ചേത്ഥ **ഹത്ഥി**ആദയോ ഗഹേതബ്ബാ. വത്ഥകോട്ഠാഗാരഗ്ഗഹണേനേവ സബ്ബസ്സപി കുപ്പഭണ്ഡട്ഠപനട്ഠാനസ്സ ഗഹിതത്താ **"കോട്ഠാഗാരം തിവിധ"**ന്തിആദി വുത്തം. ജാതരൂപരജതതോ ഹി അഞ്ഞം ലോഹഅയദാരുവിസാണവത്ഥാദികമസാരദബ്ബം ഗോപേതബ്ബതോ ഗ-കാരസ്സ ക-കാരം കത്വാ **കുപ്പം** വുച്ചതി. ജാതരൂപരജതനിധാനം **ധനകോട്ഠാഗാരം.** തത്ഥ തത്ഥ രതനം വിലോകേത്വാ ചരണം **രതനവിലോകനചാരികാ.** കാമം തമത്ഥം രാജാ ജാനാതി, ഭണ്ഡാഗാരികേന പന കഥാപേത്വാ പരിസായ നിസ്സദ്ദഭാവാപാദനത്ഥമേവ ഏവം പുച്ഛതി. തഥാ കഥാപനേ ഹി അസതി പരിസാ സദ്ദം കരിസ്സതി "കസ്മാ രാജാ പരമ്പരാഗതം കുലധനം വിനാസേതീ"തി, തതോ ച പകതിക്ഖോഭോ ഭവിസ്സതി, സതി പന തഥാ കഥാപനേ "ഏതംകാരണാ തം ഛഡ്ഡേതീ"തി നിസ്സദ്ദഭാവമാപജ്ജിസ്സതി. തതോ ച പകതിക്ഖോഭോ ന ഭവിസ്സതി, തസ്മാ തഥാ പുച്ഛതീതി വേദിതബ്ബം. **മരണവസ**ന്തി മരണസ്സ, മരണസങ്ഖാതം വാ വിസയം.

൩൩൭. പാളിയം "ആമന്തേത്വാ"തി ഏതസ്സ മന്തിതുകാമോ ഹുത്വാതി അത്ഥം വിഞ്ഞാപേതും **"ഏകേന പണ്ഡിതേന സദ്ധിം മന്തേത്വാ"**തി വുത്തം. ധാതുത്ഥാനുവത്തകോ ഹേത്ഥ ഉപസഗ്ഗോ, പകരണാധിഗതോ ച കത്ഥചി അത്ഥവിസേസോ യഥാ "സിക്ഖമാനേന ഭിക്ഖവേ ഭിക്ഖുനാ അഞ്ഞാതബ്ബം പരിപുച്ഛിതബ്ബം പരിപഞ്ഹിതബ്ബ"ന്തി (പാചി॰ ൪൩൪). തഥാ ഹിസ്സ പദഭാജനേ വുത്തം "സിക്ഖമാനേനാതി സിക്ഖിതുകാമേന. അഞ്ഞാതബ്ബന്തി ജാനിതബ്ബ"ന്തിആദി (പാചി॰ ൪൩൫). **ആമന്തേസീ**തി മന്തിതുകാമോസി. ജനപദസ്സ അനുപദ്ദവത്ഥം, യഞ്ഞസ്സ ച ചിരാനപ്പവത്തനത്ഥം ബ്രാഹ്മണോ ചിന്തേസീതി

ആഹ **“അയം രാജാ”**തിആദി. ആഹരന്താനം മനുസ്സാനം ഗേഹാനീതി സമ്ബന്ധോ, അനാദരേ വാ ഏതം സാമിവചനം.

൯൩൭. സത്താനം ഹിതസുഖസ്സ വിദൂസനതോ, അഹിതദുക്ഖസ്സ ച ആവഹനതോ കണ്ടകസദിസതായ ചോരാ ഏവ ഇധ **“കണ്ടകാ”**തി വുത്തം **“ചോരകണ്ടകേഹി സകണ്ടകോ”**തി. യഥാ ഗാമവാസീനം ഘാതകാ ഗാമഘാതകാ അഭേദവസേന, ഉപചാരേന ച നിസ്സയനാമസ്സ നിസ്സിതേപി പവത്തനതോ, ഏവം പന്ഥികാനം ദുഹനാ ബാധനാ **പന്ഥദുഹാ.** ധമ്മതോ അപേതസ്സ അയുത്തസ്സ കരണസീലോ **അധമ്മകാരീ,** യോ വാ അത്തനോ വിജിതേ ജനപദാദീനം തതോ തതോ അനത്ഥതോ തായനേന ഖത്തിയേന കത്തബ്ബധമ്മോ, തസ്സ അകരണസീലോതി അത്ഥോ. **ദസ്സൂ**തി ചോരാനമേതം അധിവചനം. ദംസേന്തി വിദ്ധംസേന്തീതി ഹി **ദസ്സവോ** നിഗ്ഗഹീതലോപേന, തേ ഏവ ഖീലസദിസത്താ **ഖീലന്തി ദസ്സുഖീലം.** യഥാ ഹി ഖേത്തേ ഖീലം കസനാദീനം സുഖപ്പവത്തിം, മൂലസന്താനേന സസ്സപരിബുദ്ധിഞ്ച വിബന്ധതി, ഏവം ദസ്സവോപി രജ്ജേ രാജാണായ സുഖപ്പവത്തിം, മൂലവിരുള്ഹിയാ ജനപദപരിബുദ്ധിഞ്ച വിബന്ധന്തീ. പാണചാഗം ദസ്സേതും **“മാരണേനാ”**തി വുത്തം, ഹിംസനം ദസ്സേതും **“കോട്ടനേനാ”**തി. **വധ**സദ്ദോ ഹി ഹിംസനത്ഥോപി ഹോതി “വധതി ന രോദതി, ആപത്തി ദുക്കടസ്സാ”തിആദീസു (പാചി॰ വ്വ്വ) വിയ, കപ്പരാദീഹി പോഥനേനാതി അത്ഥോ. **അദ്ദു** നാമ ദാരുക്ഖന്ധേന കതോ ബന്ധനോപകരണവിസേസോ, തേന ബന്ധനം തഥാ. **ആദി**സദ്ദേന രജ്ജുബന്ധനസങ്ഖലികബന്ധനഘരബന്ധനാദീനി സങ്ഗണ്ഹാതി. **ഹാ**-ധാതുയാ ജാനിപദനിപ്ഫത്തിം ദസ്സേതി **“ഹാനിയാ”**തി ഇമിനാ, സാ ച ധനഹായനമേവാതി വുത്തം **“സതം ഗണ്ഹഥാ”**തിആദി.

പഞ്ചസിഖമത്തം ഠപേത്വാ മുണ്ഡാപനം **പഞ്ചസിഖമുണ്ഡകരണം.** തം “കാകപക്ഖകരണ”ന്തിപി വോഹരന്തി. സീസേ ഛരകണോദകാവസേചനം **ഗോമയസിഞ്ചനം. കുദണ്ഡകോ** നാമ ചതുഹത്ഥതോ ഊനോ രസ്സദണ്ഡകോ, യോ “ഗദ്ദുലോ”തിപി വുച്ചതി, തേന ബന്ധനം **കുദണ്ഡകബന്ധനം. ആദി**സദ്ദേന ഖുരമുണ്ഡം കരിത്വാ ഭസ്മപുടവധനാദീനം സങ്ഗഹോ. **സമ്മാ**സദ്ദോ ഞായത്ഥോതി ആഹ **“ഹേതുനാ”**തിആദി, പരിയായവചനമേതം. **ഊഹനിസ്സാമീ**തി ഉദ്ധരിസ്സാമി, അപനേസ്സാമീതി അത്ഥോ. പുബ്ബേ തത്ഥ കതപരിചയതായ **ഉസ്സാഹം കരോന്തി. “അനുപ്പദേതൂ”**തി ഏതസ്സ അനു അനു പദേതൂതി അത്ഥം സന്ധായ **“ദിന്നേ അപ്പഹോന്തേ”**തിആദി വുത്തം. **കസിഉപകരണഭണ്ഡം** ഫാലപാജനയുഗനങ്ഗലാദി, ഇമിനാ പാളിയം ബീജഭത്തമേവ നിദസ്സനവസേന വുത്തന്തി ദസ്സേതി. സക്ഖികരണപണ്ണാരോപനനിബന്ധനം വഡ്ഢിയാ സഹ വാ വിനാ വാ പുന ഗഹേതുകാമസ്സ ദാനേ ഹോതി, ഇധ പന തദുഭയമ്പി നത്ഥി പുന അഗ്ഗഹേതുകാമത്താതി വുത്തം **“സക്ഖിം അകത്വാ”**തിആദി. തേനാഹ **“മൂലച്ഛേജ്ജവസേനാ”**തി. **സക്ഖി**ന്തി തദാ പച്ചക്ഖകജനം. **പണ്ണേ അനാരോപേത്വാ**തി താലാദിപണ്ണേ യഥാചിണ്ണം ലിഖനവസേന അനാരോപേത്വാ. അഞ്ഞത്ഥ പണ്ണാകാരേപി **പാഭത**സദ്ദോ, ഇധ പന ഭണ്ഡമൂലേയേവാതി ആഹ **“ഭണ്ഡമൂലസ്സാ”**തിആദി. ഭണ്ഡമൂലഞ്ഹി പകാരതോ ഉദയഭണ്ഡാനി ആഭരതി സംഹരതി ഏതേനാതി **പാഭതം.** ഉദയധനതോ പഗേവ ആഭതം **പാഭത**ന്തി സദ്ദവിദൂ, പണ്ണാകാരോ പന തം തദത്ഥം പത്ഥേന്തേഹി ആഭരീയതേതി **പാഭതം.** പത്ഥനത്ഥജോതകോ ഹി അയം **പ**-സദ്ദോ.

“യഥാഹാ”തിആദിനാ പാഭതസദ്ദസ്സ മൂലഭണ്ഡത്ഥതം **ചൂളസേട്ഠിജാതക**പാഠേന (ജാ॰ ൧.൧.൪) സാധേതി. തത്രായമട്ഠകഥാ (ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൪) **“അപ്പകേനപീ**തി ഥോകേനപി പരിത്തകേനപി. **മേധാവീ**തി പഞ്ഞവാ. **പാഭതേനാ**തി ഭണ്ഡമൂലേന. **വിചക്ഖണോ**തി വോഹാരകുസലോ. **സമുട്ഠാപേതി അത്താന**ന്തി മഹന്തം ധനഞ്ച യസഞ്ച ഉപ്പാദേത്വാ തത്ഥ അത്താനം സണ്ഠാപേതി പതിട്ഠാപേതി. യഥാ കിം? **അണും അഗ്ഗിംവ സന്ധമം,** യഥാ പണ്ഡിതപുരിസോ പരിത്തം അഗ്ഗിം അനുക്കമേന ഗോമയചുണ്ണാദീനി പക്ഖിപിത്വാ മുഖവാതേന ധമന്തോ സമുട്ഠാപേതി വഡ്ഢേതി മഹന്തം അഗ്ഗിക്ഖന്ധം കരോതി, ഏവമേവ പണ്ഡിതോ ഥോകമ്പി പാഭതം ലഭിത്വാ നാനാഉപായേഹി പയോജേത്വാ ധനഞ്ച യസഞ്ച വഡ്ഢേതി, വഡ്ഢേത്വാ ച പന തത്ഥ അത്താനം പതിട്ഠാപേതി, തായ ഏവ വാ പന ധനയസമഹന്തതായ അത്താനം സമുട്ഠാപേതി, അഭിഞ്ഞാതം പാകടം കരോതീതി അത്ഥോ”തി.

ദിവസേ ദിവസേ ദാതബ്ബം **ദേവസികം.** മാസേ മാസേ ദാതബ്ബം **മാസികം. ആദി**സദ്ദേന അനുപോസഥികാദീനി സങ്ഗണ്ഹാതി. **തസ്സ തസ്സ** പുരിസസ്സ. കുസലാനുരൂപേന, കമ്മാനുരൂപേന സൂരഭാവാനുരൂപേനാതി ദ്വന്ദതോ പരം സുയ്യമാനോ **അനുരൂപ**സദ്ദോ പച്ചേകം യോജേതബ്ബോ. ഛേകഭാവാനുരൂപതാ ചേത്ഥ **കുസലാനുരൂപം.** കത്ഥചി **കുല**സദ്ദോ ദിസ്സതി, സോ ച ജാണുസോണിആദികുലാനമിവ **കുലാനുരൂപ**മ്പി ദാതബ്ബതോ യുജ്ജതേവ. സേനാപച്ചാദി **ഠാനന്തരം,** ഇമിനാ ഭത്തവേതനം നിദ്ദിട്ഠമത്തന്തി ദസ്സേതി. സകകമ്മപസുതത്താ, അനുപദ്ദവത്താ ച **ധനധഞ്ഞാനം രാസികോ** രാസികാരഭൂതോ. **ഖേമേന ഠിതാ**തി അനുപദ്ദവേന പവത്താ. തേനാഹ **“അഭയാ”**തി, കുതോചിപി ഭയരഹിതാതി അത്ഥോ. **മോദാ മോദമാനാ**തി മോദായ മോദമാനാ, സോമനസ്സേനേവ മോദമാനാ, ന സംസന്ദനമത്തേനാതി വുത്തം ഹോതി. “ഭഗവതാ സദ്ധിം സമ്മോദീ”തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൩൩൪) ഹി **മുദ**സദ്ദോ സംസന്ദനേപി പവത്തതി, അഞ്ഞേ മോദാ ഹുത്വാ അപരേപി മോദമാനാ വിഹരന്തീതി വാ അത്ഥോ. തേനാഹ **“അഞ്ഞമഞ്ഞം പമുദിതചിത്താ**തി, അസഞ്ഞോഗേപി വത്തിച്ഛായേവ വുദ്ധീതി ദ്വിധാ പാഠോ വുത്തോ. **ഇദ്ധഫീതഭാവ**ന്തി സമിദ്ധവേപുല്ലഭാവം.

ചതുപരിക്ഖാരവണ്ണനാ

൩൩൮. തസ്മിം തസ്മിം കിച്ചേ അനുയന്തി അനുവത്തന്തീതി അനുയന്താ. തേയേവ **ആനുയന്താ** യഥാ “അനുഭാവോ ഏവ ആനുഭാവോ”തി, “ആനുയുത്താ”തിപി പാഠോ, തസ്മിം തസ്മിം കിച്ചേ അനുയുജ്ജന്തീതി ഹി **ആനുയുത്താ** വുത്തനയേന. **അസ്സാ**തി രഞ്ഞോ. **തേ**തി ആനുയന്തഖത്തിയാദയോ. “അമ്ഹേ ഏത്ഥ ബഹി കരോതീ”തി **അത്തമനാ ന ഭവിസ്സന്തി.** “നിബന്ധവിപുലായാഗമോ ഗാമോ **നിഗമോ.** വിവഡ്ഢിതമഹാആയോ മഹാഗാമോ”തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൩൩൭) ആചരിയേന വുത്തം. “അപാകാരപരിക്ഖേപോ സാപണോ **നിഗമോ,** സപാകാരാപണം **നഗരം,** തം തബ്ബിപരീതോ **ഗാമോ”**തി (കങ്ഖാവിതരണീ അഭിനവടീകായം സങ്ഘാദിസേസകണ്ഡേ കുലദൂസകസിക്ഖാപദേ പസ്സിതബ്ബം) വിനയടീകാസു. ഗസന്തി മദന്തി ഏത്ഥാതി **ഗാമോ,** സ്വേവ പാകടോ ചേ, **നിഗമോ നാമ** അതിരേകോ ഗാമോതി കത്വാ. ഭുസത്ഥോ ഹേത്ഥ **നീ**-സദ്ദോ, സഞ്ഞാസദ്ദത്താ ച രസ്സോതി സദ്ദവിദൂ. ജനപദത്ഥോ വുത്തോവ. “സാമ്യാമച്ചോ സഖാ കോസോ,

ദുഗ്ഗഞ്ച വിജിതം ബല”ന്തി വുത്താസു സത്തസു രാജപകതീസു രഞ്ഞോ തദവസേസാനം ഛന്നം വസേന ഹിതസുഖാതിവുദ്ധി, തദേകദേസാ ച ആനുയന്താദയോതി ആഹ **“യം തുമ്ഹാക”**ന്തിആദി.

തംതംകിച്ചേസു രഞ്ഞാ അമാ സഹ ഭവന്തീതി **അമച്ചാ.** “അമാവാസീ”തിആദീസു വിയ ഹി സമകിരിയായ **അമാ**തി അബ്യയപദം, ച-പച്ചയേന തദ്ധിതസിദ്ധീതി നേരുത്തികാ. രജ്ജകിച്ചവോസാസനകാലേ പന തേ രഞ്ഞാ പിയാ, സഹപവത്തനകാ ച ഭവന്തീതി ദസ്സേതി **“പിയസഹായകാ”**തി ഇമിനാ. രഞ്ഞോ പരിസതി ഭവാ **“പാരിസജ്ജാ.** കേ പന തേതി വുത്തം **“സേസാ ആണത്തികാരകാ”**തി , യഥാവുത്താനുയുത്തഖത്തിയാദീഹി അവസേസാ രഞ്ഞോ ആണാകരാതി അത്ഥോ. സതിപി ദേയ്യധമ്മേ ആനുഭാവസമ്പത്തിയാ, പരിവാരസമ്പത്തിയാ ച അഭാവേ താദിസം ദാതും ന സക്കാ. വുദ്ധകാലേ ച താദിസാനമ്പി രാജൂനം തദുഭയം ഹായതേവ, ദേയ്യധമ്മേ പന അസതി പഗേവാതി ദസ്സേതും **“ദേയ്യധമ്മസ്മിഞ്ഹീ”**തിആദിമാഹ. ദേയ്യധമ്മസ്മിം അസതി ച മഹല്ലകകാലേ ച ദാതും ന സക്കാതി യോജനാ. **ഏതേനാ**തി യഥാവുത്തകാരണദ്വയേന. **അനുമതിയാ**തി അനുജാനനേന. **പക്ഖാ**തി സപക്ഖാ യഞ്ഞസ്സ അങ്ഗഭൂതാ. യഞ്ഞം പരികരോന്തീതി **പരിക്ഖാരാ,** സമ്ഭാരാ, തേ ച തസ്സ യഞ്ഞസ്സ അങ്ഗഭൂതത്താ പരിവാരാ വിയ ഹോന്തീതി ആഹ **“പരിവാരാ ഭവന്തീ”**തി. **“രഥോ”**തിആദിനാ ഇധാനധിപ്പേതമത്ഥം നിസേധേതി.

> “രഥോ സേതപരിക്ഖാരോ, ഝാനക്ഖോ ചക്കവീരിയോ;
> ഉപേക്ഖാ ധുരസമാധി, അനിച്ഛാ പരിവാരണ”ന്തി. (സം॰ നി॰ ๑.൪);

ഹി **സംയുത്തമഹാവഗ്ഗപാളി.** തത്ഥ **രഥോ**തി ബ്രഹ്മയാനസഞ്ഞിതോ അട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗരഥോ. **സേതപരിക്ഖാരോ**തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലാലങ്കാരോ. **“സീലപരിക്ഖാരോ”**തിപി പാഠോ. **ഝാനക്ഖോ**തി വിപസ്സനാസമ്പയുത്താനം പഞ്ചന്നം ഝാനങ്ഗാനം വസേന ഝാനമയഅക്ഖോ. **ചക്കവീരിയോ**തി വീരിയചക്കോ. **ഉപേക്ഖാ ധുരസമാധീ**തി ഉപേക്ഖാ ദ്വിന്നം ധുരാനം സമതാ. **അനിച്ഛാ പരിവാരണ**ന്തി അലോഭോ സീഹധമ്മാദീനി വിയ പരിവാരണം.

അട്ഠപരിക്ഖാരവണ്ണനാ

൩൪൦. ഉഭതോ സുജാതാദീഹി വുച്ചമാനേഹി. **യസസാ**തി പഞ്ചവിധേന ആനുഭാവേന. തേനാഹ **“ആണാഠപനസമത്ഥതായാ”**തി. **“സദ്ധോ”**തി ഏതസ്സ “ദാതാദാനസ്സ ഫലം പച്ചനുഭോതി പത്തിയായതീ”തി അത്ഥം ദസ്സേതും **“ദാനസ്സാ”**തിആദി വുത്തം. ദാനേ സൂരോതി **ദാനസൂരോ,** ദേയ്യധമ്മേ ഈസകമ്പി സങ്ഗം അകത്വാ മുത്തചാഗോ, തബ്ഭാവോ പന കമ്മസ്സകതാഞാണസ്സ തിക്ഖവിസദഭാവേന വേദിതബ്ബോ. തസ്സ ഹി തിക്ഖവിസദഭാവം വിഭാവേതും “സദ്ദോ”തി വത്വാ “ദാനസൂരോ”തി വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. തേനാഹ **“ന സദ്ധാമത്തകേനാ”**തിആദി. യസ്സ ഹി കമ്മസ്സകതാ പച്ചക്ഖമിവ ഉപട്ഠാതി, സോ ഏവം വുത്തോ. **യം ദാനം ദേതീ**തി യം ദേയ്യധമ്മം പരസ്സ ദേതി. **തസ്സ പതി ഹുത്വാ**തി തബ്ബിസയം ലോഭം സുട്ഠുമഭിഭവന്തോ തസ്സ അധിപതി ഹുത്വാ ദേതി. കാരണോപചാരവചനഞ്ഹേതം. പരതോപി ഏസേവ നയോ. തബ്ബിസയേന ലോഭേന അനാകഡ്ഢനീയത്താ **ന ദാസോ, ന സഹായോ.**

തദേവത്ഥം ബ്യതിരേകതോ, അന്വയതോ ച വിവരിത്വാ ദസ്സേന്തോ **“യോ ഹീ”**തിആദിമാഹ. ഇധാനധിപ്പേതസ്സ ഹി ദാസാദിദ്വയസ്സ ബ്യതിരേകതോ ദസ്സനം. ഖാദനീയഭോജനീയാദീസു മധുരസ്സേവ പണീതത്താ **“മധുരം ഭുഞ്ജതീ”**തി വുത്തം, നിദസ്സനമത്തം വാ ഏതം, പണീതം പരിഭുഞ്ജതീതി വുത്തം ഹോതി. **ദാസോ ഹുത്വാ ദേതി** തണ്ഹായ ദാസബ്യതം ഉപഗതത്താ. **സഹായോ ഹുത്വാ ദേതി** തസ്സ പിയഭാവാനിസ്സജ്ജനതോ. **സാമീ ഹുത്വാ ദേതി** തത്ഥ തണ്ഹാദാസബ്യതോ അത്താനം മോചേത്വാ അഭിഭുയ്യ പവത്തനതോ. യം പനേതം ആചരിയേന വുത്തം ‘‘സാമിപരിഭോഗസദിസാ’’തി, (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൩൪൯) തം തണ്ഹാദാസബ്യമതിക്കന്തതാസാമഞ്ഞം സന്ധായ വുത്തം. ന ഹി ഖീണാസവസ്സ പരിഭോഗോ സാമിപരിഭോഗോ വിയ ഖീണാസവസ്സേവ ദാനം ദാനസാമീതി അത്ഥോ ഉപപന്നോ ഹോതി, പച്ഛാ വാ പമാദലിഖിതമേതം. **താദിസോ**തി ദാനസാമിസഭാവോ.

സമിതപാപസമണബാഹിതപാപബ്രാഹ്മണാ ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസേനേത്ഥ വുത്താ, പബ്ബജ്ജാമത്തസമണജാതിമത്തബ്രാഹ്മണാ വാ കപണാദിഗ്ഗഹണേന ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബം. **ദുഗ്ഗതാ**തി ദുക്കരം ജീവികമുപഗതാ കസിരവുത്തികാ. തേനാഹ **“ദലിദ്ദമനുസ്സാ”**തി. **പഥാവിനോ**തി മഗ്ഗഗാമിനോ. **വണിബ്ബകാ**തി ദായകാനം ഗുണകിത്തനവസേന, കമ്മഫലകിത്തനമുഖേന ച യാചനകാ സേയ്യഥാപി നഗ്ഗചരിയാദയോതി അത്ഥം ദസ്സേതും **“യേ ഇട്ഠം ദിന്ന”**ന്തിആദി വുത്തം. തദുഭയേനേവ ഹി ദാനസ്സ വണ്ണത്ഥോമനാ സമ്ഭവതി. യേ വിചരന്തി, തേ വണിബ്ബകാ നാമാതി യോജേതബ്ബം. **പസതമത്ത**ന്തി വീഹിതണ്ഡുലാദിവസേന വുത്തം, **സരാവമത്ത**ന്തി യാഗുഭത്താദിവസേന. **ഓപാനം** വുച്ചതി ഓഗാഹേത്വാ പാതബ്ബതോ നദീതളാകാദീനം സബ്ബസാധാരണം തിത്ഥം, ഓപാനമിവഭൂതോതി **ഓപാനഭൂതോ.** തേനാഹ **“ഉദപാനഭൂതോ”**തിആദി. **ഹുത്വാ**തി ഭാവതോ. **സുതമേവ സുതജാത**ന്തി **ജാത**സദ്ദസ്സ അനത്ഥന്തരവാചകത്തമാഹ യഥാ ‘‘കോസജാത’’ന്തി.

അതീതാദിഅത്ഥചിന്തനസമത്ഥതാ നാമ തസ്സ രഞ്ഞോ അനുമാനവസേന, ഇതികത്തബ്ബതാവസേന ച വേദിതബ്ബാ, ന ബുദ്ധാനം വിയ തത്ഥ പച്ചക്ഖദസ്സിതായാതി ദസ്സേതും **“അതീതേ”**തിആദി വുത്തം. പുഞ്ഞാപുഞ്ഞാനിസംസചിന്തനഞ്ചേത്ഥ പകരണാധിഗതവസേന വേദിതബ്ബം. **പുഞ്ഞസ്സാ**തി യഞ്ഞപുഞ്ഞസ്സ. **ദായകചിത്തമ്പീ**തി ദായകാനം, ദായകം വാ ചിത്തമ്പി, ദാതുകമ്യതാചിത്തമ്പീതി വുത്തം ഹോതി. ഇമേസു പന അട്ഠസു അങ്ഗേസു അഡ്ഢതാദയോ പഞ്ച യഞ്ഞസ്സ താവ പരിക്ഖാരാ ഹോന്തു തേഹി വിനാ തസ്സ അസിജ്ഝനതോ , സുജാതതാ, പന സുരൂപതാ ച കഥം യഞ്ഞസ്സ പരിക്ഖാരോ സിയാ തദുഭയേന വിനാപി തസ്സ സിജ്ഝനതോതി ചോദനായ സബ്ബേസമ്പി അട്ഠന്നമങ്ഗാനം പരിക്ഖാരഭാവം അന്വയതോ, ബ്യതിരേകതോ ച ദസ്സേന്തോ **“ഏതേ ഹി കിരാ”**തിആദിമാഹ. ഏത്ഥ ച കേചി ഏവം വദന്തി ‘‘യഥാ അഡ്ഢതാദയോ പഞ്ച യഞ്ഞസ്സ ഏകംസതോവ അങ്ഗാനി, ന ഏവം സുജാതതാ, സുരൂപതാ ച, തദുഭയം പന അനേകംസതോവ അങ്ഗന്തി ദീപേതും അരുചിസൂചകസ്സ **കിര**സദ്ദസ്സ ഗഹണം കത’’ന്തി. തേ ഹി ‘‘അയം ദുജ്ജാതോതിആദിവചനസ്സ അനേകംസികതം മഞ്ഞമാനാ തഥാ വദന്തി, തയിദം അസാരം. സബ്ബസാധാരണവസേന ഹേതം ബ്യതിരേകതോ യഞ്ഞസ്സ അങ്ഗഭാവദസ്സനം തത്ഥ സിയാ കേസഞ്ചി തഥാ പരിവിതക്കോ’’തി തസ്സാപി അവകാസാഭാവദസ്സനത്ഥമേവ ഏവം വുത്തത്താ,

തദുഭയസാധാരണവസേനേവ അനേകംസതോ അങ്ഗഭാവസ്സ അദസ്സനതോ ച. കിരസദ്ദോ പനേത്ഥ തദാ ബ്രാഹ്മണസ്സ ചിന്തിതാകാരസൂചനത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏവമനേന ചിന്തേത്വാ "ഇമാനിപി അട്ഠങ്ഗാനി തസ്സേവ യഞ്ഞസ്സ പരിക്ഖാരാ ഭവന്തീതി വുത്താനീ"തി കിരസദ്ദേന തസ്സ ചിന്തിതാകാരോ സൂചിതോ ഹോതി. **ഏവമാദീനീ**തി ഏത്ഥ **ആദി**സദ്ദേന "അയം വിരൂപോ കിത്തകം...പേ॰... ഉപച്ഛിന്ദിസ്സതി, അയം ദലിദ്ദോ, അപ്പേസക്ഖോ, അസ്സദ്ധോ, അപ്പസ്സുതോ, ന അത്ഥഞ്ഞൂ, ന മേധാവീ കിത്തകം...പേ॰... ഉപച്ഛിന്ദിസ്സതീ"തി ഏതേസം സങ്ഗഹോ വേദിതബ്ബോ.

ചതുപരിക്ഖാരാദിവണ്ണനാ

൩൪൭. "സുജം പഗ്ഗണ്ഹന്താന"ന്തി ഏത്ഥ **സോണദണ്ഡസുത്തവണ്ണനായം** (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൧൭-൩൧൯) വുത്തേസു ദ്വീസു വികപ്പേസു ദുതിയവികപ്പം നിസേധേന്തോ **"മഹായാഗ"**ന്തിആദിമാഹ, തേന ച പുരോഹിതസ്സ സയമേവ കടച്ഛുഗ്ഗഹണജോതനേന ഏവം സഹത്ഥാ സക്കച്ചം ദാനേ യുത്തപയുത്തതാ ഇച്ഛിതബ്ബാതി ദസ്സേതി. **ഏവം ദുജ്ജാതസ്സാ**തി ഏത്ഥാപി "സുജാതതായ അനേകംസതോ അങ്ഗഭാവദസ്സനമേവിദ"ന്തി അഗ്ഗഹേത്വാ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന സബ്ബസാധാരണവസേനേവ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. **ആദി**സദ്ദേന ഹി "ഏവം അനജ്ഝായകസ്സ...പേ॰... ദുസ്സീലസ്സ...പേ॰... ദുപ്പഞ്ഞസ്സ സംവിധാനേന പവത്തദാനം കിത്തകം കാലം പവത്തിസ്സതീ"തി ഏതേസം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **തസ്മാ**തി തദുഭയകാരണതോ.

തിസ്സോവിധാവണ്ണനാ

൩൪൮. **തിണ്ണം ഠാനാന**ന്തി ദാനസ്സ ആദിമജ്ഝപരിയോസാനസങ്ഖാതാനം തിസ്സന്നം ഭൂമീനം, അവത്ഥാനാനന്തി അത്ഥോ. **ചലന്തീ**തി കമ്പന്തി പുരിമാകാരേന ന തിട്ഠന്തി. **കരണത്ഥേ**തി തതിയാവിഭത്തിഅത്ഥേ. കരണീയസദ്ദാപേക്ഖായ ഹി കത്തരി **ഏവ** ഏതം സാമിവചനം, ന കരണേ. യേഭുയ്യേന ഹി കരണജോതകവചനസ്സ അത്ഥഭാവതോ അനുത്തകത്താവ കരണത്ഥോതി ഇധാധിപ്പേതോ. പച്ഛാനുതാപസ്സ അകരണൂപായം ദസ്സേതും **"പുബ്ബ...പേ॰... പതിട്ഠപേതബ്ബാ"**തി വുത്തം. തത്ഥ **അചലാ**തി ദള്ഹാ കേനചി അസംഹീരാ. **പതിട്ഠപേതബ്ബാ**തി സുപ്പതിട്ഠിതാ കാതബ്ബാ. തഥാ പതിട്ഠാപനൂപായമ്പി ദസ്സേന്തോ **"ഏവഞ്ഹീ"**തിആദിമാഹ. തഥാ പതിട്ഠാപനേന ഹി യഥാ തം ദാനം സമ്പതി യഥാധിപ്പായം നിപ്ഫജ്ജതി, ഏവം ആയതിമ്പി വിപുലഫലതായ മഹപ്ഫലം ഹോതി വിപ്പടിസാരേന അനുപക്കിലിട്ഠഭാവതോ. **ദ്വീസു ഠാനേസൂ**തി യജമാനയിട്ഠട്ഠാനേസു. വിപ്പടിസാരോ...പേ॰... ന കത്തബ്ബോതി അത്ഥം സന്ധായ **"ഏസേവ നയോ"**തി വുത്തം. **മുഞ്ചചേതനാ**തി പരിച്ചാഗചേതനാ, തസ്സാ നിച്ചലഭാവോ നാമ മുത്തചാഗതാ പുബ്ബാഭിസങ്ഖാരവസേന ഉളാരഭാവോ. **പച്ഛാസമനുസ്സരണചേതനാ**തി പരചേതനാ, തസ്സാ പന നിച്ചലഭാവോ "അഹോ മയാ ദാനം ദിന്നം സാധു സുട്ഠൂ"തി ദാനസ്സ സക്കച്ചം പച്ചവേക്ഖണവസേന വേദിതബ്ബോ. തദുഭയചേതനാനം നിച്ചലകരണൂപായം ബ്യതിരേകതോ ദസ്സേതും **"തഥാ...പേ॰... ഹോതീ"**തി വുത്തം. തത്ഥ **തഥാ അകരോന്തസ്സാ**തി മുഞ്ചചേതനം, പച്ഛാസമനുസ്സരണചേതനഞ്ച നിച്ചലമകരോന്തസ്സ, വിപ്പടിസാരം, ഉപ്പാദേന്തസ്സാതി വുത്തം ഹോതി. **"നാപി ഉളാരേസു ഭോഗേസു ചിത്തം നമതീ"**തി ഇദം പന

പച്ഛാസമനുസ്സരണചേതനായ ഏവ ബ്യതിരേകതോ നിച്ചലകരണൂപായദസ്സനം. ഏവഞ്ഹി യഥാനിദ്ദിട്ഠനിദസ്സനം ഉപപന്നം ഹോതി. തഥ **ഉളാരേസു ഭോഗേസൂ**തി ഢേത്തവിസേസേ പരിച്ചാഗസ്സ കതത്താ ലദ്ധേസുപി ഉളാരേസു ഭോഗേസു. **നാപി ചിത്തം നമതി** പച്ഛാ വിപ്പടിസാരേന ഉപക്കിലിട്ഠഭാവതോ. യഥാ കഥന്തി ആഹ **"മഹാരോരുവ"**ന്തിആദി. തസ്സ ഹി സേട്ഠിസ്സ ഗഹപതിനോ വത്ഥു കോസലസംയുത്തേ, (സം° നി° ൧.൧൩൧) മയ്ഹകജാതകേ (ജാ° അട്ഠ° ൩.൬.മയ്ഹകജാതകവണ്ണനാ) ച ആഗതം. തഥാ ഹി വുത്തം -

> "ഭൂതപുബ്ബം സോ മഹാരാജ സേട്ഠി ഗഹപതി തഗരസിഖിം നാമ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധം പിണ്ഡപാതേന പടിപാദേസി, 'ദേഥ സമണസ്സ പിണ്ഡപാത'ന്തി വത്വാ ഉട്ഠായാസനാ പക്കാമി, ദത്വാ ച പന പച്ഛാ വിപ്പടിസാരീ അഹോസി "വരമേതം പിണ്ഡപാതം ദാസാ വാ കമ്മകരാ വാ ഭുഞ്ജേയ്യു'"ന്തിആദി.

സോ കിര അഞ്ഞേസുപി ദിവസേസു തം പച്ചേകബുദ്ധം പസ്സതി, ദാതും പനസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മിം പന ദിവസേ അയം പദുമവതിയാ ദേവിയാ തതിയപുത്തോ തഗരസിഖീ പച്ചേകബുദ്ധോ ഗന്ധമാദനപബ്ബതേ ഫലസമാപത്തിസുഖേന വീതിനാമേത്വാ പുബ്ബണ്ഹസമയേ വുട്ഠായ അനോതത്തദഹേ മുഖം ധോവിത്വാ മനോസിലാതലേ നിവാസേത്വാ കായബന്ധനം ബന്ധിത്വാ പത്തചീവരമാദായ അഭിഞ്ഞാപാദകം ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ ഇദ്ധിയാ വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ നഗരദ്വാരേ ഓരുയ്ഹ ചീവരം പാരുപിത്വാ പത്തമാദായ നഗരവാസീനം ഘരദ്വാരേസു സഹസ്സഭണ്ഡികം ഠപേന്തോ വിയ പാസാദികേഹി അഭിക്കമനാദീഹി അനുപുബ്ബേന സേട്ഠിനോ ഘരദ്വാരം സമ്പത്തോ, തം ദിവസഞ്ച സേട്ഠി പാതോവ ഉട്ഠായ പണീതം ഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ ഘരദ്വാരകോട്ഠകേ ആസനം പഞ്ഞപേത്വാ ദന്തന്തരാനി സോധേന്തോ നിസിന്നോ ഹോതി. സോ പച്ചേകബുദ്ധം ദിസ്വാ തം ദിവസം പാതോവ ഭുത്വാ നിസിന്നത്താ ദാനചിത്തം ഉപ്പാദേത്വാ ഭരിയം പക്കോസാപേത്വാ "ഇമസ്സ സമണസ്സ പിണ്ഡപാതം ദേഹീ"തി വത്വാ രാജുപട്ഠാനത്ഥം പക്കാമി. സേട്ഠിഭരിയാ സമ്പജഞ്ഞജാതികാ ചിന്തേസി "മയാ എത്തകേന കാലേന ഇമസ്സ 'ദേഥാ'തി വചനം ന സുതപുബ്ബം, ദാപേന്തോപി ച അജ്ജ ന യസ്സ വാ തസ്സ വാ ദാപേതി, വീതരാഗദോസമോഹസ്സ വന്തകിലേസസ്സ ഓഹിതഭാരസ്സ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ ദാപേതി, യം വാ തം വാ അദത്വാ പണീതം പിണ്ഡപാതം ദസ്സാമീ"തി ഘരാ നിക്ഖമ്മ പച്ചേകബുദ്ധം പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാ പത്തം ആദായ അന്തോനിവേസനേ പഞ്ഞത്താസനേ നിസീദാപേത്വാ സുപരിസുദ്ധേഹി സാലിതണ്ഡുലേഹി ഭത്തം സമ്പാദേത്വാ തദനുരൂപം ഖാദനീയം, ബ്യഞ്ജനം, സൂപേയ്യഞ്ച അഭിസങ്ഖരിത്വാ പത്തം പൂരേത്വാ ബഹി ഗന്ധേഹി അലങ്കരിത്വാ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ ഹത്ഥേസു പതിട്ഠപേത്വാ വന്ദി. പച്ചേകബുദ്ധോ "അഞ്ഞേസമ്പി പച്ചേകബുദ്ധാനം സങ്ഗഹം കരിസ്സാമീ"തി അപരിഭുഞ്ജിത്വാവ അനുമോദനം വത്വാ പക്കാമി. സോപി ഖോ സേട്ഠി രാജുപട്ഠാനം കത്വാ ആഗച്ഛന്തോ പച്ചേകബുദ്ധം ദിസ്വാ ആഹ "മയം തുമ്ഹാകം പിണ്ഡപാതം ദേഥാ"തി വത്വാ പക്കന്താ, അപി വോ ലദ്ധോ പിണ്ഡപാതോ"തി? ആമ, സേട്ഠി ലദ്ധോതി. "പസ്സാമാ"തി ഗീവം ഉക്ഖിപിത്വാ ഓലോകേസി , അഥസ്സ പിണ്ഡപാതഗന്ധോ ഉട്ഠഹിത്വാ നാസപുടം പഹരി. സോ ചിത്തം സംയമേതും അസക്കോന്തോ പച്ഛാ വിപ്പടിസാരീ അഹോസി, തസ്സ പന വിപ്പടിസാരസ്സ ഉപ്പന്നാകാരോ

‘‘വരമേത’’ന്തിആദിനാ പാളിയം വുത്തോയേവ. പിണ്ഡപാതദാനേന പനേസ സത്തക്ഖത്തും സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപന്നോ, സത്തക്ഖത്തുമേവ ച സാവത്ഥിയം സേട്ഠികുലേ നിബ്ബത്തോ, അയഞ്ചസ്സ സത്തമോ ഭവോ, പച്ഛാ വിപ്പടിസാരേന പന നാപി ഉളാരേസു ഭോഗേസു ചിത്തം നമതി. വുത്തഞ്ഹേതം **സംയുത്തവരലഞ്ഛകേ** -

‘‘യം ഖോ സോ മഹാരാജ സേട്ഠി ഗഹപതി ദത്വാ പച്ഛാ വിപ്പടിസാരീ അഹോസി ‘വരമേതം പിണ്ഡപാതം ദാസാ വാ കമ്മകരാ വാ ഭുഞ്ജേയ്യു’ന്തി, തസ്സ കമ്മസ്സ വിപാകേന നാസ്സുളാരായ ഭത്തഭോഗായ ചിത്തം നമതി, നാസ്സുളാരായ വത്ഥഭോഗായ, യാനഭോഗായ, നാസ്സുളാരാനം പഞ്ചന്നം കാമഗുണാനം ഭോഗായ ചിത്തം നമതീ’’തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൩൧).

മയ്ഹകജാതകേപി വുത്തം -

‘‘ഇതി മഹാരാജ ആഗന്തുകസേട്ഠി തഗരസിഖിപച്ചേകബുദ്ധസ്സ ദിന്നപച്ചയേന ബഹും ധനം ലഭി , ദത്വാ അപരചേതനം പണീതം കാതും അസമത്ഥതായ പണീതേ ഭോഗേ ഭുഞ്ജിതും നാസക്ഖീ’’തി (ജാ॰ അട്ഠ॰ ൩.൩൯.മയ്ഹകജാതകവണ്ണനാ).

ഭാതു പനേസ ഏകം പുത്തം (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൪൭) സാപതേയ്യസ്സ കാരണാ ജീവിതം വോരോപേസി, തേന കമ്മേന ബഹൂനി വസ്സാനി നിരയേ പച്ചിത്ഥ, സത്തക്ഖത്തുഞ്ച അപുത്തകോ ജാതോ, ഇദാനിപി തേനേവ കമ്മേന മഹാരോരുവം ഉപപന്നോ. തേന വുത്തം **‘‘മഹാരോരുവം ഉപപന്നസ്സ സേട്ഠിഗഹപതിനോ വിയാ’’**തി, പുരിമപച്ഛിമചേതനാവസേന ചേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഏകാ ഹി ചേതനാ ദ്വേ പടിസന്ധിയോ ന ദേതീതി.

ദസആകാരവണ്ണനാ

൩൪൩. ആകരോതി അത്തനോ അനുരൂപതായ സമരിയാദപരിച്ഛേദം ഫലം നിബ്ബത്തേതീതി **ആകാരോ,** കാരണന്തി ആഹ **‘‘ദസഹി കാരണേഹീ’’**തി. മരിയാദത്ഥോ ഹേത്ഥ **ആ**-സദ്ദോ. ന ദുസ്സീലേസ്വേവ, അഥ ഖോ **സീലവന്തേസുപി വിപ്പടിസാരം ഉപ്പാദേസ്സതി.** തദുഭയേപി ന ഉപ്പാദേതബ്ബോതി ഹി ദസ്സേതും അപി-സദ്ദേന, പി-സദ്ദേന വാ സമ്പിണ്ഡനം കരോതി. **പടിഗ്ഗാഹകതോവ ഉപ്പജ്ജതീ**തി ബലവതരം വിപ്പടിസാരം സന്ധായ വുത്തം, ദുബ്ബലോ പന ദേയ്യധമ്മതോ, പരിവാരജനതോപി ഉപ്പജ്ജതേവ. **ഉപ്പജ്ജിതും യുത്ത**ന്തി ഉപ്പജ്ജനാരഹം. വിപ്പടിസാരമ്പി വിനോദേസീതി സമ്ബന്ധോ. **തേസംയേവാ**തി പാണാതിപാതീനമേവ. യജനം നാമേത്ഥ ദാനമേവാധിപ്പേതം, ന അഗ്ഗിജുഹനന്തി ആഹ **‘‘ദേതു ഭവ’’**ന്തി. **വിസ്സജ്ജതൂ**തി മുത്തചാഗവസേന ചജതു. **അബ്ഭന്തര**ന്തി അജ്ഝത്തം സകസന്താനേ.

സോളസാകാരവണ്ണനാ

൩൪൪. അനുമതിപക്ഖാദയോ ഏവ ഹേട്ഠാ യഞ്ഞസ്സ വത്ഥും കത്വാ ‘‘സോളസപരിക്ഖാരാ’’തി വുത്താ, ഇധ പന സന്ദസ്സനാദിവസേന അനുമോദനായ ആരദ്ധത്താ വുത്തം **‘‘സോളസഹി ആകാരേഹീ’’**തി. **ദസ്സേത്വാ**തി

അത്തനോ ദേസനാനുഭാവേന പച്ചക്ഖമിവ ഫലം ദസ്സേത്വാ, അനേകവാരം പന ദസ്സനതോ ‘‘ദസ്സേത്വാ ദസ്സേത്വാ’’തി ബ്യാപനവചനം, തദേവ ആഭുസോ മേഡനട്ഠേന **ആമേഡിതവചന**ന്തി ആചരിയേന (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൩൮൭) വുത്തം. **‘‘സമാദപേത്വാ സമാദപേത്വാ’’**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **തമത്ഥ**ന്തി ദാനഫലവസേന കമ്മഫലസമ്ബന്ധമത്ഥം. **സമാദപേത്വാ**തി സുതമത്തം അകത്വാ യഥാ രാജാ തമത്ഥം സമ്മദേവ ആദിയതി ചിത്തേ കരോന്തോ സുഗ്ഗഹിതം കത്വാ ഗണ്ഹാതി, തഥാ സക്കച്ചം ആദാപേത്വാ.

‘‘വിപ്പടിസാരവിനോദനേനാ’’തി ഇദം നിദസ്സനമത്തം. ലോഭദോസമോഹഇസ്സാമച്ഛരിയമാനാദയോപി ഹി ദാനചിത്തസ്സ ഉപക്കിലേസാ, തേസം വിനോദനേനപി തം വോദാപിതം സമുത്തേജിതം നാമ ഹോതി തിക്ഖവിസദഭാവാപത്തിതോ, ആസന്നതരഭാവതോ പന വിപ്പടിസാരവിനോദനമേവ ഗഹിതം. പവത്തിതേ ഹി ദാനേ തസ്സ സമ്ഭവോതി. യാഥാവതോ വിജ്ജമാനേഹി ഗുണേഹി ഹട്ഠപഹട്ഠഭാവാപാദനം സമ്പഹംസനന്തി ആഹ **‘‘സുന്ദര’’**ന്തിആദി. **ധമ്മതോ**തി സച്ചതോ. തദത്ഥമേവ ദസ്സേതും **‘‘ധമ്മേന സമേന കാരണേനാ’’**തി വുത്തം. സച്ചഞ്ഹി ധമ്മതോ അനപേതത്താ **ധമ്മം,** ഉപസമചരിയഭാവതോ **സമം,** യുത്തഭാവേന **കാരണ**ന്തി ച വുച്ചതി.

൩൪൭. തസ്മിം യഞ്ഞേ രുക്ഖതിണച്ഛേദോപി നാമ നാഹോസി, കുതോ പാണവധോതി പാണവധാഭാവസ്സേവ ദള്ഹീകരണത്ഥം, സബ്ബസോ വിപരീതഗ്ഗാഹേഹി അവിദൂസിതതാദസ്സനത്ഥഞ്ച പാളിയം ‘‘നേവ ഗാവോ ഹഞ്ഞിംസൂ’’തിആദീനി വത്വാപി ‘‘ന രുക്ഖാ ഛിജ്ജിംസൂ’’തിആദി വുത്തന്തി ദസ്സേന്തോ **‘‘യേ യൂപനാമകേ’’**തിആദിമാഹ. **ബരിഹിസത്ഥായാ**തി പരിച്ഛേദത്ഥായ. **വനമാലാസങ്ഖേപേനാ**തി വനപുപ്ഫേഹി ഗന്ധിതമാലാനിയാമേന. ഏവം ആചരിയേന (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൩൪൭) വുത്തം, വനപന്തിആകാരേനാതി അത്ഥോ. **ഭൂമിയം വാ പത്ഥരന്തീ**തി വേദിഭൂമിം പരിക്ഖിപന്താ തത്ഥ തത്ഥ പത്ഥരന്തി. മന്താദിനാ ഹി പരിസങ്ഖതാ ഭൂമി വിന്ദതി അസ്സ ലാഭസക്കാരേതി കത്വാ **‘‘വേദീ’’**തി വുച്ചതി. തേപി രുക്ഖാ തേപി ദബ്ബാതി സമ്ബന്ധോ, കമ്മകത്താ ചേതം ദ്വയം, അഭിഹിതകമ്മം വാ. വത്തിച്ഛായ ഹി യഥാസത്തിം കാരകാ ഭവന്തി. വുത്തനയേന പാണവധാഭാവസ്സ ദള്ഹീകരണത്ഥം, വിപരീതഗ്ഗാഹേന അവിദൂസിതഭാവദസ്സനത്ഥഞ്ചേതന്തി ദസ്സേതി **കിം പനാ’’**തിആദിനാ. **അന്തോഗേഹദാസോ** അന്തോജാതോ. **ആദി**സദ്ദേന ധനക്കീതകരമരാനീതസാമംദാസബ്യൂപഗതാനം സങ്ഗഹോ. **പുബ്ബമേവാ**തി ഭതികരണതോ പഗേവ. **ധനം ഗഹേത്വാ**തി ദിവസേ ദിവസേ യഥാകമ്മം ഗഹേത്വാ. **ഭത്തവേതന**ന്തി ദേവസികം ഭത്തഞ്ചേവ മാസികാദിപരിബ്ബയഞ്ച. വുത്തോവായമത്ഥോ. **തജ്ജിതാ**തി സന്തജ്ജിതാ. **പരികമ്മാനീ**തി സബ്ബഭാഗിയാനി കമ്മാനി, ഉച്ചാവചാനി കമ്മാനീതി അത്ഥോ. **പിയസമുദാചാരേനേവാ**തി ഇട്ഠവചനേനേവ. **യഥാനാമവസേനേവാ**തി പാകടനാമാനുരൂപേനേവ. **സപ്പിതേലനവനീതദധിമധുഫാണിതേന ചേവാ**തി ഏത്ഥ ച-സദ്ദോ അവുത്തസമുച്ചയത്ഥോ, തേന പണീതപണീതാനം നാനപ്പകാരാനം ഖാദനീയഭോജനീയാദീനഞ്ചേവ
വത്ഥയാനമാലാഗന്ധവിലേപനസേയ്യാവസഥാദീനഞ്ച സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ, തേനാഹ **‘‘പണീതേഹി സപ്പിതേലാദിസമ്മിസ്സേഹേവാ’’**തിആദി. തസ്സ തസ്സ കാലസ്സ

അനുരൂപേഹി യാഗു…പേ॰… പാനകാദീഹീതി സമ്ബന്ധോ. **സപ്പിആദീന**ന്തി സപ്പിആദീഹി.

൩൪൬. പടിസാമേതബ്ബതോ, അത്തനോ അത്തനോ സന്തകഭാവതോ **ച സം** നാമ ധനം വുച്ചതി, തസ്സ പതീതി **സപതി** നിഗ്ഗഹിതലോപേന, ധനവാ, ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികഹിതാവഹത്താ തസ്സ ഹിതന്തി **സാപതേയ്യം** , തദേവ ധനം. തേനാഹ **"പഹൂതം ധന"**ന്തി. **അക്ഖയധമ്മമേവാ**തി അഖയസഭാവമേവ. **ഗാമഭാഗേനാ**തി സംകിത്തനവസേന ഗാമേ വാ ഗഹേതബ്ബഭാഗേന, ഏവം ആചരിയേന (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൩൪൬) വുത്തം, പച്ചേകം സഭാഗഗാമകോട്ഠാസേനാതിപി അത്ഥോ. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ.

൩൪൭. **യഞ്ഞാവാടോ**തി ഖണിതാവാടസ്സ അസ്സമേധാദിയഞ്ഞയജനട്ഠാനസ്സേതം അധിവചനം, തബ്ബോഹാരേന പന ഇധ ദാനസാലായ ഏവ, തായ ച പുരത്ഥിമനഗരദ്വാരേ കതായ പുരത്ഥിമഭാഗേ ഏവാതി അത്ഥം ദസ്സേതി **"പുരത്ഥിമതോ നഗരദ്വാരേ"**തിആദിനാ. തം പന ഠാനം രഞ്ഞോ ദാനസാലായ നാതിദൂരേ ഏവാതി ആഹ **"യഥാ"**തിആദി. യതോ തത്ഥ പാതരാസം ഭുഞ്ജിത്വാ അകിലന്തരൂപായേവ സായന്ഹേ രഞ്ഞോ ദാനസാലം സമ്പാപുണന്തി. **"ദക്ഖിണേന യഞ്ഞാവാടസ്സാ"**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **യാഗും പിവിത്വാ**തി ഹി യാഗുസീസേന പാതരാസഭോജനമാഹ.

൩൪൮. **മധുര**ന്തി സാദുരസം. **ഉപരി വത്തബ്ബമത്ഥ**ന്തി "അപിച മേ ഭോ ഏവം ഹോതീ"തിആദിനാ വുച്ചമാനമത്ഥം. **പരിഹാരേനാ**തി ഭഗവന്തം ഗരും കത്വാ അഗാരവപരിഹാരേന, ഉജുകഭാവാപനയനേന വാ, ഉജുകവുത്തിം പരിഹരിത്വാ വങ്കവുത്തിയാവ യഥാചിന്തിതമത്ഥം പുച്ഛന്തോ ഏവമാഹാതി വുത്തം ഹോതി. തേനാഹ **"ഉജുകമേവ പുച്ഛയമാനോ അഗാരവോ വിയ ഹോതീ"**തി.

നിച്ചദാനഅനുകുലയഞ്ഞവണ്ണനാ

൩൪൯. **ഉട്ഠായാ**തി ദാനേ ഉട്ഠാനവീരിയമാഹ, **സമുട്ഠായാ**തി തസ്സ സാതച്ചകിരിയം. കസിവാണിജ്ജാദി**കമ്മാനി അകരോന്തോ** ദലിദ്ദിയാദിഅനത്ഥാപത്തിയാ **നസ്സിസ്സതീ**തി അധിപ്പായോ. **അപ്പസമ്ഭാരതരോ ചേവ മഹപ്ഫലതരോ ചാ**തി സങ്ഖേപതോ അട്ഠകഥായം വുത്തോ പാളിയം പന "അപ്പത്ഥതരോ ച അപ്പസമാരമ്ഭതരോ ച മഹപ്ഫലതരോ ച മഹാനിസംസതരോ ചാ"തി പാഠോ. തത്ഥ **അപ്പസമ്ഭാരതരോ**തി അതിവിയ പരിത്തസമ്ഭാരോ, അസമാരബ്ഭിയസമ്ഭാരോ. **അപ്പത്ഥതരോ**തി പന അതിവിയ അപ്പകിച്ചോ, **അത്ഥോ** ചേത്ഥ കിച്ചം, ത്ഥ-കാരസ്സ ട്ഠ-കാരം കത്വാ **"അപ്പട്ഠതരോ"**തിപി പാഠോ. സമ്മാ ആരഭീയതി യഞ്ഞോ ഏതേനാതി **സമാരമ്ഭോ,** സമ്ഭാരസമ്ഭരണവസേന പവത്തസത്തപീളാ, അപ്പോ സമാരമ്ഭോ ഏതസ്സാതി തഥാ, അയം പനാതിസയേനാതി **അപ്പസമാരമ്ഭതരോ.** വിപാകസഞ്ഞിതം മഹന്തം സദിസം ഫലമേതസ്സാതി **മഹപ്ഫലോ,** അയം പനാതിസയേനാതി **മഹപ്ഫലതരോ.** ഉദയസഞ്ഞിതം മഹന്തം നിസ്സന്ദാദിഫലമേതസ്സാതി **മഹാനിസംസോ,** അയം പനാതിസയേനാതി **മഹാനിസംസതരോ. ധുവദാനാനീ**തി ധുവാനി ഥിരാനി അവിച്ഛിന്നാനി കത്വാ ദാതബ്ബദാനാനി. **നിച്ചഭത്താനീ**തി ഏത്ഥ ഭത്തസീസേന ചതുപച്ചയഗ്ഗഹണം. **അനുകുലയഞ്ഞാനീ**തി അനുകുലം കുലാനുക്കമം ഉപാദായ ദാതബ്ബദാനാനി .

തേനാഹ **“അമ്ഹാക”**ന്തിആദി. യാനി പവത്തേതബ്ബാനി, താനി അനുകുലയഞ്ഞാനി നാമാതി യോജേതബ്ബം. **നിബദ്ധദാനാനീ**തി നിബന്ധേത്വാ നിയമേത്വാ പവേണിവസേന പവത്തിതദാനാനി.

ഹത്ഥിദന്തേന കതാ **ദന്തമയസലാകാ,** യത്ഥ ദായകാനം നാമം അങ്കന്തി, ഇമിനാ തം നിച്ചഭത്തം സലാകദാനവസേനാതി ദസ്സേതി. **തം കുല**ന്തി അനാഥപിണ്ഡികകുലം. **ദാലിദ്ദിയേനാ**തി ദലിദ്ദഭാവേന. **“ഏകസലാകതോ ഉദ്ധം ദാതും നാസക്ഖീ”**തി ഇമിനാ ഏകേനപി സലാകദാനേന നിബദ്ധദാനം ഉപച്ഛിന്ദിതുമദത്വാ അനുരക്ഖണമാഹ. **രഞ്ഞോ**തി സേതവാഹനരഞ്ഞോ.

ആദീനി വത്വാതി ഏത്ഥ **ആദി**സദ്ദേന “കസ്മാ സേനോ വിയ മംസപേസിം പക്ഖന്ദിത്വാ ഗണ്ഹാസീ”തി ഏവമാദീനം സമസമദാനേ ഉസ്സുക്കനവചനാനം സങ്ഗഹോ. **ഗലഗ്ഗാഹാ**തി ഗലഗ്ഗഹണാ. **“കമ്മച്ഛേദവസേനാ”**തി ഇമിനാ അത്തനോ അത്തനോ കമ്മോകാസാദാനമ്പി പീളായേവാതി ദസ്സേതി. **സമാരമ്ഭ**സദ്ദോ ചേത്ഥ പീളനത്ഥോതി ആഹ **“പീളാസങ്ഖാതോ സമാരമ്ഭോ”**തി. പുബ്ബചേതനാമുഞ്ചചേതനാഅപരചേതനാസമ്പത്തിയാ ദായകവസേന തീണി അങ്ഗാനി, വീതരാഗതാവീതദോസതാവീതമോഹതാപടിപത്തിയാ ദക്ഖിണേയ്യവസേന ച തീണീതി ഏവം **ഛളങ്ഗസമന്നാഗതാ** ഹോതി **ദക്ഖിണാ,** ഛളങ്ഗുത്തരേ **നന്ദമാതാസുത്തഞ്ച** (അം॰ നി॰ ൬.൩൭) തസ്സത്ഥസ്സ സാധകം. അപരാപരം ഉപ്പജ്ജനകചേതനാവസേന മഹാനദീ വിയ, മഹോഘോ വിയ ച ഇതോ ചിതോ ച അഭിസന്ദിത്വാ പക്ഖന്ദിത്വാ പവത്തിതോ പുഞ്ഞമേവ **പുഞ്ഞാഭിസന്ദോ. തഥാവിധ**ന്തി പമാണസ്സ കാതും അസുകരത്തമാഹ. കാരണമഹത്തേന ഫലമഹത്തമ്പി വേദിതബ്ബം ഉപരി നജ്ജാ വുട്ഠിയാ മഹോഘോ വിയാതി വുത്തം **“തസ്മാ”**തിആദി.

൩൬. നവനവോതി സബ്ബദാ അഭിനവോ, ദിവസേ ദിവസേ ദായകസ്സ ബ്യാപാരാപജ്ജനതോ കിച്ചപരിയോസാനം നത്ഥീതി വുത്തം **“ഏകേനാ”**തിആദി. യഥാരദ്ധസ്സ ആവാസസ്സ കതിപയേനാപി കാലേന പരിസമാപേതബ്ബതോ കിച്ചപരിയോസാനം അത്ഥീതി ആഹ **“പണ്ണസാല”**ന്തിആദി. മഹാവിഹാരേപി കിച്ചപരിയോസാനസ്സ അത്ഥിതാഉപായം ദസ്സേതും **“ഏകവാരം ധനപരിച്ചാഗം കത്വാ”**തി വുത്തം. **സുത്തന്തപരിയായേനാ**തി **സബ്ബാസവസുത്തന്താദി**പാളിനയേന. **നവാനിസംസാ**തി സീതപടിഘാതാദയോ പടിസല്ലാനാരാമപരിയോസാനാ യഥാപച്ചവേക്ഖണം ഗണിതാ നവ ഉദയാ, അപ്പമത്തതായ ചേതേ വുത്താ.

യസ്മാ പന ആവാസം ദേന്തേന നാമ സബ്ബമ്പി പച്ചയജാതം ദിന്നമേവ ഹോതി. യഥാഹ **സംയുത്താഗമവരലഞ്ഛകേ** “സോ ച സബ്ബദദോ ഹോതി യോ ദദാതി ഉപസ്സയ”ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൪൨), സദാ പുഞ്ഞപവഡ്ഢനൂപായഞ്ച ഏതം. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥേവ “യേ ദദന്തി ഉപസ്സയം, തേസം ദിവാ ച രത്തോ ച, സദാ പുഞ്ഞം പവഡ്ഢതീ”തി (സം॰ നി॰ ൧.൪൭) തഥാ ഹി ദ്വേ തയോ ഗാമേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ കിഞ്ചി അലദ്ധാ ആഗതസ്സാപി ഛായൂദകസമ്പന്നം ആരാമം പവിസിത്വാ നഹായിത്വാ പതിസ്സയേ മുഹുത്തം നിപജ്ജിത്വാ ഉട്ഠായ നിസിന്നസ്സ കായേ ബലം ആഹരിത്വാ പക്ഖിത്തം വിയ ഹോതി. ബഹി വിചരന്തസ്സ ച കായേ വണ്ണധാതു വാതാതപേഹി കിലമതി, പതിസ്സയം പവിസിത്വാ ദ്വാരം പിധായ മുഹുത്തം നിപന്നസ്സ വിസഭാഗസന്തതി വൂപസമ്മതി, സഭാഗസന്തതി പതിട്ഠാതി, വണ്ണധാതു ആഹരിത്വാ പക്ഖിത്താ വിയ ഹോതി. ബഹി വിചരന്തസ്സ ച പാദേ കണ്ടകോ വിജ്ഝതി, ഖാണു

പഹരതി, സരീസപാദിപരിസ്സയാ ചേവ ചോരഭയഞ്ച ഉപ്പജ്ജതി, പതിസ്സയം പവിസിത്വാ ദ്വാരം പിധായ നിപന്നസ്സ സബ്ബേ തേ പരിസ്സയാ ന ഹോന്തി, സജ്ഝായന്തസ്സ ധമ്മപീതിസുഖം, കമ്മട്ഠാനം മനസി കരോന്തസ്സ ഉപസമസുഖഞ്ച ഉപ്പജ്ജതി ബഹിദ്ധാ വിക്ഖേപാഭാവതോ. ബഹി വിചരന്തസ്സ ച കായേ സേദാ മുച്ചന്തി അക്ഖീനി ഫന്ദന്തി, സേനാസനം പവിസനക്ഖണേ മഞ്ചപീഠാദീനി ന പഞ്ഞായന്തി, മുഹുത്തം നിപന്നസ്സ പന അക്ഖിപസാദോ ആഹരിത്വാ പക്ഖിത്തോ വിയ ഹോതി, ദ്വാരവാതപാനമഞ്ചപീഠാദീനി പഞ്ഞായന്തി. ഏതസ്മിഞ്ച ആവാസേ വസന്തം ദിസ്വാ മനുസ്സാ ചതൂഹി പച്ചയേഹി സക്കച്ചം ഉപട്ഠഹന്തി. തേന വുത്തം "ആവാസം ദേന്തേന...പേ... ഹോതീ"തി "സദാ പുഞ്ഞപവഡ്ഢനൂപായഞ്ച ഏത"ന്തി ച, തസ്മാ ഏതേ യഥാവുത്താ സബ്ബേപി ആനിസംസാ വേദിതബ്ബാ.

ഖന്ധകപരിയായേനാതി സേനാസനക്ഖന്ധകേ (ചൂളവ॰ ൨൯൫) ആഗതവിനയപാളിനയേന. തത്ഥ ഹി ആഗതാ -

"സീതം ഉണ്ഹം പടിഹന്തി, തതോ വാളമിഗാനി ച;
സരീസപേ ച മകസേ, സിസിരേ ചാപി വുട്ഠിയോ.

തതോ വാതാതപോ ഘോരോ, സഞ്ജാതോ പടിഹഞ്ഞതി;
ലേണത്ഥഞ്ച സുഖത്ഥഞ്ച, ഝായിതുഞ്ച വിപസ്സിതും.

വിഹാരദാനം സങ്ഘസ്സ, അഗ്ഗം ബുദ്ധേന വണ്ണിതം;
തസ്മാ ഹി പണ്ഡിതോ പോസോ, സമ്പസ്സം അത്ഥമത്തനോ.

വിഹാരേ കാരയേ രമ്മേ, വാസയേത്ഥ ബഹുസ്സുതേ;
തേസം അന്നഞ്ച പാനഞ്ച, വത്ഥസേനാസനാനി ച.

ദദേയ്യ ഉജുഭൂതേസു, വിപ്പസന്നേന ചേതസാ;
തേ തസ്സ ധമ്മം ദേസേന്തി, സബ്ബദുക്ഖപനൂദനം;
യം സോ ധമ്മം ഇധഞ്ഞായ, പരിനിബ്ബാതി അനാസവോ"തി. -

രാജഗഹസേട്ഠാദീനം വിഹാരദാനേന അനുമോദനാഗാഥായോ പേയ്യാലവസേന ദസ്സിതാ. തത്ഥ **സീതം ഉണ്ഹ**ന്തി ഉതുവിസഭാഗവസേന വുത്തം. **സിസിരേ ചാപി വുട്ഠിയോ**തി ഏത്ഥ **സിസിരോ**തി സമ്ഫുസിതകവാതോ വുച്ചതി. **വുട്ഠിയോ**തി ഉജുകമേഘവുട്ഠിയോ ഏവ. ഏതാനി സബ്ബാനി "പടിഹന്തീ"തി ഇമിനാവ പദേന യോജേതബ്ബാനി.

പടിഹഞ്ഞതീതി വിഹാരേന പടിഹഞ്ഞതി. **ലേണത്ഥ**ന്തി നിലീയനത്ഥം. **സുഖത്ഥ**ന്തി സീതാദിപരിസ്സയാഭാവേന സുഖവിഹാരത്ഥം. **"ഝായിതുഞ്ച വിപസ്സിതു"**ന്തി ഇദമ്പി പദദ്വയം "സുഖത്ഥഞ്ചാ"തി ഇമിനാവ പദേന യോജേതബ്ബം. ഇദഞ്ഹി വുത്തം ഹോതി - സുഖത്ഥഞ്ച വിഹാരദാനം, കതമസുഖത്ഥം? ഝായിതും, വിപസ്സിതുഞ്ച യം സുഖം തദത്ഥം. അഥ വാ പരപദേനപി യോജേതബ്ബം - ഝായിതുഞ്ച വിപസ്സിതുഞ്ച വിഹാരദാനം, "ഇധ ഝായിസ്സതി വിപസ്സിസ്സതീ"തി ദദതോ **വിഹാരദാനം സങ്ഘസ്സ അഗ്ഗം ബുദ്ധേന വണ്ണിതം.** വുത്തഞ്ഹേതം "സോ ച സബ്ബദദോ ഹോതി, യോ ദദാതി ഉപസ്സയ"ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൪൨).

യസ്മാ ച അഗ്ഗം വണ്ണിതം, **തസ്മാ ഹി പണ്ഡിതോ പോസോതി** ഗാഥാ. **വാസയേത്ഥ ബഹുസ്സുതേതി** ഏത്ഥ വിഹാരേ പരിയത്തിബഹുസ്സുതേ ച പടിവേധബഹുസ്സുതേ ച വാസേയ്യ. **തേസം അന്നഞ്ചാതി** യം തേസം അനുച്ഛവികം അന്നഞ്ച പാനഞ്ച വത്ഥാനി ച മഞ്ചപീഠാദിസേനാസനാനി ച, തം സബ്ബം തേസു **ഉജുഭൂതേസു** അകുടിലചിത്തേസു. **ദദേയ്യാ**തി നിദഹേയ്യ. തഞ്ച ഖോ **വിപ്പസന്നേന ചേതസാ,** ന ചിത്തപ്പസാദം വിരാധേത്വാ. ഏവം വിപ്പസന്നചിത്തസ്സ ഹി **തേ തസ്സ ധമ്മം ദേസേന്തി...പേ॰... പരിനിബ്ബാതി അനാസവോതി** അയമേത്ഥ അട്ഠകഥാനയോ.

അയം പന **ആചരിയധമ്മപാലത്ഥേരേന** (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൩൬) ചേവ **ആചരിയസാരിപുത്തത്ഥേരേന** (സാരത്ഥ॰ ടീ॰ ൩.൨൯൫) ച സംവണ്ണിതോ ടീകാനയോ - **സീതന്തി** അജ്ഝത്തം ധാതുക്ഖോഭവസേന വാ ബഹിദ്ധാ ഉതുവിപരിണാമവസേന വാ ഉപ്പജ്ജനകസീതം. **ഉണ്ഹന്തി** അഗ്ഗിസന്താപം, തസ്സ വനഡാഹാദീസു സമ്ഭവോ ദട്ഠബ്ബോ. **പടിഹന്തീ**തി പടിബാധതി യഥാ തദുഭയവസേന കായചിത്താനം ബാധനം ന ഹോതി, ഏവം കരോതി. സീതുണ്ഹബ്ഭാഹതേ ഹി സരീരേ വിക്ഖിത്തചിത്തോ ഭിക്ഖു യോനിസോ പദഹിതും ന സക്കോതി, **വാളമിഗാനീ**തി സീഹബ്യഗ്ഘാദിചണ്ഡമിഗേ . ഗുത്തസേനാസനഞ്ഹി ആരഞ്ഞകമ്പി പവിസിത്വാ ദ്വാരം പിധായ നിസിന്നസ്സ തേ പരിസ്സയാ ന ഹോന്തി. **സരീസപേതി** യേ കേചി സരന്തേ ഗച്ഛന്തേ ദീഘജാതികേ സപ്പാദികേ. **മകസേതി** നിദസ്സനമത്തമേതം, ഡംസാദീനമ്പി ഏത്ഥേവ സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **സിസിരേതി** സിസിരകാലവസേന, സത്താഹവദ്ദലികാദിവസേന ച ഉപ്പന്നേ സിസിരസമ്ഫസ്സേ. **വുട്ഠിയോ**തി യദാ തദാ ഉപ്പന്നാ വസ്സവുട്ഠിയോ പടിഹന്തീതി യോജനാ.

വാതാതപോ ഘോരോതി രുക്ഖഗച്ഛാദീനം ഉമ്മൂലഭഞ്ജനാദിവസേന പവത്തിയാ ഘോരോ സരജഅരജാദിഭേദോ വാതോ ചേവ ഗിമ്ഹപരിളാഹസമയേസു ഉപ്പത്തിയാ ഘോരോ സൂരിയാതപോ ച **പടിഹഞ്ഞതി** പടിബാഹീയതി. **ലേണത്ഥന്തി** നാനാരമ്മണതോ ചിത്തം നിവത്തേത്വാ പടിസല്ലാനാരാമത്ഥം. **സുഖത്ഥന്തി** വുത്തപരിസ്സയാഭാവേന ഫാസുവിഹാരത്ഥം. **ഝായിതുന്തി** അട്ഠതിംസായ ആരമ്മണേസു യത്ഥ കത്ഥചി ചിത്തം ഉപനിബന്ധിത്വാ ഉപനിജ്ഝായിതും. **വിപസ്സിതുന്തി** അനിച്ചാദിതോ സങ്ഖാരേ സമ്മസിതും.

വിഹാരേതി പതിസ്സയേ. **കാരയേതി** കാരാപേയ്യ. **രമ്മേതി** മനോരമേ നിവാസസുഖേ. **വാസയേത്ഥ ബഹുസ്സുതേതി** കാരേത്വാ പന ഏത്ഥ വിഹാരേ ബഹുസ്സുതേ സീലവന്തേ കല്യാണധമ്മേ നിവാസേയ്യ, തേ നിവാസേന്തോ പന തേസം ബഹുസ്സുതാനം യഥാ പച്ചയേഹി കിലമഥോ ന ഹോതി, ഏവം **അന്നഞ്ച പാനഞ്ച വത്ഥസേനാസനാനി ച ദദേയ്യ ഉജുഭൂതേസു** അജ്ഝാസയസമ്പന്നേസു കമ്മകമ്മഫലാനം, രതനത്തയഗുണാനഞ്ച സദ്ദഹനേന **വിപ്പസന്നേന ചേതസാ.**

ഇദാനി ഗഹട്ഠപബ്ബജിതാനം അഞ്ഞമഞ്ഞൂപകാരിതം ദസ്സേതും **"തേ തസ്സാ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **തേതി** ബഹുസ്സുതാ. **തസ്സാതി** ഉപാസകസ്സ. **ധമ്മം ദേസേന്തീ**തി സകലവട്ടദുക്ഖപനൂദനം സദ്ധമ്മം ദേസേന്തി. **യം സോ ധമ്മം ഇധഞ്ഞായാതി** സോ ഉപാസകോ യം സദ്ധമ്മം ഇമസ്മിം സാസനേ സമ്മാപടിപജ്ജനേന

ജാനിത്വാ അഗ്ഗമഗ്ഗാധിഗമനേന **അനാസവോ** ഹുത്വാ **പരിനിബ്ബാതി** ഏകാദസഗ്ഗിവൂപസമേന സീതി ഭവതീതി.

സീതപടിഘാതാദികാ വിപസ്സനാവസാനാ തേരസ, അന്നാദിലാഭോ, ധമ്മസ്സവനം, ധമ്മാവബോധോ, പരിനിബ്ബാനന്തി ഏവമേത്ഥ **സത്തരസ ആനിസംസാ വുത്താ.**

പടിഗ്ഗഹണകാനം വിഹാരവസേന ഉപ്പന്നഫലാനുരൂപമ്പി ദായകാനം വിഹാരദാനഫലം വേദിതബ്ബം. യേഭുയ്യേന ഹി കമ്മസരിക്ഖകഫലം ലഭന്തീതി ആഹ **"തസ്മാ"**തിആദി. **"സങ്ഘസ്സ പന പരിച്ചത്തത്താ"**തി ഇമിനാ സങ്ഘികവിഹാരമേവ പധാനവസേന വദതി, സങ്ഘികവിഹാരോ നാമേസ ചാതുദ്ദിസം സങ്ഘം ഉദ്ദിസ്സ കതവിഹാരോ, യം സന്ധായ **പദഭാജനിയം** വുത്തം "സങ്ഘികോ നാമ വിഹാരോ സങ്ഘസ്സ ദിന്നോ ഹോതി പരിച്ചത്തോ"തി. യത്ഥ ഹി ചേതിയം പതിട്ഠിതം ഹോതി, ധമ്മസ്സവനം കരീയതി, ചതൂഹി ദിസാഹി ഭിക്ഖൂ ആഗന്ത്വാ അപ്പടിപുച്ഛിത്വായേവ പാദേ ധോവിത്വാ കുഞ്ചികായ ദ്വാരം വിവരിത്വാ സേനാസനം പടിജഗ്ഗിത്വാ യഥാഫാസുകം ഗച്ഛന്തി, സോ അന്തമസോ ചതുരതനികാപി പണ്ണസാലാ ഹോതു, ചാതുദ്ദിസം സങ്ഘം ഉദ്ദിസ്സ കതവിഹാരോത്വേവ വുച്ചതി.

൩൭. ലോഭം നിഗ്ഗണ്ഹിതും അസക്കോന്തസ്സ **ദുപ്പരിച്ചജാ. "ഏകഭിക്ഖുസ്സ വാ**'തിആദി ഉപാസകാനം തഥാ സമാദാനേ ആചിണ്ണം, ദള്ഹതരം സമാദാനഞ്ച ദസ്സേതും വുത്തം, സരണം പന തേസം സാമം സമാദിന്നമ്പി സമാദിന്നമേവ ഹോതീ"തി വദന്തി. സങ്ഘസ്സ വാ ഗണസ്സ വാ സന്തികേതി യോജനാ. **തത്ഥാ**തി യഥാഗഹിതേ സരണേ, **"തസ്സാ"**തിപി പാഠോ, യഥാഗഹിതസരണസ്സാതി അത്ഥോ. **നത്ഥി പുനപ്പുനം കത്തബ്ബതാ**തി വിഞ്ഞൂജാതികേ സന്ധായ വുത്തം. വിഞ്ഞൂജാതികാനമേവ ഹി സരണാദിഅത്ഥകോസല്ലാനം സുവണ്ണഘടേ സീഹവസാ വിയ അകുപ്പം സരണഗമനം തിട്ഠതി. **"ജീവിതപരിച്ചാഗമയം പുഞ്ഞ"**ന്തി ച ഇദം "സചേ ത്വം യഥാഗഹിതം സരണം ന ഭിന്ദിസ്സതി, ഏവാഹം തം മാരേമീ"തി കാമം കോചി തിണ്ഹേന സത്ഥേന ജീവിതാ വോരോപേയ്യ, തഥാപി "നേവാഹം ബുദ്ധം 'ന ബുദ്ധോ'തി, ധമ്മം 'ന ധമ്മോ'തി, സങ്ഘം 'ന സങ്ഘോ'തി വദാമീ"തി ദള്ഹതരം കത്വാ ഗഹിതസരണസ്സ വസേന വുത്തം. **"സഗ്ഗസമ്പത്തിം ദേതീ"**തി നിദസ്സനമത്തമേതം. ഫലാനിസംസാനി പനസ്സ സരണഗമനവണ്ണനായം (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൫൦ സരണഗമനകഥാ) വുത്താനേവ.

൩൮. വക്ഖമാനനയേന വേരഹേതുതായ **വേരം** വുച്ചതി പാണാതിപാതാദിപാപധമ്മോ, തം മണതി "മയി ഇധ ഠിതായ കഥമാഗച്ഛസീ"തി തജ്ജേന്തീ വിയ നിവാരേതീതി **വേരമണീ,** തതോ വാ പാപധമ്മതോ വിരമതി ഏതായാതി "വിരമണീ"തി വത്തബ്ബേ നിരുത്തിനയേന ഇ-കാരസ്സ ഏ-കാരം കത്വാ **"വേരമണീ"**തി വുത്തം. **ഖുദ്ദകപാഠട്ഠകഥായം** പനാഹ "വേരമണിസിക്ഖാപദം, വിരമണിസിക്ഖാപദന്തി ദ്വിധാസജ്ഝായം കരോന്തീ"തി (ഖു॰ പാ॰ അട്ഠ॰ സാധാരണവിഭാവനാ) കുസലചിത്തസമ്പയുത്താവേത്ഥ വിരതി അധിപ്പേതാ, ന ഫലസമ്പയുത്താ യഞ്ഞാധികരണതോ. അസമാദിന്നസീലസ്സ സമ്പത്തതോ യഥൂപട്ഠിതവീതിക്കമിതബ്ബവത്ഥുതോ വിരതി **സമ്പത്തവിരതി.** സമാദാനവസേന ഉപ്പന്നാ വിരതി **സമാദാനവിരതി. സേതു** വുച്ചതി അരിയമഗ്ഗോ, തപ്പരിയാപന്നാ ഹുത്വാ പാപധമ്മാനം സമുച്ഛേദവസേന ഘാതനപ്പവത്താ വിരതി

സേതുഘാതവിരതി. അഞ്ഞത്ര "സമുച്ഛേദവിരതീ"തിപി വുത്താ. ഇദാനി താ സരൂപതോ ദസ്സേതും **"തത്ഥാ"**തിആദി വുത്തം. **ജാതി…പേ॰… ദീനീ**തി അപദിസിതബ്ബജാതിഗോത്തകുലാദീനി. **ആദി**സദ്ദേന വയബാഹുസച്ചാദീനം സങ്ഗഹോ . **പരിഹരതീ**തി അവീതിക്കമവസേന പരിവജ്ജേതി, സീഹളദീപേ ചക്കനഉപാസകസ്സ വിയ സമ്പത്തവിരതി വേദിതബ്ബാ.

"പാണം ന ഹനാമീ"തിആദീസു ആദയത്ഥേന **ഇതി**-സദ്ദേന, വികപ്പത്ഥേന വാ-സദ്ദേന വാ "അദിന്നം നാദിയാമി, അദിന്നാദാനാ വിരമാമി, വേരമണിം സമാദിയാമീ"തി ഏവമാദീനം പച്ചേകമത്ഥാനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏവഞ്ച കത്വാ "സിക്ഖാപദ" മിച്ചേവ അവത്വാ "സിക്ഖാപദാനീ"തി വുത്തം. പാണാതിപാതാ വേരമണിന്തി സമ്ബന്ധോ. **സമാദിയാമീ**തി സമ്മാ ആദിയാമി, അവീതിക്കമാധിപ്പായേന, അഖണ്ഡാ' ഛിദ്ദാ' കമ്മാസാ' സബലകാരിതായ ച ഗണ്ഹാമീതി വുത്തം ഹോതി. ഉത്തരവഡ്ഢമാനപബ്ബതവാസിഉപാസകസ്സ (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൮൯ കുസലകമ്മപഥവണ്ണനാ; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൧൩൯-൧൪൧; ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ കുസലകമ്മപഥവണ്ണനാ) വിയ സമാദാനവിരതി വേദിതബ്ബാ.

മഗ്ഗസമ്പയുത്താതി സമ്മാദിട്ഠിയാദിമഗ്ഗസമ്പയുത്താ. ഇദാനി തത്ഥ തത്ഥാഗതേസു ധമ്മതോ, കോട്ഠാസതോ, ആരമ്മണതോ, വേദനാതോ, മൂലതോ, ആദാനതോ, ഭേദതോതിആദിനാ അനേകധാ വിനിച്ഛയേസു സങ്ഖേപേനേവ ആരമ്മണതോ വിനിച്ഛയം ദസ്സേതും **"തത്ഥാ"**തിആദി വുത്തം. **പുരിമാ ദ്വേ**തി സമ്പത്തസമാദാനവിരതിയോ. **"ജീവിതിന്ദ്രിയാദിവത്ഥൂ"**തി പരമത്ഥതോ പാണോ വുത്തോ, പഞ്ഞത്തിതോ പന "സത്താദിവത്ഥൂ"തി വത്തബ്ബം, ഏവഞ്ഹി "സത്തേയേവ ആരഭിത്വാ പാണാതിപാതാ, അബ്രഹ്മചരിയാ ച വിരമതീ"തി (ഖു॰ പാ॰ അട്ഠ॰ ഏകതാനാനതാദിവിനിച്ഛയ) **ഖുദ്ദകാഗമട്ഠകഥാവചനേന** സംസന്ദതി സമേതീതി. **ആദി**സദ്ദേന ചേത്ഥ സത്തസങ്ഖാരവസേന അദിന്നവത്ഥു, തഥാ ഫോട്ഠബ്ബവത്ഥു, വിതഥവത്ഥു, സങ്ഖാരവസേനേവ സുരാമേരയവത്ഥൂതി ഏതേസം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. **തം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തന്തീ**തി യഥാവുത്തം വീതിക്കമവത്ഥും ആലമ്ബിത്വാ വീതിക്കമനചേതനാസങ്ഖാതവിരമിതബ്ബവത്ഥുതോ വിരമണവസേന പവത്തന്തി. **പച്ഛിമാ**തി സേതുഘാതവിരതി. **നിബ്ബാനാരമ്മണാവ** തഥാപി കിച്ചസാധനതോ. ഇമിനാ പന തത്ഥേവ ആഗതേസു തീസു ആചരിയവാദേസു ദ്വേ പടിബാഹിത്വാ ഏകസ്സേവാനുജാനനം വേദിതബ്ബം.

"സമ്പത്തവിരതി, ഹി സമാദാനവിരതി ച യദേവ പജഹതി, തം അത്തനോ പാണാതിപാതാദിഅകുസലമേവാരമ്മണം കത്വാ പവത്തതീ"തി കേചി വദന്തി. "സമാദാനവിരതി യതോ വിരമതി, തം അത്തനോ വാ പരേസം വാ പാണാതിപാതാദിഅകുസലമേവാലമ്ബണം കത്വാ പവത്തതി. സമ്പത്തവിരതി പന യതോ വിരമതി, തേസം പാണാതിപാതാദീനം ആലമ്ബണാനേവ ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തതീ"തി അപരേ. "ദ്വയമ്പി ചേതം യതോ പാണാതിപാതാദിഅകുസലതോ വിരമതി, തേസമാരമ്മണഭൂതം വീതിക്കമിതബ്ബവത്ഥുമേവാലമ്ബണം കത്വാ പവത്തതി. പുരിമപുരിമപദത്ഥഞ്ഹി വീതിക്കമവത്ഥുമാലമ്ബണം കത്വാ പച്ഛിമപച്ഛിമപദത്ഥതോ വിരമിതബ്ബവത്ഥുതോ വിരമതീ"തി അഞ്ഞേ. പഠമവാദോ ചേത്ഥ അയുത്തോയേവ. കസ്മാ? തസ്സ അത്തനോ പാണാതിപാതാദിഅകുസലസ്സ പച്ചുപ്പന്നാഭാവതോ, അബഹിദ്ധാഭാവതോ ച.

സിക്ഖാപദവിഭങ്ഗേ ഹി പഞ്ചന്നം സിക്ഖാപദാനം പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണതാ, ബഹിദ്ധാരമ്മണതാ ച വുത്താ. തഥാ ദുതിയവാദോപി അയുത്തോയേവ. കസ്മാ? പുരിമവാദേന സമ്മിസ്സത്താ, പരേസം പാണാതിപാതാദിഅകുസലാരമ്മണഭാവേ ച അനേകന്തി കത്വാ, ഭിന്നം ആലമ്ബണപ്പഭേദവചനതോ ച. തതിയവാദോ പന യുത്തോ സബ്ബഭാണകാനമഭിമതോ, തസ്മാ തദേവ അനുജാനാതീതി ദട്ഠബ്ബം. തേന വുത്തം "തീസു ആചരിയവാദേസു ദ്വേ പടിബാഹിത്വാ ഏകസ്സേവാനുജാനനം വേദിതബ്ബ"ന്തി.

ഏത്ഥാഹ - യജ്ജേതം വിരതിദ്വയം ജീവിതിന്ദ്രിയാദിവീതിക്കമിതബ്ബവത്ഥുമേവാലമ്ബണം കത്വാ പവത്തേയ്യ, ഏവം സതി അഞ്ഞം ചിന്തേന്തോ അഞ്ഞം കരേയ്യ, യഞ്ച പജഹതി, തം ന ജാനേയ്യാതി അയ'മനധിപ്പേതോ അത്ഥോ ആപജ്ജതീതി? വുച്ചതേ - ന ഹി കിച്ചസാധനവസേന പവത്തേന്തോ "അഞ്ഞം ചിന്തേന്തോ അഞ്ഞം കരോതീ"തി വാ "യഞ്ച പജഹതി, തം ന ജാനാതീ"തി വാ വുച്ചതി. യഥാ പന അരിയമഗ്ഗോ നിബ്ബാനാരമ്മണോവ കിലേസേ പജഹതി, ഏവം ജീവിതിന്ദ്രിയാദിവത്ഥാരമ്മണമ്പേതം വിരതിദ്വയം പാണാതിപാതാദീനി ദുസ്സീല്യാനി പജഹതി. തേനാഹു പോരാണാ -

> "ആരഭിത്വാന അമതം, ജഹന്തോ സബ്ബപാപകേ;
> നിദസ്സനഞ്ചേത്ഥ ഭവേ, മഗ്ഗട്ഠോരിയപുഗ്ഗലോ"തി. (ഖു॰ പാ॰ അട്ഠ॰ ഏകതാനാനതാവിനിച്ഛയ);

ഇദാനി സങ്ഖേപേനേവ ആദാനതോ, ഭേദതോ വാ വിനിച്ഛയം ദസ്സേതും **"ഏത്ഥാ"**തിആദി വുത്തം. "പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതം സീലം സമാദിയാമീ"തിആദിനാ **ഏകതോ** ഏകജ്ഝം ഗണ്ഹാതി. ഏവമ്പി ഹി കിച്ചവസേന ഏതാസം പഞ്ചവിധതാ വിഞ്ഞായതി. **സബ്ബാനിപി ഭിന്നാനി ഹോന്തി** ഏകജ്ഝം സമാദിന്നത്താ. ന ഹി തദാ പഞ്ചങ്ഗികത്തം സീലസ്സ സമ്പജ്ജതി. യം തു വീതിക്കന്തം, തേനേവ കമ്മബദ്ധോ. "പാണാതിപാതാ വേരമണിസിക്ഖാപദം സമാദിയാമീ"തിആദിനാ **ഏകേകം** വിസും വിസും ഗണ്ഹാതി. **"വേരമണിസിക്ഖാപദ"**ന്തി ച ഇദം സമാസഭാവേന **ഖുദ്ദകപാഠട്ഠകഥായം** (ഖു॰ പാ॰ അട്ഠ॰ സാധാരണവിഭാവനാ) വുത്തം, പാളിപോത്ഥകേസു പന "വേരമണീ"ന്തി നിഗ്ഗഹിതന്തമേവ ബ്യാസഭാവേന ദിസ്സതി. ഗഹട്ഠവസേന ചേതം വുത്തം. സാമണേരാനം പന യഥാ തഥാ വാ സമാദാനേ ഏകസ്മിം ഭിന്നേ സബ്ബാനിപി ഭിന്നാനി ഹോന്തി പാരാജികാപത്തിതോ. ഇതി ഏകജ്ഝം, പച്ചേകഞ്ച സമാദാനേ വിസേസോ ഇധ വുത്തോ, **ഖുദ്ദകാഗമട്ഠകഥായം** പന "ഏകജ്ഝം സമാദിയതോ ഏകായേവ വിരതി ഏകാവ ചേതനാ ഹോതി, കിച്ചവസേന പനേതാസം പഞ്ചവിധത്തം വിഞ്ഞായതി. പച്ചേകം സമാദിയതോ പന പഞ്ചേവ വിരതിയോ, പഞ്ച ച ചേതനാ ഹോന്തീ"തി (ഖു॰ പാ॰ അട്ഠ॰ ഏകതാനാനതാദിവിനിച്ഛയ) അയം വിസേസോ വുത്തോ. ഭേദേപി "യഥാ തഥാ വാ സമാദിയന്തു, സാമണേരാനം ഏകസ്മിം ഭിന്നേ സബ്ബാനിപി ഭിന്നാനി ഹോന്തി. പാരാജികട്ഠാനിയാനി ഹി താനി തേസം. യം തു വീതിക്കന്തം ഹോതി, തേനേവ കമ്മബദ്ധോ. ഗഹട്ഠാനം പന ഏകസ്മിം ഭിന്നേ ഏകമേവ ഭിന്നം ഹോതി, യതോ തേസം തംസമാദാനേനേവ പുന പഞ്ചങ്ഗികത്തം

സീലസ്സ സമ്പജ്ജതീ"തി വുത്തം. യഥാവുത്തോപി ദീഘഭാണകാനം വാദോ അപരേവാദോ നാമ തത്ഥ കതോ.

സേതുഘാതവിരതിയാ പന ഭേദോ നാമ നത്ഥി പടിപക്ഖസമുച്ഛിന്ദനേന അകുപ്പസഭാവത്താ. തദേവത്ഥം ദസ്സേന്തേന **"ഭവന്തരേപീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **"ഭവന്തരേപീ"**തി ഇമിനാ അത്തനോ അരിയഭാവം അജാനന്തോപീതി അത്ഥം വിഞ്ഞാപേതി. **ജീവിതഹേതുപി,** പഗേവ അഞ്ഞഹേതു. **"നേവ പാണം ഹനതി, ന സുരം പിവതീ"**തി ഇദം മജ്ഝേപേയ്യാലനിദ്ദിട്ഠം, മിഗപദവളഞ്ജനനയേന വാ വുത്തം . **സുരന്തി** ച നിദസ്സനമത്തം. സബ്ബമ്പി ഹി സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനാനുയോഗം ന കരോതി. "മജ്ജന്തി തദേവ ഉഭയം, യം വാ പനഞ്ഞമ്പി സുരാസവവിനിമുത്തം മദനീയ"ന്തി (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൫.൧൦൨൪) **സംയുത്തമഹാവഗ്ഗട്ഠകഥായം** വുത്തം. **ഖുദ്ദകപാഠട്ഠകഥായഞ്ച** "തദുഭയമേവ മദനീയട്ഠേന മജ്ജം, യം വാ പനഞ്ഞമ്പി കിഞ്ചി അത്ഥി മദനീയം, യേന പീതേന മത്തോ ഹോതി പമത്തോ, ഇദം വുച്ചതി മജ്ജ"ന്തി (ഖു॰ പാ॰ അട്ഠ॰ പുരിമപഞ്ചസിക്ഖാപദവണ്ണനാ) **"സചേ പിസ്സാ"**തിആദിനാ തത്ഥേവ വിസേസദസ്സനം, അജാനന്തസ്സപി **ഖീരമേവ** മുഖം **പവിസതി, ന സുരാ,** പഗേവ ജാനന്തസ്സ. **കോഞ്ചസകുണാനന്തി** കുന്തസകുണാനം. സചേപി മുഖേ ഖീരമിസ്സകേ ഉദകേ പക്ഖിപന്തീതി യോജേതബ്ബം. "ന ചേത്ഥ ഉപമോപമേയ്യാനം സമ്ബന്ധതാ സിയാ കോഞ്ചസകുണാനം യോനിസിദ്ധത്താ"തി കോചി വദേയ്യാതി ആഹ **"ഇദ"**ന്തിആദി. **യോനിസിദ്ധന്തി** മനുസ്സതിരച്ഛാനാനം ഉദ്ധം തിരിയമേവ ദീഘതാ വിയ, ബകാനം മേഘസദ്ദേന, കുക്കുടീനം വാതേന ഗബ്ഭഗ്ഗഹണം വിയ ച **ജാതിസിദ്ധം,** ഇതി കോചി വദേയ്യ ചേതി അത്ഥോ. "ചേവാ"തിപി പാഠം വത്വാ സമുച്ചയത്ഥമിച്ഛന്തി കേചി. **ധമ്മതാസിദ്ധന്തി** ബോധിസത്തേ കുച്ഛിഗതേ ബോധിസത്തമാതു സീലം വിയ, വിജാതേ തസ്സാ ദിവങ്ഗമനം വിയ ച സഭാവേന സിദ്ധം, മഗ്ഗധമ്മതായ വാ അരിയമഗ്ഗാനുഭാവേന സിദ്ധന്തി വേദിതബ്ബന്തി വിസ്സജ്ജേയ്യാതി അത്ഥോ.

ദിട്ഠിജുകരണം നാമ ഭാരിയം ദുക്കരം, തസ്മാ സരണഗമനം സിക്ഖാപദസമാദാനതോ മഹട്ഠതരമേവ, ന അപ്പട്ഠതരന്തി അധിപ്പായോ. **ഏതന്തി** സിക്ഖാപദം. **യഥാ വാ തഥാ വാ ഗണ്ഹന്തസ്സാപീതി** ആദരം ഗാരവമകത്വാ സമാദിയന്തസ്സാപി. **സാധുകം ഗണ്ഹന്തസ്സാപീതി** സക്കച്ചം സീലാനി സമാദിയന്തസ്സാപി **അപ്പട്ഠതരമേവ, അപ്പസമാരമ്ഭതരഞ്ച,** ന ദിഗുണം ഉസ്സാഹോ കരണീയോതി വുത്തം ഹോതി. സീലം ഇധ അഭയദാനതായ **ദാനം,** അനവസേസം വാ സത്തനികായം ദയതി രക്ഖതീതി **ദാനം.** അയമേത്ഥ അട്ഠകഥാമുത്തകനയോ - സരണം ഉപഗതേന കായവാചാചിത്തേഹി സക്കച്ചം വത്ഥുത്തയപൂജാ കാതബ്ബാ, തത്ഥ ച സംകിലേസോ സാധുകം പരിഹരിതബ്ബോ, സിക്ഖാപദാനി പന സമാദാനമത്തം, സമ്പത്തവത്ഥുതോ വിരമണമത്തഞ്ചാതി സരണഗമനതോ സീലസ്സ അപ്പട്ഠതരതാ, അപ്പസമാരമ്ഭതരതാ ച വേദിതബ്ബാ. സബ്ബേസം സത്താനം ജീവിതദാനാദിനാ ദണ്ഡനിധാനതോ, സകലലോകിയലോകുത്തര ഗുണാധിട്ഠാനതോ ചസ്സ **മഹപ്ഫലതരതാ, മഹാനിസംസതരതാ** ച ദട്ഠബ്ബാതി.

തമത്ഥം പാളിയാ സാധേന്തോ **"വുത്തഞ്ഹേത"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ "അഗ്ഗാനീ"തി ഞാതത്താ **അഗ്ഗഞ്ഞാനി.** ചിരരത്തതായ ഞാതത്താ **രത്തഞ്ഞാനി.** "അരിയാനം സാധൂനം വംസാനീ"തി ഞാതത്താ **വംസഞ്ഞാനി.** പുരിമകാനം

ആദിപുരിസാനം ഏതാനീതി **പോരാണാനി.** സബ്ബസോ കേനചിപി പകാരേന സാധൂഹി ന കിണ്ണാനി ന ഛഡ്ഡിതാനീതി **അസംകിണ്ണാനി.** അയഞ്ച നയോ നേസം യഥാ അതീതേ, ഏവം ഏതരഹി, അനാഗതേ ചാതി ആഹ **"അസംകിണ്ണപുബ്ബാനീ"**തിആദി. അതീതേ ഹി കാലേ അസംകിണ്ണഭാവസ്സ "അസംകിണ്ണപുബ്ബാനീ"തി നിദസ്സനം, പച്ചുപ്പന്നേ "ന സങ്കിയന്തീ"തി, അനാഗതേ "ന സങ്കിയിസ്സന്തീ"തി. അതോയേവ **അപ്പടികുട്ഠാനി** ന പടിക്ഖിത്താനി. ന ഹി കദാചിപി വിഞ്ഞൂ സമണബ്രാഹ്മണാ ഹിംസാദിപാപധമ്മം അനുജാനന്തി. **അപരിമാണാനം സത്താനം അഭയം ദേതീ**തി സബ്ബേസു ഭൂതേസു നിഹിതദണ്ഡത്താ സകലസ്സപി സത്തനികായസ്സ ഭയാഭാവം ദേതി. ന ഹി അരിയസാവകതോ കസ്സചി ഭയം ഹോതി. **അവേര**ന്തി വേരാഭാവം. **അബ്യാപജ്ഝ**ന്തി നിദ്ദുക്ഖതം. **"അപരിമാണാനം സത്താനം അഭയം ദത്വാ"**തിആദി ആനിസംസദസ്സനം, ഹേതുമ്പി ചേത്ഥ **ത്വാ**-സദ്ദോ യഥാ "മാതരം സരിത്വാ രോദതീ"തി.

യം കിഞ്ചി ചജനലക്ഖണം, സബ്ബം തം യഞ്ഞോതി ആഹ **"ഇദഞ്ച പനാ"**തിആദി. ന നു ച പഞ്ചസീലം സബ്ബകാലികം. അബുദ്ധുപ്പാദകാലേപി ഹി വിഞ്ഞൂ തം സമാദിയന്തി, ന ച ഏകന്തതോ വിമുത്തായതനം ബാഹിരകാനമ്പി സമാദിന്നത്താ. സരണഗമനം പന ബുദ്ധുപ്പാദഹേതുകം, ഏകന്തതോ ച വിമുത്തായതനം, കഥം തത്ഥ സരണഗമനതോ പഞ്ചസീലസ്സ മഹപ്ഫലതാതി ആഹ **"കിഞ്ചാപീ"**തിആദി. **ജേട്ഠക**ന്തി മഹപ്ഫലഭാവേന ഉത്തമം. **"സരണഗമനേയേവ പതിട്ഠായാ"**തി ഇമിനാ തസ്സ സീലസ്സ സരണഗമനേന അഭിസങ്ഖതത്താ തതോ മഹപ്ഫലതം, തഥാ അനഭിസങ്ഖതസ്സ ച സീലസ്സ അപ്പഫലതം ദസ്സേതി.

൩൫൩. ഈദിസമേവാതി ഏവം സംകിലേസപടിപക്ഖമേവ ഹുത്വാ. നനു ച പഠമജ്ഝാനാദിയഞ്ഞായേവ ദേസേതബ്ബാ, കസ്മാ ബുദ്ധുപ്പാദതോ പട്ഠായ ദേസനമാരഭതീതി അനുയോഗം പരിഹരിതും **"തിവിധ...പേ॰... ദസ്സേതുകാമോ"**തി വുത്തം. തിവിധസീലപാരിപൂരിയം ഠിതസ്സ ഹി നേസം യഞ്ഞാനം അപ്പട്ഠതരതാ, മഹപ്ഫലതരതാ ച ഹോതി, തസ്മാ തം ദസ്സേതുകാമത്താ ബുദ്ധുപ്പാദതോ പട്ഠായ ദേസനം ആരഭതീതി വുത്തം ഹോതി. തേനാഹ **"തഥാ"**തിആദി. **ഹേട്ഠാ വുത്തേഹി ഗുണേഹീ**തി ഏത്ഥ "സോ തം ധമ്മം സുത്വാ തഥാഗതേ സദ്ധം പടിലഭതീ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൯൧) ഹേട്ഠാ വുത്താ സരണഗമനം, സീലസമ്പദാ, ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരതാതി ഏവമാദയോ ഗുണാ വേദിതബ്ബാ. പഠമം ഝാനം നിബ്ബത്തേന്തോ ന കിലമതീതി യോജനാ. **താനീ**തി പഠമജ്ഝാനാദീനി. **"പഠമം ഝാന"**ന്തിആദിനാ പാളിയം പണീതാനമേവ ഝാനാനം ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസോ കതോതി മന്ത്വാ **"ഏകം കപ്പം, അട്ഠ കപ്പേ"**തിആദി വുത്തം, മഹാകപ്പവസേന ചേത്ഥ അത്ഥോ. ഹീനം പന പഠമം ഝാനം അസങ്ഖ്യേയ്യകപ്പസ്സ തതിയഭാഗം ആയും ദേതി. മജ്ഝിമം ഉപഡ്ഢകപ്പം. ഹീനം ദുതിയം ഝാനം ദ്വേ കപ്പാനി, മജ്ഝിമം ചത്താരീതിആദിനാ അത്ഥോ നേതബ്ബോ. അപിച യസ്മാ പണീതാനിയേവേത്ഥ ഝാനാനി അധിപ്പേതാനി മഹപ്ഫലതരഭാവദസ്സനപരത്താ ദേസനായ, തസ്മാ "പഠമം ഝാനം ഏകം കപ്പ"ന്തിആദിനാ പണീതാനേവ ഝാനാനി നിദ്ദിട്ഠാനീതി ദട്ഠബ്ബം.

തദേവാതി ചതുത്ഥജ്ഝാനമേവ. ചതുക്കനയേന ഹി ദേസനാ ആഗതാ. യദി ഏവം കഥം ആരുപ്പതാതി ആഹ **"ആകാസാനഞ്ചായതനാദിസമാപത്തിവസേന**

ഭാവിത"ന്തി, തഥാ ഭാവിതത്താ ചതുത്ഥജ്ഝാനമേവ ആരുപ്പം ഹുത്വാ വീസതികപ്പസഹസ്സാദീനി ആയും ദേതീതി അധിപ്പായോ. അയം ആചരിയസ്സ മതി. അഥ വാ **തദേവാ**തി ആരുപ്പസങ്ഖാതം ചതുത്ഥജ്ഝാനമേവ, തം പന കസ്മാ വീസതികപ്പസഹസ്സാദീനി ആയും ദേതീതി വുത്തം **"ആകാസാനഞ്ചായതനാദിസമാപത്തിവസേന ഭാവിത"**ന്തി, തഥാ ഭാവിതത്താ ഏവം ദേതീതി അധിപ്പായോ. അപരോ നയോ **"തദേവാ"**തി വുത്തേ രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനമേവാതി അത്ഥോ ആപജ്ജേയ്യാതി തം നിവത്തേതും **"ആകാസാനഞ്ചായതനാദിസമാപത്തിവസേന ഭാവിത"**ന്തി ആഹ, തഥാ ഭാവിതം അങ്ഗസമതായ ചതുത്ഥജ്ഝാനസങ്ഖാതം ആരുപ്പജ്ഝാനമേവാധിപ്പേതന്തി വുത്തം ഹോതി.

സമ്മദേവ നിച്ചസഞ്ഞാദിപടിപക്ഖവിധമനവസേന പവത്തമാനാ പുബ്ബഭാഗിയേ ഏവ ബോധിപക്ഖിയധമ്മേ സമാനേന്തീ വിപസ്സനാ വിപസ്സകപുഗ്ഗലസ്സ അനപ്പകം പീതിസോമനസ്സം സമാവഹതീതി വുത്തം **"വിപസ്സനാസുഖസദിസസ്സ പന സുഖസ്സ അഭാവാ മഹപ്ഫല"**ന്തി. യഥാഹ ധമ്മരാജാ **ധമ്മപദേ** -

> ''യതോ യതോ സമ്മസതി, ഖന്ധാനം ഉദയബ്ബയം;
> ലഭതീ പീതിപാമോജ്ജം, അമതം തം വിജാനത''ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൩൭൪);

യസ്മാ പനായം ദേസനാ ഇമിനാ അനുക്കമേന ഇമാനി ഞാണാനി നിബ്ബത്തേന്തസ്സ വസേന പവത്തിതാ, തസ്മാ **"വിപസ്സനാഞാണേ പതിട്ഠായാ"**തിആദിനാ ഹേട്ഠിമം ഹേട്ഠിമം ഉപരിമസ്സ ഉപരിമസ്സ പതിട്ഠാഭൂതം കത്വാ വുത്തം. സമാനരൂപനിമ്മാനം നാമ മനോമയിദ്ധിയാ അഞ്ഞേഹി അസാധാരണകിച്ചന്തി ആഹ **"അത്തനോ...പേ॰... മഹപ്ഫലാ"**തി. ഹത്ഥിഅസ്സാദിവിവിധരൂപകരണം **വികുബ്ബനം,** തസ്സ ദസ്സനസമത്ഥതായ. **ഇച്ഛിതിച്ഛിതട്ഠാനം** നാമ പുരിമജാതീസു ഇച്ഛിതിച്ഛിതോ ഖന്ധപദേസോ. അരഹത്തമഗ്ഗേനേവ മഗ്ഗസുഖം നിട്ഠിതന്തി വുത്തം **"അതി...പേ॰... മഹപ്ഫല"**ന്തി. **സമാപേന്തോ**തി പരിയോസാപേന്തോ.

കൂടദന്തഉപാസകത്തപടിവേദനാദികഥാവണ്ണനാ

൩൪൭-വ്വ. "അഭിക്കന്തം ഭോ ഗോതമാ"തിആദി ദേസനായ പസാദവചനം, **"ഏസാഹം ഭവന്ത"**ന്തിആദി പന സരണഗമനവചനന്തി തദുഭയസമ്ബന്ധം ദസ്സേന്തോ **"ദേസനായാ"**തിആദിമാഹ. **തനൂ**തി മന്ദോ കായികചേതസികസുഖസമുപബ്യൂഹതോ. **സബ്ബേ തേ പാണയോ**തി ''സത്ത ച ഉസഭസതാനീ''തിആദിനാ വുത്തേ സബ്ബേ തേ പാണിനോ. **തം പവത്തി**ന്തി തേസം പാണീനം മോചനാകാരം. **ആകുലഭാവോ**തി ഭഗവതോ സന്തികേ ധമ്മസ്സ സുതത്താ പാണീസു അനുദ്ദയം ഉപട്ഠപേത്വാ ഠിതസ്സ ''കഥഞ്ഹി നാമ മയാ താവ ബഹൂ പാണിനോ മാരണത്ഥായ ബന്ധാപിതാ''തി ചിത്തേ പരിബ്യാകുലഭാവോ, യസ്മാ അത്ഥി, തസ്മാ ന ദേസേതീതി യോജനാ, **"ഉദപാദീ"**തിപി പാഠോ. **സുത്വാ**തി ''മുത്താ ഭോ തേ പാണയോ''തി ആരോചിതവചനം സുത്വാ. **ചിത്തചാരോ**തി ചിത്തപ്പവത്തി. ''കല്ലചിത്തം മുദുചിത്തം വിനീവരണചിത്തം ഉദഗ്ഗചിത്തം പസന്നചിത്ത''ന്തി ഇദം പദപഞ്ചകം സന്ധായ''**കല്ലചിത്തന്തിആദീ"**തി വുത്തം. തത്ഥ ''ദാനകഥം സീലകഥ''ന്തിആദിനാ വുത്തായ അനുപുബ്ബികഥായ ആനുഭാവേന.

കാമച്ഛന്ദവിഗമേന **കല്ലചിത്തതാ** അരോഗചിത്തതാ, ബ്യാപാദവിഗമേന മേത്താവസേന **മുദുചിത്തതാ** അകഥിനചിത്തതാ, ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചവിഗമേന വിക്ഖേപാഭാവതോ **വിനീവരണചിത്തതാ** തേഹി അമലീനചിത്തതാ, ഥിനമിദ്ധവിഗമേന സമ്പഗ്ഗഹണവസേന **ഉദഗ്ഗചിത്തതാ** അമലീനചിത്തതാ, വിചികിച്ഛാവിഗമേന സമ്മാപടിപത്തിയാ അവിമുത്തതായ **പസന്നചിത്തതാ** അനാവിലചിത്തതാ ച ഹോതീതി ആഹ **"അനുപുബ്ബികഥാനുഭാവേന വിക്ഖമ്ഭിതനീവരണതം സന്ധായ വുത്ത"**ന്തി. യം പനേത്ഥ അത്ഥതോ അവിഭത്തം, തം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ പരമസുഖുമഗമ്ഭീരദുരനുബോധത്ഥപരിദീപനായ സുവിമലവിപുലപഞ്ഞാവേയ്യത്തിയജനനായ സാധുവിലാസിനിയാ നാമ ലീനത്ഥപകാസനിയാ കൂടദന്തസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപകാസനാ.

കൂടദന്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. മഹാലിസുത്തവണ്ണനാ

ബ്രാഹ്മണദൂതവത്ഥുവണ്ണനാ

൩൯൯. ഏവം കൂടദന്തസുത്തം സംവണ്ണേത്വാ ഇദാനി മഹാലിസുത്തം സംവണ്ണേന്തോ യഥാനുപുബ്ബം സംവണ്ണനോകാസസ്സ പത്തഭാവം വിഭാവേതും, കൂടദന്തസുത്തസ്സാനന്തരം സങ്ഗീതസ്സ സുത്തസ്സ മഹാലിസുത്തഭാവം വാ പകാസേതും **"ഏവം മേ സുതം…പേ॰… വേസാലിയന്തി മഹാലിസുത്ത"**ന്തി ആഹ. **പുനപ്പുനം വിസാലഭാവൂപഗമനതോതി** എത്ഥായം സങ്ഖേപോ - ബാരാണസിരഞ്ഞോ കിര അഗ്ഗമഹേസിയാ മംസപേസിഗബ്ഭേന ദ്വേ ദാരകാ നിബ്ബത്താ ധീതാ ച പുത്തോ ച, തേസം അഞ്ഞമഞ്ഞം വിവാഹേന സോളസക്ഖത്തും പുത്തധീതുവസേന ദ്വേ ദ്വേ ദാരകാ വിജാതാ. തതോ തേസം ദാരകാനം യഥാക്കമം വഡ്ഢേന്താനം പച്ചേകം സപരിവാരാനം ആരാമുയ്യാനനിവാസട്ഠാനപരിവാരസമ്പത്തിം ഗഹേതും അപ്പഹോനകതായ നഗരം തിക്ഖത്തും ഗാവുതന്തരേന ഗാവുതന്തരേന പരിക്ഖിപിംസു, ഏവം തസ്സ പുനപ്പുനം തിപാകാരപരിക്ഖേപേന വിസാലഭാവമുപഗതത്താ **"വേസാലീ"**ത്വേവ നാമം ജാതം. തേന വുത്തം **"പുനപ്പുനം വിസാലഭാവൂപഗമനതോ വേസാലീതി ലദ്ധനാമകേ നഗരേ"**തി. വിത്ഥാരകഥാ ചേത്ഥ മഹാസീഹനാദസുത്തവണ്ണനായ, (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൪൬) രതനസുത്തവണ്ണനായ (ഖു॰ പാ॰ അട്ഠ॰ വേസാലിവത്ഥു; സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.രതനസുത്തവണ്ണനാ) ച ഗഹേതബ്ബാ. **ബഹിനഗരേതി** നഗരതോ ബഹി, ന അമ്ബപാലിവനം വിയ അന്തോനഗരസ്മിം. **സയംജാതന്തി** സയമേവ ജാതം അരോപിമം. **മഹന്തഭാവേനാതി** രുക്ഖഗച്ഛാനം, ഠിതോകാസസ്സ ച മഹന്തഭാവേന. തേനേവാഹ **"ഹിമവന്തേന സദ്ധിം ഏകാബദ്ധം ഹുത്വാ"**തി. യം പന വേനയികാനം മതേന **വിനയട്ഠകഥായം** വുത്തം -

> "തത്ഥ മഹാവനം നാമ സയംജാതം അരോപിമം സപരിച്ഛേദം മഹന്തം വനം. കപിലവത്ഥുസാമന്താ പന മഹാവനം ഹിമവന്തേന സഹ ഏകാബദ്ധം അപരിച്ഛേദം ഹുത്വാ മഹാസമുദ്ദം ആഹച്ച ഠിതം, ഇദം താദിസം ന ഹോതീ"തി (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൬൨).

തം മജ്ഝിമഭാണകസംയുത്തഭാണകാനമ്പി സമാനകഥാ. **മജ്ഝിമട്ഠകഥായഞ്ഹി** (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൫൫) **സംയുത്തട്ഠകഥായഞ്ച** (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൭) തഥേവ വുത്തം. ഇധ പന ദീഘഭാണകാനം മതേന ഏവം വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. യദി ച **"അഹുത്വാ"**തി കത്ഥചി പാഠോ ദിസ്സതി, ഏവം സതി സബ്ബേസമ്പി സമാനവാദോ സിയാതി. **കൂടാഗാരസാലാസങ്ഖേപേനാതി** ഹംസമണ്ഡലാകാരസങ്ഖാതഹംസവട്ടകച്ഛന്നേന കൂടാഗാരസാലാനിയാമേന, തഥാ കതത്താ പാസാദോയേവ "കൂടാഗാരസാലാ"തി വുത്തോ, തബ്ബോഹാരേന പന സകലോപി സങ്ഘാരാമോതി വുത്തം ഹോതി. **വിനയട്ഠകഥായം** (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൬൨) തു ഏവം വുത്തം -

> "കൂടാഗാരസാലാ പന മഹാവനം നിസ്സായ കതേ ആരാമേ കൂടാഗാരം അന്തോകത്വാ ഹംസവട്ടകച്ഛദനേന കതാ സബ്ബാകാരസമ്പന്നാ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ഗന്ധകുടി വേദിതബ്ബാ"തി.

കോസലേസു ജാതാ, ഭവാ, തേ വാ നിവാസോ ഏതേസന്തി **കോസലകാ.** ഏവം **മാഗധകാ.** ജനപദവാചിനോ ഹി പായതോ പുല്ലിങ്ഗപുഥുവചനാ. യസ്സ അകരണേ പുഗ്ഗലോ മഹാജാനിയോ ഹോതി, തം കരണം അരഹതീതി **കരണീയ**ന്തി വുച്ചതി. തേനാഹ **"അവസ്സം കത്തബ്ബകമ്മേനാ"**തി. **അകാതുമ്പി വട്ടതി** അസതി സമവായേ, തസ്മാ സമവായേ സതി കത്തബ്ബതോ **തം കിച്ചന്തി വുച്ചതീ**തി അധിപ്പായോ.

൩൬൩. യാ ബുദ്ധാനം ഉപ്പജ്ജനാരഹാ നാനത്തസഞ്ഞാ, താസം വസേന **"നാനാരമ്മണചാരതോ"**തി വുത്തം, നാനാരമ്മണപ്പവത്തിതോതി അത്ഥോ. സമ്ഭവന്തസ്സേവ ഹി പടിസേധോ, ന അസമ്ഭവന്തസ്സ. **പടിക്കമ്മാ**തി നിവത്തേത്വാ തഥാ ചിത്തം അനുപ്പാദേത്വാ. **സല്ലീനോ**തി ഝാനസമാപത്തിയാ ഏകത്താരമ്മണം അല്ലീനോ. **നിലീനോ**തി തസ്സേവ വേവചനം. തേന വുത്തം **"ഏകീഭാവ"**ന്തിആദി. സപരിവാരത്താ അനേകോപി തദാ ഏകോ വിയ ഭവതീതി ഏകീഭാവോ, തം **ഏകീഭാവം.** യേനായസ്മാ നാഗിതോ, തം സന്ധായ **"തസ്മാ ഠാനാ"**തി വുത്തം.

ഓട്ഠദ്ധലിച്ഛവിവത്ഥുവണ്ണനാ

൩൬൪. അദ്ധോട്ഠതായാതി ഉപഡ്ഢോട്ഠതായ. തസ്സ കിര ഉത്തരോട്ഠസ്സ അപ്പകതായ തിരിയം ഫാലേത്വാ അദ്ധമപനീതം വിയ ഖായതി ചത്താരോ ദന്തേ, ദ്വേ ച ദാഠാ ന ഛാദേതി, തേന നം **"ഓട്ഠദ്ധോ"**തി വോഹരതി. കേചി പന "അധോ-സദ്ദേന പാഠം പരികപ്പേത്വാ ഹേട്ഠാ ഓട്ഠസ്സ ഓലമ്ബകതായ **"ഓട്ഠാധോ"**തി അത്ഥം വദന്തി, തദയുത്തമേവ തഥാ പാഠസ്സ അദിസ്സനതോ, ആചരിയേന (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൩൬൪) ച അവണ്ണിതത്താ. അയം കിര ഉപോസഥികോ ദായകോ ദാനപതി സദ്ധോ പസന്നോ ബുദ്ധമാമകോ ധമ്മസങ്ഘമാമകോ. തേനാഹ **"പുരേഭത്ത"**ന്തിആദി. ഖന്ധകേ, (മഹാവ॰ ൨൮൯) മഹാപരിനിബ്ബാനസുത്തേ (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൬൧) ച ആഗതനയേന **"നീലപീതാദി... പേ॰... താവതിംസപരിസസപ്പടിഭാഗായാ"**തി വുത്തം. അയം പന വേസാലീ ഭഗവതോ കാലേ ഇദ്ധാ ചേവ വേപുല്ലപ്പത്താ ച അഹോസി. തഥ ഹി രാജൂനമേവ സത്ത സഹസ്സാനി, സത്ത സതാനി, സത്ത ച രാജാനോ അഹേസും, തഥാ യുവരാജസേനാപതിഭണ്ഡാഗാരികപഭുതീനമ്പി, പാസാദകൂടാഗാരആരാമപോക്ഖരണിആദയോപി തപ്പരിമാണായേവ, ബഹുജനാ, ആകിണ്ണമനുസ്സാ, സുഭിക്ഖാ ച. തേന വുത്തം **"മഹതിയാ ലിച്ഛവിപരിസായാ"**തി. തസ്സ പന കുലസ്സ ആദിഭൂതാനം യഥാവുത്താനം മംസപേസിയാ നിബ്ബത്തദാരകാനം താപസേന പായിതം യം ഖീരം ഉദരം പവിസതി, സബ്ബം തം മണിഭാജനഗതം വിയ ദിസ്സതി, ചരിമകഭവേ ബോധിസത്തേ കുച്ഛിഗതേ ബോധിസത്തമാതു വിയ ഉദരച്ഛവിയാ അതിവിപ്പസന്നതായ തേ നിച്ഛവീ അഹേസും. അപരേ പനാഹു "സിബ്ബേത്വാ ഠപിതാ വിയ നേസം അഞ്ഞമഞ്ഞം ലീനാ ഛവി അഹോസീ"തി. ഏവം തേ നിച്ഛവിതായ വാ ലീനച്ഛവിതായ വാ **ലിച്ഛവീ**തി പഞ്ഞായിംസു, നിരുത്തിനയേന ചേത്ഥ പദസിദ്ധി, തബ്ബംസേ ഉപ്പന്നാ സബ്ബേപി ലിച്ഛവയോ നാമ ജാതാ. തേനാഹ "ലിച്ഛവിപരിസായാ"തി, ലിച്ഛവിരാജൂനം, ലിച്ഛവിവംസഭൂതായ വാ പരിസായാതി അത്ഥോ. മഹന്തം യസം ലാതി ഗണ്ഹാതീതി **മഹാലി** യഥാ "ഭദ്ദാലീ"തി. **മൂലനാമ**ന്തി മാതാപിതൂഹി കതനാമം.

൩൬൨. **സാസനേ യുത്തപയുത്തോ**തി ഭാവനമനുയുത്തോ. സബ്ബത്ഥ സീഹസമാനവുത്തിനോപി ഭഗവതോ പരിസായ മഹത്തേ സതി തദജ്ഝാസയാനുരൂപം പവത്തിയമാനായ ധമ്മദേസനായ വിസേസോ ഹോതീതി ആഹ **"മഹന്തേന ഉസ്സാഹേന ധമ്മം ദേസേസ്സതീ"**തി.

"വിസ്സാസികോ"തി വത്വാ തമസ്സ വിസ്സാസികഭാവം വിഭാവേതും **"അയഞ്ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **ഥൂലസരീരോ**തി വഠരസരീരോ. ഥേരസ്സ ഖീണാസവഭാവതോ "ആലസിയഭാവോ അപ്പഹീനോ"തി ന വത്തബ്ബോ, വാസനാലേസം പന ഉപാദായ **"ഈസകം അപ്പഹീനോ വിയ ഹോതീ"**തി വുത്തം. ന ഹി സാവകാനം ബുദ്ധാനമിവ സവാസനാ കിലേസാ പഹീയന്തി. യഥാവുത്തം പാസാദമേവ സന്ധായ **"കൂടാഗാരമഹാഗേഹാ"**തി വുത്തം. **പാചീനമുഖാ**തി പാചീനപമുഖാ.

൩൬൩. വിനേയ്യജനാനുപരോധേന ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം പടിഹാരിയവിജമ്ഭനം ഹോതീതി ആഹ **"അഥ ഖോ"**തിആദി. ഗന്ധകുടിതോ നിക്ഖമനവേലായഞ്ഹി ഛബ്ബണ്ണാ ബുദ്ധരസ്മിയോ ആവേളാവേളാ യമലാ യമലാ ഹുത്വാ സവിസേസം പഭസ്സരാ വിനിച്ഛരിംസു. താഹി "ഭഗവാ നിക്ഖമതീ"തി സമാരോചിതമിവ നിക്ഖമനം സഞ്ജാനിംസു. തേന വുത്തം **"സംസൂചിതനിക്ഖമനോ"**തി.

൩൬൪. "അജ്ജാ"തി വുത്തദിവസതോ അതീതമനന്തരം **ഹിയ്യോദിവസം പുരിമം നാമ,** തഥാ "ഹിയ്യോ"തി വുത്തദിവസതോ പരം **പുരിമതരം** അതിസയേന പുരിമത്താ. ഇതി ഇമേസു ദ്വീസു ദിവസേസു വവത്ഥിതോ യഥാക്കമം പുരിമപുരിമതരഭാവോ. ഏവം സന്തേപി യദേത്ഥ "പുരിമതര"ന്തി വുത്തം, തതോ പഭുതി യം യം ഓരം, തം തം പുരിമം. യം യം പരം, തം തം പുരിമതരന്തി ദസ്സേന്തോ **"തതോ പട്ഠായാ"**തിആദിമാഹ. ഓരപാരഭാവസ്സ വിയ, ഹി ദിസാവിദിസാഭാവസ്സ വിയ ച പുരിമപുരിമതരഭാവസ്സ അപേക്ഖാസിദ്ധി. **മൂലദിവസതോ**തിആദിദിവസതോ. **അഗ്ഗേ**തി ഉപയോഗത്ഥേ ഭുമ്മവചനം, ഉപയോഗവചനസ്സ വാ ഏ-കാരാദേസോതി ദസ്സേതി **"അഗ്ഗ"**ന്തി ഇമിനാ, പഠമന്തി അത്ഥോ. തം പനേത്ഥ പരാ അതീതാ കോടിയേവാതി ആഹ **"പരകോടിം കത്വാ"**തി. **യം**-സദ്ദോ പരിച്ഛേദേ നിപാതോ, തപ്പയോഗേന ചായം "വിഹരാമീ"തി വത്തമാനപയോഗോ, അത്ഥോ പന അതീതവസേന വേദിതബ്ബോതി ദസ്സേതും **"യാവ വിഹാസി"**ന്തി വുത്തം. **തസ്സാ**തി ദിവസസ്സ. പഠമവികപ്പേ "വിഹരാമീ"തി ഇമസ്സ "യദഗ്ഗേ"തി ഇമിനാ ഉജുകം താവ സമ്ബന്ധിത്വാ പച്ഛാ "നചിരം തീണി വസ്സാനീ"തി പമാണവചനം യോജേതബ്ബം. ദുതിയവികപ്പേ പന "നചിരം തീണി വസ്സാനീ"തി ഇമേഹിപി കുടിലം സമ്ബന്ധോ കത്തബ്ബോ. **നചിര**ന്തി ചേതം ഭാവനപുംസകം, അച്ചന്തസഞ്ഞോഗം വാ. തഞ്ഹി പമാണതോ വിസേസേതും **"തീണി വസ്സാനീ"**തി വദതി. തേനാഹ **"നചിരം വിഹാസിം തീണിയേവ വസ്സാനീ"**തി.

അയന്തി സുനക്ഖത്തോ. **പിയജാതികാനീ**തി ഇട്ഠസഭാവാനി. **സാതജാതികാനീ**തി മധുരസഭാവാനി. മധുരസദിസതായ ഹി **"മധുര"**ന്തി മനോരമം വുച്ചതി. ആരമ്മണം കരോന്തേന കാമേന ഉപസംഹിതാനീതി **കാമൂപസംഹിതാനി,** കാമനീയാനി. തേനാഹ **"കാമസ്സാദയുത്താനീ"**തി, ആരമ്മണികേന കാമസങ്ഖാതേന അസ്സാദേന സഞ്ഞുത്താനി, കാമസങ്ഖാതസ്സ വാ അസ്സാദസ്സ യോഗ്യാനീതി അത്ഥോ. **സരീരസണ്ഠാനേ**തി സരീരബിമ്ബേ,

ആധാരേ ചേതം ഭുമ്മം. തസ്മാ **സദ്ദേനാ**തി തം നിസ്സായ തതോ ഉപ്പന്നേന സദ്ദേനാതി അത്ഥോ. അപിച വിനാ പാഠസേസം **ഭവിതബ്ബ**പദേനേവ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. **മധുരേനാ**തി ഇട്ഠേന സാതേന. **കണ്ണസക്ഖലിയ**ന്തി കണ്ണപട്ടികായം.

ഏത്താവതാതി ദിബ്ബസോതഞാണപരികമ്മസ്സ അകഥനമത്തേന. ''അത്തനാ ഞാതമ്പി ന കഥേതി, കിം ഇമസ്സ സാസനേ അധിട്ഠാനേനാ''തി കുജ്ഝന്തോ **ഭഗവതി ആഘാതം ബന്ധിത്വാ,** സഹ കുജ്ഝനേനേവ ചേസ ഝാനാഭിഞ്ഞാ പരിഹായി. **ചിന്തേസീ**തി ''കസ്മാ നു ഖോ സോ മയ്ഹം തം പരികമ്മം ന കഥേസീ''തി പരിവിചാരേന്തോ അയോനിസോ ഉമ്മുജ്ജനവസേന ചിന്തേസി. **അനുക്കമേനാ**തി പാഥികസുത്തേ, (ദീ॰ നി॰ ൩.൩ ആദയോ) മഹാസീഹനാദസുത്തേ (ദീ॰ നി॰ ൧.൩൮൧) ച ആഗതനയേന തം തം അയുത്തമേവ ചിന്തേന്തോ, ഭാസന്തോ, കരോന്തോ ച അനുക്കമേന ഭഗവതി ബദ്ധാഘാതതായ സാസനേ പതിട്ഠം അലഭന്തോ **ഗിഹിഭാവം പത്വാ തമത്ഥം** കഥേതി.

ഏകംസഭാവിതസമാധിവണ്ണനാ

൩൬൬-൩൭൧. ഏകംസായാതി തദത്ഥേ ചതുത്ഥീവചനം, ഏകംസത്ഥന്തി അത്ഥോ. **അംസ**സദ്ദോ ചേത്ഥ കോട്ഠാസപരിയായോ, സോ ച അധികാരതോ ദിബ്ബരൂപദസ്സനദിബ്ബസദ്ദസവനവസേന വേദിതബ്ബോതി ആഹ **''ഏകകോട്ഠാസായാ''**തിആദി. **വാ**-സദ്ദോ ചേത്ഥ വികപ്പനേ ഏകംസസ്സേവാധിപ്പേതത്താ. **അനുദിസായാ**തി പുരത്ഥിമദക്ഖിണാദിഭേദായ ചതുബ്ബിധായ അനുദിസായ. **ഉഭയകോട്ഠാസായാ**തി ദിബ്ബരൂപദസ്സനത്ഥം, ദിബ്ബസദ്ദസവനത്ഥഞ്ച. **ഭാവിതോ**തി യഥാ ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം, ദിബ്ബസോതഞാണഞ്ച സമധിഗതം ഹോതി, ഏവം ഭാവിതോ. തയിദം വിസും വിസും പരികമ്മകരണേന ഇജ്ഝന്തീസു വത്തബ്ബം നത്ഥി, ഏകജ്ഝം ഇജ്ഝന്തീസുപി കമേനേവ കിച്ചസിദ്ധി ഭവതി ഏകജ്ഝം കിച്ചസിദ്ധിയാ അസമ്ഭവതോ. പാളിയമ്പി ഹി ''ദിബ്ബാനഞ്ച രൂപാനം ദസ്സനായ, ദിബ്ബാനഞ്ച സദ്ദാനം സവനായാ''തി ഇദം ഏകസ്സ ഉഭയസമത്ഥതാസന്ദസ്സനമേവ, ന ഏകജ്ഝം കിച്ചസിദ്ധിസമ്ഭവസന്ദസ്സനം. **''ഏകംസഭാവിതോ സമാധി ഹേതൂ''**തി ഇമിനാ സുനക്ഖത്തോ ദിബ്ബചക്ഖുഞാണായ **ഏവ** പരികമ്മസ്സ കതത്താ വിജ്ജമാനമ്പി ദിബ്ബസദ്ദം നാസ്സോസീതി ദസ്സേതി.

൩൭൨. ദിബ്ബചക്ഖുഞാണതോ ദിബ്ബസോതഞാണമേവ സേട്ഠന്തി മഞ്ഞമാനോ മഹാലി ഏതമത്ഥം പുച്ഛതീതി ആഹ **''ഇദം ദിബ്ബസോതേന…പേ॰… മഞ്ഞേ''**തി. **അപണ്ണകന്തി** അവിരജ്ഝനകം, അനവജ്ജം വാ. **സമാധിയേവ** ഭാവേതബ്ബട്ഠേന **സമാധിഭാവനാ** . ''ദിബ്ബസോതഞാണം സേട്ഠ''ന്തി മഞ്ഞമാനേന ച തേന ദിബ്ബചക്ഖുഞാണമ്പി ദിബ്ബസോതേനേവ സഹ ഗഹേത്വാ ''ഏതാസം നൂന ഭന്തേ''തിആദിനാ പുഥുവചനേന പുച്ഛിതന്തി ദസ്സേതും **''ഉഭയംസഭാവിതാനം സമാധീന''**ന്തി വുത്തം. **ബാഹിരാ ഏതാ സമാധിഭാവനാ** അനിയ്യാനികത്താ. താ ഹി ഇതോ ബാഹിരകാനമ്പി ഇജ്ഝന്തി. **ന അജ്ഝത്തികാ** ഭഗവതാ സാമുക്കംസികഭാവേന അപ്പവേദിതത്താ. ന ഹി തേ സച്ചാനി വിയ സാമുക്കംസികാ. **യദത്ഥ**ന്തി യേസം അത്ഥായ, അഭേദേപി ഭേദവചനമേതം, യസ്സ വാ വിസേസനഭൂതസ്സ അത്ഥായ. **തേ**തി അരിയഫലധമ്മേ. ''ത''ന്തിപി അധുനാ പാഠോ. തേ ഹി സച്ഛികാതബ്ബാ, ''അത്ഥി ഖോ മഹാലി അഞ്ഞേവ ധമ്മാ…പേ॰…

യേസം സച്ഛികിരിയാഹേതു ഭിക്ഖൂ മയി ബ്രഹ്മചരിയം ചരന്തീ''തി സച്ഛികാതബ്ബധമ്മാ ച ഇധ വുത്താ.

ചതുഅരിയഫലവണ്ണനാ

൩൭൩. സംയോജേന്തീതി ബന്ധേന്തി. **തസ്മാ**തി യസ്മാ വട്ടദുക്ഖഭയേ സംയോജനതോ തത്ഥ സത്തേ സംയോജേന്തി നാമ, തസ്മാ. കത്ഥചി ''വട്ടദുക്ഖമയേ രഥേ''തി പാഠോ, ന പോരാണോ തഥാ ആചരിയേന അവണ്ണിതത്താ. **മഗ്ഗസോതം ആപന്നോ,** ന പസാദാദിസോതം. ''സോതോതി ഭിക്ഖവേ അരിയമഗ്ഗസ്സേതം അധിവചന''ന്തി ഹി വുത്തം. **ആപന്നോ**തി ച ആദിതോ പത്തോതി അത്ഥോ ആ-ഉപസഗ്ഗസ്സ ആദികമ്മനി പവത്തനതോ, ഇദം പന ഫലട്ഠവസേന വദതി. അതീതകാലവചനഞ്ഹേതം, മഗ്ഗക്ഖണേ പന മഗ്ഗസോതം ആപജ്ജതി നാമ. തേനേവാഹ **ദക്ഖിണവിഭങ്ഗേ** ''സോതാപന്നേ ദാനം ദേതി, സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നേ ദാനം ദേതീ''തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൭൯) **അപതനധമ്മോ**തി അനുപപജ്ജനസഭാവോ. **ധമ്മനിയാമേനാ**തി ഉപരിമഗ്ഗധമ്മനിയാമേന. ഹേട്ഠിമന്തേന സത്തമഭവതോ ഉപരി അനുപപജ്ജനധമ്മതായ വാ നിയതോതി അട്ഠകഥാമുത്തകനയോ. **പരം അയനം** പരാഗതി **അസ്സ** അത്ഥീതി അത്ഥോ. **അനേനാ**തി പുന തതിയസമാസവചനം, വാ-സദ്ദോ ചേത്ഥ ലുത്തനിദ്ദിട്ഠോ.

തനുത്തം നാമ പവത്തിയാ മന്ദതാ, വിരളതാ ചാതി വുത്തം **''തനുത്താ''**തിആദി. **കരഹചീ**തി നിപാതമത്തം, പരിയായവചനം വാ. ''ഓരേന ചേ മാസോ സേസോ ഗിമ്ഹാനന്തി വസ്സികസാടികചീവരം പരിയേസേയ്യാ''തിആദീസു (പാരാ॰ ൬൨൮) വിയ **ഓര**-സദ്ദോ ന അതിരേകത്ഥോതി ആഹ **''ഹേട്ഠാഭാഗിയാന''**ന്തി, ഹേട്ഠാഭാഗസ്സ കാമഭവസ്സ പച്ചയഭാവേന ഹിതാനന്തി അത്ഥോ. **''സുദ്ധാവാസഭൂമിയ''**ന്തി തേസം ഉപപത്തിട്ഠാനദസ്സനം. **ഓപപാതികോ**തി ഉപപാതികോ ഉപപാതനേ സാധുകാരീ. തേനാഹ **''സേസയോനിപടിക്ഖേപവചനമേത''**ന്തി **പരിനിബ്ബാനധമ്മോ**തി അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബാനസഭാവോ. വിമുച്ചതീതി **വിമുത്തി,** ചിത്തമേവ വിമുത്തി **ചേതോവിമുത്തീ**തി വുത്തം **''ചിത്തവിസുദ്ധി''**ന്തിആദി. ചിത്തസീസേന ചേത്ഥ സമാധി ഗഹിതോ ''സീലേ പതിട്ഠായ നരോ സപഞ്ഞോ, ചിത്തം പഞ്ഞഞ്ച ഭാവയ''ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൨൩, ൧൯൨; പേടകോ॰ ൨൨; മി॰ പ॰ ൧.൧.൯) വിയ. **പഞ്ഞാവിമുത്തി**ന്തി എത്ഥാപി എസേവ നയോ. തേനാഹ **''അരഹത്തഫലപഞ്ഞാവ പഞ്ഞാവിമുത്തീ''**തി. **സാമ**ന്തി അത്തനാവ, അപരപ്പച്ചയേനാതി അത്ഥോ. **''അഭിജാനിത്വാ''**തി ഇമിനാ ത്വാദിപച്ചയകാരിയസ്സ യ-കാരസ്സ ലോപോ ദസ്സിതോ. **''അഭിഞ്ഞായാ''**തി ഇമിനാ പന നാ-വചനകാരിയസ്സാതി ദട്ഠബ്ബം. **സച്ഛീ**തി പച്ചക്ഖത്ഥേ നേപാതികം. **പച്ചക്ഖകരണം** നാമ അനുസ്സവാകാരപരിവിതക്കാദികേ മുഞ്ചിത്വാ സരൂപതോ ആരമ്മണകരണം.

അരിയഅട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗവണ്ണനാ

൩൭൪-൫. ഉപ്പതിത്വാതി ആകാസമഗ്ഗേന ഡേത്വാ. പടിപജ്ജതി അരിയാസാവകോ നിബ്ബാനം, അരിയഫലഞ്ച എതായാതി **പടിപദാ,** സാ ച തസ്സ പുബ്ബഭാഗോ എവാതി അരിയമഗ്ഗോ പുബ്ബഭാഗപടിപദാനാമേന ഇധ

വുത്തോ. ആതതവിതതാദിവസേന **പഞ്ചങ്ഗികം.** ദിസാവിദിസാനിവിട്ഠപദേസേന **അട്ഠങ്ഗികോ.** അട്ഠങ്ഗതോ മുത്തോ അഞ്ഞോ കോചി അട്ഠങ്ഗികോ നാമ മഗ്ഗോ നത്ഥീതി ആഹ **"അട്ഠങ്ഗമത്തോയേവാ"**തിആദിനാ. ന ഹി അവയവവിനിമുത്തോ സമുദായോ നാമ കോചി അത്ഥീതി. തസ്മാ "അട്ഠ അങ്ഗാനി അസ്സാതി അഞ്ഞപദത്ഥസമാസം അകത്വാ 'അട്ഠ അങ്ഗാനി അട്ഠങ്ഗാനി, താനി അസ്സ സന്തീതി **അട്ഠങ്ഗികോ**'തി സമാസഗബ്ഭതദ്ധിതവസേന പദസിദ്ധി കാതബ്ബാ"തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൩൭൪, ൩൭൬) ആചരിയേന വുത്തം, അധിപ്പായോ ചേത്ഥ ചിന്തേതബ്ബോ. അഞ്ഞപദത്ഥസമാസേ ഹി കതേ ന സക്കാ അട്ഠങ്ഗഅട്ഠങ്ഗികാനം ഭേദോ അഞ്ഞമഞ്ഞം വിപരിയായം കത്വാപി നിയമേതും ബ്യാസേ ഉഭയപദത്ഥപരഭാവേന സഹേവ സങ്ഖ്യാപരിച്ഛേദേന അത്ഥാപത്തിതോ. സമാസഗബ്ഭേ പന തദ്ധിതേ കതേ സക്കാ ഏവ തേസം ഭേദോ അഞ്ഞമഞ്ഞം വിപരിയായം കത്വാ നിയമേതും സമാസേ ഉത്തരപദത്ഥപരഭാവേന വിനാവ സങ്ഖ്യാപരിച്ഛേദേന അത്ഥാപത്തിതോ. ഏകത്ഥിഭാവലക്ഖണോ ഹി സമാസോതി. **ധമ്മദായാദസുത്തന്തടീകായം** പന ആചരിയേനേവ ഏവം വുത്തം "യസ്മാ മഗ്ഗങ്ഗസമുദായേ മഗ്ഗവോഹാരോ ഹോതി, സമുദായോ ച സമുദായീഹി സമന്നാഗതോ, തസ്മാ അത്തനോ അവയവഭൂതാനി അട്ഠ അങ്ഗാനി ഏതസ്സ സന്തീതി അട്ഠങ്ഗികോ"തി. പഠമനയേ ചേത്ഥ അങ്ഗിനാ അങ്ഗസ്സ അട്ഠങ്ഗികഭാവോ വുത്തോ, ദുതിയനയേ പന അങ്ഗേന അങ്ഗിനോതി അയമേതേസം വിസേസോ.

ഇദാനി അട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗേ ലക്ഖണതോ, കിച്ചഖണാരമ്മണഭേദകമതോ ച വിനിച്ഛയം ദസ്സേന്തോ **"തത്ഥാ"**തിആദിമാഹ. **സമ്മാദസ്സനലക്ഖണാതി** അവിപരീതം യാഥാവതോ ചതുന്നമരിയസച്ചാനം പച്ചക്ഖമേവ ദസ്സനസഭാവാ. **സമ്മാ അഭിനിരോപനലക്ഖണോതി** നിബ്ബാനാരമ്മണേ ചിത്തസ്സ അവിപരീതമഭിനിരോപനസഭാവോ. **സമ്മാ പരിഗ്ഗഹണലക്ഖണാതി** ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതാ വാചാ ജനേ സങ്ഗണ്ഹാതീതി തബ്ബിപക്ഖതോ വിരതിസഭാവാ സമ്മാവാചാ ഭേദകരമിച്ഛാവാചപ്പഹാനേന ജനേ, സമ്പയുത്തധമ്മേ ച പരിഗ്ഗണ്ഹനകിച്ചവതീ ഹോതി, ഏവം അവിപരീതം പരിഗ്ഗഹണസഭാവാ. **സമ്മാ സമുട്ഠാപനലക്ഖണോതി** യഥാ ചീവരകമ്മാദികോ കമ്മന്തോ ഏകം കാതബ്ബം സമുട്ഠാപേതി, തംതംകിരിയാനിപ്ഫാദകോ വാ ചേതനാസങ്ഖാതോ കമ്മന്തോ ഹത്ഥപാദചലനാദികം കിരിയം സമുട്ഠാപേതി, ഏവം സാവജ്ജകത്തബ്ബകിരിയാസമുട്ഠാപകമിച്ഛാകമ്മന്തപ്പഹാനേന സമ്മാകമ്മന്തോ നിരവജ്ജസമുട്ഠാപനകിച്ചവാ ഹോതി, സമ്പയുത്തേ ച സമുട്ഠാപേന്തോ ഏവ പവത്തതീതി അവിപരീതം സമുട്ഠാപനസഭാവോ. **സമ്മാ വോദാപനലക്ഖണോതി** കായവാചാനം, ഖന്ധസന്താനസ്സ ച സംകിലേസഭൂതമിച്ഛാജീവപ്പഹാനേന അവിപരീതം വോദാപനസഭാവോ. **സമ്മാ പഗ്ഗഹലക്ഖണോതി** സസമ്പയുത്തധമ്മസ്സ ചിത്തസ്സ സംകിലേസപക്ഖേ പതിതുമദത്വാ അവിപരീതം പഗ്ഗഹണസഭാവോ. **സമ്മാ ഉപട്ഠാനലക്ഖണാതി** താദിഭാവലക്ഖണേന അവിപരീതം തത്ഥ ഉപട്ഠാനസഭാവോ. **സമ്മാ സമാധാനലക്ഖണോതി** വിക്ഖേപവിദ്ധംസനേന അവിപരീതം ചിത്തസ്സ സമാദഹനസഭാവോ.

സഹജേകട്ഠതായ ദിട്ഠേകട്ഠാ അവിജ്ജാദയോ മിച്ഛാദിട്ഠിതോ അഞ്ഞേ **അത്തനോ പച്ചനീകകിലേസാ** നാമ. **പസ്സതീതി** പകാസേതി കിച്ചപടിവേധേന

പടിവിജ്ഝതി. തേനാഹ **“തപ്പടി...പേ०... അസമ്മോഹതോ”**തി. ഇദഞ്ഹി തസ്സാ പസ്സനാകാരദസ്സനം. തേനേവ ഹി സമ്മാദിട്ഠിസങ്ഖാതേന അങ്ഗേന തഥ പച്ചവേക്ഖണാ പവത്തതി. പുരിമാനി ദ്വേ കിച്ചാനി സബ്ബേസമേവ സാധാരണാനീതി ആഹ **“സമ്മാസങ്കപ്പാദയോപീ”**തിആദി. **“തഥേവാ”**തി ഇമിനാ “അത്തനോ പച്ചനീകകിലേസേഹി സദ്ധി”ന്തി ഇദമനുകഡ്ഢതി.

പുബ്ബഭാഗേതി ഉപചാരക്ഖണേ. ഉപചാരഭാവനാവസേന അനേകവാരം പവത്തചിത്തക്ഖണികത്താ **നാനക്ഖണാ.** അനിച്ചാദിലക്ഖണവിസയത്താ **നാനാരമ്മണാ.** മഗ്ഗസ്സ ഏകചിത്തക്ഖണികത്താ **ഏകക്ഖണാ.** നിബ്ബാനാരമ്മണത്താ **ഏകാരമ്മണാ. കിച്ചതോ**തി പുബ്ബഭാഗേ ദുക്ഖാദിഞാണേഹി കത്തബ്ബേന ഇധ സാതിസയം നിബ്ബത്തേന കിച്ചേന, ഇമസ്സേവ വാ ഞാണസ്സ ദുക്ഖാദിപ്പകാസനകിച്ചേന. **ചത്താരി നാമാനി ലഭതി** ചതൂസു സച്ചേസു കാതബ്ബകിച്ച നിബ്ബത്തിതോ.**തീണി നാമാനി ലഭതി** കാമസങ്കപ്പാദിപ്പഹാനനിബ്ബത്തിതോ. **സിക്ഖാപദവിഭങ്ഗേ** “വിരതിചേതനാ, സബ്ബേ സമ്പയുത്തധമ്മാ ച സിക്ഖാപദാനീ”തി (വിഭ० ൭൦൪) വുച്ചന്തി. തഥ പന പധാനാനം വിരതിചേതനാനം വസേന **“വിരതിയോപി ഹോന്തി ചേതനായോപീ”**തി വുത്തം, മുസാവാദാദീഹി വിരമണകാലേ വാ വിരതിയോ, സുഭാസിതാദിവാചാഭാസനാദികാലേ ചേതനായോ ഹോന്തീതി യോജേതബ്ബാ. ചേതനാനം അമഗ്ഗങ്ഗത്താ **“മഗ്ഗക്ഖണേ പന വിരതിയോവാ”**തി ആഹ. ഏകസ്സേവ ഞാണസ്സ ദുക്ഖാദിഞാണതാ വിയ, ഏകായേവ വിരതിയാ മുസാവാദാദിവിരതിഭാവോ വിയ ച ഏകായ ഏവ ചേതനായ സമ്മാവാചാദികിച്ചത്തയസാധനാസമ്ഭവേന സമ്മാവാചാദിഭാവാസിദ്ധിതോ, തംസിദ്ധിയഞ്ച അങ്ഗത്തയത്താസിദ്ധിതോ ച ഏവം വുത്തന്തിപി ദട്ഠബ്ബം. ഇമിനാ ചേതാസം ദുവിധതം, അഭേദതഞ്ച ദസ്സേതി. **സമ്മപ്പധാനസതിപട്ഠാനവസേനാ**തി ചതുസമ്മപ്പധാനചതുസതിപട്ഠാനഭാവവസേന.

യദിപി സമാധിഉപകാരകാനം അഭിനിരോപനാ നുമജ്ജനസമ്പിയായനു പബ്രൂഹനസന്താനം വിതക്കവിചാരപീതിസുഖോപേക്ഖാനം വസേന ചതൂഹി ഝാനേഹി സമ്മാസമാധി വിഭത്തോ, തഥാപി വായാമോ വിയ അനുപ്പന്നാകുസലാനുപ്പാദനാദിചതുവായാമകിച്ചം, സതി വിയ ച അസുഭാസുഖാനിച്ചാനത്തഭൂതേസു കായാദീസു സുഭാദിസഞ്ഞാപഹാനചതുസതികിച്ചം ഏകോവ സമാധി ചതുക്കജ്ഝാനസമാധികിച്ചം ന സാധേതി. തസ്മാ പുബ്ബഭാഗേപി പഠമജ്ഝാനസമാധി പഠമജ്ഝാനസമാധി ഏവ. തഥാ മഗ്ഗക്ഖണേപി പുബ്ബഭാഗേപി ദുതിയജ്ഝാനസമാധി ദുതിയജ്ഝാനസമാധി ഏവ. തഥാ മഗ്ഗക്ഖണേപി പുബ്ബഭാഗേപി തതിയജ്ഝാനസമാധി തതിയജ്ഝാനസമാധി ഏവ. തഥാ മഗ്ഗക്ഖണേപി പുബ്ബഭാഗേപി ചതുത്ഥജ്ഝാനസമാധി ചതുത്ഥജ്ഝാനസമാധി ഏവ. തഥാ മഗ്ഗക്ഖണേപീതി ആഹ **“പുബ്ബഭാഗേപി മഗ്ഗക്ഖണേപി സമ്മാസമാധിയേവാ”**തി.

തസ്മാതി പഞ്ഞാപജ്ജോതത്താ **അവിജ്ജാന്ധകാരം വിധമിത്വാ** പഞ്ഞാസത്ഥത്താ **കിലേസചോരേ ഘാതേന്തോ**തി യഥാരഹം യോജേതബ്ബം. യസ്മാ പന അനാദിമതി സംസാരേ ഇമിനാ യോഗിനാ കദാചിപി അസമുഗ്ഘാടിതപുബ്ബോ കിലേസഗണോ , തസ്സ സമുഗ്ഘാടകോ ച

അരിയമഗ്ഗോ. അയഞ്ചേത്ഥ സമ്മാദിട്ഠി പരിഞ്ഞാഭിസമയാദിവസേന പവത്തിയാ പുബ്ബങ്ഗമാ ഹോതി ബഹൂപകാരാ, തസ്മാ. തദേവ ബഹൂപകാരതം കാരണഭാവേന ദസ്സേതും **"യോഗിനോ ബഹൂപകാരത്താ"**തി വുത്തം.

തസ്സാതി സമ്മാദിട്ഠിയാ. ''ബഹൂപകാരോ''തി വത്വാ തം ബഹൂപകാരതം ഉപമായ വിഭാവേന്തോ **"യഥാ ഹീ"**തിആദിമാഹ. അയം തമ്ബകംസാദിമയത്താ **കൂടോ.** തംപരിഹരണതോ മഹാസാരതായ **ഛേകോ. ഏവ**ന്തി യഥാ ഹേരഞ്ഞികസ്സ ചക്ഖുനാ ദിസ്വാ കഹാപണവിഭാഗജാനനേ കിരിയാസാധകതമഭാവേന കരണന്തരം ബഹുകാരം യദിദം ഹത്ഥോ, ഏവം യോഗിനോ പഞ്ഞായ ഓലോകേത്വാ ധമ്മവിഭാഗജാനനേ പുബ്ബചാരീഭാവേന ധമ്മന്തരം ബഹുകാരം യദിദം വിതക്കോ വിതക്കേത്വാവ പഞ്ഞായ തദവബോധതോ. തസ്മാ സമ്മാസങ്കപ്പോ സമ്മാദിട്ഠിയാ ബഹുകാരോതി അധിപ്പായോ. ദുതിയഉപമായം **ഏവ**ന്തി യഥാ തച്ഛകോ പരേന പരിവത്തേത്വാ പരിവത്തേത്വാ ദിന്നം ദബ്ബസമ്ഭാരം വാസിയാ തച്ഛേത്വാ ഗേഹാദികരണകമ്മേ ഉപനേതി, ഏവം യോഗീ വിതക്കേന ലക്ഖണാദിതോ വിതക്കേത്വാ ദിന്നധമ്മേ യാഥാവതോ പരിച്ഛിന്ദിത്വാ പരിഞ്ഞാഭിസമയാദികമ്മേ ഉപനേതീതി യോജനാ. വചീഭേദസ്സ ഉപകാരകോ വിതക്കോ സാവജ്ജാനവജ്ജവചീഭേദേ നിവത്തനപവത്തനകരായ സമ്മാവാചായപി ഉപകാരകോവാതി ആഹ **"സ്വായ"**ന്തിആദി. **"യഥാഹാ"**തിആദിനാ ധമ്മദിന്നായ ഭിക്ഖുനിയാ വിസാഖസ്സ നാമ ഗഹപതിനോ വുത്തം **ചൂളവേദല്ലസുത്തപദം** (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൩) സാധകഭാവേന ദസ്സേതി. **ഭിന്ദതീ**തി നിച്ഛാരേതി.

വചീഭേദനിയാമികാ വാചാ കായികകിരിയാനിയാമകസ്സ കമ്മന്തസ്സ ഉപകാരികാതി തദത്ഥം ലോകതോ പാകടം കാതും **"യസ്മാ പനാ"**തിആദി വുത്തം. **ഉഭയം സുചരിത**ന്തി കായസുചരിതം, വചീസുചരിതഞ്ച. ആജീവട്ഠമകസീലം നാമ ചതുബ്ബിധവചീസുചരിതതിവിധകായസുചരിതേഹി സദ്ധിം സമ്മാആജീവം അട്ഠമം കത്വാ വുത്തം ആദിബ്രഹ്മചരിയകസീലം. യഞ്ഹി സന്ധായ വുത്തം ''പുബ്ബേവ ഖോ പനസ്സ കായകമ്മം വചീകമ്മം ആജീവോ സുപരിസുദ്ധോ ഹോതീ''തി. **തദുഭയാനന്തര**ന്തി ദുച്ചരിതദ്വയപ്പഹായകസ്സ സുചരിതദ്വയപാരിപൂരിഹേതുഭൂതസ്സ സമ്മാവാചാസമ്മാകമ്മന്തദ്വയസ്സ അനന്തരം. **സുത്തപമത്തേനാ**തി അപ്പോസ്സുക്കം സുത്തേന, പമത്തേന ച. **ഇദം വീരിയ**ന്തി ചതുബ്ബിധം സമ്മപ്പധാനവീരിയം. **കായാദീസൂ**തി കായവേദനാചിത്തധമ്മേസു. ഇന്ദ്രിയസമതാദയോ സമാധിസ്സ ഉപകാരകാ. തബ്ബിധുരാ ധമ്മാ അനുപകാരകാ. **ഗതിയോ**തി നിപ്ഫത്തിയോ, കിച്ചാദിസഭാവേ വാ. **സമന്വേസിത്വാ**തി ഉപധാരേത്വാ, ഹേതുമ്ഹി ചായം ത്വാപച്ചയോ.

ദ്വേപബ്ബജിതവത്ഥുവണ്ണനാ

൩൭൯-൭. കസ്മാ ആരദ്ധന്തി അനുസന്ധികാരണം പുച്ഛിത്വാ തം വിസ്സജ്ജേതും **"അയം കിരാ"**തിആദി വുത്തം തേന അജ്ഝാസയാനുസന്ധിവസേനായം ഉപരി ദേസനാ പവത്താതി ദസ്സേതി. **തേനാ**തി തഥാലദ്ധികത്താ. **അസ്സാ**തി ലിച്ഛവിരഞ്ഞോ. **ദേസനായ**ന്തി സണ്ഹസുഖുമായ സുഞ്ഞതപടിസഞ്ഞുത്തായ യഥാദേസിതദേസനായ. **നാധിമുച്ചതീ**തി ന സദ്ദഹതി ന പസീദതി. **തന്തിധമ്മം നാമ കഥേന്തോ**തി യേസം

അത്ഥായ ധമ്മോ കഥീയതി, തത്ഥ തേസം അസതിപി മഗ്ഗപടിവേധേ കേവലം സാസനേ പവേണീഭൂതം, പരിയത്തിഭൂതം വാ തന്തിധമ്മം കത്വാ കഥേന്തോ, തേന തദാ തേസം മഗ്ഗപടിവേധാഭാവം ദസ്സേതി. **ഏവരൂപസ്സാ**തി സമ്മാസമ്ബുദ്ധത്താ അവിപരീതദേസനതായ ഏവംപാകടധമ്മകായസ്സ സത്ഥുനോ. **അസ്സാ**തി പഠമജ്ഝാനാദിസമധിഗമേന സമാഹിതചിത്തസ്സ കുലപുത്തസ്സ ഏതം ''തം ജീവ''ന്തിആദിനാ ഉച്ഛേദാദിഗഹണം അപി നു യുത്തന്തി പുച്ഛതി, ലദ്ധിയാ പന ഝാനാധിഗമമത്തേന ന താവ വിവേചിതത്താ ''യുത്തമസ്സേത''ന്തി തേഹി വുത്തേ ഝാനലാഭിനോപേതം ഗഹണം അയുത്തമേവാതി തം ഉച്ഛേദവാദം, സസ്സതവാദം വാ ''അഹം ഖോ... പേ॰... ന വദാമീ''തിആദിനാ പടിക്ഖിപിത്വാതി സാധിപ്പായത്ഥോ. **ഏത**ന്തി പഠമജ്ഝാനാദികം. **ഏവ**ന്തി യഥാവുത്തനയേന. **അഥ ച പനാ**തി ഏവം ജാനനതോ, പസ്സനതോ ച. കാമം വിപസ്സകാദിദസ്സനമ്പി പാളിയം കതം, അരഹത്തകൂടേന പന ദേസനാ നിട്ഠാപിതാതി ദസ്സേതും **''ഉത്തരി ഖീണാസവം ദസ്സേത്വാ''**തി വുത്തം. തേ ഹി ദ്വേ പബ്ബജിതാ വിപസ്സകതോ പട്ഠായ ''ന കല്ലം തസ്സേതം വചനായാ''തി അവോചും. **ഇമസ്സാ**തി ഖീണാസവസ്സ. കിഞ്ചാപി ''അത്തമനാ അഹേസു''ന്തി പാളിയം ന വുത്തം, ''ന കല്ല''ന്തിആദിനാ പന വിസ്സജ്ജനാവചനേനേവ തേസം അത്തമനതാ വേദിതബ്ബാതി ആഹ **''തേ മമാ''**തിആദി. തത്ഥ യസ്മാ ഖീണാസവോ വിഗതസമ്മോഹോ തിണ്ണവിചികിച്ഛോ, തസ്മാ തസ്സ തഥാ വത്തുമയുത്തന്തി ഉപ്പന്നനിച്ഛയതായ തം മമ വചനം സുത്വാ അത്തമനാ അഹേസുന്തി അത്ഥോ. സോപി ഖോ ലിച്ഛവി രാജാ തേ വിയ തഥാസഞ്ജാതനിച്ഛയത്താ അത്തമനോ അഹോസി. തേനാഹ **''ഏവം വുത്തേ സോപി അത്തമനോ അഹോസീ''**തി. യം പനേത്ഥ അത്ഥതോ അവിഭത്തം, തം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ പരമസുഖുമഗമ്ഭീരദുരനുബോധത്ഥപരിദീപനായ സുവിമലവിപുലപഞ്ഞാവേയ്യത്തിയജനനായ സാധുവിലാസിനിയാ നാമ ലീനത്ഥപകാസനിയാ മഹാലിസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപകാസനാ.

മഹാലിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. ജാലിയസുത്തവണ്ണനാ

ദ്വേപബ്ബജിതവത്ഥുവണ്ണനാ

൩൭൮. ഏവം മഹാലിസുത്തം സംവണ്ണേത്വാ ഇദാനി ജാലിയസുത്തം സംവണ്ണേന്തോ യഥാനുപുബ്ബം സംവണ്ണനോകാസസ്സ പത്തഭാവം വിഭാവേതും, മഹാലിസുത്തസ്സാനന്തരം സങ്ഗീതസ്സ സുത്തസ്സ ജാലിയസുത്തഭാവം വാ പകാസേതും **"ഏവം മേ സുതം…പേ॰… കോസമ്ബിയന്തി ജാലിയസുത്ത"**ന്തി ആഹ. **"ഘോസിതേനാ"**തിആദിനാ മജ്ഝേലോപസമാസം ദസ്സേതി, ഘോസിതസ്സ ആരാമോതിപി വത്തബ്ബം. ഏവമ്പി ഹി ''അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ''തിആദീസു (പാരാ॰ ൨൩൮) വിയ ദായകകിത്തനം ഹോതി, ഏവം പന കിത്തേന്തോ ആയസ്മാ ആനന്ദോ അഞ്ഞേപി തസ്സ ദിട്ഠാനുഗതിആപജ്ജനേ നിയോജേതീതി അഞ്ഞത്ഥ വുത്തം. തത്ഥ കോയം ഘോസിതസേട്ഠി നാമ, കഥഞ്ചാനേന ആരാമോ കാരിതോ, കഥം പന തത്ഥ ഭഗവാ വിഹാസീതി പുച്ഛായ സബ്ബം തം വിസ്സജ്ജനം സമുദാഗമതോ പട്ഠായ സങ്ഖേപതോവ ദസ്സേന്തോ **"പുബ്ബേ കിരാ"**തിആദിമാഹ. **അല്ലകപ്പരട്ഠ**ന്തി ബഹൂസു പോത്ഥകേസു ദിസ്സതി, കത്ഥചി പന **"അദ്ദിലരട്ഠ"**ന്തി ച **"ദമിളരട്ഠ"**ന്തി ച ലിഖിതം. **തതോതി** അല്ലകപ്പരട്ഠതോ. **"പുത്തം…പേ॰… അഗമാസീ"**തി ഇദമ്പി ''തസ്സേതം കമ്മ''ന്തി ഞാപേതും വുത്തം. **തദാതി** തേസം ഗാമം പവിട്ഠദിവസേ. **ബലവപായാസ**ന്തി ഗരുതരം ബഹുപായാസം. **ജീരാപേതു**ന്തി സമവേപാകിനിയാ ഗഹണിയാ പക്കാപേതും. **അസന്നിഹിതേ**തി ഗേഹതോ ബഹി അഞ്ഞം ഗതേ. **ഭുസ്സതീ**തി നദതി, ''ഭുഭു''ഇതി സുനഖസദ്ദം കരോതീതി അത്ഥോ. ഇദമ്പിസ്സ ഏകം കമ്മം. പച്ചേകബുദ്ധേ പന ചീവരകമ്മത്ഥായ അഞ്ഞം ഠാനം ഗതേ സുനഖസ്സ ഹദയം ഫാലിതം. തിരച്ഛാനാ നാമേതേ ഉജുജാതികാ ഹോന്തി അകുടിലാ, മനുസ്സാ പന അഞ്ഞം ഹദയേന ചിന്തേതി, അഞ്ഞം മുഖേന കഥേന്തി. തേനേവാഹ ''ഗഹനഞ്ഹേതം ഭന്തേ യദിദം മനുസ്സാ, ഉത്താനകഞ്ഹേതം ഭന്തേ യദിദം പസവോ''തി (മ॰ നി॰ ൨.൩).

ഇതി സോ തായ പച്ചേകബുദ്ധേ സിനേഹവസേന ഉജുദിട്ഠിതായ അകുടിലതായ കാലങ്കത്വാ താവതിംസഭവനേ നിബ്ബത്തോ. തം സന്ധായാഹ **"സോ…പേ॰… നിബ്ബത്തീ"**തി. തസ്സ പന കണ്ണമൂലേ കഥേന്തസ്സ സദ്ദോ സോളസയോജനട്ഠാനം ഫരതി, പകതികഥാസദ്ദോ പന സകലം ദസയോജനസഹസ്സം ദേവനഗരം, ഏവം സരഘോസസമ്പത്തിയാ **"ഘോസകദേവപുത്തോ" ത്വേവ നാമം അഹോസി.** അയമസ്സ പച്ചേകബുദ്ധേ സിനേഹേന ഭുക്കരണസ്സ നിസ്സന്ദോ. **ചവിത്വാ**തി ആഹാരക്ഖയേന ചവിത്വാ. ദേവലോകതോ ഹി ദേവപുത്താ ആയുക്ഖയേന, പുഞ്ഞക്ഖയേന, ആഹാരക്ഖയേന, കോപേനാതി ചതൂഹി കാരണേഹി ചവന്തി. ഇമസ്സ പന കാമഗുണേ പരിഭുഞ്ജതോ മുട്ഠസ്സതിസ്സ ആഹാരക്ഖയേന ചവനം ഹോതി. സോ കോസമ്ബിയം നഗരസോഭിനിയാ കുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിം ഗണ്ഹി. നഗരസോഭിനിയോ കിര ധീതരം പടിജഗ്ഗന്തി, ന പുത്തം. ധീതരോ ഹി താസം പവേണിം ഘടയന്തി, തസ്മാ സാപി തം സങ്കാരകൂടേ ഛഡ്ഡാപേതി. അയമസ്സ പുബ്ബേ പുത്തഛഡ്ഡനകമ്മസ്സ നിസ്സന്ദോ. പാപകമ്മഞ്ഹി നാമേതം ''അപ്പക''ന്തി നാവമഞ്ഞിതബ്ബം. തമേകോ മനുസ്സോ കാകസുനഖപരിവാരിതം ദിസ്വാ ''പുത്തോ മേ ലദ്ധോ''തി ഗേഹം നേസി, തസ്സ പന ഹത്ഥതോ

കോസമ്ബകസേട്ഠി കഹാപണസഹസ്സം ദത്വാ അഗ്ഗഹേസി, തമത്ഥം സന്ധായ **“കോസമ്ബിയം ഏകസ്സ കുലസ്സ ഘരേ നിബ്ബത്തീ”**തിആദി വുത്തം. സത്തക്ഖത്തും ഘാതാപനത്ഥം ഉപക്കമകരണമ്പി പുത്തഛഡ്ഡനകമ്മസ്സേവ നിസ്സന്ദോ. **സേട്ഠിധീതായാ**തി ജനപദസേട്ഠിനോ ധീതായ. **വേയ്യത്തിയേനാ**തി പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയേന. സാ ഹി തസ്സ പിതരാ പേസിതം മാരാപനപണ്ണം ഫാലേത്വാ വിവാഹപണ്ണം ബന്ധിത്വാ ജീവിതലാഭം കരോതി. തായേവ സരസമ്പത്തിയാ **ഘോസിതസേട്ഠി നാമ ജാതോ.**

സരീരസന്തപ്പനത്ഥന്തി ഹിമവന്തേവ മൂലഫലാഹാരതായ കിലന്തസരീരസ്സ ലോണമ്ബിലസേവനേന പീനനത്ഥം. **തസിതാ**തി പിപാസിതാ. **കിലന്താ**തി പരിസ്സന്തകായാ. **വടരുക്ഖ**ന്തി മഹാനിഗ്രോധരുക്ഖം. തേ കിര തം പത്വാ തസ്സ മൂലേ നിസീദിംസു. അഥ ജേട്ഠകതാപസോ നിഗ്രോധരുക്ഖസ്സ സോഭാസമ്പത്തിം പസ്സിത്വാ ‘‘മഹാനുഭാവോ മഞ്ഞേ ഏത്ഥ അധിവുത്ഥാ ദേവതാ. സാധു വതായം ദേവതാ ഇസിഗണസ്സ പാനീയാദിദാനേന അദ്ധാനപരിസ്സമം വിനോദേയ്യാ’’തി ചിന്തേസി. ദേവതാപി തഥാ ചിന്തിതം ഉത്വാ ഇസിഗണസ്സ പാനീയന്ഹാനകഭോജനാനി അദാസി. തേനാഹ **“തത്ഥാ”**തിആദി. ജേട്ഠകതാപസസ്സ പന തഥാ ചിന്തനം അവിസേസതോ സബ്ബത്ഥ ആരോപേത്വാ **“സങ്ഗഹം പച്ചാസിസന്താ”**തി വുത്തം. **“ഹത്ഥം പസാരേത്വാ”**തി ഇമിനാ ഹത്ഥപ്പസാരണമത്തേന തസ്സാ യഥിച്ഛിതനിപ്ഫത്തിം ദസ്സേതി. **ദേവതാ ആഹാ**തി സാ അത്തനോ പുഞ്ഞസ്സ പരിത്തകത്താ ലജ്ജായ കഥേതും അവിസഹന്തീപി പുനപ്പുനം നിപ്പീളിയമാനാ ഏവമാഹ. **സോ**തി അനാഥപിണ്ഡികോ ഗഹപതി. **ഭതകാന**ന്തി ഭതിയാ വേയ്യാവച്ചം കരോന്താനം ദാസപേസകമ്മകരാനം. **പകതിഭത്തവേതനമേവാ**തി പകതിയാ ദാതബ്ബഭത്തവേതനമേവ. തദാ ഉപോസഥികത്താ കമ്മം അകരോന്താനമ്പി കമ്മകരണദിവസേ ദാതബ്ബഭത്തവേതനമേവ, ന തതോ ഊനന്തി അത്ഥോ. **ധമ്മപദട്ഠകഥായം** ഖുദ്ദകഭാണകാനം മതേന ‘‘സായമാസത്ഥായ ആഗതോ’’തി (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൧ സാമാവതീവത്ഥു) വുത്തം, ഇധ പന ദീഘഭാണകാനം മതേന **“മജ്ഝന്ഹികേ പാതരാസത്ഥായ ആഗതോ”**തി. **കഞ്ചീ**തി കഞ്ചിപി ഭതകം, കിഞ്ചിപി ഭതകകമ്മന്തി വാ സമ്ബന്ധോ. മജ്ഝന്ഹികകാലത്താ **“ഉപഡ്ഢദിവസോ ഗതോ”**തി ആഹ, തേന ഉപഡ്ഢദിവസമേവ സമാദിന്നത്താ ‘‘ഉപഡ്ഢൂപോസഥോ’’തി തം വോഹരന്തീതി ദസ്സേതി. **ധമ്മപദട്ഠകഥായം** (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൧ സാമാവതീവത്ഥു) രത്തിഭാഗേന ഉപഡ്ഢൂപോസഥോ വുത്തോ, ഇധ പന മജ്ഝന്ഹികതോ പട്ഠായ ദിവസഭാഗേനേവ, തദവസേസദിവസരത്തിഭാഗേന വാ. അസമേപി ഹി ഭാഗേ ഉപഡ്ഢസദ്ദോ പവത്തതി. **തദഹേവാ**തി അരുണുഗ്ഗമനകാലം സന്ധായ വുത്തം.

‘‘ഘോസോപി ഖോ ദുല്ലഭോ ലോകസ്മിം യദിദം ബുദ്ധോ’’തി **സഞ്ജാതപീതിപാമോജ്ജോ. തദഹേവാ**തി കോസമ്ബിം പത്തദിവസതോ ദുതിയദിവസേയേവ. **തുരിതാതുരിതാ**തി തുരിതാ അത്ഥ, സീഘയായിനോ ഭവഥാതി അത്ഥോ. ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജം സന്ധായ **“പബ്ബജിത്വാ”**തി വുത്തം. **അരഹത്ത**ന്തി ചതുപടിസമ്ഭിദാസമലങ്കതം അരഹന്തഭാവം. **തേപി സേട്ഠിനോ** സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠായ അഡ്ഢമാസമത്തം ദാനാനി ദത്വാ **പച്ചാഗമ്മ തയോ വിഹാരേ കാരേസും.** ഭഗവാ പന ദേവസികം ഏകേകസ്മിം വിഹാരേ വസതി. യസ്സ ച വിഹാരേ വുത്ഥോ, തസ്സേവ ഘരേ പിണ്ഡായ ചരതി, തദാ

പന ഘോസിതസ്സ വിഹാരേ വിഹരതി. തേന വുത്തം “കോസമ്ബിയം വിഹരതി ഘോസിതാരാമേ”തി.

ബാഹിരസമയമത്തേന **ഉപജ്ഝായോ,** ന സാസനേ വിയ ഉപജ്ഝായലക്ഖണേന. ഉപേച്ച പരസ്സ വാചായ ആരമ്ഭനം ബാധനം **ഉപാരമ്ഭോ,** ദോസദസ്സനവസേന ഘട്ടനന്തി അത്ഥോ. തേനാഹ **“വാദം ആരോപേതുകാമാ ഹുത്വാ”**തി. വദന്തി നിന്ദാവസേന കഥേന്തി ഏതേനാതി ഹി **വാദോ,** ദോസോ, തമാരോപേതുകാമാ ഉപരി പതിട്ഠപേതുകാമാ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. കഥമാരോപേതുകാമാതി ആഹ **“ഇതി കിരാ”**തിആദി. **തം ജീവം തം സരീര**ന്തി യം വത്ഥു ജീവസഞ്ഞിതം, തദേവ സരീരസഞ്ഞിതം. ഇദഞ്ഹി “രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതീ”തി വുത്തവാദം ഗഹേത്വാ വദന്തി. രൂപഞ്ച അത്താനഞ്ച അദ്വയം ഏകീഭാവം കത്വാ സമനുപസ്സനവസേന, “സത്തോ”തി വാ ബാഹിരകപരികപ്പിതം അത്താനം സന്ധായ വദന്തി. തഥാ ഹി വുത്തം **“ഇധേവ സത്തോ ഭിജ്ജതീ”**തി. **അസ്സാ**തി സമണസ്സ ഗോതമസ്സ. **ഭിജ്ജതീ**തി നിരുദയവിനാസവസേന വിനസ്സതി. **തേന** ജീവിതസരീരാനം അനഞ്ഞത്താനുജാനനതോ, സരീരസ്സ ച ഭേദദസ്സനതോ. ന ഹേത്ഥ യഥാ ദിട്ഠഭേദവതാ സരീരതോ അനഞ്ഞത്താ അദിട്ഠോപി ജീവസ്സ ഭേദോ വുത്തോ, ഏവം അദിട്ഠഭേദവതാ ജീവതോ അനഞ്ഞത്താ സരീരസ്സാപി അഭേദോതി സക്കാ വത്തും തസ്സ ഭേദസ്സ പച്ചക്ഖസിദ്ധത്താ, ഭൂതുപാദായരൂപവിനിമുത്തസ്സ ച സരീരസ്സ അഭാവതോതി ഇമിനാ അധിപ്പായേനാഹ **“ഉച്ഛേദവാദോ ഹോതീ”**തി.

അഞ്ഞം ജീവം അഞ്ഞം സരീരന്തി അഞ്ഞദേവ വത്ഥു ജീവസഞ്ഞിതം, അഞ്ഞം സരീരസഞ്ഞിതം. ഇദഞ്ഹി “രൂപവന്തം അത്താനം സമനുപസ്സതീ”തിആദിനയപ്പവത്തവാദം ഗഹേത്വാ വദന്തി. രൂപഭേദസ്സേവ ദിട്ഠത്താ , അത്തനി ച തദഭാവതോ “അത്താ നിച്ചോ”തി അയമത്ഥോ ആപന്നോ വാതി ഇമിനാ അധിപ്പായേനാഹ **“സത്തോ സസ്സതോ ആപജ്ജതീ”**തി.

ന-ഠന്‍-ന-വ്വം. തയിദം നേസം വഞ്ഝാപുത്തസ്സ ദീഘരസ്സതാദിപരികപ്പനസദിസം, തസ്മായം പഞ്ഹോ ഠപനീയോ. ന ഹേസ അത്ഥനിസ്സിതോ, ന ധമ്മനിസ്സിതോ, നാദിബ്രഹ്മചരിയകോ, ന നിബ്ബിദാദിഅത്ഥായ സംവത്തതി. **പോട്ഠപാദസുത്ത**ഞ്ചേത്ഥ നിദസ്സനം. തം തത്ഥ രാജനിമീലനം കത്വാ “തേന ഹാവുസോസുണാഥാ”തിആദിനാ സത്ഥാ നേസം ഉപരി ധമ്മദേസനമാരഭീതി ആഹ **“അഥ ഭഗവാ”**തിആദി. സസ്സതുച്ഛേദദിട്ഠിയോ **ദ്വേ അന്താ.** അരിയമഗ്ഗോ **മജ്ഝിമാ പടിപദാ. തസ്സായേവ പടിപദായാ**തി മിച്ഛാപടിപദായ ഏവ.

സദ്ധാപബ്ബജിതസ്സാതി സദ്ധായ പബ്ബജിതസ്സ “ഏവമഹം ഇതോ വട്ടദുക്ഖതോ നിസ്സരിസ്സാമീ”തി പബ്ബജ്ജമുപഗതസ്സ, തദനുരൂപഞ്ച സീലം പൂരേത്വാ പഠമജ്ഝാനേന സമാഹിതചിത്തസ്സ. **ഏത**ന്തി കിലേസവട്ടപരിവുദ്ധിദീപനം “തം ജീവം തം സരീര”ന്തിആദികം ദിട്ഠിസംകിലേസനിസ്സിതവചനം. **നിബ്ബിചികിച്ഛോ ന ഹോതീ**തി ധമ്മേസു തിണ്ണവിചികിച്ഛോ ന ഹോതി, തത്ഥ തത്ഥ ആസപ്പനപരിസപ്പനവസേന പവത്തതീതി അത്ഥോ.

ഏതമേവം ജാനാമീതി യേന സോ ഭിക്ഖു പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി, ഏതം സസമ്പയുത്തം ധമ്മം “മഹഗ്ഗതചിത്ത”ന്തി ഏവം ജാനാമി.

തഥാ ഹി വുത്തം ‘‘മഹഗ്ഗതചിത്തമേതന്തി സഞ്ഞം ഠപേസി’’ന്തി. **നോ ച ഏവം വദാമീ**തി യഥാ ദിട്ഠിഗതികാ തം ധമ്മജാതം സനിസ്സയം അഭേദതോ ഗണ്ഹന്താ ‘‘തം ജീവം തം സരീര’’ന്തി, തദുഭയം വാ ഭേദതോ ഗണ്ഹന്താ ‘‘അഞ്ഞം ജീവം അഞ്ഞ സരീര’’ന്തി അത്തനോ മിച്ഛാഗാഹം പവേദേന്തി, ഏവമഹം ന വദാമി തസ്സ ധമ്മസ്സ സുപരിഞ്ഞാതത്താ. തേനാഹ **‘‘അഥ ഖോ’’**തിആദി. ബാഹിരകാ യേഭുയ്യേന കസിണജ്ഝാനാനി ഏവ നിബ്ബത്തേന്തീതി വുത്തം **‘‘കസിണപരികമ്മം ഭാവേന്തസ്സാ’’**തി. യസ്മാ ഭാവനാനുഭാവേന ഝാനാധിഗമോ, ഭാവനാ ച പഥവീകസിണാദിസഞ്ജാനനമുഖേന ഹോതീതി കത്വാ സഞ്ഞാസീസേന നിദ്ദിസീയതി, തസ്മാ **‘‘സഞ്ഞാബലേന ഉപ്പന്ന’’**ന്തി ആഹ. തേന വുത്തം ‘‘പഥവീകസിണമേകോ സഞ്ജാനാതീ’’തിആദി. യസ്മാ പന ഭഗവതാ തത്ഥ തത്ഥ വാരേ ‘‘അഥ ച പനാഹം ന വദാമീ’’തി വുത്തം, തസ്മാ ഭഗവതോ വചനമുപദേസം കത്വാ ന വത്തബ്ബം കിരേതം കേവലിനാ ഉത്തമപുരിസേനാതി അധിപ്പായേന **‘‘ന കല്ലം തസ്സേത’’**ന്തി ആഹംസു, ന സയം പടിഭാനേനാതി ദസ്സേതും **‘‘മഞ്ഞമാനാ വദന്തീ’’**തി വുത്തം. സേസം അനന്തരസുത്തേ വുത്തനയത്താ, പാകടത്താ ച സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ പരമസുഖുമഗമ്ഭീരദുരനുബോധത്ഥപരിദീപനായ സുവിമലവിപുലപഞ്ഞാവേയ്യത്തിയജനനായ സാധുവിലാസിനിയാ നാമ ലീനത്ഥപകാസനിയാ ജാലിയസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപകാസനാ.

ജാലിയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. മഹാസീഹനാദസുത്തവണ്ണനാ

അചേലകസ്സപവത്ഥുവണ്ണനാ

൩൮൧. ഏവം ജാലിയസുത്തം സംവണ്ണേത്വാ ഇദാനി മഹാസീഹനാദസുത്തം സംവണ്ണേന്തോ യഥാനുപുബ്ബം സംവണ്ണനോകാസസ്സ പത്തഭാവം വിഭാവേതും, ജാലിയസുത്തസ്സാനന്തരം സങ്ഗീതസ്സ സുത്തസ്സ മഹാസീഹനാദസുത്തഭാവം വാ പകാസേതും **"ഏവം മേ സുതം…പേ॰… ഉരുഞ്ഞായം വിഹരതീതി മഹാസീഹനാദസുത്ത"**ന്തി ആഹ. **ഏതദേവ നാമ**ന്തി യസ്മിം രട്ഠേ തം നഗരം, തസ്സ രട്ഠസ്സപി യസ്മിം നഗരേ ഭഗവാ വിഹാസി, തസ്സ നഗരസ്സപി "ഉരുഞ്ഞാ"ത്വേവ നാമം, തസ്മാ **ഉരുഞ്ഞായ**ന്തി ഉരുഞ്ഞാനാമജനപദേ ഉരുഞ്ഞാനാമനഗരേതി ആവുത്തിആദിനയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇമിനാ ഇമമത്ഥം ദസ്സേതി - ന സബ്ബത്ഥ നിയതപുല്ലിങ്ഗപുഥുവചനാവ ജനപദവാചീ സദ്ദാ, കത്ഥചി അനിയതപുല്ലിങ്ഗപുഥുവചനാപി യഥാ "ആളവിയം വിഹരതീ"തി (പാചി॰ ൮൪, ൮൫) കേചി ജനപദമേവത്ഥം വദന്തി, തം അപനേതും **"ഭഗവാ ഹീ"**തിആദി വുത്തം. **രമണീയോ**തി മനോഹരഭൂമിഭാഗതായ, ഛായൂദകസമ്പത്തിയാ, ജനവിവിത്തതായ ച മനോരമോ. മിഗാനം അഭയം ദേതി ഏത്ഥാതി **മിഗദായോ.** തേനാഹ **"സോ"**തിആദി. **ചേലം** വത്ഥം, തം നത്ഥി അസ്സാതി **അചേലോ**തി വുത്തം **"നഗ്ഗപരിബ്ബാജകോ"**തി. **നാമ**ന്തി ഗോത്തനാമം. തപനം സന്തപനം കായസ്സ ഖേദനം **തപോ,** സോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി **തപസ്സീ.** യസ്മാ തഥാഭൂതോ തപം നിസ്സിതോ, തപോ ച തം നിസ്സിതോ ഹോതി, തസ്മാ **"തപനിസ്സിതക"**ന്തി ആഹ. **മുത്താചാരാദീ**തി ഏത്ഥ **ആദി**സദ്ദേന പരതോ **പാളിയ** (ദീ॰ നി॰ ൧.൩൯൭) മാഗതാ ഹത്ഥാപലേഖനാദയോ സങ്ഗഹിതാ. ലൂഖം ഫരുസം സാധുസമ്മതാചാരവിരഹതോ അപസാദനീയം ആജീവതി വത്തതീതി **ലൂഖാജീവീ**തി അട്ഠകഥാമുത്തകനയോ. **ഉപ്പണ്ഡേതീ**തി ഉഹസനവസേന പരിഭാസതി. **ഉപവദതീ**തി അവഞ്ഞാപുബ്ബകം അപവദതി. തേന വുത്തം **"ഹീളേതി വമ്ഭേതീ"**തി. "ഹേതുമ്ഹി ഞാണം ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ"തിആദീസു വിയ **ധമ്മ**സദ്ദോ ഹേതുപരിയായോതി ആഹ **"കാരണസ്സ അനുകാരണ"**ന്തി. തഥാവുത്തസദ്ദത്ഥോയേവേത്ഥ കാരണസദ്ദസ്സ ഹേതുഭാവതോ. അത്ഥവസാ പയുത്തോ ഹി സദ്ദപയോഗോ. സോയേവ ച സദ്ദത്ഥോ പരേഹി വുച്ചമാനോ അനുകാരണം തദനുരൂപം തസ്സദിസം വാ തതോ പച്ഛാ വാ വുത്തകാരണഭാവതോ. **പരേഹീ**തി യേസം തുമ്ഹേഹി ഇദം വുത്തം, തേഹി പരേഹി. **വുത്തകാരണേനാ**തി യഥാ തേഹി വുത്തം, തഥാ ചേ തുമ്ഹേഹി ന വുത്തം, ഏവം സതി തേഹി വുത്തകാരണേന സകാരണോ ഹുത്വാ തുമ്ഹാകം വാദോ വാ തതോ പരം തസ്സ അനുവാദോ വാ കോചി അപ്പമത്തകോപി വിഞ്ഞൂഹി ഗരഹിതബ്ബം കാരണം ഠാനം നാഗച്ഛേയ്യ, കിമേവം നാഗച്ഛതീതി യോജനാ. **"ഇദം വുത്തം ഹോതീ"**തിആദിനാ തദേവത്ഥം സങ്ഖേപതോ ദസ്സേതി.

൩൮൨. ഇദാനി യം വിഭജ്ജവാദം സന്ധായ ഭഗവതാ "ന മേതേ വുത്തവാദിനോ"തി സങ്ഖേപേന വത്വാ തം വിഭജിത്വാ ദസ്സേതും "ഇധാഹം കസ്സപാ"തിആദി വുത്തം, തം വിഭാഗേന ദസ്സേന്തോ **"ഇധേകച്ചോ"**തിആദിമാഹ. ഭഗവാ ഹി നിരത്ഥകം അനുപസമസംവത്തനികം കായകിലമഥം "അത്തകിലമഥാനുയോഗോ ദുക്ഖോ അനരിയോ അനത്ഥസംഹിതോ"തിആദിനാ

(സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧; മഹാവ॰ ൧൩൩). ഗരഹതി, സാത്ഥകം പന ഉപസമസംവത്തനികം കായകിലമഥം "ആരഞ്ഞികോ ഹോതി, പംസുകൂലികോ ഹോതീ"തിആദിനാ (അ॰ നി॰ ൫.൧൮൧, ൧൮൨; പരി॰ ൩൨൫) വണ്ണേതി. **അപ്പപുഞ്ഞതായാ**തി അപുഞ്ഞതായ. അപ്പസദ്ദോ ചേത്ഥ "ദത്തിഛദനസ്സ പരിയായം അപ്പഹരിതേ ഠിതേന അധിട്ഠാതബ്ബ"ന്തിആദീസു (പാചി॰ ൧൩൫) വിയ അഭാവത്ഥോ. മിച്ഛാദിട്ഠിഭാവതോ കമ്മഫലം പടിക്ഖിപന്തേന "നത്ഥി ദിന്ന"ന്തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൭൧; മ॰ നി॰ ൧.൪൪൫; ൨.൯൪, ൨൨൫; ൩.൯൧, ൧൧൬, ൧൩൬; സം॰ നി॰ ൩.൨൧൦; അ॰ നി॰ ൩.൧൧൮; ൧൦.൧൭൬; ധ॰ സ॰ ൧൨൨൧; വിഭ॰ ൯൩൭) മിച്ഛാദിട്ഠിം പുരക്ഖത്വാ ജീവിതവുത്തിഹേതു തഥാ തഥാ ദുച്ചരിതപൂരണം സന്ധായ **"തീണി ദുച്ചരിതാനി പൂരേത്വാ"**തി വുത്തം.

ഭിയ്യോസോമത്തായാതി മത്തതോ അതിരേകം. **"ഭിയ്യോസോ"**തി ഹി ഇദം ഭിയ്യോസദ്ദേന സമാനത്ഥം നേപാതികം. **അനേസനവസേനാ**തി കോഹഞ്ഞേ ഠത്വാ അസന്തഗുണസമ്ഭാവനിച്ഛായ യഥാ തഥാ തപം കത്വാ അനേസിതബ്ബമേസനാവസേന മിച്ഛാജീവേനാതി അത്ഥോ. യഥാവുത്തനയേന ജീവിതവുത്തിഹേതു **തീണി ദുച്ചരിതാനി പൂരേത്വാ. ഇമേ ദ്വേ**തി "അപ്പപുഞ്ഞോ, പുഞ്ഞവാ"തി ച വുത്തേ ദുച്ചരിതകാരിനോ ദ്വേ പുഗ്ഗലേ.

ദുതിയനയേ **ഇമേ ദ്വേ**തി "അപ്പപുഞ്ഞോ, പുഞ്ഞവാ"തി ച വുത്തേ സുചരിതകാരിനോ ദ്വേ പുഗ്ഗലേ.

പഠമദുതിയനയേസു വുത്തനയേനേവ തതിയചതുത്ഥനയേസുപി യഥാക്കമം അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. പഠമതതിയനയേസു ചേത്ഥ അഹേതുകഅകിരിയവാദിനോ. ദുതിയചതുത്ഥനയേസു പന കമ്മകിരിയവാദിനോതി ദട്ഠബ്ബം. **അപ്പദുക്ഖവിഹാരീ**തി അപ്പകം ദുക്ഖേന വിഹാരീ. **ബാഹിരകാചാരയുത്തോ**തി സാസനാചാരതോ ബാഹിരകേന തിത്ഥിയാചാരേന യുത്തോ. **അത്താനം സുഖേത്വാ**തി അധമ്മികേന അനേസനായ ലദ്ധപച്ചയനിമിത്തേന സുഖേന അത്താനം സുഖേത്വാ സുഖം കത്വാ, **"സുഖേ ഠപേത്വാ"**തി അധുനാ പാഠോ.

"ന ദാനി മയാ സദിസോ അത്ഥീ"തിആദിനാ തണ്ഹാമാനദിട്ഠിസങ്ഖാതാനം തിസ്സന്നം മഞ്ഞനാനം വസേന ദുച്ചരിതപൂരണമാഹ. ലാഭസക്കാരം വാ ഉപ്പാദേന്തോ തീണി ദുച്ചരിതാനി പൂരേത്വാതി സമ്ബന്ധോ. **മിച്ഛാദിട്ഠിവസേനാ**തി "നത്ഥി കാമേസു ദോസോ"തി ഏവം പവത്തമിച്ഛാദിട്ഠിവസേന. **പരിബ്ബാജികായാ**തി ബാഹിരപബ്ബജ്ജമുപഗതായ താപസദാരികായ, ഛന്നപരിബ്ബാജികായ ച. "അപരോ"തി ഏത്ഥാപി ഹി "താപസോ വാ ഛന്നപരിബ്ബാജകോ വാ"തി അധികാരോ. **ദഹരായാ**തി തരുണായ. **മുദുകായാ**തി സുഖുമാലായ. **ലോമസായാ**തി തനുതമ്ബലോമതായ അപ്പലോമവതിയാ. ലോമം ഏതിസ്സാ അത്ഥീതി **ലോമസാ.** ലിങ്ഗത്തയേപി ഹി സ-പച്ചയേന പദസിദ്ധിമിച്ഛന്തി സദ്ദവിദൂ. **കാമേസൂ**തി വത്ഥുകാമേസു. **പാതബ്ബത**ന്തി പരിഭുഞ്ജിതബ്ബം. പരിഭോഗത്ഥോ ഹേത്ഥ **പാ**-സദ്ദോ, തബ്ബസദ്ദോ ച ഭാവസാധനോ. താ-സദ്ദോ പന സകത്ഥേ യഥാ "ദേവതാ"തി, **പാതബ്ബത**ന്തി വാ പരിഭുഞ്ജനകതം, കത്തുസാധനോ ചേത്ഥ തബ്ബസദ്ദോ യഥാ ഉപരിപണ്ണാസകേ **പഞ്ചത്തയസുത്തേ** "യേ ഹി കേചി ഭിക്ഖവേ സമണാ വാ ബ്രാഹ്മണാ വാ ദിട്ഠസുതമുതവിഞ്ഞാതബ്ബസങ്ഖാരമത്തേന ഏതസ്സ ആയതനസ്സ

ഉപസമ്പദം പഞ്ഞപേന്തീ’’തി (മ॰ നി॰ ൩.൨൪) തഥാ ഹി **തദട്ഠകഥായം** വുത്തം ‘‘വിജാനാതീതി **വിഞ്ഞാതബ്ബം,** ദിട്ഠസുതമുതവിഞ്ഞാതമത്തേന പഞ്ചദ്വാരികസഞ്ഞാപവത്തിമത്തേനാതി അയഞ്ഹി ഏത്ഥ അത്ഥോ’’തി, (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൨൪) **തട്ടീകായഞ്ച** ‘‘യഥാ നിയ്യന്തീതി നിയ്യാനികാതി ബഹുലം വചനതോ കത്തുസാധനോ നിയ്യാനികസദ്ദോ, ഏവം ഇധ വിഞ്ഞാതബ്ബസദ്ദോതി ആഹ ‘വിജാനാതീതി വിഞ്ഞാതബ്ബ’ന്തി,’’ താ-സദ്ദോ പന ഭാവേ. അസ്സാദിയമാനപക്ഖേ ഠിതോ കിലേസകാമോപി വത്ഥുകാമപരിയാപന്നോയേവ, തസ്മാ തേസു യഥാരുചി പരിഭുഞ്ജന്തോതി അത്ഥോ.

ഇദന്തി നയചതുക്കവസേന വുത്തം അത്ഥപ്പഭേദവിഭജനം. **‘‘തിത്ഥിയവസേന ആഗതം** അട്ഠകഥായം തഥാ വിഭത്തത്താ’’തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൩൧൯) ആചരിയേന വുത്തം, തഥായേവ പന പാളിയമ്പി വിഭത്തന്തി വേദിതബ്ബം. **സാസനേപീ**തി ഇമസ്മിം സാസനേപി.

കഥം ലബ്ഭതീതി ആഹ **‘‘ഏകച്ചോ ഹീ’’**തിആദി. യസ്മാ ന ലഭതി, തസ്മാ അനേസനം കത്വാതിആദിനാ യോജേതബ്ബം. **അരഹത്തം വാ** അത്തനി അസന്തം ‘‘അത്ഥി മേ’’തി യഥാരുതം **പടിജാനിത്വാ.** സാമന്തജപ്പനപച്ചയപടിസേവനഇരിയാപഥസന്നിസ്സിതസങ്ഖാതാനി **തീണി വാ കുഹനവത്ഥൂനി പടിസേവിത്വാ.**

താദിസോവാതി ധുതങ്ഗ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൨; ഥേരഗാ॰ അട്ഠ॰ ൨.൮൪൪ ആദയോ) സമാദാനവസേന ലൂഖാജീവീ ഏവ. **അനേസനവസേനാ**തി നിദസ്സനമത്തം. ‘‘അരഹത്തപടിജാനനേനാ’’തിആദിപി ഹി വത്തബ്ബം.

ദുല്ലഭസുഖോ ഭവിസ്സാമി ദുഗ്ഗതീസു ഉപപത്തിയാതി അധിപ്പായോ. **അസക്കോന്തോ**തി ഏത്ഥ അന്തസദ്ദോ ഭാവലക്ഖണേ, അസക്കുണമാനേ സതീതി അത്ഥോ.

൧൮൪. **അസുകട്ഠാനതോ**തി അസുകഭവതോ. **ആഗതാ**തി ഉപപത്തിവസേന ഇധാഗതാ. **ഇദാനി ഗന്തബ്ബട്ഠാനഞ്ചാ**തി ഉപപത്തിവസേനേവ ആയതിം ഗമിതബ്ബഭവഞ്ച. **തതോ**തി അതീതഭവതോ. **പുന ഉപപത്തി**ന്തി ആയതിം അനന്തരഭവേ പുന ഉപപത്തിം, തതോ അനന്തരഭവേപി പുന ഉപപത്തിന്തി പുനപ്പുനം നിബ്ബത്തിം. **കേന കാരണേന ഗരഹിസ്സാമീ**തി ഏത്ഥ യഥാഭൂതമജാനന്തോ ഇച്ഛാദോസവസേന യം കിഞ്ചി ഗരഹേയ്യ, ന തഥാ ചാഹം, അഹം പന യഥാഭൂതം ജാനന്തോ സബ്ബമേതം കേന കാരണേന ഗരഹിസ്സാമി, സബ്ബസ്സപേതസ്സ തപസ്സ ഗരഹായ കാരണം നത്ഥീതി ഇമമധിപ്പായം ദസ്സേന്തോ **‘‘ഗരഹിതബ്ബമേവാ’’**തിആദിമാഹ. **ഭണ്ഡിക**ന്തി പുടഭണ്ഡികം. ഉപമാപക്ഖേ പരിസുദ്ധതായ ധോതം, തഥാ അധോതഞ്ച, ഉപമേയ്യപക്ഖേ പന പസംസിതബ്ബഗുണതായ ധോതം പരിസുദ്ധം, തഥാ അധോതഞ്ചാതി അത്ഥോ. **തമത്ഥ**ന്തി ഗരഹിതബ്ബസ്സ ചേവ ഗരഹണം, പസംസിതബ്ബസ്സ ച പസംസനം.

൧൮൫. ദിട്ഠധമ്മികസ്സ, സമ്പരായികസ്സ ച അത്ഥസ്സ സാധനവസേന പവത്തിയാ ഗരുകത്താ **ന കോചി ന സാധൂതി വദതി**. **പഞ്ചവിധം വേര**ന്തി പാണാതിപാതാദിപഞ്ചവിധവേരം. തഞ്ഹി പഞ്ചവിധസ്സ സീലസ്സ പടിപക്ഖഭാവതോ, സത്താനം വേരഹേതുതായ ച **‘‘വേര’’**ന്തി വുച്ചതി, തതോ

ഏവ ച തം **ന കോചി "സാധൂ"തി വദതി** തഥാ ദിട്ഠധമ്മികാദിഅത്ഥാനമസാധനതോ, സത്താനം സാധുഭാവസ്സ ദൂസനതോ ച. **ന നിരുന്ധിതബ്ബ**ന്തി രൂപഗ്ഗഹണേ ന നിവാരേതബ്ബം. ദസ്സനീയദസ്സനത്ഥോ ഹി ചക്ഖുപടിലാഭോതി തേസമധിപ്പായോ. അയമേവ നയോ സോതാദീസുപി. യദഗ്ഗേന തേസം പഞ്ചദ്വാരേ അസംവരോ സാധു, തദഗ്ഗേന തത്ഥ സംവരോ ന സാധൂതി അധിപ്പായോ ഹോതീതി ആഹ **"പുന…പേ॰… അസംവര"**ന്തി.

അയമേത്ഥ അട്ഠകഥാതോ അപരോ നയോ - **യം തേ ഏകച്ചം വദന്തി "സാധൂ"തി** തേ "ഏകേ സമണബ്രാഹ്മണാ"തി വുത്താ തിത്ഥിയാ യം അത്തകിലമഥാനുയോഗാദിം "സാധൂ"തി വദന്തി, തം മയം ന "സാധൂ"തി വദാമ. **യം തേ…പേ॰… "ന സാധൂ"തി** യം പന തേ അനവജ്ജപച്ചയപരിഭോഗം, സുനിവത്ഥസുപാരുതാദിസമ്മാപടിപത്തിഞ്ച "ന സാധൂ"തി വദന്തി, തം മയം "സാധൂ"തി വദാമാതി.

ഇതി യം പരവാദമൂലകം ചതുക്കം ദസ്സിതം, തദേവ പുന സകവാദമൂലകം ചതുക്കം കത്വാ ദസ്സിതന്തി വിഞ്ഞാപേതും **"ഏവ"**ന്തിആദി വുത്തം. യഞ്ഹി കിഞ്ചി കേനചി സമാനം, തേനപി തം സമാനമേവ. യഞ്ച കിഞ്ചി കേനചി അസമാനം, തേനപി തം അസമാനമേവാതി ആഹ **"സമാനാസമാനത"**ന്തി. ഏത്ഥ ച **സമാനത**ന്തി സമാനതാമത്തം. അനവസേസതോ ഹി പഹാതബ്ബധമ്മാനം പഹാനം, ഉപസമ്പാദേതബ്ബധമ്മാനം ഉപസമ്പാദനഞ്ച സകവാദേവ ദിസ്സതി, ന പരവാദേ. തേന വുത്തം "ത്യാഹം ഉപസങ്കമിത്വാ ഏവം വദാമീ"തിആദി. സകവാദപരവാദാനുരൂപം വുത്തനയേന **പഞ്ചസീലാദിവസേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.**

സമനുയുഞ്ജാപനകഥാവണ്ണനാ

൩൮൨. അന്തമിതി ആണത്തിയം പഞ്ചമീഅത്തനോപദം. **ലദ്ധിം പുച്ഛന്തോതി** "കിം സമണോ ഗോതമോ സംകിലേസധമ്മേ അനവസേസം പഹായ വത്തതി, ഉദാഹു പരേ ഗണാചരിയാ, ഏത്ഥ താവ അത്തനോ ലദ്ധിം വദേഹീ"തി ഏവം പടിഞ്ഞാതം സിദ്ധന്തം പുച്ഛന്തോ. **കാരണം പുച്ഛന്തോതി** "സമണോവ ഗോതമോ സംകിലേസധമ്മേ അനവസേസം പഹായ വത്തതീ"തി വുത്തേ "കാരണേനപി ഏതമത്ഥം ഗാഹയാ"തി ഏവം ഹേതും പുച്ഛന്തോ. **ഉഭയം പുച്ഛന്തോതി** "ഇദം നാമേത്ഥ കാരണ"ന്തി കാരണം വത്വാ പടിഞ്ഞാതേ അത്ഥേ സാധിയമാനേ അന്വയതോ, ബ്യതിരേകതോ ച കാരണം സമത്ഥേതും സദിസാസദിസപ്പഭേദം ഉപമോദാഹരണദ്വയം പുച്ഛന്തോ. അപിച ഹേതുപമോദാഹരണവസേന തിലക്ഖണസമ്പത്തിയാ യഥാപടിഞ്ഞാതേ അത്ഥേ സാധിതേ സമ്മദേവ അനു പച്ഛാ ഭാസന്തോ നിഗമേന്തോപി **സമനുഭാസതി നാമാ**തി വേദിതബ്ബം. **"ഉപസംഹരിത്വാ"**തി പാഠസേസോ. **"കിം തേ"**തിആദി ഉപസംഹരണാകാരദസ്സനം. **ദുതിയപദേപീ**തി "സങ്ഘേന വാ സങ്ഘ"ന്തി പദേപി. വചനസേസം, ഉപസംഹരണാകാരഞ്ച സന്ധായ **"ഏസേവ നയോ"**തി വുത്തം.

തമത്ഥന്തി തം പഹാതബ്ബധമ്മാനം അനവസേസം പഹായ വത്തനസങ്ഖാതം, സമാദാതബ്ബധമ്മാനം അനവസേസം സമാദായ വത്തനസങ്ഖാതഞ്ച അത്ഥം. **യോജേത്വാ**തി അകുസലാദിപദേഹി യോജേത്വാ. അകോസല്ലസമ്ഭൂതാദിഅത്ഥേന **അകുസലാ ചേവ** തതോയേവ **അകുസലാതി ച സങ്ഖാതാ, സങ്ഖാത**സദ്ദോ ചേത്ഥ ഞാതത്ഥോ, കോട്ഠാസത്ഥോ ച യുജ്ജതീതി

ആഹ **“ഞാതാ, കോട്ഠാസം വാ കത്വാ ഠപിതാ”**തി, പുരിമേന ചേത്ഥ പദേന ഏകന്താകുസലേ വദതി, പച്ഛിമേന തം സഹഗതേ, തപ്പടിപക്ഖിയേ ച. ഏവഞ്ഹി കോട്ഠാസകരണേന ഠപനം ഉപപന്നം ഹോതി. അകുസലപക്ഖികഭാവേന ഹി വവത്ഥാപനം കോട്ഠാസകരണം. **അവജ്ജ**സദ്ദോ ദോസത്ഥോ ഗാരയ്ഹപരിയായത്താ, അ-സദ്ദസ്സ ച തബ്ഭാവവുത്തിതോതി ആഹ **“സദോസാ”**തി. **അരിയാ** നാമ നിദ്ദോസാ. ഇമേ പന അകുസലാ കഥഞ്ചിപി നിദ്ദോസാ ന ഹോന്തീതി **നിദ്ദോസട്ഠേന അരിയാ ഭവിതും നാലം അസമത്ഥാ.**

൩൭൭-൩൭൮. **“യ”**ന്തി ഏതം കാരണേ പച്ചത്തവചനന്തി ദസ്സേതി **“യേനാ”**തി ഇമിനാ. **യം വാ പനാ**തി അസമ്ഭാവനാവചനമേതം, യം വാ പന കിഞ്ചീതി അത്ഥോ. **പഹായ വത്തന്തീ**തി ച അത്ഥവസാ പുഥുവചനവിപരിണാമോതി വുത്തം **“യം വാ തം വാ അപ്പമത്തകം പഹായ വത്തന്തീ”**തി. **ഗണാചരിയാ** ചേത്ഥ പൂരണമക്ഖലിആദയോ. സത്ഥുപഭവത്താ സങ്ഘസ്സ സങ്ഘസമ്പത്തിയാപി സത്ഥുസമ്പത്തി വിഭാവീയതീതി ആഹ **“സങ്ഘ...പേ... സിദ്ധിതോ”**തി, സാ പന പസംസാ പസാദഹേതുകാതി പസാദമുഖേന തം ദസ്സേതും **“പസീദമാനാപീ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ സമ്പിണ്ഡനത്ഥേന **പി**-സദ്ദേന അപ്പസീദമാനാപി ഏവമേവ ന പസീദന്തീതി സമ്പിണ്ഡേതി. യഥാ ഹി അന്വയതോ സത്ഥുസമ്പത്തിയാ സാവകേസു, സാവകസമ്പത്തിയാ ച സത്ഥരി പസാദോ സമുച്ചീയതി, ഏവം ബ്യതിരേകതോ സത്ഥുവിപത്തിയാ സാവകേസു, സാവകവിപത്തിയാ ച സത്ഥരിഅപ്പസാദോതി ദട്ഠബ്ബം. **“തഥാ ഹീ”**തിആദി തബ്ബിവരണം. **സരീരസമ്പത്തി**ന്തി രൂപസമ്പത്തിം, രൂപകായപാരിപൂരിന്തി അത്ഥോ. രൂപപ്പമാണേ സത്തേ സന്ധായ ഇദം വുത്തം, **“ധമ്മദേസനം വാ സുത്വാ”**തി ഇദന്തു ഘോസപ്പമാണേ, ധമ്മപ്പമാണേ ച, **“ഭിക്ഖൂനം പനാചാരഗോചര”**ന്തിആദിം പന ധമ്മപ്പമാണേ, ലൂഖപ്പമാണേ ച. ആചാരഗോചരാദീഹി ധമ്മോ, സമ്മാപടിപത്തിയാ ലൂഖോ ച ഹോതി . തസ്മാ ‘‘ഭവന്തി വത്താരോ’’തി പഠമപദേ രൂപപ്പമാണാ, ഘോസപ്പമാണാ, ധമ്മപ്പമാണാ ച, ദുതിയപദേ ധമ്മപ്പമാണാവ യോജേതബ്ബാ. **കീവരൂപോ**തി കിത്തകജാതികോ. യാ സങ്ഘസ്സ പസംസാതി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധോ, അയമേവ വാ പാഠോ.

തത്ഥ യാ ബുദ്ധാനം, ബുദ്ധസാവകാനമേവ ച പാസംസതാ, അഞ്ഞേസഞ്ച തദഭാവോ ജോതിതോ, തം വിരതിപ്പഹാനസംവരുദ്ദേസവസേന നീഹരിത്വാ ദസ്സേന്തോ **“അയമധിപ്പായോ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ സേതുഘാതവിരതിയാ അരിയമഗ്ഗസമ്പയുത്തത്താ **“സബ്ബേന സബ്ബം നത്ഥീ”**തി വുത്തം. അട്ഠസമാപത്തിവസേന വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനമത്തം, വിപസ്സനാമത്തവസേന തദങ്ഗപ്പഹാനമത്തന്തി യഥാലാഭം യോജേതബ്ബം. **വിപസ്സനാമത്തവസേനാ**തി ച ‘‘അനിച്ച’’ന്തി വാ ‘‘ദുക്ഖ’’ന്തി വാ വിവിധം ദസ്സനമത്തവസേന, ന പന നാമരൂപവവത്ഥാനപച്ചയപരിഗ്ഗണ്ഹനപുബ്ബകം ലക്ഖണത്തയം ആരോപേത്വാ സങ്ഖാരാനം സമ്മസനവസേന. നാമരൂപപരിച്ഛേദോ, ഹി അനത്താനുപസ്സനാ ച ബാഹിരകാനം നത്ഥി. **ഇതരാനി** സമുച്ഛേദപടിപ്പസ്സദ്ധിനിസ്സരണപ്പഹാനാനി **തീണി സബ്ബേന സബ്ബം നത്ഥി** മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനത്താ. ലോകിയപഞ്ചസീലതോ അഞ്ഞോ സബ്ബോപി **സീലസംവരോ,** ‘‘ഖമോ ഹോതി സീതസ്സ ഉണ്ഹസ്സാ’’തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൪; ൩.൧൬൭; അ॰ നി॰ ൪.൧൧൪) വുത്തോ സുപരിസുദ്ധോ **ഖന്തിസംവരോ,** ‘‘പഞ്ഞായേതേ പിധിയ്യരേ’’തിആദിനാ (സു॰ നി॰

൧൯൮; ചൂളനി॰ ൱൦) വുത്തോ കിലേസാനം സമുച്ഛേദകോ മഗ്ഗഞാണസങ്ഖാതോ **ഞാണസംവരോ,** മനച്ഛട്ഠാനം ഇന്ദ്രിയാനം പിദഹനവസേന പവത്തോ സുപരിസുദ്ധോ **ഇന്ദ്രിയസംവരോ,** ''അനുപ്പന്നാനം പാപകാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം അനുപ്പാദായാ''തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൨.൪൦൨; മ॰ നി॰ ൧.൧൩൫; സം॰ നി॰ ൫.൨൨; വിഭ॰ ൨൦൫) വുത്തോ സമ്മപ്പധാനസങ്ഖാതോ **വീരിയസംവരോതി** ഇമം സംവരപഞ്ചകം സന്ധായ **"സേസം സബ്ബേന സബ്ബം നത്ഥീ"**തി വുത്തം.

"പഞ്ച ഖോ പനിമേ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസാ"തിആദിനാ യഥാവുത്തസീലസ്സേവ പുന ഗഹണം സാസനേ സീലസ്സ ബഹുഭാവം ദസ്സേത്വാ തദേകദേസേ ഏവ പരേസം അവട്ഠാനദസ്സനത്ഥം. **"ഉപോസഥുദ്ദേസാ"**തി അധുനാ പാഠോ. **പഞ്ഞായതീ**തി പതിട്ഠിതഭാവേന പാകടോ ഹോതി, തസ്മാ മയാ ഹി...പേ॰... നത്ഥീതി യോജേതബ്ബം. **സീഹനാദ**ന്തി സേട്ഠനാദം, അഭീതനാദം കേനചി അപ്പടിവത്തിയവാദം. യം പന വദന്തി -

''ഉത്തരസ്മിം പദേ ബ്യഗ്ഘ-പുങ്ഗവോസഭകുഞ്ജര;
സീഹസദ്ദൂലനാഗാദ്യാ, പുമേ സേട്ഠത്ഥഗോചരാ''തി.

തം യേഭുയ്യവസേനാതി ദട്ഠബ്ബം.

അരിയഅട്ഠങ്ഗികമഗ്ഗവണ്ണനാ

൩൮൧. ''അയം പന യഥാവുത്തോ മമ വാദോ അവിപരീതോവ, തസ്സേവം അവിപരീതഭാവോ ഇമം മഗ്ഗം പടിപജ്ജിത്വാ അപരപ്പച്ചയതോ ജാനിതബ്ബോ''തി ഏവം **അവിപരീതഭാവാവബോധനത്ഥം.** പാളിയം **"അത്ഥി കസ്സപാ"**തിആദീസു അയം യോജനാ - യം മഗ്ഗം പടിപന്നോ സാമംയേവ അത്തപച്ചക്ഖതോ ഏവം ഞസ്സതി ദക്ഖതി ''സമണോ ഗോതമോ വദന്തോ യുത്തപത്തകാലേ തഥഭാവതോ ഭൂതം, ഏകംസേന ഹിതാവഹഭാവതോ അത്ഥം, ധമ്മതോ അനപേതത്താ ധമ്മം, വിനയയോഗതോ, പരേസഞ്ച വിനയനതോ വിനയം വദതീ''തി, സോ മയാ സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ പവേദിതോ സകലവട്ടദുക്ഖനിസ്സരണഭൂതോ അത്ഥി കസ്സപ മഗ്ഗോ, തസ്സ ച അധിഗമൂപായഭൂതാ പുബ്ബഭാഗപടിപദാതി, തേന ''സമണോ ഗോതമോ ഇമേ ധമ്മേ അനവസേസം പഹായ വത്തതീ''തിആദി നയപ്പവത്തോ വാദോ കേനചി അസമ്പകമ്പിതോ യഥാഭൂത സീഹനാദോതി ദസ്സേതി. **ദക്ഖതീ**തി ചേത്ഥ സ്സതി-സദ്ദേന പദസിദ്ധി ''യത്ര ഹി നാമ സാവകോ ഏവരൂപം ഞസ്സതി വാ ദക്ഖതി വാ സക്ഖിം കരിസ്സതീ''തിആദീസു വിയ.

''ഏവമേതം യഥാഭൂതം സമ്മപ്പഞ്ഞായ പസ്സതീ''തിആദി സുത്തപദേസു (അ॰ നി॰ ൩.൧൩൪) വിയ ച **മഗ്ഗഞ്ച പടിപദഞ്ച ഏകതോ കത്വാ ദസ്സേന്തോ. "അയമേവാ"**തി സാവധാരണവചനം മഗ്ഗസ്സ പുഥുഭാവപടിക്ഖേപത്ഥം, സബ്ബഅരിയസാധാരണഭാവദസ്സനത്ഥം, സാസനേ പാകടഭാവദസ്സനത്ഥഞ്ച. തേനാഹ ''ഏകായനോ അയം ഭിക്ഖവേ മഗ്ഗോ സത്താനം വിസുദ്ധിയാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൩; മ॰ നി॰ ൧.൧൦൬; സം॰ നി॰ ൫.൩൬൭, ൩൮൪).

''ഏസേവ മഗ്ഗോ നത്ഥഞ്ഞോ, ദസ്സനസ്സ വിസുദ്ധിയാ''തി, (ധ॰ പ॰ ൨൭൪) -

''ഏകായനം ജാതിഖയന്തദസ്സീ,

മഗ്ഗം പജാനാതി ഹിതാനുകമ്പീ;
ഏതേന മഗ്ഗേന അതരിം സു പുബ്ബേ,
തരിസ്സന്തി യേ ച തരന്തി ഓഘ''ന്തി. (സം॰ നി॰ ൫.൩൮൪, ൪൦൯; ചൂളനി॰ ൧൦൭, ൨൧൧; നേത്തി॰ ൧൭൦) ച -

സബ്ബേസു ചേവ സുത്തപദേസേസു, അഭിധമ്മപദേസേസു (വിഭ॰ ൩൫൫) ച ഏകോവായം മഗ്ഗോ പാകടോതി.

തപോപക്കമകഥാവണ്ണനാ

൩൯൪. തപോയേവ ഉപക്കമിതബ്ബതോ, ആരഭിതബ്ബതോ **തപോപക്കമാ**തി ആഹ **"തപാരമ്ഭാ"**തി, ആരമ്ഭനഞ്ചേത്ഥ തപകരണമേവാതി ദസ്സേതി **"തപോകമ്മാനീ"**തി ഇമിനാ. **സമണകമ്മസങ്ഖാതാ**തി സമണേഹി കത്തബ്ബകമ്മസഞ്ഞിതാ. **ബ്രാഹ്മണകമ്മസങ്ഖാതാ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. **നിച്ചോലോ**തി നിസ്സട്ഠചോലോ സബ്ബേന സബ്ബം പടിക്ഖിത്തചോലോ. ചേലം, ചോലോതി ച പരിയായവചനം. കോചി ഛിന്നഭിന്നപടപിലോതികധരോപി ദസന്തയുത്തസ്സ വത്ഥസ്സ അഭാവതോ ''നിച്ചോലോ''തി വത്തബ്ബതം ലഭേയ്യാതി തം നിവത്തേതും **"നഗ്ഗോ"**തി വുത്തം, നഗ്ഗിയവതസമാദാനേന സബ്ബഥാ നഗ്ഗോതി അത്ഥോ. ലോകിയകുലപുത്താചാരവിരഹിതതാവ വിസ്സട്ഠാചാരതാതി ദസ്സേതി **"ഉച്ചാരകമ്മാദീസൂ"**തിആദിനാ. കഥം വിരഹിതോതി ആഹ **"ഠിതകോവാ"**തിആദി, ഇദഞ്ച നിദസ്സനമത്തം വമിത്വാ മുഖവിക്ഖാലനാദിആചാരസ്സപി തേന വിസ്സട്ഠത്താ. **അപലിഖതീ**തി ഉദകേന അധോവനതോ അപലിഹതി. സോ കിര ദണ്ഡകം ''സത്തോ''തി പഞ്ഞപേതി, തസ്മാ തം പടിപദം പൂരേന്തോ ഏവം കരോതീതി വുത്തം **"ഉച്ചാരം വാ"**തിആദി. തത്ഥ **അപലിഖതീ**തി അപകസതി.

''ഏഹി ഭദന്തേ''തി വുത്തേ ഉപഗമനസങ്ഖാതോ വിധി **ഏഹിഭദ്ദന്തോ,** തം ചരതീതി **ഏഹിഭദ്ദന്തികോ** , രുള്ഹിസദ്ദേന ചേത്ഥ തദ്ധിതസിദ്ധി യഥാ ''ഏഹിപസ്സികോ''തി, (മ॰ നി॰ ൧.൭൪) തപ്പടിക്ഖേപേന **നഏഹിഭദ്ദന്തികോ,** തദേവത്ഥം ദസ്സേതി **"ഭിക്ഖാഗഹണത്ഥ"**ന്തിആദിനാ. **ന ഏതീ**തി ന ആഗച്ഛതി. ഏവം **നതിട്ഠഭദ്ദന്തികോ**തി ഏത്ഥാപി. സമണേന നാമ സയംവചനകരേനേവ ഭവിതബ്ബം, ന പരവചനകരേനാതി അധിപ്പായേന **തദുഭയമ്പി...പേ॰... ന കരോതി. പുരേതര**ന്തി തം ഠാനം അത്തനാ ഉപഗമനതോ പഠമതരം, തം കിര സോ ''ഭിക്ഖുനാ നാമ യാദിച്ഛകീ ഏവ ഭിക്ഖാ ഗഹേതബ്ബാ''തി അധിപ്പായേന ന ഗണ്ഹാതി. **ഉദ്ദിസ്സകതം** പന ''മമ നിമിത്തഭാവേന ബഹൂ ഖുദ്ദകാ പാണാ സങ്ഘാടമാപാദിതാ''തി അധിപ്പായേന നാധിവാസേതി. **നിമന്തനമ്പി** ''ഏവം തേസം വചനം കതം ഭവിസ്സതീ''തി അധിപ്പായേന ന സാദിയതി. **കുമ്ഭീ**തി പക്കഭിക്ഖാപക്ഖിത്തകുമ്ഭോ. **ഉക്ഖലീ**തി ഭിക്ഖാപചനകുമ്ഭോ. **പച്ഛീ**തി ഭിക്ഖാപക്ഖിത്തപിടകം. **തതോപീ**തി കുമ്ഭികളോപിതോപി. **കുമ്ഭീ**ആദീസുപി സോ സത്തസഞ്ഞീതി ആഹ **"കുമ്ഭീകളോപിയോ"**തിആദി. **"അയം മ"**ന്തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **അന്തര**ന്തി ഉഭിന്നമന്തരാളം.

കബളന്തരായോതി ആലോപസ്സ അന്തരായോ. ഏത്ഥാപി സോ സത്തസഞ്ഞീ. **പുരിസന്തരഗതായ**ാതി പുരിസസമീപഗതായ. **രതിഅന്തരായോ**തി കാമരതിയാ അന്തരായോ. ഗാമസഭാഗാദിവസേന സങ്ഗമ്മ കിത്തേന്തി ഏതിസ്സാതി **സംകിത്തി.** തഥാ സംഹടതണ്ഡുലാദിസഞ്ചയോ തേന കതഭത്തമിധാധിപ്പേതന്തി

വുത്തം **“സംകിത്തേത്വാ കതഭത്തേസൂ”**തി. മജ്ഝിമനികായേ **മഹാസീഹനാദസുത്തന്തടീകായം** പന ആചരിയേനേവ ഏവം വുത്തം “സംകിത്തയന്തി ഏത്തായാതി **സംകിത്തി,** ഗാമവാസീഹി സമുദായവസേന കിരിയമാനകിരിയാ, ഏത്ഥ പന ഭത്തസംകിത്തി അധിപ്പേതാതി ആഹ ‘സംകിത്തേത്വാ കതഭത്തേസൂ’തി”. ഇദം പന തസ്സ ഉക്കട്ഠപടിപദാതി ദസ്സേതി **“ഉക്കട്ഠോ”**തിആദിനാ. യഥാ ചേത്ഥ, ഏവം “നഏഹിഭദ്ദന്തികോ”തിആദീസുപി ഉക്കട്ഠപടിപദാദസ്സനം വേദിതബ്ബം. **സാ**സദ്ദോ സുനഖപരിയായോ. **തസ്സാ**തി സുനഖസ്സ. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം ഠാനേ. **സമൂഹസമൂഹചാരിനീ**തി സങ്ഘസങ്ഘചാരിനീ. **മനുസ്സാ**തി വേയ്യാവച്ചകരമനുസ്സാ.

സോവീരകന്തി കഞ്ജികം. “ലോണസോവീരക”ന്തി കേചി, തദയുത്തമേവ, “സബ്ബസസ്സസമ്ഭാരേഹി കത”ന്തി വുത്തത്താ. ലോണസോവീരകഞ്ഹി സബ്ബമച്ഛമംസപുപ്ഫഫലാദിസമ്ഭാരകതം. **സുരാപാനമേവാ**തി മജ്ജലക്ഖണപ്പത്തായ സുരായ പാനമേവ. മേരയമ്പേത്ഥ സങ്ഗഹിതം ലക്ഖണഹാരേന, ഏകസേസനയേന വാ. **സബ്ബേസുപീ**തി സാവജ്ജാനവജ്ജേസുപി കഞ്ജികസുരാദീസു. ഏകാഗാരമേവ ഭിക്ഖാചരിയായ ഉപഗച്ഛതീതി **ഏകാഗാരികോ. നിവത്തതീ**തി പച്ഛാഗച്ഛതി, സതി ഭിക്ഖാലാഭേ തദുത്തരി ന ഗച്ഛതീതി വുത്തം ഹോതി. ഏകാലോപേനേവ വത്തതീതി **ഏകാലോപികോ.** ദീയതി ഏത്തായാതി **ദത്തി,** ദത്തിആലോപമത്തഗ്ഗാഹി ഖുദ്ദകം ഭിക്ഖാദാനഭാജനം. തേനാഹ **“ഖുദ്ദകപാതീ”**തി. **അഗ്ഗഭിക്ഖ**ന്തി അനാമട്ഠഭിക്ഖം , സമാഭിസങ്ഖതതായ വാ ഉത്തമഭിക്ഖം. അഭുഞ്ജനവസേന ഏകോ ഹോ ഏതസ്സാതി **ഏകാഹികോ,** ആഹാരോ, തം ആഹാരം ആഹാരേതീതി അത്ഥോ. സോ പന അത്ഥതോ ഏകദിവസലങ്ഘകോതി വുത്തം **“ഏകദിവസന്തരിക”**ന്തി. ഏസ നയോ **“ദ്വാഹിക”**ന്തിആദീസുപി. അപിച ഏകാഹം അഭുഞ്ജിത്വാ ഏകാഹം ഭുഞ്ജനം, ഏകാഹവാരോ വാ **ഏകാഹികം.** ദ്വീഹം അഭുഞ്ജിത്വാ ദ്വീഹം ഭുഞ്ജനം, ദ്വീഹവാരോ വാ **ദ്വാഹികം.** സേസദ്വയേപി അയം നയോ. ഉക്കട്ഠോ ഹി പരിയായഭത്തഭോജനികോ ദ്വീഹം അഭുഞ്ജിത്വാ ഏകാഹമേവ ഭുഞ്ജതി. ഏവം സേസദ്വയേപി. **മജ്ഝിമാഗമടീകായം** പന “ഏകാഹം അന്തരഭൂതം ഏതസ്സ അത്ഥീതി ഏകാഹികം. സേസപദേസുപി ഏസ നയോ”തി വുത്തം. “ഥേരാ ഭിക്ഖൂ ഭിക്ഖുനിയോ ഓവദന്തി പരിയായേനാ”തിആദീസു വിയ വാരത്ഥോ **പരിയായ** സദ്ദോ. **ഏകാഹവാരേനാ**തി ഏകാഹികവാരേന. “ഏകാഹിക”ന്തിആദിനാ വുത്തവിധിമേവ പടിപാടിയാ പവത്തഭാവേന ദസ്സേതും പാളിയം “ഇതി ഏവരൂപ”ന്തിആദി വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

൩൯൪. **സാമാകോ** നാമ ഗോധുമോ. **സയംജാതാ വീഹിജാതീ**തി അരോപിമവീഹിജാതി. യദേവ “വീഹീ”തി വദന്തി. **ലിഖിത്വാ**തി കസിത്വാ. **സിലേസോപീ**തി കണികാരാദിരുക്ഖനിയ്യാസോപി. **കുണ്ഡക**ന്തി തനുതരം തണ്ഡുലസകലം, തണ്ഡുലഖണ്ഡകന്തി അത്ഥോ. ഓദനേന കതം കഞ്ജിയം **ഓദനകഞ്ജിയം.** “വാസിതകേന പിഞ്ഞാകേന നഹായേയ്യാ”തിആദീസു (പാചി॰ ൫൮൩) വിയ **പിഞ്ഞാക** സദ്ദോ തിലപിട്ഠപരിയായോ. യഥാഹ “പിഞ്ഞാകം നാമ തിലപിട്ഠം വുച്ചതീ”തി. “തരുണകദലിക്ഖന്ധമേവ പിഞ്ഞാക”ന്തി കേചി, ന ഗഹേതബ്ബമേതം കത്ഥചിപി തഥാ അവചനതോ.

ന.൯ൻ൩. സണേഹി സണവാകേഹി നിബ്ബത്തിതാനി **സാണാനി,** അഞ്ഞേഹി മിസ്സകാനി സാണാനി ഏവ **മസാണാനി** നിരുത്തിനയേന, ന ഛചീവരപരിയാപന്നാനി ഭങ്ഗാനി. കേചി പന "മസാണാനി നാമ ചോളവിസേസാനീതി പരികപ്പേത്വാ മസ്സകചോളാനീ"തി പഠന്തി, തദയുത്തമേവ പോരാണേഹി തഥാ അവുത്തത്താ. **ഏരകതിണാദീനീ**തി എത്ഥ **ആദി**സദ്ദേന അക്കമകചികദലിവാകാദീനം സങ്ഗഹോ, ഏരകാദീഹി കതാനി ഹി ഛവാനി ലാമകാനി ദുസ്സാനീതി വത്തബ്ബതം ലഭന്തി. **ഛവ**സദ്ദോ ഹേത്ഥ ഹീനവാചകോ, പുരിമവികപ്പേ പന മതസരീരവാചകോ. **ഛദ്ധിതനന്തകാനീ**തി ഛദ്ധിതപിലോതികാനി. അജിനസ്സേദന്തി **അജിനം,** പകതിഅജിനമിഗചമ്മം, തദേവ മജ്ഝേ ഫാലിതകഞ്ചേ, അജിനസ്സ ഖിപം ഫാലിതമുപഡ്ഢന്തി **അജിനക്ഖിപം** . "സഖുരകന്തിപി വദന്തീ"തി (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൫൭) **പപഞ്ചസൂദനിയം** വുത്തം, ദ്വിന്നം തിണ്ണം വാ സമുദിതഞ്ചേ, അജിനക്ഖിപന്തി തേസമധിപ്പായോ. **വിനയസംവണ്ണനാസു** പന "അജിനമേവ അഭേദതോ **അജിനക്ഖിപ"**ന്തി വുത്തം. **കന്ദിത്വാ**തി ഉജ്ജവുജ്ജവേന കന്ദിത്വാ. **"ഗന്ഥേത്വാ"**തിപി പാഠോ, വട്ടേത്വാ ബന്ധിത്വാതി അത്ഥോ. ഏവഞ്ഹി ഫലകചീരേ നിദസ്സനം ഉപപന്നം ഹോതി. **യം സന്ധായ വുത്ത**ന്തി അജിതവാദസ്സ പടികിട്ഠതരഭാവേ ഉപമാദസ്സനത്ഥം യദേവ കേസകമ്ബലം സന്ധായ **അങ്ഗുത്തരാഗമേ** (അ॰ നി॰ ന.൧നവ്വ) വുത്തം.

തന്താവുതാനീതി തന്തം പസാരേത്വാ വീതാനി. **പടികിട്ഠോ**തി ഹീനോ. കസ്മാതി വുത്തം **"കേസകമ്ബലോ"**തിആദി. പാളിയം **ഉബ്ഭട്ഠകോ"**തി ഏതസ്സ "ഉദ്ധം ഠിതകോ"തി അത്ഥോ **മജ്ഝിമാഗമട്ഠകഥായം മഹാസീഹനാദസുത്തവണ്ണനായം** (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൧൫൫) വുത്തോ. **ഉബ്ഭ**സദ്ദോ ഹി ഉപരിഅത്ഥേ നേപാതികോ യഥാ "ഉബ്ഭജാണുമണ്ഡല"ന്തി. അനേകപരിമാണാ, ഹി നിപാതാ, അനേകത്ഥാ ച.

മിച്ഛാവായാമവസേനേവ ഉക്കുടികവതാനുയോഗോതി ആഹ **"ഉക്കുടികവീരിയം അനുയുത്തോ"**തി. ന കേവലം നിസിന്നോയേവ ഉക്കുടികോ, അഥ ഖോ **ഗച്ഛന്തോപി...പേ॰... ഗച്ഛതി. അയകണ്ടകേ**തി അയോമയകണ്ടകേ. **പകതികണ്ടകേ**തി സലാകകണ്ടകേ. ഉച്ചഭൂമിയം **ഥണ്ഡില**സദ്ദോതി വുത്തം **"ഉച്ചേ ഭൂമിട്ഠാനേ"**തി. അയം അട്ഠകഥാതോ അപരോ നയോ - **ഥണ്ഡില**ന്തി സമാപകതിഭൂമി വുച്ചതി "പഥണ്ഡിലേ പാതുരഹോസീ"തിആദീസു വിയ. അമരകോസേപി ഹി **നിഘണ്ടുസത്ഥേ** വുത്തം "വേദീ പരിക്ഖതാ ഭൂമി, സമേ ഥണ്ഡിലം ചാതുരേ"തി (സത്തരസമവഗ്ഗേ ൧വ്വ ഗാഥായം) തസ്മാ ഥണ്ഡിലേ അനന്തരഹിതായ പകതിഭൂമിയം സേയ്യമ്പി കപ്പേതീതി അത്ഥോ. യം സന്ധായ തത്ഥേവ **നിഘണ്ടുസത്ഥേ** വുത്തം "യോ ഥണ്ഡിലേ വത വസാ, സേതേ ഥണ്ഡിലസായി സോ"തി (സത്തരസമവഗ്ഗേ ൪൪ ഗാഥായം) രജോ ഏവ ജല്ലം മലീനം **രജോജല്ലം.** തേന വുത്തം **"സരീര"**ന്തിആദി. **ലദ്ധം ആസന**ന്തി നിസീദിതും യഥാലദ്ധമാസനം. **അകോപേത്വാ**തി അഞ്ഞത്ഥ അനുപഗന്ത്വാ. തഥാ ചാഹ **"തത്ഥേവ നിസീദനസീലോ"**തി. ഏവം നിസീദന്തോ ഹി തം അകോപേന്തോ നാമ ഹോതി. ചതൂസു മഹാവികടേസു ഗൂഥമേവിധാധിപ്പേതന്തി വുത്തം **"ഗൂഥം വുച്ചതീ"**തി. തഞ്ഹി ആസയവസേന വിരൂപം കടത്താ **"വികട"**ന്തി വുച്ചതി. **സായം തതിയ**ന്തി സായന്ഹസമയസങ്ഖാതം തതിയസമയം. **അസ്സാ**തി ഉദകോരോഹനാനുയോഗസ്സ. പാതോപദമിവ സായംപദം നേപാതികം . അനുസാരലോപേന പന **"സായതതിയക"**ന്തിപി പാഠോ ദിസ്സതി.

ഏത്ഥ ച “അചേലകോ ഹോതീ”തിആദീനി യാവ “ഥുസോദകം പിവതീ”തി ഏതാനി വതപദാനി ഏകവാരാനി, “ഏകാഗാരികോ വാ ഹോതീ”തിആദീനി പന നാനാവാരാനി, നാനാകാലികാനി വാ. തഥാ “സാകഭക്ഖോ വാ ഹോതീ”തിആദീനി, “സാണാനിപി ധാരേതി, മസാണാനിപി ധാരേതീ”തിആദീനി ച. തഥാ ഹേത്ഥ വാ-സദ്ദഗ്ഗഹണം, പി-സദ്ദഗ്ഗഹണഞ്ച കതം. പി-സദ്ദോപി ഇധ വികപ്പത്ഥോ ഏവ ദട്ഠബ്ബോ. പുരിമേസു പന വതപദേസു തദുഭയമ്പി ന കതം, ഏവഞ്ച കത്വാ “അചേലകോ ഹോതീ”തി വത്വാ “സാണാനിപി ധാരേതീ”തിആദിവചനസ്സ, “രജോജല്ലധരോപി ഹോതീ”തി വത്വാ “ഉദകോരോഹനാനുയോഗമനുയുത്തോ വിഹരതീ”തി വചനസ്സ ച അവിരോധോ സിദ്ധോ ഹോതി. അഥ വാ കിമേത്ഥ അവിരോധചിന്തായ. ഉമ്മത്തകപച്ഛിസദിസോ ഹി തിത്ഥിയവാദോ. അപിച “അചേലകോ ഹോതീ”തി ആരഭിത്വാ തപ്പസങ്ഗേന സബ്ബമ്പി അഞ്ഞമഞ്ഞവിരോധമേവ അത്തകിലമഥാനുയോഗം ദസ്സേന്തേന തേന അചേലകസ്സപേന “സാണാനിപി ധാരേതീ”തിആദി വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം.

തപോപക്കമനിരത്ഥകതാവണ്ണനാ

൩൮൭. സീലസമ്പദാദീഹീതി സീലസമ്പദാ, സമാധിസമ്പദാ, പഞ്ഞാസമ്പദാതി ഇമാഹി ലോകുത്തരാഹി സമ്പദാഹി. **വിനാ**തി വിരഹിതത്താ, വിനാ വാ താഹി ന കദാചിപി സാമഞ്ഞം വാ ബ്രഹ്മഞ്ഞം വാ സമ്ഭവതി, തസ്മാ തേസം തപോപക്കമാനം നിരത്ഥകതം ദസ്സേന്തോതി സപാഠസേസയോജനാ. **ദോസവേരവിരഹിത**ന്തി ദോസസങ്ഖാതവേരതോ വിരഹിതം. ഇദഞ്ഹി ദോസസ്സ മേത്തായ ഉജുപടിപക്ഖതോ വുത്തം. യം പന ആചരിയേന വുത്തം “ദോസഗ്ഗഹണേന വാ സബ്ബേപി ഝാനപടിപക്ഖാ സംകിലേസധമ്മാ ഗഹിതാ. വേരഗ്ഗഹണേന പച്ചത്ഥികഭൂതാ സത്താ. യദഗ്ഗേന ഹി ദോസരഹിതം, തദഗ്ഗേന വേരരഹിത”ന്തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൩൮൭), തദേതം പാളിയം വേരസദ്ദസ്സേവ വിജ്ജമാനത്താ, അട്ഠകഥായഞ്ച തദത്ഥമേവ ദസ്സേതും ദോസസദ്ദസ്സ വുത്തത്താ വിചാരേതബ്ബം.

൩൮൮. ഏത്തകമത്തന്തി നഗ്ഗചരിയാദിമത്തം. പാകടഭാവേന കായതി അത്ഥം ഗമേതീതി **പകതി,** ലോകസിദ്ധവാദോ. തേനാഹ **“പകതികഥാ ഏസാ”**തി. “മത്താ സുഖപരിച്ചാഗാ”തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൨൯൦) വിയ മത്താസദ്ദോ അപ്പത്ഥം അന്തോനീതം കത്വാ പമാണവാചകോതി ആഹ **“ഇമിനാ”**തിആദി. തേന പന പമാണേന പഹാതബ്ബോ ഏവ പടിപത്തിക്കമോ പകരണപ്പത്തോ. ഇമിനാ “തപോപക്കമേനാ”തി സദ്ദന്തരേന വാ അധിഗതോതി ദസ്സേതി **“പടിപത്തിക്കമേനാ”**തി ഇമിനാ. **തതോ**തി തസ്മാ സാമഞ്ഞബ്രഹ്മഞ്ഞസ്സ അപ്പമത്തകേനേവ പടിപത്തിക്കമേന സുദുക്കരഭാവതോ. ഇമം ഹേതുസമ്ബന്ധം സന്ധായ **“പദസമ്ബന്ധേന സദ്ധി”**ന്തി വുത്തം. **സബ്ബത്ഥാ**തി സബ്ബവാരേസു.

൩൮൯. അഞ്ഞഥാതി യദി അചേലകഭാവാദിനാ സാമഞ്ഞം വാ ബ്രഹ്മഞ്ഞം വാ അഭവിസ്സ, ഏവം സതി സുവിജാനോവ സമണോ, സുവിജാനോ ബ്രാഹ്മണോ. യസ്മാ പന തുമ്ഹേ ഇതോ അഞ്ഞഥാവ സാമഞ്ഞം, അഞ്ഞഥാ ബ്രഹ്മഞ്ഞം വദഥ, തസ്മാ ദുജ്ജാനോവ സമണോ ദുജ്ജാനോ ബ്രാഹ്മണോതി അത്ഥോ. തേനാഹ **“ഇദം സന്ധായാഹാ”**തി. **തം പകതിവാദം പടിക്ഖിപിത്വാ**തി യം പുബ്ബേ പാകതികം സാമഞ്ഞം, ബ്രഹ്മഞ്ഞഞ്ച ഹദയേ ഠപേത്വാ തേന അചേലകസ്സപേന “ദുക്കരം സുദുക്കര”ന്തി വുത്തം, ഭഗവതാ ച തമേവ

സന്ധായ “പകതി ഖോ എസാ”തിആദി ഭാസിതം, തമേവ ഇധ പാകതികസാമഞ്ഞബ്രഹ്മഞ്ഞവിസയം കഥം പടിസംഹരിത്വാ. **സഭാവതോവ** പരമത്ഥതോ ഏവ സമണസ്സ, ബ്രാഹ്മണസ്സ ച **ദുജ്ജാനഭാവം ആവികരോന്തോ പുനപി “പകതി ഖോ”തിആദിമാഹ. തത്രാപീ**തി സമണബ്രാഹ്മണവാദേപി. **പദസമ്ബന്ധ**ന്തി ഹേതുപദേന സദ്ധിം പുബ്ബാപരവാക്യസമ്ബന്ധം.

സീലസമാധിപഞ്ഞാസമ്പദാവണ്ണനാ

൪൦൦-൧. **പണ്ഡിതോ**തി ഹേതുസമ്പത്തിസിദ്ധേന പണ്ഡിച്ചേന സമന്നാഗതോ. **കഥം ഉഗ്ഗഹേസീ**തി പരിപക്കഞാണത്താ ഘടേ പദീപേന വിയ അബ്ഭന്തരേ സമുജ്ജലന്തേന പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയേന തത്ഥ തത്ഥ ഭഗവതാ ദേസിതമത്ഥം പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ തം ദേസനം ഉപധാരേസി. യസ്മാ ഉഗ്ഗഹേസി, തസ്മാ…പേ… വിദിത്വാതി സമ്ബന്ധോ. **തസ്സ ചാ**തി യോ അചേലകോ ഹോതി, യാവ ഉദകോരോഹനാനുയോഗമനുയുത്തോ വിഹരതി, തസ്സ ച. തസ്സ ചേതി വാ പദച്ഛേദോ, അഭാവിതാ അസച്ഛികതാ ഹോതി ചേതി യോജനാ. **താ സമ്പത്തിയോ പുച്ഛാമി,** യാഹി സമണോ ച ബ്രാഹ്മണോ ച ഹോതീതി അധിപ്പായോ. **സീലസമ്പദാദിവിജാനനത്ഥ**ന്തി സീലസമ്പദാദിവിജാനനഹേതു. “കസ്മാ പുച്ഛതീ”തി ഹി വുത്തം. **അഥ**-സദ്ദോ ചേത്ഥ കാരണേ. ഏവമീദിസേസു. **സീലസമ്പദായാ**തി ഏത്ഥ **ഇതി**സദ്ദോ ആദിഅത്ഥോ, ഉപലക്ഖണനിദ്ദേസോ വായം, തേന “ചിത്തസമ്പദായ, പഞ്ഞാസമ്പദായാ”തി പദദ്വയം സങ്ഗണ്ഹാതി. തേനാഹ “സീലചിത്തപഞ്ഞാസമ്പദാഹി അഞ്ഞാ”തി. ഇമേഹി ച അസേക്ഖസീലാദിക്ഖന്ധത്തയം സങ്ഗഹിതന്തി വുത്തം **“അരഹത്തഫലമേവാ”**തി. തത്ഥ കാരണം ദസ്സേതി **“അരഹത്തഫലപരിയോസാന”**ന്തിആദിനാ. ഇദഞ്ഹി കാകോലോകനമിവ ഉഭയാപേക്ഖവചനം.

സീഹനാദകഥാവണ്ണനാ

൪൦൨. **അനുത്തര**ന്തി അനഞ്ഞസാധാരണതായ, അനഞ്ഞസാധാരണത്ഥവിസയതായ ച അനുത്തരം. **മഹാസീഹനാദ**ന്തി മഹന്തം ബുദ്ധസീഹനാദം. അതിവിയ അച്ചന്തവിസുദ്ധതായ **പരമവിസുദ്ധം. “പരമ**ന്തി ഉക്കട്ഠം. തേനാഹ ‘ഉത്തമ’ന്തി” ആചരിയേന വുത്തം, ഉക്കട്ഠപരിയായോ ച **പരമ**സദ്ദോ അത്ഥീതി തസ്സാധിപ്പായോ. **സീലമേവാ**തി ലോകിയസീലമത്തത്താ സീലസാമഞ്ഞമേവ. യഥാ അനഞ്ഞസാധാരണം ഭഗവതോ ലോകുത്തരസീലം സവാസനപടിപക്ഖധമ്മവിദ്ധംസനതോ, ഏവം ലോകിയസീലമ്പി അനഞ്ഞസാധാരണമേവ തദനുച്ഛവികഭാവേന പവത്തത്താ. ഏവഞ്ഹി “നാഹം തത്ഥാ”തി പാളിവചനം ഉപപന്നം ഹോതി. “യാവതാ കസ്സപ അരിയം പരമം സീല”ന്തി ഇദം “സീലസ്സ വണ്ണം ഭാസന്തീ”തി ഏത്ഥ ആകാരദസ്സനം. “യദിദം അധിസീല”ന്തി ഇദം പന “തത്ഥാ”തി പദദ്വയേ അനിയമവചനം . **“യദിദം അധിസീല”**ന്തി ച ലോകിയലോകുത്തരവസേന ദുവിധമ്പി ബുദ്ധസീലം ഏകജ്ഝം കത്വാ വുത്തം, തസ്മാ ത-സദ്ദേനപി ഉഭയസ്സേവ പരാമസനന്തി ദസ്സേതും **“തത്ഥ സീലേപി പരമസീലേപീ”**തിആദിമാഹ. **സമസമ**ന്തി സമേന വിസേസനഭൂതേന സീലേന സമന്തി അത്ഥം വിഞ്ഞാപേതും **“മമ സീലസമേന സീലേന മയാ സമ”**ന്തി വുത്തം. **തസ്മിം സീലേ**തി ദുവിധേപി സീലേ. **ഇതി ഇമ**ന്തി ഏവം ഇമം സീലവിസയം. **പഠമ**ന്തി ഉപ്പത്തിക്കമതോ പഠമം പവത്തത്താ പഠമഭൂതം.

തപതീതി കിലേസേ സന്തപ്പതി, വിധമതീതി അത്ഥോ. **“തദേവാ”**തി ഇമിനാ തുല്യാധികരണസമാസമാഹ. **ജിഗുച്ഛതീ**തി ഹീളേതി ലാമകതോ ഠപേതി. ആരകാ കിലേസേഹീതി കത്വാ **നിദ്ദോസത്താ അരിയാ. ആരമ്ഭവത്ഥുവസേനാ**തി അട്ഠാരമ്ഭവത്ഥുവസേന. **വിപസ്സനാവീരിയസങ്ഖാതാ**തി വിപസ്സനാസമ്പയുത്തവീരിയസങ്ഖാതാ. ലോകിയമത്തത്താ **തപോജിഗുച്ഛാവ.** മഗ്ഗഫലസമ്പയുത്താ വീരിയസങ്ഖാതാ തപോജിഗുച്ഛാതി അധികാരവസേന സമ്ബന്ധോ. സബ്ബുക്കട്ഠഭാവതോ **പരമാ നാമ.** യഥാ യുവിനോ ഭാവോ യോബ്ബനം, ഏവം ജിഗുച്ഛിനോ ഭാവോ **ജേഗുച്ഛം. യദിദം അധിജേഗുച്ഛ**ന്തി സീലേ വിയ ലോകിയലോകുത്തരവസേന ദുവിധമ്പി ബുദ്ധജേഗുച്ഛം. **തത്ഥാ**തി ജേഗുച്ഛേപി അധിജേഗുച്ഛേപി. **കമ്മസ്സകതാപഞ്ഞാ**തി ‘‘അത്ഥി ദിന്നം, അത്ഥി യിട്ഠ’’ന്തിആദി (മ॰ നി॰ ൧.൪൪൧; വിഭ॰ ൭൯൩) നയപ്പവത്തം ഞാണം. യഥാഹ **വിഭങ്ഗേ** -

> ‘‘തത്ഥ കതരം കമ്മസ്സകതാഞാണം, അത്ഥി ദിന്നം, അത്ഥി യിട്ഠം, അത്ഥി ഹുതം, അത്ഥി സുകടദുക്കടാനം കമ്മാനം ഫലം വിപാകോ…പേ॰… ഠപേത്വാ സച്ചാനുലോമികം ഞാണം സബ്ബാപി സാസവാ കുസലാ പഞ്ഞാ കമ്മസ്സകതാഞാണ’’ന്തി (വിഭ॰ ൭൯൩).

സബ്ബമ്പി ഹി അകുസലം അത്തനോ വാ ഹോതു, പരസ്സ വാ, ന സകം നാമ. കസ്മാ? അത്ഥഭഞ്ജനതോ, അനത്ഥജനനതോ ച. തഥാ സബ്ബമ്പി കുസലം സകം നാമ. കസ്മാ? അനത്ഥഭഞ്ജനതോ, അത്ഥജനനതോ ച. ഏവം കമ്മസ്സകഭാവേ പവത്താ പഞ്ഞാ കമ്മസ്സകതാപഞ്ഞാ നാമ. **വിപസ്സനാപഞ്ഞാ**തി മഗ്ഗസച്ചസ്സ, പരമത്ഥസച്ചസ്സ ച അനുലോമനതോ സച്ചാനുലോമികസഞ്ഞിതാ വിപസ്സനാപഞ്ഞാ, ലോകിയമത്തതോ പഞ്ഞാവ. ഇത്ഥിലിങ്ഗസ്സ നപുംസകലിങ്ഗവിപരിയായോ ഇധ **ലിങ്ഗവിപല്ലാസോ. യായം അധിപഞ്ഞാ**തി സീലേ വിയ ലോകിയലോകുത്തരവസേന ദുവിധാപി ബുദ്ധപഞ്ഞാ. **തത്ഥാ**തി പഞ്ഞായപി അധിപഞ്ഞായപി. യഥാരഹം പരിത്തമഹഗ്ഗതഭാവതോ **വിമുത്തി**യേവ **നാമ.** മഗ്ഗഫലവസേന കിലേസാനം സമുച്ഛിന്ദനപടിപ്പസ്സമ്ഭനാനി **സമുച്ഛേദപടിപ്പസ്സദ്ധിവിമുത്തിയോ.** അഥ വാ സമ്മാവാചാദിവിരതീനം അധിസീലഗ്ഗഹണേന, സമ്മാവായാമസ്സ അധിജേഗുച്ഛഗ്ഗഹണേന, സമ്മാദിട്ഠിയാ അധിപഞ്ഞാഗ്ഗഹണേന ഗഹിതത്താ അഗ്ഗഹിതഗ്ഗഹണേന സമ്മാസങ്കപ്പസതിസമാധയോ മഗ്ഗഫലപരിയാപന്നാ **സമുച്ഛേദപടിപ്പസ്സദ്ധിവിമുത്തിയോ** ദട്ഠബ്ബാ. **നിസ്സരണവിമുത്തി** പന നിബ്ബാനമേവ. **യാ അയം അധിവിമുത്തീ**തി സീലേ വുത്തനയേന ദുവിധാപി അധിവിമുത്തി. **തത്ഥാ**തി വിമുത്തിയാപി അധിവിമുത്തിയാപി.

൪൦൫. യം കിഞ്ചി ജനവിവിത്തട്ഠാനം **സുഞ്ഞാഗാര**മിധാധിപ്പേതം. തത്ഥ നദന്തേന വിനാ അഞ്ഞോ ജനോ നത്ഥീതി ദസ്സേതും **“ഏകകോവാ”**തിആദി വുത്തം. **അട്ഠസു പരിസാസൂ**തി ഖത്തിയപരിസാ, ബ്രാഹ്മണഗഹപതിസമണചാതുമഹാരാജികതാവതിംസമാരബ്രഹ്മപരിസാതി ഇമാസു അട്ഠസു പരിസാസു.

തദത്ഥം **മജ്ഝിമാഗമവരേ മഹാസീഹനാദസുത്തപദേന** (മ॰ നി॰ ൧.൧൫൦) സാധേന്തോ **“ചത്താരിമാനീ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വേസാരജ്ജാനീ**തി വിസാരദഭാവാ, ഞാണപ്പഹാനഅന്തരായികനിയ്യാനികധമ്മദേസനാനിമിത്തം കുതോചിപി അസന്തസ്സനഭാവാ നിബ്ഭയഭാവാതി അത്ഥോ. ‘‘വേസാരജ്ജ’’ന്തി

ഹി ചതൂസു ഠാനേസു സാരജ്ജാഭാവം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ ഉപ്പന്നസോമനസ്സമയഞാണസ്സേതം നാമം. അഞ്ഞേഹി പന അസാധാരണതം ദസ്സേതും **“തഥാഗതസ്സ തഥാഗതവേസാരജ്ജാനീ”**തി വുത്തം. “യഥാ വാ പുബ്ബബുദ്ധാനം വേസാരജ്ജാനി പുഞ്ഞുസ്സയസമ്പത്തിയാ ആഗതാനി, തഥാ ആഗതവേസാരജ്ജാനീ”തി വാ ദുതിയസ്സ തഥാഗതസദ്ദസ്സ തുല്യാധികരണത്താ ഏവം വുത്തം. അയം അട്ഠകഥാനയോ. നേരുത്തികാ പന വദന്തി “സമാസേ സിദ്ധേ സാമഞ്ഞത്താ, സഞ്ഞാസദ്ദത്താ ച തഥാ വുത്ത”ന്തി. **ആസഭം ഠാനന്തി** സേട്ഠട്ഠാനം ഉത്തമട്ഠാനം. സബ്ബഞ്ഞുതം പടിജാനനവസേന അഭിമുഖം ഗച്ഛന്തി, അട്ഠപരിസം ഉപസങ്കമന്തീതി വാ **ആസഭാ,** ബുദ്ധാ, തേസം ഠാനന്തിപി അത്ഥോ.

അപിച തയോ പുങ്ഗവാ - ഗവസതജേട്ഠകോ **ഉസഭോ,** ഗവസഹസ്സജേട്ഠകോ **വസഭോ.** വജസതജേട്ഠകോ വാ **ഉസഭോ,** വജസഹസ്സജേട്ഠകോ **വസഭോ.** ഏകഗാമഖേത്തേ വാ ജേട്ഠോ **ഉസഭോ,** ദ്വീസു ഗാമഖേത്തേസു ജേട്ഠോ **വസഭോ,** സബ്ബഗവസേട്ഠോ സബ്ബത്ഥ ജേട്ഠോ സബ്ബപരിസ്സയസഹോ സേതോ പാസാദികോ മഹാഭാരവഹോ അസനിസതസദ്ദേഹിപി അകമ്പനീയോ **നിസഭോ**തി. നിസഭോവ ഇധ “ഉസഭോ”തി അധിപ്പേതോ. ഇദമ്പി ഹി തസ്സ പരിയായവചനം. ഉസഭസ്സ ഇദന്തി **ആസഭം,** ഇദം പന ആസഭം വിയാതി **ആസഭം.** യഥേവ ഹി നിസഭസങ്ഖാതോ ഉസഭോ ഉസഭബലേന സമന്നാഗതോ ചതൂഹി പാദേഹി പഥവിം ഉപ്പീളേത്വാ അചലട്ഠാനേന തിട്ഠതി, ഏവം തഥാഗതോപി ദസതഥാഗതബലേന സമന്നാഗതോ ചതൂഹി വേസാരജ്ജപാദേഹി അട്ഠപരിസാപഥവിം ഉപ്പീളേത്വാ സദേവകേ ലോകേ കേനചി പച്ചത്ഥികേന പച്ചാമിത്തേന അകമ്പിയോ അചലട്ഠാനേന തിട്ഠതി. ഏവം തിട്ഠമാനോവ തം ആസഭം ഠാനം പടിവിജാനാതി ഉപഗച്ഛതി ന പച്ചക്ഖാതി അത്തനി ആരോപേതി. തേന വുത്തം “ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതീ”തി.

സീഹനാദം നദതീതി “സേട്ഠനാദം അഭീതനാദം നദതീ”തി വുത്തോവായമത്ഥോ. അഥ വാ സീഹനാദസദിസം നാദം നദതി. അയമത്ഥോ ഖന്ധവഗ്ഗസംയുത്തേ ആഗതേന **സീഹനാദസുത്തേന** (സം॰ നി॰ ൩.൭൮) ദീപേതബ്ബോ. യഥാ വാ സീഹോ മിഗരാജാ പരിസ്സയാനം സഹനതോ, ഗോണമഹിംസമത്തവാരണാദീനം ഹനനതോ ച “സീഹോ”തി വുച്ചതി, ഏവം തഥാഗതോ മുനിരാജാ ലോകധമ്മാനം സഹനതോ, പരപ്പവാദാനം ഹനനതോ ച “സീഹോ”തി വുച്ചതി. ഏവം വുത്തസ്സ സീഹസ്സ നാദം നദതി. തത്ഥ യഥാ മിഗസീഹോ സീഹബലേന സമന്നാഗതോ സബ്ബത്ഥ വിസാരദോ വിഗതലോമഹംസോ സീഹനാദം നദതി, ഏവം തഥാഗതസീഹോ ദസതഥാഗതബലേന സമന്നാഗതോ അട്ഠസു പരിസാസു വിസാരദോ വിഗതലോമഹംസോ “ഇതി രൂപ”ന്തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൩.൭൮; അ॰ നി॰ ൪.൩) നയേന നാനാവിധദേസനാവിലാസസമ്പന്നം സീഹനാദം നദതി. തേന വുത്തം “പരിസാസു സീഹനാദം നദതീ”തി.

പഞ്ഹം അഭിസങ്ഖരിത്വാതി ഞാതുമിച്ഛിതം അത്ഥം അത്തനോ ഞാണബലാനുരൂപം അഭിസങ്ഖരിത്വാ. **തങ്ഖണഞ്ഞേവാ**തി പുച്ഛിതക്ഖണേയേവ ഠാനുപ്പത്തികപടിഭാനേന **വിസ്സജ്ജേതി.** അജ്ഝാസയാനുരൂപം, അത്ഥധമ്മാനുരൂപഞ്ച വിസ്സജ്ജനതോ **ചിത്തം**

പരിതോസേതിയേവ. അസ്സാതി സമണസ്സ ഗോതമസ്സ. **സോതബ്ബം മഞ്ഞന്തീതി** അട്ഠക്ഖണവജ്ജിതേന നവമേന ഖണേന ലബ്ഭമാനത്താ "യം നോ സത്ഥാ സാസതി, തം മയം സോസ്സാമാ"തി ആദരഭാവജാതാ **മഹന്തേനേവ ഉസ്സാഹേന** സോതബ്ബം സമ്പടിച്ഛിതബ്ബം മഞ്ഞതി. **കല്ലചിത്താ മുദുചിത്താതി** പസാദാഭിവുദ്ധിയാ വിഗതുപക്കിലേസതായ കല്ലചിത്താ മുദുചിത്താ ഹോന്തി. **മുദ്ധപ്പസന്നാ**തി തുച്ഛപ്പസന്നാ നിരത്ഥകപ്പസന്നാ. **പസന്നാകാരോ** നാമ പസന്നേഹി കാതബ്ബസക്കാരോ, സോ ദുവിധോ ധമ്മാമിസപൂജാവസേന, തത്ഥ ആമിസപൂജം ദസ്സേന്തോ **"പണീതാനീ"**തിആദിമാഹ. ധമ്മപൂജാ പന പാളിയമേവ "തഥത്തായ പടിപജ്ജന്തീ"തി ഇമിനാ ദസ്സിതാ. **തഥാഭാവായാ**തി യഥാഭാവായ യസ്സ വട്ടദുക്ഖനിസ്സരണസ്സ അത്ഥായ ധമ്മോ ദേസിതോ, തഥാഭാവായ. തദേവത്ഥം ദസ്സേതും **"ധമ്മാനുധമ്മപടിപത്തിപൂരണത്ഥായാ"**തി വുത്തം. ധമ്മാനുധമ്മപടിപത്തി ഹി വട്ടദുക്ഖനിസ്സരണപരിയോസാനാ, സാ ച ധമ്മാനുധമ്മപടിപത്തി യായ അനുപുബ്ബിയാ പടിപജ്ജിതബ്ബാ, പടിപജ്ജന്താനഞ്ച സതി അജ്ഝത്തികങ്ഗസമവായേ ഏകംസികാ തസ്സാ പാരിപൂരീതി തം അനുപുബ്ബിം ദസ്സേന്തോ **"കേചി സരണേസൂ"**തിആദിമാഹ. യഥാ പൂരേന്താ പൂരേതും സക്കോതി നാമ, തഥാ പൂരണം ദസ്സേതും **"സബ്ബാകാരേന പന പൂരേന്തീ"**തി വുത്തം.

ഇമസ്മിം പനോകാസേതി "പടിപന്നാ ച ആരാധേന്തീ"തി സീഹനാദകിച്ചപാരിപൂരിട്ഠപനേ പാളിപദേസേ. **സമോധാനേതബ്ബാതി** സങ്കലയിതബ്ബാ. **ഏകച്ചം...പേ॰... പസ്സാമീതി ഭഗവതോ ഏകോ സീഹനാദോ** അസാധാരണോ അഞ്ഞേഹി അപ്പടിവത്തിയോ സേട്ഠനാദോ അഭീതനാദോതി കത്വാ. ഏസ നയോ സേസേസുപി. അപരം തപസ്സിന്തി അധികാരോ. **പുരിമാനം ദസന്നന്തി** "ഏകച്ചം തപസ്സിം നിരയേ നിബ്ബത്തം പസ്സാമീ"തി വുത്തസീഹനാദതോ പട്ഠായ യാവ "വിമുത്തിയാ മയ്ഹം സദിസോ നത്ഥീ"തി വുത്തസീഹനാദാ പുരിമകാനം ദസന്നം സീഹനാദാനം, നിദ്ധാരണേ ചേതം സാമിവചനം. തേനാഹ **"ഏകേകസ്സാ"**തി. **"പരിസാസു ച നദതീ"തി ആദയോ** "പടിപന്നാ ച മം ആരാധേന്തീ"തി പരിയോസാനാ **ദസ ദസ** സീഹനാദാ **പരിവാരാ**. "ഏകച്ചം തപസ്സിം നിരയേ നിബ്ബത്തം പസ്സാമീ"തി ഹി സീഹനാദം നദന്തോ ഭഗവാ പരിസാസു നദതി വിസാരദോ ഹുത്വാ നദതി, തത്ഥ ച പഞ്ഹം പുച്ഛന്തി, പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേതി, വിസ്സജ്ജനേന പരസ്സ ചിത്തം ആരാധേതി, സുത്വാ സോതബ്ബം മഞ്ഞന്തി, സുത്വാ ച ഭഗവതോ പസീദന്തി, പസന്നാ ച പസന്നാകാരം കരോന്തി, യം പടിപത്തിം ദേസേതി, തഥത്തായ പടിപജ്ജന്തി, പടിപന്നാ ച മം ആരാധേന്തീതി ഏവം പരിവാരേത്വാ അത്ഥയോജനാ സമ്ഭവതി. അയമേവ നയോ സേസേസുപി നവസു.

"ഏവ"ന്തിആദിനാ യഥാവുത്താനം സീഹനാദാനം സങ്കലയിത്വാ ദസ്സനം. **തേ ദസാതി** "പരിസാസു ച നദതീ"തി ആദയോ ദസ സീഹനാദാ. **പുരിമാനം ദസന്നന്തി** യഥാവുത്താനം മൂലഭൂതാനം പുരിമകാനം ദസസീഹനാദാനം. **പരിവാരവസേനാതി** മൂലിം കത്വാ പച്ചേകം പരിവാരവസേന യോജിയമാനാ **സതം** സീഹനാദാ. **പുരിമാ ച ദസാതി** മൂലമൂലിയോ കത്വാ പരിവാരവസേന അയോജിയമാനാ പുരിമകാ ച ദസാതി ഏവം **ദസാധികം സീഹനാദസതം ഹോതി. അഞ്ഞസ്മിം പന സുത്തേതി മജ്ഝിമാഗമ**ചൂളസീഹനാദസുത്താദിമ്ഹി (മ॰ നി॰ ൧.൧൩൯) **തേനാതി** സങ്ഖ്യാമഹത്തേന. മഹാസീഹനാദത്താ **ഇദം**

സുത്തം "മഹാസീഹനാദ"ന്തി വുച്ചതി, ന പന **മജ്ഝിമനികായേ** മഹാസീഹനാദസുത്തമിവ ചൂളസീഹനാദസുത്തമുപാദായാതി അധിപ്പായോ.

തിത്ഥിയപരിവാസകഥാവണ്ണനാ

ൻ൦ൻ. പടിസേധേത്വാതി തഥാ ഭാവാഭാവദസ്സനേന പടിക്ഖിപിത്വാ. യം ഭഗവാ പാഥികവഗ്ഗേ **ഉദുമ്ബരികസുത്തേ** (ദീ॰ നി॰ ൩.൪൭) "ഇധ നിഗ്രോധ തപസ്സീ"തിആദിനാ ഉപക്കിലേസവിഭാഗം, പാരിസുദ്ധിവിഭാഗഞ്ച ദസ്സേന്തോ സപരിസസ്സ നിഗ്രോധപരിബ്ബാജകസ്സ പുരതോ സീഹനാദം നദതി, തം ദസ്സേതും **"ഇദാനീ"**തിആദി വുത്തം. **നദിതപുബ്ബ**ന്തി ഉദുമ്ബരികസുത്തേ ആഗതനയേന പുബ്ബേ നിഗ്രോധപരിബ്ബാജകസ്സ നദിതം . **തപബ്രഹ്മചാരീ**തി ഉത്തമതപചാരീ, തപേന വാ വീരിയേന ബ്രഹ്മചാരീ. **ഇദ**ന്തി "രാജഗഹേ...പേ॰... പഞ്ഹം അപുച്ഛീ"തി പാളിയം ആഗതവചനം. ആചരിയേന (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൪൦൩) പന യഥാവുത്തം അട്ഠകഥാവചനമേവ പച്ചാമട്ഠം. ഏത്ഥ ച കാമം യദാ നിഗ്രോധോ പഞ്ഹമപുച്ഛി, ഭഗവാ ചസ്സ വിസ്സജ്ജേസി, ന തദാ ഭഗവാ ഗിജ്ഝകൂടേ പബ്ബതേ വിഹരതി, രാജഗഹസമീപേയേവ ഉദുമ്ബരികായ ദേവിയാ ഉയ്യാനേ വിഹരതി തത്ഥേവ തഥാ പുച്ഛിതത്താ, വിസ്സജ്ജിതത്താ ച, തഥാപി ഗിജ്ഝകൂടേ പബ്ബതേ ഭഗവതോ വിഹാരോ ന താവ വിച്ഛിന്നോ, തസ്മാ പാളിയം "തത്ര മ"ന്തിആദിവചനം, അട്ഠകഥായഞ്ച "തത്ര രാജഗഹേ ഗിജ്ഝകൂടേ പബ്ബതേ വിഹരന്തം മ"ന്തിആദിവചനം വുത്തന്തി ഇമമത്ഥമ്പി **"യം തം ഭഗവാ"**തിആദിനാ വിഞ്ഞാപേതീതി ദട്ഠബ്ബം. "ഗിജ്ഝകൂടേ പബ്ബതേ"തി ഇദം തത്ഥ കതവിഹാരം സന്ധായ വുത്തന്തി ദസ്സേതി **"ഗിജ്ഝകൂടേ മഹാവിഹാരേ"**തി ഇമിനാ. **ഉദുമ്ബരികായാ**തി തന്നാമികായ. **ഉയ്യാനേ**തി തത്ഥ കതപരിബ്ബാജകാരാമം സന്ധായ വദതി. **നിഗ്രോധോ** നാമ ഛന്നപരിബ്ബാജകോ. **സന്ധാനോ** നാമ പഞ്ചഉപാസകസതപരിവാരോ അനാഗാമിഉപാസകോ. **കഥാസല്ലാപ**ന്തി "യഗ്ഘേ ഗഹപതി ജാനേയ്യാസി, കേന സമണോ ഗോതമോ സദ്ധിം സല്ലപതീ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൩.൫൭) സല്ലാപകഥം. **പര**ന്തി അതിസയത്ഥേ നിപാതോ. **വിയാ**തി പദപൂരണമത്തേ യഥാ തം "അതിവിയാ"തി. **അന്ധബാല**ന്തി പഞ്ഞാചക്ഖുനാ അന്ധം ബാലജനം. **യോഗേ**തി നയേ, ദുക്ഖനിസ്സരണൂപായേതി അത്ഥോ.

ൻ൦൪. അനേനാതി ഭഗവതാ. **ഖന്ധകേ**തി **മഹാവഗ്ഗേ** പബ്ബജ്ജഖന്ധകേ (മഹാവ॰ ൻ൬) യം പരിവാസം പരിവസതീതി യോജനാ. "പുബ്ബേ അഞ്ഞതിത്ഥിയോ ഭൂതോതി **അഞ്ഞതിത്ഥിയപുബ്ബോ"**തി (സാരത്ഥ॰ ടീ॰ ൩.൬) **ആചരിയസാരിപുത്തത്ഥേരേന** വുത്തം. പഠമം പബ്ബജ്ജം ഗഹേത്വാവ പരിവസതീതി ആഹ **"സാമണേരഭൂമിയം ഠിതോ"**തി. **ത**ന്തി ദ്വീഹി ആകാരേഹി വുത്തം പരിവാസം. **പബ്ബജ്ജ**ന്തി "ആകങ്ഖതി പബ്ബജ്ജം, ആകങ്ഖതി ഉപസമ്പദ"ന്തി ഏത്ഥ വുത്തം പബ്ബജ്ജഗ്ഗഹണം. "ഉത്തരിദിരത്തതിരത്തം സഹസേയ്യം കപ്പേയ്യാ"തി (പാചി॰ ൫൧) ഏത്ഥ ദിരത്തഗ്ഗഹണം വിയ **വചനസിലിട്ഠതാവസേനേവ വുത്തം.** യസ്മാ പന സാമണേരഭൂമിയം ഠിതേനേവ പരിവസിതബ്ബം, ന ഗിഹിഭൂതേന, തസ്മാ **അപരിവസിത്വായേവ പബ്ബജ്ജം ലഭതി. ന ഗാമപ്പവേസനാദീനീ**തി ഏത്ഥ **ആദി**സദ്ദേന നവേസിയാവിധവാഥുല്ലകുമാരികപണ്ഡകഭിക്ഖുനിഗോചരതാ, സബ്രഹ്മചാരീനം കിം കരണീയേസു ദക്ഖാനലസാദിതാ, ഉദ്ദേസപരിപുച്ഛാദീസു തിബ്ബച്ഛന്ദതാ, യസ്സ തിത്ഥായതനതോ ഇധാഗതോ, തസ്സ അവണ്ണഭണനേ അത്തമനതാ, ബുദ്ധാദീനം

അവണ്ണഭണനേ അനത്തമനതാ, യസ്സ തിത്ഥായതനതോ ഇധാഗതോ, തസ്സ വണ്ണഭണനേ അനത്തമനതാ, ബുദ്ധാദീനം വണ്ണഭണനേ അത്തമനതാതി ഇമേസം സത്തവത്ഥൂനം സങ്ഗഹോ വേദിതബ്ബോ. **പൂരേന്തേന പരിവസിതബ്ബ**ന്തി യദാ പരിവസതി, തദാ പൂരമാനേന പരിവസിതബ്ബം. **അട്ഠവത്ഥുപൂരണേനാ**തി യഥാവുത്താനം അട്ഠന്നം വത്ഥൂനം പൂരണേന. **ഏത്ഥാ**തി പരിവാസേ, ഉപസമ്പദായ വാ. **ഘംസിത്വാ കോട്ടേത്വാ**തി അജ്ഝാസയവീമംസനവസേന സുവണ്ണം വിയ ഘംസിത്വാ കോട്ടേത്വാ. **പബ്ബജ്ജായാ**തി നിദസ്സനമത്തം. ഉപസമ്പദാപി ഹി തേന സങ്ഗയ്ഹതി.

"ഗണമജ്ഝേ നിസീദിത്വാതി ഉപസമ്പദാകമ്മസ്സ ഗണപ്പഹോനകാനം ഭിക്ഖൂനം മജ്ഝേ സങ്ഘത്ഥേരോ വിയ തസ്സ അനുഗ്ഗഹത്ഥം നിസീദിത്വാ"തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൪൦൬) ആചരിയേന വുത്തം, ഇദാനി പന ബഹൂസുപി പോത്ഥകേസു **"തം നിസീദാപേത്വാ"**തി കാരിതവസേന പാഠോ ദിസ്സതി. അചിരമുപസമ്പന്നസ്സ അസ്സാതി **അചിരൂപസമ്പന്നോ,** അത്ഥമത്തം പന ദസ്സേതും **"ഉപസമ്പന്നോ ഹുത്വാ നചിരമേവാ"**തി ആഹ. കായചിത്തവിവേകാവ ഇധാധിപ്പേതാ ഉപധിവിവേകത്ഥം പടിപജ്ജനാധികാരത്താതി വുത്തം **"കായേന ചേവ ചിത്തേന ചാ"**തി. **വൂപകട്ഠോ**തി വിവിത്തോ. താദിസസ്സ സീലവിസോധനേ അപ്പമാദോ അവുത്തസിദ്ധോതി കമ്മട്ഠാനേ അപ്പമാദമേവ ദസ്സേതി. **പേസിതചിത്തോ**തി നിബ്ബാനം പതി പേസിതചിത്തോ, തന്നിന്നോ തപ്പോണോ തപ്പബ്ഭാരോതി വുത്തം ഹോതി, ഏവംഭൂതോ ച തഥാ അനപേക്ഖതായ വിസ്സജ്ജിതകായോ നാമാതി അധിപ്പായമാവികാതും **"വിസ്സട്ഠഅത്തഭാവോ"**തി വുത്തം. **അത്താ**തി ചേത്ഥ ചിത്തം വുച്ചതി രൂപകായസ്സ അവിസയത്താ. **യസ്സാ**തി അരഹത്തഫലസ്സ. ജാതികുലപുത്താപി ആചാരസമ്പന്നാ ഏവ അരഹത്താധിഗമായ പബ്ബജ്ജാപേക്ഖാ ഹോന്തീതി തേപി ജാതികുലപുത്തേ തേഹേവ ആചാരകുലപുത്തേഹി ഏകസങ്ഗഹേ കരോന്തോ **"ആചാരകുലപുത്താ"**തി ആഹ. ഇമിനാ ഹി ആചാരസമ്പന്നാ ജാതികുലപുത്താപി സങ്ഗഹിതാ ഹോന്തി. ആചാരസമ്പന്നാനമേവാധിപ്പേതഭാവോ ച "സമ്മദേവാ"തി സദ്ദന്തരേന വിഞ്ഞായതി. "ഓതിണ്ണോമ്ഹി ജാതിയാ"തിആദിനാ നയേന ഹി സംവേഗപുബ്ബികം യഥാനുസിട്ഠം പബ്ബജ്ജം സന്ധായ "സമ്മദേവാ"തി വുത്തം. തേനാഹ **"ഹേതുനാവ കാരണേനേവാ"**തി. തത്ഥ **ഹേതുനാ**തി നയേന ഉപായേന. **കാരണേനേവാ**തി തബ്ബിവരണവചനം . **ത**ന്തി അരഹത്തഫലം. തദേവ ഹി "അനുത്തരം ബ്രഹ്മചരിയപരിയോസാന"ന്തി വത്തുമരഹതി അഞ്ഞേസം തഥാ അഭാവതോ. "യംതംസദ്ദാ നിച്ചസമ്ബന്ധാ"തി സദ്ദനയേനപി തദത്ഥം ദസ്സേതി **"തസ്സ ഹീ"**തിആദിനാ. "യസ്സത്ഥായ...പേ॰... പബ്ബജന്തീ"തി പുബ്ബേ വുത്തസ്സ **തസ്സ** അരഹത്തഫലസ്സ **അത്ഥായ കുലപുത്താ പബ്ബജന്തി,** തസ്മാ അരഹത്തഫലമിധാധിപ്പേതന്തി വിഞ്ഞായതീതി അധിപ്പായോ. നത്ഥി പരോ ജനോ തഥാ സച്ഛികരണേ പച്ചയോ യസ്സാതി **അപരപ്പച്ചയോ,** തം. ഉപ-സദ്ദോ വിയ **സം**-സദ്ദോപി ധാതുസദ്ദാനുവത്തകോതി വുത്തം **"പാപുണിത്വാ"**തി, പത്വാ അധിഗന്ത്വാതി അത്ഥോ. **ഉപ**-സദ്ദോ വാ ധാതുസദ്ദാനുവത്തകോ, **സം**-സദ്ദോ പന ധാതുവിസേസകോതി ആഹ **"സമ്പാദേത്വാ"**തി, അസേക്ഖാ സീലസമാധിപഞ്ഞായോ നിപ്ഫാദേത്വാ, പരിപൂരേത്വാവാതി അത്ഥോ.

നിട്ഠാപേതുന്തി നിഗമനവസേന പരിയോസാപേതും. "ബ്രഹ്മചരിയപരിയോസാനം...പേ॰... വിഹാസീ"തി ഇമിനാ ഏവ ഹി

അരഹത്തനികൂടേന ദേസനാ പരിയോസാപിതാ, തം പന നിഗമേതും **“അഞ്ഞതരോ…പേ॰… അഹോസീ”**തി ധമ്മസങ്ഗാഹകേഹി **വുത്തം.** ഏകതോവ ഇധ **അഞ്ഞതരോ,** ന പന നാമഗോത്താദീഹി അപാകടതോ. **അരഹന്താന**ന്തി ഉബ്ബാഹനേ ചേതം സാമിവചനം. തഥാ ഉബ്ബാഹിതത്താ ച തേസമബ്ഭന്തരോതി അത്ഥോ ആപന്നോതി അധിപ്പായം ദസ്സേന്തോ **“ഭഗവതോ”**തിആദിമാഹ. കേചി പന ഏവം വദന്തി - **അരഹന്താന**ന്തി ചേതം സമ്ബന്ധേയേവ സാമിവചനം, അതോ ചേത്ഥ സഹ പാഠസേസേന അധിപ്പായമത്ഥം ദസ്സേതും **“ഭഗവതോ”**തിആദി വുത്തന്തി. യം പനേത്ഥ അത്ഥതോ ന വിഭത്തം, തം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ പരമസുഖുമഗമ്ഭീരദുരനുബോധത്ഥപരിദീപനായ സുവിമലവിപുലപഞ്ഞാവേയ്യത്തിയജനനായ സാധുവിലാസിനിയാ നാമ ലീനത്ഥപ്പകാസനിയാ മഹാസീഹനാദസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപകാസനാ.

മഹാസീഹനാദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. പോട്ഠപാദസുത്തവണ്ണനാ

പോട്ഠപാദപരിബ്ബാജകവത്ഥുവണ്ണനാ

൪൦൬. ഏവം മഹാസീഹനാദസുത്തം സംവണ്ണേത്വാ ഇദാനി പോട്ഠപാദസുത്തം സംവണ്ണേന്തോ യഥാനുപുബ്ബം സംവണ്ണനോകാസസ്സ പത്തഭാവം വിഭാവേതും, മഹാസീഹനാദസുത്തസ്സാനന്തരം സങ്ഗീതസ്സ സുത്തസ്സ പോട്ഠപാദസുത്തഭാവം വാ പകാസേതും **"ഏവം മേ സുതം…പേ॰… സാവത്ഥിയന്തി പോട്ഠപാദസുത്ത"**ന്തി ആഹ. ''സാവത്ഥിയ''ന്തി ഇദം സമീപത്ഥേ ഭുമ്മന്തി ദസ്സേതും **"സാവത്ഥിം ഉപനിസ്സായാ"**തി വുത്തം, ചീവരാദിപച്ചയപടിബദ്ധതായ ഉപനിസ്സയം കത്വാതി അത്ഥോ. **ജേതോ** നാമ രാജകുമാരോ, തേന രോപിതത്താ സംവഡ്ഢിതത്താ പരിപാലിതത്താ ജേതസ്സ വനം ഉപവനന്തി അത്ഥമാഹ **"ജേതസ്സ കുമാരസ്സ വനേ"**തി. സുദത്തോ നാമ ഗഹപതി അനാഥാനം പിണ്ഡസ്സ ദായകത്താ **അനാഥപിണ്ഡികോ.** തേന ജേതസ്സ ഹത്ഥതോ അട്ഠാരസഹിരഞ്ഞകോടിസന്ഥരണേന തം കിണിത്വാ അട്ഠാരസഹിരഞ്ഞകോടീഹേവ സേനാസനം കാരാപേത്വാ അട്ഠാരസഹിരഞ്ഞകോടീഹേവ വിഹാരമഹം നിട്ഠാപേത്വാ ഏവം ചതുപഞ്ഞാസഹിരഞ്ഞകോടിപരിച്ചാഗേന സോ ആരാമോ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ നിയ്യാതിതോ. തേനാഹ **"അനാഥപിണ്ഡികേന ഗഹപതിനാ ആരാമോ കാരിതോ"**തി. പുപ്ഫഫലപല്ലവാദിഗുണസമ്പത്തിയാ, പാണിനോ നിവാസഫാസുതാദിനാ വാ വിസേസേന പബ്ബജിതാ തതോ തതോ ആഗമ്മ രമന്തി അനുക്കണ്ഠിതാ ഹുത്വാ നിവസന്തി ഏത്ഥാതി **ആരാമോ.** അഥ വാ യഥാവുത്തഗുണസമ്പത്തിയാ തത്ഥ തത്ഥ ഗതേപി അത്തനോ അബ്ഭന്തരേ ആനേത്വാ രമേതീതി **ആരാമോ.**

ഫോടോ യസ്സ പാദേസു ജാതോതി **പോട്ഠപാദോ.** ഫോടോ പോട്ഠോതി ഹി പരിയായോ. പരിബ്ബാജകോ ദുവിധോ ഛന്നപരിബ്ബാജകോ, അച്ഛന്നപരിബ്ബാജകോ ച. തത്ഥ അച്ഛന്നപരിബ്ബാജകോപി അചേലകോ ആജീവകോതി ദുവിധോ. തേസു അചേലകോ സബ്ബേന സബ്ബം നഗ്ഗോ, ആജീവകോ പന ഉപരി ഏകമേവ വത്ഥം ഉപകച്ഛകന്തരേ പവേസേത്വാ പരിഹരതി, ഹേട്ഠാ നഗ്ഗോ. അയം പന ദുവിധോപേസ ന ഹോതീതി വുത്തം **"ഛന്നപരിബ്ബാജകോ"**തി, വത്ഥച്ഛായാഛാദനപബ്ബജ്ജൂപഗതത്താ ഛന്നപരിബ്ബാജകസങ്ഖ്യം ഗതോതി അത്ഥോ . **ബ്രാഹ്മണമഹാസാലോ**തി മഹാവിഭവതായ മഹാസാരതം പത്തോ ബ്രാഹ്മണോ. **ഗണാചരിയോ**തി സാപേക്ഖതായ സമാസോ. **സമയ**ന്തി സാമഞ്ഞനിദ്ദേസോ, ഏകസേസനിദ്ദേസോ വാ, തം തം സമയന്തി അത്ഥോ. **പവദന്തീ**തി പകാരതോ വദന്തി, അത്തനാ അത്തനാ ഉഗ്ഗഹിതനിയാമേന യഥാ തഥാ സമയം വദന്തീതി അത്ഥോ. **താരുക്ഖോ**തി തസ്സ നാമം. **പഭുതി** സദ്ദേന തോദേയ്യജാണുസോണീസോണദണ്ഡകൂടദന്താദികേ സങ്ഗണ്ഹാതി, **ആദി**സദ്ദേന പന ഛന്നപരിബ്ബാജകാദികേ. **തിന്ദുകോ** നാമ കാളക്ഖന്ധരുക്ഖോ. **ചീര**ന്തി പന്തി. തിന്ദുകാ ചീരം ഏത്ഥ സന്തീതി **തിന്ദുകചീരോ.** തഥാ ഏകാ സാലാ ഏത്ഥാതി **ഏകസാലകോ.** ഭൂതപുബ്ബഗതിയാ തമത്ഥം വിത്ഥാരതോ ദസ്സേന്തോ **"യസ്മാ"**തിആദിമാഹ. **ഇതി കത്വാ**തി ഇമിനാ കാരണേന. **"തസ്മി"**ന്തിആദിനാ യഥാപാഠം വിഭത്യന്തദസ്സനം.

അനേകാകാരാനവസേസഞേയ്യത്ഥവിഭാഗതോ, അപരാപരുപ്പത്തിതോ ച ഭഗവതോ ഞാണം ലോകേ പത്ഥടമിവ ഹോതീതി വുത്തം **"സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പത്ഥരിത്വാ"**തി, യതോ തസ്സ ഞാണജാലതാ വുച്ചതി. വേനേയ്യാനം തദന്തോഗധഭാവോ ഹേട്ഠാ വുത്തോവ. വേനേയ്യസത്തപരിഗ്ഗണ്ഹനത്ഥം സമന്നാഹാരേ കതേ പഠമം നേസം വേനേയ്യഭാവേനേവ ഉപട്ഠാനം ഹോതി, അഥ സരണഗമനാദിവസേന കിച്ചനിപ്ഫത്തിം വീമംസീയതീതി ആഹ **"കിന്നു ഖോ ഭവിസ്സതീതി ഉപപരിക്ഖന്തോ"**തി. **നിരോധന്തി** സഞ്ഞാനിരോധം. **നിരോധാ വുട്ഠാനന്തി** തതോ നിരോധതോ വുട്ഠാനം സഞ്ഞുപ്പത്തിം. **സബ്ബബുദ്ധാനം ഞാണേന സംസന്ദിത്വാ**തി യഥാ തേ നിരോധം, നിരോധതോ വുട്ഠാനഞ്ച ബ്യാകരിംസു, ബ്യാകരിസ്സന്തി ച, തഥാ ബ്യാകരണവസേന സംസന്ദിത്വാ. **കതിപാഹച്ചയേനാ**തി ദ്വീഹതീഹച്ചയേന. പാളിയമേവ ഹി ഇമമത്ഥം വക്ഖതി. **സരണം ഗമിസ്സതീ**തി "സരണ"മിതി ഗമിസ്സതി. **"ഹത്ഥിസാരിപുത്തോ**തി ഹത്ഥിസാരിനോ പുത്തോ"തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൪൦൩) ആചരിയേന വുത്തം. അധുനാ പന **"ചിത്തോ ഹത്ഥിസാരിപുത്തോ"** ത്വേവ പാഠോ ദിസ്സതി, ചിത്തോ നാമ ഹത്ഥാചരിയസ്സ പുത്തോതി അത്ഥോ.

സുരത്തദുപട്ടന്തി രജനേന സമ്മാ രത്തം ദിഗുണം അന്തരവാസകം പരിവത്തനവസേന **നിവാസേത്വാ. "യുഗന്ധരപബ്ബതം പരിക്ഖിപിത്വാ"**തി ഇദം പരികപ്പവചനം "താദിസോ അത്ഥി ചേ, തം വിയാ"തി. **മേഘവണ്ണന്തി** രത്തമേഘവണ്ണം, സഞ്ഝാപഭാനുരഞ്ജിതമേഘസങ്കാസന്തി അത്ഥോ. പഠമേന ചേത്ഥ സണ്ഠാനസമ്പത്തിം ദസ്സേതി, ദുതിയേന വണ്ണസമ്പത്തിം. **ഏകംസവരഗതന്തി** വാമംസവരപ്പവത്തം. തഥാ ഹി **സുത്തനിപാതട്ഠകഥായം വങ്ഗീസസുത്തവണ്ണനായം** വുത്തം "ഏകംസന്തി ച വാമംസം പാരുപിത്വാ ഠിതസ്സേതം അധിവചനം. യതോ യഥാ വാമംസം പാരുപിത്വാ ഠിതം ഹോതി, തഥാ ചീവരം കത്വാതി ഏവമസ്സത്ഥോ വേദിതബ്ബോ"തി [സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ നിഗ്രോധകപ്പസുത്ത (വങ്ഗീസസുത്ത) വണ്ണനാ] തത്ഥ **ഏതന്തി** "ഏകംസം ചീവരം കത്വാ"തി വചനം. **യതോതി** യഥാവുത്തവചനസ്സ പാരുപിത്വാ ഠിതസ്സേവ അധിവചനത്താ ഏവമസ്സ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോതി സമ്ബന്ധോ. **പച്ചഗ്ഘന്തി** ഏകം കത്വാ അനധിട്ഠിതകാലേ പാടേക്കം മഹഗ്ഘം, **പച്ചഗ്ഘം** വാ അഭിനവം, അബ്ഭുണ്ഹേ തങ്ഖണേ നിബ്ബത്തന്തി അത്ഥോ. പുരിമഞ്ചേത്ഥ അത്ഥവികപ്പം കേചി ന ഇച്ഛന്തി. തഥാ ഹി ആചരിയേനേവ **ഉദാനട്ഠകഥായം** വുത്തം "പച്ചഗ്ഘേതി അഭിനവേ, പച്ചേകം മഹഗ്ഘതായ പച്ചഗ്ഘേതി കേചി, തം ന സുന്ദരം. ന ഹി ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ മഹഗ്ഘം പടിഗ്ഗണ്ഹന്തി, പരിഭുഞ്ജന്തി ചാ"തി, ഇധാപി തേന പച്ഛിമോയേവ അത്ഥവികപ്പോ ഗഹിതോ. അഭിനവതായ "പച്ചഗ്ഘ"ന്തി ച ഇദം ആദിതോ തഥാ ലദ്ധവോഹാരേന, അനഞ്ഞപരിഭോഗതായ ച വുത്തം, തഥാ വാ സത്ഥു അധിട്ഠാനേന തം പത്തം സബ്ബകാലം "പച്ചഗ്ഘ"ന്ത്വേവ വുച്ചതി. **സേലമയപത്തന്തി** മുഗ്ഗവണ്ണസിലാമയം ചതുമഹാരാജദത്തിയം പത്തം. അയമേവ ഹി ഭഗവതാ നിച്ചപരിഭുത്തോ പത്തോ **സമചിത്തസുത്തവണ്ണനാദീസുപി** (അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൩൭) തഥാ വുത്തത്താ.

൪൦൭. അത്തനോ രുചിവസേന അജ്ഝാസയവസേന, ന പരേഹി ഉസ്സാഹിതോതി അധിപ്പായോ. **"അതിപ്പഗഭാവമേവ ദിസ്വാ"**തി ച ഇദം ഭൂതകഥനം ന താവ ഭിക്ഖാചരണവേലാ സമ്പത്താതി ദസ്സനത്ഥം. ഭഗവാ ഹി തദാ കാലസ്സേവ വിഹാരതോ നിക്ഖന്തോ "വാസനാഭാഗിയായ ധമ്മദേസനായ

പോട്ഠപാദം അനുഗ്ഗണ്ഹിസ്സാമീ"തി. പാളിയം **അതിപ്പഗോ ഖോതി** എത്ഥ **"പഗോ"**തി ഇദം **കച്ചായനമതേന** പ-ഇച്ചുപസഗ്ഗതോ ഓ-കാരഗ-കാരാഗമനേ സിദ്ധം. പ-സദ്ദോയേവ പാതോഅത്ഥം വദതി. അഞ്ഞേസം പന സദ്ദവിദൂനം മതേന പാതോപദമിവ നേപാതികം. തേനേവ തത്ഥ തത്ഥ **അട്ഠകഥാസു** (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൫) വുത്തം "അതിപ്പഗോ ഖോതി അതിവിയ പാതോ"തി. അപിച പഠമം ഗച്ഛതി ദിവസഭാവേന പവത്തതീതി **പഗോ**തി നിബ്ബചനം ഇമിനാ ദസ്സിതം. ദുവിധോ ഖലുസദ്ദോ വിയ ഹി പഗോതി സദ്ദോ നാമനിപാതോപസഗ്ഗവസേന തിവിധോ. ഏവഞ്ഹി ഇധ "അതിപ്പഗഭാവമേവ ദിസ്വാ"തി വചനം ഉപപന്നം ഹോതി.

യംനൂനാതി ഏസ നിപാതോ അഞ്ഞത്ഥ സംസയപരിദീപനോ, ഇധ പന സംസയപതിരൂപകപരിദീപനോവ. കസ്മാ "സംസയപരിദീപനേ"തി വുത്തം, നനു ബുദ്ധാനം സംസയോ നത്ഥീതി ആഹ **"ബുദ്ധാനഞ്ചാ"**തിആദി. **സംസയോ നാമ നത്ഥി** ബോധിമൂലേ ഏവ തസ്സ സമുഗ്ഘാടിതത്താ. **പരിവിതക്കപുബ്ബഭാഗോ**തി അധിപ്പേതകിച്ചസ്സ പുബ്ബഭാഗേ പവത്തപരിവിതക്കോ. **ഏസാ**തി "കരിസ്സാമ, ന കരിസ്സാമാ"തിആദികോ ഏസ ചിത്താചാരോ **സബ്ബബുദ്ധാനം ലബ്ഭതി** സമ്ഭവതി വിചാരണവസേനേവ പവത്തനതോ, ന പന സംസയവസേന. **തേനാഹാ**തി യേനേസ സബ്ബബുദ്ധാനം ലബ്ഭതി, തേന ഭഗവാ ഏവമാഹാതി ഇമമേവ പാളിം ഇമസ്സ അത്ഥസ്സ സാധകം കരോതി. അയം **അട്ഠകഥാതോ** അപരോ നയോ - **യംനൂനാ**തി പരികപ്പനേ നിപാതോ. "ഉപസങ്കമേയ്യ"ന്തി കിരിയാപദേന വുച്ചമാനോയേവ ഹി അത്ഥോ അനേന ജോതീയതി. തസ്മാ അഹം യംനൂന യദി പന ഉപസങ്കമേയ്യം സാധു വതാതി യോജനാ. "യദി പനാ"തി ഇദമ്പി തേന സമാനത്ഥന്തി വുത്തം **"യദി പനാഹന്തി അത്ഥോ"**തി.

൪൭. അസ്സാതി പരിബ്ബാജകപരിസായ. **ഉദ്ധംഗമനവസേനാ**തി ഉന്നതബഹുലതായ ഉഗ്ഗന്ത്വാ ഉഗ്ഗന്ത്വാ പവത്തനവസേന. **ദിസാസു പത്ഥടവസേനാ**തി വിപുലഭാവേന ഭൂതപരമ്പരായ സബ്ബദിസാസു പത്ഥരണവസേന. ഏത്ഥ ച പാളിയം യഥാ ഉന്നതപായോ സദ്ദോ ഉന്നാദോ, ഏവം വിപുലഭാവേന ഉപരൂപരി പവത്തോപി ഉന്നാദോയേവാതി തദുഭയം ഏകജ്ഝം കത്വാ **"ഉന്നാദിനിയാ"**തി വുത്തം, പുന തദുഭയമേവ വിഭാഗം കത്വാ **"ഉച്ചാസദ്ദമഹാസദ്ദായാ"**തി. അതോ പാളിനയാനുരൂപമേവ അത്ഥം വിവരതീതി ദട്ഠബ്ബം. ഇദാനി പരിബ്ബാജകപരിസായ ഉച്ചാസദ്ദമഹാസദ്ദതാകാരണം, തസ്സ ച പവത്തിആകാരം ദസ്സേന്തോ **"തേസഞ്ഹീ"**തിആദിമാഹ. **ബാലാതപേ**തി അഭിനവുഗ്ഗതസൂരിയാതപേ. **കാമസ്സാദോ** നാമ കാമഗുണസ്സാദോ. **ഭവസ്സാദോ** നാമ കാമരാഗാദിസഹഗതോ ഭവേസു അസ്സാദോ.

സൂരിയുഗ്ഗമനേ ഖജ്ജോപനമിവ നിപ്പഭതം സന്ധായ വുത്തം **"ഖജ്ജോപനകൂപമാ ജാതാ"**തി. **ലാഭസക്കാരോപി നോ പരിഹീനോ**തി അത്ഥോ **ബാവേരുജാതകേന** (ജാ॰ ൧.൪.൧൫൩) ദീപേതബ്ബോ. **പരിസദോസോ**തി പരിസായ പവത്തദോസോ.

൪൮. സണ്ഠപേസീതി സഞ്ഞമനവസേന സമ്മദേവ ഠപേസി. സണ്ഠപനഞ്ചേത്ഥ തിരച്ഛാനകഥായ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്മിം അഗാരവസ്സ ചജാപനവസേന ആചാരസിക്ഖാപനം , യഥാവുത്തദോസസ്സ നിഗൂഹനഞ്ച

ഹോതീതി ആഹ **“സിക്ഖാപേസീ”**തിആദി. **നന്തി** പരിസം. **അപ്പസദ്ദന്തി** നിസ്സദ്ദം ഉച്ചാസദ്ദമഹാസദ്ദാഭാവം. **“ഏകോ നിസീദതീ”**തിആദി അത്ഥാപത്തിദസ്സനം. **വുദ്ധി**ന്തി ലാഭഗുണവുദ്ധിം. **പത്ഥയമാനോതി** പത്ഥയനഹേതു. മാനന്തേ ഹി ലക്ഖണേ, ഹേതുമ്ഹി ച ഇച്ഛന്തി സദ്ദവിദൂ. ഇദാനി തമത്ഥം വിത്ഥാരേതും **“പരിബ്ബാജകാ കിരാ”**തിആദി ആരദ്ധം. **അപരദ്ധ**ന്തി അപരജ്ഝിതം. **നപ്പമജ്ജന്തീ**തി പമാദം ന ആപജ്ജന്തി, ന അഗാരവം കരോന്തീതി വുത്തം ഹോതി.

൪൯൦. **നോ ആഗതേ ആനന്ദോതി** അമ്ഹാകം ഭഗവതി ആഗതേ ആനന്ദോ പീതി ഹോതി. “ചിരസ്സം ഖോ ഭന്തേ ഭഗവാ ഇമം പരിയായമകാസീ”തി വചനം പുബ്ബേപി തത്ഥ ആഗതപുബ്ബത്താ വുത്തവചനമിവ ഹോതീതി ചോദനം സമുട്ഠാപേത്വാ പരിഹരന്തോ **“കസ്മാ ആഹാ”**തിആദിമാഹ. **പിയസമുദാചാരാ**തി പിയാലാപാ. **തസ്മാ**തി തഥാ പിയസമുദാചാരസ്സ പവത്തനതോ. ന കേവലം അയമേവ, അഥ ഖോ അഞ്ഞേപി പബ്ബജിതാ യേഭുയ്യേന ഭഗവതോ അപചിതിം കരോന്തേവാതി തദഞ്ഞേസമ്പി ബാഹുല്ലകമ്മേന തദത്ഥം സാധേതും **“ഭഗവന്തഞ്ഹീ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ കാരണമാഹ **“ഉച്ചാകുലീനതായാ”**തി , മഹാസമ്മതരാജതോ പട്ഠായ അസമ്ഭിന്നഖത്തിയകുലതായാതി അത്ഥോ. തഥാ ഹി സോണദണ്ഡേന വുത്തം “സമണോ ഖലു ഭോ ഗോതമോ ഉച്ചാകുലാ പബ്ബജിതോ അസമ്ഭിന്നഖത്തിയകുലാ”തി, (ദീ॰ നി॰ ൧.൩൦൪) തേന സാസനേ അപ്പസന്നാനമ്പി കുലഗാരവേന ഭഗവതി അപചിതിം ദസ്സേതി. **ഏതസ്മിം അന്തരേ കാ നാമ കഥാ**തി യഥാവുത്തപരിച്ഛേദബ്ഭന്തരേ കീദിസാ നാമ കഥാ. **വിപ്പകതാ**തി ആരദ്ധാ ഹുത്വാ അപരിയോസിതാ. “കാ കഥാ വിപ്പകതാ”തി പന വദന്തോ അത്ഥതോ തസ്സാ പരിയോസാപനം പടിജാനാതി നാമ. കാ കഥാതി ച അവിസേസചോദനാ, തസ്മാ യസ്സാ തസ്സാ സബ്ബസ്സാപി കഥായ പരിയോസാപനം പടിഞ്ഞാതം ഹോതി, തഞ്ച പടിജാനനം പദേസഞ്ഞുനോ അവിസംയന്തി ആഹ **“യാവ…പേ॰… സബ്ബഞ്ഞുപവാരണം പവാരേസീ”**തി. **ഏസാ**തി പരിബ്ബാജകപരിസായ കഥിതാ രാജകഥാദികാ. **നിസ്സാരാ**തി നിരത്ഥകഭാവേന സാരരഹിതാ.

അഭിസഞ്ഞാനിരോധകഥാവണ്ണനാ

൪൦൧. “തിട്ഠതേസാ”തി ഏതസ്സ ആപന്നമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **“സചേ”**തിആദിമാഹ. **സുകാരണ**ന്തി സുന്ദരം അത്ഥാവഹം ഹിതാവഹം കാരണം. **യത്ഥാ**തി അഞ്ഞതരിസ്സം സാലായം. നാനാതിത്ഥസങ്ഘാതാസു ലദ്ധീസു നിയുത്താതി **നാനാതിത്ഥിയാ**ണിയസദ്ദേന. ണികസദ്ദേന വാ ക-കാരസ്സ യ-കാരം കത്വാ യഥാ “അന്തിയോ”തി. “അയം കിം വദതി അയം കിം വദതീ”തി കുതൂഹലം കോലാഹലമേത്ഥ അത്ഥീതി **കോതൂഹലാ,** സാ ഏവ സാലാ **കോതൂഹലസാലാ**തി ആഹ **“കോതൂഹലുപ്പത്തിട്ഠാനതോ”**തി. **ഉപസഗ്ഗമത്തം** ധാത്വത്ഥാനുവത്തനതോ. സഞ്ഞാസീസേനായം ദേസനാ, തസ്മാ സഞ്ഞാസഹഗതാ സബ്ബേപി ധമ്മാ ഗയ്ഹന്തി, തത്ഥ പന ചിത്തം പധാനന്തി വുത്തം **“ചിത്തനിരോധേ”**തി. പഹാനവസേന പന അച്ചന്തനിരോധസ്സ തേഹി അനധിപ്പേതത്താ, അവിസയത്താ ച **“ഖണികനിരോധേ”**തി ആഹ. കാമം സോപി തേസം അവിസയോവ, അത്ഥതോ പന നിരോധകഥാ വുച്ചമാനാ തത്ഥേവ തിട്ഠതി, തസ്മാ അത്ഥാപത്തിമത്തം പതി തഥാ വുത്തന്തി

വേദിതബ്ബം. **തസ്സാതി** അഭിസഞ്ഞാനിരോധകഥായ. **“കിത്തിഘോസോ”**തി ‘അഹോ ബുദ്ധാനുഭാവോ, ഭവന്തരപടിച്ഛന്നമ്പി കാരണം ഏവം ഹത്ഥാമലകം വിയ പച്ചക്ഖതോ ദസ്സേതി, സാവകേ ച ഏദിസേ സംവരസമാദാനേ പതിട്ഠാപേതീ’തി ഥുതിഘോസോ യാവ ഭവഗ്ഗാ **പത്ഥരതീ**തി. ആചരിയേന വുത്തം. ഇദാനി പന “സകലജമ്ബുദീപേ ഭഗവതോ കഥാകിത്തിഘോസോ പത്ഥരതീ”തി പാഠോ ദിസ്സതി. **പടിഭാഗകിരിയ**ന്തി പളാസവസേന പടിഭാഗഭൂതം പയോഗം. **ഭവന്തരസമയ**ന്തി തത്ര തത്ര വുട്ഠാനസമയം അഭൂതപരികപ്പിതം കിഞ്ചി ഉസ്സാരിയവത്ഥും അത്തനോ സമയം കത്വാ കഥേന്തി. **കിഞ്ചിദേവ സിക്ഖാപദ**ന്തി “ഏകമൂലകേന ഭവിതബ്ബം, ഏത്തകം വേലം ഏകസ്മിംയേവ ഠാനേ നിസീദിതബ്ബ”ന്തി ഏവമാദികം കിഞ്ചിദേവ കാരണം സിക്ഖാകോട്ഠാസം കത്വാ **പഞ്ഞപേന്തി**. **നിരോധകഥ**ന്തി നിരോധസമാപത്തികഥം.

തേസൂതി കോതൂഹലസാലായം സന്നിപതിതേസു നാനാതിത്ഥിയസമണബ്രാഹ്മണേസു. **ഏകച്ചേ**തി ഏകേ. **പുരിമോ**തി “അഹേതൂ അപ്പച്ചയാ പുരിസസ്സ സഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജന്തിപി നിരുജ്ഝന്തിപീ”തിആദിനാ വുത്തവാദീ. **ഏത്ഥാ**തി ചതൂസു വാദീസു. യ്വായം ഇധ ഉപ്പജ്ജതീതി സമ്ബന്ധോ. **സമാപത്തി**ന്തി അസഞ്ഞീഭവാവഹം വായോകസിണപരികമ്മം, ആകാസകസിണപരികമ്മം വാ രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനസമാപത്തിം, പഞ്ചമജ്ഝാനസമാപത്തിം വാ. **നിരോധേ**തി ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന സഞ്ഞാനിരോധേ. **ഹേതും അപസ്സന്തോ**തി യേന ഹേതുനാ അസഞ്ഞീഭവേ സഞ്ഞായ നിരോധോ സബ്ബസോ അനുപ്പാദോ, യേന ച തതോ ചുതസ്സ ഇധ പഞ്ചവോകാരഭവേ സഞ്ഞായ ഉപ്പാദോ, തദുഭയമ്പി ഹേതും അവിസയതായ അപസ്സന്തോ.

ദുതിയോതി “സഞ്ഞാ ഹി ഭോ പുരിസസ്സ അത്താ”തിആദിനാ വുത്തവാദീ. **ന**ന്തി പഠമവാദിം. **നിസേധേത്വാ**തി “ന ഖോ പന മേതം ഭോ ഏവം ഭവിസ്സതീ”തി ഏവം പടിക്ഖിപിത്വാ. **മിഗസിങ്ഗതാപസസ്സാ**തി ഏവംനാമകതാപസസ്സ. തസ്സ കിര മത്ഥകേ മിഗസിങ്ഗാകാരേന ദ്വേ ചൂളാ ഉട്ഠഹിംസു, “ഇസിസിങ്ഗോ”തിപി തസ്സ നാമം. **അസഞ്ഞകഭാവ**ന്തി മുഞ്ഛാപത്തിയാ കിരിയാമയസഞ്ഞാവസേന വിഗതസഞ്ഞിഭാവം. വക്ഖതി ഹി “വിസഞ്ഞീ ഹുത്വാ”തി. ചത്താലീസനിപാതേ ആഗതനയേന **മിഗസിങ്ഗതാപസവത്ഥും** സങ്ഖേപതോ ദസ്സേതും **“മിഗസിങ്ഗതാപസോ കിരാ”**തിആദി വുത്തം. വിക്ഖമ്ഭനവസേന കിലേസാനം സന്താപനതോ **അത്തന്തപോ.** ദുക്കരതപതായ **ഘോരതപോ** തിബ്ബതപോ. നിബ്ബിസേവനഭാവാപാദനേന സബ്ബസോ മിലാപിതചക്ഖാദിതിക്ഖിന്ദ്രിയതായ **പരമധിതിന്ദ്രിയോ. സക്കവിമാന**ന്തി പണ്ഡുകമ്ബലസിലാസനം സന്ധായാഹ. തഞ്ഹി തഥാരൂപപച്ചയാ കദാചി ഉണ്ഹം, കദാചി ഥദ്ധം, കദാചി ചലിതം ഹോതി. **“സക്ക…പേ॰… പത്ഥേതീ”**തി അയോനിസോ ചിന്തേത്വാ **പേസേസി. ഭഗ്ഗോ**തി ഭഞ്ജിതകുസലജ്ഝാസയോ, അധുനാ പന “ലഗ്ഗോ”തി പാഠം ലിഖന്തി. **തേന ദിബ്ബഫസ്സേനാ**തി ഹത്ഥഗ്ഗഹണമത്തദിബ്ബഫസ്സേന. **ത**ന്തി തഥാ സഞ്ഞാപടിലാഭം. **ഏവമാഹാ**തി ഏവം “സഞ്ഞാ ഹി ഭോ പുരിസസ്സ അത്താ”തിആദിനാ ആകാരേന സഞ്ഞാനിരോധമാഹ. ഇമിനാവ നയേന ഇതോ പരേസുപി ദ്വീസു ഠാനേസു പാളിമാഹരിത്വാ യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

തതിയോതി "സന്തി ഹി ഭോ സമണബ്രാഹ്മണാ"തിആദിനാ വുത്തവാദീ. **ആഥബ്ബണപയോഗ**ന്തി ആഥബ്ബണവേദവിഹിതം ആഥബ്ബണികാനം വിസഞ്ഞിഭാവാപാദനപ്പയോഗം. **ഉപകഡ്ഢനം** ആഹരണം. **അപകഡ്ഢനം** അപഹരണം . **ആഥബ്ബണം പയോജേത്വാ**തി ആഥബ്ബണവേദേ ആഗതം അഗ്ഗിജുഹനപുബ്ബകം മന്തപദം പയോജേത്വാ സീസച്ഛിന്നതാദിദസ്സനേന സഞ്ഞാനിരോധമാഹ. **തസ്സാ**തി യസ്സ സീസച്ഛിന്നതാദി ദസ്സിതം, തസ്സ.

ചതുത്ഥോതി "സന്തി ഹി ഭോ ദേവതാ മഹിദ്ധികാ"തിആദിനാ വുത്തവാദീ. **യക്ഖദാസീന**ന്തി ദേവദാസീനം, യാ "യോഗവതിയോ"തിപി വുച്ചന്തി, യോഗിനിയോതിപി പാകടാ. **മദനിദ്ദ**ന്തി സുരാമദനിമിത്തകം സുപനം. **ദേവതൂപഹാര**ന്തി നച്ചനഗായനാദിനാ ദേവതാനം പൂജം. **സുരാപാതി**ന്തി പാതിപുണ്ണം സുരം. **ദിവാ**തി അതിദിവാ, ഉസ്സൂരേതി അത്ഥോ. **ത**ന്തി തഥാ സുപിത്വാ വുട്ഠഹനം. **സുത്തകാലേ** ദേവതാനം സഞ്ഞാപകഡ്ഢനവസേന **നിരോധം സമാപന്നാ, പബുദ്ധകാലേ** സഞ്ഞുപകഡ്ഢനവസേന **നിരോധാ വുട്ഠിതാ**തി **മഞ്ഞമാനോ**തി അധിപ്പായോ.

ഏളമൂഗകഥാ വിയാതി ഇമേസം പണ്ഡിതമാനീനം കഥാ അന്ധബാലകഥാസദിസീ. **ചത്താരോ നിരോധേ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞവിധുരേ ചത്താരോപി നിരോധേ. **ഏകേന ഭവിതബ്ബ**ന്തി ഏകസഭാവേനേവ ഭവിതബ്ബം. **ന ബഹുനാ**തി ന ച അഞ്ഞമഞ്ഞവിരുദ്ധേന ബഹുവിധേന നാനാസഭാവേന ഭവിതബ്ബം. **തേനാപി ഏകേനാ**തി ഏകസഭാവഭൂതേന തേനാപി നിരോധേന. **അഞ്ഞേനേവാ**തി തേഹി വുത്താകാരതോ അഞ്ഞാകാരേനേവ **ഭവിതബ്ബം. സോ**തി ഏകസഭാവഭൂതോ നിരോധോ. **അഞ്ഞത്ര സബ്ബഞ്ഞുനാ**തി സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധം ഠപേത്വാ. **ഇധാ**തി കോതൂഹലസാലായം. **അയം നിരോധോ അയം നിരോധോ**തി ദ്വിക്ഖത്തും ബ്യാപനിച്ഛാവചനം സത്ഥാ അത്തനോ ദേസനാവിലാസേന അനേകാകാരവോകാരം നിരോധം വിഭാവേസ്സതീതി ദസ്സനത്ഥം കതം. **അഹോ നൂനാ**തി ഏത്ഥ **അഹോ**തി അച്ഛരിയേ നിപാതോ, **നൂനാ**തി അനുസ്സരണേ. തസ്മാ **അഹോ നൂന ഭഗവാ**തി അനഞ്ഞസാധാരണദേസനത്താ ഭഗവാ നിരോധമ്പി അഹോ അച്ഛരിയം കത്വാ ആരാധേയ്യ മഞ്ഞേതി അധിപ്പായോ. **അഹോ നൂന സുഗതോ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. അച്ഛരിയവിഭാവനതോ ഏവ ചേത്ഥ ദ്വിക്ഖത്തും ആമേഡിതവചനം. അച്ഛരിയത്ഥോപി ഹേസ **അഹോ**സദ്ദോ അനുസ്സരണമുഖേനേവ പോട്ഠപാദേന ഗഹിതോ. തസ്മാ വുത്തം **"അനുസ്സരണത്ഥേ നിപാതദ്വയ"**ന്തി. **തേനാ**തി അനുസ്സരണത്ഥമുഖേന പവത്തനതോ. "അഹോ...പേ... സുഗതോ"തി വചനേന ഏതദഹോസീതി യോജനാ. "യംതംസദ്ദാ നിച്ചസമ്ബന്ധാ"തി സാധിപ്പായം യോജനം ദസ്സേതും **"യോ ഏതേസ"**ന്തിആദിമാഹ. കാലദേസപുഗ്ഗലാദിവിഭാഗേന ബഹുഭേദത്താ **ഇമേസം നിരോധധമ്മാന**ന്തി ബഹുത്തേ സാമിവചനം, കുസലസദ്ദയോഗേ ചേതം ഭുമ്മത്ഥേ ദട്ഠബ്ബം. **കുസലോ നിപുണോ ഛേകോ**തി പരിയായവചനമേതം. **അഹോ നൂന കഥേയ്യാ**തി അച്ഛരിയം കത്വാ കഥേയ്യ മഞ്ഞേ. സോ സുഗതോതി സമ്ബന്ധോ. **ചിണ്ണവസിതായാ**തി നിരോധസമാപത്തിയം ചിണ്ണവസീഭാവത്താ. **സഭാവം ജാനാതീ**തി നിരോധസഭാവം യാഥാവതോ ജാനാതി.

അഹേതുകസഞ്ഞുപ്പാദനിരോധകഥാവണ്ണനാ

൪൮൨. ഘരമജ്ഝേയേവ പക്ഖലിതാതി യഥാ ഘരതോ ബഹി ഗന്തുകാമാ പുരിസാ മഗ്ഗം അനോതരിത്വാ ഘരവിവരേ സമതലേ വിവടങ്ഗണേ ഏവ പക്ഖലനം പത്താ, ഏവംസമ്പദമിദന്തി അത്ഥോ. അസാധാരണോ **ഹേതു,** സാധാരണോ **പച്ചയോ**തി ഏവമാദിവിഭാഗോ അഞ്ഞത്ര വുത്തോ, ഇധ പന തേന വിഭാഗേന പയോജനം നത്ഥി സഞ്ഞായ അകാരണഭാവപടിക്ഖേപപരത്താ ചോദനായാതി വുത്തം **"കാരണസ്സേവ നാമ"**ന്തി. യം പന പാളിയം വുത്തം "സഹേതൂ ഹി പോട്ഠപാദ സപ്പച്ചയാ പുരിസസ്സ സഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജന്തിപി നിരുജ്ഝന്തിപീ"തി, തത്ഥ സഹേതൂ സപ്പച്ചയാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഉപ്പന്നാ പന നിരുജ്ഝന്തിയേവ, ന തിട്ഠന്തീതി ദസ്സനത്ഥം "നിരുജ്ഝന്തിപീ"തി വചനം, ന തു നിരോധസ്സ സഹേതുസപച്ചയതാദസ്സനത്ഥം. ഉപ്പാദോയേവ ഹി സഹേതുകോ, ന നിരോധോ. യദി ഹി നിരോധോപി സഹേതുകോ സിയാ, തസ്സപി പുന നിരോധേന ഭവിതബ്ബം അങ്കുരാദീനം പുന അങ്കുരാദിനാ വിയ, ന ച തസ്സ പുന നിരോധോ അത്ഥി, തസ്മാ വുത്തനയേനേവ പാളിയാ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അയഞ്ച നയോ ഖണനിരോധവസേന വുത്തോ. യോ പന യഥാപരിച്ഛിന്നകാലവസേന സബ്ബസോ അനുപ്പാദനിരോധോ, സോ "സഹേതുകോ"തി വേദിതബ്ബോ തഥാരൂപായ പടിപത്തിയാ വിനാ അഭാവതോ. തേനാഹ ഭഗവാ "സിക്ഖാ ഏകാ സഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജതി, സിക്ഖാ ഏകാ സഞ്ഞാ നിരുജ്ഝതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൮൨) തതോ ഏവ ച **അട്ഠകഥായ**മ്പി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൪൮൩) വുത്തം "സഞ്ഞായ സഹേതുകം ഉപ്പാദനിരോധം ദീപേതു"ന്തി. ഏതഞ്ഹി പാളിവചനം, അട്ഠകഥാവചനഞ്ച അനുപ്പാദനിരോധം സന്ധായ വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. **സിക്ഖാ**തി ഹേത്വത്ഥേ പച്ചത്തവചനം, യ-കാരലോപോ വാ "സങ്ഖ്യാപി തമ്ഹാ വനപത്ഥാ പക്കമിതബ്ബ"ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൧൯൦) വിയ. ഹേതുഭാവോ ചസ്സാ ഉപരി ആവി ഭവിസ്സതി. **ഏക**സദ്ദോ ച അഞ്ഞപരിയായോ, ന സങ്ഖ്യാവാചീ "ഇത്ഥേകേ സതോ സത്തസ്സാ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൮൫-൮൬, ൯൮-൯൭; മ॰ നി॰ ൩.൨൧) വിയാതി ആഹ **"സിക്ഖായ ഏകച്ചാ സഞ്ഞാ ജായന്തീ"**തി. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ.

൪൮൩. വിത്ഥാരേതുകമ്യതാതി വിത്ഥാരേതുകാമതായ. **പുച്ഛാവസേനാ**തി കഥേതുകമ്യതാപുച്ഛാവസേന, **വിത്ഥാരേതുകമ്യതാപുച്ഛാവസേനാ**തി വാ സമാസോ. "പോട്ഠപാദസ്സേവായം പുച്ഛാ"തി ആസങ്കായ "ഭഗവാ അവോചാ"തി പാളിയം വുത്തം. സഞ്ഞായ…പേ॰… ദീപേതും താ ദസ്സേന്തോതി യോജേതബ്ബം . **തത്ഥാ**തി തസ്സം ഉപരി വക്ഖമാനായ ദേസനായ. **തതിയാ**തി അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാ ആഗതാതി സമ്ബന്ധോ. **"അയം…പേ॰… ദേസിതോതി ഏത്ഥ സമ്മാദിട്ഠിസമ്മാസങ്കപ്പവസേന ആഗതാ.** കസ്മാതി ചേ? **പരിയാപന്നത്താ,** സഭാവതോ, ഉപകാരതോ ച യഥാരഹം പഞ്ഞാക്ഖന്ധേ അവരോധത്താ സങ്ഗഹിതത്താതി അധിപ്പായോ. തഥാ ഹി **ചൂളവേദല്ലസുത്തേ** വുത്തം "യാ ചാവുസോ വിസാഖ സമ്മാദിട്ഠി, യോ ച സമ്മാസങ്കപ്പോ , ഇമേ ധമ്മാ പഞ്ഞാക്ഖന്ധേ സങ്ഗഹിതാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൨) കാമഞ്ചേത്ഥ വുത്തനയേന തിസ്സോപി സിക്ഖാ ആഗതാ, തഥാപി അധിചിത്തസിക്ഖായ ഏവ അഭിസഞ്ഞാനിരോധോ ദസ്സിതോ. ഇതരാ പന തസ്സാ സമ്ഭാരഭാവേന ആനീതാതി അയമത്ഥോ പാളിവസേന വേദിതബ്ബോ.

പഞ്ചകാമഗുണികരാഗോതി പഞ്ച കാമകോട്ഠാസേ ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജനകരാഗോ. **അസമുപ്പന്നകാമചാരോ**തി വത്തമാനുപ്പന്നതാവസേന

നസമുപ്പന്നോ യോ കോചി കാമചാരോ, യാ കാചി ലോഭുപ്പത്തി. അധുനാ പന "അസമുപ്പന്നകാമരാഗോ"തി പാഠോ, സോ അയുത്തോവ അത്ഥതോ വിരുദ്ധത്താ. കാമരാഗോ ചേത്ഥ വിസയവസേന നിയമിതത്താ കാമഗുണാരമ്മണോവ ലോഭോ ദട്ഠബ്ബോ, കാമചാരോ പന ഝാനനികന്തിഭവരാഗാദിപ്പഭേദോ സബ്ബോപി ലോഭചാരോ. കാമനട്ഠേന, കാമേസു പവത്തനട്ഠേന ച **കാമചാരോ.** സബ്ബേപി ഹി തേഭൂമകധമ്മാ കാമനീയട്ഠേന കാമാ. യസ്മാ ഉഭയേസമ്പി സഹചരണഞായേന കാമസഞ്ഞാഭാവോ ഹോതി, തസ്മാ "കാമസഞ്ഞാ"തി പദുദ്ധാരം കത്വാ തദുഭയമേവ നിദ്ദിട്ഠന്തി വേദിതബ്ബം. **"തത്ഥാ"**തിആദി അസമുപ്പന്നകാമചാരതോ പഞ്ചകാമഗുണികരാഗസ്സ വിസേസദസ്സനം, അസമുപ്പന്നകാമചാരസ്സേവ വാ ഇധാധിപ്പേതഭാവദസ്സനം. കാമം പഞ്ചകാമഗുണികരാഗോപി അസമുപ്പന്നോ ഏവ അനാഗാമിമഗ്ഗേന സമുഗ്ഘാടീയതി, തസ്മിം പന സമുഗ്ഘാടിതേപി ന സബ്ബോ രാഗോ സമുഗ്ഘാടം ഗച്ഛതി തസ്സ അഗ്ഗമഗ്ഗേന സമുഗ്ഘാടിതത്താ. തസ്മാ പഞ്ചകാമഗുണികരാഗഗ്ഗഹണേന ഇതരസ്സ സബ്ബസ്സ ഗഹണം ന ഹോതീതി ഉഭയത്ഥസാധാരണേന പരിയായേന ഉഭയമേവ സങ്ഗഹേത്വാ പാളിയം കാമസഞ്ഞാഗ്ഗഹണം കതം, അതോ തദുഭയം സരൂപതോ, വിസേസതോ ച ദസ്സേത്വാ സബ്ബസങ്ഗാഹികഭാവതോ **"അസമുപ്പന്നകാമചാരോ പന ഇമസ്മിം ഠാനേ വട്ടതീ"**തി വുത്തം. **തസ്മാ**തി അസമുപ്പന്നകാമചാരസ്സേവ ഇധ വട്ടനതോ അയമത്ഥോ വേദിതബ്ബോതി യോജനാ. **തസ്സാ**തി പഠമജ്ഝാനസമങ്ഗിനോ പുഗ്ഗലസ്സ. **സദിസത്താ**തി കാമസഞ്ഞാദിഭാവേന സമാനത്താ, ഏതേന പാളിയം "പുരിമാ"തി ഇദം സദിസകപ്പനാവസേന വുത്തന്തി ദസ്സേതി. അനാഗതാ ഹി ഇധ "നിരുജ്ഝതീ"തി വുത്താ അനുപ്പാദസ്സ അധിപ്പേതത്താ. തസ്മാ അനാഗതമേവ ദസ്സേതും **"അനുപ്പന്നാവ നുപ്പജ്ജതീ"**തി വുത്തം.

വിവേകജപീതിസുഖസങ്ഖാതാതി വിവേകജപീതിസുഖേഹി സഹ അക്ഖാതാ, ന വിവേകജപീതിസുഖാനീതി അക്ഖാതാ. തംസമ്പയുത്താ ഹി സഞ്ഞായേവ ഇധാധിപ്പേതാ, ന വിവേകജപീതിസുഖാനി. അഥ വാ വിവേകജപീതിസുഖകോട്ഠാസികാതി അത്ഥോ. **സങ്ഖാത**സദ്ദോ ഹേത്ഥ കോട്ഠാസത്ഥോ "അദിന്നം ഥേയ്യസങ്ഖാതം ആദിയേയ്യാ"തിആദീസു (പാരാ॰ ൮൯, ൯൧) വിയ. കാമച്ഛന്ദാദിഓളാരികങ്ഗപ്പഹാനവസേന നാനത്ഥസഞ്ഞാപടിഘസഞ്ഞാഹി നിപുണതായ **സുഖുമാ.** ഭൂതതായ **സച്ചാ.** തദേവത്ഥം ദസ്സേതി **"ഭൂതാ"**തി ഇമിനാ. സുഖുമഭാവേന, പരമത്ഥഭാവേന ച അവിപരീതസഭാവാതി അത്ഥോ. ഏവം ബ്യാസവസേന യഥാപാഠമത്ഥം ദസ്സേത്വാ സമാസവസേനപി യഥാപാഠമേവ ദസ്സേന്തോ **"അഥ വാ"**തിആദിമാഹ. സമാസബ്യാസവസേന ഹി ദ്വിധാ പാഠോ ദിസ്സതി. **"കാമച്ഛന്ദാദിഓളാരികങ്ഗപ്പഹാനവസേനാ"**തി ഇമിനാ സമ്പയുത്തധമ്മാനം ഭാവനാനുഭാവസിദ്ധാ, സഞ്ഞായ സണ്ഹസുഖുമതാ നീവരണവിക്ഖമ്ഭനവസേന വിഞ്ഞായതീതി ദസ്സേതി. **ഭൂതതായാ**തി സുഖുമഭാവേന, പരമത്ഥഭാവേന ച അവിപരീതതായ, വിജ്ജമാനതായ വാ. **വിവേകജേഹീ**തി നീവരണവിവേകതോ ജാതേഹി. ഇദാനി ഝാനസമങ്ഗീവസേന വുത്തസ്സ ദുതിയപദസ്സ അത്ഥം ദസ്സേതും **"സാ അസ്സാ"**തിആദി വുത്തം. **സബ്ബത്ഥാ**തി സബ്ബവാരേസു.

സമാപജ്ജനാധിട്ഠാനം വിയ വുട്ഠാനമ്പിഝാനേ പരിയാപന്നം ഹോതി യഥാ തം ധമ്മാനം ഭങ്ഗക്ഖണോ ധമ്മേസു, ആവജ്ജനപച്ചവേക്ഖണാനി പന ന ഝാനപരിയാപന്നാനി, തസ്മാ ഝാനപരിയാപന്നമേവ വസീകരണം ഗഹേത്വാ **“സമാപജ്ജന്തോ, അധിട്ഠഹന്തോ, വുട്ഠഹന്തോ ച സിക്ഖതീ”**തി വുത്തം. **തന്തി** പഠമജ്ഝാനം. **തേന...പേ॰... ഝാനേനാ**തി ഇദമ്പി “സിക്ഖാ”തി ഏതസ്സ സംവണ്ണനാപദം. **തേനാ**തി ച ഹേതുമ്ഹി കരണവചനം, പഠമജ്ഝാനേന ഹേതുനാതി അത്ഥോ. ഹേതുഭാവോ ചേത്ഥ ഝാനസ്സ വിവേകജപീതിസുഖസുഖുമസച്ചസഞ്ഞായ ഉപ്പത്തിയാ സഹജാതാദിപച്ചയഭാവോ. കാമസഞ്ഞായ പന നിരോധസ്സ ഉപനിസ്സയപച്ചയഭാവോവ. സോ ച ഖോ സുത്തന്തപരിയായേന. തഥാ ചേവ ഹേട്ഠാ സംവണ്ണിതം “തഥാരൂപായ പടിപത്തിയാ വിനാ അഭാവതോ”തി **ഏതേനുപായേനാ**തി യ്വായം പഠമജ്ഝാനതപ്പടിപക്ഖസഞ്ഞാവസേന “സിക്ഖാ ഏകാ സഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജതി, സിക്ഖാ ഏകാ സഞ്ഞാ നിരുജ്ഝതീ”തി ഏത്ഥ നയോ വുത്തോ, ഏതേന നയേന. **സബ്ബത്ഥാ**തി സബ്ബവാരേസു.

ർ൮ർ. ഇദാനി ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനപരമായ ഏവ സഞ്ഞായ ദസ്സനേ കാരണം വിഭാവേന്തോ **“യസ്മാ പനാ”**തിആദിമാഹ. യസ്മാ ഇദഞ്ച...പേ॰... ഉദ്ധടന്തി സമ്ബന്ധോ. കേസം പനിദം അങ്ഗതോ സമ്മസനന്തി വുത്തം **“അട്ഠസമാപത്തിയാ”**തിആദി. **അങ്ഗതോ**തി ഝാനങ്ഗതോ. ഇദഞ്ഹി അനുപദധമ്മവിപസ്സനായ ലക്ഖണവചനം. അനുപദധമ്മവിപസ്സനഞ്ഹി കരോന്തോ സമാപത്തിം പത്വാ അങ്ഗതോവ സമ്മസനം കരോതി, ന ച സഞ്ഞാ സമാപത്തിയാ കിഞ്ചി അങ്ഗം ഹോതി. അഥ ച പനേതം വുത്തം **“ഇദഞ്ച സഞ്ഞാ സഞ്ഞാതി ഏവം അങ്ഗതോ സമ്മസനം ഉദ്ധട”**ന്തി, തസ്മാ ലക്ഖണവചനമേതം. **അങ്ഗതോ**തി വാ അവയവതോതി അത്ഥോ, അനുപദധമ്മതോതി വുത്തം ഹോതി. **കലാപതോ**തി സമൂഹതോ. യസ്മാ പനേത്ഥ സമാപത്തിവസേന തംതംസഞ്ഞാനം ഉപ്പാദനിരോധേ വുച്ചമാനേ അങ്ഗവസേന സോ വുത്തോ ഹോതി, തസ്മാ “ഇദഞ്ചാ”തിആദിനാ അങ്ഗതോവ സമ്മസനം ദസ്സേതീതി വേദിതബ്ബം. **തസ്മാ**തി സഞ്ഞാവസേനേവ അങ്ഗതോ സമ്മസനസ്സ ഉദ്ധടത്താ. **തദേവാ**തി ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനമേവ, ന നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം തത്ഥ പടുസഞ്ഞാഭാവതോ.

“യോ”തി വത്തബ്ബേ “യതോ”തി വുത്തന്തി ആഹ **“യോ നാമാ”**തി യഥാ “ആദിമ്ഹീ”തി വത്തബ്ബേ “ആദിതോ”തി വുച്ചതി അത്ഥേ പരിഗ്ഗയ്ഹമാനേ യഥായുത്തവിഭത്തിയാവ തോ-സദ്ദസ്സ ലബ്ഭനതോ. **നാമ**-സദ്ദോ ചേത്ഥ ഖോ-സദ്ദോ വിയ വാചാസിലിട്ഠതാമത്തം. സസ്സേദന്തി **സകം,** അത്തനാ അധിഗതഝാനം, തസ്മിം സഞ്ഞാ **സകസഞ്ഞാ,** സാ ഏതസ്സത്ഥീതി **സകസഞ്ഞീ**തി വുത്തം **“അത്തനോ പഠമജ്ഝാനസഞ്ഞായ സഞ്ഞവാ”**തി. ഈകാരോ ചേത്ഥ ഉപരി വുച്ചമാനനിരോധപാദകതായ സാതിസയായ ഝാനസഞ്ഞായ അത്ഥിഭാവജോതകോ ദട്ഠബ്ബോ. തേനേവാഹ **“അനുപുബ്ബേന സഞ്ഞഗ്ഗം ഫുസതീ”**തിആദി. തസ്മാ തത്ഥ തത്ഥ സകസഞ്ഞിതാഗ്ഗഹണേന തസ്മിം തസ്മിം ഝാനേ സബ്ബസോ സുചിണ്ണവസീഭാവോ ദീപിതോതി വേദിതബ്ബം.

ലോകിയാനന്തി നിദ്ധാരണേ സാമിവചനം, സാമിഅത്ഥേ ഏവ വാ. യദഗ്ഗേന ഹി തം തേസു സേട്ഠം, തദഗ്ഗേന തേസമ്പി സേട്ഠന്തി. വിഭത്താവധിഅത്ഥേ വാ സാമിവചനം . ഏത്ഥ പന “ലോകിയാന”ന്തി വിസേസനം

ലോകുത്തരസമാപത്തീഹി തസ്സ അസേട്ഠഭാവതോ കതം. സേസം **“കിച്ചകാരകസമാപത്തീന”**ന്തി പന വിസേസനം അകിച്ചകാരകസമാപത്തിതോ തസ്സ അസേട്ഠഭാവതോതി ദട്ഠബ്ബം. അകിച്ചകാരകതാ ചസ്സാ “യഥേവ ഹി തത്ഥ സഞ്ഞാ, ഏവം ഫസ്സാദയോപീ”തി, “യദഗ്ഗേന ഹി തത്ഥ ധമ്മാ സങ്ഖാരാവസേസഭാവപ്പത്തിയാ പകതിവിപസ്സകാനം സമ്മസിതും അസക്കുണേയ്യരൂപേന ഠിതാ, തദഗ്ഗേന ഹേട്ഠിമസമാപത്തിധമ്മാ വിയ പടുകിച്ചകരണസമത്ഥാപി ന ഹോന്തീ”തി ച **അട്ഠകഥാസു** (വിസുദ്ധി॰ ഫ.ഫ്വ൭) പടുസഞ്ഞാകിച്ചാഭാവവചനതോ വിഞ്ഞായതി. സ്വായമത്ഥോ **പരമത്ഥമഞ്ജൂസായ** നാമ **വിസുദ്ധിമഗ്ഗടീകായ** ആരുപ്പകഥായം (വിസുദ്ധി॰ ടീ॰ ഫ.ഫ്വന്ന) ആചരിയേന സവിസേസം വുത്തോ, തസ്മാ തത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. കേചി പന “യഥാ ഹേട്ഠിമാ ഹേട്ഠിമാ സമാപത്തിയോ ഉപരിമാനം ഉപരിമാനം സമാപത്തീനം അധിട്ഠാനകിച്ചം സാധേന്തി, ന ഏവം നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തി കസ്സചിപി അധിട്ഠാനം സാധേതി, തസ്മാ സാ അകിച്ചകാരികാ ഇതരാ കിച്ചകാരികാ”തി വദന്തി, തദയുത്തം തസ്സാപി വിപസ്സനാചിത്തപരിദമനാദീനം അധിട്ഠാനകിച്ചസാധനതോ, തസ്മാ പുരിമോയേവ അത്ഥോ യുത്തോ. കസ്മാ ചേതം തേസമഗ്ഗന്തി ആഹ **“ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസമാപത്തിയ”**ന്തിആദി. “ഇതീ”തി വത്വാ **“ലോകിയാനം... പേ॰... അഗ്ഗത്താ”**തി തസ്സത്ഥോ വുത്തോ, “അഗ്ഗത്താ”തി ഏത്ഥ വാ നിദസ്സനമേതം.

പകപ്പേതീതി സംവിദഹതി. ഝാനം സമാപജ്ജന്തോ ഹി ഝാനസുഖം അത്തനി സംവിദഹതി നാമ. **അഭിസങ്ഖരോതീ**തി ആയൂഹതി സമ്പിണ്ഡേതി. സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ ഹി സമുദായത്ഥോ. യസ്മാ പന നികന്തിവസേന ചേതനാകിച്ചസ്സ മത്ഥകപ്പത്തി, തസ്മാ ഫലൂപചാരേന കാരണം ദസ്സേന്തോ **“നികന്തിം...പേ॰... നാമാ”**തി വുത്തം. **ഇമാ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസഞ്ഞാ**തി ഇദാനി ലബ്ഭമാനാ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസഞ്ഞാ . തംസമതിക്കമേനേവ ഉപരിഝാനത്ഥായ ചേതനാഭിസങ്ഖരണസമ്ഭവതോ **നിരുജ്ഝേയ്യും. അഞ്ഞാ**തി ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസഞ്ഞാഹി അഞ്ഞാ. **ഓളാരികാ**തി തതോ ഥൂലതരാ. കാ പന താതി ആഹ **“ഭവങ്ഗസഞ്ഞാ”**തി. ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനതോ വുട്ഠായ ഏവ ഹി ഉപരിഝാനത്ഥായ ചേതനാഭിസങ്ഖരണാനി ഭവേയ്യും, ഏവഞ്ച ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസഞ്ഞാ നിരുജ്ഝേയ്യും, വുട്ഠാനഞ്ച ഭവങ്ഗവസേന ഹോതി, തതോ പരമ്പി യാവ ഉപരിഝാനസമാപജ്ജനം, താവ അന്തരന്തരാ ഭവങ്ഗസഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, താ ച ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസഞ്ഞാഹി ഓളാരികാതി അധിപ്പായോ.

ചേതേന്തോവാതി നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനജ്ഝാനം ഏകം ദ്വേ ചിത്തവാരേപി സമാപജ്ജനവസേന പകപ്പേന്തോ ഏവ. **ന ചേതേതീ**തി തഥാ ഹേട്ഠിമഝാനേസു വിയ വാ പുബ്ബാഭോഗാഭാവതോ ന പകപ്പേതി നാമ. പുബ്ബാഭോഗവസേന ഹി ഝാനം പകപ്പേന്തോ ഇധ “ചേതേതീ”തി വുത്തോ. **അഭിസങ്ഖരോന്തോവാ**തി തത്ഥ അപ്പഹീനനികന്തികതാവസേന ആയൂഹന്തോ ഏവ. **നാഭിസങ്ഖരോതീ**തി തഥാ ഹേട്ഠിമഝാനേസു വിയ വാ പുബ്ബാഭോഗാഭാവതോ നായൂഹതി നാമ. “അഹമേതം ഝാനം നിബ്ബത്തേമി ഉപസമ്പാദേമി സമാപജ്ജാമീ”തി ഹി ഏവം അഭിസങ്ഖരണം തത്ഥ സാലയസ്സേവ ഹോതി, ന അനാലയസ്സ, തസ്മാ ഏകദ്വിചിത്തക്ഖണികമ്പി ഝാനം പവത്തേന്തോ തത്ഥ അപ്പഹീനനികന്തികതായ “അഭിസങ്ഖരോന്തോ ഏവാ”തി വുത്തോ. യസ്മാ പനസ്സ തഥാ ഹേട്ഠിമഝാനേസു വിയ വാ തത്ഥ

പുബ്ബാഭോഗോ നത്ഥി, തസ്മാ “ന അഭിസങ്ഖരോതീ”തി വുത്തം. **“ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ”**തിആദി വുത്തസ്സേവത്ഥസ്സ വിവരണം. തത്ഥ യസ്മാ ഇമസ്സ…പേ॰… അത്ഥി, തസ്മാ “ന ചേതേതി, നാഭിസങ്ഖരോതീ”തി ച വുത്തന്തി അധിപ്പായോ. **ആഭോഗസമന്നാഹാരോ**തി ആഭോഗസങ്ഖാതോ, ആഭോഗവസേന വാ ചിത്തസ്സ ആരമ്മണാഭിമുഖം, ആരമ്മണസ്സ വാ ചിത്താഭിമുഖം അനാഹാരോ. **“സ്വായമത്ഥോ”**തിആദിനാ തദേവത്ഥം ഉപമായ പടിപാദേതി. **പുത്തഘരാചിക്ഖണേനാ**തി പുത്തഘരസ്സ ആരോചനനയേന.

ഗന്ത്വാ ആദായ ആഗതന്തി സമ്ബന്ധോ. **പച്ഛാഭാഗേ**തി ആസനസാലായ പച്ഛിമദിസായം ഠിതസ്സ പിതുഘരസ്സ പച്ഛാഭാഗേ. **തതോ**തി പുത്തഘരതോ. **ലദ്ധഘരമേവാ**തി യതോനേന ഭിക്ഖാ ലദ്ധാ, തമേവ ഘരം പുത്തഗേഹമേവ. **ആസനസാലാ വിയ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസമാപത്തി** തതോ പിതുഘരപുത്തഘരട്ഠാനിയാനം നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനനിരോധസമാപത്തീനം ഉപഗന്തബ്ബതോ. **പിതുഗേഹം വിയ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തി** അമനസികാതബ്ബതോ, മജ്ഝേ ഠിതത്താ ച. **പുത്തഗേഹം വിയ നിരോധസമാപത്തി** മനസികാതബ്ബതോ, പരിയന്തേ ഠിതത്താ ച. **പിതുഘരം അമനസികരിത്വാ**തി പവിസിത്വാ സമതിക്കന്തമ്പി പിതുഘരം അമനസികരിത്വാ. പുത്തഘരസ്സേവ ആചിക്ഖണം വിയ ഏകം ദ്വേ ചിത്തവാരേ സമാപജ്ജിതബ്ബമ്പി നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം അമനസികരിത്വാ പരതോ നിരോധസമാപത്തത്ഥായ ഏവ മനസികാരോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏവം അമനസികാരസാമഞ്ഞേന, മനസികാരസാമഞ്ഞേന ച ഉപമോപമേയ്യതാ വുത്താ ആചിക്ഖണേനപി മനസികാരസ്സേവ ജോതനതോ. ന ഹി മനസികാരേന വിനാ ആചിക്ഖണം സമ്ഭവതി.

താ ഝാനസഞ്ഞാതി ഏകം ദ്വേ ചിത്തവാരേ പവത്താ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനഝാനസഞ്ഞാ. നിരോധസമാപത്തിയഞ്ഹി യഥാരഹം ചതുത്ഥാരുപ്പകുസലകിരിയജവനം ദ്വിക്ഖത്തുമേവ ജവതി, ന തദുത്തരി. **നിരുജ്ഝന്തീ**തി സരസവസേനേവ നിരുജ്ഝന്തി, പുബ്ബാഭിസങ്ഖാരബലേന പന ഉപരി അനുപ്പാദോ. യഥാ ച ഝാനസഞ്ഞാനം, ഏവം ഇതരസഞ്ഞാനമ്പീതി ആഹ **“അഞ്ഞാ ചാ”**തിആദി. **നുപ്പജ്ജന്തി** യഥാപരിച്ഛിന്നകാലന്തി അധിപ്പായോ. **സോ ഏവം പടിപന്നോ ഭിക്ഖൂ**തി യഥാവുത്തേ സഞ്ഞഗ്ഗേ ഠിതഭാവേന പടിപന്നോ ഭിക്ഖു, സോ ച ഖോ അനാഗാമീ വാ അരഹാ വാ ദ്വീഹി ഫലേഹി സമന്നാഗമോ, തിണ്ണം സങ്ഖാരാനം പടിപ്പസ്സദ്ധി, സോളസവിധാ ഞാണചരിയാ, നവവിധാ സമാധിചരിയാതി ഇമേസം വസേന നിരോധപടിപാദനപടിപത്തിം പടിപന്നോതി അത്ഥോ. അനുപുബ്ബനിരോധവസേന ചിത്തചേതസികാനം അപ്പവത്തിയേവ സഞ്ഞാവേദനാസീസേന **“സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധ”**ന്തി വുത്താ. **ഫുസതീ**തി ഏത്ഥ **ഫുസനം** നാമ വിന്ദനം പടിലദ്ധീതി ദസ്സേതി **“വിന്ദതി പടിലഭതീ”**തി ഇമിനാ. അത്ഥതോ പന വുത്തനയേന യഥാപരിച്ഛിന്നകാലം ചിത്തചേതസികാനം സബ്ബസോ അപ്പവത്തിയേവ.

നിരത്ഥകതായ **ഉപസഗ്ഗമത്തം,** തസ്മാ സഞ്ഞാ ഇച്ചേവ അത്ഥോ. നിരോധപദേന അനന്തരികം കത്വാ സമാപത്തിപദേ വത്തബ്ബേ തേസം ദ്വിന്നമന്തരേ സമ്പജാനപദം ഠപിതന്തി ആഹ **“നിരോധപദേന അന്തരികം കത്വാ വുത്ത”**ന്തി. തേന വുത്തം **“അനു…പേ॰… അത്ഥോ”**തി, തേന അയുത്തസമാസോയം

യഥാരുതപാഠോതി ദസ്സേതി. **തത്രാപീ**തി തസ്മിം യഥാപദമനുപുബ്ബിംപനേപി അയം വിസേസത്ഥോതി യോജനാ. **സമ്പജാനന്തസ്സാ**തി തം തം സമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ തത്ഥ തത്ഥ സങ്ഖാരാനം സമ്മസനവസേന പജാനന്തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ. **അന്തേ**തി യഥാവുത്തായ നിരോധപടിപാദനപടിപത്തിയാ പരിയോസാനേ. ദുതിയവികപ്പേ **സമ്പജാനന്തസ്സാ**തി സമ്പജാനകാരിനോ, ഇമിനാ നിരോധസമാപത്തിസമാപജ്ജനകസ്സ ഭിക്ഖുനോ ആദിതോ പട്ഠായ സബ്ബപാടിഹാരികപഞ്ഞായ സദ്ധിം അത്ഥസാധികാ പഞ്ഞാ കിച്ചതോ ദസ്സിതാ ഹോതി. തേനാഹ **"പണ്ഡിതസ്സ ഭിക്ഖുനോ"**തി. വചനസേസാപേക്ഖാ' നപേക്ഖതാ ദ്വിന്നം വികപ്പാനം വിസേസോ.

സംവണ്ണനോകാസാനുപ്പത്തിതോ **നിരോധസമാപത്തികഥാ കഥേതബ്ബാ. സബ്ബാകാരേനാ**തി നിരോധസമാപത്തിയാ സരൂപവിസേസോ, സമാപജ്ജനകോ, സമാപജ്ജനട്ഠാനം, സമാപജ്ജനകാരണം, സമാപജ്ജനാകാരോതി ഏവമാദിനാ സബ്ബപ്പകാരേന . **തത്ഥാ**തി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൨.൩൯൭) **കഥിതതോവാ**തി കഥിതട്ഠാനതോ ഏവ, തേവീസതിമപരിച്ഛേദതോതി അത്ഥോ, ന ഇധ തം വദാമ പുനരുത്തിഭാവതോ, ഗന്ഥഗരുകഭാവതോ ചാതി അധിപ്പായോ.

പാളിയം **ഏവം ഖോ അഹ**ന്തി ഏത്ഥ ആകാരത്ഥോ **ഏവം**-സദ്ദോ ഉഗ്ഗഹിതാകാരദസ്സനന്തി കത്വാ. **ഏവം പോട്ഠപാദാ**തി ഏത്ഥ പന സമ്പടിച്ഛനത്ഥോ തഥേവ അനുജാനനന്തി കത്വാ. തേനാഹ **"സുഉഗ്ഗതിതം തയാ'തി അനുജാനന്തോ"**തി.

൪൧൭. സഞ്ഞാ അഗ്ഗാ ഏത്ഥാതി **സഞ്ഞഗ്ഗം,** ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം. **അവസേസസമാപത്തീസുപി സഞ്ഞഗ്ഗം അത്ഥീതി** ഏത്ഥ പന സഞ്ഞഗ്ഗഭാവോ "സഞ്ഞഗ്ഗ"ന്തി വുത്തോ, സഞ്ഞായേവ അഗ്ഗന്തി തുല്യാധികരണസമാസോ വാ. **"പുഥൂ"**തി അയം ലിങ്ഗവിപല്ലാസോ, നികാരലോപോ വാതി വുത്തം **"ബഹൂനീ"**തി. **"യഥാ"**തി ഇമിനാ കരണപ്പകാരസങ്ഖാതോ പകാരവിസേസോ ഗഹിതോ, ന പകാരസാമഞ്ഞന്തി ദസ്സേതി **"പഥവീകസിണാദീസൂ"**തിആദിനാ. **"ഇദം വുത്തം ഹോതീ"**തിആദി തബ്ബിവരണം. ഝാനാനം താവ യുത്തോ കരണഭാവോ സഞ്ഞാനിരോധഫുസനസ്സ സാധകതമഭാവതോ, കസിണാനം പന കഥന്തി? തേസമ്പി സോ യുത്തോ ഏവ. യദഗ്ഗേന ഹി ഝാനാനം നിരോധഫുസനസ്സ സാധകതമഭാവോ, തദഗ്ഗേന കസിണാനമ്പി തദവിനാഭാവതോ. അനേകകരണാപി ച കിരിയാ ഹോതിയേവ യഥാ "അഞ്ജേന മഗ്ഗേന യാനേന ദീപികായ ഗച്ഛതീ"തി.

ഏകവാരന്തി സകിം. **പുരിമസഞ്ഞാനിരോധ**ന്തി കാമസഞ്ഞാനിരോധം, ന പന നിരോധസമാപത്തിസഞ്ഞിതം സഞ്ഞാനിരോധം. **ഏകം സഞ്ഞഗ്ഗ**ന്തി ഏകം സഞ്ഞാഭൂതം അഗ്ഗം, ഏകോ സഞ്ഞഗ്ഗഭാവോ വാ ഹേട്ഠിമായ സഞ്ഞായ ഉക്കട്ഠഭാവതോ. സഞ്ഞാ ച സാ അഗ്ഗഞ്ചാതി ഹി **സഞ്ഞഗ്ഗം,** ന സഞ്ഞാസു അഗ്ഗന്തി. യഥാ പന സഞ്ഞാ അഗ്ഗോ ഏത്ഥാതി **സഞ്ഞഗ്ഗം,** ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം, ഏവം സേസഝാനമ്പി. യേന ച നിമിത്തേന ഝാനം "സഞ്ഞഗ്ഗ"ന്തി വുത്തം, തദേവ സഞ്ഞാസങ്ഖാതം നിമിത്തം ഭാവലോപേന, ഭാവപ്പധാനേന വാ ഇധാധിപ്പേതം. **ദ്വേ വാരേ**തി ദ്വിക്ഖത്തും. **സതസഹസ്സം സഞ്ഞഗ്ഗാനീ**തി മിഗപദവളഞ്ജനനിദ്ദേസോ. **സേസകസിണേസൂ**തി കസിണാനമേവ ഗഹണം നിരോധകഥായ അധികതത്താ, തതോ ഏവ ചേത്ഥ ഝാനഗ്ഗഹണേനപി കസിണജ്ഝാനാനി ഏവ ഗഹിതാനീതി വേദിതബ്ബം. യഥാ "പഥവീകസിണേന

കരണഭൂതേനാ"തി തദാരമ്മണികം ഝാനം അനാമസിത്വാ വുത്തം, ഏവം **"പഠമജ്ഝാനേന കരണഭൂതേനാ"**തി തദാരമ്മണം അനാമസിത്വാ വദതി. **"ഇതീ"**തിആദിനാ തദേവത്ഥം സങ്ഗഹേത്വാ നിഗമനം കരോതി. **സബ്ബസ്സീ**തി ഏകവാരം സമാപന്നജ്ഝാനസഞ്ഞമ്പി. **സങ്ഗഹേത്വാ**തി സഞ്ജാനനലക്ഖണേന തംസഭാവാനതിവത്തനതോ സങ്ഗഹം കത്വാ, സമാപജ്ജനവസേന, സഞ്ജാനനലക്ഖണേന ച ഏകതാതി വുത്തം ഹോതി. **അപരാപര**ന്തി പുനപ്പുനം. **ബഹൂനി** സഞ്ഞഗ്ഗാനി ഹോന്തി.

ർ൧൩. പഠമനയേ ഝാനപദട്ഠാനം വിപസ്സനം വഡ്ഢേന്തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ വസേന സഞ്ഞാഞാണാനി ദസ്സിതാനി. ദുതിയനയേ പന യസ്മാ വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ മഗ്ഗേന ഘടേന്തസ്സ മഗ്ഗഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മാ വിപസ്സനാമഗ്ഗവസേന സഞ്ഞാഞാണാനി ദസ്സിതാനി. തതിയനയേ ച യസ്മാ പഠമനയോ ഓളാരികോ, ദുതിയനയോപി മിസ്സകോതി തദുഭയം അസമ്ഭാവേത്വാ അച്ചന്തസുഖുമഗമ്ഭീരം നിബ്ബത്തിതലോകുത്തരമേവ ദസ്സേതും മഗ്ഗഫലവസേന സഞ്ഞാഞാണാനി ദസ്സിതാനി. തയോപേതേ നയാ മഗ്ഗസോധനവസേന ദസ്സിതാ.

"അയം പനേത്ഥ സാരോ"തി വിഭാവേതും തിപിടകമഹാസിവത്ഥേരവാദോ ആഭതോ. തഥാ ഹി "അരഹത്തഫലസഞ്ഞായ ഉപ്പാദാ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.ർ൧൩) ഥേരവാദാനുകൂലമേവ ഉപരി അത്ഥോ സംവണ്ണിതോതി. **ഇമേ ഭിക്ഖൂ**തി പുരിമവാദിനോ ഭിക്ഖൂ. തദാ **ദീഘനികായതന്തിം** പരിവത്തന്തേ ഇമം ഠാനം പത്വാ യഥാവുത്തപടിപാടിയാ തയോ നയേ കഥേന്തേ ഭിക്ഖൂ സന്ധായ ഏവം ഥേരോ വദതി. നിരോധം പുച്ഛിത്വാ തസ്മിം കഥിതേ തദനന്തരം സഞ്ഞാഞാണുപ്പത്തിം പുച്ഛന്തോ അത്ഥതോ നിരോധാ വുട്ഠാനം പുച്ഛതി നാമ. നിരോധതോ ച വുട്ഠാനം അരഹത്തഫലുപ്പത്തിയാ വാ സിയാ, അനാഗാമിഫലുപ്പത്തിയാ വാ, തത്ഥ സഞ്ഞാ പധാനാ, തദനന്തരഞ്ച പച്ചവേക്ഖണഞാണന്തി തദുഭയം നിദ്ധാരേന്തോ ഥേരോ **"പോട്ഠപാദോ ഹേട്ഠാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഭഗവാ**തി ആലപനവചനം.

യഥാ മഗ്ഗവീഥിയം മഗ്ഗഫലഞാണേസു ഉപ്പന്നേസു നിയമതോ മഗ്ഗഫലപച്ചവേക്ഖണഞാണാനി ഹോന്തി, ഏവം ഫലസമാപത്തിവീഥിയം ഫലപച്ചവേക്ഖണഞാണന്തി വുത്തം **"പച്ഛാ പച്ചവേക്ഖണഞാണ"**ന്തി. **"ഇദം അരഹത്തഫല"**ന്തി പച്ചവേക്ഖണഞാണസ്സ ഉപ്പത്തിആകാരദസ്സനം. അയമേവ പച്ചയോ **ഇദപ്പച്ചയോ** മ-കാരസ്സ ദ-കാരം കത്വാ. ദ-കാരേനപി പകതിപദമിച്ഛന്തി കേചി സദ്ദവിദൂ. സോ പന ഥേരവാദേ ന ഫലസമാധിസഞ്ഞാ ഏവാതി ആഹ **"ഫലസമാധിസഞ്ഞാപച്ചയാ"**തി, അരഹത്തഫലസമാധിസഹഗതസഞ്ഞാപച്ചയാതി അത്ഥോ. **കിരാ**തി അനുസ്സരണത്ഥേ നിപാതോ. യഥാധിഗതധമ്മാനുസ്സരണപക്ഖിയാ ഹി പച്ചവേക്ഖണാ. സമാധിസീസേന ചേത്ഥ സബ്ബം അരഹത്തഫലം ഗഹിതം സഹചരണഞായേന, തസ്മിം അസതി പച്ചവേക്ഖണായ അസമ്ഭവോതി പാളിയം "ഇദപ്പച്ചയാ"തി വുത്തം. ഏവമിധ ദീഘഭാണകാനം മതേന ഫലപച്ചവേക്ഖണായ ഏകന്തികതാ ദസ്സിതാ. **ചൂളദുക്ഖക്ഖന്ധസുത്തട്ഠകഥായം** പന ഏവം വുത്തം "സാ പന ന സബ്ബേസം പരിപുണ്ണാ ഹോതി. ഏകോ ഹി പഹീനകിലേസമേവ പച്ചവേക്ഖതി, ഏകോ അവസിട്ഠകിലേസമേവ, ഏകോ മഗ്ഗമേവ, ഏകോ ഫലമേവ, ഏകോ നിബ്ബാനമേവ. ഇമാസു പന പഞ്ചസു

പച്ചവേക്ഖണാസു ഏകം വാ ദ്വേ വാ നോ ലദ്ധും ന വട്ടന്തീ''തി (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൩൭), തദേതം **മജ്ഝിമഭാണകാനം** മതേന വുത്തം. **ആഭിധമ്മികാ** പന വദന്തി -

> ''മഗ്ഗം ഫലഞ്ച നിബ്ബാനം, പച്ചവേക്ഖതി പണ്ഡിതോ;
> ഹീനേ കിലേസേ സേസേ ച, പച്ചവേക്ഖതി വാ ന വാ''തി.
> (അഭിധമ്മത്ഥസങ്ഗഹട്ഠകഥായം കമ്മട്ഠാനസങ്ഗഹവിഭാഗേ വിസുദ്ധിഭേദേ);

സഞ്ഞാഅത്തകഥാവണ്ണനാ

൪൧൭. **''ഗാമസൂകരോ''**തി ഇമിനാ വനസൂകരമപനേതി. ഏവഞ്ഹി ഉപമാവചനം സൂപപന്നം ഹോതീതി. ദേസനായ സണ്ഹഭാവേന സാരമ്ഭമക്ഖഇസ്സാദിമലവിസോധനതോ സുതമയഞാണം ന്ഹാപിതം വിയ, സുഖുമഭാവേന അനുവിലിത്തം വിയ, തിലക്ഖണബ്ഭാഹതതായ കുണ്ഡലാദ്യാലങ്കാരവിഭൂസിതം വിയ ച ഹോതി. തദനുപവിസതോ ഞാണസ്സ, തഥാഭാവാ തംസമങ്ഗിനോ ച പുഗ്ഗലസ്സ തഥാഭാവാപത്തി, നിരോധകഥായ നിവേദനഞ്ചസ്സ സിരിസയനേ പവേസനസദിസന്തി ആഹ **''സണ്ഹസുഖുമ...പേ॰... ആരാപിതോപീ''**തി. **തത്ഥാ**തി തിസ്സം നിരോധകഥായം. മന്ദബുദ്ധിതായ **സുഖം ന വിന്ദന്തോ** അലഭന്തോ, അജാനന്തോ വാ. മലവിദൂസിതതായ **ഗൂഥട്ഠാനസദിസം. അത്തനോ ലദ്ധി**ന്തി അത്തദിട്ഠിം. **അനുമതിം ഗഹേത്വാ**തി അനുഞ്ഞം ഗഹേത്വാ ''ഏദിസോ മേ അത്താ''തി അനുജാനാപേത്വാ, അത്തനോ ലദ്ധിയം പതിട്ഠാപേത്വാതി വുത്തം ഹോതി.

പാളിയം **കം പനാ**തി ഓളാരികോ, മനോമയോ, അരൂപീതി തിണ്ണം അത്തവാദാനം വസേന തിവിധേസു അത്താനേസു കതരം അത്താനം പച്ചേസീതി അത്ഥോ. **''ദേസനായ സുകുസലോ''**തി ഇമിനാ ''അവസ്സം മേ ഭഗവാ ലദ്ധിം വിദ്ധംസേസ്സതീ''തി തസ്സ മനസികാരം ദസ്സേതി. **പരിഹരന്തോ**തി വിദ്ധംസനതോ അപനേന്തോ, അരൂപീ അത്താതി അത്തനോ ലദ്ധിം നിഗൂഹന്തോതി അധിപ്പായോ. പാളിയം ''ഓളാരികം ഖോ''തിആദിമ്ഹി പരിബ്ബാജകവചനേ അയമധിപ്പായോ - യസ്മാ ചതുസന്തതിരൂപപ്പബന്ധം ഏകത്തവസേന ഗഹേത്വാ രൂപീഭാവതോ ''ഓളാരികോ അത്താ''തി പച്ചേതി അത്തവാദീ, അന്നപാനോപട്ഠാനതഞ്ചസ്സ പരികപ്പേത്വാ ''സസ്സതോ''തി മഞ്ഞതി, രൂപീഭാവതോ ഏവ ച സഞ്ഞായ അഞ്ഞത്തം ഞായാഗതമേവ, യം വേദവാദിനോ ''അന്നമയോ, പാനമയോ''തി ച ദ്വിധാ വോഹരന്തി, തസ്മാ പരിബ്ബാജകോ തം അത്തവാദിമതം അത്താനം സന്ധായ ''ഓളാരികം ഖോ''തിആദിമാഹാതി.

''ഓളാരികോ ച ഹി തേ പോട്ഠപാദ അത്താ അഭവിസ്സാ''തിആദിമ്ഹി ഭഗവതോ വചനേ ചായമധിപ്പായോ - യദി അത്താ രൂപീ ഭവേയ്യ, ഏവം സതി രൂപം അത്താ സിയാ, ന ച സഞ്ഞീ സഞ്ഞായ അരൂപഭാവതോ, രൂപധമ്മാനഞ്ച അസഞ്ജാനനസഭാവത്താ. രൂപീ ച സമാനോ യദി തവ മതേന നിച്ചോ, സഞ്ഞാ ച അപരാപരം പവത്തനതോ തത്ഥ തത്ഥ ഭിജ്ജതീതി ഭേദസബ്ഭാവതോ അനിച്ചാ , ഏവമ്പി ''അഞ്ഞാ സഞ്ഞാ, അഞ്ഞോ അത്താ''തി സഞ്ഞായ അഭാവതോ അചേതനോവ അത്താ ഹോതി, തസ്മാ ഏസ അത്താ ന കമ്മസ്സ കാരകോ, ന ച ഫലസ്സ ഉപഭുഞ്ജനകോതി ആപന്നമേവാതി ഇമം

ദോസം ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ "ഓളാരികോ ചാ"തിആദിമാഹാതി. **തത്ഥാ**തി "രൂപീ അത്താ"തി വാദേ. **പച്ഛാഗച്ഛതോ**തി സേസകിരിയാപേക്ഖായ കമ്മത്ഥേയേവ ഉപയോഗവചനം, **പച്ഛാഗച്ഛതോ**തി ച പച്ഛാഗച്ഛന്തസ്സ, ജാനന്തസ്സ, പടിച്ച വാദേന പവത്തസ്സാതി വാ അത്ഥോ. "അഞ്ഞാ ച സഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജതി, അഞ്ഞാ ച സഞ്ഞാ നിരുജ്ഝന്തീ"തി കസ്മാ വുത്തം, നനു ഉപ്പാദപുബ്ബകോ നിരോധോ, ന ച ഉപ്പന്നം അനിരുജ്ഝനകം നാമ അത്ഥീതി ചോദനം സോധേതും **"ചതുന്നം ഖന്ധാന"**ന്തിആദി വുത്തം. സതിപി നേസം ഏകാലമ്ബണവത്ഥുകഭാവേ ഉപ്പാദനിരോധാധികാരത്താ ഏകുപ്പാദനിരോധഭാവോവ വുത്തോ. **അപരാപര**ന്തി പോങ്ഖാനുപോങ്ഖ.

ർഫവ്വ-ർറ്റം. പാളിയം **മനോമയ**ന്തി ഝാനമനസോ വസേന മനോമയം. യോ ഹി ബാഹിരപച്ചയനിരപേക്ഖോ, സോ മനസാവ നിബ്ബത്തോതി മനോമയോ. രൂപലോകേ നിബ്ബത്തസരീരം സന്ധായ വദതി. യം **വേദവാദിനോ** "ആനന്ദമയോ , വിഞ്ഞാണമയോ"തി ച ദ്വിധാ വോഹരന്തി. **തത്രാപീ**തി "മനോമയോ അത്താ"തി വാദേപി. **ദോസേ ദിന്നേ**തി "അഞ്ഞാവ സഞ്ഞാ ഭവിസ്സതീ"തിആദിനാ ദോസേ ദിന്നേ അത്തനോ ലദ്ധിംയേവ വദന്തോ "അരൂപിം ഖോ"തിആദിമാഹാതി സമ്ബന്ധോ. ഇധാപി പുരിമവാദേ വുത്തനയേന "യദി അത്താ മനോമയോ സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗീ അഹീനിന്ദ്രിയോ ഭവേയ്യ, ഏവം സതി രൂപം അത്താ സിയാ, ന ച സഞ്ഞീ സഞ്ഞായ അരൂപഭാവതോ"തിആദി സബ്ബം ദോസദസ്സനം വേദിതബ്ബം. തമത്ഥഞ്ഹി ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ "മനോമയോ ച ഹി തേ പോട്ഠപാദാ"തിആദിമവോച. കസ്മാ പനായം പരിബ്ബാജകോ പഠമം ഓളാരികം അത്താനം പടിജാനിത്വാ തം ലദ്ധിം വിസ്സജ്ജേത്വാ പുന മനോമയം അത്താനം പടിജാനാതി? തമ്പി വിസ്സജ്ജിത്വാ പുന അരൂപിം അത്താനം പടിജാനാതീതി? കാമഞ്ചേത്ഥ കാരണം "തതോ സോ അരൂപീ അത്താതി ഏവംലദ്ധികോ സമാനോപി...പേ... ആദിമാഹാ"തി ഹേട്ഠാ വുത്തമേവ, തഥാപി ഇമേ തിത്ഥിയാ നാമ അനവട്ഠിതചിത്താ ഥുസരാസിമ്ഹി നിഖാതഖാണുകോ വിയ ചഞ്ചലാതി കാരണന്തരമ്പി ദസ്സേതും **"യഥാ നാമാ"**തിആദി വുത്തം. **സഞ്ഞാ നപ്പതിട്ഠാതീ**തി ആരമ്മണേ സഞ്ജാനനവസേന സഞ്ഞാ ന പതിട്ഠാതി, ആരമ്മണേ സഞ്ഞം ന കരോതീതി വുത്തം ഹോതി. **സഞ്ഞാപതിട്ഠാനകാലേ**തി ഏത്ഥാപി അയം നയോ.

തത്രാപീതി "അരൂപീ അത്താ"തി വാദേപി. **സഞ്ഞായാ**തി പകതിസഞ്ഞായ, ഏവം **ഭദന്തധമ്മപാലത്ഥേരേന** (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ഫ.ർഫവ്വ-ർറ്റം) വുത്തം. അഞ്ഞസ്മിം തിത്ഥായതനേ ഉപ്പാദനിരോധന്തി ഹി സമ്ബന്ധോ. തേന **വേദികാനം** മതേന നാനക്ഖണേ ഉപ്പന്നായ നാനാരമ്മണായ സഞ്ഞായ ഉപ്പാദനിരോധമിച്ഛതീതി ദസ്സേതി. കേചി പന "ആചരിയസഞ്ഞായാ"തി പഠന്തി, തദയുത്തം അത്ഥസ്സ വിരുദ്ധത്താ, ഥേരേന ച അനുദ്ധടത്താ. അപരാപരം പവത്തായ സഞ്ഞായ ഉപ്പാദവയദസ്സനതോ **ഉപ്പാദനിരോധം ഇച്ഛതി.** തഥാപി "സഞ്ഞാ സഞ്ഞാ"തി പവത്തസമഞ്ഞം "അത്താ"തി ഗഹേത്വാ തസ്സ അവിച്ഛേദം പരികപ്പേന്തോ സസ്സതം മഞ്ഞതി. തേനാഹ **"അത്താനം പന സസ്സതം മഞ്ഞതീ"**തി. **തസ്മാ**തി അപരാപരം പവത്തസഞ്ഞായ നാമമത്തേന സസ്സതം മഞ്ഞനതോ. സഞ്ഞായ ഉപ്പാദനിരോധമത്തേ അട്ഠത്വാ തദുത്തരി സസ്സതഗ്ഗാഹസ്സ ഗഹണതോ ദോസം ദസ്സേതീതി അധിപ്പായോ. **തഥേവാ**തി യഥാ "രൂപീ അത്താ, മനോമയോ അത്താ"തി ച വാദദ്വയേ അത്തനോ അസഞ്ഞതാ, ഏവഞ്ചസ്സ "അചേതനതാ"തിആദിദോസപ്പസങ്ഗോ ദുന്നിവാരോ , തഥേവ ഇമസ്മിം

വാദേപീതി അത്ഥോ. **മിച്ഛാദസ്സനേനാ**തി അത്തദിട്ഠിസങ്ഖാതേന മിച്ഛാഭിനിവേസേന. **അഭിഭൂതത്താ**തി അനാദികാലഭാവിതഭാവേന അജ്ഝോത്ഥടത്താ, നിവാരിതഞാണചാരത്താതി വുത്തം ഹോതി. യേന സന്തതിഘനേന, സമൂഹഘനേന ച വഞ്ചിതോ ബാലോ പബന്ധവസേന പവത്തമാനം ധമ്മസമൂഹം മിച്ഛാഗാഹവസേന "അത്താ"തി ച "നിച്ചോ"തി ച അഭിനിവിസ്സ വോഹരതി, തം ഏകത്തസഞ്ഞിതം സന്തതിഘനം, സമൂഹഘനഞ്ച വിനിഭുജ്ജ യാഥാവതോ ജാനനം ഘനവിനിബ്ഭോഗോ, സോ ച സബ്ബേന സബ്ബം തിത്ഥിയാനം നത്ഥി. തസ്മാ അയമ്പി പരിബ്ബാജകോ താദിസസ്സ ഞാണപരിപാകസ്സ അഭാവതോ വുച്ചമാനമ്പി നാനത്തം നാഞ്ഞാസീതി ആഹ **"തം നാനത്തം അജാനന്തോ"**തി. സഞ്ഞാ നാമായം നാനാരമ്മണാ നാനാക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജതി, വേതി ചാതി വേദികാനം മതം. **സഞ്ഞായ ഉപ്പാദനിരോധം പസ്സന്തോപി സഞ്ഞാമയം** സഞ്ഞാഭൂതം **അത്താനം** പരികപ്പേത്വാ യഥാവുത്തഘനവിനിബ്ഭോഗാഭാവതോ **നിച്ചമേവ** കത്വാ ദിട്ഠിമഞ്ഞനായ **മഞ്ഞതി.** തഥാഭൂതസ്സ ച തസ്സ സണ്ഹസുഖുമപരമഗമ്ഭീരധമ്മതാ ന ഞായതേവാതി ഇദം കാരണം പസ്സന്തേന ഭഗവതാ **"ദുജ്ജാനം ഖോ"**തിആദി വുത്തന്തി ദസ്സേന്തോ **"അഥസ്സ ഭഗവാ"**തിആദിമാഹ.

ദിട്ഠിആദീസു "ഏവമേത"ന്തി ദസ്സനം അഭിനിവിസനം **ദിട്ഠി**. തസ്സാ ഏവ പുബ്ബഭാഗഭൂതം "ഏവമേത"ന്തി നിജ്ഝാനവസേന ഖമനം **ഖന്തി.** തഥാ രോചനം **രുചി. "അഞ്ഞഥായേവാ"**തിആദി തേസം ദിട്ഠിആദീനം വിഭജ്ജ ദസ്സനം. തത്ഥ **അഞ്ഞഥായേവാ**തി യഥാ അരിയവിനയേ അന്തദ്വയം അനുപഗമ്മ മജ്ഝിമപടിപദാവസേന ദസ്സനം ഹോതി, തതോ അഞ്ഞഥായേവ. **അഞ്ഞദേവാ**തി യം പരമത്ഥതോ വിജ്ജതി ഖന്ധായതനാദി, തസ്സ ചാപി അനിച്ചതാദി, തതോ അഞ്ഞദേവ പരമത്ഥതോ അവിജ്ജമാനം അത്തസസ്സതാദികം തയാ ഖമതേ ചേവ രുച്ചതേ ചാതി അത്ഥോ. ആഭുസോ യുഞ്ജനം **ആയോഗോ.** തേന വുത്തം **"യുത്തപയുത്തതാ"**തി. **പടിപത്തിയാ**തി പരമത്ഥചിന്തനാദിപരിബ്ബാജകപടിപത്തിയാ. ആചരിയസ്സ ഭാവോ **ആചരിയകം,** യഥാ തഥാ ഓവാദാനുസാസനം, തദസ്സത്ഥീതി **ആചരിയകോ** യഥാ "സദ്ധോ"തി ആഹ **"അഞ്ഞത്ഥാ"**തിആദി. അഞ്ഞസ്മിം തിത്ഥായതനേ തവ ആചരിയഭാവോ അത്ഥീതി യോജനാ. **"തേനാ"**തിആദി സഹ യോജനായ യഥാവാക്യം ദസ്സനം. "അയം പരമത്ഥോ, അയം സമ്മുതീ"തി ഇമസ്സ വിഭാഗസ്സ ദുബ്ബിഭാഗത്താ **ദുജ്ജാനം ഏതം** നാനത്തം. "യജ്ജേതം ദുജ്ജാനം താവ തിട്ഠതു, അഞ്ഞം പനത്ഥം ഭഗവന്തം പുച്ഛാമീ"തി ചിന്തേത്വാ തഥാ പടിപന്നതം ദസ്സേതും **"അഥ പരിബ്ബാജകോ"**തിആദി വുത്തം. **അഞ്ഞോ വാ സഞ്ഞാതോതി** സഞ്ഞാസഭാവതോ അഞ്ഞസഭാവോ വാ അത്താ ഹോതൂതി അത്ഥോ. അധുനാ പന **"അഞ്ഞാ വാ സഞ്ഞാ"**തി പാഠോ ദിസ്സതി. **അസ്സാ**തി അത്തനോ.

ലോകീയതി ദിസ്സതി, പതിട്ഠഹതി വാ ഏത്ഥ പുഞ്ഞപാപം, തബ്ബിപാകോ ചാതി **ലോകോ,** അത്താ. സോ ഹിസ്സ കാരകോ, വേദകോ ചാതി ഇച്ഛിതോ. **ദിട്ഠിഗത**ന്തി "സസ്സതോ അത്താ ച ലോകോ ചാ"തിആദി (ദീ॰ നി॰ ൧.൩൧; ഉദാ॰ ൫൫) നയപവത്തം ദിട്ഠിഗതം. ന ഹേസ ദിട്ഠാഭിനിവേസോ ദിട്ഠധമ്മികാദിഅത്ഥനിസ്സിതോ തദസംവത്തനതോ. യോ ഹി തം സംവത്തനകോ, സോ "തം നിസ്സിതോ"തി വത്തബ്ബതം ലഭേയ്യ യഥാ തം പുഞ്ഞഞാണസമ്ഭാരോ. ഏതേനേവ നയേന ന ധമ്മനിസ്സിതതാപി സംവണ്ണേതബ്ബാ. ബ്രഹ്മചരിയസ്സ ആദി **ആദിബ്രഹ്മചരിയം,** തദേവ **ആദിബ്രഹ്മചരിയകം** യഥാ "വിനയോ ഏവ

വേനയികോ”തി (പാരാ॰ അട്ഠ॰ വ്വ). തേനാഹ **“സിക്ഖത്തയസങ്ഖാതസ്സാ”**തിആദി. സബ്ബമ്പി വാക്യം അന്തോഗധാവധാരണം തസ്സ അവധാരണഫലത്താതി വുത്തം **“ആദിമത്ത”**ന്തി. തദിധ അധിസീലസിക്ഖാവ. സാ ഹി സിക്ഖത്തയസങ്ഗഹിതേ സാസനബ്രഹ്മചരിയേ ആദിഭൂതാ, ന അഞ്ഞത്ഥ വിയ ആജീവട്ഠമകാദി ആദിബ്രഹ്മചരിയകന്തി ദസ്സേതി **“അധിസീലസിക്ഖാമത്ത”**ന്തി ഇമിനാ. **നിബ്ബിദനത്ഥായാ**തി ഉക്കണ്ഠിതഭാവായ. **“അഭിജാനനായാ**തി ഞാതപരിഞ്ഞാവസേന അഭിജാനനത്ഥായ. **സമ്ബുജ്ഝനത്ഥായാ**തി തീരണപഹാനപരിഞ്ഞാവസേന സമ്ബോധനത്ഥായാ”തി വദന്തി. അപിച **അഭിജാനനായാ**തി അഭിഞ്ഞാപഞ്ഞാവസേന ജാനനായ. തം പന വട്ടസ്സ പച്ചക്ഖകരണമേവ ഹോതീതി ആഹ **“പച്ചക്ഖകിരിയായാ”**തി. **സമ്ബുജ്ഝനത്ഥായാ**തി പരിഞ്ഞാഭിസമയവസേന പടിവേധത്ഥായ. ദിട്ഠാഭിനിവേസസ്സ സംസാരവട്ടേ നിബ്ബിദാവിരാഗനിരോധുപസമാസംവത്തനം വട്ടന്തോഗധത്താ, തസ്സ വട്ടസമ്ബന്ധനതോ ച. തഥാ അഭിഞ്ഞാസമ്ബോധനിബ്ബാനാസംവത്തനഞ്ച ദട്ഠബ്ബം.

കാമം തണ്ഹാപി ദുക്ഖസഭാവാ ഏവ, തസ്സാ പന സമുദയഭാവേന വിസും ഗഹിതത്താ **“തണ്ഹം ഠപേത്വാ”**തി വുത്തം. **പഭാവനതോ**തി ഉപ്പാദനതോ. ദുക്ഖം പഭാവേന്തീപി തണ്ഹാ അവിജ്ജാദിപച്ചയന്തരസഹിതാ ഏവ പഭാവേതി, ന കേവലാതി ആഹ **“സപ്പച്ചയാ”**തി. **അപ്പവത്തീ**തി അപ്പവത്തിനിമിത്തം. ന പവത്തന്തി ഏത്ഥ ദുക്ഖസമുദയാ, ഏതസ്മിം വാ അധിഗതേതി ഹി **അപ്പവത്തി.** ദുക്ഖനിരോധം നിബ്ബാനം ഗച്ഛതി, തദത്ഥഞ്ച സാ പടിപജ്ജിതബ്ബാതി **ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിപടിപദാ. മഗ്ഗപാതുഭാവോ**തി മഗ്ഗസമുപ്പാദോ. **ഫലസച്ഛികിരിയാ**തി ഫലസ്സാധിഗമവസേന പച്ചക്ഖകരണം. **തം ആകാര**ന്തി തം തുണ്ഹീഭാവസങ്ഖാതം ഗമനലിങ്ഗ **ആരോചേന്തോ വിയ,** ന പന അഭിമുഖം ആരോചേതി.

ർ൨൧. സമന്തതോ നിഗ്ഗണ്ഹനവസേന തോദനം വിജ്ഝനം **സന്നിതോദകം.** മനോഗണാദീനം വിസേസനസ്സ നപുംസകലിങ്ഗേന നിദ്ദിട്ഠത്താ **“വാചായ സന്നിതോദകേനാ”**തി വുത്തം. തേനാഹ **“വചനപതോദകേനാ”**തി. അഥ വാ **“വാചായാ”**തി ഇദം **“സന്നിതോദകേനാ”**തി ഏത്ഥ കരണവചനം ദട്ഠബ്ബം. **“വചനപതോദകേനാ”**തി ഹി വചനേന പതോദകേനാതി അത്ഥോ, “വാചായാ”തി വാ സമ്ബന്ധേ സാമിവചനം. വാചായ സന്നിതോദനകിരിയായ സജ്ഝബ്ഭരിതമകംസൂതി യോജേതബ്ബം. **“സജ്ഝബ്ഭരിത”**ന്തി ഏതസ്സ “സം അധി അഭി അരിഭ”ന്തി പദച്ഛേദോ, സമന്തതോ ഭുസം അരിതന്തി അത്ഥോ, സതമത്തേഹി തുത്തകേഹി വിയ വിവിധേഹി പരിബ്ബാജകവാചാതോദനേഹി തുദിം സൂതി വുത്തം ഹോതി. തഥാ ഹി വുത്തം **“ഉപരി വിജ്ഝിംസൂ”**തി. **സഭാവതോ വിജ്ജമാന**ന്തി പരമത്ഥസഭാവതോ ഉപലബ്ഭമാനം, ന പകതിആദി വിയ അനുപലബ്ഭമാനം. **തച്ഛ**ന്തി സച്ചം. **തഥ**ന്തി അവിപരീതം. അത്ഥതോ വേവചനമേവ തം പദത്തയം. **നവലോകുത്തരധമ്മേസൂ**തി വിസയേ ഭുമ്മം, തേ ധമ്മേ വിസയം കത്വാ. **ഠിതസഭാവ**ന്തി അവട്ഠിതസഭാവം, തദുപ്പാദകന്തി അത്ഥോ. **ലോകുത്തരധമ്മനിയാമനിയത**ന്തി ലോകുത്തരധമ്മസമ്പാപനനിയാമേന നിയതം. ഇദാനി പന **“ലോകുത്തരധമ്മനിയാമത”**ന്തി പാഠോ, സോ ന പോരാണോ ആചരിയേന അനുദ്ധടത്താ. കസ്മാ പനേസാ പടിപദാ

ധമ്മട്ഠിതതാ ധമ്മനിയാമതാതി ആഹ **“ബുദ്ധാനഞ്ഹീ”**തിആദി. **സാതി** പടിപദാ. **ഏദിസാതി** ‘‘ധമ്മട്ഠിതത’’ന്തിആദിനാ വുത്തപ്പകാരാ.

ചിത്തഹത്ഥിസാരിപുത്തപോട്ഠപാദവത്ഥുവണ്ണനാ

൪൨൨. ഹത്ഥിം സാരേതി ദമേതീതി **ഹത്ഥിസാരീ,** ഹത്ഥാചരിയോ. **സുഖുമേസു അത്ഥന്തരേസൂ**തി ഖന്ധായതനാദീസു സുഖുമഞാണഗോചരേസു ധമ്മേസു. അഭിധമ്മികോ കിരേസ. **കുസലോ**തി പുബ്ബേപി ബുദ്ധസാസനേ കതപരിചയതായ ഛേകോ. **താദിസേ ചിത്തേ**തി ഗിഹിഭാവചിത്തേ. ഇതരോ പന തം സുത്വാവ ന വിബ്ഭമി, **പബ്ബജ്ജായമേവ അഭിരമീ**തി അധിപ്പായോ. **ഗിഹിഭാവേ ആനിസംസകഥായ കഥിതത്താ**തി ഏത്ഥ സീലവന്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ തഥാ കഥനേന വിബ്ഭമനേ നിയോജിതത്താ ഇദാനി സയമ്പി സീലവാ ഏവ ഹുത്വാ ഛ വാരേ വിബ്ഭമീതി അധിപ്പായോ ഗഹേതബ്ബോ. കമ്മസരിക്ഖകേന ഹി കമ്മഫലേന ഭവിതബ്ബം. **കഥേന്താന**ന്തി അനാദരേ സാമിവചനം. **മഹാസാവകസ്സ കഥിതേ**തി മഹാസാവകഭൂതേന മഹാകോട്ഠികത്ഥേരേന അപസാദനവസേന കഥിതേ, കഥനനിമിത്തം പതിട്ഠം ലദ്ധും അസക്കോന്തോതി അത്ഥോ. **“വിബ്ഭമിത്വാ ഗിഹീ ജാതോ”**തി ഇദം സത്തമവാരമിവ വുത്തം. **ധമ്മപദട്ഠകഥായം** (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.൩ ചിത്തഹത്ഥത്ഥേരവത്ഥു) പന **കുദാലപണ്ഡിതജാതകേ** (ജാ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൭ കുദ്ദാലജാതകവണ്ണനാ) ച ഛക്ഖത്തുമേവ വിബ്ഭമനവാരോ വുത്തോ. **ഗിഹിസഹായകോ**തി ഗിഹികാലേ സഹായകോ. **അപസക്കന്തോപി നാമാ**തി അപി നാമ അപസക്കന്തോ, ഗാരയ്ഹവചനമേതം. **പബ്ബജിതും വട്ടതീ**തി പബ്ബജ്ജാ വട്ടതി.

൪൨൩. **പഞ്ഞാചക്ഖുനോ നത്ഥിതായാ**തി സുവുത്തദുരുത്തസമവിസമദസ്സനസമത്ഥസ്സ പഞ്ഞാചക്ഖുനോ അഭാവേന. യാദിസേന ചക്ഖുനാ സോ ‘‘ചക്ഖുമാ’’തി വുത്തോ, തം ദസ്സേതും **“സുഭാസിതാ”**തിആദി വുത്തം. അയം അട്ഠകഥാതോ അപരോ നയോ - **ഏകംസികാ**തി ഏകന്തികാ, നിബ്ബാനവഹഭാവേന നിച്ഛിതാതി വുത്തം ഹോതി. **പഞ്ഞത്താ**തി വവത്ഥപിതാ. **ന ഏകംസികാ**തി ന ഏകന്തികാ നിബ്ബാനാവഹഭാവേന നിച്ഛിതാ വട്ടന്തോഗധഭാവതോതി അധിപ്പായോ. അയമത്ഥോ ഹി ‘‘കസ്മാ ചേതേ പോട്ഠപാദ മയാ ഏകംസികാ ധമ്മാ ദേസിതാ പഞ്ഞത്താ, ഏതേ പോട്ഠപാദ അത്ഥസംഹിതാ...പേ॰... നിബ്ബാനായ സംവത്തന്തീ’’തിആദിസുത്തപദേഹി സംസന്ദതി സമേതീതി.

ഏകംസികധമ്മവണ്ണനാ

൪൨൪. **“കസ്മാ ആരഭീ”**തി കാരണം പുച്ഛിത്വാ **“അനിയ്യാനികഭാവദസ്സനത്ഥ”**ന്തി പയോജനം വിസ്സജ്ജിതം. ഫലേ ഹി സിദ്ധേ ഹേതുപി സിദ്ധോ ഹോതീതി, അയം ആചരിയമതി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൪൨൪) അപരേ പന ‘‘ഏദിസേസു അത്ഥസദ്ദോ കാരണേ വത്തതി, ഹേത്വത്ഥേ ച പച്ചത്തവചനം, തസ്മാ **അനിയ്യാനികഭാവദസ്സന**ന്തി ഏത്ഥ അനിയ്യാനികഭാവദസ്സനകാരണാ’’തി അത്ഥമിച്ഛന്തി. **പഞ്ഞാപിതനിട്ഠായാ**തി പവേദിതവിമുത്തിമഗ്ഗസ്സ. വട്ടദുക്ഖപരിയോസാനം ഗച്ഛതി ഏതായാതി **നിട്ഠാ**തി ഹി വിമുത്തി വുത്താ ‘‘ഗോട്ഠാ പട്ഠിതഗാവോ’’തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൬൭) **മഹാസീഹനാദസുത്തപദേ** വിയ ഠാ-സദ്ദസ്സ ഗതിഅത്ഥേ പവത്തനതോ. നിട്ഠാമഗ്ഗോ ച ഇധ ഉത്തരപദലോപേന ‘‘നിട്ഠാ’’തി അധിപ്പേതോ. തസ്സേവ ഹി

നിയ്യാനികതാ, അനിയ്യാനികതാ ച വുച്ചതി, ന നിട്ഠായ. നിയ്യാതീതി **നിയ്യാനികാ** യ-കാരസ്സ ക-കാരം കത്വാ. അനീയസദ്ദോ ഹി ബഹുലം കത്തുത്ഥാഭിധായകോ, ന നിയ്യാനികാ **അനിയ്യാനികാ,** തസ്സാ ഭാവോ തഥാ. **നിയ്യാനം** വാ നിഗ്ഗമനം നിസ്സരണം, വട്ടദുക്ഖസ്സ വൂപസമോതി അത്ഥോ, നിയ്യാനമേവ **നിയ്യാനികം,** ന നിയ്യാനികം **അനിയ്യാനികം,** സോ ഏവ ഭാവോ സഭാവോ **അനിയ്യാനികഭാവോ,** തസ്സ ദസ്സനത്ഥന്തി യോജേതബ്ബം.

"സബ്ബേ ഹീ"തിആദി തദത്ഥവിവരണം. അമതം നിബ്ബാനം നിട്ഠമിതി പഞ്ഞപേതി യഥാതി സമ്ബന്ധോ. **ലോകഥൂപികാദിവസേന നിട്ഠം പഞ്ഞപേന്തീ**തി "നിബ്ബാനം നിബ്ബാന"ന്തി വചനസാമഞ്ഞമത്തം ഗഹേത്വാ തഥാ പഞ്ഞപേന്തി. **ലോകഥൂപികാ** നാമ ബ്രഹ്മഭൂമി വുച്ചതി ലോകസ്സ ഥൂപികസദിസതാപരികപ്പനേന. കേചി പന "നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനഭൂമിം ലോകഥൂപികാ"തി വദന്തി, തദയുത്തം **അട്ഠകഥാസു** തഥാ അവചനതോ. **ആദി**സദ്ദേന ചേത്ഥ "അഞ്ഞോ പുരിസോ, അഞ്ഞാ പകതീ"തി പകതിപുരിസന്തരാവബോധോ മോക്ഖോ, ബുദ്ധിആദിഗുണവിനിമുത്തസ്സ അത്തനോ അസകത്തനി അവട്ഠാനം മോക്ഖോ, കായവിപത്തികതി ജാതിബന്ധാനം അപവജ്ജനവസേന അപ്പവത്തോ മോക്ഖോ, പരേന പുരിസേന പലോകതാ മോക്ഖോ, തംസമീപതാ മോക്ഖോ, തംസമായോഗോ മോക്ഖോതി ഏവമാദീനം സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ. തസ്മിം തസ്മിഞ്ഹി സമയേ നിട്ഠം അപഞ്ഞപേന്തോ നാമ നത്ഥി. ബ്രാഹ്മണാനം പഠമജ്ഝാനബ്രഹ്മലോകോ നിട്ഠാ. തത്ഥ ഹി നേസം നിച്ചാഭിനിവേസോ യഥാ തം ബകസ്സ ബ്രഹ്മുനോ, (മ॰ നി॰ ൧.൫൦൧) വേഖനസാദിതാപസാനം ആഭസ്സരാ, സഞ്ചയാദിപരിബ്ബാജകാനം സുഭകിണ്ഹാ, ആജീവകാനം "അനന്തമാനസോ"തി പരികപ്പിതോ അസഞ്ഞീഭവോ. ഇമസ്മിം പന സാസനേ അരഹത്തം നിട്ഠാ, സബ്ബേപി ചേതേ ദിട്ഠിവസേന ബ്രഹ്മലോകാദീനി അരഹത്തമഞ്ഞനായ "നിബ്ബാനം നിബ്ബാന"ന്തി വചനസാമഞ്ഞമത്തം ഗഹേത്വാ തഥാ പഞ്ഞപേന്തി, ന പന പരമത്ഥതോ നേസംസമയേ നിബ്ബാനപഞ്ഞാപനസ്സ ലബ്ഭനതോതി ആഹ **"സാ ച ന നിയ്യാനികാ"**തിആദി. **യഥാപഞ്ഞത്താ**തി യേന യേന പകാരേന പഞ്ഞത്താ, പഞ്ഞത്തപ്പകാരാ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. **ന നിയ്യാതീ**തി "യേനാകാരേന നിട്ഠാ പാപുണീയതീ"തി തേഹി പവേദിതാ, തേനാകാരേന തസ്സാ അപത്തബ്ബതായ ന നിയ്യാതി. **പണ്ഡിതേഹി പടിക്ഖിത്താ**തി "നായം നിട്ഠാ പടിപദാ വട്ടസ്സ അനതിക്കമനതോ"തി ബുദ്ധാദീഹി പണ്ഡിതേഹി പടിക്ഖിത്താ. **നിവത്തതീ**തി പടിക്ഖേപകാരണവചനം, യസ്മാ തേഹി പഞ്ഞത്താ നിട്ഠാ പടിപദാ ന നിയ്യാതി ന ഗച്ഛതി, അഞ്ഞദത്ഥു തംസമങ്ഗിനം പുഗ്ഗലം സംസാരേ ഏവ പരിബ്ഭമാപേന്തീ നിവത്തതി, തസ്മാ പണ്ഡിതേഹി പടിക്ഖിത്താതി അത്ഥോ. **ത**ന്തി അനിയ്യാനികഭാവം.

ജാനം, പസ്സന്തി ച പുഥുവചനവിപരിയായോതി ആഹ **"ജാനന്താ പസ്സന്താ"**തി. ഗച്ഛന്താദിസദ്ദാനഞ്ഹി "യാ പന ഭിക്ഖുനീ ജാനം സഭിക്ഖുകം ആരാമം അനാപുച്ഛാ പവിസേയ്യാ"തിആദീസു (പാചി॰ ൧൦൨൪) ലിങ്ഗവസേന വിപരിയായോ, ജാനന്തീതി അത്ഥോ. "യാചം അദദമപ്പിയോ"തിആദീസു (പാരാ॰ ൩൪൨; ജാ॰ ൧.൭.൫൪) വിഭത്തിവസേന, യാചന്തസ്സാതി അത്ഥോ. ഇധ പന പുഥുവചനവസേനാതി വേദിതബ്ബം. പധാനം ജാനനം നാമ പച്ചക്ഖതോ ജാനനം തസ്സ ജേട്ഠഭാവതോ, ദസ്സനമപ്പധാനം തസ്സ സംസയാനുബന്ധത്താതി അയം കമോ വുത്തോ **"ജാനം പസ്സ"**ന്തി. തേനേത്ഥ ജാനനേന ദസ്സനം വിസേസേതി. ഏവഞ്ഹി

ദിട്ഠപുബ്ബാനി ഖോ തസ്മിം ലോകേ മനുസ്സാനം സരീരസണ്ഠാനാദീനീതി ഏകതോ അധിപ്പായദസ്സനം സൂപപന്നം ഹോതി. അയഞ്ഹേത്ഥാധിപ്പായോ "കിം തുമ്ഹാകം ഏകന്തസുഖേ ലോകേ പച്ചക്ഖതോ ഞാണദസ്സനം അത്ഥീ"തി. **ജാനന്തി** വാ തസ്സ ലോകസ്സ അനുമാനവിസയതം വുച്ചതി, **പസ്സന്തി** പച്ചക്ഖതോ വിസയതം. ഇദം വുത്തം ഹോതി "അപി തുമ്ഹാകം ലോകോ പച്ചക്ഖതോ ഞാതോ, ഉദാഹു അനുമാനതോ"തി.

യസ്മാ പന ലോകേ പച്ചക്ഖഭൂതോ അത്ഥോ ഇന്ദ്രിയഗോചരഭാവേന പാകടോ, തസ്മാ പാകടേന അത്ഥേന അധിപ്പായം ദസ്സേതും **"ദിട്ഠപുബ്ബാനീ"**തിആദി വുത്തം. ദിട്ഠപദേന വാ ദസ്സനം, തദനുഗതഞ്ച ജാനനം ഗഹേത്വാ തദുഭയേനേവ അത്ഥേന അധിപ്പായം വിഭാവേതും ഏവം വുത്തന്തിപി ദട്ഠബ്ബം. **ദിട്ഠപുബ്ബാനീ**തി ഹി ദസ്സനേന, തദനുഗതേന ച ഞാണേന ഗഹിതപുബ്ബാനീതി അത്ഥോ. ഏവഞ്ച കത്വാ **"സരീരസണ്ഠാനാദീനീ"**തി സമരിയാദവചനം സമത്ഥിതം ഹോതി. **"അപ്പാടിഹീരകത"**ന്തി അയം അനുനാസികലോപനിദ്ദേസോതി ആഹ **"അപ്പാടിഹീരകം ത"**ന്തി. തം വചനം അപ്പാടിഹീരകം സമ്പജ്ജതീതി സമ്ബന്ധോ. അപ്പാടിഹീരപദേ അനുനാസികലോപോ, "കത"ന്തി ച ഏകം പദന്തി കേചി, തദയുത്തം സമാസസമ്ഭവതോ, അനുനാസികലോപസ്സ ച അവത്തബ്ബത്താ. ഏവമേത്ഥ വണ്ണയന്തി - പടിപക്ഖഹരണതോ പടിഹാരിയം, തദേവ **പാടിഹാരിയം.** അത്തനാ ഉത്തരവിരഹിതവചനം. പാടിഹാരിയമേവേത്ഥ **"പാടിഹീരക"**ന്തി വുത്തം പരേഹി വുച്ചമാനഉത്തരേഹി സഉത്തരത്താ, ന പാടിഹീരകന്തി **അപ്പാടിഹീരകം.** വിരഹത്ഥോ ചേത്ഥ **അ**-സദ്ദോ. തേനാഹ **"പടിഹരണവിരഹിത"**ന്തി. സഉത്തരഞ്ഹി വചനം തേന ഉത്തരവചനേന പടിഹരീയതി വിപരിവത്തീയതി, തസ്മാ ഉത്തരവചനം പടിഹരണം നാമ, തതോ വിരഹിതന്തി അത്ഥോ. തസ്മാ ഏവ നിയ്യാനസ്സ പടിഹരണമഗ്ഗസ്സ അഭാവതോ "അനിയ്യാനിക"ന്തി വത്തബ്ബതം ലഭതി. തേന വുത്തം **"അനിയ്യാനിക"**ന്തി.

൪൨൩. വിലാസോ ഇത്ഥിലീളാ, യോ "സിങ്ഗാരഭാവജാ കിരിയാ"തിപി വുച്ചതി. **ആകപ്പോ** കേസബന്ധവത്ഥഗ്ഗഹണാദിആകാരവിസേസോ, വേസസംവിധാനം വാ. **ആദി**സദ്ദേന ഹാവാദീനം സങ്ഗഹോ. **ഹാവാ**തി ഹി ചാതുരിയം വുച്ചതി.

തയോഅത്തപടിലാഭവണ്ണനാ

൪൨൭. ആഹിതോ അഹംമാനോ ഏത്ഥാതി **അത്താ,** അത്തഭാവോതി ആഹ **"അത്തഭാവപടിലാഭോ"**തി. കഥം ദസ്സേതീതി വുത്തം **"ഓളാരികത്തഭാവപടിലാഭേനാ"**തിആദി. **കാമഭവം ദസ്സേതി** ഇതരഭവദ്വയത്തഭാവതോ ഓളാരികത്താ. **രൂപഭവം ദസ്സേതി** ഝാനമനേന നിബ്ബത്തം ഹുത്വാ രൂപീഭാവേന ഉപലബ്ഭനതോ. **അരൂപഭവം ദസ്സേതി** അരൂപീഭാവേന ഉപലബ്ഭനതോ. **സംകിലേസികാ ധമ്മാ നാമ ദ്വാദസ അകുസലചിത്തുപ്പാദാ** തദഭാവേ കസ്സചി സംകിലേസസ്സ അസമ്ഭവതോ. **വോദാനിയാ ധമ്മാ നാമ സമഥവിപസ്സനാ** താസം വസേന സബ്ബസോ ചിത്തവോദാനസ്സ സിജ്ഝനതോ.

ർവൻ. പടിപക്ഖധമ്മാനം അസമുച്ഛേദേ സതി ന കദാചിപി അനവജ്ജധമ്മാനം വാ പാരിപൂരീ, വേപുല്ലം വാ സമ്ഭവതി, സമുച്ഛേദേ പന സതി സമ്ഭവതീതി മഗ്ഗഫലപഞ്ഞാനമേവ ഗഹണം ദട്ഠബ്ബം, താ ഹി സകിം പരിപുണ്ണാപി അപരിഹീനധമ്മത്താ പരിപുണ്ണാ ഏവ ഭവന്തി. **തരുണപീതീ**തി ഉപ്പന്നമത്താ അലദ്ധാസേവനാ ദുബ്ബലപീതി. **ബലവതുട്ഠീ**തി പുനപ്പുനം ഉപ്പത്തിയാ ലദ്ധാസേവനാ ഉപരിവിസേസാധിഗമസ്സ പച്ചയഭൂതാ ഥിരതരാ പീതി. ഇദാനി സങ്ഖേപതോ പിണ്ഡത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"കിം വുത്ത"**ന്തിആദിമാഹ . തത്ഥ യം വിഹാരം സയം...പേ... വിഹരിസ്സതീതി അവോചുമ്ഹാതി സമ്ബന്ധോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യം വിഹാരം "സംകിലേസികവോദാനിയധമ്മാനം പഹാനാഭിവുദ്ധിനിട്ഠം പഞ്ഞായ പാരിപൂരിവേപുല്ലഭൂതം ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ അപരപ്പച്ചയേന ഞാണേന പച്ചക്ഖതോ സമ്പാദേത്വാ വിഹരിസ്സതീ"തി കഥയിമ്ഹാതി. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം വിഹാരേ. **തസ്സാ**തി ഓവാദകരസ്സ ഭിക്ഖുനോ. **ഏവം വിഹരതോ**തി വുത്തപ്പകാരേന വിഹരണഹേതു, വിഹരന്തസ്സ വാ. തന്നിമിത്തം **പാമോജ്ജം,** പമോദപ്പഭവാ **പീതി,** തപ്പച്ചയഭൂതം **പസ്സദ്ധിദ്വയം,** തഥാ സൂപട്ഠിതാ **സതി,** ഉക്കംസഗതതായ **ഉത്തമഞാണം. സുഖോ ച വിഹാരോ** ഭവിസ്സതീതി യോജനാ. കായചിത്തപസ്സദ്ധീ ഹി "പസ്സദ്ധീ"തി വുത്താ, അയമേവ വാ പാഠോ. "നാമകായപസ്സദ്ധീ"തിപി പഠന്തി, തദയുത്തമേവ പസ്സദ്ധിദ്വയസ്സ അവിനാഭാവതോ. കസ്മാ പനേസ സുഖോ വിഹാരോതി ആഹ **"സബ്ബവിഹാരേസൂ"**തിആദി, സബ്ബേസുപി ഇരിയാപഥവിഹാരാദീസു സന്തപണീതതായ ഇമസ്സേവ സുഖത്താ "സുഖോ വിഹാരോ"തി വത്തബ്ബതം അരഹതീതി വുത്തം ഹോതി. കഥം സുഖോതി വുത്തം **"ഉപസന്തോ പരമമധുരോ"**തി.

പഠമജ്ഝാനേ പടിലദ്ധമത്തേ ഹീനഭാവതോ പീതി ദുബ്ബലാ പാമോജ്ജപക്ഖികാ, സുഭാവിതേ പന തസ്മിം പഗുണേ സാ പണീതാ ബലവഭാവതോ പരിപുണ്ണകിച്ചാ പീതീതി വുത്തം **"പഠമജ്ഝാനേ പാമോജ്ജാദയോ ഛപി ധമ്മാ ലബ്ഭന്തീ"**തി. **പാമോജ്ജം നിവത്തതീ**തി ദുബ്ബലപീതിസങ്ഖാതം പാമോജ്ജം ഛസു ധമ്മേസു നിവത്തതി ഹായതി. വിതക്കവിചാരക്ഖോഭവിരഹിതേന ഹി ചതുക്കനയവിഭത്തേ ദുതിയജ്ഝാനേ സബ്ബദാ പീതി ബലവതീ ഏവ ഹോതി, ന പഠമജ്ഝാനേ വിയ കദാചി ദുബ്ബലാതി ഏവം വുത്തം. **പീതി നിവത്തതി** തപ്പഹാനേനേവ തതിയജ്ഝാനസ്സ ലബ്ഭനതോ. "സുഖോ വിഹാരോ"തി ഇമിനാ സമാധി ഗഹിതോതി ആഹ **"തഥാ ചതുത്ഥേ"**തി. യേ പന "സുഖോ വിഹാരോ'തി ഏതേന സുഖം ഗഹിത"ന്തി വദന്തി, തേസം മതേന സന്തവുത്തിതായ ഉപേക്ഖാപി ചതുത്ഥജ്ഝാനേ "സുഖ"മിച്ചേവ ഭാസിതാതി (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൨൩൨; വിസുദ്ധി॰ ൨.൬൪൪; മഹാനി॰ അട്ഠ॰ ൨൭; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൧.൦.൪) കത്വാ തഥാ വുത്തന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഇമസ്മിംയേവ **ദീഘനികായേ** (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൩൨; ൩.൧൬൬, ൩.൪൫) ആഗതം അനേകധാ ദേസനാനയമുദ്ധരിത്വാ ഇധ ദേസിതനയം നിയമേതും **"ഇമേസൂ"**തിആദി വുത്തം. **സുദ്ധ...പേ॰... കഥിത**ന്തി ഉപരിമഗ്ഗം അകഥേത്വാ കേവലം വിപസ്സനാപാദകമേവ ഝാനം കഥിതം. **ചതൂഹി...പേ॰... കഥിതാ**തി വിപസ്സനാപാദകഭാവേന ഝാനാനി കഥേത്വാ തതോ പരം വിപസ്സനാപുബ്ബകാ ചത്താരോപി മഗ്ഗാ കഥിതാ. **ചതുത്ഥജ്ഝാനികഫലസമാപത്തി കഥിതാ**തി പഠമജ്ഝാനികാദികാ ഫലസമാപത്തിയോ അകഥേത്വാ ചതുത്ഥജ്ഝാനികാ ഏവ ഫലസമാപത്തി കഥിതാ. **പീതിവേവചനമേവ കത്വാ**തി ഭിന്നം പീതിനം

ഏകസ്മിം ചിത്തുപ്പാദേ അനുപ്പജ്ജനതോ പാമോജ്ജം പീതിവേവചനമേവ കത്വാ, തദുഭയം അഭേദതോ കത്വാതി വുത്തം ഹോതി. പീതിസുഖാനം അപരിച്ചത്തത്താ, "സുഖോ വിഹാരോ"തി ച സാതിസയസ്സ സുഖവിഹാരസ്സ ഗഹിതത്താ **"ദുതിയജ്ഝാനികഫലസമാപത്തി നാമ കഥിതാ"**തി വുത്തം. കാമം പഠമജ്ഝാനേപി പീതിസുഖാനി ലബ്ഭന്തി, താനി പന വിതക്കവിചാരപരിക്ഖോഭേന ന തഥ സന്തപണീതാനി, ഇധ ച സന്തപണീതാനേവ അധിപ്പേതാനി, തസ്മാ ദുതിയജ്ഝാനികാ ഏവ ഫലസമാപത്തി ഗഹിതാ, ന പഠമജ്ഝാനികാതി ദട്ഠബ്ബം.

൪൱൨-൪൱൩. വിഭാവനത്ഥോതി പകാസനത്ഥോ സരൂപതോ നിരൂപനത്ഥോ "ന സമണോ ഗോതമോ ബ്രാഹ്മണേ ജിണ്ണേ ...പേ॰... അഭിവാദേതി വാ പച്ചുട്ഠേതി വാ ആസനേന വാ നിമന്തേതീ"തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൮.൧൧; പാരാ॰ ൨) വിയ. തേനാഹ **"അയം സോ"**തിആദി. "അയം അത്തപടിലാഭോ സോ ഏവാ"തി ഏവം സരൂപതോ വിഭാവേത്വാ പകാസേത്വാ. **അയ**ന്തി ഹി ഭഗവതാ പുബ്ബേ വുത്തം അത്തപടിലാഭം ആസന്നപച്ചക്ഖഭാവേന പച്ചാമസതി, **സോ**തി പന പരേഹി പുച്ഛിയമാനം പരമ്മുഖഭാവേന. **ന നം ഏവം വദാമാ**തി ഏത്ഥ **ന**ന്തി ഓളാരികമത്തപടിലാഭം. **സപ്പാടിഹീരകത**ന്തി ഏത്ഥ പുബ്ബേ വുത്തനയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. പരേഹി ചോദിതവചനപടിഹാരകം സഉത്തരവചനം സപ്പാടിഹീരകന്തി ഹി അയമേവ വിസേസോ. **തുച്ഛോ**തി മുസാ അഭൂതോ. **സോ**തി മനോമയോ, അരൂപോ വാ അത്തപടിലാഭോ. **സ്വേവാ**തി സോ ഏവ ഓളാരികോ അത്തപടിലാഭോ. **തസ്മിം സമയേ സച്ചോ ഹോതീ**തി തസ്മിം പച്ചുപ്പന്നസമയേ വിജ്ജമാനോ ഹോതി. **അത്തപടിലാഭോത്വേവ നിയ്യാതേസീ**തി അത്തപടിലാഭസദ്ദേന തഥാ ഏവ പരിയോസാപേസി, ന പന നം "അത്തപടിലാഭോ"തി സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതീതി പഞ്ഞത്തിം സരൂപതോ നീഹരിത്വാ ദസ്സേസീതി അധിപ്പായോ. **രൂപാദയോ ചേത്ഥ ധമ്മാ**തി രൂപവേദനാദയോ ഏവ ഏത്ഥ ലോകേ സഭാവധമ്മാ. **നാമമത്തമേത**ന്തി രൂപാദികേ പഞ്ചക്ഖന്ധേ ഉപാദായ നാമപഞ്ഞത്തിമത്തമേതം **"അത്തപടിലാഭോ"**തി. **ഏവരൂപാ വോഹാരാ**തി "ഓളാരികോ അത്തപടിലാഭോ"തിആദിവോഹാരാ. **നാമപഞ്ഞത്തിവസേനാ**തി നാമഭൂതപഞ്ഞത്തിമത്തവസേന. "അത്തപടിലാഭോ'തി സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതീ"തി **നിയ്യാതനത്ഥം.**

൪൱൪. ഏവഞ്ച പന വത്വാതി രൂപാദികേ ഉപാദായ പഞ്ഞത്തിമത്തമേതം അത്തപടിലാഭോതി ഇമമത്ഥം "യസ്മിം ചിത്ത സമയേ"തിആദിനാ വത്വാ. **പടിപുച്ഛിത്വാ**തി യഥാ പരേ പുച്ഛേയ്യും, തഥാ കാലവിഭാഗതോ പടിപദാനി പുച്ഛിത്വാ. **വിനയനത്ഥ**ന്തി യഥാപുച്ഛിതസ്സ അത്ഥസ്സ ഞാപനവസേന വിനയനത്ഥായ. **യേ തേ അതീതാ ധമ്മാ**തി അതീതസമയേ അതീതത്തപടിലാഭസ്സ ഉപാദാനഭൂതാ രൂപാദയോ ധമ്മാ. **തേ ഏതരഹി നത്ഥി** നിരുദ്ധത്താ. തതോ ഏവ **"അഹേസു"ന്തി സങ്ഖ്യം ഗതാ. തസ്മാ**തി ഉപാദാനസ്സ അതീതസ്മിംയേവ സമയേ ലബ്ഭനതോ. **സോപീ**തി തദുപാദാനോ **മേ അത്തപടിലാഭോ**പി. **തസ്മിംയേവ സമയേ**തി അതീതേ ഏവ സമയേ. **സച്ചോ അഹോസീ**തി ഭൂതോ വിജ്ജമാനോ വിയ അഹോസി. **അനാഗതപച്ചുപ്പന്നാന**ന്തി അനാഗതാനഞ്ചേവപച്ചുപ്പന്നാനഞ്ച രൂപാദിധമ്മാനം ഉപാദാനഭൂതാനം. **തദാ അഭാവാ**തി തസ്മിം അതീതസമയേ അഭാവാ അവിജ്ജമാനത്താ. തദുപാദാനഭൂതോ **അനാഗതോ, പച്ചുപ്പന്നോ** ച അത്തപടിലാഭോ **തസ്മിം അതീത**

സമയേ **മോഘോ** തുച്ഛോ മുസാ നത്ഥീതി അത്ഥോ. **അത്ഥതോതി** പഞ്ഞത്തിഅത്ഥതോ. **നാമമത്തമേവാതി** സമഞ്ഞാമത്തമേവ. പരമത്ഥതോ അനുപലബ്ഭമാനത്താ **അത്തപടിലാഭം പടിജാനാതി.**

"ഏസേവ നയോ"തി ഇമിനാ യേ തേ അനാഗതാ ധമ്മാ, തേ ഏതരഹി നത്ഥി, "ഭവിസ്സന്തീ"തി പന സങ്ഖ്യം ഗതാ, തസ്മാ സോപി മേ അത്തപടിലാഭോ തസ്മിംയേവ സമയേ സച്ചോ ഭവിസ്സതി. അതീതപച്ചുപ്പന്നാനം പന ധമ്മാനം തദാ അഭാവാ തസ്മിം സമയേ "മോഘോ അതീതോ, മോഘോ പച്ചുപ്പന്നോ"തി ഏവം അത്ഥതോ നാമമത്തമേവ അത്തപടിലാഭം പടിജാനാതി. യേ ഇമേ പച്ചുപ്പന്നാ ധമ്മാ, തേ ഏതരഹി "അത്ഥീ"തി സങ്ഖ്യം ഗതാ, തസ്മാ യ്വായം മേ അത്തപടിലാഭോ, സോ ഇദാനി സച്ചോ ഹോതി. അതീതാനാഗതാനം പന ധമ്മാനം അധുനാ അഭാവാ ഏതരഹി "മോഘോ അതീതോ, മോഘോ അനാഗതോ"തി ഏവം അത്ഥതോ നാമമത്തമേവ അത്തപടിലാഭം പടിജാനാതീതി ഇമമത്ഥം അതിദിസതി.

൪൩൯-൪൪൦. സംസന്ദിതുന്തി സമാനേതും. **ഗവാതി** ഗാവിതോ. **തത്ഥാതി** ഖീരാദീസു പഞ്ചഗോരസേസു. **യസ്മിം സമയേ ഖീരം ഹോതീതി** യസ്മിം കാലേ ഭൂതുപാദായസഞ്ഞിതം ഉപാദാനവിസേസം ഉപാദായ ഖീരപഞ്ഞത്തി ഹോതി. **ന തസ്മിം...പേ॰... ഗച്ഛതി** ഖീരപഞ്ഞത്തിഉപാദാനസ്സ ഭൂതുപാദായരൂപസ്സ ദധിആദിപഞ്ഞത്തിയാ അനുപാദാനതോ. പടിനിയതവത്ഥുകാ ഹി ഏതാ ലോകസമഞ്ഞാ. തേനാഹ **"യേ ധമ്മേ ഉപാദായാ"**തിആദി. സങ്ഖായതി കഥീയതി ഏതായാതി **സങ്ഖാ.** അത്ഥം നീഹരിത്വാ ഉച്ചന്തി വദന്തി ഏതായാതി **നിരുത്തി.** തം തദത്ഥം നമന്തി സത്താ ഏതേനാതി **നാമം,** തഥാ വോഹരന്തി ഏതേനാതി **വോഹാരോ,** പഞ്ഞത്തിയേവ. "യസ്മിം സമയേ"തിആദിനാ ഖീരേ വുത്തനയം ദധിആദീസുപി **"ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥാ"**തി അതിദിസതി.

സമനുജാനനമത്തകാനീതി "ഇദം ഖീരം, ഇദം ദധീ"തിആദിനാ താദിസേസു ഭൂതുപാദായരൂപവിസേസേസു ലോകേ പരമ്പരാഗതം പഞ്ഞത്തിം അപ്പടിക്ഖിപിത്വാ സമനുജാനനം വിയ പച്ചയവിസേസവിസിട്ഠം രൂപാദിഖന്ധസമൂഹം ഉപാദായ "ഓളാരികോ അത്തപടിലാഭോ"തി ച "മനോമയോ അത്തപടിലാഭോ"തി ച "അരൂപോ അത്തപടിലാഭോ"തി ച തഥാ തഥാ സമനുജാനനമത്തകാനി, ന ച തബ്ബിനിമുത്തോ ഉപാദാനതോ അഞ്ഞോ കോചി പരമത്ഥതോ അത്ഥീതി വുത്തം ഹോതി. **നിരുത്തിമത്തകാനീതി** സദ്ദനിരുത്തിയാ ഗഹണൂപായമത്തകാനി. "സത്തോ ഫസ്സോ"തിആദിനാ ഹി സദ്ദഗ്ഗഹണുത്തരകാലം തദനുവിദ്ധപണ്ണത്തിഗ്ഗഹണമുഖേനേവ തദത്ഥാവബോധോ. തഥാ ചാഹു -

"പഠമം സദ്ദം സോതേന, തീതം ദുതിയചേതസാ;
നാമം തതിയചിത്തേന, അത്ഥം ചതുത്ഥചേതസാ"തി.
(മണിസാരമഞ്ജുസാടീകായം പച്ചയസങ്ഗഹവിഭാഗേപി);

വചനപഥമത്തകാനീതി തസ്സേവ വേവചനം. നിരുത്തിയേവ ഹി അഞ്ഞേസമ്പി ദിട്ഠാനുഗതിമാപജ്ജന്താനം കാരണട്ഠേന **വചനപഥോ. വോഹാരമത്തകാനീതി** തഥാ തഥാ വോഹാരമത്തകാനി. **നാമപണ്ണത്തിമത്തകാനീതി** തസ്സേവ പരിയായോ, തംതംനാമപഞ്ഞാപനമത്തകാനീതി അത്ഥോ. **സബ്ബമേതന്തി** "അത്തപടിലാഭോ"തി

വാ ''സത്തോ''തി വാ ''പോസോ''തി വാ സബ്ബമേതം **വോഹാരമത്തകം.** കസ്മാതി ചേ, പരമത്ഥതോ അനുപലബ്ഭനതോതി ദസ്സേതും **''യസ്മാ''**തിആദി വുത്തം. **സുഞ്ഞോ**തി പരമത്ഥതോ വിവിത്തോ.

യജ്ജേവം കസ്മാ ചേസാ ബുദ്ധേഹിപി വുച്ചതീതി ചോദനം സോധേന്തോ **''ബുദ്ധാനം പനാ''**തിആദിമാഹ. സമ്മുതിയാ വോഹാരസ്സ കഥനം **സമ്മുതികഥാ.** പരമത്ഥസ്സ സഭാവധമ്മസ്സ കഥനം **പരമത്ഥകഥാ.** പരമത്ഥസന്നിസ്സിതകഥാഭാവതോ അനിച്ചാദികഥാപി **''പരമത്ഥകഥാ''**തി വുത്താ. പരമത്ഥധമ്മോയേവ ഹി ''അനിച്ചോ, ദുക്ഖോ''തി ച വുച്ചതി, ന സമ്മുതിധമ്മോ.

> ''അനിച്ചാ സബ്ബേ സങ്ഖാരാ, ദുക്ഖാനത്താ ച സങ്ഖതാ;
> നിബ്ബാനഞ്ചേവ പണ്ണത്തി, അനത്താ ഇതി നിച്ഛയാ'' തി. (പരി॰ ൨൫൭) -

വചനതോ പനേസ ''അനത്താ''തി വുച്ചതി, ഖന്ധാദിപഞ്ഞത്തി പന തജ്ജാപഞ്ഞത്തി വിയ പരമത്ഥസന്നിസ്സയാ, ആസന്നതരാ ച, പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തിആദയോ വിയ ന ദൂരേ , തസ്മാ ഖന്ധാദികഥാപി **''പരമത്ഥകഥാ''**തി വുത്താ, ഖന്ധാദിസീസേന വാ തദുപാദാനസഭാവധമ്മാ ഏവ ഗഹിതാതി ദട്ഠബ്ബം. നനു ച സഭാവധമ്മാപി സമ്മുതിമുഖേനേവ ദേസനമാരോഹന്തി, ന പരമത്ഥമുഖേന, തസ്മാ സബ്ബാപി ദേസനാ സമ്മുതികഥാവ സിയാതി? നയിദമേവം കഥേതബ്ബധമ്മവിഭാഗേന കഥാവിഭാഗസ്സ അധിപ്പേതത്താ, ന ച സദ്ദോ കേനചി പവത്തിനിമിത്തേന വിനാ അത്ഥം പകാസേതീതി.

കസ്മാ ചേവം ദുബ്ബിധാ ബുദ്ധാനം കഥാ പവത്തതീതി അനുയോഗം കാരണവിഭാവനേന പരിഹരിതും **''തത്ഥ യോ''**തിആദി വുത്തം. അത്ഥം **വിജാനിതും** ചതുസച്ചം **പടിവിജ്ഝിതും** വട്ടതോ **നിയ്യാതും അരഹത്ത**സങ്ഖാതം **ജയഗ്ഗാഹം ഗഹേതും സക്കോതി.** യസ്മാ പരമത്ഥകഥായ ഏവ സച്ചസമ്പടിവേധോ, അരിയസച്ചകഥാ ച സിഖാപ്പത്താ ദേസനാ, തസ്മാ വിനേയ്യപുഗ്ഗലവസേന ആദിതോ സമ്മുതികഥം കഥേന്തോപി ഭഗവാ പരതോ പരമത്ഥകഥംയേവ കഥേതീതി ആഹ **''തസ്സാ''**തിആദി. ''ആദിതോവ സമ്മുതികഥം കഥേതീ''തി ഹി വദന്തോ പരതോ പരമത്ഥകഥമ്പി കഥേതീതി ദീപേതി, ഇതരത്ഥ പന ''ആദിതോവ കഥേതീ''തി അവദന്തോ സബ്ബത്ഥപീതി. **''തഥാ''**തിആദിനാ കഥാദ്വയകഥനേ പരിയായന്തരം വിഭാവേതി. **ബോധേത്വാ**തി വേനേയ്യജ്ഝാസയാനുരൂപം തഥാ തഥാ ദേസേതബ്ബമത്ഥം ഞാനാപേത്വാ, ഇമിനാ പന ഇമമത്ഥം ദസ്സേതി - കത്ഥചി സമ്മുതികഥാപുബ്ബികാ പരമത്ഥകഥാ ഹോതി പുഗ്ഗലജ്ഝാസയവസേന, കത്ഥചി പരമത്ഥകഥാപുബ്ബികാ സമ്മുതികഥാ, ഇതി വിനേയ്യദമ്മകുസലസ്സ സത്ഥു വേനേയ്യജ്ഝാസയവസേന തഥാ തഥാ ദേസനാ പവത്തതീതി. സബ്ബത്ഥ പന ഭഗവാ ധമ്മതം അവിജഹന്തോ ഏവ സമ്മുതിമനുവത്തതി, സമ്മുതിം അപരിച്ചജന്തോയേവ ധമ്മതം വിഭാവേതി, നം തത്ഥ അഭിനിവേസാതിധാവനാനി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ ''ജനപദനിരുത്തിം നാഭിനിവിസേയ്യ, സമഞ്ഞം നാതിധാവേയ്യാ''തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൪൩൯-൪൪൩).

പഠമം സമ്മുതികഥാകഥനം പന വേനേയ്യവസേന യേഭുയ്യേന ബുദ്ധാനമാചിണ്ണന്തി തം കാരണേന സദ്ധിം ദസ്സേന്തോ **''പകതിയാ പനാ''**തിആദിമാഹ. **ലൂഖാകാരാ**തി വേനേയ്യാനമനഭിസമ്ബുജ്ഝനവസേന ലൂഖസദിസാ. നനു ച സമ്മുതി നാമ പരമത്ഥതോ അവിജ്ജമാനത്താ അഭൂതാ,

തം കഥം ബുദ്ധാ കഥേന്തീതി വുത്തം **“സമ്മുതികഥം കഥേന്താപീ”**തിആദി. **സച്ചമേവാതി** തഥമേവ . **സഭാവമേവാതി** സമ്മുതിഭാവേന തംസഭാവമേവ. തേനാഹ **“അമുസാവാ”**തി. പരമത്ഥസ്സ പന സച്ചാദിഭാവേ വത്തബ്ബമേവ നത്ഥി.

കോ പനിമേസം സമ്മുതിപരമത്ഥധമ്മാനം വിസേസോതി? യസ്മിം ഭിന്നേ, ബുദ്ധിയാ വാ അവയവവിനിബ്ഭോഗേ കതേ ന തംസഞ്ഞാ, സോ ഘടപടാദിപ്പഭേദോ സമ്മുതി, തബ്ബിപരിയായതോ പരമത്ഥോ. ന ഹി കക്ഖളഫുസനാദിസഭാവേ അയം നയോ ലബ്ഭതി. ഏവം സന്തേപി വുത്തനയേന സമ്മുതി ച സച്ചസഭാവാ ഏവാതി ആഹ **“ദുവേ സച്ചാനി അക്ഖാസീ”**തിആദി. തത്ഥ **ദുവേ സച്ചാനി അക്ഖാസീ**തി നാനാദേസഭാസാകുസലോ തിണ്ണം വേദാനമത്ഥസംവണ്ണനകോ ആചരിയോ വിയ നാനാവിധസമ്മുതിപരമത്ഥകുസലോ ഭഗവാ വേനേയ്യജ്ഝാസയാനുരൂപം ദുവേയേവ സച്ചാനി അക്ഖാസീതി അത്ഥോ. തം സരൂപതോ, പരിമാണതോ ച ദസ്സേതി **“സമ്മുതിം പരമത്ഥഞ്ച, തതിയം നൂപലബ്ഭതീ”**തി ഇമിനാ. **വദതം വരോ**തി സബ്ബേസം വദന്താനം വരോ. ലോകസങ്കേതമത്തസിദ്ധാ **സമ്മുതി.** പരമോ ഉത്തമോ അവിപരീതോ യഥാഭൂതസഭാവോ **പരമത്ഥോ.**

ഇദാനി നേസം സച്ചസഭാവം സഹ കാരണേന ദസ്സേതും **“സങ്കേതവചന”**ന്തി ഗാഥാ വുത്താ. യസ്മാ ലോകസമ്മുതികാരണം, തസ്മാ സങ്കേതവചനം സച്ചം, യസ്മാ ച ധമ്മാനം ഭൂതലക്ഖണം, തസ്മാ പരമത്ഥവചനം സച്ചന്തി യോജനാ. **ലോകസമ്മുതികാരണ**ന്തി ഹി സങ്കേതവചനസ്സ സച്ചഭാവേ കാരണദസ്സനം, ലോകസിദ്ധാ സമ്മുതി സങ്കേതവചനസ്സ അവിസംവാദനതായ കാരണന്തി അത്ഥോ, വിസംവാദനാഭാവതോ സങ്കേതവചനം സച്ചന്തി വുത്തം ഹോതി. **ധമ്മാനം ഭൂതലക്ഖണ**ന്തി ച പരമത്ഥവചനസ്സ സച്ചഭാവേ കാരണദസ്സനം. സഭാവധമ്മാനം യോ ഭൂതോ അവിപരീതോ സഭാവോ, തസ്സ ലക്ഖണം അങ്ഗനം ഞാപനന്തി അത്ഥോ, യാഥാവതോ അവിസംവാദനവസേന പവത്തനതോ പരമത്ഥവചനം സച്ചന്തി അധിപ്പായോ. **അനങ്ഗണസുത്തടീകായം** പന ആചരിയേനേവ നിസ്സക്കവചനേന പദമുല്ലിങ്ഗേത്വാ **“ലോകസമ്മുതികാരണാ**തി ലോകസമഞ്ഞം നിസ്സായ പവത്തനതോ. **ധമ്മാന**ന്തി സഭാവധമ്മാനം. **ഭൂതകാരണാ**തി യഥാഭൂതസഭാവം നിസ്സായ പവത്തനതോ”തി വുത്തം.

അഞ്ഞത്ഥ പന -

> “തസ്മാ വോഹരകുസലസ്സ, ലോകനാഥസ്സ സത്ഥുനോ;
> സമ്മുതിം വോഹരന്തസ്സ, മുസാവാദോ ന ജായതീ”തി. (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൫൭; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൭൦; ഇതിവു॰ അട്ഠ॰ ൨൪) -

അയമ്പി ഗുണപരിദീപനീ ഗാഥാ ദിസ്സതി. തത്ഥ **തസ്മാ**തി സച്ചസ്സ ദുവിധത്താ, സങ്കേതവചനസ്സ വാ സച്ചഭാവതോ. **സമ്മുതിം വോഹരന്തസ്സാ**തി “പുഗ്ഗലോ സത്തോ”തിആദിനാ ലോകസമഞ്ഞം കഥേന്തസ്സ **മുസാവാദോ** നാമ **ന ജായതീ**തി അത്ഥോ. അപിച “അട്ഠഹി കാരണേഹി ഭഗവാ പുഗ്ഗല കഥം കഥേതി ഹിരോത്തപ്പദീപനത്ഥം, കമ്മസ്സകതാദീപനത്ഥം, പച്ചത്തപുരിസകാരദീപനത്ഥം, ആനന്തരിയദീപനത്ഥം, ബ്രഹ്മവിഹാരദീപനത്ഥം, പുബ്ബേനിവാസദീപനത്ഥം, ദക്ഖിണാവിസുദ്ധിദീപനത്ഥം, ലോകസമ്മുതിയാ അപ്പഹാനത്ഥഞ്ചാ”തിആദിനാ (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൫൭; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൭൦;

ഇതിവും അട്ഠം വര്‍; കഥാം അനുടീം ഫ) തത്ഥ തത്ഥ വുത്തകാരണമ്പി ആഹരിത്വാ ഇധ വത്തബ്ബം.

യദി തഥാഗതോ പരമത്ഥസച്ചം സമ്മദേവ അഭിസമ്ബുജ്ഝിത്വാ ഠിതോപി ലോകസമഞ്ഞാഭൂതം സമ്മുതിസച്ചം ഗഹേത്വാവ വദതി, ഏവഞ്ചേത്ഥ കോ ലോകിയമഹാജനേഹി വിസേസോതി വുത്തം **"യാഹീ"**തിആദി, അയം പാളിയം സമ്ബന്ധോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ലോകിയമഹാജനോ അപ്പഹീനപരാമാസത്താ "ഏതം മമാ"തിആദിനാ പരാമസന്തോ വോഹരതി. തഥാഗതോ പന സബ്ബസോ പഹീനപരാമാസത്താ അപരാമസന്തോവ യസ്മാ ലോകസമഞ്ഞാഹി വിനാ ലോകിയോ അത്ഥോ ലോകേന ദുബ്ബിഞ്ഞേയ്യോ, തസ്മാ താഹി തം വോഹരതി. തഥാ വോഹരന്തോ ച അത്തനോ ദേസനാവിലാസേന വേനേയ്യസത്തേ പരമത്ഥസച്ചേ പതിട്ഠാപേതീതി. **ദേസനം വിനിവട്ടേത്വാ**തി ഹേട്ഠാ വുത്തായ ദിട്ഠാഭിനിവേസപടിസഞ്ഞുത്തായ വട്ടകഥായ വിനിവത്തേത്വാ വിവേചേത്വാ. **അരഹത്തനികൂടേന നിട്ഠാപേസീ**തി "അപരാമസ"ന്തി ഇമിനാ പദേന തണ്ഹാമാനപരാമാസപ്പഹാനകിത്തനേന തപ്പഹായകഅരഹത്തസങ്ഖാതനികൂടേന ദേസനം പരിയോസാപേസി. യം പനേത്ഥ അത്ഥതോ ന വിഭത്തം, തം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ പരമസുഖുമഗമ്ഭീരദുരനുബോധത്ഥപരിദീപനായ സുവിമലവിപുലപഞ്ഞാവേയ്യത്തിയജനനായ സാധുവിലാസിനിയാ നാമ ലീനത്ഥപകാസനിയാ പോട്ഠപാദസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപകാസനാ.

പോട്ഠപാദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. സുഭസുത്തവണ്ണനാ

സുഭമാണവകവത്ഥുവണ്ണനാ

൪൪൪. ഏവം പോട്ഠപാദസുത്തം സംവണ്ണേത്വാ ഇദാനി സുഭസുത്തം സംവണ്ണേന്തോ യഥാനുപുബ്ബം സംവണ്ണനോകാസസ്സ പത്തഭാവം വിഭാവേതും, പോട്ഠപാദസുത്തസ്സാനന്തരം സങ്ഗീതസ്സ സുത്തസ്സ സുഭസുത്തഭാവം വാ പകാസേതും **"ഏവം മേ സുതം…പേ… സാവത്ഥിയന്തി സുഭസുത്ത"**ന്തി ആഹ. അനുനാസികലോപേന "അചിര പരിനിബ്ബുതേ"തി വുത്തന്തി ദസ്സേതി **"അചിരം പരിനിബ്ബുതേ"**തി ഇമിനാ യഥാ പോട്ഠപാദസുത്തേ "അപ്പാടിഹീരക തം ഭാസിതം സമ്പജ്ജതീ"തി, അചിരം പരിനിബ്ബുതസ്സ അസ്സാതി വാ **അചിരപരിനിബ്ബുതോ** യഥാ "അചിരപക്കന്തോ, മാസജാതോ"തി. അത്ഥമത്തം പന ദസ്സേതും ഏവം വുത്തം. **അചിരപരിനിബ്ബുതേതി** ച സത്ഥു പരിനിബ്ബുതഭാവസ്സ ചിരകാലതാപടിക്ഖേപേന ആസന്നതാമത്തം ദസ്സിതം, കാലപരിച്ഛേദോ പന ന ദസ്സിതോതി തം ദസ്സേന്തോ **"പരിനിബ്ബാനതോ"**തിആദിമാഹ. വിസാഖപുണ്ണമിതോ ഉദ്ധം യാവ ജേട്ഠപുണ്ണമീ, താവ കാലം സന്ധായ **"മാസമത്തേ"**തി വുത്തം. **മത്ത**സദ്ദേന പന തസ്സ കാലസ്സ കിഞ്ചി അസമ്പുണ്ണതം ജോതേതി. തുദിസഞ്ഞിതോ ഗാമോ നിവാസോ ഏതസ്സാതി **തോദേയ്യോ.** തം പനേസ യസ്മാ സോണദണ്ഡോ (ദീ॰ നി॰ ൧.൩൦൦) വിയ ചമ്പം, കൂടദന്തോ (ദീ॰ നി॰ ൧.൩൨൩) വിയ ച ഖാണുമതം അജ്ഝാവസതി, തസ്മാ വുത്തം **"തസ്സ അധിപതിത്താ"**തി, ഇസ്സരഭാവതോതി അത്ഥോ. അയമ്പി ഹി രഞ്ഞോ പസേനദികോസലസ്സ പുരോഹിതബ്രാഹ്മണോ. **പുത്തമ്പി ആഹാ**തി സുഭം മാണവമ്പി ഓവദന്തോ ആഹ.

അഞ്ജനാനന്തി അക്ഖിഅഞ്ജനത്ഥായ ഘംസിതഅഞ്ജനാനം. **വമ്മികാന**ന്തി കിമിസമാഹടവമ്മികാനം സഞ്ചയം ദിസ്വാതി സമ്ബന്ധോ. **മധൂന**ന്തി മക്ഖികമധൂനം. **സമാഹാര**ന്തി മകരന്ദസന്നിചയം. **പണ്ഡിതോ ഘരമാവസേ**തി യസ്മാ അപ്പതരപ്പതരേപി ഗയ്ഹമാനേ ഭോഗാ ഖീയന്തി, അപ്പതരപ്പതരേപി ച സഞ്ചിയമാനേ വഡ്ഢന്തി, തസ്മാ യഥാവുത്തമുപമത്തയം പഞ്ഞായ ദിസ്വാ വിഞ്ഞുജാതികോ കിഞ്ചിപി വയമകത്വാ ആയമേവ ഉപ്പാദേന്തോ ഘരേവസേ ഘരാവാസമനുതിട്ഠേയ്യാതി ലോഭാദേസിതപടിപത്തിം ഉപദിസതി.

അദാനമേവ സിക്ഖാപേത്വാ സിക്ഖാപനഹേതു ലോഭാഭിഭൂതതായ **തസ്മിംയേവ ഘരേ സുനഖോ ഹുത്വാ** നിബ്ബത്തി. ലോഭവസികസ്സ ഹി ദുഗ്ഗതി പാടികങ്ഖാ , "ജനവസഭോ നാമ യക്ഖോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തീ"തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൭൩) ഏത്ഥ വുത്തനയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. പുബ്ബപരിചയേന **അതിവിയ പിയായതി.** വുത്തഞ്ഹി "പുബ്ബേവ സന്നിവാസേനാ"തിആദി (ജാ॰ ൧.൨.൧൭൪). **നിക്ഖന്തേ**തി കേനചിദേവ കരണീയേന ബഹി നിഗ്ഗതേ. സുഭം മാണവം അനുഗ്ഗണ്ഹിതുകാമോ ഏകകോവ **ഭഗവാ പിണ്ഡായ പാവിസി.** **ഭുക്കാര**ന്തി "ഭു ഭൂ"തി സുനഖസദ്ദകരണം. **"ഭോ ഭോ"**തി ബ്രാഹ്മണസമുദാചാരേന **പരിഭവിത്വാ** പരിഭവനഹേതു. "ഭോവാദി നാമ സോ ഹോതി, സചേ ഹോതി സകിഞ്ചനോ"തി (ധ॰ പ॰ ൩൯൬; സു॰ നി॰ ൬൨൫) ഹി വുത്തം. നനു ച ഹേട്ഠാ "അദാനമേവ സിക്ഖാപേത്വാ സുനഖോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ"തി ആഹ, കസ്മാ പനേത്ഥ "പുബ്ബേപി മം 'ഭോ ഭോ'തി പരിഭവിത്വാ സുനഖോ ജാതോ"തി വദതീതി? തഥാ നിബ്ബത്തിയാ തദുഭയസാധാരണഫലത്താ.

ആനിസംസഫലഞ്ഹി സാധാരണകമ്മേനപി ജാതം, ന വിപാകഫലം വിയ ഏകകമ്മേനേവാതി ദട്ഠബ്ബം. **അവീചിം ഗമിസ്സസി** കതോകാസസ്സ കമ്മസ്സ പടിബാഹിതുമസക്കുണേയ്യഭാവതോ. "ജാനാതി മം സമണോ ഗോതമോ"തി **വിപ്പടിസാരീ ഹുത്വാ. ഉദ്ധനന്തരേ**തി ചുല്ലികന്തരേ. **നന്തി** സുനഖം.

തം പവത്തിന്തി ഭഗവതാ യഥാവുത്തകാരണം. ബ്രാഹ്മണചാരിത്തസ്സ അപരിഹാപിതതം സന്ധായ, തഥാ പിതരം ഉക്കംസേന്തോ **"ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തോ"**തി ആഹ. **മുഖാരുള്ഹ**ന്തി സയംപടിഭാനവസേന മുഖമാരുള്ഹം. **തം പവത്തിം പുച്ഛീ**തി "സുതമേതം ഭോ ഗോതമ മയ്ഹം പിതാ സുനഖോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ"തി തുമ്ഹേഹി വുത്തം, "കിമിദം സച്ചം വാ അസച്ചം വാ"തി പുച്ഛി. **തഥേവ വത്വാ**തി യഥാ പുബ്ബേ സുനഖസ്സ വുത്തം, തഥേവ വത്വാ. **അവിസംവാദനത്ഥ**ന്തി സച്ചാപനത്ഥം, "തോദേയ്യബ്രാഹ്മണോ സുനഖോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ"തി വചനസ്സ അവിസംവാദനേന അത്തനോ അവിസംവാദിഭാവദസ്സനത്ഥന്തി വുത്തം ഹോതി. **അപ്പോദക**ന്തി അപ്പകേന ഉദകേന സമ്പാദിതം. **മധുപായാസ**ന്തി സാദുരസം, മധുയോജിതം വാ പായാസം. **തഥാ അകാസി,** യഥാ ഭഗവതാ വുത്തം. **"സബ്ബം ദസ്സേസീ**തി ബുദ്ധാനുഭാവേന സോ സുനഖോ തം സബ്ബം നേത്വാ ദസ്സേസി, ന ജാതിസ്സരതായ. ഭഗവന്തം ദിസ്വാ ഭുക്കരണം പന പുരിമജാതിസിദ്ധവാസനാവസേനാ"തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.ൻൻ) ഏവം ആചരിയേന വുത്തം. ഉപരിപണ്ണാസകേ പന **ചൂളകമ്മവിഭങ്ഗസുത്തട്ഠകഥായം** "സുനഖോ 'ഞാതോമ്ഹി ഇമിനാ'തി രോദിത്വാ 'ഹും ഹു'ന്തി കരോന്തോ ധനനിധാനട്ഠാനം ഗന്ത്വാ പാദേന പഥവിം ഖണിത്വാ സഞ്ഞം അദാസീ"തി (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൨൮൯) ജാതിസ്സരാകാരമാഹ, വീമംസിത്വാ ഗഹേതബ്ബം.

"ഭവപടിച്ഛന്നം നാമ ഏവരൂപം സുനഖപടിസന്ധിഅന്തരം പാകടം സമണസ്സ ഗോതമസ്സ, അദ്ധാ ഏസ സബ്ബഞ്ഞൂ"തി **ഭഗവതി പസന്നചിത്തോ.** അങ്ഗവിജ്ജാപാഠകോ കിരേസ. തേനസ്സ ഏതദഹോസി "ഇമം ധമ്മപണ്ണാകാരം കത്വാ സമണം ഗോതമം പഞ്ഹം പുച്ഛിസ്സാമീ"തി, തതോ സോ ചുദ്ദസ പഞ്ഹേ അഭിസങ്ഖരിത്വാ ഭഗവന്തം പുച്ഛി. തേന വുത്തം **"ചുദ്ദസ പഞ്ഹേ പുച്ഛിത്വാ"**തി. തത്ഥ **ചുദ്ദസ പഞ്ഹേ**തി "ദിസ്സന്തി ഹി ഭോ ഗോതമ മനുസ്സാ അപ്പായുകാ, ദിസ്സന്തി ദീഘായുകാ. ദിസ്സന്തി ബവ്ഹാബാധാ, അപ്പാബാധാ. ദുബ്ബണ്ണാ, വണ്ണവന്തോ. അപ്പേസക്ഖാ, മഹേസക്ഖാ. അപ്പഭോഗാ, മഹാഭോഗാ. നീചകുലീനാ, ഉച്ചാകുലീനാ. ദിസ്സന്തി ദുപ്പഞ്ഞാ, ദിസ്സന്തി പഞ്ഞവന്തോ. കോ നു ഖോ ഭോ ഗോതമ ഹേതു കോ പച്ചയോ, യേന മനുസ്സാനംയേവ സതം മനുസ്സഭൂതാനം ദിസ്സന്തി ഹീനപണീതതാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൨൮൯) ഇമേ **ചൂളകമ്മവിഭങ്ഗസുത്തേ** ആഗതേ ചുദ്ദസ പഞ്ഹേ. "കമ്മസ്സകാ മാണവ സത്താ കമ്മദായാദാ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൩.൨൮൯) സങ്ഖേപതോ, വിത്ഥാരതോ ച **വിസ്സജ്ജനപരിയോസാനേ ഭഗവന്തം സരണം ഗതോ**. അങ്ഗസുഭതായ **"സുഭോ"** തിസ്സ നാമം. **മാണവോ**തി പന മഹല്ലകകാലേപി തരുണവോഹാരേന നം വോഹരതി. **അത്തനോ ഭോഗഗാമതോ**തി തുദിഗാമതോ **ആഗന്ത്വാ** തങ്ഖണികം **വസതി**. തേനേവ പാളിയം "കേനചിദേവ കരണീയേനാ"തി വുത്തം.

ൻൽ. **"ഏകാ ച മേ കങ്ഖാ അത്ഥീ"**തി ഇമിനാ ഉപരി പുച്ഛിയമാനസ്സ പഞ്ഹസ്സ പഗേവ തേന അഭിസങ്ഖതഭാവം ദസ്സേതി. **മാണവക**ന്തി ഖുദ്ദകമാണവം "ഏകപുത്തകോ, (മ॰ നി॰ ൨.൩൫൩, ൩൭൬; പാരാ॰ ൨൫)

പിയപുത്തകോ”തിആദീസു വിയ ക-സദ്ദസ്സ ഖുദ്ദകത്ഥേ പവത്തനതോ. **വിസഭാഗവേദനാ**തി ദുക്ഖവേദനാ. സാ ഹി കുസലകമ്മനിബ്ബത്തേ അത്തഭാവേ ഉപ്പജ്ജനകസുഖവേദനാപടിപക്ഖഭാവതോ “വിസഭാഗവേദനാ”തി ച കായം ഗാള്ഹാ ഹുത്വാ ബാധനതോ പീളനതോ “ആബാധോ”തി ച വുച്ചതി. കീദിസാ പന സാതി ആഹ **“യാ ഏകദേസേ”**തിആദി. **ഏകദേസേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ**തി സരീരേകദേസേ ഉട്ഠഹിത്വാപി അപരിവത്തിഭാവകരണതോ **അയപട്ടേന ആബന്ധിത്വാ വിയ ഗണ്ഹാതി,** ഇമിനാ ബലവരോഗോ **ആബാധോ** നാമാതി ദസ്സേതി. **കിച്ഛജീവിതകരോ**തി അസുഖജീവിതാവഹോ, ഇമിനാ ദുബ്ബലോ അപ്പമത്തകോ രോഗോ **ആതങ്കോ** നാമാതി ദസ്സേതി. **ഉട്ഠാന**ന്തി സയനനിസജ്ജാദിതോ ഉട്ഠഹനം, തേന യഥാ തഥാ അപരാപരം സരീരസ്സ പരിവത്തനം വദതി. **ഗരുക**ന്തി ഭാരിയം അകിച്ഛസിദ്ധികം. ഗിലാനസ്സേവ കായേ ബലം ന ഹോതീതി സമ്ബന്ധോ. ലഹുട്ഠാനേന ചേത്ഥ ഗേലഞ്ഞാഭാവോ പുച്ഛിതോ. ഹേട്ഠാ ചതൂഹി പദേഹി അഫാസുവിഹാരാഭാവം പുച്ഛിത്വാപി ഇദാനി പുന ഫാസുവിഹാരഭാവം പുച്ഛതി, തേന സവിസേസോ ഏത്ഥ ഫാസുവിഹാരോ പുച്ഛിതോതി വിഞ്ഞായതി. അസതിപി ഹി അതിസയത്ഥജോതനേ സദ്ദേ അത്ഥാപത്തിതോ അതിസയത്ഥോ ലബ്ഭതേവ യഥാ “അഭിരൂപസ്സ കഞ്ഞാ ദാതബ്ബാ”തി. തേനാഹ **“ഗമനട്ഠാനാ”**തിആദി. പുരിമം ആണാപനവചനം, ഇദം പന പുച്ഛിതബ്ബാകാരദസ്സനന്തി അയമിമേസം വിസേസോതി ദസ്സേതി **“അഥസ്സാ”**തിആദിനാ.

൪൭. കാലോ നാമ ഉപസങ്കമനസ്സ യുത്തപത്തകാലോ, **സമയോ** നാമ തസ്സേവ പച്ചയസാമഗ്ഗീ, അത്ഥതോ പനേസ തജ്ജം സരീരബലഞ്ചേവ തപ്പച്ചയപരിസ്സയാഭാവോ ച. **ഉപാദാനം** നാമ ഞാണേന തേസം ഗഹണം സല്ലക്ഖണന്തി ആഹ **“പഞ്ഞായാ”**തിആദി. **“സ്വേ ഗമനകാലോ ഭവിസ്സതീ”**തി ഇമിനാ കാലം, **“കായേ”**തിആദിനാ സമയഞ്ച സരൂപതോ ദസ്സേതി. **ഫരിസ്സതീ**തി ഫരണവസേന ഠസ്സതി.

൪൮. ചേതിയരട്ഠേതി ചേതിരട്ഠേ. യ-കാരേന ഹി പദം വഡ്ഢേത്വാ ഏവം വുത്തം. “ചേതിരട്ഠതോ അഞ്ഞം വിസുംയേവേകം രട്ഠ”ന്തിപി വദന്തി. “യസ്മാ മരണം നാമ താദിസാനം ദസബലാനം രോഗവസേനേവ ഹോതി, തസ്മാ യേന രോഗേന തം ജാതം, തസ്സ സരൂപപുച്ഛാ, കാരണപുച്ഛാ, മരണഹേതുകചിത്തസന്താപപുച്ഛാ, തസ്സ ച സന്താപസ്സ സബ്ബലോകസാധാരണതാ, തഥാ മരണസ്സ ച അപ്പടികരണതാ”തി ഏവമാദിനാ മരണപടിസഞ്ഞുത്തം സമ്മോദനീയം കഥം കഥേസീതി ദസ്സേതും **“ഭോ ആനന്ദാ”**തിആദി വുത്തം. **“കോ നാമാ”**തിആദിനാ ഹി രോഗം പുച്ഛതി, **“കിം ഭഗവാ പരിഭുഞ്ജീ”**തി ഇമിനാ കാരണം, **“അപിചാ”**തിആദിനാ ചിത്തസന്താപം, **“സത്ഥാ നാമാ”**തിആദിനാ തസ്സ സബ്ബലോകസാധാരണതം, **“ഏകാ ദാനീ”**തിആദിനാ മരണസ്സ അപ്പടികരണതം ദസ്സേതീതി ദട്ഠബ്ബം. **മഹാജാനീ**തി മഹാഹാനി. **യത്രാ**തി യേന കാരണേന പരിനിബ്ബുതോ, തേന കോ ദാനി അഞ്ഞോ മരണാ മുച്ചിസ്സതീതിആദിനാ യോജേതബ്ബം. **ഇദാനീ**തി ച അത്തനോ മനസികാരം പതി വോഹാരമത്തേന വുത്തം. **ലജ്ജിസ്സതീ**തി ലജ്ജാ വിയ ഭവിസ്സതി, വിജ്ജിസ്സതീതി അത്ഥോ . പീതഭേസജ്ജാനുരൂപം ആഹാരഭോജനം പോരാണാചിണ്ണന്തി ആഹ **“പീത…പേ॰… ദത്വാ”**തി.

ഹുത്വാതി പാഠസേസോ സന്തികാവചരഭാവസ്സ വിസേസനതോ. മാരോ പാപിമാ വിയ **ന രന്ധഗവേസീ,** ഉത്തരമാണവോ വിയ ച **ന വീമംസനാധിപ്പായോ,** അപി തു ഖലു **ഉപട്ഠാകോ ഹുത്വാ സന്തികാവചരോ**തി ഹി വിസേസേതി. **ന രന്ധഗവേസീ**തി ന ഛിദ്ദഗവേസീ. **യേസു ധമ്മേസൂ**തി വിമോക്ഖുപായേസു നിയ്യാനികധമ്മേസു. **ധരന്തീ**തി അധുനാ തിട്ഠന്തി, പവത്തന്തീതി അത്ഥോ.

൪൭൯. അത്ഥതോ പയുത്തതായ സദ്ദപയോഗസ്സ സദ്ദപബന്ധലക്ഖണാനി തീണി പിടകാനി തദത്ഥഭൂതേഹി സീലാദീഹി തീഹി ധമ്മക്ഖന്ധേഹി സങ്ഗയ്ഹന്തീതി വുത്തം **"തീണി പിടകാനി തീഹി ഖന്ധേഹി സങ്ഗഹേത്വാ"**തി. **സങ്ഖിത്തേന കഥിത**ന്തി "തിണ്ണം ഖോ മാണവ ഖന്ധാന"ന്തി ഏവം ഗണനതോ, സാമഞ്ഞതോ ച സങ്ഖേപേനേവ കഥിതം. **"കതമേസം തിണ്ണ"**ന്തി അയം അദിട്ഠജോതനാപുച്ഛായേവ, ന കഥേതുകമ്യതാപുച്ഛാ. മാണവസ്സേവ ഹി അയം പുച്ഛാ, ന ഥേരസ്സാതി ആഹ **"മാണവോ"**തിആദി. അഞ്ഞത്ഥ പന ഈദിസേസു ഠാനേസു കഥേതുകമ്യതാപുച്ഛായേവ ദിസ്സതി, ന അദിട്ഠജോതനാപുച്ഛാ. ഇധ പന **അട്ഠകഥായം** ഏവം വുത്തം, തദേതം അട്ഠകഥാപമാണതോ പച്ചേതബ്ബം. തദാ പവത്തമാനഞ്ഹി പച്ചക്ഖം കത്വാ അട്ഠകഥമ്പി സങ്ഗഹമാരോപിംസു. കഥേതുകമ്യതാപുച്ഛാഭാവേ പനസ്സ ഥേരസ്സേവ വചനതാ സിയാ.

സീലക്ഖന്ധവണ്ണനാ

൪൮൦-൪൮൧. **സീലക്ഖന്ധസ്സാ**തി ഏത്ഥ പദത്ഥവിപല്ലാസകാരീ ഇതിസദ്ദോ ലുത്തോ, അത്ഥനിദ്ദേസോ വിയ സദ്ദനിദ്ദേസോ വാ, യഥാരുതോ ച ഇതിസദ്ദോ ആദ്യത്ഥോ, പകാരത്ഥോ വാ, തേന "അരിയസ്സ സമാധിക്ഖന്ധസ്സ...പേ॰... പതിട്ഠപേസീ"തി അയം പാഠോ ഗഹിതോതി ദട്ഠബ്ബം. തേന വുത്തം **"തേസു ദസ്സിതേസൂ"**തി, തേസു തീസു ഖന്ധേസു ഉദ്ദേസവസേന ദസ്സിതേസൂതി അത്ഥോ. **ഭഗവതാ വുത്തനയേനേവാ**തി സാമഞ്ഞഫലാദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൯൪) ദേസിതനയേനേവ, തേന ഇമസ്സ സുത്തസ്സ ബുദ്ധഭാസിതഭാവം ദസ്സേതീതി വേദിതബ്ബം. **സാസനേ ന സീലമേവ സാരോ**തി അരിയമഗ്ഗസാരേ ഭഗവതോ സാസനേ യഥാദസ്സിതം സീലം സാരോ ഏവ ന ഹോതി സാരവതോ മഹതോ രുക്ഖസ്സ പപടികട്ഠാനികത്താ . അട്ഠാനപയുത്തോ ഹി ഏവസദ്ദോ യഥാഠാനേ ന യോജേതബ്ബോ. യജ്ജേവം കസ്മാ തമിധ ഗഹിതന്തി ആഹ **"കേവല"**ന്തിആദി. ഝാനാദിഉത്തരിമനുസ്സധമ്മേ അധിഗന്തുകാമസ്സ അധിട്ഠാനമത്തം തത്ഥ അപ്പതിട്ഠിതസ്സ തേസമസമ്ഭവതോ. വുത്തഞ്ഹി "സീലേ പതിട്ഠായ നരോ സപഞ്ഞോ"തിആദി (സം॰ നി॰ ൧.൨൩, ൧൯൨; പേടകോ॰ ൨൨) അഥ വാ **സാസനേ ന സീലമേവ സാരോ**തി കാമഞ്ചേത്ഥ സാസനേ മഗ്ഗഫലസീലസങ്ഖാതം ലോകുത്തരസീലമ്പി സാരമേവ, തഥാപി ന സീലക്ഖന്ധോ ഏവ സാരോ ഹോതി, അഥ ഖോ സമാധിക്ഖന്ധോപി പഞ്ഞാക്ഖന്ധോപി സാരോ ഏവാതി ഏവമേത്ഥ യഥാപയുത്തേന ഏവസദ്ദേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ, പുരിമോയേവ പനത്ഥോ യുത്തതരോ. തഥാ ഹി വുത്തം **"ഇതോ ഉത്തരീ"**തിആദി. **അഞ്ഞമ്പി കത്തബ്ബ**ന്തി സേസഖന്ധദ്വയം.

സമാധിക്ഖന്ധവണ്ണനാ

൪൮൨. കസ്മാ പനേത്ഥ ഥേരോ സമാധിക്ഖന്ധം പുട്ഠോപി ഇന്ദ്രിയസംവരാദികേ വിസ്സജ്ജേസി, നനു ഏവം സന്തേ അഞ്ഞം പുട്ഠോ

അഞ്ഞം ബ്യാകരോന്തോ അമ്ബം പുട്ഠോ ലബുജം ബ്യാകരോന്തോ വിയ ഹോതീതി ഈദിസീ ചോദനാ ഇധ അനോകാസാതി ദസ്സേന്തോ **“കഥഞ്ച…പേ॰… ആരഭീ”**തി ആഹ, തേനേത്ഥ ഇന്ദ്രിയസംവരാദയോപി സമാധിഉപകാരകതം ഉപാദായ സമാധിക്ഖന്ധപക്ഖികഭാവേന ഉദ്ദിട്ഠാതി ദസ്സേതി. യേ തേ ഇന്ദ്രിയസംവരാദയോതി സമ്ബന്ധോ. രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനദേസനാനന്തരം അഭിഞ്ഞാദേസനായ അവസരോതി കത്വാ **രൂപജ്ഝാനാനേവ ആഗതാനി, ന അരൂപജ്ഝാനാനി.** രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനപാദികാ ഹി സപരിഭണ്ഡാ ഛപി അഭിഞ്ഞായോ. യസ്മാ പന ലോകിയാഭിഞ്ഞായോ ഇജ്ഝമാനാ അട്ഠസു സമാപത്തീസു ചുദ്ദസവിധേന ചിത്തപരിദമനേന വിനാ ന ഇജ്ഝന്തി, തസ്മാ അഭിഞ്ഞാസു ദേസിയമാനാസു അരൂപജ്ഝാനാനിപി ദേസിതാനേവ ഹോന്തി നാനന്തരികഭാവതോ. തേനാഹ **“ആനേത്വാ പന ദീപേതബ്ബാനീ”**തി, വുത്തനയേന ദേസിതാനേവ കത്വാ സംവണ്ണകേഹി പകാസേതബ്ബാനീതി അത്ഥോ. **അട്ഠകഥായം** പന ‘‘ചതുത്ഥജ്ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീ’’തി ഇമിനാവ അരൂപജ്ഝാനമ്പി സങ്ഗഹിതന്തി ദസ്സേതും **“ചതുത്ഥജ്ഝാനേന ഹീ”**തിആദി വുത്തം. ചതുത്ഥജ്ഝാനമേവ ഹി രൂപവിരാഗഭാവനാവസേന പവത്തം ‘‘അരൂപജ്ഝാന’’ന്തി വുച്ചതി.

൪൭൮-൪൮൨. **ന ചിത്തേകഗ്ഗതാമത്തകേനേവാ**തി ഏത്ഥ ഹേട്ഠാ വുത്തനയാനുസാരേന ഠാനാഠാനപയുത്തസ്സ ഏവസദ്ദസ്സാനുരൂപമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ലോകിയസമാധിക്ഖന്ധസ്സ പന അധിപ്പേതത്താ **“ന ചിത്തേകഗ്ഗതാ… പേ॰… അത്ഥീ”**തി വുത്തം. **അരിയോ സമാധിക്ഖന്ധോ**തി ഏത്ഥ ഹി അരിയസദ്ദോ സുദ്ധമത്തപരിയായോവ, ന ലോകുത്തരപരിയായോ. യഥാ ചേത്ഥ, തഥാ **അരിയോ സീലക്ഖന്ധോ**തി ഏത്ഥാപി. **ഇതോ**തി പഞ്ഞാക്ഖന്ധതോ, സോ ച ഉക്കട്ഠതോ അരഹത്തഫലപരിയാപന്നോ ഏവാതി ആഹ **“അരഹത്തപരിയോസാന”**ന്തിആദി. ലോകിയാഭിഞ്ഞാപടിസമ്ഭിദാഹി വിനാപി ഹി അരഹത്തേ അധിഗതേ ‘‘നത്ഥേവ ഉത്തരികരണീയ’’ന്തി സക്കാ വത്തും യദത്ഥം ഭഗവതി ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതി, തസ്സ സിദ്ധത്താ. ഇധ പന ലോകിയാഭിഞ്ഞായോപി ആഗതായേവ. സേസമേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യം.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ പരമസുഖുമഗമ്ഭീരദുരനുബോധത്ഥപരിദീപനായ സുവിമലവിപുലപഞ്ഞാവേയ്യത്തിയജനനായ സാധുവിലാസിനിയാ നാമ ലീനത്ഥപകാസനിയാ സുഭസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപകാസനാ.

സുഭസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧. കേവട്ടസുത്തവണ്ണനാ

കേവട്ടഗഹപതിപുത്തവത്ഥുവണ്ണനാ

൪൮൧. ഏവം സുഭസുത്തം സംവണ്ണേത്വാ ഇദാനി കേവട്ടസുത്തം സംവണ്ണേന്തോ യഥാനുപുബ്ബം സംവണ്ണനോകാസസ്സ പത്തഭാവം വിഭാവേതും, സുഭസുത്തസ്സാനന്തരം സങ്ഗീതസ്സ സുത്തസ്സ കേവട്ടസുത്തഭാവം വാ പകാസേതും **“ഏവം മേ സുതം…പേ॰… നാളന്ദായന്തി കേവട്ടസുത്ത”**ന്തി ആഹ. **പാവാരികസ്സാ**തി ഏവംനാമകസ്സ സേട്ഠിനോ. **അമ്ബവനേ**തി അമ്ബരുക്ഖബഹുലേ ഉപവനേ. തം കിര സോ സേട്ഠി ഭഗവതോ അനുച്ഛവികം ഗന്ധകുടിം, ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച രത്തിട്ഠാനദിവാട്ഠാനകുടിമണ്ഡപാദീനി സമ്പാദേത്വാ പാകാരപരിക്ഖിത്തം ദ്വാരകോട്ഠകസമ്പന്നം കത്വാ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ സങ്ഘസ്സ നിയ്യാതേസി, പുരിമവോഹാരേന പനേസ വിഹാരോ ‘‘പാവാരികമ്ബവന’’ന്ത്വേവ വുച്ചതി. **“കേവട്ടോ” തിദം** നാമമത്തം. ‘‘കേവട്ടേഹി സംരക്ഖിതത്താ, തേസം വാ സന്തികേ സമ്ബുദ്ധത്താ’’തി കേചി. **ഗഹപതിപുത്തസ്സാ**തി ഏത്ഥ കാമഞ്ചേസ തദാ ഗഹപതിട്ഠാനേ ഠിതോ, പിതു പനസ്സ അചിരകാലകതതായ പുരിമസമഞ്ഞായ ‘‘ഗഹപതിപുത്തോ’’ത്വേവ വോഹരീയതി. തേനാഹ **“ഗഹപതിമഹാസാലോ”**തി, മഹാവിഭവതായ മഹാസാരോ ഗഹപതീതി അത്ഥോ, ര-കാരസ്സ പന ല-കാരം കത്വാ **“മഹാസാലോ”**തി വുത്തം യഥാ ‘‘പലിബുദ്ധോ’’തി (ചൂളനി॰ ൧൫; മി॰ പ॰ ൬.൩.൭; ജാ॰ അട്ഠ॰ ൨.൩.൧൦൨) **സദ്ധോ പസന്നോ**തി പോഥുജ്ജനികസദ്ധാവസേന രതനത്തയസദ്ധായ സമന്നാഗതോ, തതോയേവ രതനത്തയപ്പസന്നോ. കമ്മകമ്മഫലസദ്ധായ വാ **സദ്ധോ,** രതനത്തയപ്പസാദബഹുലതായ **പസന്നോ. സദ്ധാധികത്തായേവാ**തി തഥാചിന്തായ ഹേതുവചനം, സദ്ധാധികോ ഹി ഉമ്മാദപ്പത്തോ വിയ ഹോതി.

സമിദ്ധാതി സമ്മദേവ ഇദ്ധാ, വിഭവസമ്പത്തിയാ വേപുല്ലപ്പത്താ സമ്പുണ്ണാ, ആകിണ്ണാ ബഹൂ മനുസ്സാ ഏത്ഥാതി അത്ഥം സന്ധായ **“അംസകൂടേനാ”**തിആദി വുത്തം. ‘‘ഏഹി ത്വം ഭിക്ഖു അന്വദ്ധമാസം, അനുമാസം, അനുസംവച്ഛരം വാ മനുസ്സാനം പസാദായ ഇദ്ധിപാടിഹാരിയം കരോഹീ’’തി ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ ആണാപനമേവ സമാദിസനം, തം പന തസ്മിം ഠാനേ ഠപനം നാമാതി ആഹ **“ഠാനന്തരേ ഠപേതൂ”**തി . **ഉത്തരിമനുസ്സാന**ന്തി പകതിമനുസ്സേഹി ഉത്തരിതരാനം ഉത്തമപുരിസാനം ബുദ്ധാദീനം ഝായീനം, അരിയാനഞ്ച. **ധമ്മതോ**തി അധിഗമധമ്മതോ, ഝാനാഭിഞ്ഞാമഗ്ഗഫലധമ്മതോതി അത്ഥോ, നിദ്ധാരണേ ചേതം നിസ്സക്കവചനം. തതോ ഹി ഇദ്ധിപാടിഹാരിയം നിദ്ധാരേതി. ഏവം ഉത്തരിസദ്ദം മനുസ്സസദ്ദേന ഏകപദം കത്വാ ഇദാനി പാടിഹാരിയസദ്ദേന സമ്ബജ്ഝിതബ്ബം വിസുമേവ പദം കരോന്തോ **“ദസകുസലസങ്ഖാതതോ വാ”**തിആദിമാഹ. **മനുസ്സധമ്മതോ**തി പകതിമനുസ്സധമ്മതോ. **പജ്ജലിതപദീപോ**തി പജ്ജലന്തപദീപോ. **തേലസ്നേഹ**ന്തി തേലസേചനം. **രാജഗഹസേട്ഠിവത്ഥുസ്മി**ന്തി രാജഗഹസേട്ഠിനോ ചന്ദനപത്തദാനവത്ഥുമ്ഹി (ചൂളവ॰ ൨൫൨). **സിക്ഖാപദം പഞ്ഞാപേസീ**തി ‘‘ന ഭിക്ഖവേ ഗിഹീനം ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മം ഇദ്ധിപാടിഹാരിയം ദസ്സേതബ്ബം. യോ ദസ്സേയ്യ, ആപത്തി ദുക്കടസ്സാ’’തി (ചൂളവ॰ ൨൫൨) വികുബ്ബനിദ്ധിപടിക്ഖേപകം ഇദം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞപേസി.

൪൮൨. ഗുണസമ്പത്തിതോ അചാവനം സന്ധായ ഏതം വുത്തന്തി ദസ്സേതി **“ന ഗുണവിനാസനേനാ”**തി ഇമിനാ. തേനാഹ **“സീലഭേദ”**ന്തിആദി. **വിസഹന്തോ നാമ നത്ഥീ**തി നിവാരിതട്ഠാനേ ഉസ്സഹന്തോ നാമ നത്ഥി. ഏവമ്പി ഇമിനാ കാരണന്തരേനായം ഉസ്സഹന്തോതി ദസ്സേതും **“അയം പനാ”**തിആദി വുത്തം. യസ്മാ വിസ്സാസികോ, തസ്മാ വിസ്സാസം വഡ്ഢേത്വാതി യോജനാ. **വഡ്ഢേത്വാ**തി ച ബ്രൂഹേത്വാ, വിഭൂതം പാകടം കത്വാതി അത്ഥോ.

ഇദ്ധിപാടിഹാരിയവണ്ണനാ

൪൮൩-൪. **ആദീനവന്തി** ദോസം. കഥം തേന കതാ, കഥ വാ ഉപ്പന്നാതി ആഹ **"തഥ കിരാ"**തിആദി. **ഏകേനാ**തി ഗന്ധാരേന നാമ ഇസിനാവ. ഏവഞ്ഹി പുബ്ബേനാപരം സംസന്ദതീതി. ഗന്ധാരീ നാമേസാ വിജ്ജാ ചൂളഗന്ധാരീ, മഹാഗന്ധാരീതി ദുവിധാ ഹോതി. തത്ഥ **ചൂളഗന്ധാരീ** നാമ തിവസ്സതോ ഓരം മതസത്താനം ഉപപന്നട്ഠാനജാനനാ വിജ്ജാ. വങ്ഗീസവത്ഥു (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൦൯; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൧൨) ചേത്ഥ സാധകം. **മഹാഗന്ധാരീ** നാമ തസ്സ ചേവ ജാനനാ, തദുത്തരി ച ഇദ്ധിവിധഞാണകമ്മസ്സ സാധികാ വിജ്ജാ. യേഭുയ്യേന ഹേസാ ഇദ്ധിവിധഞാണകിച്ചം സാധേതി. തസ്സാ കിര വിജ്ജായ സാധകോ പുഗ്ഗലോ താദിസേ ദേസേ, കാലേ ച മന്തം പരിജപ്പേത്വാ ബഹുധാപി അത്താനം ദസ്സേതി, ഹത്ഥിആദീനിപി ദസ്സേതി, അദസ്സനീയോപി ഹോതി, അഗ്ഗിഥമ്ഭമ്പി കരോതി, ജലഥമ്ഭമ്പി കരോതി, ആകാസേപി അത്താനം ദസ്സേതി, സബ്ബം ഇന്ദജാലസദിസം ദട്ഠബ്ബം. **അട്ടോ**തി ദുക്ഖിതോ ബാധിതോ. തേനാഹ **"പീളിതോ"**തി.

ആദേസനാപാടിഹാരിയവണ്ണനാ

൪൮൬. കാമം **"ചേതസിക"**ന്തി ഇദം യേ ചേതസി നിയുത്താ ചിത്തേന സമ്പയുത്താ, തേസം സാധാരണവചനം, സാധാരണേ പന ഗഹിതേ ചിത്തവിസേസോ ദസ്സിതോ നാമ ഹോതി. സാമഞ്ഞജോതനാ ച വിസേസേ അവതിട്ഠതി, തസ്മാ ചേതസികപദസ്സ യഥാധിപ്പേതമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"സോമനസ്സദോമനസ്സം അധിപ്പേത"**ന്തി ആഹ. **സോമനസ്സ**ഗ്ഗഹണേന ചേത്ഥ തദേകട്ഠാ രാഗാദയോ, സദ്ധാദയോ ച ധമ്മാ ദസ്സിതാ ഹോന്തി, **ദോമനസ്സ**ഗ്ഗഹണേന ദോസാദയോ. വിതക്കവിചാരാ പന സരൂപേനേവ ദസ്സിതാ. പി-സദ്ദസ്സ വത്തബ്ബസമ്പിണ്ഡനത്ഥോ സുവിഞ്ഞേയ്യോതി ആഹ **"ഏവം തവ മനോ"**തി, ഇമിനാ പകാരേന തവ മനോ പവത്തോതി അത്ഥോ. കേന പകാരേനാതി വുത്തം **"സോമനസ്സിതോ വാ"**തിആദി. **"ഏവമ്പി തേ മനോ"**തി ഇദം സോമനസ്സിതതാദിമത്തദസ്സനം, ന പന യേന സോമനസ്സിതോ വാ ദോമനസ്സിതോ വാ, തം ദസ്സനന്തി തം ചിത്തം ദസ്സേതും പാളിയം **"ഇതിപി തേ ചിത്ത"**ന്തി വുത്തം. ഇതിസദ്ദോ ചേത്ഥ നിദസ്സനത്ഥോ "അത്ഥീതി ഖോ കച്ചാന അയമേകോ അന്തോ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൨.൧൫; ൩.൯൦) വിയ. തേനാഹ **"ഇദഞ്ചിദഞ്ച അത്ഥ"**ന്തി. **പി**-സദ്ദോ ഇധാപി വുത്തസമ്പിണ്ഡനത്ഥോ. പരസ്സ ചിന്തം മനതി ജാനാതി ഏതായാതി **ചിന്താമണി** ന-കാരസ്സ ണ-കാരം കത്വാ, സാ ഏവ പുബ്ബപദമന്തരേന **മണികാ.** ചിന്താ നാമ ന ചിത്തേന വിനാ ഭവതീതി ആഹ **"പരേസം ചിത്തം ജാനാതീ"**തി. "തസ്സാ കിര വിജ്ജായ സാധകോ പുഗ്ഗലോ താദിസേ ദേസേ, കാലേ ച മന്തം പരിജപ്പിത്വാ യസ്സ ചിത്തം ജാനിതുകാമോ, തസ്സ ദിട്ഠസുതാദിവിസേസസഞ്ജാനനമുഖേന ചിത്താചാരം അനുമിനന്തോ കഥേതീ"തി കേചി. "വാചം നിച്ഛരാപേത്വാ തത്ഥ അക്ഖരസല്ലക്ഖണവസേന കഥേതീ"തി അപരേ. സാ പന വിജ്ജാ പദകുസലജാതകേന (ജാ॰ ൧.൯.൪൯ ആദയോ) ദീപേതബ്ബാ.

അനുസാസനീപാടിഹാരിയവണ്ണനാ

൪൮൭. **പവത്തേന്താ**തി പവത്തനകാ ഹുത്വാ, പവത്തനവസേന വിതക്കേഥാതി വുത്തം ഹോതി. **ഏവന്തി** ഹി യഥാനുസിട്ഠായ അനുസാസനിയാ വിധിവസേന, പടിസേധവസേന ച പവത്തിആകാരപരാമസനം, സാ ച അനുസാസനീ സമ്മാവിതക്കാനം, മിച്ഛാവിതക്കാനഞ്ച പവത്തിആകാരദസ്സനവസേന തത്ഥ ആനിസംസസ്സ, ആദീനവസ്സ ച വിഭാവനത്ഥം പവത്തതി. **അനിച്ചസഞ്ഞമേവ,** ന നിച്ചസഞ്ഞം. പടിയോഗീനിവത്തനത്ഥഞ്ഹി ഏവ-കാരഗ്ഗഹണം. ഇധാപി **ഏവം**-സദ്ദസ്സ അത്ഥോ, പയോജനഞ്ച വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. **ഇദം**-ഗഹണേപി ഏസേവ നയോ. **പഞ്ചകാമഗുണികരാഗ**ന്തി നിദസ്സനമത്തം തദഞ്ഞരാഗസ്സ ചേവ ദോസാദീനഞ്ച പഹാനസ്സ ഇച്ഛിതത്താ, തപ്പഹാനസ്സ ച തദഞ്ഞരാഗാദിഖേപനസ്സ ഉപായഭാവതോ ദുട്ഠലോഹിതവിമോചനസ്സ പുബ്ബദുട്ഠമംസഖേപനൂപായതാ വിയ. **ലോകുത്തരധമ്മമേവാ**തി അവധാരണം പടിപക്ഖഭാവതോ സാവജ്ജധമ്മനിവത്തനപരം

ദട്ഠബ്ബം തസ്സാധിഗമൂപായാനിസംസഭൂതാനം തദഞ്ഞേസം അനവജ്ജധമ്മാനം നാനന്തരികഭാവതോ. **ഇദ്ധിവിധം ഇദ്ധിപാടിഹാരിയന്തി ദസ്സേതി** ഇദ്ധിയേവ പാടിഹാരിയന്തി കത്വാ. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ.

പാടിഹാരിയപദസ്സ പന വചനത്ഥം (ഉദാ॰ അട്ഠ॰ പഠമബോധിസുത്തവണ്ണനാ; ഇതിവു॰ അട്ഠ॰ നിദാനവണ്ണനാ) ''പടിപക്ഖഹരണതോ, രാഗാദികിലേസാപനയനതോ പാടിഹാരിയ''ന്തി വദന്തി, ഭഗവതോ പന പടിപക്ഖാ രാഗാദയോ ന സന്തി യേ ഹരിതബ്ബാ. പുഥുജ്ജനാനമ്പി വിഗതുപക്കിലേസേ അട്ഠങ്ഗഗുണസമന്നാഗതേ ചിത്തേ ഹതപടിപക്ഖേ ഇദ്ധിവിധം പവത്തതി, തസ്മാ തത്ഥ പവത്തവോഹാരേന ച ന സക്കാ ഇധ ''പാടിഹാരിയ''ന്തി വത്തും. സചേ പന മഹാകാരുണികസ്സ ഭഗവതോ വേനേയ്യഗതാ ച കിലേസാ പടിപക്ഖാ, തേസം ഹരണതോ **''പാടിഹാരിയ''**ന്തി വുത്തം, ഏവം സതി യുത്തമേതം. അഥ വാ ഭഗവതോ ചേവ സാസനസ്സ ച പടിപക്ഖാ തിത്ഥിയാ, തേസം ഹരണതോ **പാടിഹാരിയം.** തേ ഹി ദിട്ഠിഹരണവസേന, ദിട്ഠിപ്പകാസനേ അസമത്ഥഭാവേന ച ഇദ്ധിആദേസനാനുസാസനീഹി ഹരിതാ അപനീതാ ഹോന്തീതി. **''പടീ''**തി വാ അയം സദ്ദോ ''പച്ഛാ''തി ഏതസ്സ അത്ഥം ബോധേതി ''തസ്മിം പടിപവിട്ഠമ്ഹി, അഞ്ഞോ ആഗഞ്ഛി ബ്രാഹ്മണോ''തി (സു॰ നി॰ ൻവ്വ൫; ചൂളനി॰ ർ) **പാരായനസുത്ത**പദേ വിയ, തസ്മാ സമാഹിതേ ചിത്തേ വിഗതുപക്കിലേസേ ച കതകിച്ചേന പച്ഛാ ഹരിതബ്ബം പവത്തേതബ്ബന്തി പടിഹാരിയം, അത്തനോ വാ ഉപക്കിലേസേസു ചതുത്ഥജ്ഝാനമഗ്ഗേഹി ഹരിതേസു പച്ഛാ ഹരണം പടിഹാരിയം, ഇദ്ധിആദേസനാനുസാസനിയോ ച വിഗതുപക്കിലേസേന കതകിച്ചേന ച സത്തഹിതത്ഥം പുന പവത്തേതബ്ബാ, ഹരിതേസു ച അത്തനോ ഉപക്കിലേസേസു പരസത്താനം ഉപക്കിലേസഹരണാനി ഹോന്തീതി പടിഹാരിയാനി നാമ ഭവന്തി, പടിഹാരിയമേവ **പാടിഹാരിയം.** പടിഹാരിയേ വാ ഇദ്ധിആദേസനാനുസാസനിസമുദായേ ഭവം ഏകേകം **''പാടിഹാരിയ''**ന്തി വുച്ചതി. പടിഹാരിയം വാ ചതുത്ഥജ്ഝാനം, മഗ്ഗോ ച പടിപക്ഖഹരണതോ, തത്ഥ ജാതം, തസ്മിം വാ നിമിത്തഭൂതേ, തതോ വാ ആഗതന്തി **പാടിഹാരിയം** , ഇദ്ധിആദേസനാനുസാസനീഹി വാ പരസന്താനേ പസാദാദീനം പടിപക്ഖസ്സ കിലേസസ്സ ഹരണതോ വുത്തനയേന **പാടിഹാരിയം. സതതം ധമ്മദേസനാ**തി സബ്ബകാലം ദേസേതബ്ബധമ്മദേസനാ.

ഇദ്ധിപാടിഹാരിയേനാതി സഹാദിയോഗേ കരണവചനം, തേന സദ്ധിം ആചിണ്ണന്തി അത്ഥോ. ഇതരത്ഥാപി ഏസ നയോ. ധമ്മസേനാപതിസ്സ ആചിണ്ണന്തി യോജേതബ്ബം. തമത്ഥം ഖന്ധകവത്ഥുനാ സാധേന്തോ **''ദേവദത്തേ''**തിആദിമാഹ. **ഗയാസീസേ**തി ഗയാഗാമസ്സ അവിദൂരേ ഗയാസീസനാമകോ ഹത്ഥികുമ്ഭസദിസോ പിട്ഠിപാസാണോ അത്ഥി, യത്ഥ ഭിക്ഖുസഹസ്സസ്സപി ഓകാസോ ഹോതി, തസ്മിം പിട്ഠിപാസാണേ. **''ചിത്താചാരം ഞത്വാ''**തി ഇമിനാ ആദേസനാപാടിഹാരിയം ദസ്സേതി, **''ധമ്മം ദേസേസീ''**തി ഇമിനാ അനുസാസനീപാടിഹാരിയം, **''വികുബ്ബനം ദസ്സേത്വാ''**തി ഇമിനാ ഇദ്ധിപാടിഹാരിയം. **മഹാനാഗാ**തി മഹാഖീണാസവാ അരഹന്തോ. ''നാഗോ''തി ഹി അരഹതോ അധിവചനം നത്ഥി ആഗു പാപമേതസ്സാതി കത്വാ. യഥാഹ **സഭിയസുത്തേ** -

> ''ആഗും ന കരോതി കിഞ്ചി ലോകേ,
> സബ്ബസംയോഗേ വിസജ്ജ ബന്ധനാനി;
> സബ്ബത്ഥ ന സജ്ജതീ വിമുത്തോ,
> നാഗോ താദി പവുച്ചതേ തഥത്താ''തി. (സു॰ നി॰ ൫൨൭; മഹാനി॰ ൭൦; ചൂളനി॰ ൨൭, ൯൫൯);

അട്ഠകഥായം പനേത്ഥ ''ധമ്മസേനാപതിസ്സ ധമ്മദേസനം സുത്വാ പഞ്ചസതാ ഭിക്ഖൂ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹിംസു. മഹാമോഗ്ഗല്ലാനസ്സ ധമ്മദേസനം സുത്വാ അരഹത്തഫലേ''തി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൪൭൧) വുത്തം. **സങ്ഘഭേദകക്ഖന്ധകപാളിയം** പന ''അഥ ഖോ തേസം ഭിക്ഖൂനം ആയസ്മതാ സാരിപുത്തേന

ആദേസനാപാടിഹാരിയാനുസാസനിയാ, ആയസ്മതാ ച മഹാമോഗ്ഗല്ലാനേന ഇദ്ധിപാടിഹാരിയാനുസാസനിയാ ഓവദിയമാനാനം അനുസാസിയമാനാനം വിരജം വീതമലം ധമ്മചക്ഖും ഉദപാദി 'യം കിഞ്ചി സമുദയധമ്മം, സബ്ബം തം നിരോധധമ്മ'ന്തി'' (ചൂളവ॰ ന.ർ൭) ഉഭിന്നമ്പി ഥേരാനം ധമ്മദേസനായ തേസം ധമ്മചക്ഖുപടിലാഭോവ ദസ്സിതോ, തയിദം വിസദിസവചനം ദീഘഭാണകാനം, ഖന്ധകഭാണകാനഞ്ച മതിഭേദേനാതി ദട്ഠബ്ബം. സങ്ഗാഹകഭാസിതാ ഹി അയം പാളി, അട്ഠകഥാ ച തേഹേവ സങ്ഗഹമാരോപിതാ, അപിച പാളിയം ഉപരിമഗ്ഗഫലമ്പി സങ്ഗഹേത്വാ ''ധമ്മചക്ഖും ഉദപാദീ''തി വുത്തം യഥാ തം ബ്രഹ്മായുസുത്തേ, (മ॰ നി॰ ൨.ന.ർന) ചൂളരാഹുലോവാദസുത്തേ (മ॰ നി॰ ന.ർ൬൬) ചാതി വേദിതബ്ബം.

''**അനുസാസനീപാടിഹാരിയം പന ബുദ്ധാനം സതതം ധമ്മദേസനാ**''തി സാതിസയതായ വുത്തം. **സഉപാരമ്ഭാനി** യഥാവുത്തേന പതിരൂപകേന ഉപാരമ്ഭിതബ്ബതോ. **സദോസാനി** പരാരോപിതദോസസമുച്ഛിന്ദനസ്സ അനുപായഭാവതോ. സദോസത്താ ഏവ **അദ്ധാനം ന തിട്ഠന്തി** ചിരകാലട്ഠായീനി ന ഹോന്തി. **അദ്ധാനം അതിട്ഠനതോ ന നിയ്യന്തീ**തി ഫലേന ഹേതുനോ അനുമാനം. അനിയ്യാനികതായ ഹി താനി അനദ്ധനിയാനി. **അനുസാസനീപാടിഹാരിയം അനുപാരമ്ഭം** വിസുദ്ധിപ്പഭവതോ, വിസുദ്ധിനിസ്സയതോ ച. തതോയേവ **നിദ്ദോസം.** ന ഹി തത്ഥ പുബ്ബാപരവിരോധാദിദോസസമ്ഭവോ അത്ഥി. നിദ്ദോസത്താ ഏവ **അദ്ധാനം തിട്ഠതി** പരപ്പവാദവാതേഹി, കിലേസവാതേഹി ച അനുപഹന്തബ്ബതോ. **അദ്ധാനം തിട്ഠനതോ നിയ്യാതീ**തി ഇധാപി ഫലേന ഹേതുനോ അനുമാനം. നിയ്യാനികതായ ഹി തം അദ്ധനിയം. **തസ്മാ**തി യഥാവുത്തകാരണതോ, തേന ച ഉപാരമ്ഭാദിം, അനുപാരമ്ഭാദിഞ്ചാതി ഉഭയം യഥാക്കമം ഉഭയത്ഥ ഗാരയ്ഹപാസംസഭാവാനം ഹേതുഭാവേന പച്ചാമസതി.

ഭൂതനിരോധേസകവത്ഥുവണ്ണനാ

ർവ്വ൭. അനിയ്യാനികഭാവദസ്സനത്ഥന്തി യസ്മാ മഹാഭൂതപരിയേസകോ ഭിക്ഖു പുരിമേസു ദ്വീസു പാടിഹാരിയേസു വസിപ്പത്തോ സുകുസലോപി സമാനോ മഹാഭൂതാനം അപരിസേസനിരോധസങ്ഖാതം നിബ്ബാനം നാവബുജ്ഝി, തസ്മാ തദുഭയാനി നിയ്യാനാവഹത്താഭാവതോ അനിയ്യാനികാനീതി തേസം അനിയ്യാനികഭാവദസ്സനത്ഥം. **നിയ്യാനികഭാവദസ്സനത്ഥ**ന്തി അനുസാസനീപാടിഹാരിയം തക്കരസ്സ ഏകന്തതോ നിയ്യാനാവഹന്തി തസ്സേവ നിയ്യാനികഭാവദസ്സനത്ഥം.

ഏവം ഏതിസ്സാ ദേസനായ മുഖ്യപയോജനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അനുസങ്ഗികപയോജനം ദസ്സേതും **''അപിചാ''**തിആദി ആരദ്ധം. നിയ്യാനമേവ ഹി ഏതിസ്സാ ദേസനായ മുഖ്യപയോജനം തസ്സ തദത്ഥഭാവതോ. **ബുദ്ധാനം** പന **മഹന്തഭാവോ** അനുസങ്ഗികപയോജനം അത്ഥാപത്തിയാവ ഗന്തബ്ബതോ. കീദിസോ നാമേസ ഭിക്ഖൂതി ആഹ **''യോ മഹാഭൂതേ''**തിആദി. **പരിയേസന്തോ**തി അപരിയേസം നിരുജ്ഝനവസേന മഹാഭൂതേ ഗവേസന്തോ, തേസം അനവസേസനിരോധം വീമംസന്തോതി വുത്തം ഹോതി. **വിചരിത്വാ**തി ധമ്മതായ ചോദിയമാനോ പരിചരിത്വാ. ധമ്മതാസിദ്ധം കിരേതം, യദിദം തസ്സ ഭിക്ഖുനോ തഥാ വിചരണം യഥാ അഭിജാതിയം മഹാപഥവികമ്പാദി. **വിസ്സജ്ജോകാസ**ന്തി വിസ്സജ്ജട്ഠാനം, **''വിസ്സജ്ജകര''**ന്തിപി പാഠോ, വിസ്സജ്ജകന്തി അത്ഥോ. **തസ്മാ**തി ബുദ്ധമേവ പുച്ഛിത്വാ നിക്കങ്ഖത്താ, തസ്സേവ വിസ്സജ്ജിതും സമത്ഥതായാതി വുത്തം ഹോതി. **മഹന്തഭാവപ്പകാസനത്ഥ**ന്തി സദേവകേ ലോകേ അനഞ്ഞസാധാരണസ്സ ബുദ്ധാനം മഹന്തഭാവസ്സ മഹാനുഭാവതായ ദീപനത്ഥം. **ഇദഞ്ച കാരണ**ന്തി ''സബ്ബേസമ്പി ബുദ്ധാനം സാസനേ ഏദിസോ ഏകോ ഭിക്ഖു തദാനുഭാവപ്പകാസകോ ഹോതീ''തി ഇദമ്പി കാരണം.

കത്ഥാതി നിമിത്തേ ഭുമ്മം, കസ്മിം ഠാനേ കാരണഭൂതേതി അത്ഥം ദസ്സേതും **''കിം ആഗമ്മാ''**തി വുത്തം, കിം ആരമ്മണം പച്ചയഭൂതം അധിഗന്ത്വാ അധിഗമനഹേതൂതി

അത്ഥോ. തേനാഹ **"കിം പത്തസ്സാ"**തി. കിമാരമ്മണം പത്തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ നിരുജ്ഝന്തീതി സമ്ബന്ധോ, ഹേതുഗബ്ഭവിസേസനമേതം. **തേതി** മഹാഭൂതാ. **അപ്പവത്തിവസേനാ**തി പുന അനുപ്പജ്ജനവസേന. **സബ്ബാകാരേനാ**തി വചനത്ഥലക്ഖണരസപച്ചുപട്ഠാനപദട്ഠാന-സമുട്ഠാനകലാപചുണ്ണനാനത്തേകത്തവിനിബ്ഭോഗാ- വിനിബ്ഭോഗസഭാഗ-വിസഭാഗഅജ്ഝത്തികബാഹിരസങ്ഗഹപച്ചയസമന്നാഹാരപച്ചയവിഭാഗാകാരതോ , സസമ്ഭാരസങ്ഖേപസസമ്ഭാരവിഭത്തിസലക്ഖണസങ്ഖേപസലക്ഖണവിഭത്തിആകാരതോ ചാതി സബ്ബേന ആകാരേന.

൪൮൭. ദിബ്ബന്തി എത്ഥ പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹി സമങ്ഗീഭൂതാ ഹുത്വാ വിചരന്തി, കീളന്തി, ജോതേന്തി ചാതി **ദേവാ,** ദേവലോകാ. തേ യന്തി ഉപഗച്ഛന്തി എതേനാതി **ദേവയാനിയോ** യഥാ ''നിയ്യാനികാ''തി (ധ॰ സ॰ ദുകമാതികാ ൯൭) എത്ഥ അനീയസദ്ദോ കത്വത്ഥേ, തഥാ ഇധ കരണത്ഥേതി ദട്ഠബ്ബം. തഥാ ഹി വുത്തം **"തേന ഹേസാ"**തിആദി. **വസം വത്തേന്തോ**തി എത്ഥ **വസവത്തനം** നാമ യഥിച്ഛിതട്ഠാനഗമനം. **തന്തി** ഇദ്ധിവിധഞാണം. ചത്താരോ മഹാരാജാനോ ഏതേസം ഇസ്സരാതി **ചാതുമഹാരാജികാ.** കസ്മാ പനേസ സമീപേ ഠിതം സദേവകലോകപജ്ജോതം ഭഗവന്തം അപുച്ഛിത്വാ ദൂരേ ദേവേ ഉപസങ്കമീതി ചോദനമപനേതി **"സമീപേ ഠിത"**ന്തിആദിനാ. ''യേ ദേവാ മഗ്ഗഫലലാഭിനോ, തേപി തമത്ഥം ഏകദേസേന ജാനേയ്യും, ബുദ്ധവിസയോ പനായം പഞ്ഹോ പുച്ഛിതോ''തി ചിന്തേത്വാ ''ന ജാനാമാ''തി ആഹംസു. തേനാഹ **"ബുദ്ധവിസയേ"**തിആദി. **ന ലബ്ഭാ**തി ന സക്കാ, അജ്ഝോത്ഥരണം നാമേത്ഥ പുച്ഛായ നിബ്ബാധനന്തി വുത്തം **"പുനപ്പുനം പുച്ഛതീ"**തി. **"ഹത്ഥതോ മോചേസ്സാമാ"**തി വോഹാരവസേന വുത്തം, ഹന്ദ നം ദൂരമപനേസ്സാമാതി വുത്തം ഹോതി. **അഭിക്കന്തതരാ**തി എത്ഥ **അഭി**സദ്ദോ അതിസദ്ദത്ഥോതി ആഹ **"അതിക്കന്തതരാ"**തി, രൂപസമ്പത്തിയാ ചേവ പഞ്ഞാപടിഭാനാദിഗുണേഹി ച അമ്ഹേ അഭിഭുയ്യ പരേസം കാമനീയതരാതി അത്ഥോ. **പണീതതരാ**തി ഉളാരതരാ. തേന വുത്തം **"ഉത്തമതരാ"**തി.

൪൮൮-൪൮൯. സഹസ്സക്ഖോ പന സക്കോ അഭിസമേതാവീ ആഗതഫലോ വിഞ്ഞാതസാസനോ, സോ കസ്മാ തം ഭിക്ഖും ഉപായേന നിയ്യോജേസീതി അനുയോഗമപനേതി **"അയം പന വിസേസോ"**തിആദിനാ.

ഖജ്ജോപനകന്തി രത്തിം ജലന്തം ഖുദ്ദകകിമിം. **ധമന്തോ വിയാ**തി മുഖവാതം ദേന്തോ വിയ. **അത്ഥി ചേവാ**തി ഏദിസോ മഹാഭൂതപരിയേസകോ **പുഗ്ഗലോ നാമ** വിജ്ജമാനോ ഏവ ഭവേയ്യ, മയാ അപേസിതോയേവ പച്ഛാ ജാനിസ്സതീതി അധിപ്പായോ. **തതോ**തി തഥാ ചിന്തനതോ പരം. ഇദ്ധിവിധഞാണസ്സേവ അധിപ്പേതത്താ **ദേവയാനിയസദിസോവ.** **"ദേവയാനിയമഗ്ഗോതി വാ...പേ॰... അഭിഞ്ഞാഞാണന്തി വാ സബ്ബമേതം ഇദ്ധിവിധഞാണസ്സേവ നാമ"**ന്തി ഇദം പാളിയം, അട്ഠകഥാസു ച തത്ഥ തത്ഥ ആഗതരുള്ഹിനാമവസേന വുത്തം. സബ്ബാസുപി ഹി അഭിഞ്ഞാസു ദേവയാനിയമഗ്ഗാദിഏകചിത്തക്ഖണികഅപ്പനാദിനാമം യഥാരഹം സമ്ഭവതി.

൪൯൦. **ആഗമനപുബ്ബഭാഗേ നിമിത്ത**ന്തി ബ്രഹ്മുനോ ആഗമനസ്സ പുബ്ബഭാഗേ ഉപ്പജ്ജനകനിമിത്തം. ഉദയതോ പുബ്ബഭാഗേതി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധോ. **ഇമേ**തി ബ്രഹ്മകായികാ. **വേയ്യാകരണേനാ**തി ബ്യാകരണേന. **അനാരദ്ധചിത്തോ**തി അനാരാധിതചിത്തോ അതുട്ഠചിത്തോ. **വാദ**ന്തി ദോസം. **വിക്ഖേപ**ന്തി വാചായ വിവിധാ ഖേപനം.

൪൯൧. **കുഹകത്താ**തി വുത്തനയേന അഭൂതതോ അഞ്ഞേസം വിമ്ഹാപേതുകാമത്താ. **"ഗുഹകത്താ"**തി പഠിത്വാ ഗുയ്ഹിതുകാമത്താതി അത്ഥമ്പി വദന്തി കേചി.

തീരദസ്സീസകുണൂപമാവണ്ണനാ

൪൯൨. **പദേസേനാ**തി ഏകദേസേന, ഉപാദിന്നകേന സത്തസന്താനപരിയാപന്നേനാതി അത്ഥോ. **അനുപാദിന്നകേപീ**തി അനിന്ദ്രിയബദ്ധേപി. **നിപ്പദേസതോ**തി അനവസേസതോ.

തസ്മാതി തഥാ പുച്ഛിതത്താ, പുച്ഛായ അയുത്തഭാവതോതി അധിപ്പായോ. **പുച്ഛാമൂള്ഹസ്സാ**തി പുച്ഛിതുമജാനനതോ പുച്ഛായ സമ്മൂള്ഹസ്സ. വിതഥപഞ്ഹോ ഹി "പുച്ഛാമൂള്ഹോ"തി വുച്ചതി യഥാ "മഗ്ഗമൂള്ഹോ"തി. **പുച്ഛായ ദോസം ദസ്സേത്വാ**തി തേന കതപുച്ഛായ പുച്ഛിതാകാരേ ദോസം വിഭാവേത്വാ. **പുച്ഛാവിസ്സജ്ജന**ന്തി തഥാ സിക്ഖാപിതായ അവിതഥപുച്ഛായ വിസ്സജ്ജനം. യസ്മാ വിസ്സജ്ജനം നാമ പുച്ഛാനുരൂപം, പുച്ഛാസഭാഗേന വിസ്സജ്ജേതബ്ബതോ, ന ച തഥാഗതാ വിരജ്ഝിത്വാ കതപുച്ഛാനുരൂപം വിരജ്ഝിത്വാവ വിസ്സജ്ജേന്തി, അത്ഥസഭാഗതായ ച വിസ്സജ്ജനസ്സ പുച്ഛകാ തദത്ഥം അനവബുജ്ഝന്താ സമ്മുയ്ഹന്തി, തസ്മാ പുച്ഛം സിക്ഖാപേത്വാ അവിതഥപുച്ഛായ വിസ്സജ്ജനം ബുദ്ധാനമാചിണ്ണന്തി വേദിതബ്ബം. തേനാഹ **"കസ്മാ"**തിആദി. **ദുവിഞ്ഞാപയോ**തി യഥാവുത്തകാരണേന ദുവിഞ്ഞാപേതബ്ബോ.

ർ൯൮. ന പതിട്ഠാതീതി പച്ചയം കത്വാ ന പതിട്ഠഹതി. "കത്ഥാ"തി ഇദം നിമിത്തേ ഭുമ്മന്തി ആഹ **"കിം ആഗമ്മാ"**തി. **അപ്പതിട്ഠാ**തി അപ്പച്ചയാ, സബ്ബേന സബ്ബം സമുച്ഛിന്നകാരണാതി അത്ഥോ. **ഉപാദിന്നംയേവാ**തി ഇന്ദ്രിയബദ്ധമേവ. യസ്മാ ഏകദിസാഭിമുഖം സന്താനവസേന ബഹുധാ സണ്ഠിതേ രൂപപ്പബന്ധേ ദീഘസഞ്ഞാ, തമുപാദായ തതോ അപ്പകം സണ്ഠിതേ രസ്സസഞ്ഞാ, തദുഭയഞ്ച വിസേസതോ രൂപഗ്ഗഹണമുഖേന ഗയ്ഹതി, തസ്മാ **"സണ്ഠാനവസേനാ"**തിആദി വുത്തം. അപ്പപരിമാണേ രൂപസങ്ഘാതേ അണുസഞ്ഞാ, തദുപാദായ തതോ മഹതി ഥൂലസഞ്ഞാ, ഇദമ്പി ദ്വയം വിസേസതോ രൂപഗ്ഗഹണമുഖേന ഗയ്ഹതീതി ആഹ **"ഇമിനാപീ"**തിആദി. **"പി**-സദ്ദേന ചേത്ഥ 'സണ്ഠാനവസേന ഉപാദാരൂപം വുത്ത"ന്തി ഏത്ഥാപി വണ്ണമത്തമേവ കഥിതന്തി ഇമമത്ഥം സമുച്ചിനാതീ"തി വദന്തി. വണ്ണസദ്ദോ ഹേത്ഥ രൂപായതനപരിയായോവ. **സുഭ**ന്തി സുന്ദരം, ഇട്ഠന്തി അത്ഥോ . **അസുഭ**ന്തി അസുന്ദരം, അനിട്ഠന്തി അത്ഥോ. തേനാഹ **"ഇട്ഠാനിട്ഠാരമ്മണം പനേവം കഥിത"**ന്തി. ദീഘം രസ്സം അണും ഥൂലം സുഭാസുഭന്തി തീസുപി ഠാനേസു രൂപായതനമുഖേന ഉപാദാരൂപസ്സേവ ഗഹണം ഭൂതരൂപാനം വിസും ഗഹിതത്താതി ദട്ഠബ്ബം. "കത്ഥ ആപോ ച പഥവീ, തേജോ വായോ ന ഗാധതീ"തി ഹി ഭൂതരൂപാനി വിസും ഗയ്ഹന്തി. **നാമ**ന്തി വേദനാദിക്ഖന്ധചതുക്കം. തഞ്ഹി ആരമ്മണാഭിമുഖം നമനതോ, നാമകരണതോ ച "നാമ"ന്തി വുച്ചതി. ഹേട്ഠാ "ദീഘം രസ്സ"ന്തിആദിനാ വുത്തമേവ ഇധ രുപ്പനട്ഠേന രൂപസഞ്ഞായ ഗഹിതന്തി ദസ്സേതി **"ദീഘാദിഭേദ"**ന്തി ഇമിനാ. **ആദി**സദ്ദേന ആപാദീനഞ്ച സങ്ഗഹോ. യസ്മാ വാ ദീഘാദിസമഞ്ഞാ ന രൂപായതനവത്ഥുകാവ, അഥ ഖോ ഭൂതരൂപവത്ഥുകാപി. തഥാ ഹി സണ്ഠാനം ഫുസനമുഖേനപി ഗയ്ഹതി, തസ്മാ ദീഘരസ്സാദിഗ്ഗഹണേന ഭൂതരൂപമ്പി ഗയ്ഹതേവാതി ഇമമത്ഥം വിഞ്ഞാപേതും "ദീഘാദിഭേദം രൂപ" മിച്ചേവ വുത്തം. **കിം ആഗമ്മാ**തി കിം അധിഗന്ത്വാ കിസ്സ അധിഗമനഹേതു. "ഉപരുജ്ഝതീ"തി ഇദം അനുപ്പാദനിരോധം സന്ധായ വുത്തം, ന ഖണനിരോധന്തി ആഹ **"അസേസമേതം നപ്പവത്തതീ"**തി.

ർ൯൯. തത്ര വേയ്യാകരണം ഭവതീതി അനുസന്ധിവചനമത്തം ചുണ്ണിയപാഠം **വത്വാ** വേയ്യാകരണവചനഭൂതം **വിഞ്ഞാണന്തിആദിം** സിലോകമാഹാതി അധിപ്പായോ. **വിഞ്ഞാതബ്ബ**ന്തി വിസിട്ഠേന ഞാണേന ഞാതബ്ബം, സബ്ബഞ്ഞാണുത്തമേന അരിയമഗ്ഗഞാണേന പച്ചക്ഖതോ ജാനിതബ്ബന്തി അത്ഥോ. തേനാഹ **"നിബ്ബാനസ്സേതം നാമ"**ന്തി. നിദസ്സീയതേതി **നിദസ്സനം,** ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യം, ന നിദസ്സനം **അനിദസ്സനം,** അചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യന്തി അത്ഥം വദന്തി. **നിദസ്സനം** വാ ഉപമാ, തദേതസ്സ നത്ഥീതി **അനിദസ്സനം.** ന ഹി നിബ്ബാനസ്സ നിച്ചസ്സ ഏകഭൂതസ്സ അച്ചന്തപണീതസഭാവസ്സ സദിസം നിദസ്സനം കുതോചി ലബ്ഭതീതി. യം അഹുത്വാ സമ്ഭോതി, ഹുത്വാ പടിവേതി, തം സങ്ഖതം ഉദയവയന്തേഹി സഅന്തം, അസങ്ഖതസ്സ പന നിബ്ബാനസ്സ നിച്ചസ്സ തേ ഉഭോപി അന്താ ന സന്തി, തതോ ഏവ നവഭാവാപഗമസങ്ഖാതാ ജരതാപി തസ്സ നത്ഥീതി വുത്തം **"ഉപ്പാദന്തോ വാ"**തിആദി. തത്ഥ **ഉപ്പാദന്തോ**തി ഉപ്പാദാവത്ഥാ. **വയന്തോ**തി ഭങ്ഗാവത്ഥാ. **ഠിതസ്സ അഞ്ഞഥത്തന്തോ**തി ജരതാ വുത്താ. അവസേസഗ്ഗഹണേന ഠിതാവത്ഥാ അനുഞ്ഞാതാ ഹോതി. **തിത്ഥസ്സാ**തി പാനതിത്ഥസ്സ. തത്ഥ നിബ്ബചനം ദസ്സേതി **"തഞ്ഹീ"**തിആദിനാ. **പപന്തീ**തി പകാരേന പിവന്തി. തഥാ

ഹി ആചരിയേന വുത്തം ‘‘പപന്തി ഏത്ഥാതി പപന്തി വുത്തം. ഏത്ഥ ഹി പപന്തി പാനതിത്ഥ’’ന്തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.ർൻൻ) നിരുത്തിനയേന, യഥാരുതലക്ഖണേന വാ **പ-കാരസ്സ ഭ-കാരോ കതോ. സബ്ബതോ**തി സബ്ബകമ്മട്ഠാനമുഖതോ. തേനാഹ **“അട്ഠതിംസായ കമ്മട്ഠാനേസു യേന യേന മുഖേനാ”**തി. അയം അട്ഠകഥാതോ അപരോ നയോ - പകാരേന ഭാസനം ജോതനം **പഭാ,** സബ്ബതോ പഭാ അസ്സാതി **സബ്ബതോപഭം,** കേനചി അനുപക്കിലിട്ഠതായ സമന്തതോ പഭസ്സരം വിസുദ്ധന്തി അത്ഥോ. **ഏത്ഥ നിബ്ബാനേ**തി നിമിത്തേ ഭുമ്മം ദസ്സേതി **“ഇദം നിബ്ബാനം ആഗമ്മാ”**തി ഇമിനാ. യേന നിബ്ബാനമധിഗതം, തം സന്തതിപരിയാപന്നാനംയേവ ഇധ അനുപ്പാദനിരോധോ അധിപ്പേതോതി വുത്തം **“ഉപാദിന്നകധമ്മജാതം നിരുജ്ഝതി, അപ്പവത്തം ഹോതീ”**തി.

തത്ഥാതി യദേതം ‘‘വിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധേനാ’’തി പദം വുത്തം, തസ്മിം. വിഞ്ഞാണം ഉദ്ധരതി തസ്സ വിഭജ്ജിതബ്ബത്താ. **ചരിമകവിഞ്ഞാണ**ന്തി അരഹതോ ചുതിചിത്തസങ്ഖാതം പരിനിബ്ബാനചിത്തം. **അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണ**ന്തി പുഞ്ഞാദിഅഭിസങ്ഖാരചിത്തം. **ഏത്ഥേതം ഉപരുജ്ഝതീ**തി ഏതസ്മിം നിബ്ബാനേ ഏതം നാമരൂപം അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ നിരുജ്ഝതി. തേനാഹ **“വിജ്ഝാത… പേ॰… ഭാവം യാതീ”**തി. **വിജ്ഝാതദീപസിഖാ വിയാ**തി നിബ്ബുതദീപസിഖാ വിയ. **“അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണസ്സാപീ”**തിആദിനാ സഉപാദിസേസനിബ്ബാനധാതുമുഖേന അനുപാദിസേസനിബ്ബാനധാതുമേവ വദതി നാമരൂപസ്സ അനവസേസതോ ഉപരുജ്ഝനസ്സ അധിപ്പേതത്താ. തേന വുത്തം **“അനുപ്പാദവസേന ഉപരുജ്ഝതീ”**തി. **സോതാപത്തിമഗ്ഗഞാണേനാ**തി കത്തരി, കരണേ വാ കരണവചനം, **നിരോധേനാ**തി പന ഹേതുമ്ഹി. **ഏത്ഥാ**തി നിബ്ബാനേ. സേസം സബ്ബത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ പരമസുഖുമഗമ്ഭീരദുരനുബോധത്ഥപരിദീപനായ സുവിമലവിപുലപഞ്ഞാവേയ്യത്തിയജനനായ സാധുവിലാസിനിയാ നാമ ലീനത്ഥപകാസനിയാ കേവട്ടസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപകാസനാ.

കേവട്ടസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ലോഹിച്ചസുത്തവണ്ണനാ

ലോഹിച്ചബ്രാഹ്മണവത്ഥുവണ്ണനാ

൪൧൬. ഏവം കേവട്ടസുത്തം സംവണ്ണേത്വാ ഇദാനി ലോഹിച്ചസുത്തം സംവണ്ണേന്തോ യഥാനുപുബ്ബം സംവണ്ണനോകാസസ്സ പത്തഭാവം വിഭാവേതും, കേവട്ടസുത്തസ്സാനന്തരം സങ്ഗീതസ്സ സുത്തസ്സ ലോഹിച്ചസുത്തഭാവം വാ പകാസേതും **"ഏവം മേ സുതം…പേ॰… കോസലേസൂതി ലോഹിച്ചസുത്ത"**ന്തി ആഹ. **സാലവതികാ**തി കാരണമന്തരേന ഇത്ഥിലിങ്ഗവസേന **തസ്സ ഗാമസ്സ നാമം.** ഗാമണികാഭാവേനാതി കേചി. **വതിയാ**തി കണ്ടകസാഖാദിവതിയാ. **ലോഹിതോ** നാമ തസ്സ കുലേ പുബ്ബപുരിസോ, തബ്ബംസവസേന ലോഹിതസ്സ അപച്ചം **ലോഹിച്ചോ**തി ബ്രാഹ്മണസ്സ ഗോത്തതോ ആഗതനാമം.

൪൧൭. "കിഞ്ഹി പരോ പരസ്സ കരിസ്സതീ"തി **പരാനുകമ്പാ വിരഹിതത്താ ലാമകം.** ന തു ഉച്ഛേദസസ്സതാനം അഞ്ഞതരസ്സാതി ആഹ **"ന പനാ"**തിആദി. ദിട്ഠിഗതന്തി ഹി ലദ്ധിമത്തം അധിപ്പേതം, അഞ്ഞഥാ ഉച്ഛേദസസ്സതഗ്ഗാഹവിനിമുത്തോ കോചി ദിട്ഠിഗ്ഗാഹോ നാമ നത്ഥീതി തേസമഞ്ഞതരം സിയാ. "ഉപ്പന്നം ഹോതീ"തി ഇദം മനസി, വചസി ച ഉപ്പന്നതാസാധാരണവചനന്തി ദസ്സേതി **"ന കേവലഞ്ചാ"**തിആദിനാ. **സോ കിര… പേ॰… ഭാസതിയേവാ**തി ച തസ്സാ ലദ്ധിയാ ലോകേ പാകടഭാവം വദതി. യസ്മാ പന അത്തതോ അഞ്ഞോ പരോ ഹോതി, തസ്മാ യഥാ അനുസാസകതോ അനുസാസിതബ്ബോ പരോ, ഏവം അനുസാസിതബ്ബതോപി അനുസാസകോതി ദസ്സേതും **"പരോ"**തിആദി വുത്തം. **കിം**-സദ്ദാപേക്ഖായ ചേത്ഥ **"കരിസ്സതീ"**തി അനാഗതകാലവചനം, അനാഗതേപി വാ തേന തസ്സ കാതബ്ബം നത്ഥീതി ദസ്സനത്ഥം. **കുസലം ധമ്മ**ന്തി അനവജ്ജധമ്മം നിക്കിലേസധമ്മം, വിമോക്ഖധമ്മന്തി അത്ഥോ. "പരേസം ധമ്മം കഥേസ്സാമീ"തി തേഹി അത്താനം പരിവാരാപേത്വാ വിചരണം കിമത്ഥിയം, ആസയവുദ്ധസ്സപി അനുരോധേന വിനാ തം ന ഹോതി, തസ്മാ **അത്തനാ…പേ॰… വിഹാതബ്ബന്തി വദതി.** തേനാഹ "ഏവംസമ്പദമിദം പാപകം ലോഭധമ്മം വദാമീ"തി.

൪൧൮. **"ഇത്ഥിലിങ്ഗവസേനാ"**തി ഇമിനാ പുല്ലിങ്ഗികസ്സപി അത്ഥസ്സ ഇത്ഥിലിങ്ഗസമഞ്ഞാതി ദസ്സേതി. **സോ**തി ലോഹിച്ചബ്രാഹ്മണോ. **ഭാരോ**തി ഭഗവതോ പരിസബാഹുല്ലത്താ, അത്തനോ ച ബഹുകിച്ചകരണീയത്താ ഗരു ദുക്കരം.

൪൧൯. **കഥാഫാസുകത്ഥ**ന്തി കഥാസുഖത്ഥം, സുഖേന കഥം കഥേതുഞ്ചേവ സോതുഞ്ചാതി അത്ഥോ. **അയം ഉപാസകോ**തി രോസികന്ഹാപിതം ആഹ. **അപ്പേവ നാമ സിയാ**തി ഏത്ഥ പീതിവസേന ആമേഡിതം ദട്ഠബ്ബം. തഥാ ഹി തം "ബുദ്ധഗജ്ജിത"ന്തി വുച്ചതി. ഭഗവാ ഹി ഈദിസേസു ഠാനേസു വിസേസതോ പീതിസോമനസ്സജാതോ ഹോതി, തസ്മാ പീതിവസേന പഠമം ഗജ്ജതി, ദുതിയമ്പി അനുഗജ്ജതി. കിം വിസേസം ഗജ്ജനമനുഗജ്ജനന്തി വുത്തം **"അയ"**ന്തിആദി. ആദോ ഭാസനം **അല്ലാപോ,** സഞ്ഞോഗേ പരേ രസ്സോ. തദുത്തരി സഹ ഭാസനം **സല്ലാപോ.**

ലോഹിച്ചബ്രാഹ്മണാനുയോഗവണ്ണനാ

൫൩൯. **സമുദയസഞ്ജാതീതി** ആയുപ്പാദോതി ആഹ **“ഭോഗുപ്പാദോ”**തി. **തതോതി** സാലവതികായ. **ലാഭന്തരായകരോതി** ധനധഞ്ഞലാഭസ്സ അന്തരായകരോ. അനുപുബ്ബോ കപി-സദ്ദോ ആകങ്ഖനത്ഥോതി ദസ്സേതി **“ഇച്ഛതീ”**തി ഇമിനാ. അയം അട്ഠകഥാതോ അപരോ നയോ - സാതിസയേന ഹിതേന അനുകമ്പകോ അനുഗ്ഗണ്ഹനകോ **ഹിതാനുകമ്പീതി. സമ്പജ്ജതീതി** ആസേവനലാഭേന നിപ്പജ്ജതി, ബലവതീ ഹോതി അവഗ്ഗഹാതി അത്ഥോ. തേന വുത്തം **“നിയതാ ഹോതീ”**തി.

൫൪൦-൫൪൧. **ദുതിയം ഉപപത്തിന്തി** “നനു രാജാ പസേനദികോസലോ”തിആദിനാ വുത്തം ദുതിയം ഉപപത്തിം ഠാനം യുത്തിം. കാരണഞ്ഹി ഭഗവാ ഉപമാമുഖേന ദസ്സേതി, ഇമായ ച ഉപപത്തിയാ തുമ്ഹേ ചേവ അഞ്ഞേ ചാതി ലോഹിച്ചമ്പി അന്തോകത്വാ സംവേജനം കതം ഹോതി. യേ ച ഇമേ കുലപുത്താ ദിബ്ബാ ഗബ്ഭാ പരിപാചേന്തീതി യോജനാ. ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിയാ, ഞാണപരിപാകസ്സ വാ അഭാവേന **അസക്കോന്താ.** കമ്മപദേന അതുല്യാധികരണത്താ പരിപാചേന്തി കിരിയായ വിഭത്തിവിപല്ലാസേന **ഉപയോഗത്ഥേ പച്ചത്തവചനം.** യേ പന “പരിപച്ചന്തീ”തി കമ്മരൂപേന പഠന്തി, തേസം മതേ വിഭത്തിവിപല്ലാസേന പയോജനം നത്ഥി കമ്മകത്തുഭാവതോ, അത്ഥോ പനസ്സ ദുതിയവികപ്പേ വുത്തനയേന ദാനാദിപുഞ്ഞവിസേസോ വേദിതബ്ബോ. അഹിതാനുകമ്പാദിതാ ച തസ്സ തംസമങ്ഗീസത്തവസേന ഹോതി. ദിവി ഭവാതി **ദിബ്ബാ.** ഗബ്ഭേന്തി പരിപച്ചനവസേന അത്തനി പബന്ധേന്തീതി **ഗബ്ഭാ,** ദേവലോകാ. **“ഛന്നം ദേവലോകാന”**ന്തി നിദസ്സനവചനമേതം. ബ്രഹ്മലോകസ്സാപി ഹി ദിബ്ബഗബ്ഭഭാവോ ലബ്ഭതേവ ദിബ്ബവിഹാരഹേതുകത്താ. ഏവഞ്ച കത്വാ “ഭാവനം ഭാവയമാനാ”തി ഇദമ്പി വചനം സമത്ഥിതം ഹോതി . “ദേവലോകഗാമിനിം പടിപദം പൂരയമാനാ”തി വത്വാ തം പടിപദം സരൂപതോ ദസ്സേതും **“ദാനം ദദമാനാ”**തിആദി വുത്തം. ഭവന്തി ഏത്ഥ യഥാരുചി സുഖസമപ്പിതാതി **ഭവാ,** വിമാനാനി. ദേവഭാവാവഹത്താ **ദിബ്ബാ.** വുത്തനയേനേവ **ഗബ്ഭാ. ദാനാദയോ** ദേവലോകസംവത്തനിക **പുഞ്ഞവിസേസാ. ദിബ്ബാ ഭവാതി** ഇധ ദേവലോകപരിയാപന്നാ ഉപപത്തിഭവാ അധിപ്പേതാ. തദാവഹോ ഹി കമ്മഭവോ പുബ്ബേ ഗഹിതോതി ആഹ **“ദേവലോകേ വിപാകക്ഖന്ധാ”**തി.

തയോചോദനാരഹവണ്ണനാ

൫൪൨. **അനിയാമിതേനേവാതി** അനിയമിതേനേവ, “ത്വം ഏവം ദിട്ഠികോ, ഏവം സത്താനം അനത്ഥസ്സ കാരകോ”തി ഏവം അനുദ്ദേസികേനേവ. സബ്ബലോകപത്ഥടായ ലദ്ധിയാ സമുപ്പജ്ജനതോ **യാവ ഭവഗ്ഗാ ഉഗ്ഗതം. മാനന്തി** “അഹമേതം ജാനാമി, അഹമേതം പസ്സാമീ”തി ഏവം പവത്തം പണ്ഡിതമാനം. **ഭിന്ദിത്വാതി** വിധമേത്വാ, ജഹാപേത്വാതി അത്ഥോ. **തയോ സത്ഥാരേതി** അസമ്പാദിതഅത്തഹിതോ അനോവാദകരസാവകോ ച അസമ്പാദിതഅത്തഹിതോ ഓവാദകരസാവകോ ച സമ്പാദിതഅത്തഹിതോ അനോവാദകരസാവകോ ചേതി ഇമേ തയോ സത്ഥാരേ. ചതുത്ഥോ പന സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ന ചോദനാരഹോ, തസ്മാ “തം തേന പുച്ഛിതോ ഏവ കഥേസ്സാമീ”തി ചോദനാരഹേവ തയോ സത്ഥാരേ പഠമം ദസ്സേതി, പച്ഛാ ചതുത്ഥം സത്ഥാരം. കാമഞ്ചേത്ഥ ചതുത്ഥോ സത്ഥാ ഏകോ അദുതിയോ അനഞ്ഞസാധാരണോ, തഥാപി സോ യേസം ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാനം വസേന

‘‘ധമ്മമയോ കായോ’’തി വുച്ചതി, തേസം സമുദായഭൂതോപി തേ ഗുണാവയവേ സത്ഥുട്ഠാനിയേ കത്വാ ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ ‘‘അയമ്പി ഖോ ലോഹിച്ച സത്ഥാ’’തി അഭാസി.

അഞ്ഞാതി യ-കാരലോപനിദ്ദേസോ ‘‘സയം അഭിഞ്ഞാ’’തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൮, ൩൭; മ॰ നി॰ ൧.൧൫൪, ൪൪൪) വിയ, തദത്ഥേ ചേതം സമ്പദാനവചനന്തി ദസ്സേതി **‘‘അഞ്ഞായാ’’**തിആദിനാ. സാവകത്തം പടിജാനിത്വാ ഠിതത്താ ഏകദേസേനസ്സ സാസനം കരോന്തീതി ആഹ **‘‘നിരന്തരം തസ്സ സാസനം അകത്വാ’’**തി. **ഉക്കമിത്വാ ഉക്കമിത്വാ**തി കദാചി തഥാ കരണം, കദാചി തഥാ അകരണഞ്ച സന്ധായ വിച്ഛാവചനം, യദിച്ഛിതം കരോന്തീതി അധിപ്പായോ . **പടിക്കമന്തിയാ**തി അനഭിരതിയാ അഗാരവേന അപഗച്ഛന്തിയാ. തേന വുത്തം **‘‘അനിച്ഛന്തിയാ’’**തിആദി. **ഏകായാ**തി അദുതിയായ ഇത്ഥിയാ, **സമ്പയോഗ**ന്തി മേഥുനധമ്മസമായോഗം. **ഏകോ ഇച്ഛേയ്യാ**തി അദുതിയോ പുരിസോ സമ്പയോഗം ഇച്ഛേയ്യാതി ആനേത്വാ സമ്ബന്ധോ. ഓസക്കനാദിമുഖേന ഇത്ഥിപുരിസസമ്ബന്ധനിദസ്സനം ഗേഹസ്സിതാഗേഹസ്സിതഅപേക്ഖവസേന തസ്സ സത്ഥുനോ സാവകേസു പടിപത്തിദസ്സനത്ഥം. അതിവിരത്തഭാവതോ **ദട്ഠുമ്പി അനിച്ഛമാനം പരമ്മുഖിം ഠിതം** ഇത്ഥിം. **ലോഭേനാ**തി പരിവാരം നിസ്സായ ഉപ്പജ്ജനകലാഭസക്കാരലോഭേന. **ഈദിസോ**തി ഏവംസഭാവോ സത്ഥാ. **യേനാ**തി ലോഭധമ്മേന. **തത്ഥ സമ്പാദേഹീ**തി തസ്മിം പടിപത്തിധമ്മേ പതിട്ഠിതം കത്വാ സമ്പാദേഹി. കായവങ്കാദിവിഗമേന **ഉജും കരോഹി.**

൬൭൪. സസ്സരൂപകാനി തിണാനീതി സസ്സസദിസാനി നീവാരാദിതിണാനി.

൬൭൫. ഏവം ചോദനം അരഹതീതി വുത്തനയേന സാവകേസു അപ്പോസ്സുക്കഭാവാപാദനേ നിയോജനവസേന ചോദനം അരഹതി, ന പഠമോ വിയ ‘‘ഏവരൂപോ തവ ലോഭധമ്മോ’’തിആദിനാ, ന ച ദുതിയോ വിയ ‘‘അത്താനമേവ താവ തത്ഥ സമ്പാദേഹീ’’തിആദിനാ. കസ്മാ? സമ്പാദിതഅത്തഹിതതായ തതിയസ്സ.

നചോദനാരഹസത്ഥുവണ്ണനാ

൬൭൬. ന ചോദനാരഹോതി ഏത്ഥ യസ്മാ ചോദനാരഹതാ നാമ സത്ഥുവിപ്പടിപത്തിയാ വാ സാവകവിപ്പടിപത്തിയാ വാ ഉഭയവിപ്പടിപത്തിയാ വാ ഹോതി, തയിദം സബ്ബമ്പി ഇമസ്മിം സത്ഥരി നത്ഥി, തസ്മാ ന ചോദനാരഹോതി ഇമമത്ഥം ദസ്സേതും **‘‘അയഞ്ഹീ’’**തിആദി വുത്തം. **അസ്സവാ**തി പടിസ്സവാ.

൬൭൭. മയാ ഗഹിതായ ദിട്ഠിയാതി സബ്ബസോ അനവജ്ജേ അനുപവജ്ജേ സമ്മാപടിപന്നേ, പരേസഞ്ച സമ്മദേവ സമ്മാപടിപത്തിം ദസ്സേന്തേ സത്ഥരി അഭൂതദോസാരോപനവസേന മിച്ഛാഗഹിതായ നിരയഗാമിനിയാ പാപദിട്ഠിയാ. **നരകപപാത**ന്തി നരകസങ്ഖാതം മഹാപപാതം. പപതന്തി ഏത്ഥാതി ഹി **പപാതോ. ധമ്മദേസനാഹത്ഥേനാ**തി ധമ്മദേസനാസങ്ഖാതേന ഹത്ഥേന. **സഗ്ഗമഗ്ഗഥലേ**തി സഗ്ഗഗാമിമഗ്ഗഭൂതേ പുഞ്ഞധമ്മഥലേ, ചാതുമഹാരാജികാദിസഗ്ഗസോതാപത്തിആദിമഗ്ഗസങ്ഖാതേ വാ ഥലേ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ പരമസുഖുമഗമ്ഭീരദുരനുബോധത്ഥപരിദീപനായ സുവിമലവിപുലപഞ്ഞാവേയ്യത്തിയജനനായ സാധുവിലാസിനിയാ നാമ ലീനത്ഥപകാസനിയാ ലോഹിച്ചസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപകാസനാ.

ലോഹിച്ചസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൩. തേവിജ്ജസുത്തവണ്ണനാ

൫൧൮. ഏവം ലോഹിച്ചസുത്തം സംവണ്ണേത്വാ ഇദാനി തേവിജ്ജസുത്തം സംവണ്ണേന്തോ യഥാനുപുബ്ബം സംവണ്ണനോകാസസ്സ പത്തഭാവം വിഭാവേതും, ലോഹിച്ചസുത്തസ്സാനന്തരം സങ്ഗീതസ്സ സുത്തസ്സ തേവിജ്ജസുത്തഭാവം വാ പകാസേതും **"ഏവം മേ സുതം…പേ॰… കോസലേസൂതി തേവിജ്ജസുത്ത"**ന്തി ആഹ. **നാമ**ന്തി നാമമത്തം. ദിസാവാചീസദ്ദതോ പയുജ്ജമാനോ **ഏന**സദ്ദോ അദുരത്ഥേ ഇച്ഛിതോ, തപ്പയോഗേന ച പഞ്ചമിയത്ഥേ സാമിവചനം, തസ്മാ "ഉത്തരേനാ"തി പദേന അദൂരത്ഥജോതനം, പഞ്ചമിയത്ഥേ ച സാമിവചനം ദസ്സേതും **"മനസാകടതോ അവിദൂരേ ഉത്തരപസ്സേ"**തി വുത്തം. "ദിസാവാചീസദ്ദതോ പഞ്ചമീവചനസ്സ അദൂരത്ഥജോതനതോ അദൂരത്ഥം ദസ്സേതും ഏനസദ്ദേന ഏവം വുത്ത"ന്തി കേചി, സത്തമിയത്ഥേ ചേതം തതിയാവചനം "പുബ്ബേന ഗാമം രമണീയ"ന്തിആദീസു വിയ. "അക്ഖരചിന്തകാ പന ഏന-സദ്ദയോഗേ അവധിവാചിനി പദേ ഉപയോഗവചനം ഇച്ഛന്തി, അത്ഥോ പന സാമിവസേനേവ ഇച്ഛിതോ, തസ്മാ ഇധ സാമിവചനവസേനേവ വുത്ത"ന്തി (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൫൧൮) അയം ആചരിയമതി. **തരുണഅമ്ബരുക്ഖസണ്ഡേ**തി തരുണമ്ബരുക്ഖസമൂഹേ. രുക്ഖസമുദായസ്സ ഹി വനസമഞ്ഞാ.

൫൧൯. **കുലചാരിത്താദിസമ്പത്തിയാ**തി ഏത്ഥ **ആദി**സദ്ദേന മന്തജ്ഝേനാഭിരൂപതാദിസമ്പത്തിം സങ്ഗണ്ഹാതി. **തത്ഥ തത്ഥാ**തി തസ്മിം തസ്മിം ദേസേ, കുലേ വാ. തേ നിവാസട്ഠാനേന വിസേസേന്തോ **"തത്ഥാ"**തിആദിമാഹ. **മന്തസജ്ഝായകരണത്ഥ**ന്തി ആഥബ്ബണമന്താനം സജ്ഝായകരണത്ഥം. തേന വുത്തം "അഞ്ഞേസം ബഹൂനം പവേസനം നിവാരേത്വാ"തി. **നദീതീരേ**തി അചിരവതിയാ നദിയാ തീരേ.

മഗ്ഗാമഗ്ഗകഥാവണ്ണനാ

൫൨൦. **ജങ്ഘചാര**ന്തി ചങ്കമേന, ഇതോ ചിതോ ച വിചരണം. സോ ഹി ജങ്ഘാസു കിലമഥവിനോദനത്ഥം ചരണതോ "ജങ്ഘവിഹാരോ, ജങ്ഘചാരോ"തി ച വുത്തോ. തേനാഹ പാളിയം "അനുചങ്കമന്താനം അനുവിചരന്താന"ന്തി. ചുണ്ണമത്തികാദി **ന്ഹാനീയസമ്ഭാരോ. തേന വുത്ത**ന്തി ഉഭോസുപി അനുചങ്കമനാനുവിചരണാനം ലബ്ഭനതോ ഏവം വുത്തം. മഗ്ഗോ ചേത്ഥ ബ്രഹ്മലോകഗമനൂപായപടിപദാഭൂതോ ഉജുമഗ്ഗോ. ഇച്ഛിതട്ഠാനം ഉജുകം മഗ്ഗതി ഉപഗച്ഛതി ഏതേനാതി ഹി **മഗ്ഗോ,** തദഞ്ഞോ **അമഗ്ഗോ, അ**-സദ്ദോ വാ വുദ്ധിഅത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. തഥാ ഹി **"കതമം നു ഖോ"**തിആദിനാ മഗ്ഗമേവ ദസ്സേതി. **പടിപദ**ന്തി ബ്രഹ്മലോകഗാമിമഗ്ഗസ്സ പുബ്ബഭാഗപടിപദം.

അഞ്ജസായനോതി ഉജുമഗ്ഗസ്സ വേവചനം പരിയായദ്വയസ്സ അതിരേകത്ഥദീപനതോ യഥാ "പദട്ഠാന"ന്തി. ദുതിയവികപ്പേ അഞ്ജസസദ്ദോ ഉജുകപരിയായോ. നിയ്യാതീതി നിയ്യാനിയോ, സോ ഏവ **നിയ്യാനികോ**തി ദസ്സേതി **"നിയ്യായന്തോ"**തി ഇമിനാ. **നിയ്യാനികോ നിയ്യാതീ**തി ച ഏകന്തനിയ്യാനം വുത്തം, **ഗച്ഛന്തോ** ഹുത്വാ **ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ.** കസ്മാ മഗ്ഗോ "നിയ്യാതീ"തി വുത്തോ, നനു ഏസ ഗമനേ അബ്യാപാരോതി? സച്ചം. യസ്മാ പനസ്സ നിയ്യാതു-പുഗ്ഗലവസേന നിയ്യാനഭാവോ ലബ്ഭതി, തസ്മാ നിയ്യായന്തപുഗ്ഗലസ്സ യോനിസോ പടിപജ്ജനവസേന **നിയ്യായന്തോ** മഗ്ഗോ **"നിയ്യാതീ"**തി വുത്തോ.

കരോതീതി അത്തനോ സന്താനേ ഉപ്പാദേതി. തഥാ ഉപ്പാദേന്തോയേവ ഹി തം പടിപജ്ജതി നാമ. സഹ ബ്യേതി വത്തതീതി **സഹബ്യോ,** സഹവത്തനകോ, തസ്സ ഭാവോ **സഹബ്യതാ**തി വുത്തം **"സഹഭാവായാ"**തി. **സഹഭാവോ**തി ച സലോകതാ, സമീപതാ വാ വേദിതബ്ബാ. തഥാ ചാഹ **"ഏകട്ഠാനേ പാതുഭാവായാ"**തി. **സകമേവാ**തി അത്തനോ ആചരിയേന പോക്ഖരസാതിനാ കഥിതമേവ. **ഥോമേത്വാ**തി "അയമേവ ഉജുമഗ്ഗോ അയമഞ്ജസായനോ"തിആദിനാ പസംസിത്വാ. തഥാ **പഗ്ഗണ്ഹിത്വാ.** ഭാരദ്വാജോപി സകമേവ അത്തനോ ആചരിയേന താരുക്ഖേന കഥിതമേവ ആചരിയവാദം ഥോമേത്വാ പഗ്ഗണ്ഹിത്വാ വിചരതീതി യോജനാ. **തേന വുത്ത**ന്തി യഥാ തഥാ വാ അഭിനിവിട്ഠഭാവേന പാളിയം വുത്തം.

൫൧-൫൨. അനിയ്യാനികാവാതി അപ്പാടിഹാരികാവ, അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ വാദേ ദോസം ദസ്സേത്വാ അവിപരീതത്ഥദസ്സനത്ഥം ഉത്തരരഹിതാ ഏവാതി അത്ഥോ. **തുല**ന്തി മാനപത്ഥതുലം. അഞ്ഞമഞ്ഞവാദസ്സ ആദിതോവ വിരുദ്ധഗ്ഗഹണം **വിഗ്ഗഹോ,** സ്വേവ വിവദനവസേന അപരാപരം ഉപ്പന്നോ **വിവാദോ**തി ആഹ **"പുബ്ബുപ്പത്തികോ"**തിആദി. **ദുവിധോപി ഏസോ**തി വിഗ്ഗഹോ, വിവാദോതി ദ്വിധാ വുത്തോപി ഏസോ വിരോധോ. **നാനാആചരിയാനം വാദതോ**തി നാനാരുചികാനം ആചരിയാനം വാദഭാവതോ. **നാനാവാദോ** നാനാവിധോ വാദോതി കത്വാ, അധുനാ പന "നാനാആചരിയാനം വാദോ നാനാവാദോ"തി പാഠോ.

൫൩. ഏകസ്സാപീതി തുമ്ഹേസു ദ്വീസു ഏകസ്സാപി. **ഏകസ്മി**ന്തി സകവാദപരവാദേസു ഏകസ്മിമ്പി. **സംസയോ നത്ഥീ**തി "മഗ്ഗോ നു ഖോ, ന മഗ്ഗോ"തി വിചികിച്ഛാ നത്ഥി, അഞ്ജസാനഞ്ജസാഭാവേ പന സംസയോ. തേന വുത്തം "ഏസ കിരാ"തിആദി **ഏവം സതീ**തി യദി സബ്ബത്ഥ മഗ്ഗസഞ്ഞിനോ, ഏവം സതി **"കിസ്മിം വോ വിഗ്ഗഹോ"**തി ഭഗവാ **പുച്ഛതി.** ഇതിസദ്ദേന ചേത്ഥ ആദ്യത്ഥേന വിവാദോ, നാനാവാദോ ച സങ്ഗഹിതോ.

൫൪. "ഇച്ഛിതട്ഠാനം ഉജുകം മഗ്ഗതി ഉപഗച്ഛതി ഏതേനാതി മഗ്ഗോ, ഉജുമഗ്ഗോ. തദഞ്ഞോ അമഗ്ഗോ, അ-സദ്ദോ വാ വുദ്ധിഅത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ"തി ഹേട്ഠാ വുത്തോവായമത്ഥോ. **അനുജുമഗ്ഗേ**തി ഏത്ഥാപി അ-സദ്ദോ വുദ്ധിഅത്ഥോ ച യുജ്ജതി. **തമേവ വത്ഥു**ന്തി സബ്ബേസമ്പി ബ്രാഹ്മണാനം മഗ്ഗസ്സ മഗ്ഗഭാവസങ്ഖാതം, സകമഗ്ഗസ്സ ഉജുമഗ്ഗഭാവസങ്ഖാതഞ്ച വത്ഥും. **സബ്ബേ തേ**തി സബ്ബേ തേ നാനാആചരിയേഹി വുത്തമഗ്ഗാ, യേ പാളിയം "അദ്ധരിയാ ബ്രാഹ്മണാ"തിആദിനാ വുത്താ. അയമേത്ഥ പാളിഅത്ഥോ - **അദ്ധരോ** നാമ യഞ്ഞവിസേസോ, തദുപയോഗിഭാവതോ **അദ്ധരിയാനി** വുച്ചന്തി യജൂനി, താനി സജ്ഝായന്തീതി **അദ്ധരിയാ,** യജുവേദിനോ. തിത്തിരിനാ നാമ ഇസിനാ കതാ മന്താതി **തിത്തിരാ,** തേ സജ്ഝായന്തീതി **തിത്തിരിയാ,** യജുവേദിനോ ഏവ. യജുവേദസാഖാ ഹേസാ, യദിദം തിത്തിരന്തി. **ഛന്ദോ** വുച്ചതി വിസേസതോ സാമവേദോ, തം സരേന കായന്തീതി **ഛന്ദോകാ,** സാമവേദിനോ. **"ഛന്ദോഗാ"**തിപി തതിയക്ഖരേന പഠന്തി, സോ ഏവത്ഥോ. ബഹവോ ഇരിയോ ഥോമനാ ഏത്ഥാതി **ബവ്ഹാരി,** ഇരുവേദോ, തം അധീയന്തീതി **ബവ്ഹാരിജ്ഝാ.**

ബഹൂനീതി ഏത്ഥായം ഉപമാസംസന്ദനാ - യഥാ തേ നാനാമഗ്ഗാ ഏകംസതോ തസ്സ ഗാമസ്സ വാ നിഗമസ്സ വാ പവേസായ ഹോന്തി, ഏവം

ബ്രാഹ്മണേഹി പഞ്ഞാപിയമാനാപി നാനാമഗ്ഗാ ഏകംസതോ ബ്രഹ്മലോകൂപഗമനായ ബ്രഹ്മുനാ സഹബ്യതായ ഹോന്തീതി.

൫൨൭. **പടിജാനിത്വാ പച്ഛാ നിഗ്ഗയ്ഹമാനാ അവജാനന്തീ**തി പുബ്ബേ നിദ്ദോസതം സല്ലക്ഖമാനാ പടിജാനിത്വാ പച്ഛാ സദോസഭാവേന നിഗ്ഗയ്ഹമാനാ ''നേതം മമ വചന''ന്തി അവജാനന്തി, ന പടിജാനന്തീതി അത്ഥോ.

൫൨൯-൫൩൦. **തേ തേവിജ്ജാ**തി തേവിജ്ജകാ തേ ബ്രാഹ്മണാ. ഏവസദ്ദേന ഞാപിതോ അത്ഥോ ഇധ നത്ഥീതി വ-കാരോ ഗഹിതോ, സോ ച അനത്ഥകോവാതി ദസ്സേതി **"ആഗമസന്ധിമത്ത"**ന്തി ഇമിനാ, വണ്ണാഗമേന പദന്തരസന്ധിമത്തം കതന്തി അത്ഥോ. **അന്ധപവേണീ**തി അന്ധപന്തി. **"പണ്ണാസസട്ഠി അന്ധാ"**തി ഇദം തസ്സാ അന്ധപവേണിയാ മഹതോ ഗച്ഛഗുമ്ബസ്സ അനുപരിഗമനയോഗ്യതാദസ്സനം. ഏവഞ്ഹി തേ ''സുചിരം വേലം മയം മഗ്ഗം ഗച്ഛാമാ''തി സഞ്ഞിനോ ഹോന്തി. അന്ധാനം പരമ്പരസംസത്തവചനേന യട്ഠിഗാഹകവിരഹതാ ദസ്സിതാതി വുത്തം **"യട്ഠിഗാഹകേനാ"**തിആദി. തദുദാഹരണം ദസ്സേന്തേന **"ഏകോ കിരാ"**തിആദി ആരദ്ധം. **അനുപരിഗന്ത്വാ**തി കഞ്ചി കാലം അനുക്കമേന സമന്തതോ ഗന്ത്വാ. **കച്ഛ**ന്തി കച്ഛബന്ധദുസ്സകണ്ണം. ''കച്ഛം ബന്ധന്തീ''തിആദീസു (ചൂളവ॰ അട്ഠ॰ ൨൪൭; വി॰ സങ്ഗ॰ അട്ഠ॰ ൩൮൨) വിയ ഹി കച്ഛസദ്ദോ നിബ്ബസനവിസേസപരിയായോ. അപിച **കച്ഛ**ന്തി ഉപകച്ഛകട്ഠാനം. ''സമ്ബാധോ നാമ ഉഭോ ഉപകച്ഛകാ മുത്തകരണ''ന്തിആദീസു (പാചി॰ ൨൭൦) വിയ ഹി കായേകദേസവാചകോ കച്ഛസദ്ദോ. **ചക്ഖുമാ**തി യട്ഠിഗാഹകം വദതി. **"പുരിമോ"**തിആദി യഥാവുത്തക്കമേന വേദിതബ്ബോ. **നാമകഞ്ഞേവാ**തി അത്ഥാഭാവതോ നാമമത്തമേവ, തം പന ഭാസിതം തേഹി സാരസഞ്ഞിതമ്പി നാമമത്തതായ അസാരഭാവതോ നിഹീനമേവാതി അത്ഥമത്തം ദസ്സേതി **"ലാമകംയേവാ"**തി ഇമിനാ.

൫൩൧. **യോ**തി ബ്രഹ്മലോകോ. **യതോ**തി ഭുമ്മത്ഥേ നിസ്സക്കവചനം. സാമഞ്ഞജോതനായ വിസേസേ അവതിട്ഠനതോ വിസേസപരാമസനം ദസ്സേതും **"യസ്മിം കാലേ"**തി വുത്തം. **"ഉഗ്ഗമനകാലേ"**തിആദിനാ പകരണാധിഗതമാഹ. **ആയാചന്തീ**തി ഉഗ്ഗമനം പത്ഥേന്തി. കസ്മാ? ലോകസ്സ ബഹുകാരഭാവതോ. തഥാ ഥോമനാദീസു. **സോമ്മോ**തി സീതലോ. അയം കിര ബ്രാഹ്മണാനം ലദ്ധി ''പുബ്ബേബ്രാഹ്മണാനമായാചനായ ചന്ദിമസൂരിയാ'ഗന്ത്വാ ലോകേ ഓഭാസം കരോന്തീ''തി.

൫൩൨. **ഇധ പന കിം വത്തബ്ബ**ന്തി ഇമസ്മിം പന അപ്പച്ചക്ഖഭൂതസ്സ ബ്രഹ്മുനോ സഹബ്യതായ മഗ്ഗദേസനേ തേവിജ്ജാനം ബ്രാഹ്മണാനം കിം വത്തബ്ബം അത്ഥി, യേ പച്ചക്ഖഭൂതാനമ്പി ചന്ദിമസൂരിയാനം സഹബ്യതായ മഗ്ഗം ദേസേതും ന സക്കോന്തീതി അധിപ്പായോ. **"യത്ഥാ"**തി ഇമിനാ ''ഇധാ''തി വുത്തമേവത്ഥം പച്ചാമസതി.

അചിരവതീനദീഉപമാകഥാവണ്ണനാ

൫൪൨. **സമതിത്തികാ**തി സമ്പുണ്ണാ. തതോ ഏവ **കാകപേയ്യാ. പാരാ**തി പാരിമതീര, ആലപനമേതന്തി ദസ്സേതും **"അമ്ഭോ"**തി വുത്തം. **അപാര**ന്തി ഓരിമതീരം. **ഏഹീ**തി ആഗച്ഛാഹി. **വതാ**തി ഏകംസേന. അഥ ഗമിസ്സസി, ഏവം സതി ഏഹീതി യോജനാ. **"അത്ഥിമേ"**തിആദി അവ്ഹാനകാരണം.

൭൪. പഞ്ചസീല...പേ॰... വേദിതബ്ബാ യമനിയമാദിബ്രാഹ്മണധമ്മാനം തദന്തോഗധഭാവതോ. **തബ്ബിപരീതാ**തി പഞ്ചസീലാദിവിപരീതാ പഞ്ചവേരാദയോ. **ഇന്ദ**ന്തി ഇന്ദനാമകം ദേവപുത്തം, സക്കം വാ. **"അചിരവതിയാ തീരേ നിസിന്നോ"**തി ഇമിനാ യസ്സാ തീരേ നിസിന്നോ, തദേവ ഉപമം കത്വാ ആഹരതി ധമ്മരാജാ ധമ്മധാതുയാ സുപ്പടിവിദ്ധത്താതി ദസ്സേതി. ''പുനപീ''തി വത്വാ **"അപരമ്പീ"**തി വചനം ഇതരായപി നദീഉപമായ സങ്ഗണ്ഹനത്ഥം.

൭൬. കാമയിതബ്ബട്ഠേനാതി കാമനീയഭാവേന. **ബന്ധനട്ഠേനാ**തി കാമയിതബ്ബതോ സത്താനം ചിത്തസ്സ ആബന്ധനഭാവേന. കാമഞ്ചായം ഗുണസദ്ദോ അത്ഥന്തരേസുപി ദിട്ഠപയോഗോ, തേസം പനേത്ഥ അസമ്ഭവതോ പാരിസേസഞായേന ബന്ധനട്ഠോയേവ യുത്തോതി ദസ്സേതും അയമത്ഥുദ്ധാരോ ആരദ്ധോ. **അഹതാന**ന്തി അധോതാനം അഭിനവാനം. **ഏത്ഥാ**തി ഖന്ധകപാളിപദേ **പടലട്ഠോ**തി പടലസദ്ദസ്സ, പടലസങ്ഖാതോ വാ അത്ഥോ. **ഗുണട്ഠോ**തി ഗുണസദ്ദസ്സ അത്ഥോ നാമ. ഏസ നയോ സേസേസുപി. **അച്ചേന്തീ**തി അതിക്കമ്മ പവത്തന്തി. **ഏത്ഥാ**തി സോമനസ്സജാതകപാളിപദേ. **ദക്ഖിണാ**തി തിരച്ഛാനഗതേ ദാനചേതനാ. **ഏത്ഥാ**തി ദക്ഖിണവിഭങ്ഗസുത്തപദേ (മ॰ നി॰ ൩.൩൭൯) **മാലാഗുണേ**തി മാലാദാമേ. **ഏത്ഥാ**തി **സതിപട്ഠാന-** (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൭; മ॰ നി॰ ൧.൧൧൫) **ധമ്മപദപാളി**പദേസു, (ധ॰ പ॰ ൫൩) നിദസ്സനമത്തഞ്ചേതം കോട്ഠാസാപധാനസീലാദിസുക്കാദിസമ്പദാജിയാസുപി പവത്തനതോ. ഹോതി ചേത്ഥ -

''ഗുണോ പടലരാസാനിസംസേ കോട്ഠാസബന്ധനേ;
സീലസുക്കാദ്യപധാനേ, സമ്പദായ ജിയായ ചാ''തി.

ഏസേവാതി ബന്ധനട്ഠോ ഏവ. ന ഹി രൂപാദീനം കാമേതബ്ബഭാവേ വുച്ചമാനേ പടലട്ഠോ യുജ്ജതി തഥാ കാമേതബ്ബതായ അനധിപ്പേതത്താ. രാസട്ഠാദീസുപി ഏസേവ നയോ. പാരിസേസതോ പന ബന്ധനട്ഠോവ യുജ്ജതി. യദഗ്ഗേന ഹി നേസം കാമേതബ്ബതാ, തദഗ്ഗേന ബന്ധനഭാവോതി.

കോട്ഠാസട്ഠോപി ചേത്ഥ യുജ്ജതേവ ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാദികോട്ഠാസഭാവേന നേസം കാമേതബ്ബതോ. കോട്ഠാസേ ച ഗുണസദ്ദോ ദിസ്സതി ''ദിഗുണം വഡ്ഢേതബ്ബ''ന്തിആദീസു വിയ.

''അസങ്ഖ്യേയ്യാനി നാമാനി, സഗുണേന മഹേസിനോ;
ഗുണേന നാമമുദ്ധേയ്യം, അപി നാമസഹസ്സതോ''തി. (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൩൧൩; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൫൩; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൭൬) -

ആദീസു പന സമ്പദാട്ഠോ ഗുണസദ്ദോ, സോപി ഇധ ന യുജ്ജതീതി അനുദ്ധടോ.

ദസ്സനമേവ ഇധ വിജാനനന്തി ആഹ **"പസ്സിതബ്ബാ"**തി. ''സോതവിഞ്ഞാണേന സോതബ്ബാ''തിആദിഅത്ഥം **"ഏതേനുപായേനാ"**തി അതിദിസതി. ഗവേസിതാപി **"ഇട്ഠാ"**തി വുച്ചന്തി, തേ ഇധ നാധിപ്പേതാതി ദസ്സേതും **"പരിയിട്ഠാ വാ ഹോന്തു മാ വാ"**തി വുത്തം. ഇച്ഛിതാ ഏവ ഹി ഇധ **ഇട്ഠാ,** തേനാഹ **"ഇട്ഠാരമ്മണഭൂതാ"**തി, സുഖാരമ്മണഭൂതാതി അത്ഥോ. **കാമനീയാ**തി

കാമേതബ്ബോ. ഇട്ഠഭാവേന മനം അപ്പയന്തി വഡ്ഢേന്തീതി **മനാപാ. പിയജാതികാ**തി പിയസഭാവാ. **ആരമ്മണം കത്വാ**തി അത്താനമാരമ്മണം കത്വാ. കമ്മഭൂതേ ആരമ്മണേ സതി രാഗോ ഉപ്പജ്ജതീതി തം കാരണഭാവേന നിദസ്സേന്തോ **"രാഗുപ്പത്തികാരണഭൂതാ"**തി ആഹ.

ഗേധേനാതി ലോഭേന. അഭിഭൂതാ ഹുത്വാ പഞ്ച കാമഗുണേ പരിഭുഞ്ജന്തീതി യോജനാ. **മുച്ഛാകാര**ന്തി മോഹനാകാരം. **അധിഓസന്നാ**തി അധിഗയ്ഹ അജ്ഝോസായ അവസന്നാ. തേന വുത്തം **"ഓഗാള്ഹാ"**തി. **സാന**ന്തി അവസാനം. **പരിനിട്ഠാനപ്പത്താ**തി ഗിലിത്വാ പരിനിട്ഠാപനവസേന പരിനിട്ഠാനം ഉയ്യാതാ. **ആദീനവ**ന്തി കാമപരിഭോഗേ സമ്പതി, ആയതിഞ്ച ദോസം **അപസ്സന്താ.** ഘാസച്ഛാദനാദിസമ്ഭോഗനിമിത്തസംകിലേസതോ നിസ്സരന്തി അപഗച്ഛന്തി ഏതേനാതി **നിസ്സരണം,** യോനിസോ പച്ചവേക്ഖിത്വാ തേസം പരിഭോഗപഞ്ഞാ. തദഭാവതോ **അനിസ്സരണപഞ്ഞാ**തി അത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"ഇദമേത്ഥാ"**തിആദിമാഹ. **പച്ചവേക്ഖണപരിഭോഗവിരഹിതാ**തി യഥാവുത്തപച്ചവേക്ഖണഞാണേന പരിഭോഗതോ വിരഹിതാ.

൫൪൫-൯. **ആവരന്തീ**തി കുസലധമ്മുപ്പത്തിം ആദിതോ വാരേന്തി. **നിവാരേന്തീ**തി നിരവസേസതോ വാരയന്തി. **ഓനന്ധന്തീ**തി ഓഗാഹന്താ വിയ ഛാദേന്തി. **പരിയോനന്ധന്തീ**തി സബ്ബസോ ഛാദേന്തി. **ആവരണാദീനം വസേനാ**തി യഥാവുത്താനം ആവരണാദിഅത്ഥാനം വസേന. തേ ഹി ആസേവനബലവതായ പുരിമപുരിമേഹി പച്ഛിമപച്ഛിമാ ദള്ഹതരതമാദിഭാവപ്പത്താ.

സംസന്ദനകഥാവണ്ണനാ

൫൫൦. ഇത്ഥിപരിഗ്ഗഹേ സതി പുരിസസ്സ പഞ്ചകാമഗുണപരിഗ്ഗഹോ പരിപുണ്ണോ ഏവ ഹോതീതി വുത്തം **"ഇത്ഥിപരിഗ്ഗഹേന സപരിഗ്ഗഹോ"**തി. **"ഇത്ഥിപരിഗ്ഗഹേന അപരിഗ്ഗഹോ"**തി ച ഇദം തേവിജ്ജബ്രാഹ്മണേസു ദിസ്സമാനപരിഗ്ഗഹാനം ദുട്ഠുല്ലതമപരിഗ്ഗഹാഭാവദസ്സനം. ഏവം ഭൂതാനം തേവിജ്ജാനം ബ്രാഹ്മണാനം കാ ബ്രഹ്മുനാ സംസന്ദനാ, ബ്രഹ്മാ പന സബ്ബേന സബ്ബം അപരിഗ്ഗഹോതി. **വേരചിത്തേന അവേരോ,** കുതോ ഏതസ്സ വേരപയോഗോതി അധിപ്പായോ. **ചിത്തഗേലഞ്ഞസങ്ഖാതേനാ**തി ചിത്തുപ്പാദഗേലഞ്ഞസഞ്ഞിതേന, ഇമിനാ തസ്സ രൂപകായഗേലഞ്ഞഭാവോ വുത്തോ ഹോതി. **ബ്യാപജ്ഝേനാ**തി ദുക്ഖേന. **ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചാദീഹീ**തി ഏത്ഥ **ആദി**സദ്ദേന തദേകട്ഠാ സംകിലേസധമ്മാ സങ്ഗയ്ഹന്തി. അതോയേവേത്ഥ **"ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചാഭാവതോ"**തി തദുഭയാഭാവമത്തഹേതുവചനം സമത്ഥിതം ഹോതി. അപ്പടിപത്തിഹേതുഭൂതായ വിചികിച്ഛായ സതി ന കദാചി ചിത്തം പുരിസസ്സ വസേ വത്തതി, പഹീനായ പന തായ സിയാ ചിത്തസ്സ പുരിസവസേ വത്തനന്തി ആഹ **"വിചികിച്ഛായാ"**തിആദി. **ചിത്തഗതികാ**തി ചിത്തവസികാ. തേന വുത്തം **"ചിത്തസ്സ വസേ വത്തന്തീ"**തി. **ന താദിസോ**തി ബ്രാഹ്മണാ വിയ ന ചിത്തവസികോ ഹോതി, അഥ ഖോ വസീഭൂതഝാനാഭിഞ്ഞതായ ചിത്തം അത്തനോ വസേ വത്തേതീതി **വസവത്തീ.**

൫൫൨. **ബ്രഹ്മലോകമഗ്ഗേ**തി ബ്രഹ്മലോകഗാമിമഗ്ഗേ പടിപജ്ജിതബ്ബേ, പഞ്ഞാപേതബ്ബേ വാ, തം പഞ്ഞപേന്താതി അധിപ്പായോ. **ഉപഗന്ത്വാ**തി മിച്ഛാപടിപത്തിയാ ഉപസങ്കമിത്വാ, പടിജാനിത്വാ വാ. **സമതലന്തി സഞ്ഞായാ**തി മത്ഥകേ ഏകങ്ഗുലം വാ ഉപഡ്ഢങ്ഗുലം വാ സുക്ഖതായ സമതലന്തി

സഞ്ഞായ. **പങ്കം ഓതിണ്ണാ വിയാതി** അനേകപോരിസം മഹാപങ്കം ഓതിണ്ണാ വിയ. **അനുപ്പവിസന്തീ**തി അപായമഗ്ഗം ബ്രഹ്മലോകമഗ്ഗസഞ്ഞായ ഓഗാഹന്തി. തതോ ഏവ **സംസീദിത്വാ വിസാദം പാപുണന്തി. ഏവ**ന്തി "സമതല"ന്തിആദിനാ വുത്തനയേന. **സംസീദിത്വാ**തി നിമുജ്ജിത്വാ . **മരീചികായാ**തി മിഗതണ്ഹികായ കത്തുഭൂതായ. **വഞ്ചേത്വാ**തി നദീസദിസം പകാസനേന വഞ്ചേത്വാ. **വായമാനാ**തി വായമമാനാ, അയമേവ വാ പാഠോ. **സുക്ഖതരണം മഞ്ഞേ തരന്തീ**തി സുക്ഖനദീതരണം തരന്തി മഞ്ഞേ. അഭിന്നേപി ഭേദവചനമേതം. **തസ്മാ**തി യസ്മാ തേവിജ്ജാ അമഗ്ഗമേവ "മഗ്ഗോ"തി ഉപഗന്ത്വാ സംസീദന്തി, തസ്മാ. **യഥാ തേ**തി തേ "സമതല"ന്തി സഞ്ഞായ പങ്കം ഓതിണ്ണാ സത്താ **ഹത്ഥപാദാദീനം സംഭഞ്ജനം പരിഭഞ്ജനം** പാപുണന്തി യഥാ. **ഇധേവ ചാ**തി ഇമസ്മിഞ്ച അത്തഭാവേ. **സുഖം വാ സാതം വാ ന ലഭന്തീ**തി ഝാനസുഖം വാ വിപസ്സനാസാതം വാ ന ലഭന്തി, കുതോ മഗ്ഗസുഖം വാ നിബ്ബാനസാതം വാതി അധിപ്പായോ. **മഗ്ഗദീപക**ന്തി "മഗ്ഗദീപക" മിച്ചേവ തേഹി അഭിമതം. **തേവിജ്ജക**ന്തി തേവിജ്ജത്ഥഞാപകം. **പാവചന**ന്തി പകട്ഠവചനസമ്മതം പാഠം. **തേവിജ്ജാനം ബ്രാഹ്മണാന**ന്തി സമ്ബന്ധേ സാമിവചനം. **ഇരിണ**ന്തി അരഞ്ഞാനിയാ ഇദം അധിവചനന്തി ആഹ **"അഗാമകം മഹാരഞ്ഞ"**ന്തി. **അനുപഭോഗരുക്ഖേഹീ**തി മിഗരുരുആദീനമ്പി അനുപഭോഗാരഹേഹി കിം പക്കാദിവിസരുക്ഖേഹി. **യത്ഥാ**തി യസ്മിം വനേ. **പരിവത്തിതുമ്പി ന സക്കാ ഹോന്തി** മഹാകണ്ടകഗച്ഛഗഹനതായ. ഞാതീനം ബ്യസനം വിനാസോ **ഞാതിബ്യസനം.** ഏവം **ഭോഗസീലബ്യസനേസു**പി. രോഗോ ഏവ ബ്യസതി വിബാധതീതി **രോഗബ്യസനം.** ഏവം **ദിട്ഠിബ്യസനേ**പി.

൫൪. നനു ജാതസദ്ദേനേവ അയമത്ഥോ സിദ്ധോതി ചോദനമപനേതി **"യോ ഹീ"**തിആദിനാ. ജാതോ ഹുത്വാ സംവഡ്ഢിതോ **ജാതസംവഡ്ഢോ**തി ആചരിയേന (ദീ॰ നി॰ ടീ॰ ൧.൫൪) വുത്തം, ജാതോ ച സോ സംവഡ്ഢോ ചാതി **ജാതസംവഡ്ഢോ**തി പന യുജ്ജതി വിസേസനപരനിപാതത്താ. **ന സബ്ബസോ പച്ചക്ഖാ ഹോന്തി** പരിചയാഭാവതോ. **ചിരനിക്ഖന്തോ**തി നിക്ഖന്തോ ഹുത്വാ ചിരകാലോ. ചിരം നിക്ഖന്തസ്സ അസ്സാതി ഹി **ചിരനിക്ഖന്തോ.** "ജാതസംവഡ്ഢോ"തി പദദ്വയേന അത്ഥസ്സ പരിപുണ്ണാഭാവതോ "തമേന"ന്തി കമ്മപദം **"താവദേവ അവസട"**ന്തി പുന വിസേസേതീതി വുത്തം ഹോതി. **ദന്ധായിതത്ത**ന്തി വിസ്സജ്ജനേ മന്ദത്തം സണികവുത്തി, തം പന സംസയവസേന ചിരായനം നാമ ഹോതീതി ആഹ **"കങ്ഖാവസേന ചിരായിതത്ത"**ന്തി. **വിത്ഥായിതത്ത**ന്തി സാരജ്ജിതത്തം. അട്ഠകഥായം പന വിത്ഥായിതത്തം നാമ ഥമ്ഭിതത്തന്തി അധിപ്പായേന **"ഥദ്ധഭാവഗ്ഗഹണ"**ന്തി വുത്തം. **അപ്പടിഹതഭാവം ദസ്സേതി** തസ്സേവ അനാവരണഞാണഭാവതോ. നന്വേതമ്പി അന്തരായപടിഹതം സിയാതി ആസങ്കം പരിഹരതി **"തസ്സ ഹീ"**തിആദിനാ. **മാരാവട്ടനാദിവസേനാ**തി ഏത്ഥ ചക്ഖുമോഹമുച്ഛാകാലാദി സങ്ഗയ്ഹതി. **ന സക്കാ തസ്സ കേനചി അന്തരായോ കാതും** ചതൂസു അനന്തരായികധമ്മേസു പരിയാപന്നഭാവതോ.

൫൫. ഉഇച്ചുപസഗ്ഗയോഗേ ലുമ്പസദ്ദോ, ലുപിസദ്ദോ വാ ഉദ്ധരണത്ഥോ ഹോതീതി വുത്തം **"ഉദ്ധരതൂ"**തി. ഉപസഗ്ഗവിസേസേന ഹി ധാതുസദ്ദാ അത്ഥവിസേസവുത്തിനോ ഹോന്തി യഥാ "ആദാന"ന്തി. പജാസദ്ദോ പകരണാധിഗതത്താ ദാരകവിസയോതി ആഹ **"ബ്രാഹ്മണദാരക"**ന്തി.

ബ്രഹ്മലോകമഗ്ഗദേസനാവണ്ണനാ

൫൩൭-൭. "അപുബ്ബന്തി ഇമിനാ സംവണ്ണേതബ്ബതാകാരണം ദീപേതി. യസ്സ അതിസയേന ബലം അത്ഥി, സോ **ബലവാ**തി വുത്തം **"ബലസമ്പന്നോ"**തി. സങ്ഖം ധമേതീതി **സങ്ഖധമകോ,** സങ്ഖം ധമയിത്വാ തതോ സദ്ദപവത്തകോ. ''ബലവാ''തിആദിവിസേസനം കിമത്ഥിയന്തി ആഹ **"ദുബ്ബലോ ഹീ"**തിആദി. ബലവതോ പന സങ്ഖസദ്ദോതി സമ്ബന്ധോ. **അപ്പനാവ വട്ടതി** പടിപക്ഖതോ സമ്മദേവ ചേതസോ വിമുത്തിഭാവതോ, തസ്മാ ഏവം വുത്തന്തി അധിപ്പായോ.

പമാണകതം കമ്മം നാമ കാമാവചരം വുച്ചതി പമാണകരാനം സംകിലേസധമ്മാനം അവിക്ഖമ്ഭനതോ. തഥാ ഹി തം ബ്രഹ്മവിഹാരപുബ്ബഭാഗഭൂതം പമാണം അതിക്കമിത്വാ ഓദിസ്സകാനോദിസ്സകദിസാഫരണവസേന വഡ്ഢേതും ന സക്കാ. വുത്തവിപരിയായതോ പന **രൂപാരൂപാവചരം അപ്പമാണകതം കമ്മം നാമ.** തേനാഹ **"തഞ്ഹീ"**തിആദി. തത്ഥ അരൂപാവചരേ ഓദിസ്സകാനോദിസ്സകവസേന ഫരണം ന ലബ്ഭതി, തഥാ ദിസാഫരണഞ്ച. കേചി പന ''തം ആഗമനവസേന ലബ്ഭതീ''തി വദന്തി, തദയുത്തം. ന ഹി ബ്രഹ്മവിഹാരനിസ്സന്ദോ ആരുപ്പം, അഥ ഖോ കസിണനിസ്സന്ദോ, തസ്മാ യം സുഭാവിതം വസീഭാവം പാപിതം ആരുപ്പം, തം **അപ്പമാണകത**ന്തി ദട്ഠബ്ബം. ''യം വാ സാതിസയം ബ്രഹ്മവിഹാരഭാവനായ അഭിസങ്ഖതേന സന്താനേന നിബ്ബത്തിതം, യഞ്ച ബ്രഹ്മവിഹാരസമാപത്തിതോ വുട്ഠായ സമാപന്നം അരൂപാവചരജ്ഝാനം, തം ഇമിനാ പരിയായേന ഫരണപമാണവസേന **അപ്പമാണകത**''ന്തി അപരേ. വീമംസിത്വാ ഗഹേതബ്ബം.

രൂപാവചരാരൂപാവചരകമ്മേതി രൂപാവചരകമ്മേ ച അരൂപാവചരകമ്മേ ച സതി. **ന ഓഹീയതി ന തിട്ഠതീ**തി കതൂപചിതമ്പി കാമാവചരകമ്മം യഥാധിഗതേ മഹഗ്ഗതജ്ഝാനേ അപരിഹീനേ തം അഭിഭവിത്വാ പടിബാഹിത്വാ സയം ഓഹീയകം ഹുത്വാ പടിസന്ധിം ദാതും സമത്ഥഭാവേ ന തിട്ഠതി. ''ന അവസിസ്സതീ''തി ഏതസ്സ ഹി അത്ഥവചനം ''ന ഓഹീയതീ''തി, തദേതം ''ന അവതിട്ഠതീ''തി ഏതസ്സ വിസേസവചനം, പരിയായവചനം വാ. തേനാഹ **"കിം വുത്തം ഹോതീ"**തിആദി. **ലഗ്ഗിതു**ന്തി ആവരിതും നിസേധേതും. **ഠാതു**ന്തി പടിബലം ഹുത്വാ പതിട്ഠാതും. **ഫരിത്വാ**തി പടിഫരിത്വാ. **പരിയാദിയിത്വാ**തി തസ്സ സാമത്ഥിയം ഖേപേത്വാ. **ഓകാസം ഗഹേത്വാ**തി വിപാകദാനോകാസം ഗഹേത്വാ, ഇമിനാ ''ലഗ്ഗിതും വാ ഠാതും വാ''തി വചനമേവ വിത്ഥാരേതീതി ദട്ഠബ്ബം. **"അഥ ഖോ"**തിആദി അത്ഥാപത്തിദസ്സനം. കമ്മസ്സ പരിയാദിയനം നാമ തസ്സ വിപാകുപ്പാദനം നിസേധേത്വാ അത്തനോ വിപാകുപ്പാദനമേവാതി ആഹ **"തസ്സാ"**തിആദി. **തസ്സാ**തി കാമാവചരകമ്മസ്സ **വിപാകം പടിബാഹിത്വാ. സയമേവാ**തി രൂപാരൂപാവചരകമ്മമേവ. **ബ്രഹ്മസഹബ്യതം ഉപനേതി** അസതി താദിസാനം ചേതോപണിധിവിസേസേതി അധിപ്പായോ. തിസ്സബ്രഹ്മാദീനം വിയ ഹി മഹാപുഞ്ഞാനം ചേതോപണിധിവിസേസേന മഹഗ്ഗതകമ്മം പരിത്തകമ്മസ്സ വിപാകം ന പടിബാഹതീതി ദട്ഠബ്ബം.

അഥ മഹഗ്ഗതസ്സ ഗരുകകമ്മസ്സ വിപാകം പടിബാഹിത്വാ പരിത്തം ലഹുകകമ്മം കഥമത്തനോ വിപാകസ്സ ഓകാസം കരോതീതി? തീസുപി കിര **വിനയഗണ്ഠിപദേസു** ഏവം വുത്തം ''നികന്തിബലേനേവ ഝാനം പരിഹായതി,

തതോ പരിഹീനഝാനത്താ പരിത്തകമ്മം ലദ്ധോകാസ''ന്തി. കേചി പന വദന്തി ''അനിവരണാവത്ഥായ നികന്തിയാ ഝാനസ്സ പരിഹാനി വീമംസിത്വാ ഗഹേതബ്ബാ''തി. ഇദമേത്ഥ യുത്തതരകാരണം - അസതിപി മഹഗ്ഗതകമ്മുനോ വിപാകപടിബാഹനസമത്ഥേ പരിത്തകമ്മേ ''ഇജ്ഝതി ഭിക്ഖവേ സീലവതോ ചേതോപണിധി വിസുദ്ധത്താ സീലസ്സാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൩൭; സം॰ നി॰ ൪.൩൫൨; അ॰ നി॰ ൮.൩൫) വചനതോ കാമഭവേ ചേതോപണിധി മഹഗ്ഗതകമ്മസ്സ വിപാകം പടിബാഹിത്വാ പരിത്തകമ്മുനോ വിപാകോകാസം കരോതീതി. **ഏവം മേത്താദിവിഹാരീ**തി വുത്തനയേന അപ്പനാപത്താനം മേത്താദീനം ബ്രഹ്മവിഹാരാനം വസേന വിഹാരീ.

൫൩൭. പഠമമുപനിധായ ദുതിയം, കിമേതം, യമുപനിധീയതീതി വുത്തം **''പഠമമേവാ''**തിആദി. **മജ്ഝിമപണ്ണാസകേ** സങ്ഗീതന്തി അജ്ഝാഹരിത്വാ സമ്ബന്ധോ. പുനപ്പുനം സരണഗമനം ദള്ഹതരം, മഹപ്ഫലതരഞ്ച, തസ്മാ ദുതിയമ്പി സരണഗമനം കതന്തി വേദിതബ്ബം. **കതിപാഹച്ചയേനാ**തി ദ്വീഹതീഹച്ചയേന . **പബ്ബജിത്വാ**തി സാമണേരപബ്ബജ്ജം ഗഹേത്വാ. **അഗ്ഗഞ്ഞസുത്ത**മ്പി (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൧൧) അമുംയേവ വാസേട്ഠമാരബ്ഭ കഥേസി, നാഞ്ഞന്തി ഞാപേതും **''അഗ്ഗഞ്ഞസുത്തേ''**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ആഗതനയേന **ഉപസമ്പദഞ്ചേവ അരഹത്തഞ്ച അലത്ഥും** പടിലഭിംസൂതി അത്ഥോ. യമേത്ഥ അത്ഥതോ ന വിഭത്തം, തദേതം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഇതി സുമങ്ഗലവിലാസിനിയാ ദീഘനികായട്ഠകഥായ പരമസുഖുമഗമ്ഭീരദുരനുബോധത്ഥപരിദീപനായ സുവിമലവിപുലപഞ്ഞാവേയ്യത്തിയജനനായ അജ്ജവമദ്ദവസോരച്ചസദ്ധാസതിധിതിബുദ്ധിഖന്തിവീരിയാദിധമ്മസമങ്ഗിനാ സാട്ഠകഥേ പിടകത്തയേ അസങ്ഗാസംഹീരവിസാരദഞാണചാരിനാ അനേകപ്പഭേദസകസമയസമയന്തരഗഹനജ്ഝോഗാഹിനാ മഹാഗണിനാ മഹാവേയ്യാകരണേന ഞാണാഭിവംസധമ്മസേനാപതിനാമഥേരേന മഹാധമ്മരാജാധിരാജഗരുനാ കതായ സാധുവിലാസിനിയാ നാമ ലീനത്ഥപകാസനിയാ തേവിജ്ജസുത്തവണ്ണനായ ലീനത്ഥപകാസനാ.

തേവിജ്ജസുത്തസംവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

തത്രിദം സാധുവിലാസിനിയാ സാധുവിലാസിനിത്തസ്മിം ഹോതി -

ബ്യഞ്ജനഞ്ചേവ അത്ഥോ ച, വിനിച്ഛയോ ച സബ്ബഥാ;
സാധകേന വിനാ വുത്തോ, നത്ഥി ചേത്ഥ യതോ തതോ.

സമ്പസ്സതം സുധീമതം, സാധൂനം ചിത്തതോസനം;
കരോതി വിവിധം സായം, തേന **സാധുവിലാസിനീ**തി.

നിഗമനകഥാ

ഏത്താവതാ ച -

സദ്ധമ്മേ പാടവത്ഥായ, സാസനസ്സ ച വുദ്ധിയാ;
വണ്ണനാ യാ സമാരദ്ധാ, സീലക്ഖന്ധകഥായ സാ.

സാധുവിലാസിനീ നാമ, സബ്ബസോ പരിനിട്ഠിതാ;
പണ്ണാസായ സാധികായ, ഭാണവാരപ്പമാണതോ.

അനേകസേതിഭിന്ദോ യോ, അനന്തബലവാഹനോ;
സിരീപവരാദിനാമോ, രാജാ നാനാരട്ഠിസ്സരോ.

ജമ്ബുദീപതലേ രമ്മേ, മരമ്മവിസയേ അകാ;
തമ്ബദീപരട്ഠേ പുരം, **അമരപുര**നാമകം.

മണ്ഡലാചലസാമന്തം, ഏരാവതീനദിസ്സിതം;
നാനാജനാനമാവാസം, ഹേമപാസാദലങ്കതം.

തത്രാഭിസേകപത്തോ സോ, രജ്ജം കാരേസി ധമ്മതോ;
രാജാഗാരമഹാഥൂപം, അകാസി സമ്പസാദനം.

ഉദ്ധമ്മം ഉബ്ബിനയഞ്ച, പഹായ ജിനസാസനം;
വിസോധേസി യഥാഭൂതം, സതതം ദള്ഹമാനസോ.

തേനേവ കാരിതേ രമ്മേ, ഛായൂദകസമപ്പിതേ;
ദിപാകാരപരിക്ഖിത്തേ, ഭാവനാഭിരതാരഹേ.

മഹാമുനിസമഞ്ഞാ യാ, സമ്ബുദ്ധസമ്മുഖാ കതാ;
പടിമാ തംപാസാദമ്ഹാ, ഉജുആസന്നദക്ഖിണേ.

അസോകാരാമആരാമേ , പഞ്ചഭൂമിമഹാലയേ;
രതനഭൂമികിത്തി വ്ഹയേ, ധമ്മപാസാദലങ്കതേ.

തഥാ ദക്ഖിണദേവിയാ, നഗരസമീപേ കതേ;
പുബ്ബുത്തരേ **ജയഭൂമി-കിത്താ**ഭിധാനകേപി ച.

തഥേവുത്തരദേവിയാ , നഗരബ്ഭന്തരേ കതേ;
സോണ്ണഗുഹഥൂപന്തികേ, **പരിമാണക**നാമകേ.

തഥാ ച ഉപരാജേന, കതേ നഗരപച്ഛിമേ;
മഹാഗുഹഥൂപന്തികേ, **മങ്ഗലാവാസനാ**മകേ.

ഇതി സോണ്ണവിഹാരേസു, വസംനേകേസു വാരതോ;
സക്കതോ സബ്ബരാജൂനം, തിക്ഖത്തും ലദ്ധലഞ്ഛനോ.

ഞാണാഭിവംസധമ്മസേനാപതീതി സുവിഖ്യാതോ;
ദേവിഭങ്ഗാദിധാരണാ, ഉപജ്ഝാചരിയതം പത്തോ.

ലങ്കാദീപാഗതാനമ്പി, പരദീപനിവാസിനം;
ഭിക്ഖൂനം വാചകോ ധമ്മം, പടിപത്തിം നിയോജകോ.

യം നിസ്സായ വിസോധേസി, സാസനം ഏസ ഭൂപതി;
അത്ഥബ്യഞ്ജനസമ്പന്നം, സോ'കാസി വണ്ണനം ഇമം.

സമ്ബുദ്ധപരിനിബ്ബാനാ, പഞ്ചതാലീസകേ’ഢകേ;
തിസതേ ദ്വിസഹസ്സേ ച, സമ്പത്തേ സാ സുനിട്ഠിതാ.

പേടകാലങ്കാരവ്ഹയം, നേത്തിസംവണ്ണനം സുഭം;
ഇമഞ്ച സങ്ഖരോന്തേന, യം പുഞ്ഞം പസുതം മയാ.

അഞ്ഞമ്പി തേന പുഞ്ഞേന, പത്വാന ബോധിമുത്തമം;
താരയിത്വാ ബഹൂ സത്തേ, മോചേയ്യം ഭവബന്ധനാ.

സദാ രക്ഖന്തു രാജാനോ, ധമ്മേനേവ പജം ഇമം;
നിരതാ പുഞ്ഞകമ്മേസു, ജോതേന്തു ജിനസാസനം.

ഇമേ ച പാണിനോ സബ്ബേ, സബ്ബദാ നിരുപദ്ദവാ;
നിച്ചം കല്യാണസങ്കപ്പാ, പപ്പോന്തു അമതം പദന്തി.

ഇതി ദീഘനികായട്ഠകഥായ സീലക്ഖന്ധവഗ്ഗസംവണ്ണനായ

സാധുവിലാസിനീ നാമ അഭിനവടീകാ സമത്താ.

സീലക്ഖന്ധവഗ്ഗഅഭിനവടീകാ നിട്ഠിതാ.